

1150

HEOLOGIA ^{BBC}

ANA

ALIS

*Acta Comp. a. 1780
Granada.*

NCINA

DICTIONUM.

TIO OVISSI

TCMUS QUARTUS.

MLC

DCCCLXIII.

M. P. alicu. M. I. a. H.
rea demitor falsis potior
d. Piriam componja

cc. ligo. F. N. E. N. E.
Qua. XV. An.

10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21

R. 1150

HEOLOGIA ^{3/30}

IANA

ALIS

de la Comy. de l'his. de Canada.

NCINA

P. DICT. ONUM.

TIO. OVISI.

TOMUS QUARTUS.

ALC

DCCCLXIII

M. P. alicu. M. I. S. U.
rea conditor falsis ponit
d. Bitiani comperit

V. E. N.

Qua. XV. An.

I N D E X

Librorum, dissertationum, capitum, paragraphorum, & questionum
quæ in hoc Tomo continentur.

LIBRI QUINTI

IN DECALOGUM

DISSERTATIO IV.

De variis iuramentorum generibus, & præcipue de iuramento dolofo.

PROÆMIUM. pag. 1.

CAPUT I.

De iuramento dolofo. Quotuplex dolus in iuramento: & an interdum liceat dolofo iurare? Recentiorum sententia exhibetur, & refellitur: vera proponitur, & propugnatur. ib.

CAPUT II.

An Confessarius iurare licite valeat, se nescire delictum quod in confessione audivit? Verus modus proponitur custodiendi sigillum sacramentale, aliæque secreta, quibus devincti sunt Principum ministri, aliæque. 4.

CAPUT III.

An reus præter iuris ordinem interrogatus negare cum iuramento possit delictum occultum? 10.

CAPUT IV.

Plura quæ sita de variis iuramentorum generibus resolvuntur. 12.

Quæst. I. An adultera possit cum iuramento negare, se commisisse adulterium quod reipsa commisit, cum a marito interrogatur? ib.

Quæst. II. An interrogatus, num veniat e tali civitate, qua falso existimatur peste infecta, possit iurare, se non venire ex eadem, subintelligendo, ex eadem ut infecta peste? 13.

Quæst. III. An Clericus, deferens mercem gabella subiectam, interrogatus possit iurare, se eam non ferre? ibid.

Quæst. IV. An qui probabilem causam habet occultandi creditoribus aliqua bona, possit iuri restrictione mentali, & iurare, se non occultasse? ibid.

Quæst. V. An debitor pauper qui accepit pecunias, & aupertatem nunc eas solvere nequit, a creditore ut solvat, possit iudici iuranti iurare, se pecunias illas non accepisse quas revera accepit? 14.

Quæst. VI. An qui nummos mutuo acceptos solvit, possit in iudicio negare se illos accepisse? ibid.

Quæst. VII. An negare quis possit licite iu-

dici interroganti fundum esse suum, quando non tuus, sed pars tantum sua sit; vel accepisse centum mutuo, si ex illis solverit quinquaginta? ibid.

Quæst. VIII. An creditor qui virtute instrumenti publici exigit debitum, cuius pars soluta est, possit iurare integram summam sibi deberi, quando alio titulo tantumdem reipsa sibi debeatur, illudque alia via recuperare nequeat? ibid.

Quæst. IX. An possis petenti pecuniam mutuo, vel librum commodato, negare iuramento, te pecuniam, vel librum habere, etiam quando mutuum est aliquo modo debitum, subintelligendo, ut tibi mutuo, aut commodato dem? ibid.

Quæst. X. An Scholasticus, sive candidatus, interrogatus a iudice, num locutus fuerit cum oppositoribus ad cathedram, vel illorum domus ingressus, possit negare, s' verba, vel ingressus non fuerint ad subornandum? 15.

Quæst. XI. An adultera sacramentaliter confessâ adulterium, possit negare, & iurare se non commisisse? ibid.

Quæst. XII. An coactus ad aliquam actionem, putata ad ducendam sponsam quam ducere non tenetur, iurare licite possit, se illam ducturum, subintelligendo intra se, si ad id tenebor? ib.

Quæst. XIII. An mercatores qui iustum ab emptoribus pretium exigere nequeunt, iurare licite possint, tanti aut tanti sibi mercem stare, licet revera tanti sibi non stet, subintelligendo, computatis omnibus expensis; vel tanto sibi stare, subintelligendo cum alia merce quam habent domi, vel alibi emerunt? ib.

Quæst. XIV. An, quando opinio probabilis est quod taxa alicuius rei sit iniusta, & propterea venditor falsis ponderibus, vel alio modo alicuius compenjat, possit, si a iudice interrogatus, negare, se alicuius non fecisse? 16.

Quæst. XV. An iuramentum sit uti iuramento am-

phibologico, quoties se se offert honesta causa regendi veritatem? 17.
Quaest. XVI. An, dum interrogaris, ut, omni equivocacione submota, & absque ulla amphibolia sincere veritatem manifestes, possis cum mentali restrictione iurare? ib.
Quaest. XVII. An idiotae, hominesque litteris, & hac nova Theologia destituti, sed avita christiana sinceritate imbuti, qui has amphibolias formare nesciunt, possint iurare, & veritate occultare eo in sensu quem viri docti verum reputant? ib.

CAPUT V.

Reus iuridice interrogatus, cuique hac iuridica interrogatio certo constat, tenetur ne fateri crimen, tametsi talem confessionem eiusdem mors consequatur? ibid.

DISSERTATIO V.

De iuramentis Principum servandae iustitiae in distributione praemiorum, officiorum, & dignitatum.

CAPUT I.

Principes valent iuramento adigere subditos ut officia, absque personarum respectu, solamque distribuentem iustitiam spectantes, exercent, & ut in officiorum, vel dignitatum ambitu suffragatores nec muneribus, nec obsequiis, nec promissionibus inflectant. 27.

CAPUT II.

Explicatur iuramentum prohibens ambitum, vulgo Broglio, quo Respublicae vetare solent Nobilibus suis, ne in assequendis dignitatibus, & magistratibus, seu quibuscumque gradibus ambitum exercent. 28.

CAPUT III.

Plura iuramenta imponere Principes solent adversus ambitum abusum. 29.

CAPUT IV.

Expenduntur obiectiones adversus iuramentum ambitum: & magis confirmatur lex quae ambitum prohibet. 30.

CAPUT V.

Varia quaestiones instituuntur, & resolvuntur super ambitum lege. 31.

Quaest. I. Omnia ne quae in lege ambitum continentur, obligant sub gravi culpa? ibid.

Quaest. II. An admittenda sit materia parvitas in iis quae prohibentur lege ambitus? ibid.

Quaest. III. An Princeps debeat, vel possit suspendere iuramentum, additum legi ambitus, si sciat illud non observari? 32.

Quaest. IV. An, si candidatus, scrutinium suffragiorum, quae sibi conferenda fuerint, ante collationem dignitatis, iuraverit, tunc quae

subduceret, legem, & iuramentum ambitus violaret? 33.

Quaest. V. An praefatum iuramentum ambitus possit aliquo modo inter iuramenta incauta collocari? ibid.

Quaest. VI. An, si sola poenarum impositione posset haberi finis conservandae libertatis iniustitia administratione, suspendi deberet iuramentum? ibid.

Quaest. VII. An reipsa nunc pateat alia via custodiendi iustitiae iura libera & integra, praeter vinculum iuramenti? 34.

CAPUT VI.

Alia iuramenta quae afficiunt magistratum Praefides, aliosque ministros tantum, explicantur. ibid.

CAPUT VII.

Quaedam commenta quibus eludi praefata iuramenta solent, expenduntur. ibid.

CAPUT VIII.

Proponitur iuramentum ambitus Belgici, & decisio Facultatum Lovaniensium super quibusdam difficultatibus circa intelligentiam eiusdem iuramenti. 36.

CAPUT IX.

Explicatur iuramentum quod Rectores civitatum Belgii praestant, observandi legem vetantem pompas, splendidosque apparatus. 42.

CAPUT X.

Excusationes, quibus eludi lex solet, & iuramentum contra pompas immoderatas, refelluntur. ibid.

CAPUT XI.

Universae dissertationis complexio. Causae cur facile iuramenta descripta violentur. Confessariorum, & Theologorum nimia in iuramentis interpretandis facilitas. Ethnicorum imitanda severitas. 44.

DISSERTATIO VI.

De quibusdam iuramentis promissoriis; eorumque obligatione.

CAPUT I.

De iuramento servandi statuta Respublicae, Capituli, Communitatis, Collegii, & cuiusque Sodalitii. 47.

Quaest. I. An, ut Capitula, Monasteria, Communitates se iuramento obstringant, debeant singuli, & omnes eiusdem Communitatis iurare? ibid.

Quaest. II. An, factis iuramento a maiori parte, cogendi sint qui repugnant, ad iurandum, & ad legis observantiam? ibid.

Quaest. III. An iuramentum servandi statuta Communitatis, Universitatis &c. protendi debeat etiam ad futura nempe ad statuta in posterum edenda? ibid.

Quaest.

Quaest. IV. An iurans servare statuta Communitatis teneatur servare ea quae usu recepta non sunt, aut in desuetudinem abierunt, vel per revocationem legislatoris amplius non obligant? 48.

Quaest. V. An, si quis iuraret unicum statutum alicuius Communitatis, illudque esset obsoletum, peccaret non servando statutum illud? ibid.

Quaest. VI. An qui iurant servare statuta Respublicae, Communitatis, Collegii &c. quae ad nullam culpam obligant, culpam committant illa non servantes? 50.

Quaest. VII. An Universitas revocare possit statutum suum iuratum? ibid.

CAPUT II.

De iuramentis quae fiunt a ministris publicis servandi taxationem stipendii, secreta, bonumque publicum promovendi; & a medicis morrendi infirmos de confessione. 51.

Quaest. I. Quandonam pretium lege taxatum dicendum sit insufficiente, & iniustum; ita ut ministri absque perituri labe valeant aliquid praeter dictum stipendium accipere, & petere? ibid.

Quaest. II. An iuramentum praestitum de servanda taxa obliget; si taxa sit iusta, & sufficiens, lex tamen contrario usu abrogata? 52.

Quaest. III. An publici Ministri, Decuriones, Praetores, Senatoresque urbium, qui, cum officium administrandum suscipiunt, iurant se bono publico prospecturos, teneantur publica peccata coercere? ibid.

Quaest. IV. An iuramentum servandi secretorum eorum quae in Capitulis, Conventiis, & Congregationibus tractantur, semper obliget sub mortali culpa? ibid.

Quaest. V. Quid teneantur praestare medici vi iuramenti quod emittunt, dum facultatem medendi obtinent? ibid.

CAPUT III.

De iuramentis non ludendi, non mutuandi, nec fideiubendi, non vendendi minori, nec emendi auctiori pretio. 53.

Quaest. I. An iuramentum non ludendi validum sit? ibid.

Quaest. II. An qui iuramentum seu votum emisit non mandati, possit alteri nummos dare, ut suo nomine ludat, & ipse ludo assistere? 54.

Quaest. III. An iuramentum non ludendi cum tali persona, aut in tali domo, vel tali genere ludi, validum sit? ibid.

Quaest. IV. An votum, seu iuramentum non mutuandi sit validum? 56.

Quaest. V. An iuramenta facta a mercatoribus non emendi auctiore pretio, & non vendendi viliori, valida sint? ibid.

Quaest. I. An dispositiones factae contra priora iuramenta valida sint? 57.

Quaest. II. An iuramentum non accusandi, non denuntiandi, invalidum sit? ibid.

Quaest. III. An iuramentum prodigum ob finem turpem sit validum? ib.

CAPUT V.

De iuramento metu, & iniuria extorto. 58.

Quaest. I. An iuramentum coactum, si ius civile tantum spectetur, validum sit? 59.

Quaest. II. An qui gravi metu compulsus iuravit se rediturum ad carcerem, debeat redire? ibid.

Quaest. III. An captivus apud Furas, licentia abeundi obtenta, pignore iuramenti pro reditu dato, redere teneatur? 60.

Quaest. IV. An Episcopus relaxare valeat eiusmodi iuramenta? ib.

Quaest. V. An qui latroni, seu cuique predatori promissit iureiurando servandae vitae causa centum aureos, teneatur servare iuramentum? ibid.

Quaest. VI. An qui iuravit latroni, vel usurario, vel cuique predatori, se non denuntiaturum illos apud iudicem, teneatur servare iuramentum? ibid.

Quaest. VII. An iuramentum per iniuriam exactum, quale est illud quod exigere solet usurarius solvendi sibi usuras, aut non rescindendi contractum iniustum, validum sit? 61.

Quaest. VIII. An iuramentum non repetendi usuras solutas sit validum? 62.

Quaest. IX. An iurans solutionem debiti possit uti compensatione, quando tantumdem sibi debeat creditor cui iuratur? ibid.

CAPUT VI.

De iuramento dolo, vel errore praestito. 63.

Quaest. I. An si error, seu dolo antecedens, & concomitans versetur circa substantiam contractus, efficiat nullum tum contractum, tum iuramentum? 64.

Quaest. II. An, si error concomitans versetur circa qualitatem contractus, reddat contractum, & iuramentum nullum? ibid.

Quaest. III. An error antecedens circa accidentia contractus abroget contractum, & iuramentum appositum? ibid.

Quaest. IV. An error circa accidentalia, si causam det contractui, reddat contractum simul, & iuramentum nullum? ib.

CAPUT VII.

Quandonam iuramentum de materia per legem

prohibita, & de non revelanda aliqua arte proximo utili, obliget. 66.
 Quæst. I. An iuramentum non revocandi testamentum, non mutandi heredem institutum, validum sit? 67.
 Quæst. II. An iuramentum non propagandi aliquam artem, seu secretum alicuius artis, validum sit? 68.
C A P U T VIII.
 De iuramento confirmante contractum. ibid.
 Quæst. I. An iuramentum confirmet contractus invalidos? 69.
 Quæst. II. Quenam ex his duabus opinionibus probabilior sit? 70.
C A P U T IX.
 Utrum obligatio iuramenti ita iurantem afficiat, & in illo subsistat, ut nullo modo transeat ad heredes; & a quo impediri possit illius obligatio, antequam præstetur. ibid.
 Quæst. I. An iuramentum factum in favorem hominis ita sit personale, ut nullam pariat in successoribus, seu heredibus obligationem? 72
 Quæst. II. An, dum quis admittitur ad aliquem gradum, seu dignitatem, in cuius susceptione iurare omnes solent, teneatur vinculo iuramenti, si ipse non iuraverit? ib.
 Quæst. III. An, si quis iuravit Deo, se elargiturum pauperi stipem centum aureorum, eo defuncto, teneatur illius heres hoc iuramentum implere? ibid.
 Quæst. IV. An obligatio iuramenti promissorii transeat ad heredes illius cui iuratum est? ib.
 Quæst. V. An iuramentum per procuratorem præstari possit? ib.
 Quæst. VI. Quid requiritur ut procurator nomine alterius iuret? 73.
 Quæst. VII. An obligatio iuramenti impediri possit, antequam præstetur? ibid.
DISSERTATIO VII.
 De iis qui iurare valent tam extra, quam intra iudicium, & quando licitum sit iuramentum exigere; tandem de iurandi consuetudine. 74.
C A P U T I.
 Omnes ratione præditi extra iudicium iurare licite possunt, etiam per procuratorem. ib.
C A P U T II.
 Qui in iudicio iurare valeant, recensentur. 75.
C A P U T III.
 Utrum inducere quis possit alium ad iurandum, quem existimat peieraturum, aut per falsos deos iuraturum. 78.
 Quæst. I. An persona privata exigere iuramentum licite possit ab eo quem certo, vel probabiliter scit esse peieraturum, etiam gravi urgente causa? ib.

Quæst. II. Homo privatus recipere ne a peieraturo parato iuramentum licite potest? 80.
 Quæst. III. Persona publicæ, ut iudici, licitum ne est secundum ordinem iuris exigere iuramentum ab eo quem novit, vel suspicatur peieraturum? 81.
 Quæst. IV. Licitum ne est Christiano petere iuramentum, iusta exigente causa, ab eo quem scit iuraturum per falsos deos? ib.
 Quæst. V. An qui inducit alium ad iurandum falsum, quod iurans bona fide putat esse verum, ipse vero qui inducit, scit esse falsum, peccet? 85.
C A P U T IV.
 De consuetudine iurandi. Scripturæ sacre, Patres sancti, & Concilia iurandi frequentiam execrantur 86.
C A P U T V.
 Plurium recentiorum Casuistarum de iurandi, quin de blasphemandi consuetudine doctrina, qua adversatur Scripturæ, & Patribus. 88.
 Quæst. unic. An iuramenta que ex prava iurandi consuetudine proveniunt, absque plena tamen deliberatione emissa, sint peccata mortalia? 93.
C A P U T VI.
 Quomodo penitens in confessione prave consuetudinis iurandi, & Confessarius in illius absolutione se gerere debeant? 95.
DISSERTATIO VIII.
 De periurio, interpretatione, & dispensatione iuramenti. 98.
C A P U T I.
 Quod sit periurium: an semper sit peccatum mortale: & quanta sit eius gravitas. ib.
C A P U T II.
 De penis periurio impositis. 99.
C A P U T III.
 De interpretatione iuramenti. 102.
C A P U T IV.
 De iurandi cessatione. Quot modis iuramentum cesset. Que iuramenta Deo facta irritari, vel commutari possint. 104.
DISSERTATIO IV.
 De adiuratione.
C A P U T I.
 Vera adiuratione notio, & eiusdem divisio. Sit ne religionis actus; & que sint pro illius licito usu conditiones. 107.
C A P U T II.
 Qui adiuratores, quive adiurati esse possint. 109.
 Quæst. unic. An hæc potestas sit in omnibus equalis? ibid.
C A P U T III.
 Exorcismorum usus semper fuit in Ecclesia. Eorundem efficacitas ad expellendos demones: & num

& num res inanimes virtute polleant in eosdem demones? 110.
 Quæst. unic. An exorcismi semper & infalibiliter suum producant effectum? 111.
C A P U T IV.
 Quomodo in emergentibus demones inhabitent; quove in numero, & qua potestate dominentur in eos; & an peccata qua demonum impulsu perpetrant emergentibus, illis imputentur? 112.
C A P U T V.
 Ratio quam in adiurandis emergentibus debent servare Exorciste; que præcipere, quove interrogare, & quam fidem adhibere demoni debeant. 114.
 Quæst. unic. An licitum sit petere a demone signum egressus sui e corpore, puta ut lucernam extinguat, ut vitrum frangat, aliquidve simile? 115.
C A P U T VI.
 De egressu demonum e corporibus obsessorum: queve istius egressus signa. De spectris, & larvis, que loca, hominesque infestant, & terrent. 117.
LIBER SEXTUS
I N D E C A L O G U M.
 De honorandis parentibus.
DISSERTATIO UNICA.
P R O Æ M I U M. 119.
C A P U T I.
 Propositiones damnata, & laxa adversus quartum præceptum. 120.
C A P U T II.
 De pietate filiorum in parentibus. ib.
C A P U T III.
 De natura præcepti tum affirmantis honorandi, tum negantis non odio habendi parentes. Laxiores quorundam Casuistarum opiniones refelluntur. 122.
 Quæst. I. Contra præceptum non habendi odio parentes peccant ne filii, si grave damnum ex odio parentibus desiderent? ibid.
 Quæst. II. Peccant ne filii, si ob finem quempiam utilem, adeundi nempe hereditatem, mortem parentibus exoptent? ib.
 Quæst. III. Peccant ne letaliter filii qui torvis oculis aspiciunt parentes, quique exterius nullum ipsius amoris signum exhibent? 124.
C A P U T IV.
 De obedientia filiorum parentibus debita. 125.
 Quæst. I. Tenentur ne filii obedire parentibus? ibid.
 Quæst. II. Que sint præcipua munia que præcipere filiis parentes valeant, & in quibus filii parentibus obedire teneantur? ibid.
 Quæst. III. Tenetur ne filius obedire patri ve-

tanti ne assumat religiosum statum? ibid.
 Quæst. IV. Tenentur ne filii obedire parentibus præcipientibus religionis ingressum? 126.
 Quæst. V. Possunt ne filii licite, iuratis parentibus, matrimonia inire? ibid.
C A P U T V.
 De subsidio a filiis parentibus exhibendo, spectatis tum anima, tum corporis necessitatibus. 127.
 Quæst. I. Peccant ne filii qui parentes abducunt, ne testamentum condant, & elemosynas largiantur? ibid.
 Quæst. II. Quid in necessitate corporali parentibus præstare filii debeant? ibid.
 Quæst. III. Tenentur ne filii e Religione egredi, ut parentes gravi necessitate pressoszant? 128.
 Quæst. IV. Filius habens liberos, & parentes in equali constitutos necessitate, quibus succurrere prius debet? 129.
 Quæst. V. Si creditores, & parentes sint in extrema necessitate, quibus providendum prius erit? 130.
C A P U T VI.
 De officiis parentum in filios. ib.
 Quæst. I. Tenentur ne parentes curare ut iis artibus filii instruantur que eorum statui conveniunt? 132.
 Quæst. II. Que sunt disciplinæ præcipue in quibus erudendi sunt filii a parentibus? ib.
 Quæst. III. Peccant ne parentes, si negligant filiorum instructionem in disciplina seu artibus eorum statum decentibus? ib.
 Quæst. IV. Parentes qui religionis ingressu filios abducunt, peccant ne graviter? ibid.
 Quæst. V. Quomodo se gerere parentes debent in dirigendis filiis qui amplecti Religionem volunt? 133.
 Quæst. VI. Quandoenam censentur graviter peccare parentes, dum filios a Religionis ingressu distrabunt? ibid.
 Quæst. VII. Peccant ne mortaliter parentes qui cogunt invitæ filias monasteria ingredi? ibid.
 Quæst. VIII. Subiacent ne anathemati parentes qui nedum filias, sed filios quoque ad monasticam professionem cogunt? 134.
 Quæst. IX. Excommunicationem præfatam incurrunet ne parentes qui filias cogunt ut monasteria ingrediantur, non ut statum monasticum amplectantur, sed ut ibidem sub veste laicali vitam ducant? 135.
 Quæst. X. Excommunicationem dictam incurrunet ne parentes, retrahentes filiam a Religionis ingressu? ibid.
 Quæst. XI. Incurrunet ne excommunicationem parentes qui impediunt ne filia, seu mulier

monasterium ingrediatur, & novitiatum suscipiat? ibid.
 Quæst. XII. Peccant ne parentes qui filias suas fucis deliniri ad turpem in aliis amorem accendendum, & cum procis conversari permittunt? 136.

C A P U T VII.

De potestate qua parentes pollent filios puniendi. 137.
 Quæst. I. Debent ne parentes non verbis modo, verum etiam pœnis filios corripere, & punire? ibid.
 Quæst. II. Quousque extendi licite potest parentum potestas verberandi filios? ibid.
 Quæst. III. Possunt ne parentes licite conicere filios in carcerem, aut pœna atroci plectere? 138.
 Quæst. IV. Subiacent ne parentes excommunicationi, si filios Clericos correctionis causa verberent? ibid.
 Quæst. V. Licitum ne parentibus est filios vendere, aut in pignus dare, extrema famis necessitate urgente? ib.

C A P U T VIII.

De obligatione parentum alendi filios legitimos; & utrum peccent, dum eos exponunt? 139.
 Quæst. I. Quid nomine alimentorum veniat? ib.
 Quæst. II. Sub alimentis comprehenduntur ne medicina, expensæ in studiis, in funeribus? ib.
 Quæst. III. Tenetur ne pater alere filii uxorem? 140.
 Quæst. IV. Sunt ne alimenta conferenda secundum naturæ necessitatem, an secundum personæ dignitatem? ibid.
 Quæst. V. Peccant ne parentes, si filios suos in hospitali exponant alendos? 141.
 Quæst. VI. Parentes divites, qui ad evitandam matris infamiam hospitali tradunt filios nutriendos, tenentur ne restituere expensas? ibid.
 Quæst. VII. Peccat ne contra iustitiam, aut caritatem is cuius ianua expositus puer est, si alterius ianua illum exponat? ib.
 Quæst. VIII. Tenetur ne solus pater restituere hospitali alimenta subministrata filiis spuris? 142.

C A P U T IX.

De obligatione parentum alendi filios illegitimos, & spurios. ibid.
 Quæst. I. Tenetur ne pater alimenta dare filio naturali? ib.
 Quæst. II. Pater qui filiis legitimis caret, valet ne heredes omnium bonorum filios naturales instituire? ibid.
 Quæst. III. Tenetur ne pater alimenta præbere filiis spuris? ib.
 Quæst. IV. Tenetur ne pater dotare filias spurias? 143.

Quæst. V. Filii spurii Clericorum, vel Religiosorum sunt ne capaces recipiendi aliquid a patre via donationis, aut testamenti? ibid.
 Quæst. VI. Tenetur ne mater, æque ac pater filium spurium alere? ibid.
 Quæst. VII. Debent ne matres filios suos proprio lacte alere? ib.
 Quæst. VIII. Nobilitas matris est ne causa sufficiens, ut excusetur a lactando filio uberibus propriis? 144.
 Quæst. IX. Levem ne, an gravem culpam contrahunt feminae nobiles quæ renuntiant lactare filios suos: & quæ sint causæ ab omni culpa excusantes? 146.
 Quæst. X. Peccat ne graviter mater illa quæ ob aliquam ex recensitis causis nequit lactare filium, si negligat quærere bonam nutricem? ibid.
 Quæst. XI. Quando mater impotens est filium lactare, tenetur ne pater impensas facere in quærenda nutrice? ib.
 Quæst. XII. Tenetur ne pater dotare filiam quæ nubere velit? ib.
 Quæst. XIII. Quid, si indigno nubere velit, repugnante patre? ib.
 Quæst. XIV. Occurrunt ne causæ cur parentes alimenta filiis denegare valeant? ibid.
 Quæst. XV. Quæ & quot sunt causæ ob quas exheredare filios parentes valent? ibid.

C A P U T X.

De obligatione mariti erga uxorem. 147.
 Quæst. I. Tenetur ne maritus alere uxorem? ibid.
 Quæst. II. Adstringitur ne maritus alimenta præbere uxori, non soluta debita dote, ob obsequia ad eandem sibi præstita? ibid.
 Quæst. III. Quando uxor a marito sine iusta causa recedit, exigere ne alimenta potest? ib.
 Quæst. IV. Tenetur ne maritus alimenta præbere uxori adultera? ibid.
 Quæst. V. Maritus tenetur ne cum uxore cohabitare? 148.

C A P U T XI.

De obligatione uxoris erga maritum. ibid.
 Quæst. I. Peccat ne graviter mulier quæ marito precipienti ut abstineat a vanis, superfluisque inlumentis, & a moribus minus compositis, obedire renuit? ibid.
 Quæst. II. Quando uxor in domo regimine marito se se opponere licite potest? 149.
 Quæst. III. Quæ obsequia præstare uxor marito debet? ibid.
 Quæst. IV. Peccat ne uxor, si cohabitare cum marito, illumque alio migrantem sequi renuat? ibid.
 Quæst. V. Tenetur ne uxor sequi maritum vagum, aut in exitium pulsum? ibid.
 Quæst.

Quæst. VI. Debet ne uxor bonis suis paraphernalibus maritum pauperem alere? 150.
 Quæst. VII. Si maritus debita contraxerit, ut uxorem aleret, tenetur ne hæc, defuncto marito, bonis sua dotis debita eiusmodi solvere, ne creditores defraudentur? ibid.

C A P U T XII.

De mutua fratrum, & sororum obligatione. ib.
 Quæst. I. Tenetur ne fratrem frater alere? ib.
 Quæst. II. Clericus licite ne potest ex sui beneficij fructibus alimenta fratri, aut sorori præbere, & etiam dotem? 151.
 Quæst. III. Quam obligationem habeant fratres in bonorum partitione? ibid.
 Quæst. IV. Donatio facta a patre titulo patrimonii pro sacris ordinibus suscipiendis, debet ne in collationem, seu in acervum afferri, si ceteri fratres legitima defraudentur? ib.

C A P U T XIII.

De honore quo coli debent ecclesiastici viri a laicis; & de officio Ecclesiasticorum in subditos. 152.

C A P U T XIV.

De officiis Principum, & magistratum erga subditos, & de istorum erga illos obedientia, & cultu. 153.
 Quæst. I. Peccant ne Reges, & Principes qui munia & Officia secularia divendunt? 154.
 Quæst. II. Sunt ne secularia officia dignioribus conferenda? 156.

C A P U T XV.

De servorum erga dominos obligatione. 157.
 Quæst. I. Servi iusto bello capti, sive christiani, sive infideles, licite ne arripere fugam valent? 158.
 Quæst. II. Iusta ne est servitus titulo venditionis? ibid.
 Quæst. III. Licitum ne est emere qui egestatis causa se se vendit? 159.
 Quæst. IV. Qui a se vel a parentibus legitime venditus est, potest ne licite fugere? ib.
 Quæst. V. Nativitas est ne legitimus servitutis titulus? ibid.
 Quæst. VI. Quodnam crimen est servitutis iustus titulus? ib.
 Quæst. VII. Servorum vita, & mors est ne in dominorum arbitrio constituta? ibid.
 Quæst. VIII. Dominus occidens servum, tenetur ne aliquid restituere interfecti heredibus? ibid.
 Quæst. IX. Tenentur ne domini servis alimenta tum corporalia, tum spiritualia præbere? 160.
 Quæst. X. Tenetur ne domini de servorum delictis, & contractibus? ibid.
 Quæst. XI. Comperit ne servus adversus dominos actio civilis in foro exteriori? ibid.
 Quæst. XII. Quænam est servorum erga do-

minos obligatio? ibid.
 Quæst. XIII. Tenetur ne servus dominum comitari ad fornicandum? ibid.
 Quæst. XIV. Servi in extrema necessitate constituti tenentur ne se privare necessario alimento, ut dominis eadem necessitate pressis illud subministrant? 161.
 Quæst. XV. Tenentur ne servi res dominorum conservare? ibid.
 Quæst. XVI. Peccant ne servi furantes bona dominis suis, ut res cibarias &c.? ibid.
 Quæst. XVII. Utrum quidquid acquirit servus, acquirat domino? 162.
 Quæst. XVIII. Ancilla, eorum quæ recipit ab amasio, acquirit ne dominum? ibid.
 Quæst. XIX. Cuius sunt bona quæ habebat servus ante captivitatem, quæque post mortem relinquit? 163.

C A P U T XVI.

De obligatione dominorum erga famulos, & istorum erga dominos. ibid.
 Quæst. I. An iustum salarium tribuere famulis domini debeant tum sanis, tum infirmis? ib.
 Quæst. II. Si famulus qui locavit operas suas ad annum, expleto semestri, sua sponte discedat, tenetur ne illi dominus dimidiatæ anni mercedem solvere? ibid.
 Quæst. III. Dominus debet ne solvere salarium famulo qui operas suas eidem locavit, nulla mercede pacta? ibid.
 Quæst. IV. Est ne aliqua mensura iustæ mercedis solvendæ famulis? 164.
 Quæst. V. Si dominus conducat minori mercede quam infirma famulum, tenetur ne ad restitutionem? ibid.
 Quæst. VI. Dominus qui absque iusta causa famulum conductum ad annum, ante completum annum expellit, tenetur ne integram ei mercedem solvere? ibid.
 Quæst. VII. Peccant ne domini, si impediunt ne famuli matrimonium contrahant? 165.

LIBER SEPTIMUS IN DECALOGUM.

DISSERTATIO UNICA. De homicidio.

PRÆLOQUIUM. ib.

C A P U T I.

Recensentur propositiones tum quæ sunt ab Ecclesia damnatæ, tum quæ laxæ videntur. ibid.

§. I.

Propositiones damnatæ a duobus Pontificibus, Alexandro VII. & Innocentio XI. ibid.

§. II.

Propositiones casuisticæ nimium laxæ. 166.

C A P U T II.

Quid prohibeat quintum Decalogi mandatum, NON

NON OCCIDES : & quam grave sit homicidii scelus. 168.
 §. U N I C.
 Recensentur quorundam hæreticorum errores. ib.
C A P U T III.
 De cæde facinororum hominum a suprema potestate præscripta. 170.
 Quæst. I. Hac potestate occidendi facinorosos fruuntur ne Principes Clerici? ib.
 Quæst. II. Damnare ne iudex valet aliquem inauditum, & non citatum? 172.
 Quæst. III. Licitum ne Principi est potestatem conferre cuilibet privato occidendi bannitos, etiam proposito premio? ibid.
 Quæst. IV. Licet ne suprema potestati facultatem facere filiis, fratribusque ut impune occidant interfectores patrum, fratrumve? ib.
 Qu. V. Tenetur ne iudex christianus tempus concedere reo damnato ad mortem confitendi, atque sacram Euchar. recipiendi? ib.
C A P U T IV.
 De cæde innocentis. Utrum iudex debeat sententiam mortis ferre in eumquem testes evincunt nocentem, si ipse privata scientia innocentem agnoscat? 173.
 Quæst. I. Tyranno mimanti urbis excidium, nisi ei innocens occidendus tradatur, licita ne traditio est? ibid.
 Quæst. II. Licitum ne iudici est illum occidere quem certo scit esse innocentem; si secundum allegata & probata nocens appareat? 174.
C A P U T V.
 De homicidio privata auctoritate perpetrato. 179.
 §. I.
 De occisione Tyranni, & adulteri. ibid.
 Quæst. I. Licitum marito est uxorem occidere in adulterio deprehensam? ibid.
 Quæst. II. Supremus princeps deprehendens uxorem, aut filiam in adulterio secreto, valet ne eam occulte occidere? ibid.
 §. II.
 De homicidio necessario ob vitæ defensionem. 180.
 Quæst. unic. Est ne licita iniusti invasoris occasio ob necessariam propria vitæ defensionem? 181.
 §. III.
 De occisione calumniatoris ob conservationem honoris & famæ. Quorundam Casuistarum opiniones ab omni humanitatis sensu abhorrentes recensentur, atque refutantur. 185.
 Quæst. I. Occidendus ne calumniator ob defensionem honoris magni momenti cum moderamine inculpate tutelæ? 186.
 Quæst. II. Si quis non verbis modo, verum etiam alapa, vel fuste hominem infamare pertentet, adstringitur ne iste fugere, ne oc-

cidat invasorem? 189.
 §. IV.
 De occisione invasoris ob conversationem bonorum temporalium. 192.
 Qu. unic. Quid, si fur rem ablatam in tuto posuisset? Licitum ne esset vi eandem auferre, furemque resistentem occidere? 199.
 §. V.
 Licita ne est occisio invadentis pudicitiam, vel sui ipsius ad evitandum peccati periculum? ibid.
 §. VI.
 Pro defensione vitæ, bonorum, honoris, & pudicitia proximi licita ne est invasoris occisio? 200.
 Quæst. I. Licitum ne est occidere invasorem pro defensione pudicitie, & honoris proximi? ib.
 Quæst. II. Teneris ne defendere innocentem ab iniusto invasore? 201.
 Quæst. III. Teneris ne occidere invasorem, si aliter innocentem defendere nequeas? ibid.
 Quæst. IV. Teneris ne defendere bona proximi magni momenti cum occisione necessaria raptoris? ibid.
C A P U T VI.
 De suicidio directo. 202.
 Quæst. I. Dei, aut iudicis præcepto licet ne seipsum occidere? ib.
 Quæst. II. Licita ne est alicuius membri mutilatio? 203.
 Quæst. III. Licitum ne est semetipsum castrare ad superandas tentationes? ibid.
 Quæst. IV. Licitum ne parentibus est filios castrare, ipsis sive consentientibus, sive repugnantibus? 204.
C A P U T VII.
 De suicidio indirecto. ibid.
 Quæst. I. Tenentur ne homines remediis maximi pretii, & extraordinariis uti ad vitam conservandam? ibid.
 Quæst. II. Licitum ne est id agere unde secutura mors indirecte prævideatur? ibid.
 Quæst. III. Tenetur ne infirmus cibum sumere ad mortem evadendam, si in sumptione cætrems afficiatur doloribus? 205.
 Quæst. IV. Licitum ne femine est permitttere se ab invasore violari, ne ab eodem occidatur? ibid.
C A P U T VIII.
 De homicidio casuali. 206.
C A P U T IX.
 Animadversio in ea quæ dicta sunt de homicidio, & suicidio. 207.

LIBER OCTAVUS
I N D E C A L O G U M .
P R O Æ M I U M . 208.
D I S S E R T A T I O I .
C A P U T I .
 De luxuria, eiusque speciebus.
 Recensentur propositiones tum ab Ecclesia damnata adversus sextum præceptum, tum quæ nimiam laxitatem & horrorem præferunt. 209.
 §. I.
 Propositiones damnata ab Alexandro Papa VII. & Innocentio XI. ibid.
 §. II.
 Propositiones laxæ Casuistarum nondum damnata. 210.
C A P U T II .
 Sensus genuinus divini mandati, Non moechaberis. 214.
C A P U T III .
 Quid sit luxuria, & quam illius species. 215.
 Quæst. I. Sit ne luxuria vitium genere suo mortale, & capitale? ibid.
 Quæst. II. Quæ sunt luxuriæ filia? 216.
 Quæst. III. Quot sint luxuriæ species? 217.
 Quæst. IV. Distinguntur ne omnes species luxuriæ intra proprium genus essentialiter, vel tantum accidentaliter? ib.
C A P U T IV .
 De castitate, quæ hoc sexto mandato iubetur. 218.
C A P U T V .
 In quo sita sit virginitatis notio, & qua ratione a castitate distinguatur. 219.
 Quæst. I. Est ne virginitas hæc, virtus a castitate distincta? ib.
 Quæst. II. Est ne virginitas excellentior matrimonio? 220.
 Quæst. III. Sit ne in viris æque ac in feminis virtus virginitatis? 221.
 Quæst. IV. Qua ratione virginitas amittatur? ib.
 Quæst. V. Amitti ne virginitas potest extra matrimonium absque culpa? ibid.
 Quæst. IV. Quot modis tum in feminis, tum in viris virginitas naturalis amittatur? 222.
C A P U T VI .
 De simplici fornicatione: sit ne iure natura, nedum divino, vetita. ibid.
 §. I.
 Rationes quibus S. Paulus Apostolus improbat præfatas propositiones, explicantur. 223.
 §. II.
 Ratio quam a priori adfert S. Thomas, evidenter demonstrat fornicationem esse suapte natura malam, atque adeo iure natura vetitam. 225.
 §. III.
 Diluuntur argumenta Martini de Magistris,

& Caramuelis. 226.
 Quæst. unic. Sit ne fornicatio gravior ceteris peccatis? 230.
C A P U T VII .
 De concubinato. Laxitas quorundam. Moralistarum in absolute concubinariorum, & fornicatorum. ibid.
 Quæst. I. In quo differat concubinatus a fornicatione? ibid.
 Quæst. II. Absolvendus ne sit concubinarium, antequam concubinam dimittat? 231.
 Quæst. III. Si concubinarium promittat se dimissurum concubinam, potest ne, antequam eam dimittat, absolvi? ibid.
 Quæst. IV. Absolvendus ne est, ut contendit P. Viva, prima, & secunda vice qui persistit in occasione proxima, antequam eam dimittat? 232.
 Quæst. V. Si quis ita stupidus sit, ut ignoret se debere concubinam dimittere, priusquam absolvatur, sit pro prima vice absolvendus? 234.
 Quæst. VI. Quenam ergo regula servanda in absolute concubinarium, & in occasione proxima extantis? ibid.
 Quæst. VII. Absolvendus ne est concubinarium, aut concubina, si post separationem mutuo se visitent? 235.
 Quæst. VIII. Absolvendus ne filiusfamilias qui domi concubinam habet? ibid.
 Quæst. IX. Mulier pauperula, quæ aut consanguineo, aut diviti inserviens, illorum efficitur pellex, absolvenda ne est, nisi prius recedat? ibid.
 Quæst. X. Absolvendi ne sunt qui exercent artes honestas, & Reipublice necessarias, sunt in occasione proxima peccandi? 236.
 Quæst. XI. Absolvenda ne hospita est quæ, quoties excipit hospites, rem cum iisdem habet? ib.
C A P U T VIII .
 De penis latis in concubinarium laicos, & Clericos. 237.
 Quæst. I. Clericus qui semel cum muliere fornicatur, amittit ne beneficii fructus? ibid.
 Quæst. II. Quos nomine Clericorum comprehendat Concilium in suo decreto? ibid.
 Quæst. III. In tertia parte fructuum, quæ iuxta Tridentinum privandi sunt Clerici concubinarium, comprehenduntur ne etiam quotidianæ distributiones? 238.
D I S S E R T A T I O II .
 De meretricio, mulierum aspectu, choreis, tactibus, aliisque huiusmodi.
C A P U T I .
 De licita meretricum permissione. ibid.
 Quæst. unic. Licitum ne est a meretricibus tributum ob meretricium solvendum exigere? 241.
C A

CAPUT II. De aspectibus mulierum, rerumque turpium. ib. Quæst. I. Quando nam peccari contingat in mulierum aspectu? 242. Quæst. II. Culpa ne gravis est aspectus membrorum turpium sive mulieris, sive viri? ib.

CAPUT III. De choreis, seu saltationibus promiscuis virorum, & mulierum. 243.

§. I. Scripturæ divina, & Patres choreas damnant. 244.

§. II. Rationes quæ chorearum corruptelam damnandam ostendunt. 247.

§. III. Auctoritate Eminentissimi Lambertini Archiepiscopi Bononiensis, nunc BENEDICTI XIV. choreæ damnantur. 249.

§. IV. Practica consideratio chorearum. 252.

§. V. Quid de chorearum usu doceat S. Franciscus Salesius. 253.

CAPUT IV. De verbis turpibus, & de familiari cum feminis colloquio: de osculis, & tactibus: de mutua virorum, ac mulierum conversatione. 254.

Quæst. I. Quando nam obscæna verba sint peccata gravia? ibid.

Quæst. II. Oscula, tactus, & amplexus sunt ne secundum se peccata? 255.

Quæst. III. Oscula, tactus, amplexus inter personas utriusque sexus sunt ne peccata mortalia, si ob delectationem carnalem peragantur? 256.

Quæst. IV. Tactus, amplexus, oscula ob solam delectationem sensitivam, & naturalem exercita, sunt ne peccata mortalia? ibid.

Quæst. V. Tactus impudici, puta in partibus verendis, aut in illis affinis, sunt ne peccata mortalia? 257.

Quæst. VI. Sunt ne coniugatis liciti tactus partium pudendarum? 258.

Quæst. VII. Oscula, tactus, amplexus, litteræque amatorie, sunt ne inter sponso licita? ibid.

Quæst. VIII. Peccat ne mulier quæ advertens se tangi libidinose, non resistit, non se retrahit? 259.

Quid de hodierna mulierum, ac virorum conversatione? ibid.

Quæst. IX. Peccat ne mortaliter mulier quæ manum, pedem, digitosque suos contrectari, vellicari, aut perfricari sentit, si non resistat? 260.

Quæst. X. Peccat ne mortaliter qui propria pu-

denda tangit? ib.

Quæst. XI. Qui brutorum verenda perfricat, irritatque ad effundendum semen, peccat ne mortaliter? ibid.

Quæst. XII. Est ne mortale peccatum aspicere coitus brutorum? 261.

Quæst. XIII. Quodnam peccatum perpetraret qui concumberet cum muliere mortua? ibid.

Quæst. XIV. Sunt ne diversa speciei peccata, oscula, tactus, amplexus, & huiusmodi peracta cum personis diversi status, puta cum Monialibus, cognatis, & coniugatis? ib.

Quæst. XV. Quid est delectatio morosa; & utrum semper mortale peccatum sit? ibid.

Quæst. XVI. Quid sit delectatio speculativa, quid practica? 262.

Quæst. XVII. Peccat ne mortaliter qui negative post sufficientem advertentiam se habet in motibus veneris, neque consentiens, neque dissentiens? ibid.

Quæst. XVIII. Datur ne materie parvitas in genere luxurie? 263.

Quæst. XIX. Quibus indiciis colligi prudenter potest aliquem consensisse delectationi veneræ, aut gravis negligentia reum esse? 265.

CAPUT V. De vellicatione genarum, & tactibus mamillarum. 266.

CAPUT VI. Mulier vi compressa adstringatur ne positive resistere; an licite possit permissivo se habere, ut vita, vel honoris periculum declinet. 270.

CAPUT VII. De stupro, & pœnis stupratoribus debitæ. 273.

Quæst. I. Perperat ne stupri flagitium qui virginem consentientem, & sub cura parentum existentem violat? ibid.

Quæst. II. Quæ pœnæ constitutæ sunt in stupratoribus? 276.

Quæst. III. Quibus pœnis subiectus sit immatura virginis deflorator? ibid.

Quæst. IV. Quibus pœnis iure canonico subiectus est Clericus virginem deflorans? ibid.

CAPUT VIII. De rapto. 277.

Quæst. I. Quid, si maritus ante bimestre vim inferat uxori, illam a domo paterna extrahendo, aut vi eam cognoscendo? Is ne raptor habendus erit? 278.

Quæst. II. Quid, si sponsus sponsam de futuro rapiat? Subiacet ne pœnis latis in raptores? ibid.

CAPUT IX. De adulterio. 279.

Quæst. I. Quid sit adulterium - Q. II.

Quæst. II. Uxor committit ne adulterium, si marito consentiente, ab alio cognoscatur? ibid.

Quæst. III. Adulter ne est qui rem habet cum uxore aliena, antequam matrimonium consummetur? 281.

Quæst. IV. Qui cognoscit mulierem desponsatam per verba de futuro, reus est ne adulterii? ibid.

Quæst. V. Coniux quæ copulam sodomiticam habet cum proprio marito, committit ne adulterium? ibid.

CAPUT X. De incestu. ibid.

Quæst. I. Quid sit incestus? ibid.

Quæst. II. Quenam sunt personæ quibuscum incestus committitur? 282.

Quæst. III. Sunt ne omnia incestus crimina eiusdem speciei? ib.

Quæst. IV. Incestus cum cognatis spiritualibus, & legalibus sunt ne specie distincti? ib.

CAPUT XI. De sacrilegio. 284.

Quæst. I. Quando utraque persona sacra commiscetur carnaliter, duplex ne, an unum sacrilegium committitur? ib.

Quæst. II. Regularis professus simul, & Sacerdos in aliquod luxurie crimen prolapsus, duplex ne, an unicum perpetrat sacrilegium? ibid.

Quæst. III. Qui voto castitatis ligatus alium ad peccandum inducit, peccat ne contra proprium votum castitatis? 285.

Quæst. IV. Committit ne sacrilegium Religiosus qui morose delectatur de aliquo luxurie flagitio? ibid.

Quæst. V. Qui voto castitatis ligatus alium tactibus polluit, quin ipse ullo modo delectetur, committit ne sacrilegium? ib.

Quæst. VI. Religiosus qui post solemne castitatis votum, emittit votum aliud peculiare abstinendi a pollutione, committit ne duplex sacrilegium, si se polluat? ibid.

Quæst. VII. Coniuges, si in Ecclesia coeant, committunt ne sacrilegium? ibid.

Quæst. VIII. Oscula, tactus, amplexus, verba turpia, aspectus impudici in Ecclesia contrahunt ne sacrilegii malitiam? 286.

Quæst. IX. Quis sit proprie locus sacer? ib.

Quæst. X. Sacerdos, sacramentum Eucharisticæ gestans, committeret ne sacrilegium, si aliquod luxurie crimen sive internum, sive externum perpetraret? 287.

Quæst. XI. Sacrilegus ne foret qui gestans reliquias fornicationis committeret? ibid.

CAPUT XII. De flagitiis contra naturam. 288.

Quæst. I. Differunt ne specie hæc peccata contra naturam? ibid.

Quæst. II. Quodnam ex his flagitiis scelestius sit? 289.

CAPUT XIII. De pollutione voluntaria, seu molitie. ibid.

Quæst. I. Differt ne pollutio propriis tactibus procurata, a pollutione excitata tactu mulieris dormientis, aut pueri doli incapacis? ibid.

Quæst. II. Qui se polluit, si habeat delectationem morosam, aut desiderium alicuius persone sacre, vel affinis, aut solute, debet ne has circumstantias pandere in confessione? 290.

Quæst. III. Pollutio voluntaria ita ne intrinsecus mala est, ut ob nullum finem, puta servandæ sanitatis, vitæ, vel Republicæ, licita evadere queat? ibid.

Quæst. IV. Licitum ne est confricere membra, aut aliis incitamentis uti, ut expellatur semen corruptum, dum timetur veri seminis effusio? 291.

Quæst. V. Mulier quæ in coitu cum marito non seminavit, peccat ne, si peracto coitu se tactibus ad seminandum provocet? ibid.

Quæst. VI. Est ne peccatum distillationem quampiam excitare? 292.

Quæst. VII. Pollutio voluntaria in causa peccatum ne est? ibid.

Quæst. VIII. Pollutio previsa, tametsi non intenta, est ne peccatum letale? 293.

Quæst. IX. Licitum ne est applicare caussum quæ natura sua instituta est ad producendum effectum bonum, si pollutionem simul inducat? ibid.

Quæst. X. Tenentur ne sub mortali culpa Christiani vitare causas medias, seu leves, quæ per se, quamvis leviter, provocant pollutionem? 294.

Quæst. XI. Peccat ne mortaliter quæ non evitat causas per accidens parientes pollutionem? 295.

Quæst. XII. Pollutio nocturna est ne secundum se peccatum? 297.

Quæst. XIII. Pollutio nocturna est ne peccatum, si in causa prevideatur? ibid.

Quæst. XIV. Peccat ne qui pollutionem in somno inceptam, & in vigilia perdurante non abruptit? 298.

Quæst. XV. Licitum ne est desiderare in vigilia ut in somno pollutio accidat absque culpa ob finem honestum, nempe sanitatis, & concupiscentiæ extinguende? 300.

CAPUT XIV. Sodomie notio, eiusque enormitas. 304.

Quæst. I. Est ne verum sodomie crimen, si se-

mina coeat cum altera femina? ibid.
Quaest. II. Homo cognoscens mulierem in vase propositero, committit sodomiam crimen? ibid.
Quaest. III. Circumstantiae agentis, & patientis in sodomia sunt ne adeo graves, ut manifestari in confessione debeant? 305.
Quaest. IV. In sodomia scelere sunt ne explicandi gradus consanguinitatis, & affinitatis? ibid.
Quaest. V. Sunt ne omnes sodomiae eiusdem speciei? ibid.

CAPUT XV.

De penis in sodomias, sive laicos, sive Clericos, constitutis. 306.
Quaest. I. Incurrit ne praefatas penas Clericus sodomita, si in concubitu semen non effundat? ibid.
Quaest. II. Clericus agnoscens feminam in vase propositero, incurrit ne praefatas penas? 307.
Quaest. III. Qui patiuntur sodomiticum concubitum, sunt ne penis a iure latis obnoxii? ibid.
Quaest. IV. Qui semel, aut bis perpetrat sodomiam crimen, obnoxius ne est penis a lege statutis? ibid.
Quaest. V. Clericus nefariam sodomiam artem exercens incurrit ne beneficiorum privationem, aliasque penas suspensionis &c. ante iudicis sententiam? ibid.
Quaest. VI. Clericus reus peccati bestialitatis incurrit ne penas latis in sodomias? 308.

CAPUT XVI.

De bestialitate. ibid.
CAPUT XVII.
De remediis adversus luxuriam. Probabilistarum benignitas, luxuriam nimium favens, non attendenda. ibid.

LIBER NONUS IN DECALOGUM

De furto. DISSERTATIO UNICA. CAPUT I.

Propositiones ab Ecclesia damnatae in furti materia, & aliae Casuistarum laxae nondum damnatae. 312.

CAPUT II. Quid & quotuplex sit furtum. 315.

CAPUT III. De quantitate materiae necessariae ad furtum mortale. 318.

CAPUT IV. De furtis minutis. 322.

Quaest. I. Cum plures ab eodem modica surripiunt, singuli ne mortaliter peccant, & restitutionis oneri subiecti sunt? 323.

Quaest. II. Quando plures seorsum modica furantur, & quilibet advertit ab aliis sociis pa-

riter modica surripi, absque tamen communi consilio, vel hortatu, peccant ne singuli mortaliter cum restitutionis onere? 324.

Quaest. III. Qui post furtum mortiferum furatur ab eodem modica, peccat ne letaliter? 325.

CAPUT V.

De necessitate qua a furti reatu excusat. Laxiores Casuistarum, & praesertim PP. Viva, & La-Croix opinioniones reiiciuntur. ibid.

Quaest. I. Licet ne in extrema necessitate furari? ibid.

Quaest. II. Quisque ne tenetur ex iustitia extreme indigenti succurrere? 327.

Quaest. III. Qui bona in extrema necessitate constitutus accepit, tenetur ne eadem, si consumpsit, transfacta necessitate, restituere? ibid.

Quaest. IV. Qui rem alienam surripit non egens, & eam in extremam necessitatem delapsus consumit, tenetur ne eam restituere, meliorem fortunam adeptus? ibid.

Quaest. V. Licitum ne est in gravi necessitate furari? 328.

Quaest. VI. Licitum ne est homini privato, in extrema necessitate constituto, surripere rem valde pretiosam? 330.

CAPUT VI.

De occulta famulorum, aliorumque compensatione. 331.

§. I.

Conditiones necessariae pro occulta compensatione. Laxae propositiones PP. Diana, Viva, aliorumque recentiorum. ibid.

§. II.

Rationum momenta quae evincunt absolute illicitam esse occultam compensationem. 333.

§. III.

Quam sit perniciose Principibus, dominis, & mercatoribus benignitas illorum Probabilistarum qui defendunt, occultam compensationem licitam esse famulis, officialibus, & Principum ministris. 339.

CAPUT VII.

De furtis domesticorum. 342.

Quaest. I. Peccant ne filii qui bona furantur parentibus? ibid.

Quaest. II. Quae bonorum quantitas requiritur in furtis filiorum? ibid.

Quaest. III. Furti ne reatum contrahunt uxores quae bona maritis surripiunt? 343.

Quaest. IV. Quid de opificum furtis dicendum? 344.

Quaest. V. Quid de furtis Religiosorum dicendum? ibid.

CAPUT VIII.

De mendacii notione, & malitia. Licita interdum mendacia non modo Ethnicorum plures, verum etiam Origenes, Cassianus, Chrysostomus, alique Tractorum docuerunt. 351.

CAPUT V.

Sit ne omne mendacium peccatum, etiam cum ob finem bonum profertur. 352.

CAPUT VI.

De gravi mendacii malitia. 354.

Quaest. I. Mendacium iocosum, & officiosum est ne peccatum mortale? ibid.

Quaest. II. Est ne omne mendacium perniciosum peccatum mortale? 355.

Quaest. III. Mendacium rei genere suo levis, si fiat in confessione, est ne peccatum mortale? ibid.

DISSERTATIO II.

De detractione, & iudicio temerario. 370.

CAPUT I.

Quid sit honor, & fama, & qua ratione differant. 357.

CAPUT II.

De contumelia. 358.

Quaest. I. Contumelia est ne genere suo peccatum mortale? ibid.

Quaest. II. Perferre ne patienter vir christianus

LIBER DECIMUS IN DECALOGUM DISSERTATIO I.

De falso testimonio, mendacio, eiusque malitia.

CAPUT I.

Census propositionum laxarum quas probabilitatis patroni adversus octavum praecipuum evulgant. 346.

CAPUT II.

Una & altera animadversio in doctrinam P. Tamburini, asserentis, non peccare contra iustitiam eum qui imponit alicui falsa crimina ad tuendam propriam famam. 347.

CAPUT III.

De falso testimonio vetito in octavo praecipito. 348.

Quaest. I. Quid sit falsum testimonium? 349.

Quaest. II. Falsum testimonium est ne semper peccatum mortale? ibid.

Quaest. III. Quid agendum testi qui, debita adhibita diligentia, memoria deceptus falsum testatus est, vi cuius innocens damnatus est capitis? ibid.

Quaest. IV. Ad quid tenetur testis sua pravitate falsum testimonium ferens in iudicio contra proximum? 350.

Quaest. V. Quid prestare debet qui alterum induxit ad falsum testimonium dicendum contra proximum? ibid.

CAPUT IV.

De mendacii notione, & malitia. Licita interdum mendacia non modo Ethnicorum plures, verum etiam Origenes, Cassianus, Chrysostomus, alique Tractorum docuerunt. 351.

CAPUT V.

Sit ne omne mendacium peccatum, etiam cum ob finem bonum profertur. 352.

CAPUT VI.

De gravi mendacii malitia. 354.

Quaest. I. Mendacium iocosum, & officiosum est ne peccatum mortale? ibid.

Quaest. II. Est ne omne mendacium perniciosum peccatum mortale? 355.

Quaest. III. Mendacium rei genere suo levis, si fiat in confessione, est ne peccatum mortale? ibid.

DISSERTATIO II.

De detractione, & iudicio temerario. 370.

CAPUT I.

Quid sit honor, & fama, & qua ratione differant. 357.

CAPUT II.

De contumelia. 358.

Quaest. I. Contumelia est ne genere suo peccatum mortale? ibid.

Quaest. II. Perferre ne patienter vir christianus

debet contumelias sibi illatas? 359.
Quaest. III. Licet ne obicere testi falsum crimen, quoties hoc conducit ad tuam famam tuendam? 360.

CAPUT III.

De susurratione, derisione, & maledictione. ibid.

Quaest. I. Quid sit susurratio, & quomodo a detractione differat? ibi.

Quaest. II. Licita ne est aliquando susurratio? 361.

Quaest. III. Licitum ne est quorumdam amicitiam dissolvere, non ut inimici frant, sed ut locum amici expulsi occupes? ibid.

Quaest. IV. Quid sit derisio? 362.

Quaest. V. Quid sit maledictio? ibid.

Quaest. VI. Licitum ne est maledicere creaturis irrationalibus? 364.

CAPUT V.

De Detractione. ibid.

Quaest. I. Quid sit detractio? 365.

Quaest. II. Detractio est ne genere suo peccatum mortale? ibid.

Quaest. III. Quot modis detractio perpetratur? 366.

Quaest. IV. Est ne peccatum grave conficere libellos famosos? ibid.

Quaest. V. Est ne peccatum detrahere defunctis? 367.

Quaest. VI. Est ne peccatum detrahere defunctis damnatis, puta paganis, hebraeis, haereticis? ibid.

CAPUT V.

Quae regulae spectandae, ut colligi possit, detractionem esse peccatum mortale, vel veniale. 368.

Quaest. I. Est ne mortale peccatum generatim asserere talem hominem esse superbum, avarum, iracundum, contentiosum, presumptuosum, vanum, & id genus similia? ibid.

Quaest. II. Est ne grave peccatum revelare naturales defectus alicuius? 369.

Quaest. III. Revelare uni aut alteri honesto, probeque viro grave occultum delictum est ne crimen letale? ibid.

Quaest. IV. Utrum diffamatum aliis criminibus diffamare peccatum sit? 370.

Quaest. V. Letaliter ne peccat qui crimen publicum in hoc loco, narrat in alio ubi publicum non est? ibid.

Quaest. VI. Quando necessitas manifestandi criminis excusat a peccato detractionis? 372.

Quaest. VII. Qui iniuste alterius criminis notitiam acquisivit, puta aperiendo litteras obsequatas, valet ne absque culpa eiusmodi notitia uti ad impedienda indicata mala? ibid.

Quaest. VIII. Licitum ne est patefacere ignorantiam Medici, Advocati, Theologi, aliorumque artificum? 373.

Quaest. IX. Peccatum ne detractionis est traducere aliquem ut scrupulosum? ibid.

Quaest.

Quaest. X. Est ne peccatum detractionis traducere Christianorum aliquos, & maxime Theologos, ut rigoristas, & laxones?	ibid.
Quaest. XI. Licitum ne est infamato suum infamatorem diffamare?	374.
Quaest. XII. Est ne peccatum grave detractionis uni, aut alteri sub secreto revelare occultum proximi peccatum?	376.
Quaest. XIII. Utrum licitum sit infamare seipsum?	ibid.
C A P U T VI.	
De secreti revelatione.	378.
Quaest. I. Quid, & quotuplex sit secretum?	ib.
Quaest. II. Quanam sit secreti tegerendi obligatio?	379.
Quaest. III. Occurrit ne causa quae a servando secreto excuset?	380.
Quaest. IV. Licitum ne est aliena secreta expriscari?	381.
Quaest. V. Licitum ne est obsequatas litteras aperire?	ibid.
C A P U T VII.	
De audientibus detractores.	383.
Quaest. I. Qua ratione peccare dicitur qui detractorem audit?	ib.
Quaest. II. Tenentur ne superiores subditorum detractiones iustitia lege impedire?	384.
Quaest. III. Privatae personae quae audiunt detractores, peccant ne mortaliter, nisi eos corripiant, ut iis non resistant?	ibid.
C A P U T VIII.	
De iudicio temerario.	386.
Quaest. I. Quanam sunt coniecturae sufficientes, ne iudicium dicatur temerarium?	387.
Quaest. II. Sit ne iudicium temerarium genere suo peccatum mortale?	ibid.
C A P U T IX.	
De suspitione, opinione, & dubitatione.	390.
C A P U T X.	
Quomodo dubia sint in meliorem partem interpretanda.	392.
C A P U T XI.	
De restitutione honoris, & fame.	395.
C A P U T XII.	
De restitutione fame per detractionem, vel calumniam obscurata.	397.
Quaest. I. Qui alium inadvertenter, seu materialiter infamavit, obnoxius ne restitutioni est tum fame, tum damnorum quae hinc consequuntur?	ibid.
Quaest. II. Infamator tenetur ne famam restituere tantum coram suis auditoribus, an etiam coram illis quibus isti malum auditum manifestarunt?	398.

Quaest. III. Iniustus detractor tenetur ne praeter restitutionem fame temporalia damna restitueret?	399.
Quaest. IV. Detractore ante restitutionem denatato, transit ne ad heredes restituenda fame obligatio?	ibid.

C A P U T XIII.

De modo, quo restituenda fama est sive per calumniam, sive per detractionem denigrata. ib.

C A P U T XIV.

De causis a fame restitutione excusantibus, & potissimum de mutua in fame compensatione, quam plures docti iuniores defendunt. 402.

Quaest. I. Restituenda ne fama sit cum gravi detrimento, aut periculo? 403.

Quaest. II. Quando infamatus alia via suam recuperaverit famam, tenetur ne detractor ad restitutionem? ibid.

Quaest. III. Quando fama restitui nequit, compensanda ne diffamatio pecuniis est? 404.

Quaest. IV. Datur ne mutua compensatio in materiae fame? 405.

C A P U T XV.

De compensatione in pecuniis ob infamiam illatam. Sententia Probabilistarum exponitur. Absurda quae inde proficiscuntur, patefunt. 408.

C A P U T XVI.

Nonnullae regule in praxi servandae, ut extremavitentur tum detractionis, tum exitiosi silentii. 410.

A P P E N D I X**DE DUOBUS POSTREMIS DECALOGI MANDATIS.****C A P U T I.**

Exponitur germanus sensus verborum quibus utrumque hoc preceptum exprimitur. 412.

C A P U T II.

Notio concupiscentiae quae his duobus preceptis vetatur. ibid.

C A P U T III.

Varii modi quibus in hac aetate postrema precepta homines peccant. Tamburini, & Sanchez nonnullae laxae opiniones refelluntur. 414.

C A P U T IV.

Peccant in postremum Decalogi mandatum qui res alienas concupiscunt. 417.

C A P U T U L T I M U M.

DE CALOGI EPILOGUS,
In quo nonnulla praecipua eorum quae dicta sunt, capita sub unica oculorum acie representantur; & cavendum a quorundam Casuistarum laxitatibus suadet. Benignitas probabilistica ex sancto Augustino serpentis Evam seducentis blanditiis comparatur. 419.

LIBER QUINTUS

IN DECALOGUM.

DISSERTATIO IV.

De variis Iuramentorum generibus, & praecipue de Iuramento doloso.

P R O E M I U M.

Superiorem dissertationem huic praemisi, ut viam mihi sternerem ad plurimos casus, & difficultates resolvendas. Verbose plus iusto oratio fuit; sed maxima controversiae, alioqui gravis, difficultas veniam nimiae prolixitati imputabit. Opponet fortasse aliquis superfluum fuisse tempus terere in impugnantis aliorum rationibus, quibus amphibolia defenditur: parum namque referre videtur, sive hac, aut illa ratione propugnetur, Confessarium, reum, & testem, aliumve posse negare id quod sub sigillo tantum novit. Parum videri id posse imperitis, non negaverim; sed certe falluntur. Nam, si concedamus, verba in extremo casu occultandae veritatis nihil significare, vel licitum esse usum scientiae *communicabilis*, & *incommunicabilis*; iam admittimus principia universalis, quae, non Confessario, secretario, aut reo dumtaxat, sed omnibus indiscriminatim hominibus faveant; & privilegium unicum, ac singulare Confessarii commune omnibus efficitur. Quia, si defendatur, Confessarium posse custodire sigillum, negando se scire quod scit, quia verba in extrema necessitate nihil significant; ratio haec universalis erit pro omnibus. Et reipsa recentes Theologi, ut saepius diximus, ex casu singularissimo Confessarii inferunt, omnes communiter homines in simili gravi necessitate posse iisdem uti phrasibus, formulisque loquendi: quod quam falsum sit, in casuum resolutione patebit. Quippe haec integra dissertatio tota occupabitur in explicandis variis iuramentorum generibus, & casibus omnibus quos tractare iuniores Casuistae solent.

C A P U T I.

De Iuramento doloso. Quotuplex dolus in iuramento: & an interdum liceat dolose iurare. Recentiorum sententia exhibetur, & refellitur: vera proponitur, & propugnatur.

I. Dolum in iuramento contingere posse animadverto vel ex parte illius qui iniuste exigit iuramentum, cogitque per iniuriam respondentem iurare (de quo dolo non agimus) vel ex parte iurantis. Porro iurans multifariam iuramentum suum dolis implicare potest. Primo, cum exterius se iurare fingit, verbaque usurpat quibus iurantes sinceri uti solent; animum tamen non habet iurandi, aut se obligandi, aut exequendi promissum. De hoc doloso iuramento egimus *diff. II. cap. IV.* Secundo, cum verbis aequivocis, locutione amphibologica, aut restrictione mentali quis prurit, quibus iuramen-

tum suum involvit. De hoc solo iuramento doloso nobis in hac dissertatione sermo est.

II. Hoc in capite regulae quaedam generales statuuntur: deinde in sequentibus casus peculiare proponam, resolvamque. Sed priusquam sensa nostra promamus, recentiorum opiniones paucis indicabimus.

III. Auctores qui defendebant licitas restrictiones pure mentales, defendebant quoque licitum esse easdem iuramento confirmare; nullamque maiorem pro iuramento quam pro restrictione mentis requirebant causam. Et quia res credibilis non videtur, placet propriis Auctorum verbis sententiam ipsorum referre. *Et ex his colliges cum Trullench. quamdam regulam notatu dignam. Quotiescumque licitum est uti oratione ambigua, vel tacita restrictione; licitum etiam est uti iuramento, si necessitas, vel notabilis causa id postulet, aut utilitas corporis, aut honoris, aut rerum familiarium, vel si intercedat ini-*

sa interrogatio facta illi qui amphibologice loquitur. Ira Antonius a Spiritu sancto tract. v. de iur. disp. i. sect. 9. num. 52. pag. 142. Item Lessius Lib. I. cap. xlii. dub. 9. num. 48. Castropalaus disp. i. de iurament. punit. 7. num. 6. vers. *Domique*. Tralenchus Lib. II. Decal. cap. 1. dub. 15. Malierus Malleatione 2. practica 13. Diana II. P. tract. vi. resol. 30. & plures alii.

IV. Ex his collige quam periculosa res sit sequi opiniones faventes libertati. Sententia propugnans restrictiones mentales, communis satis erat ante Innocentium XI. eademque docebat, prefatas damnatas restrictiones iuramento firmari posse. Restrictiones illae damnatae fuerunt mendacia, & consequenter apposta iuramenta ut periuria. Sententia ergo satis communis olim erat penes etiam graves Theologos, quae licita aliquando esse periuria docebat, seu quae putabat non esse periuria quae periuria esse Ecclesia declaravit. Ut enim omnis equivocatio tollatur, nemo Catholicorum docuit, periurium esse aliquando licitum. Sed plerumque existimant, quaedam mendacia non esse mendacia, & quaedam periuria non esse periuria. Venia tamen digni sunt Theologi illi qui ante damnatas propositiones restrictiones iuratas propugnantur.

V. Ceteri Theologi iuniores, qui scripserunt post damnatas propositiones, in iuramentorum usu cautiores paululum sunt. Graviores namque causas pro iuramenti quam pro restrictionis, sive amphibolice usu exposcunt. Nec isti tamen ideo negant frequentem usum iuramenti amphibologici, quod putent esse periurium, sed ob defectum iudicii, seu necessitatis. Absolute enim statuunt, quod, quoties restrictiones mentales externae sunt licitae, toties iurari possit absque periurio: quia, inquit, iuramentum sequitur naturam actus cui apponitur. Quare, si restrictio externa vera sit, verum quoque erit appositum iuramentum: quamvis ex conditione peculiari ipsius iuramenti aliqua maior necessitas requiratur ad illius prolationem quam ad solam amphibologicam locutionem. Aliqua hic regulas indicabimus: deinde in casuum resolutione propius ad praxim, quoad fieri poterit, accedemus.

VI. Quemadmodum reiecit restrictiones, seu amphibologicas locutiones recentiorum plurimum, tamquam restrictiones pure mentales, & mendacia ita potiori iure illorum iuramenta, quibus prefatas restrictiones confirmant, tanquam periuria gravissima improbamus,

& profus damnamus. Quid quod aliqui vel ipsorum qui amphibologias defendunt, fatentur, eas, non semper saltem, posse iuramento firmari: eo quia, licet probabilis notitia satis sit ad simplicem affirmationem, ad iuramentum tamen certitudo necessaria est? Sic inquit vel ipse Cardenas in sua Crisi diff. xix. cap. iv. num. 54. *Ad simplicem affirmationem sufficit probabilitas facti, ad iuramentum vero requiritur certitudo.* Ex revera cum iuramentum sacrosanctum sit penes omnes nationes, & cum periurium gravissimam malitiam contineat, omnis ratio vetat non solum usum iuramenti, nisi & veritas, & necessitas concurrant; verum etiam ne illud verbis profanemus quae nullum intelligibilem sensum praferant. Idcirco aliam subiticio regulam.

VII. Patres omnes absolute damnant omnia iuramenta dolosa, seu verbis fallacibus, & æquivocis prolata. Pauca referam Sanctorum testimonia. D. Augustinus episc. cxxv. edit. Lov. ad Alipium. *Illud sane certissime dici non ambigo, non secundum verba iurantis, sed secundum expectationem eius cui iuratur, quam novit ille qui iurat, fidem iurationis impleri. . . . Unde periuri sunt qui, servatis verbis, expectationem eorum quibus iuratum est, deceperunt.* Item episc. cxxvi. *Expectationem eorum quibus iuratur, quisquis deceperit, non potest esse non periurus.*

VIII. S. Isidorus Lib. II. Sent. cap. xxxi. *Quaecumque arte verborum quisquis iuret, Deus tamen, qui conscientiae testis est, ita accipit, sicut ille cui iuratur, intelligit. Dupliciter autem reus fit qui & Dei nomen in vanum assumit, & proximum dolo capit.*

IX. S. Raymundus in Sum. titul. de iuram. & periur. sub finem. Item illud nota, quod si iurans, vel recipiens dolum adhibeat, semper debet referri iuramentum ad intentionem illius qui non adhibuit dolum, vel artem. 22. quest. v. Quaecumque & §. Si ergo, & cap. Qui pelerare, & §. Ex his. *Deus enim duplicitatis aspernator simplicem intentionem considerat utriusque, tam ex parte recipientis, quam ex parte dantis. Verborum artem aspernatur, & odit, ut in preallegato §. Ex his in fin.*

X. S. Prosper apud Hincmarum Lib. de si. ort. Lotarii & Titbergæ.

At si iurandi te causa perurget, & arctat, id puris verbis, id gere mente pia. Nec verbi arte putes te fallere posse Tonantem, Cui nihil absconditum est, cui tua corda parent:

Qui

Qui non ut iuras, sed ut id iurasse putavit, Qui iuras, audit; seque es utriusque reus: Nempes Deo, in vanum cuius vis sumere nomen,

Seu socio, quam atra fallere fraude paras.

XI. D. Thomas 2. 2. quest. lxxxix. art. 7. ad 4. *Quando non est eadem iurantis intentio, & eius cui iurat, si hoc procedat ex dolo iurantis, debet iuramentum servari secundum sanum intellectum eius cui iuramentum praestatur.*

XII. Patres in recensitis textibus loquuntur de iuramento facto, illis qui iure illud exigunt, & de iuramentis quibus contractus & cetera firmantur: quae sane iuramenta & simplicibus verbis, & absque omni arte sive verborum, sive locutionum fieri debent. Item haec iuramenta, ut sonant, interpretanda sunt; atque semper in favorem illius partis qui bona fide iuramentum in sensu quem verba praferunt, suscipit. Tanta fuit penes vel ipsos Romanos Ethnicos iuramenti religio, ut vitio sibi verterent aliqua interpretatione illud eludere. Cum enim quidam Tribuni plebis iuramentum praestitum interpretari vellent, & populum ab illius vinculo solvere; populus iuramenti observationem proprio commodo praetulit, ut refert Titus Livius Decad. I. Lib. III. num. 20. *Nondum haec, quae nunc tenet saculum, negligentia Deum venerat, nec interpretando, sibi quisquam iusiurandum, & leges aptas faciebat, sed suos potius mores ad ea accommodabat.*

XIII. Sententia quam hac in controversia propugno, eiusmodi est. *Numquam licet sermonem amphibologicum, seu scientiam communicabili, & incommunicabili implicitum, sacramento confirmare.* Non me latet, hanc quam propono, sententiam cum communi iuniorum opinione pugnare. At illam defendunt Patres, & antiqui Doctores: eamque persuadet ratio luculentissima, contra quam prevalere iuniorum multitudo non potest. Ut paucis rem expediam, naturam iuramenti considerandam exhibeo. Haec autem tota sita est in veritatis declaratione. Cedo. Quinam est iusiurandi finis? Respondet S. Paulus, esse veritatis manifestationem, & finiendarum litium remedium. En illius verba ad Hebraeos vi. *Homines enim per maiorem sui iurant: & omnis controversia eorum finis ad confirmationem est iuramentum.* Equivocatum, & amphibologiarum finis est occultatio veritatis; iuramenti vero finis est eiusdem veritatis manifestatio. Porro quanam

maior oppositio quam inter occultationem, & manifestationem veritatis?

XIV. Propositiones itaque, quas cap. iv. dissert. i. recensuimus, duo continent crimina: Primum est sacrilegus iuramenti abusus. Tunc enim aliqua re abutimur, cum ad finem omnino oppositum ei propter quem instituta est, eam adhibemus. Finis cuius gratia institutum a Deo iuramentum divinae declarant Scripturae, est veritatis manifestatio. Ergo sacrilege eodem abutimur, quoties illud ad occultandam veritatem usurpamus. Alterum crimen est, quod, cum recensitae restrictiones, & amphibologiae sint revera profus mentales, pura puraque mendacia sunt; atque adeo iuramentum quo eadem confirmantur, periurium est.

XV. Opponunt adversarii, haec locum habere, quando sermo amphibologicus pura mentali restrictione contextus est; secus, quando amphibologia est externa, & locutio licita, etiam in nostra sententia. Tunc enim iuramentum naturam redolet sermonis, seu actionis cui apponitur, seu quae confirmanda est. Haec licita est in omnium sententia. Ergo & iuramentum.

XVI. Haec evincunt, tunc iuramentum non esse periurium: quoniam locutio externa verum sensum habet, ut penes omnes convenit: at non tollunt quominus sacrilegus tunc sit iuramenti abusus. Sit verax locutio amphibologica. At eo haec unice pertinet ut veritatem tegat, occultetque. E contrario natura iuramenti, ut diximus, tota est in veritatis manifestatione. Ergo, quoties sacramento uteris ad occultandam veritatem, iam ipsam iuramenti naturam pervertis. Quamvis ergo in amphibologica oratione iurata non sit periurium, est tamen iuramenti abusus, qui cum unico iuramenti fine pugnat.

XVII. Tandem communis humani generis sensus, Probabilistarum, quam recensui, opinionem detestatur. Ecquis enim umquam ad iuramentum in gravissimis controversiis, veluti ad sacram anchoram sese reciperet; si sciret amphibologiis uti iurantem posse in ipsa iurata locutione? Ego sane numquam ab aliquo Probabilistarum iuramentum peterem pro alicuius controversiae definitione, potissimum si iurator doctrinam P. Castropalae, quam cit. cap. iv. dissert. i. descripsi, sequeretur. Si iudices, si homines scirent prefatis amphibologicis, seu cavillatoris locutionibus iurantes circumscribere licite sua iuramenta posse; non plures facerent iuramenta quam verborum iocos. Ne multa. Ad-

mitte ut licita iuramenta amphibologica; & ecce continuo sublata foedera, societatem disruptam, rescissa commercia. Igitur, ut iuramenti sanctitas custodiatur, ut consistat hoc sacrum societatis; & foederum vinculum, ut communis humani generis persuasio, & summa erga iusiurandum reverentia salva sint, semper iuramentum eo in sensu adhibendum est quem ille cui iuratur, intelligit.

XVIII. Finem impono huic capiti aureis verbis Auctoris *Libri de conflictu virtutum, & virtutum*, qui Liber olim tribuebatur a pluribus D. Augustino, habeturque *Tom. VI. operum eiusdem Augustini in appendice*; cuius tamen verus Auctor est Ambrosius Autbertus octavi saeculi celeberrimus Scriptor. Porro is in praefato *Lib. capit. XIX.* haec docet. *Fallacia, atque mendacium & ipsa unum dicunt. Fallacia autem fit ingenio, mendacium vero simplici verbo. Fallacia igitur dicitur... quum in non dando aliquem illudere querit. Quid in petendo moras innectis? Non habeo quod tibi tribuere possim: celans utique in corde qui habet vel quod sibi conservet, vel quod aliis, si voluntas inest, tribuat. Mendacium dicit. Omnino quod postulas non habeo; scilicet non artificioso ingenio, sicut fallacia, sed simplici negationis verbo frustrans poscentem. Sed veritas ad utraque respondet: Nec artificioso ingenio, nec simplici verbo oportet decipere quemquam: quia quolibet modo mentiatur, os quod mentitur, occidit animam.*

CAPUT II.

An Confessarius iurare licite valeat se nescire delictum quod in confessione audivit? Verus modus proponitur custodiendi sigillum sacramentale, aliaque secreta, quibus devincti sunt Principum ministri, alique.

I. Quoniam defensores restrictionum mentalium, sigilli sacramentalis clypeo muniti, omnes loquendi formulas, quamvis suapte natura mendaces sint, tamquam licitas adversus vel evidentissimas rationes propugnare contendunt; congruum duxi clypeum hunc e manibus illorum eipe-re. Ostendam namque mera esse sophismata illa quibus ex casu singularissimo Confessarii inferunt, omnes indiscriminatim homines posse easdem loquendi formulas quibus Confessarius utitur, adhibere.

II. Duobus modis interrogari Confessarius

de alicuius delicti noticia potest. Primo ut homo, seu ut ceteri homines, ita ut ex circumstantiis evidentissime pateat, non interrogari de rebus in confessione auditis, sed de iis quas communi via scire potest. Et tum semper ut homo interrogatur, quando absolute ut ceteri homines interpellatur. Nemo enim, maxime Christianorum, dum Confessarium alloquitur, ab eodem notitiam quaerit earum rerum quas in confessione audivit: esset quippe gravissimum flagitium vel suspicari in homine catholico tantam iniquitatem. Dum autem Confessarius hoc modo interrogatur, absque ulla mendacii umbra respondere potest, & debet, se nescire; & si urgeretur, posset suam negationem iuramento confirmare: quandoquidem ad mentem interrogantis responderet, & veritatem diceret: quia revera ut homo, & communi via prorsus nescit quod se nescire iurat. Haec est communis omnium Theologorum sententia, quam docet D. Thomas in Supplement. quaest. XI. art. 1. ad 3. Dicendum, quod homo non adducitur in testimonium, nisi ut homo: & ideo sine lesione conscientiae potest iurare se nescire quod scit. *utrum ut Deus.* Rationem assignat Dominicus Soto *Lib. de teg. secr. membr. III. quaest. III. Voces enim*, inquit, *eo modo significant quo recipiuntur a populo. Populus autem christianus, dum audit Sacerdotem iurantem se nihil scire, nihil intelligit de his quae novit in confessione. Quare verba illa solum significant, nihil se scire extra confessionem.*

III. Secundo interrogari potest Confessarius non ut homo, sed ut Confessarius; & an in confessione tale delictum audivit. Maritus improbus impetere potest Confessarium, ut revelet, an uxor sua confessa sit adulterium perpetratum. Respondere ne tunc potest Confessarius, se nescire, aut non audivisse se tale delictum? Adfirmanter respondent communiter recentiores, quamvis diversis ducti rationibus. Nos vero dicimus, Confessarium nullo modo sic respondere posse, vel debere: eo quod eiusmodi responsio manifestum mendacium contineret ratione interrogationis iniquae. Idque manifestum est ex doctrina D. Thomae, qui docet: Confessarium ut hominem interrogari, non ut Deum, seu ut ministrum Dei. Quando enim interrogator scelestus limitat suam interrogationem ad notitiam habitam in confessione, seu ad Confessarium ut Dei ministrum, iam non potest fieri distinctio duplicis personae, humanae, & divinae. Quid ergo? Revelan-

velandum ne sigillum erit? Absit. Quomodo itaque custodiendum? Unica & vera via illud servandi est illa quam post seriam meditationem aperit Dominicus Soto *Lib. de teg. secr. membr. III. quaest. III. concl. 4. dub. 3. pag. 143.* ubi sibi hanc proponit difficultatem his verbis: *Sed quid, si percontetur, an audivit in sacramento confessionis? Utrum licite possit negare se audivisse?* Respondet. *Hactenus opinionem secutus communem respondebam inter legendum, licitum esse Sacerdoti dicere, se non audivisse in confessione. Sed, re modo oculatius inspecta, verisimilius mihi videor aliter sentire. Et probatur id non licere. Primo quia quamvis in illo verbo commode possit intelligi restrictio extra confessionem; in hoc tamen, Nihil audivi in confessione, incongrue profecto admodum intelligi potest: eo quod interrogans explicat contrarium, scilicet an audivit in confessione. Et ideo non excusatur a mendacio: quemadmodum non excusaretur, si diceret, Nihil audivi nec tamquam Deus, nec tamquam homo. Et, cum neque propter sigillum confessionis mentiri permittatur, fit ut illud responsum non sit licitum. Post hunc tractatum de tegendo secreto scripsit suos commentarios in IV. Sententiarum, & dist. XVIII. q. IV. artic. 3. hanc eandem sibi proponit difficultatem, his verbis: *Quid, si vel infidelis tyrannus, vel improbissimus Christianus peculiariter a Sacerdote exquireret, utrum audivit in confessione Petrum hoc fecisse? Profecto non licebit respondere, Non audivi in confessione.**

IV. Hanc eandem sententiam docet Laymanus, inter recentiores perdoctus Auctor, *Lib. IV. tract. III. cap. XIII. de mend. n. 7.* Si vero talis loquendi modus, ac circumstantiae adsint, ut verbum nescio determinetur ad omnem ignorantiam, puta si Confessarius adigatur ut dicat, an ullo modo, seu ratione sciat; tunc vere ac proprie mentietur, si verbo nescio erga alterum utatur, intra mentem cogitans, quod tibi dicam. Sed respondere debet, frustra se se de his interrogari; cum, seu sciat, seu nesciat, nihil edicere opus sit. *Cum qua doctrina consentit S. August. lib. de mend. cap. XIII. & lib. cont. mend. cap. XVIII. ubi ait: Si homo agrotus, ac morti vicinus, de salute filii unici, ac carissimi querat, qui paulo ante mortuus est; duo falsa sunt, & nescio, nec abs te dici possunt, nisi mentiendo.*

V. Quid ergo agendum Confessario a tam iniquo interrogatore ad incitas redacto? Debet apostolico pectore, invictaque fortitudi-

ne interrogatorem repellere, illumque his obiurgationibus aggredi. An ignoras, infanum caput, sacrilegam esse tuam interrogationem? An te fugit, Dei ministrum de sacramentali confessione neque adfirmare, neque negare quidquam posse? Divino ministerio quo fungor, maximam inferrem maculam, si quidpiam in utramque partem hiscerem. Abstine ergo ab ea interrogatione quam tu sine gravissimo scelere facere non vales; & cui ego absque sacramenti profanatione respondere nequeo. Ita docet Sotus loc. cit. in IV. Sent. *Igitur in tali casu, si tyrannus est infidelis, respondendum est illi, tamquam sacramentum vituperanti, religionem christianam praecipere de sacramentali confessione in neutram partem quicquam esse loquendum. Et multo efficacius respondendum esset reprobissimo Christiano, tamquam sacrilego: Non est fas ut ad istam tuam sacrilegam interrogationem quicquam respondeatur. Quid, si tyrannus urgeret, gladio districto, ut Confessarius quidquam adfirmaret, aut negaret, ut a Confessarii ore verbum aliquid extorqueret? Mortem tunc Confessarius oppetere potius debet quam verbum ad confessionem pertinetens proferre. Ita docet idem Sotus. Et in utroque casu, si mortem illi tyranni Sacerdoti comminarentur, illa esset potius appetenda quam verbum ullum profereendum quod in revelationem sacramenti confessionis vergeret.*

VI. Quam dedimus doctrinam sanguine suo confirmavit invictus Martyr S. Ioannes Nepomucenus. Cum enim Rex Wenceslaus, iniqua curiositate percitus, Reginae uxoris suae, cuius Confessarius erat S. Martyr, secreta cordis, & amoris propensionem scire percuperet, Confessarium adiit; atque illum blanditiis, & promissionibus maximorum praemiorum ad violandum confessionis sigillum inducere perentavit. Exhorruit ad sceleratas preces vir beatus, & gravi, liberaque oratione illas propulsavit. Regi vero ira excaecata, atque extrema supplicia minanti B. Ioannes excelsa animo honores perinde ac minas contemnere, Confessarii munus explicare, silentii sacrosancti legem extollere, parvas temporales, & sempiternas iis qui secretum non tenuerint, paratas, exaggerare. Denique Regem monere, ut abstineret captandis quaevis Deo cognoscenda servantur: sine sacrilegio talia tentari non posse, in ceteris omnibus Regis imperia adorare se; hoc unum deprecari, quod, si mille mortes subeundo essent, non faceret. Auctor illius vitae apud Bolland. die 16. Martii. In equuleo autem dissentus, ac lacibus ar-

dentibus exustus, cum non posset verbis, se-
vero vulu impij Regis scelus detestabatur. *B. Iohannes indignum ratus ea de re toties ob-
tundi; non verbis, sed toto capite, & severo
vultu sacrilegium aduersatus est.* Demum
proiectus in flumen, martyrio coronatus ra-
tionem custodiendi sigillum sacramentale nos
docuit.

VII. Neque hac via incedere tum solum
debet Confessarius, cum crimen de quo ro-
gatur, in confessione audivit; verum etiam
quando re ipsa nihil audivit: quemadmodum
enim sacrilegus atque improbus est quicum-
que interrogator qui Confessarium ad rese-
randum sacrosanctum illud sigillum tentat,
quive aliquid, quantumvis minimum, vi sa-
cramenti confessionis scire studet; sic culpabi-
lis est Confessarius qui excessum suum ministre-
rium, & altissimam dignitatem quoquomo-
do demittit, supponitque iniultis interroga-
tionibus. Abutitur enim sacramento, illud
que profanat, quoties interrogatus affirmat,
vel negat quidquam. Ut ergo & dignita-
tem sustineat ministerii, & sigillum securius
custodiat, atque interrogatoris sacrilegi os
undique obstruat, intrepide, & christiana
fortitudine respondeat: *Sacrilega est interrogatio
tua; & sacrilega foret responsio mea, siue ad-
firmarem, siue negarem, siue quidquam re-
sponderem.* Hæc est doctrina Soti loc. cit.
de reg. sec. memb. III. quest. III. concl.
4. *Sigillum enim confessionis adeo debet esse
sanctum, ut non solum non affirmemus quo
illuc audivimus, sed nec negemus quo illic
non audivimus. Unde, si Sacerdos inlicitus in-
terrogatur, an penitens fecerit he-
ricidium; quamvis ille fuerit innocens, nec
crimen fuerit confessus, non debet Sacerdos di-
cere, Numquam hoc audivi in confessione:
quia quamvis illud sit verum, nec sit reve-
latio sigilli que cavetur in iure; est tamen
quodam contaminatio sacramenti, nec potest
esse sine scandalo.* Et quæ superius dixit in
IV. Sent. hic clarius explicat: subdit enim:
*Ergo si impudens tyrannus roget Sacer-
dotem, An hoc audisti in confessione inquan-
tum Deus? hoc illi responso exprobrandum est
verbum: Sacrilege, hæc est sacramenti reli-
gio, ut nec si penitens mihi dixisset, affir-
mare possem, nec, si non dixisset, negare de-
berem. Nec affirmatio, nec negatio mea potest
tibi facere fidem. Quare neutram a me re-
sponsum expectes. Quæ quidem verba nul-
lam profecto ac se suspicionem generant, ve-
rum ne sit quod interrogatur.*

VIII. Hæc quam exposuimus, ratio cu-

stodiendi sigillum sacramentale, non modo
securior est, & sacramenti sanctitati, & mi-
nisterii dignitati magis consentanea; sed ne-
cessaria quoque est, ita ut sapius occultari
alia via sigillum nequeat. Quod ut evin-
cam, casum subitico quem prius perdoctus
P. Orsi in sua *Causa veritatis* cap. IV. exposuit.
Mater, conscia flagitii a filia commissi, eam
ad Confessarium ducit, ut, sin pudicitiam
corporis, quæ reparari nequit, saltem animæ
salutem recuperet. Eidem suadet ut omnia,
vel secretiora, crimina referet Confessario
cuius pedibus provoluta suam peragit con-
fessionem. Post filiam immediate se mittit
mater tribunali, & omnia primum Con-
fessario exponit confusionem, acerbamque ani-
mi dolorem quo ob filia suæ lapsam angitur,
illumque rogat ut in qualecumque solamen
sibi dicat, an filia saltem peccatum suum
illi confessa sit. Quid responsi tunc dabit
Confessarius? Quo se vertet? Si adfirmet,
filiam confessam esse peccatum suum, sigil-
lum violat. Si neget, pariter sigillum infra-
git, reamque duplicis sacrilegii, & confessio-
nis peractæ, & communionis sacræ proxime
suscipiendæ, filiam declarat. Nisi alia via,
præter negationem, foret custodiendi sigillum;
tunc sane aliquid Dei præceptum esset im-
possibile observari. Nam mater instat ut
Confessarius respondeat. Silentium, ut in-
quiunt adversarii, pro affirmatione accipitur.
Negatio est aperta sigilli violatio, quemad-
modum & affirmatio. Nulla ergo alia sup-
petit via sigilli hoc in casu custodiendi, nisi
repulsio interrogationis, atque interroganti
ostendere quam sit & christiana religioni,
& ipsi sacramento iniuriosa interrogatio.

IX. Accedit, hanc negationem, quam
ceu unicum medium custodiendi sigillum re-
quirunt plures Auctores, deridendam expo-
nere religionem nostram, ceu mendaciorum
piam, apud infideles. Nam tyrannus mul-
tis viis scire valet crimen perpetratum a pre-
nitente, siue christiano, siue infideli recent-
ter converso. Ut tamen vel constantiam
& fortitudinem experiatur Confessarii, vel
suæ indulgeat perverſe curiositati, Sacerdo-
tem urget ad manifestandum crimen in con-
fessione auditum. Confessarius negat se quid-
quam audivisse, neque ut hominem, neque
ut Deum. Prænitens ipsi tyranno testatur se
illud confessum fuisse. Quam in hoc casu
conspiciet tyrannus de religione nostra existi-
mationem? Vel Confessarium mendacium
reparabit; & sic via occluditur fidem adhi-
bendi ministerii Evangelii, atque religionem no-
stram

stram infidelibus suadendi: quod malum pro-
ficiſci a mendacio dolet Augustinus Lib. de
mend. cap. VIII. *Quomodo credendum est
ei qui putat aliquando esse mentiendum, ne
forte & tunc mentiatur, quum præcipit ut cre-
damus? Unde enim sciri potest, utrum &
tunc habeat aliquam causam, sicut ipse putat,
officiosi mendacii, existimans falsa narratione
hominem territum posse a libidine cohiberi, at-
que hoc modo etiam ad spiritualia se consule-
re mentiando arbitretur? Quo genere admissio,
atque adprobato, omnis omnino fidei discipli-
na subvertitur.* Vel existimabit, apud Chri-
stianos licita esse mendacia, aut mendacia non
esse mendacia. Quis tyranno suadere poterit,
negationem Confessarii vel nihil significare,
aut non esse mendacium: quia, quando ne-
gatur notitia veritatis non manifestabilis, li-
cet talem notitiam negans habeat, non com-
mittitur mendacium? Nonne unico verbo
obstruitur tyranni os, & religionis christiana
sinceritas, ac dignitas promovetur, si dicatur,
præceptum gravissimum esse catholice religio-
nis, quo cavetur ne quidquam adfirmetur,
vel negetur de iis quæ audiuntur, aut etiam
non audiuntur in confessione: quoniam pro-
fanaretur sacramentum, etiam si negaretur id
quod re ipsa a confidente dictum non fuit.
Hæc profecto unica via, & securior, & ne-
cessaria tum ad custodiendum sigillum, tum
ad sinceritatem religionis nostræ illæsam ser-
vandam, & intaminatam.

X. Non omnes tanta sunt fortitudine mu-
niti, ut audeant aperta fronte crudelem ty-
rannum repellere, illiusque interrogationem
in frontem regerere. Fateor, non omnes tanta
esse fortitudine instructos; quemadmodum
nec omnes Christiani semper prompti repe-
riuntur ad fidei catholice publicam confes-
sionem faciendam in conspectu tyranni mor-
tem crudelissimam minantis. Quid inde?
Propterea ne præceptum auferatur publica
confessionis fidei? Numquid humana natura
imbecillitas regula erit honesti, vel inhonesti?
Si ea solum ut necessaria, & honesta admit-
tenda sunt quæ humanae infirmitati congruunt,
quæque animorum debilibus viribus aptantur;
actum conclamatumque est de universo fere
Evangelio. Non ergo quod natura humana
suis relicta viribus, sed quod vitrice Dei
gratia adiuta & roborata valet, perpenden-
dum est. Si vero infirmitas prævaleat, cogi-
turque alterutrum violare; mentiarur potius
quam sigillum violare. De duobus siquidem
malis necessariis minus est eligendum. Et, ne
necessitatis vocabulum aures minus peritas of-

fendat, sciendum, necessitatem hanc non abso-
lutam esse & antecedentem, sed consequen-
tem humanam infirmitatem, seu necessitas
est quæ ex libera arbitrii electione proficiſci-
tur, non ex natura ipsorum præceptorum.
Potest enim Christianus, divina gratia adiu-
tus, hanc suam infirmitatem superare, atque
sanguinem effundere potius quam sacramen-
tum profanare. Quod si non præstat, ex eius-
oritur culpa. De hac loquebatur necessitate
David Psalm. XXIV. *De necessitatibus meis
erue me.*

XI. Obiicies. Quamquam Sotus, Layma-
nus, Ursius, alique propugnent, mentiri
Confessarium qui rogatus ut ceu Confessarius
& Deus crimen revelet, negat se illud audi-
visse, tamen si audierit; nihilominus contraria
sententia communissima est penes fere omnes
Theologos tum antiquos, tum recentes, qui
defendunt Confessarium tunc non mentiri,
etiam si dicat: *Neque via confessionis sacra-
mentalis audivi delictum, de quo me interro-
gas:* quia subintelligitur in hac responsione
revelabiliter. Licet ergo Soti opinio proba-
bilitate fruatur, non ob id reiicienda est con-
traria, quæ communior est, immo commu-
nissima. Quid quod vel ipse P. Sotus contra-
riam non reprobat opinionem? Inquit enim
de secr. reg. memb. III. quest. III. pag.
144. *At non contentus removere, quin, dato ca-
su quo non possit aliter celari sigillum, licet
respondere: Non audivi in confessione: quia
universo populo receptum est, ut verba illa
essent a mendacio. Sed credo nunquam esse
necessarium; atque adeo difficile posse excusari
a mendacio.*

XII. Resp. Quæ sit mens Soti, constat
ex integro textu. Ipse non credit contingere
casum posse in quo necesse sit pro sigilli cu-
stodia ut Confessarius neget se audivisse in
confessione quod revera audivit. Attamen
præmittit se finem contentionis ducere nol-
le longiorem, nunc videlicet dari possit casus
in quo sigillum custodiri nequeat nisi præfata
negatione: quo casu admissio, receptum est
apud Christianos, verba illa a mendacio ex-
cusare. Et sane, admissio quod iuxta commu-
nem Christianorum intelligentiam verba pro-
lata a Confessario excusent a mendacio,
suumque habeant verum sensum, quatenus
Confessor nunquam respondet de iis quæ au-
divit ut Deus: admittit, inquam, hæc hypo-
thetici, quod re ipsa omnes Christiani sic in-
telligant ea verba, nulla est difficultas: quo-
niam nunquam committitur mendacium,
cum ad mentem interrogantium verba usur-

pantur. Sed nemo Christianorum, qui in hoc sensu verba illa accipiunt, Confessarium qua Confessarium interrogabit de delictis in confessione cognitis.

XIII. Sed, quidquid sit de hac Christianorum persuasione, & de opinione communiorum Theologorum, nemo audebit inficari, sententiam nostram & securius in omni eventu custodire sigillum, & ministerii sanctitatem dignius propugnare. Quæro ego ab adversariis: cur hanc sententiam, quæ dubio procul custodit sigillum, cuius occultationem adeo exaggerant, suscipere recusant? An quia nimis dura, & quia Confessarios exponit periculo perferendi gravissima tormenta, & mortem ipsam subeundi? Sed hæc inania sunt. Nam constans negatio facta tyranno, non minus quam deliberata voluntas nihil respondendi, potest Confessarium in vitæ discrimen adducere. Nam contingere potest quod tyrannus sciat delinquentem confessum esse suum crimen Confessario: & tunc vi tormentorum urgebit Confessarium ad revelandum crimen auditum; & si perstiterit in negatione, ad mortem usque illum torquebit. Præterquam quod veritates christianæ & theologicæ, ut alias diximus, non pendent ab imbecillitate humanæ naturæ; neque earundem veritatum regulæ sunt mala, & pericula quæ occurrere hominibus possunt. Si ergo sententia nostra & securior, & verior, & sigillo servando magis apta est; hanc, & non aliam, amplecti debemus.

XIV. Porro si scire cupis cur recentes facilius in oppositam concedant sententiam, quamquam ea minus ad veritatem accedat, ratio præsto adest. Quoniam ex ea inferunt, posse quoque ceteros homines eisdem uti verbis, easdem adhibere loquendi formulas quas Confessarius adhibet, ut magui momenti veritates occultare queant. Ceterum, licet antiqui Theologi admiserint, posse Confessarium iurare se nescire quod scit vi confessionis; nemo tamen illorum qui recte sapiunt, privilegium quo fruitur Confessarius pro sigilli custodia, ad alios homines extendit. Idcirco namque Theologi docuerunt, posse Confessarium iurare se nescire quod scit vi confessionis, quia duplicem personam gerit, divinam, & humanam: & apud omnes Christianos receptum est, Confessarium numquam loqui ut hominem, cum de iis sermonem habet quæ sub sigillo confessionis audit. Merito erga verba illa in Confessario a mendacio excusantur.

XV. Verum, ut ut sit de præfata senten-

tia, & eius admissa probabilitate, illud tamquam falsum omnino improbamus quod ex illa inferunt recentes Casuistæ, videlicet posse quoque ceteros homines, exemplo Confessarii, negare, se scire quod sub secreto naturali sciunt; vel quod nequeunt manifestare absque læsione caritatis, aut iustitiæ. Falsum, inquam, est hoc in primis iuxta præfatum opinionem. Quia solus Confessarius gerit vices duplicis personæ, & soli Confessario populus christianus hoc tribuit privilegium. Idque experientia patet. Nemo enim, nisi improbus, vel furore abreptus, Confessarium interrogat de iis quæ in confessione audit: & cum Confessarius interrogatus respondet, se nihil scire, populus christianus intelligit, illum nihil scire extra confessionem. *Voces enim* (inquit Soto de teg. sec. memb. III. quest. III.) *eo modo significant quo recipiuntur a populo: populus autem christianus, dum audit Sacerdotem iurantem, se nihil scire, nihil intelligit de his que novit in confessione: quare verba illa solum significant, nihil se scire extra confessionem.* Quis autem veterum Theologorum docet, quod populus christianus, dum audit hominem iurantem se nescire crimen occultum, intelligat de hoc crimine quod scit occulte, vel sub naturali sigillo? Utrique auctores restrictionis mentalis defendunt, hominem posse iurare se nihil scire quod scit occulte; sed nemo dicere potest, quod populus christianus eodem modo intelligat verba & hominis negantis notitiam criminis occulti, & Confessarii negantis se scire ea quæ audit in confessione. Ergo, admissa sententia descendente Confessarium ut Confessarium interrogatum, posse negare se scire quod vi confessionis scit; nemo hinc inferre potest, id quoque ceteris hominibus indiscriminatum licitum esse: quia nec ceteri homines Dei, & hominis personam gerunt; nec populus christianus eodem modo intelligit verba aliorum hominum, quemadmodum intelligit verba Confessarii: alioquin namquam interrogaret ceteros homines de veritatibus occultis, quemadmodum non interrogat Confessarium de rebus in confessione perceptis.

XVI. Ex his colliges, quam falso recentes Casuistæ ex paritate Confessarii eliciant excusationem aliorum hominum a mendacio, dum negant ea quæ absolute non debent manifestari. Colliges etiam permagni referre, rationem inquirere ob quam Confessarii a mendacio excusentur; quamvis adversarii dicant esse de nomine questionem, quia

quia vellent ipsi assignare rationem quæ omnibus esset communis. Sed iam ex dictis satis superque constat, casum Confessarii esse singularissimum ob duplicem personam, divinam, & humanam, quam gerit, & ob communem, atque universalem existimationem populi christiani. Colliges tandem, quam inane sit commentum a recentibus quibusdam excogitatum, nempe ideo Confessarium non mentiri, quia verba in hoc, aliisque similibus casibus spoliatur quacumque significatione: quæ imaginatio si solida esset, iam illi votorum fierent compotes, possuntque excusare omnia hominum mendacia prolata ob custodiam occultæ veritatis magni momenti. Verum hæc omnia iam supra penitus convulsa sunt.

XVII. Ut omnia quæ Confessarium spectant, in pauca redigamus, considerata propono duo. Primo quod, admissa contraria sententia, concedente posse Confessarium pressum a tyranno, ut confessionem revelet, custodire sigillum, negando, & iurando se nihil audivisse, nihil ex ea inferatur in favorem ceterorum hominum. Secundo quod vera, & in praxi amplectenda sit sententia quam nos tradidimus, & quæ sponte fuit ex doctrina Augustini, Thomæ, omniumque Patrum: qui tamen hanc casum sub tali circumstantia, & pressa interrogatione non examinauerint, ea tamen statuerunt principia ex quibus evidenter eruitur sententia nostra.

XVIII. Tandem addo, Confessarium debere semper iniustam interrogationem reprehensione apostolica repellere, nisi audierit, sive non audierit delictum, de quo rogatur. Quid quod vel ipse P. La-Croix *Lib. VI. part. II. n. 1982.* docet veram esse doctrinam hanc? Quod vero hic Auctor subdit, nempe non omnes Confessarios in praxi sic procedere, nullius est momenti. Quoniam si sententia nostra verior, & tutior est pro sigilli custodia; numquid falsa evadit, eo quod Confessarii minus periti contraria via incedunt? Porro non modo sententia nostra verior, & securior est, sed in aliquo casu unice necessaria, ut fatetur ipse P. La-Croix *num. 1983.* qui docet, Confessarium interrogatum, an poenitentis confessus sit peccatum, quod est *notorium*; non debere negare, ne sacrilegii suspectum reddat poenitentem; neque affirmare, ne sigillum violat.

XIX. Quid, si idem Confessarius de peccato occultissimo eiusdem poenitentis interrogetur? Negare debet iuxta P. La-Croix,

aliosque Casuistas se audivisse. Idem ergo Confessarius uno modo custodiet sigillum peccati occulti, & alio modo custodiet sigillum peccati notorii. Et postea audent dicere, nostram alioquin verissimam sententiam non posse ad praxim reduci: quia non omnes Confessarii utantur hac libera responsione? Timent varietatem responsionum in diversis Confessariis; & eodem tempore docent varietatem responsionum in eodem Confessario, ac respectu eiusdem poenitentis?

XX. Ultimo hæc tene. In nullo casu est necessaria negatio pro custodia sigilli. In aliquibus casibus sola repulsio interrogationis, seu reprehensio, fatentibus omnibus, custodire valet sigillum. Uniformitas responsionis magno opere confert ad maiorem, securioremque sigilli custodiam. Ergo reprehensio sola semper est adhibenda. Uniformes ergo sint Theologi in scribendo de hac questione, & uniformes erunt Confessarii in suis responsionibus. Tibi ne omnes fasces submittent? Non mihi, sed veritati.

XXI. Iusta quoque, ac prudenti repulsione uti debent secretarii Principum, tribunalium Quæstorum fidei, & similes ministri sigillo devincti. Solemnis penes omnes gentes, ac sacrosancta semper habita fuit secretorum Reipublicæ custodia. Papyrius, referente Aulo Gellio ex Marco Catone *Lib. I. noct. Att.* summum sibi comparavit honorem, eo quod ex Senatu cum patre rediens matrem avidissime percontantem, quid in Senatu actum fuisset, excogitato mendacio delusit: quam ob causam dictus fuit Prætextatus, id est absconditus, ceterique pueri Romani Prætextati deinceps nuncupati fuere.

XXII. Quandonam vero etiam cum vitæ dispendio debeant eiusmodi secreta servari, alibi explicabitur. Nunc obiter dicimus, secretum in religionis negotio, & in re gravi servandum esse, etiamsi mori oporteret. Quare ea quæ tractantur in Conciliis, in foro sacro adversus hæreticos, summa vigilantia sunt occultanda. Ministri Principum, & Rerumpublicarum etiam cum vitæ dispendio servare secreta gravi momenti debent. Privati quoque subditi ea secreta quæ vergunt in bonum publicum, custodire tenentur, etiam in mortis conspectu, secus ea quæ spectant privata negotia, ad quæ servanda cum vitæ periculo non obtrahuntur. Aliter de ministris stipendio ductis sentiendum est. Si plura cupis, consule doctissimum Soto de *tegenl. secr.*

CAPUT III.

An reus prater iuris ordinem interrogatus negare cum iuramento possit delictum occultum.

Quia casus de reo non legitime interrogato satis celebris est, ideo ipsum sigillatim in hoc capite discutendum suscepimus. Omnes fatentur, reum iuris formulis interrogatum debere sub mortali confiteri veritatem iudici interroganti; consequenter non posse tunc uti quacumque etiam externa amphibologia. Tota ergo difficultas est de reo non legitime interrogato. Et quamvis hac quaestio locum suum habeat in tractatu de iustitia, & iure; nihilominus congruum duxi hic eam delibare, eo quod adversarii illam urgeant, ut restrictiones mentales defendant.

II. Plurimi recentiores Casuistae docent, reum non iuridice interrogatum negare se commississe delictum occultum, & iuramento negationem firmare posse. P. Patritius Sporer tract. 111. in 2. praecep. Decal. cap. 1. sect. 3. reg. gen. num. 120. docet, reum non legitime interrogatum posse cum iuramento negare se crimen aliquod commississe quod revera commisit, utendo amphibologica locutione, quam vocat primam, & secundam speciem, id est quae sit externa, & non interna. Hanc opinionem communem vocat, & pro eadem praecipuos Auctores citat, Lessium & Sanchez. Et evidentissimum argumentum quod non pauci recentiores Casuistae voces tantum propositionum damnatarum variant; sed eandem doctrinam defendunt. Lessius, & Sanchez sunt potiores auctores restrictionum pure mentalium: ideo dicebant, reum posse negare, restringendo mentaliter ad dicendum, quia putabant restrictionem pure mentalem esse licitam. Felix Potestas Tom. I. cap. 11. in 2. praecep. Decal. num. 1735. sententiam eandem defendit. Busembau Lib. II. dub. 7. art. 1. Illius Commentator La-Croix Lib. III. part. 1. cap. 11. num. 288. subobscurè quidem, sed magis caute loquitur. Salmanticenses tract. xvii. cap. 1. punct. 2. §. 3. num. 118. referunt D. Thomam docere 2. 2. q. lxx. art. 1. posse testem respondere iudici non legitime interroganti se nescire delictum quod revera fecit. Hanc falsam Salmanticensium narrationem transcripsit Constantinus Roncaglia in Nota ad Dissert. xlv. Nata, ab

Alex. Si enim Auctores isti D. Thomam legissent, oppositum aperte, illum docere invenissent.

III. Et, ut resolutioni viam aperiamus, D. Thomae verba illuc transcribenda sunt. Et primum S. Thomas in quest. lxx. non de teste, ut volunt Salmanticenses, sed de reo agit. En illius verba quae habet cit. art. 1. in corp. Si vero index hoc exquirat quod non potest secundum ordinem iuris, non tenetur ei accusatus respondere; sed potest vel per appellationem, vel aliter licite subterfugere: mendacium tamen dicere non licet.

IV. Ut hac D. Thomae doctrina quodcumque effugium pracludam, quaero ab adversariis, an liceat in sui defensionem proferre mendacium. Absit, uno ore respondent. Quaero, an reus non iuridice rogatus possit, si velit, dicere mendacium, seu respondere cum mentali restrictione. Quis de hoc dubitat? Liber est ad bonum, & ad malum. Quaero, an valeat alio modo, vel alia via mendacium proferre, & cum restrictione mentali respondendo. Non commissi delictum, restringendo mentaliter ad tibi dicendum. Illa locutio, Non commissi delictum, absolute prolata a reo non legitime interrogato, cum deliberata voluntate celandi delictum, est mendacium, nec ne? Si negas, doce quomodo reus mentiri valeat. Fortasse debet reus intentionem habere fallendi iudicem; non occultandi, & defendendi se ipsum? Sed hoc ineptum commentum est, quod a Theologis improbat, & maxime a D. Thomae 2. 2. quest. cx. art. 1. in corp. Quod autem aliquis intendat falsitatem in opinione alterius constituere fallendo ipsum, non pertinet ad speciem mendacii, sed ad quandam perfectionem ipsius: alioquin ad fornicandum intentio fornicandi, ad furandum intentio furandi, ad blasphemandum intentio blasphemandi requireretur. Edissere quomodo reus mentiri valeat, nisi dicendo, Non feci, non commissi. An requiritur quod proferat verba, Non feci, absque restrictione ad tibi dicendum? Sed haec restrictio verba non variat. Si ante restrictionem illa verba constituunt mendacium, etiam sub praetata restrictione, a qua nullo modo variantur, mendacem efficiunt locutionem. At illa restrictio, inquis, non est pure mentalis, sed externa: quia in talibus circumstantiis illegitimae interrogationis intelligitur reum nescire ad dicendum. Egregie. Doce ergo, quomodo in talibus circumstantiis reus possit & mentiri, & restrictionem pure mentalem efformare. Iam ad

ad incitas es redactus. Vel ergo fateri debes, reum contra iuris ordinem interrogatum posse mentiri, & puram restrictionem mentalem formare; aut concedere debes hanc locutionem, etiam in talibus circumstantiis prolatam, Non feci, non commissi, subintelligendo ad dicendum, ad manifestandum tibi, esse puram putamque restrictionem mentalem, & consequenter mendacium. Alias sane restrictiones pure mentales excogitare nescierunt Lessius, & Sanchez. Ad solum Tamburinum recurrere potes. Solus ille alias excogitavit. Nimirum restringere potest reus: Non commissi homicidium nudus, sed vestitus. Ob hoc tamen nec Tamburinus ipse negat hanc restrictionem, Non commissi ad dicendum, esse pure mentalem. Placet quae diximus, confirmare auctoritate doctissimi viri Dominici Soto Lib. V. de iur. & iur. qu. vi. art. 2. Quod autem liceat ei dicere se non fecisse, nullatenus est sustentabile... quoniam nulla amphibologia valet eiusmodi responsa mendacio excusare. Et est mihi apertissima demonstratio haec, quod, si illud non esset mendacium, vana tunc fuisset cura, & sollicitudo omnium Doctorum admonendi, non licere neque pro vita servanda in iudicio mentiri: quia nullum aliud mendacium cavere volunt quam hoc quo quis aperte negat se fecisse quod fecit. Assignent, quaeso, recentiores Casuistae, concedentes licitum haud esse in iudicio mentiri, quodnam mendacii genus sit ibi vetitum praeter istud, Non feci, non commissi, nescio.

V. Falsa ergo omnino est sententia Sporer, Busembau, & plurium Casuistarum. Ar, quod magis horrorem ingerit, est Auctores istos non solum docere, posse reum negare se perpetrasse delictum (qua in hypothesis esset solum periculum mendacii officiosi) sed asserere, insuper posse reum iuramento firmare suam negationem. Quare, cum omni studio periurium, & periurii periculum vitandum sit, istorum opinio prorsus est reiicienda. Quod ut firmiter praestes, adverte, Auctores qui a novis Casuistis in propria sententiae praesidium laudantur, esse illos qui docebant licitas restrictiones pure mentales. Patres omnes oppositum aperissime docuerunt; quin laudatus Soto adversus Hadriacum, qui obtrudebat pro contraria sententia omnes Doctores; loco citato scribit se neminem vidisse qui suo tempore id doceret.

VI. Pluribus aliis omissis rationibus, & auctoritatibus, quibus evincere possem, fal-

lissimam esse recentiorum opinionem, ut brevitati studeam, solum D. Augustini manifestissimam decisionem in medium promam. Verfat hanc quaestionem Augustinus Lib. de mend. capit. xiiii. his verbis. Quid, si de iusto atque innocente, ubi lateat, sciens a iudice interrogaris, qui tamen ad mortem a maiore potestate iustus est rapit, ut ille qui interrogat, executor sit legis, non conditor? An ideo non erit falsum testimonium, quod pro innocente mentieris, nec quia ille iudex, sed executor interrogat? Quid, si ipse conditor legis interrogat, aut quilibet iudex iniquus ad supplicium querens innocentem? Quid facies? Falsus testis, an proditor eris? An ille proditor qui iusto iudici latentem homicidam ultro detulerit, & ille non erit qui iudici iniusto, ubi lateat innocens, quem quaerit occidere, interroganti indicaverit eum qui se fidei eius commiserat? An inter crimen falsi testimonii, & proditoris dubius, incertusque remanebis? An tacendo, vel profitendo te non esse dicturum, certius utrumque vitabis? Cur ergo non hoc facies & priusquam ad iudicem venias, ut caveas etiam mendacium? Evitato enim mendacio, omne testimonium falsum effugies, sive omne mendacium sit falsum testimonium, sive non omne... Quanto ergo fortius, quanto excellentius dices: Nec prodam, nec mentiar? Fecit hoc Episcopus quondam Tagastensis Ecclesiae Firmus nomine, firmiter voluntate... Sed venit ad huiusmodi articulum, ut non interrogemur, ubi sit ille qui quaeritur, neque cogamur ut eum prodamus, si sic est occultatus, ut inveniri facile nisi proditus nequeat; sed quaeritur a nobis, utrum illo loco sit, an non sit? Ubi, si esse scimus, tacendo eum prodimus, vel etiam dicendo, nequaquam nos esse dicturos; utrum ibi sit, an non sit. Ex hoc enim colligit ille qui quaerit, ibi eum esse; ubi si non esset, nihil aliud ab eo qui mentiri nollit, nec hominem prodere, nisi eum non ibi esse responderetur. Ita per nostram vel taciturnitatem, vel talia verba homo proditur, ut intret qui quaerit, si potentiam habet, & inveniat eum: qui tamen ab eius inventione nostro mendacio posset averi. Quapropter si nescis ubi sit, nulla est causa occultandi de veritate, sed te nescire fatendum est. Si autem scis ubi sit, sive ibi sit ubi quaeritur, sive alibi, non est dicendum, cum

quæsitum fuerit, utrum ibi sit, an non sit, *Non dico quod quæris; sed dicendum, Scio ubi sit, sed nunquam monstrabo.* Nam si de uno loco non respondeas, & te non esse proditurum fatearis, tale est ac si eundem locum digito ostendas. Adeo clara est Augustini sententia, ut explicatio non egeat: & ideo referre omitto quæ habet *Lib. cont. mend.* variis in locis, potissimum *cap. xviii.*

VII. Est ergo tum ratione, tum Patrum auctoritate firmata, & demonstrata sententia nostra, qua statuitur, reum minime posse negare se commisisse, fecisse &c. quod fecit; etiam si præter iuris ordinem interrogetur. In eius tamen confirmationem placet aliam D. Thomæ auctoritatem afferre ex eadem quæst. art. 2. *Sic ergo reo qui accusatur, licet se defendere, veritatem occultando, quam confiteri non tenetur, per aliquos convenientes modos, puta quod non respondeat ad quod respondere non tenetur. Hoc autem non est calumniose se defendere, sed magis prudenter evadere. Non autem licet ei vel falsitatem dicere, vel veritatem tacere, quam confiteri tenetur: neque etiam aliquem dolus, vel fraudem adhibere: quia frans, & dolus vim mendacii habent. Et hoc est calumniose se defendere.*

VIII. Quid ad hæc recentiores Casuistæ? Quanam est illa falsitas quæ reo præter iuris ordinem interrogato non liceat? Non sane alia, nisi ea qua reus occultare posset crimen suum. Qui dolus, qua faudes, vim mendacii habentes, veritas illi sunt? Non profecto alia, nisi restrictiones illæ mentales quæ ex definitione Ecclesiæ mendacia sunt. An hic locum habere potest vanissimum illud commentum, scilicet eiusmodi restrictiones sub his circumstantiis iniusta interrogationis non esse internas, sed externas? Hoc certe & ex iis quæ dicta sunt, & ex hac D. Th. auctoritate convulsam remanet, taliterque contritum, ut superfluum sit quidquam addere. Quoniam aut nullum mendacium, nullæque pure mentales restrictiones prohibentur reis non iuridice interrogatis; aut falsa est recentiorum Casuistarum opinio. Primum est contra doctrinam omnium Patrum, & Theologorum, ac ipsorum recentiorum, fatentium nunquam licere sive mendacium, sive restrictiones pure mentales. Ergo verum secundum, nempe falsam esse istorum opinionem, qua statuunt, reum illegitime interrogatum negare posse se commisisse quod reipsa perpetravit.

IX. Cum ergo certum firmumque sit non posse reum negare crimen occultatum, quando præter iuris ordinem interrogatur; & cum e contrario certum quoque sit eum non teneri ad manifestandum præfatum delictum, & veritatem revelandam: quid, quæso, ei agendum, quomodo se gerere debet? Iam ex D. Augustino, & D. Thoma, quomodo se gerere debeat eiusmodi reus, patet. Primum potest eludere iudicium tacendo. Si hoc non valeat, appellare debet ad alium iudicem. Si hoc fieri nequeat, potest uti locutione amphibologica, quæ duplicem sensum verum vi verborum contineat; si tamen talis locutio occurrat, & interrogatio excipiat responsionem amphibologicam: non enim omnes, ut iam diximus, interrogationes responsa admittunt amphibologica. Si nulla ex assignatis viis satis sit ad evadendum iniustum iudicium, poterunt rei eiusmodi se antiquorum tegere clypeo, quem describit Sotus de iust. *Lib. V. quæst. vi. art. 2. concl. 7. Posunt, ac debent sic contra ius requisiti, quæcumque uti amphibologia, quam iustitiam ferre, mo citra mendacium ferre possit. Nam, si talia verba verum sensum nullatenus admittent, mendacium parerent, quod nullatenus licet. Equidem antiquus Doctorum clypeus ille erat, ut interrogatus diceret: Nego proposita ut proposita. Et revera inter sinceros iudices illa esset legitima responsio. Plura alia de reo, & de teste in tract. de iust. & iur. fufius dicturi sumus. Hæc proinde nunc sufficiant contra restrictiones mentales.*

C A P U T IV.

Plura quæsitæ de variis iuramentorum generibus resolvuntur.

I. Quoniam fuso calamo impugnavimus doctrinam restrictionum mentalium, & æquivocationum quæ a restrictione pure mentali non differunt; superest ut, post explicatos duos casus, Confessarii, & rei in iudicio, qui non levem præferunt difficultatem ob recentiorum quorundam subtilitates, ceteros casus omnes quos ipsi resolvere solent conformiter ad suam doctrinam, nos revocemus ad ea quæ tradidimus principia. Hæc enim ratione inutilis non erit, nec nimis proluxa disputatio nostra.

II. Quæst. I. *An adultera possit cum iuramento negare se commisisse adulterium quod reipsa commisit, cum a marito interrogatur?* Resp. Recentiores affirmative communiter

respondent. Sanchez *Lib. III. cap. vi. n. 41.* ubi hæc habet: *At tenendo nostram sententiam, numero decimo quinto relatam, verius est id licere.* Porro Sanchez *numer. 15.* docet sententiam de restrictione pure mentali damnatam ab Ecclesia, ut evidentissime probatum est. Ergo omnes recentiores, docentes cum P. Sanchez præfata opinionem, docent opinionem damnatam. Porro hanc sententiam docent Leander *tract. i. disp. xlv. quæst. xxv.* Antonius a Spiritu sancto *tract. v. disp. i. sec. 9. nu. 56.* Castropalaus *tract. xiv. disp. i. punct. 7. n. 5. ver. Decimo tertio mulier, Bonacina disp. iv. quæst. i. punct. 12. numer. 5. ver. Sexto adulteram, Azorius Lib. XI. capit. iv. quæst. v. regula 3. P. Cardenas in Crisi *disp. xix. capit. vi. num. 69.* dicit, *mulierem negare posse adulterium, intelligendo idololatram.* P. Sporer *tract. III. in 2. præc. Decal. cap. i. sec. 3. num. 120.* P. Felix Potestas *Tom. I. part. 2. num. 1648.* in eandem propendit opinionem, & plures alii recentiores.*

III. Relatam opinionem in propositione damnata contineri, mihi evidens est. Quoniam mulier adultera sic a marito interrogata mentiri non potest licite, ut omnes fatentur. Sed mentiri alio modo non potest, nisi dicendo, *Non commisi adulterium,* quod perpetravit: nec alio modo pure mentali restrictione potest crimen occultare. Vide quæ dicta sunt *cap. præced.* Quomodo ergo se gerere debet adultera, gladio districto a marito petita, ut adulterium confiteatur? Potest, inquit Soto *de reg. sec. memb. III. quæst. III. concl. 7.* iurare se non iregisse matrimonium. Potest etiam dicere: Quomodo fidem dabis dictis eius quam non credis servasse fidem tori? Sed plures sunt, addit Soto paulo post, hominum nequitia, quam ut omnibus possit obviam iri. *Ob idque in tali casu mori opus est, quemadmodum si tyrannus mihi comminaretur mortem, nisi perierarem, aut levissime mentirer, mortem prius deberem oppetere quam mentiri.* Hanc nostram sententiam docet D. Augustinus apertissime *Lib. cont. mend. cap. xxi.* Salmanticenses *tract. xvii. cap. II. punct. 8. num. 144.* & omnes Theologi qui vere improbant restrictiones pure mentales, ut aiunt vel ipsimet Salmanticenses. Quare hæc nostra sententia certa est, contraria falsa. Sed benignissimos Casuistas terret sanguinis effusio, vitæ iactura. Duo illi assequi vellent. Primum vitam in tuto collocare; deinde a mendacii malitia purgare mendacium.

IV. Quæst. II. *An interrogatus, num veniat e tali civitate, quæ falso existimatur peste infecta, possit iurare se non venire ex eadem, subintelligendo, ex eadem ut infecta peste?* Resp. Communiter respondent affirmative recentiores. Leander *tract. i. disp. xlv. quæst. xlii.* ubi citat Sylvestrum, Navarrum, Toletum, Azorium, Sayrum, Lessium, Sanchez, Bonacinam, Filliucium, Palaum, Candidum, Trullenchum, Villalobos. Eam quoque docent Salmanticenses *loc. cit. numer. 141.* Sporer *loc. cit. numer. 122.* Immo addit Sporer cum Toletum, & aliis, talem iurare posse se non transiisse, quamvis locus reipsa peste esset infectus; si tamen ita celeriter transiisset, ut nihil luis se contraxisse crederet. Quid laxius dici possit, non video. Nos ergo respondemus negative: quia talis responsio est purum putumque mendacium. Adde, non apparere gravissimam causam confirmandi iuramento talem responsionem, etiam si locutione amphibologica constaret. Nec enim causa quæ sufficit ad amphibologiam, sufficit ut licite iuramentum addatur: quoniam locutio amphibologica confirmari iureiurando nequit.

V. Quæst. III. *An Clericus deferens mercem gabellæ subiectam, interrogatus possit iurare, se eam non ferre?* Resp. Responsio communis recentiorum est affirmativa. Sporer *loc. cit. numer. 121.* Leander *loc. cit. quæst. xv.* & penes eum Sanchez, Suarez, Filliucius, Trullenchus, Sylvester, Diana. Laudat quoque D. Antoninum, qui de iuramento nec verbum habet. Negativa sententia vera est, tum ob rationes iam datas, tum ob scandalum quod suapte natura parit talis responsio. Laici enim existimant, se posse interrogare Clericos: & quamvis dignitas clericalis sit externa, & possit videri sufficiens ad determinandam responsionem in vero sensu; nihilominus non videretur a mendacio hæc responsio excusanda. Iuramentum vero additum omnino illicitum est.

VI. Quæst. IV. *An qui probabilem causam habet occultandi creditoribus aliqua bona, possit uti restrictione mentali, & iurare se non occultasse?* Resp. Affirmative respondent Leander *loc. cit. quæst. xvi.* & apud ipsum Sanchez, Bonacina, Candidus, Bannez, Palaus, & alii, quos in re aperte falsa legere non lubet. Eam quoque defendit Antonius a Spiritu sancto *tract. v. disp. i. sec. 9. numer. 56.* Hæc sententia duplici ex capite falsa est. Primo quia occultatio, seu compensatio privata tum solum licita secundum plu-

plures potest esse, quando quis certus omnino est absque controversia rem illam sibi deberi (non sufficit ius solummodo probabile) nec via adest illam recuperandi. Secundo falsa est, quia mendacium, & periurium certissime continet. Ideo responsio nostra vera est negativa.

VII. Quæst. V. *An debitor pauper, qui accepit pecunias, & ob paupertatem nunc eas solvere nequit, pressus a creditore ut solvat, possit iudici interroganti iurare se pecunias illas non accepisse quas revera accepit?* Resp. Affirmative respondet Leander *loc. cit. q. xvii.* Sanchez *n. 32.* Trullenchus *n. 10.* Diana *resol. 30.* & alii. Huius opinionis falsitatem nemo non videt. Reicitur ergo hæc opinio, tamquam omnino improbabilis, & falsa.

VIII. Quæst. VI. *An qui nummos mutuo acceptos solvit, possit in iudicio negare se illos accepisse?* Resp. Affirmat Leander *loc. cit. quæst. xviii.* & cum ipso Azorius, Suarez, Covaruvias, Diana, Trullench, Filliucius, Bonacina, ab eodem Leandro citati, & post hos Antonius a Spiritu sancto *tract. v. disp. 1. sec. 9. num. 54.* quin apud ipsum Mazzuchellus addit, posse debitorem hunc falsificare scripturas privatas, ut probare possit suam solutionem factam. Hæc opinio falsa est, & scandali plena. Nec rationibus confutari indiget, cum seipsa corruat.

IX. Quæst. VII. *An negare quis possit licite iudici interroganti fundum esse suum, quando non totus, sed pars tantum sua sit: vel accepisse centum mutuo, si ex illis solverit quinquaginta?* Resp. Affirmat Leander *loc. citat. q. xx.* & apud ipsum Sanchez, Palaus, Bonacina, & alii. Contraria vera est. Qui negat fundum esse suum, totum fundum negat; atque adeo responsio falsa, & iuramentum appositum periurium est. Pariter qui totam summam negat, excludit etiam quinquaginta nummos quos debet. Et quidem aliquam æquivocationem excipere potest illa interrogatio, si fiat per verbum *debeo*: v. g. si dicat iudex, *Debes ne centum nummos Petro?* tu vero respondeas, *Centum non debeo*: verum dicis, cum non debeas nisi quinquaginta. At, si interrogatio fiat hoc modo, *Accepisti ne centum a Petro?* Respondere minime potes te non accepisse centum, cum reipsa acceperis; licet solveris quinquaginta: quia negas factum verissimum. Nec solutio facta quinquaginta nummorum efficit quin accepisse centum. Responsio ergo nostra est, te minime negare posse illam acceptionem, fundique possessionem.

X. Quæst. VIII. *An creditor, qui virtute instrumenti publici exigit debitum, cuius pars soluta est, possit iurare integram summam sibi deberi, quando alio titulo tantumdem reipse sibi debeatur, illudque alia via recuperare nequeat?* Resp. Affirmative respondet Salmanticenses *tract. xvii. cap. 11. punct. 8. n. 143.* Antonius a Spiritu sancto *loc. cit. n. 53.* Leander *loc. cit. quæst. xxi.* Sanchez *Lib. III. cap. vi. numer. 36.* Palaus *loc. cit. Bonacina disp. 14. punct. 12. numer. 4.* Trullenchus *Lib. II. capit. 1. dub. 15. numer. 10.* Diana, & alii. Nos cum distinctione respondemus. Si creditor in iudicium producat instrumentum præfatum, & vi talis instrumenti evincat sibi summam illam deberi integram, cuius tamen media pars soluta sibi est, mentitur, & peierat, si iurat integram illam summam sibi deberi: quia lis tota est de summa contenta in instrumento; de alia summa sibi debita vi alterius tituli, nulla est controversia; cum, ut fatentur adversarii, nulla ratione creditor iste evincere possit illam summam sibi deberi. Omnes itaque circumstantiæ determinant iuramentum, & responsionem ad affirmandum sibi deberi integram summam quæ est in instrumento in iudicium producto. Ergo restrictio est pure mentalis. Ergo creditor periurium, & mendacium committit, quoties affirmat, & iurat, vi illius instrumenti integram illam summam sibi deberi; cum pars, vel tota soluta sit: licet alio titulo sibi tantumdem debeatur. Et hoc in sensu hanc opinionem adversarii defendunt. Si enim creditor iurare posset summam quæ indicatur in instrumento, sibi deberi; & aliquæ circumstantiæ forent quæ rationabiliter indicarent, locutionem creditoris cadere supra aliam summam diverso titulo debitam: forte tunc adesset aliquod fundamentum pro licita amphibolia. Sed, ut dictum est, cum omnes circumstantiæ determinant locutionem tum iudicis interrogantis, tum creditoris iurantis ad affirmandam summam quam solvere vi illius instrumenti debitor tenetur; planum est adversariorum sententiam esse falsam, quoniam innititur restrictioni pure mentali. Et reipsa Salmanticenses, aliique ultimi Scriptores eam exciperunt a Lessio, Sanchez, Palao, Leandro, aliisque Auctoribus restrictionum pure mentalium defensoribus. Mentitur ergo, & peierat creditor iste, si iurat totam illam sibi deberi summam.

XI. Quæst. IX. *An possit potenti pecuniam mutuo, vel librum commutato, negare cum iuramento te pecuniam, vel librum habere, etiam*

etiam quando mutuum est aliquo modo debitum, subintelligendo, ut tibi mutuo, aut commutato dem? Resp. Affirmat Sanchez *Lib. III. cap. vi. nu. 43.* Navarrus in *Summ. Lib. III. cap. xii. Leander loc. cit. q. xxii.* & apud ipsum Rodriguez, Diana, Sayrus, Salon, Millhardus, Bonacina, Palaus, Candidus, Trullenchus, & alii, sive mutuum debitum, sive non debitum sit. Hæc opinio innititur unico fundamento restrictionis pure mentalis, quam Ecclesia damnavit: & ideo damnanda dicenda quoque est præfata sententia, ut ver ipsi affirmant Salmanticenses *loc. cit. numer. 145.* Sporer *loc. cit. numer. 125.* Sive ergo mutuum debitum aliquo modo, sive nullo modo sit; nequis absque mendacio, & periurio iurare te non habere, cum habeas. Restrictio enim illa, ad tibi datum, est pure mentalis.

XII. Quæst. X. *An scholasticus, sive candidatus interrogatus a iudice, num locutus fuerit cum oppositoribus ad cathedram, vel illorum domus ingressus, possit negare, si verba, vel ingressus non fuerint ad subornandum?* Resp. Absolute respondent Auctores restrictionis mentalis, posse scholasticum negare. At distinguendum est. Si ex circumstantiis manifesto constet iudicem interrogare de locutione subornante; potest scholasticus respondere ad iudicis mentem, se locutum non fuisse de rebus ad cathedram pertinentibus. Si vero iudex absolute interroget de locutione ut sic, quemadmodum contingere solet; tunc scholasticus negare licite nequit, quotiescumque fuerit locutus. In aliquibus siquidem regionibus absolute prohibetur colloquium, & ingressus in domum illorum qui opponere debent, ut periculum fraudum auferatur. Ideo absolute quoque interrogare solent, num contra legem, verantem quodcumque colloquium, locuti fuerint. Propterea responsio negativa mendax est, si locutio habita fuerit. Debet ergo scholasticus fateri veritatem, ut evitet mendacium, & periurium; quidquid præter citatos dicant Salmanticenses *loc. cit. num. 142.*

XIII. Quæst. XI. *An adultera sacramentaliter confessa adulterium, possit negare, & iurare se non commisisse?* Resp. Affirmant plures Auctores. Sed, mea quidem sententia, errant: quoniam neque negare potest se crimen illud commisisse, quia revera illud commisit, neque iurare se crimine illo cavere, licet confessa illud sit, eo quod non constet certo per confessionem factam remissam sibi fuisse.

XIV. Quæst. XII. *An coactus ad aliquam actionem, puta ad ducendam sponsam, quam ducere non tenetur, iurare licite possit se illam ducturum, subintelligendo intra se, se ad id tenebor?* Resp. Affirmant Auctores restrictionis mentalis. Sanchez *Lib. III. cap. vi. num. 40. & 41.* Palaus *tract. xiv. disp. 1. punct. 7. n. 13.* Leander *tract. 1. de iuram. disp. xlv. quæst. xxvi.* & alii. Verum opinio isthæc fetus est doctrinæ restrictionis pure mentalis: ideo falsa, & nullo modo probabilis. Idem esto iudicium de aliis actionibus licitis quas sub iuramento promissit. Quare falsum quoque est quod laudati Doctores subdunt, nempe te posse per iniuriam coactum iurare, daturum pecuniam, subintelligendo, si debeas: est enim restrictio pure mentalis.

XV. Quæst. XIII. *An mercatores qui iustum ab emptoribus pretium exigere nequeunt, iurare licite possint, tanti aut tanti sibi mercem stare, licet revera tanti sibi non stet, subintelligendo computatis omnibus expensis, vel tanti sibi stare, subintelligendo cum alia merce quam habent domi, vel alibi emerunt?* Resp. Affirmative respondet Lessius *Lib. II. cap. xlii. dub. 9. num. 46.* Rebellus *Lib. IX. quæst. vii. num. 8.* Bonacina *disp. 14. de iuram. q. 1. punct. 12. n. 8. & disp. 111. de contract. q. 11. punct. 4.* Castropalaus *disp. 1. punct. 7. n. 6.* Leander *tract. 1. disp. xlv. q. xxvii.* qui citat Candidum, Trullench, & Villalobum. Animadvertas velim, quam sit restrictio hæc mentalis a verborum prolatione distans. Iurare ergo secundum istorum doctrinam vales, tanti tibi stare hunc pannum, subintelligendo equum, quem simul cum panno emisti? Quid ad sinceritatem evangelicam destruendam validius? Nam, ne mercatores soli privilegio iurandi cum mentali restrictione potiantur, subdunt omnes citati Auctores, emptores quoque iurare licite posse similem mercem minoris emisse, subintelligendo alio tempore. Puta, hoc anno triticum, vel vinum valet viginti, anno elapso stabat quindecim. Dum hoc anno emis, ut venditorem urgeas ad vendendum parvo pretio, iusto tamen, absolute iurare potes te emisse quindecim; tamen venditor intelligat hoc anno, tu vero subintelligas mentaliter anno elapso. Et, ut nihil istius doctrinæ te ragiat, illud etiam considera, Theologos laudatos docere, te posse iurare cum tali restrictione, ut emptorem paratum vendere iusto pretio, sed supremo, inducas ad tibi vendendum pretio infimo. Hæc opinio aperte falsa est, & in propositionibus de men-

mentis restrictione ab Ecclesia proscriptis contenta. Est enim restrictio hæc pure mentalis, & consequenter assertio mendax. Iuramentum additum peritium est, non ad vitam, aut patrimonium servandum prolatum, sed ut res minori pretio ematur. Miraberis, post damnatas propositiones ab Ecclesia de mentis restrictionibus similia doceri. Et unde, inquis, tanta in scribendo laxitas? Ex eo sane potissimum ortum ducit quod commentatores propositionum damnatarum, ut P. Viva, P. De la Fuente, P. Casnedi, P. La-Croix, & alii doceant, præfatas propositiones haud esse proscriptas ut sunt in Sanchez, Lessio, aliisque plurimis Auctoribus, sed tantum ut iacent. Hinc est quod eiusmodi recentiores, legentes in Sanchez, Lessio, Rebello, Bonacina, Moya, Escobario, Tamburino, & similibus recensitas questiones, eas transcribunt, tamquam graviorum Doctorum innocuam doctrinam. Ad summum, quando denuo reciduntur citati Auctores, continent aliquam ex damnatis propositionibus, propositio damnata signatur aliqua nota in margine, & italico caractere imprimitur. Innumerae postea questiones quæ ex doctrina in propositione proscripta contentæ profluunt, ac necessario dimanant, ambabus ulnis suscipiuntur. Si quam verissima hæc sint, dignoscere aves, illud observa, quod, cum recentes non pauci doceant propositiones a nobis hucusque relatas, eas se excipisse fatentur ex Bonacina, Sanchezio, Lessio, Tamburino, Escobario, Moya, illisque ætatis aliis Theologis: qui, licet in aliis magni sint faciendi, in morum tamen regulis tradendis frequenter errant. Hoc dictum est alias; dicendum tamen est sæpius.

XVI. Quæst. XIV. An, quando opinio probabilis est, quod taxa alicuius rei sit iniusta, & propterea venditor falsis ponderibus, vel alio modo iniustitiam compensat, possit, si a iudice interrogetur, id totum negare, subintelligendo se iniustam rem non fecisse? Resp. Questionem hanc omnes communiter recentiores versant: & quamvis simillima omnino, & eadem sit ac præcedens; nihilofecius eam proponere lubuit, ne Casuistarum controversias dissimulare videar. Inter recentiores suscitatio eam pertractat P. Moya, tract. II. de Relig. disp. I. quæst. VI. cuius occasione multa excutit quæ non sunt huius loci; & idcirco missa facio. Ad questionem autem propositam respondet §. 2. ex suo P. Sanchez in Sum. Lib. I. cap. VI. num. 29. his verbis. Quando taxa alicuius rei est ini-

usta (probabiliter) si plures vendens, aut defraudans in pondere, aut mensura, ita ut sibi satisfaciat pro pretii iniustitia, & reddat correspondentes merces pro pretio dato, potest hic rogatus a iudice, an plures vendiderit, vel defecerit in pondere, & mensura, id negare, asserereque pretio taxato vendidisse; & integre pondus, & mensuram tradidisse, intelligendo hæc, ut plures vendens, aut deficiens in pondere, & mensura non deliquerit. En quam verum sit quod sæpe dixi, eiusmodi Casuistas etiamnum docere doctrinam damnatam ab Ecclesia, ut ego quidem arbitror, salvo meliore iudicio. Neque hæc dico, ut egregios Theologos offendam, sed ut lectores periculo subducam. Quod Sanchez docuerit propositiones damnatas ab Ecclesia in materia restrictionum mentalium, est luce meridiana clarius, ut supra fuit ostensum. Sanchez illa universali doctrina plures casus resolvit: & recentiores, ut restrictiones istas mentales defendant, Sanchezii auctoritatem obrudunt. Et ipse Sanchezium colo, ceu egregium Theologum, & sacrorum canonum scientia ornatum; sed in hac materia illius doctrina proscripta est, ideo nullius hic auctoritatis. Excusandus autem celebris Theologus cum pluribus aliis qui ante proscriptionem Ecclesiæ scribere; sed excusandi minime sunt recentiores non pauci, qui post pontificia oracula audent restrictiones mentales sub variis thecnis propugnare. Moya pro hac sua opinione laudat Dicastillum, Dianam, Leandrum, Angelum, Sylvestrum, Navarrum, Azorium, Valentiam, Medinam, Soncinam, Sotum, Salonem, Rodriguez, Filiucium, Conradum, Laymanum, Reginaldum, Lessium, Bonacinam, Zanardum, aliosque non paucos: quorum plurimi scripsere ante declarationem Ecclesiæ, alii docent oppositum, & alii, qui reipsa docent opinionem Moyæ, sunt meri exscriptores, quos inter non infimum locum tenet Zanardus, quem P. Moya magistrum sapientem appellat, ut probabilitati pondus adiciat. Sed, his missis, respondetur, reum esse periurii mercatorem qui, adulterata mensura, aut pondere, iudici legitime interroganti negaret se pondus, aut mensuram adulterasse. Nam, ut alias diximus, si eiusmodi mercator vellet absolute mentiri in iudicio, posset ne alia via mentiri, nisi negando se adulterasse mensuram quam revera adulteravit? Quam sit falsa opinio Moyæ, & aliorum, ex iis quæ dicta sunt patet. Omitto alia quæ loco citato docet Moya, nempe licitum esse ob solam probabilitatem non

non servare taxam præfixitam a Principe. Qua opinione admittitur, nil amplius stabile, & firmum in civili societate. Nulla fere est mensura, nulla pretii taxa, quæ pluribus ob peculiare rationes iniusta probabiliter non videatur. Iis igitur iuxta principia probabilitatis licitum erit eam taxam alterare. Quare hæc opinio regimini Reipublicæ infesta omnino est, & exitialis. Hinc collige quam sit vel ipsi Principatui perniciosa iusto laxior Casuistarum nonnullorum doctrina.

XVII. Quæst. XV. An licitum sit uti iuramento amphibologico, quoties sese offert honesta causa regendi veritatem? Resp. Affirmative respondent Auctores restrictionum mentalium. Castropalaus tract. XIV. disp. I. punct. 7. num. 16. ubi alios Auctores laudat. Hæc opinio continetur in propositione damnata. Quoniam iuramentum amphibologicum, de quo loquuntur, est illius amphibolæ quæ mere interna est, ut ex recitatis questionibus patet.

XVIII. Quæst. XVI. An dum interrogaris, ut omni equivocatione submota, & absque ulla amphibolia sincere veritatem manifestes, possis cum mentali restrictione iurare? Resp. Affirmative respondent Castropalaus tract. XIV. disp. I. punct. 7. num. 16. Leander tract. I. disp. XIV. quæst. XXXVII. & penes ipsos Bonacina, Suarez, Diana, Trullenchus: quia, inquit Castropalaus, nulla propositio ita ample sumi potest, quin aliquam restrictionem habere possit in mente. Hæc doctrina est ne ab invidis delatoribus ad Sedem apostolicam traducta? Patet ne locus interpretationi de restrictione interna, & externa? Nonne conceptis verbis quacumque excogitabilem mentis restrictionem ut licitam defendunt Auctores isti; cum propugnent, te posse uti quacumque restrictione mentali vel in ipsa responsione in qua extrinsecus testaris & iuras te loqui, & iurare absque ulla mentis restrictione? In quo ethnico Scriptore tam corrupta doctrina? Exemplum quod producit Castropalaus de Confessario; alibi explosum fuit ut ineptum: quoniam Confessarius Dei, & hominis personam gerit. An licitum erit homini, ut minori pretio emat mercem, eundem loquendi modum, & phrasim usurpare quam adhibet Confessarius, ut sacramentale sigillum custodiat? Sed de hoc fusius alias.

XIX. Quæst. XVII. An idiota, hominesque litteris, & hac nova Theologia destituti, sed avita christiana sinceritate imbuti, qui has amphibolias formare nesciunt, possint iurare, Conc. Theol. Tom. IV.

& veritatem occultare eo in sensu quem viri docti verum reputant? Resp. Auctores restrictionum mentalium sustinent, posse viros rudes negare, vel adfirmare in sensu quem Theologi verum reputant. Quocirca sufficit ad excusandum periurium iurare eo sensu quem vir doctus verum reperiet: inquit Leander tract. I. disp. XIV. quæst. XXXVIII. Similem doctrinam tradunt Castropalaus, Viva, & alii Auctores de usuris agentes, ubi docent, minime necesse esse ut rudes sciant varios contractus, seu verius dixerim, varios prætextus, quibus usura tegi solet; sed satis esse ut intendant ex mutuata pecunia velle lucrari secundum aliquem modum quem viri docti excogitarunt. An non mirifica est doctrina isthæc? Quamquam enim possint homines rudes in pluribus controversiis amplecti consilium Theologorum; an inde consequitur eos posse & periuria, & usuras perpetrare iuxta aliquem ex modis illis quibus recentiores Theologi & a periurii, & ab usuræ malitia locutiones, & contractus præfatos excusant?

CAPUT V.

Reus iuridice interrogatus, cuique hæc iuridica interrogatio certo constat, tenetur ne fateri crimen, tametsi talem confessionem eiusdem mors consequatur?

I. VIX fuit aliquis ante probabilissimum inventum qui adfirmantem sententiam in dubium vocaverit; sed unanimi fere consensu antiquiores Theologi eam propugnant. At recentiorum Casuistarum plures oppositam defendunt opinionem, aliquibus tamen conditionibus adiectis. Inquiunt ergo, reum obstringi ad criminis confessionem, primo, si grave damnum ex tali confessione non imminet; secundo, si crimen ita probatum sit, ut nulla spes superfit evadendi mortem. Ceterum, si solum præcedat semiplena probatio, quæ, licet satis sit ut iudex iuridice interroget, non tamen sufficit ad revincendum, damnandumque reum; tunc volunt non teneri reum iuridice rogatum ad delicti manifestationem. Alii docent, non obstringi reum ad confitendam veritatem, si agatur de crimine per viam inquisitionis, vel accusationis, vel exceptionis. Alii sustinent, reum teneri ad delicti confessionem, si iudex ex proprio procedat officio, & delictum notorium sit, ac famosum; secus, si iudex ad partis instantiam procedat. Verum, his omnibus dicendi modis relictis, ad proban-

bandam accedimus assertionem nostram, videlicet reum teneri ad manifestandam veritatem, quoties iuridice interrogatur; etiamsi veritate manifestata, capite plestendus sit.

II. Hanc nostram sententiam non modo antiqui Theologi fere omnes, sed etiam graviores ex recentioribus tum Theologis, tum Canonistis propugnant. D. Thomas 2. 2. q. lxxix. art. 1. D. Antoninus III. Par. tit. ix. cap. vii. §. 5. Paludanus in IV. dist. xix. quest. iv. Caietanus in 2. 2. q. lxxix. art. 1. Tabiena verb. Accusatus n. 11. Sylvester verb. Accusati. quest. xiii. Armilla verb. Accus. n. 22. Sotus de secr. memb. xi. quest. vii. concl. 1. & Lib. VIII. de iust. quest. 1. art. 7. ad 4. Toletus Lib. V. Summ. cap. lviii. n. 3. Navarrus in Manual. cap. xviii. num. 57. Gabriel in IV. dist. xv. quest. vi. art. 2. conclus. 6. Gomez Tom. III. var. cap. xii. Gregorius Lopez Lib. IV. vers. Iuram. tit. xxix. par. vii. Archidiaconus §. Item. 22. quest. 11. Perez Lib. VIII. ordinam. tit. iv. Covarruvias Lib. I. pract. quest. xviii. Philiarus de offic. Sacerd. Tom. I. part. 11. Lib. IV. cap. xxv. Guierrez Canonic. Qq. Lib. I. cap. xv. num. 15. Ledesma Tom. I. Summ. tract. viii. cap. xiv. Grassi I. Par. dec. cap. vii. num. 16. Salon 2. 2. quest. lxxix. art. 3. Sayrus Clavis Reg. Lib. XII. cap. xvi. Bannez 2. 2. q. lxxix. art. 1. Serra 2. 2. q. lxxix. art. 1. Azorius Lib. XIII. cap. xxv. Sanchez Lib. VI. cap. 111. dub. 29. Lessius cap. xxxi. num. 12. Aragon 2. 2. quest. lxxix. art. 1. Sylvius in 2. 2. q. lxxix. art. 1. Candidus dist. xxiii. art. 3. dub. 3. & 21. Wigandt tract. 13. exam. 5. nu. 49. quest. 111. Salmanticenses tract. xix. append. cap. 111. punct. 1. & discipuli D. Thomae omnes, immo & extranei magis communiter.

III. Non alias in medium afferam rationes, quibus expositam sententiam evincam, praeter eas quas D. Thomas prodit loco laudato. Porro prima illius ratio est ex Scriptura deprompta. Siquidem illud quod Dei gloriae repugnat, peccatum grave est. Occaltatio autem veritatis iudici legitime interroganti, divinae gloriae gravem infert iniuriam, quemadmodum e contrario veritatis confessio in maiorem Dei gloriam cedit. Id clare patet ex Iosue cap. vii. vers. 19. Et ait Iosue ad Achan: Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, & confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas. Achan confessus est furtum, quod morte punitum fuit. Vere ego peccavi Domino Deo Israel, & sic, & sic feci: ibi v. 20. Confessione audita, Iosue mortis sententiam in reum dixit, ibi

vers. 25. ubi dixit Iosue: Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hac. Lapidabiturque eum omnis Israel. Habes hic iudicem interrogantem legitime reum de delicto capitali; habes quoque reum morte afficiendum suum confitentem crimen. Quod satis esse deberet, si res candide, & non sophistice ageretur. Quamquam vero omne peccatum cum divina gloria pugnet, negatio tamen veritatis in iudicio singularem eidem irrogat iniuriam. Deus enim veritas est, & in veritatis enuntiatione potissimum splendet, sicut in veritatis negatione plurimum offenditur.

IV. Secunda, & potissima D. Thomae ratio ex Scriptura similiter deprompta est, nempe ex D. Paulo epist. ad Roman. cap. xiii. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo: quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistit, ipsi sibi damnationem acquirit. Nam Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa: Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter CONSCIENTIAM. His ultimis verbis potissimum, & fere unicam adversariorum fundamentum subvertitur. Vult enim Apostolus nos obedire potestatibus, non solum propter poenam, sed etiam propter conscientiam: quod & repetit ad Ephel. vi. Non enim ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ex animo cum bona voluntate. Et D. Petrus Epist. I. cap. 11. vers. 13. Subditi igitur estote omni humanae creaturae propter Deum, sive Regi, quasi precellenti, sive ducibus, tamquam ad eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.

V. Ex his divinis oraculis hanc concinnat Angelicus argumentationem. Qui contra iustitiam debitum agit, mortaliter delinquit. Porro adversus iustitiam debitum omnino operatur qui suo superiori legitime praecipienti obedire recusat. Haec enim inobedientia, iniustitia quaedam est, tum quod potestati resistit, tum quod laesam suo crimine iustitiam resarcire refugit. Immo eam inique de novo violat, delictum suum tegendo, & occultando. Peccatum autem contra iustitiam genere suo mortale est.

VI. Hac argumentatio clarius ex ipse An-

Angelico confirmatur. Princeps, seu iudex, qui Principem suum refert, potestatem habet praecipendi, & exigendi confessionem a reo. Ergo reus obstringitur superiori legitime praecipienti obedire. Ambae propositiones sunt ipsius D. Pauli, ut cuique laudatum textum legenti constare potest. Quid enim valeret principatus, nisi ea praescribere posset quae ad bonum commune Republicae conferant? Punio vero delictorum necessaria est ad tranquillitatem, ordinem, & felicitatem communitatis. Quid vero praecipendi potestas proderet, quoties subditi a parendi debito liberi essent? Igitur, etiam iuramento sublato, reus subditus mortaliter peccat, quando iudici legitime interroganti fateri veritatem omittit. Vi siquidem legis naturalis, & divinae subditi obedire tenentur superioribus suis. Si postea interveniat iuramentum (quod imponi alicubi, uti Venetiis, non solet) praeter peccatum inobedientiae, & iniustitiae, committitur delictum gravissimum periurii. Hanc Angelici doctrinam adoptavit Catechismus Tridentinus Part. III. de 8. praecip. num. 15. De reis autem & fontibus vult eos Deus veritatem confiteri, cum ex iudicii formula interrogantur. Est enim testimonium, ac praedicatio quaedam illa confessio laudis, & gloriae Dei, ex ipsius Iosue sententia, qui Achan ad veri confessionem adhortatus, inquit: Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, & confitere, atque indica mihi, quid feceris, ne abscondas. Quid ad haec respondere valeant Probabilistae, penitus non teneo. Verum haec nostra sententia evidentior evadet, cum adversariorum obiectiones resolverimus.

VII. Contrariam itaque sententiam propugnant non pauci ex recentioribus. Lugo Tom. II. de iust. & iur. disp. iv. sec. 1. n. 15. probabilem vocat hanc opinionem. Cardenas dissert. xix. cap. vii. hanc opinionem defendit, & pro eadem adducit Sylvestrum, & Armillam. Hi duo Auctores verb. Accus. locis supra citat. num. 2. conceptis verbis docent, peccare mortaliter reum non consententem veritatem iudici legitime interroganti, quamquam plestendus sit ob crimen confessum poena mortis. Laudat item Cardenas pro hac eadem sua opinione Lessium, qui loco a me supra citato expresse meam defendit sententiam, licet contrariam non improbabilem appelleret num. 16. Hinc collige quantum sit istorum Auctorum citationibus fidendum. Pro hac opinione laudantur plures alii, Fallucius, Villalobos, Fagundes,

Portel, Alcorer, Sancius, Peyerinus, Diana. P. Laurentius Lib. III. tit. xviii. q. cxv. numer. 2. defendit, hanc sententiam esse valde probabilem. Salmanticenses quoque loco citato inquirunt, Auctorum agmen probabilem reddere hanc opinionem. Forte, si Salmanticenses percurrissent istud Doctorum agmen, ut illorum utar verbis, nec adeo numerosum, nec tanta fortitudinis reperissent, ut ipsi, fidem adhibentes aliis relatoribus, existimarent. Certe Turrianus, minime superioris doctrinae sectator, in select. centur. 1. de censur. theolog. dub. 25. improbabilem vocat hanc opinionem, additque pro se non habere nisi tres aut quatuor Summistas nullius auctoritatis. Ut ut res se se habeat circa Auctorum numerum, eorumque auctoritatem; hanc ego opinionem omnino improbabilem reputo, eo quod aperte sit falsa, & falsis principis innitatur, ut statim palam fiet.

VIII. Obiiciunt ergo 1. Praeceptum fatendi veritatem, quando crimen necdum probatum plene est, adestque spes evadendi damnationem ad mortem, si negetur veritas perpetrati delicti, non est humanae imbecillitati accommodatum, nec humano modo possibile; dum ex centum, immo ex mille, vix unus sit invenendus qui in his circumstantiis crimen sic fallurus. Hoc est potissimum istius opinionis fundamentum, quod inconciliabile appellat Cardenas. Praecepta ergo cum periculo vitae Christianos non obligant? Non tenemur ergo evangelicae fidei veritatem fateri, mortem tyranno minante? Estne humanae imbecillitati accommodatum martyrium quodlibet, quamvis atrocissimum, subeundum, cum praeceptum confessionis fidei faciendae coram persecutore urget? Ex accommodatione ergo praecipuum ad humanam imbecillitatem colligenda eorumdem obligatio erit? Praecepta ergo quae humanae repugnant imbecillitati, Christianos non obligant? Et hoc est argumentum illud inconciliabile, quo reum a veritatis confessione liberant Theologi Probabilistae? Sed, ne illis imponere videamur, audiamus secundam obiectionem.

IX. Obiiciunt 2. Leges & praecepta humana non obligant cum periculo vitae, aut alterius damni suppars. Ergo praeceptum iudicis non obligat reum cum periculo capitis, aut alio prope simili. Sub his terminis Cardenas, vir alioquin acris ingenii, proponit hoc argumentum, quod inconciliabile appellat. Resp. Non satis mirari subit quod

vir Theologus legem humanam appellet legem illam naturalem, & divinam qua subditi obstringuntur suis Regibus, Principibus, & superioribus omnibus legitime præcipientibus obedire, non tantum propter vindictam, seu poenarum timorem, sed & propter conscientiam. Nonne Apostolus Paulus conceptis verbis hanc legem præcipientem, ut subditi sublimioribus potestatibus obediant, docet esse divinam? Nonne ait, reum qui resistit obedire Principi iubenti veritatis confessionem, Dei ordinationi resistere? *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit*: inquit Apostolus. Et D. Thomas ibi in Commentariis lect. 1. *Si enim potestas Principum, in quantum talis est, a Deo est, & nihil est a Deo sine ordine, consequens est quod etiam ordo quo inferiores potestatibus superioribus subiciuntur, sit a Deo. Itaque qui contra hunc ordinem resistit potestati, Dei ordinationi resistit*. Verum, quia res est magni momenti, lubet rationem afferre qua D. Thomas evincit, iuris naturalis, & divini esse debitum illud quo subditi obstringuntur obedire superioribus. Siquidem præter manifesta Dei oracula, quæ hoc perspicue iubent, ex ipsis naturalibus principiis colligit Angelicus, ad ius divinum referendam esse subditorum subiectionem erga suos superiores. Ait enim 2. 2. quæst. civ. art. 1. *Sicut actiones rerum naturalium procedunt ex potentiis naturalibus, ita operationes humane procedunt ex humana voluntate. Oportuit autem in rebus naturalibus ut superiora moverent inferiora ad suas actiones per excellentiam naturalis virtutis collatae dicimus. Unde etiam oportet in rebus humanis quod superiores moveant inferiores per suam voluntatem ex vi auctoritatis divinitus ordinate. Movere autem per rationem, & voluntatem est præcipere. Et ideo, sicut ex ipso ordine naturali divinitus instituto, inferiora in rebus naturalibus necesse habent subiacere motiioni superiorum; ita etiam in rebus humanis ex ordine iuris naturalis, & divini tenentur inferiores suis superioribus obedire. Est itaque manifestum legem naturalem esse, & divinam eam qua subditi subiciuntur sublimioribus potestatibus.*

X. Obiicies 3. Præceptum Principis, seu iudicis obligat reum ad veritatis confessionem sub poena torture, aliorumque tormentorum, minime vero sub culpa peccati mortalis. Quare non est præsumendum iudicem velle obstringere reum sub culpa gravi ad veritatis manifestationem. Resp. Hæc doctrina directe adversatur doctrinæ D. Pauli, qui loco

citato ad Rom. XIII. apertissime docet, non solum timore poenarum, sed & conscientia legibus divinctos esse subditos suis superioribus. *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Hæc verba adeo clara sunt, ut nulla egeant interpretatione. Lubet nihilominus Angelici Doctoris commentarium in hunc locum addere. *Non solum propter iram, id est vindictam vitandam, quod pertinet ad secundam rationem; sed etiam propter conscientiam bonam conservandam, quod pertinet ad primam rationem: quia qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Et paulo inferius ibi: *Ex quo patet quod ex necessitate iustitiæ tenentur subditi sua iura Principibus exhibere.*

XI. Ego non censerem ab errore immunem qui doceret, subditos absolute non teneri sub culpa gravi obedire suis superioribus; & vicissim superiores destitutos esse potestate obligandi subditos sub peccato gravi, quoties imminet periculum vitæ, vel alterius gravissimi damni, ut est poena triremium, exilii, & carceris. Quid? Ergo damnandi erunt tot Casuisti qui talem opinionem docent? Neminem ego damno; quin omnes debito obsequio prosequor. Et, ut eos quoquo modo excusem, animadverto, eorum neminem questionem hanc ad sacram Scripturam revocasse. Revolve omnes Auctores, docentes reum iuridice interrogatum non teneri ad veritatis confessionem cum vitæ periculo; & nec unum invenies qui textus D. Pauli, D. Petri, aliorumque sacrorum Scripturarum expendit. Hos textus nos supra retulimus, & alios hic ad maiorem veritatis confirmationem transcribimus. *Servi obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum*: ad Colos. III. vers. 22. Similia habet ad Titum. III. *Admone illos Principibus, & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.* Item ad Hebr. XIII. vers. 17. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddaturi, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes: hoc enim non expedit vobis.* D. Hieronymus in Commentariis Epistolæ ad Titum cap. III. hæc scribit in illa verba, *Admone illos Principibus &c. Quod quidem præceptum & hic, & ibi (ad Rom. XIII.) propterea puto editum, quia inde Galilæi per illud tempus adhuc dogma vigebat, & habebat plurimos sectatores, cuius & in Actis Apostolorum cap. v. fit mentio, Scriptura*

re referente. Ante enim hos dies extitit Theodas, dicens, quemdam se esse magnum, cui apposti sunt viri quasi circiter quadringenti: & post hunc surrexit in diebus census Iudas Galilæus: qui inter cetera hoc quoque, quasi probabile ex lege, pro lege ferebat, *nullum debere Dominum vocari, nisi solum Deum, & eos qui iam facti sunt adoptionis filii, solventes Deo decimas propter libertatem assecutam, non debere Cæsari tributa solvere. Quæ sane hæresis in tantum creverat, ut etiam Pharisæos, & multam partem populi conturbaret, ita ut ad Dominum quoque Salvatorem hæc quasi referretur, liceret ne dare Cæsari tributum, an non? Cui respondens Dominus ait: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Cui responsioni Paulus Apostolus congruens docet, credentes debere esse subiectos, ac obediētes Principibus, & potestatibus. Sed, quia dixerat, Admone illos principibus, & potestatibus subditos esse: poterat his qui tormenta formidant, occasio ad negandum dari, dum iuxta Apostoli dictum se assererent principibus, & potestatibus subiectos, & facere quod iuberent; subiecit: Obedite ad omne opus bonum. Si bonum est quod præcipit Imperator, & præses, iubentis obsequere voluntati. Istius erroris mentionem facit D. Thomas in commentariis in epist. ad Rom. XIII. *Quidam fideles in primitiva Ecclesia dicebant, terrenis potestatibus se subiacere non debere propter libertatem quam consecuti erant a Christo. . . Sed libertas per Christum concessa, est libertas spiritus, qua liberamur a peccato, & a morte. . . Interim autem, dum corruptibilem carnem gerimus, oportet nos dominis carnalibus subiacere.* Antiquorum hæresim renovarunt Lutherani, blasphemantes, legem nullam sive ab hominibus, sive ab Angelis ullo iure imponi posse, nisi in quantum ipsi velint: liberi enim sumus.*

XII. Quod Hieronymus narrat de Iuda Galilæo, qui, quasi probabile ex lege, pro lege ferebat, subditos liberos esse a dominorum servitute, idem de non paucis Casuistis dicendum videtur. Omnes liquidem tum antiqui, tum antiquis proximiores Theologi nostram docuerunt sententiam, tamquam unice securam. Post probabiliter inventum quidam coeperunt contrariam opinionem non improbabilem appellare. Lessius loco supra citato, nempe Lib. II. cap. xxxi. postquam nostram sententiam tamquam communiorē docuit, numer. 16. subdit, contrariam non esse improbabilem. *Non est tamen improbabile, inquit, reum non peccare mortificare ne-* Conc. Theol. Tom. IV.

gando crimen, præsertim in causa capitali. Non improbabilem, quin valde probabilem postea vocavit Cardinalis de Lugo Tom. II. de iust. & iur. disp. IV. sec. 1. numer. 15. Aucto recentiorum numero, eam absolute tamquam in praxi securam propugnare aggressi sunt Cardenas, Laurentius, & novissime Constantinus Roncaglia tract. XIV. de 8. Decal. præc. cap. II. de reo res. 4. Ubi hanc statuit conclusionem. *In tali ergo casu non est in iudice auctoritas obligandi ad culpam; adeoque nec in reo obligatio obediendi sub mortali.* En quam apprime verba Hieronymi locum habeant. Quod enim sub initium quasi probabile ex lege docebatur, decursu temporis pro lege fertur, & propugnatur. Peccavit ergo secundum hanc Roncagliæ doctrinam Iosue, cum ad fatendum furtum induxit Achan, qui ex tali confessione lapidibus obruendus erat? Nam peccat iudex qui auctoritate destitutus adstringit reum ad confitendum illud ad quod revelandum minime teneretur.

XIII. Ut manifestior evadat improbabilitas, & falsitas istius quam impugnamus opinionis, recolendum est id quod iam indicavimus, Principes auctoritate sibi divinitus collata (eo modo quo alibi explicabimus) subditis suis imperare, eos regere, atque ab hostibus defendere, & ea omnia præcipere quæ ad illorum felicitatem, tranquillitatem, & commune Reipublicæ bonum pertinent. Quin Principes vi iuris naturalis, & divini, ut ex D. Paulo constat, hæc omnia præstare debent. Vicissim subditi eadem lege naturali, & divina exequi tenentur Principum iussa quæ bonum commune principatus spectant. Quoniam tum Principes maxime potestatem exercent principatus, cum bonum publicum subditorum promovent. Cum ergo dicimus, lege naturali & divina subditos Principum, Regumque mandatis obnoxios esse, non intelligimus quod eisdem legibus obstringantur ad quæcumque iussa quæ bonum privatum spectant, sed ad ea quæ bonum commune inspicunt. Et quamvis præcepta quibus Principes, eorumque iudices, & ministri ad sibi parendum urgent subditos, sint in se humana, quia ab homine immediate proferuntur; in origine tamen, ut sic loquar, sunt divina, quatenus Principes vi auctoritatis sibi a Deo collatæ leges rogant, & præcepta imponunt. Quibus positis, hanc elicio conclusionem.

XIV. *Opinio quæ ob vitandum periculum amittenda vitæ eximit subditos ab obedientia,*

tia, sub culpa gravi suis Principibus reddenda in materia gravi, falsa omnino est, & penitus improbabilis, ne plus dicam. Quoniam contraria directe est apertissimis sacrae Scripturae oraculis, ut ex allegatis textibus patet: contraria est Patribus, notissimum Hieronymo, Augustino, & Thomae: contraria prorsus est Catechismo Tridentino. Ex his tribus fontibus hausimus nos momenta illa luculentissima, quibus nostram munivimus sententiam. Hæc vero inconcussa principia missa fecerunt Casuistæ novique oppositam sustinent opinionem. Iure ergo nos eam improbabilem, & falsam appellamus, usque dum auctoritati Scripturarum, Patrum, & Catechismi Tridentini responsum præbeant.

XV. Quid quod non modo falsa, ac improbabilis est, verum etiam Principibus, & Regibus infesta? Enim vero, si periculum obeundæ mortis subditos a debito parendi suis Principibus solvit, non ergo arcium excubitores cum vitæ periculo locum suum custodire tenentur: non ergo milites in civitatum obsidione conscientia lege obstringuntur cum vitæ periculo, imperantibus ducibus, muros conscendere, urbemque invadere: non ergo satellites cum vitæ periculo, Principe iubente, grassatores, monetarum adulteratores, aliosque scelestos homines funibus ligare adstringuntur: non ergo cum vitæ periculo cives catholici periculum in suis civitatibus denegare debent hæresum seminariis: non ergo Principum, Regumque secretarii sigillum custodire in re suam momenti, irramine vitæ iactura, adstringuntur. Ne multa. Hæc opinio, præterquam quod Scripturis, Patribus, & Conciliis contradicit, principatibus, & regnis bellum indicit: regimen perturbat, subditos adversus Principes commovet. Fac mente persuasos esse subditos, non teneri ad parendum Principibus lege conscientia: quis, quæso, tempore pestis excubabit ad ianuas civitatum, quis xenodochiis regendis incumbet? Si enim solius pœnæ timore hæc peragant subditi, nemo non videt omnia perturbari, & ad malorum extremam vergere.

XVI. Postremo, istius opinionis Auctores sibimetipsis contradicunt. Nam omnes uno ore fatentur, legem humanam obligare sub culpa gravi, & cum vitæ periculo subditos, quoties imminet damnâ Reipublicæ aliquod gravissimum. Porro, si autem a Principe potestatem puniendi improbos, grassatores, homicidas, latrones, oppressores,

aliosque id generis homines; quid aliud erunt civitates, nisi scelestorum receptacula, ubi nullus ordo, nulla tranquillitas, nulla felicitas, sed horror, confusio, & calamitas sempiterna regnent? Posito autem quod in subito iudice interrogato non adsit debitum conscientia consentendi delictum, deficit quoque in Principe potestas præcipiendi sub gravi culpa confessionem perpetrati delicti, ut conceptis verbis docet P. Roncaglia cum suis eiusdem opinionis fautoribus. Porro, sublatis & a Principe potestate imperandi, & a subdito obediendi debito, consequitur iustitiam vindicem ita extenuari, ut sæpe nihil operari posset. Non raro siquidem confessio rei unica via est puniendi delicta, & coercendi improbos. Qui ergo adimit Principi potestatem imperandi, & subdito debitum reddendi confessionem delicti, sin destruit omnino, summopere certe iustitiam, quam vindicativam vocant, extenuat, atque debilitat. Infligit etiam gravissimum vulnus communi Reipublicæ bono, quod in scelerum punitione elucet.

XVII. Reponunt adversarii, posse Principes iubere confessionem sub pœna; & ob istius pœnæ timorem adstringi subditos ad confessionem. Præterea, quod hæc responsio directe contraria sit præcepto D. Pauli expresse dicentis: *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Hoc, inquam, præterea: quia nemo unus istorum hanc sententiam ad Sanctuarii pondus revocavit, ut dixi supra. Sed dico in primis, responsum hanc semetipsam multis modis confodere. Siquidem adversarii omnes consentunt, subditos sub mortali obstrictos esse ad parendum Reipublicæ, etiam cum vitæ periculo, in iis eventibus in quibus gravissimum damnus boni communis timetur. Porro iam demonstratum est, delictorum punitionem ad summam Reipublicæ tranquillitatem necessariam esse; & reorum confessionem medium necessarium sæpe esse ad hanc iustam punitionem. Secundo adversarii docent, reum teneri sub culpa manifestare delictum plene probatum. Cur, quæso, quando delictum omnino probatum est, peccat mortaliter, si illud neget? Quia, inquiunt, nulla datur spes evadendi mortem. Sed iam ostendimus, spem vitandæ mortis in iis eventibus in quibus bonum commune periclitatur, minime solvere subditos ab obedientia debito. Quanam est hæc theologizandi ratio? Quando delictum est tantum semiplene probatum, rei confessio medium

dium est necessarium ad bonum commune servandum, ad innocentem vitam custodiendam: quia e.g. si homicidæ non puniuntur, civium vita secunda non est, quam omnes rei vitæ præferunt. Recentes Casuistæ in hoc eventu, in quo bonum commune subditorum absque confessione rei periclitatur, & confessione posita hoc bonum commune servatur, docent, reum ad confessionem criminis haudquaquam obstringi. Quando vero delictum est undique probatum, ita ut puniri sine rei confessione possit, & consequenter nullum est boni communis periculum, nulla iactura timenda; tunc sub mortali obligant reum ad criminis confessionem. Cur? Quia tunc nulla est vitandæ mortis fiducia. En ergo quomodo sibi contradicentes nullo modo ad boni communis sive periculum, sive conservationem animum intendant; sed reorum temporalis conservatio privata sit unica eorum Theologiæ regula in hac quæstione dirimenda. Postremo, admissio quod Princeps nequeat obligare sub culpa, neque obligare posset sub pœna: quoniam quæque pœna supponit culpam; nisi iudex conceptis verbis declaret se nolle obligare ad culpam, sed ad pœnam. Quomodo ergo posset iudex tormentis reum adigere ad sceleris confessionem? Iniustum liquidem est quemquam ad id cogere quod non tenetur præstare.

XVIII. Respondet Cardenas *disp. xix. cap. vii. num. 85.* Iniustum est quemquam urgere ad id quod non tenetur neque sub culpa, neque sub pœna præstare; iniustum vero non est cogere ad confitendum sub pœna quod sub pœna tateri tenetur. Mirum profecto, hominem acutum, & doctum potuisse in gravissima quæstione tam inepto sophismati inhærere. Ille siquidem exagitat in omne latus Caramuelem ob id solum quod in controversiam revocaverit, num Deus contulerit Principibus potestatem obligandi sub culpa: & ipse statuit cum communi Catholicorum sententia *tract. iii. de leg. cap. ii. & iii. de fide esse, Principes tum ecclesiasticos, tum sæculares polere auctoritate præcipiendi sub culpa.* Ex qua certissima doctrina talem conficio argumentationem. De fide est Principes posse obligare sub culpa. Ad eandem fidem reducit quod Principes meliori quo possunt modo debeant promovere bonum commune, subditorumque tranquillitatem, & defensionem. Obligatio igitur sub culpa, utpote quæ maior est quocumque alio vinculo, est unum ex efficacioribus mediis ad præfatum finem

boni communis obtinendum. Et, ut multa in pauca redigam, quæro ego, an aliquando Principes obligent sub culpa. Aiunt adversarii omnes. Ergo tum præcipue obligant, cum boni communis tuendi urget necessitas. At boni communis conservatio, & subditorum quies ac tranquillitas necessario exigunt reorum punitionem. Ergo reorum quoque confessionem præcipiunt, cum absque hac confessione sapius bonum commune servari nequeat. Quid plura? Nonne omnes adversarii fatentur, gravissima lege obstringi Principes ad bonum Reipublicæ defendendum, conservandumque; eademque gravissima lege teneri subditos ad obediendum Principibus, dum tale bonum promovere satagunt? Lex autem quæ solum sub pœna obligat, ipsis fatentibus, improprie lex est, vixque nomen legis meretur. Et quamvis tormenta non tantum per modum pœnæ, quantum sub ratione medi apti ad extorquendam veritatem, adhibere iudices soleant; non tamen hinc sequitur obligationem sub culpa non esse medium suapte natura magis efficax ad extorquendam veritatem, qualis est rei confessio.

XIX. Obiiciunt 4. Quamquam communis sententia reapse obliget reos ad criminis semiplene probati confessionem; attamen vix unus e centum est qui veritatem confiteatur, ut experientia constat; solumque vi tormentorum quandoque aliquis confitetur suum delictum. Quid igitur damni Reipublica patitur ex hoc quod reus solvatur a debito confitendi crimen semiplene probatum? Resp. Vix e mille scelestis hominibus unus foret qui fidem Christi confiteretur, si confessio isthæc aliquod atrocissimum martyrium illis inferret. Anne homines, carnis illecebris innutriti, & flagitiorum pleni, coram tyranno, vivicomburium, aut necem stipite per medium corpus insigendo, aliamque similem immanissimam mortem indicente, fidem Christi faterentur? Propterea ne tollendum est præceptum confessionis fidei? Anne ab hominum pravitate colligenda est divina legis obligatio? Nonne actum conclamationis esset de Evangelio, si istud ab hominum penderet executione? Falsissima itaque est dialectica illa quæ idcirco contendit probare, legem aliquam non obligare sub culpa, quia subditi illam raro observant. Sed ex conformitate ad bonum commune repetenda est legis obligatio.

XX. Obiiciunt 5. Leges Principum obligant sub culpa reum, quando damnus quod

is timet ex legis observatione, non est gravis momenti; secus, si damnum quod reo imminet, grave sit, ut est vitæ periculum, poena treremium, bonorum iactura. Transcribenda isthuc sunt verba P. Lugo Tom. II. de iust. disp. xl. sec. 1. n. 16. *Addidi tamen, reum obligari etiam sub peccato, quando damnum quod timet, non esset tanti momenti: quia leges humane possunt obligare regulariter ad aliquod damnum subeundum: & quidem ad incolumitatem Reipublice necessaria est hæc potestas in iudice: nam pro eiusmodi criminibus non possunt facile rei subici tortura. Quare, si reus non obligaretur ad respondendum, difficilis maneret poenitentia talium delictorum, quæ idcirco multiplicarentur cum maximo Reipublice detrimento.* His verbis finem facit Lugo suæ sententiæ.

XXI. Resp. Concors est Theologorum consensus, maiorem, aut minorem legis obligationem ex maiori, aut minori conformatione ad bonum commune repetendam esse. Lex quæ propius, & validius bonum commune promovet, efficacius quoque obligat. Cum reus ex delicti confessione timet leve malum, delictum commisit quo non valde bonum commune læsit; cum vero ex confessione veretur maximum malorum, delictum quoque perpetravit summopere communi bono repugnans. Porro eo spectant Principum præcepta ut bonum commune læsum reparent. Quo igitur maius est damnum bono publico illatum, eo efficacius adigunt reum ad id præstandum quod ad præfati damni reparationem conducit. Si ergo iuxta P. Lugo tenetur reus sub culpa fateri delictum parvum, quo leve vulnus bono publico infligit; potiori sane iure obstringitur confiteri delictum grave, quo gravissimum damnum intulit bono communi. Hæc omnia per se patent.

XXII. Obiiciunt 6. Reus, etiamsi probatum fuerit eius crimen, e carcere fugere potest vi iuris naturalis, quo potitur ad conservandam vitam; quin hanc arripere fugam potest, etiam præcipiente Principe ne fugiat. Ergo occultare quoque suum crimen poterit. Resp. Proponunt sibi *Salmanticenses* hanc objectionem; sed nullum responsum præbent ad eam partem quæ iudicis præceptum opponit. Dicimus ergo teneri reum sub mortali permanere in carcere, quando iudex expresse ad præcipere, ut etiam docent *Caletanus*, & *Sylvius*. Quidam volunt, iustum esse eiusmodi præceptum non posse, sed iniquum, utpote cum inclinatione naturali vitæ confer-

vandæ pugnans. Verum hæc ratio nulla est. Quoniam permanens in carcere non est destructio physica ipsius vitæ; sed ad summum omisso actus quo vitam conservare possit. Quid? Iudex potest reum vitam privare; & ne fugiat e carcere, iubere non poterit? Si reus parere non teneretur, nec iudex posset præcipere. Verum tamen est iudices eiusmodi præcepta imponere minime solitos esse. Idcirco D. Thomas *loc. cit. art. 4. ad 2.* dicit, reum posse fugere licite a carcere: additque non teneri eum permanere in loco unde mors sequatur, quia communiter hoc præceptum non fit. Quod si quis contendere vellet, iniustum fore, secundum doctrinam D. Thomæ, eiusmodi præceptum, non inde tamen quidquam præsidii pro sua opinione colligeret. Quandoquidem S. Thomas aperte sine docet, peccare mortaliter reum iuridice interrogatum, si veritatem occultet, quamvis ex confessione veritatis eiusdem mors sequatur: quia confessio veritatis, potissimum in iudicio, in Dei gloriam cedit. Et post hanc confessionem reus suas defensiones exhibere potest: ideo non influit in propriam mortem, dum actum virtutis veritatis exercet. Paritas itaque nulla est, si dicas; voluntariam permanentem in carcere propriam mortem causare. Et profecto, si paritas hæc quidquam concluderet, evinceret quoque reum non teneri, immo non posse confiteri licite veritatem, quando crimen est pleæ, & omnibus a lege requisitis testibus probatum: quod non admittunt istius sententiæ patroni. Ex solutione sequentis objectionis clarior fiet hæc doctrina.

XXIII. Obiiciunt 7. Principes præcipere nequeunt id quod est contra naturalem inclinationem. Cuilibet autem a natura insidet propriæ vitæ servandæ inclinatio: qua de causa iudex imperare non potest ut reus seipsum iugulet, venenum sibi propinet, & id genus actiones. Ergo neque præcipere poterit confessionem veritatis, ex qua mors sequitur.

XXIV. Resp. Ad hæc falsa est illatio ista, ut nec ipsi adversarii admittunt eam quoque modo valeant. Quod Princeps nequeat præcipere ut reus sua manu seipsum iugulet, venenum accipiat, penes omnes certum est: quia his actionibus directe seipsum occideret; pugnansque eiusmodi actus cum sua natura. Confessio veritatis, naturæ, & honestati, ac legi tum humanæ, tum divinæ congrua est. Quod postea tam sæpe obtundunt, præceptum confitendi veritatem adversari naturali inclinationi vitæ servandæ, nullius momenti est.

est. Ut enim id evidentius pateat, considerandum est, quod, cum reus commisit crimen morte dignum, iam tum Princeps ius acquisivit ad vitam destruendam ipsius rei; & hic servandæ vitæ ius amittere incepit, quia suo crimine ab hominis dignitate recessit, ac velut in bestiarum censum semetipsum perscripsit. Non itaque veritatis confessio, sed delicti perpetratio viam ad mortem aperit. Hæc omnia peroptime more suo explicat Angelicus 2. 2. quæst. lxxv. art. 2. *Omnis pars ordinatur ad totum, ut imperfectum ad perfectum: & ideo omnis pars naturaliter est propter totum. Et propter hoc videmus quod si salutem totius corporis humani expediat præcisio alicuius membri, puta cum est putridum, vel corruptivum aliorum membrorum, laudabiliter, & salubriter abscinditur. Quilibet autem persona singularis comparatur ad totam communitatem, sicut pars ad totum: & ideo, si aliquis homo sit periculosus communitati, & corruptivus ipsius propter aliquod peccatum, laudabiliter, & salubriter occiditur, ut bonum commune conservetur.* Ibidem vero in resp. ad 3. hæc addit. *Homo peccando ab ordine rationis recedit: & ideo decidit a dignitate humana, prout scilicet homo est naturaliter liber, & propter seipsum existens; & incidit quodammodo in servitutem bestiarum, ut scilicet de ipso ordinetur, secundum quod est utile aliis. . . Et ideo quamvis hominem in sui dignitate manentem occidere sit secundum se malum; tamen hominem peccatorem occidere potest esse bonum, sicut occidere bestiam. Peior enim est, & plus nocet homo malus quam bestia, ut Philosophus dicit in I. Polit. & in VII. Ethic.* Quamquam ergo possit reus adversus quemquam privatum hominem se defendere, crimenque suum occultare; non tamen id præstare valet adversus Principem, seu iudicem, qui ex eo die quo ad suum tribunal delatum fuit iuridice crimen, in vitam rei perdendam ius acquisivit, illudque perdere reus incepit. Hæc omnia clarissima sunt, nec fusiore egent explicatione.

XXV. Obiiciunt 8. Leges humanæ onus minime imponunt testimonium ferendi contra homines sanguinis vinculo coniunctos, ut adversus patrem, & matrem: quanto minus ergo obligabitur reus contra seipsum testimonium dicere? Resp. Inprimis falsum est quod absolute quis non teneatur testimonium dicere in patrem, in matrem, in filios, aliosve consanguineos. Nam, si pater reus est læse maiestatis, prodicionis patriæ, adulterate pecuniæ, hæresis, aliorumque id genus crimi-

num, filius in patrem, & vicissim pater in filium dicere testimonium obstringitur. In aliis quibusdam criminibus leges ipsæ excludunt testimonium unius consanguinei adversus salium consanguineum, ut patet ex *text. in leg. Testis idoneus, ff. de testibus, leg. Parentes, cod. eod. tit.* Leges autem non excipiunt, sed urgent reum ad confitendum proprium crimen.

XXVI. Obiiciunt 9. Nullus testis adstringitur, etiam iussus a Principe, testificari adversus reum, cum ex suo testimonio aliquod grave malum sibi prudenter timet. Ergo multo minus obstringitur reus cum vitæ periculo contra seipsum crimen revelare. Resp. Ut iam dictum est, testes obstringuntur sub gravi culpa obedire Principi, iubenti testificari adversus proditorem patriæ, adulteratorem monetarum, hæresum disseminatorem, etiam cum vitæ periculo, ut communis fert opinio ob rationem sæpius dictam: quia bonum commune præferendum est bono privato. Quare, quoties instat debitum reparandi bonum publicum, testis cum suo etiam gravi detrimento veritatem ad id necessariam manifestare debet. Et, licet aliquando timor gravissimi damni a debito veritatis manifestandæ testem solveret, non propterea timor samittendæ vitæ liberat reum ab obligatione confitendæ veritatis contra semetipsum. Quoniam testis innocens est, & super innocentem vitam Principes potestatem non habet; nisi gravissima, & evidens necessitas boni communis urgeat in quibusdam eventibus. Ceterum iam tum in reorum vitam perdendam ius acquisivit Princeps, cum illi crimina perpetrarunt: & idcirco valet semper Princeps reos iuridice denunciatos cogere ad veritatis manifestationem. Quandoque vero non potest adigere innocentes testes ad propalandam veritatem cum periculo propriæ vitæ, alteriusve gravissimi mali.

XXVII. Obiiciunt 10. D. Ioannes Chrysostomus, ut refertur *cap. de poenitent. dist. 1. can. Quis aliquando*, hoc habet: *Non dico tibi ut te prodas in publicum, neque apud alios te accuses.* Porro, si accusatus reus crimen suum confiteretur, semetipsum proderet. Ad id igitur non tenetur. Resp. Responso facillima est. Chrysostomus loquitur de reo occulto, qui a nemine accusatur. Hic non tenetur se prodere. Nec verbum autem ibi S. Doctor habet de criminoso accusato, & a iudice, servato iuris ordine, interrogato. Huiusmodi namque reus, dum veritatem facit, non prodit seipsum; sed proditus iam

ab accusatore, solum paret legitimo superiori. Hæc responsio est D. Thomæ 2. 2. quæst. lxxix. art. 1. ad 1. *Quando aliquis secundum ordinem iuris a iudice interrogatur, non ipse se prodit, sed ab alio proditur, dum ei necessitas respondendi imponitur per eum cui obedire tenetur.*

XXVIII. Obiciunt ultimo. Mendacium officiosum non est peccatum mortale. Eiusmodi est mendacium quo reus in iudicio interrogatus negat crimen a se commissum, ut mortis poenam vitet; quemadmodum mendacium tantum officiosum est illud quod quis profert, ut proximum suum a morte liberet. Hoc namque mendacium neque iustitiæ, neque caritati adversatur.

XXIX. Resp. Huic obiectioni respondet Angelicus loc. cit. ad 2. & ad 3. his verbis. *Ille qui mentitur in iudicio se excusando, facit & contra dilectionem Dei, cuius est iudicium, & contra dilectionem proximi, tum ex parte iudicis, cui debitum negat, tum ex parte accusatoris, qui punitur, si in probatione deficiat. Unde & in Psal. cxl. dicitur: Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis: ubi dicit Glossa: Hæc est consuetudo impudentium, ut deprehensi per aliqua falsa se excusent. Et Gregorius lib. XXII. Mor. exponens illud Job xxxi. Si abscondi quasi homo peccatum meum, dicit: Usitatum humani generis vitium est, habendo peccatum committere, & commissum negando abscondere, & convictum defendendo multiplicare. Hactenus Angelicus. Non est ergo mendacium istud solummodo officiosum, sed perniciosum simul. Animadvertendum tamen, quod, licet mendacium istud*

perniciosum sit genere suo mortale; potest tamen veniale dumtaxat fieri ob materiae parvitatem quæ negatur: ut cum reus, vel testis mentitur in aliqua facti circumstantia, a qua minime pender status causæ; dummodo tamen non adsit iuramentum. Si enim mendacium iuramento firmetur, semper est peccatum mortale.

XXX. Plures alias difficultates de reorum peccatis resolvemus in tractatu de iustitia vindicante. Nunc finem huic quæstioni imponimus, lectorem iterum admonentes de aperta contrariæ, quam impugnamus, sententiæ falsitate; ut facile colligere potest ex rationibus quibus Auctores eiusdem utuntur. Sunt enim mera sophismata. Multitudo vero Auctorum, quæ alioquin satis parva est, non maius pondus addit quam addere solent centum testes de auditu. Omnes autem, uno aut altero excepto, Auctores contrarii sunt testes de auditu: eo quod omnes alii post alios dicunt suam opinionem non esse improbabilem: quia Lessius, & quidam alius Summitta prius id scripserat. Ceterum nemo unus, ut iam indicavimus, ex instituto hanc quæstionem ad mentem sacræ Scripturæ, Patrum, & Catechismi Tridentini expendit. Ratio potissima quam omnes afferunt, est evidenter falsa, nempe quod lex, & præcepta Principum legitime imperantium ea quæ conferunt in conservationem boni communis, non obligant cum periculo vitæ. Hoc liquidem manifeste falsum est, ne quid plus dicam. Nulla itaque probabilitate fuit contraria opinio: quia, ut communiter docent Probabilitatæ, nequit probabile esse illud quod constat certo esse falsum.

DISSERTATIO V.

DE IURAMENTIS PRINCIPUM SERVANDÆ IUSTITIÆ

IN DISTRIBUTIONE PREMIORUM, OFFICIORUM ET DIGNITATUM.

Difficillima, si qua alia, est controversia proposita: non quidem suapte natura, quia hoc ex capite potius facilissima esset; sed ob Theologorum subtilissima inventa amphibologiam, restrictionumque mentalium. Harum siquidem usum tum maxime necessarium prædicant, cum utilitas & commodum suadent. Et quia in premiorum, & dignitatum collatione frequens est occasio & damni subeundi, & utilitatis captandæ; idcirco iuramentum restrictione, verborumque dolosa collatione, & significatione ad præ-

mia

miæ assequenda, damnaque vitanda inflectuntur, & aptantur. Ut perspicue rem hanc, quoad fieri potest, enucleem, in plura capita disputationem tribuam: & in primis discutiam, an iuramenta subditis imponere, quænam sub iuramento præcipere, quænam vetare Principes licite valeant. Deinde quæ reipsa in principatu sub iuramento præscribuntur, edisseram. Tandem difficultates quæ praxim, & observantiam iuramentorum spectant, explicabo.

CAPUT I.

Principes valent iuramento adigere subditos ut officia, abscesso personarum respectu, solumque distribuentem iustitiam spectantes, exercent; & ut in officiorum, vel dignitatum ambitu suffragatores nec muneribus, nec obsequiis, nec promissionibus inflectant.

I. Quod Reges, & Principes possint subditos suos sacramento adstringere ut in iustitiæ sive commutantis, sive distribuentis muneribus officiisque implendis sola virtutum merita respiciant, oculosque cuique humano affectui claudant, extra controversiam positum est. Iustitiæ siquidem integritas, & eiusdem intaminata administratio cuiusque recti regiminis, & optimi Principatus basis est. Ipsa bonum publicum promovet, & auget; subditosque ad pericula subeunda, ad difficiles conatus, magnosque ausus impellit. Porro ea omnia quæ in bonum commune principatus conferunt, Rex præscribere iure valet. Cum ergo prospicit, iuramentum opportunum fore ad iustitiæ integritatem servandam, eodem obstringere subditos peroptime potest. Exemplatum ab Ethnicis, tum a sacris litteris arcessitam confirmabunt.

II. Alexander ab Alexandro Lib. III. dier. gen. capit. xvii. leges refert quas plebis Tribuni rogantur in ambitum illorum qui emendicatis aut pecunia, aut obsequio suffragiis dignitates, & gradus assequerentur. „ Pettilius Tribunus plebis legem tulit (inquit) ad populum, qua largitiones illorum qui pecunia honores mercarentur, gravi damno, & poena multavit: fuitque severissima disciplina, & sub gravi censura, lex servata, qua ambitioni, & cupiditati obviam sapientum est; ita ut inter exempla relatum sit, Q. Coponium, quod vini amphoram ei cuius suffragio magistratum petebat, dono dederat, ambitus condemnatum poenas luisse. „

III. Lucius Calphurnius Cælius, Caius Servilius, & Caius Gracchus, & Marcus Linius, Cornelius Silla, Pompeius, & Quartinus Consules, Dictatores, & Tribuni in-

& dignitates condiderunt; donec tandem lata fuit *Lex Iulia*.

IV. Marcus Tullius tamdiu duraturum Romanorum Rempublicam aiebat, quamdiu administratio iustitiæ, largitio premiorum, ac scelerum punitio viguissent. Multa hac de re scribit Lib. II. officior. cap. xvi. *Caput autem est in omni procuratore negotii, & muneris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minima suspicio. Utinam, inquit C. Pontius Samnis, ad illa tempora fortuna meservasset, & tunc essem natus, quando Romani dona accipere cœpissent: non essem passus dicitur eos imperare. Na illi quidem multa sæcula expectanda fuerunt: modo enim hoc malum in hanc Rempublicam invasit. . . . Nullum igitur vitium terius quam avaritiæ, præsertim in Principibus, & Rempublicæ gubernantibus. Habere enim quæstui Rempublicam non modo turpe est, sed sceleratum etiam, & nefarium. Porro quæstui Respublica habetur non modo cum dignitates, & gradus pecuniæ, & donis emuntur, verum etiam cum suffragia officii, & promissionibus captantur, seu cum vota mutuo dantur hac pacto, ut occasione data mutuo accipiantur.*

V. At, omissis Ethnicorum sanctionibus, ex ipsa Scriptura, & Christianorum Principum edictis vincitur quam sit sancta consuetudo adstringendi sacramento homines, ut recte, & iuste principatus procurent negotia. Patriarcha Iacob fratrem suum Esau adegit ut promissionem sibi factam vendendi primogenita iuramento firmaret. *Ait Iacob: Iura ergo mihi. Iuravit ei Esau, & vendidit primogenita.* Gen. xxv. vers. 33. Eodem sacramenti vinculo adstrinxit filium suum Ioseph, ut suum cadaver transferret in sepulcrum patrum suorum. *Ego factam, inquit Ioseph quod iussisti. Et ille, iura ergo, inquit, mihi.* Gen. xlvii. vers. 31.

VI. Imperator Iustinianus in leg. xiv. cod. de iudiciis. *Omnes omnino iudices Romani iuris dispensatores non aliter litium primordium accipere, nisi prius ante sedem iudicalem sacrosanctæ deponantur Scripturæ: & hæc permaneat non solum in principio litis, sed etiam in omnibus cognitionibus usque ad ipsum*

ipsam terminum, & definitivam sententiam recitationem. Sic enim attendentes ad sacrosanctas Scripturas, & Dei presentiam consecrati, ex maiore presidio lites diriment, scituri quod non magis alios iudicant quam ipsi iudicantur; cum etiam ipsis magis quam partibus terribile iudicium est: siquidem litigatores sub hominibus, ipsi autem Deo inspectore adhibito causas proferant trutinandas.

VII. Plura tum Imperatorum, tum Principum edicta quae iuramenta continent quibus ministri, sive Reipublicae Nobiles devinciuntur ad rectam administrationem iustitiae absque cuiusque retributionis spe, transcribere isthuc possem; sed ea missa facio. Nimis enim compertum est, laudabilem esse consuetudinem iuramentorum, quae instituantur ad maiorem observantiam earum rerum quae in bonum commune Reipublicae, & Principatus felicitatem conducunt.

C A P U T II.

Explicatur iuramentum prohibens ambitum, vulgo broglio, quo Reipublica vetare solent Nobilibus suis ne in assequendis dignitatibus, & magistratibus, seu quibuscumque gradibus ambitum exerceant.

I. S Emel admissio, Principibus licitum, immo & expediens sapius esse iuramento adstringere ministros, & subditos ut in graduum assecutione, seu collatione sola merita, bonumque publicum respiciant; remanet inquirendum, quodnam genus ambitus, vulgo broglio, vetitum sub iuramento sit. Lex prohibens ambitum potissimum locum habuit in Republica Romana, quae repetitis edictis, ac multiplicatis poenis ambitus crimen prohibuit: quoniam in Republica qualibet multi sunt dignitatum collatores, seu suffragatores, & ideo gravius periculum imminet ne candidati praesentationibus vota sibi comparant.

II. Porro, ut perspicue (quoad fieri potest) summi momenti, & difficillimae resolutionis argumentum edisseram, ambitus notionem, & diversa genera promam oportet. Et quamvis nomen istud ambitus, vulgo uffizio, seu broglio, multa significet, nequeatque praecisa definitione exponi, nihilominus dicere possumus, ambitum genericè acceptum esse quamdam meritorum expositionem & supplicationem a candidato factam suffragatoribus, qui conferre dignitatem debent. Ambitus iste nil mali suapte natura prodit. Verum alius ambitus est, qui, pra-

ter meritorum expositionem, simplicemque precationem, qua candidatus orat ut suffragatores fixa memoria sua teneant merita, addit peculiaria obsequia, promissiones, pacta, retributionem, munera, & alia, quae movent suffragatorem ad votum conferendum, non intuitu meritorum candidati, sed proprii commodi ex tali voto reportandi. Quibus positus, duabus conclusionibus rem totam exhauriam.

III. Dico primum. Nullus Princeps lege aliqua interdicit Nobilibus suis diligentias, sollicitudines, & industrias necessarias, neque simplicem meritorum narrationem, immo neque precationem illam quae unice eo spectat ut suffragatores memoria teneant merita candidati, eaque expendant. Adeo vera est exposita conclusio, ut quilibet Principatus iubeat, Nobiles suos hoc praesentationis genus exercere. Hinc in Republica Romana veste alba candidati, qui officia, & dignitates petebant, in publicum prodibant. Alibi sua signa peculiaria habent, quae ambitum indicant. Profundis quoque corporis inclinationibus, submissaque voce merita sua insinuant; atque ad labores in commune Reipublicae bonum perlatis, expensasque factas ut respiciant suffragatores, sin manifesta oratione, vultu, gestu, & universi corporis demissione modeste & reverenter orant. Haec omnia ex antiquissima consuetudine Nobiles peragunt, quae non modo non improbantur, sed commendantur a Principe: sunt enim diligentiae istae necessariae ut suffragatores candidatorum merita perspecta habeant, & pro illorum qualitate praemia, gradus, & regimina impartiri valeant. Quare Princeps non modo istius generis ambitum non prohibet, sed nec prohibere absolute licite potest, aliqua extraordinaria circumstantia dempta. Quandoque enim quae absolute bona sunt, nocua evadunt ob aliquas circumstantias; quae tamen, si rarissime occurrant, non sunt, nec esse debent sufficientes causae abrogandae consuetudinis quae suapte natura consentanea est Principatui.

IV. Dico secundo. Quilibet Princeps ambitum illum severe interdicit qui exercetur precibus importunis, promissionibus, amicorum, atque consanguineorum negotiationibus, minis, sponsonibus iuratis, sive ante, sive post collationem dignitatis, aliisque artibus, quae tollunt, vel apte sunt tollere indifferentiam suffragatorum. Huius generis ambitus astituenti iustitiae summopere infestus est. Impedit enim ne praemia dignis, vel dignioribus conferantur; quin ad indignos promovendos viam aperit latissimam, atque infinitorum causa malorum est. Si enim ignorant, qui nesciant, si ignavi, qui nequeant iustitiam sive commutantem, sive vindicem administrare, ad regimina exaltentur; quot non consequuntur damna? Subditorum perturbatio, scelorum, scelerumque impunitas, virtutis atque proborum hominum depressio, & angustia, universae denique Reipublicae iactura. Qua ergo lege obstringitur Princeps subditorum tranquillitatem procurare, commune Principatus bonum factum rectum custodire, & augere, optimos subditos praemiis, & dignitatibus donare, atque publicae felicitatis perturbatores punire; eadem itidem devincitur ea omnia praescribere quae in hunc finem conferant, eaque vitare quae tantum bonum impediunt. Ad hos fines assequendos iuramenta, quibus obstringuntur tum candidati, tum suffragatores ad iustitiae leges servandas, summopere conducunt. Iure ergo & merito iuramentorum legem adversus ambitum Principes rogant.

cita est: gravis quoque summi momenti, quippe bonum publicum spectat. Illius itidem observantia suapte natura facilis est. Habet itaque omnes condiciones iuramenti promissorii. Vide quae capite II. n. 4. dicta sunt.

III. Porro ut melius vim obligationis qua iuramentum istud pollet, percipiatur, observandum est, quod, quando non ab aliqua potestate, seu Rege cogente, subditis illud imponitur (qui, velint, nolint, illi se subiacere tenentur) sed ab illis ipsis indicitur qui illud exequi debent, ut in Republica Romana; tum ne fucata quidem eludi tergiversatione valent. Quandoquidem Optimates, si sigillatim considerentur, subditi sunt: si coniunctim, Principatum constituunt, potestatem praesertim publicam. Ipsi ergo sibi leges sunt, quia ipsi illas condunt una congregati; sed separatim accepti, legibus a se simul conditis obnoxii evadunt. Porro, si iuramenta, de quibus nunc sermo est, ab illis ipsis qui plurimum saeculorum experientia didicere quae Principatus bono congrua, quae noxia, quae observatu possibilia, vel impossibilia sunt, instituantur, & pluribus decretis renovantur, poenarumque severitate adversus transgressores muniuntur; si hanc solam institutionem, & crebram repetitionem, confirmationemque spectemus, in sumum abeunt objectiones illae quae fieri super difficulte istorum iuramentorum observatione solent.

C A P U T III.

Plura iuramenta imponere Principes solent adversus ambitus abusum.

I. Primum iuramentum quo obstringere Principes suos Optimates solent, spectat ea omnia quae capite superiore num. 4. descripta sunt, nempe precès importunas, negotiationes, parentum, amicorumque conspirationes, scrutinia, votorum permutationes, iuramenta quibus suffragatores testentur candidatis, sive ante, sive post collationem dignitatis, se illis suffragatos fuisse aut fore suffragaturos. Alia iuramenta executionem spectant prioris iuramenti. Porro ut iuramentum prohibens ambitum descriptum, exactissime demandetur executioni, consueverunt Principes plures destinare magistratus, qui eiusmodi executioni invigilent. Nobiles qui recensitos magistratus constituunt, aut iisdem praesident, duo emittunt iuramenta: alterum, cum magistratum ineunt; alterum, cum magistratu abeunt. Primo iurant se in id operam duros ut iurata lex ambitus ab omnibus observetur. Secundo iurant se re ipsa observari illam effecisse. De his tribus iuramentis pauca disturi sumus.

II. Primum iuramentum iustum est, habetque omnes condiciones necessarias. Illius liquidem materia aequa, & consequenter li-

quidam iuramentum quod singulos Optimates afficit, omnibus conditionibus pro licito, validoque iuramento necessariis, insignitum est. Duo posteriora, nempe secundum, & tertium, solos praefatorum magistratuum Praesides tangunt. Secundum, quemadmodum primum, est promissorium. Tertium assertorium. Haec duo iuramenta peculiarem secum afferunt difficultatem. Secundum, quo obstringuntur magistratus ad promovendam primum iuramenti observantiam, pluribus scopulis obnoxium est. Difficile siquidem est, homines, potissimum in Principatu, in quo invicem magnopere pendunt, velle alios sibi aequales, vel superiores in ordinem continere, & transgressores coercere; & immensam odii, invidiaeque segetem sibi parare. Tertium vero, quod est assertorium, quo praefati magistratuum Praesides iurant se re ipsa observationem legis ambitus curasse, est omnium difficillimum. Haec tamen difficultas ab observantia dictos Praesides haudquam excusat. Si eos gravissimum, uti revera est, praefati iuramenti onus anxius efficit,

cit; magistratum recusare valent. Ceterum, si dignitatem magistratus ambiunt, & suspiciunt, iure adstringi possunt ut sub iuramento onera impliant eiusdem. Verum de hoc plura in sequenti. Reliquum foret ut limites diligentiae quam praestare debent Praefides iuramenti vindices, definiremus. Sed paucis hoc expediemus.

CAPUT IV.

Expenduntur obiectiones adversus iuramentum ambitus: & magis confirmatur lex quae ambitum prohibet.

I. Plures opponi difficultates solent adversus legem imponentem iuramentum non exercendi ambitum in dignitatum asecutione. Eas omnes ad examen revocabimus, & ex earum resolutione clarius patebit quam iusta sit lex quae ambitum sub iuramento prohibet.

II. Obiicies 1. Iniquum est iuramentum ab eo exigere quem isis esse peieraturum, ut cum S. Augustino, D. Thoma, & D. Antonino communiter Theologi docent. At illi ipsi qui iurant se ambitum non facturos, per ambitum dignitates asequuntur; idque manifestum est ex ipso facto. Nequit ergo Princeps eiusmodi iuramentum exigere a subditis, quos noscit peieraturos. Potuit primam legem, & iuramentum imponere, quia periuria nota illi non erant; nunc autem, cum experientia didicerit, subditos non observare iuramentum quod exigit, non potest licite tale iuramentum imponere.

III. Resp. Homo privatus non potest inducere ad iurandum, neque exigere iuramentum ab eo quem certo scit esse peieraturum, ut suo loco dicemus. Sed hinc nihil colligitur contra iuramentum ambitus. Princeps non uni, aut alteri iuramentum imponit, sed omnibus Nobilibus. Porro falsum est omnes peierare: nam plures iuramentum observant. Hoc autem satis est ut Princeps possit iuramentum imponere omnibus Nobilibus, licet a quibusdam violetur.

IV. Obiicies 2. Non aliqui dumtaxat, sed maior pars iuramentum illud infringit; quin communiter omnes illud violant, & paucissimi sunt qui illud observent; nec Principi ignota est haec universalis transgressio. Tenetur ergo legem abrogare quae tot periuriorum causa est. Periuria enim peccata immania sunt, quae divinam provocant vindictam, & flagella super periuros inducunt. Cum itaque ad Principem pertineat subdito-

rum mala pro virili parte removere, conficitur eum obstringi ad revocandam legem quae fons est, & origo infinitorum propendium malorum.

V. Haec oppositio locum habere nequit, potissimum ubi illi ipsi qui iurant, iuramenti legem condunt. Quo enim fundamento dici potest, a maiori parte non observari iuramentum illud quod ab illis ipsis qui servare illud debent, post diuturnam experientiam renovatur, novisque legibus munitur? Si communiter omnes fere, paucis exceptis, iuramentum ambitus violarent; ane praesumendum est tam proinde conscientiae omnes fere Optimates esse, ut conscii periuriorum quae ipsi perpetrant, velint renovare legem quam sciunt a semetipsis violandam fore repetitis periuriis? Ubi vel leve fundamentum tanta pervertitatis? An ne credibile est in tanta multitudinis nullos fore reclamatorios in illo solemni confesso congregatos pro legis renovatione, si scirent legem a maiori parte violari?

VI. Obiicies 3. Non praesumptionis, sed experientiae, & facti standum est. At experientia constat fere omnes ambitum exercere in dignitatum asecutione. Ergo lex ambitus obsolevit. Quandoquidem universalis transgressio legis, si diuturna est, & Principi nota, consuetudinem inducit, quae legem abrogat.

VII. Resp. Ut sententia nostra manifestior evadat, concedamus quod aliquo falsum esse praesumendum est, nempe communiter fere omnes legem ambitus violare. An ne propterea contraria consuetudo legem tollit? Minime gentium. Quoniam lex ambitus, licet humana, & positiva dici possit, prout scripta, & promulgata, & sub definitis formulis concepta a Principe sit, absolute tamen naturalis est; seu ambitus, quem Princeps suo decreto prohibet, iam ab ipsa lege naturali varius semper fuit. Siquidem ambitus iste laedit iustitiae distribuentis iura, eo quod liberam eiusdem administrationem impedit. Quare lex iuramenti declarat tantum, & quoad potest, confirmat legem naturalem, penasque transgressoribus infligit. Porro transgressiones legis quae in sua origine naturalis est, non consuetudinem, sed corruptelam gravissimam pariunt. Nulla quippe consuetudo legi natuli pravari potest, illamque abrogare, ut Theologorum omnes docent. Leges mere humanae, & positivae, quae aliquando bono communi congruae, & necessariae sunt, & circumstantiis varia-

variatis temporum, ac personarum, non amplius consentaneae sunt, vel non tam necessariae, contraria consuetudine auferri possunt; contra lex naturalis non temporum, non locorum, non personarum mutationi obnoxia est, sed semper eadem firma, & invariata consistit, ideoque nulli subiacet contrariae consuetudini. Haec omnia certissima sunt. Quamvis ergo violatio legis universalis foret, quamvis omnes legem ambitus violarent; non propterea culpa minueretur, sed augetur. Neque idcirco lex tollenda, sed illius observatio maiore conatu promovenda foret.

VIII. Sed quid consuetudinis larvam obtudis? An non inter condiciones necessarias pro vera consuetudine consensus Principis requiritur? Porro nonne Princeps singulis annis renovare iuramenti legem solent? Volunt ergo legis observationem. Renovant, inquis, sed simul sciunt non fore observandam. Quid inde? Etiam Deus scit legem suam divinam a paucis observandam fore. An propterea non obligat? Accedit, quando Optimates una coniuncti legem renovant, Principis personam gerunt; dura seuncti, & sigillatim legem violant, subditi vices sustinent. Praeterquam quod nec ipsa violatio legis in Principe vim legis auferat. Subduntur sane & ipsi Principes legum obligationi *directive*, licet non *coactive*; cum nullum hic in terris superiorem habeant, a quo cogantur legem servare. Tandem non est praesumendum, Optimates renovantes legem scire legem ab omnibus violandam. Peccarent tunc qui sacrosanctum iusiurandum ioci loco haberent, illudque sibi sponte violandum imponerent. Sed potius verum est, Optimates nosse iuramenti necessitatem ad Principatus rectam procuracionem, & adiustitiam distribuentis observationem. Ceterum, dum observantiae occasio adest, humanitatis imbecillitate, & ambitionis aestu impellentibus, tentationi succumbunt nonnulli, & hanc, quemadmodum alias leges, violant: & quod omnium malorum maximum est, Theologos inveniunt qui illorum periuria fucis, & cavillis honestant ut licita, de quo infra.

CAPUT V.

Variae quaestiones instituantur, & resolvuntur super ambitum lege.

I. Plures adhuc difficultates quae in legis huius executione occurrunt, resoven-

dae supersunt. Quod ut melius efficiam, varias quaestiones proponam, simulque resolvam.

II. Quaest. I. *Omnia ne quis in lege ambitus continentur, obligant sub gravi culpa?* Resp. Principes, & Respublicae varias adiacere condiciones in lege ambitus solent. Aliae maioris, aliae minoris momenti sunt. Quae levia sunt, parum bono publico conducunt: idcirco haec quae levia iudicantur, contraria valent consuetudine abrogari. Sed quam gravia reputari communiter debent? Leges, & decreta consulenda sunt, quoniam assignari generalis regula nequit. *Gravia reputantur secreta commercia, importuna, seu violentae preces, consanguineorum, amicorumque conspirationes, rationem dati, aut non dati suffragii reddere, idque iuramento sive ante, sive post collationem dignitatis firmare, & scrutinia instituire.*

III. Quaest. II. *An admittenda sit materiae parvitas in his quae prohibentur a lege ambitus?* Resp. Sicut in aliis legibus, ita & in hac parvitas materiae reperitur, tum ob defectum plenae deliberationis, tum ob levem transgressionem. Puta, si quis post sinceram meritorum narrationem simplicem adderet precationem, ut suffragator ad meritum candidati respiceret, nullum peccatum committeret. Si vero ultra simplicem precationem, quae signum potius submissi animi est quam iniustae suasionis argumentum, preces multiplicaret; posset aut venialiter, aut mortaliter peccare. Etenim, si preces ita validae, & importunae forent, ut, licet veram violentiam, & coactionem non inferrent suffragatori, illius tamen liberam indifferentiam tollerent; dubio procul peccatum foret mortale, praeter crimen periurii. Si autem preces ita moderatae forent, ut, licet limites legis aliquo modo transirent, non tamen secundum prudentem existimationem, liberam facultatem ferendi suffragii graviter laederent; peccatum non foret mortale, neque tunc periurium committeretur: quia materia iuramenti promissorii potissimum non consistit in aliquo puncto indivisibili; sed consideratur secundum prudentem existimationem. Haec tamen caute accipienda sunt, maxime ob iuramentum datum de non exercendo ambitu. Nam, licet transgressio legis ambitus absolute levis, & venialis utcumque esse possit; acillius tamen mortalis evadit ob iuramentum, quo firmatur promissio observandae legis. Quare praeter meritorum expositionem nihil aliud addendum est. Et, si pre-

precatio aliqua adiungenda foret; non alia, nisi hæc, aut similis, esse deberet: Oro dominationem vestram ut ad merita mea, seu ad labores, & dispendia a me facta in favorem Reipublicæ respicere dignetur.

IV. Quæst. III. *An Princeps debeat, vel possit suspendere iuramentum, adlitum legi ambitus, si sciat illud non observari?* Resp. Huius quaestione facilis erit resolutio, si finem ob quem lex condita, & iuramentum impositum fuit, in memoriam revocemus. Hæc porro lex eo unice spectat ut iustitiæ integritatem, eiusdemque illibatam administrationem custodiat, & tueatur, tamquam firmissimum Reipublicæ propugnaculum. Ad istius finis assecutionem, post diuturnam plurimum seculorum experientiam, Principes norunt iuramentum magnopere conducere. Quo posito, nemo non videt, Principem non teneri ad revocandum præfatum iuramentum. Non tenetur, inquam, nec titulo iustitiæ, nec caritatis, neque ratione politica. Immo e contrario assero, Principem potius iustitiæ, caritatis, & politiæ vinculis obstringi ad promovendam, inculcandamque & legis, & iuramenti observantiam. Siquidem, quoties legislator videt legem a se ob bonum commune latam violari; illius est in transgressores animadvertere, poenarumque severitate refractarios ad observantiam adigere. Quod tum potissimum verum habet, quando lex lata a Principe ea confirmat, vel reicit quæ ab ipsa lege naturali præcipiuntur, aut vetantur. Porro lex ambitus nil aliud prohibet sub iuramento quam ea quæ prohibentur vel ipsa naturali lege. Nequit ergo Princeps suam legem licite revocare. Quandoquidem, si talem legem, aut iuramentum revocaret, iam ipse ad iustitiæ læsionem ianuam referret, quoniam ea auferret quæ ad iustitiam intaminatam servandam conferunt. In hypothesi enim loquimur quod Princeps legem tulerit reipsa bono communi consentaneam; & quod post maturam experientiam eandem legem cognoscat necessariam ad iustitiæ conservationem; & tandem quod temporis decursu nihil novi acciderit, ratione cuius lex ipsa inutilis, aut minus bono communi, seu iustitiæ iuribus custodiendis apta evaserit. Tunc Princeps nullo modo legem suam revocare licite valet. Nam consistunt omnes rationes, omnia momenta, ut supponimus, quæ Principem impulerunt ad ferendam legem. Ergo, si omnia immota consistunt, si iustus fuit Princeps in lege ferenda, iustus quoque est in ea

conservanda: & si iustus foret in illius revocatione, iniustus fuisset in eiusdem institutione. Sed transgressiones, & periuria Principis menti nunc adversantur, quæ in legis institutione ignorabat: idcirco nova ratio adest legem iuratam revocandi. Si ratio ista valeret, plurimæ leges naturales, & Evangelium ipsum revocandum esset. Nam plures sunt transgressores quam observatores. Multitudo transgressorum movere Principem debet, non ad violatam legem tollendam, sed ad legis observantiam validius singulandam, & ad violatores poenarum severitate in ordinem redigendos. Posito ergo quod iurata lex ambitus revera conferat ad iustitiæ distribuentis iura tuenda, & ad bonum commune promovendum; non est amplius in Principis potestate eiusdem legis revocatio: quia iurata lex ambitus nil aliud est, nisi maior explicatio, & confirmatio legis naturalis, quæ ob multitudinem transgressionum nunquam abrogari iure valet. Ad iuramentum autem legi appositum quod attinet, cum & istud iudicatum fuerit medium efficax ad liberam iustitiæ administrationem conservandam; & cum nulla nova appareat ratio vi cuius ineptum evaserit ad eiusmodi finem; nulla quoque occurrit ratio ob quam Princeps illud revocare valeat. Si enim iustitia ipsa hoc iuramentum, tamquam suæ conservationi utilissimum, & pene necessarium, præscripserit; illud si abrogaret, semetipsam conficeret: quoniam ea submoveret sine quibus vix se consistere posse, longissima experientia cognovit.

V. Neque caritatis titulo tenetur Princeps præfatum iuramentum suspendere ob multorum transgressionem; quin ob hanc causam illud potius inculcare debet. Siquidem, præter rationum momenta recensita ferendi legem iuratam adversus ambitum, alterum superest in ipsa lege conceptis verbis expressum. Illud autem eo spectat, ut auferat occasionem duplicis periurii. Prava etenim consuetudo ante legem ambitus obtinebat, ut Nobiles suffragatores priusquam dignitas collata fuisset, iuramentum ederent dandi suffragium candidato; & post collationem dignitatis aliud repeterent iuramentum, quo confirmabant se reapse suffragium illi dedisse: quæ duo iuramenta sacrilega & iniqua, utpote iustitiæ distribuentis libertati adversa, erant. Caritatis autem est maiora mala impedire. Iurata lex abstinendi ab ambitu, Nobiles incapaces constituit iurandi se ambitum facturos. Si enim quis publice iurat se mihi per-

tenti

tenti votum, & negaturum illud esse, nullam amplius ego fidem adhibere ei prudenter possum, etiam si postea iuraret se tale votum mihi daturum. Publicum ergo iuramentum impedit duo privata iuramenta, seu periuria. Quamquam igitur lex publici iuramenti secum adferat periculum alicuius periurii; adhuc tollenda nec titulo caritatis est, quia tollit occasionem plurima perpetrandi periuria. Præterquam quod iuramentum publica auctoritate institutum pro iustitiæ conservatione, & a plurimis Nobilibus quolibet ministerio innovatum, cedit in Dei honorem, iustitiæ incrementum, ac iurantium meritum. Contra, iuramenta privata, facta in favorem ambitus, semper sunt iniusta, sepiissime prava, & periuria, & nunquam in Dei honorem, vel iustitiæ conservationem cedunt. Cum itaque officium caritatis sit mala proximorum impedire, consequitur vinculo caritatis Principem obstringi ad promovendam publici iuramenti contra ambitum observantiam, ut periculo plurimum periuriorum subditos suos subducatur, eosque ad privatam peierandum incapaces conservet. Quis enim fidem adhibebit iuramento illius qui publice iuravit se minime facturum quod postea sub iuramento se facturum adpromittit?

VI. Postremum ipsius Politicæ ratio impedit quominus Princeps suspendat laudatum iuramentum. Hæc enim suspensio tetram maculam universæ Nobilitati adspargeret. Siquidem eiusmodi suspensio argumento foret, Nobiles periuros esse. Cur namque suspensio dictæ legis inculcatur, nisi ut ab occasione peierandi, immo ab ipsis periuriis, Nobiles liberentur? Admissa itaque legis abrogatione, Princeps publica auctoritate declararet, Nobiles periuros esse. Quo posito, en iacturam famæ, venerationis, & existimationis: en tribunalium contempionem. Iurant Nobiles se recte administraturos subditis suis iustitiam. Si semel se produnt iuramentorum profanatores, ac publicos transgressores; quis debito obsequio suspiciet eorum iussa? Ex quibus omnibus colligitur, iuramentum adversus ambitum institutum summopere ad iustitiæ integritatem, bonique communis conservationem conducere, & eiusdem praxim optimam esse. Licet autem multi eodem abutantur, & periuria perpetrent; non tamen revocandum est. Sed quæ rationum momenta Principem impulerunt ad condendam legem, & iuramentum istud imponendum, eadem movere illum debent ad eiusmodi iuramenti observantiam curan-

Conc. Theol. Tom. IV.

dam, violatoresque, & refractarios coercendos. Clausulæ duntaxat quæ sub iuramento cadunt, temperari, si opus foret, possunt.

VII. Quæst. IV. *An, si candidatus scrutinium suffragiorum quæ sibi conferenda sperat, ante collationem dignitatis institueret, rationesque subduceret, legem, & iuramentum ambitus violaret?* Resp. Si solum scrutinium conficeret calculorum quos favorabiles sibi credit, ut vel spem suam foveret, vel a petitione recederet; nullum peccatum foret. Si vero amici, & parentes interveniant, qui simul illud scrutinium, seu computum faciant, ut explorent quot vota desint, quotve requirantur ad dignitatem comparandam; & hac ratione dignoscant, quinam suffragatorum sibi sint adversi, quive faventes, valeantque illos sollicitare, istos placare, benevolisque sibi reddere; tunc dubio procul lex violatur, & periurium committitur. Verbo dicam. Quando scrutinium privatim solummodo instituitur, ut candidatus sciat quid sperare, quidve desperare valeat; nullum, mea quidem sententia, peccatum committit. Si vero scrutinium instituat, ut vota augere valeat, & suffragatorum propensiones explorare eo fine ut eorundem benevolentiam sibi conciliare officis, & obsequiis valeat; peccat tum contra legem, tum contra iuramentum legi editum.

VIII. Quæst. V. *An præfatum iuramentum ambitus possit aliquo modo inter iuramenta incauta collocari?* Resp. Nihil frequentius Scripturæ sacre, sanctique Patres inculcant quam ut a frequenti iuratione abstinamus. Quia dicitur in Ecclesiastico xxiii. vers. 11. *Vir multum iurans implebitur iniquitate.* Item vers. 9. *Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa.* Patrum auctoritates, ubi de consuetudine iurandi sermo erit, afferemus: nec enim quaestioni huic quadram. Quare brevissime respondemus, nullo modo tanquam incautum reputari præfatum iuramentum posse. Illa enim incauta iuramenta merito dicuntur quæ sine necessitate, & ad res leves parvique momenti firmandas frequenter proferuntur. Porro iuramentum ambitus ad confirmandos actus summi momenti, & propter maximam utilitatem communis boni, atque cum debita gravique deliberatione fit: nec frequenter exhibetur, sed tantum quolibet trimestri. Quare comites habet omnes prerogativas, seu condiciones iuramenti promissorii.

IX. Quæst. VI. *An, si sola poenarum impositione posset haberi finis conservando libertatis*

C

tatis

tatis in iustitia administratione, suspendi deberet iuramentum? Resp. Quando alia via, aliique mediis posset Princeps promovere, & conservare integritatem iustitiae, bonumque commune Principatus; ducio procul a lege imponere iuramentum abstinere deberet: quoniam iuramentum est gravis, & ultimae necessitatis remedium: una siquidem ex conditionibus quae sanctum reddunt eundem usum, est necessitas, qua sublata, iuramentum incautum esset.

X. Quæst. VII. An re ipsa nunc pateat alia via custodiendi iustitia iura libera & integra, præter vinculum iuramenti? Resp. Cum a pluribus seculis omnium remediorum pro evellendis corruptelis in die gliscentibus adversus iustitiae distribuentis administrationem Principes periculum fecerint; dicendum videtur, nullum aliud suppetere validum remedium præter iuramentum. Idcirco Principes legem iurandi tam frequenter, & tam severe inaurarunt ut iustitiae integritati occurrerent. Si enim alia remedia, nempe multæ pecuniarum, officiorum, & dignitatum privatio, satis fuissent, a lege iurandi imponenda abstinuissent Principes. Quod adeo verum est, ut illi ipsi qui inutilitatem remediorum quæ recensuimus; experti sunt, expediens iudicarent se se iuramentorum vinculis obstringere.

CAPUT VI.

Alia iuramenta quæ afficiunt magistratum Præsides, aliosque ministros tantum, explicantur.

I. **Q**UAM gravis sit lex ambitus, quamque stricti iuris, inde colligi potest, quod Principes non modo legem iurandi rogaverint, verum etiam legem instituerint creandi ministros, ad illius legis executionem curandam destinatos, qui iuramento se devincti in ipso ministerii exordio, seu ingressu, procurandi præfate legis observantiam, & officio expleto, altero iuramento testentur se re ipsa legis observantiam curasse. Quæ duo iuramenta, cum peculiari difficultate sunt implicita, sigillatim discutenda sunt.

II. Iuramentum quod ministri in ipso dignitatis ingressu exhibent curandi legis observantiam, promissorium est. Difficilius tamen observatu est quam ipsam iuramentum quod afficit omnes Optimates de ambitu non excedendo. Quandoquidem hoc iuramentum quo ministri se se obstringunt ad industriam adhi-

bandam ut lex executioni demandetur, præter difficultatem illam quam personalem vocare possumus, abstinendi ab ambitu per primum iuramentum universale vetito, graviorem aliam secum defert difficultatem, cogendi nimirum ceteros omnes Nobiles ad legis iurata observantiam. Quæ res odii, invidiæque plena est, pluribusque obnoxia scopolis. Quare qui hanc dignitatem præsidendi, & invigilandi præfate legis observationi suscipiunt, bono animo, invictaque fortitudine instructi sint oportet. Non spei, non timori, non respectibus hominum sint subiecti; sed solius iustitiae, boni communis, & patriæ servandæ, amplificandæque ardore flagrare debent. Qui has prærogativas se non habere cognoscunt, ab huiusmodi dignitatibus abstinere debent, oblataque respuere, ut periculis periculo se se subducant. Quod si vel inviti easmodi onera, seu officia subire adstringantur; tunc toto conatu, sedulaque vigilantia, omni humano abscessu respectu, invigilare, & pro virili parte efficere debent ut iurata lex observetur. Pauci sunt, inquis, qui hæc præstare valeant. Non abnuo. Sed quid inde? Anne propterea ab observantia iuramenti liberi sunt? Non certe. Plurima namque alia præcepta difficillima sunt, paucique reperiuntur qui ea observent: neque idcirco de obligatione, & debito eadem exequendi dubitatio ulla occurrit.

III. Tertium iuramentum omnium difficillimum est, appellaturque assertorium. Testantur enim præfati ministri, dum magistratu se abdicant, se re ipsa effecisse ut lex observaretur. Si iuramentum hoc exhibere renuant, nequeunt ad alias Principatus dignitates admitti. Et propterea qui propriæ conscientiæ consulere serio cupiunt, aut invicta fortitudine promovere legis observantiam debent, aut se magistratu abdicare.

CAPUT VII.

Quædam commenta quibus eludi præfata iuramenta solent, expenduntur.

I. **Q**UASDAM obiectiones cap. iv. adversus primum iuramentum ambitus fieri solitas refutavimus. In præfatis quædam commenta quibus omnia iuramenta eludere non pauci conantur, retellenda suscipimus.

II. Obiectiones i. Iuramentum promissorium non obligat cum gravi periculo honoris, famæ, & bonorum facturæ. At Præsides, si Optimates adstringerent ad observandam legem

gem iurata ambitus, multa in pericula, & incommoda incidentent. Dicendum ergo est, non teneri cum tanto damno implere iuramentum promissorium de curanda legis huius observantia. Resp. Quando iurans invincibiliter ignorat grave periculum iuramento annexum, non teneri ad servandum id quod sub iuramento promissit. Neque hæc dum dicimus, absolvimus iurantem ab observantia iuramenti; sed solum asserimus, in tali eventu iurantem non iurasse se facturum id quod gravia damna infert promittenti. Si enim perspecta hæc damna, & incommoda illi fuissent; prudenter præsumendum est illum minime iuraturum fuisse. Quomodo autem similes iuratores relaxationem iuramenti petere debeant, alibi dicam. Ceterum Præsides aliique ministri omnes minime ignorant, sed apprime cognoscunt pericula, damna, incommoda, odia, invidiamque quibus se se subiciunt, cum iurant se legis huius observantiam curaturos. Nullo ergo modo pericula, & damna in quæ solent incidere, cum ceteros Nobiles ad legis ambitus observantiam adigere pertentant, illos ab executione dati iuramenti excusant. Nihil ergo timidus Præsibus remanet, nisi ut exequantur monitum Ecclesiastici cap. iv. *Pro iustitia agonizare pro anima tua, & usque ad mortem certa pro iustitia; & Deus expugnet pro te inimicos tuos.* Item illud cap. vii. *Noli querere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumperè iniquitates: ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in aequitate tua.*

III. Obiectiones 2. contra primum iuramentum non exercendi ambitus. Hoc iuramentum conditionatum est, nempe, ego iuro me ab ambitu cessaturum, dummodo alii quoque abstineant. Sensus ergo iurantis observantiam constitutionis est eiusmodi. Si hæc constitutio ab omnibus, aut a maiori parte observabitur, iuro me quoque illam observaturum. Quod vero conditio isthæc subintelligatur, ex eo constat quod si iuramentum Titii esset absolutum, etiam si ceteri ambitum in petitione dignitatum exercerent, tunc Titius iuraret se numquam in posterum assecuturum esse aliquod officium. Quoniam ommissio ambitus, dum communiter alii illum exercent, est tacita recusatio cuiusque dignitatis. Cedo. Si quis iuraret se numquam e vagina gladium educaturum, conditio sane subintelligeretur, dummodo ceteri illum non exerant ad eum occidendum. Idem ergo in casu nostro dicendum. Qui primi ambitu utuntur, ut suffra-

gia sibi comparent, utique peccant; secus illi qui aliorum exemplo coacti ambitum agunt, ut ab iniustis æmulis se defendant. Quid namque magis exoptant viri probi meritum pleni, & de Republica optime meriti, quam ut vel ipsa ambitus specie sublata, sola spectentur merita? At, si homines indigni uti student ambitus arti, ipsa servandæ iustitiæ necessitas ad ambitum viros dignos compellit.

IV. Resp. Hæc sunt sophismata quibus vel ipsi sapientes sibi fucum faciunt. Conditio obiecta, quæ restrictio mentalis est, humanæ societati, regimini, & cuique mutuo foederi infesta, & exitialis, locum ad summum habere posset in iis legibus quæ mere positivæ sunt, & mutationi obnoxie, quæque, Principe consentiente, contraria consuetudine abrogari queant; ut sunt illæ quæ manuum tactus, mutuos amplexus, motum e loco prohibent, de quibus supra dictum est. At lex ambitus, de qua in præfata sermo est, non tam est positiva, quam confirmatio iuris naturalis præscribens iustitiæ liberam administrationem. Quapropter, quacumque subditorum transgressionem admittit, adhuc obligat, potissimum Principe eandem legem renovante: nec transgressiones etiam universales subditorum consuetudinem unquam inducunt contra hanc legem, sed detestabilem corruptelam. Lex ambitus iustissima est, ut vidimus. Teneur ergo subditus Principi illam roganti omnino parere, consequenter secundum mentem Principis iurare, quacumque conditione seclusa. Tunc conditio in aliquo iuramento subintelligitur iure, & prudenter potest, quando actus iurati executio mala evaderet, & contrarius actus foret necessarius. Idcirco, quando quis iurat se numquam educturum gladium, subintelligitur necessario conditio, nempe quod inimicus gladium non exerat ad illum occidendum: quia defensio vitæ est necessaria, & ommissio defensionis quandoque mala esse potest. Quare iuramentum non adhibendi gladium sine præfata conditione includeret actum amittendi vitam, qui actus iuramenti capax non est: & ideo conditio eidem iuramento semper est coniuncta. E contrario ommissio ambitus vetiti a laudata constitutione semper bona est, & congrua iuramenti materies. Nullam ergo conditionem addere iurans potest tali iuramento. Viri probi, de Republica optime meriti, labores exantlatos, dependia facta in bonum commune, omnia sua merita exponere possunt, hisque licitis viis

assequi dignitates valent. Nec credibile est adeo iniustos fore suffragatores maiori ex parte, ut ambitus artibus succumbant, & indignis præmia impartiant. Quod si ea etiam foret temporum calamitas, ut ab aliis omnibus iustitia violaretur, non ob id tu excutaris ab observatione legis, quæ iudicia conservacionem præcipit. Nulla ergo conditio, nulla mentis restrictio locum habet in præfatis iuramentis. Numquid quia alii iustitiam violant, tibi quoque illam violare fas est?

V. Obiicies 3. In decreto contra ambitum præcipitur ut denegetur suffragium illud imploranti. At contingere non raro potest, illum qui implorat, esse digniorem præ aliis omnibus. Iniustitiam igitur ego committere deberem, si legi parendo suffragium illi denegarem. Resp. Aut candidatus suffragium implorat simplici precatione; & tunc legem ambitus non violat, nec suffragium est illi denegandum: aut suffragium implorat precibus importunis, & violentis; & tunc legem iuratum ambitus transgreditur, atque poenam privationis a lege latam incurrit. Quare in hoc casu iniustitiæ actum non exerceas, dum denegas illi suffragium: quia candidatus, licet absolute sit dignus, ob culpam tamen ambitus commissi indignum se se constituit habendi dignitatem quam petit, sic imperante lege: & idcirco iustissime illi tu suffragium denegare debes.

CAPUT VIII.

Propositum iuramentum ambitus Belgici: & decisio Facultatum Lovaniensium super quibusdam difficultatibus circa intelligentiam eiusdem iuramenti.

I. UT pleniore in lumine collocem ea quæ superioribus capitibus docui, pro exacta observantia, & recto intellectu iurate legis latæ in ambitus proscriptionem, congruum duxi iuramentum quod ab antiquis temporibus a candidatis Principatus Belgii sit, suprema auctoritate imperante, referre. Plures variorum regnorum leges in medium afferre potuissem in confirmationem eorum quæ dixi; sed proximitatis vitæ vitandæ causa, unicam legem pro Belgio conditam referam, eo quod hæc præ ceteris conformior sit legi supra explicatæ: & decisio difficultatum super eiusdem legis sinceram intelligentiam, ab Universitate Lovaniensi data, plurimum a me in decisionibus nostris afferret, & auctoritatem. Iuramentum autem quod exhibetur ab universis, & singulis in

magistratum vel Senatam perscribendis, vel per magistratam, aut Senatam de officio providendis, est sequentis formæ.

II. Ego N. N. per, & super sancta Evangelia promitto, ac iuro me pro consulatu, vel officio iurato, nec bona ulla, nec pecuniam, nec munus, nec obsequium, nec beneficium dedisse, promississe, obtulisse, aut dari, promitti, vel offerri meo nomine curasse. Insuper nec precibus sollicitasse, aut sollicitatorem intercessisse, nec munus dedisse, vel dari fecisse quocumque modo sive per me, sive per alium quemcumque. Quod si fecus egerim, prævaricator, & infamis censem, nec unquam ad Senatam, aut magistratum, aut ullam iurisdictionem, ullumve regimen cuiuscumque urbis, oppidi, vel pagi pateat mihi aditus. Similiter quoque me non acceptaturum sive per me ipsum, sive per alium munus, aut oblationem honorariam sive in pecunia, sive in bonis pro collatione cuiuscumque officii, vel ministerii mihi competente; nec permissurum ut ulla mihi fiat eiusmodi promissio eo intuitu.

III. Plures difficultates super observantia præfati iuramenti exoræ fuerunt. Vix siquidem lata est lex aliqua quorundam rationibus, negotiisque incommoda, confestim homines isti student variis commentis eandem sin penitus eludere, saltem extenuare, & in varios sensus propriæ utilitati contentaneos detorquere. Porriusimmo commentum excogitatum pro luavi interpretatione Belgici iuramenti erat restrictio mentis, quæ iurantes formulam iuramenti ad suam intentionem accommodabant, & inflectebant, ut ex doctrina datæ decisionis conitat.

RESOLUTIO

data a tribus Facultatibus, Theologia, iuris canonici, & iuris civilis.

IV. Respondetur non licere: & quis, quis eorum aliquid quæ in illis formalis tanguntur, iuxta quod planissime verba sonant, recerit, & tamen iuraverit se non fecisse, est indubitati perjurii reus. Non est illa in puteum Democriti abstrusa veritas, ut nonnulli putant; sed ita perspicue oculis humani generis exposita, ut non minus dolendum sit imperitorum animis propriis cupiditatibus ita obturari, ut eam, iam olim inter Ethnicos indubitatam, a peritioribus veluti dubiam discernendam censent, quam ipsos per ipsos cupiditatibus alienis neque salvo lenocinari,

ut rem lucidissimam tortuosis ratiocinationibus quodammodo obruere, ac de conscientia hominum delere velle videantur. Quid enim? An forte non est iusiurandum, quo se dicunt sancte promittere, tactisque Evangelii iurare? An non disertis verbis omnia, & singula se fecisse, vel facturos esse negant, per se, per alios, directe, vel indirecte, quocumque modo: quæ secundum apertissimum verborum sensum, quem ex Principis, & Reipublicæ mente habent, & omnium hominum iudicium præferunt, eos fecisse, vel facere se sciunt, & in ipso casu supponunt? Falsum ergo esse sciunt quod iurant; & proinde periurium est. Quid enim periurium, nisi iurare quod falsum quis arbitrorit? Unde Augustinus totius humani generis sensum de illa veritate promens: Da, inquit (1) alium qui scit falsum esse, & dicit verum esse, & iurat, tamquam verum sit quod scit falsum esse. Videtis quam ista detestanda sit bellua, & de rebus humanis exterminanda. Quis enim hoc fieri velit? Omnes homines talia detestantur. In quo genere iurantium, videntur illi, num ab Augustino comprehensi sint qui sciunt se prensationibus, promissis vini, cervisæ, pecuniarum effusionibus nundinatos esse magistratus, lectiones, & officia; & scientes, videnteseque, coram scientibus, Deo ipso, quem testem invocant, inspectante; nihilominus iurant non fecisse: videant, inquam, etiam atque etiam, utrum ipsi non sint qui iurant, tamquam verum sit quod sciunt falsum esse, & simul videbunt quam detestanda bellua de rebus humanis exterminanda, veritate per os Augustini loquente, decernantur. Cuius quidem rei ratio ut enucleatius intelligatur, & occurratur frivolis quorundam cavillationibus, quibus tamquam scilicet foliis turpitudinem tegunt; sciendum est, certam receptissimamque esse veritatem etiam apud illos qui quam maxime habenas laxaverunt adulterandæ veritati, fallacis que verborum perturbant humani generis commercium, eum qui sponte sua, nemine, nisi propria ambitione assequendi honoris, impellente, iuramento se se ingerit, & eius necessitati se exponit; at-

Conc. Theol. Tom. IV.

que interim Princeps vel per se, vel per statutum iustissimis de causis latum, præcipit ut iuret veritatem, non posse aliter iurare quam secundum mentem Principis, ac statuti. Tunc enim, quidquid alias licere, vel non licere quispiam dixerit, cessat omnis causa, vel in speciem legitima fucandæ veritatis. Nam & Princeps, ut supponimus, legitime iubet, & Principi legitime iubenti obediendum esse, lex humana, & divina, & naturalis, & æterna testatur. Nec Principi obedire potest, nisi eo sensu iurando quem mens Principis postulat, & ipsa verba planissime protestentur. Nam in illis circumstantiis, nescio quo privato sensu, a sensu Principis, & statuti, & Reipublicæ, & omnium hominum alieno, iurare non est obedire Principi, sed illudere. Neque calliditas ista periurio iurantem liberat; sed eum reddit Principis indignatione, & humani generis detestatione digniorem. Omnem enim fidem ex eius commercio funditus tollit, qui in tam rationabilibus circumstantiis adhuc a verborum strophis, & occulti sensus versutis præsidium petendum putat. Atqui hæc omnia in præfati casu concurrunt limpidissime. Nam & Princeps legitime iurari veritatem iubet, & legitime iubet, & tota Reipublica id quod iubet, probat, & quo sensu iubeat, verba clamant, ut vel tardissimum notum est: & res gravissima est, & Reipublicæ omnino necessaria, & neminem ad iurandi necessitatem adigit, nisi propriæ ambitionis æstus, qui ad honores per ambitus, & corruptelas anhelat, & properat. Quis igitur dubitet, hic fidem atque sinceritatem iussit, statutoque Principis, & expectationi Reipublicæ deberi, nisi qui dolose iurando fallere, & omnem loquendi sinceritatem, omnem iusiurandi fidem ex hominibus exterminatam cupit? Cui enim, quando, quomodo quisquam iniurato credat, si neque iuratis hic tuto credi potest? Si, inquam, liceat hic commentitio verborum fuce Principis, & Reipublicæ, & omnium hominum expectationem fallere, & de capis interrogatum, de aliis iurare. Hoc enim non iurare, sed pelerare est. Nam, ut optime verissimeque sanctus Augustinus (1): Expectationem eorum quibus iuratur, quisquis de-

C 3

cc-

(1) Serm. XVII. de verb. Apost. cap. 2. (2) Epif. CCXXIV.

„*coberit, periturus est. Quod cum praedictis*
 „*fallacem circumstantiis, si unquam absolu-*
 „*tissime, verum esse, nullam dubium esse*
 „*dicit. Quam perveritatem nimis Reipub-*
 „*licae etiam in loquendo, nedom in iu-*
 „*rando, perniciosam graviter periturum*
 „*Tertullianus (1). Iusta, & digna pre-*
 „*scriptio est in omni questione ad propositum*
 „*interrogationis pertinere debere sensum re-*
 „*sponsoris. Ceterum aliud consensum aliud*
 „*respondere dementis est. Et Augustinus,*
 „*fallacis peierantium terminos collocans,*
 „*fidetissime dicit: Illud sane rellissime di-*
 „*ci non ambigo, secundum expectationem il-*
 „*lius cui iuratur, quam novit ille qui iu-*
 „*rat, fidem iurantis impleri: nam verba*
 „*difficiliter comprehendunt, maxime brevi-*
 „*ter, sententiam cuius a iurante fides exigitur.*
 „*Unde periuri sunt qui servatis verbis*
 „*expectationem eorum quibus iuratum est,*
 „*daceperunt. Propter quam, crado, absolu-*
 „*tissimam Augustini resolutionem veritas*
 „*illa in ius canonicum, sancto Isidoro His-*
 „*palensi Episcopo verba praeformante, trans-*
 „*lata est (2). Quacumque arte verborum*
 „*quisque iuret, Deus tamen, qui conscien-*
 „*tiae testis est, ita hoc accipit, sicut ille*
 „*cui iuratur, intelligit. Dupliciter autem*
 „*reus fit qui & Dei nomen in vanum assu-*
 „*mit, & proximum dolo capit. Unde peri-*
 „*urium, & dolum simul in huiusmodi iu-*
 „*reirando, quod ad privatas intentiones,*
 „*relieto legitimo verborum sensu, detorque-*
 „*tur, non minus Isidorus, (3) & Augu-*
 „*stinus delectantur; dum non minus ita iu-*
 „*rando quam proximum dolo capiendo, iu-*
 „*rantes reos fieri volunt. Nempe uterque*
 „*regulam a Spiritu sancto fixam intueba-*
 „*tur, qui cum rogaretur a Propheta suo:*
 „*(4) Domine, quis habitabit in taberna-*
 „*culo tuo, aut quis requiescet in monte san-*
 „*cto tuo? planissimum responsum dedit, non*
 „*solum dicendo, Qui loquitur veritatem in*
 „*corde suo, quod omnes isti Principum, &*
 „*Reipublicae iudicatores pro se iactant;*
 „*sed etiam addendo: Qui non egit dolum*
 „*in lingua sua: qui iurat proximo suo, &*
 „*non decipit. Quanto iustius addas, qui*
 „*iurat Regi suo, & Reipublicae, & non*
 „*decipit? Nam huiusmodi deceptio, si ut-*
 „*piam, certe in istis nostri casus circum-*

stantiis, tam aequis ex parte Regis & Rei-
 publicae, tam iniquis ex parte ambien-
 tium, qui ultro praecipites in istas men-
 tiendi, & peierandi angustias ruunt, ma-
 xime detestabilis est; ut sane adversus ta-
 les potissimum sententias suas Scriptura,
 & veteres isti pronuntiaverint, quibus &
 Zacharias exitum comminatur. *Hoc est*
 „*maledictio quo egreditur super faciem o-*
 „*mnis terrae, & veniet ad domum iurantis*
 „*in nomine meo mendaciter, & consume-*
 „*eam & ligna eius, & lapides eius.*

„*Deinde ex alio capite doctrinae istius*
 „*veritas perspicue constare potest. Quando*
 „*enim a Principe, vel Collegiis populari-*
 „*bus aliqui ad magistratum, vel professio-*
 „*nes academicas adsciscuntur, inter eligent-*
 „*tes, electosque expressum hoc intercedit*
 „*factum, ut non alia lege ad magistratum*
 „*aut professionem admoti censeantur, quam*
 „*si solemni iureirando hi se de ambitu*
 „*purgaverint; illi vero viros idoneos offi-*
 „*ciis, atque lectionibus, circa personarum*
 „*acceptationem, ac munus fordes, se ad-*
 „*moturos receperint, iuxta formulas iura-*
 „*menti supra descriptas. Iam vero certum*
 „*est, & omnium Doctorum sententia in-*
 „*dubitatum, conventionibus, pactisque mu-*
 „*tuis, sive tacitis, sive expressis, omnem*
 „*abesse debere fraudem, dolumque malum;*
 „*multoque magis a sacramentis, quibus*
 „*conditionem appositam se servaturos alter*
 „*alteri spondet, ac iurat. Est autem fraus*
 „*dolusque malus, sicut scit omnis, qui ver-*
 „*ba latina intelligit, cum aliud agit, &*
 „*aliud fingitur, inquit Augustinus: vel*
 „*ut alibi post Philosophos dicit, cum aliud*
 „*agitur, aliud simulatur; cum aliud ore pro-*
 „*fertur, aliud pectore tegitur. (5) Quod*
 „*qui faciunt, ut olim recte quidam (6)*
 „*dixit, perfidi, improbi, malitiosi sunt.*
 „*Qui autem Dei testimonio fidem simula-*
 „*tionis istius supplere volunt, perfidia ad-*
 „*dant periurium. Alterutrum autem quis-*
 „*quis tamquam licitum in conventionibus*
 „*humanae societatis admittit, omnia profe-*
 „*cto vincula mutui commercii dirumpit,*
 „*omnem fidem adimat dicentibus, promit-*
 „*tentibus, iurantibus; pontemque sternit*
 „*per quem omnes fraudes, mendacia, quif-*
 „*iuria tuto transeant. Hoc certe scio, quis*

(1) Lib. IV. cont. Marc. cap. II. (2) Cap. Quacumque arte xxii. qu. est. v. ex
 S. Isidoro Lib. II. Sent. cap. xxxi. (3) Isidorus ibid. (4) Psal. xiv. (5) Tract.
 vii. in Ioan. & in Psal. v. & xiv. (6) Tullius Libr. III. offic.

„*quis huiusmodi restrictionum, vel potius*
 „*fraudum, aut mendaciorum strophas in*
 „*mutuis conventionibus permittas putat,*
 „*nemini succensere debere qui sibi iuranti,*
 „*caelumque & terram in fidei fure substi-*
 „*dium invocanti, non crediderit. Qua poe-*
 „*na talibus nulla forsitan iustior, & ad per-*
 „*veritatem illam corrigendam opportunior*
 „*infigi posset, nimirum ut suam homini-*
 „*bus fidem in loquendo suspectam esse sen-*
 „*tiant qui eam ex hominibus docendo su-*
 „*stulerunt. Fixum ergo ratumque maneat,*
 „*a pactis mutuis omnem abesse debere frau-*
 „*dulentiam: omnem ergo occultam restri-*
 „*ctionem, qua verbis ex mente pacifcen-*
 „*tium non comprehenditur. Tanto enim*
 „*perniciosior ille dolus est, quanto latentius*
 „*laedit; tanto detestabilior, quanto maiori*
 „*hypocristi sub integritatis pallio lateret. Ex*
 „*quo nascitur, ut omnium gentium iudicio*
 „*quisquis in pacifcendo, pactique conditio-*
 „*nibus iureirando sancientis, etiam hos-*
 „*tem, nedom Principem, fefellerit, aliud*
 „*animo cogitans, aliud verbis praefereens,*
 „*sacrilegus & periurus sit. Talis iudicatus*
 „*est olim Cydias, qui, cum aurum ex de-*
 „*posito reddendum suscepisset, baculum,*
 „*cui illud incluserat, Archetimo cuidam,*
 „*qui deposuerat, manu tenendum tradidit,*
 „*interea testem invocans Deum cum ver-*
 „*suta mentis interpretatione, se aurum ei*
 „*reddidisse. Sed, Deo suam a fraudibus*
 „*reddicantem veritatem, baculus per Arche-*
 „*timum iratum fractus, aurum effudit, &*
 „*dolus detestatus fuit. Cydias cum detesta-*
 „*tione humani generis mala morte periit.*
 „*(1) Tales & illi multo potiori iure sunt*
 „*qui, cum professionem, vel magistratum*
 „*sub lege praestitit, vel praestanda integri-*
 „*tatis a nundinationum sordibus, acceperint,*
 „*eamque pecuniarum, & munerum ac-*
 „*ceptione apertissime violaverint, audenter*
 „*iurant, eam se praestitisse, videlicet (sicut*
 „*mentis restrictione Principem suum ludi-*
 „*ficantur) quia non acceperunt; ut nonne-*
 „*mo publice, ut alii non ab indignis, alii*
 „*non ultra solitum. Quasi vero acceptio*
 „*clancularia, aut ab eis quos ipsi dignos*
 „*iudicant, aut per corruptos hominum*
 „*mores iam consueta, non sit acceptio mu-*
 „*nerum, non fordes, non damnatae imposita*

„*lege corruptelae. Sic enim his auctoribus,*
 „*etiam Romanus populus peierare potuisset,*
 „*se nihil omnino accepisse, quando usque*
 „*adeo consuetudine quadam ambitus inva-*
 „*luerat, ut corruptelis uterentur de speiaria*
 „*rumina, ut officio consueto, palamque in*
 „*foro mensae pecuniis plenae ponerentur, qui-*
 „*bus suffragia populi redimerent (2). Ni-*
 „*hil enim ultra consuetum, nihil nonnum-*
 „*quam palam, nihil saepius ab indignis ac-*
 „*cipiebant. Nam Caesar inter ceteros inda-*
 „*stria, fortitudine, domi, bellique clarus,*
 „*& per quam dignus, fuit, qui Gallicarum*
 „*opum profusione obnoxiam tenebat ple-*
 „*bem. Sed quemadmodum nemo dubitat*
 „*intolerandas istas fuisse Romani populi cor-*
 „*ruptelas; ita & nostrates esse certum est,*
 „*& neutra restrictionum beneficio, inter*
 „*iurandum interposito, a manifesta periurii*
 „*labe excusari possunt. Fraus enim astrin-*
 „*git, non dissolvit periurium (3). Nec*
 „*vero veritas ista tam obscura est, ut vel*
 „*in solis Doctoribus ecclesiasticis, vel in*
 „*facris litteris quaerenda sit. Vidit eam,*
 „*scripsit, opereque expressit impietas Pa-*
 „*ganorum, ut pietas Christianorum nostro-*
 „*rum erubesceret. Marcus enim Attilius*
 „*Regulus, cum a Carthaginensibus captus,*
 „*eis non per sacramenta Dei veri, sed dae-*
 „*monum inquinamenta iurare cogeretur,*
 „*ut nisi captivorum commutationem impe-*
 „*trasset, rediret ad carcerem, non putavit*
 „*in istis angustis, aliqua iurandi dexteritate*
 „*sibi posse subveniri; sed horrendos corporis*
 „*cruciatus sibi revertendo subeundos potius*
 „*arbitratus est, quam fallaciter suam de re-*
 „*ditu iusiurandum intelligendo, vel non re-*
 „*deundo, peierare. Periurium enim se om-*
 „*mino fore iudicavit, si aliud iuraret quam*
 „*quod legitimus verborum sensus praese-*
 „*lit, quodque ab illo non Rex, non Res-*
 „*publica sua, sed hostis firmandum sacra-*
 „*menti sanctitate postulabat. Nam hinc*
 „*est etiam illud praclarum, & ab Augu-*
 „*stino (4) celebratum, quod Romana*
 „*cenfura post acceptam Cannensem cladem*
 „*noluit retinere in numero Senatorum,*
 „*non solum eos qui metu mortis, crude-*
 „*liumque poenarum apertissime peierare*
 „*quam ad castra Poenorum redire maluer-*
 „*runt; sed etiam illos qui reatu periurii se*

(1) Historiam narrat ex Herod. Stobetus serm. xxvi. (2) Plutarchus in Catone Utricensi.
 (3) Cicero Lib. III. de offic. (4) Epis. cccxiv.

putaverant absolutos: quia post praestitum iusiurandum, quasi aliquid oblitum, ficta nescio qua necessitate reversi fuerant, quam quodam iurandi artificio, praeter mentem eorum quibus iuraverant, excepisse videbantur. (1) Omnibus enim notis, ignominiaque confectos esse tradunt, ut quidam eorum mortem sibi extemplo consciverint; ceteri non foro solum, omnino deinde vita, sed luce prope, ac publico caruerint. (2) Ita non attenderunt, inquit Augustinus, (3) qui eum Senatu pepulerunt, quid ipse iurando cogitasset, sed quid ab illo in quibus iuraverat, expectarent. Haec legimus, haec miramur, haec infidelium sentia, & facta laudibus in caelum tollimus: & nos Christiani disputandum putamus, utrum periuri sint qui non hostibus, sed Reipublicae, & Regi suo, nullo mortis iustae, vel iniustae, nullo carceris arcendi metu, sed solo ambitionis actu stimulante, ultro se se ad magistratum, & officia, & inde ad iusiurandum subeundum offerunt, scientiaeque facti sui, & conscientiae reclamante deierant, nihil eorum se facisse, vel facturos esse quae iusiurandi formula exprimitur. Et, quod magis intolerabile est, ad hoc nefas quasi licitum viri boni, nescio qua Theologiae quasi limatioris fiducia, annuendum esse decernunt. Quid enim est hoc aliud quam artem fallendi Principem, & Rempublicam, adeoque peierandi, tradere; si verum est quod verissimum esse in casu longe mitiori docuit Augustinus, (4) periuros esse qui, servatis verbis, expectationem eorum quibus iuratum est, deceperunt? Quae si tempore Augustini monstra sententiarum prodissent, quanta vocis contentione, & animi gemitu iterum iuxta doctrinae suae iam tradite regulam exclamasset: *Et sunt in eis docti, qui etiam regulas figunt, sineque constituunt, quando debeat, quando non debeat peteri? O ubi estis fontes lacrymarum! Et quid faciemus, quo ibimus, ubi nos oculi ab ira veritatis, si non solum negligimus cavere mendacia, sed audemus insuper docere periuria?* (5)

Ab huius labe criminis aliqui se immunes putant, quod non aliter censeant intelligendum hoc iusiurandum, vel aliter a

Principe intelligi, quam ne corrumpantur donis, promissive collatores, ut in personam indignam suffragium suum conferant. Argumento esse, quod Princeps sciat istam donandi, petendique consuetudinem, nec in statuti (ut sonat) transgressores animadvertat. Ita vindex criminum in eorum patrocinium accessit; sed toto caelo falluntur. Primo quia ex conniventia Principum, scelerum licentiam colligere fallacillimum est argumenti genus. Nam in criminibus vindicandis multa possunt Principes quae non expediunt; multa expediunt quae non possunt; multa possunt, & expediunt, sed opportunius differuntur; multa, quia publicae probationis luce destituta, quamvis severissime punienda, relinquunt Deo, qui solus occultorum testis, & iudex est. Deinde, quod putant Principem, & Rempublicam intelligere cum ista restrictione iuramentum, sine dubio falsum est. Primo quia non potest cadere in priorem iuramenti partem, qua quisque iurat se non ambivisse muneribus magistratum. Illius enim sensus absolutus est, quod munera nulla dederit, quibus suffragia compararet; seposita omni dignitatis, indignitatisque consideratione. Quid enim magis fingi posset fatuum quam iusiurandum ab aliquo de sua dignitate, seu capacitate postulare, ut videlicet iuret, nullis muneribus quibus eligentes corruerit, se ambivisse ut se indignum eligerent? Igitur neque restrictio illa in posteriorem partem cadere potest, qua iidem iurant se munera non accepturos. Diserte enim additur, *quod similitur*, sive eodem sensu quo iurant se non dedisse, iurent se non accepturos esse munera. Deinde quemadmodum officia conferre indignis propter munera, gravis noxa Reipublicae est, ita & muneribus corrumpi ad officia minus dignis conferenda, praeteritis dignioribus, Reipublicae vehementer noxium est. Utramque ergo incommo- dum amoliri voluerunt qui in bonum Reipublicae istas iusiurandi formulas praescripserunt. Denique quia iuramenti obiectum, sensus, & veritas ex verborum quibus expressum est, significatione pendet, non ex conceptibus quos sibi pro arbitrio iurantes formant. Ex mentali autem restri-

„ Ari-

ctione verborum significationem suspendere, est omnem vocalem istorum signorum vim, ac certitudinem; adeoque omnem humanae societatis fidem, quae citra illam subsistere nequit, uno letali ictu interimere. Cum ergo in praescriptis iusiurandi formulis nullum sit quod dignitatis, vel indignitatis significationem praesferat; non est illa iuramenti interpretatio, sed adulteratio. Dignitatis ergo eorum qui concurrunt, existimatio conscientiae cuiusque iuxta naturam relicta fuit, non autem iuramento illigata; propterea quod plerumque illius comparatio incertior sit quam ut deprehendi possit. At vero, quia munerum oblatio collatorum iudicia excacare, & affectum potentissime ad se trahere solet, illaque sinceritatis pestes facile notari possunt; in eas cautio iuramenti palam directa fuit, ut universim excluderentur. Ad extremum Rex ipse sensum iuramentorum talium nuper perspicue exposuit. Nam in edicto anni 1626. quo sacramentum omnibus officiorum candidatis imponitur, discretissimis verbis declarat se non permittere, ut collatores officiorum ex eis emolumentum suum caprent, non magis venditione, aut locatione, quam alia quacumque ratione: neque ut quisquam accipiat, aut largiatur quicquam respectivo in recognitionem, aut gratitudinem directe, aut indirecte quocumque modo, An dignis vendere, aut elocare, a dignis pretium emungere, caveas cerevilaris exsurgere, non est suum captare emolumentum? Hinc ulterius in eodem edicto, cuncta officia quae tali modo extorta foedataque fuerint, ipso iure vacare, & impetrari posse decernuntur. An dignorum officia non sunt officia? Hinc praeterea quotquot pretii alicuius accepti, aut dati culpa detinentur, ab officiis deiciendos, & ad hoc ipsum, vel aliud administrandum tota vita inhabiles esse, sancitur. Quae profecto manifestissime clamant, omnes omnino quorumlibet corruptelas, sive digni, sive indigni videantur candidati, regia sanctione esse suppressas. Et sane remedium quod sordibus istis coercendis iam olim publica auctoritate appositum fuit, hoc sensu intellectum, nullius fuerit, esse poterit utilitatis. Iuramento enim satisfecerit, fidemque purgaverit suam, quisquis dixerit

se dignum putavisse, qui revera indignus fuerit; adeoque iusiurandi violati non nisi a se ipso damnari poterit. Neque minus contra scopum huiusce regiae sanctionis tendit quod a dignis quam quod ab indignis accipiantur munera. Toto enim edicto illud in primis spectat Princeps, quemadmodum late in ipsa praefatione, aliisque locis declaratur, ne populus exactio- nibus aliisque illicitis emungende pecuniae modis, a magistratibus, Praefectisque suis opprimatur: dum pretium quod in venandos honores, & officia plena manu fufum fuit, paulatim iterum cum fenore colligitur. Quod profecto malum Reipublicae ab omnibus illis ambitiosis suffragiorum corruptionibus imminet. Nec vero unquam huiusmodi leges, & iuramenta intellecta fuerunt in Rebus publicis, quae sordes ambientium severe coercendo, oppressiones iustitiae, & populi, aliaque mala a cervicibus suis arcere voluerunt. Testis est Romana, in qua semper ambitus, hoc est criminis affectati perperam honoris, fuerunt rei, quotquot in se populi suffragia pretio pertraxissent, sive de cetero digni, sive indigni haberentur. Quae de causa crimen istud etiam in maximis illius Reipublicae viris tum accusatum, tum magna severitate vindicatum est. Nam, ut Salustius, (1) *vir bonus ad honores, & imperia vera via, hoc est, ut eum exponit Augustinus, (2) virtute, utitur; malus dolis, atque fallaciis contendit*: inter quas profecto munerum corruptela non infimum locum tenent. Itaque, postquam suffragiorum invaluisse corruptela per adulteros populi mores, & Cato legem a Senatu ferendam curasset, quo magistratus designati, si neminem accusatorem haberent, *iurato iudicio se offerre cogerentur, atque ibi rationem parati magistratus reddere*, (3) etiam periuri habiti sunt non solum suffragatores qui pretio in candidatos traducti probarentur, sed etiam candidati, si cuius facta sacramento eius dissoluta probata fuissent. Quam propterea legem ita timere candidati, ut periculosissimus tumultus adversus Catonem concitatus fuerit. Nimirum quia nondum didicerant a Christianis Ethnici dexteritatem deponendi istius metus, subilem, inquam, illam Theologiam,

„ qua

(1) Polib. & Aug. unum fuisse voluit ex decem. Livius vero, & Attilius Graecus plures: de quo & Tullius in fin. III. offic. (2) Vide Livium Lib. XXXII. in fin. Tullium in fin. III. offic. (3) Epif. cccxiv. (4) Ibidem. (5) Lib. cont. mend. cap. XVIII.

(1) In coniur. Catil. (2) Lib. V. de Civit. Dei cap. XII. (3) Plut. in Catone minore.

qua legitimam Reipublicæ sanctionem de non comparandis, aut pretio vendendis suffragiis, quam iuxta Reipublicæ mentem violassent, sine periurio se non violasse iurarent. Periuri igitur fuerunt Ethnicorum iudicio, qui magistratus, aut officia pretio ambientes, se pretium non dedisse deirarent. Periuri fuerunt etiam Imperatorum iudicio, Theodosii, & Valentianiani, qui, cum iussissent magistratus *iuratos inter gesta depromere, se pro administrationibus sortiendis neque dedisse quidpiam, neque daturus umquam postmodum fore, sive per se, sive per interpositam personam in fraudem legis, sacramentique*; quæ formula hodierno iuramento, de quo tractamus, est simillima: adversus transgressores, tamquam publico crimine neglecti sacramenti periuros, addunt: *Si quis ausus fuerit prohibita sacramenta negligere, non modo adversus accipientem, sed etiam adversus dantem, accusandi cunctis, tamquam crimen publicum, concedimus facultatem. Quod si quis a Romanis Imperatoribus, & Ethnicis Senatoribus, & præcis Romana Curis Censoribus, tanquam Theologie imperitis, ad subsellia Theologorum christianorum provocandum putet; profectio causa, de qua satagimus, finita est. Periuri enim fuerunt etiam Principis Theologorum Augustini iudicio, qui de tali suffragiorum suorum nundinatore populo, quia iuratus in suffragia mittebatur, sine fluctuatione decernit. Quid aliud tories Senatores corrupti in iudiciis, tories populus in suffragiis, vel in quibuscumque causis que apud eum concionibus agebatur, nisi etiam peterando peccabant? Nam corruptissimis moribus ad hoc mos iurandi servabatur antiquus, non ut a sceleribus metu religionis prohiberentur, sed ut periuria quoque sceleribus ceteris adderentur.*

C A P U T IX.

Explicatur iuramentum quod Rectores civitatum Belgii præstant, observandi legem ventantem pompas, splendidosque apparatus.

INter plurimas leges quæ politicum moderantur regimen, non infimum locum tenent illæ quæ divitum pompis modum, limitesque præscribunt. Huiusmodi porro legum una est quæ solos afficit Præsides qui ad civitates subditas regendas destinari solent. Lex ista prima fronte minime gravis apparet; sed intra œconomica familiarum inspectionis confinia consistere videtur. Veram, si

quis eam penitus spectaverit, communi Principatus bono, administrandæ iustitiæ integritati, ac subditorum tranquillitati apprime necessariam cognoscat. Quandoquidem, si Nobiles, qui divitiis affluunt, pro libito possent apparatus splendidissimos instruere, & pompis curruum, equorum, famulorum, vestiumque indulgere, convivia opipare parare, palatia ornare, nullo servato termino; hinc consequeretur solos divites seligendos fore ad eiusmodi regimina unde innumera proficiscerentur damna. Nam non omnes divites scientia, prudentia, fortitudine pollent administrandi iustitiæ, continendi in officio subditos bonumque commune promovendi. Pauperes, & mediocri fortunæ Nobiles, licet ingenio, & prærogativis omnibus instructi, has dignitates exercere numquam possent, eo quod divitiis careant, quibus tot impendiis satisciant. Præterquamquod immoderate Rectorum pompæ subditis civibus exemplo sunt, & incitamento ad patrimonium prodigenda, propriasque familias destruendas. Nil enim impensius affectant homines quam ceterorum luxum, fastumque æmulari, & si possint, superare. Ne multa. Pompæ, & apparatus nimis splendidi, potissimum in Rectoribus civitatum, infinitorum propemodum malorum causa sunt. Siquidem hinc sequitur quod civitates, quæ duobus Rectoribus, qui ampli territorii subditorum causas audirent, & dirimerent, qui invigilarent commercii, negotiationibus, mercaturæ, aliisque non levioris momenti rebus, opus haberent, uno donentur, ut solus habeat honoraria, stipendia quæ pro duobus statuta sunt. Hinc litigantium causa: in foro marcescunt, hinc subditorum querelæ, turbationes, & murmura. Quibus malis ut occurreret Belgii Principatus, providentissima variis temporibus adversus immoderatam maxime subditarum civitatum Rectorum pompas saluberrima edidit decreta.

C A P U T X.

Excusationes quibus eludi lex solet, & iuramentum contra pompas immoderatas, reselluntur.

IAmet si lex præfata facillima sit observatu, & non minus divitibus, quam non divitibus commoda: nam illorum opulentia nota est, nec indiget a vanis pompis emendicare splendorem; illorum vero inopia præfata legis remedio occultatur: eam nihilo-

hilominus innumeris commentis eludere tentant. Potissima excusatio quæ obici solet, est quod numquam eiusdem obtinuit observantia. Nemo, inquit, aut saltem paucissimi, executioni demandarunt legem quam *pragmaticum* in Romano Principatu vocant. Præterea in lege contra pompas plura continentur. Ad iuramenti autem veritatem satis est ut aliqua observentur, ceteris neglectis. Docent enim communiter Theologi, iurantes plura statuta communiter non teneri observare omnia, sed ea tantum quæ usu vigent. Similiter, quando unicum statutum plura imponit pensâ, non omnia solvenda sunt; sed, ut iuramentum verum, licitumque sit, sufficit quod quadam reddantur. Hæc sunt sophismata, quibus iurantes observantiam citati decreti se se ab illius executione liberare contendunt.

II. Resp. Ut a primæ excusationis confutatione auspiciemur, falsum in primis est atque falsissimum, decretum istud numquam fuisse executioni mandatum; sed solum temporis decursu, ob hominum imbecillitatem, quemadmodum aliæ leges, non modo humana, & positivæ, sed naturales, & divine contemni solent; sic & huic accidit decreto. Verum quid inde? An ne propterea desinit obligare? Si sola pravavicatorum malitia satis esset ad legis abrogationem, actum de omnibus legibus esset. Nec ipsæ positivæ leges sola inobservantia obsolescunt; sed requirit insuper legislatoris consensus, quæ numquam prudenter præsumi potest, quando idem omnino latæ legis finis perseverat. Quid, si legislator manifeste resisteret? Quid, si legem ipsam data occasione renovaret, penarumque severitate muniret? Hæc omnia in nostro casu concurrunt. Decretum adversus pompas latum fuit (ut vetustiora tempora prætermittamus) anno 1713. & anno 1732. instauratum, novisque declarationibus roboratum. Ubi ergo consensus Principis, ad introductionem consuetudinis abrogantis legem necessarius? Itaque etiam admissio quod communiter Rectores civitatum hoc decretum transgredierentur, non ob id culpa minuitur, sed augetur. Neque communis transgressio legem abrogat, Principe legitime repugnante. Repugnat autem Princeps, aut dum expresse legis observantiam inculcat, renovatque; aut dum legem quæ perseverat esse bono communi necessaria, non retractat. Quoties siquidem consistit finis legis, voluntas quoque Principis, a tali fine ad legem condendam mota, consistat oportet.

III. Docent utique Casuistæ, illos qui iurant statuta communiter, ea tantum quæ vigent, servare debere; secus quæ in desuetudinem abiere. Sed, ut sequenti disertatione fiet palam, satis ieiune, ne dicam inepte, hanc versant communiter difficultatem: tum quia desuetudinem a corruptela, & abusu non distinguunt: tum quia nimis laxè plures eorum sacramenti leges interpretantur. Porro, ut ad rem nostram accedamus, nunc sermo non est de pluribus, sed de unico statuto, cuius observantiam Rectores iurant, antequam civitatum procuracionem suscipiant. Utique hoc unicum statutum plura servanda præcipit. Ultro concedimus non pauca esse quæ levia sunt, levemque proinde imponunt obligationem. At de his nulla est difficultas: quia hæc levia, cum grave onus non imponant, non sunt observatu difficilia; neque hæc dumtaxat communiter Rectores negligunt. Potissima istius statuti sunt: quod curus auro, cælatura, aliisque fucis, & pigmentis, quæ splendidam præferunt ostentationem, careant: quod famulorum, equorumque numerus, & eorum insignia sint ad præscriptum legis: quod in suis palatiis choreas, ludos, scenas, convivia, & cetera id genus, in statuto recensita, peragi non curent, aut permittant. Porro, si huiusmodi, & similia quæ sunt potissima materies præfata legis, civitatum Rectores violant, dubio procul peccant mortaliter, reique periurii sunt.

IV. Obicies 2. Ad veritatem iuramenti satis est aliqua quæ in dicto statuto continentur, Rectores servare. Sicut enim qui iurant plura communiter statuta, necesse haud est ad iuramenti veritatem ut omnia observent; sed satis est ut ea exequantur quæ sunt in usu: ita qui iurant observantiam statuti plura iubentis, a periurii labe immunes erunt, si aliqua eiusdem statuti observent. Et hæc videtur communis doctrina Theologorum.

V. Resp. His commentis præfati iuramenti vim elevare contendunt non pauci. Ut nullo negotio eadem explodamus, præmittendum est, quod, quando quis iurat unicum statutum, debeat re ipsa illud observare, ut periurium vitet. Quia hoc unicum statutum totam constituit iuramenti materiam; quæ si desisset, vanum, falsumque evaderet iuramentum. Rectores civitatum iurant unicum decretum. Hoc unicum decretum est tota iuramenti materia. Observandum est ergo, ut iuramentum verum sit. At inquit: Hoc unicum decretum plura præcipit. Ad veritatem iura-

iuramenti non omnium, sed aliquorum tantum requiritur observantia.

VI. Concedere & ipse volo, veritatem iuramenti secundum legislatoris mentem consistere posse, quamquam non omnia quae decretum praecipit, exactissime observentur. Nec enim legislator subditorum conscientias ita obstringere intendit, ut illa omnia quae praecipit, ita absque ulla discretionem subditi exequantur, ut si quidpiam levioris momenti omittant, confestim periurii rei evadant. Absit tam severa, quin & falsa interpretatio. Verum omnes quoque mihi concedere debent, ad veritatem iuramenti requiri quod ea saltem Rectores observent quae sunt praefati statuti potissima materia, & illa quae primario legislator spectat. An quisquam hoc inficiabitur? Si enim praecipua legis iussa omittit licite possent, numquid grave flagitium foret quae levia sunt violare? Cum ergo respondent, ad veritatem iuramenti satis esse ut aliqua tantum serventur; quaero, quamnam esse debeant haec aliqua quae ab unica lege imperantur. Numquid forsitan ea quae levioris sunt momenti, quaeve fini legis parum, aut nihil profunt, vel officiant? Quid tam ridiculum, quam si dicatur, in levioribus iussis legem consistere? Si contra dicant, observanda esse ea quae primario a lege praecipiantur, nobiscum sentiunt. Quandoquidem, si civitatum Rectores ea exequantur quae potissimum iurata ab ipsis lex iubet; ipsos tamquam legis observatores, quamquam minuta quadam omittant, colimus. Porro editum primario, & quasi unico, prohibet ea quae supra n. 3. recensuimus, videlicet currus auro, argentoque, calaturis, picturisque fulgidos, equos, famulosque splendidioribus ornatos insignibus, & praeter numerum praescriptum, palatiorum nimia, & exquisita ornamenta. Paucis, ea potissimum lex prohibet quae publicam ostentationem, fastum, pompas, & magnificos apparatus praefert, quae aemulationem excitant, patrimonium prodigunt, aliisque inferioris fortunae Nobilibus impedimento sunt ne talia regimina tot impendii obnoxia administrare valeant. Hanc esse materiam potissimam praefatae legis, praecipuumque legislatoris finem, nemo inficias iverit. Haec itaque si omittantur, lex infringitur, & iuramentum violatur. Si reponis, in delictum hanc abiit: cessante enim primaria materia, & praecipuo legis fine absolute, & in communi, cessat lex. Si lex cessavit, ergo deficit materia iuramenti, quo-

niam lex unica est. Ergo peccant iurantes servare legem unicam, quae non extat, quae non viget. Quid reponis? Si lex viget, & obligat, periuri sunt qui eam non observant. Si lex perit consuetudine contraria prevalente, qui eam iurant, profanatores sunt sacramenti, cum iuramentum praestent de materia non extante. Quid quaeso, tam inane quam iurare unicam legem, quae non est? Sed dicamus id quod est, nempe legem vigere, quia perseverat voluntas legislatoris, qui iuramentum servandae legis, data occasione, a Rectoribus exigit. Istius iuramenti observantia non a minutis quibusdam iussis, sed ab executione principalium mandatorum, quae primario legislator intendit, pendet. Quamquam si praecipua observabunt, levia non negligent.

VII. Obiicies 3. Lex publice violatur, sciente & vidente legislatore: nec quisquam adhuc poenam subit ob istius legis violationem. Ergo dicendum videtur, ex Principis consensu legem amplius non obligare.

VIII. Resp. Ex iis quae dicta sunt, sophisma evanescit. Voluntas legislatoris ex legis renovatione, & ex petitione iuramenti servandae legis colligitur; secus vero ex punitione transgressorum. Quid, si quis argueret, Evangelium Christi in desuetudinem abiisse, quia homines, sciente & vidente Deo, illud conculcant? Principes saepius Dei providentiam imitantur in criminibus vindicandis. Eo vel maxime quia multa possunt Principes quae non expediunt, & multa expediunt, quae non possunt, & multa possunt, & expediunt, quae Deo castiganda remittunt. Denique multa sciunt quae tamen iudicis probationibus destituta sunt. Quid, si legislator minus diligens foret, & suo deesset officio in castigandis criminibus? An ne propterea immunes a culpa legum violatores?

CAPUT XI.

Universae dissertationis complexio. Causae cur facile iuramenta descripta violantur. Confessariorum, & Theologorum nimia in iuramentis interpretandis facilitas. Ethnicorum imitanda severitas.

I. **U**NUS ex cardinibus quibus vertitur Respublica quaeque, est sincera fides in pactis, in commerciis, in federibus sive cum exteris, sive cum subditis. Porro nullum arctius vinculum est ad hanc fovendam, confirmandamque fidem, & mutuam societatem, quam sacramentum a religione

arcessitum. Hoc de Romana Republica testatur Tullius Lib. III. offic. cap. ix. *Nullum, inquit, vinculum ad astringendam fidem, iureiurando maiores arctius esse voluerunt. Id indicant leges in duodecim Tabulis, indicant sacra, indicant foedera, quibus etiam cum hoste devincitur fides: indicant notationes, animadvertionesque Censorum, qui nulla de re diligentius quam de iureiurando iudicabant.* Similes leges, quae administrationem iustitiae sive commutantis, sive distribuentis, quae subditorum felicitatem spectant, quaelibet bene instituta Respublica habet; omnesque, ut sanctius observentur, sacro iureiurando munitae sunt. Cum primum eiusmodi iuramenta instituta fuerunt, sancte observabantur; summaque semper fuit Republicae cuiusque vigilantia in iuramentorum inviolata observantia curanda. Quandoquidem, si haec laxatur, infringitur unus ex praecipuis Principatum cardinibus. Fac licitam esse, quemquam pro ingenio interpretari posse iuramenta ambitus, pomparumque ad proprium commodum. Admissa semel Theologia tali, quae vim obligandi iuramentis adimat vel ob universalem inobservantiam, vel ob novam opinionandi licentiam, huiusmodi cavillationibus positis, quae fides in posterum iuramentis adhibenda? Si mentis restrictionibus, si amphibolarum fallaciis, aliisque novis inventis licet iuramenta praefata propriis rationibus aptare; cur non & alia, quae summi momenti secreta custodiunt, quae foedera stringunt? Quare, si Princeps semper agnovit iuramentum seu unum ex fundamentis optimae administrationis; consequitur illius esse, sanctam iuramenti observantiam exacta severitate curare. Alioquin, si permitteret ipse laxam interpretandae iurationis facilitatem, iam ipse sui regiminis laxaret habenas, seseque iuramentorum sacro subsidio sponte privaret. Quid enim valent iuramenta quae quisque inflectere ad suum commodum potest?

II. Undenam tanta in interpretandis, flexendisque ad proprias rationes iuramentis facilitas? Non sane aliunde quam ab humana astutia, quam ab inconstantia, & volubilitate infirmae voluntatis est. Haec prima, & potissima radix. Ceterum nova quorundam recentium Casuistarum ratio theologizandi, inventum restrictionum mentalium, & nimia quorundam Confessariorum indulgentia, latissimam aperuerunt viam iuramentis eludendis, violandisque. Certe, antequam doctrina restrictionum mentalium prodiret in publicum, sanctior erat iurandi discipli-

na. Et revera, si, fallacis amphibolarum, & restrictionum mentalium lenociniis amandatis, omnes Confessarii pro iuramenti sanctitate starent, si omnes idipsum saperent; aut exactiores essent homines in praestanda iurata fide, aut ab imponendis sibi iurandi legibus abstinerent. Quandoquidem qui iurant non exereere ambitum in dignitatem petitione, non indulgere vetitis pompis in civitatum regimine, sunt illi ipsi, ut aliam animadvertimus, qui legem iurandi condunt, renovantque, dum pro tribunali sedent, dum rationes, & bonum commune Principatus, dum iustitiae administrandae libertatem spectant: & tum necessitatem legum, & iuramentorum evidenter agnoscunt. Idcirco non modo leges, & iuramenta non abrogant; sed potius novis declarationibus, poenarumque additionibus roborant, & confirmant. At, dum quis deinceps leges, & iuramenta exequi debet, non amplius commune, sed proprium bonum considerat: & cum experiatur leges, & iuramenta suo peculiari bono, suique privatis rationibus incommoda, & infesta; omnes ingenii vires exerit, ut sophismata, & fallacia commenta excogitet, quibus iuramenta ad suos conformet mores, & cupiditates. Quid, si ille tanti non est Theologos, & Confessarios tunc adit; difficultates illis observandi leges, & iuramenta obicit, & exaggerat. Ingenia torquent, libros evolvunt, versantque restrictionum mentalium, & amphibolarum laxas opiniones; atque in eisdem facile regulas expiscantur, quibus tandem faciant satis se contentibus. Ipse audivi Confessarios saepe exaggerantes difficultatem servandi praefata iuramenta, & conscientias iurantium succurrendi. Quibus ego reponebam: Si lex difficilis est, illi viderint qui eam retractare valent, & tamen noliunt. Interim nostrum est, quamdiu lex viget, illius observantiam promovere, non vanis interpretamentis eludere. Si illi, cum Principatus praesentem maiestatem, leges iuratas volunt; easdem exequantur, cum subditorum sustinent onus. Quod si eisdem Theologi, aut Confessarii exolvunt, duplex crimen perpetrant.

III. Haec tamen sagax interpretandi leges, & iuramenta scientia non a proflus non est, sed veritate, ab originali culpa relicta, indivisa comes semper mit. Hanc deplorabat Augustinus amarissimis lacrymis Lib. contemend. cap. XVIII. *Et sunt in eis docti qui etiam regulas figunt, suaeque consuetudini, quando debeat, quando non debeat potestati.*

Quod ubi estis fontes lacrymarum? Et quid faciemus, quo ibimus, ubi nos occultabimus ab ira veritatis; si non solum negligimus cavere mendacia, sed audemus insuper docere periuriam?

IV. Verum, Patrum, & Theologorum christianæ professionis missis sententiis, lubet in calce huiusce dissertationis quædam Ethnicorum effata, & exempla subiicere, quæ nos Christianos rubore maximo perfundere deberent. Primum exemplum suppeditat Livius. *Dec. I. Lib. III. cap. VIII.* ubi narrat iuramentum indictum, seu renovatum a Quintio Cincinnato Consule, quo plebs fidem dederat, & firmaverat iussu Consulis eundi ad castra. Cavillari (inquit Livius) tum Tribuni, & populum exsolvere religione velle: privatum eo tempore Quintium fuisse, cum sacramento adacti sint. Sed nondum hæc quæ nunc tenet seculum, negligentia deum venerat: nec interpretando, sibi quisque iusiurandum, & leges aptas faciebat, sed suos potius mores ad eas accommodabat. Tribuni dumtaxat veluti sagaciores, ac sapientiores cavillabantur, plebem non obstringi iusiurandi vinculo, quia, quando iuraverat, Quintius non Consul, sed privatus homo erat. Sed, inquit Livius, nondum tanta deorum contemptio obtinuerat, ut quisque pro arbitrio interpretari iuramenta, sibi que leges aptare auderet; sed proprios mores ad leges & iura iuranda conformabant omnes. Num unius veri Dei neglectus Christianorum animos, mentesque subiecit in iuramentorum interpretationibus, alii indicent.

V. Aliud exemplum refert idem Livius *Dec. III. Lib. II. cap. XXXII.* ubi narrat versutiam unius captivi militis, qui, Romam proficiscendi licentia obtenta, cum pro pignore redeundi ad castra non aliud nisi iuramentum Annibali dedisset, censuit iuramento se exsolutum, si post discessum statim ad castra, quasi aliquid ibi oblitus, recuperaturus rediret, & statim vestigia Romam relegeret, sicuti reipsa peregit. *Cum egressi castris essent* (inquit Livius) *unus ex iis minime Romani ingenii homo, velut aliquid oblitus, iusiurandi solvendi causa, cum in castra rediisset, ante noctem comites assequitur.* Tantam versutiam Romano homine indignam reputavit Livius, atque supplicium refert quo Senatus callidum punivit hominem. *Unus ex iis* (inquit cap. XXXV.) *domum abiit, quod fallaci reditu in castra, iureiurando se exsolvisset. Quod ubi*

innotuit, relatumque ad Senatum est, omnes censuerunt comprehendendum, & custodiis publice datis deducendum ad Annibalem esse.

VI. Hoc idem factum narrat Tullius *Lib. III. offic. cap. IX.* *Sed ut laudandus Regulus in conservando iureiurando; sic decem illi post Cannensem pugnam iuratos ad Senatum misit Annibal, in castra redituros ea quorum potiti erant Poeni, nisi de redimendis captivis impetravissent, si non redierunt, vituperandi.* De quibus non omnes uno modo. Nam Polybius, bonus Auctor in primis, scribit, ex decem Nobilissimis qui tum erant missi, novem revertisse, a Senatu re non impetrata: unum ex decem, qui paullo postquam egressus erat e castris, rediisset, quasi aliquid esset oblitus, Romæ remansisse. Reditu enim in castra liberatum se esse iureiurando interpretabatur: non recte: fraus enim distringit, non dissolvit periurium. Fuit igitur stulta calliditas perverse imitata prudentiam. Itaque decrevit Senatus ut ille veterator, & callidus vincetus ad Annibalem duceretur. Et alio loco eiusdem Libri: *Nullum vinculum ad astringendam fidem maiores nostri iureiurando arctius esse voluerunt.* Graves luere pœnas fallaces, & versutos iuratores, vel ipse Hesiodus asserit.

Clades mortalibus unde Adveniunt, quoties fallaci pectore iurant.
VII. Hæc omnia referre congruum duxi, ut Ethnicorum sinceritas, & constantia in præstanda iurata fide, eorumque in versutis commentis detestandis ingenuitas, pudore illos perfundat qui evangelicæ luce donati, sacra iureiuranda vanis restrictionibus, amphiboliis, ineptisque interpretationibus eludunt, non sine infidelium scandalo. Livius indignum Romano nomine iudicavit militem qui facti æquivocatione iuramentum interpretatus fuit. An ne christiano nomine dignerent illi Christiani qui, non ut vitam ab atroci morte, quemadmodum miles præfatus, servent, sed ut pompis vanis indulgeant, ut aliquem assequantur dignitatis gradum, iuramenta sacro Evangeliorum contactu, publicoque ritu Deo & Principi facta, arbitrariis significatibus commentantur, atque in sensus propriis appetitionibus faventes detorqueant, Principis mentem deludunt, divineque maiestati teterrimam inferunt iniuriam? Et hæc dicta sufficiant pro explicatione controverfiæ a ceteris prætermiffæ.

DISSERTATIO VI. DE QUIBUSDAM IURAMENTIS PROMISSORIIS, EORUMQUE OBLIGATIONE.

DE iuramento promissorio generatim accepto, eiusque absoluta, gravique obligatione egimus dissertatione secunda. In præsentia peculiaria istius generis iuramenta, de quibus non leves difficultates enucleandæ occurrunt, sub examen inducimus.

CAPUT I.

De iuramento servandi statuta Republicæ, Capituli, Communitatis, Collegii, & cuiusque sodalitati.

I. DE iuramentis peculiaribus Principatus superiore dissertatione satis superque egimus. Nunc de quibusdam iuramentis promissoriis quæ non modo a Principatu, & Republica, sed a quaque fere Communitate, Universitate, & Collegio fieri solent, sermo nobis erit. Id vero partite præstabimus, ut meliori in lumine veritas, quoad fieri in re satis impedita poterit, collocetur.

II. Quæst. I. An, ut Capitula, Monasteria, Communitates se iuramento obstringant, debeant singuli, & omnes eiusdem Communitatis iurare? Resp. Primo certum est Capitula, communitates, & quæque sodalitia potestatem habere se iuramento astringendi ad aliquid peragendum: quod duobus modis fieri valet. Primo, inquit Suarez *Lib. II. cap. XXXI. n. 8.* cum iuramentum sit ad obligandum singulos divisim agentes; ut quando iurant observare tale festum, aut quiddam eiusmodi. Secundo, cum iurant aliquid collegialiter præstandum; quod iuramentum spectat non singulorum, sed totius Capituli, seu Communitatis operationes: ut cum statuunt non revocare talem legem, non admittere quemquam in propriam societatem, & id genus similia. Certum quoque penes omnes est, necesse haud esse ut singuli, & omnes, sed satis esse ut maior pars Communitatis iuret; nisi esset speciale statutum, maiorem numerum, puta duarum partium, præscribens. Ratio est, quia quod fit a maiori parte, a tota Communitate fieri communiter censetur, ad vim obligandi quod attinet. Ceterum, si suffragatores dissident, si renuunt plures legi assentiri; dici vere non potest, quod unanimi consensu factum sit: quia præcedente revera tali dissidio, solum verum est maiorem dumtaxat partem legem rogasse;

quæ maior pars, quantum ad vim obligandi, pro tota reputatur Communitate.

III. Quæst. II. An, facto iuramento a maiori parte, cogendi sint qui repugnant, ad iurandum, & ad legis observantiam? Resp. Adfirmant communiter omnes, quando refragatores nequeunt ostendere evidentem iniustitiam rogatæ legis. Si enim qui repugnant, legem a Communitate latam appellarent ad superius tribunal; pendente causa, nec lege, nec iuramento tenerentur, sed causa deiecti ad legem devincerentur, & ad iuramentum edendum. Utique verum est vi iuramenti eos non teneri, quousque non iuraverint, ad legis observantiam; sed tenentur vi obedientiæ, pacti, & legis, seu iustitiæ. Quælibet enim pars tenetur se ad totum conformare. Quare post latam a maiori parte Capituli legem, & acceptatam, omnes & singuli ad illam servandam adstringuntur. Alioquin nullum firmum ac stabile tædus cum Communitate iniri posset. In dies enim personæ mutantur. Quapropter cessaret iuramenti a Communitate facti obligatio; nisi omnes pertinentes ad Communitatem vinculo legis factæ constringerentur. Quod potiori iure locum habet, quando actus ab universitate iuratus, non solum collegialiter, seu ab omnibus simul, sed a singulis etiam servandus est. Licet enim vi iuramenti non obligentur, donec iuraverint, eo quod iuramentum actio personalis sit; tenentur tamen titulo iustitiæ, & obedientiæ; quin & ad iurandum, ut dictum est, ab Universitate cogi possunt, nisi evidens, & manifesta ratio impediatur.

IV. Quæst. III. An iuramentum servandi statuta Communitatis, Universitatis &c. protendi debeat etiam ad futura, nempe ad statuta in posterum edenda? Resp. Si iurans præcisè exprimat itatura iam edita, planum est, iuramentum non extendi ad statuta edenda. Similiter, si iuramentum fuit absolutum, communissima sententia est, restringi ad statuta iam facta, secus ad futura: eo quod

quod propter metum periculi, strictioris interpretationis iuramentum sit. S. Antoninus II. P. tit. I. cap. VI. §. 6. hæc addit. *Posset tamen distingui, quod aut statuta que postmodum fiunt, non sunt multum præjudicialia; & tunc extenditur iuramentum ad illa: aut sunt gravis præiudicii; & ad illa non extenditur iuramentum.* Verum, siue gravis, siue levis sit, res iurata, ad sola statuta edita restringi iuramentum, communis, & mihi vera, sententia docet: nec aperte dissentit sanctus Archipræsul. Azorius Lib. II. cap. VIII. q. VII. Suarez Lib. III. cap. XXIII. Candidus disp. XXVI. art. 12. dub. 12. conel. 20. Sanchez Lib. III. cap. XIV. n. 1. Leander disp. XXXIV. quest. V. Lessius Lib. II. cap. XLII. dub. 4. Palauus disp. II. punct. 14. n. 2. Prado cap. XXXII. q. VI. §. 2. num. 11. Salmanticenses tract. XVII. cap. II. punct. 7. §. 1. n. 77. & communiter omnes. Addendum tamen, quod, si statutum futurum esset dumtaxat declarativum prioris statuti iam iurati, tunc iuramentum etiam ad istud extenditur: quia absolute non esset novum, sed distinctum statutum, sed unum cum veteri iam iurato, cuius foret declaratio & explicatio, constitueret. Et hoc quoque commune est penes Auctores.

V. Quæst. IV. *An iurans servare statuta Communitatis, teneatur servare ea que usu recepta non sunt, aut in desuetudinem abiierunt, vel per revocationem legislatoris amplius non obligant?* Resp. Non admodum clare super hac questione loquuntur Auctores, eo quod non discernant statuta que ea præcipiunt que sunt iuris naturæ, a ceteris que sunt iuris positivi; & similiter non distinguant, quando præsumi possit consensus Principis, seu Communitatis, nec ne. Quem defectum ut evitemus, in primis test observandum, quod ea que iuris naturalis, & divini sunt, ut observatio iustitiæ siue commutantis, siue distribuentis, & similia, non subiacent consuetudini, aut præscriptioni; consequenter nec iuramentum eadem confirmans. Quare, licet maior pars Communitatis violaret præfatum iuramentum, seu statutum iuratum, non ob id consuetudo adversus iuramentum induceretur. Et pro maiori claritate duo transgressionis tempora distinguamus oportet. Alterum, quo lex iurandi rogatur. Si tum maior pars legem contemneret; legem non acceptaret, atque adeo legem abrogaret. Alterum post rogatam, & acceptatam legem iuratum observandi ea que sunt iuris naturalis, & divini. Tum trans-

gressio etiam maioris, & maximæ partis legem non abrogaret. Præter transgressionem consensus quoque Principis seu Communitatis ad consuetudinem requiritur: qui præsumi non potest, quoties Communitas ipsa iuramentum exigit, & res iurata ad ius naturale, aut divinum pertinet. Quando autem materia iurata est solius positivi iuris; hæc præscriptioni, & consuetudini est obnoxia: quia non raro contingit uno tempore bono communi consentaneam esse legem, alio vero tempore infestam. Quid, si observantia statuti perseveret esse bono communi utilis, & iuramentum de illius observantia a Communitate exigatur? Distinguendum mihi videtur. Si lex iurata iuxta communem existimationem valde utilis est bono communi, licet a pluribus non observetur, non propterea antiquata dicitur; si bono communi parum proficit, desuetudine cessare potest. Paucissima sunt statuta cuiusque Communitatis, Capituli, Reipublicæ, Collegii, que inutilia profusum sint bono communi; sed omnia aliquo modo in illud conferrent, si observarentur. Quid inde? Nulla ergo statuta consuetudini subiacebunt contraria? Silent omnes quos ego legerim Doctores super hoc. Id quod mihi verosimilius videtur, est, illas leges & statuta ex quorum inobservantia, & transgressione graviter leditur bonum commune, non posse consuetudine contraria aboleri; & licet ista a pluribus violentur, non idcirco transgressionem culpa vacare: quia nunquam potest præsumi rationabilis consensus legislatoris in ea que grave delictum inferunt communi bono, cuius observantiam promovere tenetur ipsemet legislator. E contrario, tametsi præfata statuta utilia aliquo modo sunt fini, & bono communi; attamen, si nec illorum observantia valde augeat, seu conservet, nec illorum transgressio valde ledat commune bonum, hæc obsolescere possunt: quia non præsumitur, Principem velle subditorum conscientias obstringere in rebus parvi momenti; nec omnia que conferunt incrementum boni communis possent, exequamur necesse est, sed ea tantum sine quibus bonum commune difficile consistere valet. Ex quibus colliges, nimis diminutos esse communiter Casuitas, dum docent absolute, ea statuta in desuetudinem abire que a maiori parte non observantur; & ea que desuetudine quacumque cessaverint, non obligare. Nam transgressio maioris partis non semper desuetudinem, seu contrariam consuetudinem, sed corruptelam sepe inducit.

Pau-

Paucis verbis hæc indicavit D. Antoninus II. P. tit. X. cap. VI. §. 6. *Cum quis iurat servare statuta Communitatis, vel alicuius Collegii, si qua sunt abrogata per contrariam consuetudinem, que sit rationabilis, & præscripta... non videtur obligatus ad illa.* Rationabilem, & præscriptam consuetudinem exigit S. Archipræsul, & id communiter Theologi omnes docent, dum de consuetudine abrogante legem scribunt. Quando autem re ipsa contingant rationum momenta, & circumstantiæ tales que legem humanam abrogare valeant, definire præcisè nequaquam possumus. Solum addimus, duo hic, quemadmodum in omnibus aliis controversiis, extrema esse vitanda: alterum illorum qui ex sola legis transgressione consuetudinem obtundunt; alterum illorum qui, neglecta præxi, circumstantiis, & temporum conditionibus spretis, legi abstractæ nimis severe adhærent. Istis considerandum propono scitum illud D. Thomæ I. 2. quæst. XCII. art. 3. *Difficile est consuetudinem multitudinem removere.*

VI. Oportandum sane foret ut Respublicæ, Communitates, Collegia, & Universitates suas iurandi reformarent formulas; ut partite recenserent leges, & statuta iuranda, missis aliis que re ipsa in desuetudinem abiere; ut declararent, que vigeant, & que abolita sint. Sed id vix desiderare, nedum sperare possumus. Et tamen gravissima iurandi lex, que, ut cuiusque periculi periculum auferatur præcisè esse debet, id summopere exiget. Sed que a multitudine pendent, difficillime reformari queunt. Quoties mihi occasio contingit consulendi privatis in hac materia, suadeo ut ipsi præstent quod multitudo exequi omittit; nempe ut explicite, & clare, quoad fieri potest, ea recenscant que sub iuramento servanda promittunt, eaque reiciant que obsoleta dicuntur. Quando iurantes sunt ipsi qui simul in Communitate congregati legem iurandi condunt, vel exequendam imponunt; nulla, aut levis esse potest difficultas in simili declaratione; sicuti occurrere posset, si iurantes essent subditi, & conditor legis Rex absolute imperans. At inquis, si quis eiusmodi iuramenta præfatis exceptionibus ederet, deridendum se se exhiberet, quia hæc omnia tacite subintelliguntur. Deridendum se præberet iis qui suo tempore dicturi sunt: *O nos insensati, vitam illorum æstimabamus insauiam, & finem illorum sine honore &c.* Sap. V. secus vero ceteris, qui de propria æterna salute solliciti, legem iurandi gravissimam ea qua par est re-

Genc. Theol. Tom. IV.

verentia, & obsequio observant, & periculum periculi summopere vitare student. De statutis que ab ipsa Communitate revocata sunt, nulla est difficultas: planum liquidum est hæc non obligare. Certum item est, iuramentum servandi absolute statuta alicuius Communitatis comprehendere etiam statutum illud quod licet tempore quo iuramentum emissum fuit, non obligabat ob defectum alicuius conditionis, puta approbationis, vel confirmationis; temporis tamen decursu obligat, quia accedunt omnes conditiones necessariæ ad constituendum statutum illud licitum.

VII. Quæst. V. *An, si quis iuraret unicuique statutum alicuius Communitatis, illudque esset obsoletum, peccaret non servando statutum illud?* Resp. Sanchez Lib. III. cap. XIV. num. 9. Prado cap. XXXII. num. 15. Salmanticenses tract. XVII. cap. II. punct. 7. §. 1. n. 79. alique communiter docent, iuramentum præfatum ad nihil obligare; & iuramentum non peccare, dum non implet quod promisit. Ad id probandum omnes rationes quam assignat P. Sanchez, exscribunt. Dicunt namque, iuramentum non esse de implenda re absolute, & secluso statuto, sed servandi statutum; seu esse iuramentum implendæ rei iuxta statuti præscriptum. Posito ergo quod statutum obsoletum sit, & ad nihil obliget, iuramentum quoque nullam pariet obligationem. Sic communiter ratiocinantur recentiores. Et tamen isti omnes docent, materiam iuramenti debere esse possibilem, licitam, utilem, immo gravis momenti; aliter iuramentum ad minus incautum esset. Debuissent ergo & hic addere saltem, tum exigentem, tum præstantem simile iuramentum peccare ob defectum iudicii. Ut mea præfert opinio, non videtur præsumendum, Communitatem adigere quemquam ad iurandum unicuique statutum, siue legem que non sit, seu que desuetudine profus desierit. Quod si similis statuti servandi iuramentum exigeret; non video quomodo a culpa excusari posset siue exigens, siue præstans eiusmodi iuramentum, quod evidenter incautum est. An ne consuetudo etiam obtinet iurandi, & exigendi iuramentum sine ulla necessitate, & de re vana, que re ipsa non existit? Quando enim unicuique iuratur statutum, materia iuramenti tota est statutum istud: quo penitus sublato, tota deficit iuramenti materia. Falsum ergo est iuramentum, aut certissime incautum. Ergo tam iurantes, quam exigentes iuramentum, peccant. Iurans

D

rans

raus tamen non servando statutum revera arrogatum, non peccat, sed peccavit iurando incaute illius observantiam.

VIII. Quæst. VI. *An qui iurant servare statuta Reipublicæ, Communitatis, Collegii &c. quæ ad nullam culpam obligant, culpam committant illa non servantes?* Resp. P. Sanchez, Trullench, Palus, Bonacina, Prado, Salmanticenses, & communiter recentiores docent, nullius culpæ reum evadere qui similia iurata servare negligeret; atque tamquam certum id decernunt. Mihi tamen hæc opinio falsa est. Et primum iuramenta exigimur minime solent pro observantia constitutionum quæ nullius sunt momenti, quæque ad nullam obligant culpam, sed ea statuta iuramento firmanur quorum observantia quam maxime interest Communitatis. Ideo præter ligamen statuti additur iuramenti vinculum. Deinde in hoc hallucinati videntur recentiores Casuistæ, quod obligationem statuti ab obligatione iuramenti non fecerint. Utique iuramentum non efficit ut statuta quæ ad nullam culpam vi sua obligant, ab ipso iuramento vim obligandi ad culpam accipiant. Ceterum, licet nulla sit obligatio ex principiis iustitiæ proficiens, urget tamen obligatio a iuramento orta, quæ ad religionem pertinet. Nonne qui iuramento obstrictus est ad servandum statutum, vinculo religionis ad id tenetur? Ergo qui iuramentum infringit, religionis debitum violat. Hoc ergo vertit discrimen leges pœnales inter & leges conscientiam obligantes, quod qui leges tantum pœnales iuratas violat, unicum committit peccatum contra iuramentum; contra qui iuratas leges sub culpæ pœna obligantes violant, duo perpetrant crimina, alterum contra legem, alterum contra iuramentum. Et profecto, si iuramentum servandi statuta solum pœnalia nullam religionis obligationem inferret, superfluum foret & frustraneum.

IX. Hanc quam tradimus doctrinam, ex D. Thoma eruiamus. Siquidem ille 2. 2. q. clxxxvi. art. 9. querit, an Religiosi semper mortaliter peccent, dum aliquod Regulæ statutum violant? Et hoc sibi obiicit argumentum primo loco. *Facere contra votum est peccatum damnabile . . . Sed Religiosi voto professionis ad Regulam adstringuntur. Ergo peccant mortaliter transgrediendos quæ in Regula continentur.* Cui objectioni ut respondeat, in corpore articuli statuit, *votum professionis respicere principaliter tria predicta, scilicet paupertatem, continentiam, & obedientiam.* Deinde in resp. ad 1. directe occurrit objectioni

dicens, *quod ille qui proficitur Regulam, non vovet servare omnia quæ sunt in Regula; sed vovet regularem vitam, quæ essentialiter consistit in tribus predictis. Unde & in quibusdam Religionibus cautius aliqui profitentur, non quidem Regulam, sed vivere secundum Regulam. . . In quibusdam autem Religionibus adhuc cautius profitentur obedientiam secundum Regulam; ita quod professioni non contrariatur, nisi id quod est contra præceptum Regulæ.* Ex his satis apparet quam longe a doctrina recentiorum distet doctrina Angelici. Non asserit ille, Regulares vovere statuta ut statuta; sed expresse, ut eos culpa liberet, docet illos non vovere statuta ipsius Regulæ. Et profecto si ego iurarem me crastina die servaturum silentium; quis me a culpa periurii excusaret, si deliberate silentium frangerem, quamvis vi meæ professionis nullius culpæ reus sim, silentium violans?

X. Unum denique addo, iuramenta servandi statuta Communitatis, Capituli &c. ut plurimum in communi, seu, ut aiunt, *collegialiter* servanda iurari: & idcirco parvitatem materiæ admittere non recuso; ac proinde assero, iurantes quandoque mortaliter, quandoque venialiter peccare, si negligent defendere, conservare &c. præfata iurata statuta. Hæc quoque est intentio iurantium, & intentio Communitatis exigentis iuramentum. Aliter omnino sentiendum est de iis qui privatim iurant aliquam peculiarem promissionem. Istos enim, si deliberato animo rem iuratum, sive levem, sive gravem, implere negligant, reos esse periurii supra probavimus.

XI. Quæst. VII. *An Universitas revocare possit statutum suum iuratum?* Resp. Convenit in primis penes Auctores, si iuramentum fuit non revocandi statutum iuratum, non posse Communitatem, Universitatem &c. revocare dictum statutum absque periurio. Præciso autem tali iuramento, si statutum iuratum observandum sit a singulis Communitatis personis, ut quando decernitur, neminem arma deferre, neminem noctu domo egredi, aliaque id genus; tunc statutum revocari a Communitate potest: quia, cum illud statutum singuli de Communitate exequi debeant; consequitur Communitatem retinere facultatem revocandi illud. Porro iuramentum non tribuit statuto iurato perpetuitatem, sed maiorem dum taxat obligationem, quamdiu durat. Ergo revocato statuto, corrumpitur quoque iuramentum. Contra, si res iurata a tota Communitate simul accepta impleri debeat, communiter docent Auctores,

non

non posse eiusmodi iuratum statutum a Communitate revocari: quia, cum tale statutum edit, illudque iuramento confirmat, auctoritatem sibi aufert illud revocandi. Sic docent Covarruvias, Prado, Sanchez, quos sequuntur, & laudant Salmanticenses tract. xvii. cap. ii. punct. 7. §. i. num. 82. Ut ingenue fatear, rationem minime teneo cur Communitas non possit revocare eiusmodi statutum, quando non sit a superiore potestate confirmatum; si iusta revocationis causa occurrat. Sive enim statutum a singulis exequendum sit, sive ab omnibus *collective* acceptis, ad potestatem revocationis nihil pertinere videtur. Quod vero asseritur, non posse Communitatem simile iuratum statutum revocare, quia id declaratum est ex cap. Dilecto de Preb. non evincit intentum. Quoniam allegatus textus solum declarat, nullius esse momenti quod contra præfatum iuratum statutum sit; & merito: nam, persistente lege, frustraneum est id quod contra legem fit. Ceterum textus iste haudquaquam declarat, Communitatem, aut Universitatem non posse, cum boni communis ratio suadeat, statutum præfatum revocare.

CAPUT II.

De iuramentis quæ sunt a ministris publicis servandi taxationem stipendii, secreta, bonumque publicum promovendi; & a Medicis monendi infirmos de confessione.

I. Pluribus in locis ministri publici, ut Scribæ, Procuratores, Advocati, Decuriones, alique in ingressu officii sui iuramentum emittunt non petendi, aut accipiendi quidquam præter stipendium lege publica taxatum & definitum: quod sane iuramentum iustum, licitum, honestum, & Reipublicæ maxime consentaneum est. At, quia nihil tam evidens, & honestum occurrit quod humana sagacitas in disputationem non adducat; ideo quæri cœptum est, num præfatum iuramentum obliget, quando stipendium pro ministris taxatum insufficientis sit eorum sustentationi, & consequenter iniustum. Satis implexe Casuistæ versant hanc difficultatem, ut ex dicendis constabit.

II. Quæst. I. *Quandorum pretium lege taxatum dicendum sit insufficientis, & iniustum; ita ut ministri absque periurii labe valeant aliquid præter dictum stipendium accipere, & petere?* Resp. Salmanticenses tract. xvii. cap. 21. punct. 7. §. 2. n. 84. dicunt, probabilissimam esse sententiam *Moline, Lugonis,*

Leandri, Trullenchi, & aliorum, qui aiunt in Hispania stipendium pro ministris taxatum, esse iam iniustum; & propterea posse dictos ministros ultra taxationem aliquid accipere, quod eorum sustentationi sufficiat. Deinde n. 85. non minus probabilem asserunt contrariam sententiam *Bannez, Petri Ledesma, Villalobi, Ioannis a Cruce, Pradi, & Casropalai* asserentium, stipendium taxatum iustum esse: & prolixam auctoritatem exhibent *Casropalai* inquietis, se consuluisse plures Scribas, qui sibi testati sunt taxationem esse iustam. Eu quomodo quæstio meri facti probabilis reputatur in utramque partem, propterea quod ipsorum ministrorum alii affirmant, alii negant pretium esse iustum. Quis in primis non videat, ipsos ministros in propria causa haud esse testes fide dignos, saltem pro ea parte qua negant taxatum stipendium sufficiens esse; tametsi validum sit eorum testimonium prout affirmant iustam esse stipendii taxationem? Rursus iusta pretii determinatio non nisi a legitima potestate fieri valet. Adfirmant vel ipsi Casuistæ molliores, hoc pretium definiendum minime esse ex indigentia ministrorum, & necessitate alendæ familiæ; sed ex labore, & prudentum iudicio, inquiunt *Salmanticenses.* At qui sunt hi prudentes? Ipsi ministri suæ artis conscii? At isti iudices in propria causa esse nequeunt. Homines alterius professionis, qui lites peragunt sub patrocinio advocatorum? Sed isti ab ipsis advocatis reiicientur tamquam indigni iudices. Quid ergo est reliqui, nisi ut ipsa Respublica, quæ sola est eiusmodi controversiæ legitimus index, taxationem hanc definiat? Ergo, si semel determinavit istud stipendium, nequit augeri, in scia Respublica. Dicimus itaque pro solutione quæstionis, ministros iurantes legem taxati stipendii, nequire præter illud quidquam accipere. Enimvero libere ministerium suscipiunt, & consequenter sponte iuramentum illud edunt. Non est ergo unde excusari possint, si illud transgrediantur. Si iniustum est stipendium, cur illud sponte iurant? Deinde quis esset talis iniustitiæ iudex? Nonne ipsa Respublica? Quousque ergo Respublica pretium non mutat, iustum dicendum est. Quod si ministri iniustum, & insufficientem sibi, propriæque familiæ alendæ illud experiuntur; id Principi significant. Ceterum, si iniustum stipendium præfatum ideo dicendum est, quia ministri illud iniustum obrudunt, seu quia re ipsa illius limites transiliunt; iam ex sola legis transgressionis desuetudo, seu corruptela inferuntur:

D 2

quod

quod est supra refutatum, tamquam omnium sophismatum pessimum. Ad desuetudinem siquidem honestam, licitamque præ aliis consensus Reipublicæ requiritur, qui in his casibus non modo præsumi nequit, sed contrarius etiam manifesto constat. Etenim quoties Scribæ, Advocati, ceterique ministri stipendium pro patrocinio præstito, exaratique libellis acceptum, in schedulis publicis signare debent; non illud quod acceperunt, sed quod taxatum a Republica est, signant. Ne sufficit reponere, sponte clientes amplum stipendium exhibere: quia liquet hoc esse falsum, coactosque pretium augere: quod inde patet, inquit Cardinalis Toletus *Lib. V. cap. LXII. num. 8.* quia, peracta lite, clientes suos Procuratores, Advocatos, & Scribas rapaces, & latrones compellant. Si legi taxati pretii stare nolint, iuramentum omittant.

III. Quæst. II. *An iuramentum præstitum de servanda taxa obliget, si taxa sit iusta, & sufficiens, lex tamen contrario usu abrogata?* Resp. Leander disp. xxxi. quæst. VII. *Probabilis*, inquit, *adhuc respondeo non obligare tale iuramentum Scribas, & alios ministros. . . quia censendi sunt se noluisse obligare.* Pro hac opinione laudat P. Sanchez, Palaus, Dianam, Trullenchum, Pradum. Mihi non modo probabilior non est hæc sententia, sed neque probabilis; immo aperte falsa. Quid? Taxa iusta est, & usus contrarius eam abrogat? Iustitia ergo quæ commutans appellatur, qualis est in præfato stipendio, consuetudini obnoxia est? Contrarius usus abrogare potest iustitiam, ipso Principe repugnante? En unum ex principiis tot rapinarum, rapacitatum, oppressionum, & iniusticiarum quæ in foris grassantur. Si enim vel ipsi Casuistæ docent, usum abolere posse ipsam iuratum iustitiam; quid tam sanctum, tam iustum erit quod, prævalente hominum malitia & abusu, violare sibi licitum non reputent eiusmodi ministri? Reicienda itaque est hæc opinio tamquam omnino falsa, & erronea: quia nullus usus abrogare potest iustitiam commutantem, quæ iuris naturalis est. Quare in hypothesi quod taxa reipsa iusta sit, ut Leander cum suis supponit, usus contrarius numquam præscribere valet, & potissimum repugnante Principe, qui taxam iuste definiit.

IV. Quæst. III. *An publici ministri, Decuriones, Prætores, Senatoresque urbium, qui, cum officium administrandum suscipiunt, iurant se bono publico prospecturos, teneantur*

publica peccata coercere? Resp. Præfati ministri vi sui iuramenti ea omnia impedire tenentur quæ publicam perturbant tranquillitatem; peccata autem quæ humanam societatem non infringunt, non tenentur vi iuramenti sui remove. Immo, si Principes multa privata scelera permittunt, ut maiora vitent mala, & universalem quietem foveant; consequenter etiam ministri, qui Principum personam referunt, eadem non astringuntur auferre; sed industriam suam totam conferre debent, ut pacem civium, ut mercium abundantiam, iustaque pretia conferrent, ut civitatem ab hostibus, & damnis præservent; eaque curare quæ communi bono prospexerint consentanea.

V. Quæst. IV. *An iuramentum servandi secretum eorum quæ in Capitulis, Conventibus, & Congregationibus tractantur, semper obliget sub mortali culpa?* Resp. Plures Casuistæ, quos laudat Leander disp. xxxi. q. III. & sequuntur Salmanticenses tract. XVIII. cap. II. punct. 7. §. 2. num. 88. defendunt, iuramentum istud mortaliter obligare, si res secreto commendata gravis momenti sit; venialiter vero, si res modica sit, & levis. Sed nos iam fusc probavimus supra, iuramentum promissorium nullam admittere materiam parvitatem, sed quodlibet periurium esse mortale: quod tum potissimum locum habet, quando sub iurato secreto res unica & definita custodienda traditur, quamquam levis sit: eo quod tunc deficeret iuramenti promissorii veritas futura, quæ est illius propria, sicut iuramenti assertorii propria est veritas præsens.

VI. Quæst. V. *Quid teneantur præstare Medici vi iuramenti quod emittunt, dum facultatem medendi obtinent?* Resp. Sciendum est, Medicos vi iuris naturalis, & divini astringi ad monendos infirmos morti proximos de sacramentis suscipiendis. Sed de hoc in præsentia sermo non est. Præter hoc ius extat lex ecclesiastica quam indixit Innocentius III. in cap. Cum infirmitas de pœnit. & remis. quaque iubet, Medicos vocatos ad curandos infirmos debere omnium primum illos monere, & inducere ad confessionem. Hanc legem renovavit Pius V. in sua constitutione edita anno 1556. die 8. Maii, cuius initium est, *Super gregem dominicum*, addens præceptum, ne Medici ultra tertium diem visitent ægrotum, nisi per Confessarii scriptam attestationem constet infirmum esse peccata sua confessum. Iubet rursus Pontifex ut Medici istius decreti observantiam iurent, dum

dum profitendi artem medicam potestatem accipiunt. Decreti vero iurati violatoribus pœnas infligit infamiam, privationis Doctoratus, & multam pecuniariam arbitrio Ordinarium definiendam, præter alias pœnas contentas in laudato cap. *Cum infirmitas.*

VII. Pro istarum legum explicatione nonnulla distinguenda sunt. In primis ubi constitutio Pii V. usu, & consuetudine recepta est, obligat sub mortali, nemine dissentiente: quia lex gravissima est, & pœnas severissimas imponit. Id solum in controversiam vocatur, quæ infirmitas esse debeat quam curare Medici nequeant, nisi prius de confessione facienda infirmos moneant. Plures Auctores sustinent, eam requiri infirmitatem quæ grave mortis periculum indicet: Sed communis sententia media via incedit. In quolibet morbo nullum præferente periculum Medicus non tenetur vi dictarum legum agroti confessionem indicere, quia talis admonitio periculosa appareret. Præfatae leges non modo obligant Medicos ad monendos infirmos laborantes mortis periculo, sed etiam gravi detentis infirmitate, de qua prudenter timeri potest quod gravior evadat, & periculosior. Ratio est, quia vi legis naturalis, & divinæ Medici astringuntur confessionem proponere infirmis in proximo mortis periculo constitutis. Sed laudati Pontifices suis legibus novam onus imponunt Medicis. Ergo dicendum, Medicos debere infirmos de confessione facienda admonere, non solum in periculo mortis, sed etiam in quacumque gravi infirmitate, licet periculum amittendæ vitæ non infet. idque colligitur expresse ex cit. cap. *Cum infirmitas*, ubi dicitur: *Ne, cum infirmi admonentur, existiment se iam esse in periculo, & afficiantur tristitia, atque adeo mortis periculum facilius incurrant.* Ex quibus verbis colligitur, Pontificem supponere, confessionis monitionem faciendam esse, antequam mortis periculum imminet. Quam interpretationem amplectuntur Caietanus, Tabiena, Sanchez, Bonacina, Palaus, Salmanticenses, & alii communiter.

VIII. In eodem cap. *Cum infirmitas*, dicitur, hanc admonitionem ante omnia fieri debere, idest ante omnium medicamentorum applicationem. Pius V. in sua constitutione vetat Medicis ne post tertium diem visitent infirmos renuentes confiteri. Quod intelligendum est, inquit Suarez, & Sanchez, quando ex Medici desertione non appareat periculum aggravandæ infirmitatis, vel subeundæ mortis. Nec enim tale decretum adversatur *Conc. Theol. Tom. IV.*

caritati, quæ etiam obstinatis, quoad fieri potest, favet.

IX. Hæc dicta sunt, spectato iuris rigore. Nam paucis in locis hæc decreta recepta sunt; nec iuramentum ubique emittunt Medici servandi decreti Pii V. Ceterum, ubi decretum præfatum iuratur, cum aliquo iustissimum sit, & ob reverentiam sacramenti, dico Medicos ad illius observantiam iuratum teneri. Nec plurimum Medicorum transgressio abrogare valet iustam ac iuratum legem. Ubi vero decretum non iuratur, ad ea Medici præfata obstringuntur quæ lex naturalis, & divina præscribit; videlicet, quando agnoscunt, vel prudenter timeant mortem, aut mortis periculum instare, debent christiana, non mundana dexteritate infirmum admonere ut rebus suis tum corporis, tum animæ consulere valeat. Quod Caietanus scribit in *Sum. verb. Medic.* non esse Medicorum tristitia infirmis annunciare, sed læta, intelligendum est, ut ipsemet Caietanus se se explicat, ad excusandos bonos Medicos, qui partes suas implere solent; non indiscriminatim, ut ex eodem Caietano referunt Salmanticenses. Ne multa: Medicus, si ex officio Medici, certe ex professione christiana, proci valet, astringitur indicare ea quæ ex lege evangelica, & ecclesiastica infirmi exequi tenentur. Non est tamen necesse ut ipse Medicus directe infirmo indicet vitæ periculum; sed etiam per alios, nempe amicos, & consanguineos, peragere id valet, prout prudentia christiana melius iudicaverit expedire. Nec regula præfata hic assignari potest. Extrema tantum sunt vitanda, & illorum qui absque ulla necessitate infirmos turbant; & aliorum qui ob vanum timorem ægrotos turbandi absque sacramentorum susceptione illos mori sinunt.

C A P U T I I I.

De iuramentis non ludendi, non mutuandi, non fideiubendi, non vendendi minori, nec emendi auctiori pretio.

I. **D**E pluribus materiis genere diversis, brevitate gratia, hoc in capite sermonem instituiimus. Innumeras movent difficultates Theologi recentes super quolibet proposito materiæ genere, & potissimum super iuramento non ludendi. Omnia quæ ipsi fusc pertractant, nos breviter resolvemus. Talia enim non sunt quæ longiorem requirant disputationem.

II. Quæst. I. *An iuramentum non ludendi*

validum sit? Resp. D. Thomas 2. 2. *quest. clxviii. art. 2.* statuit ludum moderatum ad virtutem eutrapeliæ pertinere. Tot tamen conditiones necessariae sunt ad constitutum ludum actum virtutis, ut in praxi difficile reperiantur omnes; potissimum si ludus peragatur inter homines caritate delictos. Animadvertendum quoque est, ludum illum dumtaxat ad virtutis actum reduci posse qui ad exhilarandum animum dirigitur, quique communiter in verbis, aut factis ludicris, & iocosis consistit. Quare omnes ludi, qui fortuiti, & casuales, qui ad lucrandas pecunias exercentur, excluduntur ab iis ludis qui ad virtutis actus reduci valent. Quibus positis dico, iuramentum, quod frequenter fieri solet, non ludendi validum esse: quia communiter fit de ludo immoderato, & pecuniario, quique est rixarum, & animi perturbationum, aliorumque malorum origo: consequenter est de re licita, honesta, & magno opere utili tum animæ, tum corpori. Quocirca falluntur Navarrus, & Rodriguez afferentes, eiusmodi iuramentum, seu votum non esse validum, quia ludus potest esse actus virtutis. Quandoquidem iuramentum fere numquam fit abstinendi a ludo qui sit virtutis actus: idque experientia constat. Homines enim qui virtuose ludunt, numquam simile iuramentum, aut votum emittunt. Deinde iuramentum non ludendi validum foret, etiamsi ludum virtuosum comprehenderet: quia perfectior virtus esse potest, quæ in abstinencia a tali ludica recreatione elucet. Moderata inter homines seminatque conversatio, ciborum sanitati utilium comestura, res uxoria ad actus virtutum spectant; attamen perfectioris virtutis est ab eiusmodi actibus abstinencia; ideoque iuramentum, seu votum ab eisdem abstinendi validum est, & obligans. Porro, ut dignoscere quis valeat, quandonam sub iuramento absoluto non ludendi comprehendatur nec ne ludus moderatus, sciat, fere semper iuramentum non ludendi fieri ad evitandam iacturam pecuniarum, & temporis, occasionem iurgiorum, ac rixarum. Quando autem constat de tali fine expresso; planum est tunc non comprehendendum ludum moderatum, & virtuosum. Ceterum, ut dixi, vix fieri potest ut ludi pecuniarii ad ludum virtuosum reducantur: & ideo in iuramento non ludendi, mea quidem sententia, semper comprehenduntur omnes ludi pecuniarii, quamvis parva sit pecunia quæ ludum exponitur: quia nimis familiare est periculum transiliendi limites moderate pecuniæ,

& moderati ludi. Quamobrem qui iuravit se in posterum non lusurum, ab omni ludo abstinere debet; alioquin periurus evadet. Non negamus, quandoque eiusmodi iuramenta fieri abique debita deliberatione, & ex impetu animi perturbati, sed tunc venandum erit, num fuerit sufficiens deliberatio. Concedo & ego iuramentum strictioris iuris esse; eiusque obligationem non extendendam ad res dubias, sed potius coarctandam esse. Verum id intelligendum est maxime, quando materia iuramenti, seu voti sunt actus qui vocantur supererogationis. Quando vero iuramentum, seu votum est de vitando periculo amittendi bona tum spiritualia, tum temporalia, a quorum malorum occasione etiam absque iuramento Christianus abstinere deberet; tunc, ut ego quidem arbitror, iuramentum potius amplificandum (moderate tamen, & intra genus materię iurate) quam coarctandum est. Quare minime mihi probantur innumerae illæ distinctiones, & subtilitates quas ex Sanchez, Palao, & Leandro exscribunt Salmanticenses *tractat. xvii. cap. ii. punct. 7. §. 4. num. 96. & seq.* & ideo, tamquam inutiles, missas facio; potissimum illas quibus gravitatem, & parvitatem materię ex diverso iurandi fine colligentes, statuunt parvitatem materię esse modo temporis, modo pecuniæ iacturam, & consequenter iurantem nunc venialiter, nunc mortaliter peccare iuxta maiorem aut minorem materię iurate transgressionem: quæ omnia supra explosimus, docentes, neque in assertorio, neque in promissorio iuramento parvitatem materię reperiri.

III. *Quest. I. An qui iuramentum, seu votum emisit non ludendi, possit alteri nummos dare, ut suo nomine ludat, & ipse ludo assistere?* Resp. Pigeret sane me ista humanæ calliditatis inventa proponere, nisi in utramque partem a Theologis disputarentur. Communior recentiorum opinio, quam propugnant Sanchez, Leander, Palao, Fagundes, Salmanticenses, Tamburinus, Sporer, & alii, defendit absolute, posse iurantem talem per interpositam personam ludere, & ludentem aspicere: quia proprie, & in rigore iurans non ludit: & cum iuramentum strictè interpretandum sit, non debet extendi ad hunc ludum mediatum, & remotum. Hæc est unica istorum Auctorum ratio.

IV. Iam communi vertitur proverbio, quod qui per alium facit, per se ipsum facere videtur. Iuramentum strictè interpretandum, potissimum quando res iurata non prohibetur

tur ipsa divina lege, sed est supererogationis; semper tamen interpretatio isthæc secundum regulas bonæ fidei, & christianæ prudentiæ esse debet. Porro, cum quis, expertus se ludendo prodigere pecunias suas, patrimonium dilapidare, tempore terere, rixas & iurgia excitare, iurat se in posterum non lusurum, ut eiusmodi mala declinet, non evitat hæc omnia, cum per interpositam personam ludit: nam pecuniæ, & patrimonium prodiguntur, otiose tempus infumitur, & iurgiorum rixarumque periculum est. Verum, inquit adversarii, hæc omnia nihil obstant: quia non est attendendum, an finis iuramenti concurrat, sed an sub materia promissa comprehendatur. Immo repono ego, ex intentione, & sine iurantis interpretatio iuramenti colligenda est. Materia iuramenti est ludus. Esto: at certe non est ludus utcumque, & ab omni circumstantia seiunctus; cum in acceptione sit actus indifferens, & vix congrua iuramenti materies; sed ludus, ut est occasio iacturæ pecuniarum, patrimonii, temporis, ut est causa iurgiorum, rixarum, aut impedimentum vacandi rebus divinis, & consulendis propriis negotiis, est reipsa iuramenti materies. Hæc autem omnia contingunt, cum iurans per interpositam personam, seu aliena manu ludit, & propriis oculis ludentes spectat. Ergo est materia propria iuramenti quod communiter fit non ludendi. Distinctio vero qua contrariæ sententiæ Auctores dicunt ea quæ recensimus consecutaria, finem, non materiam esse iuramenti, & finem externum non cadere sub lege: hæc, inquam, distinctio similis est alteri qua non pauci votum paupertatis servare sibi blandiuntur, si pecunias non propria, sed aliena manu ad arbitrium expendant, vel in alieno scrinio conservent. Quæ sane distinctiones nugæ mihi sunt, & meræ cavillationes, ortæ sine animo decipiendi (quod præsumere nefas esset) certe ex præpotera assuetudine revocandi ad regulas abstractas, & metaphysicas morum præcepta. Sapissime finis legis non cadit sub lege, quando est omnino extrinsecus; secus, si est intrinsecus, & constituit materiam ipsius legis, ut in præsentia contingit.

V. Similiter dicimus, hunc iuratorem non posse alterius nomine ludere. Etiam in hac hypothese distinctione utuntur laudati Theologi. Aiunt namque, si finis iuramenti fuerit vitare iacturam temporis, ut possit Deo vacare, suisque rebus attendere; tunc nequit vel alterius nomine ludere. Si vero finis fuerit

declinare iacturam pecuniarum, occasionem rixarum, & iurgiorum; dicunt posse eum tunc ludere, quin transgrediat iuramentum: quia in ludente alienis pecuniis huiusmodi contingere minime solent. Sed hæc distinctio nem ut ineptam reiicimus; cum ipse iurans iuramentum suum cum tali præcisione, seu distinctione non copulaverit. Siquidem in absoluto iuramento non ludendi omnia recensita incommoda intelliguntur cavenda: & quamquam frequentiora sint in ludo propriæ pecuniæ quam alienæ; attamen, quoties ludi sunt pecuniarii, assuetis eiusmodi ludis familiaria sunt descripta mala; quæ ut declinarent, sacramenti sese munierunt vinculo. Dicendum ergo nobis videtur, talem iuramentem neque proprio, neque alieno nomine absque iuramenti transgressionem posse ludis vacare.

VI. *Quest. III. An iuramentum non ludendi cum tali persona, aut in tali domo, vel in tali genere ludi, validum sit?* Resp. Si hoc iuramentum, vel votum sit de re omnino indifferenti, quemadmodum absolute est ludus cum tali persona, vel in tali domo; iuramentum ad nihil obligat. Ceterum, si habeat finem honestum, videlicet fugam rixarum, iurgiorum, quorum talis persona occasio esse solet; si talis ludus est causa amittendi magnam pecuniæ summam; si illa domus origo est malorum: tunc iuramentum factum evitandi præfata mala, & pericula validum est; atque iurans sub periculi poena illud observare adstringitur: quia iuramentum est de re bona, & honesta. Adverte tamen, ut iuramentum, seu votum validum sit, non satis esse illud posse in finem honestum dirigi; sed oportere insuper ut ipse iurans tacite, vel expresse habeat talem finem honestum. Hinc iuramenta eiusmodi non ludendi cum tali persona, in tali domo, ex tædio, & ira concepta, & in vindictam talis personæ facta, incauta sunt, & invalida. Iuramentum factum in commodum filiorum, vel aliorum, & ab ipsis acceptatum, validum est, nec potest retractari. Iuramentum conditionatum durat, donec impleatur conditio. Titius filius iuravit se non lusurum, donec pater Roma redierit. Romæ moritur pater. Potest ne filius ludere? Negat Bonacina *disp. xiv. p. i. punct. 16. num. 6.* Sed vera est affirmans opinio, quam defendit Tamburinus *Lib. III. cap. III. §. 5. num. 64.* quia manifesta præsumptio est talem fuisse iurantis animum. Nimis materialis est Bonacinae interpretatio.

VII. Quæst. IV. *Anvctum, seu iuramentum non mutuandi sit validum?* Resp. Absque ulla controversia eiusmodi sive votum, sive iuramentum nullum est. Mutuari namque est actus misericordiae, & caritatis; & quoadque ex præcepto ad mutuandum obligamur. Ergo iuramentum abstinendi a tali actu non est de re honesta, & licita; & idcirco invalidum. Idem omnino dicendum de iuramento non fideiubendi. Ut autem clarior sit resolutio, sub variis circumstantiis considerari potest præfatum iuramentum. Nam, si absolutum sit, & fiat vel ob Dei honorem, aut ob propriam utilitatem; patet esse invalidum, & nullum: quia repugnant tum consiliis, tum præceptis evangelicis; & consequenter non potest in Dei honorem cedere. Si iuramentum fiat ob vitandam gravem iacturam proprii patrimonii, & filiorum, ac propriæ familiæ damna, quæ solent esse causæ ad eiusmodi iuramenta inducentes, quæque finem honestum constituunt; quia urgente necessitate proximi, præceptum quoque urgere potest mutuandi etiam ob dictum finem, non obligat saltem in omni eventu, quia adversaretur maiori bono, videlicet succurrendi proximo constituto in gravi necessitate. Si vero iuramentum fiat in gratiam tertii, post illius acceptationem obligat, nec retractari valet, secus post acceptationem. Denique hoc iuramentum considerari potest ex parte formæ, qua concipitur. Nam, si iuras te mutuo non daturum pecunias, nec fideiussurum absque prævio examine, & accepto prudentum, amicorumque consilio; iuramentum validissimum est: quia non reicit omne mutuum, nec quancumque fideiussionem, sed tantum incautam, & imprudentem. Sæpe enim corrumpunt, vel maxima damna patiuntur familiæ ob fideiussiones præcipites & incautas. Quoties ergo quis iurat abstinere a mutuo, & fideiussione absque hoc examine & consultatione; iuramentum optimum est, & attingit iurantem. E contrario iuramentum fideiubendi, & mutuandi omnibus indiscriminatum invalidum est, & vitiosum: quia includit prodigalitatis vitium, & imprudentiæ, nisi sit alia conditione circumscriptum. Validum vero foret, si iurans esset absolutus dominus suorum honorum, filii, & necessariis heredibus destitutus, atque iuraret in honorem Dei mutuari, & fideiubere. Hac enim ratione omnia bona sua pauperibus distribuere posset. Similia iuramenta fideiubendi, mutuandi, distribuendi bona sua in elemosynam pau-

peribus, ita interpretanda communiter sunt, ut executioni mandentur minori, quoad fieri potest, detrimento, & periculo ipsius iurantis. Circumstantiæ tamen omnes bene sunt ponderandæ.

VIII. Ultimo loco spectanda est persona quæ iuramentum emittit non mutuandi, non fideiubendi. Nam, si Clericus sit, & iuret non fideiubere pro laico, validum est: quia Clericis in sacris vetitum est fideiubere pro laicis, excepta necessitate, ut colligitur cap. Te quidem xi. quæst. i. & cap. i. de fideiussoribus; ubi tamen prohibetur Clericis frequentia fideiussionis. Hodie vero fideiussio facta a Clerico pro laico valida est: & Clericus solvere tenetur de patrimonialibus bonis, aut etiam, ut vult Sylvester verb. Fideiuss. quæst. iiii. de redditibus beneficii; de quibus tamen disponere pro arbitrio nequit, cum administrator, non dominus sit, ut suo loco dictum est.

IX. Quæst. V. *An iuramenta facta a mercatoribus non emendi auctiore pretio, & non vendendi viliore, valida sint?* Resp. Invalida esse communiter sentiunt omnes. Quoniam nec in Dei honorem, nec in proximi utilitatem cedunt. Qui itaque talia edunt iuramenta, servare eadem minime attinguntur.

CAPUT IV.

De iuramento contra aliud iuramentum. Item de iuramento non accusandi, non denuntiandi, atque de iuramento nimis prodigo.

I. **D**Uobus modis potest secundum iuramentum priori iuramento esse contrarium, scilicet vel actu iurandi, vel in materia iurata. Exemplis rem declaro. Iurasti te numquam sub iuramento quidquam promissurum, vel superiore inconsulto, vel absque scriptura: deinde absque his circumstantiis scripturæ, vel consultationis iuras, & promittis aliquid licitum, & honestum. Hoc secundum iuramentum illicitum quidem est; validum tamen & obligans, quoties materia promissa, & iurata licita est, & honesta. Iurasti Deo servare castitatem: deinde promittis sub iuramento te ducturum puellam in sponsam. Hoc secundum iuramentum, contrarium priori in re iurata, est illicitum simul, & invalidum. Violare siquidem id quod voto, aut iuramento promissisti, semper illicitum est, & prohibitum. Ita docent communiter omnes. Advenit tamen, debere primum iuramentum obligare eo tempore quo secundum iuramentum emittitur, ut

istud invalidum sit. V. g. iurasti te ducturum Rosam: deinde sub iuramento promittis te ducturum Cæciliam. Secundum iuramentum invalidum est, quia tempore quo factum fuit, durabat primum. Quod autem initio invalidum est, tractu temporis non convalescit, in 6. reg. Non firmatur, de reg. iur. Contra vero si primum iuramentum cessavit, quando emittitur secundum, manifestum est secundum obligare.

II. Quæst. I. *An dispositiones factæ contra priora iuramenta valida sint?* Resp. Iurasti te non venditurum campum, non mutaturum testamentum, non ducturum Bertam in matrimonium: deinde campum vendis, testamentum mutas, Bertam ducis. Sunt ne validæ dispositiones istæ? Quid, si iuramento firmatæ essent? Iuramentum invalidum est, quia est de re illicita. Ceterum dispositiones civiles validæ sunt. Quoniam per iuramentum tibi minime abstulisti facultatem vendendi, & commutandi quæ antea vendere, & commutare iure poteris; sicuti, si iurasti te ieiunaturum, non idcirco tibi eripuisti comedendi potestatem; sed solum iuramentum comesturam illicitam reddit. Licet ergo secundum iuramentum contrarium priori in re iurata invalidum sit; non tamen invalidæ sunt dispositiones civiles, quæ a libera potestate disponentis pendent. Hæc tamen intelligenda sunt, dummodo potestatem reapse habeas disponendi de rerum venditione, & commutatione. Iurasti equi tui venditionem, & reipsa Petro illuc vendidisti, & tradidisti. Hunc eundem equum cum iuramento vendis Paulo. Hæc secunda venditio nulla est: quia vi prioris venditionis, & traditionis equus ablati est a tuo dominio. Iuxta hanc communem doctrinam plures alios consimiles casus resolvere poteris.

III. Quæst. II. *An iuramentum non accusandi, non denuntiandi, invalidum sit?* Resp. Iuramentum universale non accusandi, nec denuntiandi invalidum est: quia sæpe urget proceptum accusandi, & denuntiandi delicta potissimum quæ cedunt in damnum publicum. Et, quamquam bonum etiam sit & honestum quandoque non accusare; non obstat tamen quominus iuramentum universale factum non accusandi sit nullum: quia, cum iuramentum universale includat omnes casus, eo ipso quod plures sint illiciti, totum corrumpit: nam enim ex quocumque defectu iuramentum de accusanda, vel non accusanda aliqua determinata persona valebit, vel non valebit, prout caritas, & pru-

dentia suadebit, aut dissuadebit obligationem accusandi. Hac ipsa ratione iuramentum accusandi universe omnes absque ulla exceptione nullum est. Sæpe enim accusatio caritati, prudentiæ, & iustitiæ adversatur.

IV. Plures solent moveri difficultates super hoc iuramento de accusando ante, vel post delictum, & super intelligentia illius cap. Quemadmodum, §. Illud de iureiurando, ubi Innocentius III. declarat iuramentum generaliter factum de non accusando uxoris criminæ, non esse obligatorium: quia contingere potest quod mulier sit infidelis, & nolit cohabitare absque iniuria Creatoris, quo in casu tenetur vir illam accusare; secus, si delictum uxoris esset adulterium. Verum non est cur in eiusmodi quæstionibus tempus teramus. Illud solum addendum, plurima iuramenta denuntiandi, vel accusandi aliorum crimina frequenter fieri animo vindictæ; & idcirco non obligare, utpote de re illicita. Quod si vindicta gravis fuerit, duplex erit peccatum & contra caritatem erga proximum, & contra religionem, eo quod nomen Dei assumitur ad confirmandum vindictæ propositum. Hinc iuramentum puerorum accusandi socios apud Imaginos, iuramenta parentum, & dominorum puniendi filios, & servos invalida sunt, & culpabilia communiter, quia facta animo vindictæ; quæ tamen cum gravis esse non solet, ideo non excedit culpam venialem. Quod si hæc iuramenta emittantur animo evangelicæ correctionis, appareatque spes boni eventus; valida tunc esse possunt. Sed non ita frequenter hæc occurrunt.

V. Quæst. III. *An iuramentum prodigum ob finem turpem sit validum?* Resp. Duplici in sensu resolvenda est præfata quæstio. Primum an iuramentum quidquam donandi meretrici ob copiam sui corporis sit validum? Secundo an iuramentum istud, quatenus prodigum, sit pariter invalidum? Ad primum quod attinet, omnes concedunt, promissionem iuratum factam meretrici ante perpetratum flagitium debere rescindi, cum sit illicita; perpetrato vero delicto, implendam esse adfirmant, eo quod tunc pretii solutio licita sit. Quod non contingit in donatione simoniaca, quæ semper illicita est, sive ante, sive post collationem gradus ecclesiastici. Hæc omnia communia sunt. Ego tamen dicerem, fornicatorem teneri ad dandum pretium meretrici post perpetratum crimen, non vi promissionis factæ ante perpetratum delictum, quam nullam dicerem, sicut & iuramentum;

sed vi iuris confurgentis post patrationem criminis. Res tamen tanti non est, ut contentionis funem ducamus.

VI. Circa secundum plures Theologi docent, promissionem iuratae quae prodiga sit, valere pro illa parte qua iusta est; secus pro parte excessus, quo efficitur prodiga, sicut & iuramentum. Molina *Tom. II. disp. cclxxi.* & Sanchez *Lib. III. cap. ix. n. 27.* docent, promissionem iuratae prodigam integram valere secundum omnes partes: quia, licet culpam commiserit qui prodige donare iuravit; ipsa tamen impletio promissionis iuratae licita est. Haec opinio mihi falsa est: nam promissio vere prodiga semper est culpabilis, non modo quando fit, sed etiam quando impletur. Prodigalitas namque vitium est. Ergo illius quoque executio peccatum erit. Igitur evidens est promissionem huiusmodi, saltem prout est prodiga, nullam esse. Ceterum mihi absolute, & secundum omnes partes nulla est dicta promissio iurata, quae vinculum iniquitatis esse nequit. Si itaque absolute prodiga est, absolute pariter nulla erit. Quare utramque opinionem reiicimus, nempe primam, quae docet esse validam hanc promissionem pro ea parte qua prodiga non est; & secundam, quae integram promissionem validam defendit. Quoniam promissio absolute prodiga, tota vitiosa est: ergo tota nulla est. Nec verum est quod ait P. Sanchez, culpam committi, dum prodige promittitur; secus dum executioni mandatur ipsa prodiga promissio. Falsum est hoc apertissime: quandoquidem prodigalitas est absolute vitiosa. Ergo & quando promittitur, & quando impletur promissio, culpa contingit. Perperam vero adducitur exemplum mercedis quae datur meretrici. Nam solutio pretii ex iustitia meretrici debetur; nec quidquam malitiae in se involvit; licet malitiam, seu actus culpabiles praesupponat.

CAPUT V.

De iuramento metu, & iniuria extorto.

I. EX duplici metu oriri potest iuramentum, levi scilicet, & gravi. De iuramento ex metu levi proficiscente nulla est difficultas, quia penes omnes validum est. Circa iuramentum ex metu gravi tota est quaestio, quae agitari potest spectato iure naturali, canonico, & civili.

II. Prima sententia docet, nullam esse iuramenti gravi metu extorti obligationem sive in foro interno, sive externo. Et hanc sententiam docuerunt plures Iuristae, Vincentius

Abbas, Alciatus, Felinus, Lopez, Rolandus, Flaminius, quos citat Sanchez *Lib. IV. de matrimon. disput. xx. numer. 3.* atque hanc opinionem esse probabilem.

III. Secunda opinio defendit, iuramentum metu gravi extortum validum quidem esse in foro conscientiae, & obligare sub mortali; secus in foro iudiciali externo. Hanc defendit Valentia *disp. vi. quest. vii. punct. 4. §. 3.* & Fachinæus *Lib. VIII. controuv. cap. cii.*

IV. Tertia, quae communis est penes omnes Theologos, potissimum si ius naturale, & pontificium spectetur, docet, iuramentum metu gravi extortum absolute validum esse. Hanc expresse docent D. Thomas 2. 2. *quest. lxxxix. artic. 7.* Caietanus, & Sylvius *ibid.* Soto *Lib. VIII. q. 1. artic. 7.* Navarrus in *Man. cap. xii. n. 14.* Covarruvias *de spons. II. Part. cap. 111.* Molina *Tom. I. tractat. 11. disput. cxlix.* Suarez *Lib. III. capit. xvi. n. 18.* Sanchez *Lib. III. in Decal. capit. xi. numer. 14.* Lessius *Lib. II. cap. xlii. dub. 6.* Gutierrez *de iur. I. Part. cap. lvii. n. 18.* Diana *Par. VIII. tractat. vii. resol. 57.* Azorius *Lib. I. capit. xi. quest. xii.* & ut dixi, communiter omnes Theologi. Atque nunc sermo est de metu per iniuriam illato: nam si iustus foret metus, nulla esset difficultas. Ratio evidens est: quia metus, etiam gravis, non tollit quin iuramentum illud sit voluntarium, & liberum. Validum ergo erit iure naturae. Iure quoque canonico validum est, ut colligitur ex cap. *Debitores*, ubi Alexander III. decernit eos qui iuraverant solutionem usurarum, cogendos esse ut Domino iuramentum exsolvant. Huc quoque pertinet quod docet Innocentius III. *cap. Ad audientiam, de his, quae vi.* Quod confirmari potest ex Angelico. Hoc iuramentum comitantur iustitia, & iudicium; nec in deteriore recidit exitum. Porro *quicumque* (inquit Angelicus) *iurat aliquid se facturum, obligatur ad id faciendum, ad hoc quod veritas impleatur; si tamen alii duo comites adsint, scilicet iudicium, & iustitia.* Et in respon. ad 3. subdit, *quod in iuramento quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Una quidem qua obligatur homini, cui aliquid promittit; & talis obligatio tollitur per coactionem: quia ille qui vim intulit, hoc meretur ut ei promissum non servetur. Alia autem est obligatio qua quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen eius promisit; & talis obligatio non tollitur in foro conscientiae: quia magis debet damnum temporale sustinere quam iuramentum violare. Potest tamen repetere in iudicio quod solvit*

vel Praelato denunciare, non obstante quod contrarium iuravit: quia tale iuramentum vergetur in deteriore exitum: esset enim contra iustitiam publicam. Romani autem Pontifices ab huiusmodi iuramentis homines absolverunt, non quasi decernentes huiusmodi iuramenta non esse obligatoria, sed quasi huiusmodi obligationes ex iusta causa relaxantes.

V. Faciles quandoque solent esse Praelati in relaxandis huiusmodi iuramentis; prudentia tamen opus est. Nam, si ex dispensatione scandalum, vel iniuria religionis christianae immineret, ut si infideles reputarent nullam esse apud nos iurandi religionem; tunc dispensatio concedenda non foret.

VI. Obiicies 1. Simplex promissio metu extorta non obligat: ergo neque iuramentum promissionem confirmans: accessorium enim sequitur principale. Resp. Negatur consequentia. Promissio simplex, quae iure naturae valida est, iure positivo fit invalida ob coactionem. Sed nullum ius positivum canonicum invalidum declaravit iuramentum coactum. Nec exigitur pro illius valore quod promissio valida sit; sed satis est quod eius executio sit licita. Immo in iuramentis coactis promissio minime consideratur (tantum abest ut sit quid principale, & iuramentum accessorium) sed ipsum iuramentum per se consideratur: nec extorquetur ad confirmandam promissionem, sed ad invocandum Deum in testem rei futurae asertae. Denique promissio fit homini, qui iniuria illam extorquet; iuramentum fit per Deum, & ob illius reverentiam servandum est.

VII. Obiicies 2. Votum metu extortum, sicut & matrimonium, invalida sunt: ergo & iuramentum. Item Pontifex in cap. *Quamvis de pactis in vi.* declarat pacta quae non vi, aut dolo firmata sunt, servanda esse: ergo, si vi, aut dolo firmata fuissent, servanda non essent. Resp. ad primum negatur consequentia, nam votum, & matrimonium coacta, declarata sunt positivo iure nulla; quae alioquin iure naturae, non secus ac iuramentum, valida forent, eo quod modo eodem libera sint, & voluntaria. Sed iuramentum nullo iure declaratum est nullum. Adde, matrimonium esse nullum, etiam si iuramento firmatum fuisset: quia ad hoc ut quis actum iuratum exequi teneatur, debet actus ille (quod est magnopere attendendum) esse licitus; quae autem sunt vetita, licita non sunt. Matrimonium coactum prohibitum est: ideo iuramentum quo illud confirmatur, est nullum, quia est de actu vetito, & illicito.

Ad secundum dicitur, Pontificem declarasse, iuramenta sine vi, & dolo facta, esse valida in utroque foro, tam interno, quam externo. Ceterum quae vi iurata sunt, in foro externo irrita iudicari solent: quia cogenti per iniuriam alterum ad iurandum in foro externo non datur actio. Quae omnia confirmat ipse Pontifex his verbis: *Ut agatur consultius, & auferatur materia peierandi, non eis ita expresse dicatur, ut iuramenta non servent: ubi Pontifex sermonem habet de absolutione quae a foro externo concedi solet.* Subdit tamen: *Si ea non attenderint, non ob hoc sunt, tamquam pro mortali crimine, puniendi: quod pariter de exterioris fori punitione intelligendum est: quia Ecclesia, cum in detestationem iniusti cogentis, tum ob commiserationem illius qui vim, & iniuriam pertulit, coacta iuramenta punire numquam solet, tamquam periuria, etiam si servata non fuerint.*

VIII. Quaest. I. An iuramentum coactum, si ius civile tantum spectetur, validum sit? Resp. Probabilissima mihi videtur opinio quae docet, iuramentum coactum, spectato solo iure civili, invalidum esse. Nam magistratus civiles pollere facultate statuendi leges, & conditiones servandas in quolibet futuro iuramento, res certa videtur. Nonne magistratus isti reapse decernunt, quinam ad iurandum admittendi, quinam repellendi sint? Hac eadem ratione alia onera, seu alia statuta condere valent, quibus declarent, iuramenta quae caruerint conditionibus a se praescriptis, seu quae facta non fuerint iuxta praescriptum suarum legum, nulla esse. Haec omnia certa videntur. Sed ius civile reipsa declaravit, iuramenta coacta irrita esse, tum in *autentica Sacramenta puberum*, ubi expresse statuitur, iuramenta per vim, vel metum facta nullius esse roboris: quod etiam cavetur in *leg. Non dubium cod. de legibus*: item in *leg. Iuris gentium, ff. de pactis*, ubi dicitur, quod quoties pactum a iure communi remotum est, servare hoc non oportet, nec obligat; neque iusiurandum de hoc adiectum, ne quis agat, servandum. Hanc opinionem tamquam probabilioram defendit Castropalaus, qui pro eadem plures laudat. Haec tamen eruditionis potius gratia dicta sunt: nec enim ad nos admodum pertinent: cum tamquam sententiam certam teneamus, eiusmodi iuramenta iure naturae, & pontificio valida esse.

IX. Quaest. II. An qui gravi metu compulsus iuravit se rediturum ad carcerem, teneatur redire? Resp. Primo certum est, namine dissentiente, ad reditum iurantem

eiufmodi teneri, si carcer iustus fit, etiam si poena mortis subeunda foret. Difficultas est, an, quando carcer iniustus est, & adeit probabilis timor iniustae vexationis, teneatur iurans redire. Negant plures Auctores, Covarruvias, Plaza, Basilius Legionensis, Gutierrez, Vasquez, Navarrus, quos citat, & sequitur Reginaldus Lib. XVIII. Praxis, numer. 62. Leander disput. x. quest. XXI. ubi plurimos laudat. Contraria sententia communior est, & mihi probabilior, quam defendunt Toletus Lib. IV. capit. XXII. numer. 2. Lessius Lib. II. cap. XLII. dub. 6. numer. 28. Sanchez Lib. III. cap. XI. numer. 3. Suarez Lib. II. cap. 10. numer. 24. Bonacina Tom. II. disput. IV. quest. 1. punct. 9. numer. 2. Caietanus 2. 2. quest. LXXXIX. art. 7. Soto Lib. VIII. quest. 1. artic. 7. Sylvius 2. 2. quest. LXXXIX. artic. 7. quest. 1. ad 8. Sporer in 2. praecep. Decal. cap. 1. sect. 2. §. 4. & communiter alii. Ratio est, quoniam reditus ad carcerem ob finem servandi iurisurandi fidem actus est fortitudinis, veracitatis, patientiae, & religionis. Nec iste censetur se se occidere, vitamque suam prodigere; sed solum periculo vitae se re exponere: ad quod non raro ex iusta, & rationabili causa tenemur omnes. Dicimus tamen, te debere redire ad carcerem, etiam cum periculo amittendae vitae, quando, dum iurasti, hoc periculum prospexisti. Quod si factu iuramento absque hac praevisione, periculum istud supervenerit, ex mutatione tam gravis circumstantiae ad reditum non teneris.

X. Obiicies. Iure caritatis quisque tenetur periculum propriae vitae fugere: ergo iuramentum non declinandi hoc periculum, sed potius adeundi illud, caritati repugnat, & consequenter illicitum est: eo vel maxime quod talis reditus tyranno occasionem suppeditat iniquae vexationis: nec fidelitas servanda est iniquo petitori. Resp. Urget utique fugiendi periculum iniustae mortis, alteriusve gravissimi mali, praecipuum. At iuramentoposito non fugiendi, aut redeundi, cessat fugae obligatio. Quoniam, dato iuramento, illius observatio actus est fidelitatis, fortitudinis, veracitatis, & religionis. Neque tali reditu tyranno porrigitur iniustae vexationis occasio; sed ille ex sua iniquitate favienti ansam arripit. Et, licet servanda violento aggressori fides non sit, servandum tamen est obsequium Deo, cuius testimonium adductum fuit in iuramento, quo reditus ad carcerem firmatus fuit.

XI. Quest. III. An captivus apud Turcas,

licentia abeundi obtenta, pignore iuramenti pro reditu dato, redire teneatur? Resp. Auctores relati pro prima opinione numer. 9. exposita, negative respondent; sed communior, immo communissima sententia affirmat ob rationes praec. quest. datas. Quibus addi debet scandalum, & dedecus christianae religionis, quod ex inobservantia praefati iuramenti consequetur.

XII. Quest. IV. An Episcopus relaxare valeat eiufmodi iuramenta? Resp. Si iuramentum iustum sit, ut si iurasti custodi innocenti te rediturum, quo in casu vi iustitiae redire adfringeris; certum est non posse ab Episcopo relaxari. Immo iurans nequit in simili casu dispensationem petere; quamvis aliqui Auctores doceant, licite posse Episcopum dispensare, etiam si iuramentum iustum sit, quando imminet vitae iactura, vel alterius gravissimi mali periculum. Sed haec opinio communiter rejicitur. Quia iudex, & custos ius legitimum habent retinendi captivum, seu carceri mancipatum: cui iuri cedunt ob acceptum iuramenti pignus. Ergo relaxatio talis iuramenti laderet praefatum ius; damnumque iudici aut domino, aut custodi inferret. Si vero iuramentum extortum iniustum sit, & carcer iniustus; tunc certum est relaxari posse ab Episcopo. Advertendum tamen, quod alias diximus, ne eiufmodi dispensationes scandalum, & irrisionem christianae religionis inferant. P. Vasquez dicit, iuramentum datum custodi redeundi ad carcerem obligare solum, cum custos bona fide credit iusta captivum detineri in carcere; secus, si iudicis iniustitiae particeps sit ipsemet custos. Fagundez, quem laudat Leander disp. x. quest. XXVI. absolute docet, non attingi iurantem ad reditum, sive custos innocens sit, sive iudicis, & tyranni malitiae particeps. Verum hae opiniones, licet eas probabiles appellet Leander, rejiciuntur communiter a Theologis. Pariter communis Theologorum opinio asserit, captivum dimissum a Turcis, teneri solvere aures quos pro sua redemptione se daturum iuravit.

XIII. Quest. V. An qui latroni, seu cuique predatorum promisit iureiurando servandae vitae causa centum aureos, teneatur servare iuramentum? Resp. Omnes Auctores qui docent, iuramentum gravi metu extortum nullum esse, defendunt quoque, praefatum iurantem non teneri promissa iurata implere. Sed communissima opinio oppositum propugnat. Quare omnes qui defendunt iuramentum, etiam gravi metu extortum, validum esse,

esse, docent etiam, eum qui iurat latroni se daturum pecunias pro sui capitis redemptione, teneri solvere pecunias iuratas obligationem dictam, quod iuramentum validum sit: & licet promissio simplex nulla evadat ob iniuriam a latrone illatam, iuramentum tamen ob reverentiam divini testimonii obligat implere promissa. Quare non recte scripsit M. Tullius Lib. III. offic. cap. IX. Quod ita iuratum est, ut mens conciperet fieri oportere, id servandum est, quod aliter, id si non feceris, nullum periurium est: ut si praedictis pactum pro capite pretium non attuleris, nulla fraus est, ne si iuratus quidem id non feceris. Nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium. Cum hoc nec fides esse debet, nec ius iurandum commune. Non enim iuratum iuratum, peierare est; sed quod ex animi tui sententia iuraveris, sicut verbis concipitur more nostro, id non facere periurium est. Scite enim Euripides:

Iuravi lingua, mentem iniuratum gero.

XIV. Hanc Ethnicorum fallacem doctrinam adoptarunt non pauci Casuistae recentes, qui docent, captum a latrone posse sub restrictione mentali iurare se daturum pecunias, si debuerit, si sibi placuerit, si voluerit. Hanc sententiam docet Leander disput. x. quest. XVIII. ubi plures laudat Auctores, quos inter Soto Lib. III. quest. 1. artic. 7. Sed tantum abest, ibi docere illum opinionem Leandri, ut immo his verbis eam impugnet. Statuitur regula generalis. Si verba exteriora prolata respectu intentionis plane falsa sunt, id est menti eius dissona, universim, & absque ulla exceptione est peccatum mortale. Id quod presenti exemplo monstratur, ubi extra sine restrictione iuratur, & in mente non habetur absoluta intentio. Neque iurans excusatur per illam mentalem restrictionem: Dabo, si debeo; aut iuro dare, si debeo. Nam, postquam verbis non explicat, sed verba sunt absoluta, non consonat os menti, sed ficta est iuratio, quia intus non fit absolute ut explicatur extra. Quem ideo casum comprehendit sententia Augustini super Psalm. XXIII. relata cap. Util. XXII. quest. II. & can. In dolo. ubi ait: In dolo iurat qui aliter facturus est quam promittit. Quapropter, quantumcumque per vim, & iniuriam fuerit iuramentum extortum, factumque ad redimendam vitam, erit mortale periurium. Solummodo Sotus, & ceteri Theologi docent, licitum esse uti amphibolia vere externa, quae vi verborum ab extorquente per vim iura-

mentum percipi possit. Restrictiones vero mentis, ut sunt illae quas prodit Leander, Dabo si voluero, si debuero, graviores Theologi cum Soto improbant. Recentes vero Casuistae non pauci Ciceroni iniqui, Non enim falsum iurare peierare est, adherent; solumque addunt falsum materialiter: ipsi quoque placet illud Euripidis, Iuravi lingua, mentem iniuratum gero. Si vera foret haec quorundam recentiorum doctrina, nunquam eveniret casus quo iurans teneretur solvere latroni iuratas pecunias: semper enim aut expresse, aut tacita mentis restrictione suum iuramentum circumveniret. Nam citati Casuistae docent, quod, si capti a latronibus rustici sint & rudes, ignorantes efformare mentis restrictiones, satis illis sit habere intentionem se se conformandi modo loquendi doctiorum virorum. Sed de his plura suo loco dicta sunt.

XV. Quest. VI. An qui iurat latroni, vel usurario, vel cuique predatorum, se non denuntiaturum illos apud iudicem, teneatur servare iuramentum? Resp. Negative respondent S. Thomas 2. 2. quest. LXXXIX. artic. 7. ad 3. Caietanus ibi dub. ult. Sylvius hic quest. 1. ad 6. Abulensis cap. v. Matt. quest. CCVI. & quest. CCLX. Angelus verb. Iuram. 5. q. XIV. Armilla verb. iuram. 4. quest. XI. Tabiena verb. iuram. quest. x. num. II. Barbosa Lib. XV. §. Eleganter num. 33. Ledesma Tom. II. tract. XI. cap. III. dub. 4. Soto Lib. VIII. quest. 1. art. 7. ad 8. in 3. memb. Aragon. 2. 2. quest. LXXXIX. art. 7. ad 3. Sanchez Lib. III. cap. XXI. num. 12. Non improbamus distinctionem qua utuntur Sotus, Sanchez, & Aragon., immo eam admittimus quoniam est ipsius D. Thomae, videlicet iuramentum non denuntiandi latronem tunc esse invalidum, quando latro ita nefarius est, ut bono communi infestus sit, turbetque publicam tranquillitatem, quia tunc urget praecipuum illum denuntiandi. Hoc expresse docet D. Thomas ad 3. Contra, si casus occurreret in quo non urgeret praecipuum denuntiandi, quia latro non esset bono publico exitialis (quod rarissime contingere existimo) tum iuramentum illi factum non denuntiandi servandum foret.

XVI. Quest. VII. An iuramentum per iniuriam exactum, quale est illud quod exigitur solet usurarius solvendi sibi usuras, aut non rescindendi contractum iniustum, validum sit? Resp. Certum est penes omnes, ex simplici promissione solvendi usuras non oriri debitum eadem solvendi: quia fenerator nullum ius acqui-

acquirat ex promissione sibi facta; sed peccat eas petendo, & accipiendo: consequenter nec in promittente obligatio ulla adest illas solvendi. Restat solum inquirendum, an iurans teneatur ad solutionem vi iuramenti. Negant aliqui, quos citat Leander *disp. x. quest. viii.* Sed communissima sententia est, iuramentum istud validum esse, & proinde implendum. Idque definitum est in *cap. Debitores, de iure iurando*. Ratio quoque est manifesta. Quia iuramentum semper servandum est, quoties non vergit in detrimentum salutis æternæ. Porro solvere usuras non est quid contrarium æternæ saluti. Quamvis enim ex parte recipientis solutio usurarum mala sit, & illicita; ex parte tamen solventis actus bonus est, potissimum facta promissione: quia pertinet ad fidelitatem, & veracitatem implere promissa, maxime iurata. Quid, si promissio fuit illicita, ut quando petisti mutuum, non necessitate cogente, sed causa prodigendi illud cum meretricibus, in ludis, aliisque vanis oblectamentis? In hac positione negant aliqui validum esse iuramentum, eo quod sit de re illicita. Adfirmant vero magis communiter alii, quia semper pertinet ad veracitatem, & fidelitatem implere promissum: quare ratione utuntur Sanchez *Lib. III. cap. xi. num. 5.* & Castropalaus *punct. 3. num. 4.* At, mea quidem sententia, non consistit. Quia, quando iuramentum promissorium habet materiam illicitam, semper nullum est, ut vel isti Auctores fatentur. At solutio usurarum absque ulla necessitate tum in promissione, tum in executione mala, & illicita est. Ergo iuramentum firmans talem solutionem nullum erit. Quam sententiam defendit etiam Caietanus *2. 2. quest. lxxxix. art. 7. ad 3. dub. 1.* Valentia *2. 2. disp. v. quest. xxi. p. 4. conclus. 5.* & mihi vera videtur.

XVII. Quest. VIII. An iuramentum non repetendi usuras solvas sit validum? Resp. Ut iam indicatum est, fenerator nullum ius acquirit exigendi usuras ex promissione sibi facta illas solvendi. Quapropter, si illas accipit, restituere tenetur. Et hac ratione iurans, impleto iuramento solutionis, statim repetere licite potest pecunias datas feneratori, ut omnes adfirmant. Quæritur dumtaxat, an, si quis iurasset se non repetiturum usuras, teneatur servare iuramentum istud secundum? Adfirmative respondent communiter omnes: quia actus non repetendi usuras licitus est; ac proinde licitum, validumque iuramentum. Poteris tamen a legitimo superiore ecclesiastico petere relaxationem eiusmodi iuramenti: quia,

si iurasti non repetere usuras, minime iurasti non impetrare dispensationem. Quid, si iurasses non denuntiare, neque impetrare dispensationem? Hoc iuramentum, ut diximus supra, nullum est, eo quod sit de re illicita: sæpe enim urget præceptum denuntiandi publicos usurarios. Quæ diximus de usuris, dicenda sunt de contractu iniusto ratione pretii, nimium exorbitantis a iustitia.

XVIII. Obiicies. Promissio solvendi usuras nulla est: ergo nullum quoque est iuramentum: quia accessorium sequitur naturam principalis. *Regula Accessorium, de regulis iuris in vi.* & *regula Cum principalis ff. de regul. iur.* Resp. Communis responsio Doctorum est, accessorium corrumpere, quando causa irritans principale concurrat, seu elucet etiam in accessorio; secus, si alia sit principalis, alia accessorii ratio. In presentia causa irritans promissionem est iniuria, & turpitudine extorquentis usuras; & ob hanc iniuriam nullum acquirit ius. Hæc porro turpitudine, seu iniuria non reperitur ex parte Dei, cui fit iuramentum: idcirco validum est. Hinc regula *Cum principalis*, non dicit, principali non subsistente, accessorium corrumpere; sed cum principalis causa non subsistit, tunc corrumpere iuramentum. Præter quam quod iuramentum in nostro casu non est accessorium, seu confirmans promissionem; sed confirmat assertionem futuram.

XIX. Quæst. IX. An iurans solutionem debiti, possit uti compensatione, quando tantumdem sibi debeat creditor cui iuratur? Resp. Suarez *Lib. II. cap. xxxvii.* fuso calamo hanc versat quæstionem. Pro opinione adfirmante licitam esse compensationem, refert Bartolum, cui subscribere ait communiter Iuristas. Sententiam vero negativam fatetur esse communem Canonistarum, *cap. Ad audientiam 1. de iureiuran.* Ipse vero adheret priori sententiæ adfirmanti, pluribus tamen adiectis conditionibus, & clausulis, quas neque recensere vacat, neque expendere, quia non iudicamus pretium operæ. Opinionem hanc adfirmativam defendunt quoque Sanchez *Lib. III. cap. xvii. num. 15.* Azorius *Lib. XI. cap. viii. quest. x.* Sententia negativa mihi probabilior est, & eruitur ex *cap. Ad nostram 1. de iureiuran.* & ex *cap. Debitores, & cap. Si vero de iureiur.* Sed sic evincitur ratione. Ideo secundum adversarios licita est compensatio, quia alia via repetere nequit iurans quod sibi debetur: & aliunde non est rationi consonum quod amittere debeat sua, & curare aliena; cum quisque prius

propria quam aliena curare teneatur. Atqui iuxta D. Thomam, & communem Theologorum sententiam servandum est iuramentum, etiam cum iactura bonorum temporalium: quia (inquit Angelicus loc. cit.) *magis debet damnum temporale sustinere quam iuramentum violare.* Quare ratione quisque tenetur tum usurario, tum latroni pecunias iuratas tradere ob iuramento Deo facti observantiam. Ergo potiori iure servandum est iuramentum Deo factum solvendi debitum creditori.

XX. Respondet Suarez, peroptime servari iuramentum, quia compensatio est quædam ficta solutio. Ficta scilicet solutio, non vera, & realis. At iuramentum veritate, non fictione exsolvitur. Reponit, iuramentum ab intentione pendere iurantis. Cum igitur iurans intendit compensationem uti; *verbum dandi, vel solvendi* (inquit Suarez num. 10.) *capax est huius amplæ significationis.* Si verbum dandi, & solvendi respectu creditoris excipit hanc amplam significationem; quidni etiam respectu feneratoris? Quidni respectu latronis, & piratæ? Quia, respondet ille num. 21. compensatio locum non habet respectu latronis, & usurarii ante realem solutionem. Quandoquidem, si non est debitum, non est compensatio. Latio vero, & usurarius nihil debent, priusquam pecunias recipiant. Esto. Sed subdo: cur si verbum *dandi, & solvendi* comparate ad creditorem tam amplæ est significationis, ut excipiat has subtilitatis clausulas, *Si tu mihi prius tantumdem quod debes, reddideris, solvam, si quid tibi debeo:* cur, inquam, hoc idem verbum has amplas significationes relate ad latrones, & usurarios non excipiet? Fortassis ex doctrina eiusdem P. Suarez difficile haud foret concedere quod petitur: quia, ut colligere fas est ex tota illius disputatione, principia quibus vertitur hæc eius sententia, sunt mentis restrictiones; ideo P. Sanchez, & alii restrictionum mentalium patroni præfatam propugnant opinionem. Quare a superiore abstinemus impugnatione. Addo solum, ipsummet Suarez *loc. cit. cap. xxxvi.* docere iuramentum implendum esse in propria specie, minime vero in re æquivalenti: ait enim num. 4. *Qui iuravit laborare in vinea alicuius, non facit verum quod dixit, etiamsi interesse solvat, vel alium vice sua mittat.* Et tamen iuxta communem estimationem magis accedit veritati qui per aliam personam supplet laborem iuratum in alterius vinea peragendum, quam qui solutionem iuratai creditori compensatione exequitur: quia ma-

gis illusio remanet creditor, dum nihil accipit de pretio sibi iurato, quam dominus vineæ, qui loco unius alterum recipit operarium.

XXI. Ex his constat falsam esse resolutionem casus, quam exhibet Tamburinus Lib. III. cap. 111. §. 5. num. 24. de iuo familiari Ioanne, cum non posset exigere a suo consobriño centum aureos sibi debitos ex equo illi vendito, totidem aureos mutuo sibi dari postulavit cum iuramento restitutionis; quos tamen minime restituit, quia compensatione uti se posse censuit. Falsa, inquam, est Tamburini resolutio ob duplicem rationem. Primo quia Ioannes ob solum respectum consanguinitatis noluit per iudicem cogere consobrinum ad solutionem. Quæ ratio inepta est iuxta omnes Theologos ad fundandum ius compensationis, quando aliæ non occurrunt circumstantiæ. Secundo falsam censo talem resolutionem, quia re ipsa violatur iuramentum. At, inquit Tamburinus ex Bartolo, non est censendus periurus qui iuste impeditur ab implendis promissis. Sed iuste impeditur solvere centum tibi, a quo mihi debentur centum. Quæ enim, per fidem tuam, æquitas postulat, ut, te non solvente mihi debitum, ego ad tuum debitum solvendum impellar? Illa æquitas, Tamburine, id postulat quæ iuramentum Deo factum servandum præscribit. Æquitas sinceritatis, fidelitatis, veracitatis, æquitas denique religionis, qua sacrum iusiurandum coli debet, præcipit etiam cum detrimento bonorum temporalium iuramentum impleam. Utique non est periurus qui iuste impeditur ab implendo promisso; sed falsissimum est te iuste impediri ab observantia iuramenti præfati: quia, tamen vi iustitiæ commutantis inter homines non tenearis reddere centum illi qui tibi debet centum: si nihilominus iuramentum intervenerit, adstringeris sacro religionis vinculo implere quod iuratus promissisti. Vide quæ dicturus sum *cap. seq. num. 8.*

CAPUT VI.

De iuramento dolo, vel errore præfato.

I. DE iuramento dolo fuso calamo supra egimus; quatenus ille qui iurat, sciens & volens dolo iurat, vel equivocatione verborum, vel animo & intentione non iurandi, aut non se obligandi, aut non implendi promissum. Hoc iuramentum dicitur dolum, quia iurans accipit illum cui iurat. In presentia terno est de iuramento in quo iurans patitur dolum, quatenus igno-

rantia, vel errore ad iurandum illud inducitur quod si sciret, minime iuraret. Id ut clare explicetur, sequentia sunt notanda.

II. Primo, duplex est error, seu dolo. Antecedens alter, qui contractum, seu promissionem antecedit, præbetque causam celebrandi contractum; ita ut, sublato hoc errore, contractus minime fieret, & illo præcedente fit. Alter concomitans, seu incidens nuncupatur, qui minime ad peragendum contractum inducit; sed, eo etiam non extante, contractus iniretur: quapropter hic error non efficit ut contractus sit involuntarius. Rursus hic duplex error spectare valet aut substantiam seu naturam, aut accidentia contractus. Quæ autem substantia, quæve accidentia sint alicuius contractus, ex cuiusque contractus natura peculiari colligendum est. Quæ enim in uno contractu substantia, in alio accidentalia sunt. In contractu coniugii persona contrahens essentialis, in contractu venditionis & emptionis accidentalis est. In donationibus, & promissionibus causa movens, & finalis ad essentiam pertinet; in aliis contractibus, ut locationis, commodati, emptionis, inter accidentia reponitur. Illa ergo erit substantia & essentia alicuius contractus sine qua subsistere nequit; accidentia vero ea dicuntur sine quibus consistere contractus valet. Insuper error in contractu aut naturaliter contingere, aut ab ipso contrahente, aut ab alio tertio induci potest. Si naturaliter accidat, error, seu ignorantia nuncupatur; si ex alterius malitia sive contrahentis, sive tertie personæ inducatur, dolo dicitur. Tandem animadvertendum est, duo reperiri contractuum genera. Alii contractus *stricti iuris*, alii *bonæ fidei* appellantur. Illos iuxta verborum sensum expressum ultimo rigore intelligendos ius præcipit, ut sunt stipulationes, liberales donationes, promissiones, fenda, & emphiteusis; hos iuxta prudentum existimationem interpretandos iura permittunt. In his arbitrari ex æquo & bono, ob communem fidei, & societatis utilitatem, iudex valet; secus in illis.

III. Quæst. I. *An si error, seu dolo antecedens, & concomitans versetur circa substantiam contractus, efficiat nullum tum contractum, tum iuramentum?* Resp. Si error sit antecedens, & versetur circa substantiam rei; in omnium sententia reddit contractum, & iuramentum nullum: quia eiusmodi error antecedens tollit omnino voluntarium ad valorem contractus, & iuramenti necessarium. Idem dicendum de errore, seu dolo con-

comitante qui vertitur circa substantiam contractus: quia, licet error concomitans non causet involuntarium; attamen nec voluntarium inducit, sed non voluntarium, ut inquit D. Thomas 1. 2. *quæst. vi. art. 8.* Ad valorem autem contractus, seu iuramenti satis habet est consensus non voluntarius, sed requiritur consensus reapse voluntarius. Ergo error, sive antecedens, sive concomitans, qui circa substantiam rei versatur, nullum reddit tum contractum, tum iuramentum appositum. Hinc qui iuravit se daturum gemmam vitream, & postea deprehendit esse pretiosam, iuramentum eius nullum est. Qui contrahe- ret cum Francisca, putans eam esse Rosam, matrimonium irritum foret. Nec obstat quod adhuc, errore detecto, duceret Francisca: quia consensus voluntarius requiritur in actuali celebratione contractus, & iuramenti. Posito autem errore concomitante, non habetur consensus voluntarius, quia licet hic error non causet involuntarium, impedit tamen quominus consensus sit positive voluntarius. Porro hic consensus positive voluntarius necessarius est ad valorem iuramenti, & contractus.

IV. Quæst. II. *An, si error concomitans versetur circa qualitatem contractus, valdat contractum, & iuramentum nullum?* Resp. Communis sententia defendit, errorem concomitantem qui solam qualitatem rei iurata, vel promissæ spectat, non impedire quominus contractus sit validus, saltem iure naturæ: quia hic error non tollit quin consensus circa substantiam seu essentiam contractus sit omnino voluntarius, & consequenter contractus substantialiter seu essentialiter validus. Porro contractus qui secundum essentiam validus est, non potest ex defectu qualitatum accidentalium infringi.

V. Quæst. III. *An error antecedens circa accidentia contractus abroget contractum, & iuramentum appositum?* Resp. Communis sententia est negativa: quia, ut dictum est de errore concomitante, error circa qualitates, & accidentia alicuius contractus sive antecedens sit, sive concomitans, non tollit quin consensus in naturam, & substantiam contractus sit omnino voluntarius: quo posito, contractus validus est: ergo & iuramentum additum; quia hic verum habet quod iuramentum naturam contractus sequatur.

VI. Quæst. VI. *An error circa accidentalia, si causam det contractui, reddat contractum simul, & iuramentum nullum?* Resp. Plures difficultates solent hic movere Auctores, a qui-

quibus nos breviter expediemus. Igitur, si qualitas ista voluta est a contrahente, adeo ut in substantiam rei redundet, seu efficiat, & constituat obiectum essentiali illius contractus, nullum reddit talem contractum, etiam iuratum, quia deficit consensus voluntatis. Item, quotiescumque error circa accidentalia dat causam contractui, ita ut contrahens positive exigat præfata accidentalia, sine quibus contractum minime celebraret, contractum nullum efficit. Distinctionem P. Castropalai *tract. xiv. disp. ii. punct. 5. n. 11.* qua statuit, tunc solum errorem dantem causam contractui, contractum dirimere, quando error ingreditur obiectum contractus; secus, si non ingreditur causam contractus: distinctionem, inquam, istam inanem pro præsentis decisione reputamus. Quia, cum dicimus errorem dare causam contractui, non intelligimus solam occasionem excitantem, & allicientem, sed veram causam moventem voluntatem. Porro tunc qualitas ipsa revera ingreditur obiectum contractus, immo est tota ratio volendi contractum, quando ad ineundum contractum voluntatem permovet. Ergo si hæc qualitas dans causam contractui non adsit, neque adest consensus; atque adeo contractus nullus est. Quod vinum vetus sit, aut novum, qualitas est: attamen si petenti expresse vinum vetus, tu porrigeres accens; contractus nullus esset. Tunc autem dicimus, errorem circa qualitatem, & accidentalia dare causam contractui, quando contrahens expresse petit eiusmodi qualitates: quod fatetur & ipse Castropalaus *num. 12.* ubi etiam concedit, tunc iure naturæ irritare contractum. Quando autem contrahens expresse non petit hæc accidentalia, tunc præsumendum est errorem circa illa non dare causam contractui, nec ingredi illius obiectum; sed inter solas occasiones excitantes error iste collocandus erit.

VII. Ex his collige. Si iurasti nuptias puellæ putans illam esse virginem, vel iurasti vendere fundum tali pretio, quo te læsum deinde deprehendis; stare debes contractui; quidquid in oppositum dicat Fagundez ex *Lessio Lib. II. cap. xlii. dub. 6. n. 35.* Secus, si expresse conditionem virginitatis, aut pretii in pactum deduces. Siquidem omnes contractus, iuramenta, & vota valida semper reputantur, & sunt, nisi expresse sub conditione talis, vel talis qualitatis fuerint effecta. Quia communiter præsumitur absolutus consensus, quando conceptis verbis pactum de qualitatibus accidentalibus non apponitur.

Conc. Theol. Tom. IV.

Sed iam plura de voto ex errore, & dolo. VIII. Obiicies. Israelitæ dolo decepti iuraverunt se non interfekturos Gabaonitas; & nihilominus iuramentum istud validum afferitur Iosue *ix. vers. 19.* *Iuravimus illis in nomine Domini Dei Israel, & idcirco non possumus eos contingere: sed hoc faciemus eis. Reserventur quidem, ut vivant, ne contra nos ira Domini concitetur, si peieraverimus.* Quapropter ob Gabaonitarum occisionem a Saule peractam Dominus illius domum afflixit, atque septem de illius stirpe viros crucibus affigi iussit II. Reg. cap. xxi. *Dixitque Dominus: Propter Saul, & domum eius sanguinum, quia occidit Gabaonitas Filii quippe Israel iuraverant eis, & voluit Saul percutere eos zelo. . . . Dixit ergo David ad Gabaonitas: Quid faciam vobis? . . . Quæ dixerunt Regi . . . Dentur nobis septem viri de filiis eius, ut crucifigamus eos Domino in Gabaa Saul.*

IX. Resp. Si historiam attente expendamus, dolum, & errorem causam dedisse iuramento, seu foederi iurato certo colligimus. Nam Gabaonitæ *callide cogitantes, tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes, & utres vinarios scissos, atque confutos, calceamenta que perantiqua &c. . . . perrexeruntque ad Iosue. . . . & dixerunt ei, atque simul omni Israeli: De terra longinqua venimus, pacem vobiscum facere cupientes. Responderuntque viri Israel ad eos, atque dixerunt: Ne forte in terra qua nobis sorte debetur, habitetis, & non possimus foedus inire vobiscum. At illi ad Iosue, Servi, inquirunt, tui sumus. Quibus Iosue ait: Quinam estis vos, & unde venistis? De terra longinqua valde venerunt servi tui.* Ex textu sancto aperte constat, Israelitas conceptis verbis longinquitatem regionis quam inhabitabant Gabaonitæ, deduxisse in pactum ineundi foederis. Dolo itaque dedit causam contractui. Nullum itaque fuit foedus iuratum.

X. Præterquamquod iuramentum illud erat de re prohibita a Deo, qui iusserat omnes habitatores terræ Chanaan disperdendo: *Num. xxiii. & Deut. xx.* Et quamvis, cum Israelitæ iuraverunt, ignoraverint Gabaonitas esse Chanaanæos; nihilominus ignorantia isthæc non impediēbat quominus iuramentum esset contra legem Dei, præcipientis occisionem Gabaonitarum. Qua de causa, cum deprehenderunt Gabaonitas esse de genere Chanaanæorum, comprehendere itidem debebant se iuramento non attingi. Sed summa iuris iurandi reverentia tam alte eorum infide-

E

bat

bat animis, ut iurationem etiam invalidam voluerint observare. Hæc interpretatio colligitur ex Augustino, qui *q. XIII. super Iosue* hæc scribit. *Mentibus, quod de longinqua terra ad eos venissent, iuraverunt eis Israelita; postea vero quam cognoverunt ibi eos habitare ubi omnes quos invenerunt, secundum Dei præceptum debellare oportebat; noluerunt tamen frangere iurationem: & licet eos mentitos esse didicissent, parcere maluerunt iurationis causa; cum possent utique dicere, se tantum illis iurasse quod eos esse crederant, idest de longinquo venientes.*

XI. Postrema D. Augustini verba clare evincunt, iuramentum illud absolute invalidum fuisse: quia dolus, & fraus Gabaonitarum ei causam dedit. Quidam dicunt, legem divinam de Chananeorum destructione universalem non fuisse, cum Raab, eiusque familia servata fuerit, *Iosue VI.* Sed, licet aliqua persona privilegio exceptionis ab illa lege donata fuerit; nullum tamen adest fundamentum excipiendi a laudato præcepto plures & integras civitates, Gabaon, Caphira, Beth, & Cariathiarim, omnes in regione Chananeorum edificatas, & quibus omnibus Israelite pacem iuraverunt. Nec verum habet quod subdunt alii, Gabaonitas foedus petiisse ineundum cum Israelitis animo veri Dei cultum amplectendi. Nam solo timore perciti ad Israelitas perrexerunt. *Timuimus igitur, & providimus animabus nostris, vestro terrore compulsi: Iosue ibid.* Quamvis autem sub initium desiderio servandæ vitæ Gabaonitæ ad Israel venerint, postmodum tamen veri Dei cultores evaserunt, ut ex Scriptura ipsa colligitur, docentque Interpretes Masius, Abulensis, & Franciscus Sylvius.

XII. Ut paucis omnia comprehendamus, Israelitarum iuramentum absolute invalidum fuit, utpote cui dolus, & fraus causam dederant. Sed tanta tunc erat iurandi religio, ut propter invocati nominis Dei honorem existimaverint Israelite se debere Gabaonitis parcere, illosque a divino præcepto excipere. Domus autem Saul, eiusque nepotes pœnam crucifixionis, aliasque calamitates luerunt: quia, licet sub initium mutuum foedus nullum fuerit, attamen temporis decursu, fraude detecta, Israelite nova confœderatione sese Gabaonitis obstrinxerunt: quam mutuum iuram fidem Saul violavit, cum Gabaonitas occidit. Idcirco nil mirum, si illius successor divine vindictæ supplicia perpessi fuere. Hinc satis probabile est, Principes Israelitas minime peccasse Gabaonitis parcendo, etiam

post fraudem detectam: quia nullibi legitur, Deum aut puniisse Israelitas, aut improbatse hanc illorum clementiam in Gabaonitas; sed oppositum potius ex Scriptura eruitur, ut docet Franciscus Sylvius *2. 2. q. lxxxix. art. 7. quæst. II.*

CAPUT VII.

Quodnam iuramentum de materia per legem prohibita, & de non revelanda aliqua arte proximo utili, obliget.

I. Certum primo est, iuramentum de materia per legem naturalem, divinam, & canonicam vetita nullum esse, quia est de re mala, aut de re impediende maius bonum; ut si iurares non servare constitutiones plurimum sacrorum ordinum, quæ ad culpam minime obligant, iurares remque, licet revera mala non sit, impedit tamen assentionem maioris perfectionis; & idcirco iuramentum foret nullum.

II. Difficultas est, num iuramentum factum contra leges civiles obliget. Convenit inter Doctores, iuramentum nullum esse, quando factum est contra legem civilem quæ bonum commune spectat. Tunc vero lex aliqua dicitur commune bonum inspicere, quando lata est universaliter pro omnibus. Ratio est evidens: quia transgressio talium legum est culpabilis mortaliter, vel venialiter iuxta materię varietatem; iuramentum autem nequit esse vinculum iniquitatis: nullum itaque est, quoties adversatur legi civili bonum publicum spectanti. Præterea iuramentum in damnum tertii, ut communiter advertunt Doctores, non obligat, *cap. Cum contingat in fine de iureiur. cap.* Quamvis peccatum de peccatis in VI. Porro iusiurandum contrarium legi insipienti bonum commune, est in damnum tertii, nempe communitatis. Nequit itaque obligare. Hinc iuramenta de extrahendis mercibus vetitis extra civitatem, de armis deferendis prohibitis per leges civiles, nulla sunt. Nullum quoque esset iuramentum Clerici renuntiandi privilegio fori, eo quod sit in detrimentum status clericalis.

III. Certum idem est, iuramentum esse nullum, quando est contra legem civilem quæ, licet non sit in commune, sed in privatum civium bonum lata, obligat tamen sub culpa, ut revera obligare valet, & non raro obligat. Hoc ex dictis patet: quia iuramentum esse nequit iniquitatis ligamen. Id solum difficultatem ingerit, quando, & unde dignoscere valeamus, legem disponentem de

de privatis subditorum bonis obligare, aut non obligare ad culpam.

IV. Bartolus, quem plures sequuntur Iuriste in lege Si quis pro eo *lvii. num. 9. ff. de fideiussoribus* docet, legem in bonum privatum rogatam, si personas respiciat, obligare ad culpam; & iuramentum eidem contrarium nullum esse; si vero lex lata prohibeat tantum actum, ne fiat, vel irriter factum, tunc non obligat ad culpam: & iuramentum contra talem legem validum est. Quam distinctionem, ut inanem, & mere verbalem, merito communiter reiiciunt Theologi. Nam eo ipso quod lex prohibeat actum, irriterque factum, simul personam afficit, illique prohibet ne in talem erumpat actum. P. Sanchez *Lib III. cap. ix. num. 35.* statuit, tunc legem non obligare ad culpam, quando directe bonum spectat privatorum, estque in eorum favorem lata; & consequenter iuramentum huic legi contrarium, validum esse, & obligans: quia, cum lex faveat privato civi, minime illum cogit ne præfato favori renuntiet. Sed neque hæc doctrina consistit. Siquidem illæ ipsæ leges quæ bona civium privata dirigunt, & de iis disponunt, bonum commune spectant. Nam permagni interest Republicæ, ne uxores dote sua priventur, ne pupilli, & minores damna in contractibus subeant, ne denique subditi vexationes iniustas patiantur. Et, quamquam non valde ex una parte illius referat quod divitiæ sint huius, vel illius, dummodo sint penes subditos; ex alia tamen parte in tranquillitatem, splendorem, & bonum Principatus cedit quod bona privata iuste distributa, & conservata sint, & quod illis dentur, & conserventur quibus iure obveniunt. Ideo ipsæ leges quæ a Principe diriguntur ad facta tecta custodienda subditorum bona, eo tendunt ut bonum commune Republicæ promoveant. Hinc lex prohibens Clerico renuntiationem patrimonii, licet videatur respicere solum bonum ipsius Clerici, absolute nihilominus spectat bonum commune status ecclesiastici. Qua de causa iuramentum renuntiandi tali legi nullum erit.

V. Communis Auctorum doctrina in hac materia hæc est. Si leges civiles expresse aliquid iubeant, aut vetent, sive directe in favorem privatorum, sive in bonum commune, sive obligent ad culpam, sive non; iuramentum factum contra eiusmodi leges, nullum reputatur: quia est de re legitime prohibita, & in bonum publicum ordinata. Iuramentum autem contrarium iuri legitimi

superioris, & contrarium bono communi, semper nullum est. Si vero leges sint tantum permittentes, tunc iuramentum validum erit. Exemplis doctrina clarior fiet. Leges civiles prohibent alienationem fundi dotalis, vetant minoribus contractus, non obtenta a Præfatore facultate, ludentibus pecunia credita, ne promissiones ineant, & morientibus, ne testamentum absque præscriptis formulis, & solemnitatibus condant. Quæ certe sub culpa non prohibentur; sed tantum ob quamdam rectam subditorum, & Principatus politiam. Si mulieres adversus has leges iurarent alienationem fundi dotalis, minores contractus inirent sub iuramento, ludentes iurarent solutionem pecuniæ, vi iuramentorum, quæ invalida sunt, ad nihil obligarentur. Contra, quia tales leges permittunt, mulieres stare alienationi factæ, minores contractibus initis, ludentes solutioni peractæ, si mulieres iurarent se non rescissuras alienationes factas, nec minores revocaturos contractus, nec ludentes repetituos pecunias; valida forent eiusmodi iuramenta: quia nulla est lex quæ præcipiat rescissionem dictorum contractuum.

VI. Pro pleniore tamen horum omnium intelligentia observandum est, leges civiles non paucas reperiri quæ plura prohibent vehementem præsumptionem fraudum, deceptionum, & iniuriarum: quæ omnia si revera absint, iuramentum contra tales leges, quæ in dicta hypothesi obligare cessant, validum erit, solum in foro conscientiæ. Quare si quis iuramentis similibus contra leges civiles factis stare recusaverit, quia invalida sibi videntur, ob venerationem iurandi relaxationem a legitimo superiore postulet; si illi tamen expediens visum fuerit eam impartire. Sed, quod tutius est, quisque abstinere debet ab eiusmodi iuramentis, quæ sine necessitate, & nisi in re magni momenti fieri non debent.

VII. Quæst. I. An iuramentum non revocandi testamentum, non mutandi heredem institutum, validum sit? Resp. Negant Bartolus in leg. Si quis in princip. testam. ff. de legatis, Gomez *Lib. III. Taurin. 75.* & alii, quos refert Covarruvias *de testam. II. Part. n. 15.* quia, inquiunt, institutio testamentorum, & heredum debet esse libera; libertas autem per iuramentum impeditur. Sed hæc ratio nulla est: quia libertas solum impeditur a vi extrinsecus facta, minime vero a proprio consensu, quo testator se se vinculo religionis adstringit. Quare iuramentum præfatum validum est, quia per nullam legem irritatur.

Nam, licet leges testamentorum revocationes permittant, minime tamen eas præcipiant. Ex alia parte, cum testator iuramentum emitit non revocandi testamenti sui, præsumendum est bono fine ad id induci. Ceterum, si circumstantiæ mutarentur, ob quas expedientior iudicaret revocationem; tunc, si evidens non foret iuramentum esse nullum ob gravissimam supervenientem mutationem, poterit dispensationem petere ob reverentiam iurisiurandi.

VIII. Quæst. II. *An iuramentum non pro palandi aliquam artem, seu secretum alicuius artis, validum sit?* Resp. Hanc quæstionem proponit D. Thomas quodlib. xxi. art. 21. respondetque, absolute non communicare doctrinam, seu salubre remedium alicuius experimenti, esse contra caritatem. Quare simpliciter loquendo non tenetur, sed male fecit iurando. . . & ideo iuramentum contra omne id quod est de genere bonorum, est illicitum, & non servandum. Tamen in casu servare tenetur, puta si ille, vel alius sufficiens medicus præfens esset, & paratus esset curare, & uti illo experimento in salutem corporalem aliorum. In primo argumento sibi obiicit D. Thomas. Videtur quod sic: quia sic obligatus non debet facere aliquid quod vergat in detrimentum illius quod dedit, vel docuit; hoc autem esset, si aliis communicaret. Sed oppositio evanescit ex sola doctrina data a D. Thoma in sua responsione. Dicit namque, quod si absque communicatione secreti experimenti, possit bono publico, & infirmitati proximi succurri vel per alia remedia, vel quia ille qui secretum experimentum sub iuramento custodiendum dedit, præfens est, vel alius medicus aptus ad curandum infirmum; tunc iuramentum servandum foret; secus, si bonum publicum ex custodia secreti damnum pateretur.

C A P U T VIII.

De iuramento confirmante contractum.

I. U T iuramenti promissorii vis, & obligatio bene intelligatur, semper præ oculis habenda est D. Thomæ doctrina, quam ex 2. 2. q. lxxxix. artic. 7. ad 3. supra dedimus, duplicem videlicet reperiri posse in promissorio iuramento obligationem, alteram respectu hominis, cui fit promissio; alteram respectu Dei, cui fit iuramentum. Quando promissio facta homini suapte natura nulla est, & ab ipso iuramento valorem non recipit; iuramentum appositum vocatur per se stans;

ut contingit in promissione facta usurario, vel latroni solvendi pecunias: quæ promissiones nullæ sunt, nec ex iuramento validæ efficiuntur. Si vero promissio homini facta invalida sit, vi tamen iuramenti reviviscat, fiatque valida, ita ut promissarius ius acquirat adversus promittentem; tunc iuramentum appositum vocatur confirmans, roboratque ipsam promissionem: atque duplicem inducit obligationem, alteram fidelitatis, & iustitiæ, alteram religionis. Primum autem iuramentum, quod dicitur per se stans, solam parit obligationem religionis. Quomodo autem iuramentum valeat reddere efficacem promissionem quæ alioquin inefficax est, & invalida, indicant Doctores communiter respondendo, hoc privilegium habere iuramentum vi iuris positivi; seu ius positivum in honorem iuramenti dare robor promissioni quæ alioquin invalida erat, & nulla. Cuius autem generis promissiones, & contractus inefficaces, & invalidos iuramentum roborat, & confirmat, infra dicitur.

II. Præcipuus effectus iuramenti confirmantis contractum est ius quod acquirit promissarius adversus iurantem. Siquidem, quando iuramentum est solum per se stans, nulloque modo confirmat promissionem, sicuti est illud quod fit latroni, usurario, aliisque, qui per iniuriam, aut metum extorquent promissionem; promissarii isti nullam acquirunt actionem adversus promittentem, vi cuius diem illi dicere valeant.

III. Quando iuramentum firmat contractum, relaxationem nemo alius impertire valet, nisi creditor, in cuius favorem iuramentum datum fuit. Ille enim ius acquisivit ex promissione sibi iurata; & propterea solus huic iuri cedere potest, iuramentum relaxando; ut pluribus docet Tiraquellus in cap. Si unquam cod. de revocand. donat. verb. Revertatur num. 78. & 79. Verum utique est in contractibus iuramento confirmatis dari relaxationem a iudice, non tamen absolute; sed in eum tantum finem, ut iurans possit agere in iudicio pro contractus rescissione: quod tum contingit, quando dubitatio, & lis occurrit; num contractus validus sit, & robor accipiat nec ne a iuramento. Quapropter ex tali relaxatione nullo modo contractus rescinditur; sed solum aperitur via ad rescissionem. Hinc est quod qui, causa falso allegata, impetrat iuramenti relaxationem, vel absolute, vel solum ad effectum agendi in iudicio; tali relaxatione uti non potest, quia nulla est; atque damnum

X. Alia ratione evincitur sententia nostra. Communiter tum Theologi, tum Canonistæ fatentur, magistratum, non solum ecclesiasticum, sed etiam civilem supremum, tali facultate polere irritandi contractum, bonis moribus & civili iuri adversum, ut neque iuramenti accessione validus fiat. Quoniam Principatus ea instructus sit potestate necessum est qua valeat abrogare ea omnia quæ bono communi repugnant. At, semel admissum quod contractus per leges civiles antiquati, validi fierent virtute iuramentorum, leges istæ civiles vanæ essent, & Principatus re ipsa destitutus reperiretur potestate irritandi contractus bono communi infestus: quandoquidem subditi per iuramentum validum constituerent contractum quem Princeps nullum declarasset per legem; atque ita Principis potestas elusa profus remaneret. Quid, quæso, subditis nocerent prohibitiones talium contractuum, quando possent alia via, nempe adiecto iuramento, assequi quod directa via pacti, seu contractus obtinere nequeunt? Neque hinc inferitur, Principes irritare directe iuramenta, quæ soli potestati spirituali subiacent; sed tantum indirecte, taliter scilicet irritando contractus, ut neque accedente iuramento validi constituantur.

XI. Hinc reiicitur sententia quam retulimus n. 7. nempe quæ statuit, iuramentum confirmare contractus antiquatos per eas leges quæ ob privatum subditorum bonum latae sunt; secus contractus illos qui per leges ob bonum publicum rogatas irriti declarantur. Hanc enim distinctionem, ut alias fecimus, inanem reputamus: quoniam omnes leges quæ veræ leges sunt, ob bonum commune conditæ sunt; licet quandoque immediate bonum peculiare subditorum inspiciant, ut supra probatum est.

XII. Obiicies in favorem contrariæ sententiæ. Ideo contractus inefficaces, seu rescindibiles possunt, licet validi sint, rescindi, quia lex ad rescissionem eorum actionem concedit. Sed, accedente iuramento, hanc actionem non concedunt. Ergo per iuramentum istiusmodi contractus confirmantur. Eadem ratione, quando contractus sunt iure civili invalidi, ius canonicum decernit, eos validos ac firmos per iuramentum constitui. Id confirmatur ex eo quod promissiones iuratas, metu gravi extortas a latrone, leges decernant servandas esse, saltem momentanea solutione; contractus vero liberos, ut alienationem fundi dotalis, eadem leges statuunt absolute exequendos esse. Resp. Prima consequentia negatur: Quoniam ideo lex actio-

nem non concedit ad rescissionem contractus iurati, quia, quando alia non obstant, vult illum contractum ob vinculum religionis servari; minime vero ob iustitiæ titulum, ut in probatione nostræ sententiæ dictum est. Ad confirmationem dico, leges decernere, contractus coactos servandos esse momentanea solutione: quia eo ipso quod sint coacti, secum deferunt causam relaxationis, & dispensationis, iniuriam nempe, & metum: quæ sicuti fuerunt causa contractuum, ita sunt manifesta causa relaxationis concedendæ. At, quando iuramenta spontanea sunt, & libera; nulla in ipsis apparet iniuria, nulla coactio, nulla iniustitia, & consequenter nulla dispensationis causa: ideoque absolute vi religionis observanda sunt, donec ex alio capite ostendatur, eiusmodi iuramenta relaxanda fore, & subinde ipsos contractus rescindibiles, aut nullos esse. Nullum itaque iuramentum aliquam inducit obligationem iustitiæ, neque ius confert illi in cuius favorem factus est contractus, ut valeat infringere iurantem ad contractum servandum; sed tantum suapte natura vinculum religionis inducit, ex rationabili causa a superiore dissolvendum.

C A P U T IX.

Utrum obligatio iuramenti ita iurantem afficiat, & in illo subsistat, ut nullo modo transeat ad heredes; & an per procuratorem prestari valeat; & a quo impedi possit illius obligatio, antequam prestetur.

I. Iuramentum aut in honorem solius Dei fieri potest, & ita cum voto coincidit, de quo libro superiore; aut in hominis favorem, & de hoc in præsentia sermo est.

II. Quæst. I. *An iuramentum factum in favorem hominis ita sit personale, ut nullam pariat in successoribus, seu heredibus obligationem?* Resp. D. Thomas 2. 2. q. xcviij. art. 2. ad 4. Dicendum, quod quia iuramentum est actio personalis, ille qui de novo fit, civis alicuius civitatis, non obligatur quasi iuramento ad observanda illa quæ civitas se servaturam iuravit; tamen tenetur ex quadam fidelitate, ex qua obligatur ut, sicut fit socius bonorum civitatis, ita etiam fiat particeps onerum.

Duplex itaque in quacumque promissione iurata homini obligatio distinguenda est: altera iustitiæ, & fidelitatis; altera religionis. Prima ad heredes transire potest; secus secunda, quæ propria est iuramenti. Quare iuramentum ad heredes nullo modo transit. Ratio

evidens est: quia iuramentum esse nequit absque intentione & voluntate iurandi. Sed heredes iurantis hanc intentionem, & voluntatem iurandi non habuerunt. Ergo obligatio iuramenti vi iuramenti ad heredes nullo modo descendit, sed tota sistit in ipso iurante. Obligatio vero promissionis, quæ subiacet iuramento, ad heredes extendi valet, non vi iuramenti, sed ratione iustitiæ, seu iuris, quod pars in cuius favorem factum est iuramentum, acquisivit. Ita omnes.

III. Hinc colliges, si Petrus campum sub iuramento Paulo acceptanti vendiderit, & ante traditionem mortuus fuerit, Franciscus heres Petri tenetur exequi contractum, non vi iuramenti, quia ipse non iuravit, sed vi contractus venditionis. Pariter obligatio iuramenti promissionis transire ad heredes potest ratione alicuius statuti seu legis, quæ etiam sine iuramento obligaret: e. g. si tu iuras solvere tributa Principi, aut civitati, te defuncto, non tenentur heredes solvere gabellas vi iuramenti tui, sed vi statuti, seu legis obligantis ad tributorum solutionem. Tandem obligatio iustitiæ firmata per iuramentum ad heredes transit: obligatio religionis, quæ sola propria est iuramenti, ita afficit iurantem, ut ultra non progrediatur. Qua de causa licet quis iuret pro se & successoribus, non propterea successores tenentur vi iuramenti, sed tantum vi pacti.

IV. Quæst. II. An, dum quis admittitur ad aliquem gradum, seu dignitatem, in cuius susceptione iurare omnes solent, teneatur vinculo iuramenti, si ipse non iuraverit? Resp. Responsio negativa est. Quare Doctores, Canonici, Episcopi, Reges, ceterique omnes qui non iurant servare statuta quæ communiter ab omnibus solent iurari, vi iuramenti non tenentur ad ea servanda; tenentur tamen sæpe vi pacti, seu legis, ut dicit D. Thomas de iis civibus qui, iurantibus aliis eiusdem communitatis, iurare nolunt. Possunt tamen, iusta occurrente causa, ad iurandum cum ceteris obstringi. Sed quousque non iuraverint, vi iuramenti non adstringuntur.

V. Quæst. III. An, si quis iuraverit Deo, se elargiturum pauperi stipem centum aureorum, eo defuncto, teneatur illius heres hoc iuramentum implere? Resp. Heres tenetur, non vi iuramenti defuncti, sed vi iustitiæ: quia leges tum canonicæ, tum civiles præcipiunt ut heres nequeat adire hereditatem, nisi sub conditione implendi iuramenta, & vota quæ realia nuncupantur ipsius defuncti, Ar-

gum. cap. Licet de voto, & cap. Si hæredes de testam. & cap. Ex parte de censibus, & ex leg. 2. ff. de pollicitationibus, ubi hæc habentur: Qui decimam partem bonorum vorit, si decesserit ante solutionem, heredem illius hereditario nomine dicimus obstrictum esse. Voti enim obligationem ad heredem transire constat.

VI. Quæst. IV. An obligatio iuramenti promissionis transcat ad heredes illius cui iuratum est? Resp. Adfirmantem respondent communiter omnes: idque colligunt ex cap. Veritatis de iureiurando, & ex leg. Si pactum ix. ff. de probationibus, ubi statuitur, iuramentum fidelitatis extendi ad successores, quamquam nulla fuerit eorum facta mentio. Sic vassallus qui iuravit fidelitatem, aut obedientiam suo superiori, hoc mortuo, sine novo iuramento, eandem præstare debet illius successoribus; licet eorum expressa recordatio non præcesserit. Quod intelligitur, dum iuramentum factum fuit superiori ut superior est, ratione scilicet dignitatis seu officii. Frequenter tamen, mortuo eo cui factum est iuramentum, ob maiorem solemnitatem successores præfatum iuramentum renovari volunt. Contra heres vassalli, cum invellitur, novum fidelitatis iuramentum obstringitur dare: quia vi iuramenti præstiti a decessoribus suis non obstringatur. Quapropter dici solet, iuramentum ex parte eius cui iuratur, esse reale transiens ad heredes, ex parte vero iurantis esse personale.

VII. Quæst. V. An iuramentum per procuratorem præstari possit? Resp. Responsio adfirmans communissima est. Hoc habetur in cap. ult. de iuram. calum. in vi. cap. unic. §. Verum de statu Regul. in vi. Nam potest quis per alium facere quod potest per se ipsum. Reg. 68. in vi. Ad rationem iuramenti non aliud requiritur quam invocatio divini nominis in veritatis sive præsentis, sive præteritæ, sive futuræ confirmationem. Atqui Deum invocare in testem quis potest sive proprio ore, sive ore alterius, scriptura aut propria, aut aliena manu exarata. Nec officit, iurationem actionem personalem esse: quia procurator re ipsa refert personam sui principalis, eiusque nomine iurat; nec in iuramento præstando aliam a iurante personam gerit. Et hac ratione matrimonium, quod non minus ac iuramentum, personale est, per procuratorem valide contrahitur. Hinc, si procurator falsum iurat; periurus possibulum est dominus, qui ore sui procuratoris peierat: si procurator sciens, aut dubius

num quodcumque, & omnes expensas creditori restituere tenetur. Secus res se habet, quando iuramentum contractum non firmat: quia tunc licitum est dispensationem petere a quocumque legitimo superiore. Tunc enim cum nullum ius acquisiverit homo, cui iuratum fuit; sed solus Deus, in cuius honorem factum fuit iuramentum; idcirco Prælati, qui Dei vices gerunt, possunt similia iuramenta relaxare. Et hæc ratio evincit, sicuti communis habet sententia, Prælatos relaxationem hanc concedere posse, non tantum in iuramentis per iniuriam, aut metum extortis, in quibus turpido maxima ex parte promissionarii reperitur, ut in iuramentis solvendi pecunias usurariis, latronibus, & piratis; verum etiam in iuramentis in quibus nulla est turpido ex parte recipientis, ut in iuramento solvendi pecuniam in ludo amissam, die cæca, seu solutione dilata: qui contractus iure quidem positivo irriti sunt, nullam tamen in iis agnoscunt communiter Auctores turpitudinem ex parte recipientis. Porro, iure civili inspecto, cum nullum ius acquirat creditor ex tali iuramento, solaque obligatio sit ex parte Dei; poterit Prælatas hanc obligationem remittere, iuramentum relaxando, ne homines tam facile prodigant bona sua. Quæ ratio si satis fuit ut lex rogaretur irritans contractum, satis itidem esse debet ut iuramenti relaxatio impertiri licite possit. Quod si iurans relaxationem petere noluerit, momentanea solutione peracta, eandem statim repetere poterit: eo quod promissionarius nullum acquisivit ius, vi cuius solutio facta fuerit; cum unica ratio quæ iurantem movit ad eam solutionem, fuerit iurandi honor, & reverentia. Porro, si de non repetenda pecunia præcesserit iuramentum, tunc relaxationis beneficio uti licebit. Denique iuramentum per se stans cum iurante occidit: iuramentum confirmans ad heredes transit, non vi iuramenti, quod personale est, sed vi contractus confirmati. Hæc communia sunt penes Auctores. Lege Guttierrez de iuram. I. Part. cap. III. Covarruvias de pact. II. Part. §. 3. n. 2. Molina Tom. II. iust. disp. cl. Vasquez opuscul. de testam. cap. III. dub. 2. num. 17. Sanchez Lib. III. cap. XXII.

IV. Quæst. I. An iuramentum confirmet contractus invalidos? Resp. Celeberrima est controversia istæ apud Iuristas, Canonistas, & Theologos. Pro clariore eiusdem intelligentia notandum primo est, nullos contractus iure naturæ, aut divino, aut canonico prohibitos confirmari iuramento posse, ut o-

mnnes fatentur. Difficultas est de contractibus iure civili tum invalidis, tum inefficacibus. Contractus inefficaces vocantur illi qui vel ipso civili iure validi sunt, sed infirmi, eo quod possint rescindi, & fas sit contra eorundem reclamare. Huius generis sunt contractus quos minor cum sui curatoris auctoritate celebrat, & cum iudicis decreto, si de rebus immobilibus fiant. Contractus isti validi sunt; sed inefficaces, & infirmi appellantur, eo quod minor læsus reclamare valeat, & rescissionem eorundem petere. Contractus invalidi sunt qui iure civili venantur, suntque secundum istud ius post celebrationem nulli. Istius generis sunt contractus quos minores celebrant alienando fundos dotales. His positus.

V. Duæ sunt super hac controversia extremæ sententiæ. Prima sustinet, nullum contractum, sive invalidum, sive inefficacem ita confirmari iuramento, ut vi istius confurgat ius iustitiæ, nequeatque iurans, etiam relaxatione iuramenti impetrata, reclamare. E. g. uxor alienavit fundum dotale: hic contractus est iure civili invalidus. Si iuramentum uxor addat, contractus non evadit validus in linea iustitiæ, ita ut emptor fundi dotalis ius acquirat adversus iurantem; sed solum confurgit obligatio religionis, vi cuius, nisi aliud obsit, propter reverentiam iuramenti uxor stare contractui debet. Paucis, iuramentum appositum præfato contractui addit debitum religionis, nullum vero iustitiæ ius; sed ad iustitiam quod attinet, relinquit illum in suo naturali statu.

VI. Secunda sententia e contrario docet, iuramentum confirmare contractus iure civili invalidos, aut inefficaces; ita ut in eiusmodi contractibus iuramento firmatis duplex obligatio reperiat, altera religionis, altera iustitiæ. Uxor alienavit fundum dotalem: iuramentum apposuit se non revocaturam talem contractum: istius iuramenti relaxationem a superiore ecclesiastico impetrat: adhuc stare contractui debet ex iustitia. Regulam quoque generalem hæc sententia assignat discernendi, quando iuramentum confirmet contractus, & quando non confirmet. Tunc iuramentum, inquit, confirmat contractum, quando illud servando nec iurans, nec exigens iuramentum peccat; secus vero, quoties aut iurans, aut qui iuramentum recipit, peccat; ut contingit in promissione iurata solvendi pecunias latroni, vel usurario, qui exigendo, & recipiendo pecunias iuratas peccant, quamquam non peccet iurans.

VII. Hæc secunda communis valde est penes

nes Canonistas, & Theologos. Prolixum catalogum Iuristarum, & Theologorum tenuit Sanchez *Lib. III. cap. XII. num. 11.* laudat namque Glossam, Bartholum, Iacobum de sancto Gregorio, Iacobum Butrigarium, Baldum, Salycetum, Albericum, Corneum, Humbertum de Bonenco, Fulgosum, Machanum, Archidiaconum, Dominicum, Ancharanum, Federicum, Paulum, Angelum, Cardinalem, Imolam, Alexandrum de Nevo, Aiciatum, Gozadinum, Campesium, Carinum Iuniorem, Aretinum, Marianum Socinum, Corsetum, Cottam, Guillelmum, Benedictum, Raynucium, Angelum in Summa, Sylvestrum, Covarruviam, Gregorium Lopez, Antonium Gomez, Minchacam, Antonium de Petrubia, Riminaldam, Orosium, Seraphinum, Peccium, Fachineum, Barbosam, Cephalum, Hondeam, Hieronymum Gabrielem, Guttierrez, Peregrinum, Molinam, Rebelleum, Emanuelem Sa, Canedum, Mandosium; quorum opinionem, & ipse defendit. His addi possunt Suarez *Lib. VI. cap. XXIX.* Azorius *Lib. XI. cap. VII.* Onnates *Tom. I. de contract. tract. IV. disp. XI. sect. 6. n. 130.* Castropalaus *tract. XIV. disp. II. punct. 9. §. 4. num. 4.* Laurentius *Lib. II. tit. XXIV. q. dclxxxvii.* Roncaglia *tract. VIII. cap. III. quest. v.* Laymanus *Lib. IV. tract. III. cap. VIII.*

VIII. Plures ex prefatis Auctoribus non absolute dictam sententiam defendunt; sed distinctione utuntur. Inquiunt enim, iuramentum confirmare eos duntaxat contractus quos leges civiles ob privatum tantummodo subditorum commodum, & utilitatem irritos, aut rescindibiles declararunt; nullo vero modo confirmare contractus ob bonum commune irritos ab eisdem legibus declaratos.

IX. Quæritur II. *Quænam ex his duabus opinionibus probabilior sit?* Resp. Si auctoritatem extrinsecam, multitudinem videlicet Auctorum, spectes, secunda probabilior apparet. Si rationes, si textus legum consideres, prior præferenda est. Nos ergo priorem sententiam tamquam probabiliorē eligimus. Hanc valde probabilem appellat Suarez: in eandem maxime propendebat Castropalaus: eamque defendit Tamburinus *Lib. III. cap. III. §. 6. num. 7.* cui adheret Sporer *tract. III. in 2. præcep. cap. 1. sec. 2. regul. 3. n. 53.* Rationes pro hac sententia mihi validissime sunt. Enim vero iuramentum suapte natura iustitiæ robur contractui conferre minime valet. Sunt quippe diversi omnino generis: illud ad religionem, hic ad iustitiam

attinet. Neque hanc propositionem in controversiam vocant adversarii, fatentibus omnibus iuramentum per se relinquere contractum in suo statu, eique solum adiacere religionis vinculum. Videndum ergo superest, num ex iure positivo hanc habeat iuramentum efficaciam, confirmandi scilicet contractus etiam invalidos, eosque validos, firmosque in genere iustitiæ constituendi. Textus quos adversarii producant, sunt sequentes. *Cap. Contingat de iureiurando, cap. Licet mulieres eodem tit. in VI. & cap. Quamvis pactum de pactis eodem Lib. In authentica Sacramentum puberum, cod. Si adversus venditionem, cap. Debitorum de usuris.* Atqui in his textibus nec verbum habetur, quo declaratur, contractum iure civili irritum per iuramentum validum evadere, & firmum. Quod ut evincatur, ipsorum textuum verba transcribenda sunt. Innocentius III. in *cap. Cum contingat de iuram.* decrevit, *ne via periurii aperiat, tale iuramentum sine vi, & dolo præstitum servari debere.* Quod confirmatum est in *cap. Licet mulieres de iureiurando in VI.* In *authentica* hæc habentur. *Sacramenta puberum, sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis, inviolabiliter custodiantur. In capite Quamvis pactum de pactis in VI.* hæc præcipit Pontifex. *Quamvis pactum patri factum a filia, dum nuptui tradebatur, ut dote contenta, nullum ad bona paterna regressum habeat, improbet lex civilis; si tamen iuramento non vi, nec dolo præstito firmatum fuerit, ab eadem omnino servari debet; cum non vergat in æternæ salutis detrimentum.* In recitatis textibus solum habetur, iuramentum servandum esse, uti omnes fatentur. Ceterum contractus præfatos, alienationis fundi dotalis, & renuntiationis legitimæ, improbatos a iure civili, validos vi iuramenti adiecti fieri, nullo modo asseritur. Si laudati textus dicerent, emptorem fundi dotalis, patrem acceptantem renuntiationem filie, aut filiorum super legitima, ius acquirere vi talium contractuum ratione iuramenti: tunc evincerent intentum. Sed quod iubeant iuramenta inviolabiliter servanda esse, non decernunt, dispensatione iuramenti imperata, præfatos contractus rescindi nequire; non decernunt dispensationem imperari non posse, quia cederet in damnum tertii. Ergo ex adductis textibus non evincitur, contractus iure civili irritos in linea contractus, seu iustitiæ, vi iuramenti validos effici.

X. Alia

quod otium, ac vitium sapit, sanctis Angelis repugnat. Angelos tamen malos ex pravo sine iurare posse, non videtur negandum. Ne tamen honorem litare Deo, eiusdemque confirmatione indigere, ac illum superiorem agnoscere videantur, perraro eos iurare credendum est. Idem de hominibus beatis, & damnatis, ac de Angelis bonis, & malis dicere convenit.

IV. Ex hominibus viatoribus illi tantum vere iurant qui ratione instructi verum Deum cognoscunt. Hinc pueri ante rationis usum, amantes, furiosi, omnes denique ratione carentes iuramenti sunt incapaces. Pagani, Athei, qui nullum Deum agnoscunt, verum iuramentum emittere nequeunt: quia nullum habent, quem valeant invocare, Deum. Idem de Ethnicis dicendum, qui verum Deum non agnoscunt; falsos tamen colunt deos, & per eosdem iurant. Isti ex conscientia erronea adstringuntur observare similia iuramenta, quæ in se vana, & nulla sunt; quæve, errore sublato per veræ fidei susceptionem, prorsus evanescerent, minimeque servanda forent. Iudæi, Turcæ, ceterique omnes qui verum Deum agnoscunt, tamen fati imperfecto modo, vinculo iuramenti tenentur: quia revera isti invocant verum unicum Deum in testimonium veritatis; quamvis ipsi hunc verum Deum eo quo decet modo non percipiant.

CAPUT II.

Qui in iudicio iurare valeant, recensentur.

I. Iure naturæ spectato omnes qui iurare valent extra iudicium, possunt itidem in iudicio. Sed, quia iure positivo non omnes qui absolute iurare valent, ad iurandum in iudicio admittuntur; ideo quæ personæ a iuramento iudiciali excludantur, quæve recipiantur, hoc in capite explicandum est. Quod antequam præsto, temperare mihi non possum quin istorum temporum facilitatem iurandi deplorem. Tanta erat apud Ethnicos iuris iurandi reverentia, ut solis ingenuis, & nobilibus viris potestas fieret iurandi. Istis solis iuramentum loco atrocis tormenti erat ad veritatis promendam confessionem. Plutarchus inter problemata narrat, quod servis, & mancipiis numquam iuramentum deferebatur; sed ad equileum rapiabantur, & atroci quaestione veritas ab illis extorquebatur. Libris vero & nobilibus, quos torquere non licebat, deferebatur iuramentum: quod non minor poena illis erat quam servis tormentum.

Neque Flamini Diali, neque aliis Sacerdotibus iurare licitum. Sola eorum assertio simplex pro iureiurando habebatur. Si cum tanta iuratoriæ religionis sanctitate conferas nostræ ætatis abusum, lacrymas compescere haud poteris. Vel ipsa vilissima gens sine delectu, & cuiusque fortis homines, bubulci, agasones, baiuli, Hebræi, & helluones iurare præsumunt. Sed ad rem accedamus.

II. Pueri, & puellæ ante annos pubertatis non admittuntur ad iuramentum iudiciale: quia (inquit D. Thomas 2. 2. qu. lxxxix. art. 10.) *non dum habent perfectum usum rationis, quo possunt cum reverentia debita iuramentum præstare.* Quid, si constaret in ipsis peculiari modo emicare rationis lumen, & sponte ad iurandum se se offerrent? In hac positione satis probabile mihi videtur admittendos esse. Nec iura obstant, quæ solum prohibent cogere, ut etiam advertit Angelicus *loc. cit.* pueros ad iurandum. Et clare habetur in *cap. Pueri xxxii. qu. v.* Hanc opinionem defendit Soto *Lib. VIII. qu. 1. art. 10.* Suarez *Lib. I. cap. XIV. n. 5.* Contraria plures habet Auctores, Sanchez, Palaum, Bonacinam, Valentiam, Azorium, Fagundes, Leandrum, & alios. Communis tamen opinio est, si admittantur ante pubertatem, id est annum quartumdecimum, ad iurandum in iudicio, eorum iuramentum non facere plenam probationem, sed gravem tantum præsumptionem.

III. Eadem ætas quæ sufficit in foro civili, non satis est in criminali: nam in ætas quatuordecim, in hoc viginti annorum requiritur, ut constat ex *leg. de testibus l.* In testimonium & C. Si testes, §. Item in testimonium *iv. quest. III.* Et communis est inter Theologos, ac Iuristas sententia. Rationem discriminis assignant: quia, cum maius in criminalibus quam in civilibus causis præiudicium afferri soleat; idcirco magis etiam idonei testes ad probanda crimina quam ad testificanda facta civilia merito requiruntur. Excipiuntur tamen aliqua causarum genera. Nam in læsæ maiestatis crimine omnes admitti solent qui rationis sunt participes; ut patet ex *leg. de minor. x. ff. de quest.* & docent communiter Iuristæ. Item ad detegendam veritatem occisi domini omnes de familia etiam impuberes admittuntur. Farinacius in criminalibus Auctor gravis de *testibus quest. LVIII. numer. 29.* & Decianus *Lib. IX. criminal. cap. XIV. n. 7.* referant, duos pueros ad evincendum delictum uxoricidii satis fuisse. Ratio est, ne deli-

delicta enormia impunita remaneant. Et hac ratione crimina nefanda, quæ difficillimæ sunt probationis, probari possunt per testes minores anno vicefimo.

IV. Mulieres, iure civili inspecto, ad omnes causas five criminales, five civiles, testamento excepto, admittuntur, ut testimonium iuratum dicere possint, quemadmodum patet *l. Ex eo. ff. de testibus*: & est communis sententia. Ius tamen canonicum easdem repellit a testificando in causis criminalibus propter fragilitatem sexus, & ingenii mutabilitatem; solumque eas admittit in illis casibus in quibus admittuntur personæ infames. A dicendo tamen testimonio in civili causa, etiam adversus Clericum, non repelluntur. *cap. Quoniam, cap. Iam litis, de testibus &c.*

V. Excluditur a iuramento iudiciali inimicus illius contra quem testimonium ferendum est: quia præsumitur inimicus cogitare malum de suo inimico, ut decisum est in *cap. Accusatores, in cap. Omnes III. q. v. c. l. 3. ff. de testibus*. Excipiuntur tamen crimina læsæ maiestatis, hæresis, & simoniæ. Porro non quæque inimicitia satis est ad constituendum inimicum testem ineptum; sed iuxta communem sententiam requiritur inimicitia gravis, seu capitalis. Quænam autem dicenda sit inimicitia gravis & capitalis, nequit absolute definiri. Ex eo facile cognosci poterit, quod inter eos præcesserit grave dissidium, lis magni momenti, iniuria enormis, & ex aliis circumstantiis eam indicantibus. Ceterum talis decisio iudicis arbitrio relinquenda est.

VI. Periuri quoque omnes repelluntur, tamquam testes incapaces. Difficultas solummodo est, quinam periuri a iuramento iudiciali arceantur. Nam alii appellantur periuri noti *notorietate facti*, qui nempe facto ipso se produnt tamquam periuros, quia communiter peierant. Alii dicuntur periuri noti *notorietate iuris*, idest iudicis sententia declarati tales. Et in hoc dissident Theologi. Alii eos solos periuros a iuramento iudiciali excludunt qui sunt per iudicis sententiam reperiuntur damnati; contra alii satis esse defendunt ut sint facto ipso agniti tamquam periuri. Utraque opinio sua fruitur probabilitate. Hæc secunda mihi magis probatur. Nam, ut aliqua persona possit appellari infamis, sufficit ut eius infamia publice, seu reipsa communiter cognoscatur, licet iudicis sententia non præcesserit. Hinc infames etiam tum infamia facti, tum infamia iuris, repelluntur a iuramento in iudicio ferendo solent.

VII. Criminum focii non admittuntur ad iurandum in iudicio: tum quod pronum sit desiderare focium in supplicio habere; tum quod sperare potest focius se evasurum poenas, atque impunitatis privilegium assecuturum, dum alium accusat *cap. Veniens x. de testibus c. l. fn. cod. de accusationibus*, estque communis. Plura tamen sunt crimina excepta, ob quorum gravem malitiam, quia bono communi insidias directe struunt, probantur per testimonia iurata ipsorum criminis sociorum. Crimina isthæc sunt sequentia, hæresis, læsæ maiestatis, adulterationis moneatæ, sodomix, maleficii, & cetera id genus, quæ in detrimentum boni communis vergunt. Socii testimonium semiplenam probationem facere plures volunt; ita ut, duobus focis crimen sub iuramento testantibus, possit iudex reum damnare. Verum consuetudo opposita communior est: proinde praxi tribunalium standum. Nisi alia adminicula accedant, non videtur satis tutum in re gravissima reum damnare ob solam, & nudam sociorum attestationem. Ceterum, quando plures sunt focii, facillime alia occurrunt adminicula, vi quorum iudex valeat reum damnare.

VIII. Personæ viles, & inopes, quas pecunia corrumpi facile posse, suspicari licet, a iuramento iudiciali excluduntur. Quando tamen persona inops honesta sit, & spectatæ virtutis, de qua prudens suspicio haberi non possit, habilis est ad ferendum iuratum testimonium in iudicio, ut communiter sentiunt Auctores.

IX. Laici non admittuntur ad iurandum contra Clericos in iudicio, quando processus est criminalis, ut decernitur *cap. De cetero de testibus, c. cap. Ipsi Apostoli, c. cap. Testes II. quest. VII.* ubi ii omnes qui Sacerdotes nequeunt fieri, a ferendo testimonio adversus Sacerdotes repelluntur. Contra, si processus civilis sit, admittuntur, ut traditur *cap. Quoniam de testibus*. Admittuntur quoque in exceptis criminibus, quæ supra recensuimus.

X. Sacerdotes in iudicio iurare non debent, nisi ob gravem necessitatem: quia eorum dignitas tanta est, ut non permittat facilem dubitationem de iis quæ asserunt. Ea autem solum confirmari iuramento potulant quorum veritas in dubium venit, ut optime docet D. Thomas 2. 2. qu. lxxxix. art. 10. *Non enim indiget dictum hominis confirmatione, nisi quia de eo dubitatur. Hoc autem derogat dignitati personæ ut dubitetur*

falsum iurat, reus evadit periurii, eiusque labe aspergitur; secus, si bona fide iurat.

VIII. Quest. VI. *Quid requiritur ut procurator nomine alterius iuret?* Resp. Procurator peculiare mandatum habere debet ad iurandum in tali vel in tali definita materia; nec satis est mandatum generale ad iurandum in quacunque materia indefinita: quoniam iuramenti materia veritas est, sive præsens, ut in assertorio, sive futura, ut in promissorio. Hanc veritatem alterius nomine testari nequit procurator, nisi sibi constet certo mandantem principalem eam adfirmare: estque communis opinio penes omnes. Licet enim aliqui docuerint, sufficere procuratori ad iuramentum de calumnia præstandum, ut habeat mandatum generale pro omnibus causis, & speciale ad iurandum de calumnia, tamen causa super qua iurandum est, expressa non sit; nihilominus communiter tum Canonistæ, tum Theologi id negant. Quare, si procurator vi solius mandati generalis, & non peculiaris, in hac vel illa causa iuramentum præstet, graviter peccat; neque huic iuramento obnoxius est dominus, cum non fuerit præstitum ex eius consensu. Si vero concesserit facultatem universalem ad celebrandos quosque contractus; his stare dominus tenebitur, si firmi sint, & validi absque iuramento.

IX. Quest. VII. *An obligatio iuramenti impediri possit, antequam præstetur?* Resp. Primo nulli dubium est, potestatem ecclesiasticam posse impedire, seu prohibere ne iuramentum in tali aut tali materia præstetur: quia reipsa Synodus Tridentina *sess. xxv. cap. xxvi. de Regul.* irritum esse decernit iuramentum quod adiceret Novitius renuntiationi factæ ante bimestre antecedens professionem. De sola civili potestate difficultas esse potest. Sed ex his quæ diximus *cap. VII.* facile resolvitur.

X. Quæ omnes concedunt, præmittenda sunt. Iudex civilis potest cogere subditos ad remittendam obligationem iuratum metu, aut iniuria extortam, quando manifestum est tum promissionem, tum iuramentum fuisse per viam extortum. Secundo potestas civilis remittere valet iuramentum præstitum homini in materia sibi subiecta. Quare relaxare potest iuramentum factum a subdito non acceptandi talem magistratum, aut dignitatem. Iuramentum quoque in materia civilis fori quomodo intelligendum sit, interpretari potest. Nullitatem quoque relaxati iuramenti per potestatem ecclesiasticam recognoscere po-

test, quando evidenter apparet relaxatio nulla, & iniqua, ut docet Sanchez *Libr. III. capit. xxii. numer. 4.* ubi citat Felinum, & Ancharanum.

XI. Questio ergo est, num potestas civilis valeat decernere, iuramentum tali aut tali contractui appositum nullam habere vim, seu obligationem. Negant aliqui. Sed communis sententia sustinet, Principem sæcularem hæc frui facultate: eo quod necessaria sit hæc potestas ob boni publici conservationem; neque præiudicii quidquam inferat ecclesiasticæ iurisdictioni. Nam, dum Princeps interdum decernit, talem contractum irritum esse, nulloque iuramento confirmari posse; nil aliud intendit, nisi impedire iniustitiam quam in tali contractu deprehendit, ut contrarium bono communi sui status. Idque ut validius assequatur effectum, statuit iuramentum quod subditi, ut legem civilem eluderent, adiacere possent, nullam habere vim confirmandi talem contractum.

XII. Sed hic difficultatem movent non pauci circa modum quo lex civilis impedire valeat ne iuramentum, antequam præstetur, obligationem inducat. Nam aliqui volunt, Principem posse impedire ne contractus iuramento confirmetur. Ceterum subdunt, iuramentum servandum esse, donec relaxetur: quia iuramentum spirituale quippiam est, soli iurisdictioni ecclesiasticæ subiectum. Relaxandum ergo ab Episcopo docent. Alii sustinent, Principis prohibitionem operaridum taxat ne contractus iuramento firmatus in foro iuris civilis validus sit. Ceterum habere volunt talem contractum firmitatem vi iuris gentium, & canonici. Alii tandem dicunt, legem civilem prohibentem iuramentum apponi contractui, obligare subditos ad culpam; ac proinde eos, dum iurant, peccare: quia culpa in iurando contracta, iuramentum nullum evadere inferunt. Hæc ratio nulla est: quia non raro contingit homines peccare in iurando, & nihilominus iuramentum obligare: ut quis teneatur iuramentum implere, satis est ut possit absque peccato illud executioni mandare.

XIII. Sententia quæ mihi probabilior est, sustinet, Principem ob finem boni communis servandi posse legem condere qua declaratur irritum esse iuramentum appositum tali contractui a laico suo subdito; seu posse Principem impedire, antequam præstetur, iuramentum, ne vim habeat, & obligationem inducat. Quandoquidem, sicut Ecclesia, licet nequeat directe matrimonium clandestinum, qua

qua Sacramentum est, irritare; cum id solus Christus sacramentorum auctor præstare valeat; potest tamen indirecte, quatenus declarare potest contractum humanum nullum, qui sacramenti dignitate donandus erat; & hoc contractu abrogato, sacramentum sine hoc fundamento consistere nequit, sed irritum remanet; simili modo Princeps supremus secularis, quamquam facultatem minime habeat irritandi directe iuramentum, quod spirituale cum sit, iurisdictioni spirituali subiacet; valet nihilominus indirecte illud irritare, quatenus declarare valet nullum contractum, antequam ineatur: quo destructo,

neccessario consequitur iuramentum, ad effectum confirmandi talem contractum, irritum prorsus esse, ac nullum. Nec enim iuramentum confirmare potest quod non est; aut constituere contractum qui, lege civili inspecta, nullus est; sed solummodo iuramentum confirmare, & roborare valet contractum qui præsupponatur validus. Hanc sententiam defendit Sanchez *Libr. III. cap. XXII. numer. 10.* Molina *Tom. I. de iust. disput. cXLIX.* Lessius *Libr. II. capit. XLII. dub. 12. n. 55.* Bonacina *disput. IV. q. I. punct. 17.* Guttierrez in authentica *Sacramenta puerum, Castro-palaus tract. XIV. disp. II. punct. 13.*

DISSERTATIO VII.

DE IIS QUI IURARE VALENT

tam extra, quam intra iudicium: & quando licitum sit iuramentum exigere: tandem de iurandi consuetudine.

CAPUT I.

Omnes ratione præditi extra iudicium iurare licite possunt, etiam per procuratorem.

I. OMNES rationis compotes extra iudicium iurare posse, certissimum est: quod omnium personarum genera recensendo, probatur. Atque primo Deus, rationis fons & origo, frequenter in Scriptura iuravit. *Iuravit Dominus, & non poenitebit eum: Psal. CIX. Ecce ego iuravi in nomine meo magno: Jerem. XLIV. vers. 26. Per memetipsum iuravi, dicit Dominus: Gen. XXII. vers. 16.* Illud tamen sciendum, eiusmodi iuramenta, si presse accipiantur, non esse vera iuramenta. Iuramentum quippe religionis est actus, quo inferior alterum superiorem respicit: cuius Deus omnium supremus auctor capax haud est. Neque eius dicta confirmatione aliqua indigent. Iuramenta ergo quæ Deus protulit, metaphorica appellantur: quæ idcirco adhibuit, ut attentionem nostram magis excitaret, atque consiliorum suorum immutabilitatem abundantius ostenderet. Ita inquit Apostolus ad Hebræos VI. vers. 17. *In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hereditatis immobilitatem consilii sui, interposuit iusiurandum: ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus qui confugimus ad*

tenendam propositam spem. Quæri etiam solet, num Deus per execrationem, nedum per simplicem attestationem, iurare valeat: Sed eiusmodi quæsitæ tamquam inutilia reiicimus. Nullibi siquidem in Scripturis reperitur Deum usum fuisse formulis execratoriis, dum iuravit.

II. Christus Dominus, qui, ut homo, Deo inferior erat, iurare proprie valebat: & aliquando ipsum iurasse, docent Origenes in *Matth. xxxv. Innocentius cap. Et si Christus de iure iurando: quod probabile iudicat Suarez Lib. I. de iuram. cap. XIV. nu. 9. eo quod sæpe adhibuit eiusmodi phrasim, Amen amen dico vobis. Sed probabilius est, præfata verba non habere vim iuramenti, cum solum significant vere, & certe. Neque credibile est futurum fuisse ut tam frequenter eisdem verbis uteretur Christus Dominus, si formulam iurandi continerent; cum adeo severe nobis prohibuerit frequentem iuramentorum usum. Talem loquendi formulam adhibuit, ut palam faceret se ex certa scientia loqui.*

III. Angelos non modo iurare posse, sed reipsa iurasse hominibus loquentes, constat ex Apocalyp. cap. X. vers. 6. *Et iuravit per viventem in secula seculorum. Secus dicendum, quando invicem se se alloquuntur: quia Angelorum quisque certo scit, alium Angelum mentiri non posse. Superfluum ergo, & otiosus esset iurandi actus. Porro omne id quod*

de veritate eorum qua dicit. Et ideo personis magne dignitatis non convenit iurare. Propter quod dicitur II. quæst. IV. cap. Si quis Presbyter, quod Sacerdotes ex levi causa iurare non debent. Tamen pro aliqua necessitate, vel magna utilitate licitum est eis iurare, & præcipue pro spiritualibus negotiis, pro quibus etiam iuramenta competere præstare solemnibus diebus, quibus est spiritualibus rebus vacandum. Non autem tunc iuramenta præstanda pro rebus temporalibus, nisi forte ex magna necessitate. Causæ autem pro quibus potissimum Sacerdotes iurare valent, sunt in his verbis, quos refert Glossa vers. Necessitate cap. I. de feriis, contentæ.

Pax, & fama, fides, reverentia, cautio damni,

Defectus veri sibi poscunt magna caveri.

Hæc iuramenta præstare valent Clerici absque Prælatorum suorum licentia, ut constat ex cap. Ex rescripto, & Pervenit, de iure iur. Tres tamen excipiuntur casus in quibus nequeunt Clerici in manu laici iurare absque Episcopi, & Episcopus absque Papæ licentia. Primus est, quando iurant Clerici coram laico, tamquam superiore a quo coguntur, ut habetur cap. Nullus XXI. quæst. V. Quando autem iurant coram laico qui superioris vices non præfert, licentia iurandi non indigent. Secundus est, quando iurant de calumnia: quia hoc iuramentum præstare nequeunt, nisi is ad cuius tribunal litem peragunt, sit superior. cap. Nos XXI. quæst. VII. Ultimus est, quando iurant in actu iustificandi: tunc enim nequeunt iurare in manu laici, nisi de licentia Episcopi. Dum Sacerdotes iurant, satis est ipsis tangere proprium pectus cap. Si quis Presbyter, II. quæst. V. Aliquæ tamen graves causæ reperiuntur, in quibus statutum est, Episcopos, & Sacerdotes sacra tangere, dum iurant.

XI. Consanguinei ascendentes, & descendentes illius in cuius favorem testimonium iuratum dicendum est, repelluntur a tribunali: quia sic decernitur leg. 3. ff. de testibus, & cap. Similiter 3. q. V. cap. Absens 3. q. IX. Consanguinei quoque collatores, & affines usque ad quartum gradum inclusive, repelluntur a iuramento iudiciali: ut ex citatis capitulis colligitur. Si tamen libere se se offerant, admittuntur. In criminibus admittitur frater contra fratrem, si separate vivant; secus, si sub patria potestate sint absque divisione legitime, & hereditatis. In hoc casu nequit unus pro altero testificari, neque mulier pro marito, aut contra. In fe-

dere vero matrimonii admitti solent parentes in testes; nisi forte propter filiorum commodum videantur de veracitate suspecti, ut habetur in cap. Super eodem de testibus, ubi mater testimonium ferre parata in favorem filii, quæ iactabat promissionem sibi factam a viro se nobiliore, divitiisque copiosiore, repulsa est propter suspicionem de veritate pendenda in filii favorem. Domesticum quoque tum in criminali, tum in civili causa expelluntur a iuramento iudiciali. Domesticorum porro nomine veniunt uxor, filii, servi, & liberti, famuli conductitii, alique familiares. Singuli tamen alicuius Collegii, & Universitatis testes esse possunt in causis quæ non ad singulos, sed ad Universitatem spectant, aut collegium, ut communiter omnes docent.

XII. Pagani, Iudæi, omnesque fidei catholicae hostes reiiciuntur a ferendo testimonio adversus Christianum, & Catholicum, ut decretum est in cap. Ipsa pietas XXIII. q. IV. ubi hæc habeatur ex D. Augustino accepta: *Qui divina testimonia non sequuntur, pondus humani testimonii perdidit.* Præterquamquod ob diversitatem religionis tam inveterato odio ardere adversus veræ religionis professores solent, ut facillime per iurium in eorum proferre possint detrimentum, ut habetur cap. Cum Iudæi, cap. Licet de testibus. Excipiuntur tamen crimina læsæ maiestatis tum divinæ, tum humanæ, dummodo homines isti sint, & habeantur inter ipsos Paganos, & Ethnicos ut probi & honesti, ac integræ famæ.

XIII. Iurantes in iudicio vi plurium legum debent esse ieiuni. Cap. Honestum XXI. q. V. & cap. Placuit IV. q. III. Verum leges istæ iam pridem obsoleverunt, si præcepti rationem spectemus. De consilio in iurandi reverentiam optimum erit hanc conditionem servare, quoties in iudicio testimonium iuratum ferendum erit. Tempora quoque excipiuntur quibus iuramenta iudicialia verantur: ut a Septuagesima usque ad octavam Paschæ; ab Adventu Domini usque ad Epiphaniæ octavam. Item in quatuor anni temporibus, in diebus dominicis, Litanis maioribus, in diebus Rogationum iurare, nisi de concordia & pacificatione, prohibitum est, ut constat ex cap. Decrevit XXI. q. V. Quæ omnia consuetudine contraria prævalente abrogata sunt. Hinc tamen colligas velim, quam sancte olim colebantur tempora Domini sacra, & in quibus redemptionis mysteria potissimum celebrabantur.

CAPUT III.

Utrum inducere quis possit alium ad iurandum, quem existimat peieraturum, aut per falsos deos iuraturum?

I. Sæpius dictum est, iuramentum non esse eorum quæ absolute appetuntur, sed eorum quæ propter necessitatem tantum desideranda sunt. Quare qui iurat, aut qui ad iurandum alium inducit falsum, semper peccat mortaliter. Ut tamen quæstio proposita clarius resolvatur, certa ab incertis seceranda sunt. I. Certum est, semper peccatum esse inducere alium ad falso iurandum, aut ad iurandum per falsos deos: quoniam actus isti sunt mali intrinsecus, & nulla possunt ratione honestari. II. Nulla culpa est, iusta occurrente causa, exigere iuramentum ab illis quos tibi non certo, nec probabiliter constat esse peieraturos. Si dubitas, dubium deponere debes: quia in dubio nemo præsumendus est malus. III. Certum est, peccatum esse mortale exigere iuramentum a peieraturo, aut iurato per falsos deos, nulla existente causa; siue paratus, siue non paratus: ille sit iurare. IV. Quando iuramento deficit solum iudicium, & iustitia, tunc exigens iuramentum peccatum idem perpetrat ac iurans, siue iste paratus sit, siue scelus: quia in eiusmodi iuramentis nulla occurrere iusta causa potest, quæ excuset a malitia. Aliquando iurans tantum excusari, raro tamen, potest, ut cum sibi sæpius adfirmanti veritatem, fides ab altero non adhibetur, & sua interesse prudenter iudicat iuramento, alioquin absolute non necessario, firmare veritatem; tunc iurando non peccat: at exigens, quia citra rationabilem necessitatem postulat, peccat.

II. Tota ergo difficultas est, quando iuramento deficit veritas, & rationabilis causa urget, an scilicet tunc licitum sit exigere, vel suscipere iuramentum a peieraturo, vel iurato per falsos deos. Qui exigit iuramentum, aut est persona privata extra iudicium, aut publica, ut iudex, vel actor in iudicio. Desingulis sermo erit.

III. Casuista recentiores plures, & implexe fati, & adversus expressam Sanctorum sententiam, hanc quæstionem resolvunt. Obiter hic animadvertas velim, Casuistas non paucos frequenter oblitescere, Patres non tractasse hodiernas quæstiones: quas si versavissent, inquitunt, in recentiorum sententias concessissent. Contra, cum Patres conceptis verbis quæstiones tractant, & resolvunt,

religioni minime sibi vertunt ab illorum doctrina recedere. Quod quam verum sit, ex dicendis constabit.

IV. Quæst. I. An persona privata exigere iuramentum licite possit ab eo quem certo vel probabiliter scit esse peieraturum, etiam gravi urgente causa? Resp. Conclusionem negantem apertissime docent Patres. Augustinus serm. cxxx. alias xxviii. de verbis Apostol. cap. x. Et ipse qui exigit iuramentum, multum interest, si nescit illum falsum iuraturum, an scit. Si enim nescit, & ideo dicit, iuramini, ut fides ei fiat, non audeo dicere esse peccatum; tamen humana tentatio est. Si autem scit eum fecisse, novit fecisse, vidit fecisse, & cogit iurare, homicida est. Ille enim suo periurio se perimit; sed iste manum interficientis & expressit, & pressit.

V. Fufius hoc ipsum confirmat Augustinus ser. cccviii. alias xi. qui est secundum decollatione S. Ioannis Baptistæ ex additis a Parisiensibus in ultima editione, ubi historiam narrat suis auditoribus cuiusdam civis Hipponensis ob exactorem iuramenti a peieraturo a divina iustitia severissime flagellati. Inquit ergo. Scribite in cordibus vestris quod dico. Ille qui hominem provocavit ad iuramentum, & scit eum falsum esse iuraturum, vincit homicidam. Quia homicida corpus occisurus est, ille animam; immo duas animas, & eius quem iurare provocavit, & suam. Scis verum esse quod dicis, & falsum esse quod ille dicit, & iurare compellis? Ecce peierat, ecce perit: tu quid invenisti? Immo & peristi, qui de illius morte te satiare voluisti. Fuit hic homo quidem simplex, innocens, bene fidelis, a multis vestris, idest Hipponensibus, immo ab omnibus cognitus, Tutuslymeni vocatus. Tutuslymeni quis vestrum non novit, qui civis estis? Ab illo audivi quod dico. Nescio quis negavit ei vel quod commodaverat, vel quod ei debebatur: & hominis fidei se commisit. Commotus provocavit eum ad iusiurandum. Iuravit ille, iste perdidit: sed isto perdente, ille penitus perit. Dicebat ergo iste Tutuslymeni homo gravis, & fidelis ipsa nocte exhibitum se fuisse ad iudicem, & cum magno impetu, atque terrore se pervenisse ad Præsidentem excelsum quemdam, & admirabilem virum, cui parebat officium similiter excelsum, iussum fuisse perturbatum: retro revocari, & interrogatum fuisse his verbis: Quare provocasti hominem ad iuramentum, quem sciebas falsum esse iuraturum? Respondit ille: Negavit mihi rem meam. Respondit illi. Et nonne melius erat

rem tuam, quam exigebas, perderes, quam animam hominis istius falsa iuratione perimeres? Prostratus iussus est cedi. Casus est tam graviter, ut in dorso vigilantis, vestigia plagarum apparerent. Sed dictum est illi, postquam emendatus est: Parcitur innocentie tue: de cetero cave ne facias. Fecit quidem ille grave peccatum, & emendatus est; sed multo gravius peccatum faciet qui post istum meum sermonem, & istam meam admonitionem, & exhortationem tale aliquid fecerit.

VI. S. Raymundus in Sum. Lib. I. tit. de iuram. & periur. pag. 39. Quid de illo qui provocat ad iurandum eum quem scit falsum iuraturum, vel exigit, vel recipit ab eo iuramentum veritati contrarium, & scienter? Resp. secundum Gelasium, & Augustinum, quod talis vincit homicidam: quia homicida corpus occidit, & iste animam, immo duas animas, & eius quem iurare provocavit, & suam. 22. quæst. v. Si quis provocaverit, & tribus capitulis segg. Quod autem dictum est, quod vincit homicidam, intelligas in damno dato: quia maius damnum est in amissione unius anime quam infinitorum corporum. 24. quæst. III. Si habes. Alias gravius peccat homicida. 13. dist. Duo ista mala.

VII. Thomas 2. 2. quæst. xcvi. art. 4. Et si quidem aliquis pro se ipso exigit iuramentum tanquam persona privata, distinguendum videtur, ut Augustinus dicit in sermone de periuriis. Si enim nescit eum iuraturum falsum, & ideo dicit, iura mihi, ut fides ei fiat, non est peccatum; tamen est humana tentatio, quia scilicet procedit ex quadam infirmitate, qua homo dubitat alium esse verum dicturum. Et hoc est illud malum de quo Dominus dicit Matth. v. Quod amplius est, a malo est. Si autem scit eum fecisse, scilicet contrarium eius quod iurat, & cogit eum iurare, homicida est. Ille enim suo periurio se interimit; sed iste manus interficientis impressit. D. Antoninus huic Augustini, Raymundi, & Thomæ sententiæ accedit II. Part. tit. x. cap. vii. §. 3. Si privata, inquit, persona exigit, hoc faciens, quia dubitat de veritate loquentis; & ideo, ut sit magis certus, exigit, non peccat; sed humana tentatio est. Si autem scit, vel credit probabiliter illum falsum iuraturum, peccat mortaliter, quia dat illi occasionem ruine in hoc casu. Hæc eadem veritas eruitur ex Concilio Matrisconensi anno 581. in quo hæc habentur. Item pari convenientia placuit, quia in universo populo multi peccatis involuti esse dicuntur, qui ambitionis instinctu sunt periuriis ir-

retiti, ut si quis convictus fuerit, alios ad falsum testimonium, vel periurium traxisse, aut quacumque corruptione sollicitasse, ipse quidem usque ad exitum non communicet; hi vero qui ei in periurio consensisse probantur, post ab omni sunt testimonio prohibendi, & secundum legem infamia notabuntur.

VIII. Præter laudatos Patres, hanc sententiam, quæ de inducente ad iurandum hominem peieraturum, seu de exigente ab eodem iuramentum sic statuit, docent Alensis III. Part. quæst. xxxi. memb. 2. art. 6. D. Bonaventura in III. dist. xxxix. in exposit. litt. dub. 3. & art. 2. q. 3. Richardus ibi art. 3. quæst. 3. Paludanus ibi q. 11. Maior q. 3. conclus. 2. Gabriel q. 11. dub. 10. art. 3. Archidiaconus cap. Ille n. 2. q. v. Turcremata n. unico, & cap. Quamvis 2. 2. q. 1. n. 2. Abulensis cap. v. Matth. q. cxcviii. Sylvester verb. Iuram. 2. §. 9. qui refert Cardinalem in Clement. unic. de iure iurand. & Panormitanum in cap. Clericus, Armilla n. 33. Angel. verb. Iuram. 3. n. 11. Tabiena verb. Iuram. quæst. xxxiii. num. 34. Sotus Lib. VIII. de iustit. quæst. 11. art. 4. conclus. 3. Navarrus cap. xii. num. 20. Covarruvias de pactis I. Part. §. 6. n. 2. Toletus Lib. IV. cap. 11. num. 10. Sayro in clar. Reg. Lib. V. cap. v. Petrus de Ledema II. Tom. Sum. tract. xi. cap. v. Azorius Lib. XI. cap. xi. q. 11. Grassi II. Part. decis. Lib. II. cap. iv. n. 5. Lessius Lib. II. cap. iv. dub. 10. n. 49. Sylvius in 2. 2. q. xcvi. art. 4. Paulus a Lugduno tract. iv. dist. 11. art. 3. quæst. 8. Lucionensis in Collat. cap. x. propos. 2. Antoine tract. de virtut. cap. iv. quæst. x. Wiganct tract. x. exam. 5. n. 54. Felix Potestas Tom. I. part. 11. in 2. Decal. præc. cap. 11. n. 1576. Genettus tract. III. cap. 11. q. xi. Natalis Alexander Lib. IV. cap. iv. artic. 2. reg. 21.

IX. Contrariam sententiam defendunt Sanchez Lib. III. in Decal. cap. viii. num. 7. P. Sporer, qui obtrudit, hanc P. Sanchez opinionem communem esse, & quod festivi-
us est, pro ea laudat D. Thomam 2. 2. q. xcvi. art. 4. ubi, ut ex textu a nobis supra relato constat, conceptis verbis oppositum docet. Lege Sporer tract. III. in 2. præcep. Decal. cap. 1. sect. 4. pag. 224. n. 158. ubi de hac opinione inquit: Communis Doctorum cum S. Thom. 2. 2. q. xcvi. art. 4. Suan. Sanchez, Laym. Tamb. Erravit P. Sporer deceptus a P. Tamburino, qui reipsa Lib. II. in Decal. cap. 1. §. 6. num. 1. pro hac opinione laudat D. Thomam. Præter citatos tenent hanc opinionem Trullenchus Lib. II. cap. 1. dub.

dub. 13. Fagundez *Lib. II. Decal. Castropalaus tract. XIV. disp. 1. punct. 10.* Antonius a Spiritu sancto, & Reginaldus *Lib. XVIII. n. 76.* Bonacina *disp. IV. q. 1. punct. 11.* pariter citans D. Thomam, qui, ut dictum est, oppositum docet; solumque publicae personae exactiorem concedit iuramenti, de quo infra. Confer nunc eum Patribus, Theologis, & Canonistis, quos supra dedimus, hos paucos recentiores Casuistas, quorum aliqui sunt meri compilatores; & collige necessitatem saepe admonendi lectores, ne faciles sint in fide adhibenda similibus Casuistis, maxime in Auctorum citationibus, & in statu controversiae definiendo.

X. Pro hac secunda sententia laudatur tamquam principalis patronus Suarez, qui fusa controversiam versat *Lib. III. cap. XIV.* & ut est Auctor inter recentes gravissimus, sincere faterur, contrariam sententiam communem esse, eamque ab Augustino, Tho., Bonaventura, Antonino, aliisque a nobis citatis gravissimis Theologis doceri. Illam aperte non impugnat; sed quibusdam limitationibus emollire studet. In primis *num. 14.* statuit tamquam certum, *ut non determinate petatur ab aliquo ut iuret id quod falsum esse scitur, nam hoc esset determinate inducere ad periurium . . . Qui ergo scit, aliquem accepisse talem pecuniam, & determinate petit ab illo ut iuret non accepisse, gravissime peccat, & periurus est, quia directa causa periurii est . . . Unde neque in iudicio hoc modo petitur iuramentum; sed indifferenter, iura an hoc feceris, vel an hoc scias.*

XI. Haec distinctio, cui potissimum fidei, minus solida mihi videtur; & ad id quod intendit, nihil conducit. Quandoquidem discrimen illud quod assignat inter formulam secundam exigendi iuramentum in iudicio, *Iura an hoc feceris, vel an hoc scias, & primam, Iura te non accepisse pecunias,* prorsus verbale est. Nam tum in prima, tum in secunda indifferenter a iurante petitur iuramentum. V. g. Paulus pecunias mutuo credidit Francisco. Hic negat se accepisse pecunias. Dum Paulus dicit, *Iura te non accepisse pecunias,* non intendit illum inducere ad negandam cum iuramento acceptationem; multo minus ad eam cogit, immo positive intendit ne iuret: quia omisso iurandi confirmat veritatem petitionis Pauli, qui invitat Franciscum ad iurandum, non ut iuret, sed ut oblatione iuramenti perterrefactus obmutescat, & silentio aut trepidatione saltem se accepisse pecuniam fateatur. Haec est intentio Pauli.

Quia tamen agnoscit iniquitatem Francisci, certo, vel probabiliter praevidet illum peieraturum. Sive ergo dicat Paulus, *Iura te non accepisse pecunias, sive iura num accepistis,* perinde est. Et, si per P. Suarez peccat in primo, peccat quoque in secundo casu: quia aequae in primo ac in secundo indifferenter petit iuramentum, seu indifferenter relinquit Franciscum ad iurandum, & non iurandum. Nec Theologorum aliquis disputat, num peccaret Paulus, si induceret Franciscum ad iurandum determinate se non accepisse pecunias quas accepit, seu si induceret ad peierandum. Nulla de hoc est, vel fuit umquam inter Theologos disputatio. Vana ergo & inutilis haec prima conditio, quam P. Suarez praemittit, ut fundamentum praecipuum suae conclusionis. Istitus vero conditionis verbum faciunt recentiores Casuistae citantes P. Suarez in patrocinium propriae opinionis. Altera conditio est rationalis necessitas, seu causa, quam omnes praerequirunt.

XII. Verum, missa opinione P. Suarez, & paucorum Casuistarum, sola sententia sanctorum Patrum, & tum antiquorum, tum recentiorum Theologorum amplectenda est, utpote sola probabilis, & tuta. Contraria namque in conspectu primae neque ab auctoritate, neque a ratione probabilis est. Ratio quam sancti Augustinus, & Thomas pro nostra sententia afferunt, brevis, & evidens est, Finis praecipuus ac ferme unicus iuramenti est confirmatio veritatis. Iuramentum falsum, seu periurium non modo non confirmat, sed pervertit veritatem. Ergo numquam licitum est petere iuramentum a peieraturo. Quia qua cognitione petens iuramentum praevidet periurium, videt simul finem iuramenti non adesse: & consequenter iniqua est illius petitio.

XIII. Quaest. II. *Homo privatus recipere ne a peieraturo parato iuramentum licite potest?* Resp. Negantem sententiam defendo, quae aequae ac prima docetur ab Augustino, ut manifeste colligitur tum ex sancto Raynundo citato *num. 6.* ubi clarissime eam tradit, tum ex eiusdem Augustini textu, & ex ratione assignata a D. Thoma. Eam quoque propugnant communiter Auctores citati *n. 8.* quamquam eorum aliqui oppositum teneant, ut Sylvester, Armilla, Sotus. Sed, ut dixi, communior sententia est, licitum non esse neque a parato recipere periurium. Quoniam, sive exigatur, sive recipiatur iuramentum, semper ratio assignata a D. Thoma aequae urget, scilicet non consistere iuramenti finem, qui est confirmatio veritatis, qua nullo modo

do habetur per periurium. Praeterquamquod, ut peroptime notat Sylvius *loc. cit.* licet videantur homines ad iurandum parati, reipsa tamen voluntatem iurandi non habent, sed sacrilegam deliberationem concipiunt, dum ad iurandum urgentur, seu dum via illis aperitur evadendi discrimen medio iuramento. Et admissio quod parati essent, recipiens iuramentum causa semper est ut internum periurium opere externo compleatur, Deique nomen polluat.

XIV. Quaest. III. *Personae publicae, ut iudici, licitum ne est secundum ordinem iuris exigere iuramentum ab eo quem novit, vel suspicatur peieraturum?* Resp. Adfirmat sanctus Thomas *loc. cit.* & communiter omnes cum eodem. Si aliquis (inquit Angelicus) *exigat iuramentum tamquam persona publica, secundum quod exigit ordo iuris, ad petitionem alterius, non videtur esse in culpa, si ipse iuramentum exigat, sive sciat eum falsum iurare, sive verum: quia non videtur ille exigere, sed ille ad cuius instantiam exigit.* Ut tamen etiam in iudice eiusmodi iuramenti petitio a peieraturo licita sit, plures conditiones requiruntur. In primis pro virili admonere iuraturum debet sanctitatem & religionem iuramenti. Deinde actorem urgere ut iuramentum remittat. Explorare insuper tenetur, an bona, vel mala fide actor iuramentum petat. Quod si actor praesciret, alterum fore peieraturum, & iudex hanc actoris iniquitatem deprehenderet, tunc iudici non liceret petere iuramentum a peieraturo: quoniam non potest iudex inquam actoris postulationem exaudire, neque iuris ordo praecipit ut iudex concedat petenti quod evidenter iniustum, & divinae maiestati iniuriosum cognoscit. Tunc ergo iudex exigere iuramentum licite ab eo quem novit peieraturum, potest, quando actor, qui bona fide credit adversarium non fore peieraturum, instat, & urget iudicem ut cogat partem adversam iurare. In his circumstantiis iudex tenetur administrare iustitiam secundum ordinem iuris; atque adeo habet iustam causam, seu necessitatem non impediendi periurium. Neque iudex in hoc casu iuramentum petit, sed pars, quae de periurio non suspicatur. Quod si actor ipse cognoscat, aut probabiliter timeat adversarium suum fore peieraturum; peccat, utpote persona privata, de qua dictum est in prima conclusione.

XV. Quae dicta sunt, ad causas criminales non extenduntur: in quibus, si accusator deficeret in probationibus, velletque iudi-

cem exigere a reo iuramentum, iudex, sive credat, sive non credat ream peieraturum, non potest ab eodem iuramentum exigere. Similiter, quando iudex deprehendit testes ad falsum testimonium ferendum contra reum paratos, vi officii sui tenetur omni via eos repellere, etiamsi reus taceat; ut colligitur ex *can. Querendum causa XI. quest. VIII.* Denique, quaecumque causa agatur, sive civilis, sive criminalis, iudex ab utraque parte non potest iuramentum exigere, ut patet ex Concilio Valentino III. anno 455. *can. XI.* ubi haec habentur. *Quia impia, & Deo inimica, & christiana religioni nimis contraria, ex iniquissima, ac detestabili constitutione quarundam secularium legum consuetudo invaluit ut in forensi iudicio litigantes ex utraque parte contententium aequaliter iuramentum dare cogantur, ubi sine dubio duobus contra se iurantibus unus periurus efficitur: tanti sceleris immanitatem, & animarum perditionem dolentes, statuimus ut quicumque uno iuramento legitime dato, quod secundum legem divinam omnium humanarum controversiarum finis esse debet, alterum e contrario iuramentum opponere praesumpserit, ab ipsis liminibus Ecclesiae, quae sua impietate profanavit, exclusus, omnium Christianorum consortio, atque convivio reddatur extraneus, nisi se continuo admonitus ad agendaem poenitentiam tanti reatus humilissimae satisfactione inclinaverit.*

XVI. Quaest. IV. *Licitum ne est Christiano petere iuramentum, iusta occurrente causa, ab eo quem scit iuraturum per falsos deos?* Resp. Adfirmantem sententiam cum Augustino, & Thoma docent omnes Theologi, & Summistae. Advertas tamen velim, aliud esse inducere ad iurandum per falsos deos, quod numquam licet, ut docet Angelicus; aliud esse petere iuramentum ab eo quem praevides iuraturum per falsos deos, quod iusta interveniente causa licitum est. Audiatur Augustinus epist. cliv. ad Publicolam. *Alia ergo questio est, utrum non peccet qui per falsos deos sibi iurari fecit, quia ille qui ei iurat, deos falsos colit. Cui questionem possunt illa testimonia suffragari quae ipse commemorasti de Laban, & Abimelech; si tamen Abimelech per deos suos iuravit, sicut Laban per Deum Iacob. Haec, ut dixi, alia questio est, quae me merito fortassis moveret, nisi illa exempla occurrissent de Isaac, & Iacob, & si quae alia possunt inveniri. Si tamen illud non adhuc movet quod in novo testamento dictum est, ne omnino iuremus: quod quidem mihi propterea dictum videtur, non quia ve-*

rum iurare peccatum est; sed quia peierare immane peccatum est: a quo nos longe esse voluit qui omnino ne iuremus admonuit . . . Proinde, sicut non iuras, ita nec alium, si hoc placet, iurare compellas. Quamvis dictum sit, ne iuremus: nusquam autem in Scripturis sanctis legi meminerim, ne ab alio iurationem accipiamus. Alia vero questio est, utrum ea pace debeamus uti qua inter alios invicem iurantes facta est. Quod si noluerimus, ubi vivamus in terris, nescio utrum invenire possimus. Neque enim tantummodo limiti, sed universis provinciis pax conciliatur iuratione barbarica.

XVII. Hanc Augustini doctrinam paucis, & clare more suo Angelicus exponit 2. 2. quest. xviii. artic. 4. ad 4. Dicendum, quod licet malo uti propter bonum, sicut & Deus utitur; non tamen licet aliquem ad malum inducere. Unde licet eius qui per falsos deos iurare paratus est, iuramentum recipere; non tamen licet eum inducere ad hoc quod per falsos deos iuret. Igitur, dum Christianus ab Ethnicis petit ut iuret; rem licitam, cuiusmodi est iuramentum, petit. Quod autem Ethnicus iuret, non per verum Deum, sicuti posset, sed per falsos deos; ex eius mera malitia id evenit. Possit hoc sacra Scriptura exemplis confirmari, videlicet iuramentis inter Abimelech & Isaac, & inter Laban & Iacob. Sed hæc non valde urgent; cum certo non constet, Abimelech, & Laban per falsos eorum deos iurasse: de quo & ipse Augustinus dubitat. Verum conclusio non eget confirmatione; cum omnes Theologi unanimi consensu eam doceant. Aliqui tamen limitant eam, solumque licere volunt dictam petitionem, quando infidelis paratus sit ad iurandum. Ceterum communiter Theologi sustinent, licitum quoque esse, gravi urgente causa, ut est confirmatio publicæ pacis, petere, & adigere infidelem ad iurandum; quamvis prævideatur iuraturus per falsos deos. Neque verbale discrimen est, dum dicimus, non esse licitum inducere ad iurandum per falsos deos, licere vero petitionem cum prævisione certa iuramenti per falsos deos faciendi. Quoniam, etsi mihi constet, infidelem non nisi per falsos deos iuraturum; attamen, dum ego peto iuramentum, quod absolute per Deum verum proferre valet, honestam rem ego peto; & nullo modo in illius contentio malitiam, qua per deos falsos iurat; sed illam tantum permitto. At, si determinate inducerem ad iurandum per falsos deos, ad id quod est positive malum, impellerem, & consequenter a culpa immunis minime essem.

XVIII. Obiicies 1. Qui exigit, vel recipit iuramentum per falsos deos, eiusmodi deos veneratur: quoniam iuramentum est cultus divinitatis. Sed deos falsos colere peccatum est. Ergo & recipere iuramentum per eosdem factum. Resp. Qui exigit, vel recipit iuramentum per falsos deos factum, deorum venerationi nullo modo assentitur; sed solum confirmationi veritatis. Qui (ait D. Bonaventura III. Sent. dist. xxxix. art. 2. quest. III.) recipit iuramentum per idolum factum, non consensit idoli venerationi; sed veritatis confirmationi, ut firmum sit verbum, & solidum maneat pactum. Quantum ad hoc non est ibi peccatum: quia recipit quod suum est; quod vero ibi malum est, detestatur. Neque exigens, aut recipiens iuramentum dat occasionem peccandi; sed utitur iure suo, tuendi scilicet ius suum aut in publico coedere, aut in privato summi momenti contractu, aut in simili urgente necessitate. Quemadmodum occasionem peccandi non exhibet usurario qui, ut propriæ succurrat necessitati, mutuum ab eodem petit cum onere solvendi fenus.

XIX. Obiicies 2. Non licet petere ab eo qui prævidetur sacrificaturus idolis, ut sacrificet; neque a mago, qui prævidetur curaturus infirmum per magiam, seu præstigia, licitum est petere ut curet eundem ægrotum. Resp. Negatur consequentia. Ratio discriminis patet. Sacrificare idolis, curare præstigiis infirmos, actus sunt intrinsecus, & suapte natura mali; nulloque modo pro humano confortio sive necessari, sive utiles. Iuramentum genere suo actus religionis est: idque solum Christianus ab Ethnicis postulat. Quod postea, non per verum Deum, sed per idola, infidelis iuramentum istud exequatur, id ex eiusdem iniquitate ortum ducit.

XX. Obiicies 3. Non est licitum petere iuramentum ab homine christiano peieraturo: ergo neque ab infideli per falsos deos iuratururo. Resp. Negatur consequentia. Disparitas manifesta est. Dum petitur iuramentum ab infideli iuratururo per idola, haberi potest bonum fidei, seu fidelitatis, & præcipuus finis iuramenti, nempe confirmatio veritatis. Quare, habito hoc sine, iusta occurrente causa, permitti potest infidelis malitia confirmandi veritatem per falsos deos, ut optime Augustinus laudata epistola ad Publicolam prope initium: Qui utitur fide illius quem constat iurasse per deos falsos, & utitur non ad malam rem, sed ad licitam & bonam, non peccato eius se sociat, quo per

damonia iuravit, sed bono pacto eius quo fidem servavit. Quam responsonem exhibet etiam D. Thomas loc. cit. ad 4. Alia tamen ratio videtur esse in eo qui per verum Deum falsum iurat: quia in tali iuramento deest bonum fidei, qua utitur aliquis in iuramento illius qui verum per falsos deos iurat, ut Augustinus dicit ad Publicolam. Unde in iuramento eius qui falsum per verum Deum iurat, non videtur esse aliquod bonum, quo uti liceat.

XXI. Obiicies 4. contra primam conclusionem. Qui exigit iuramentum a peieraturo, non periurium, sed iuramentum petit, quod vere præstare potest; & id petens intendit. Quare nullus est in periurium consensus; sed tantum permissio illius, causa necessitatis urgente. Immo addit P. Sanchez loc. cit. n. 7. non requiri necessitatem; sed satis esse quamlibet notabilem utilitatem: quod exemplo illius qui usuras petit ab usurario parato, confirmat.

XXII. Leonardus Vanroi tract. iv. cap. v. quest. iv. num. 4. licet communi nostræ sententiæ accedat, casum tamen obiicit, in quo a peieraturo licitum esse contendit iuramenti petitionem; ut, cum tutor causam tuetur pupilli ex officio, quam non nisi iuramenti exactione defendere valet. Ne igitur iactura litis sibi imputetur, & ad damna pupilli resarcienda compellatur, adversam partem ad iuramentum urget; quamvis eam peieraturam certo sciat, additque in his circumstantiis hanc iuramenti exactionem ab omnibus putari licitam.

XXIII. Resp. Mirum est, Auctorem hunc, qui in sui Libri fronte sibi honori vertit ex irrefragabili claritate, & veritatis. Doctore M. P. Augustino suam Theologiam tradere, non sibi postea religioni ducere sententiam apertissime Augustino, eiusque discipulis contrariam propugnare. Ad obiectionem ergo respondetur, commentitiam esse præcisionem illam petendi iuramentum, & non periurium; dum petens prævidet certo, aut probabiliter iuramentum peieraturum. Eiusmodi præcisio subsistit, dum quis petit iuramentum per falsos deos: quia in hoc iuramento reipsa habetur finis iuramenti; qui est confirmatio veritatis. Similiter, dum quis ab usurario petit mutuum cum onere solvendi usuras, finis mutui, qui est sublevatio indigentis, consistit. Idcirco optime dicitur, quod petens hunc finem intendat, & idololatriæ, ac usuræ peccata permittat. At, cum petens prævidet certo, aut probabiliter iuramentum peieraturum, nil boni, seu nihil illius quod ad finem iuramenti per-

tinet, sperare, vel intendere potest: non bonum veritatis confirmandæ, non bonum fidelitatis, non divinæ maiestatis exaltationem, nihil denique, nisi & divinæ maiestatis læsionem, & veritatis destructionem. Satis minime est ut exigens iuramentum intendat abstractione quadam metaphysica aliquid boni; sed requiritur ut actio præstanda ab eo a quo petitur, aliquid boni contineat bonæ intentioni petentis respondens; quemadmodum in mutuo usurarii, & iuramento per falsos deos patet, ubi & iurans veritatem firmat, & mutuator sublevat indigentem: quæ bona ad talium actuum naturam pertinent. At in periurio nihil omnino, sub quocumque aspectu accipiatur, boni elucet, quod naturam deceat iuramenti, non veritatis, non bonæ fidei confirmatio, non divinæ maiestatis cultus.

XXIV. Reponunt, bonum relucere ipsius petentis, videlicet reparationem bonorum, quorum iacturæ obnoxius tutor foret, nisi in defendenda pupilli causa iuramentum a peieraturo exigeret. Sed hoc effugium inane est. Hoc enim posito, nulla tam execrabilis actio foret quæ licite fieri nequiret. Hac ratione quis posset ob tuendam salutem fornicari, & a præstigiatoribus, ac magis præstigia petere, quibus multa abigeret incommoda, & plurima bona sibi compararet. Quare valde expectatus & cautus sit lector oportet in eiusmodi argumentis ab unius actionis ad alteram paritate petitis. Sæpe enim dissimilitudo non est valde aperta, & obvia, ut patet in præsentis comparatione iuramenti per falsos deos cum iuramento falso per verum Deum. Est tamen reipsa discrimen: quia vera iuratio per falsos deos confirmat veritatem, licet secum deferat malitiam idololatriæ, quam, urgente causa, petens iuramentum permittit: quæ confirmatio finis proprius est ipsius iurationis. Iuratio falsa per verum Deum non firmat, sed pervertit veritatem. At ego, inquis, non periurium, sed iuramentum peto. Tu petis iuramentum, non utcumque, & abstracte, sed in confirmationem veritatis. Sed, cum prævides illum peieraturum; unde sperare vales veritatis confirmationem, quæ est iuramenti finis? Tua intentio, quamvis bona, nequit actionem reipsa pravam honestare; sed exigitur quod ipsa actio quam petis, comparate ad finem in quem suapte natura tendit, bona sit, ut est iuratio per falsos deos, quæ per se confirmat veritatem, & collatio mutui, quæ sublevat penuriam mutuatarii. At periurium undequaque malum est. Et

hoc discrimen est præ oculis semper habendum. Denique in similibus controversiis non debes multum indulgere humano ratiocinio: nam, si acumine præstat homo, facile est ipsi subtilitates & commenta excogitare, potissimum in iis quæ favent suæ libertati. Sed auctoritati Sanctorum adherendum est. Porro Sancti, & communissime Theologi damnant petitionem iuramenti a peieraturo, concedunt vero exactionem iuramenti a iuratore per falsos deos. Discrimen vero quod ego fufè explicui, brevi D. Thomas assignat loc. cit. ad 4. *In iuramento falso (etiamsi per verum Deum) deest bonum fidei, qua utitur aliquis in iuramento illius qui verum per falsos deos iurat. Unde in iuramento eius qui falsum per verum Deum iurat, non videtur esse aliquod bonum, quo uti liceat.* Eandem disparitatem exhibent Augustinus, Bonaventura, aliique tum sancti Patres, tum Theologi. Quid itaque urgere pergis inanes præcisiones iam pridem labefactatas?

XXV. Ad confirmationem autem Vanroi, aliorumque qui honestare volunt præfatam petitionem ob bonum ipsius petentis, respondeo, hanc eandem rationem allegasse Tutumlymeni, iacturam scilicet suorum bonorum, quæ ne perderet, iuramentum ab iniulto possessore petiit. Hanc ille excusationem adduxit excelso Præsidenti, illum interroganti his verbis supra num. 5. ex Augustino relatis: *Quare provocasti hominem ad iurationem, quem sciebas falsum esse iuraturum? Respondit ille: Negavit mihi rem meam. Respondit illi: Et nome melius erat ut rem tuam, quam exigebas, perderes, quam animam hominis istius falsa iuratione perimeres? Prostratus iussus est cædi. Cæsus est tam graviter, ut in dorso evigilantis vestigia plagarum apparerent. Sed dictum est illi: Parcitur innocentie tue. De cetero cave ne facias. Fecit ille quidem grave peccatum, & emendatus est; sed multo gravius peccatum faciet qui post istum sermonem, & istam meam admonitionem, & exhortationem tale aliquid fecerit.* Audiat Vanroi, audiantque recentiores Casuistæ illi qui populum christianum docent, posse ad vitandam quamcumque notabilem bonorum temporalium iacturam iuramentum peti a peieraturo: audiant, inquam, Augustinum dicentem, paritum fuisse innocentie hominis rudis, & simplicis, tale iuramentum petentis; simulque subdentem, nequaquam parcendum fore illis qui post suum sermonem, admonitionemque tale quiddam fecerint, aut docuerint. Col-

ligant, an sola corporis flagellatione eluturi sint crimen quod perpetrant, dum post Augustini sermonem, & istam admonitionem docent, Christianos posse a peieraturis iuramentum petere ob quamcumque bonorum notabilem iacturam vitandam.

XXVI. Pulsat adhuc P. Suarez loc. cit. n. 13. Non peccat iudex in iudicio iuramentum exigens: quia utitur iure suo, & utitur malo alterius, ut satisfaciatur muneris suo, & parti petenti, & Reipublice, quia debet procedere secundum publicam scientiam, & præsumptionem: alioqui multa maiora mala in Republica contingerent. Hinc etiam patet non peccare actorem, etiamsi persona privata sit, petendo ius suum per iudicem, & per eum exigendo iuramentum a debitore, vel reo, quamvis utrumque peieraturum sciat: quia non sine bono usu, & utilitate hoc fit. Accedit reum non debere ex sua malitia commodum reportare. Magnum autem commodum illius esset, si non posset actor instare apud iudicem ut ab eo iuramentum exigeret. Denique numquam potest esse tanta certitudo de futuro periurio, quin dubitari possit, an permovendus sit reus ad dicendum verum timore vel penarum, vel infamie periurii. Item in iuramento pure assertorio potest esse utilitas vel obtinendi veritatem, vel, si ille falsum dicat, habendi occasionem postea convincendi illum. Hæc sunt argumenta P. Suarez totidem fere verbis proposita, quæ illum vacillare, & fere recedere a communissima & Patrum, & Theologorum sententia coegerunt.

XXVII. Resp. Mirum est talibus argumentis permotum fuisse doctissimum virum, ut a communi recederet sententia. Istorum namque fallacia manifesta videtur. Quid? Iudex potest ut persona publica: ergo & homo privatus? Iudex imperare potest homicidium: ergo & vir privatus? Quot sunt actionum genera quæ licent iudici, & Principi; secus privatis hominibus? Hæc tamen gratis dicta sunt. P. Suarez supponit tantquam certum, posse actorem per iudicem adigere ad iurandum cum quem præcit peieraturum. Sed hoc tamquam manifeste falsum ab omnibus Patribus reiicitur. Nam, dum S. Thomas cum aliis ait, ad actoris petitionem iudicem posse exigere a peieraturo iuramentum, non intelligitur id iudicium licitum esse, dum ipsi constat, actorem scire suum adversarium fore peieraturum. In hoc casu tum iudex, tum actor peccarent, ut iam supra dictum est. Sed tum dantur

at absque culpa potest, quin adstringitur iudex exigere iuramentum ab eo quem privata scientia præcit peieraturum, cum urgetur ab actore innocente, & bona fide supponente suum adversarium non fore iuraturum falsum: qua in positione iudex, tamquam minister publicus, innocentem petitionem actoris suo imperio executioni demandat. Privata scientia iudicis tunc quid omnino seiunctum est ab officio personæ publicæ, quam iudex sustinet in iuramenti exactione. Immo, quatenus iudex, induit bonam fidem actoris petentis innocenter iuramentum; ac proinde, ut iudex, secundum allegata, & probata ignorat reum fore peieraturum. Corruit ergo usquequaque argumentum P. Suarez, supposito, ut dicitur, falso innixum. Peccant utique tum iudex, tum actor, quando præcipientes periurium, adigunt reum ad iurandum. At iudex privata solummodo scientia prævidens periurium, excusatur, si ad instantiam actoris, qui credit adversam partem non fore iuraturam nisi veritatem, iuramentum exigit. Alia quæ adiciuntur, nullius sunt momenti. Colligat nec ne reus commodum ex sua malitia; mediis illicitis cogi non potest ad veritatis confessionem. Dum præcedit semiplena probatio, non tenetur iudici interroganti respondere. Quid inde? Præstigiator adigi nequit ad curandum infirmum alio præstigiato. Ergo ex sua iniquitate commodum colligit? Numquam potest esse tanta certitudo de periurio futuro, quin sperari veritatis confessio possit. Quid hinc inferitur? Perperam id obiicitur. Ad actionem bonam, aut malam sufficit vel moralis, vel valde probabilis certitudo. Dubitationes illæ abstractæ de possibili veritatis confessione non sunt regulæ actionum humanarum. Ad id quod postremo loco additur, iam ex dictis responsio patet. Utilitas quæ ex actione aliqua confurgit, perperam obtruditur ad evincendam eiusdem actionis honestatem. Hoc namque non modo evangelicæ, sed ethnicæ quoque Philosophiæ repugnat. Non dubitarunt adversarii hoc confectarium trañcere tamquam iniuriosum P. Suarez, quem doctissimum initio appellavi. Qua æquitate id egerint, iudicent sapientes.

XXVIII. Quæst. V. An qui inducit alium ad iurandum falsum, quod iurans bona fide putat esse verum, ipse vero qui inducit, scit esse falsum, peccet? Resp. Communissima Doctorum, etiam recentiorum, sententia affirmanter respondet. Rem exemplo declarat

Tamburinus. Sunt quædam officia quæ in pluribus civitatibus non nisi eorundem civibus impertuntur. Titius a pluribus civibus, a pluribus incolis reputatur. Istis neglectis, illos qui civem ipsum existimant, ad iurandum inducit in suum favorem, quamvis ipse certo sciat se esse incolam. Titium periurium damnat absolute & ipse Tamburinus Lib. II. cap. 1. §. 6. num. 5. Et ratio obvia est. Nam iurans ideo excusatur, quia invincibiliter putat esse verum quod iurat; at inducens nulla laborat ignorantia. Nec est quod opponas, Titium non iurare. Nam tamen non propria, aliena tamen lingua peierat. An qui ebrium ad blasphemandum, aut infantem ad conculcandas imagines instigat, immunis a culpa est?

XXIX. Pater Tamburinus loc. cit. num. 7. ingenuè fateatur, se post aliquot menses profundæ meditationis reperiisse discrimen inter allata exempla & propositum casum. Sunt, inquit, actiones furandi, blasphemandi, & conculcandi imagines suo genere etiam materialiter pravæ; nullumque in illis reperitur bonum formale, reperiri vero subdit hoc bonum formale in iuramento materialiter falso. *Subtilis alicui, concludit, videtur, sed certe vera distinctio, ut, si penetraretur censenda sit in posterum probabilis Hurtadi hoc modo explicata sententia.* Ego sane hanc distinctionem non penetro: & propterea non subtilis, sed inanis, & fallax mihi est. Quoniam periurium genere suo non minus ac blasphemia, furtum, & ceteræ actiones similes, malum est. Quod autem quis propria, aut alterius lingua periurium perpetret, res omnino materialis est. Licet respectu iurantis bonum formale, nempe actus religionis, in iuratione præfata reperiat; respectu tamen inducentis periurium est. Quid, quæso, interest quod quis suo, aut alterius ore utatur ad falsum iurandum? Bonum formale iurantis non valet honestare iniquam voluntatem, ac vtramque malitiam illius qui, ut falsum suaderet, alieno instrumento usus fuit. Sagacitas isthæc non minuit, sed auget malitiam. Idcirco, tamquam laxa, opinio hæc reiicienda est. Patritius Sporer tract. III. cap. 1. sec. 4. num. 161. pag. 225. inquit: *Ego persisto in communi sententia simpliciter non licere; etsi in casu difficili aliquando commoverim.* Viden? In negotiis pervis communem, in difficultibus, in quibus consulendum sit commodis, conservationi bonorum, divitiarum &c. la-

nam, unius aut alterius Casuista praesidio nixam, opinionem se sequi aiunt. Nae mirifica Theologia hæc!

XXX. Sententiam igitur nostram defendunt gravissimi Theologi, Suarez, Vasquez, Sanchez, Lugo, Pontius, Martinez de Prado. Contrariam propugnant Hurtado; Quintanadvennas, Diana, & Tamburinus probabilium reputant. P. Moya ad tract. II. de Relig. append. disp. I. Misc. quest. VII. ultra probabilitatem adicit securitatem. Argumenta quæ adduximus, solvit, Tamburini responsiones exhibendo. Inquit ergo primum, Deum non adduci in testem falsitatis, quia iurans verum, ut est in mente sua iurat. Hoc quidem evincit, iurantem non peccare; secus inducentem, qui licet expresse non intendat ut iuret falsum, id tamen reipsa intendit. Nam, ut exemplo adducto a Tamburino utamur, Titius evidenter falsum esse agnoscit quod iurans reputat esse verum: & reipsa falsum est. Dum itaque iurans adfirmat sub iuramento verum id esse, periurium materiale perpetrat.

XXXI. Respondet P. Moya, in hoc casu non committi periurium materiale. Cur? Quia, inquit num. 3. qui sub iuramento affirmat quod certum putat, non iurat falso, nec hoc iuramentum est materialiter malum, quia materialiter esse malum non sortitur iuramentum ab obiecto aliter se habente; sed a iurando contra mentem. Hæc doctrina aperte falsa est: quia, dum quis contra mentem iurat, committit periurium formale, non materiale. Quemadmodum ergo qui induceret Arsenium ad concumbendum cum Berta, quam ipse putat per errorem esse suam uxorem, committeret adulterium formale, quod materiale esset respectu Arsenii; ita omnino dicendum de inducente iuratorem ad affirmandum id quod is verum, ille falsum reputat. Speculationes P. Moyæ nimis exiles sunt; ideo negligendæ. Auctor iste passim laxas opiniones docet; aliorum Theologorum sententias minus sincere refert: idcirco damnatus est ab Ecclesia. Et tamen sunt qui frequenter eiusdem laxas opiniones laudant tamquam probabiles.

CAPUT IV.

De consuetudine iurandi. Scripturæ sacræ, Patres sancti, & Concilia iurandi frequentiam execrantur.

I. SI Scripturarum, Patrum, & Conciliorum minas, severasque poenas se-

rio reputamus animo quas adversus facilitatem, nedum consuetudinem iurandi vibrant; maximo configimur timore, & ad cohibendam linguam, ne in iuramenta erumpat, magnopere incitatur. Contra si metaphysicas subtilitates, si innumeras distinctiones attendimus quas recentiores Casuistæ non pauci invexerunt; timor & reverentia iuramenti evanescit, iurandi consuetudo parum, aut nihil horrore incurrit, ideoque familiaris evadit. Ut ego pro modulo meo divini nominis reverentiam in humanis cordibus excitem, ut linguam a facilitate iurandi coerceam, hoc in capite Scripturarum, Patrum, & Conciliorum doctrinam in medium adducam; in sequenti Casuistarum opiniones recensabo.

II. Si, missis humanæ ratiocinationis inventis, sola præ oculis haberentur oracula Scripturarum, ea satis superque forent ad exterminandam detestabilem illam iuramentorum assuetudinem quæ ubique gentium obtinet. Audi itaque quæ Deus præscribit Ecclesiastici xxiii. vers. 9. & seq. Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. vers. 10. Nominatio vero Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus Sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis. Sicut enim servus interrogatus assidue, a livore non minuitur; sic omnis iurans, & nominans, in toto a peccato non purgabitur. vers. 12. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga. vers. 14. Et, si in vacuum iuraverit, non iustificabitur: replebitur enim retributione æquiva illius. Item cap. xxvii. vers. 15. Lingua multum iurans horripilationem capiti statuet: & irreverentia ipsius obturatio aurium.

III. D. Ioannes Chrysostomus in Matth. cap. v. Nemo est qui frequenter iuret, qui aliquando non periuret: sic qui consuevit multa loqui, aliquando loquitur importuna. D. Ambrosius de Exhort. Virg. cap. xi. Quid nos Scriptura admonet, consideremus. Non iurandum facile, quia plerumque multi casus accidunt, ut non possimus implere quod iuraverimus. Qui autem non iurat, utique non peierat: qui autem iurat, aliquando necesse est incidat in periurium: quia omnis homo mendax. Noli ergo iurare, ne incipias peierare.

IV. D. Augustinus de ferm. Domini in monte Lib. I. cap. xxx. Ergo intelligitur præcipisse Dominum ne iuretur, ne quisquam sit ut bonum appetat iniurandum, & assiduitate iurandi ad periurium per consuetudinem delat-

delabatur. Quapropter qui intelligit, non in bonis, sed in necessariis iurationem habendam, refrenet se quantum potest, ut non ea utatur, nisi necessitate, cum videt pigros esse homines ad credendum quod eis utile est credere, nisi iuratione firmetur. Ad hoc itaque pertinet quod dicitur (Matth. v.) Sit autem sermo vester, Est est, non non. Hoc bonum est, & appetendum; quod autem amplius est, a malo est: id est, si iurare cogaris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid suades. Quæ infirmitas utique malum est: unde nos quotidie liberari deprecamur, cum dicimus: Libera nos a malo. Itaque non dixit, Quod autem amplius est, malum est. Tu enim non malum facis, qui bene uteris iuratione, quæ est non bona, tamen necessaria est, ut alteri persuadeas quod utiliter persuades: sed a malo est illius cuius infirmitate iurare cogaris. Sed nemo movit, nisi qui expertus est, quam sit difficile & consuetudinem iurandi extinguere, & nunquam temere facere quod nonnunquam facere necessitas cogit.

V. Fufius hoc argumentum versat Augustinus explicans illa verba Apostoli Iacobi cap. v. Ante omnia nolite iurare: ubi præiacto hoc principio, Falsa iuratio exitiosa est, vera iuratio periculosa est, nulla iuratio securæ est, post medium sermonis, qui est clxxx. al. xxxviii. de verbis Apostoli hæc habet. Quare ergo ante omnia? Isto verbo quod ait, Ante omnia, cautos non fecit adversus linguam nostram. Ante omnia ait, ut attendatis præ ceteris, ut vigiletis, ne surrepat vobis consuetudo iurandi. Tamquam in specula ita posuit te contra te. Ante omnia levavit te super cetera, unde te attendas. . . Nolles ut diceret tibi, Ante omnia, ut te adversus consuetudinem intentissimum redderet; ut omnia tua inspiceres, omnes motus lingue tue diligentissime custodires, esses custos malæ consuetudinis tuæ? Ad eam constringendam, audi, Ante omnia. Dormiebas, pungo. Ante omnia, spinas admoveo. Quid est, ante omnia? Ante omnia vigila, ante omnia intentus esto. Iuravimus & nos passim, habuimus istam teterrimam consuetudinem, & mortiferam. Dico caritati vestræ, ex quo Deo servire cepimus, & quantum malum sit in periurio, vidimus, timuimus vehementer, & veterosissimam consuetudinem timore frenavimus. Frenata restringitur, restricta languescit, languescens emoritur, & malæ consuetudini bona succedit. . . Sed aliud habet humana pessima consuetudo. Et cum tibi cre-

ditur, iuras, & cum nemo exigit, iuras, & horrentibus hominibus iuras: non taces iurando, vix es sanus non periurando. . . . Istam ergo consuetudinem quotidianam, crebram, sine causa, nullo extorquente, nullo de tuis verbis dubitante, iurandi, avertite a vobis, amputate a linguis vestris, circumcidite ab ore vestro. Sed consuetudo est, solet dici. Solet dici, quando non dico: Hoc est ante omnia. Quid est, ante omnia? Præ ceteris cautus esto, plus ad hoc intentus esto quam ad alia. Maior consuetudo maiorem intensionem flagitat, non rei levis consuetudo. Si de manu aliquid faceres, facilius manus tuæ imperares ne faceret. Si pedibus aliquo eundum esset, pigritia retardante excitares te, ut surgeres, & ires. Lingua facilitatem habet motus: in udo posita est, facile in lubrico labitur. Quanto illa citius, & facilius movetur, tanto tu adversus illam fixus esto. Domabis, si vigilabis; vigilabis, si timebis, si Christianum te esse cogitaveris.

VI. Innumeros Conciliorum canones adferre isthuc possem; sed unum aut alterum transcribam. Innocentius III. cap. Etsi Christus extr. de iur. iurand. inquit: Quædam prohibentur, quia per se mala sunt, ut furtum, adulterium, & huiusmodi, quæ non sunt aliquatenus faciendæ. Quædam vero prohibentur ex causa, non quia per se mala sunt, sed quia, si fiant frequenter, & multum, ex his mala sequuntur: ut vinum per se malum non est, & tamen prohibet Apostolus dicens: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria: quoniam ex frequenti, & immoderata vini potatione luxuria generatur. Sic & iuramentum per se quidem malum non est, cum sit confirmatio veritatis; sed tamen prohibetur ex causa, quoniam ex frequenti, & incauta iuratione periurium sæpe contingit.

VII. D. Thomas doctrinam Scripturarum, Augustini, & ceterorum Patrum paucis comprehendit 2. 2. quæst. lxxxix. art. 2. ad 1. Dico vobis, non iurare omnino; ne scilicet iurando ad facilitatem iurandi perveniat, & ex facilitate iurandi ad consuetudinem, & a consuetudine in periurium decidatur. Et ideo non invenitur iurasse (Apostolus) nisi scribens, ubi consideratio cautior non habet linguam precipitem.

VIII. Catechismus Concilii Tridentini Part. III. de 2. præcep. cap. III. sect. 13. hæc habet. Itaque iuraturus primum quidem consideret, utrum necessitate cogatur nec ne; remque totam accurate expendat, an eiusmodi sit ut iurando indigere videatur; tempus præ-

terea spectet, locum attendat, aliaque per multa, quae rebus adiecta sunt, circumspiciat: non odio, non amore, aut animi perturbatione aliqua impellatur; sed ipsius rei vi, & necessitate. Etenim, nisi haec consideratio, & diligens animadversio antecesserit, sane iusiurandum praecipuum, & temerarium erit: cuiusmodi est illorum irreligiosa affirmatio qui in re levissima, & inani, nulla ratione, aut consilio, sed prava quadam consuetudine iurant. Id vero passim quotidie a venditoribus, & emptoribus fieri videmus. Nam illi ut quam plurimum vendant, hi rursus, ut quam minimo emant, res venales vel laudare, vel vituperare iusiurando non dubitant. Item sect. 19. Sed tamen iurandi necessitas excusationem habet. Et quidem, dum inquit Salvator: Sit sermo vester, Est, est, non, non, hac loquendi formula satis declarat, se iurandi consuetudinem in colloquiis familiarium, & levium rerum prohibere. Quamobrem illud praecipue a Domino admonemur, ne faciles nimium, & propensi ad iurandum simus; idque sedulo docendum erit, & fidelium auribus inculcandum: infinita enim fere mala ex iurandi nimia consuetudine emanare, & sacrarum litterarum auctoritate, & sanctissimorum Patrum testimoniis comprobatur.

IX. Ex his duo patent: alterum, consuetudinem iurandi malam esse, & plurium flagitiorum originem: alterum, facilitatem iurandi ad periurium viam aperire, & re ipsa hominem qui facile iurat, in periurium prolabi. Adeo familiaris est humanae linguae lapsus, adeo imbecilla humanae mentis ratio, ut fieri nequeat aliquem saepe iurare, quin in periurium prolabatur. Sacra Scriptura, & Patres omnes non tam periurium, quam causam periurii, quae est frequentia, & assuetudo iurandi, improbant, & damnant; solumque necessarium permittunt iuramentum. Haec est Scripturarum, & Patrum doctrina.

CAPUT V.

Plurium recentiorum Casuistarum de iurandi, quin de blasphemandi consuetudine, doctrina, quae Scripturae, & Patribus adversatur.

I. **U**T quisque iudicium ferre valeat, utrum doctrina plurium recentiorum pugnet cum doctrina Scripturae, & Patrum, non aliud praestabo, quam illorum regulas, distinctiones, & opiniones recensere. Et primo illorum nemo consuetudinem iu-

randi approbat; illam tamen sub tot aspectibus repraesentant, ut, sin minus innocentem, saltem parum noxiam propugnent. Paucis, quae docent illi, perstringam.

II. Consuetudo quaedam animi habitudo est, seu facilitas ex frequentatis actibus producta, quae per modum quasi ponderis voluntatem ad eiusdem rationis actus impellit. Haec consuetudo habitus quoque, ex alicuius actus vitiosi frequentia consurgens, & permanens in anima, appellatur. Differt consuetudo ab occasione proxima, quod haec extrinseca sit, illa intrinseca.

III. Hanc consuetudinem quadruplicem esse inquirunt. Prima est passim iurandi, cum debita tamen advertentia iurandi verum; sive adsit in iurante consuetudo mentiendi, sive non. Secunda est iurandi falsum adverterent. Tertia, dum quis advertit se iurare; secus an verum, vel falsum iuret. Quarta, dum quis nec ad iuramentum, nec ad veritatem advertit.

IV. Statum quoque peccati mortalis triplicem distinguunt. Primus est, dum quis actualiter peccat, & dicitur esse in statu peccati actualis. Secundus, dum quis post peccati commissionem permanet in eodem peccato, seu in macula post peccatum relicta, quatenus eiusdem peccati poenitentiam negligit. Tertius est, dum quis in proxima occasione, aut periculo mortaliter peccandi versatur. De hoc tertio statu in praesentia sermo est. Duo enim priores improprie, prout ad praesens pertinent institutum, appellantur status. Tertius iste status est fere continuuum peccatum. Quare homo in eo constitutus tenetur sub mortali ab eodem recedere; & toties novum distinctum peccatum mortale committit, quoties advertit se in tali statu reperiri, & omittit ab eodem recedere: sicut qui tenetur ad restitutionem, toties peccat, quoties ad id advertit, & cum possit restituere, deliberate recusat. Haec omnia certa sunt penes recentiores Casuistas omnes. Iuxta diversas consuetudinis notiones nu. 3. delineatas, varias quoque ipsi statuunt conclusiones, quarum aliqua, ut ego quidem arbitror, Scripturae sanctae, & Patribus omnibus repugnant. Illas ego sincere referam, ut quisque suum ferat iudicium.

V. Prima opinio. Omnes statuunt, ipsam consuetudinem absolute, & per se sumptam non esse peccatum distinctum ab ipsis actibus iurandi, ex quibus coalescit. Nam vel consuetudo accipitur, ut inquirunt, effectiva; & sunt ipsi actus praeteriti efficientes, seu indu-

centes consuetudinem: vel sumitur formaliter pro ipso termino, seu effectu relicto ex eorumdem actuum frequentia. Si in primo sensu accipitur, patet consuetudinem non esse distinctum peccatum, quia hoc modo nil aliud est nisi ipsi actus frequentati. Si in posteriore sensu consideretur, est ipsemet habitus, seu inclinatio ad iurandum: quae, licet vitiosa sit, & ad malum impellens, peccatum tamen non est. Concedunt tamen, omissionem actus extirpandi eiusmodi consuetudinem posse quandoque esse peccatum, ut clarius infra.

VI. Recentita opinio communis est penes recentiores, nec de ea longius disputare lubet. Sit nec ne peccatum ipsa consuetudo in se accepta, parum refert ad institutum nostrum: liquidem non tam de ipsa consuetudinis natura, & essentia, quam de debito illam extirpandi nobis sermo est. Quare concedimus & nos, consuetudinem ipsam internam, seu habitudinem iurandi, absolute & praecise acceptam, non esse peccatum mortale distinctum ab ipsis actibus. Si enim nec ipsa physicae res absque necessitate multiplicandae sunt; multo minus peccata. De praefata ergo opinione nullum dissidium.

VII. Secunda opinio. Consuetudo culpabiliter retenta iurandi falsum deliberate, seu indifferenter verum, & falsum, probabiliter non est peccatum distinctum aperiendum in confessione ab ipso peccato actuali periurii; sed sufficit confiteri ipsum actum periurii. Hanc conclusionem totidem verbis tradit Sporer tract. III. in 2. precep. Decal. cap. 1. sect. 4. num. 151. pag. 224. eamque excerpit ex suo P. Tamburino fere iisdem verbis. Pro eadem quoque laudat Vasquez, & Ioannem Sanchez. Ratio quam promit, haec est. Obligatio extirpandi consuetudinem est imbibita in ipsa obligatione non peierandi, & cum illi moraliter confunditur. Neque, inquit P. Sporer, in moralibus nimis subtilizandum est. Tamburinus loco citato clarius dicit, non esse in moralibus nimiam subtilitatem agendum. Addit, peccatum ex consuetudine commissum non addere circumstantiam mutantem speciem: quin minus, inquit, peccat qui ex consuetudine quam qui recens peierat.

VIII. Haec conclusio laxa, & falsa est, Scripturarum, & Patrum doctrinae adversa, & horrorem incutit. Nonne festivi sunt Auctores isti? Improbant in morum quaestionibus nimiam subtilitatem, hoc esse evidentem illam rerum distinctionem qua actiones vitiosae repraesentantur. Deinde, ut vitia suo obducant, nil nisi inventa metaphysica in

medium proferunt. Sed pressius expendamus praefatam conclusionem. Consuetudo culpabiliter retenta. Peccat igitur fidelis eam consuetudinem retinendo, etiam dum actu non peierat: alioquin non esset culpabiliter retenta. Si peccat, ergo peccatum istud in confessione aperiendum est. Qui peccat ex consuetudine, minus peccat quam qui sine consuetudine? Si non excusat, minuit ergo consuetudo periurium? Quid in tota Theologia absurdius? Concupiscentia vehemens, quae nobis libera non est, utique voluntarium minuit, & consequenter peccatum. At consuetudo libere contracta, consuetudo deliberate, & culpabiliter retenta minuit peccatum? Qui ex illa peccat, minus peccat? Qui ergo ex habitu fornicantur, adulterantur, furantur, minus peccant quam qui semel, vel bis, recenter, spontaneae, ac deliberate? Vide Epistolae nostras Theologico-Morales, nempe secundam, ubi fuso calamo istius doctrinae falsitatem profligavimus.

IX. Obicit sibi Sporer. Qui habet occasionem proximam peccandi, tenetur illam tollere sub distincto peccato. Atqui consuetudo peierandi est occasio proxima. Ergo tenetur illam tollere sub distincto peccato ab ipso actuali periurio. Audi responsum. Nego, inquit, minorem rotunde. Quoniam illa est quid extrinsecum; haec quid intrinsecum homini. Si tanta oris rotunditate negant ea quae sunt evidenter vera tum lumine naturae, tum Theologorum, Patrum, & Scripturarum auctoritate; qua libertate dubia pro probabilibus, & probabilibus pro evidenter veris obrudent? Sed tanta confidentia loquitur Sporer, quia ex P. Tamburino illam responsum excerpit. Alioqui strictiori ore in re tam gravi locutus ipse fuisset.

X. Verum utique est occasionem aliam esse internam, aliam externam. Sed quid inde? Adest praecipuum distinctum evitandi occasionem externam; non adest vero praecipuum distinctum extirpandi occasionem internam, seu periculum, sive habitum interiore? Quis hoc asseruerit, cum vel ipse P. Sporer numero proximo 154. hoc praecipuum, sibi contradicens, adstruat? Facilius utique est remove occasionem exteriorem, puta abigere concubinam, quam vincere habitum interiore; sed non hinc inferatur, Christianum non teneri ad victoriam vitiosi habitus virili assequendam. Quin, quo est validior consuetudo, eo maior est obligatio illam evelendi. Plus (inquit Augustinus cit. ser. xxviii. de verb. Apost.) ad hoc intentus esto quam

ad alia. Maior consuetudo maiorem intensio-
nem flagitat.

XI. Sed penitus hanc Sporerianam do-
ctrinam enucleemus. Peccat qui hanc con-
suetudinem retinet: est enim consuetudo cul-
pabiliter retenta. Si peccat libere retinen-
do: ergo peccat eam non expellendo. Si
peccat eam non expellendo: ergo adest præ-
ceptum eam extirpandi, distinctum a præce-
pto non peierandi. Nam peccatum retinendi
consuetudinem est peccatum distinctum a
peccato periurii. Conclusio etenim P. Sporer
non dicit periurium culpabiliter retentum, sed
consuetudo culpabiliter retenta. Si est pecca-
tum distinctum, ergo obligatio distincta ab
eo se liberandi. Ergo adest obligatio aperiendi
in confessione eiusmodi peccatum, seu
culpabilem retentionem consuetudinis. Dicit
P. Sporer, adesse utique obligationem ex-
tirpandi consuetudinem; & eum qui negli-
git hanc expulsionem, esse in statu peccati
mortalis omissionis, concedit. Dein tamen
subdit, hanc obligationem esse imbibitam in
ipsa obligatione non peierandi. Hinc con-
cludit, non esse obligationem aperiendi eam
in confessione. Sed hæc sunt inaudita com-
menta. Omissio extirpandi consuetudinem
pravam constituit iuratore in statu peccati
mortalis: & postea omissio ista non est con-
fitebunda? Cur? Quia in moralibus non est
subtilizandum.

XII. Respondet P. Sporer num. 154. suam
doctrinam intelligendam esse, dummodo iu-
rator actu positivo illam pravam consuetudinem
non acceptet, vel approbet; sed, solum ne-
gative se habens, eam vincere negligat, vel
desperet: quod sane non rarum, & valde
notandum Confessario, ne nimium vexet con-
scientias afflictas. Hac explicatione finire
suam doctrinam P. Sporer studet. Sed ego
iterum urgeo. Consuetudo illa est culpabi-
liter retenta: ergo omissio illam expellendi
est culpabilis. Eadem siquidem ratione qua
retentio consuetudinis culpabilis dicitur, ea-
dem quoque omissio illam expellendi crimi-
nosa dicenda est. Sed, quod plus in hac P.
Sporer doctrina displicet, est quod nolit iu-
ratorem peccare, si consuetudinem vincere
negligat, vel desperet, quod sane non rarum
esse asserit. At ego subdo, sæpe contingere ut
frequentia peccandi consuetudinem, & con-
suetudo, seu habitus desperationem illum
vincendi, & expellendi gignat. Sed quod
hæc desperatio evellendi habitum sit excusa-
bilis, & quod præceptum non detur præfa-
tum habitum, seu consuetudinem evellendi,

est doctrina aperte falsa, & Scripturæ, Pa-
tribusque contraria. Videtur etiam quidquam
Iansenismi olere. Sæpe recentiores Casuistæ
errori de impossibili observantia præceptorum
accedere videntur. Si enim iurator iuxta P.
Patritium Sporer desperet de victoria habitus
iurandi, & ob id non sit a Confessario vex-
andus, idest urgendus ad evellendam con-
suetudinem; consequitur non habere iura-
torem facultatem ad illam superandam. Quæ
consecutio profecto erronea est. Sed nolo
amplius in doctrinæ manifesto falsæ consu-
tatione immorari. Quandoquidem, quocum-
que modo accipitur, noxia est. Nam etiam
admissio præceptum extirpandi consuetudinem
pravam non esse distinctum a præcepto vi-
tandi periurii, adhuc non infertur, non esse
in confessione aperiendam consuetudinem cul-
pabiliter retentam. Si enim iurator peccat
retinendo consuetudinem, contra aliquod præ-
ceptum peccat. Sive ergo peccatum istud sit
adversus idem præceptum non peierandi, si-
ve adversus præceptum ab eodem distinctum,
sive adversus obligationem imbibitam cum
obligatione non peierandi; semper verum
erit, peccatum istud, seu culpabilem reten-
tionem consuetudinis esse in confessione ma-
nifestandam. Denique ipsi communi sensui,
& naturali lumini citata opinio repugnat.
Quis dixerit, agrotum habitualiter infirmum
non teneri medico suam inveteratam infir-
mitatem manifestare? Sed de hoc plura vi-
de citata epistola II.

XIII. Tertia sententia. Consuetudo iuran-
di advertenter verum, adiurata consuetudini
mentiendi absque iuramento, non constituit
hominem in statu peccati mortalis; nec tene-
tur iurator sub culpa gravi illam extirpare.
Hanc sententiam docent Sanchez Lib. III.
cap. v. n. 10. Castropalaus disput. 1. punct.
9. n. 3. Trullenchus Lib. II. cap. 1. dub. 26.
n. 5. Fagundez Lib. II. cap. xxviii. nu. 7.
Leander tract. 1. disput. viii. qu. iv. Sal-
manticensis tractat. xvii. cap. ii. punct. 9.
§. 1. n. 154. Prado cap. xxxii. q. viii. §. 2.
n. 19. Laudari solet etiam Suarez Lib. III.
cap. vi. n. 2. sed ibi hanc questionem non
versat; solum ait, consuetudinem iurandi ad-
vertenter parum referre ad suum institutum,
quod coniuncta sit cum consuetudine men-
tiendi. Ob hæc verba recentiores Casuistæ
pro se absolute allegant hunc Auctorem, ac
si ex professo controversiam tractaret.

XIV. Hæc sententia directe contraria est
Scripturæ, & Patribus, ac etiam non paucis
recentioribus Theologis. Revoca in mentem
quæ

quæ Scripturæ, & Patres docent. Eccli. xx-
iii. *Vir multum iurans replebitur iniquitate.*
Iurationi non assuescat os tuum, multi enim
casus in illa. Chrysostomus hom. xiv. ad po-
pulum dicit, *ab omnibus esse concessum, &*
manifestum, multum iurantem periurum esse
necesse esse. Isidorus Lib. II. Synonim. cap.
x. *Affiduitas iurandi periurium facit:* &
Lib. II. de sum. bon. cap. xxxi. idem dicit.
Bernardus Lib. de modo bene vivendi ser.
xxxii. *Usus iurandi ducit hominem ad periur-*
ium. Vide quæ dicta sunt cap. iv. In opi-
nionem adeo laxam, adeo divini nominis re-
verentiæ infestam invehitur vel ipse Calvinus
Lib. II. institut. cap. viii. §. 25. *Vile, &*
vulgare redditur Dei nomen, quum veris qui-
dem, sed supervacuis iuramentis adhibetur:
siquidem accipitur hic quoque in vanum. Quare
non satis fuerit a periurio abstinere, nisi si-
mul meminerimus, iusiurandum non libidinis,
aut voluptatis, sed necessitatis causa permis-
simum, & institutum; ideoque extra licitum
illius usum egredi qui rebus non necessariis ac-
commodat. Porro non alia pretendi necessitas
potest, quam ubi vel religioni, vel caritati
est servandum. Qua in re nimis licentiose ho-
die delinquitur, eoque intolerabilius, quod
assuetudo ipsa pro delicto imputari desit: quod
certe apud Dei tribunal non parvo aestimatur.
Passim enim promiscue temeratur Dei nomen
in nugacibus colloquiis; nec male fieri puta-
tur, quod in tanta improbitatis possessionem
longa, & impunita audacia ventum est.
Manet tamen ratum Dei mandatum: manet
firma sanctio, & effectum suum olim obtine-
bit, qua peculiaris quodam vindicta in eos
edicitur qui frustra nomen ipsius usurpaverint.
Hactenus Calvinus, cuius, ad hoc quod atti-
net, vera sensa pudorem debent offundere,
ne dicam ignominiam, Casuistis illis qui iu-
randi consuetudinem a gravi divini nominis
profanatione purgant.

XV. Novi Casuistæ recensitam opinionem
non docuissent, si præ oculis Scripturas, &
Patres habuissent. Constat namque hanc il-
lorum opinionem Patribus, & Scripturis esse
contrariam. Quandoquidem tum Scripturæ,
tum Patres docent, solam assiduitatem iu-
randi ad periurium viam aperire. Clamant,
urgentque homines ut caveant a frequentia
iurandi, si vitare cupiunt periuria, & ini-
quitate, & plagas multas, multaque ma-
la. Si damnant iurandi frequentiam, quanto
magis consuetudinem? Si consuetudinem
iurandi absolute execrantur, quanto magis
consuetudinem iurandi iunctam consuetudi-

ni mentiendi? Cur damnant assuetudinem
iurandi? Quia ea est hominis in usu linguæ
imbecillitas, ut fieri re ipsa nequeat quin homo
multum iurans repleatur iniquitate. Recen-
tiores Casuistæ rationem promunt in con-
firmationem propriæ sententiæ, quæ directe
Scripturæ, & Patribus contraria est. Aiunt
quippe, consuetudinem iurandi cum debita
consideratione ad veritatem solummodo esse
causam peccatorum venialium. Iurationes
namque veræ, quibus solum iudicium, seu
necessitas deficit, sunt dumtaxat peccata ven-
ialia: & cum consuetudo, seu habitus
malitiæ speciem ab actibus suis capiat; hinc
est quod consuetudo hæc iuratore in statu
peccati venialis, non mortalis, constituat.
Altera quoque consuetudo mentiendi absque
iuramento est solummodo venialis. Ergo,
licet simul iungantur hæc duæ consuetudines,
non collocant hominem iurantem in statu
peccati mortalis; neque sub mortali tenetur
has consuetudines pro viribus extirpare. Hæc
sophismata sunt a Scriptura, & Patribus im-
probata. Quoniam, si Scriptura & Patres te-
stantur, solam frequentiam iurandi inducere
ad periurium; quo principio statuitur, hanc
consuetudinem esse tantum causam peccato-
rum venialium? Adeo labida est humana
lingua: tanta est in frequenti colloquio fa-
cilitas falsum pro vero, & verum pro falso
affirmandi, ut Scripturæ, & Patres admo-
neant, iubeantque cavere a iuratione super-
flua, ut vitetur periurium. Quid, si huic
nativæ imbecillitati, & facilitati iurandi ad-
datur habitus acquisitus mentiendi? Isti duo
habitus iurandi, & mentiendi in eodem
homine, in eadem lingua coniuncti, quo-
rum unus alterum roborat, ad periurium
viam non aperiunt? Nonne in solo habitu
mentiendi includitur mendacii gravis pericu-
lus? Qui enim absolute assuetus est men-
tiri, æque in re gravi, ac levi mentiri so-
let. Nonne in solo habitu iurandi includitur
periculum periurii? Quamvis ergo actus iu-
randi sine necessitate verum, & actus men-
tiendi forent etiam solummodo veniales cul-
pæ; nihilominus in morali acceptione, &
iuxta prudentum existimationem, ac secun-
dum Scripturas, & Patres replent hominem
iniquitate, ob intima mentiendi graviter,
falsoque iurandi pericula. Et, si qui præfatos
habitus, potissimum simul iunctos, evellere
non conentur; quis tales a statu peccati
mortalis eximere audebit? Quoniam sub mor-
tali cavere tenentur periculum proximum pec-
candi mortaliter. Quod vero reponunt Ca-
sui-

fuisse, hoc periculum esse remotum; & periurium, si contingat, per accidens evenire; est effugium iam supra a Patribus explosum. Qui enim contendit simul copulare attentionem iurandi semper verum cum frequenti iuratione, & cum habitu mentiendi, chimeram, & hircocervum componere iudet. Casuista nunc fragilitatem humanam exaggerant, nunc eam attenuant, prout ipsis aridet: nunc aiunt, tantam esse vim consuetudinis iurandi, ut homo desperet eam vincere; nunc obtrudunt, tantam esse humanæ mentis, & cordis etiam mendacis penetrationem, atque vigilantiam, ut & mentiri semper sine iuramento, & iurare semper sine mendacio valeat. Atque adeo statuunt, homines non teneri gravi obligatione letalis culpe ad istorum habituum expulsionem; sed posse cum sola veniali culpa in præfatis habitibus perseverare. Sitne hæc doctrina antiæangelica, ceteri iudicent. Hanc Casuistarum sententiam impugnant Valentia 2. 2. *disp.* vi. *quest.* vii. *punct.* 3. Petrus Ledesma *tract.* xi. *cap.* v. *dub.* 5. *dicto* 2. Bonacina *disput.* iv. *quest.* i. *punct.* 13. *num.* 5.

XVI. Quarta sententia. *Consuetudo iurandi deliberate, & indiscriminatim sive verum, sive falsum, constituit iurantem in statu peccati mortalis: unde tenetur sub culpa mortali eandem evellere.* Hæc est communis sententia, quam docent fere omnes recentiores. Suarez *Lib.* III. *cap.* v. *numer.* 6. & 8. Petrus Ledesma *tractat* xi. *cap.* v. *dub.* 4. Valentia 2. 2. *disput.* vi. *quest.* vii. *punct.* 3. Vega *Tom.* II. *Summ.* *cap.* xvi. *casu* 14. Sanchez *Lib.* III. *cap.* v. *numer.* 11. Castropalaus, Fagundes, Trullench, Salmanticenses, Leander, & communiter alii. Ratio evidens est. Eiusmodi consuetudo causa est proxima frequentissime peierandi. Ergo iurator toties peccat, quoties advertit se tali teneri prava consuetudine, & non curat eam expellere. Quærent, num in tali consuetudine constitutus peccet, etiam dum verum iurat. Distinctione opus est. Si deliberate, & advertenter verum iurat; non peccat. Si inadvertenter, seu inconsiderate iurat, etiam si per accidens verum iuret; peccat: quia in hoc secundo casu iurat vi prave consuetudinis, quæ suaptenatura æque ad periurium ac ad iuramentum impellit.

XVII. Quinta sententia. *Consuetudo iurandi inconsiderate, seu inadvertenter circa veritatem constituit iuratorem in statu peccati mortalis, & sub mortali culpa tenetur illam extirpare.* Communiter omnes. Quoniam

præfata consuetudo exponit iurantem proximo periculo peierandi: cum enim negligat advertere, verum ne, an falsum sit quod iurat, frequenter falsum iurabit. Quod si contingat verum iurare, id per accidens est, quia dicta iurandi consuetudo æque falsitati, ac veritati exposita est. Idem prorsus dicendum de consuetudine illa iurandi sine consideratione, an iuretur, vel non iuretur. Eadem quippe ratio utriusque est: nam etiam inconsiderate, an iuretur, vel non iuretur, exposita veritati, & falsitati est; ideoque proxima periurii occasio.

XVIII. Sexta sententia. *Consuetudo passim iurandi cum debita consideratione, ut non iuretur nisi verum, non constituit hominem in statu peccati mortalis; nec eam homo sub letali culpa vitare tenetur.* Hanc sententiam communiter docent recentiores. Suarez *Lib.* III. *cap.* vi. *n.* 4. Sanchez *Lib.* III. *cap.* v. *n.* 9. Bonacina *disput.* iv. *q.* 1. *punct.* 13. *num.* 2. Leander *tract.* i. *q.* III. Prado *Tom.* II. *cap.* xxxii. *q.* VIII. *n.* 17. Castropalaus *tractat.* xiv. *disput.* i. *punct.* 9. *n.* 2. Trullenchus *Lib.* II. *cap.* i. *dub.* 20. *num.* 4. Salmanticenses *tractat.* xvii. *cap.* 11. *punct.* 9. §. i. *n.* 153. Siquidem, inquiunt, consuetudo isthæc malitiam capit ab actibus; sed actus iurandi sunt solummodo peccata venialia: ergo consuetudo pariter venialis erit, seu constituet hominem passim iurantem in statu peccati venialis, secus in statu peccati mortalis. Additque Sanchez, quod, licet præfata consuetudo aliquando præcipiet in aliquod iuramentum incautum, & absque consideratione debita veritatis, immo & ipsius iuramenti; nihilominus talis inconsideratio, seu inadvertentia non est censenda voluntaria in causa. Tandem quis, etsi aliquando pertrahat in periurium mortale, non dicitur proximum, & mortale peierandi periculum: concludit benignus Theologus.

XIX. Hæc sententia, si Probabilitatum auctoritas spectetur, non modo probabilis, sed communis videtur. Ceterum, si istorum auctoritas cum Scripturarum & Patrum auctoritate conferatur, falsa omnino est. Ut ex *cap.* iv. constat, frequentia iurandi consuetudinem, consuetudo periurium inducit. Consuetudo iurandi, & debita attentio, studiumque veritatis confirmandæ simul componi nequeunt. Deus ipse, qui humana nature vires comprehendit, Patres experientia edocuitantur, assuetudinem iurandi periurium parere; hominemque frequenter iurantem plenum esse iniquitate. Hæc testimonia evincunt, ipsam

ipsam consuetudinem malam esse, & periuriorum causam. Si vigilantia, si attentio, & studium veritatis confirmandæ satis forent ad periuria cavenda; non assuetudinem, sed inconsiderantiam iurationis Deus vetaret. Adeo autem inculcat, & tam severe prohibet ne homo assuecat iurationi, quia tanta est humanæ linguæ facilitas errandi, tanta humanæ mentis imbecillitas, ut nulla cura, nullo studium sufficiat ad evitandum periurium, si adsit iurandi consuetudo. Quapropter Scripturæ, Patres, & Concilia facilitatem, & frequentiam iurandi verant.

XX. Accedit scandalum quod hæc iurandi consuetudo producit. Patres Salmanticenses *loc. cit.* inquiunt: *Quare non est maior obligatio extirpandi hanc consuetudinem, præciso scandalo, & aliis extrinsecis circumstantiis, quam vitandi actus ex quibus procedit.* Eiusmodi ratiocinandi methodus, præterquam quod evidenter Scripturæ sanctæ adversatur, infinitorum malorum causa est: quia hinc frequentissimas errandi occasiones lectores accipiunt. Passim statuuntur hypotheses metaphysicæ, quæ in praxi chimericæ sunt. Laudati Patres separare a consuetudine iurandi scandalum nesciverunt. Consuetudo iurandi publica est: neque enim homines iurant soli, privatim, in cubiculis; sed in communibus humanis colloquiis, coram filiis, iuvenibus, & cuiusque status, atque ætatis personis. Quare inseparabile & indivisibile a iurandi consuetudine scandalum est. Cedo. Cur in compitis, officinis, in foro, in domibus, ac in omnium fere ore iuramenta resonant? Unde tanta divini nominis profanatio? Non sane aliunde quam a consuetudine iurandi. A senibus iuvenes, a parentibus filii iuramenta audiunt, & vel nolentes perdiscunt. Tu passim iurans ad veritatem mentem intendis. Hæc attentio interna est. Qui te audit, eam non videt; & malam de te opinionem concipit. A te malum discit; bonum non discit. Tu ad iurandum alios tua externa iurandi consuetudine provocas. Ipsi sine debita consideratione iurabunt. Ergo hæc consuetudo tum ratione scandali, quod ab eadem seiungi nequit, iuratorem constituit in statu peccati mortalis: atque ad eam pro virili evellendam sub gravi culpa tenetur iurator.

XXI. Commentitia itaque est hypothesis illa qua a scandalo seingunt laudati Auctores consuetudinem iurandi. Quoniam nunc sermo est de eo quod in praxi contingit. Casuista id sibi gloriæ vertunt, quod doctrinam pra-

cticam, & casus obvios pertractent. Deinde, ut opiniones nimium laxas propugnent, ad metaphysicas præcisiones confugiunt, & metaphysicas notiones scrutantur. Istuc pertinet ratio quam pro eorum sententia adferunt. Licet enim concedamus, habitum speciem suam ab actibus capere, attamen in præsentia ratio isthæc vana est. Nam consuetudo iurandi isthæc malitiam accipit a periurio, cui perpetrando, teste Scriptura sancta, viam aperit. Quamquam ergo habitus metaphysice consideratus suam notionem ab actibus mutetur; in genere tamen moris, & in executione, prout nunc accipitur, non modo ab actibus, sed etiam, ac potissimum, a periculo iterandi periuria suam suscipit pravitatem.

XXII. Hanc nostram sententiam, scilicet consuetudinem iurandi voluntarie retentam constituere hominem in statu peccati mortalis, atque sub gravi culpa ad eam extirpandam illum teneri, docet expresse Sortus *Lib. de cavendo iuramentorum abusu cap.* xii. Sed, ut supra dixi, evidenter eratur ex Scriptura, & Patribus. Neminem enim futurum existimo qui, si serio animo expenderit Scripturarum, Patrum, Conciliorumque canones adversus iurandi consuetudinem, audeat asserere, absolvendum esse poenitentem, nolentem talem consuetudinem pro viribus expellere. Quare, tametsi rationes satis validæ non forent ad evincendum iuratorem, consuetudine iurandi obstrictum, esse in statu peccati mortalis, atque peccatum mortale distinctum committere; nihilominus ob gravissimum periurii periculum, Scripturarum, Patrum, & quotidianæ experientiæ auctoritate confirmata, Theologi omnes, & Confessarii deberent non modo suadere, quod omnes præstare credo, sed astringere eiusmodi iuratores ad evellendam omni conatu consuetudinem, scandali, aliorumque malorum plenam.

XXIII. Quæres; *an iuramenta quæ ex prava iurandi consuetudine proveniunt, absque plena tamen deliberatione emissa, sint peccata mortalia?* Magna contentione, & fuso calamo hanc questionem versant Salmanticenses, Sanchez, & alii Probabilitæ. Primum omnium statuunt, sermonem nunc esse de iuramentis indeliberatis, quæ vi ipsius prave consuetudinis iurandi verum, & falsum indiscriminatim emittuntur. Si enim, inquiunt Salmant. *n.* 157. habens iurandi consuetudinem iuraret, non vi consuetudinis, sed ex repentinæ iræ impetu, aut ex immoderata affectione ad aliquam rem, ut contingere solet in non assuetis iurationi; tunc consuetudo non accu-

accusabit, nec excusabit, ait Sanchez n. 22. quia tunc consuetudo non est causa inadvertentia. Hæc positio, quam veluti certam statuunt, ut minus, dubia est. Nam perraro contingit eos in repentinis iurare qui iurationibus non sunt assueti: & hoc quisque in se ipse experitur, Hinc ortum duxit illud axioma: *In repentinis operamur ex habitu.* Deinde quis hoc discernere poterit, videlicet consuetudini addictum hominem modo ex consuetudine, modo ex ira, aut ex nimia affectione ad aliquam rem iurare? Quare mihi probabilis videtur, eum qui ex consuetudine iurat, semper peccare dum absque deliberatione & advertentia ad veritatem, & falsitatem iurat. Quia assueti iurare deliberate verum, & falsum, æque fortassis peierarent, si adverterent, ac dum non advertunt. Sic namque præsumendi ratio adest. Quare in istis non inadvertentia, & inconsideratio est causa iurandi; sed consuetudo culpabiliter retenta, quam comitatur quandoque inadvertentia. Ita docet Caietanus 2. 2. *quest. xcvi. art. 3. in fine.* Navarrus *cap. xii. n. 6.* Medina *Lib. I. cap. xiv. §. 4.* Valentia *disp. vi. q. vii. punct. 3.* Sayrus *in Clav. Reg. Lib. V. cap. v. n. 10.* Sylvius 2. 2. *q. xcvi. art. 3. concl. 6.* ubi & alios laudat. Quæ Salmanticenses ibi ex Augustino producant, ad rem non faciunt: alibi enim locum habent, de quibus longior erit sermo. Concedunt tamen vel ipsi Salmanticenses, in assuetis iurare verum, & falsum, eiusmodi iuramenta indeliberata, in dubio saltem, præsumenda esse a consuetudine oriri, tamquam a causa.

XXIV. Secundo ut certum ponunt, consuetudinem non esse per actum contrarium interruptam. Nam, si consuetudo per efficacem dolorem fuerit abolita, hæc iuramenta indeliberata, seu sine advertentia emissa, voluntaria non sunt nec in se, nec in causa, seu consuetudine iam interrupta. Et de hoc nulla est difficultas.

XXV. His positis, prima sententia docet, iuramenta indeliberata, quæ emittit iurator prava consuetudine devinctus iurandi sive verum, sive falsum, & culpabiliter retenta, non esse peccata mortalia in se, sed solum in causa. Hanc defendunt Vasquez 1. 2. *q. xciv. cap. 11. §. 3.* Curiel 1. 2. *q. lxxv. dub. 2. §. 2. concl. 3.* Sanchez *Lib. III. cap. v. n. 27.* ubi pro hac sententia laudat D. Thomam, Durandum, Richardum, Paludanum, Bonaventuram, Scotum, Antoninum, & alios. Sed falso: Nam D. Thomas, Anto-

ninus, Paludanus, Richardus docent, inadvertentiam seu inconsiderationem excusare eum qui absolute ex lapsu linguæ falsum iurat; sed nec advertit se iurare, nec an iuret verum vel falsum: quod nemo negaverit. Necessaria est enim libertas ad peccandum aut directa, aut indirecta.

XXVI. Secunda sententia propugnat, eiusmodi iuramenta non modo in causa, sed in seipsis peccata esse mortalia in confessione necessario exprimenda. Hanc docet D. Thomas 2. 2. *quest. lxxix. art. 3. ad 3. & quest. cl. art. 4. & 1. 2. quest. lxxvi. art. 3. ad 3. & q. lxxvii. art. 7. & de mal. q. 11. ad 11.* & alibi. D. Thomam sequuntur communiter Thomistæ, & etiam extranei. Ratio clara est. Nam eiusmodi iuramenta, licet voluntaria, & libera non sint directe, sunt tamen voluntaria, & libera indirecte, seu in causa, nempe in consuetudine libere, & culpabiliter retenta. Porro hoc sufficit ad peccandum. Nec enim semper est necessaria libertas directa. Hinc qui prævidet se in ebrietate fornicaturum, seu aliquid mali facturum, vel omitturum aliquod præceptum, peccat, nedum cum causam nempe ebrietatem, ponit, sed etiam, dum reipsa contra legem operatur. Iuramenta autem, de quibus sermo est, ex se sunt peccata mortalia; solumque excusari possent ob defectum libertatis: sed libertas adest, eo ipso quod sint libera in consuetudine: ergo in seipsis peccata sunt.

XXVII. Salmanticenses *tract. xvii. cit. cap. 11. n. 161.* inter has duas extremas sententias mediam viam ingredi contendunt hac distinctione. Homo, dum iurat, vel ita absorptus, & distractus est, ut non advertat nec ad iuramentum, nec ad veritatem rei iuratæ; vel ita tantum distractus, ut licet advertat se iurare, non tamen advertat ad malitiam iuramenti, nec ad veritatem indagandam. Si hoc secundo modo iuramentum accidat; docent, iuramenta eiusmodi indeliberata, non modo in causa, sed & in seipsis peccata esse. Verum, si primo modo homo iuret; talia iuramenta nec in se, nec in sua causa sunt peccata.

XXVIII. Hæc distinctio vana est, & omnino futilis. Nam iuxta communem sententiam æque culpabilis est inconsideratio circa rei iuratæ veritatem, ac circa ipsum iuramentum; seu æque peccat qui omittit investigare veritatem confirmandam iuramento, ac qui omittit advertere, an iuret nec ne. Quare ipse Sanchez *Lib. III. cit. cap. v. n. 14.* docet, tam consuetudinem iurandi inad-

ver-

vertenter circa rei iuratæ veritatem, quam consuetudinem iurandi non advertendo, an iuret nec ne, constituere hominem sub peccati mortalis statu; atque sub mortali culpa teneri iuratorem ad eam extirpandam. Si ergo iuxta Salmanticenses inadvertentia circa rei iuratæ veritatem, profluens a prava voluntaria consuetudine, constituit iuramenta præfata criminosa tum in se, tum in causa; eadem ratione inadvertentia, an iuret nec ne, dimanans ab eadem prava consuetudine, constituit iuramenta præfata peccata tum in se, tum in causa: quod (ait Sanchez loc. cit. num. 14.) nihil discriminis fit inter inadvertentiam ad iuramentum, & ad ipsius veritatem, cum utraque sit æque voluntaria in sua causa, nempe in consuetudine iurandi inadvertenter, & utraque æquali periculo incidendi in periuria exponat, & utriusque casus accidat veritas rei iuratæ. Hæc opinio, ut dixi supra n. 17. communis est; licet Azorius *Lib. XI. cap. 111. q. 111.* oppositum docere videatur.

XXIX. Verum PP. Salmanticenses hanc distinctionem invexerunt, ut doctrinam lectoribus instillarent quam exscribere ex aliis suis Salmanticensibus Auctoribus Cursus theologi speculativi, ubi Tom. IV. de peccat. tract. xiiii. disp. v. dub. 6. n. 107. docent, facta criminosa, ut adulteria, homicidia, & similia, perpetrata in ebrietate libere volita, & in eadem prævisa, esse reipsa peccata tum in se, tum in causa; secus vero, si hæc peccata sint verbalia, seu consistant in verbis, ut periuria, & blasphemia: quia, inquit, eiusmodi blasphemia, & periuria, sunt sonus tantum materialis, & dum ab ebrio proferuntur, considerantur, ac si prolata essent a pſittaco. Hæc doctrina mihi non probatur. Eadem quippe libertas, & voluntas quæ sufficit ad constituenda crimina quæ factis constant, satis quoque est ad constituenda criminosa periuria, & blasphemias, quæ verbis perpetrantur. Ceterum hanc doctrinam ad iustam criticem exigam in tract. de peccatis. In præsentia satis sit dicere, PP. Salmanticenses, qui morum scientiam docent, non plene affectos fuisse mentem suorum Salmanticensium Auctorum Cursus theologi. Etenim isti asserere videntur, blasphemias, & periuria ab ebrio, aut dormiente prolata, non esse peccata; secus, si proferantur ab homine assuetio iurationi sui compote, sed distracto. Hæc sunt verba Salmanticensium laudato Tom. IV. tract. xiiii. disput. v. dub. 6. §. 4. n. 110. pag. 78. „ Si ille qui

„ ex prava consuetudine profert periuria, „ actu dum ea profert, non est plene sui „ compos, non peccat mortaliter. . . . Si „ vero qui periuria profert, actu est plene „ sui compos, alio tamen distractus; talia „ periuria sunt obiective mortaliter pecca- „ minosa: quia sola distractio non tollit ab „ eis quod sint formaliter verba humana, & „ periuria simpliciter. Unde supposito quod ex „ consuetudine, tamquam ex causa simplici- „ ter voluntaria, procedant, imputari debent „ in seipsis, ut simpliciter periuria, & ut „ peccata mortalia formaliter. “

XXX. Conferat nunc lector hanc doctrinam cum doctrina Salmanticensium Moralium; & continuo colliget, Patres istos falso in subsidium afferre auctoritatem antiquorum Salmanticensium. Siquidem Salmanticenses Morales loquuntur de homine non ebrio, non dormiente, non mentecapto, sed sui compote, alio tamen abstracto, & ita absorpto, ut non advertat, an iuret nec ne; aut, si advertat ad iuramentum, non tamen advertat ad illius malitiam, vel veritatem. Deinde contendunt, solam inadvertentiam efficere ut consuetudo in tali homine non sit causa periurii. Priores vero Salmanticenses rotunde decernunt, solam distractionem non tollere quod præfata iuramenta sint periuria formaliter. Et hæc in præsentia sufficiant: fusius quippe in tractatu de peccatis utrorumque Salmanticensium hæc de re opinionem expendam.

CAPUT VI.

Quomodo penitens in confessione prava consuetudinis iurandi, & Confessarius in illius absolutione se gerere debeant.

I. PAUCIS hoc caput expediam. Audisti multitudinem distinctionum quibus involuta est consuetudo illa iurandi quam absolute, & sine ulla distinctione Scripturæ, & Patres damnant. Non absimili verborum involucro circumscribere non pauci solent obligationem eiusmodi consuetudinis manifestandæ in confessione.

II. Prima sententia docet, eum qui periurat, qui fornicatur, qui blasphematur ex consuetudine, non teneri manifestare Confessario circumstantiam consuetudinis, eo quod neque peccatum distinctum, neque alteris generis circumstantia sit. Quam sententiam, tamquam laxam, ex Tamburino, & Sporer capite superiore exploimus. Quid enim laxius hæc Tamburini propositione Lib. II. method. cap.

cap. III. §. 3. num. 21. *Qui ex inveterata consuetudine advertenter iurat falso, satis ne est dicere, Semel iuravi falsum; an potius necesse est etiam addere, id fuisse ex mala consuetudine? Respondetur non esse necesse. . . Idem dic, ut semel hac occasione dicam, de inveterata consuetudine fornicandi, blasphemandi, & ceterorum similium: par enim est ratio. Non est huius loci eiusmodi de consuetudine laxas opiniones refellere. Alibi hoc pro dignitate præstabitur. In præsentia sufficit illas lectoribus indicasse. Nec enim fieri potest quin commoveantur, dum audiunt, non debere agrorum spiritualem propriæ infirmitatis statum, & diuturnitatem Medico Dei vice defungenti manifestare. Nonne Christus ipse patrem pro filio infirmo rogantem sanitatem, interrogavit: Quantum temporis est ex quo hoc illi accidit? Ab infantia, respondit Pater.*

III. Secunda sententia affirmat, eiusmodi consuetudinem, seu habitum manifestandum esse. Patres Samantic. loc. cit. §. 3. n. 163. utramque sententiam conciliare contendunt. Si enim, inquirunt, consideretur actus periurii, ut affectus circumstantia consuetudinis; tunc non erit confitenda consuetudo iuxta primam sententiam. At, si sensus sit, eum qui periurium, aut pollutionem committit ex consuetudine, debere, præter peccatum quod modo fecit, exprimere culpam quam perpetravit vel dum consuetudinem admisit, vel dum eandem adultam retinuit, omitendo illius expulsionem; sub hac consideratione tenetur manifestare consuetudinem; licet, dum primo se in periculum peccati coniecit, non commiserit peccatum ab ipso peccati periculo distinctum, si moraliter coniungantur. Omnis enim qui peccat, prius se coniecit in periculum, seu occasionem peccati; ut qui fornicatur, prius fornicandi occasionem inquirat. At, si occasio, sive consuetudo coniungatur ab ipso actu peccati, & consideretur ut causa proxima, & impellens ad peccandum, & ut voluntarie retenta; tunc in omnium sententia est peccatum distinctum ab ipsis actibus, & consequenter in confessione detegendum.

IV. Hanc doctrinam absolute non improbo. Ex una parte vera est, quatenus statuit occasionem confitendam esse, quia causa proxima peccandi est; & peccatorem qui eam negligit evellere, in statu peccati mortalis constituit. Nec alio in sensu quis umquam obligationem confitendæ consuetudinis defendit. At ex illa parte qua primæ sententiæ verita-

tis fucum prætereundum conatur, falsa est. Quid refert quod sub aliqua metaphysica, vel arbitraria acceptione non sit manifestanda in confessione peccandi consuetudo; quando re ipsa, & absolute confitenda est? Quid refert quod prior opinio sub tali acceptione vera sit; quando absolute, & re ipsa falsa, noxia & scandali plena est? Siquidem, absolute docet, occasionem non esse confitendam.

V. Hæc in hac materia sunt regulæ certæ quæ a nemine negari possunt maxime post propositionem damnatam ab Innocentio XI. de qua suo loco. *Prima regula.* Qui in prava consuetudine versatur peierandi, tenetur eiusmodi consuetudinem Confessario manifestare. Idem dicendum de eo qui assuetus est passim iurare sive verum, sive falsum, aut sine necessaria consideratione. Neque de hoc est, aut esse debet penes Auctores dissidium. Omnes enim opiniones quæ huic regulæ repugnant, tamquam improbabilis, & laxæ, reiiciendæ sunt.

VI. *Secunda regula.* Qui consuetudine iurat, licet cum debita vigilantia (quoniam in nostra sententia si voluntarie & deliberate in eadem persistit, peccat, & consuetudo illa prava evadit) tenetur eandem exponere Confessario. Me haud latet, oppositum sentire communiter recentiores. Sed hanc sententiam iam superiori capite Scripturæ, & Patribus consentaneam demonstravi.

VII. *Tertia regula pro Confessariis.* Prolixos tractatus iam ediderunt Theologi de absolutione aut neganda, aut impertienda poenitentibus qui consuetudine seu habitu peccandi tenentur. Suo loco pro dignitate argumentum summi momenti tractabo: quod paucis, ut mea præfert opinio, præstari non potest. In præsentia pauca prælibabo. Et primo certum est Confessarium non debere, nec licite posse absolvere iuratores quos in prima regula descripsi, nisi spondeant consuetudinis expulsionem. Cum illis ergo sic se gerat Confessarius. Audita iurandi consuetudine, poenitentem interroget, num alias confessus fuerit hanc consuetudinem, quæ remedia præscripta illi fuerint, & qua diligentia ea executioni demandaverit. Si, spreto remediis, nullo studio emendationem curavit, absolutionem differat, eique salubria remedia præscribat. Quid, si prima fuerit consuetudinis confessio? Negandam absolutionem contendunt isti; impertiendam clamant illi. Regula certa pro neutra parte præscribi potest, si interna sit consuetudo. Nam de externa Ecclesia iam decrevit, quod occasionis dimissio

sio absolutionem sacramentalem præcedere debeat. De interna occasione, seu periculo, & habitu nulla, ut dixi, & suo loco evincam, regula certa pro omni eventu statui potest. Absolute, & communiter absolutio suspendenda, & differenda est. Ceterum talia in poenitente iudicia apparere possunt, ut prima saltem vice Confessarius prudens iudicium formare possit, quo statuat expedire saluti poenitentis beneficium præsens absolutionis. Si secunda vice profectum conatum, & diligentiam in evellendo habitu pravo apprehenderit, iterum medicinam absolutionis applicet. Si nullum profectum, nullam diligentiam in remediorum executione peripexerit, medicinæ applicationem suspendat, & differat. Si anceps fuerit, potius ad clementiam quam ad severitatem declinet. Si comprehenderit, facilitatem absolutionis vulnus fovere, confestim eam interrumpat. Si viderit profectum parere, eam iteret. His paucis verbis tota fere exhausta est controversia illa quæ ob variarum partium affectiones, magis quam ob suam nativam difficultatem impedita, atque contentiosa nimium evasit.

VIII. *Quarta regula.* Iuratores, quorum in secunda regula mentio facta est, prima vice Confessarius admoneat. Eos sanctissimum Dei nomen profanasse in primis ostendat, quamvis verum iuraverint. Doceat illos, sine necessitate gravi usurpandum iuramentum non esse. Deinde ob oculos ponat, pravam semper esse consuetudinem iurandi. Rursus advertendum illis exhibeat, diminuere utique malitiam studium, & diligentiam verum iurandi; non tamen consuetudinem excusare ob periculum prolabendi in periurium, & ob scandalum quod fideles, ubicumque iuramenta resonare audientes, accipiunt. Tandem post efficacem adhortationem, si deprehendat poenitentem dispositum, ita ut proponat imposterum linguam suam a iuratione se cohibiturum; eum prima vice absolvat. Si secunda, & tertia vice profectus appareat, prosequatur eum absolvere. Si contra, nullum profectum, nullam diligentiam, nullumque emendationis studium cognoverit; hortetur, arguat, obsecret, increpet, & absolutionem suspendat, differatque plus minusve, prout expediens visum fuerit. Si enim sic se gerat Confessarius; electi poenitentis certissime corrigentur, reprobatum obsurdescent. Istitis autem margaritæ subtrahendæ, illis impertiendæ sunt. Quomodo optime contritum, & dispositum credere Confessarius potest eam poenitentem qui licet admonitus, in vana d-

visi nominis invocatione, pravo habitu peccatorum venialium, in periculo prolabendi in periuria persistit?

IX. *Quinta regula.* Ultimo loco advertant sacramentorum ministri, ex Confessariorum oscitantia, & negligentia in corripiendis iuratoribus, & dimittendis absque absolutione, dum corrigi refugiant, periuria, & blasphemias potissimum in cuiusque ætatis, & status hominum ora inundare. Meminerint Confessarii negligentes in iuratorum correctione, quas poenas luere debent; si vel ipsis fidelibus qui audientes vocem iurantium, non curaverint illorum emendationem, supplicia minatur Deus Levit. v. vers. 1. *Si peccaverit anima, & audierit vocem iurantis, resistique fuerit, quod aut ipse vidit, aut conscius est, nisi indicaverit, portabit iniquitatem suam: ubi Augustinus ait, debere fidelem, dum audit iurantem, aut Deum pro eo orare, aut denunciare iis qui periuro prodesse valent. Reice ergo recentiorum plurium Casuistarum effata, qui cum Ioanne Sanctio, Tamburino, Sporer, & aliis pro regula statuunt: Igitur impertienda est poenitenti absolutio, volenti, & proponenti cessationem peccati; nullam externam habenti occasionem, quantumcumque consuetudini peccati addicto. Aures occide illis qui sciunt, non esse vexandum iuratorem qui desperat emendationem. Has opiniones, tamquam laxas, & scandali plenas, devita. Quoniam omnia possibilis sunt volenti; hæresimque sapit asserere, relinquendum esse in sua iurandi prava consuetudine Christianum qui desperat emendationem; ac si innocenter eam desperare ceu impossibilem posset.*

X. His itaque missis, ceu ab evangelicis regulis nimium exorbitantibus, opinionibus Probabilistarum, consule Scripturas, consule Patres. Audi Augustinum intrudentem, & exhortantem iuratorem ad linguæ suæ custodiam, serm. xxvi. de verb. Apost. sub fin. *Præceteris cautus esto. Plus ad hoc intentus esto quam ad alia. Maior consuetudo maiorem intensionem flagitat. Non ait Augustinus, Ne eum vexes, si desperet emendationem, sed subdit: Domabis, si vigilabis, si timebis, si Christianum te esse cogitaveris. Nam tantum mali habet iuratio, ut qui lapides colunt, timeant falsum iurare per lapides. Tu non times Deum presentem, Deum viventem, Deum scientem, Deum momentem, Deum in contemptores iudicantem. . . Ante omnia ergo, fratres mei, obsecro vos, ne sine causa me Deus hæc loqui compulerit. . . .* Quasi vero

parvus sit fructus sudoris mei, si omnes qui mihi ac lamaverunt, clementer & contra se, ne falsum iurent adversum se; si tot homines qui me attentissime audierunt, attenti sint adversus consuetudinem suam, & admoneant se hodie, cum ad domos suos venerint, cum consuetudinem suam lapsae linguae repetiverint; admoneant proximum proximum: Hoc est quod hodie audivimus, hoc est quod obstricti sumus. Audi rationem, seu modum, quem praeferrere debes, ut facilius se emendant, ut non animos despondeant, sed correctionem conentur. Non fiat hodie (persequitur Aug.) certe cum recens sermo est. Experius loquor: non fiat hodie, pigrius fit cras. Si & cras factum non fuerit, minus laborat qui custodit: adiuvatur enim consuetudine superioris Dei. Triduo moritur pestis, de qua laboramus; & gaudebimus de fructu vestro: quia magno bono abundabit, si tam magno malo carebitis.

DISSERTATIO VIII.

DE PERIURIO, INTERPRETATIONE, ET DISPENSATIONE IURAMENTI.

CAPUT I.

Quid sit periurium, an semper sit peccatum mortale, & quanta sit eius gravitas.

I. **V**era periurii notio est in hoc sita, quod aliquis iuret id quod scit, vel putat esse falsum. Quare inquit D. Thomas 2. 2. quaest. xcvi. art. 1. Periurium definitur esse mendacium iuramento firmatum. . . & propter hoc a falsitate praecipue specificatur perversitas iuramenti, quae periurium dicitur: & ideo falsitas est de ratione periurii. Quod de periurio presse accepto intelligendum est. Triplex namque distingui solet periurium. Primum est, cui deficit veritas. Secundum, cui deficit iustitia, dum quis rem illicitam, vel prohibitam iurat. Tertium, cui deficit iudicium, dum quis temere sine iusta causa iurat. Haec duo posteriora improprie, & lato modo periuria nuncupantur, de quibus dictum est *dissert. 1.* In praesentia de solo periurio primo modo accepto, seu proprie tali, cui veritas deficit, sermo nobis est.

II. Circa iniquitatem periurii non defuerunt haeretici qui licitum illud asseruerint, ut

XI. Confessarius nullam negligat industriam, nullumque remedium omittat, quo ad emendationem consuetudinis iurandi suos inducat poenitentes. S. Carolus Borromeus *IV. Part. Act.* praescribit ut Confessarii suis poenitentibus, huic vitio assuetis, imponant aliquam poenitentiam illico post iuramentum prolatum peragendam. Itaque iuxta varietatem & personarum, & circumstantiarum intrinsecae iuratores qui emendari cupiunt (qui enim nolunt corrigi, reiciendi sunt) ut, quoties in iurationem inciderint, quid elemosynae pauperibus erogent, ut linguam mordeant, ut terram osculentur, cruceque lingua efforment, ut notent singulis diebus quoties prolapsi fuerint, ut *Pater*, & *Ave* recitent, ut a vino in prandio abstineant. Haec, & similia remedia praescribere. Si assuetus iurare ex corde aliquo eorum usus fuerit, cito sese emendatum experietur.

de Apostolicis refert Prateolus verb. *Apostolici*; cuius haereticis meminit quoque Bernardus *serm. lxx. in Cant.* & Augustinus *Lib. cent. mendac. cap. 1. & II. & XVIII. & XIX.* refert Priscillianitas, defendentes licitum mendacium, & consequenter etiam periurium; quibus familiare illud erat: *Iura, periura, secretum prodere noli.* Quo in luto haesisse Flagellantes haereticos, refert laudatus Prateolus.

III. De fide est, periurium illicitum esse, ut ex Scripturae textibus quos supra dedimus, & communi Ecclesiae catholicae, & omnium catholicorum Doctorum sensu constat. Si enim omne mendacium suapte natura malum est; quanto magis periurium, quod mendacium confirmat? *Et ideo* (inquit D. Thomas loc. cit. art. 2.) *periurium manifeste est peccatum religioni contrarium, cuius est Deo reverentiam exhibere.*

IV. Cerum quoque de fide est, periurium genere suo peccatum mortale esse, & valde grave: est enim contra secundum praecipuum primae tabulae, & consequenter contra religionis virtutem in materia pertinentem ad divinum honorem. Nam sicut iuramen-

mentum est actus religionis, ita periurium est vitium illi oppositum. Porro inquit Angelicus loc. cit. art. 3. *Quidquid de sui ratione pertinet ad contemptum Dei, est peccatum mortale. Periurium autem de sui ratione importat contemptum Dei. Unde periurium ex sui ratione est peccatum mortale.*

V. Posito quod periurium sit peccatum mortale, quaerunt Theologi, quanta sit illius malitia; quam esse gravissimam omnes fatentur. Quare 2. 2. quaest. 1. *grande scelus* appellatur; & post blasphemiam, ac idolatriam est gravius omnibus peccatis quae committi possunt contra religionem: quia propius Dei honorem laedit. Difficultas est, an periurium sit gravius omnibus peccatis quae committi possunt contra proximum; & potissimum comparatio illius fieri solet cum homicidio. Plures solum, homicidium gravius esse periurio. Durandus in *III. dist. xxxix. quaest. v.* Richardus *ibid. quaest. iv.* Gabriel *ibidem qu. 11. art. 3. dub. 2.* Maior *quaest. v.* Angelus verb. *Periurium*: quia periurium est contra religionem; homicidium vero contra caritatem. Verum haec ratiocinatio vana est: quia homicidium est contra iustitiam naturalem, quae virtus inferior est ipsa religione.

VI. Dicendum est igitur, periurium gravius esse ipso homicidio. Ita expresse docet D. Thomas *quodlib. 1. art. 18.* Gerson *I. Part. Alphabet. xlii. lit. V.* Sylvester verb. *Periurium*, Sotus *Lib. VIII. de iustit. qu. 11. art. 3.* Turrecremata in *cap. Praedicandum 2. 2. quaest. 1.* Covarruvias, Guillelmus Peraldus in *Summ. virt. Part. II. cap. iv.* ubi duodecim argumentis hanc sententiam nititur persuadere. Ipsum consule. Sylvius 2. 2. *quaest. xcvi. art. 3. conclus. 7.* duabus rationibus suam evincit conclusionem. Prima fundatur in illo D. Pauli ad Hebr. vi. *Finis omnium controversiarum est iuramentum*; id est, iuramentum adhibetur etiam in causa homicidii, & ad inquirendam veritatem in tali causa. Signum ergo est, gravius esse ipso homicidio. Non hinc tamen infertur, periurium gravius peccatum esse ipsa haeresi, aut blasphemia, in quarum causa etiam iuramentum adhibetur; sed solum infertur, periurium esse gravissimum peccatum, etiam in hominum existimatione; cum in litibus finiendis contententes ad iuramentum confugiant, seu ad supremum iudicem; licet aliquando quaedam possint esse peccata contra praecipua pariter primae tabulae, ut haereticis, & blasphemia, ipso periurio graviora.

Secundo quia iuramentum est contra praecipuum primae tabulae, directe & proxime contra Deum, & contra virtutem religionis; homicidium autem est contra praecipuum secundae tabulae, & contra humanam iustitiam, quae virtus inferior est.

VII. Adversus praefatam doctrinam multa opponi solent, quae cum sint praeter institutum mores formandi, praetereo. Omnia tamen solvi possunt, si doctrina Div. Thomae intelligatur de malitia essentiali, quae sumitur ex obiecto, aut honestate quam tollit. Periurium suapte natura aufert caritativitatem divini testimonii, & destruit primum illud principium confirmandi foedera, & pacta, ac denique extremam irrogat Deo iniuriam. Quae omnia maximam istius vitii perversitatem ostendunt. Negari tamen non potest, ut optime advertit Suarez *Lib. III. cap. 111.* homicidium ratione circumstantiarum periurium in gravitate excedere. Quod ex eo etiam constat, quia magis humanae naturae repugnare videtur. Quare ego verosimiliter arbitror, ex una parte periurium gravius esse homicidio; ex altera homicidium superare periurium. Solet etiam homicidium gravius puniri apud homines. An itidem gravius puniendum a Deo sit, incertum est. Div. Antoninus *II. Part. tit. x. cap. vii.* exquatur principis periurii gravitatem repetit. Primo quia Deus eodem contemnitur: secundo quia omni lege vetatur: tertio quia eo proximus laeditur: quarto quia multitudine poenarum plectitur. *Peccata, inquit, quae sunt directe contra Deum, sunt secundum se graviora quam ea quae sunt contra proximum: Quia Deus sine comparatione maior est proximo. Sed transgressiones praecipuorum primae tabulae sunt directe contra Deum. . . . Ergo ex ordine ipsorum praecipuorum potest esse gravius periurium quam homicidium, secundum D. Thomam in quodlibet. . . . Sed, o miseri homines! cum ita horreant homicidium, quod horrendum est; periurium, quod gravius est, pro nihilo quotidie incurrunt. Verum tamen est quod considerando gravitatem peccati secundum nocumentum quod inde sequitur communiter, homicidium gravius est: quia gravius nocumentum proximis infertur. Et ideo in iudicio humano gravius homicidium quam periurium punitur.*

CAPUT II.

De poenis periurio impostis.

I. **Q**uemadmodum gravissimum est periurii crimen, tum quia nomen Dei

polluit, ut Deus ipse testatur Lev. xix. vers. 12. *Non periurabis in nomine meo, nec polluas nomen Dei tui: ego Dominus: tum quia humanae societati perniciosissimum test: ita severissimas poenas, & supplicia periuris Deus minatur. Zachar. cap. v. vers. 3. Hec est maledictio que egreditur super faciem omnis terrae: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur; & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. Et v. 4. Educam illud, dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter: & commorabitur in medio eius, & consumet eam, & ligna eius, & lapides eius. Verum quis absque summo terrore tremendum illud flagellum recogitare potest quo Deus Israelitas punivit ob violatum iuramentum? Inducta super omnem terram eorum sterilitate, fame tribus annis illos afflixit. Saulis iuramenti, quo Iosue promissionem factam parcendi Gabaonitis, violatoris stirpem exterminavit, illiusque descendentes, excepto Miphiboth, crucifigendos deceptis Gabaonitis tradidit. Supplicium narratur II. Reg. xxi. vers. 1. & seq. *Facta est quoque fames in diebus David tribus annis iugiter: & consuluit David oraculum Domini. Dixitque Dominus: Propter Saul, & domum eius sanguinum, quia occidit Gabaonitas. . . . Filii quippe Israel iuraverant eis, & voluit Saul percutere eos. . . . Dixit ergo David ad Gabaonitas: Quid faciam vobis? . . . Qui dixerunt Regi. Virum qui attrivit nos, & oppressit inique, ita delere debemus, ut ne unus quidem residuus sit de stirpe eius in cunctis finibus Israel. Denique nobis septem viri de filiis eius, ut crucifigamus eos Domino in Gabaon Saul. . . . Et dedit eos in manus Gabaonitarum; qui crucifixerunt eos. Captivitas quoque Sedeciae Regis Iuda, ac Hierosolymorum ruina poena fuit violati iuramenti facti Nabuchodonosori.**

II. Nationes quoque omnes severissimis poenis puniendos periuros statuerunt semper. Aegyptiorum statuta periuros capite multari praecipiant, ut refert Diodorus Siculus cap. 11. *Lib. II. Carolus Magnus adversus periuros tulit hoc decretum, capitul. xxiii. Propter periurium quod commisit, dextera manus amputetur.*

III. Leges tum civiles, tum canonice periuria plebenda statuunt. De legibus civilibus non una est Doctorum sententia. Quae communia sunt, indicabo: quia res tanti non est, ut longius disputetur. Sermo autem est de poenis contra periurium in iudicio

vel extra impositis ipso iure, vel imponendis. Advertendum etiam, periuria alia esse contra Deum tantum, alia quae foedus humanum violant.

IV. Periurus qui humana pacta, & foedera infringit, post latam in illius crimen sententiam, infamiam incurrit, secus ante sententiam. Infamia est laesa dignitatis qualitas, vita & moribus reprobata, ut eam definit Sylveiter verb. *Infam.* §. 1. Triplex est, facti, iuris civilis, & canonici. Canonica est quae per se non inducit impedimentum canonicum indelebile, seu quod tolli non possit absque dispensatione; sed per vitae mutationem cum mutatione opinionis apud homines auferri potest. Civilis vero infamia dicitur indelebilis, quia sine dispensatione superioris auferri nequit. Quibus positis, prima assertionis pars manifesta est. Quoniam infames a iure si dicuntur qui a legibus tales declarantur. At leges civiles solum declarant infames violatores iuramenti promissorii confirmantis pacta, ut constat ex leg. Si quis maior. *col. de transact.* ubi haec infamia infligitur solummodo ob violationem pacti iuramento firmati. Nullibi vero fertur pro iuramentis falsis in assertionibus de praeterito, vel de presenti, ut docent Suarez *Lib. III. cap. xx. n. 15. Calropalans dist. 1. punct. 11. Lessius Lib. II. cap. xlii. dub. 14. num. 74.* Quod vero haec infamia non contrahatur, nisi post sententiam, patet ex eodem leg. *Si quis maior.* Hinc inferitur, ob periurium assertionem non incurri infamiam ipso iure, ut colligitur ex leg. *Iulius Titius, ff. de his qui vocantur infamia,* ubi sermo est de testimonio in iudicio. Et quamquam ult. cap. de tempor. ordinationum expellatur ab ordine notorius infamis; non intelligitur ipso iure expulsus, sed declaratur expellendus.

V. D. Thomas 2. 2. q. xcvi. art. 3. ad 3. docet, quod non solum qui peierat iuramento promissorio, sed etiam qui reus est periurii assertorii, per iudicis sententiam declaratur infamis. Cuius sensus est, non quod lex civilis re ipsa hanc poenam statuerit adversus periurium assertorium; sed quod iudicis arbitrio etiam talis periurus declarari possit infamis. Concludit vero Angelicus: *ideo autem magis reputatur infamis ipso iure qui frangit iuramentum promissorium solemniter factum, quia in eius potestate remanet, postquam iuravit, ut det suo iuramento veritatem; quod non contingit in iuramento assertorio.* Dicit ipso iure; id est, a iure poena lata est. Ut autem quis re ipsa eam subeat,

101

necessaria est iudicis sententia, quemadmodum mihi videtur.

VI. Nullus periurus privatur ipso iure beneficiis acquisitis ante iudicis sententiam; privatur tamen beneficiis acquirendis periurus infamis infamia iuris. Prima pars communis est, ut testatur Suarez *loc. cit. n. 6.* Et ratio est, quia nulla lex afferri potest quae talem infligat privationem. Secunda quoque pars, nempe periurum per iudicis sententiam declarari infamem, & privari beneficiis obtinendis, communis est; ita ut, si ei collatio fiat, nulla sit. Immo addit Covarruvias apud Calropalans *loc. cit.* nullam insuper esse collationem factam virtute litterarum apostolicarum periuro infami infamia facti: quia Pontifex non intendit conferre sua beneficia eiusmodi personis. Non desunt tamen qui contendunt, non esse ipso iure periurum privatum beneficiis obtinendis. Sed prior opinio probabilior est, & in foro externo sola vera.

VII. Testis qui falsum testimonium semel dixit in iudicio, vel veritatem negavit, falsi reus efficitur. Si Clericus sit, deponi debet, & in monasterium includi, ut ibi in poenitentia vitam agat. Id colligitur ex cap. Si Episcopus 50. *distinct. & cap. Presbyter 81. distinct.* Si iurator falsus laicus fuerit, poena deportationis, seu exilii puniri debet, eiusque bona publicari. Si servus, morti tradendus est. Si quis adversus reum in causa capitali peieraverit; eadem qua puniretur reus, poena plebendus est, ut docent Barbosa *de poenest. Epif. alleg. 51.* Farinacius in *praxi II. P. quest. lxxvii. num. 220.* Addit vero Covarruvias de *pactis I. P. §. 8. n. 6.* testi falsum dicenti extrahendam esse quintam dentium partem; quam poenam executioni mandatam fuisse testatur. Qui vero testem ad iurandum falsum induxerit, eadem qua testis periurus poena plebendus est, ut statuitur leg. 1. *tit. de falsitat. & leg. 1. Regia tit. 7. p. 7.* effectum tamen subsecuto, hoc est si falsum iuraverit. Quae omnia communia sunt apud Iuristas, & Canonistas, & etiam Theologos, quos inter consule Suarez *Lib. III. cap. xx.*

VIII. Potissima falsi testis poena est, quod numquam amplius in testem admittendus sit, ut statuitur cap. *Quicumque vi. quest. 1. & cap. Parvuli xxii. quest. v.* ubi decernitur, quod qui semel peieravit, nec testis sit, nec ad sacramentum accedat, & neque in sua, nec in alterius causa iurator exsultat. Debet tamen iudicis sententia repelli.

IX. Quam solent, quoniam periurium requiritur, ut periurus puniri iure valeat, &

Conc. Theol. Tom. IV.

a testimonio in iudicio ferendo repelli. Duplex reperitur sententia. Sylveiter verb. *Iuram. 2. 2. quest. 111. Azorius Lib. II. cap. ix. quest. 6. Valentia 2. 2. disp. vi. quest. vii. punct. 3. dist. 3.* sustinent, sufficere periurium notorium notorietate facti, quando scilicet notum evidenter est, aliquem verba iurandi falso cum vera deliberatione, & cognitione dixisse. P. Sanchez cum aliis *Lib. III. cap. 111.* propugnat, non sufficere quodcumque periurium ad repellendum periurum a ferendo in iudicio testimonio; sed necesse esse periurum de illo periurio convinci, & damnari in iudicio: additque, periurium non debere esse iniuria, vel metu extortum, aut a reo de propria causa in iudicio commissum.

X. Opinio quae probabilior mihi videtur, docet, sufficere periurium absque iniuria extortum, vel in iudicio, vel in solempni pacto, & promissione, vel publicam infamiam, quod talis homo solet peierare quocumque modo. Hanc opinionem docet Suarez *Lib. III. cap. xx. n. 20.* & ab ea non distat Sylveiter. Quoniam, licet ad infamiam iuris requiratur sententia iudicis, qua periurus declaratur talis; ad infamiam tamen facti sufficit publica opinio, qua talis habeatur pro periuro.

XI. Verum haec omnia foro externo deserviunt. Pauca dicamus pro foro interiori, e quibus Confessarius regulas aliquas imponendae periuris poenitentiae eruere possit. Sciat ergo, sacros canones easdem ferre pro periurio ac pro adulterio, & homicidio poenas imponere. Et merito: nam, si periurium gravius est ipso adulterio, & homicidio; congruum est ut pari, sin maiori, supplicio plebatur. D. Basilii in *can. 64. epist. ad Amphilochem* undecim annorum poenitentiam cum abstinentia a communione periuris imponit. *Periurus undecim annis non erit communionis particeps, duobus annis deflens, tribus audiens, quatuor substratus, anno unico consistens; & tum communionem dignus habitur.* Ceteri canones minus quidem severe agunt, sed tamen comparate ad nostrorum temporum benignitatem satis severe, ut colligere licet ex cap. *Quicumque vi. quest. 1. Quicumque sciens peieraverit, quadraginta dies in pane & aqua, & septem sequentes annos poeniteat, & nunquam sit sine poenitentia, & nunquam in testimonium recipiatur. Communionem tamen post haec recipiat.* Si ad illa verba, & nunquam sit sine poenitentia, animus intendatur, compertum erit quanto in horrore habebatur tunc periurium, & quanta severitate illud puniri consueverat.

G 3

Div.

Div. Carolus Borromeus in quarto Concilio Mediolanensi inhabiles declarat omnes periuros ad sacros ordines. Et in quarta parte Actuum Ecclesie Mediolanensis, ubi ministris sacramenti poenitentiae poenarum imponendarum regulas praescribit, allarum canonem frequenter repetit; atque eadem poena non solum periuros, sed etiam eos qui ad peierandum inducunt, affligendos esse declarat his verbis: *Qui compellit alium, ut falsum iuret, quadraginta dies in pane, & aqua, & septem annos in poenitentia erit.*

CAPUT III.

De interpretatione iuramenti.

I. **P**AUCIS regulis argumentum de interpretatione iuramenti exponemus: tum quia plura iuramenta quae hic explicari solent, iam inter disputandum resoluta sunt; tum quia in tractatu de voto idem argumentum discussum fuit.

II. *Prima regula* sit illa quam tradit S. Thomas 2. 2. quaest. lxxxix. art. 7. ad 4. *Iurans sine dolo obligatur secundum intentionem iurantis; iurans vero cum dolo, secundum sanum intellectum eius cui iuratur.* Item in III. dist. xxxix. quaest. 1. art. 3. quaest. 1. *Iurans sine dolo in foro conscientiae non obligatur, nisi secundum suam intentionem; sed in foro contentioso, ubi intentio ignoratur, obligatur secundum quod verba communiter accipi solent.* Itaque iuramentum promissorium, in quo potissimum interpretatio locum habet, semper accipiendum est secundum intentionem iurantis, quando iurans bona fide agit. Si dolose locutus est, iuramentum interpretandum est iuxta rectam, prudentemque intelligentiam illius cui fit iuramentum.

III. *Secunda regula.* Quando de intentione constat, iuramentum nulla indiget interpretatione; quando intentio adgo comperta non est, communis sententia docet interpretandum esse iuramentum in favorem iurantis; maxime si dolus absit, servata semper proprietate verborum. Iuramentum enim onus grave est, odiosum; atque adeo, quoad fieri potest, restringendum.

IV. *Tertia regula.* Multae conditiones subintelliguntur in iuramento promissorio, etiam si non exprimantur. I. *Si superiori placuerit.* II. *Si res in eodem statu permanserit,* seu si non fuerit insigniter mutata. Si enim promissisti nuptias cum iuramento puellae diviti, bonae famae, sanae &c. si haec pau-

per, malae famae, infirma evadat, eam ducere non teneris. Idem dic, si fornicaria extiterit. III. *Si mihi servetur promissum,* iuxta reg. 75. in VI. *Frustra sibi quis fidem postulat ab eo servari cui fidem a se praestitam servare recusat.* IV. *Si potero;* quia ad impossibile nemo tenetur. V. *Si licite implere sis erit;* quoniam iuramentum non est vinculum iniquitatis.

V. *Quarta regula.* I. In donatione, si alter ingratus non existat. II. In fideiussione, si principalis excutiat. Hinc qui fideiussit, non tenetur solvere, nisi prius principalis debitor excutiat, seu urgeatur ad solutionem. III. *Si is cui facta promissio est, eam acceptaverit,* aut tacite non remiserit. IV. Si iuravi dare tibi centum usque ad certum tempus, subintelligitur, nisi iudex interdixerit. V. Si iuro tibi reddere granum, intelligitur eiusdem bonitatis. VI. Quando iuro tibi fidelitatem, vel quod non ero tibi contrarius, subintelligitur, nisi ius meum, vel meorum petendo, & defendendo. VII. Nisi ille cui iuravero, me absolverit. VIII. Speciales conditiones in iuramento non subintelliguntur, nisi exprimantur; sed tantum generales, & communes, ut sunt illae quas indicavimus.

VI. *Quinta regula.* Iuramentum personale est, nec transit ad heredes; etiam si non solum pro se quis iuraverit, sed etiam pro aliis. Obligatio tamen contractus iurati ad heredes transit. Quare, iurans solum ratione iuramenti obligatur, heres ad nihil tenetur. Sed de hoc iam dictum est supra.

VII. *Sexta regula.* Iusiurandum quod fit alicui in dignitate constituto transit ad illius successores, quando nomen exprimitur dignitatis; secus, si tantummodo nomen personae exprimeretur, tunc enim successor in dignitate renovandum esset iuramentum. E contrario, cum dignitatis nomen exprimitur, licet successoris nulla facta sit mentio, successoribus quoque factum esse intelligitur, ut communior tenet sententia.

VIII. *Septima regula.* Qui iurant stare sententiae compromissae in arbitros, ut certa die illam definiant, si dies definitus prorogetur, prorogatur ne iuramentum? Adfirmant Suarez Lib. II. cap. xxxvi. Bonacina disp. IV. quaest. 1. punct. 16. n. 8. Quia, prorogato termino compromissi, non imitur novum pactum; sed pactum iam factum ad novum diem prorogatur. Hinc iurans solutionem debiti infra talem terminum, si a creditore terminus prorogetur, iuramentum per-

persistit. Oppositum docent Sanchez Lib. III. cap. xvii. num. 23. Azorius Lib. XI. cap. viii. quaest. xii. Castropalaus tract. xiv. disp. 11. punct. 14. n. 13. Covarruv. de pactis 1. p. initio n. 3. Haec opinio probabilior videtur: quia compromittentes diem signant compromissionis, iurantque stare sententiae infra eundem diem latae. Ergo transacto die, iuramentum cessat. Nam, transacto die, iurisdictionis arbitri definit, nisi compromittentes illam prorogent. Ergo, dum dies finitus prorogatur, fit nova conventio: ergo novum iuramentum necessarium est. Aliter dicendum esset, si compromittentes iudici arbitro facultatem impartirent diem designandi, & prorogandi: tunc etenim iuramentum quoque prorogaretur: quia tunc ex prorogatione termini novum compromissum non esset; & consequenter nec novum iuramentum foret necessarium.

IX. Nec officit, debitorem iurantem debiti solutionem infra definitum terminum iuramento astringi, etiam prorogato a creditore termino. Nam ratio discriminis evidens est: quia prorogatio termini non extinguit obligationem solvendi debitum, sed terminum adiiicit ad sollicitandam solutionem; at prorogatio termini in compromisso obligationem finit, & aufert a iudice arbitro iurisdictionem, ut dictum est.

X. Qui iurat stare sententiae sub certa poena, non obligatur utrumque praestare; sed, soluta poena, sententiam appellare valet, ut aliqui sentiunt. At probabilius est eum ad utrumque teneri: quia poena ad maiorem additur confirmationem.

XI. Qui iurat non expellere conductorem sive domus, sive agri, posset illum expellere, si iste integrum biennium pensionem non solveret: quia in praefato iuramento subintelligitur haec conditio, si conductor solverit pensionem.

XII. Iurans solvere pecuniam sibi mutuatam, poterit intra biennium exceptionem opponere non numeratae pecuniae: quia sub ea conditione iurasse praesumitur, nempe si pecunia sibi numerata fuerit. Contra, si iuraverit & pecuniam se accepisse, & eiusdem solutionem se facturum, non poterit exceptionem opponere.

XIII. Qui aliquid absentis sub iuramento promissit, non tenetur, donec ipse, vel aliquis loco illius acceptaverit: quia promissio suapte natura revocabilis est, usquequod firmata per acceptationem fuerit. Naturam autem conditionis iuramentum appositum sequi-

tur. Si autem iurasset se non revocaturum promissionem, non adeo facile permitterem revocationem absque dispensatione: quidquid dicat Castropalaus.

XIV. Quando urbanitatis gratia iurasti non ingredi primum, non occupare primum locum, subintelligitur, quantum in te est. Quare, si socius roget, & instet, ad vitandam molestiam, & fastidium poteris primam tenere sedem, quin sis periurus. Sed ab eiusmodi iuramentis abstinendum est.

XV. *Octava regula.* Iuramentum nunquam cedere debet in damnum tertii; & relate ad hoc principium semper interpretandum est. Ratio est: quia iuramentum quod alteri damnum infert, illicitum est. Hinc, si iurasti servare alicui secretum, quod alteri nocet, non teneris servare; sed illis revelare poteris qui prodesse, & non obesse possunt, ut communiter Auctores sentiunt. Item, si iurasti creditori te non recessurum a loco, nisi prius debitum illi solveris, vocatus a superiore, quando solvere non vales, ad superiorem accedere debes: quia iuramentum tuum iurisdictioni superioris praediacare non potest. Quod ita intelligendum venit, quando absque illius consensu tacito, vel expresso iuramentum praestitisti, eo quod in tali loco resides abque eius licentia. Secus dicendum, si ex illius consensu ibidem permaneres: quia tum superior iuramento praesumitur consensisse.

XVI. *Nona regula.* Iuramentum dubium, pro lege, non pro libertate interpretandum est, ut de voto diximus; licet Probabilitate sentiant oppositum. Latius in tractatibus de conscientia, & probabilitate hoc dispicietur. Azorius Lib. II. cap. viii. q. 1. pro nostra opinione laudat Sylvestrum, Rosellam, Abbatem, Archidiaconum, & ipse non dissentit. Sed Sylvester ambigue loquitur loco laudato ab Azorio: ibi namque non tam de iuramento dubio, quam de dubio animo se se obligandi sermonem habet. Ceterum alibi Sylvester, nempe ver. *Dubium*, ubi tutiorem in dubiis sententiam eligendam esse docet, hanc opinionem consequenter defendit. Eam conceptis verbis docet D. Thomas in IV. dist. xxxviii. quaest. 1. art. 3. quaestione. 1. ad 6. *Si autem dubitet, quomodo se in vovendo habuerit, debet tutiorem partem eligere, ne se discrimini committat.*

XVII. Dubium super iuramento multiplex esse potest. Primum dubitare potes an iuramentum emisseris: deinde an habueris intentionem iurandi: tertio an cadat super materiam aptam: quarto an fuerit executioni

mandatum. Si primo modo dubites, ut iam dixi, Probabilistae omnes te ab obligatione iuramenti absolvunt: quia, inquit illi, in dubiis possessio libertatis praevalet. Si qua est in universa Theologia Morali opinio falsa haec falsissima est, iuri naturali, divino, & humano repugnans. Distingue tamen dubium probabile a dubio scrupuloso, quod ad viriditatem & probi iudicium deponendum est. In aliis autem dubiis, de intentione iurandi, de animo te obligandi, vel de praestita nec ne executione, etiam ipsi Probabilistae te obnoxium iuramento asserunt.

CAPUT IV.

De iurandi cessatione. Quot modis iuramentum cesset. Quae iuramenta Deo facta irritari, relaxari, vel commutari possint.

I. Quatuor modis iuramentum, quod alioquin validum est, cessat. Primo superioris absolutione, secundo commutatione, tertio remissione creditoris, quarto relaxatione iudicis. Explicantur vocabula. Iuramentum relaxari, seu, ut Canonista, & Theologi loquuntur, dispensari dicitur, cum eiusdem vinculum dissolvitur; seu, cum iurator vinculo iuramenti eximitur auctoritate superioris, qui est aut Romanus Pontifex, aut Episcopus, aut alius ecclesiasticus Praefectus. Commutatur, cum materia super quam iuratum est, tollitur, & alia sub eodem iuramenti vinculo eidem substituitur. Remittitur iuramentum, quando is in cuius gratiam iuratum est, obligationem tollit; ut si Paulus, cui iuramento promissisti centum aureos, tibi omnem obligationem remittat. Rescinditur tandem, & etiam relaxatur, ac inane redditur, seu irritatur, cum illius vinculum solvit is sub cuius potestate est qui iuravit; ut si servus, filius, uxor quidquam iure iurando promittant alteri in iis quorum mariti, domini, genitores dominium habent, seu in iis in quibus subsunt marito, domino, patri.

II. Iuramenta Deo facta votorum naturam imitantur. Quare qui facultate potiuntur irritandi vota, valent quoque iuramenta irritare, ut inquit D. Thomas 2. 2. q. lxxxix. art. 9. ad 2. ubi patri, & marito, eandem potestatem tribuit in iuramenta, ac in vota filiorum, & uxorum respective. Ratio est manifesta. Quia potestas irritans in dominio fundatur super iuratorem, aut materiam iuratum. Qui autem habet potestatem & dominium live in personam, live in materiam,

ius habet ne persona, aut materia eiusmodi alteri obligetur quocumque vinculo live iuramenti, live voti. Quinam autem sint ii qui irritare valent, fufius dictum est in tractatu de voto.

III. Similiter qui habent potestatem ordinariam dispensandi vota, vel commutandi, possunt itidem iuramenta Deo facta commutare, & dispensare. Idque convenit inter Theologos. Dissentiunt autem, cum de potestate delegata sermo est. Castropal. tr. xiv. disp. III. punct. 1. n. 5. sustinet, delegatum privilegium dispensandi in votis extendi quoque ad iuramenta. Idem sentit Suarez Lib. VI. cap. xiv. n. 19. & Lessius Lib. II. cap. xlii. dub. 11. n. 6. quia, inquit, vota, & iuramenta maximam habent affinitatem, & in communi hominum existimatione fere eadem reputantur. Alii dicunt, iuramenta quae sunt accessoria voto, eodem privilegio dispensari; secus autem iuramenta quae absoluta sunt, bonumque propositum firmanter.

IV. Sententia quam probabiliorum reputamus, docet, neminem delegatum cui facultas committitur dispensandi, aut commutandi vota, posse eodem privilegio dispensare, aut commutare iuramenta. Ratio clara est: quoniam iuramenta, & vota duo vincula sunt diversi generis; & unum ab alio minime pendet. Nec obstat quod, sublata materia iuramenti, corrumpatur iuramentum; dum autem iuramentum voto adicitur, commutato voto, tollatur iuramenti materia, & consequenter iuramentum ipsum cessare debeat. Haec in rebus physicis valent, non semper in morum regulis. Votum metu factum nullum est: si autem iurando firmatum fuerit, subsistit iuramentum. Quare, cum obligationes iuramenti, & voti duo sint vincula, eo modo distincta quae sunt votum, & iuramentum; privilegium dispensandi a voto non includit facultatem dispensandi a iuramento, ut optime asserit Azor. Lib. XI. cap. x. quest. III. falsumque est quod ait P. Castrop. tract. xiv. disp. III. n. 6. in communi hominum existimatione pro eodem haberi votum, & iuramentum: quin homines votum, & iuramentum duo reputant vincula. Confessarius ergo privilegium impetraturus dispensandi in voto, quod sit iuramento firmatum, exponat iuramenti conditionem, ut facultatem ab utroque vinculo dispensandi obtineat.

V. Pontifex irritare potest iuramenta de alienandis bonis Ecclesiae iurisdictioni subiectis, de renuntiando beneficio, de non augendo Canoniceorum numero. Nec istius irri-

irritationis causa exigitur iuxta plures; sed satis est quod nolit superior usum concedere materiae sibi subiectae. Verum nota, aliud esse superiorem posse remittere, & irritare iuramentum in materia sibi subiecta sine causa; aliud vero absolvere, & dispensare aliquem a vinculo iuramenti: quod iuxta omnes sine iusta causa fieri nequit. Ego pro- babilis iudico, nullum iuramentum sine rationabili causa nec irritari, nec dispensari ab eo posse.

VI. Episcopus in sua dicecesi potest irritare iuramenta in materia sibi subiecta; ut si quis iuraret non acceptare praebendam, aut servire Ecclesiae. Praelatus regularis iuramenta Religiosorum, maritus iuramenta uxoris, dominus iuramenta fervorum, parentes filiorum, tutores impuberum iuramenta irritare valent, dum facta sunt in materia sibi subiecta. Pariter remissione, seu donatione creditoris iuramenti obligatio cessat.

VII. Quid, si iuramentum factum sit principaliter in honorem Dei, cuius tamen obligatio in favorem creditoris cedit? E. g. pietatis intuitu sub iuramento promissisti pauperi elemosynam; poterit ne pauper obligationem remittere? Si nullum pauperem determinasti, certum est iuramentum remitti tunc non posse: quia nullus pauper, seu creditor est qui obligationem remittere queat. Si pauperem determinasti, tunc pauper creditor remittere iuramentum valet, nolendo iuramentum acceptare. In qualibet enim promissione, etiam iurata, subintelligitur conditio acceptationis. Quis enim intendit invitum cogere ad recipiendum beneficium?

VIII. Pontifex nequit iuramenta homini facta relaxare, nisi adsit iusta causa relaxationis; immo nec commutare sine iusta causa valet. Iusta porro causa duplex. Altera bonum commune, altera poenam creditoris respicit. Tunc maxime dispensatio bonum commune spectat, cum iuramenti observatio bono communi adversatur; ut si iurasses non denuntiare, non accusare &c. Quamquam haec & similia iuramenta potius supra natura nulla sunt: & idcirco ab habente auctoritatem quasi episcopalem relaxari possunt. Quae ludo vetito perdidisti, ac iuramento promissisti solvere, relaxationi subiecta sunt. Immo, cum leges prohibeant tum eiusmodi ludos, tum solutionem pecuniarum; iuramentum nullum est, utpote de re turpi.

IX. Altera causa ob quam iuramentum relaxari potest, est indignitas, seu turpitudinis illius in cuius favorem praestitum iura-

mentum fuit: vel quia delictum commisi sit, vel quia inique iuramentum extorsit. Quod aliquando delictum privet aliquem iure acquirit, res evidens est: potest namque aliquis ob delictum puniri, & bonis propriis spoliari. Potiori ergo titulo privari poterit iure super promissione iurata acquisito. Hanc relaxationem concedere possunt Pontifex, Episcopus, aut qui quasi episcopalem habet auctoritatem. Idemque dicendum de iuramento inique extorto. Si tamen metus quo extortum est iuramentum, levis fuerit; aliqui volunt iuramentum relaxandum non esse in foro externo; concedunt vero in foro interno. Alii in utroque foro relaxandum esse docent. Si metus revera levis fuerit, & causae alioquin iustae subsistant pro iuramenti observantia, non videtur relaxandum: quia levis metus pro nihilo reputatur.

X. Disputari solet, utrum eiusmodi iuramenta relaxari possint post perpetratum perjurium. Dissident tum Theologi, tum Canonista. Sanctus Antoninus II. Part. tit. x. cap. vi. cas. 9. plures distinctiones ex canonicis Doctoribus refert. Sed breviter dico, si adsint verae causae dispensationis, perjurium commissum non tollere facultatem in dispensante. Quare, si rationabilis relaxationis ratio occurrat, non video cur in utroque foro tum interno, tum externo non debeat iuramentum relaxari.

XI. Iuramenta appositae contractibus in quibus dolus incidit, relaxari ab Episcopo possunt; ut iuramenta quae sunt ab impuberibus, licet doli capacibus: quamvis probabilis sit eiusmodi iuramenta nulla esse, eo quod cadant supra contractus a iure vetitos. Si autem eiusmodi iuramenta a puberibus facta fuerint, non poterant ab Episcopo relaxari, nisi laesio occurrat enormis. Laesio enormis dicitur quae est ultra dimidium iusti pretii: quia, licet puberes iurent se non rescissuros contractum ratione minoris aetatis, non idcirco tamen renuntiant beneficio dispensationis, posita laesione. Quod si minores iuraverint se non rescissuros a contractu nec ratione aetatis, nec ratione enormis laesionis; absolvi nequeunt a iuramento ob enormem laesionem, sed solum ob enormissimam. Laesio enormissima appellatur quae quadruplum, aut triplum excedit iustum pretium. Haec autem laesio, live enormis, live enormissima locum solummodo habet in contractibus reciprocis, seu, ut aiunt, onerosis, in quibus occurrit, *Do ut des, facio ut facias*. De hoc consule D. Antonium loc. cit.

cit. cas. 8. Aliqui contendunt, contractum rescindi non posse, si iuramento præstito geminatus fuerit contractus, seu obligatio. Quæ opinio minime mihi probatur: quandoquidem geminata obligatio non tollit, sed augeat ius petendi relaxationem iuramenti, & rescissionem contractus, quando enormissima læsio contingat; nisi tamen deceptor supplere velit læsionem, iustum rei pretium æquando.

XII. Dissident adhuc Auctores, an necessaria sit iuramenti relaxatio, ut quis possit agere, & tentare rescissionem contractus ob enormissimam læsionem. Prima sententia sustinet, læsum haudquaquam indigere relaxatione: quia in iuramento semper includitur tacita conditio, Servabo fidem contractus, nisi enormiter, vel enormissime læsus fuero; consequenter non censetur iuramentum extendi ad casus enormissimæ læsionis. Quæ ratio, si de foro interno sermo sit, videtur satis manifesta, & valida. Secunda opinio asserit, necessariam esse relaxationem, ut quis ad contractus rescissionem procedere valeat ob enormem læsionem, si sit minor; aut ob læsionem enormissimam, si sit maior: quod in foro exteriori locum habet, ubi iuramentum non cessat, nisi constet de enormi læsione. Ut autem in hoc tribunali pateat enormis læsio, probari debet.

XIII. Ut iudex relaxare iuramentum licite valeat, non sufficit dubia cognitio; sed requiritur saltem probabilis notitia de iniustitia contractus: quoniam in casu dubio non præsumitur iniustitia. Quando iniustitia evidens est, contractus rescissa est nullus. Itaque, ut Episcopus relaxare iuramentum valeat, satis est eum habere notitiam probabilem, quæ per summariam informationem haberi potest; etiamsi unicus tantum testis deponat. Requiritur tamen citatio partis, in cuius favorem iuramentum præstitum est, quando relaxatio foret in integrum, seu quando relaxatio extingueret omnem obligationem, & contractum rescinderet, atque iurator liber ab omni obligatione declararetur. Secus dicendum, si relaxatio iuramenti concederetur dumtaxat ad effectum agendi. Tunc enim nulla iniustitia sit parti contrariæ; cum solum relaxatio iuramenti viam aperiat ad ostendendam in tribunali contractus iniustitiam: in cuius probatione si iurator defecerit, expensas solvet, & tamquam calumniator punietur. Atque hæc opinio probabilior apparet.

XIV. Cum dicimus superiorem remittere iuramentum, & relaxare posse, advertendum

est, superiorem sæcularem non posse proprie relaxationem iuramenti impertiri. Actus namque iustius relaxationis spiritualis est, quia iuramentum vinculum religionis est. Iurisdictionis autem spiritualis Princeps sæcularis capacitatem non habet. Valet tamen partis nomine obligationem remittere: quia Princeps cogere subditum potest ut iuramenti obligationem remittat: quo nolente, ipsemet Princeps consensum supplere poterit. In hoc tamen casu requiritur ut prius probetur turpitudine ex parte eius qui recepit iuramentum; & ostendatur rem promissam ad iudicium sæculare pertinere. Si enim dubitatio sit, aut turpitudine intervenerit, aut res promissa ad tribunal laicale spectet; tunc potestas sæcularis nequit iuramentum remittere. Adverte tamen, quod, si Clericus iurator sit, solus superior ecclesiasticus remittere, aut relaxare iuramentum valet. Si iurator laicus est, tantum sæcularis, quam ecclesiasticus iudex iuramentum remittere potest, quia causa est mixti fori. Porro, si iudex sæcularis sit, si ecclesiasticus, ad absolutam remissionem, aut condonationem iuramenti, semper necessaria est citatio partis: quia absoluta remissio contractum dissolvit. Si autem remissio iuramenti sit solum ad effectum agendi necessaria, partis citatio necessaria non est. Tandem iudex sæcularis, & civilis auctoritate potitur interpretandi iuramenta adiecta materiæ fori civilis: quoniam legistator civilis ius habet interpretandi humanas dispositiones suorum subditorum, in quos leges ferre, & rogare valet. Quare qua ratione interpretari testamenta, contractus, & alia promissa valet, eadem quoque interpretari iuramenta his dispositionibus apposta potest. Quin non pauci addunt, iudicem sæcularem posse cognoscere nullitatem relaxationis iuramenti ab ecclesiastico iudice concessæ. Si nullitas, vel iniustitia relaxationis evidens fuerit, & manifesta, ac probatione non egeans, admitti hæc opinio potest: secus, si nullitas dubia foret.

XV. Si de superiore ecclesiastico sermo sit, legitimi iudices sunt Episcopus, Capitulum Sede vacante, & quilibet Prælati iurisdictionem quasi episcopalem habens, atque adeo etiam Vicarius generalis ipsius Episcopi, qui causarum cognitionem habet: quæ cognitio esse nequit absque facultate præstare relaxationis; dummodo tamen legitimus iudex sit contractus iurati, & relaxatio pro foro externo petatur. Si enim iudex legitimus non sit, contractus iurati relaxationem concedere nequit.

XVI.

XVI. Quæri etiam solet, quinam Prælati, aut iurantis, aut loci, aut illius cui iuramentum factum est, relaxare iuramentum valeat. Communiter Auctores docent, iudicem ecclesiasticum loci in quo contractus initus est, posse relaxationem concedere, si pro foro externo petatur: quia contrahentes talis loci forum fortiuntur ratione contractus: secus vero, si pro foro conscientiæ relaxatio postuletur: tunc enim solus Prælati iurantis pro foro conscientiæ, vel ad effectum agendi, relaxationem concedere debet. Quoniam dispensatio sit nomine ipsius Dei; & consequenter dispensans superior sit oportet illius cum quo dispensat, in quem iurisdictionem exercere debeat. Si vero relaxatio fuerit, non

pro foro conscientiæ, & ad effectum agendi tantum, sed absolute ad rescissionem contractus, & ad eximendum iuramentum ab omni obligatione; ille solus iudex, & dispensator esse poterit cuius erit reum citare: quia ad hanc absolutam dispensationem partis citatio necessaria est. Quare Episcopus iurantis non poterit iuramentum relaxare, si pars citanda sit extra diocesim; poterit vero, si pars fuerit illius subditus, & intra territorium: quoniam ultra territorium citatio fieri nequit absque consensu Superioris eiusdem loci. Quæ hucusque perstrinxi, communia sunt apud Auctores; ideo brevitati studens locorum citationes neglexi, quia pretium operæ non iudicavi.

DISSERTATIO IX.

DE

ADIURATIONE.

Iuramento affinis adiuratio est, & a D. Thoma post iuramentum inter externos religionis actus recensetur. Tanti Doctoris vestigia prementes, de eadem disputationem instituiimus. Illam paucis expediemus, eo quod plura discussa iam sunt in dissertatione de superstitione: quæ, ne actum agamus, hic prætermittenda censuimus. In præsentia ergo explicabo quid, & quotuplex sit adiuratio: deinde quæ res adiurari possint: tum quid superstitionis inumiferi adiurationi contingat.

CAPUT I.

Vera adiurationis notio, & eiusdem divisio. Sit ne religionis actus: & quæ sint pro illius licito usu conditiones.

I. **A**diurare quandoque idem sonat ac aliquem ad iurandum inducere, ut colligitur ex Gen. xxiv. *Pone manum tuam subter femur meum, ut adiurem te*: ubi vers. 9. sequitur: *Posuit ergo servus manum sub femore Abraham domini sui, & iuravit illi super sermone hoc*. Idemque habetur cap. xlvii. & Iosue II & v. Et sub hac acceptio- ne a iuramento non differt; solumque præpositio ad quamdam vehementiam, & firmitatem iuramento addit, seu exprimit.

II. Veram adiurationis, de qua nunc nobis sermo est, notionem colligimus ex Angelico Doctore 2. 2. q. xc. art. 1. Itaque *adiuratio est obtestatio divini nominis, seu rei sacre, qua quis urgetur vel imperio, vel obsecratione ad aliquid faciendum, vel omittendum*. Adiurare sic explicatum idem valet apud Lati-

nos, ac apud Græcos exorcizare, & exorcismus est adiuratio, & adiurator exorcista dicitur. Necessum haud est ut divinum nomen expresse contestemur; sed satis est, si homines sanctos, vel sacras res interponamus. Quemadmodum enim iuramento Deum veluti præsentem vel in se, vel in suis creaturis, in quibus peculiari modo fulget, adducimus ad confirmandam veritatem; sic in adiuratione eundem contestamur, ut illius amore, aut timore quispiam moveatur ad id quod petimus præstandum.

III. Hæc adiuratio alia est deprecativa, alia imperativa; alia insuper privata, alia solemnitas; alia tandem propria, alia impropria. Deprecativa est, cum aliquid petimus ab ipso Deo, illius misericordiam, aut merita Iesu Christi, vel Sanctorum contestantibus: qua adiuratione sæpe utitur Ecclesia: & D. Paulus eadem usus est ad Rom. xii. *Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem*. Imperati-

va

va est, dum per divini nominis contestationem subditis quidquam præcipitur, uti fecit Paulus I. ad Theffal. v. *Adiuro vos per Dominum, ut legatur Epistola hæc omnibus sanctis fratribus.* Adiuratione deprecante uti licet erga superiores, æquales, & inferiores. Adiurationem vero imperantem dumtaxat erga inferiores, in quos potestatem habemus, adhibere licite possumus. Solemnis adiuratio est quæ peragitur secundum præscriptum Ecclesiæ per ministros peculiariter designatos; privata vero hac solemnitate caret, & a quocumque fieri potest. Tandem propria dicitur quæ Deum invocat, aut Sanctos, quatenus relationem ad Deum exprimunt; impropria vero ea est quæ Sanctos invocat secundum propriam illorum excellentiam, merita, & dignitatem.

IV. Adiuratio presse accepta actus est religionis, ab aliis eiusdem religionis actibus distinctus. Et in primis quod pertineat ad religionis virtutem, patet: quia per adiurationem summum Deo exhibemus honorem, dum illius auctoritatem interponimus, tamquam omnipotentem apud homines, ad postulata consequenda. Hoc autem officium est religionis. Quod autem ab aliis actibus distinguatur, etiam ostenditur. Nam ab oratione fecerunt per hos quod oratione quidquam a Deo postulamus; per adiurationem non a Deo aliquid petimus, sed propter Deum quidquam poscimus; quod longe diversum est. Quin non semper petimus, sed sæpe Dei virtute imperamus: quod quam distet ab actu orandi, nemo non videt. Cum iuramento utique affinitatem quandam habet: quia sicut iuramentum adhibetur ad tribuendam assertioni firmitatem, ita adiuratio fit ad dandam efficacitatem iustioni, aut postulationi. Ceterum ab eodem differt: quia in iuramento Deus adducitur ut testis veritatis: in adiuratione autem ut obiectum amoris, aut terroris illi quem adiuramus, ut permoveatur ad id agendum quod postulamus. Et quamquam illius actus præceptum, sive naturale, sive divinum, non detur; ratione tamen officii contingere potest ut minister Ecclesiæ teneatur adiurationes adhibere, præsertim ad demones ab humanis corporibus expellendos.

V. Eandem conditiones requirit adiuratio, ut licite fiat, ac iuramentum, nempe veritatem, iustitiam, & iudicium. Adiuratio ergo per verum Deum, secus per fictum, a iurare debet, sinceroque animo aliquid impetrandi. Requiritur quoque ut res impe-

tranda licita sit. Et tandem opus est ut fiat necessitate urgente, & cum debita reverentia. Si desit prima conditio, idest si adiuratio fiat per falsos deos, non per verum Numen, peccatum grave est. Defectus aliarum conditionum levem culpam inferunt.

VI. Quid dicendum de paupere ficto, qui, contestato Christi nomine, divitem impellit ad sibi erogandam eleemosynam? In primis certum est, non solum adiuratorem debere animo sincero Deum contestari; sed insuper oportere ut causa istius contestationis vera sit. Quapropter P. Suarez *Lib. IV. cap. IV. numer. 7.* sustinet, præfatum pauperem peccare mortaliter dum fingit necessitatem, & nomen Dei assumit, ut suæ fictioni pondus credibilitatis adiciat, seu ut facilius, quod fide querit, assequatur. Ad dit tamen, culpam gravem tunc solum perpetrari, cum fictio gravis est, seu dum in re gravi fictio adhibetur, secus in re levi. Quin probabile subdit esse, eiusmodi circumstantiam adiurationis non addere malitiam gravem, specie distinctam ab ipsa fictionis iniustitia. Manifestum namque est, iniustitiam committere hominem qui nulla indigentia pressus fingit se pauperem, ut proximum inducat ad erogandam sibi eleemosynam: quod ut facilius assequatur, adiurationem suæ petitioni adicit. Quare falso Leander *tract. IX. disp. v. quest. v.* Castropalaus *tract. XV. disput. IV. punct. I. numer. 5.* citant P. Suarez tamquam absolute docentem, eiusmodi pauperem peccare mortaliter contra religionem; cum solummodo dubitanter, & in utramque partem probabiliter disputet. Citatus vero Castropalaus absolute contendit, pauperem hunc peccare mortaliter. Sanchez *Lib. II. cap. XLII.* solam culpam venialem esse propugnat. Idem docet Leander *loc. cit.* & alii. Quod mihi probabilius videtur, est, eum qui ex professio se se pauperem fingit, ut abundantes eleemosynas conquirat, & in hunc finem ex animi sententia Deum obtestatur, & continuis adiurationibus proximum urget ad eleemosynas, ultra peccatum iniustitiæ, committere peccatum adversus religionem. Divinam namque maiestatem, & auctoritatem graviter contemnit, eaque eum instramento abutitur ad iniustissimas petitiones executioni mandandas. Nec obstat ratio P. Sanchez, quod eleemosyna, ut a divite procedit, bona sit quoniam adiuratio adhibetur ad fruendam, seu roborandam petitionem iniquam.

CAPUT II.

Qui adiuratores, quive adiurati esse possint.

I. DEUS, Angeli, & creaturæ rationales omnes adiurare valent, si de adiuratione privata sermo sit. Et primo Deus per sui amoris contestationem creaturas ad agendum allicere potest. Angeli quoque, sive boni, sive mali, & homines possunt Dei nomen obtestari, vel Sanctorum merita proponere, ut amore, vel timore illorum ad postulata exequenda quempiam inducant. Adiurare ergo valent, cum in hac obtestatione adiuratio sita sit.

II. Adiurare solemniter, secundum præscriptas ab Ecclesia formulas, solis ministris ab Ecclesia consecratis convenit, quales sunt insigniti gradu Exorcistæ. Alii enim fideles valent demones adiurare privatim, non publice, & solemniter. Hanc potestatem concessisse Deum fidelibus suis, clare colligitur ex Marc. xvi. vers. 17. *Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur. In nomine meo demonia eicient &c.* Idque Christi discipuli experti re ipsa fuere, dum dixerunt: *Domine, etiam demonia subiiciuntur nobis in nomine tuo.* Quibus ipsemet Christus respondit Luc. x. vers. 19. *Eccc dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici: & nihil vobis nocerit.* Hinc infertur, Christum fidelibus suis privilegium impartisse expellendi in fide nominis sui demonia ab energumenis. Ex his vero fidelibus Ecclesia quosdam consecrat, & destinat ad publice, & solemniter hanc adiurationem exercendam, qui ideo Exorcistæ nuncupantur.

III. Quest. I. *An hæc potestas sit in omnibus æqualis?* Resp. Potestas quæ vi ordinis Exorcistatus habetur, æqualis in omnibus est, quemadmodum potestas consecrandi, quæ habetur vi Presbyteratus, in omnibus æqualis est. Potestas vero quæ inter gratias gratis datas recensetur, inæqualis est, ut experientia constat; eamque Spiritus sanctus, prout vult, & cui vult, distribuit. Hinc oculis conspicimus Exorcistarum alios efficacius, alios inefficacius, alios tardius, alios celerius energumenos liberare. Neque hæc excellentia a maiore conscientie puritate absolute pendet: nam scimus gravissimos peccatores prophetasse, ut Cayphas, & futura revelasse, ut Balaam. Quapropter dicitur Matth. vi. vers. 22. *Multi dicunt in die illa. Domine, Domine, nomne in nomine tuo*

prophetavimus, & in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc constetor illis: Quia numquam novi vos: discelute a me qui operamini iniquitatem. Idque ex pluribus aliis Scripturæ sacre locis colligitur. Quamquam vero hoc absolute verum sit, communiter tamen vitæ sanctitas plurimum ad arcendos demones valet; & potissimum virutum theologiarum excellentia ad hanc confert expulsionem, fides nempe viva, & firma, spes constans, caritas ardens. Qua de causa hæretici potestate pellendi demones destituti sunt: & licet Lutherus, Calvinus, eorumque gregales, id sæpius tentaverint, numquam tamen sunt assecuti. Patratio namque miraculorum in veritatis confirmationem tendit. Hæretici autem hostes sunt veritatis. Quare communiter Doctores in Exorcistis plures requiri prærogativas docent. Præcipuæ autem sunt conscientie puritas, quam Exorcista sacramento penitentiae comparare sibi debet, antequam adiurationis manus obeat, orationis ferventis assiduitas, sensuum, & carnis castigatio ieiuniis, aliisque laboriosis operibus, profunda animi demissio, firma spes victoriæ a solo Dei auxilio expectandæ. His prædiis munitus poterit Exorcista manus cum hoste conferere.

IV. Omnis, & sola creatura intellectualis adiurari potest. Item Deus ipse potest adiurari & per seipsum, & per Sanctos suos. Quamvis enim Deus a semetipso distinctus non sit, nihil tamen impedit quominus a representatione suæ bonitatis validius moveri possit. Quod vero a nobis adiurari, adiuratione quidem deprecativa, valeat, res certissima est, ut cum D. Th. communiter docent Theologi: & Ecclesia quotidie, propositis Christi meritis, atque ipsius Dei infinita clementia, ipsum ad postulata concedenda movere intendit.

V. Quod vero omnes, & solæ creaturæ intellectuales adiurari possint, certum pariter est. Et in primis de Angelis bonis, & hominibus per se patet: quia omnes homines, sanctique Angeli Dei contestatione permoveri possunt ad assentiendum postulatis, eaque implenda. Adiurari ergo possunt adiuratione deprecativa. Demones vero adiurari possunt non deprecativa, sed imperativa adiuratione. Licet enim ratione nature superiores nobis sint; ratione tamen obstinate illorum rebellionis erga Deum subduntur nobis, non absolute, sed ob auxilium divinum, per Christi merita nobis collatum ad arcendos hos im-

mundos spiritus, ne nobis noceant, ut docet Angelicus 2. 2. quest. xc. art. 2. *Possimus ergo demones adiurando per virtutem divini nominis, tanquam inimicos repellere, ne nobis noceant spiritualiter, vel corporaliter, secundum potestatem divinam datam a Christo, secundum illud Luc. x. Ecce dedi vobis &c.* Non licet tamen eos adiurare adiuratione deprecativa, vel ad aliquid perdiscendum, aut obtinendum, ab eis, vel eorum ministerio. Omnis quippe adiuratio quæ aliquam societatem, seu commercium cum illis præfert, illicita est, ut subdit idem Angelicus ibidem. *Non tamen licitum est eos adiurare ad aliquid ab eis addiscendum, vel etiam ad aliquid per eos obtinendum: quia hoc pertineret ad aliquam societatem cum ipsis habendam: nisi forte ex speciali instinctu, vel revelatione divina aliqui Sancti ad aliquos effectus demonum operatione utantur; sicut legitur de beato Iacobo, quod per demones fecit Hermogenem ad se adduci.*

VI. Quod autem solæ creaturæ intellectuales adiurari valeant, non indiget probatione: quia illæ solæ creaturæ adiurari possunt quæ verba percipiunt adiurationis. Porro solæ creaturæ ratione præditæ valent adiurationis verba percipere. Nec obest quod Ecclesia exorcismos adhibeat contra bruchum, locustas, grandines, aliæque bruta ratione destituta: quia falsum est eiusmodi animalia, seu irrationales creaturas directe adiurari; sed spiritus invisibiles, seu demones, qui eiusmodi creaturas movere solent ad hominum nocumentum, adiurantur. Hæc omnia tradit Angelicus 2. 2. quest. ix. art. 3. *Adiuratio qua quis utitur ad irrationalem creaturam, potest intelligi dupliciter. Uno modo ut adiuratio referatur ad ipsam irrationalem creaturam secundum se; & sic vanum esset irrationabilem creaturam adiurare. . . . Alio modo per modum compulsionis, quæ refertur ad diabolum, qui innocumentum nostrum utitur irrationabilibus creaturis; & talis est modus adiurandi in Ecclesie exorcismis, per quos demonum potestas excluditur ab irrationabilibus creaturis.*

CAPUT III.

Exorcismorum usus semper fuit in Ecclesia. Eorumdem efficacia ad expellendos demones: & num res inanimes virtute polleant in eosdem demones.

I. Quoniam frequens est in Ecclesia exorcismorum usus, lubet ea omnia breviter perstringere quæ necessaria

sunt ad Exorcistæ officium peragendum. Quamvis enim fuso calamo plures materiam hanc tractaverint, non propterea supervacaneum erit quæ præcipua sunt explanare. II. Antiquissimus est in Ecclesia exorcismorum usus. Variis tamen ritu pro temporum diversitate Exorcistæ demones pellebant. Nam in veteri lege, teste sancto Epiphonio cap. III. contra Ebionæos, nomine invocato TETRAGRAMMATON demones adiurabant Iudæi. Eos siquidem exorcismos ad expellendos demones adhibuisse, colligitur ex ipso Christo Domino, qui Iudæis sibi impropertantibus, in Beelzebub dæmonia eicere, respondit Luc. xi. *Si ego in Beelzebub eicio dæmonia, filii vestri in quo eiciunt? De Salomone quoque Iosephus Lib. IV. Antiq. cap. iv. refert, exorcismos contra demones illum exercuisse: quod D. Thomas qu. vi. de pot. art. 10. ad 3. supponit, dum ait: Si Salomon exorcismos suos eo tempore fecit quando erat in statu salutis, potuit esse in illis exorcismis vis cogendi demones ex virtute divina.* Et ut breviter dicamus, quemadmodum in quocumque statu demones hostes semper fuerunt humani generis, sic in quocumque statu homines potestate abigendi demones donati fuere: quamquam, ut dixi, variis formulis, & ritibus eandem exercuerint. Christus ipse modo unam, modo alteram formam servavit in dæmonum expulsionem. Nam aliquando digitum immisit in aures surdi, & muti, ut illum sanaret. Marc. vii. vers. 32. *Adducunt ei surdum, & mutum. . . . & apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auricularum eius. . . . & ait illi, FPHPHETA, quod est adaperire; & statim aperta sunt aures eius, & solutum est vinculum lingue eius.* In expulsionem aliorum dæmonum sola locutione usus est. Apostoli nomen Christi Iesu invocabant. Act. xvi. vers. 18. *Præcipio tibi in nomine Iesu Christi exire ab ea: & exiit eadem hora.* Ecclesia Christi Iesu invocationi alias preces adiecit, quæ in ritualibus libris habentur.

III. De exorcismorum efficacia fuscè disputant Theologi. Alii ex opere operato, alii dumtaxat *significative* effectum operari contendunt. Ut inanes subtilitates vitemus, dicimus cum D. Thoma, exorcismum re ipsa per modum impetrationis, seu moraliter, effectum expulsionis dæmonum operari. Ita docet Angelicus III. Par. 9. lxxi. art. 3. *Dicendum, quod quidam dixerunt, ea que in exorcismo aguntur, nihil efficere, sed solum significare. Sed hoc patet esse falsum per hoc quod*

quod Ecclesia in exorcismis imperativis verbis utitur ad expellendam dæmonis potestatem: puta cum dicit: Ergo, maledicte diabole, exi ab eo &c. Et ideo dicendum est, quod aliquem effectum habent, differenter tamen ab ipso baptismo. Quemadmodum vero in baptismo, sic etiam extra, exorcismus suum producit effectum.

IV. *Quæres, an exorcismi semper, & infallibiliter suum producant effectum? Resp. Adfirmant non pauci, & potissimum Salmanticenses tract. xxii. cap. unic. punct. 3. n. 22. Quoniam eo ipso quod exorcismi ex opere operato suum effectum operantur, inferunt illum semper, & infallibiliter producere. Et ad oppositam, manifestamque experientiam reponunt, quandoque totum, quandoque partem effectus exorcismos parere, seu vel expulsionem totalem, vel, ut ipsi aiunt, vialem: & hac distinctione conciliare utramque sententiam contendunt. Sed clarius responderetur, exorcismos non semper suum producere effectum, nempe expulsionem dæmonum, ut experientia manifesta constat vel in ipsis Apostolis, qui puerum dæmoniacum liberare, adhibitis exorcismis, nequiverunt, Matth. vii. & quotidie videmus exorcismos, per ministros Ecclesie adhibitos, suos non parere effectus. Nec urget quod opponunt Salmanticenses, videlicet exorcismos producere effectum ex opere operato, atque adeo debere semper effectum parere; quemadmodum sacramenta, quæ semper, sublato obice, effectum producant, quia ex opere operato agunt. Non, inquam, hæc urgent: quoniam, quicumque sit significatus horum verborum ex opere operato, omnes concedent efficacitatem exorcismorum inferiorem esse efficacitatem sacramentorum: atque adeo paritas corrumpitur. Dicamus ergo, exorcismos divina virtute suos parere effectus, quando, & quo modo divinæ placuerit voluntati. Deus enim quandoque ob sua inscrutabilia iudicia, occultasque causas effectum suspendit exorcismorum. Deinde frequenter peccata ipsius Exorcistæ effectum impediunt: licet enim, ut dictum est, sanctitas ministri necessaria absolute non sit; attamen in praxi, & sæpe conducit ad finem, & sæpe illius defectus eundem finem remoratur. Peccata quoque obsessorum frequentissime in causa sunt cur exorcismi demones non expellant. Quod autem exorcismi, his impedimentis non obstantibus, producant expulsionem illam vialem, quam assignant Salmanticenses, ut salvent exorcismos producere effectum ex opere operato; res arbi-*

traria est, nullo nika fundamento. Nec res tanti est, ut plurafacienda sint verba.

V. Neque semper necessum est ipsos exorcismos secundum formulas ab Ecclesia præscriptas adhiberi, ut demones e corporibus pellantur; sed hæc expulsio fieri potest aliarum rerum usu. Primo possunt demones abigi sola nominis IESU invocatione: ut habetur Marc. xvi. *In nomine meo demonia eiciunt: & Luc. ix. Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo eicientem demonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum.* Secundo crucis Christi instrumentum præcipuum est quo homines uti solent ad expellendos demones, qui ad signum crucis in fronte impressum tremunt, & horrent. Quoniam in eo conspiciunt suæ cladis, & Christi victoriæ splendidissimum monumentum. Tertio reliquiarum usus plurimum ad abigendos demones valet, ut ex ipsis Apostolorum Actibus cap. xix. vers. 11. & 12. colligitur. *Virtutesque non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli; ita ut etiam super languidos deficeretur a corpore eius sudaria, & seminecilia, & recedebant ab eis languores, & spiritus nequam egrediebantur.* Tandem res sacræ, seu benedictæ, ut sunt agni, cerei, & aqua lustralis: quorum in fugandis dæmonibus virtus pluribus exemplis probari potest. Ipsa Ecclesia, dum solemni ritu præfatam aquam benedicit, testatur eam potissimum ad fugandos demones, & pellendos morbos destinam esse. Inquit enim in suis precibus: *Creatura tua, mysteriis tuis serviens, ad abigendos demones morbosque pellendos, divina gratia sumat effectum.*

VI. Quod spectat ad res inanimes, plura opponi solent documenta, quæ earundem virtutem ad expellendos demones prodere videntur. Nam I. Reg. cap. vi. David cithara sonitu a corpore Saul malos spiritus abegit. Tobia vi. narratur iecoris piscis fumum efficacem fuisse ad extricandum omne genus dæmoniorum. Iosephus Lib. II. Antiq. cap. xx. refert se vidisse quemdam Iudæum Eleazarum, sanantem, præsentem Vespasiano, emer-gentes, eorum naribus radicem a Salomone indicatam, ac intra annulum inclusam applicando. Plinius quoque Lib. XXVIII. hist. natur. asserit, urinam equi mixtam aqua ferrata demones expellere. Denique nonnulli eandem virtutem adscribunt pluribus herbis, nempe *salvia, ruta, barba Iovis, foliis sambuci, pelegio*, aliisque. Idemque testantur de fumigationibus quibusdam; v.g. *cornu caprini, galbani, assæ fetide.*

VII. Verum hæc omnia nugæ sunt: nulla namque corporea res in spiritum agere quidquam suapte natura valet. Ut ad exempla adducta congruam exhibeamus responsum, scias velim, dæmones duobus potissimum modis vexare energumenos. Primo mediis qualitibus naturalibus, activa applicando passivis, quibus corpora movent. Secundo per se ipsos cor, viscera, fauces, linguam, ceteraque corporis membra coarctando, dilatando, torquendo plus minulve, prout Deus permittit. Si hoc secundo modo dæmones energumenos agitent, nulla res sensibilis quidquam virtutis habet ad eorum expulsiōem. Si primo modo dæmones humana corpora vexent; evenire potest ut quis adhibendo aliquod ex recensitis, sive herbarum, sive aliarum similibus rerum naturalium, mediis, humores corporis humani temperare, qualitates, quibus utuntur dæmones, expellere, & consequenter indirecte dæmones abigere valeat. Hinc est quod *Tobie* vi. dicitur, fumum iecoris illius piscis habuisse efficacitatem extricandi dæmonia, quatenus minuebat impotentis libidinis ardorem, quam accendendo Asmodæus septem priores Saræ viros occiderat. Qua ratione ergo suffitus illius iecoris venereos ignes extinguebat, & ad castitatem corpus aptabat, dicebatur dæmones extricare. David quoque dum harmonico citharæ sonitu minuebat Saulis melancholiam, qua utebatur dæmon ad vexandum Saullem, dicebatur pellere spiritus nequam. Si plura cupis, consule Abulensem *I. Reg. quest. xiv. cap. xvi.* Quod spectat Salomonem, lege *D. Thomam quest. x. de potent. art. 10.* ubi dicit illum, quando erat Deo fidelis, virtute divina dæmonia abigere potuisse. Postquam vero a Deo recessit, si dæmones expulit, magica & superstitiosa arte id peregit. Idcirco superstitiosa sunt quæ narrat Iosephus de suo Iudæo Eleazaro. Ad alia exempla responsio patet ex dictis: nam vel superstitutione laborant facta illa, vel naturales morbi naturali medicamine curati fuerunt. Hæc omnia obvia sunt apud omnes Auctores.

CAPUT IV.

Quomodo in energumenis dæmones inhabitent, quove in numero, & qua potestate dominantur in eos; & an peccata quæ dæmonum impulsu perpetrant energumeni, illis imputentur.

I. **V**eritas fidei est dæmones aliquando in hominum corpora intrare, & ibi

inhabitare: nam *Matth. xvii. Luc. viii. ix. Marc. v. vii.* & pluribus aliis in locis legitur, Christum Dominum ob obsessis corporibus dæmones expulisse. Experientia pariter compertum est, energumenos peregrinis linguis loqui, quædam mirabilia operari: quæ cum humana virtute fieri nequeant, dæmonum viribus effici consequens est.

II. Porro ut dæmones dicantur inhabitare in homine, & homo arreptitius, seu dæmoniicus dicatur, tria requiruntur. Primo quod dæmon invadat, & ingrediatur corpus obsessi. Exterior namque assitentia haud est satis ut energumenus quis dicatur. Idque constat ex Evangelio: nam *Marc. v.* dicitur: *Exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos.* Secundo requiritur ut ingressus iste sit immediatus, seu ut dæmon, non media aliqua re naturali perniciose vexet obsessum, morbos, & infirmitates inducendo; alioquin maleficiati dicerentur obsessi, quod falsum est; sed ipse dæmon per seipsum debet obsessum vexare ut dæmoniicum illum constituat. Tertio requiritur ut dæmon habeat potestatem manendi in corpore obsesso tamquam in domicilio, illudque torquendi tum interius, tum exterius: quam potestatem cum non habuerit dæmon qui intravit in Iudam, hic dæmoniicus non fuit. Hæc omnia communia sunt, & obvia.

III. Disputant Theologi, perquam corporis partem dæmones in corpora intrent. Cum dæmones puri sint spiritus, per quamcumque partem ingredi in corpus valent: quia omnia corpora, & quascumque corporis partes penetrare possunt. Qua de causa nihil quod corporeum est, resistere spiritui potest. Verum tamen est quod communiter dicitur, nempe dæmones intrare in corpora per os, & nares. Hinc orta est illa consuetudo qua homines oscitantes signo crucis os muniunt, ut ingressum dæmonis impediunt.

IV. In qua hominis obsessi parte dæmones resideant, non una est Doctorum sententia. At cum quamlibet corporis partem pervadere valeant spiritus immundi, consequitur in qualibet corporis parte, sive in capite, sive in digitis, sive in tibiis, residere eos posse. Definire autem quam præcise partem occupent, difficile est. Ex effectibus quandoque id colligi potest. Si enim alicui membro, puta linguæ, brachio, pedi peculiarem molestiam inferant; ibi residere verosimile, non tamen certum est. Penes cor, quod est principium humanarum actionum, dæmones in energumenis habitantes residere, com-

munior opinio est. Hic animadvertas velim, diverso modo dæmones in energumenis, ac animas in corporibus residere. Anima namque, quoniam totum corpus vivificat, tota est in toto corpore, & tota in qualibet parte, & omnibus partibus coniuncta esse debet. Secus dæmones quia sunt in corpore tamquam motores in loco, hinc pro libito valent vel in qualibet parte, vel in toto corpore latitare. Differt quoque residentia dæmonum in energumenis ab assitentia Angelorum custodum: quia isti custodiunt corpora nostra, removendo exteriora impedimenta, & bonas aperiendo vias; illi vero intra ipsius corporis quantitatem operantur.

V. In controversiam revocari solet, cuius ordinis sint dæmones qui homines, seu energumenos vexant. Nam, sicut plures Angelorum bonorum, ita etiam malorum ordines sunt, eo quod singuli specie differant: idque ex Scriptura colligitur: dicitur enim *Matth. xxv. Qui paratus est diabolo, & angelis eius.* Volunt itaque aliqui, ex infimo tantum ordine esse dæmones intrantes in corpora humana. Ceterum communis sententia docet, cuiuscumque ordinis, infimi, medii, & superioris, dæmones corpora ingredi humana. Et hoc ex Scriptura deducitur: siquidem Apostolus Paulus inquit ad Ephesios vi. *Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem, & sanguinem, sed adversus principes, & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ.* Principes autem, & potestates ordinis sunt superioris. Quo autem difficilior est eorum expulsio, eo illos esse altioris ordinis volunt. Hinc dæmones illos de quibus Christus *Matth. xvii.* dixit: *Hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi per orationem, & ieiunium:* superioris fuisse ordinis creditur. Verum coniecturis innituntur opiniones istæ.

VI. Non unus, sed plures spiritus mali in uno eodemque homine inhabitare possunt, ut constat ex *Luc. viii. vers. 30. Intraverant dæmonia multa in eum:* & *cap. xi. vers. 24. Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca iniquosa, quærens requiem... tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & ingressi habitant ibi.* Idem colligitur ex *Marc. xvi.* Neque alicuius momenti sunt tria illa sæx Philosophia spectata; nempe non posse in eodem loco plures spiritus reperiri: cum sint ibi per operationem: nam vel operantur circa diversas corporis partes, vel partiario agunt, vel eorum actiones specie differunt. Hinc se-

Com. Theol. Tom. IV.

quitur plus torqueri, & pati energumenum pluribus dæmonibus obsessum, quam si ab uno teneretur captivus. Verum quia nihil agere valent, nisi iuxta modum præscriptum ab infinita Dei sapientia; idcirco potest contingere quod Deus uni dæmoni potestatem concedat ut se solo plus torqueat energumenum quam si plures in eodem habitarent. Communiter loquendo, quando plures in obsesso dæmones sunt, quilibet suum munus exercet ab altero distinctum; ita ut unus in uno, alter in alio ordine torqueat: quare uno expulso, ceteri restant; novaque in eorum expulsione difficultas est superanda.

VII. Signa ex quibus arreptitii, seu energumeni, & dæmoniici cognosci valent, plura sunt. Primum, si peregrinis linguis loquantur, si sententias quas numquam didicerunt, calleant. Secundum, si occulta revelent, & secreta quæ humana virtute sciri nequeunt, aut aliud quid faciant quod naturalem hominis facultatem excedit. Tertium est stupor omnium membrorum; quod tamen certum non est. Quartum, quod pariter certitudine caret, est terribilis & truculentus vultus. Quintum, quod itidem incertum est, sunt ingentes vires, quæ humanas excedere videntur. Sextum, si voce inusitata energumenus loquatur: coniecturam tamen non excedit. Septimum, dum renuit, nomen IESU proferre, Sanctos invocare, res sacras venerari. Octavum, cum energumeni conturbantur, agitantur, dum ministri adiurationes, seu exorcismos peragunt. Nam alii sub manu Sacerdotis tangentis caput energumeni, extremum patiuntur frigus, quod per humeros, renesque ceu ventus, percurre solet. Alii cerebrum constringi, alii inflammari caput sentiunt. Alii intestinis doloribus torquentur, alii faucibus suffocari sibi videntur, alii stomachi convulsionibus, alii ventris inflatione laborant: quæ omnia gravissima sunt indicia obsessionis. Duo tamen prima signa, si vera sint, certa quoque sunt argumenta, homines tales vere esse dæmoniicos. Cetera omnia urgentia utique, ut diximus, indicia, sæcus certa argumenta sunt, corpora a dæmonibus obsideri. Quod autem energumenum tormenta spectat, plus aut minus suam dæmones in eorum corpora exercent: tyrannidem, & savitiam nunc ea ad terram allidendo, nunc in ignem præcipitando, nunc membra contrahendo, prout magis aut minus Deus ipse permittit. Quæ omnia quandoque se ipsis efficiunt, aliquando mediis in-

H

flu-

instrumentis quibusdam. Neque enim fabularum loco habenda sunt quæ de quibusdam energumenis narrantur, videlicet, feminas arreptitias non semel exorcistorum vi, modo per pudenda emisisse e corpore ferras denticulatas, & in fragmenta divisas, clavos ferros unius fere palmi longitudinis, triangulares, & aduncos: modo per os acus, subulas, vermes foetidos, bufones horribiles evomisse. Viri, siquidem fide digni narrant, se propriis oculis hæc conspexisse portenta, & alicubi ipsa instrumenta visenda servantur. Deus tamen, qui omnia suaviter disponit, ita temperat dæmonum sævitiam, ut supra vires energumenorum eos torquere non sinat. Si enim liberi forent dæmones, omnes ad unum necarent, ac universum humanum genus de medio tollerent. Sed Deus ob sua inscrutabilia iudicia permittit utique dæmones in homines sævire; terminos tamen definit ultra quos progredi nequeunt.

VIII. De peccatis obseforum animadvertendum est, quod licet dæmones omnes sensus tum externos, tum internos hominum commovere, & agitare possint, nullam tamen in hominum voluntatem, aut intellectum potestatem habent. Quando ergo dæmones per violentiam compellunt linguam energumeni blasphemare, & postea sacramentali poenitentia detersis conscientia fordidis, caritatis ignem accendat, iugi oratione divinum imploret auxilium, atque severo ieiunio carnem comprimant, ceterasque subigat spiritui appetitiones. His eisdem armis energumenum munite studeat: in actibus fidei, & spei continenter eum exerceat, atque sacramentis tum poenitentia, tum eucharistia eandem roborat. His præsidis fultus manus conferat, & adversus spiritus nequissimos bellum intrepide aggrediatur. In hoc conflictu animus omnino impavidus, & audens, omni abiecto timore, plurimum conducit ad victoriam.

CAPUT V.

Ratio quam in adiurandis energumenis debent servare Exorcistæ: quæ præcipere, quæve interrogare, & quam fidem adhibere domini debeant.

I. **F**use de hac proposita materia disputare Theologi solent, opus namque

ita arduum est, ut vix explicari valeat. Apostoli Luc. x. vers. 17. exultantes dicebant: *Domine, etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo.* Ut autem rationem, modumque exhibeam ab ecclesiastico ministro servandum in dæmonum expulsionem, primum omnium explorare summa diligentia, & cautione debet Exorcista, num in corpore hominis dæmon inhabitet. Quod si obsideri a dæmone hominem sibi constitit, antequam conflictum aggrediatur, arma induat spiritualia, quæ porrigit Apostolus Paulus Ephes. vi. vers. 11. *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli.* vers. 14. *State erga, succincti lumbos vestros in veritate, & induti loriceam iustitiæ.* vers. 16. *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Et galeam salutis assumite, & gladium spiritus quod est verbum Dei. Per omnem orationem, & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia.* Quod paucioribus verbis Christus Dominus indicaverat Marc. ix. vers. 28. *Hoc genus in nullo potest exire nisi in oratione, & ieiunio.*

II. Primum omnium ergo vivæ fidei scuto se se munierat, deinde armaturam spei assumat, & postea sacramentali poenitentia detersis conscientia fordidis, caritatis ignem accendat, iugi oratione divinum imploret auxilium, atque severo ieiunio carnem comprimant, ceterasque subigat spiritui appetitiones. His eisdem armis energumenum munite studeat: in actibus fidei, & spei continenter eum exerceat, atque sacramentis tum poenitentia, tum eucharistia eandem roborat. His præsidis fultus manus conferat, & adversus spiritus nequissimos bellum intrepide aggrediatur. In hoc conflictu animus omnino impavidus, & audens, omni abiecto timore, plurimum conducit ad victoriam.

III. Secundo præcipere minister dæmoni debet ut a torquendo desistat: deinde interrogare ea omnia quæ ad illius expulsionem conducere sibi visa fuerint. Si enim Deus potestatem ministris suis concedit dæmones expellendi, consequenter illis concedit facultatem utendi iis omnibus quæ ad talem expulsionem finem viam iterant. Caveat tamen ne quicquam quod necessarium non sit ad finem expulsionem, interroget. Si enim aliqua exposceret quæ curiositatem saperent, vel superflua forent, commercium cum dæmone habere præsumeretur; quod superstitionem redolet. Tamquam ergo immanissimum

tum

tum Dei, tum humani generis hostem in omni verbo eum tractare debet. Nihil deprecando, sed omnia in Dei virtute imperando, ab eo exigere debet. D. enim Paulus I. ad Cor. x. omnem cum dæmonibus societatem vetat: *Nolo vos fieri socios dæmoniorum.* Præterquamquod, cum dæmon mendaciorum, & falsitatis pater sit, nulla ei fides adhibenda: & si veritatem quandoque profert, id semper ob aliquem pravum finem præstat, vel ad infamandum, vel ad peccata inducenda. Hinc est quod Christus Dominus, audiens dæmones æternam illam veritatem proferentes, *Quia tu es Christus Filius Dei vivi,* iussit illos silere, inquit D. Antoninus II. Part. tit. XII. c. 1. §. 5. *Ut doceret nos non inquirere veritatem a diabolo, nec multum curare, quando ipse de se enuntiat; præcipue cum habeamus testimonium Scripturarum, cui magis credendum est. A diabolo captivi tenentur qui, relicto Creatore, diaboli auxilia quaerunt.* xxxvi. q. v. Episcopi. *Sciendum tamen, quod aliud est invocare dæmonem ad aliquid sciendum, vel agendum ab eo; quod nunquam licet: aliud est ab ipso non invocato occurrente aliquid inquirere propter utilitatem aliorum, & maxime quando virtute divina potest cogi ad dicendum aliqua vera, sicut aliquando fecerunt Sancti.* Caveat ergo Exorcista a quacumque vana, inepta, & curiosa interrogatione. Et quamquam non omnis interrogatio incauta, & imprudens, culpa gravis sit, propter vel imperfectam deliberationem actus, aut materiae parvitatem; nihilominus, quia res est periculi plena ob hostis perfidiam, qui vel ipsas bonas interrogaciones in malum detorqueere conatur; summa vigilantia, & cautione, quoties cum illo bellum gerit Exorcista, utatur oportet. Caietanus 2. 2. q. xc. Part. 1. optime paucis verbis rem omnem conficit. *Dicit enim, nos semper debere tractare dæmonem tamquam hostem, vel expulsive, id est eum ab arreptitiis expellendo; vel compulsive, videlicet illum compellendo ad aliquid dicendum, vel faciendum, non tamquam spontaneum, sed ut captivum sub vinculo servitutis detentum.* Concludit tandem Caietanus: *Cum his omnibus stat quod per accidens licitum esse potest ab occurrente dæmone inquirere, & cum eo loqui propter aliorum utilitatem, ut auctor in allegata auctoritate dicit, si casus accidat; quasi testimonium ab hoste oblato exigens: & tunc tamquam cum hoste hæc agenda sunt.* Textus autem D. Thomæ, quem indicat Caietanus habetur q. xcv. art.

4. ad 1. estque eiusmodi: *Inquirere aliquid a dæmone sponte occurrente . . . quandoque licet propter utilitatem aliorum, maxime quando divina virtute potest compelli ad vera dicenda.* Itaque qui longos vanosque sermones cum dæmone texeret, qui addiscere mediis his interrogationibus aliquid a dæmone contenderet, si periculum foret quod dæmon respondendo aliena crimina proderet; dubio procul graviter peccaret. Si vero coactive illum, tamquam hostem, adigeret ad aliquam responsionem inutilem, & vanam; non excederet culpam venialem.

IV. Ex his constat licitum non esse præcipere dæmoni superiori ut inferiores expellat. Quod tamen distinguendum venit. Si Exorcista peteret a dæmone hoc beneficium, expellendi scilicet dæmones inferiores; illicitum sane foret, & gravissimum peccatum; sicut peccaret, si a dæmone opem peteret ad grandines propulsandas, aliaque incommoda amovenda. Si vero Exorcista dæmoni supremo præciperet, tamquam hosti, ut ipse totam suam legionem foras duceret, atque cum omnibus suis sociis e corpore exiret; nullum peccatum, sed actum licitum exerceret. Præceptum enim Exorcistæ tum in superiores, tum in inferiores dæmones virtute pollet, omnesque tamquam hostes subigit. Superfluum ergo foret præceptum illud quo dæmonem superiorem inberet inferiores expellere.

V. Tertio Exorcista compellere licite potest, & sæpe debet dæmonem ad manifestandum proprium nomen: quod & fecisse Christum Dominum legimus Luc. viii. *Quod tibi nomen est?* & dicit ei, *Legio.* Deinde causam illius ingressus percontari debet, ut causa cognita removeatur, & expulsio facilius evadat. Tum quaerat, num unus sit, vel plures in corpore obsessi inhabitent, ut perspectum adiurator habeat numerum hostium quibuscum pugnare debet.

VI. Quæres, an licitum sit petere a dæmone signum egressus sui e corpore, puta ut lucernam extinguat, ut vitrum frangat: aliudve simile? Resp. Dominicus Soto Lib. VIII. de iust. q. III. art. 2. in resp. ad 1. arg. videtur negare id licere his verbis: *Superstitiosissimum puto, neque ullo modo ferendum, petere a dæmone signum in testimonium loci unde venit, aut quod nunquam in hominem a quo expellitur, revertatur. Est enim mendax, & pater mendacii: & ideo neque illi, neque suis signis, & testimoniis ulla est adhibenda fides.* Ambigua sunt illa verba,

H 2

m

in testimonium loci unde venit. Nam si locum indicant a quo dæmon profectus est, antequam corpus energumeni ingrederetur; opinio *Soti* vera esset: quoniam nihil ad expulsionem confert notitia loci unde diabolus discessit, ut corpus invaderet hominis. Contra, si indicant locum, idest corpus, e quo dæmon adiuratus recedit; opinio *Soti* falsa est, mirumque videtur virum doctissimum ac diligentissimum potuisse in re tam aperta aberrare. Quandoquidem Rituale Romanum hanc petitionem præscribit, illaque ad expulsionem conducit, quatenus tali signo certus redditur de expulsionem minister. Utique mendaciorum pater dæmon est. Nil tamen impedit quominus cogatur vi exorcismorum veritatem vel invitum fateri. Alioquin si ratio *Soti* quidquam evinceret, nihil a dæmone Exorcista petere deberet.

VII. Quarto Exorcista, permittere minime debet ut plura quam necessaria sint, dæmon loquatur; quemadmodum supra exemplo Christi dæmonem increpantis dictum est, & docet D. Thomas 2. 2. *quest. xcvi. art. 4.* Quanto magis ergo iocos, & nugacia verba impedire astringitur? Ea ergo tantum quæ necessaria sunt ad dæmonis expulsionem, interrogare debet. Nec tamen illicitum est quærere aliquid coactive quod ad gloriam Dei, & proximi utilitatem pertineat, ut supra ex D. Thoma *loc. cit. ad 1.* iam innuimus. Oportet tamen ut proximi utilitas, Deique gloria comperta sit. Sine enim urgenti causa similes interrogationes, quæ necessariae non sunt ad expulsionem, omitti prorsus debent, nisi aliquis peculiaris instinctus oppositum suadeat, inquit Angelicus 2. 2. *qu. xc. art. 2.* *Nisi forte ex speciali instinctu, vel revelatione divina aliqui Sancti ad aliquos effectus dæmonum operatione utantur; sicut legitur de beato Iacobo, quod per dæmones fecit Hermogenem ad se adduci.* Ratio autem clara est. Quando enim cum dæmone hostiliter agitur, nulla contrahitur societas, nullumque foedus.

VIII. De fide dæmonis responsionibus adhibenda gravis occurrit difficultas, an scilicet, si dæmon testaretur vi exorcismorum, causam sui ingressus fuisse quod obsessus invalide baptizatus fuerit, fides ei foret adhibenda. Fuso calamo hanc questionem pertractant Salmanticensis *tract. xxi. cap. unic. punct. 6. §. 2.* Referunt utriusque patrum negantis, tum aientis argumenta. Non censeo operæ pretium omnia ad examen revocare; sed quæ sentio, paucis exponere satius dabo. Dico igitur, quando ex consuetis documentis nenpe

consensu baptizatorum, Sacerdotis baptizantis, patrinorumque constaret, energumenum fuisse baptizatum, nulla prorsus fides dæmoni adhibenda esset. Nonne dæmon semper perniciem, ruinamque hominum intendit? Si hominem invalide baptizatum revelaret, eiusdem salutem procuraret: quod a dæmone expectandum non est. Quid quod eiusmodi revelatio illum baptismi ministrum infamaret? Ponimus namque energumenum reapse baptizatum fuisse externo ritu, solumque defectu intentionis ministri baptizatum non fuisse; cuius intentionis carentia, nisi evidentibus signis evincatur, præsumi nullo modo debet. Quis ergo dæmoni, mendaciorum patri, fidem adhibebit in hoc casu, in quo ter argumenta oppositum suadent? Nec enim talis revelatio vel levis, nedum probabilem dubitationem inducere potest. Utique vi exorcismorum cogitur quandoque ad veritatem confitentem; sed quemadmodum non semper dæmon patet Exorcistæ, non semper egreditur e corpore energumeni, licet omnistudio Exorcista illum ad egressum compellat; sic non semper veritatem interrogatus fatetur. Quando ergo aderit fundamentum adhibendi ei fidem in responsis datis interrogationibus Exorcistæ? Cum ea quæ revelat, indifferentia sunt, nec infamant proximum, nec eorum executio ullum involvit periculum. Iteratio baptismi periculi plena est: quia & sacramentum profanationi, & ministrum baptizantem infamiae exponit. Nulla ergo fides dæmoni in hac, aut simili responsione, quæ in dedecus proximi cedit, quæve rem suggerit cuius executio periculo gravi obnoxia est. His circumstantiis sublatis, poterit ei fides adhiberi; ut quando res omnino innocuas, & indifferentes referat. Et per hæc ad argumenta contrariæ sententiæ responsio patet. Nec res tanti est ut prolixiorum exposcat orationem.

IX. Quid dicendum de alapis, flagellis, sputis, quibus Exorcistæ quandoque uti solent in adiurandis energumenis? Delirius, Simancas, Abulensis, & alii eiusmodi superitionem sapere docent. Sanchez, Palau, Trullenchus, Torre, atque Salmanticensis *tract. xxii. c. unic. punct. 7. §. 3. n. 76.* docent, si præfata media adhibeantur ut vim habentia ad dæmonum expulsionem, superstitione laborare; secus, si in contemptum eorumdem dæmonum exerceantur. Nam, inquit, D. Bernardus pede contulcavit energumenum. D. Benedictus, & S. Hubertus obsessos liberarunt alapis. Mul-

ta Sancti peregerunt quæ admiratione potius quam imitatione digna sunt. Præterquamquod multæ tunc occurrere potuerunt circumstantiæ sic agendi, quæ silentur: quibusque sublatis, ratio, & causa sic agendi subtrahitur. Verum quidquid de hac re sit, quod ego sentio, est, plura alia suppetere quibus dæmones contemni possunt absque periculo imprudentiæ, & derisione ipsius Exorcistæ. Alapas ergo, sputa, flagella, & id genus similia prudens Exorcista nunquam adhibeat; sed tamquam media gravitati prudentiæque adversa negligat; verborumque potius severitate, acorationis, & imperii gravitate dæmonia, tamquam vilissima mancipia, tractet. Similiter nobis mirime arident nonnulla alia quorum meminerunt Bonacina, Palau, Salmanticensis, & alii, nempe nomen dæmonis in papyro inscribere, deinde illud comburere in conrumeliæ signum. Puerilia hæc, & ministerii dignitati incongrua nobis videntur. Radere vero pilos dæmoniaci ad illius liberationem superstitionem sapit. Usus herbarum medicinalium ad sanandos energumeni morbos licitus est; dummodo absit periculum credendi, eiusmodi medicinas vim habere expellendi dæmones.

X. Locus in quo sacer minister munus suum exercere debet, communiter Ecclesia designatur, in qua sunt Sanctorum reliquiae, cruces, imagines, & augustissimum Sacramentum: hæc etenim, & ipse loci sanctitas ad dæmonum expulsionem conducunt, atque ministerio maiestatem conciliant. Quod quandoque ianuis apertis fieri potest, tum ad roborandam fidem, tum quia adstantium precibus dæmonum vires extenuantur, tum quia ministerium ipsum publicum est, tum denique quia impii interdum his occasionibus convertuntur. Id insuper boni habet istius loci sanctitas, & publica actio, ut ad maiorem vigilantiam, cautionem, & serietatem ministrum excitet. Quare summò conari debet minister ne dæmoniaci curiosa, falsa, & vana loquantur, neve adstantium crimina revelent. Frequentius tamen ianuis clausis adiurandi sunt energumeni: curabitque minister ne pueri, adolescentes, & maxime mulieres adsint; sed solum viri graves, & religiosi admittantur. Hæc sunt quæ communiter Exorcista servare debet. Ceterum quandoque & in locis privatis quibusque, & publicis in Ecclesia necessitas exorcizandi occurrere potest.

XI. De Moniali energumena longe disputat Conc. Theol. Tom. IV.

tant & Theologi, & Canonistæ, debeatne extra septa monasterii educi, ut adiuretur. Quidam aiunt; communiter negant ceteri. Nos breviter dicimus certum omnino esse, debere illam in monasterio ad crates adiurari. Neque enim adiuratio ex immediato contactu Exorcistæ pendet. Hæc resolutio ex Tridentino eruitur. Siquidem *sess. xxv. capit. v.* hæc habentur: *Nemini autem sanctimonialium liceat post professionem exire e monasterio, etiam ad breve tempus, quocumque pretextu, nisi ex aliqua legitima causa ab Episcopo probata indultis quibuscumque, & privilegiis non obstantibus.*

CAPUT VI.

De egressu dæmonum e corporibus obsessorum; quæve istius egressus signa. De spectris, & larvis, quæ loca, hominesque infestant, & terrent.

I. Ultimo loco de dæmonum egressu e corporibus pauca dicere oportet. Sunt qui quærunt, an dæmones latentur, dum humana corpora invadunt. Et hanc questionem versant Salmanticensis *tr. xxii. cap. unic. punct. 7.* ubi docent, dæmones lætitiæ aliquam experiri, dum hominum corpora ingrediuntur. Sed argumentum hoc nimis exile nobis videtur. Quamvis enim videantur dæmones lætari, dum hominum perniciem exequantur, dum illos torquent, & vexant; attamen lætitiæ isthæc, cum ardentis invidiæ, ac implacabilis odii partus sit, in eorumdem maiorem recidit damnationem & poenam. Et ob hanc invidiam, & odium adeo difficulter exeunt e corporibus, & ea qua valent maiore vi reluctantur huic egressui.

II. Omnes dæmones exorcismis adnituntur resistere. Sunt tamen aliqui qui difficilius, sic Deo ob sua impervia arcana permittente, expelluntur, ut eruitur ex illo *Marc. ix. Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione, & ieiunio.* Neque hæc maior difficultas inde oritur quod dæmones expellendi sint ordinis superioris; sed unica itius difficilioris expulsionis causa est ipsa Dei voluntas, quæ maiorem in obsessos potestatem dæmonibus concedit; quemadmodum ex Dei voluntate pendet quod oratio, & ieiunium peculiari virtute polleant ad eisdem abigendos.

III. Signa egressus dæmonum e corporibus obsessis varia sunt; nullum tamen certum est & infallibile. Signa autem hæc non-

aliunde petere, communi viæ inherendo, possumus, nisi ab ipso demone obediente imperio Exorcistæ. At, cum demon mendaciorum, illusionumque parens sit, plura signa sui egressus nobis exhibere potest, & nihilominus in eisdem corporibus latenter manere. Signum quod verisimilius, probabiliusque reputatur, est, si obsessus multos dies, & longum tempus, nempe menses, & annos, nihil omnino pariat incommodi. Possunt utique demones in corpore latitare; sed eos diu ibi esse, quin aliqua molestia afficiant corpora obsessa, contingere vix potest. Alia signa sunt sequentia: aspectus hominis nigri, canis, hirci, muscæ, formicæ, aliorumque animalium; ingens vomitus, vel halitus fetidus; magni eiulatus, clamores resonantes; tumor inuitatus; in terram collisio, sac delectio energumeni; ut habetur Marc. ix. *Exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo, & factus est sicut mortuus.* Hæc signa aliqualem ingerunt egressus probabilitatem; fallere tamen possunt. Demones plerumque egressus sui e corporibus signa aliqua produnt; exire tamen etiam sine signis nonnumquam solent. Parum ergo signis fidendum; sed potius diuturna sanitas obsessi spectanda: si diu ab omni molestia liber obsessus fuerit, probabile quoque erit demonem discessisse.

IV. Dum Exorcistæ signa egressus petunt, caveant ne quidquam petant quod nocere energumeno possit. Extinctio candelæ, fractio vitri, vasis, vel quid simile solita sunt indicia quæ petuntur. Cum vero demones petunt aliqua sibi concedi, antequam egrediantur e corpore, puta ne relegantur in infernum, neve severioribus cruciatibus afficiantur; nec semper eorum petitionibus indulgendum, nec semper resistendum. Nam si quæ petunt, in dedecus Dei, aut proximi damnum quocumque modo cedunt: nunquam annuendum est. Si autem quidquam quod nec Deo iniuriosum esset, nec hominibus ullo modo noxium, peterent; indulgeri eorum petitioni posset. Sed magna semper cautio opus est, eo quod cum hoste vafro, ac mendaci agendum sit.

V. Uno demone expulso, omnes simul expelluntur, si vis exorcismorum confidetur. Quoniam Exorcistæ omnium demonum supremum in corpore residentem adiungunt, ut illum abire cogat, ceterique suum ducem sequantur. Verum, cum efficacitas exorcismorum a divina temperetur voluntate, constringere potest ut quandoque præter confue-

tum ordinem, uno pulso, alii remaneant. Hæc omnia a divina voluntate pendent; ideo potius veneratione suspicienda quam ratione investiganda sunt.

VI. De spectris, seu spiritibus malis, qui non modo homines obsident, sed loca, & domos infestant, pauca dicenda sunt. Et in primis experientia, ac testibus fide dignissimis compertum est, demones, seu malos genios, domos, & animalia ipsa infestare, domorumque habitatores vexare, & terrefacere. Plures reputant vana esse commenta quæ de locis, & domibus spectris infestatis circumferunt. Plurimi alii nimia credulitate atque facilitate eiusmodi loca spectris, seu larvis obsessa multiplicant. Porro, ut quisque extrema cavere possit, id primum pro certo habeat, demones non modo posse, sed re ipsa quandoque in domibus inhabitare, hominesque habitatores vexare. Innumeris ommissis testibus unum Augustinum producam, qui inter miracula quæ, ut mundus crederet, facta sunt, recenset demonum tum e corporibus, tum e domibus expulsionem Lib. XXII. de Civitate Dei cap. viii. Unam, aut alteram expulsionem ab ipso narratam referam. *Vir Tribunitius Hesperius (inquit Augustinus) qui apud nos est, habet in Territorio Fustaleasi fundum Cubedi appellatum, ubi cum afflictione animalium, & servorum suorum domum suam spirituum malignorum vim noxiam perpeti comperisset, rogavit nostros, ne absente, Presbyteros, ut aliquis eorum illo pergeret, cuius orationibus cederent. Perrexit unus, obtulit ibi sacrificium corporis Christi orans, quantum potuit, ut cessaret illa vexatio. Deo protinus miserante cessavit. Acceperat autem ab amico suo terram sanctam de Hierosolymis allatam, ubi sepultus Christus die tertio resurrexit; eamque suspenderat in cubiculo suo, ne quid mali etiam ipse pateretur. At, ubi domus eius ab illa infestatione purgata est, quid de illa terra ferret, cogitabat, quam diutius in cubiculo suo reverentia causa habere volebat &c. Et paullo infra. Sanati sunt illic & alii, de quibus dicere longum esset. Hipponensem quandam virginem scio, cum se oleo perunxisset; cui pro illa orans Presbyter instillaverat lacrimas suas, mox a demone fuisse sanatam.*

VII. Non est ergo ambigendum de facto. Solum disident Doctores, cuiusnam nature sint spiritus illi qui nocturno tempore strepitu magno edunt, catinos commovent absque ulla latione, chartis ludunt, atque fœnicas representationes peragunt. Itali istiusmodi

modi spiritus *folletos* vocant, Latini *lemures*, & *larvas*, Hispani *trašgos*, Galli *loups*, & *garous*. Igitur aliqui contendunt, eiusmodi spectra esse animalia quædam irrationalia, & corporea, ex aere corrupto in tenebricosis locis genita: quæ opinio attribuitur P. Fuente la Penna Cappucino. Sed hoc commentum communiter exploditur tamquam vanum, & omni fundamento destitutum. Illud impugnant Salmanticensis tract. xxii. cap. unic. punct. 9. Verum adeo futile est ut superfluum sit tempus terere in eiusdem confutatione. Sunt ergo eiusmodi larvæ, seu spectra veri demones, seu spiritus nequissimi, qui omnia peragunt ad hominum perniciem. Et hæc sententia certa apud Catholicos. Quare relata opinio P. Antonii de Fuente la Penna censura plectenda est.

VIII. Cur eiusmodi larvæ quædam loca præ aliis infestent, nulla certa ratio afferri potest, præter divinam voluntatem sic disponentem. Frequentius commorantur in locis desertis, paludosis, specubus, cavernis, altis arcibus, & ubi homicidia perpetrata fuerunt. Quare aliqui dicunt, ideo in præfatis locis frequentius commorari quia de peccatis atque plurimis sceleribus ibidem commissis latantur. Aliquando loca sacra infestant demones, ut

impediant, aut interturbent opera pia, & sancta. Frequentius tamen infestant improbos, homicidas, hæreticos, pauperum oppressores, similesque. Noctu potius quam interdiu loca infestant, quia tenebræ aptiores ipsis videntur ad terrefaciendos homines, & ad sua opera exercenda. Appellatur enim ab Apostolo Ephes. vi. vers. 12. *Mundi rectores tenebrarum harum.*

IX. Eodem modo adiurantur demones domos & similia loca infestantes, ac demones vexantes, & obsidentes corpora. Usus quoque reliquiarum, crucis sanctæ signum, dulcissimi nominis *IESU*, & *Mariæ* invocatio, ieiunia, preces, & alia pia opera plurimum conducunt ad demones ex eiusmodi locis pellendos. Quare tamquam superstitionosa reiicienda sunt remedia illa quæ, corporea cum sint, in spiritus agere nullo modo valent. Ethnici fabis nigris utebantur ad pellendos lemures, seu larvas. Hanc superstitionem narrat Alexander ab Alexandro Lib. III. *genialium dierum cap. xii.* & Ovidius Lib. V. *Fast.* Superstitionem pariter sapit, & stultitiam usus armorum ad eiusmodi expulsionem adhibitus, vel effusio sanguinis innocentium puerorum; quemadmodum peregrisse Hebræos, legitur *Psalms. cv.*

LIBER SEXTUS IN DECALOGUM,

QUARTUM PRÆCEPTUM TRACTANS.

Honora patrem tuum, & matrem tuam: Exod. cap. xx. vers. 12.

DISSERTATIO UNICA.

PROŒMIUM.

Tertium Decalogi mandatum explicabimus in Libro de quinque Ecclesiæ præceptis. Quartum in præfens interpretari aggredimur. Tria prima Decalogi mandata Dei cultum spectant, & ad primam tabulam pertinent, hominesque imbuunt, qua ratione Deum colere, adorare, revereri, precari debeant. Septem sequentia mutua hominum officia præscribunt, & moderantur: quæ peragenda sunt, præcipiunt; vetantque cavenda. Quoniam vero inter proximos primum locum parentes a quibus geniti sumus, tenent; ideo primum secundæ tabulæ mandatum parentum in filios, filiorumque in parentes officia imperat. Parentum nomine non modo carnales genitores, sed & parentes spirituales, ut Pastores, & ceteri superiores, ut Principes, Magistri, Domini, Tutores, Curatores, hisque similes veniunt. Materia facilis est, quam paucis perstringemus.

CAPUT I.

Propositiones damnatae, & laxae adversus quartum praeceptum.

I. Superioribus Libris incredibilia vidimus excogitata, ut primae tabulae sacra mandata humanis appetitionibus accommodarent. Bellum nunc meditandum occurrit, quod primo secundae tabulae mandato intenterant, ut sequentes declarabunt propositiones.

Propositiones damnatae.

II. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut, malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hereditas.* XIV. Innocentii XI.

III. *Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate patrato propter ingentes divitias inde ex hereditate consecutas.* XV. Innocentii XI.

Propositiones laxae.

I. „ Filius ut eligat matrimonii statum, „ etsi consulere parentes teneatur, nisi causa „ iusta illum excuset; non tamen tenetur „ eorum acquiescere consilio, etiam sine illa. „ Torrecilla Tom. I. Sum. tract. III. disp. „ II. sec. I. n. 29. fol. 348. Diana, & alii.

II. „ Etsi parentes teneantur corrigere, & „ diligere filios, & domini servos; non ita „ famulos suos. „ Torrecilla Tom. I. Sum. „ tract. v. part. XI. cap. XIII. num. 41. fol. „ 699. Sanchez, & alii.

III. „ Alii contra affirmant, immunem „ esse tunc a culpa gravi illum qui parenti- „ bus suis exoptat mortem ob bonum ali- „ quod temporale ipsi inde securum, nem- „ pe ut quamprimum in hereditatem succe- „ dat, vel ut liberetur a dura eorum custo- „ dia. Quia huiusmodi desiderium de morte „ parentum tunc non tam est desiderium de „ malo illorum, quam de bono inde secu- „ turo: ergo non habet malitiam peccati, „ cum illam habere non possit, nisi finis il- „ lius malus sit; cum tota species actus ineffi- „ caciae ex fine desumatur. „ Leander a SS. „ Sacramento tract. I. disp. II. quest. IV. „ Castropalaus, & alii.

IV. „ Licet matri mortem filiarum optare, „ eo quod ob deformitatem, vel inopiam „ non possit eas iuxta suam desiderium nu- „ ptui tradere. Et idem esse dicunt, si ob „ illarum causam male tractaretur a mari- „ to, postea illarum mortem optare, ut ab „ illo damno liberaretur. „ Castropalaus

Tom. I. tractat. VI. disp. IV. punct. I. num. II.

V. „ An cum indignis possint filii licite „ contrahere, patre, vel genitrice dissentiente? . . . Fateor probabile esse ac tutum quod possit. „ Tamburinus Lib. V. in Decal. cap. „ II. §. 3. num. 5.

CAPUT II.

De pietate filiorum in parentes.

I. Primum omnium ob oculos exponendus honor est quo vi praecepti filii colere parentes attinguntur. Est autem eiusmodi. *Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut sis longevus super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi.* Exod. XX. Qui nos genuerunt, primi omnium, secundum Deum, patris nomen sibi vendicant. Post Pastores, & Sacerdotes, qui sacramentorum administratione ad vitam spiritualem, aeternamque nos regenerant, ut inquit Apostolus Paulus I. ad Cor. IV. *Nam in Christo Iesu per Evangelium ego vos genui.* Tum ii succedunt qui civile regimen moderantur, & mutuum commercium ac societatem dirigunt, ut Principes, & Magistratus Republicae administratores. Quarto loco Tutores, & Curatores, quorum procuratori, & regimini res nostrae subiectae sunt, & a quibus nosmetipsi moderamur, patris prerogativam iure obtinent. Postremum seniores, qui non tam aeternam multitudinem, quam virtutis, & sapientiae splendore fulgent; ut dicitur Sap. IV. *Senectus venerabilis est, non diuturna, neque aeternam manere computata. Cui autem suavis sensus hominis, & aetas senectutis vita immaculata.* Haec omnia totidem fere verbis tradit Catechismus Concilii Tridentini part. III. num. 8.

II. Peculiaris porro virtus qua parentes honoramus, pietas est, quae cuiuscumque status personas ordine servato veneratur iuxta diversam excellentiam ipsarum. Labet exscribere doctrinam D. Thomae, qui de more principia prodit quibus hoc divinum mandatum nititur 2. 2. quest. CI. art. I. *Homo efficitur diversimode aliis debitor, secundum eorum diversam excellentiam, & diversa beneficia ab eis suscepta. In utroque autem Deus summum debet locum, qui excellentissimus est, & est nobis essendi, & gubernandi primum principium. Seculario vero nostri esse, & gubernationis principia sunt parentes, & patria, a quibus, & in qua nati, & nutriti sumus. Ideo post Deum est homo maxime debitor pietatis.*

rentibus, & patriae. Unde sicut ad religionem pertinet cultum Deo exhibere; ita seculario gradu ad pietatem pertinet exhibere cultum parentibus, & patriae. In cultu autem parentum includitur cultus omnium consanguineorum: quia etiam consanguinei ex hoc dicuntur, quod ex eisdem parentibus processerunt, ut patet per Philosophum in VIII. Ethic. In cultu autem patriae intelligitur cultus omnium concivium, & omnium patriae amicorum. Et ideo ad hos pietas principaliter se extendit.

III. Officia autem quae debentur parentibus, plura sunt. Primum, ut sincero summoque post Deum amore eos prosequamur. Imaginem huius amoris nobis refert Ioseph Aegypti prorex, qui suo patri Iacob advenienti in Aegyptum obviam ivit. *Iuncto Ioseph curru suo, ascendit obviam patri suo ad eundem locum: vidensque eum irruit super collum eius, & inter implexus flevit.* Gen. XLVI. Secundum officium honorem exhibet, cuius imaginem prodit Salomon, qui pariter advenienti matri assurrexit, eamque in solio ad dexteram suam sedere fecit. *Surrexit Rex in occursum eius, adoravitque eam, & sedit super thronum suum: positusque est thronus maris Regis, quae sedit ad dexteram eius.* III. Reg. cap. II. Tertium officium est obedientia, qua illorum mandatis parere obstringimur, ut explicat D. Paulus ad Ephes. VI. *Filii, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim iustum est. Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi, & sis longevus super terram.* Item ad Coloss. III. *Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est Domino.* Et quamvis insita nobis a natura sit haec in parentes reverentia; nihilofecius voluit Redemptor noster quemadmodum aliarum, ita & istius virtutis exemplum praebere: quippe non solum aeterno Patri obediens usque ad mortem fuit, verum & hic in terris sanctissimorum parentum Mariae, & Ioseph mandatis obtemperavit. *Erat subditus illis.* Rationum momenta quibus filiorum in parentes obsequia excitari valent, recenset D. Ambrosius Lib. II. in Lucam. *Matri (inquit) debes pudoris iniuriam, virginis dispendium, partus periculum, matri longa fastidia, matri longa discrimina, cui miserere in ipsis votorum fructibus manus periculum est: & cum ediderit quod optavit, partu absolventur, non timore. Quid anxios patres loquar pro filiorum profectu, & multiplicatos alienis visibus census, taliaque agricolae semina posterorum aetatibus profutura? Nomen pro his obsequia*

saltem oportet rependi? Quartum officium filiorum erga parentes preces spectat quas offerre Deo pro illorum incolumitate, & salute debent, ut tranquillam illis Deus vitam imperet, utque bonis tum caelestibus, tum terrenis eosdem cumulet, ac in maxima gratia sint, & honore apud homines; ut tandem Deo, ac Sanctis, qui in caelis sunt, commendatissimi fiant, inquit Catechismus Tridentini Concilii. Eorundem virtutum imitatio est etiam singulare honoris ornamentum. Quintum officium in eo situm est, ut filii parentum consilia, praesertim in gravioribus negotiis, exquirant, puta in matrimonio ineundo, vitaeque statu deligendo &c.

IV. Potissimum denique honoris filiorum erga parentes argumentum est suppetias illis ferre cum in spiritualibus, tum in temporalibus necessitatibus. Igitur, si in iis quae ad salutem spectant, ignorantibus sint, instruenti sunt: si peccatis obnoxii, si pravae consuetudinibus ligamine astricti fuerint; summa reverentia, & dexteritate curandum est, ut respiciant, ut sacramenta frequentent, ut ad meliorem se se recipiant frugem: si vero penuria, & rerum temporalium egestate laboraverint; sublevandi, & pro viribus adiuvandi sunt: dum aegrotant, illis inservendum est, ac incumbendum potissimum ut caelestibus subsidiis iuventur, ut divinis resuscitentur sacramentis, atque ut Religiosorum exhortationibus, & consiliis in spem erigantur, & ad luctam invicto animo sustinendam confirmantur. Plurima hoc de argumento scribunt Patres. Pauca isthuc transcribam ex D. Ambrosio Lib. V. Hexameron cap. XVI. ubi exemplo ciconiarum, filiorum languidam erga parentes pietatem redarguit. *Quam vero rationabilium non excedat pietatem ac prudentiam avis huius clementia, considerandum; quam nec post exemplum quidem irrationabilium quisquam nostrum imitari potuerit. Nam depositi patris artus per longevum senectutis plumarum tegmine, alarumque remigio nudatos circumstantes soboles pennis propriis fovet. Et quid dicam? collatio cibo pascit, quando etiam ipsa reparat naturae dispendia, ut hinc atque inde sublevantes senes fulcro alarum suarum ad volandum exerceant, & in pristinis usibus deserta iam revocent pii patris membra. Quis nostrum levare agrum non fastidiat patrem? Quis fessum senem suis humeris imponat, quod in ipsa historia vix credibile habetur? Quis, ut pius sit, non hoc servilis mandet obsequium? At vero avibus non est grave quod pietatis est plenum; non est onerosum.*

rosam quod solvitur natura debito. Non recusant aves pascere patrem, quod etiam prescripta necessitate sub terrore poenarum plerique hominum recusant. Aves non scripta, sed nata lex stringit. Aves ad hoc munus nulla precepta conveniunt, sed gratia naturalis officia. Aves non erubescunt reverendi senis membra portare: est enim vestitura pietatis: quod eoque frequenti testificatione percipit, ut congrua mercedem remunerationis invenerit. Nam Romanorum usu pia avis vocatur. Et quod vix uni Imperatori Consulto-Senatus delatum dicitur, hoc istae aves in commune meruerunt.

CAPUT III.

De natura praecepti tum adfirmantis honorandi, tum negantis non odio habendi parentes. Laxiores quorundam Casuistarum opiniones refelluntur.

I. **HOC** praeceptum iuris naturalis est, & divini: omnia quippe praecepta Decalogi ad ius naturae, & divinum pertinent. Diximus, ad virtutem pietatis mandatum istud pertinere: quod tamen hoc in sensu intelligendum est, dum nempe honoramus parentes, qui nos genuerunt, consanguineos, patriam, amicosque. Quando vero nomine parentum veniunt Pastores Ecclesiae, tunc honor est virtutis observantiae, ut docet D. Thomas 2. 2. qu. 111. art. 1. Si vero sint superiores, praeceptum spectat ad virtutem obedientiae. Et si sint benefactores, mandatum exequimur virtute gratitudinis.

II. Hoc praeceptum prescribit dilectionem tum internam, tum externam, prohibetque odium. Adeo comperta sunt rationum momenta quae istius amoris debitum evincunt, ut supervacaneum reputem illa proponere.

III. Quæst. I. *Contra praeceptum non habendi odio parentes peccant ne filii, si grave damnum ex odio parentibus desiderant?* Resp. Convenit penes omnes, peccare mortaliter filios, qui parentibus ex odio mortem cupiunt, vel infamiam, bonorum direptionem, aliudve grave damnum. Si enim letale crimen est eiusmodi mala cuique extraneorum exoptare; quanto gravius scelus erit, eadem parentibus a filiis, tot beneficiorum vinculis eisdem obstrictis, desiderari? Impia hæc desideria naturam ipsam penitus confodiunt, & sacratio-socialitatis vincula infringunt.

IV. Quæst. II. *Peccant ne filii, si ob finem quempiam utilem, adeundi nempe hereditatem, mortem parentibus exoptent?* Resp. Negant Probabilistarum plures. Eiusmodi

impia desideria absolute pugnare cum primis naturae principiis fatentur omnes; at unius particulæ additione recentiores aliqui Casuistarum iniquitatem omnem adimunt vel manifestis flagitiis. Et ne ego ipsis invidiam, odiumque conflare pro libito videar, illorum verba transcribam. Leander a SS. Sacramento tract. 1. disput. 2. qu. 14. post relatam sententiam communem Theologorum adversus tantam impietatem, hæc scribit. Alii contra affirmant, immunem esse tunc a culpa gravi illum qui parentibus suis exoptat mortem, ob bonum aliquod temporale ipsi inde secuturum, nempe ut quamprimum in hereditatem succedat, vel ut liberetur a dura eorum custodia: quia huiusmodi desiderium de morte parentum tunc non tam est desiderium de malo illorum, quam de bono inde secuturo: ergo non habet malitiam peccati, cum illam habere non possit, nisi finis illius malus sit; cum tota species actus inefficacis existit, ne defumatur. Sic tenet Caltropalaus Tom. I. tractat. VI. disp. IV. de car. punct. 1. numer. 11. qui citat pro se Emmanuel Sa verb. Par. numer. 8. Azorium I. P. Libr. III. cap. XII. qu. 11. Bonaciam disput. III. qu. 14. punct. ult. & Ioannem Sanchez disput. II. numer. 9.

V. Expositis his duabus oppositis sententiis, sic concludit P. Leander. Sed ego respondeo dicendum, quod ex his duabus sententiis prima sit valde probabilis; secunda vero non minus: & quia favorabilior est poenitentibus, illa in casu occurrenti, ne in peccatum ex fragilitate irruant, est eis CONSULENDA. Ideoque dico, quod si quis ABSOLUTE desideret in hunc modum: Exopto, & cupio mortem patris mei, non ut malum patris mei est, sed ut bonum meum, seu ex causa mei boni, nimirum quia ex illius morte ego eius hereditatem adibo: tunc sic exoptans minime peccet mortaliter: quia tale desiderium est de bono fine, non de malo. Sic sentit Thomas Tamburinus, secutus Palaum Libr. V. in Decal. cap. 1. §. 3. art. 31. & alii Doctores.

VI. Hæc sunt monstra & portenta omnium horrendissima, quorum in universa Ethnicorum morali Philosophia nec leve vestigium occurrit. En Probabilissimi abortivos fetus, en inaudite laxitatis commenta. Audiamus Augustinum erroneam sententiam explodentem. Aliquando bona voluntate homo vult aliquid quod Deus non vult etiam ipse bonus multo

multo amplius, multoque certius voluntate: nam illius mala voluntas esse numquam potest. Tamquam si homo filium patrem velit vivere, quem Deus bona voluntate vult mori. Et rursus fieri potest ut hoc velit homo mala voluntate quod Deus vult bona; velut si malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus. Nempe ille vult quod non vult Deus; iste vero id vult quod vult Deus. Et tamen bonæ voluntati Dei pietas illius potius consonat, quamvis aliud volentis, quam huius idem volentis impietas. Tantum interest quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem suam quisque referat voluntatem, ut aut probetur, aut improbetur. Enchirid. cap. 11. Iure itaque ac merito illam diris devovit Innocentius XI. in sequenti damnata propositione. *Licetum est absolute desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hereditas.* Detestabilior insuper est Leandri, aliorumque doctrina, qua asserunt licitum esse cupere parentis mortem, non modo adeunda pinguis hereditatis ergo, verum etiam vitandæ patris duræ custodiæ, seu severioris educationis, & disciplinæ causa. Quod quam sit scelestum, quam inhumanum, quam monstruosum, nemo rationis compos non videt. Quorum, inquit, tam acris declamatio? Ut hinc colligas, quanta sit his, atque similibus Theologis fides adhibenda. Qui enim præfatas opiniones in publicum obrudere audent, qui easdem consulendas poenitentibus adfirmant, digni ne sunt ut magistrorum loco in animarum regimine habeantur? Si enim vel ipsa prima naturæ principia evellere, si vel insita naturæ lumina tanta tenebrarum caligine obducere pertentarent; inferas velim, quæ in obscurioribus controversiis dicturi sint. Isti ne sunt illi doctissimi, qui sua auctoritate probabiles efficiunt similes opiniones? Non ergo eo spectat oratio mea, ut istorum Theologorum integritati, illorumque proposito evangelicæ viæ asperitatem, rigoremque deliniendi, atque humanæ infirmitati succurrendi, præiudicium inferam; sed ut lectorem errandi, & pereundi discrimini subducam. Eo pertinent verba hæc mea, ut te admoneam, ne in rebus dubiis ullam his auctoribus fidem adhibeas, nec quidquam eorumdem auctoritati tribuas. Si enim in tanto naturæ lumine cæcutiunt, & paradoxa adeo immania credere non erubescunt; numquid in difficillimis quæstionibus veritatem tibi pandent? Aut ergo ab his libris legendi

abstine: vel, si interdum eos legere contigerit, nihil sine examine, nihil absque severiore critice ab illis suscipias velim, si tua tibi salus æterna cordi est. Hæc illis dumtaxat displicebunt qui partium studio præoccupati non tam communi profectui quam vanæ existimationi student. Ceterum arridebunt omnibus æquis rerum arbitris, qui æternam animarum salutem privatorum hominum quorundam iudicio, & famæ præferendam sciunt. Sed hæc hæc: plura namque dicturi sumus, dum de sexto præcepto sermo erit, ubi similia Casuistarum commenta profligabimus. Duo hic notarunt adversarii. Primum, quod dixerim: Hæc sunt monstra & portenta quorum in universa Ethnicorum morali Philosophia nec leve vestigium occurrit. Cedo. An Cicero, an Plutarchus, an Seneca, an Plato, an aliquis Philosophus docuit licitum esse filiis desiderare mortem parentum, ut liberentur a dura eorum custodia, vel adeunda hereditatis causa? Quæ doctrina damnata ab Ecclesia est. Sed peiora sunt quæ sequuntur. Et hæc opinio quia favorabilior est poenitentibus, est eis consulenda. Quis ethnicorum Philosophorum talia docuit? Alterum, me hic designasse Iesuitas. Testor Deum hanc esse inhumanissimam calumniam. Leander, qui talia docet, Trinitarius est, non Iesuita. Sapientiores Iesuitæ Bellarminus, Pallavicinus, Toletus, Comitulus, Vireleschi, Blanchi, Elizalde, Gonzalez, Camargo, Munieffa, Antoine, & alii plures pro me stant. Hos summis præconiis effero. Et quia sex, aut octo Casuistarum, Tamburini, Escobar, Palai, Lacroixii, Viva, & similibus, (qui si conferantur cum primis, parvi sunt in Republica litteraria nominis) laxas quasdam opiniones refello, Christianosque moneo, ut ab eisdem opinionibus sibi caveant, ideo ne universim Iesuitas deligno? Oppositores Iesuitis extremam creant invidiam, quia quorundam privatorum Casuistarum laxas opiniones Iesuitis absolute, & universæ Societati adscribunt. Non alios ego deligno, nisi quos cito, & eorum Institutum fileo. Numquid splendore inclytæ Societatis contendunt oppositores tegere, & promovere falsas doctrinas? Aut enim falsæ sunt, & perniciosæ, opiniones, quas hic & alibi recenseo, aut fecus. Si primum, cur lamentantur? cur clamant infamari Institutum? Si secundum, cur id non evincunt? Nulla hic evadendi rima.

VII. Non minus impia est altera recentiorum Probabilistarum sententia, quæ licitum

rum defendit gaudium de parricidio patris in ebrietate patrato: quam etiam sententiam improbat Innocentius XI. in hac damnata propositione: *Licitum est filio gaudere de parricidio patris a se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hereditate consecutas.*

VIII. Quæst. III. *Peccant ne letaliter filii qui torvis oculis aspiciunt parentes, quique exterius nullum ipsis amoris signum exhibent?* Resp. Qui deliberato animo torvis oculis parentes frequenter, & quasi continenter spectant, dubio procul peccant mortaliter, ut communis tenet sententia. Idemque dicendum, quando eos aspere semper alloquuntur: quoniam præceptum honorandi parentes non modo interiorem, verum etiam exteriorem benevolentiam iubet. Hæc autem blando oculorum aspectu, suavi eloquio, gestu submissio ostenditur. Violant ergo præceptum filii, dum hæc exteriora amoris officia præbere parentibus recusant. Si vero femel aut iterum ex fortuito casu minus amant, obsequentes, & submissos parentibus se filii exhibeant, non propterea censendi continuo sunt gravioris culpæ rei. Antequam culpæ damnetur, eorundem cum parentibus vitæ ratio, morum consuetudo, ac modus agendi spectanda sunt; ut ex his omnibus colligi culpæ gravitas, aut levitas possit.

IX. Qui parentes leviter percutiunt, graviter delinquant: quia licet percussio levis natura sua sit, inflicta tamen parentibus enormis evadit, ac impia: iniuriæ enim gravitatem omnes ex personæ dignitate metiuntur. Porro nulla apud filios persona, post Deum, paterna dignior. Quin ad letalem culpam factis esse potest minax brachii elatio, quoniam & hæc gravem contumeliam prodit, & iniuriam parentibus irrogat. Temperare ergo filii sibi debent ab aspera locutione, ab oculorum severiore aspectu, & a quolibet gestu minus submissio, si velint præceptum honorandi parentes implere.

X. Licitum est filiis, a parentibus iniuste percussis, cum moderamine inculpate tætelæ se se defendere. Si in ipsa defensione filii parentes percutiant, non peccant; nisi modum iustæ defensionis excedant. A peccato quoque Theologi communiter excusant filios qui parentes armatos in patriam percutiunt, occidunt: quia amor in patriam præferendus est privato bono patris. Scelus vero perpetrarent filii qui parentes pœna capitali a Principe proscriptos occiderent, nisi essent patriæ noxii.

XI. Peccant graviter filii qui parentibus deliberato animo maledicunt; quod ex Scriptura colligitur: dicitur enim Lev. xx. *Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte morietur.* Porro pœna mortis non infligitur nisi ob culpam gravem. Si vero non ex animo, sed oretenus, & absque scandalo filii parentibus maledicant, venialem culpam perpetrant. Si scandalum autem occurrat, culpa erit mortalis. Ex defectu quoque plenæ advertentiæ venialiter tantum peccare valet. Peccant vero letaliter filii qui verbis contumeliosis parentes contemnunt, aut ad iracundiam graviter provocant: quod accidere potest, tametsi verba non sint suapte natura graviter contumeliosa, quando nempe filii experientia sciunt, talibus verbis vehementer ad iracundiam parentes provocari. Graviter quoque peccant filii, si parentes ex contemptu recognoscere nolint; secus, si id facerent ob aliquam honestam rationem, ob incommodum vitandum, ob erubescientiam fugiendam, aliudve tale momentum.

XII. Filii nequeunt licite accusare parentes de aliquo crimine apud iudices, quia id omni lege vetitum est. Excipienda tamen sunt crimina hæreseos, potissimum publica: de his enim non modo potest, verum etiam tenetur filius patrem accusare. Et colligitur ex ipsa Scriptura, in qua *Daut. xxi.* hæc habentur: *Si genuerit homo filium contumacem, & protervum, qui non audiat patris, aut matris imperium, & coercitus obedire contempserit; apprehendent eum, & ducent eum ad portam iudicii, dicentque ad eos: Filius noster iste protervus, & contumax est, monita nostra audire contemnit, comestationibus vacat, & luxurie, atque conviviis. Lapidibus eum obruet populus civitatis, & morietur.* Si pater licite accusare apud iudices filium valet, eodem iure videtur licere filio accusare patrem de criminibus saltem quæ religioni, & fidei adversantur. Bonum enim divinum, & universale prævalere bono particulari debet. Et hæc est Doctorum communis opinio. Quid, si hæresis occulta sit? Etiam tunc accusandus est pater: quia præceptum honorandi Patrem caelestem præstat præcepto honorandi patrem carnalem. Nec est quod opponas, rationem hanc evincere, accusandum fore patrem etiam de quolibet peccato mortali: quoniam cetera peccata directe non spectant destructionem religionis, neque natura sua alios iniiciunt, ut flagitium hæresis. Idque confirmari ex eo valet quod Ecclesia præcipit de-

nunt-

nuntiationem hæreticorum, secus aliorum delinquentium. Si tamen certo filiis constet, ab aliis accusandos esse parentes hæreticos, abstinere ab accusatione poterunt. Idem dicendum de criminibus in patriam, in Principem, ob eandem rationem. Princeps, & patria loco parentum, ut vidimus, habentur: & hæc universalis paternitas præferenda paternitati particulari est. Quæstionem hanc proponit Marcus Tullius *Lib. III. offic. cap. ix.* his verbis. *Quid, si pater fana expilet, cuniculos agat in ararium? Indicet ne magistratibus filius? Nefas id quidem est: quin etiam defendat patrem, si arguatur. Non igitur patria præstabit omnibus officiis? Immo vero. Sed ipsi patria conducit pios habere filios in parentes. Quid, si tyrannidem occupare, si patriam prodere conabitur pater? Silebit ne filius? Immo vero obsecrabit patrem ne id faciat. Si nihil proficiet, accusabit, minabitur etiam. Ad extremum, si ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salutem anteponet salutem patris.* En quam enucleate Ethnici naturæ, divinæque legis mandatum explicant. Non illico ergo vel de his criminibus accusandus est pater; sed admonendus primum, exorandusque. Si inutilis fuerit admonitio, & deprecatio, tum solvendum silentium.

CAPUT IV.

De obedientia filiorum parentibus debita.

I. Quæst. I. *Tenentur ne filii obedire parentibus?* Resp. Nemo est qui id in controversiam vocet. Dubitatur solummodo, teneantur ne semper sub mortali. Cui quæsto communis etiam sententia respondet; hoc præceptum, quemadmodum cetera, non semper obligare sub gravi culpa. Spectandæ sunt enim & gravitas materiæ, & voluntas imperantis. Requiritur autem quod materia sit gravis, quod sub sit patris imperio, & quod pater matura deliberatione præcipiat. Quare licet non peccare graviter videatur filius non obediens patri admonenti, & consulenti aliquod bonum opus, aut morum reformationem, præciso contemptu; letaliter vero peccant filii minime obtemperantes patri præcipienti morum emendationem, aut quodvis aliud opus grave quod ad mores, educationem honestam, domesticumque regimen pertineat. Et quamvis negent aliqui, peccare graviter filium transgredientem mandatum patris in domus civili regimine; communior tamen, mihi que

vera, opinio est, peccare letaliter filium etiam in hoc casu. Siquidem in civili domus procuracione filii iure naturæ subsunt paternæ potestati. Quæ ergo ratio excusare eos a letali culpa valet, si in re gravi obedire parentibus recusaverint? Quare hanc sententiam defendunt ipsi benigniores Probabilistæ, *Leander tract. i. disput. III. quæst. v.* Sanchez *Libr. IV. cap. xv. num. 22.* Bonacina *disput. vi. Tamburinus Lib. V. cap. II. §. 2. num. 18.* Lessius *Libr. II. cap. xl. dub. 8. num. 45.* & alii plures.

II. Quæst. II. *Quæ sint præcipua munia quæ præcipere filiis parentes valeant; & in quibus filii parentibus obedire teneantur?* Resp. Potissimum sunt, ut a peccatis generatim abstineant, ut ludos fortis, & noxios evitent, ut prava confortia, & mala fugiant, ut a luxu, vanis pompis, a meretricibus, mulierumque frequenti, & familiari conversatione longius absint, ut noctu domo non exeant, ut artem, professionemque exerceant, ut de bonis paternis absque licentia non disponant. Hæc sunt generatim quæ præcipere parentes filiis solent. Ceterum, ut iam diximus, & pater præcipere, & filius obedire patri tenetur in iis omnibus quæ aut animi cultum, aut civile regimen spectant. Antequam tamen damnetur filius letalis culpa, spectanda sunt plura, & materiæ gravitas, & patris deliberatum mandatum, & plura alia.

III. In rebus pravis filii obedire parentibus nec debent, nec possunt. Inquit enim S. Lucas Act. v. *Obedire oportet Deo magis quam hominibus:* & D. Matthæus cap. x. *Qui amat patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus.* Iure ergo filius resistere patri potest, & debet, si præciperet furtum, homicidium, violationem præceptorum Ecclesiæ. Item matri suadenti iuvenum conversationem, accessum ad comœdias, ludos, saltationes, resistere debent filii, illarumque mandata spernere, congrua semper servata modestia.

IV. Quæst. III. *Tenetur ne filius obedire patri vetanti ne assumat religiosum statum?* Resp. D. Thomas respondet 2. 2. quæst. c. i. art. 4. his verbis. *Ad pietatem pertinet officium, & cultum parentibus exhibere secundum debitum modum. Non autem est debitum mirus ut plus homo tendat ad colendum patrem quam ad colendum Deum; sed, sicut Ambrosius dicit sup. Luc. necessitudinem generis divini religionis pietas antefertur. Si ergo cultus parentum abstrahat nos a cultu Dei, immo: est pietatis parentum insistere cultui con-*

102

tra Deum. Unde Hieronymus dicit in epistola ad Heliodorum: Per calcatum perge matrem, per calcatam perge matrem, ad vexillum crucis evola: summum genus pietatis est in hac re fuisse crudelem. Et ideo in tali casu dimittenda sunt officia pietatis in parentes propter divinum religionis cultum. Si vero exhibendo debita officia parentibus, non abstrahamur a divino cultu, hoc iam pertinebit ad pietatem; & sic non oportebit propter pietatem religionem deserere.

V. Quæst. IV. Tenentur ne filii obedire parentibus præcipientibus religionis ingressum? Resp. Communis sententia cum D. Thoma docet, filios minime subditi parentum mandatis in electione status. Quin, si vel ipsi parentes votum edidissent offerendi filios in Religionem aliqua, non propterea astringerentur filii Religionem ingredi. Igitur ad electionem status quod attinet, filii liberi omnino sunt, pubertatem egressi. Licite possunt, invititis etiam parentibus, Religionis statum suscipere, aut ommittere, prout divinus Spiritus ipsos permoverit. Excipe tamen casum, quo parentes, extrema egestate pressi, filiorum ope, auxilioque indigerent. Sic docet D. Thomas 2. 2. quæst. clxxxix. art. 6. Dicendum est, quod parentibus in necessitate existentibus, ita quod eis commode aliter quam per obsequium filiorum subveniri non possit, non licet filiis, prætermisso parentum obsequio, Religionem intrare. Si vero non sint in tali necessitate, ut filiorum obsequio multum indigeant, possunt, prætermisso parentum obsequio, filii Religionem intrare etiam contra præceptum parentum: quia post annos pubertatis quilibet ingenuus libertatem habet quantum ad ea quæ pertinent ad dispositionem sui status, præsertim in iis quæ sunt divini obsequii: & magis est obtemperandum Patri spirituum, ut vivamus, quam parentibus carnis, ut Apostolus dicit ad Heb. XII. Unde Dominus, ut legitur Matth. VIII. & Lucæ IX. reprehendit discipulum qui volebat eum statim sequi intuitu paternæ sepulture: erant enim alii per quos illud opus impleri poterat, ut Chrysostomus dicit.

VI. Quæst. V. Possunt ne filii licite, invititis parentibus, matrimonia inire? Resp. Istius quæstionis resolutio a pluribus pendet circumstantiis. Absolute filii in electione status matrimonialis liberi sunt, quemadmodum in electione status religiosi, vel clericali. Verum quia ab executione matrimonii plurimum pendet familiarum regimen, & conservatio; ideo filii tenentur consulere pa-

rentes, antequam promissione aliqua fidem suam oppignorent sponsæ ducendæ, & contra. Dissidium inter Theologos est, teneantur ne filii sub letali culpa, an sub veniali, a parentibus consilium in hoc negotio poscere. Si sermo sit de sponsis eiusdem conditionis ac dignitatis, contendunt Salmanticensis tract. xxiv. cap. 1. punct. 1. num. 8. peccare filios venialiter tantum; secus mortaliter, si invititis parentibus, & inconsultis, matrimonium ineant. Quod latius docuerunt Tom. II. tract. ix. cap. vi. punct. 2. Hanc opinionem defendunt alii plures. Ego eam, ut laxam, reiicio. Liberi sunt filii in matrimonio contrahendo; at liberi haud sunt a præcepto colendi parentes. Matrimonium est maximum familiæ negotium: & in tanto negotio, inconsulto patre, poterit filius, quicquid sibi libuerit, eligere? Aliud est quod filius sit liber in matrimonio contrahendo; aliud longe diversum, quod exemptus sit ab honore, & cultu patri debito. Dico itaque, peccare mortaliter filios, absolute loquendo, contra præceptum honorandi parentes, si his inconsultis matrimonium contrahant: quia parentes contemnunt in re gravissima. At, inquis, liberi sunt in matrimonio contrahendo. Audio. Ideo ne immunes ab honore parentibus exhibendo? Ideo dicuntur filii liberi in matrimonio contrahendo, quia parentes nequeunt interdiceri, neque eorum nuptias impedire. At non propterea amittuntur obsequium submissionemque exigendi a filiis. Peccarent parentes, si ab honestis nuptiis retraherent filios, quia potestatis paternæ limites transirent. Filii vero qui in negotiis negligunt parentum consultationem, lædunt non potestatem, sed dignitatem paternam, quam revereri, & obsequio colere debent. Possunt utique reiicere patris consilium, si minus consonum sit eorum honestæ deliberationi: quia, ad hoc quod attinet, paternæ potestati non subduntur. Subiecti tamen sunt eorum maiestati, si ita loqui fas est, subiecti sunt legi honorandi parentes suos: qui honor potissimum elucet in manifestatione tanti negotii. Quid quod in re tanti momenti contemnere sapientum consilia peccatum grave est? Quis inficias iverit, contractum matrimoniale negotium esse maximum omnium quæ homo peragere valet? Nisi vero evidenter constet de patris stupiditate, levitate, aut imprudentia, quis illo sapientior respectu filii aestimari debet? Quis domestici regiminis peritior? Quis aut instructiones meliores, aut consilia prudentiora

tiora tum ad optimam familiæ gubernationem, tum ad eiusdem filii commodum exhibere potest? Peccant ergo filii, quod in re tanti momenti non bene consulant rebus suis, & parentum consilia negligant. Peccant, quod præceptum honorandi parentes in re maxima violent. Peccant, non adversus obedientiam, a qua præstanda in hoc negotio exempti sunt; sed adversus virtutem pietatis, quæ debitum honorem, & reverentiam parentibus offert. Quid quod vel ipsi adversarii docent, peccare filios venialiter, si inconsultis parentibus, matrimonia ineant? Cur autem venialis tantum erit eorum culpa, si materia gravissima sit, & præceptum honorem exhibendi parentibus primum inter secundæ tabulæ mandata locum teneat? Si vero parentes iustam habeant dissuadendi matrimonii causam, graviter filii peccant, qui, hac iusta dissuasionem contempta, matrimonium contrahunt.

VII. Quid, si filii indignam sponsam in matrimonium, inconsultis parentibus, ducant? Nec tunc eos peccare mortaliter, contendit P. Thomas Tamburinus Libr. V. in Decal. cap. II. §. 3. n. 5. & 6. Verum laxissimam Theologi istius opinionem improbant communiter alii Theologi. Plures laudat; & sequitur vel ipse Lenander tractat. I. disput. III. q. XII. Resuapte natura clara est. Tenentur enim filii parere genitoribus præcipientibus ne rem inhonestam, & proprio statui indecoram peragant. Deducet autem magnopere indignam ducere sponsam, & eiusmodi matrimonia plura consequi scandala solent, iurgia, rixæ, dissidia, familiarumque gravissima incommoda. Verum plura de his in tractatu de matrimonio.

CAPUT V.

De subsidio a filiis parentibus exhibendo, spectatis tum animæ, tum corporis necessitatibus.

I. Filialis dilectionis fructus est præcipuus subsidium spirituale parentibus præstandum, dum necessitate laborant. Filiorum itaque est curare ut genitores sacramenta frequentent, ut vitam christiano homine dignam traducant, ut peccandi pericula caveant; si viderint parentes his suppetiis indigere. Et quamvis semper spirituali parentum egestati succurrere filii debeant, tamen infirmitatis tempore maiorem adhibere sollicitudinem debent, ut ægotantes parentes sanctissimis Ecclesiæ sacramentis reficiantur, ut piis adhortationibus excitentur, & inflammentur ad ferventiores actus contritionis, & amoris divini.

II. Quæst. I. Peccant ne filii qui parentes abducunt, ne testamentum condant, & eleemosynas largiantur? Resp. Adfirmant communiter Theologi omnes. Quare letalis culpæ rei sunt filii qui avertere parentes student, ne de bonis propria industria partis testentur, ne pia legata pauperibus relinquunt; excepto tamen casu quo parentes excederent, & ultra quam illorum patrimonium permittit, legata designarent. Sicut enim parentes peccarent, si nullo habito filiorum respectu, extraneis patrimonia sua distribuerent; ita delinquerent filii, si impedirent quominus parentes congrua legata, & eleemosynas distribuerent. Neque amplioris, aut minoris distributionis iudices esse possunt filii: siquidem non raro accidit parentes debitis incertis obstrictos esse, ac multa debere, quæ restituere nequiverint veris dominis. Ideo, mortis periculo instante, ut meliori qua valent via prospiciant suæ conscientiæ, & onera iustitiæ necessaria, non libera caritatis officia impleant, plura bona sua pauperibus, aut piis locis legant. Id ad summum curare filii debent, ut parentes in testamentis condendis viros consulant prudentes, doctrina, & pietate instructos, atque ab omni cupiditatis specie, partiumque studio alienos.

III. Gravius peccarent filii, si impedirent ne parentes bona male parta restituerent, aut debita solverent; item si debita solvenda sibi imposita negligenter, aut eorum differrent solutionem. Peccarent denique filii, si iusta mortuis parentibus non persolverent. Tenentur enim filii parentum cada vera congrua sepultura donare; funera ut Christianorum more celebrentur, & sacrificiorum oblationes fiant, curare debent.

IV. Quæst. II. Quid in necessitate corporali parentibus præstare filii debent? Resp. Primum filii alimenta exhibere parentibus gravi necessitate pressis adstringuntur: ad hoc enim naturæ lege tenentur. Et quamvis aliqui Iuriconsulti iure duntaxat gentium velint obligatos filios ad hoc officium peragendum; communis tamen tum Theologorum, tum Iuristarum sententia docet, iure naturæ devinctos filios esse ad hoc onus implendum. Fortiori quippe vinculo filii iunguntur parentibus, a quibus totum quod habent, accipere, quam parentes filius. Porro, si parentes omnium sententia alere naturæ lege filios debent; potiori iure parentes indigentes sustentandi a filiis sunt. Quod confirmari belluarum exemplo potest. Ius siquidem naturæ illud dicitur cuius vestigium in belluis

elucet. Porro bruta ipsa parentes suos alunt in necessitate constitutos, ut de ciconia ex D. Ambrosio dictum est supra. Idque verum habet, etiamsi parentes disparis religionis sint, videlicet sive pagani sint, sive heretici. Quid si parentes damnati a iudice sint ut fame conficiantur? Hoc etiam in casu alere parentes quatenus eis licet, debent filii. Neque enim iudicis sententia eximit filios a naturæ lege. Potiori iure alere eos debent exilio proscriptos. Secus, si sint proditores patriæ. Diximus utique alendos esse hereticos parentes, sed hac conditione servata, quod hæreses venenum effundere in catholicam religionem, & seducere alios Catholicos non perentent.

V. Quæst. III. Tenentur ne filii e Religione egredi, ut parentes gravi necessitate pressos alant? Resp. Triplex est Theologorum sententia. Prima docet, debere filios, petita, & non obtenta licentia, e Religione egredi ad alendos parentes gravi necessitate pressos; sive necessitas hæc præcesserit, sive consecuta sit Religionis ingressum. Secunda distinguit: affirmat, si necessitas professionem Religionis præcesserit; negat, si fuerit subsequuta. Tertia absolute negat.

VI. Antequam sententiam meam prodo, adverte, penes omnes convenire, posse filium e claustrum egredi ad sublevandam evidentem extremam parentum, immo proximorum quorumcumque miseriam. Si enim videas domum vicini ardere, aut proximum quemque animam agere; omni lege adstringeris, etiam si claustralis sis, opem ferre. Quia, si necessitas urgeat, poteris, non petita licentia, officia caritatis implere. Petere vero licentiam debes, necessitate non urgente. Si negetur, non desistere propterea ab officio debes. Si ambigua sit hæc extrema necessitas, Prælati iudicio standum. Quibus positus.

VII. Dico, haud licitum esse religioso claustrum deserere, ut parentibus, gravi dumtaxat necessitate laborantibus, succurrat. Hæc sententia est D. Thomæ, qui paucis verbis universam questionem perstringit, sive sermo sit de necessitate præcedente, sive de consequente professionem. Hæc itaque habet 2. 2. quæst. c. i. art. 4. ad 4. Aliud dicendum est de eo qui adhuc in seculo constitutus, & aliud de eo qui iam est in Religione professus. Ille enim qui est in seculo constitutus, si habet parentes qui sine ipso sustentari non possunt, non debet eis relicta Religionem intrare: quia transgredieretur præceptum de honoratione parentum: quamvis quidam dicant, quod etiam in hoc casu licite possit eis deservire, eorum curam

Deo committens. Sed si quis recte consideret, hoc esset tentare Deum, cum habens ex humano consilio quid ageret, periculo parentes exponeret sub spe divini auxilii. Si vero sine eo parentes vitam transigere possent, licitum esset ei desertis parentibus Religionem intrare: quia filii non tenentur ad sustentationem parentum, nisi causa necessitatis, ut dictum est. Ille vero qui iam est in Religione professus, reputatur iam quasi mortuus mundo. Unde non debet occasione sustentationis parentum exire claustrum, in quo Christo conspeditur, & se iterum secularibus negotiis implicare. Tenetur tamen, salva sui Prælati obedientia, & sua Religionis statu, pium studium adhibere, qualiter eius parentibus subveniatur. Hanc suam sententiam confirmat Angelicus hac ratione. Si filius mortuus esset, parentibus succurrere minime posset. Atqui vi religiose professionis mortuus seculo est. Ergo eis subvenire minime adstringitur Religionem deserendo. Sic enim scribit quodlib. III. quæst. VI. art. 2. Postquam aliquis est iam in Religione professus, est mortuus mundo: unde per spiritualem mortem deobligatur a cura impendenda parentibus sicut etiam deobligaretur per mortem corporalem: & ideo non peccat, nec contra præceptum Dei agit, si in claustrum remanens sub præcepto Prælati sui, parentum ministerio ad reddendum debitum ministerium absque propria culpa. Debet tamen, quantum potest, salva Ordinis obedientia, satagere ut per se, vel per alium suis parentibus subveniatur, si in necessitate fuerint constituti. Idem docet quodlib. x. q. v. art. 1. Præceptum ergo subveniendi parentibus adstringit filios, quatenus illud implere valeant. Certe furari non tenentur, nec possunt, ut parentes iuvent in gravi necessitate. Porro per professionem se ipsos tradiderunt Deo, seu Religioni propter Deum. Quemadmodum ergo, si matrimonii ligamine devincti essent filii, uxorem deserere non deberent, ut ad paternam domum accederent, Scriptura ipsa docente: Relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit uxori suæ: Gen. 11. ita, & potiori iure non debent spiritualem sponfam, Religionem nempe, derelinquere, ut ad lares regrediantur paternos. Tenentur tamen industriam curamque adhibere, ut, salva Ordinis obedientia, & ex Prælati licentia, auxilium, ac suppetiam parentibus, quoad fieri potest, conferantur. Hanc D. Thomæ sententiam sequuntur D. Antoninus III. Par. III. XIV. cap. 11. §. 1. Caleranus 2. 2. quæst. clxxx. art.

art. 4. ad 5. Salmant. tract. XXIV. cap. unic. n. 14. & plures alii ab istis laudati.

VIII. Duplicis contrariæ sententiæ argumenta nullius sunt roboris. Quare tempus erendum non est in iis referendis, & dissolvendis. Solummodo animadvertendum occurrit, Prælatos cautos admodum ac solertes esse debere in facultate faciendæ subditis exeundi extra claustra ad parentes invadendi. Quamvis enim interdum præfatam licentiam licite impertiri valeant; tamen rara est tanta necessitas, qua adstringatur Claustralis e Religione egredi, ut parentibus suppetias ferat. Quin addo, nunquam debere Prælatos licentiam subditis concedere exeundi extra claustra, causa succurrendi parentum inopiæ; sed alia via, vel ex bonis Ordinibus, vel ex priorum fidelium elemosynis Religiosorum parentibus succurrere gravi necessitate premente debent. Quandoquidem egressum Religiosorum e claustrum innumera consequuntur mala, & quandoque scandala; cum Claustrales interdum libertate obtrita flagitiose abutantur. Quodnam, quæso, est illud Cœnobium quod non alat in dies duos & plures pauperes? Id ergo suppeditet Religiosorum parentibus, qui sunt pauperes, & potiori iure invadendi. Si æqua lance res expendatur, vix unquam occurreret iusta exeundi ratio. Forte vero non infrequens est ut Religiosi prætextum pietatis alendi parentes obrudant, quo libera extra claustrum evagationi indulgeant, suisque cupiditatibus faciant satis. Quare caveant Prælati a facilitate permitendi eiusmodi egressus; sed potius caritate summa curent ut Religiosorum parentum inopiam alia via, quam filiorum e Cœnobiis egressu, sublevent. Illud etiam animadvertendum est, debitum istud pietatis patrem, & matrem, dumtaxat spectare; secus fratres, sorores, ceterosque consanguineos, quos aliqui imperiti nomine parentum comprehendere credunt. Porro causa sublevandæ istorum inopiæ haud turbare Religiosus debet; neque ullo modo suæ Religionis munia deserere, ut suas curas intendat in illorum levamen.

IX. Addo insuper, Cœnobia teneri ad alendos parentes Religiosorum qui bona sua Religionis, antequam eidem nomen darent, erogarunt. Siquidem cum eisdem bonis, ad quoscumque illa pervenerint, transit onus alendi parentes. Qui enim sentit commodum, eum & onus sentire æquum est. Et hac ratione, si parentes monasterio dono gratuito bona sua largiti sunt, filios alere Monasterium debet.

Conc. Theol. Tom. IV.

X. Quæst. IV. Filius habens liberos, & parentes in æquali constitutos necessitate, quibus succurrere prius debet? Resp. Salmanticensis tract. XXIV. cap. unic. num. 21. respondet, præferendos in subsidio parentibus esse filios: idque evincere contendunt D. Thomæ auctoritate. Ut id quod sentio, sincere edisseram, doctrina D. Thomæ non adeo manifeste favet huic sententiæ, ut ipsum absolute ab eadem stare, dicere valeamus. Quin addo, S. Thomam in contrariam potius concessisse opinionem. Textum D. Thomæ 2. 2. quæst. XXVI. art. 9. exscribam, ut lector ipse sententiæ probabilioris arbiter sedeat. Gradus dilectionis ex duobus pensari potest. Uno modo ex parte obiecti; & secundum hoc id quod habet maiorem rationem boni, est magis diligendum, & quod est Deo similis: & sic pater est magis diligendus quam filius, quia scilicet patrem diligimus sub ratione principii, quod habet rationem eminentioris boni, & Deo similioris. Alio modo computatur gradus dilectionis ex parte ipsius diligentis, & sic magis diligitur quod est coniunctius; & secundum hoc filius est magis diligendus quam pater, ut Philos. dicit in VIII. Ethic. Primo quidem quia parentes diligunt filios ut aliquid sui existentes; pater autem non est aliquid filii: & ideo dilectio secundum quam pater diligit filium, similior est dilectioni qua quis diligit se ipsum. Secundo quia parentes magis sciunt aliquos esse suos filios quam e converso. Tertia quia filius est magis propinquus parenti, utpote pars existens, quam pater filio, ad quem habet habitudinem principii. Quarto quia parentes diutius amaverunt. Nam pater statim incipit diligere filium; filius autem tempore procedente incipit diligere patrem. Dilectio autem, quanto est diuturnior, tanto est fortior, secundum illud Eccles. 1x. Non derelinquas amicum antiquum: novus enim non erit similis illi. Hactenus Angelicus. Diversa ergo ratione habita, parentes filii, & filii parentibus præferendi sunt. Si honor, reverentia, & obsequium spectentur, parentes præferre propriis liberis filii debent. Quantum vero ad benevolentiam, & amorem teneriorem, filiorum amor antecellit. Hinc absolute inter Angelicus ad 1. quod propter hoc parentibus a filiis magis debetur honor; filiis autem magis debetur cura provisionis. Hæc absolute extra difficultatis aleam sunt posita. At questionis propolite caritas in eo vertitur, cui istorum in æquali necessitate potius sit providendum. Et in hoc casu videtur D. Thomas præferre filios parentes. Sic enim ad

3. respondet: Quia pater comparatur ad nos in habitudine principii, sicut Deus, ad patrem proprie pertinet ut ei a filiis honor impendatur; ad filium autem ut eius utilitati a parentibus provideatur: quamvis in articulo necessitatis filius obligatus sit ex beneficiis susceptis ut parentibus maxime provideat. Summa doctrinae angelicæ hæc esse videtur. Proprium est filiorum honorare, revereri, & colere parentes; parentum vero providere filiis, eosque alere: ita ut absolute, nulla positione facta, parentum proprium sit alimenta filiis præscribere; at, urgente necessitate, maxime parentibus providendum est. Cur? quia parentes sunt priores veluti creditores. Prius filius debitum erga patrem quam erga filium contraxit. Posterius debitum primum non infringit. Beneficia quæ a patre filius recepit, antecedunt debitum quod in generatione filii contraxit. Prioris ergo debiti solutio posterioris debiti solutionem antecedit oportet. Hæc mihi videtur & doctrina D. Thomæ, & rationi conformior opinio. Verum quia perraro hoc accidit, ideo a severiori discussione abstinere. Eorum hæc sunt in quibus quisque abundare in sensu suo valet, cum pro neutra parte evidens militet ratio.

XI. Quæst. V. Si creditores, & parentes sint in extrema necessitate, quibus providendum prius erit? Resp. Præferendos creditores docent Navarrus in *Manual. cap. xviii. n. 60. Armilla verb. Rest. n. 27. Medina de rest. q. iii. & alii. Ratio istius sententiæ est, quia creditori res debetur duplici titulo, & iustitiæ cum illius res sit, & caritatis, cum extrema necessitate laboret. Opposita sententia est probabilior, quam defendunt Salmanticenses *loc. cit. num. 25. Ratio clara est. In extrema necessitate omnia sunt communia. Falsum ergo est quod titulo iustitiæ in hac positione res creditori debeatur. Ex alia parte melior est conditio possidentis, Ergo filius tunc prius sibi, & parentibus quam creditori subvenire debet. Pro hac sententia stant Sotus *Lib. IV. de iust. q. vii. art. 1. Caietanus 2. 2. quæst. lxxii. art. 5. ad 3. Azorius Lib. XII. cap. viii. quæst. v. Paludanus in IV. dist. xv. quæst. ii. art. 1. & alii.***

XII. Obligatio alendi parentes non modo adstringit filium legitimum, verum etiam naturalem, & spurium; cum utriusque iure naturæ iuncti parentibus sint, & eadem pietatis ratio ambos urgeat. Alere filii debent non modo parentes, sed etiam avos, & proavos, qui nomine parentum respectu descendentium venire solent. Causæ, cur filii

denegare alimenta parentibus possunt, eadem ferme sunt ac illæ ob quas exheredare filios parentes valent: videlicet prima, si parentes venena præberi filiis curaverint: secunda, si pater agnoverit uxorem filii; aut mater cum marito filiam habuerit: tertia, si a condendo testamento pater filium abduxerit: quarta, si amentes filios curare pater neglexerit: quinta, si veneno in amentiam labi filios aliquo modo tentaverit: sexta, si captivitati subducere filios parentes omiserint: septima, si parentes fuerint hæretici, & filii Catholici. Alimenta tamen necessaria ad vitæ sustentationem nunquam sunt neganda parentibus, etiam hæreticis, nisi dum licitum est in eisdem arma stringere; ut dum prodere patriam pertentant, aut hæresi religionem pervertere, & Catholicos inficere.

CAPUT VI.

De officiis parentum in filios.

I. Quomodo mandatum quartum Decalogi præcipit filiis ut parentes honorent, diligant, venerentur; ita adstringit parentes ut alant, educant, custodiantque filios, ne quidquam illis mali accidat. Peccant siquidem parentes, si ob eorum negligentiam parvuli filii claudi, infirmi, sive in corpore, sive in anima, evaserint. Laborare pro filiis parentes debent, ut congrua patrimonialia illis parent, sicut Apostolus docet II. ad Cor. xii. Non enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. Huic debito satisfaciunt parentes aut patrimonium filiis acquirendo, aut filios aliquam artem vel professionem docendo. Et hoc secundo modo forte securius illis providetur. Pecuniam enim, & annuos redditus, amplaque patrimonialia ludis, & meretricibus prodigere cito valent; artem, vel scientiam dilapidare nequeunt. Quæ tamen valeant, circumstantiis, & status dignitate servatis.

II. Catechismus Concilii Tridentini potissima parentum in filios officia explicat his verbis Par. III. de 4. præcep. nu. 21. Et quemadmodum divina lege sancitum est ut parentibus filii honorem habeant, ut pareant, ut obsequantur; sic parentum propria officia sunt, atque munera, ut sanctissimis disciplinis, ac meritis filios imbuant, usque optima deinde vivendi præcepta, ut ad religionem instructi, & parati, Deum sancte, inviolateque venerentur; quod a parentibus Susanna factum legitur. Itaque Sacerdos parentes commoneat ut se

ut se liberis magistros præbeant virtutis, æquitatis, continentia, modestia, & sanctitatis: triaque præsertim declinent, in quibus offendere sæpe consueverunt. Primum, ne quid acerbius in filios aut loquantur, aut statuunt: quod Apostolus in epistola ad Colossenses ita præcipit: Patres nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non in furore animo sint, dum omnia timent. Quare illud præcipiat ut nimiam severitatem effugiant, malintque liberos corrigere quam ulcisci. Sæpius tamen, ut idem Catechismus statim subdit, nimia lenitate delinquent parentes quam austeritate in filiorum educatione. Illi vero qui severius filios tractant, ultores potius quam correctores sunt. Fere semper iracundia perciti, & furore abrepti in filios excandescunt, & frequentissime duplex peccatum peccant, scilicet quod ira abripiantur, & quod filios non modo non corripiant, sed illis potius scandalo sint, suoque pravo exemplo eos iracundos, agretes, vitiososque reddant. Difficillima ars est filiorum recta educatio.

III. Plura documenta exhibet divina Scriptura quibus docentur parentes artem educandi filios. Primum in divine legis cognitione eos instruant, inquit Moyses Deuter. cap. xi. Ponite hæc verba mea in cordibus, & in animis vestris, & suspendite ea pro signo in manibus, & inter oculos vestros collocaute. Docete filios vestros, ut illa meditentur. Quando sederis in domo tua, & ambulaveris in via, & accubaveris, atque surrexeris &c. Hoc officio perfuncti sunt parentes Susanna, ut testatur Daniel c. xiii. Parentes illius, cum essent iusti, erudierunt filiam suam secundum legem Moysi. Labet exscribere documentum, quantumvis prolixum, Ecclesiastici cap. xxx. Qui docet filium suum, laudabitur in illo, & in medio domesticorum in illo gloriabitur. Qui docet filium suum, in zelum mittit inimicum, & in medio amicorum gloriabitur in illo. Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus: similem enim reliquit sibi post se. Quæ subdit idem Ecclesiasticus, sunt maxima animadversione digna. Quippe non solum verbis docendos filios iubet; sed & verberibus plectendos inculcat; atque ne domestici regimini potestas illis conferatur, admonet. Lacta filium, & parentem te faciet . . . Non corrideas illi, ne doleas, & in novissimo obstupescant dentes tui. Non des illi potestatem in iuventute . . . Curva cervicem eius in iuventute, & tunda latera eius, dum infans est, ne forte induret, & non credat tibi: & crit

tibi dolor anima. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas.

IV. Documenta Patrum hoc de argumento plurima sunt, & obvia. Pauca ex Chrysostomo delibabo. Hom. ix. in epist. I ad Timoth. inquit: Heli propter filios perit. Illos quippe cum acrius coercere debuisset, verbis tandem lenibus monuit. Quapropter dum illis molestus esse severa increpatione recusat, illos, & seipsum una perdidit. Audite hæc patres, vestrosque filios in disciplina, & correptione Domini erudite summa cum diligentia. Est enim iuventus fera, plurimisque indiget institutionibus, & magistris. Si igitur illis ab ipsis statim initiis, atque a prima ætate leges optimas imponamus, minimum posthac laborabimus; verum consuetudo ipsa virtutis in legem transibit. Legatur sanctus Episcopus hom. xxi. in Epist. ad Ephes. & Lib. III. adversus vituperatores vitæ monasticæ cap. iii. iv. vi. & xviii. Lege etiam Natalem Alexandrum Lib. IV. art. 2. ubi prolixas in hanc rem Patrum auctoritates comperies.

V. Potissimum autem parentum in filios officia eo spectant, ut illos in divine legis mandatis, fideique articulis summa diligentia imbuant, informantque, ad honestatem, pietatem, & sinceritatem excitent. Hoc primum omnium illorum mentibus imprimendum, Dei videlicet, proximique amor. Hunc in finem inculcent, omnes homines natos in mundo, atque a Christo Iesu redemptos esse, ut mundana nihili faciant, sed cælestia anhelent; ut vitam suam ad Christi exemplar conforment, carnem cum concupiscentiis suis crucifigant; adversitates, calamitateque animo forti tolerant. Duo sunt religionis nostræ præcipua capita, alterum credendorum, agendorum alterum. In explicandis fidei articulis segnitias non adeo frequens est; neque in iis addiscendis tanta difficultas, sive reluctatio. Non enim articulorum fides, si absolute spectetur, valde appetitionibus incommodat. Frequentissima tum parentum, tum magistrorum, & Parochorum socordia, ac negligentia est in explicatione præceptorum quæ præscribunt vitam nostram ad Christi vitam conformandam; tribulationum, angustiarum, & persecutionum tolerantiam; paupertatis, humilitatis cultum, inimicorum, & pauperum dilectionem. Verum, quod plorandum magis est, non modo negligunt parentes harum virtutum semina in filiorum serere cordibus, mentibusque affundere earumdem lucem; sed vitia opposita iisdem cum nutricis lacte infillant, tum verborum, tum actionum exemplis.

A parentibus filii discunt iurationes superfluas, & vanas, blaphemias sacrilegas, obscenas cantiones, adagia impia, vel impudica. A parentibus ambitionem, fastum, luxum, vanitatem, mundanam gloriam, superbiam, avaritiam, ceteraque vitia filii quotidie epotant. Inrita natura sunt virtutum semina, ardent in teneris animis pietatis igniculi, qui, antequam pueri rationis lumineuti valeant, pravus parentum moribus extinguuntur; ut in Tusculanis quaestionibus scribere Ciceronem memini. Sed istius sapientis Ethnici in similes parentes increpationem lego act. iv. in Verrem post medium, ubi sic Verrem alloquitur: *Te ne, cum te, ac tuam vitam nosset, in Siciliam tecum grandem pretextatum filium ducebas? ut, etiam si natura puerum a patris vitis, atque a generis similitudine abduceret, consuetudo tamen cum, & disciplina degenerare non sineret. Fac enim fuisse in isto C. Lelii, M. Catonis materiam, atque indolem: quid ex eo boni sperari, atque effici potest, qui in patris luxurie sic vixerit, ut nullum unquam pudicum, neque sobrium convivium viderit? Qui in epulis quotidianis, adultate, per triennium, inter impudicas mulieres, & intemperantes viros versatus sit? Nihil unquam a patre audiverit, quo pudentior, aut melior esset? Nihil unquam patrem agere viderit, quod cum imitatus esset, non, id quod turpissimum est, patri similis putaretur? Quibus in rebus non solum filio, verum etiam Republice fecisti iniuriam. Susceperas enim liberos, non solum tibi, sed etiam patrie, qui non modo tibi voluptati, sed etiam qui aliquando usui Republice esse possent. Eos instituire, atque erudire ad maiorum instituta, atque civitatis disciplinam, non ad tuas turpitudines, deduxisti. Eisset, inerti, atque impuro, & improbo parente, natus, pudens, & probus filius: haberet aliquid abs te Republice muneris. Nunc pro te Verrem substituxisti alterum civitati: nisi hoc forte deterius est, si fieri potest, quod tu eiusmodi evasisti non in hominis luxuriosi, sed tantum in feris, ac diversoris disciplina educatus. Haec tria depradiceat Concionator, dum de filiorum educatione ad populum sermonem habet. Parefaciat; parentes peccare in Deum, in Republicam, seu societatem humanam, in ipsaque naturam, dum imbuerent filios ad solvendam pensum debitum Deo, Republice, & naturae instruere negligunt. Duo sunt suprema peccatorum genera quae parentes perpetrant in filiorum educatione: primum omissionis, alterum commisionis, ut vocant. Negligunt eos docere*

quae ad illorum statum pertinent; contendunt illos educare in iis quae parentum potestati non subiacent, ut in status aut religiosi, aut coniugalis electione. Si rei familiaris interest ut caelibes vivant, caelibatum fervare debent. Si sacerdotium domesticis negotiis adversatur, ab altari abducuntur; coguntur vero illud ascendere, si res familiaris id postulet. Verum de his plusquam satis. Quaestiunculae nonnullae solvendae sunt.

VI. Quaest. I. Tenentur ne parentes curare ut iis artibus filii instruantur quae eorum statui conveniunt? Resp. Adfirmant communiter Theologi, parentes teneri, ut filii instruantur iis aut scientiis, aut artibus, quae eorum statui, capacitati, & conditioni, atque familiae patrimonio congruant. Quare parentes nobiles, & divites debent curare ut filii erudiantur in optimis disciplinis scientiarum, respectu habito ad illorum indolem, & profectum.

VII. Quaest. II. Quae sunt disciplinae praecipuae in quibus erudiendi sunt filii a parentibus? Resp. Primum omnium, ut dictum est, debent eos docere quae cultum Dei spectant, ut Symboli articulos, Decalogi praecipua, signum crucis, vitia capitalia, & cetera crimina, a quibus cavere debent, probe cognoscant. Postea debent curare ut erudiantur in scientiis, vel artibus iuxta cuiusque status diversitatem.

VIII. Quaest. III. Peccant ne parentes, si negligant filiorum instructionem in disciplinis, seu artibus eorum statui decoribus? Resp. Peccant dubio procul, si quae illorum statum spectant, docere ipsos omittant, vel curare ut ab aliis doceantur. Non modo ergo peccant, si segnes sint in filiorum spiritali educatione; verum etiam si negligant civilem instructionem, quae eos utiles sibi, & societati constituat. Generant enim filios non sibi tantum, verum etiam Deo, & Republice. Porro, si illorum informationem in artibus civili societati, & propriae sustentationi necessariis omittant, peccant, & in societatem, sive Republicam, quam utili civi privant, & in ipsam naturam, cujus lege astringuntur ita educare filios, ut valeant & vitam sibi comparare, & Republice inservire.

IX. Quaest. IV. Parentes qui a Religionis ingressu filios abducunt, peccant ne graviter? Resp. Si aliquo terreno fine filios a statu religioso suscipiendo distrahant parentes, procul dubio peccant; secus, si iusta causa moti id praestet; e. g. si iudicent filios Religionis

futuros ineptos, aut nocuos, si sustentandae domui, & custodiendis, alendisque fororibus necessarios esse arbitrentur. Ut tamen sibi a peccato securius caveant, consulere parentes viros doctos, pioque debent.

X. Quaest. V. Quomodo se gerere parentes debent in dirigendis filiis qui amplecti Religionem volunt? Resp. In primis Religionis amplectendae disciplinam, moresque perquam diligenter scrutari debent. Si Religionis disciplina laxa sit, a talis Religionis ingressu retrahere eos debent omnino. Quenam porro disciplina laxa reputanda sit, & nos alibi dixisse meminimus, & cuique serio investiganti adeo pervium est, ut nostra discussione non egeat. Quid haec ad parentes? inquires. Quid haec ad parentes? Nonne parentes in filiorum matrimoniis primum omnium ducendae sponsae natales, consanguineos, mores, stirpem, & plura alia usque ad superstitionem sub examen revocant? Et in gravissimo seligendae ac suscipiendae Religionis negotio caeci, & stupidi erunt? Quid, si filii in uxorem deligerent virginem loquacem, effrontem, impudicam, suspectae famae? An non id impediret pro viribus parentes? Quidni ergo non vetabunt, si eam ingredi Religionem velint in qua ob collapsam regularem disciplinam grave imminet aeternae salutis periculum? Frequentissime in hoc parentes peccant: quoniam, si illorum interest ut, relicto patrimonio, filii religiosum institutum amplectantur, non modo non tetrahunt, verum etiam illos instigant, impelluntque ad ingressum. Si vero rei domesticae interest ut in saeculo degant, omni arte a Religione distrahant: & sic tum seipfos, tum filios in maximum aeternae damnationis discrimen coniciunt.

XI. Quaest. VI. Quandonam consentur graviter peccare parentes, dum filios a Religionis ingressu distrahant? Resp. P. Suarez Tom. III. de Relig. Lib. V. cap. ix. n. 9. docet, non peccare mortaliter parentes, si absque vi, & fraude, sed solum precibus, & promissionibus avertant filios a Religione suscipienda; nisi preces essent importunae. Hanc eandem sententiam docet Tamburinus Lib. V. in Decal. cap. II. §. 5. n. 7. Contrariam sententiam defendunt Dominicus Soto Lib. IV. de iust. & iur. q. vi. art. 3. ad 2. Navarrus in Man. cap. XII. n. 44. qui pro eadem sententia citat D. Antoninum, Paludanum, Sylvestrum, Angelum, Tabienam, Sayrum, qui pariter laudat Ledesnam, Petrum Navarra, Aragon, Salon, & Gregorium de Conc. Theol. Tom. IV.

Valentia. Leander vero disp. vi. qu. xvii. allegat Mirandum Tom. I. q. xvi. art. 3. concl. 2. Bordonium de Prof. Relig. cap. XII. qu. xxxii. nu. 74. Molinam Tom. IV. de iust. tr. iv. disp. I. Dicastillo Tom. I. de iust. Lib. II. tract. II. disp. VII. dub. 2. n. 20. Trullenchum Lib. IV. in Decal. cap. I. dub. 3. Fagandez Lib. IV. in Decal. cap. I.

XII. Paucis exponenda veritas est. Parentes qui dolo, fraude, vafrutiae detinent filios, ne Religionem amplectantur, omnium confessione peccant mortaliter; & tenentur dolum, ac fraudem removere, atque curare ut filium deceptum in pristinum statum revocent.

XIII. Peccant quoque graviter, si id praestent precibus importunis, quia haec aequivalent dolo, & fraudi. Tandem probabilius est eosdem graviter peccare, si reapse filios a Religione retrahant etiam sine fraudibus, precibusque importunis. In eiusmodi quippe facto non tam animus, quam effectus spectari debet. Maius utique crimen perpetrant illi qui vafrutiae, astutiae, & precum importunitate filios suos abducunt a Religionis ingressu; ad effectum vero quod attinet, perinde est, si id uno, si ve alio modo fiat. Porro effectus iste, impedimentum nempe suscipiendae Religionis, grave natura sua detrimentum infert & filio, & Religioni amplectendae. Quid refert, utrum pravo, aut simplici animo colaphum fratri tuo infligas? Nonne semper peccatum est, quia fratris iniuria? Peccant ergo parentes mortaliter, quando deliberato animo carnali affectu, nullaque iusta causa ducti, reipsa filios a Religione abducunt. Haec est sententia quae mihi videtur & verior, & communior.

XIV. Quaest. VII. Peccant ne mortaliter parentes qui cogunt invitae filias monasteria ingredi? Resp. Non modo peccant, verum etiam excommunicationem incurrunt a Tridentino in eos inflictam sess. xxv. de Reg. cap. xviii. his verbis. *Anathemati S. Synodus subiicit omnes, & singulas personas, cuiuscumque qualitatis, vel conditionis fuerint, tam Clericos, quam laicos, seculares, vel Regulares, atque etiam qualibet dignitate fungentes, si quomodocumque coegerint aliquam virginem, vel viduam, aut aliam quamcumque mulierem invitam, praeterquam in casibus in iure expressis, ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum cuiuscumque Religionis, vel ad emittendam professionem; quique consilium, auxilium, vel favorem dederint; quique scientes, eam non sponte*

ingredi monasterium, aut habitum suscipere, aut professionem emittere, quoquo modo eidem actui vel presentiam, vel consensum, vel autoritatem interposuerint. Simili quoque anathemati subicit eos qui sanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem, vel accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine iusta causa impederint. Eaque omnia, & singula que ante professionem, vel in ipsa professione fieri oportet, servantur non solum in monasteriis subiectis Episcopo, sed & in aliis quibuscumque. Ab his tamen excipiuntur mulieres que Penitentes, aut Convertite appellantur, in quibus constitutiones earum servantur.

XV. Vis, & coactio pluribus fieri modis valet. Non enim necesse est ad vim inferendam ut parentes pugione distracto iugulum filiarum petant, aut ut mortemminentur. Ut tamen dicantur eas cogere, necesse est ut interveniat vis, & metus cadens in virum constantem, seu qui natura sua animum puellae flectat. Quantitas autem metus qui cadit in virum constantem, non absolute, sed comparate ad conditionem personae quae cogitur, ponderanda est. Minor metus sufficit ad cogendam puellam quam adolescentem, & mulierem quam virum. Concedunt plures, hanc excommunicationem parentes non incurtere, si metu tantum levi eas cogant. Verum difficile est limites istius coactionis certo praescribere. Peccare parentes valent, quin excommunicationem incurrant. Si enim precibus, promissis, aliisque blanditiis allicerent filias ad ingrediendum monasterium; peccarent utique contra caritatem; at, ut & ego arbitror, non incurrerent excommunicationem: quia blandimenta, & preces vim revera non inferunt, atque adeo nec cogunt.

XVI. Quid, si parentes dicerent puellae: Nisi monasterium ingrediaris, domi in feretriori cubiculo dies tibi ducendi erunt: neque enim dos tuo statui congrua suppetit ad matrimonium ineundum? Distinguendum est. Si parentes revera impotentes sint ad dotem constituendam filiae, nullam ei vim, aut iniuriam irrogant, dum eidem denuntiant, talem vitae rationem servandam, quae puellam virginem decet. Secus dicendum, si pater dives, avaritiae actu percitus, ut sibi dotem reservaret, ad coelibatum live monasticum, live domesticum cogeret virginem: tunc enim illum peccare, non est ambiendi locus. Non ideo tamen excommunicatum incureret: quia quod nolit filia docere dare ad matrimonium contrahendum, non propterea eandem cogit ad monasterium ingressum.

XVII. Quæst. VIII. Subiacent ne anathemati parentes, qui nedom filias, sed filios quoque ad monasticam professionem cogunt? Resp. Docent plures, eandem rationem esse filiorum, & filiarum. Propositum quippe Tridentini fuit consulere libertati omnium qui professuri sunt vitam monasticam. Ergo aequè subiacent excommunicationi qui cogunt filios, ac qui cogunt filias. Quod confirmari ex eo potest, quia poenae constitutæ in raptores mulierum extenduntur etiam ad mulieres quæ homines rapiunt. Negant communius alii: quoniam Tridentinum exprimit dumtaxat eos qui cogunt mulieres. Siquidem sess. xxiv. de matrim. cap. ix. quia voluit comprehendere tum mulieres, tum viros cogentes quempiam ad matrimonium, id perspicue expressit. Igitur, cum in nostra quæstione excommunicationi subiciat eos dumtaxat qui mulieres cogunt, causa non apparet cur poena huiusmodi ad viros etiam extendi debeat. Neque est eadem utriusque casus ratio. Frequenter enim, & facile puellæ, ac mulieres metui, & coactioni subiacent; raro autem viri. Porro leges quod frequenter accidit spectant; secus quod rarum est, & insolitum. Quod in confirmatione opponebatur, disputationi est obnoxium. Negant enim huius secundæ sententiæ Auctores, poenas constitutas in raptores mulierum, extendi ad mulieres raptrices virorum. Regula iuris est, poenas esse restringendas. Hæc secunda sententia videtur probabilior.

XVIII. Hinc colligas velim, non quemcumque timorem levem illatum puellis satis esse ad censuram hanc incurrendam; sed necessarium esse timorem gravem qui re ipsa vim inferat. Gravitas autem istius timoris ex personæ conditione, aliisque circumstantiis a vitis prudentibus colligenda est. Quare non placet opinio Leandri, qui disp. vi. qu. xxi. negat cum Bonacina, & Sanchez, subiacere censuræ huic illos qui gravi timore perterritas filias cogunt profiteri statum monasticum. Falsum quippe reputo, gravem timorem vim, & coactionem non incurrere, potissimum puellis, & mulieribus. Hanc porro censuram incurrunt non parentes modo, verum etiam cuiusque generis, & conditionis personæ quæ ad monasteriorum ingressum vi mulieres urgent, effectu tamen secuto: effectu enim non succedente, nulla contrahitur censura; quamquam tot admittantur peccata, quoties vi inferunt. Effectus autem secutus dicitur, si puella ob vim ingressa fuerit monasterium, aut habitum susceperit, aut professionem emisit.

XIX.

XIX. Quæst. IX. Excommunicationem praefatam incurrunt ne parentes qui filias cogunt ut monasteria ingrediantur, non ut statum monasticum amplectantur; sed ut ibidem sub veste laicali vitam ducant? Resp. Adfirmant plures Theologi, Navarrus, Filiucius, Suarez, Diana, & alii, quos refert Leander disp. vi. qu. xxiv. quia Concilium anathema inurit omnibus qui coegerint aliquam virginem ad ingrediendum monasterium, vel ad habitum suscipiendum, vel ad emittendam professionem. Satis ergo est ad censuram incurrendam unum ex his tribus enumeratis. Negat Leander loc. cit. & pro hac negante opinione laudat Navarrum, Pellizarium, Portell. Suarez, & Sanchez. Hæc opinio videtur probabilior. Propositum quippe Concilii eo spectasse existimatur, ut nulla vis in feratur ea intentione, & consilio, ut statum religionis invita eligat mulier. Et quicumque eam ad hoc coegerint, ut vel monasterium ingrediatur, vel habitum sacrum induat, vel professionem emittat, omnes subicit anathemati. Ceterum, si parentes filiam etiam invitam cogant ut monasterium ingrediatur, veste seculari retenta, eo sincero, & veraci, pioque animo, ut ibidem in timore Domini educetur, ut a mundi periculis severius custodiatur, usqueadum nuptui apta evadat, absque ullo ad Religionem profectam respectu; non apparet ratio cur anathemate sint configendi. Fac filiam in paterna domo degentem pluribus expositam periculis, parentes aut ætate grandævos, aut natura ineptos, vel pravus moribus inquinatos, minus idoneos esse ad custodiendam filiam castitatem, eamque, utpote naturæ prioris ad sæculi blandimenta, sub severiori disciplina continenda. Quis dixerit, aut peccare, aut censuram incurrere illos qui vel invitam in monasterio collocaverint, eo ingenno sinceroque animo, ut isthic in tuto posita sancte educetur; integraque eidem relicta facultate ut eum deligat statum quem sibi congruentiorem fore putaverit? Ego sane neque criminis, nec censuræ reum damnarem illum qui hoc sancto consilio virginem, quantumvis invitam, in monasterio includeret. Si licite in paterna domo intra cubiculum occludi potest, ut illius pudicitiae, & morum integritati prospiciatur: quidni licitum erit eandem in monasterio educandam, custodiendamque locare? Parentum ergo intentio spectanda. Mirandum est, Dianam, Filiucium, ceterosque Probabilistas, qui leges

nimum relaxant, in lege poenali adeo severos esse, ut puellarum libertati faveant. Sed istorum opinio falsa est.

XX. Casus in iure expressi, in quibus cogi mulier potest ad monasterium ingrediendum, sunt sequentes. I. Quando mulier votum edidit Religionis; si tamen de eo certo constet. II. Si, elapso post initum matrimonium bimestri, & impedimentis sublatis, renuit matrimoniale copulam. III. Si post quinquentium, & non ante, dicat, se fecte professam, aut metu coactam, aut ante ætatem præscriptam. IV. Ob crimen, ut si damnata ad carcerem, oblatam conditionem libertatis hoc pacto ut Religionem profiteatur, acceptet; aut si adultera tradita a iudice ad mortem, similem Religionis profitendæ facultatem libere acceptet. His in calibus cogi ad Religionem suscipiendam mulier potest, quin decretum Concilii violetur. Numquam tamen cogenda est, ut invita profiteatur; sed constitutæ poenæ mulier rea est, si acceptatam conditionem sponte exequi recuset.

XXI. Quæst. X. Excommunicationem dictam incurrunt ne parentes, retrahentes filiam a Religionis ingressu? Resp. Adfirmant omnes: quia verba Concilii explorata sunt. Simili quoque anathemati subicit eos qui sanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem vel accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine iusta causa impederint. Verba hæc interpretatione non egent.

XXII. Quæst. XI. Incurrunt ne excommunicationem parentes qui impediunt ne filia, seu mulier monasterium ingrediatur, & novitium suscipiat? Resp. Negat Leander disp. vi. qu. xxvii. & apud eundem Sanchez Lib. IV. in Decal. cap. iv. n. 15. Quia, inquit, decretum poenale, excommunicans impediens professionem, non debet ad eos extendi qui impediunt aut ingressum in monasterium, aut novitium. Idque ex eo confirmant quod Tridentinum, dum excommunicat cogentes tum ad ingressum, tum ad professionem, utrumque declarat, bisque repetit. Hæc opinio mihi improbabilis est, & contraria unice probabilis. Perspicua quippe sunt verba Tridentini excommunicantis eos qui virginum, vel aliarum mulierum voluntatem vel accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine iusta causa impederint. Dicit Leander cum Sanchez, Tridentinum supponere, mulierem esse novitiam, & ab emittenda professione impediendam: & hoc impedimentum, mulierem avertens a professione, subicit excommunicationi; secus obstaculum remotum,

quale illud est quod impedit ingressum in monasterium, aut novitatus susceptionem. Erræ sunt interpretamenta hæc, & videntur manifeste pugnare cum textu Concilii Tridentinum enim Concilium non dicit, Qui impedierit professionem; sed eos omnes excommunicationi subiicit qui *quoquo modo voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi impedierint*: non, inquam, dicit, Qui impedierint veli susceptionem, aut voti professionem; sed qui *voluntatem veli accipiendi quoquo modo impedierint*. Qui puellas ab ingressu in monasterium, vel ab ipso novitatu retrahunt, reapse *voluntatem accipiendi veli, aut voti emittendi* impediunt. Si Tridentinum excommunicaret dumtaxat eos qui *professionem* impedirent; commentum Leanderi, & Sanchez fucum quempiam haberet, quo tegetetur. Verum, cum Tridentinum excommunicationem in eos contorqueat qui *voluntatem veli accipiendi* remorantur, concidat necesse est huiusmodi interpretatio. Hanc nostram opinionem defendunt P. Suarez Tom. V. in III. P. disp. xxiii. sec. 3. Bonacina Tom. I. disp. II. de excom. q. vi. punct. 3. n. 3. & alii, quos citat ipse Leander. Quid, si quis impediret votum tantum ingrediendi Religionem? Neque hunc ego ab excommunicatione præfata immunem assererem, ob verba Tridentini dicentis: *Qui voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi quoquo modo impedierint. Quis inficias iurat, non impedire voluntatem veli accipiendi qui votum illud accipiendi impedit? Quin votum veli accipiendi plus est quam simplex deliberata voluntas illud accipiendi. Si ergo qui voluntatem impedit, excommunicatur; potiori iure profecto anathemati huic subiacet qui votum profittendæ Religionis, seu veli suscipiendi impedierit. Scio Suarez, & Bonacinam, qui in priori sententia nobiscum sentiunt, contrariam huic nostræ opinionem defendere; sed, utrum sibi in hoc content, aliorum esto iudicium.*

XXIII. Quest. XII. *Peccant ne parentes qui filias suas fucus deliniri ad turpem in aliis amorem accendendum, & cum prociis conversari permittunt?* Resp. Puellas pigmentis, & fucus se ornantes ad prævum finem peccatum grave committere, dubium non est. Eodem ergo crimine constringuntur parentes qui pro viribus ab hac culpa filias non retrahunt. Si ad illicitos amores, tactus, obscena colloquia, suspectam conversationem admittant amafios; peccant parentes, qui, quateus valent, eas non impediunt.

Si fucus, ornatus, & cultus filiarum non sit graviter immodestus, neque valde ad concupiscentiam illiciens, neque in pravum finem directus; non erit mortalis culpa: atque adeo nec mortaliter peccare parentes, talem ornatum, & fucus permittentes, docent communiter Auctores. Quoniam, inquit, non maius peccatum perpetrant illi ac filia his vanitatibus operam dantes. Siquidem qui consentit in crimen alterius, non plus peccat quam auctor illius. Hæc autem regula mihi omnino non probatur, nec parentibus convenit. Quoniam parentes superiores, atque custodes domesticæ disciplinæ sunt. Iure igitur naturali, & divino adstringuntur edocere filias modestiam, verecundiam, pudorem. Parentes experimento didicere, quot malorum causæ sint immoderati mulierum ornatus. Illos non latet, muliebres fucus, luxum, nuditatem, & cetera lenocinia ingentem parere animarum iacturam. Filia hæc omnia ignorant, & vanitate, animique levitate ductæ his ornamentis indulgent. Ideo gravius certe multo parentes peccant, dum illas sic ornari permittunt. Quid, si parentum exemplo, matris præcipue, ad has mundi pompas, & diaboli artes impellerentur? Quis tum exprimere parentum scelus possit? Severius ergo Confessarii corripiant tum patres, tum matres quæ dissimulant vanum filiarum ornatum, quæ eas a prociis frequenter, familiariterque visitari sinunt, quæ denique negligunt intra modesti, pudici, & verecundi ornatus limites continere. Quod si, præter negligentiam correctionis, & educationis, officiculo eisdem sint morum pravitate; non desinant poenitentia ministri tanti sceleris horrorem illis patefacere, parentes huiusmodi a sacramentis arceant, usquedum resipuerint, partemque suas expleverint.

XXIV. Peccant quoque parentes qui cum futuris sponfis filias suas familiariter colloqui, & conversari permittunt, si sciant, aut gravibus coniecturis suspicentur, colloquia esse obscena, tactusque impudicos ab eisdem mutuo exerceri. Non desuere Theologi qui docuerint, amplexus & oscula inter sponfos futuros nullum esse peccatum, aut solum veniale. Pro hac opinione citantur Caietanus, Navarrus, Valentia, Sa, Sanchez, Lopez, & alii plures. Leander disp. vi. q. xxiii. cum Caietano, & Sanchez respondet, sponfos non peccare nisi venialiter, si oscula, & amplexus exercent ob solam delectationem sensibilem eiusmodi actus consequentem, secluso periculo copulæ, aut pollutionis, vel

con-

consensus in eiusmodi actus. Addit vero ex se, ut quid longe probabilius, ne venialiter quidem sponfos delinquere, si osculis, & amplexibus mutuis fruuntur, ad benevolentiam, amoremque reciprocum fovendum, respectu habito ad futurum matrimonium. Nimiam hæc omnia laxitatem redolent, & christiano homini, tanquam pudoris & castitatis offendicula, vitanda sunt. Commentum est, & chimæra separatio delectationis carnalis ab osculis, & amplexibus mutuis, quibus sponsi utuntur. Si eiusmodi benevolentia signa inter sponfos & sponfas gravi carerent periculo; ut quid Scriptura tam severe præciperet nec aspiciendas, nedum non osculandas esse virgines? Numquid sponforum conditio, aut futurum matrimonium concupiscentiam minuunt, & libidinem cohibent? Quin hoc dulce sponforum nomen, & futuri matrimonii promissio interiorum animorum coniunctionem, maiorem familiaritatem, amicitiamque teneriorem pariunt. Hinc vero delectationes carnales, luxuriæ motus consequi quis negaverit?

XXV. Perpetrant denique parentes duplex peccatum, cum turpia verba, & obscenos sermones proferunt, cum maledicta, & imprecationes effundunt, cum iuramenta, & blasphemias eructant coram filiis, cum ludis vetitis tempus terunt, cum luxui, & vanis pompis indulgent: quoniam his pravis exemplis in causa sunt cur filii hæc omnia addiscant, & paterna auctoritate audaciores effecti, eadem fere ut licita faciant. Quare Confessarii genitoribus istis differre debent absolutionis beneficium, donec ad bonam frugem redierint, & tot filiorum scandala amoverint.

CAPUT VII.

De potestate qua parentes pollent filios puniendi.

I. Quest. I. *Debent ne parentes non verbis modo, verum etiam poenis filios corripere, & punire?* Resp. Frequenter Scriptura inculcat parentibus, adhibendam esse virgam in filios: *Qui parit virga, odit filium suum; qui autem diligit illum, instanter erudit*: Prov. XIII. vers. 24. Virga nomine disciplina significatur, ut idem Salomon explicat cap. XXII. *Stultitia colligata est in corde pueri: virga discipline subigabit eam*. Parentes igitur non solum adhortationibus, instructionibus, & persuasionibus imbuant filios, sed virgam etiam adhibeant, ut si verbis, & consiliis obtinere nequeant

effectum, poenis additis assequantur. Quod idem Salomon innuit cap. XXIII. *Noli subtrahere a puero disciplinam. Si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percutes eum, & animam eius ab inferno liberabis*. Et Ecclesiasticus cap. xxx. inquit: *Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella, ut lateatur in novissimo suo*. Hæc sunt divina documenta quæ parentibus filiorum punitionem præscribunt. Verum parentum alii, carnali filiorum amore obcæcati, ab eorundem punitione abstinent, verentes ne mortem illis inferant, aut illorum sanitati noceant; ac si Deus, qui verberandos filios iubet, quique parentes filiis donavit, & a quo vita, sanitas, & mors pendet, ignoraret, moderatam punitionem nihil nocere corpori, animæ vero valde proficere: alii ira perciti non disciplinæ, sed furoris virgam in filios exercent. Cum isti, tum illi peccant.

II. Quest. II. *Quousque extendi licite potest parentum potestas verberandi filios?* Resp. D. Thomas 2. 2. q. lxxv. art. 2. regulam statuit quæ satis est ad resolvendos omnes casus qui occurrere in hac materia possunt. Nemo iure punire alium valet, nisi illi sit subiectus. Quo porro maior est potestas, eo est amplior puniendi facultas. Summa Principes fruuntur potestate in civitatibus, provinciarumque regimine: & ideo ultimo plectere supplicio subditos possunt, aut membrorum mutilationem præcipere. Paterna potestas ad regendam familiam limitata est, nec in filiorum vitam tollendam, aut corpus mutilandum extenditur. En verba Angelici loc. cit. ad 2. *Maior potestas maiorem debet habere coactionem. Sicut autem civitas est perfecta communitas; ita Princeps civitatis habet perfectam potestatem coercendi. Et ideo potest infligere poenas irreparabiles, scilicet occisionis, vel mutilationis. Pater autem, & dominus, qui præsumunt familie domesticæ, que est imperfecta communitas, habent imperfectam potestatem coercendi secundum leviores poenas, quæ non inferunt irreparabile nocuumtum. Et huiusmodi est verberatio. Verberare ergo patres possunt filios; secus mutilare corporis membra, aut vulnera gravia infligere, multo minus occidere, ut omnes docent. Solum addunt aliqui posse parentes licite filios occidere, tanquam ministros publicæ iustitiæ, quando nempe post latam sententiam mortis a iudice traduntur filii parentibus, ut hi mortis sententiam exequantur. Sic docet Leander disp. VII. q. v. pro qua sententia citat Dicaltilium, & Molinam. Verum & hæc opinio quamdam*

dam prodit deformitatem pietati contrariam. Nec prudentes iudices umquam occidendos filios parentibus tradunt. Verberare ergo dumtaxat filios possunt, & debent parentes, iusta occurrente causa; moderate tamen, & non iræ impetu, sed caritatis zelo.

III. Quæst. III. *Possunt ne parentes licite conicere filios in carcerem, aut poena atroci plectere?* Resp. Distinctione opus est. In carcerem perpetuum solus ille conicere potest qui publica potestate fruitur, ut Princeps. Inferiores vero, ut parentes, domini &c. possunt ad tempus urgente correctionis necessitate, filios in carcerem trudere, ut respiciant. Ira docet D. Thomas 2. 2. q. lxxv. art. 3. *In carcerem aliquem, vel qualitercumque detinere est illicitum, nisi fiat secundum ordinem iustitiae, aut in poenam, ad cautelam alicuius mali vitandi.* Nequeunt ergo parentes, ut iudices, sententiam perpetui carceris in filios ferre, quia hoc est præter illorum potestatem. Valent autem, ut patres, filios in vinculis, in carcere ad tempus custodire, ut eos corrigant, cohibeantque ab aliquo perpetrando flagitio. Possunt domo pellere, Principi tradere ad militiam, non tamen perpetuam, sed temporariam, ut illorum emendationem efficaciter procurent, animo eos liberandi, simul ac respuerint. Lege Molinam Tom. IV. tract. III. disp. II. num. 18. Leandrum disp. VII. quæst. VII. & alios ibi citatos. Antequam tamen parentes ad hæc extrema remedia deveniant, omnes prius mitiores poenas exequi debent.

IV. Peccant letaliter parentes, si poena atroci in filios animadvertant. Poena atrox est poena mortis, mutilationis, gravis vulneris, flagelli publici. Item percussiones, & verberationes adeo graves, quæ exponerent filios periculo vitæ, aut alicuius membri amittendi, vel notabiliter diminuendi. Duplex peccatum peccarent eiusmodi parentes, & crudelitatis, & scandali in filios, qui parentum exemplo facillime ferverent in alios. Si parentes animo tranquillo, & omni commotione sublata corrigerent filios, numquam excederent iustæ correctionis limites. Verum frequentissime parentum alii filios male moratos verberare negligunt carnali affectu ducti: alii furore abrepti non correctionem quaerunt, & curant caritate, & emendationis zelo; sed odium, & vindictam effundunt, explentque. Hæc extrema declinare, & mediam tenere viam difficile est. Sola caritas, & rectæ conscientie integritas hæc extrema devitare docent, & intra moderatæ corre-

ctionis fines linguam increpantium, & manus verberantium cohibent.

V. Quæst. IV. *Subiacent ne parentes excommunicationi, si filios Clericos correctionis causa verberent?* Resp. Excommunicatio lata est cap. Si quis suadente &c. xvii. qu. iv. in eos qui clericos percutiunt. Et primum omnes docent, posse parentes verberare filios Clericos in minoribus constitutos ordinibus ad correctionem, quin excommunicationem incurrant. Potestas hæc parentibus conceditur cap. Cum voluntate de sentent. excom. §. ultimo De Clericis in sacris constitutis distindunt Auctores. Negat Molina Tom. IV. disp. lvi. Quoniam laudatum cap. Cum voluntate concedit parentibus solam punitionem filiorum qui sunt minoribus tantum ordinibus insigniti. Plures pro hac sua opinione laudat. Dominicus Soto Lib. V. de iust. q. 11. art. 2. sub finem docet, Prælatos posse verberare subditos, etiam in sacris constitutos, ut patet ex disp. xlv. Idem de parentibus docet Sylvester verb. Excomm. vi. §. 4. Laudatus vero Sotus advertit consequentiam a Prælatibus ad parentes non esse adeo exploratam: eo quod illi publicam, secus isti, habeant potestatem. Subdit tamen, condemnandum haud esse magistrum, & multo minus (inquo ego) parentes, qui filios etiam in sacris constitutos corrigendi causa verberant, dum amore correctionis ducti, & moderationem servantes, neque illos propterea excommunicationem incurrere. Quoniam in cap. 1. de sentent. excom. absolute parentibus facultas conceditur corripiendi filios Clericos, nulla facta distinctione. Tum quia pater non temere verberat, dum amore correctionis percutit. Neque vi sacrorum ordinum filii paternæ potestati subducuntur. Quare cavere dumtaxat parentes debent ne temere, id est absque iusta causa, aut impellente ira, filios verberent. Gravior quoque debet esse causa, & exploratior, quæ moveat ad corripiendum filium Clericum in sacris quam in minoribus constitutum. In correctione enim respectum ad gradum, aetatem, conditionemque personæ corripiendæ haberi prudentia iuber. Si vero parentes, ira perciti, non correctionis zelo Clericos filios live in sacris, live in minoribus constitutos percutiant; excommunicationem incurrunt, ut omnes docent.

VI. Quæst. V. *Licetum ne parentibus est filios vendere, aut in pignus dare, extrema famis necessitate urgente?* Resp. Adfirmat communis sententia. Et hoc colligi posse videtur ex Scriptura: nam Iudei ad extre-

mam redacti inopiam, cum divites avari nolent auxilium præbere, filiorum, & filiarum venditionem decreverunt, ut habetur Esdræ Lib. II. cap. v. *Et erant qui dicerent: Filii nostri, & filiae nostræ multæ sunt nimis. Accipiamus pro pretio eorum frumentum, & comedamus, & vivamus.* Ius quoque civile patribus talem tribuit potestatem. Lib. I. & II. c. de Patribus qui filios suos distraxerunt &c. Hæc tamen consuetudo haud obtinet apud Christianos. Res est quæ in praxi vix contingere apud eosdem valet: ideo longiore non eget discussione. Si plura cupis, lege Dominicum Soto Lib. IV. de iust. qu. 11. Molinam Tom. I. de iust. disp. xxxiii. num. 21. Sanchez Lib. I. consil. cap. 1. dub. 13. Leandrum disp. VII. q. xiii. & alios plures ab eodem citatos, qui addunt, parentes posse filios vendere, non modo ob famis necessitatem, verum etiam ob aliam similem inopiam: puta, si pater esset occidendus, mutilandus, in servitutem adducendus, nisi filium vendat, etiam hoc in casu licitam filiorum venditionem pro patris redemptione asserunt: quoniam filius est portio quadam ipsius patris, seu est quid patris. Ergo iure naturæ filius tenetur in tanto discrimine parentibus succurrere minori incommodo quam quod perferre pater deberet. Servitus, quam filius vendendus subire deberet, magnum malum est; at comparatum morti, quæ oppetenda patri esset, leve evadit. Idcirco natura congruum videtur ut filius sustineat hoc minus malum, quo possit patri in extrema constituto calamitate succurrere.

VII. Hæc tamen intelligenda sunt de filiis sub patria potestate versantibus: secus de filiis emancipatis, in sacris constitutis, aut coniugatis, qui sui iuris evaserunt, ut communiter colligit Auctores ex legibus citatis. Patriam potestatem vendendi filios aliqui extendunt etiam ad matrem, extrema fame laborantem. Alii probabilius negant. Denique advertendum, quod si filius vendendus periculum subiret aut occisionis, aut mutilationis inferendæ ab emptore, tunc non esset licita venditio. Numquam enim licitum patri est vitam eripere filio, ut suam fervet. Pater venditum filium redimere tenetur, simul ac ad meliorem sortem fuerit restitutus, seu cum primum potuerit: & emptor dimittere emptum filium tenetur, continuo ac pretium in emptione solum sibi oblatum fuerit. Filius quippe venditus a patre necessitate presso non evadit servus absolute; sed serviendi tantummodo obligationem contrahit,

donec redemptum vel a patre, vel a quopiam alio fuerit.

CAPUT VIII.

De obligatione parentum alendi filios legitimos; & utrum peccent, dum eos exponunt.

I. Iure naturæ tenetur pater filio alimenta præbere. Dedit quippe ei vitam: ergo ei subministrare astringitur quæ sunt ad vitam servandam necessaria. Hæc tamen obligatio naturalis est in filios sub patria potestate constitutos; secus in filios sui iuris, qui propria industria alimenta comparare sibi valent. Si enim filii adulti, & extra patriam potestatem indigent, tunc caritatis, non naturæ lege iuvandi a patre sunt. Quare mortaliter peccat pater qui alimenta filio denegat: violat quippe hoc pacto legem aut naturalem, aut caritatis, aut canonicam. Quid si filii sint excommunicati, aut in exilium pulsi? Etiam tum pater tenetur. Filius namque proscriptus non est minus filius; ideo naturæ iure debet a patre alii. Si tamen filius proscriptus habeat unde vivat, poterit pater iustus de causis eidem alimenta subtrahere. Pariter, si filius excommunicatus persistat in excommunicatione, iustus pater eidem alimenta suspendet. Absolute tamen etiam filio excommunicato indigenti tenetur pater alimenta præstare, potissimum si non habeat unde vivat, nec proprio labore valeat sibi victum comparare. Idem dicendum de filio hæretico, si extreme indigeat: quoniam per hæresin filii prærogativam non amittit. Si tamen victum acquirere sibi filius valeat, ad nihil pater tenetur.

II. Quæst. I. *Quid nomine alimentorum veniat?* Resp. Potissimum victus, vestitus, & habitatio. Sub victus nomine intelligitur cibus, potus, corporisque cultus, seu ea omnia quæ ad alendum corpus communiter homines adhibere solent. Vestitus comprehendit vestes laneas, lineas, sericas, iuxta statum diversitatem, & secundum quod homines talis conditionis vestire consueverunt. Habitatio includit non solum domum, verum etiam congruam suppellectilem pro cubiculo ad iacendum, pro coquina ad cibos coquendos.

III. Quæst. II. *Sub alimentis comprehenduntur ne medicinae, expensæ in studiis, in funeribus?* Resp. Adfirmat communis opinio. De medicinis patet: quia corpori infirmo necessariae sunt medicinae, quemadmodum corpori sano cibus, proportionem servata. Spectanda tamen est hominum conditio, eaque

medicinæ exhibendæ quibus homines talis conditionis uti solent.

IV. De expensis quæ in studiis, vel artibus addiscendis a filiis pater facere tenetur, eadem est sententia. Distinctione tamen opus est. Dicitur est, patrem debere curare ut filii instruantur in iis disciplinis quæ proprium statum decent. Plebei imbuere filios debent in iis quæ decent plebeios homines, artifices in iis quæ artifices, & nobiles in iis quæ nobiles. Expensæ igitur faciendæ in addiscendis artibus quæ proprio statui congruunt, sub nomine alimentorum veniunt. Porro, si pater plebeius non leves impensas faceret, ut filium aleret in studiorum universitate, ad eas comparandas scientias quæ excedunt illius conditionem, quasque minime addiscere talis status iuvenes solent; tum pater ex liberalitate id ageret. Quare, si vellet has impensas computare inter portionem legitimæ, posset. Si tamen pater decedat, nulla facta istarum impensarum mentione, censetur easdem donasse, nec in divisione hereditatis computandæ a fratribus sunt. Quod tunc maxime locum habet, cum filius superfluas facit impensas, invito & reclamante patre, qui sæpe continuat impensas ob humanos respectus, & ad peiora vitanda incommoda. Æquum tamen non est ut hinc ceteri fratres detrimentum patiantur. Ne multa. Pater impensas necessarias, & sponte factas, ut filius imbuatur, & proficiat in scientiis, inter legitimam portionem supputare non debet. Quia quando sponte sub magistrorum cura illum constituit, eadem voluntate donare expensas censetur. Iure quippe filius reclamare posset, si minus aliquid perciperet in paternorum bonorum distributione ob expensas huiusmodi sponte factas a patre. Superfluas autem expensas, vel quod plures quam necessarium erat annos in addiscendis disciplinis consumpsit filius, vel quod pecunias dilapidavit in ludis, in conviviis, & rebus aliis non necessariis, repetere iure pater valet, & quandoque debet, si hinc ceteri fratres detrimentum grave sentiant.

V. Sive funeris impensæ comprehendantur sub nomine alimentorum, ut contendit Molina; sive secus, ut docet Bonacina; certum est penes omnes, ad has patrem teneri. Si enim iure caritatis quisque ad eas faciendas adstrictus esset, necessitate urgente; multo magis ad eas tenetur pater iure naturæ. Res clara est.

VI. Quæst. III. Tenetur ne pater alere filii uxorem? Resp. Si filius, consentiente

patre, uxorem duxerit, convenit penes omnes eum teneri ad alimenta præbenda etiam filii uxori. Disputatur in utramque partem, tenetur ne pater hæc alimenta dare, si filius, invito patre, indignam uxorem duxerit. Adfirmant Leander *disp. VIII. q. XIV.* Sanchez *Lib. IV. de matrim. disp. XXVI. n. 21.* Tamburinus *Lib. V. in Decal. cap. 1. §. III. n. 3.* & alii. Negant Ludovicus Lopez *I. Par. instr. cap. CCXCIV.* Covarruvias *in Epitom. II. Par. cap. VIII. §. 6. n. 45.* Hæc secunda opinio mihi magis probatur. Peccat enim filius graviter, invito rationabiliter patre, matrimonium contrahens; graviusque peccat, si præterea indignam ducat uxorem, cum insignem iniuriam inferat familiæ. In pœnam igitur æquissimam filii non tenetur pater uxori eius alimenta præbere. In hoc tamen casu legitimam filio dare deberet. Quod si pater renueret, alimenta impertienda essent. Alterutrum enim præter necessarium est.

VII. Quæst. IV. Sunt ne alimenta conferenda secundum naturæ necessitatem, an secundum personæ dignitatem? Resp. Si ius naturæ spectetur, primum alimenta conferenda sunt, prout sufficiunt ad alendam naturam, deinde quæ ad personæ statum, & conditionem attinent; idque iure ipso positivo confirmatur, prout colligitur ex cap. *Cum haberet de eo qui &c.* & ex *1. Sed & si quid. §. Sufficiens ff. de usufructu.* Et sane hoc communi sensui congruere videtur. Deceret ne Principis filium alimenta quibus vesci rustici solent? Quemadmodum ergo parentes in iis educare disciplinis filios debent quæ illorum statui conveniunt; sic quoque ea alimenta illis præbere tenentur quæ congruant illorum conditioni. Quod si perconteris, quænam sit istorum alimentorum regula; respondeo, ea alimenta præter propter assignanda esse filio quibus communiter instrui mensa parentum solet. Hæc alimenta in propria domo pater præbere filio debet; nec cogi pater potest ut extra propriam domum filium alatur. Si enim filius a patre alimenta suscipere velit, illius subdatur disciplina oportet. Si iure naturæ alere filium pater debet, eodem iure patris disciplinæ filius subiicitur: & quoties filius sponte, nulla urgente vera, & non ficta, necessitate, extra patrios lares habitare vult, toties pater liber est ab alimentorum onere. Quando autem extra domum iusta causa urgente versatur, alimenta pater præbere tenetur: inter quæ alimenta computari etiam provisio alienius domus debet, quam inhabitare filius pos-

possit. Si alimenta filius dilapidet, debet pater in dies singulos, & non plus, eidem alimenta conferre. Si & hæc dilapidet, non tenetur duplicata dare; quemadmodum, si legitimam dilapidaverit filius, non tenetur aliam pater dare, ut suo loco dicitur, quidquid alii in oppositum doceant.

VIII. Quæst. V. Peccant ne parentes, si filios suos in hospitali exponant alendos? Resp. Si parentes alere filios suos queunt, letaliter peccant, eos hospitali tradentes nutriendos. Ex iis quæ dicta sunt, responso patet. Iure quippe naturæ tenentur parentes nutrire filios. Peccant ergo, si hoc onus subire reculent. Accedit quod ius civile id confirmat *l. Necare ff. de libr. agnosc.* ubi hæc habentur: *Necare videtur, non tantum is qui partum suffocat, sed & is qui abiicit, & alimoniam denegat, & is qui publicis locis misericordia causa exponit, quam ipse non habet.* Et hæc est communis Theologorum, ac Iuristarum sententia. Advertit tamen Sotus in *II. dist. xlv. q. unic. art. 4. conc. 2.* cum Caietano in *Sum. verb. Adult.* & alii communiter, nullum contrahere peccatum parentes illos qui ne vitæ, vel infamiae periculum subeant, filios in hospitali collocant. Idemque dicendum, si id præstent, eo quod præ nimia egestate filios alere nequeunt: tunc enim eos aut hospitali, aut divitum ianuis exponere licite valent, ut meliori quo possunt modo filiorum vitæ consulant.

IX. Quæst. VI. Parentes divites qui ad evitandam matris infamiam hospitali tradunt filios nutriendos, tenentur ne restituere expensas? Resp. Si hospitali sit pauper, communiter asserunt Theologi contra Henriquez, teneri parentes divites ad impensarum solutionem. Si vero dives sit, plures negant, ut Layman, Tamburinus *Lib. V. cap. II. n. 5.* ubi citat etiam Dicastillo. Verum probabilior mihi sententia est, teneri parentes divites ad impensas solvendas, sive pauper sit, sive dives hospitali. Quoniam mens testatorum in eiusmodi hospitalibus erigendis, aut ditandis est pauperibus filiis prospicere. Neque enim præsumi ulla probabili coniectura potest, pios fideles suis legatis voluisse favere crudeli, atque impia parentum divitum avaritiæ. Accedit quod vix reperire est aliquid orphanotrophium ita opulentum, quamvis ingentibus amplisque abundet redditibus, quod attentæ pauperum egentiumque multitudinem superflua habeat in alendos divites eroganda. Hanc sententiam defendunt Caietanus in *Sum. verb. Adult.* Navarrus *cap. XVI. n. 48.* Azorius *III. Part. Lib. V. cap. VI. quæst. v.* Molina *Tom.*

IV. tract. III. disput. CIII. Vasquez de testam. cap. v. §. 1. n. 23. Lessius *Lib. II. cap. XIX. dub. 21.* Leander *disp. VIII. quæst. XXIII.* & alii plures ab eodem citati.

X. Hinc hospitale iure repetere expensas a parentibus valet, dum eos resciverit: & hoc fieri Panormi, fatetur ipse Tamburinus *loc. cit.* Easdem quoque expensas repetere a parentibus divitibus queunt tum consanguinei, tum pii fideles qui expositos ad suarum ianuarum filios aluerunt. De consanguineis communis opinio est. Negant vero de piis fidelibus Leander, Sanchez, & alii plures: quia, inquiunt, præsumitur, pios fideles sumptus fecisse titulo pietatis, & amoris Dei. Utrique titulo pietatis, & amoris Dei expositos filios alunt, ne pereant; at non propterea immunes evadunt parentes divites ab onere restitutionis; nec fideles ius amittunt cogendi eosdem parentes ad impensas solvendas. Dives qui larva pauperis sumpta eleemosynas quaerit, & accipit, ad restitutionem tenetur, quod pauperibus illas furatus sit. Expensas in educandis filiis expositis factas, veris pauperibus distribuissent pii fideles, nisi avari parentes fraude obstitissent. Quare nunquam ego ab onere istarum expensarum eximerem parentes divites; sed eos urgerem ut saltem tantumdem in veros pauperes distribuissent, posito quod pii fideles neglexerint easdem repetere expensas. Fatentur tamen vel ipsi adversarii, posse eiusmodi pios nutritores impensas repetere duobus in casibus: quando nempe qui nutrit filiam divitis parentis velit eam cum filio suo matrimonio iungere; & quando protestatus fuerit, se impensas a parentibus filii expositi repetiturum.

XI. Dominus qui servum suum infantem exponit Ecclesie, aut alterius pii fidelis ianua, ut alatur, peccat, si ipse habeat unde alatur; secus, si pauper sit, impotens ad illum nutriendum. Aliqui contendunt, tunc potius vendendum, aut donandum esse puerum servum. Non repugno, si obvia sit occasio.

XII. Quæst. VII. Peccat ne contra iustitiam, aut caritatem is cuius ianua expositus puer est, si alterius ianua illum exponat? Resp. Sanchez *Lib. I. consil. cap. v. dub. 5. n. 71.* contendit, hunc non peccare contra iustitiam, quia ex iustitia non tenetur eum alere. Verum non est adeo exploratum quod in quasi extrema necessitate non teneatur dives ex iustitia succurrere indigenti. At, ut ut sit de hoc, certum est illum peccare contra caritatem: quia in tali necessitate cuique diviti ligillatim onus incumbit prospiciendi pau-

pauperi. Nec plus ille quam hic astringitur. Ergo, cum æquale sit onus, ille qui primum occasione oblata illud subire omittit, peccat. Advertendum tamen, quod si is cuius ianua expositus est filius, Presbyter sit, virgo, vidua, aut alia persona, cuius fama in suspicionem adduci possit, tunc non peccaret, si alterius ianua puerum exponeret eo sine ne reputaretur eiusdem pater. Quandoquidem, si vera mater ad occultandum proprium crimen licite exponere filium valet, potiori iure ad præstare innocens virgo, aut vidua potest, ut notam gravis infamiae evadat. Potest etiam eiusmodi persona tradere hospitali puerum nutriendum, quin contra iustitiam, aut caritatem peccet. Quia hæc loca pia sunt in hunc finem instituta. Si vero hæc deficerent, tunc peccaret contra caritatem, si omitteret eum alere. Falsam reputo hac in re opinionem Leandri, qui *disp. VIII. qu. xxxi.* asserit, non peccare contra caritatem illum qui exponeret præfatum puerum alterius ianua, eo quod valde probabile sit, illo non subveniente, alium futurum qui subveniat. Si hæc ratio consisteret, vix umquam urgeret præceptum caritatis. Eadem probabili præsumptione etiam alter possit ad ianua quarti, & tertius ad ianua quarti puerum exponere. In his casibus singuli divites sigillatim tenentur implere caritatis præceptum, occasione data.

XIII. Quæst. VIII. *Tenetur ne solus pater vestituere hospitali alimenta subministrata filiis spuris?* Resp. Distinguendum est. Alimenta triennio mater præbere filio tenetur, si absque dedecore possit. Si ad evitandam infamiam nequeat lactare filium, tunc pater tenetur. Expleto triennio, omnia alimenta solus pater conferre tenetur, ut communiter docent omnes. Si tamen pater pauper sit, mater vero dives, hæc hospitali, patre deficiente, solvere impensas alimentorum debet. Orphani ali debent primum a parentum heredibus, deinde a consanguineis, post ab hospitali, & postremo fidelium stipe.

XIV. Parentes qui exponunt filios suos, privantur potestate patria; & filii expositi liberi evadunt, ut colligitur ex *cap.* Si a patre *de infantibus, & languidis*, & docent Azorius II. *Part. Lib. II. cap. xxvi. q. 1.* Leander *disp. VIII. quæst. xxxv.* ac communiter omnes. Domini pariter exponentes infantes servos iure domini privantur: servique evadunt liberi.

CAPUT IX.

De obligatione parentum alendi filios illegitimos, & spurios.

I. PRIMUM omnium varia filiorum genera distinguenda. Porro filiorum alii sunt naturales tantum; alii naturales, & legitimi; alii spurii; alii legitimi, & non naturales. Filii naturales tantum ita dicuntur qui extra matrimonium ex viro & femina solutis, sed tempore conceptionis nubere simul valentibus, procreati sunt. Naturales ideo vocantur, eo quod non coniugii honestas, sed maris & feminae congressus, belluarum more, illos ediderit. Naturales, & legitimos honestas matrimonii procreat. Spurii ex damnato per leges concubitu, puta ex adulterio, ex incestu, ex sacrilegio nascuntur. Legitimi denique, & non naturales generatione quidem filii non sunt; sed legum præscripto filii censentur, quales sunt ii qui adoptione filii vocantur. Plures hic institui quæstiones solent, quinam nempe dicantur filii naturales secundum ius canonicum, quinam secundum ius civile. Verum has ego prætereo quæstiones, quia præter regulas morum sunt.

II. Quæst. I. *Tenetur ne pater alimenta dare filio naturali?* Resp. Adfirmant omnes, quia, cum natura filii sint, iure naturæ alere eos pater debet. Idque præscriptum est tum canonico, tum civili iure. Quare pater nequit in suo testamento privare filios naturales necessarii alimentis ad vitam sustentandam.

III. Quæst. II. *Pater qui filiis legitimis caret, valet ne heredes omnium bonorum filios naturales instituire?* Resp. Nisi id peculiari lege vetitum sit, planum est patrem omnia bona sua libera legare posse filiis naturalibus, ea ratione qua valet cuique extraneo eadem bona, nulli oneri, seu conditioni subiecta, donare. Secus vero, si filios legitimos habeat: tunc enim duodecimam tantum partem potest naturali filio tribuere. Verum, ad hoc quod attinet, leges peculiare cuiusque Principatus spectandæ sunt. Siquidem, si nullæ sint leges vetantes, filii naturales succedunt patri ab intestato carenti filiis legitimis naturalibus, aut legitimis iure adoptionis, vel Principum rescripto legitimatis. Verum de hoc nihil ad nos, sed ad Iurisconsultos.

IV. Quæst. III. *Tenetur ne pater alimenta præbere filiis spuris?* Resp. Varia spuriorum genera distinguuntur. Generatim spurii appellantur qui nascuntur ex parentibus tempore conceptionis ad matrimonium ineptis, nisi

nisi dispensatio pontificia accedat, quæ impedimentum tollat. Loco spuriorum habentur ii qui incerto patre geniti sunt, ut filii meretricis cum pluribus viris concumbentis. Spurii tandem sunt ii qui, ut dictum est, ex nefario concubitu, nempe ex sacrilegio, adulterio, incestu, stupro, nascuntur. De his plura apud Iurisconsultos.

V. Ad propositam quæstionem communis sententia est, adstrictum parentem esse alimenta præbere filiis spuris. Hæc quippe spurii macula, & infamia non tollit quin reapse sint naturales: iure ergo naturæ alere eosdem debent, nisi aliqua peculiari lege vetitum sit. Porro non modo prohibitum non est parentibus alimenta filiis spuris dare, verum etiam præcipitur iisdem hoc onus subire, ut colligitur ex *cap.* Cum haberet *de eo qui duxit uxorem*, & ex *cap.* Cum per venerabilem, *qui filii sint legitimi*. Opponi solet S. Pii V. constitutio. Verum hæc solum aufert privilegia testandi in favorem spuriorum, quæ alicubi legibus particularibus concessa erant. Alimenta tamen necessaria etiam lege testamentaria legare filiis spuris pater valet, & tenetur ob rationem datam, quod iure naturæ filii sint: quæ alimenta danda sunt, & leganda iuxta personæ conditionem. Si fundus legetur in testamento pro alimentis spuriorum; his defunctis, fundus redit ad heredes parentum spuriorum, non ad heredes eorumdem spuriorum. Quia pater iure & naturæ, & communi alimenta tantum filio spurio præstare tenetur. Ergo, deficiente necessitate alimentorum, cessat obligatio. Hinc communior sententia docet, usumfructum, non dominium, spurios habere fundi assignati pro eorumdem alimentis.

VI. Quæst. IV. *Tenetur ne pater dotare filias spurias?* Resp. Probabilior sententia mihi est quod sicut pater tenetur eas alere, sic adstringatur easdem dotare. Dos quippe, & alimenta pro eodem accipi solent. Dos tamen debet esse intra limites præscriptos aut a lege, aut a status congruentia.

VII. Quæst. V. *Filii spurii Clericorum, vel Religiosorum sunt ne capaces recipiendi aliquid a patre via donationis, aut testamenti?* Resp. De hac quæstione fusc disputat Dominicus Soto *Lib. IV. quæst. v. artic. 1. ad 5.* & primo statuit, teneri patrem hunc filium spurium alere, quamdiu vivit. Potest etiam illi vivens donare tantum unde vivat. Advertit tamen, leges esse peculiare, quæ absolute vetant parentibus ne quidquam testamenti filiis eiusmodi spuris relinquunt. Quæ

statuta obligare in conscientia, asserit Sotus, subdens, quod, si pater relinquat bona amico, hac conditione ut filio spurio eadem porrigat, donatio nulla sit. Circa hæc tamen consulendæ sunt leges cuiusque nationis. Nam, si ius naturæ spectetur, nihil vetat quominus pater, etsi Sacerdos, si domini capax sit, habeatque bona sua propria, valeat eadem donare spurio filio.

VIII. Quæst. VI. *Tenetur ne mater, æque ac pater, filium spurium alere?* Resp. Hoc onus primum incumbit patri, postea matri, excepto primo triennio, in quo mater principaliter adstringitur filium lactare, & educare.

IX. Quæst. VII. *Debent ne matres filios suos proprio lacte alere?* Resp. Adfirmant omnes, non Christiani modo, verum etiam ipsi Ethnici. Plutarcus *opusc. de educand. liberis*, inquit: Ideo duo data sunt uberibus matribus, ut, si mater uno partu gemellos edidisset, uterque haberet sui alimenti fontem. Favorinus Philosophus apud A. Gellium *Lib. XIII. Noct. Att. cap. 1.* peracute, & acriter invehitur in matres quæ, cum in utero aluerint ferum ignotum occultumque, renuant lactare filium quem vident, quem amplectuntur, quem osculantur. Et hoc (inquit) contra naturam imperfectum, atque dimidiatum matris genus, peperisse, ac statim ab se se abiicisse: aluisse in utero sanguine suo nescio quid quod non videret; non alere nunc suo lacte quod videat iam viventem, iam hominem, iam matris officia implorantem? An tu quoque, inquit, putas naturam feminis mammaram ubera, quasi quosdam navulos venustiores, non liberorum alendorum, sed ornandi pectoris causa dedisse? Sic enim, quod a nobis scilicet abest, pleraque istæ prodigiosa mulieres fontem illum sanctissimum corporis, generis humani educatorem arefacere, & extinguere, cum periculo quoque averis corruptique lactis laborant, tamquam pulchritudinis sibi insignia devenisset. . . . quantulum hinc abest, iam perfectum, iam genitum, iam filium, proprii, atque consueti, atque cognati sanguinis alimonia privare? Sed nihil interest (hoc enim dicitur) dum alatur, & vivat, cuius id lacte fiat. Cur igitur iste qui hoc dicit, se in capessendis nature sensibus tam obscuravit, non id quoque nihil interesse putat, cuius in corpore, cuiusque ex sanguine concretus homo, & coalitus sit? An qui a spiritu multo, & colore exalbit, non idem sanguis est nunc in uberibus, qui in utero fuit? Nonne hac quoque in re solentia nature evidens est, quod postquam sanguis ille opifex in penetralibus suis omne

anne corpus hominis finxit, adventante iam partus tempore, in supernas se partes profert, & ad fovendam vitam atque lucis rudimenta pre-
sto est, & recens natis notum, & familiarem victum offert? Quamobrem non frustra creditum est, sicuti valeat ad frangendas animi, atque corporis similitudines vis & natura feminis, non secus ad eandem rem, lactis quoque ingenia, & proprietates valere. Neque in hominibus id solum, sed in peculibus quoque animalibus. Nam, si ovum lacte hedi, aut caprarum agni alerentur, constat ferine in his lanam duriores, in illis capillum gigni teneriores. In arboribus etiam, & frugibus maior plerumque vis, & potestas est ad earum mollem vel detractam lam, vel augendam, aquarum, atque terrarum quo alunt, quam ipsius, quod iacitur, seminis. Ac saepe videas, arborem letam, & nitentem in locum alium transpositam, deterioris terre succo deperisse. Quae, malum, igitur ratio est, nobilitatem istam nati modo hominis, corpusque & animum benigne ingenitis primordiis inchoatum, insitivo, degenerique alimento lactis alieni committere? Praesertim, si ista, quam ad prebendum lac tunc adhiberis, aut servas, aut servilis, & ut plerumque solet, externa, atque barbara nationis, si improba, si informis, si impudica, si temulenta est. Nam plerumque sine discrimine, quocumque id temporis lactans est, adhiberi solet. Patiemur ne igitur infantem hunc nostrum pernicioso contagio infici; & spiritum ducere in animum, atque in corpus suum ex corpore, & animo deterrimo? Id ipsum est quod saepenumero miramur, quosdam puelliarum mulierum liberos parentum suorum neque corporibus, neque animis similes existere. Quoniam videlicet in moribus inolescendis magnam ferre partem ingenium altricis, & natura lactis tenet: quae tam a principio imbuta paterni seminis concretione, ex matris etiam corpore, & animo recentem indolem configurat. Prater haec autem quis illud etiam negligere, aspernarique possit quod quae partus suos deserunt, ablegantque ab se se, & aliis nutriendos dedunt, vinculum illud, coagulumque animi, atque amoris quo parentes cum filiis natura conjociat, interferunt, aut certe quidem diluunt, deterruntque. Nam, ubi infantis aliorum dati facta ex oculis amotio est, vigor illa matris fragrantie sensum, atque pulsatim restringitur, omnique impatientissima sollicitudinis strepitus conflescit. Neque multo minor mandati ad nutricem aliam filii, quae a matre amissa, oblivio est. Ipsius quoque infantis affectio-

animi, amoris, consuetudinis, in ea sola, unde alitur, occupatur. Et proinde (ut in expertis usu venit) matris quo genuit, neque sensum ullum, neque desiderium capit. Ac propterea obliteratis, & abolitis naturae pietatis alimentis, quidquid ita educati liberi amare patrem, atque matrem videntur, magnam ferre partem numquam naturalis ille amor est, sed civilis, & opinabilis.

X. Haec, licet paullulum prolixa, ex Ethnico Favorino Philosopho apud Gellium describere volui, ut hinc colligant Christiani, quantum inferant suae professioni dedecoris, dum ab iis legibus deciscunt quarum observantiam tanta rationum efficacitate, tanto acuminis, & tot exemplis adeo obvis Ethnici inculcant, urgentque. Planta ipse, si in asperius solum transferantur, si oleastris silvestribus inferantur, si agni ovium capris lactandis dentur, deteriores evadunt. Quanto maius ergo detrimentum subibunt infantes, cum ab alienis nutricibus semper inferioris conditionis, morumque varietate dissimilibus, lactari curantur? Similia habet Macrobius Lib. V. Saturnal. cap. xi. E nostris vero D. Gregorius Magnus in respon. ad Augustinum Anglum cap. x. D. Ambrosius super Genes. cap. xxvii. & epist. lxi. pravam vocant consuetudinem illarum matrum quae alienis feminis filios suos lactandos praebent. Et communiter Theologi id docent.

XI. Quaest. VIII. Nobilitas matris est ne causa sufficiens, ut excusetur a lactando filio uberibus propriis? Resp. Adfirmant communiter recentiores: quia, inquit, obtinet consuetudo ut nobiles mulieres non proprio, sed nutricum ubere filios lactent. Quo vigente more, dedecus subirent, si pueros suos lactarent. Ius naturae, inquit Catalanus P. II. q. xvi. cap. v. cum suo Bonacina, apud quem legit alios Theologos, ut frequentissime fatetur, solum praecipit ut filii alantur, non autem ut proprio ubere id fiat. Si loco aut Bonacinae, aut Tamburini legisset, non dico Gregorium, & Ambrosium, sed Plutarchum, Macrobius, Favorinum, aliosque Ethnicos; comperisset docentes, matres teneri non modo alere infantes suos, sed etiam lactare uere proprio. Pro citata opinione P. Leander disp. viii. quaest. lxxv. plures recentiores laudat.

XII. Si, quod ipse sentio, promovere mihi licet, haec recentiorum sententia, non alio nititur momento quam consueto principio aptandi leges tum divinas, tum naturales hominum moribus. Quanam, quaeso, ratio-

tionem sola nobilitas causa legitima erit ut ab hoc naturae onere solvendo liberae sint nobiles feminae? Natura praecipit, inquit nostri iuniores, ut pueri lactentur, secus a propria matre. Adversus tamen hoc inane commentum clamat communis sensus. Si natura lactare dumtaxat praescribit infantes; matres ergo omnes poterunt indiscriminatum alienis nutricibus filios alere? Ad id quod Leander cum aliis recentioribus opponit, nobiles feminas dedecere infantes lactare suos, ignominiamque contrahere, si id praesent; respondeo, immo rationem istam dedecere christianam professionem, quae mundo, vanisque pompis renuntiandi onus imponit. Ignominiam contrahunt penes homines, feminasque mundanum fastum, voluptatemque sectantes, fugientes incommoda; secus vero apud christianae legis cultores. D. Augustinus enarratione in Ps. xlix. advertit, Paulum Apostolum non propterea abstinuisse a lactandis parvulis in fide, eo quod mali homines detraherent. Factus sum parvulus in medio vestrum, tamquam nutrix fovens filios suos. Non nutrix nutriens filios alienos, sed nutrix fovens filios suos. Sunt enim matres quae, cum pepererint, dant nutricibus. Illae quae pepererunt, non fovent filios suos, quia nutriendos dederunt; illae autem quae fovent, non suos fovent, sed alienos. Iste vero ipse pepererat, ipse fovebat, nulli nutrici, quem pepererat, committebat. Dixerat enim: Quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Fovebat ergo, & lactabat. Paulum ergo matribus imitandum proponit Augustinus. Gregorius Magnus loc. cit. cuius textus refertur a Gratiano cap. Ad eius vero dist. v. hanc consuetudinem, tamquam vitiosam pravamque, reiicit, inquit: Ad eius vero concubium vir suus accedere non debet, quousque qui gignitur, ablaeterur. Prava autem consuetudo in conjugatorum moribus irrepsit, ut filios suos, quos gignunt, nutrire mulieres contemnunt, eosque ad nutriendum aliis mulieribus tradant. Ambrosius Lib. III. de Abrahamo cap. vii. Provocantur feminae meminisse dignitatis suae, & lactare filios suos: haec enim matrum gratia, hic honos, quo se propriis commendent viris. Legant recentiores apud Favorinum Philosophum rationum momenta, eaque expendant. Si dedecori sibi non ducant feminae nobiles tumentem uterum praeferre, novem mensium spatio embryonem, fetum, nescio quid, gestare; qua fronte ignominie sibi vertent lactare infantem illum ob cuius partum pressuram non meminerunt pro-

pter gaudium? Nobilitatis excusatio est maioris criminis argumentum. Plebeiae mulieres excusari possent ob labores assiduos, ob victus inopiam, obque plura alia incommoda. Contra, nobiles selectioribus vescuntur epulis, a laboribus abstinent, quin otio turpiter diffuunt. Quid ergo lactare infantes renuunt? Ut venustiores appareant, ut pompis, theatris, ludis indulgeant; ut ad voluptatem, ad incontinentiam, ad libidinem se se validiores fervent? Assignent nobis iuniores nostri honestam aliquam rationem cur feminae ob solam nobilitatem immunes evadant a filiis suis lactandis. Alia ne pro nobilibus, alia pro plebeiis feminis naturalis lex, aliud Evangelium? Nullo ergo modo sive nobiles, sive regia matres absolute ab hoc naturae debito liberae sunt. Hanc nostram opinionem praeter ethnicos Philosophos, sanctosque Ecclesiae Patres docent Covarruvias in Epitom. II. F. cap. vii. §. 6. num. 13. Tiraquellus in tract. Nobilit. cap. xx. Harbona Anno 3. q. 1. n. 3. Franciscus Genettus tract. 4. precept. cap. 111. & plures alii. Non me fugit, plures dicturos: Numquid idcirco ad infernum detruentes nobiles feminas omnes? Sed egenas istas, ore christiano indignas, contemno. Quid naturae lex praecipiat, pando: arcanum damnationis Deo relinquo.

XIII. Istius pravae consuetudinis, unde tot gravia & ingentia mala proficiuntur, in causa sunt etiam Parochi, & Confessarii, qui assentiuntur his matribus, & morem hunc, tamquam innocuum, eisdem permittunt: cum eas deberent reprehendere, & maiora qua possent prudentia exhortari ad officia christianae matris implenda. Sane, si Parochi declamarent, si Confessarii corripserent has vanas, & nimium a naturae legibus desciscientes matres, abusus hic non tam late manaret. Verum quia matres Parochos, & Confessarios sibi faventes habent; quia Parochi, & Confessarii sub Casuistarum patrocinio conquiescunt: idcirco corruptela ubique fere grassatur. Hinc consequitur quod matres, quae ablaetandos infantes aliis feminis, potius magistris, donec adoleverint, educandos tradunt, videntur matrimonium iniisse ad libidinem solum explendam; cum potissimum, atque honestissimum coniugii onus, filiorum scilicet curam, subire detraherent. Exalcent ergo, nisi penas luere velint, vocem suam Parochi, Confessarii, & Concionatores, doceantque matres, quam grave sit onus istud, praesertim malis quae ab usum huiusmodi consequuntur, spectatis: & nobilibus feminis

identidem ac sæpe exponant gravissima rationum momenta vi quorum hoc onere lactandi infantes suos adstringuntur.

XIV. Quæst. IX. *Levem ne, an gravem culpam contrahunt femine nobiles que renuunt lactare filios suos? Que vero sunt causæ ab omni culpa excusantes?* Resp. Culpam committere eiusmodi matres, mihi certum est, præcisum vero culpæ gradum penitus ignoro. Letalem non esse, communis Theologorum sententia est. Inter venialia vero crimina reputatur grave, potissimum ob ea quæ hinc proficiuntur incommoda. Causæ porro eximentes ab omni culpa sunt. I. imbecillitas matris, quæ sine gravi detrimento nequit filium lactare. II. paupertas, quæ cibos sufficientes ad hæc producendum habere non permittit. III. mamillarum siccitas. IV. si infanti mater contraheret, eo quod ignoretur, infantem esse eiusdem filium; vel rationes adsint ob quas iudicare licet, revera eiusdem non esse filium. Si venialis tantum culpa est, iniqui multi, quod mater lactare filium negligat; non erat cur tam prolixè ageres. Ita ratiocinantur iuniores. Sed repono ego. Culpam committi, certo scio: culpæ gradum ignoro. Abstinendum autem a culpis omnibus Scriptura sacra imperat.

XV. Quæst. X. *Peccat ne graviter mater illa que ob aliquam ex recensitis causis nequit lactare filium, si negligat bonam querere nutricem?* Resp. Adfirmant vel ipsi benigniores Probabilitæ. Leander *disp. x. qu. lxxxvii. Trullenchus Libr. IV. in Decal. Bonacina in 4. præcep. disput. vi. quæst. unic. punct. 6. §. I. n. 4.* quibus prævit Navarrus in *Man. cap. xiv. n. 17.* Ratio evidens est: quoniam ex mala nutricia ubere grave detrimentum infans patitur. Gravis tamen negligentia, & oscitantia sit oportet, ut culpa mortalis contrahatur.

XVI. Quæst. XI. *Quando mater impotens est filium lactare, tenetur ne pater impensas facere in quaerenda nutrice?* Resp. Communis opinio docet, ad patrem hanc curam spectare. Obligatio enim lactandi filios personalis est. Legitima autem impotentia posita, mater immunis evadit; nec tenetur per nutricem lactare filium; sed onus istud ad patrem devolvitur; quemadmodum, transacto triennio, non mater, sed pater alimenta præstare debet. Tamen, si pater impotens sit, tunc mater adstringitur per nutricem lactare filium, etiam illegitimum.

XVII. Quæst. XII. *Tenetur ne pater ducere filiam que nubere velit?* Resp. Adfirmant omnes; quia dos succedit loco alimen-

torum. Porro alimenta iure naturæ debentur ergo & dos. Quin, tamen si filia dives esset, & alimentis non egeret, nec pater ea præstare teneretur, dotem tamen denegare non posset.

XVIII. Quæst. XIII. *Quid, si indigna nubere velit, repugante patre?* Si maior sit vigintiquinque annorum, tenetur adhuc pater eam dotare, quia in mora fuit eam marito tradendi. Quare culpæ patris vertitur, quod indigno nubat. Si minor vigintiquinque annorum sit, & indigno nubere velit, repugnante patre; hic a dotedanda liber est: nisi tanta sit paupertas filię, ut necessariis alimentis egeat. Tunc enim caritatis lege adstringitur pater prospicere filię, ne fame pereat: secus, si habeat illa unde se alere queat.

XIX. Quæst. XIV. *Occurrunt ne causæ cur parentes alimenta filiis denegare valeant?* Resp. Quas ob causas valet pater filios exheredare, ob easdem etiam alimenta subtrahere eisdem valet: alimenta, inquam, congrua statui: nam quæ sunt necessaria ad vitam sustentandam, numquam detrahi licite possunt, quia numquam licet homines necare. Perirent autem filii necessario alimentis sublato.

XX. Quæst. XV. *Que, & quot sunt causæ ob quas exheredare filios parentes valent?* Resp. Quatuordecim assignantur. I. Si manus filius in patrem iniecerit, excepta causa necessaria, ut esset defensio sui ipsius, vel patriæ, vel proximi. II. Si verba protulerit in patrem, iudicis arbitrio graviter iniuriosa. III. Si in iudicio patrem, matremve accusaverit; dummodo crimen non sit contra patriam, vel Principem. IV. Si cum veneficis filius conversetur, aut veneficus sit. V. Si parentum vitæ insidias struxerit. VI. Si uxorem patris, aut eiusdem concubinam agnoverit. VII. Si delatione filii in iudicio facta grave dispendium pater expertus sit. VIII. Si pro persona, aut debito patris noluerit fidei iurare. IX. Si patrem, aut matrem impederit testamentum condere. X. Si filius societatem inierit cum mimis, & arenariis, qui pacto pretio has artes exercent. XI. Si filia nubere, dotem præbente patre, recusaverit, ut luxuriosam vitam ducat. XII. Si patrem, aut matrem amentem urare filius neglexerit. XIII. Si captivos parentes redimere contempserit filius. XIV. Si filius a fide catholica desiverit. Hæc quatuordecim causæ recensentur in *Authentica Justiniani.*

CA-

CAPUT X.

De obligatione mariti erga uxorem.

I. **A** Deo arctum est coniugum vinculum, ut una caro uterque reputetur. D. Thomas 2. 2. q. xxvi. artic. ii. duplicem amoris inter coniuges rationem exponit his verbis. *Gradus dilectionis attendi potest & secundum rationem boni, & secundum coniunctionem ad diligentem. Secundum ergo rationem boni, quod est obiectum dilectionis, magis sunt diligendi parentes quam uxor: quia diliguntur sub ratione principii, & eminentioris cuiusdam boni. Secundum autem rationem coniunctionis magis diligenda est uxor: quia uxor coniungitur viro, ut una caro existens, secundum illud Matth. xix. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Et ideo intensius diligitur uxor. Sed maior reverentia est parentibus exhibenda.* En sensum germanum in quo intelligendus est textus Genesios 11. *Quam ob rem relinquet homo patrem suum, & matrem, & adheret uxori suæ: & erunt duo in carne una.* Ardens ergo, sincerus, & suavis sit oportet mariti amor in uxorem, quam ut sociam ex suo latere avulsam habere debet, secus ut servam. Subiecta mulier est marito in domus regimine; at in ceteris sociæ est. Valet eam maritus corripere, admonere, & post tertiam admonitionem immoderate verberare. *Leg. Rei iudic. ff. Solutio matrimonio.* Atrox tamen verberatio vetita est marito: quam si in uxorem exerceat, peccat plus minusve iuxta maiorem aut minorem verberationem.

II. Quæst. I. *Tenetur ne maritus alere uxorem?* Resp. Adfirmant omnes: idque statutum est *l. dotis fructus ff. de re iudotali.* In controversiam vocant, num alimenta præstare maritus debeat uxori quam sine dote duxit. Cui quæstioni ut respondeatur, distinctione opus est. Si maritus libere duxit uxorem, nulla petita dote; sibi imputare debet quod dote careat. Interdum dos tacite promissa intelligitur, quando nimirum uxor dives est: tunc enim, quamvis expresse dos non petatur, reapse intelligitur: quia dos comitatur uxorem, & maritus eam cogere potest ut dotem sibi contituit; alioquin alimenta denegare licite valet. Si uxor divitiis careat, quamquam pater dives sit, non possunt denegari alimenta; etiam si pater præbere dotem recuset. Postremum, si uxor constitutam dotem solvere negligat, potest maritus alimenta denegare, donec solvat, si habeat unde solvat. Debitum tamen coniugale

ob dotis defectum negare nequit: quia reditio debiti ex vinculo matrimoniali oritur; alimenta vero doti respondent.

III. Quæst. II. *Adstringitur ne maritus alimenta præbere uxori, non soluta debita dote, ob obsequia ab eadem sibi præstita?* Resp. Opinio negans probabilius videtur. Siquidem duo uxor præstare marito debet, nempe obsequium ratione societatis coniugalis, & dotem ob vitam alendam. Solutio unius non supplet defectum alterius.

IV. Quæst. III. *Quando uxor a marito sine iusta causa recedit, exigere ne alimenta potest?* Resp. Negat communis opinio: quia vi fœderis coniugalis obsequi, & infervere marito debet. Porro qui non facit quod debet, non recipit quod oportet. *L. Si ex C. de condit. insertis.* Secus vero dicendum, si maritus in causa fuerit cur recesserit. Causa iusta recessus esse potest nimia verberatio, secus moderata. Quare, si uxor recederet a marito ob moderatam punitionem, alimenta frustra repeteret.

V. Quæst. IV. *Tenetur ne maritus alimenta præbere uxori adulteræ?* Resp. Multi distinguunt, aiuntque, maritum non posse denegare alimenta uxori adulteræ in foro exteriori, donec iudicis sententia uxor adulteræ declarata sit; posse vero in foro interiori, quando certus esset eam esse adulteram; sicuti in hoc casu a tori societate repellere eam potest. Et hæc videtur communior opinio. Uxor enim suo adulterio ius amittit ad dotem, & ad alimenta, quoties certo constat eiusdem adulterium. Hæc tamen tali moderamine accipienda sunt, ut maritus, iure attento coniugii, id præstare valeat. Ceterum, spectata caritatis lege, si uxor extrema fame laboraret cum periculo gravi percundi; tunc, quemadmodum ceteri fideles, quin potiori titulo, maritus eidem tantum alimenti præbere deberet, quantum sat esset ad vitam sustentandam. Durante vero lite super divortio faciendo ob adulterium ad tribunal delatum, maritus alimenta, & expensas in foro exteriori solvere tenetur; secus in foro interiori: quia quantum ad privatam separationem iudex, & dominus maritus reputatur, deprehensa uxore in manifesto adulterio: sicuti e contrario uxor denegare debitum marito evidenter adulterio potest. Hæc tamen dicta sunt absque præiudicio eorum quæ alibi dicturi sumus de distinctione fori interni & externi. Quia hæc distinctio non adeo frequens est, ut non pauci Theologi existimant. Ob adulterii suspitionem suspendere nequit maritus alimenta, ut

propter oscula : quamvis sit graviter corripienda uxor ; & nisi desistat, tunc alimenta subtrahenda sunt . Addiderim , spectandam esse osculorum , & amplexuum conditionem . Nam si fortuito quis , aut amicitiae gratia uxorem alterius osculatus fuerit ; prima vice prudens dissimulatio , & correptio sufficit . At si oscula lasciva ex circumstantiis deprehensa fuerint ; tunc & alimenta denegare , & tori cohabitationem suspendere marito licitum erit . Quando autem uxor marito licitem intencat , ut divortium obtineat ob adulterium ab eodem perpetratum ; convenit penes omnes , uxori subministranda a marito alimenta , & expensas , ne ob harum defectum causa cadat , seseque defendere nequeat .

V. Quæst. V. *Maritus tenetur ne cum uxore cohabitare?* Resp. Adfirmant omnes . Hæc quippe cohabitatio est unum ex præcipuis matrimonii debitis , quod ut mutuo impleant coniuges , patrem , & matrem deserere debent . In hunc quippe finem institutum matrimonium est , ut coniuges sobolem generent . Ad hanc vero generationem necessaria est cohabitatio . Gravis culpa proinde est hæc cohabitationis suspensio , iusta causa sublata , ut colligitur ex Matth. v. *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari* . Hæc cohabitatio , non materialis in eadem domo , sed coniugalis in eodem toro sit oportet .

¶ VII. Causæ legitimæ ob quas suspendi cohabitatio licite valet , sunt sequentes . I. Gestio negotiorum familie . II. Exilium iudicis sententia præscriptum . III. Vitæ periculum . IV. Consensus mutuos ad continentiam servandam , remoto incontinentiæ periculo . V. Bellum Principis Imperio susceptum . VI. Brevis peregrinatio : longa enim , repugnante uxore , suscipi nequit . Non tenetur secum in peregrinatione uxorem ducere , quia dedecet mulieres peregrinari .

VIII. Tandem , cum vir sit mulieris capax , & rector curare debet ut uxor christiane professionis mania impleat , ut præcepta legis divinx , tum ecclesiasticæ exequatur . Peccant mariti , dum ieiunia Ecclesiæ servari ab uxore non sinunt , veriti ne graciliores evadant , minusque aptæ ad reddendum debitum ; aut venustatem deperdant ; quidquid in oppositum fabulentur iuniores Casuistæ non pauci . Moderata quippe ieiunia ab Ecclesiâ præscripta nequaquam impediunt temperata matrimonii officia . Porro ob saturandam libidinem non sunt Ecclesiæ mandata negligenda . Quare , nisi adsit peculiaris infirmi-

tas , vix evenire potest ut ob debitum reddendum sint negligenda ieiunia præcepta . Quid quod tempore ieiuniorum continentiam iuxta antiquam sanctamque disciplinam servare coniuges deberent ?

C A P U T X I.

De obligatione uxoris erga maritum .

I. **H**onorem , & obedientiam debent maritis suis uxores . Lege naturali mulier subdita viro est ; iure vero divino uxores honorare , ac revereri maritos , illisque obedire tenentur . *Sub viri potestate eris , & ipse dominabitur tui* . Genes. cap. III. & D. Paulus ad Coloss. III. *Mulieres subdite estote viro , sicut oportet , in Domino : & alibi Quæ autem nupta est , cogitat quomodo placeat viro* . D. Petrus Epist. I. cap. III. *Similiter & mulieres subdite sint viro suis , ut & si qui non credunt verbo , per mulierum conversationem sine verbo lucrifaciant* . Modestæ & christiane uxorum conversationi tantam vim D. Petrus tribuit , ut eam efficaciorē reputet ad emollienda maritorum corda quam ipsam Concionatorum eloquentiam . Vi contractus matrimonialis tenetur , nedum ut femina , verum etiam ut uxor , viro obedire in iis quæ regimen familiæ spectant . Si in rebus gravioris momenti subitici detrectet , letaliter peccat ; fecus , si res leves sint .

II. Quæst. I. *Peccat ne graviter mulier quæ marito præcipienti ut abstinat a vanis , superfluisque indumentis , & a moribus minus compositis , obedire renuit?* Resp. Negat Leander dip. II. quæst. XII. dummodo absit contemptus & contumacia : quia , inquit , quamvis præceptum sit iustum , non tamen uxor tenetur illi obedire sub tanta culpa ob materia levitatem . Pro eadem opinione laudat Navarrum , Sayrum , & Trullenchum . De more Leander laxiora defendit . In quæstione de peccato mortali semper præ oculis habenda D. Thomæ doctrina est , quod nimirum alea , periculique plena sit definitio .

III. Peccare ergo dicimus uxorem , mariti prohibentis vana , superfluaque ornamenta , & incompósitos mores , mandato refragantem . Quod opponunt , materiam huiusmodi levem esse , futile est . Neque adfirmari , neque negari hoc absolute potest , sed ex circumstantiarum varietate colligi debet . Contingere valet maritum talis esse morositas , severitatis , & superstitionis , ut honestum , ac decentem ornatum uxori prohibere velit . Verum , cum mulieres ad vana pronaminiuntur ,

sunt , frequentius evenit ut earumdem ornamenta , fuci , & vanitates gravem exhibeant marito prohibendi materiam . Hinc frequentissime peccare uxores letaliter planum est , dum maritis suis , qui hæc vetant , reluctantur .

IV. Quæst. II. *Quandonam uxor in domo regimine marito se se opponere licite potest?* Resp. Quoties accidit ut maritus mala perpetret , toties uxor contra mariti præceptum licite potest mala omnia pro viribus impedire , seseque mandatis eiusdem opponere . Puta , si maritus bona prodigat in ludos , comestiones , aliaque illicita ; si necessaria item pro alenda familia subministrare maritus recuset ; tunc uxor potest clam accipere ea quæ revera requiruntur ad familiam regendam ; & obsistere ne maritus bona dilapidet . Cavendum tamen uxori est ne maritum ad iram , ad blasphemias , ad rixas provocet . Peccare enim frequenter potest , si nimia sua loquacitate , turgidoque animo detis sese opponens mariti , illum iritet , & ad furorem concitet .

V. Quæst. III. *Quæ obsequia præstare uxor marito debet?* Resp. Quod uxor teneatur inservire marito , omnes fatentur : licet enim sit sociæ , est tamen quasi serva ; atque adeo familiæ servitia exequi debet , ut condire cibos , domum verrere , pannos lavare , discitilas vestes refarcire , & cetera id genus obsequia præstare . Potissimum vero ægrotanti marito singulari affectu assistere debet . Disputant in utramque partem Theologi , utrum uxor nobilis hæc vilia obsequia præstare debeat . Negant Salmanticenses tract. XXIV. cap. unic. punct. 3. §. 2. n. 56. Leander disp. II. q. XVI. Sanchez , Fagundez , Rosella , aliique penes eosdem . Verum recensita ministeria haud sunt tam vilia , ut nobilem dedecent uxorem . An nobilitas turpis otii causa erit? An nihil agere nobilitatis privilegium est? Regere familiam , & gubernare domum maritus , & uxor debent : ille ut dominus , hæc quasi serva : ille imperando , & quæ pro victu , & vestitu necessaria sunt , conquirendo ; ista inferiora ministeria exequendo . Maritus , qui domus negotia servis peragenda committit , brevi familiam destruit . Uxor quæ famulatus domesticæ servitiæ remittit , muneri suo minime satisfacit . Utraque tamen opinio conciliari potest , si dixerimus , uxorem nobilem , divitemque munus suum implere , si servis invigilet , si curet ut res domesticæ conserventur , & ea omnia fiant a servis quæ in domo utilitatem conferunt ; ipsa vero

Conc. Theol. Tom. IV.

honestiora ministeria obeat . Ætate hæc nostra uxores nobiles frequentissime peccant , quod otio disfluant , quod rem domesticam prorsus negligant , ut vanitatibus , pompis , ludis , oblectamentis , theatris indulgeant . Quare increpare eas Confessarius debet ; & nisi quæ sunt uxoris propria , status conditione spectata , exequi parata sint , ab altari arceantur . Sint a vilibus servitiis exemptæ : ideo ne otiosæ manus licitæ eisdem erunt ? Qui non laborat , non manducet , inquit D. Paulus : hæcque peccati poena omnes Adæ filios afficit . Si nobilitas divitiis careat , ut nimirum servos conducere nequeat ; fatentur omnes tunc uxorem adstringi fervorum officia peragere .

VI. Quæst. IV. *Peccat ne uxor , si cohabitare cum marito , illumque alio migrantem sequi renuat?* Resp. Adfirmant omnes Theologi , tum ob redditionem debiti conjugalis , tum ob obsequia marito præstanda . Maritum alio commigrantem sequi mulier adstringitur , ut habetur in cap. *Unaqueque XIII. qu. II. Unaqueque mulier sequatur virum suum , sive in vita , sive in morte* . Quod tamen verum habet , nisi pactum præcesserit ante matrimonium contractum , non mutandi domicilium . Nec enim adtractio cur pactum iudicium consistere non debeat , quando plena libertate & consensione mutua initum fuerit . Quin occurrere urgentia momenta possunt ob quæ mulier iuste eiusmodi adiciat pactum . Si tamen necessitas urget mutandi domicilium , in hoc casu gravis detrimenti pactum amittere vim obligandi , probabilis est . Puta , si marito calidæ temperies sit minus salubris ; si tale domicilium sit causa inimicitiarum , vel alterius scandali ; si necessitas maioris emolumenti pro domus sustentatione , & alia id genus motiva occurrant ; poterit certe maritus , nullo habito ad pactum respectu , alio transire : eumque tunc comitari uxore tenebitur . Ob parem rationem uxor non tenetur maritum sequi cum gravi suæ sanitatis detrimento ; sicuti nec debitum ei reddere conjugale cum tanto onere adstringitur : & multo minus deberet eum sequi , si adesset sibi periculum peccandi . Quapropter maritum transeuntem ad regiones hereticorum non debet sequi ob periculum amittendæ fidei .

VII. Quæst. V. *Tenetur ne uxor sequi maritum vagum , aut in exilium pulsam?* Resp. Vagum virum non tenetur sequi uxor , quæ ante matrimonium sciebat illum non vagari , aut saltem ignorabat . Maritum in exilium missum sequi mulier debet ; quemadmodum

mutare domicilium, cogente necessitate, illam debere, dictum est. His vicissitudinibus sese subiicit mulier, dum matrimonium contrahit: iure quippe talis coniunctionis cohabitare cum marito debet. Quoties ergo necessitate aut exilii subeundi, aut vitæ alendæ, alio commigrare maritus cogitur, illum uxor comitari debet.

VIII. Quæst. VI. *Debet ne uxor bonis suis paraphernalibus maritum pauperem alere?* Resp. Probabilior sententia est, pauperem maritum alendum ab uxore bonis sive dotalibus, sive paraphernalibus abundante. Societas matrimonialis hoc debitum clare ostendit. Quid namque magis dissonum naturæ quam quod duo tam arcto mutua societatis vinculo iuncti, in necessitate sustentandæ vitæ recusent invicem se se iuvare?

IX. Quæst. VII. *Si maritus debita contraxerit, ut uxorem aleret, tenetur ne hæc, defuncto marito, bonis suis dotis debita eiusmodi solvere, ne creditores defraudentur?* R. Duplex est sententia. Prima adfirmat, si maritus tempore quo debita contraxit ad uxorem alendam, pauper erat: quia hoc tempore paupertatis maritus non tenebatur alere uxorem, sed uxor maritum. Ergo debita contracta hoc tempore cedunt in utilitatem uxoris; atque adeo hæc ex eiusmodi debitis facta est ditior. Secus dicendum, si maritus dives erat, ob contrariam rationem.

X. Secunda sententia negat. Hanc defendunt Salmanticensis tract. xxiv. cap. unic. punct. 3. n. 64. Quoniam, inquit, creditores, quibus Antonius (v. g.) ex pecuniis acceptis mutuo satisfecit, non tenetur illam pecuniam solvere mutuanti. Ergo similiter, quamvis maritus inops impenderit pecuniam mutuo acceptam in alendam uxorem, hæc non tenetur ex bonis propriis dictam solvere pecuniam. Idque confirmant ex eo quod, licet in marito inope suspendatur debitum alendi uxorem, ob impotentiam, non tamen penitus extinguitur. Accedit, maritum qui mutuo accepit pecunias ad alendam uxorem, verum ius acquisivisse, & earumdem dominum factum fuisse. Ergo debitum personale est, & extinguitur morte debitoris; nec ad alios transfirmit. Hæc, & nonnulla alia quæ in idem recidunt, ad huius sententiæ confirmationem adducunt: & pro eadem citant Sanchez, Molinam, Trullenchum, Bonacinam, & alios.

XI. Prior sententia mihi videtur probabilior, & lumini naturali conformior. Dictum est quæstione præcedenti, inopem maritum

alendum esse ab uxore. Si paupertas, factentibus Salmanticensibus, suspendit debitum, liber maritus evadit ab alenda uxore; quin uxor ratione vinculi coniugalis tenetur maritum alere, paupertate premente. At reviviscit in marito debitum, quoties pecunias accipit vel ipso paupertatis tempore. Quæro, an, si maritus furaretur pecunias expendendas in uxoris alimenta, teneretur uxor dives, ditior facta, restituere præfatas pecunias furto sublatis? Non puto, eos hoc inficari. Porro, cum maritus inops pecunias mutuo accipit, suæ ad restitutionem impotentia conscientis, revera decipit mutuantem, & reapse furatur. Pecuniis ergo iniustitia acquisitis alitur uxor, quæ bonis abundat. Qua igitur ratione exempta erit ne id restituat in quo facta est ditior? Si iure societatis matrimonialis uxor tenetur maritum alere in casu necessitatis; profecto peccat, dum negligens talem obligationem, cogit maritum mutuo accipere pecunias, quibus illa ipsa cum marito alatur. Distinctio debiti suspensi, & non extincti, sed reviviscens, præsentis quæstioni applicata, subtilis quædam speculatio mihi videtur: quoniam non reviviscit in marito debitum decipiendi mutuatore mediis pecuniis furto sublatis. Pecuniæ autem mutuo acceptæ tempore paupertatis, cum manifesta cognitione impotentia ad eas restituendas, quasi furto rationem induunt. Cetera momenta quæ afferuntur pro secunda opinione, tanti non sunt, ut in iis solvendis diutius immoremur.

CAPUT XII.

De mutua fratrum, & sororum obligatione.

I. **F**RATRES sororesque debere se mutuo amore prosequi, nedum communi affectu, ut omnes homines, sed peculiari dilectione ob arctum sanguinis vinculum, extra omnem dubitationis aleam versatur. Quare, si sese verberent, aut contumeliis incessant, non modo contra caritatem, verum etiam contra pietatem delinquant: quæ circumstantia est necessario in confessione exprimenda.

II. Quæst. I. *Tenetur ne fratrem frater alere?* Resp. De extrema necessitate sermo non est: quoniam omnes homines tunc se mutuo adjuvare debent, ut suo loco dictum est. Loquimur in gravi necessitate. Communis iuriconsultorum, atque Theologorum sententia est, teneri fratrem prospicere fratri, ut decenter vivat; & multo magis sorori, cui etiam congruentem dotem subministrare debet.

Id-

Idque statutum est leg. Cum plures, §. Cum tutor, ff. de administr. tutor. & leg. Non enim, C. de administr. tutor. Et ex eo confirmatur quod fratri in hereditate succedat ab intestato. Ius autem succedendi in hereditate comparatur iuri præbendi alimenta.

III. Hæc sententia communis est, si sermo sit de fratribus & sororibus ex eodem patre & matre genitis: immo etiam de fratribus ex eodem patre, tametsi ex diversa matre ortis: quoniam isti in iure primis æquivalent, ut ex cit. leg. Cum plures constat. Si porro fratres sint uterini tantum, nempe ex eadem matre, sed ex diverso patre; tunc debent se mutuo alere, necessitate gravi urgente, & frater tenetur utique alere sororem uterinam, secus dotare: quoniam his non competit querela de inofficioso testamento, uti ex Molina advertunt Salmanticenses nu. 69. & colligitur ex leg. Cum plures. Si tamen frater heres sit matris, tunc tenetur: quoniam tunc hereditas descendit cum onere dotandi sororem uterinam. Probabilior opinio hoc debitum extendit etiam ad filios ex fratre, aut sorore natos, quando tanta hi premuntur necessitate, ut nequeant decenter vivere, neque victum sibi propria industria comparare.

IV. Quæst. II. *Clericus licite ne potest ex sui beneficii fructibus alimenta fratri, aut sorori præbere, & etiam dotem?* Resp. De alimentis nulla est difficultas, quando fratres reapse pauperes sint. Fructus enim beneficii in pauperes erogandi sunt. In pauperibus autem iuvandis hic ordo servandus est, ut proximioribus prospiciatur, quemadmodum alibi diximus: Cavendum solum ne sub larva paupertatis avaritia latitet, & carnalis affectus ditandi, vel ad meliorem sortem extollendi consanguineos. Vera paupertas requiritur, ut Beneficiatus possit sacros redditus consanguineis donare. Similiter dotare sororem pauperem Clericus beneficiatus poterit ea ratione qua in alias pauperes puellas dotandas potest redditus beneficii impendere.

V. Disputant Theologi, utrum Clericus beneficiatus non solum possit, sed etiam teneatur sororem dotare ex redditibus beneficii. Negant communiter Auctores, quorum sententiam referunt, probantque Salmanticensis tract. xxiv. cap. unic. punct. 4. n. 73. quia, inquit, præceptum eleemosynæ non obligat extra casum necessitatis. Alii adfirmant, non solum posse, verum etiam ad id teneri: quia dos est in subsidium alimentorum. Quare, si alimenta præstare tenetur Clericus præfatus, eadem ratione adstringitur etiam dotem conferre.

XI. Utraque sententia conciliari potest. Aut Clericus habet revera superfluos redditus ecclesiasticos in pauperes erogandos, aut secus. Si secundum, disputatio evanescit. Si primum, tenetur eam dotare; dummodo revera dote indigeat. Quoniam tum duo præcepta urgent: primum eleemosynæ erogandæ; alterum erogandi eleemosynam proximioribus, seu consanguineis pauperibus. Ergo, si soror vera pauper sit, eam ceteris pauperibus præferre debet. Hanc sententiam defendit etiam Leander disp. II. q. x. & est probabilior, mihi que vera. Hanc doctrinam extendunt multi etiam ad sorores spurias. Quia, inquit, si licet Clerico dotare filias spurias, multo magis poterit similem dotem conferre sororibus pariter spuris. Ad auctoritatem S. Pii V. qui sua constitutione, cuius initium est, *Que ordini ecclesiastico*, prohibere id videtur, respondent, sanctum Pontificem abrogasse dumtaxat quædam privilegia quibus facultas Clericis beneficiatis concedebatur testandi, & donandi bona reddituum ecclesiasticorum; minime vero vetuisse ne ius naturæ impleteretur prospiciendi filiis, aut sororibus, live legitimis, live spuris. Quod dictum est de fratribus, extendendum item ad sorores est. Soror enim dives alere, & dotare aliam sororem inopem debet.

VII. Quæst. III. *Quam obligationem habent fratres in bonorum partitione?* Resp. Tenentur fratres omnia bona in communem acervum conferre, si cum aliis portionem habere velint, iis exceptis quæ aliquo peculiari iure, sive donationis paternæ, sive alio iusto titulo frater aliquis ut propria possidet. Verum de hoc ex instituto alibi agetur.

VIII. Quæst. IV. *Donatio facta a patre titulo patrimonii pro sacris ordinibus suscipiendis, debet ne in collationem, seu in acervum communem afferri, si ceteri fratres legitime defraudentur?* Respond. Negat prima sententia, eo quod Tridentinum Concilium vetet patrimonii eiusmodi alienationem, inconsulto Episcopo sess. XXI. de reformat. cap. II. In hoc autem casu Clericus alienaret suum patrimonium. Tum etiam quia quæ a patre donantur filio pro militia exercenda, non sunt in communem cumulum adducenda. Ergo neque illa quæ a patre filio donantur titulo militiæ spiritualis.

IV. Secunda, & probabilior sententia adfirmat: quoniam, quando patrimonium excedit legitimam portionem, pater dominium non habet eum excessum libere donandi; & si donet, lædit ius aliorum fratrum, illorum

K 4

por-

portionem diminuendo. Porro quod cum aliorum damno, & detrimento fit, iure naturæ vetitum est. Concilium vetat alienari patrimonium iuste, non iniuste assignatum. Paritas militiæ terrenæ firmat sententiam nostram. Nam, si bona hoc titulo donata excedant legitimam debitam filio cum detrimento fratrum; tunc, si consistant, in acervum conferenda sunt; si sint consumpta, impotentia excusat. Plura alia quæ ad hanc pertinent materiam, suo loco fusius tractabuntur.

CAPUT XIII.

De honore quo coli debent ecclesiastici viri a laicis, & de officio Ecclesiasticorum in subditos.

I. **N**omine patrum veniunt potissimum parentes spirituales, quales sunt Pastores animarum, Prælati, Episcopi, & Sacerdotes omnes, qui sacrificia pro animabus Deo offerunt. Scribit enim D. Paulus ad Corinth. I. cap. iv. *Non ut confundam vos, hæc scribo; sed ut filios meo carissimos moneo. Nam si decem millia pedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per Evangelium ego vos genui.* Tenentur ergo fideles honorare, & revereri Sacerdotes, ac potissimum Pastores, ut filii parentes suos spirituales. Debent eis obedientiam præstare in iis quæ muneris eorum sunt. Pastoribus ministrare necessaria debent, eosque ab oppugnantibus defendere.

II. Nec vulgaris excusatio, quod aliqui Sacerdotes, & Pastores mali sint, a debito honore, & reverentia fideles subditos eximit: quia ob eorum dignitatem & gradum, quem malis actionibus non amittunt, sunt honorandi. *Christus Dominus*, inquit S. Cyprianus epist. ad Rogatianum Episcopum, *usque ad passionis diem servavit honorem Pontificibus, & Sacerdotibus, quantum illi nec timorem Dei, nec agnitionem Christi servassent. Nam cum leprosum emundasset, dixit illi: Vade, & monstra te Sacerdoti, & offer donum. Humilitate ea qua nos quoque esse humiles docuit, Sacerdotem appellabat. . . Item sub idu passionis, cum alapam accepisset, & ei diceretur, Sic respondes Pontifici? nihil ille contumeliose locutus est in personam Pontificis, sed magis innocentiam suam tuitus est, dicens: Si male locutus sum, exprobra de malo; si autem bene, quid me cedis?*

III. Per opprobria sunt quæ scribit S. Augustinus epist. lxxviii. alias cxxvii. ad Celerum & Episcopum Hipponensem, *Ad qui-*

aliud se sentent isti, & quid aliud captant, nisi ut, cum quisquis Episcopus, vel Clericus, vel Monachus, vel Sanctimonialis ceciderit, omnes tales esse credant, iactent, contendant, sed non omnes posse manifestari? Et tamen etiam ipsi, cum aliqua maritata invenit adultera, nec proiciunt uxores suas, nec accusant matres suas. Cum autem de aliquibus qui sanctum nomen profitentur, aliquid criminis, vel falsi sonuerit, vel veri patuerit, instant, satagunt, ambiunt, ut de omnibus hoc credatur. Hæc ergo, de nostris doloribus suavitatem sua male lingue captantes, facile est ut illis canibus comparemus, si forte in malo intelligendi sunt, qui lingebant vulnera pauperis illius qui ante ianuam divitis iacebat, & quousque veniret ad requiem sinus Abrahæ, laboriosa, & indigna omnia tolerabat.

IV. Exemplum magni & piissimi Imperatoris Constantini laicos omnes debet maximam ad honorem reverentiamque erga Dei ministros excitare. Siquidem, cum ad ipsum alati libelli fuissent in Concilio Nicæno adversus Sacerdotes catholicos, eosdem comburi iussit inquit: *Deus vos constituit Sacerdotes, & potestatem dedit de nobis quoque iudicandi; & ideo nos a vobis recte iudicamur. Vos autem non potestis ab hominibus iudicari. Quapropter Dei solius inter vos expectate iudicium, & vestra iurgia, quæcumque sunt, ad illud divinum referentur examen. Vos enim nobis a Deo dati estis dii: & conveniens non est ut homines iudicent deos; sed ille solus de quo dictum est: Deus statit in synagoga deorum: in medio autem deos diiudicat.* Rufinus Lib. I. hist. eccl. cap. i.

V. Pastorum erga oves ipsis conceditas officia plurima sunt. Potissimum est oves pascere, ut docet ipse Christus Dominus Ioannis xxi. *Simon Ioannis amas me? Pisce oves meas.* Clarius hæc munia exprimit Apollolus I. ad Timoth. iv. *Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in caritate, in fide, in castitate.* Innumera sunt quæ Deus Prophetarum ore Pastoribus commendat. Nam per Ezechielem cap. xxxiii. hæc præcipit. *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel. Audiens ergo ex ore meo sermonem, annuntiabis eis ex me. Si me dixeris ad impium: Impie morte morieris; non fueris locutus, ut se custodiat impius a via sua: ipse impius in iniquitate sua morietur; sanguinem autem eius de manutua requiram. Si autem annuntians te ad impium, ut a viis suis converteretur, non fuerit conversus a via sua; ipse in iniquitate sua morietur. Porro tu*

animam tuam liberasti. Pastoribus vero qui munia sua obire negligunt, hæc minatur Deus per Isaiam cap. lvi. *Speculatores eius cæci omnes, nescierunt universi: canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes somnia. . . . Ipsi Pastores ignoraverunt intelligentiam. Omnes in viam suam declinaverunt: unusquisque ad avaritiam suam, a summo usque ad novissimum. Et laudatus Ezechiel cap. xxxiv. in similes Pastores hæc affatur: *Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges a pastoribus pascebunt? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis; gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit, non consolidastis; & quod ægrotum, non sanastis; quod contractum est, non alligastis; & quod abiectum est, non reduxistis; & quod perierat, non quæstistis: sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. Et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non esset Pastor; & factæ sunt in devorationem omnium bestiarum agri. . . . Propterea Pastores audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ipse super Pastores requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos, ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius Pastores semetipsos: & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam.**

VI. Non minori fervore D. Paulus enumerat, inculcatque Pastoribus omnibus gregis custodiam. Consolari afflictos præcipit, sanare ægrotos, ignorantem intruere, superbos reprimere. *Predica verbum, in ista opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina. . . . Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Evangelistæ, ministerium tuum imple.* I. Timoth. iv. Admonet Titum cap. i. Episcopum optimum esse eum qui amplectitur sanam doctrinam, & fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Item ad Timoth. II. cap. ii. *Sollicite cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. Additque, hoc verbum veritatis esse verbum Dei, seu Scripturam sanctam. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad corripiendum, ad erudendum in iustitia. Sollicitudinem, labores, & conatus Pastorum in quaerendis ovibus lucrandisque optime describit Augustinus serm. xlvi. de Past. vii. *Et contumaces sunt oves, quia quaerunt errantes, alienas se a nobis dicunt errore suo & perditione sua. Quid val-**

tis? Quid nos queritis? Quasi non ipsa caussa sit quare eas velimus, & quare quaerimus, quia errant, & pereunt. Si in errore sum (inquit ovis) si in interitu, quid vis? Quid me queris? Quia in errore es, revocare volo; quia periisti, invenire volo. Sic volo errare, sic volo perire. Sic vis errare, sic vis perire? Quanto melius ego nolo. Profusus audeo dicere, importunus sum. Audio enim dicentem Apostolum: Predica verbum, in ista opportune, importune. Opportune itaque volentibus, importune nolentibus. Tu vis errare, tu vis perire; ego nolo. Non vult postremo ille qui me terret. Si voluero, vide quid dicat, quid increpet: Quod errabat, non revocastis, & quod periit, non inquilistis. Revocabo errantem, requiram perditum. Velis, nolis, id agam. Et si me inquirentem lanient vepres silvarum, per omnia angusta me coarctabo. Omnes sepes excutiam. Quantum mihi virium terrenis Dominus donat, omnia peragrabo. Revocabo errantem, requiram perentem. Si me pati non vis, noli errare, noli perire. Innumera adferre documenta possem ex aliis Patribus. Legatur Concilium Tridentinum sess. v. de refor. cap. i.

CAPUT XIV.

De officiis Principum, & magistratum erga subditos, & de istorum erga illos obedientia, & cultu.

I. **O**fficium Principum erga subditos eo potissimum spectat ut illi pacem, tranquillitatem, bonum commune foveant, promoveantque. Subditorum debent mores ad leges institui, & æquitatis reformare. Quare Regius Psaltes sic alloquitur supremas Potestates: *Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & peccatis de via iusta.* Psalm. ii. D. Augustinus Lib. V. de Civ. Dei cap. xxiv. longo sermone describit supremarum Potestatum in subditos munia: inquit enim: *Neque aut christianos quosdam Imperatores ideo felices dicimus, quia vel diutius imperarunt, vel imperantes filios morte placida reliquerunt, &c. Sed felices eos dicimus, si iuste imperant; si inter linguas sublimiter honorantium, & obsequia nimis humiliter salutantium non extolluntur, sed homines esse meminerunt; si suam potestatem ad Dei cultum maxime dilatandum, maiestati eius famulam faciunt; si Deum timeant, dirigunt, celsant; si plus amant illud regnum, ubi non timeant habere confortes;*

tes; si tardius vindicant, facile ignoscunt; si eandem vindictam pro necessitate regende, tuendae Reipublicae, non pro saturandis inimicitiarum odiis exerunt; si eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis, sed ad spem correctionis; si quod asperere plerumque coguntur decernere, misericordiae lenitate, beneficiorum largitate compensant; si luxuria tanto eis est castigatio, quanto posset esse liberior; si malant cupiditatibus pravis quam quibuslibet gentibus imperare, & si haec omnia faciunt, non propter ardorem inanis gloriae, sed propter caritatem felicitatis aeternae; si pro suis peccatis, humilitatis, & miserationis, & orationis sacrificium Deo suo vero immolare non negligunt. Tales christianos Imperatores dicimus esse felices interim spe, postea re ipsa futuros, cum id quod expectamus, advenit.

II. Subdit idem Augustinus officium Regis esse, bona quae in communem subditorum utilitatem cedunt, praecipere, & mala quae huic communi tranquillitati officiant, prohibere iustis legibus. Quia homo est (inquit epist. clxxxv. alias l.) ei servit vivendo fideliter: quia vero etiam Rex est, servit leges iusta praecipientes, & contraria prohibentes, convenienti rigore sanciendo; sicut servit Ezechias lucos & templa idolorum, & illa excelsa quae contra praeccepta Dei fuerant constructa, destruendo; sicut servit Iosias, talia & ipse faciendo; sicut servit Rex Ninivitarum, universam civitatem ad placandum Dominum compellendo; sicut servit Darius, idolum frangendum in potestatem Danielis dando; sicut servit Nabuchodonosor, omnes in regno suo positos a blasphemando Deo legi terribili prohibendo. In hoc ergo serviunt Domino Reges, in quantum sunt Reges, cum ea faciunt ad serviendum illi quae non possunt facere nisi Reges.

III. Officium Principum est non modo temporalia Reipublicae promovere ut dominos; verum etiam Ecclesiam, eiusque iura, & regimen tueri, defendere, iuvare, ut praestiterunt piissimi Principes, Constantinus, Theodosius, Carolus Magnus, Ludovicus Pius, alique Imperatores, & Reges sanctitate praestantes. Ecclesiae res & iura protegere, ac defendere debent ut Dei ministri, ut advocati, & defensores strenui; non dominia earundem Ecclesiarum invadere, atque regimen sibi appropriare. Advertit P. Natalis Alexander Lib. IV. Theol. dogm. art. 2. §. 3. iudicium caussarum ecclesiasticarum, quae potissimum fidei controversias, sacramentorum administrationem, sacros Ritus, disciplinam

sacram spectant, nullo modo ad Principes laicos pertinere. Quare infert, gravis peccati reos esse, dum ad thuribulum manum admovent, & sacram arcam contingere audent, caussarum videlicet cognitionem sibi usurpantes, & Sacerdotum munia assumentes. Exemplum allegat Core, Dathan, Abiron, aliorumque, qui thus Domino adolere ausi sunt, tametsi non essent de genere Aaron; & idcirco severissimas luere poenas. Sic & Ozai, qui ad arcam Domini manum extendit, repentina morte percussus fuit. Innumerum alii sunt Reges, & Principes, qui gravissima supplicia sunt perpeffi, quia profanas manus ad sacra Ecclesiae iura, & officia extendere voluerunt.

IV. Alterum Principum munus est, iustitiam administrare, viduas, pupillosque, veluti communes parentes, tueri, civiles caussas ad sua tribunalia delatas diligenter examinare, & cognoscere, nullo habito personarum respectu. Opportuna sunt quae leguntur Iob c. xxix. Quando procedebam ad portam civitatis (in portis civitatum tum iudicia habebantur) & in platea, parabant cathedram mihi. . . . Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi: eo quod liberavissimam pauperem vociferantem, & pupillum cui non esset adiutor. Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduae consolatus sum. Iustitia indutus sum, & vestivi me, sicut vestimento, & diademate iudicio meo. Oculus fui ceco, & pes claudo. Pater eram pauperum: & causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius aufereram praedam. Plurima id genus legi possunt Proverbiorum cap. xx. & xxix. item Sapientiae cap. i. & vi. Gravis peccati propterea rei sunt qui scientia, prudentia, & sufficienti acumine destituti, adeoque ad cognoscendas, & diiudicandas caussas inepti, iudicis munus assumunt: neque in tali statu possunt absolvi, nisi abdicent se huiusmodi officio.

V. Quaest. I. Peccant ne Reges, & Principes qui munia, & officia secularia divendunt? Resp. Disputant in utramque partem Theologi. Adfirmant plures: quoniam officia etiam secularia debentur dignioribus, ratione iustitiae distribuentis. Praeterea officiorum venalitas, maxime iurisdictionem habentium, origo est plurium malorum: hinc enim latrocinia, iudiciorum venditio, oppressiones, & incommoda plurima sequuntur.

VI. Negat secunda sententia, quam de-

fendere videtur D. Th. opusc. xxi. ad Ducissam Brabantiae. Quinto quaerebatur de balivis, & officialibus vestris, si liceat eis officia vendere, vel mutuo ab eis recipere aliquid certum, donec tantum recipiant ex officiis. Ad quod dicens videtur, quod quaestio ista duas difficultates habere videtur: quarum prima est de officiorum venditione. Circa quam considerandum videtur, quod Apostolus dicit, quod multa licent quae non expediunt. Cum autem balivis, & officialibus vestris nihil committatis, nisi temporalis officium potestatis, non video quare huiusmodi officia non liceat vobis vendere, dummodo talibus vendatis de quibus possit presumi quod sint utiles ad talia officia exercenda, & non tanto pretio vendantur officia, quod recuperari non possit sine gravamine vestrorum subditorum.

Sed tamen talis venditio expediens non videtur. Primo quidem quia contingit frequenter quod illi qui essent magis idonei ad huiusmodi officia exercenda, sunt pauperes: ut emere non possint; & si etiam sunt divites illi qui meliores sunt, talia officia non ambiunt, nec inhiant ad lucra ex officio acquirenda. Sequitur igitur quod ut plurimum illi officia in terra vestra suscipiant qui sunt peiores, ambitiosi, & pecunie amatores; quos etiam probabile est subditos vestros opprimere, & vestra etiam commoda non sic fideliter procurare. Unde magis videtur expediens ut bonos homines, & idoneos ad suscipiendum vestra officia eligatis, quos etiam invidios, si necesse fuerit, compellatis: quia per eorum bonitatem, & industriam maiora accrescent vobis, & subditis vestris, quam de praedicta officiorum venditione acquirere valeatis. Et hoc consilium dedit Moysi eius cognatus. Provide tibi de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit caritas, & qui oderint avaritiam; & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios; & decanos qui iudicent populum omni tempore. Duo in recensita doctrina distinguuntur. Officiorum absoluta venditio licita asseritur, si officia absolute spectentur: quoniam sub hoc aspectu non aliud praefertur praeter temporalis potestatis exercitium: propterea esse valent venditionis subiectum. Ceterum, si officiorum venditio re ipsa consideretur omnibus induta conditionibus, plurimum est causa malorum. Quid si haec officia plus offerentibus conferrentur? Tum qui abundarent pecuniis, non qui iudicio, prudentia, & integritate praediti essent, eadem officia assequerentur. Illi vero deinde, ut solum pretium recuperent, iustitiam vendunt, viduarum, pupillorum, & pauperum facultates expilant, aliosque variis modis opprimunt, & expoliant.

VII. Quare illi ipsi Theologi qui licitam officiorum venditionem defendunt, plures conditiones requirunt. Prima est, ut vendantur officia haec personis dignis, immo, quantum fieri potest, dignioribus. Secunda, ut venditio necessaria sit bono publico. Tertia, ut fiat pretio moderato. Quarta, ut vendens habeat legitimam potestatem. Ceterum communis sententia est, in praxi difficile contingere posse ut haec venditio licita sit ob indicata mala quae reapse consequuntur.

VIII. Ego distinguerem duo dignitatum, seu officiorum genera: alterum quod est merae executionis; alterum quod iudicium secum defert. Existimarem officia quae nihil iurisdictionis, & iudicii admixtum habent, licite vendi posse: quoniam in his nullum est iniustitiae, oppressionum, acceptationis personarum periculum. Negarem vero de officiis quae adiunctam habent iurisdictionem, & administrandae iustitiae onus: quia huiusmodi officia vendita adeo sunt avaritiae, rapinis, corruptelis, pauperum, & pupillorum expilationibus annexa, ut vix ab his malis in praxi separantur. Ad haec obeunda munia viri probi, docti, & integri deligendi sunt. Alioquin supremae potestates omnium flagitiorum quae venditionem consequuntur, poenas dabunt.

IX. PP. Salmanticenses tract. xxiv. cap. unic. punct. 6. §. 1. hanc versant controversiam, nulla distinctione facta, & sustinent, praefata officia vendi posse, quamquam & ipsi fateantur, id non expedire ob rationes allatas. Venalitati tamen valde favent, argumentaque contraria solvere nituntur. Dicunt enim n. 101. quod, si ministri iustitiam vendunt, ex illorum malitia oritur. Verum, ut vel ipsi concedunt, Principum est in subditorum regimine spectare id quod communiter accidit. D. Thomas, ut alibi animadvertimus, ex ipso Platone docet, de medio tollendam esse legem illam quae, quamvis absolute in se spectata bona sit, re tamen plura inducit incommoda. Et haec est communis doctrina. Idcirco subdunt & ipsi Salmanticenses, nullo modo licitam esse officiorum venditionem, quando ut plurimum evenirent recensita mala. Hinc ego infero re ipsa nunquam licite in praxi vendi haec officia: quia suapte natura, spectatis omnibus, haec mala sequuntur. Et hanc nostram sententiam docent communiter graviores Theologi, Dominicus Soto Lib. III.

III. de iust. q. VI. art. 4. conclus. 1. & 2. Bannez. 2. 2. qu. LXIII. art. 6. dub. 6. conclus. 2. & 3. Prado Tom. II. c. XIX. q. II. §. 2. n. 16. Tapia Tom. II. Lib. VI. q. VI. artic. 2. Vasquez opusc. mor. tract. de Benef. c. II. §. 3. Caietanus verb. Officior. venalitas, Lessius Lib. II. cap. xxxii. dub. 4. n. 325. & plures alii a Salmanticensibus laudati.

X. Quæst. II. Sunt ne secularia officia dignioribus conferenda? Resp. In superiori quæstione sermo nobis fuit de officiis quæ propria sunt ipsorum Principum, seu Republicæ, & supremæ Potestatis: in præsens officia illa ad examen veniunt quæ subditis conferenda sunt vi iustitiæ distribuentis, tamquam præmia simul, & ministeria ab illis exercenda.

XI. Convenit penes omnes, eligentes indignos peccare mortaliter, quia maximum damnium inferunt Republicæ. Dignum eligendum esse, nemo est qui ambigat. Disputant vero, sit ne eligendus dignior; an satis sit eligere dignum, digniore neglecto. Prima sententia defendit, satis esse eligere dignum, nullo ad digniorem habito respectu: eo quod hæc officia non sunt instituta tamquam ministrorum præmia, sed in bonum Republicæ, suntque eiusdem Principatus propria.

XII. Opposita probabilior, mihi que vera, sententia digniorem eligendum docet ad ministeria Republicæ, puta ad regendas civitates, provincias, regna, & alia officia, seu dignitates inferiores. Quoniam hæc officia sunt instituta & in opimum Republicæ regimen, & in præmia subditorum. Sunt enim & honorifica, & utilia. Porro bona communia Principatus dignioribus tribuenda sunt, ut ipsa naturæ ratio dicat, præferatque. Principes, Reges, Republicæ, & supremæ Potestates omnes iure naturali, divinoque tenentur promovere scientiam, iustitiam, pacem, & felicitatem subditorum. Hunc vero finem vere assequi haud possunt, nisi digniores ministros eligant. Cum enim nullus homo sit numeris omnibus præditus ad gubernandum humanum genus; sed cuiusque capacitas, & aptitudo inferior semper sit ad tantum munus cumulatiflime implendum: parum curaret Republicæ felicitatem, seu non intenderet finem proprium supremæ Potestatis, si, mediis validioribus contemptis, minus apta seligeret. Regnorum, Principatum, & Republicarum decreta, & iacturæ ex ineptis ministris proficiuntur. Accedit supremas Potestates non posse ab-

solute, arbitrario dominio in Principatu, seu Regno dirigendo; sed hac conditione gravato, ut videlicet in communem Republicæ utilitatem, & commodum omnia administrarent, procurarent, ac disponant. Hanc sententiam defendit Dominicus Soto Lib. III. de iustit. qu. VI. art. 4. Salonus 2. 2. qu. LXIII. art. 2. contr. 9. Bannez 2. 2. qu. LXIII. art. 2. dub. 6. conclus. 1. Lessius Lib. II. cap. xxxii. dub. 3. Salmanticensis tract. xxiv. cap. unic. punct. 6. §. 2. n. 104. & alii penes ipsos.

XIII. Prioris sententiæ fundamenta nulla sunt. Siquidem principium cui innititur opinio illa, nempe recensita officia propria esse Principum, & non communia, falsum omnino est. Sunt enim instituta primum in bonum commune Republicæ, deinde in præmium civium de Republica optime meritum. Quod reponunt, posse dicta officia a Principe vendi, atque, adeo ad libitum illis conferri quibus Princeps maluerit, falsum pariter est. Quamvis enim vendere Princeps valeat quædam officia quæ meræ executionis sunt, quæque propria sunt ipsius Principis ministeria; tamen quæ iurisdictionem annexam habent, vendere nequaquam potest, ut supra probatum est. Et iidem ipsi Theologi qui venditionem officiorum licitam absolute defendunt, addunt requiri ut venditio utilis sit, & necessaria bono communi Republicæ. Hoc autem numquam accidit in venditione officiorum de quibus nunc sermo est.

XIV. Subditorum erga Principes, supremæque Potestates officia sunt reverentia, honor, & obedientia. Obvia sunt divina testimonia quæ id evincunt. D. Petrus Epist. I. cap. II. *Subiecti igitur estote omni humane creature propter Deum; sive Regi, quasi præcellenti; sive ducibus, tamquam ab eo missis. Deum timete, Regem honorificate.* Et S. Paulus Epist. ad Hebr. cap. XIII. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis.* Item Epist. ad Titum c. III. *Admone illos Principibus, & Potestatibus subditos esse, dicto obedire.* Hæc obedientia, hicque honor non exteriori tantum obsequio nititur; sed obligationem præterea importat, redditus, tributa, vectigalia ad Regis, & Principatus, seu Republicæ conservationem necessaria, solvendi, ut idem S. Paulus admonet Epist. ad Rom. cap. XIII. *Reddite omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* Obedire quoque tenentur subditi Principibus, ipsos ad bella necessaria, & iusta mittentibus. Neque ab obedientia, honore, & reverentia

ex-

excusantur subditi, quod improbi sint, & scelesti eorum Principes. Dicit enim D. Petrus Epist. I. cap. II. *Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis, & modestis, sed etiam discolis.* In Principibus, quæ præcipiunt, spectanda sunt. Si iusta præscribunt, & utilia bono communi Republicæ, parendum est ipsis, sive boni sint, sive mali: quoniam illorum bonitas, aut malitia tunc illorum personas afficit, nec communitati nocet. Hæc autem obedientia necessaria est ad publicam tranquillitatem. Ordo rerum non modo in naturalibus causis, verum etiam in civili regimine necessarius est. Talis autem est rerum ordo, ut infimi superioribus, superiores supremis obtemperent. Ordinem hunc non aufert, sed firmat lex evangelica, ut scite Angelicus docet 2. 2. q. CIV. art. 6. *Fides Christi est iustitiæ principium, & causa, secundum illum Rom. III. Iustitia Dei per fidem Iesu Christi. Et ideo per fidem Iesu Christi non tollitur ordo iustitiæ, sed magis firmatur. Ordo autem iustitiæ requirit ut inferiores suis superioribus obediant: aliter enim non possent humanarum rerum status conservari. Et ideo per fidem Christi non excusantur fideles quin Principibus secularibus obedire teneantur.*

CAPUT XV.

De servorum erga dominos obligatione.

I. Primum omnium varia servitutis genera distinguenda. Triplex est servitus iuxta commune Doctorum placitum, naturalis, legalis, conductitia. Naturalis ea est qua voluntaria deditioe imbecilliores ignobilioresque subiiciuntur nobilioribus, atque fortioribus viris, ut ab his gubernentur, & rezantur, illisque obedientiam, & famulatum spondent, rependantque. Legalis, seu civilis ea est quæ legibus introducta est, & qua homines subiiciuntur dominis in eorum utilitatem, & commodum. Conductitia est ea qua homines conducuntur ad certas operas faciendas. Prima servitus nullum ius in personam, aut actiones importat. Secunda e contrario tum in personam, tum in actiones iure potitur. Tertia nullum affert ius in personam, sed in operas tantum, & functiones quasdam exhibendas.

II. Servitus legalis multiplici titulo inventa est. Primo iure gentium ad temperandum belli furorem. Iure liquidem belli hostes occidi possunt. Porro, ut hominum vita, quoad fieri posset, consuleretur, cautum est ut ho-

mines bello capti fervarentur ad vitam, sed victori subiecti manerent. Primus ergo titulus quo hæc servitus contrahi potest, est ius belli, secundus venditio, tertius nativitas, quartus crimen.

III. Qui iusto bello capiuntur, fiunt servi: cum enim deberent occidi, mors in servitutem commutatur. Licita est hæc servitus, ut ex pluribus Scripturæ sanctæ documentis patet. D. Paulus I. ad Timoth. cap. VI. *Quicumque sunt sub iugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini, & doctrina blasphemetur.* Similia habet I. ad Corinth. VI. ad Coloss. III. & alibi. Quod etiam colligitur ex cap. *Si quis servum XVII.* quæst. IV. Igitur qui iusto bello capiuntur, iure gentium servi fiunt, ut patet ex I. Transfugam ff. de acquirend. rer. dom. §. *Item ea,* ubi hæc habentur: *Quæ ab hostibus capiuntur, iure gentium nostra fiunt, adeo ut liberi homines in servitutem nostram redigantur.* Secus, si bellum sit iniustum. Si vero bellum ambiguum fuerit, aggressores servi fiunt, si capiuntur; secus qui se defendunt. Si tamen constaret postea belli iustitiam stare a parte aggressorum, tum capti liberi evaderent. Infantes innocentes in bello iusto capti servi fiunt. Occidi licite non possunt; sed illorum servitus iusta est. Eorum quippe libertas inter bona victi Principis reputatur. Quapropter cum licitum sit in iusto bello bonis expoliare inimicum, licitum quoque erit innocentes, quemadmodum & fontes, in servitutem redigere.

IV. Aliter tamen de Christianis dicendum. Hi in iusto bello capti fiunt, ut obides detineantur, donec aut pecunia soluta, aut pace mutua facta, in libertatem restituantur. Si tamen suppetias, armaque præberent infidelibus in Christianos belligerantes: non secus ac infideles, servi fiunt: ut colligitur ex cap. *Ad liberandum de Indeis.* Item Christiani ab infidelibus iusto bello capti, illorum servi gentium iure fiunt. Advertendum tamen, quod bellum sit revera iustum. Nam bellum puta Turcarum, Maurorum, ut plurimum iniustum est: terras etenim Christianorum vi, & fraude, aliisque iniquis modis invaserunt, & iniuste retinent. Si in eiusmodi bello Christiani capiuntur, licite fugere valent, quia iure servi non sunt. Ita Caietanus 2. 2. qu. LXVI. art. 8. Valentia Tom. III. disp. V. q. X. punct. 6. Leander disp. I. q. XII. & plures alii. Dum Christiani servi fugiunt a Turcis, Saracenisque, minime licitum illis est infidelium bona furari. Tantum dantur

xat

at surripere eisdem valent licite, quantum necessarium est ad alendam in fuga vitam: quia tum in extrema, seu quali extrema necessitate reputantur: quo in casu non solum a dominis, verum etiam a quibusque necessaria alimenta surripere valent. Scio, plures Theologos, Caietanum, Molinam, Lessium, Leandrum, & alios docere, præfatis servis licitum esse, quanta possunt, bona dominis infidelibus surripere, eo quod tacita christianorum Principum voluntate compensationem exercent damnorum quæ iniusto bello dicti infideles inferunt Christianis; idque confirmare exemplo populi Israelis, cui Dominus Deus dixi, *Exodi cap. xi.* ut auferret Aegyptiis vasa argentea & aurea. At, quod Theologi, alioquin graves, hanc sententiam doceant, non propterea ea mihi secuta evadit. Exemplum Israelitarum non videtur ad rem. Expresse quippe Deus, qui absolutus totius mundi dominus est, Israelitis honorum translationem præcepit. Absque illo peculiari mandato crimen furti perpetrassent Iudæi. Simile ergo mandatum Dei expressum nobis ostendant Auctores isti; & tum illis assentiamur, licere servis bona dominorum infidelium surripere.

V. Quæst. I. *Servi iusto bello capti, sive christiani, sive infideles, licite ne arripere fugam valent?* Resp. Negant plures gravesque Theologi. Navarrus in *Man. cap. xvii. n. 103.* Aragon. 2. 2. *tract. de dom. quæst. de obiecto domini*, Molina *Tom. I. disp. xxvii. n. 1.* alique plures, quibus accedere videtur S. Antoninus *III. Part. cap. vi. §. 4.* Eorum ratio est, quia capti bello iusto, sive Christiani sint, sive infideles, revera efficiuntur servi dominorum: ergo fugientes, invitisi dominis, peccant. Qui enim alterum iusto dominio privat, eo invito, peccat. Domini iusto pollent in servos suos dominio. Ergo servi sua fuga spoliantes suos dominos dominio quo fruuntur, peccant peccato iniustitiæ.

VI. Altera sententia oppositum sustinet hac ratione. Ius gentium, vi cuius inventa hæc servitus est, non aliter acceptatum fuit, nisi hac adiecta conditione, ut cuique liberum sit fugam, si possit, arripere. Et in huius rei confirmationem varias allegant leges. In *inslit. de rer. divis. §. Item ea que de hostibus*, hæc habentur: *Liberi homines capti bello iusto in servitutem nostram reducuntur; qui tamen, si evaserint, ad suosque reversi fuerint, pristinum statum recipiant.* Similia leguntur *loc. 23. tit. 29. p. 3.* Accedit praxis universalis, & mutuis nationum con-

sensus. Ex Historia Romana captivos illos transfugas punitos legitimus qui iuramento se se obstrinxerant redeundi ad dominos suos. Ceterum nullibi legitimus aliquem captivorum damnatum, eo quod e servitutis vinculis evaserit. Hanc secundam sententiam defendunt Dominicus Soto *Lib. IV. de iust. qu. II. art. 2.* Covarruvias *Reg. peccatum P. II. §. II. n. 5.* Angles in *flor. II. P. qu. de dom. diff. 4. art. 2.* Salon 2. 2. *qu. III. de domin. art. 1.* Bannez 2. 2. *qu. xl. art. 1. dub. penult.* Ludovicus Lopez *II. P. instruct. cap. III.* Sanchez *Lib. I. Consil. cap. 1. dub. 6. n. 3.* Valentia *Tom. III. disp. III. qu. XVI. punct. 3.* Cardinalis de Lugo *de iust. disp. vi. sect. 3. n. 21.* Lessius *Lib. II. cap. v. dub. 5. n. 24.* Prado *Tom. II. cap. xxi. qu. II. de dom. n. 19.* Leander *disp. I. qu. xv. &* alii plures: qui ad argumenta prioris sententiæ respondent, captos in bello effici servos, sed hac conditione, ut fugere, si possint, eisdem liceat. Advertunt tamen, tunc solum licitam fugam esse, quando eo se recipere servi valeant, ubi liberi sint, ut est propria patria, aut locus alius non subiectus hostium dominio. Alioquin ad dominos suos attinent, servique remanent, donec pervenerint vel ad domesticos lares, vel ad alium Principatum ab hostium dominio exemptum. Idem dicendum de servis vernaculis, filiis servorum iusto bello captorum: quia non maius dominium habent victores in hos quam in eorundem matres. Si ergo matribus licita fuga est, potiori iure licita erit filiis. Fugere pariter licite possunt servi, si a dominis cogantur peccare contra propriam legem. Hinc consequitur peccare dominos, si servis in fuga deprehensis pedem amputari faciant in fugæ arreptæ poenam.

VII. Quæst. II. *Iusta ne est servitus titulo venditionis?* Resp. Quisque suæ libertatis dominus est. Ergo eam vendere potest. Plura adduci possent exempla sanctorum hominum, ut S. Paulini, & aliorum, qui ob ferventem in Deum, & proximum caritatem se se vendiderunt. Hanc sententiam docent communiter omnes. Necessaria tamen est gravis & urgens causa, ut licite quis se in servum vendere queat: alioquin peccaret, si ex genio, nullaque necessitate tantum bonum, quale libertas est, prodigeret. Quapropter nemini licitum est seipsum lucri causa vendere. Multo minus potest pater filium vendere, ut lucrum percipiat. Si autem extrema fame laboraret pater, tunc posset filium vendere; minime vero mater: quia filius est sub patri potestate. Iure tamen Cæsareo nonnullæ con-

conditiones adiectæ sunt, ut licita & valida sit venditio. Scilicet primo, ut qui venditur, non sit minor viginti annis. Secundo, ut qui venditur ab alio, participet de pretio. Tertio, ut venditus sciat se liberum esse. Quarto, ut qui vendit alium, sciat eundem liberum esse. Sed hæc conditiones non astringunt, ubi ius Cæsareum receptum non est.

VIII. Quæst. III. *Licitum ne est emere eum qui egestatis causa se vendit?* Resp. Si vendens seipsum bona habeat, aut præsentia, aut futura, licita est emptio; secus, si nulla bona habeat. Si bonis omnibus destitutus, & in extrema necessitate reperitur, ita ut necandus a domino sit, nisi redimatur; tunc eleemosynæ præceptum urget, & gratis redimendus est.

IX. Quæst. IV. *Qui a se, vel a parentibus legitime venditus est, potest ne licite fugere?* Resp. Negant omnes: quia servi facti sunt contractu legitimo. Iniustitiam ergo committerent, si contractum iustum violarent.

X. Quæst. V. *Nativitas est ne legitimus servitutis titulus?* Resp. Adfirmant omnes. Quando filius nascitur ex matre serva, etiam si liber pater sit, etiam si ex illegitimo matrimonio natus, servus efficitur: quia filius sequitur conditionem ventris. Sic habetur in *l. Servo. ff. de statu hom.* Requiritur tamen ut conceptus, & partus sit servitutis tempore. Alioquin, si conceptus a matre libera, aut ab eadem editus fuerit tempore libertatis, servus non efficitur. Quare Azorius *P. II. Lib. II. cap. xxxi. qu. 1.* hæc ex Paulo Iureconsulto advertit. *Si serva conceperit, & postea manumissa peperit, liberum parit: id enim favor libertatis exposcit. Si libera conceperit, & ancilla facta peperit, liberum parit: id enim favor libertatis exposcit. Si ancilla conceperit, & medio tempore manumissa sit, & rursus facta ancilla peperit, liberum parit, media enim tempora libertati prodesse, non etiam nocere possunt.* Ubi tamen nulla lex, aut consuetudo obtinet de prolis servitute, satis est quod mater serva sit partus tempore, ut filius servus evadat.

XI. Quæst. VI. *Quodnam crimen est servitutis iustus titulus?* Resp. Sicut leges ob grava flagitia ultimo supplicio reos plectunt; ita eadem ratione ob certa crimina libertate reos privant. Ea porro delicta sufficiunt ad servitutem quæ satis sunt ad extremam subeundam poenam, aut perpetuum carcerem. Crimina vero quibus in iure servitus debetur, plura sunt. Nam *cap. de Iudeis, & Sarac.* decernitur, Christianos deferentes arma ad

Turcas & infideles, servos fieri illorum Christianorum qui eosdem capiunt. Et in *cap. Eos qui dist. xxxi. 1.* Principibus christianis potestas conceditur redigendi in servitutem eos qui matrimonium contraxerint, cum essent in sacris ordinibus constituti. Et *cap. Cuius mul-tæ xv. qu. vii.* statuitur, filios-ex eiusmodi sacrilegis nuptiis natos, servos effici illius Ecclesiæ cui addictus initiatus erat. Aliis legibus est sancitum, libertos servos fieri illius domini cui post manumissionem fuerunt ingrati. Item raptores virginis vim passæ, servituti esse subiectos statuitur. Isti autem qui ob flagitia iusta sententia fiunt servi, nequeunt licite fugere. Addunt tamen aliqui Theologi licitam esse fugam, si servitus sit adeo severa, & dura, ut vita ipsa periculo gravi obnoxia sit: quemadmodum iuste damnatus ad trivemes licite fugere potest. Si autem hæc secunda fuga licita sit, cur non & prima? Si iura absolute spectentur, non occurrit ratio quæ suadeat licitam eiusmodi fugam. Si porro quidam tacitus consensus Principum, & Reipublicæ attendatur, probabilitate non caret laudata opinio.

XII. Quæst. VII. *Servorum vita, & mors est ne in dominorum arbitrio constituta?* Resp. Explicatis variæ servitutis generibus, illud nunc in disputationem venit, quoniam dominio potiantur domini in servos suos. Ad propositam questionem communiter Theologi respondent, dominos nequaquam habere ius ad vitam, & necem servorum: quoniam eiusmodi imperium sibi Deus reservavit, quia ipse solus vitæ, & mortis dominus est. Respublica potest utique concedere tale ius, si bonum publicum id exigat. Romanis licita erat servorum occisio. Verum, quia levißimas ob causas domini vitam servis eripiebant, legibus coercita fuit illorum potestas sub Antonino, & Iustiniano Imperatoribus: ut colligitur *ff. & instit. de his qui sunt sui, vel alieni iuris.* Quare nunc non licet dominis vel mutilare, vel poena atroci punire servos suos. Possunt tamen eos moderate punire ad correptionem. Si timent illorum fugam, possunt eos in facie signare; dummodo moderate adhibito id fiat. Valent eos in carcere clausos detinere, ne fugiant, & ut ob admittenda gravia delicta puniantur. In exilium perpetuum nequeunt eos eicere, quod hæc poena suprema potestati reservata sit.

XIII. Quæst. VIII. *Dominus occidens servum, tenetur ne aliquid restituere interfecti hereditibus?* Resp. Negat Leander *disp. II. q. xi.* ubi plures laudat pro sua sententia. Ratio

no est, quia dominus occidens servum, licet peccet peccato homicidii, nulli tamen iniustitiam facit, nisi sibi soli. Ergo nemini restituere quidquam tenetur. Addunt Auctores istius sententiæ, vitam ablatam servo reparari non posse. Pro bono autem irreparabili nulla fieri debet restitutio.

XIV. Tamen si sententia isthæc probabilis absolute sit, mihi tamen falsa est. Convenit namque penes omnes, dominum potestatem seu imperium non habere in servorum vitam, & necem. Vita ergo servi est a domini iurisdictione exempta. Usus tantum vitæ, nempe labor, industria, fructusque illius, ut ita dicam, fundi ad dominum spectant. Vita bonum est pretio summo dignum. Qui bonum hoc eripit, iure repugnante, iustitiam lædit. Ergo ad compensationem tenetur. Ratio Leandri, & aliorum, vitam nimirum superioris ordinis bonum esse, atque adeo irreparabile, ut ego quidem arbitror, inepta est. Si reparari nequit ad æqualitatem, reparanda est eo quo potest meliori modo. Neque divina offensa, ex peccato gravi illata, reparari ad æqualitatem valet. Liberne propterea erit poenitens ab ea compensatione quam reddere valet? Accedit quod servus, quamdiu vivit, capax est manumissionis. Potest enim suis præclaris gestis, potissimum si virum, animique plenus sit, adeo benemereri de domino, ut manumittatur. Plures occurrere modi possunt acquirendi libertatem. At adempta vita, omnis spes corrumpit. Præterea vitæ ereptione maximam iniuriam servo dominus irrogat, & afflictione summa afficit eiusdem consanguineos, & parentes. Hac mala adversus omnia iura dominus suo homicidio parit. Ergo ea compensare tenetur iuxta prudentum arbitrium. Ita ego sentio, meliora, & veriora libens auditorus. Qui vero alienum servum occidit, aut membrum eidem amputat, duplicis restitutionis debito obstringitur, & domino scilicet, & servo: quia utrique iniuriam intulit, & damnum.

XV. Quæst. IX. Tenentur ne domini servis alimenta tum corporalia, tum spiritualia præbere? Resp. Adfirmant omnes: idque leges statuunt de corporis alimentis. Alimentorum nomine, ut dictum est alias, victus, vestitus, & habitatio veniunt. Nullus occurrere casus potest in quo dominus eximatur ab onere alendi servos.

XVI. Idem de alimento spirituali animæ dicendum. Quod si hoc seipsum præstare domini nequeant, curare debent ut a probis ministris imbuantur sacrarum legum, religionis-

que notitia. Quare peccant domini, si negligentes fuerint in servorum suorum educatione, moribusque formandis. Hæc est doctrina lumine naturali nota, quamque inculcat D. Paulus I. ad Timot. v. *Si quis suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.* Quare peccant, & quidem letaliter, domini, si præstare negligent ut servi christiani addiscant divinæ fidei rudimenta, si omittant eorum pravos mores corrigere. Quod si pervicaces servi respiscere nolint, eos domo pellere tenentur, ne domesticos alios inficiant. Servorum matrimonia impedire nequeunt, ut colligitur ex cap. Si quis liber xxxix. q. ii. ubi decernitur, servos valide, & licite matrimonium inire, etiam invitis dominis, si consulti dare licentiam recusent.

XVII. Quæst. X. Tenentur ne domini a servorum delictis, & contractibus? Resp. Si servi delinquant in iis quæ domini iussu peragunt, domini rationem reddere tenentur: secus, si peccent in aliis contra dominorum voluntatem. Similiter iis servorum contractibus obnoxii domini sunt quos iussu eorumdem servi perficiunt, aut in eorumdem utilitatem peragunt; secus, si servi contractus aliquos inaneant in proprium commodum. Si domini crudeles, sævique in servos deprehendantur, cogendi sunt ut eos vendant.

XVIII. Quæst. XI. Compatitur ne servis adversus dominos actio civilis in foro exteriori? Resp. Plures assignantur causæ ob quas servi diem dicere dominis valent; ut si pecunia sua se redemerunt, si dominus tabulas supprefferit testamenti in quibus libertas eis dabatur, si servi manifestaverint dominorum crimina in patriam, in Principem.

XIX. Quæst. XII. Quenam est servorum erga dominos obligatio? Resp. Honorare dominos, non modo probos, verum etiam improbos, servi debent, ut admonet S. Petrus I. Epist. cap. ii. *Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discoloris.* Eisdem obedire tenentur, quemadmodum filii parentibus, in omnibus iis quæ legi naturali, divinæ, vel ecclesiasticæ non repugnant. Aliquando tamen præcepta Principum, aut Ecclesiæ non ita severe obligant, ut omitti nequeant ob obsequium præstandum dominis, quemadmodum in Libro de Ecclesiæ præceptis dicitur.

XX. Quæst. XIII. Tenentur ne servus dominum comitari euntem ad fornicandum? Resp. Leander disput. iv. q. viii. adfirmat, si cominus se denegare servus nequit tale obsequium pro

pro qua sententia laudat P. Sanchez. Verum opinionem hanc, ut falsam nimirumque laxam, alibi reprobavimus. Fatentur adversarii, comitatum hunc noxium esse, & vitiosum; at ipsum contendunt servorum commodum, & utilitate honestum, licitumque fieri. Quæ ratio futilis est, & christianæ Theologiæ adversa. Sed, cum alibi hoc ostensum sit, acta iterum agenda non sunt.

XXI. Quæst. XIV. Servi in extrema necessitate constituti tenentur ne se privare necessario alimento, ut dominis eadem necessitate pressis illud subministrant? Resp. Adfirmat Navarrus: quia dominium quarumque rerum ad servos spectantium est penes dominum. Domini quippe servi capaces non sunt. Igitur, cum semper res ad dominum suum clamet, consequitur alimenta præbenda esse domino extreme indigenti, etiam si fame perire deberet servus.

XXII. Contraria sententia mihi est probabilior. In extrema necessitate iure natura bona communia sunt. Leges civiles, quæ servis dominium adimunt, minime obligant, dum ius naturæ aliud habet. Domini itaque alimentorum sunt servi, extrema laborantes fame: idcirco prius sibi quam dominis prospiciendum. Si tamen dominus vir esset Reipublicæ valde utilis, si Rex esset, aut Princeps; tunc ordo caritatis postularet ut servus ob bonum commune præferret vitæ suæ domini vitam: quæ enim sunt altioris ordinis, anteponi iis debent quæ inferioris ordinem spectant. Bonum autem commune altioris est ordinis quam bonum privatum.

XXIII. Debent etiam servi dominos suos defendere. Numquid cum periculo vitæ propriæ? Distinguendum. Si domini temere pericula amittendæ vitæ subeant, ad nihil servi tenentur. Si pericula sint necessaria, debent servi pugnare pro dominis. Verum, si gravissimum sit propriæ vitæ amittendæ periculum, tunc non videtur servus adstringi iacturæ propriæ vitæ, ut dominum servet: quia, ut dictum est, propria vita præferri debet vitæ alterius. Si tamen servus expresso pacto conductus esset ad defendendum dominum, etiam cum propriæ vitæ periculo; tunc famulus adstrictus esset exponere propriam vitam pro domini defensione. Opus tamen est ut defensio licita sit, & necessaria. Nam sicarii conducti a dominis ad inimicitias, & dique privata fovenda, ad vindictas, & homicidia perpetranda, gravissime peccant; atque tenentur inita pacta rescindere, & ab illorum servitio recedere.

Cont. Theol. Tom. IV.

XXIV. Quæst. XV. Tenentur ne servi res dominorum conservare? Resp. Adfirmant omnes. Disputant solum de onere restitutionis. Plures in hoc distinguunt duo famulorum genera. Primum est illorum quibus domus cura commissæ est; ut sunt ianitores, cubicularii, custodes vasorum, pecuniarum &c. Hos ad restitutionem teneri adfirmant, si ob eorum gravem negligentiam bona dominorum furto sublata fuerint a furibus, tam domesticis, quam extraneis. Secundum genus est illorum qui ad invigilandum rebus domesticis non sunt conducti. Hi tenentur ad restitutionem, si cum possint, negligent impedire furta extraneorum; secus si non impediunt furta domesticorum.

XXV. Restitutio onus gravissimum est: quod hominum cervicibus imponi non debet, nisi liquidum, exploratumque sit debitum. Famuli igitur quorum custodia bona domestica demandatur, dubio procul ad restitutionem tenentur, si negligent impedire furta eorumdem bonorum; quin communiter tali expresso pacto illis a domino bona traduntur. Alios vero famulos, qui ad extranea servitia conducti sunt, & quibus nulla bona sigillatim custodienda traduntur, non video evidentem rationem cur teneantur ad restitutionem, nisi præsumantur aliqua pacta inter eosdem & dominos. Tamen peccarent gravissime contra caritatem, si valentes impedire furta, id ipsum omitterent.

XXVI. Quæst. XVI. Peccant ne servi furvantes bona dominis suis, ut res cibarias &c.? Resp. Si furentur bona in quantitate gravibus, dubio procul peccant mortaliter, & ad restitutionem tenentur. De furtis ciborum distinguendum. Si dominus avarus sit, omittatque ministrare servis suis congrua alimenta; tunc servi non peccant, si tantum furentur, quantum satis sit congruæ ipsorum sustentationi. Idem de vestitu dicendum; si hunc quoque præbere dominus debeat, & præstare omittat ob avaritiam. Contra, si furentur, ut in glaviæ, comestationibus, ludisque indulgeant, ut splendidius, quam ferat servorum conditio, se se induant; tum certe peccant, & ad restitutionem tenentur. Item, quando mos est ut servis certa congruaque mensura ciborum tribuatur, si hac accepta, servi quidquam ciborum furentur, invitis dominis, peccant pro quantitate materiæ, & ad restitutionem adstringuntur. Circa quantitatem gravem furti alibi dicitur. Quod maior quantitas requiratur in servo furante ad peccandum letaliter, ut plures contendunt,

L

non

non est res certa. Admitto, frequenter in servis ablationem aliquarum rerum furtum non esse, quamvis id furtum esset in extraneo. At semel posito quod servi revera committant furtum res domini accipiendo, non video cur maior in istis quam in aliis quantitas requiratur ad constituendum peccatum mortale.

XXVII. Quæst. XVII. *Utrum quidquid acquirit servus, acquirit domino?* Resp. Dominicus Soto *Libr. IV. de iust. quæst. II. art. 2.* cum aliis distinguit servos emptitios, qui se vendiderunt, & servos bello iusto captos. Primis omne dominium admittit; & quidquid acquirit, sive ludo, sive donatione, sive alio titulo, domino eos acquirere docet. Secus secundi. Hæc distinctio arbitraria est, nulla lege facta; immo legibus expresse contraria. Quare communis sententia statuit, servos, tam emptitios, quam bello iusto captos, nihil penitus sibi, sed omnia acquirere dominis. Id clare colligitur ex legibus tum civilibus, tum ecclesiasticis; quæ nulla facta servorum distinctione, omni destitutos dominio servos declarant. Monachis servos comparat Innocentius IV. *cap. Cum olim 2. de Privil. Servorum, & Monachum in eo esse pares* (inquit) *quod neuter alicuius rei dominium habet.* Monachum autem nullius domini capax esse constat. Ergo quemadmodum quidquid acquirit Monachus, acquirit Monasterio; sic quidquid acquirit servus, acquirit domino. Accedit, servorum vitam esse sub iurisdictione dominorum quantum ad omnes operas, labores, & fructus. Porro qui est dominus soli, potiori iure dominus est eorum quæ solum consequuntur. Bona quæ servi acquirunt, sunt consecrarium, & accessorium principalis sortis, seu vitæ eorum, in quam domini iure potiuntur. Ita docent D. Thomas 2. 2. *quæst. xxxii. art. 8. ad 3. Abulensis cap. vi. in Matth. quæst. lvi. Sylvester verb. Donatio, Azorius II. Part. Libr. II. cap. xxxvi. Lugo Libr. I. de iustit. disput. III. sect. 3. n. 45. Salmanticenses tract. xxiv. cap. unic. punct. 7. num. 121. aliique.*

XXVIII. Animadvertendum tamen arbitror, servos non ita comparari Monachis in rerum dominio, ut sint omnino pares, sicut credunt non pauci Casuista, putantes, tantum pecuniæ ludere, & expendere possunt. Monachum, quantum servos: quod abiudicatum a vero. Servi ergo in pluribus differunt a Monachis. Et primo aliquarum rerum servi dominium acquirere valent, nemine fere refregante. Nam, si a dominis mutilentur, atrociter percutiantur, congruis alimentis de-

fraudentur, ius habent ut refarciantur; dominique tenentur præfata mala compensare. Ratio est, quia domini ius non habent in vitam, membra, aut famam servorum. Unde, si eos in his lædunt, ad restitutionem tenentur. Si autem restitutioni adstricti domini sunt, ut communiter fatentur omnes: ergo servi ius habent ea recipiendi. Pariter si dominus aliquid servo donet, dominium rei date in servum transire videtur. Potest dominus donare: potest servus accipere. Leges quæ declarant, dominio carere servos, in favorem dominorum id faciunt. Ergo, quoties domini huic favori, & privilegio renuntiant, toties servi ius pristinum acquirunt. Nonne domini manumittere servos valent? Ergo potiori iure eisdem aliqua donare, cum eisdem pacisci, & contractus inire possunt. Non ita ergo severe de servorum, ac de Monachorum dominio sentiendum est. Lege Thomam Hurtadum *resolut. mor. part. II. tract. VIII. cap. x. resol. 97.* & apud ipsum Sanchez, Molinam, & alios, qui in pluribus casibus servis dominium tribuunt. Nec ipse repugnor: quoniam leges civiles non ita rigide sunt interpretandæ in conspectu iuris naturæ, vi cuius liber est quilibet homo a servitute alterius. Quare nobis minime placet opinio Salmanticensium, Lugonis, & aliorum, qui servos Monachis omnino comparant in rerum dominio: hoc enim aperte falsum censemus. Nam certum est servum, consentiente domino, ludere, & acquirere sibi bona posse; secus Monachum, etiam consentiente prælato. Accedit servum, citatis Auctoribus fatentibus, acquirere pecunias posse ad se redimendum pluribus titulis, ut habetur l. 1. ff. de officio Præfecti urbis, & l. Vix ff. de iudiciis. Primo, si servus dono pecunias accipiat ea conditione, ut se redimat. Deinde, si peculium dominus donet, eodem se redimere valet. Tertio, si testator aliquis heredi suo onus imponat, ut servum quempiam redimat. Tandem servi alimentorum, quæ definita mensura a domino tribuuntur, quidpiam parcius vivendo reservare sibi, & vendere possunt: atque tunc istius pretii domini sunt. Ex quibus omnibus inferitur, servos in pluribus a Monachis etiam quoad rerum dominium differre. Quæ hæcenus dicta sunt, defendunt Molina *disput. xxxviii. Sanchez Libr. I. conf. cap. 1. dub. 1. n. 10. Lessius Lib. II. cap. iv. dub. 4. Fagundez Lib. VII. in Decal. ap. XIII. num. 3. Leander disput. iv. quæst. XVII. & plures alii penes ipsum.*

XXIX. Quæst. XVIII. *Ancilla, eorum que*

quæ recipit ab amaso, acquirit ne dominium? Resp. Negant Auctores prioris sententiæ ob rationes adductas. Sed contraria opinio probabilior est. Quoniam usus illicitus corporis muliebris non cadit sub dominium domini: ergo quæ ancilla mulier tali usu recipit, sibi, non domino, comparat. Ita docent Sanchez *Libr. I. conf. cap. 1. dub. 1. num. 8. Leander disput. II. quæst. xxviii. & apud ipsum Rebellus, Malderus, Diana, Fagundez, & alii. Et vera est opinio.*

XXX. Quæst. XIX. *Cuius sunt bona quæ habet servus ante captivitatem, quæque post mortem relinquit?* Resp. Quæ ante captivitatem habebat servus in patria, aut alibi, servo remanent, eiusque heredibus; quæ secum habebat, domini sunt. Qui enim in servitute redigitur, in domini ius transit cum omnibus quæ secum habet. Neque enim solum corpus a victore capitur, sed corpus cum omnibus rebus eidem annexis. Ea bona vero quæ post mortem servus relinquit, si dominium illorum servus habebat, quia illa iustis titulis, ut parsimonia, ludo, donatione, hereditate, acquisierat, non sunt domini, sed heredum servi; atque de iis testari servus valet. Bona vero quorum usum revocabilem servi habebant, domini sunt.

CAPUT XVI.

De obligatione dominorum erga famulos, & istorum erga dominos.

I. PRÆTER servitutem civilem, & legalem, datur altera quæ, ut dictum est, appellatur *conductitia*. Hæc famulorum est qui ad certum tempus operas suas locant alicui, iusto pretio pacto. Vulgo etiam isti vocantur servi; sed absolute liberi sunt. Differunt ab operariis: quia hi in dies labores suos locant ad certa opera peragenda; famuli autem obsequium, & servitium locant ad quodcumque operis genus. Verum hæc levia sunt.

II. Quæst. I. *An iustum salarium tribuere famulis domini debeant tum sanis, tum infirmis?* Resp. De cura dominorum in famulos, ex iis quæ dicta sunt de dominis in servos, patet. Salarium iustum laboribus respondens deberi famulis, adfirmant omnes. Disputant vero, num solvendum sit etiam famulis ægrotantibus? Aiunt plures Iurisperiti; sed negant communiter Theologi: quia in promissione absoluta excipiuntur casus fortuiti. Famulus locavit industriam suam ad annum integrum. Si infirmetur, per ipsum stat, tamen absque culpa, ne operam suam præ-

stet. Ita docent Salmanticenses *tract. xxiv. cap. unic. punct. 7. §. 3. num. 133. Leander disput. v. quæst. iv. Azorius II. Part. Lib. II. cap. xxxix. q. vi. Bonacina de construct. disput. III. q. VII. punct. 4. n. 13. aliique.* Hinc sumptus quos dominus in curam ægroti famuli impendit, exigere ab eodem valet. Communiter tamen docent Auctores, dominum teneri lege caritatis ad ea alimenta præstanda famulo quæ eidem præberet, si sanus esset. Potest etiam dominus ad hospitale mittere famulum, ut curetur. Caritatis tamen lex urget ut famulis indigentibus potius quam aliis provideatur.

III. Quæst. II. *Si famulus qui locavit operas suas ad annum, expleto semestri, sua sponte discedat, tenetur ne illi dominus dimidiam anni mercedem solvere?* Resp. Negantem opinionem defendunt plures Iurisperiti. Et quidem in foro exteriori reapse famuli qui absque dominorum culpa recedunt a servitio, plebuntur mercedis privatione. In foro autem interiori Theologi distinguunt. Si dominus grave damnum patiatur ob discessum famuli, liberum volunt a mercedis solutione. Si vero nullum grave detrimentum dominus subeat, Salmanticenses *loc. cit. §. 3. num. 132.* cum Azorio, aliisque docent, non esse solvendam integram illius dimidiati anni mercedem, sed paullo minorem arbitrio prudentis viri.

IV. Probabilior nobis sententia est, dominos, dummodo notabile detrimentum passi non fuerint ex famuli discessu, debere illi integram medii anni mercedem solvere, iure naturæ spectato. Quoniam integris sex mensibus revera famulus lucratus est mercedem suam; & dominus reipsa commodum, atque utilitatem servitii præstiti expertus est. Ergo vi iustitiæ naturalis famulus habet ius ad mercedem ob labores exantlatos accipiendam; & dominus debito solutionis adstringitur ob commodum, & utilitatem perceptam. Forum externum aliquando ob præsumptionem malitiæ famulorum, & ob civilis commercii, & societatis conservationem aliquas pœnas constituit, prout magis ad præfatum finem expediens iudicat. Non propterea tamen licet semper in foro interiori quod licet in foro exteriori, ut fufius suo loco dicam. Hanc opinionem defendunt plures, Vasquez *opuscul. de restit. cap. v. dub. 10. num. 57. Lugo de iust. Tom. II. disp. xxix. sect. 3. Leander disput. v. quæst. xxx. & penes eundem Diana, Fagundez, Bassæus, Bonacina, Rebellus, aliique.*

V. Quæst. III. *Dominus debet ne solvere salarium famulo qui operas suas eidem locavit,*
L. 2. nulla

nulla mercede pacta? Resp. Distingunt Salmanticenses *loc. cit. n. 133*. Si dominus similes famulos conducere soleat, tenetur iustam consuetudinem mercedem solvere; eoque non solvente, contendunt, famulum posse, nedum illam exigere, verum etiam occulte se se compensare. Secus vero, si domini non consueverint conducere famulos; ut accidit, quando Episcopi, & Nobiles pueros accipiunt importunis parentum precibus ad proprium servitium, quibus victum, vestitum, habitationemque tribuere, nulla mercede pacta, solent. Verum isti iuxta communem exitimationem non habent rationem famulorum; nec isti communiter pro mercede inserviunt. Nunc autem sermo est de veris famulis, qui reipsa locant operas suas, & ut veri famuli servitia, & obsequia præstant, nullo pacto salario. Omni ignitur distinctione, & controversia seposita, ius naturæ spectandum est; & pro quantitate laboris, ac servitii præstiti tantumdem pretii rependendum est.

VI. Quæst. IV. *Est ne aliqua mensura iuste mercedis solvenda famulis?* Resp. Non alia mensura, seu regula iustæ mercedis assignari potest, nisi communis praxis, & consuetudo, iuxta quam communiter illius loci famuli locant operas suas. Aliqui contendunt, iniustum esse pretium illud quod non sufficit ad victum, & vestitum famuli. Sed fallax omnino est regula isthæc. Quantitas mercedis maioris, aut minoris pendet potius a maiori, vel minori habilitate famuli: qui quo plus laborat, maiusque commodum, & utilitatem affert domino, eo maiorem meretur mercedem. Sed neque hæc maior habilitas severe attendenda est: alioquin plura dissidia & lites occurrerent; & quisque se altero habiliorē reputaret. Communis ergo praxis servanda, ad conscientiam quod attinet. Quod vero rem domesticam spectat, quisque supputare rationes potest, & colligere, quid sua intersit, an famulus capaxior, fortior, diligentior cum maiori mercede conducendus; an alter conducendus minori pretio, sed minus quoque aptus ad servitia præstanda.

VII. Quæst. V. *Si dominus conducatur minori mercede quam infima famulorum, tenetur ne ad restitutionem?* Resp. Sicut in quolibet contractu servanda est mensura iusti pretii, ita quoque in contractu conductionis famulorum. Tria distinguuntur pretia, supremam, medianam, infimum. Hæc tria pretia iusta reputantur; iniusta vero illa quæ aut supremam excedunt, aut infimum non attingunt. Quando

ergo dominus taxat mercedem famulo conducto infra limites infimi pretii; absolute loquendo tenetur restituere quantum satis sit ad constituendam mercedem intra limites iusti pretii, saltem infimi. Spectandæ tamen sunt circumstantiæ. Nam famulus potest, si velit, gratis inservire domino. Potest sponte & libere in mercedem infima minorem consentire, eamque in pactum deducere. Hæc absolute vera sunt. Ceterum, quia in praxi vix unus inter famulos reperitur qui libere consentiat in mercedem minime inferiore, idcirco communiter domini ad restitutionem tenentur, dum mercedem famulo taxant iniustam, seu infima consueta minorem. Nec valet excusatio, quod famuli libere consenserint in eiusmodi mercedem: quia eorum consensio libera minime est, sed coacta. Necessitate enim urgente paciscuntur famuli talem mercedem. Ex necessitate autem famulorum, commo- dum reportare licite nequeunt domini.

VIII. Quæst. VI. *Dominus qui absque iusta causa famulum, conductum ad annum, ante completum annum expellit, tenetur ne integram ei mercedem solvere?* Resp. Adfirmant omnes: quia tunc per famulum non stat quin integro anno serviat, & ex tali expulsiōne grave nocumentum patitur. Quid, si famulus continuo inveniret alium dominum, nihilque detrimenti subiret? Semper dominus peccaret iniustitiam peccato, sine causa famulum expellendo. Et P. Molina *disp. ccccvi. etiam in hoc casu adstrictum allegit dominum ad integram solvendam mercedem in pœnam peccati. Quin subdit, famulum iniuste pullum minime obligatum esse ad redeundum, ut impleat præfinitum tempus. Sententia Molinae subscribunt alii, qui leges adducunt id statuentes. Decisio absolute certa vix assignari potest respectu restitutionis, & solutionis pretii. Circumstantiæ, & damna quibus famuli subiiciantur ex tali expulsiōne, insuper causæ ob quas famuli expellantur, spectandæ sunt. Si enim absque ulla rationabili causa famuli eiiciantur, non video cur absolvi ab integra mercede, & damnorum compensatione domini valeant. Præter Molinam laudatam opinionem docent Azorius III. *Part. Lib. VIII. de locato cap. xxi. quæst. v. Rebellus Part. II. Lib. XII. quæst. XIII. num. 16. Fagandez Lib. IV. cap. 20. n. 20. Escobarius tract. III. num. 33. Lessius Lib. II. cap. xxiv. dub. 2. num. 8. Leander disput. unic. q. xxvii. Salmanticenses tract. xxiv. cap. unic. punct. 7. num. 151. & ad apud ipsos.**

III.

IX. Quæst. VII. *Peccant ne domini, si impediant ne famuli matrimonium contrahant?* Resp. Adfirmant omnes: quia ea quæ iure naturæ famulis competunt, nequeunt impediri a domino. Diffidium solum est, utrum servus, matrimonio contracto, teneatur potius satisfacere uxori quam domino. Nonnulli respondent, nulla facta distinctione, præferendum esse uxori dominum: idque colligunt ex cap. 1. de coniug. servorum. Alii distinguunt. Aut matrimonium contractum est consentiente domino, aut secus. Si primum, tunc præferendam esse domino uxorem asserunt: quia dominus suo consensu in famuli matrimonium cessit iuri suo. Si autem inficio, & invito domino famulus matrimonium contraxit; tunc uxori anteponendum dominum docent: quia ius domini in famulum prius est iure uxoris in maritum. Porro iuxta iuris regulam, qui prior est tempore, potior est iure.

Hæc opinio est probabilior, eamque docet D. Thomas in suppl. ad III. Part. quæst. lxx. art. 2. ad 3. *Si servus, volente domino, matrimonium contraxerit, tunc debet prætermittere servitium domini imperantis, & reddere debitum uxori, quia per hoc quod dominus concessit ut matrimonium servus contraheret, intelligitur ei concessisse omnia quæ matrimonium requirit. Si autem matrimonium, ignorante, vel contradicente domino, est contractum, non tenetur reddere debitum, sed potius domino obedire, si utrumque simul esse non possit. Sed tamen in his multa particularia considerari debent, sicut etiam in omnibus humanis actibus, scilicet periculum castitatis imminens uxori, & impedimentum quod ex redditione debiti servitio imperato generatur, & alia huiusmodi; quibus omnibus rite pensatis iudicari poterit, cui magis servus obedire teneatur, domino, vel uxori.*

LIBER SEPTIMUS IN DECALOGUM, QUINTUM PRÆCEPTUM TRACTANS.

NON OCCIDES.

DISSERTATIO UNICA. PROŒMIUM.

VIX quisquam sibi in animum inducere poterit, ut credat, nonnullos recentiores Casuistas, qui passim clamant, divinam legem benignam, & suavem esse, tales potuisse evulgare opiniones, quæ savitiam præferant, & feritatem. Sanctissima Christi lex perferre iniurias, & earumdem oblivisci, inimicis parcere, bona pro malis rependere, mundanum honorem, & terrena omnia propter Dei gloriam contemnere suadet, hortatur, iubet. Nova benignitas a quibusdam Moralitibus inventa, tanti & divitias, & humanam famam æstimat, ut pro istorum conservatione humani sanguinis effusionem licitam honestamque facillime propugnet. Quantum hæc recens benignitas cum evangelicæ caritatis suavitate & lenitate pugnet, sequentes propositiones declarabunt.

CAPUT I.

Recensentur propositiones tum quæ sunt ab Ecclesiæ damnata, tum quæ laxæ videntur.

§. I.

Propositiones damnata a duobus Pontificibus, Alexandro VII. & Innocentio XI.

I. VIR equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis Conc. Theol. Tom. IV.

notam apud alios incurrat. 2. Alexandri VII.

II. Est licitum Religioso, vel Clerico, calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minantem occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, ut suppetere non videtur, si calumniator sit paratus vel ipsi Religioso, vel eius Religioni publice, & coram gravissimis viris predicta impingere, nisi occidatur. 17. Alexandri VII.

L 3

III.

III. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam iudicem, a quo aliquo certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnari evitare. 18. Alexandri VII.

IV. Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam. 19. Alexandri VII.

V. Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, se aliter hoc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel sistere percutiat, & post impellam alapam, vel istum sistis fugiat. 30. Innocentii XI.

VI. Regulariter occidere possum furem pro conservacione unius auri. 31. Innocentii XI.

VII. Non solum licitum est defendere defensionem occisorem que actu possidemus, sed etiam ad quo ius inchoatum habemus, & que nos possessuros speramus. 32. Innoc. XI.

VIII. Licitum est tam heredi, quam legatario contra iniuste impediendum, ne vel hereditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere, sicut & ius habenti in cathedram, vel prebendam contra eorum possessionem iniuste impediendum. 33. Innocentii XI.

IX. Licet procurare abortum ante animationem fetus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut insanetur. 34. Innocentii XI.

X. Videtur probabile omnem fetum, quando in utero est, carere anima rationali, & tunc primum incipere eandem habere, cum paritur; ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi. 35. Innocentii XI.

En benignitatis probabilistica sanguinari, truculentique fetus. Ea quam sanguinis humani effundendi liberalis sit novus opinandi modus a sancta caritatis lege maxime alienus.

§. I I.

Propositiones casuisticae nimium laxae.

I. Quisque penetrare confectaria valet quae ex his decem veneficis principis proficiuntur. Pauca ex pluribus quae hoc in libro dicturus sum, hic praemittam.

II. Ubi est scripta expressa permissio a Deo, ut Reges, & Respublicae possint interficere reos? An est in Scriptura? An in traditione? Estne fidei articulus? Si solo lumine naturali eo ducimur, patere ex eodem lumine naturali iudicemus, quid euique privato liceat in occidendo aggredere, non solius vitae, verum etiam honoris, &

rei. "Clerus Gallicanus anno 1700. in Comitibus generalibus hanc doctrinam damnavit, ut scandalosam, erroneam, & hereticam, Regibus, & Rebus publicis iniuriosam, vanis ratiocinis, & regulis vitam hominum, & morum decreta subicientem.

III. An homo religiosus, qui fragilitati cedens feminam vilem cognovit, quae honoris ducens se prostituisse viro tanto, rem enarrat, & eundem infamat, possit illam occidere? Resp. Quid scio? "Caramuel in Theol. fund. num. 1153. Haret suspensus; & hoc fat est ut ex Probabilissimi doctrina colligatur id licere: quia, quando lex est dubia, homo liber a lege est.

IV. Regulariter occidere possum furem pro conservacione unius auri. Propositio damnata solum vult id non licere regulariter; esto in aliquibus circumstantiis possit id licere. "Dominicus Viva in Trut. in prop. 19. Alex. VII. num. 10.

V. Potest quidem vir nobilis volentem impingere alapam gladio impedire, & ut multi docent, etiam defensionem occisorem se defendere. "Idem Viva in prop. damn. 17. & 18. Alex. VII. num. 9.

VI. Vir equestris non tenetur fugere aggressorem cum suo dedecore; sed potest ab illo se defendere defensionem occisorem. "Idem Viva in prop. damn. 17. Alexand. VII. n. 5.

VII. Etiam ad honorem necessarium tuendum viro honorato licere occidere iniustum, ac contumeliosum aggressorem, docent DD. & sine dubio verissimum est in hac suppositione, quod honoratus in aliquo casu aliter ignominiam, vel contumeliam repellere, honoremque sibi auferendum aliter tueri non possit, nisi occidendo aggressorem contumeliosum. "Parritus Sporer tract. v. in 5. praecip. Decalog. cap. 11. sect. 3. §. 4. num. 159.

VIII. Licet ad honorem tuendum, invasorem post impactam alapam, suitem, vel vulnus fugientem insequi, & occidere. Censeo hanc sententiam esse probabilem, & tutam in praxi: quia, dum adversarius fugit, & percussus insequitur, moraliter adhuc durat congressus. Diana Tom. VIII. coord. tract. v. resol. 7. n. 3. & 6. item resol. 8. num. 2.

IX. An, si iudex desit, possit quis intrare in locum ubi rem furatam in pacifica possessione sit constituit, & illum occidere cum moderamine &c. Respondeo affirmative. "Idem Diana Tom. VIII. in simul tract. v. resol. 31. & num. 1.

X. Si

X. Si re accepta fugias, tunc possum insequi, & ferire; vel, si necesse sit, minus telo petere... si invadas res meas per famulum, vel arte magica per daemonem, nec alia ratione quam nece tua possit impediri; si coniuraveris in mea damna; si impediatis inique meos creditores, ne mihi satisfaciatis; si falsa accusatione, vel falso testimonio me fortunis coneris evertere; nec alia ratione impediendi suppetat. "P. Leonardus Lessius Lib. II. de iust. cap. IX. dubit. II. num. 74. & 75.

XI. Petes, an sit contra iustitiam, si furem procul fugientem conficias, quando res iudicio est recuperabilis? Respondeatur, verius videri non esse. "Idem Lessius loc. cit. num. 70. & 71.

XII. Fas universim est interficere eum qui nos interficere decrevit, quando aliter non patet via evadendi mortem, graveve periculum mortis, quod nequitia illius ex eo decreto nobis imminet, live qui id ita decrevit, dicendus iam aggressor sit, live non: id enim quaestio est de vocabulo. "Ludovicus Molina de iust. Tom. IV. tract. III. disp. XII. n. 2.

XIII. Probabilius respondeo licere, & absque metu irregularitatis, occidere occulte litigatorem, si constet aperte, & omnino certo, dictum litigatorem omnino iniuste, & per calumniam procedere, & etiam sit omnino certum quod innocens sua bona irrecuperabiliter amissurus est, nec aliud sibi remedium ad ea recuperanda suppetat. "P. Leander a SS. Sacramento Part. V. tr. II. disp. XIII. qu. x.

XIV. An post decretum Innocentii XI. licitum sit invasorem honoris cum moderamine inculpatam tutelae occidere? Probabilius multo respondeo, etiam post decretum SS. P. N. Innocentii XI. licitum esse... Quia ex propositione particulari ad universalem non tenet consequentia. "Emanuel a Conceptione, seu continuator Leandri a SS. Sacramento Part. IV. in ordin. IX. tract. II. disp. III. quest. VI.

XV. An post dictum P. N. Innocentii decretum licitum sit occidere eum qui dicit, mentiris; aut contumeliam profert perfecte, ut tu es infamis, male castus &c. vel imperfecte, tu es infamis... male gen... si aliter iniuria repellere non potest? Probabilius respondeo affirmative. "Idem Emanuel a Concept. loc. cit. qu. XI.

XVI. Qui invasus ab altero sive armis, sive contumeliis, si potest fugere, & ma-

lum declinare, non tamen fugit, sed cum debita moderatione se defendit, & alterum occidit; non tenetur ad restitutionem. "P. Dominicus Viva in suo Cursu Theologico-Morali Tom. I. Part. III. de rest. quest. VII. art. I. num. 2.

XVII. Si rarissimo casu eo loco res sita sit, ut miles in exercitu, vir equestris in aula regia, officio, dignitate, Ducis, aut Principis favore, ob ignaviae suspicionem excidere debeat, nisi identidem provocanti se sistat; non audeo damnare eum qui merae defensionis gratia paruerit. "Paulus Layman Lib. III. de iust. tract. III. par. III. cap. III. num. 3.

XVIII. Dubium autem est, an liceat innocenti id duellum acceptare, sive offerre, quando certum est fore ut actor per fraudem in iudicio ipsum opprimat, & eius iniustam condemnationem impetret. Quidam neutrum licere aiunt... Sed melius alii dicunt, licere huic innocenti duellum ad vitam, honorem, & res familiares in notabili quantitate tuendas, quando constat omnino iniuste, & per calumniam actorem procedere: & certum omnino est fore ut innocens haec amittat, nec aliud sibi evadendi remedium suppetat... Atque optime Bannet ait, licere innocenti in his casibus acceptare, & offerre duellum... Immo & non provocando ad duellum interficere occulte actorem illum calumniosum, cum haec occisio sit vera defensio. Immo bene Nav. ait, teneri innocentem non acceptare duellum, nec indicere, si potest occulte illum occidendo id vitae, honoris, rerum militarium periculum evadere. Quippe sic proprium vitae periculum in duello imminens vitabit, & peccatum actoris offerentis, aut acceptantis duellum. "Thomas Sanchez Lib. II. in Decal. cap. xxx. IX. num. 7.

XIX. Pro re minima non videtur concessum ius defensionis cum tanto alterius malo. Est enim valde iniquum ut pro panno, vel etiam uno aureo servando alicui vita auferatur. Si tamen tibi vereretur probro, nisi ream furi extorqueas, posses conari, & si opus esset, etiam occidere, iuxta Sotum. Tunc enim non tam rei, quam honoris esset defensio. "Lessius de iust. & iur. Lib. II. cap. IX. dub. II. n. 68.

XX. In propositione 17. damnata ab Alexandro VII. qua aiebat, licere Religioso, vel Clerico occidere calumniatorem gravia crimina in eos imitantem, si alio

modo vitari non possit, non venit damnatum dicere, licitum illis esse calumniatorum rem occidere, quando actu iniuriosa verba in eos profert famæ valde læsiva, si alia via non est tantum malum vitandi. Torrecilla in prop. damn. ad dict. prop. nu. 14. fol. 471.

XXI. Immo nec damnatum venit dicere, solummodo esse peccatum veniale in Religioso, vel Clerico, in casu propositionis damnate, occidere calumniatorem. Idem Torrecilla *ibid.* num. 22. fol. 471.

XXII. In propositione 18. ab Innocentio XI. damnata de occisione falsi accusatoris, falsi testis, & iudicis, a quibus imminet damnum, quod evitari non potest, non venit damnatum dicere, doctrinam propositionis esse speculative probabilem, nec inhibitum dicere, quod si præctice, id fiat, tantummodo veniale peccatum erit, Idem Torrecilla *ibid.* ad dict. *proposit.* n. 9. fol. 472.

XXIII. Adhuc stante damnatione prædictæ propositionis 18. probabile est intelligendam venire & propositionem, & eius damnationem de aggressore in actu primo, non de aggressore in actu secundo, seu de actuali offendente. Idem Torrecilla *ibid.* n. 25. XXIV. Potest vir honoratus alium occidere absque letali, quando aliter honorem in re gravis momenti tueri non potest. Idem Torrecilla *Tom. I. Summ. tract.* III. *disp.* II. *cap.* II. *sect.* 3. §. 3. num. 121. fol. 476.

XXV. Negari non potest quin saltem honorem, famamque illam quæ ex virtute, & sapientia nascitur, quique verus honor est, iuste defendere Clerici, & Religiosi valeant, ac sæpe debeant, cum hic sit proprius professionis ipsorum, quem si amittant, maximum bonum amittunt. Nam per hunc redduntur summopere estimabiles & conspicui secularibus, quos sua virtute dirigere, ac iuvare possunt: quo sublato, nec illos dirigere, nec iuvare poterunt. Ergo saltem hunc honorem poterant Clerici, ac Religiosi cum moderamine inculpata tutelæ ETIAM CUM MORTE INVASORIS defendere. Quin interdum, lege saltem caritatis, videntur ad illum defendendum teneri, si ex violatione propriæ famæ integra Religio infametur. Franciscus Amicus *Tom. V. disp.* XXXVI. n. 118.

XXVI. Quoniam propositio hæc his verbis concepta damnata non est, licet re ipsa damnata, ut ego quidem iudico, ab Al-

xandro VII. sit, timendum est ne aliqui illorum Casuistarum quibus familiare est damnatarum thesium vim extenuare, eamdem ut probabilem reputent, & ad praxim reducant. Idcirco admonendum lectorem existimavi, propositionem præfatam, non laxam modo esse, sed revera etiam damnatam: siquidem vocum tantum diversitate differt a thesi 17. proscripta ab Alexandro VII. An ista doctrina utantur qui libellos famosos evulgant adversus eos quos propriæ sapientiæ splendori tenebras offundere suspicantur, aliorum esto iudicium.

CAPUT II.

Quid prohibeat quintum Decalogi mandatum, NON OCCIDES: & quam grave sit homicidii scelus.

§. UNICUS.

Reconsentur quorundam hereticorum errores.

I. EX universalitate divini mandati, Non occides, illi qui sola fallaci humanæ rationis regula divinas leges metiuntur, errandam ansam arripuerunt. Hæreticorum alii cuiusque viventis, sive sentientis, sive dumtaxat vegetantis, occisionem vetitam asseruerunt. alii numquam licitam esse hominum occisionem, etiam publica potestate iustam, convenderunt; alii seipsos, nedum alios, licitum esse interficere propugnarunt; alii alia commenta sunt.

II. Primum errorem refert, & confutat Augustinus *Lib. I. de Civ. Dei cap. xx.* his verbis. *Quidam hoc præceptum etiam in bestias, & pecora conantur extendere, ut ex hoc nullum etiam eorum liceat occidere. Cur non ergo & herbas, & quicquid homo radicitus abitur, ac figitur? Nam & hoc genus rerum, quamvis non sentiat, dicitur tamen vivere, ac per hoc potest & mori. Numquid igitur ob hoc, cum audimus, Non occides, virgultum vellere nefas dicimus, & Manichæorum errori insanissime acquiescimus? His igitur deliramentis remotis, cum legimus, Non occides, si propterea non accipimus hoc dictum esse de fructibus, quia nullus est eis sensus; nec de avianibus irrationalibus, volatilibus, natatilibus, ambulatilibus, reptilibus, quia nulli nobis ratione sociantur, quam non eis datum est nobiscum habere communem: unde iustissima ordinatione Creatoris, & vita, & mors eorum nostris usibus subditur: restat ergo ut de hominibus intelligamus quod dictum est, Non occides, Non alteram, ergo nec te. Neque*

que enim qui se occidit, aliud quam hominem occidit. Hanc D. Augustini auctoritatem refert Div. Thomas 2. 2. q. lxiv. art. 1. ubi ratione ab ipsa divina Scriptura repetita vincit, licitum esse animalium, plantarumque occisionem. Nullus peccat ex hoc quod vitur re aliqua ad hoc ad quod est. In rerum autem ordine imperfectiora sunt propter perfectiora... Et ideo, si homo utatur plantis ad utilitatem animalium, & animalibus ad utilitatem hominum, non est illicitum.

III. Secundum errorem propugnabant Waldenses, qui, ut refert Alphonsus a Castro *Lib. XI. verb. Occidere*, asseriebant, nullum hominem occidi licite posse, etiam supremæ potestatis imperio. Quem errorem renovavit Nicolaus Galecus Boemus, ad Concilium Basileense pro sua natione legatus. Hic error humanæ societati, & civili commercio maxime infestus est. Multi enim reperiuntur improbi, qui pacem, & tranquillitatem publicam perturbant, & pervertunt. Ergo, ut pax ista, quies, & mutua inter homines communicatio consistant, necessaria est scelestorum puniatio, & si obstinati sint, ac perveraces, etiam occisio. Alioquin regimen humani generis prorsus corrueret. Altius rationem accessit Div. Thomas opusc. VII. *Quod licitum est Deo, licitum est ministris eius. Constat autem quod Deus non peccat, cum sit auctor legum, insigendo mortem propter peccatum. Rom. vi.* Stipendia peccati mors. Ergo nec minister eius. Porro quod Deus iubeat improborum mortem, patet ex sacra Scriptura Exod. xxii. *Maleficos non patieris vivere. Qui coierit cum iumento, morte moriatur. Qui immolat diis, occidetur.*

IV. Tertius error fuit Circumcellionum, qui suicidium ut licitum defendebant. Quapropter, veluti furis acti, præcipites e rupibus, & præruptis montibus se se sponte dabant, mortem levi prætextu sibi consciscabant, ut martyrii palmam assequerentur. Istorum meminit Augustinus *Lib. de hæres. cap. lxix.* Quis tantæ insanie auctor fuerit, nec Augustinus, nec Philaster, qui pariter de hac scribit hæresi, edisserit. Error iste damnatus est ab ipso præcepto, Non occides. Si enim vetitum est alterum occidere, profecto & semetipsum: sicut enim non habet homo dominium vitæ alterius, ita nec suæ. Neque pluribus opus est, ut veritatem naturæ lumine notam, ac naturali inclinationi consentaneam suadeamus.

V. Quartus error est eorum qui docuerunt

licitum cuilibet subditorum esse Tyrannum occidere. Tyrannus nuncupatur ille qui aut absque iure dominatur in subditos, aut ultra iustas, & præfinitas domini sui leges potestatem exercet. Istius erroris inventor fertur, teste Gerone, Ioannes Parvi. Quam sit error iste & divinæ legi contrarius, & humanæ societati perniciosus, nemo non videt. Quoniam hoc Tyranni nomen non Principi modo, verum etiam cuilibet dominium habenti in familiam, in pagum aliquem, aptari solet. Quapropter maritus in uxorem plus iusto severus, paterfamilias rigide domesticos tractans, & ceteri eiusmodi Tyranni nuncupantur. Licitum ergo erit uxori maritum, domestico patremfamilias occidere. At quemadmodum iudicare, quisnam Tyrannus sit, an secus, non est alicuius privati; ita neque eiusdem occisio. Quæ confusio in Republica, quæ perturbatio, si ad subditos attineret Tyranni notam cuilibet imperanti inurere, illique necem inferre?

VI. Postremus error tribuitur Scoto, qui in *W. dist. xv. q. III. de secundo*, iis tantum in casibus occidendos homines docet qui in divina lege sunt expressi, cuiusmodi sunt homicidæ, blasphemæ, adulteri &c. Quoniam, inquit, in legem superioris nullus inferior aliquid potestatis habet. Superior autem, nempe Deus, solum in casibus expressis in Scriptura dispensavit super hominum occisionem. Ergo in his, & non in aliis casibus licita erit hominum occisio.

VII. Hanc Scoti opinionem, ut fidei infestam, & temeritatis plenam, damnant Salmanticenses *tract. xxv. cap. 1. n. 5.* cum aliis Theologis, Bannez, Salonio, Trullech, Bonacina, Sayro, ceterisque communiter. Adversatur quippe communi Patrum, & sacrorum canonum auctoritati. Quid enim frequentius in iure canonico quam malefactorum occisio? *xxiii. quest. 1. de occidendis, cap. Miles, cap. Non frustra*, pluribusque aliis in locis. Rationem evidentem prodit Angelicus. Supremæ potestati commissa est boni communis cura, & custodia. Ergo illa omnia de medio tollere iure valent Principes quæ huic bono communi noxia sunt; quemadmodum permillum est medico putridum membrum abscindere, ut corpus ipsum servet. Malefactores sunt publici boni, & humana societatis perturbatores. Licita ergo illorum occisio. Audiamus D. Thom. 2. 2. qu. lxiv. art. 3. *Occidere malefactorem licitum est, inquantum ordinatur ad salutem totius communitatis. Et ideo ad illum solum*

pertinet cui committitur cura communitatis conservande, sicut ad medicum pertinet praevidere membrum putridum, quando ei commissa fuerit cura salutis totius corporis. Cura autem communitatis boni commissa est Principibus habentibus publicam auctoritatem: & ideo eis solis licet malefactores occidere, non autem privatis personis. Sententia haec communis est.

VIII. Ex doctrina Angelici labefactata manet altera sententia Salonis, Sayri, Trullenchi, & aliorum qui docent, praeceptum Decalogi, *Non occides*, vetare dumtaxat infidorum, ac innocentium occisionem. In cuius confirmationem adducunt Scripturae textum: *Infontem, & iustum non occides, quia aversor impium*: Exod. xxiii. Haec quoque opinio falsa est. In laudata auctoritate solum prohibetur vel ipsis Principibus innocentiam, atque infontem occidere: quia nec supremæ potestates interficere quemquam licite valent, nisi servato iuris ordine; & nisi prius præcesserint flagitii perpetrati evidentissima argumenta; atque adeo infontes, & innocentes occidi vetantur. Quod autem privata auctoritate vetita sit malefactorum occisio, etiam patet: quia privatis haud est commissa boni communis custodia. Privati enim semper peccant, si occidant malefactores sine principum iussu, aut sine necessitate defendendæ propriæ vitæ.

IX. His deliberatis, notio homicidii promenda, quidque suo mandato Deus prohibeat, explicandum. Homicidium definitur solum *Iniusta hominis occisio*, sive hæc fiat publica, sive privata auctoritate. Rei quippe sunt homicidii vel ipsi Principes, si iniustam imperant occisionem. Quæ autem sit privata auctoritate, semper iniusta est, necessitate inculpate defensionis sublata. Triplex homicidium distingui solet, voluntarium, necessarium, fortuitum. Voluntarium, quod dolo, maloque animo occidendi committitur. Necessarium, quod a lege publica, vel a defensionis iure imperatur. Fortuitum, quod præter intentionem accidit.

X. Hinc colligitur, homicidium esse omnium scelerum quæ in proximum perpetrari valent, gravissimum: privat enim vita, quæ est terrenorum bonorum maximum. Quod etiam ex gravitate poenæ a Deo inflictæ constat. Dicitur enim Matth. xxvi. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt*. Item in ipsa lege Mosaica homicidium morte pledebatur. Exod. xxi. *Qui percussit hominem, volens occidere, morte morietur*. . . Si quis per industriam occiderit pro-

ximum suum, & per insidias, ab altari mox evelles eum, ut morietur. Poenæ severissimæ, & plurium annorum spatio diuturnæ, quas sacri canones ab homicidis publice subeundas infligunt, notæ sunt, & omnibus perviæ. Concilii Ancyranæ can. xxii. perpetua totius vitæ poenitentia statuitur pro homicidii voluntario. Successa temporis hæc perpetua poenitentia ad plurimum dumtaxat annorum spatium summa Ecclesiæ benignitate contracta est. Quid plura? Ut palam faceret mater Ecclesia, quantum ab homicidiis abhorreret, septem aut quinque annorum poenitentiam vel iis ipsis imposuit qui per imprudentiam homicidia perpetrassent, ut ex eodem Ancyrano Concilio, & ex epistolis SS. Basilii, & Gregorii Nysseni, atque ex Zachariæ, & Alexandri II. summorum Pontificum decretis colligitur. Lex Mosaica ipsa exilio multabat involuntarios homicidas, qui ad refugium civitatem se recipiebant usque ad Pontificis obitum. Si sanguine hominis occisi extra eiusmodi civitatem refugium occisorem interficiebant, nullas dabant poenas.

XI. Præceptum hoc, *Non occides*, non modo prohibet exteriores actiones occisionis, mutilationis, verberationis &c. verum etiam quamcumque internam voluntatem nocendi proximo sive ope, sive consilio. Reus homicidii fuit David, eo quod inlerit in ea exercitus patris Uriam poni ubi facilius succumbens interiret. Homicidii participes sunt socii ex quorum societate audacior fit homicida: item illi qui homicidas laudant, iritant, ad se recipiunt, aut ipsis arma porrigunt.

XII. Nec solum manu, lingua, consilio, verum etiam corde, pravis desideriis, odio, gaudio de alterius morte, invidia, contumelia, detractatione præceptum hoc violatur. Lex enim christiana animum primum, atque affectiones purgat, ut docet Christus Dominus Matth. v. *Audistis, quia dictum est antiquis: Non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio; qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit concilio; qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis*.

C A P U T III.

De casu facinorosorum hominum a suprema potestate prescripta.

I. Principibus, suprema pullentibus potestate, concessa facultas est extrema

ma mortis poena plebendi facinorosos homines Republicæ exitiosos: ministri enim Dei sunt Principes in regimine subditorum, ut ex Angelico dictum est: innuitque Apostolus ad Rom. cap. III. *Non sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male agit*. Gladium ergo a Deo, qui omnium vitæ dominus est, acceperunt Principes in vindictam facinorosorum, ac in bonorum omnium, & Ecclesiæ defensionem, custodiam, atque protectionem. Quæ omnia scite explicat Augustinus epist. clxx. alias lxxv. *Nec frustra instituta sunt potestas Regis, ius gladii cogitoris, regula carnificis, arma militis, disciplina dominantis, severitas etiam boni patris*. Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, utilitates. Hæc cum timentur, & coercentur mali, & quieti inter malos vivunt boni: non quia boni pronuntiantes sunt qui talia metuendo non peccant (non enim bonus est quisquam timore poenæ, sed amore iustitiæ) verumtamen non inutiliter etiam metu legum humana coercentur audacia, ut & tuta sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis, dum formidato supplicio frenatur facultas, invocato Deo sanetur voluntas.

II. Hinc colligere fas est, quam sit adversa divina Scripturæ, sanctorumque Patrum Theologiæ nova Casuistarum quorundam opinandi methodus. Negant quippe ex Patribus colligi posse, collatam Regibus, & Principibus potestatem in facinorosos; sed lumine naturali contendunt inferre, cuique privato ius esse occidendi aggressorem, non modo vitæ, verum etiam honoris. Ubi est scripta expressa permissio a Deo, ut Reges, & Respublica possint interficere reos? An est in Scriptura? An in traditione? Est ne fidei articulus? Si solo lumine naturali eoducimur, patere ex eodem lumine naturali iudicemus quid cuique privato liceat in occidendo aggressore non solius vitæ, verum etiam honoris, & rei. Hanc propositionem damnavit Clerus Gallicanus anno 1700. ut scandalosam, erroneam, & hereticam, Regibus, & Rebus publicis iniuriosam, vanis ratiociniis, & regulis vitam hominum, & morum decreta subvertentem. Non eget confutatione, quia seipsa corrumpit. Textus Scripturæ, Patrumque documenta, quibus declaratur Principibus collata in facinorosos potestas, supra allata sunt.

III. Quæst. I. Hæc potestate occidendi facinorosos fruuntur ne Principes Clerici? Resp. Hanc questionem discutit Angelicus 2. 2. quæst. lxxv. art. 4. & negantem sententiam

defendit. Sermo est de Clericis, iurisdictione temporali in subditos alicuius civitatis, vel provincie gaudentibus: nam de privatis Clericis nullus est ambigendi locus. Porro quod Clericis primi generis non sit permissum ius sanguinis exercere in facinorosos, evincit huius rationibus Doctor sanctus. *Primo quidem quia sunt electi ad altaris ministerium, in quo representatur passio Christi occisi; qui cum percuteretur, non repercutiebatur, ut dicitur I. Petri II. Et ideo non competit ut Clerici sint percussores, aut occisores. Debent enim ministri suum Dominum imitari, secundum illud Ecclesiastici x. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Alia ratio est, quia Clericis committitur ministerium nove legis, in qua non determinatur poena occisionis, vel mutilationis corporalis. Et ideo, ut sint idonei ministri novi testamenti, debent a talibus abstinere. Hoc tamen non repugnat Clericis lege aliqua naturali; sed tantum canonica, quæ eis hæc vetantur, ut patet cap. Neminem, cap. Episcopum, dist. xlv. cap. Clerici.*

IV. Obiicies. Clerici imitari Deum debent. Deus autem occidit facinorosos, ut dicitur Psalm. cxxxv. *Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum*. Moyses quoque a Levitis interfici iussit viginti tria millia hominum ob crimen adorationis vituli: Exod. xxxii. Phinees, Samuel, & Elias malefactorum occiderunt. Respondet Angelicus ad I. *Unusquisque debet Deum imitari in hoc quod sibi specialiter congruit. Unde licet corporaliter etiam malefactores occidat, non tamen oportet quod omnes in hoc eum imitentur. Petrus autem non propria auctoritate, vel manu Ananiam, & Sapphiram interfecit; sed magis divinam sententiam de eorum morte promulgavit. Sacerdotes autem, vel Levites veteris testamenti erant ministri veteris legis, secundum quam poenæ corporales infligebantur. Et ideo etiam eis occidere propria manu congruebat. Hinc consequitur non posse Clericos, Episcopos, Sacerdotes esse Principum officiales, gubernatores provincie, exercitus imperatores absque expressa summi Pontificis licentia, ut habetur cap. Clerici, & Monachi.*

V. Quando vero Episcopi seu Prelati ecclesiastici sunt domini alicuius civitatis, & provincie, possunt iudicibus a se delectis ius sanguinis conferre, ut docet idem D. Thomas loc. cit. ad 3. *Prelati Ecclesiarum accipiunt officium principum terre, non ut ipsi iudicium sanguinis exercent per seipsos, sed quod non auctoritate per alios exercentur*. Idque patet manifesta Ecclesiæ praxi. Utrum autem

tem iudices laici electi a Principibus ecclesiasticis, habeant potestatem occidendi facinorosos ab ipsis ecclesiasticis viris, vel a Republica laica, quaestio est, quae morari nos non debet, cum nullius, aut parvi momenti sit.

VI. Quaest. II. *Damnare ne iudex aliquem valet inauditum, & non citatum?* Resp. Negat absolute communis, & vera sententia. Iure enim naturali cuique defensio sui ipsius debetur. Punio enim publica ad commune bonum, & universalem utilitatem ordinatur. Ergo exigit publicam cognitionem, ut omnibus criminis notitia, & facinorosi defensio pateat. Ordinem tamen iuris praetermittere interdum iudex valet, quando nempe scelus notorium est, utpote in publico populi conspectu patratum; rationesque graves urgent ut celerrime reus puniatur, vel ob iustum fugae timorem, aut propter rebellionis periculum. Semper tamen requiritur ut delictum sit evidens nullique dubitationi, vel minime, obnoxium. Maius quippe malum est quod innocens pereat quam quod reus impunitus evadat.

VII. Quaest. III. *Licitum ne Principi est potestatem conferre cuilibet privato occidendi bannitos, etiam proposito premio?* Resp. Adfirmat communis sententia. Hancque potestatem concedere Princeps valet, antequam sententiam ferat. Quia hoc ipso quod facinorosus vocatus ad tribunal iudicis fuit, dum se sistere recusavit, sibi ipsi imputare debet, si non audiatur. Immo voluntarie exilio se subiiciens, crimina sua fatetur. Praeterea banniti Reipublicae everiores reputantur. Licet ergo Reipublicae se defendere; atque adeo facultatem impertiri subditis ut eiusmodi flagitiosos poenae capitalis damnatos occidant. Dominicus Soto *Lib. V. de iust. qu. 1. art. 3.* inquit: *Non omnibus satis probatur Venetorum mos, qui, cum plures a patria exules habeant condemnatos, singulis facultatem faciunt ut qui alium interfecerit, vitam, ac libertatem donetur.* Verum nos dicimus, nemini probari posse istius consuetudinis improbationem: quoniam, cum Reipublicae incumbat onus curandi bonum commune, subditos a facinorosis defendendi, atque pacem, & tranquillitatem servandi; alia via haec implere munia nequit, si hac facultate non utatur. Siquidem isti publicae tranquillitatis perturbatores aliter fortassis capi haud possunt, cum omni arte iudicium effugiant. Sibi ergo imputare debent scelesti homines, si inopinato occidantur, si impuniti, &

obstinati decedant.

VIII. Communiter Doctores licitam minime concedunt hanc bannitorum interfecionem extra territorium, seu dominium Principis; nisi expressa, aut tacita aliorum Principum, in quorum loco occiduntur, consensio adsit. Tum autem praesumitur hic consensus, quoties in occisores eiusmodi bannitorum non animadvertunt Principes.

IX. Haec vera sunt respectu Principum, qui bonum commune custodire, & promoveri debent: vera etiam absolute sunt respectu privatorum. At in praxi quandonam accidere dicimus innoxiam hanc occisionem? Quis est qui non vindictae, non odii stimulis, sed solius boni publici amore bannitum occidat? Quis probus, honestusque facultate a Principe facta utetur unquam? Optimum est Principum consilium, iusta sententia, facultas concessa legitima, valida, licita; at in privatis istius facultatis executio absque culpa difficillima est.

X. Peccarent, reique homicidii Principes forent, si quos in exilium pellerent, aut poenae mortis subiicerent, antequam haberetur certa & explorata criminum cognitio; si iuris ordinem non servarent, quando gravissima causa non urgerent illum pro aliquo casu ordinem negligere. Advertunt Doctores, minime licere, bannitis se se defendere adversus invalores, auctoritate publica munitos: quamquam omnes fateantur, posse illos licite fugam arripere. Haec vera sunt. At quis bannitorum id sibi persuaderi permittet?

XI. Quaest. IV. *Licet ne supremae potestati facultatem facere filiis, fratribusque ut impune occidant interfectores patrum fratrumve?* Resp. Adfirmant communiter Doctores: quoniam permittitur Principi supremo illis quibus maluerit ministris uti in occisione malefactorum, quos iuridice ad mortem damnavit. Quid ni ergo hanc impertiri facultatem poterit filiis, fratribusque interfectorum? Verum vix occurrere causa potest cur haec facultas concedenda sit determinate solis fratribus, filiisve. Si enim interfectores parentis, fratrisve essent grassatores viarum, Reipublicae perturbatores; tunc omnibus concedenda facultas foret eosdem reprimendi, & occidendi, si filii sint, si non sint. Unicus casus esset excipiendus, nempe si ipsi filii, fratribusve interfecisti vitae periculum ab occisoribus immineret.

XII. Quaest. V. *Tenetur ne iudex christianus tempus concedere reo damnato ad mortem confitendi, atque sacram Eucharistiam recipi-*

piendi? Resp. Adfirmant communiter omnes Theologi. Et ad confessionem quod attinet, res evidens est: nam praecipuum confitendi tum urget; contritio autem perfecta difficillima est: quare periculo gravissimo aeternae damnationis iudex reum exponeret, si eidem confitendi peccata sua Sacerdoti tempus denegaret. Idque verum habet, etiam si iudex timeret eripiendi rei periculum. Idem de sacra communione dicendum: inquit enim praecipuum divinum tunc temporis: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ioan. vi. Negare tamen hoc tempus communicandi posse iudices, contendunt non pauci, si timeretur periculum ereptionis rei. Verum haec mihi non probatur opinio. Si enim hoc periculum non sufficit ad denegandum tempus confitendi, ita neque sufficere debet ad impediendam communionem. Non me latet inter utriusque sacramenti necessitatem discrimen. Verum tantam non video diversitatem, ob quam possint iudices negare tempus implendi divinum praecipuum. Quae enim Deum spectant, animaeque salutem, praeferrenda sunt ceteris omnibus. Sed non est diutius immorandum in iis quae vix unquam contingunt. Disputant etiam Theologi, communicari ne reus debeatur eo die quo suspendendus est? Indecens hoc reputant aliqui. Quamquam non negemus, decentius esse die praecedenti communionem accipere, absolute tamen nil ob stare arbitramur omnibus eodem mortis subeunda die sacrosanctum sacramentum recipiatur. Tempus congruum unius, aut alterius horae, praecedere deberet, antequam ad patibulum duceretur, ob specierum sacramentalium consumptionem.

XIII. Si tamen rei ita perdit, & contumaces esse, ut nollent sacramenta suscipere; non propterea teneretur iudex mortis poenam eidem remittere. Occurrere casus possunt, ut caritas suadeat unius, aut alterius diei dilationem, quo Dei ministri experiantur, si possint cordis eorum duritiam frangere, atque illos ad poenitentiam inducere. Quod si haec experimenta exitum nullum haberent, supplicium executioni foret demandandum: sibi soli reus imputare deberet suam damnationem, non iudici, seu Principi, cuius potissimum manus est bonum Reipublicae universae, cui officit rei vita, morique congruit, spectare.

De eade innocenti. Utrum iudex debeat sententiam mortis ferre in eum quem testes evincunt nocentem, si ipse privata scientia innocentem agnoscant?

I. **Q**uaestioni de occisione facinorosorum succedit quaestio de innocentum eade. Difficillima est controversia ista haec, gravibusque implexa difficultatibus, quae vix resolvi evidenter possunt. Eam expressè discutit D. Thomas 2. 2. *quaest. lxxv. art. 6.* cuius vestigiis nos insistemus. Et primum omnium, quae certa sunt, ab incertis secerenda veniunt. Convenit penes omnes innocentem directe occidi non posse. Rationem hanc exhibet Angelicus ex sacra Scriptura depromptam: *Insontem, & iustum non occides:* Exod. xxii. eamque sic explicat. Reipublica potestatem a Deo habet occidendi eos qui bono communi noxii sunt. Innocentes non modo communi bono non nocent, sed illud promovent. Ergo nullo modo occidi directe valent. Haec sunt Angelici verba. *Occisio peccatoris sit licita per comparationem ad bonum commune, quod per peccatum corrumpitur. Vita autem iustorum est conservativa, & promotiva boni communis. Et ideo nullo modo licet occidere innocentem.*

II. Obiicies. Deus iussit Abraham ut filium suum innocentem immolaret. Item viri Samariae interfecerunt filios Achab, *17. Reg. x.* & filii Israel interfecerunt lactentes, ut habetur *Iosue vi.* qui erant innocentes; & tamen eorum occisio Deo placuit. Respondet D. Thomas loc. cit. ad 1. *Deus habet dominium mortis, & vitae. Eius enim ordinatione moriuntur peccatores, & iusti. Et ideo ille qui mandato Dei occidit innocentem, talis non peccat; sicut nec Deus, cuius est executor. Innocentes qui occisi opponuntur, Dei ordinatione occisi fuerunt.*

III. Innocentes indirecte occidi posse, similiter extra controversiam est. Rex demoliri urbem debet ob bonum commune, civisque rebelles morti tradere. Rebellibus permixti sunt innocentes, qui salvari nequeunt, illis peremptis. Licita tunc erit reorum mors, etiam si illam occisio consequatur innocentium. Quia illa, non haec, a Rege vi-store intenditur.

IV. Quaest. I. *Tyranno minanti urbis excidium, nisi ei innocens occidendus tradatur, licita ne traditio est?* Resp. Negant omnes Reipublicam posse directe, & absolute innocentem tradere Tyranno occidendum: quia ini-

iniquitatis Tyranni particeps fieret, eiusque malitiæ. Verum aliam questionem postea instituant, utrum nempe innocens ipse teneatur Tyranno se sistere occidendum, ut suam Rempublicam incolumem servet. Adfirmat prima sententia: additque, hac positione facta, posse Rempublicam tunc tradere Tyranno innocentem standum, si ipse nolle debitum suum implere se voluntarie tradendo. Quia præcepto caritatis tenetur civis etiam innocens præferre bonum totius civitatis bono privato proprio. Respublica autem imperare licite valet ut civis impleat non solum quæ tenetur efficere lege iustitiæ, sed etiam quæ debet caritatis præcepto. Hanc opinionem defendunt Bannez 2. 2. q. lxxv. art. 3. Lessius Lib. II. cap. ix. dub. 7. num. 38. Lugo disp. x. sec. n. 113. Diana, Ledesma, & alii.

V. Altera sententia negat, innocentem adstringi aliqua lege ut se Tyranno occidendum præbeat; atque adeo non posse Rempublicam illum cogere ut se tradat eidem: quoniam hæc traditio est intrinsecus, suæque natura mala: cooperatur quippe Tyranni malitiæ. Ergo nec innocenti, nec Reipublicæ licita. Hac ratione nequit Respublica virginem corrumpendam tradere Tyranno, urbis desolationem minanti, nec sacros libros comburendos, nec sacramenta profananda: quia hæc omnia suapte natura mala sunt. Accedit, contrariam sententiam minime sibi constare, quin seipsam perimere. Fatetur, non posse Rempublicam innocentem Tyranno tradere, sed tantum in casu quo nolle ipse innocens se sponte Tyranno sistere occidendum. Verum hæc illusio quadam verborum est. Nam vel hæc traditio est absolute, & intrinsecus mala; vel non. Si primum; nec licita est Reipublicæ, nec ipsi innocenti. Si secundum; iam Respublica poterit absolute & directe innocentem Tyranno tradere: quæ enim non sunt natura sua mala, sed aliquo sine honestari queunt, possunt a Republica executioni demandari ob boni universalis conservationem, communemque perniciem vitandam. Hoc secundum negat adversa opinio. Neget ergo oportet & primum. Fundamentum oppositæ sententiæ nullius est momenti: quoniam falsum est ipsum innocentem teneri se tradere Tyranno occidendum: quia particeps fieret illius sceleris, ut dictum est. Potest solum innocens ob amorem in patriam omittere sui ipsius defensionem. Potest & Respublica abstinere ab illius protectione. Nec enim cum tanto da-

mno adstringitur defendere privatum civem. Ea media adhibere Respublica valet ad conservationem totius civitatis quæ intrinsecus mala non sunt; secus ea quæ a malitia purgari nequeunt. Hanc sententiam defendunt D. Thomas loc. cit. Dominicus Soto Lib. 7. de iust. q. 1. art. 7. Aragon. 2. 2. quæst. lxxv. art. 3. Ioannes a S. Thoma 2. 2. quæst. lxxv. disp. VII. art. 2. concl. 2. Salmanticenses tr. XIII. cap. II. punct. 4. §. 1. n. 54. & alii.

VI. Quæst. II. Licetum ne iudici est illum occidere quem certo scit esse innocentem, si secundum allegata, & probata nocens appareat? Resp. Quæ certa sunt, præmittit. Iudex in hac hypothese nullum non movere lapidem tenetur, nihilque intentatum relinquere, ut innocens liber evadat. Severius examinare testes debet, accusatores monere de veritate dicenda, illorum testimonia adversus innocentem infirmare exceptionibus, sententiam differre. Si absque scandalo potest, debet curare ut innocens fugiat carcerem apertendo; causam ad aliud tribunal, si refugium pateat, deferre, & coram illo accusati innocentiam testari.

VII. Advertendum etiam, Principem supremum posse absolute liberare innocentem: quia valet in hoc gravissimo casu dispensare a lege præscribente iudicium secundum allegata, & probata. Quare si iudex in summa potestate ornatus, tenetur liberare innocentem. Hæc omnia certa sunt, nullique disputationi subiecta. Controversia est de iudice inferiori, cui nulla pateat via ad liberandum innocentem.

VIII. Triplex circumfertur sententia. Prima absolute negat. Secunda distinguit causas criminales maiores a minoribus, & civilibus. Negat, posse iudicem in causis maioris momenti, ut sunt poena capitis, mutilatio membrorum, exilium perpetuum, damnatio ad tirremas, condemnare quempiam sibi manifeste innocentem, tametsi secundum iuris ordinem appareat reus. Adfirmat vero posse, & debere damnare in causis minoris momenti, & civilibus. Tertia sententia asserit absolute, iudicem debere sententiam ferre secundum allegata, & probata.

IX. Tertiam hanc sententiam defendere videtur D. Thomas satis expresse 2. 2. q. lxxv. art. 2. sic inquit. *Iudicare pertinet ad iudicem, secundum quod fungitur publica potestate: & ideo informari debet in iudicando, non secundum id quod ipse novit tamquam privata persona, sed secundum id quod sibi innotescit tamquam persona publicæ.* Hoc au-

tem innotescit sibi & in communi, & in particulari. In communi quidem per leges publicas vel divinas, vel humanas, contra quas nullas probationes admittere debet. In particulari autem negotio aliquo per instrumenta, & testes, & alia huiusmodi legitima documenta, quæ debet sequi in iudicando magis quam id quod ipse novit tamquam privata persona. Ex quo tamen ad hoc adjuvari potest ut districtius discutiat probationes inductas, ut possit earum defectum investigare. Quod si eas non possit de iure repellere, debet, sicut dictum est, eas iudicando sequi. In hoc eodem articulo obiicit sibi omnia præcipua contrariæ sententiæ argumenta, eaque dissolvit. Hanc eandem doctrinam tradit qu. lxxv. art. 6. ad 3. Iudex, si scit aliquem innocentem esse, qui falsis testibus convincitur, debet diligentius examinare testes, ut inveniat occasionem liberandi innoxium, sicut Daniel fecit. Si autem hoc non potest, debet eum superiori relinquere iudicandum. Si autem nec hoc potest, non peccat secundum allegata sententiam ferens: quia ipse non occidit innocentem... Minister autem iudicis condemnantis innocentem, si sententia intolerabilem errorem continet, non debet obedire: alias excusarentur carnifices qui martyres occiderunt. Si vero non continet manifestam iniustitiam, non peccat præceptum exequendo: quia ipse non habet discutere superioris sententiam; nec ipse occidit innocentem, sed iudex, cui ministerium exhibet. Sententiam hanc D. Thomas defendunt communiter omnes Thomistæ. S. Antoninus III. Part. tit. ix. cap. 11. §. 6. Caietanus 2. 2. quæst. lxxv. art. 2. Sotus Lib. V. quæst. iv. art. 2. Sylvester verb. Iudicare. Petrus Tapia Tom. II. Lib. V. q. x. art. 4. Wigandt tract. ix. exam. 4. Serra 2. 2. quæst. lxxv. art. 2. Prado Tom. II. cap. xxiii. quæst. 11. Salmanticenses tract. XXI. Ex extraneis Navarrus cap. Si quis autem de poen. dist. VII. numer. 128. Covarruvias Lib. I. variar. cap. 1. nu. 6. Toletus Lib. V. cap. vi. Maior in III. dist. xxxiii. q. iv. Fagandez Lib. VI. Consil. cap. 1. dub. 17. Tamburinus Lib. V. cap. xiv. n. 9. Filiucius tract. xlvi. cap. vi. Corduba Lib. I. qu. xxxvii. Azorius Tom. III. Lib. II. cap. 11. quæst. xi. Valentia Tom. III. disp. v. qu. xi. punct. 2. Sayrus in Clar. Regia Lib. XII. cap. VIII. num. 13. aliique plures.

X. Rationes quæ pro hac sententia afferri solent, sunt sequentes. Iudex publicam, non privatam personam gerit. Ergo non privata, sed publica notitia uti debet in sententia fe-

renda. At notitia publica innocentem evincit fontem. Ergo iudex damnare eum debet. In confirmationem maioris propositionis plures allegantur auctoritates. Ex Deut. xvii. In ore duorum, aut trium testium peribit qui interficietur. Ex cap. Iudicet III. qu. VII. & ex II. qu. III. ex cap. Summopere, & ex cap. Pastoralis, §. Quia vero de officio legati: ubi onus iudici imponitur iudicandi secundum leges, seu secundum eam notitiam quæ, servato iuris ordine, & ex testium depositione constat. Accedit quod finis ob quem erecta sunt tribunalia, & iudicia instituta, est publica tranquillitas, & boni publici conservatio. Immo ideo potissimum leges iubent ut iudices sententiam ferant secundum allegata, ut vulgo dicitur, & probata, ne iudices pro genio, partiumque studio, atque affectu iudicare possint. Si enim iudicibus pro ipsorum arbitrio facultas concessa esset in vitam, & bona hominum sententiam ferendi, magna orirentur in populo scandala, perturbationes, & iurgia. Quia modo fontes apparenter innoxii, & modo innocentes evaderent fontes. Ergo publica tranquillitas requirit condemnationem innocentis, qui secundum leges, iurisque ordinem nocens convictus est. Confirmatur paritate nocentis, qui, quando secundum allegata probatur innocens, non potest damnari. Ergo neque innocens, dum convincitur nocens, liberari valet. Hæc tamen paritas infirma est: quia diversa est nocentis ac innocentis conditio. Absolute legi naturæ non repugnat illi parcere, sicut repugnat huic damnari inferre. Aliæ nonnullæ rationes quæ afferri solent, ad eas quæ adductæ sunt, revocantur.

XI. Contrariam sententiam propugnant celeberrimi D. Th. interpretes Franciscus Sylvius 2. 2. qu. lxxv. art. 2. Lyranus in cap. xxiii. Exod. Hadrianus quodlib. vi. art. 3. Petrus Navarra Lib. II. cap. III. n. 161. Henricus a S. Ignatio Tom. II. par. v. c. xvii. pluresque alii cum Iuristæ, tum Theologi. Hæc sunt pro ista sententia rationum momenta. Solus Deus Dominus est vitæ & mortis. Ab eo concessa est publicis ministris facultas occidendi solos facinorosos, Reipublicæ, humanæque societatis perturbatores. Ergo repugnat tum caritati, tum iustitiæ occisio innocentis, humana auctoritate imperata. Innocens enim, licet hominum calumniis probeatur nocens, non propterea nocens est, aut Reipublicæ noxius. Quapropter dicitur Exod. xxiii. Infontem, & iustum non occides: & Danielis XIII. Innocentem, & iustum non interfici-

testifices. Duo quidem erant adversus Sufannam testes. Daniel tamen eius patrocinium suscepit, & innocentiam vindicavit: optime enim noverat quod *Exod. cit. cap.* subditur: *Non sequeris turbam ad faciendum malum; nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiae, ut a vero devies*. Nec refert, si dicas, non esse iudicem, sed accusatores, qui innocentem occidunt: quoniam utrique occidunt: iudex quidem mortis sententiam ferendo: quoniam, inquit Angelicus loc. cit. qu. lxxv. art. 2. ad 1. *ille aliquid facit cuius auctoritate fit: testes vero calumniatores, quia sunt illius mortis causa*. Nec dici valet, iudicem præter intentionem, ac per accidens innocentem occidere, quoniam ille fungitur officio suo, ex quo per accidens, & præter ipsius intentionem mors sequitur innocentis; sicuti ex inculpata necessaria defensione propria vitæ sequitur præter intentionem defensoris mors invadentis. Verum iudex potest dimittere officium, ne iudicet: quod non accidit in necessaria defensione. Iudex ergo deliberate sciens & volens innocentem morti addidit: deliberate audit falsa accusatorum testimonia, & tamen *Exod. xxii.* illi iubetur ut *non suscipiat vocem mendacii: atque ad ipsum pertinere videtur illud Prov. xxiv. Erue eos qui ducuntur ad mortem*.

XII. Secundum rationis momentum est. Adimere vitam alicui absque legitima auctoritate per se malum est. Atqui iudex nullam habet auctoritatem vitam adimendi innocenti. Ergo nequit ille iuste eam adimere. Minor probatur. Hanc auctoritatem non habet a Deo, qui innocentis mortem prohibet; nec illam habet a Republica quæ talem impertiri nequit facultatem, utpote a Deo minime sibi collatam.

XIII. Tertio. Ille solus iuste occidit qui peccando noxius est Republicæ, & humanæ societati, ut expresse docet S. Thomas qu. lxxv. art. 6. Sed innocens nec societati, nec Principatui noxius est; immo est illis valde utilis, & necessarius. Ergo propter improbitatem accusatorum occidendus non est.

XIV. Quarto. Præsumptio veritati cedere debet; præsertim cum malum gravissimum, & irreparabile sequitur. Sed quod innocens reus appareat, sola nititur præsumptione, testimonio depositione nixa. Ergo hæc præsumptio cedere debet veritati, quam compertam habet iudex, exploratamque. Verum habet quod testes probationem facere sufficientem solent ad poenam mortis decernendam; sed hoc evenit, quando veritas iudicem la-

ter, secus quando hæc illi comperta est. XV. Quinto. Præceptum iudicandi servato iuris ordine, & secundum allegata, & probata, est positivum; præceptum vero non occidendi innocentem est naturale, atque divinum. Sed præceptum naturale debet positivo prævalere. Ergo in concursu utriusque præcepti iudex tenetur observare mandatum naturale non occidendi innocentem.

XVI. Sexto. Si iudici pluribus testibus constaret mulierem esse suam, quam ipse certo scit esse alienam, non posset ad eam accedere, quia intrinsecus malum est accedere ad non suam. Item, si a suprema potestate lex ei imponeretur mentiendi, mentiri haud posset, eo quod mendacium natura sua malum est. At etiam occisio innocentis & iusti per se, & absolute mala est. Ergo nunquam licita. Nec valet responsio, quod in recensitis casibus mentiendi, & accedendi ad non suam iudex ut privata persona iudicium formare deberet de actionis honestate: quoniam non maiorem auctoritatem dedit Deus iudici super innocentis vitam quam super corpus femine non suæ. Ergo sicut ad hanc accedere nequit, licet in iudicio probatum fuerit esse suam; ita nequit occidere innocentem.

XVII. Pilati sententia fuit iniustissima, quia innocentem, ut talem cognitum, damnavit; quamvis innumeris testes probaretur innocentem. Et quia ille testimonium perfidiam agnovit, sicut in nostro casu iudex agnoscit testimonium calumniantium iniquitatem, ideo sic iudicans peccavit. Ergo utrobique eadem ratio. Pilatum autem revera cognovisse testimonium falsitatem, testatur Marcus cap. xiv. *Nihil testimonium falsum dicebant adversus eum, & convenientia testimonia non erant*. Quin & ipse Pilatus testatus est Luca xxiii. *Nullam invenio causam in homine isto ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes. Nam remisisti vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei*. Quapropter coram populo exclamavit Matth. xxvii. *Innocens ego sum a sanguine iusti huius: vos videritis*. At, inquit sententia istius patroni, etiam iudex agnoscit iniquitatem accusatorum. Hoc argumentum a paritate iudicii Pilati futile est, & ineptum. Pilatus non ut persona privata, sed ut iudex, cognovit secundum iuris ordinem, Christum esse innocentem, accusatoresque Judæos perfidos, illorumque testimonia nihil probare adversus eundem; ut colligitur ex exprobratione Judæis facta. Iudex in nostro casu, secundum leges agnoscit testimonio probationes esse validas, atque firmas: nulla

nulla ipsi præsto est exceptio, quam regerere in accusatores possit: nihil ipsi occurrit quod opponat. Quapropter eius scientia privata nullam vim habet iuxta iuris leges. Si enim testem aliquem suæ scientiæ haberet, iam occurreret quid opponeret accusatoribus.

XVIII. Ad alia argumenta in favorem istius sententiæ hæc responsa prioris sententiæ patroni exhibent. Ad primum, quod est potissimum, & ad quod cetera omnia reducuntur, & quo soluto, cetera concidunt seipsis, dicunt occisionem innocentis directam, & per se, natura sua malam esse; secus indirectam. Iudex autem occidit innocentem indirecte, servando leges Republicæ, quæ præcipiunt ut damnetur qui secundum allegata & probata cognoscitur reus. At huc omnia recidunt, utrum videlicet leges Republicæ obligent iudicem ut damnet innocentem, quem ipse privata scientia cognosceret falso a testibus accusari. Republica, seu suprema potestas nullam a Deo accipit in vitam innocentis potestatem. Leges a Republica latæ servandi iuris ordinem, eo potissimum spectant, ut veritas, quæ una est, a iudice comperiatur omni & meliori modo quo fieri potest. Communiter melior via est illa testimonium. At si testes iniqui, & fallaces dignoscantur evidenter a iudice, notitia licet privata; quis dixerit in hac positione occidendum ab eo innocentem esse? Præfatæ enim leges, ut tandem concludam, eo pertinent, ut soli facinorosi, reapse tales, & Republicæ perturbatores occidantur. Eo tandem spectant ut bonum commune, tranquillitasque publica serventur. Si innocentes accusatorum, testimonium fraudibus, calumniis, atque malignitati subiciantur; si ab illorum accusationibus istorum innocentia pendeat; concidat Republica, tranquillitas, concordia, ipsumque bonum commune, oportet. Comparentur ergo hæc duo invicem: lex positiva iudicandi servato iuris ordine, & lex naturalis servandi iustum & innocentem. Quis dixerit, hanc illi non antecellere, adeoque præferendam non esse? Quid quod ipsa lex iudicandi servato ordine iuris non alio tendit, nisi ut innocentia præservetur, nisi ut sola vera iniquitas puniatur? Republicæ leges prohibent iudici ne ex privata scientia quemquam damnet. Ipse certo scit aliquem mortis reum esse; in eum tamen sententiam mortis ferre nequit, si desint publicæ probationes. Et hoc satis est ad propiciendum bono communi, tollendamque occasionem odii, & invidentiæ. Quod iudex servet innocentem iniuste accusatum, nulla

lex prohibet. Neque scandalum aliquod timeri posset, si iudex refugeret illum damnare; sicut reapse oriretur, si palam fieret eum damnasse innocentem. Postremo leges servandi iuris ordinem a Republica impositæ, sunt positivæ, & humanæ. Ergo cedere debent legi naturali non occidendi innocentem. Nec ullius momenti est quod aiunt, leges servandi iuris ordinem esse naturales, quatenus, eis positæ, iure naturæ tenetur iudex illis parere. Quoniam hoc purum purumque sophisma est. Nam etiam Princeps supremus illis conditis lege naturali tenetur parere; & tamen iuxta omnes Princeps supremus prætermittit hæc leges valet. Ut hoc sophisma diluatur, distinctione opus est. Legum naturalium aliæ sunt negativæ, quæ ea vetant quæ natura sua mala sunt; ut hæc quæ præcipiunt non mentiendum, non fornicandum, non occidendum iustum; aliæ positivæ sunt, quæ præscribunt opera quædam bona, quorum tamen executio a pluribus circumstantiis pendeat; ut leges sanctificandi festa, iudicandi iuxta sanctitas leges, & id genus plurimæ. Istarum observantia mutatur ob circumstantiarum varietatem. Idcirco in nostro casu iudex potest, & debet, perinde ac si esset Princeps supremus, prætermittit iuris ordinem.

XIX. Confirmantur hæc omnia. Iudex inferior in casu proposito tenetur, si possit, adire iudicem supremum. Hic absolute liberare reum potest. Cur ergo, si ob aliquam circumstantiam recursus non pateat, cur, inquam, præsumere iudex inferior non poterit, sibi in hac hypothesi a supremo Principe impertiri facultatem omittendi iuris ordinem, sicut omitteret ille, si foret in casu? Nonne fatentur omnes, urgente causa, licitum esse uti licentia rationabiliter præsumpta? Quidni ergo licebit in casu nostro? Hæc sunt rationum momenta quæ alibi fortasse non invenies, saltem omnia: & hæc difficillimam mihi reddunt priorem sententiam ob rationes hic indicatas. Cetera argumenta, ut illud non accedendi ad non suam, nullum mihi faciunt negotium: quia reapse iudex ut maritus, non publico, sed privato iudicio debet recognoscere suam uxorem.

XX. Si hæc controversia proximam spectaret, seu, si casus eiusmodi frequenter occurrerent; eam pro dignitate versare vellem, penitusque pro viribus exhaurire. Sed tota metaphysica est, & vix, aut ne vix quidem casus occurrere potest. Idcirco a severiori discussione abstinere. Et, ne difficultatem

callide effugere videar, en methodum quam servare iudex debet.

XXI. Primum sollicitus debet esse ut avertat ab accusatione actorem. Si hoc non assequatur, curet ut actor ab intentata causa desinat. Post iudicium prorahat. Testes pluries examinet per plura intervalla; iidemque opponat circumstantias temporis, loci, facti. Fieri enim vix potest ut iudex, si evidenter sciat accusatum de delicto capitali esse innocentem, non habeat unde in sermone capere testes, & accusatores possit, saltem in aliqua circumstantia, quæ sola satis sit ad differendum iudicium. Daniel solertissimus Propheta in sermone cepit testes adversus Sufannam, eo quod unus illorum deposuerit crimen factum fuisse sub pruno, alter sub schino. Admissa vero perquam difficili suppositione, quod nihil hæc modis obtineri possit, si absque scandalo fieri valeat, carcerem aperiri iubeat, ut accusatus fugiat. Ultimo tandem, his omnibus frustra tentatis, causam ad supremum iudicem remittat, dicens, se difficultatem in hac causa experiri, ob quam sententiam ferre nequeat. Supremus vero iudex ab inferiori informatus suprema sua auctoritate utatur. Ferventes preces Deo fundantur. Actor, & testes a viris prudentibus, piis, & sagacibus in sermonem sepius inducantur, ut ad meliorem frugem istorum suasionibus, & monitis revocentur. Ex his omnibus satis colligitur, casum esse metaphysicum, quod iudex cogatur occidere innocentem.

XXII. Tamen ut inflas: Quid agendum, admissa difficili hypothese? Respondeo, presciscendo ab utriusque sententia probabilitate, me intimo sensu, tamque efficaci proposito animi abhorreere ab innocentis cade, ut nulla umquam persuasione inducerer ad eum damnandum quem iustum certo cognoscerem. At, si hoc tibi foctassis minime aridet, tuis indulge placitis. Res hæc in utraque partem valet disputari. Tu quam probabiliorem exitimas selge.

XXIII. Unum te admonitum velim. Si communem Thomistarum sententiam amplecti vis, cavendum tibi est, ne laqueo difficillimi argumenti irretiaris. Eitque huiusmodi. D. Thomas 2. 2. *quest.* XIX. *artic.* 6. & alibi statuit, numquam iudicium esse rectum, nisi sit primæ regule conforme. Porro iudicium iudicis damnantis innocentem non est conforme primæ regule. Ergo non est rectum. Quod argumentum sibi proponit Angelicus in hac citata *quest.* LXVII. *artic.*

2. loco secundo: respondetque, quod Deo competit iudicare secundum propriam potestatem. & ideo in iudicando informatur secundum veritatem quam ipse cognoscit, non secundum hoc quod ab aliis accipit. . . . Alii autem iudices non iudicant secundum propriam potestatem: & ideo non est similis ratio. Quæ solutio ut optima dicatur, sufficit quod sit Angelici. Verum restat videndum, sit ne rectum iudicium illud, bonum, & meritorium, aliis conditionibus suppositis. Absit ut illud rectum, bonumque reipsa dicas. Est difforme primæ regule: ergo non rectum, non bonum, non meritorium. Quapropter scite Angelicus dixit, quod iudex sententiam ferenda non peccat. Hanc difficultatem eadem via solve qua resolvit illam de conscientia erronea. De ea fuse diximus in Historia Probabilissimi, & Rigorissimi italice scripta *diss.* III. & fusius dicemus, cum de actibus humanis sermo erit. Unde nihil hic dicendum.

XXIV. Tertia sententia, media inter hæc duas extremas, est, quod iudex in causis civilibus possit, si coactus sit, condemnare innocentem, secundum allegata nocentem, dummodo hæc omnia adsint: quod nequeat detegi falsitas, quod processus non possit impediri, & quod evidens ac magna boni communis necessitas sententiam postulet. Si enim sententia ferenda est, non potest ferri contra allegata, & probata. Si autem, salva boni communis utilitate, sententia suspendi valet, neque absolvendus, neque damnandus est accusatus. Hanc sententiam defendunt Sylvius 2. 2. *quest.* LXVII. *artic.* 2. *concl.* 2. Lessius, Navarra, Aragon, Lugo, & alii. Hæc opinio probabilitate non levi nititur. Et disparitas, quicquid dicant Salmanticenses tract. XXV. *cap.* I. *punct.* 3. *num.* 35. est satis plausibilis. Nam certum est, Republicam auctoritate pollere in bona temporalia civium, deque iis in bonum commune disponere posse, ut patet in legibus de *usucapionibus*, & *prescriptionibus*: & hoc a nemine in disputationem vocatur. Ergo Republica hanc facultatem iudicibus facere potest, ut propter bonum commune, tranquillitatemque publicam, secundum allegata, & probata sententiam ferant. Accedit, bona temporalia recuperari valere. At in vitam innocentium nulla Republica potestate fruitur. Occisio innocentium absolute, & directe vetita est naturali iure, ut quid intrinsecus malum. Ergo evidens videtur disparitas inter potestatem Republicam in vitam innocentium, & bona temporalia. Plura dicerem, si quaestiones istæ pra-

proxim tangerent. Verum, ut dixi, metaphysicæ sunt, quarum praxis vix umquam occurrit.

CAPUT V.

De homicidio privata auctoritate perpetrato.

Uberem disputandi materiem nobis exhibent recentiorum Probabilistarum excogitata opinio, nimium ab illa, quam ostentant, benignitate aliena. Ut eas pro dignitate expendere valeamus, sigillatim discutendæ sunt. Idcirco caput istud in plures tribuam paragraphos.

§. I.

De occisione Tyranni, & adulteri.

I. Duplex Tyrannorum genus. Alterum est illorum qui plus æquo subditos gravant, & crudeli regimine eos vexant, iuste tamen solum tenent. Tyrannos eiusmodi nemini licitum est occidere. Alterum Tyrannorum genus est illorum qui iniuste occupare, aut retinere dominium, & regimen subditorum nituntur. De his sermo erit infra.

II. *Quest.* I. *Licitum ne marito est uxorem occidere in adulterio deprehensam?* Resp. Adfirmantem opinionem propugnarunt plures Iuristæ; eamque probabilem reputarunt Fagundez *Libr. V. in Decal. cap. x. num.* 19. Sa *verb.* Homicidium *numer.* 15. Lessius *cap. ix. dub.* 5. n. 16. apud Cardinalem de Lugo *de iust. disput.* 2. *sec.* 3. *numer.* 85. Hanc opinionem damnavit Alexander Papa VII. in hac propositione, quæ est 19. *Non peccat maritus occidens uxorem in adulterio deprehensam.* Eam improbavit S. Thomas in *IV. dist.* XXXVII. *quest.* II. *artic.* I. his verbis. *Virum interficere uxorem contingit dupliciter. Uno modo per iudicium civile. . . Alio modo potest eam per seipsum occidere, non in iudicio convictam: & sic extra actum adulterii eam interficere. . . . neque secundum leges civiles, neque secundum legem conscientie licet.* Et, aliis ad hoc ipsum explicandum interiectis, demum concludit: *In nullo casu licet viro interficere uxorem propria auctoritate.* Angelico subscripserunt communiter Theologi. Ratio evidens est: quia maritus non est legitimus uxoris iudex. Deus enim dumtaxat supremæ humanæ potestati contulit facultatem iudicandi facinorosos, ut dictum est, servato iuris ordine. Peccaret ipse Princeps, si absolute inauditam adulteram damnavit. Quanto magis maritus, qui nulla po-

titur in vitam uxoris potestate? Sed in re manifesta non immorandum.

III. Leges tum civiles, tum ecclesiasticæ, quæ in oppositum allegantur, solum sunt permittentes in foro exteriori. Leges pontificiæ, quæ dicunt, non subiacere excommunicationi maritum occidentem adulterum Clericum, non propterea licitum homicidium absolute asserunt; sed ex præsumptione quod, passione impellente, rationemque præveniente, homicidium absque necessaria libertate perpetratum fuerit, ab excommunicatione immunis declarat eiuſmodi homicidas. Legitimam esse interpretationem evincit propositio damnata.

IV. *Quest.* II. *Supremus Princeps deprehensens uxorem, aut filiam in adulterio secreto, valet ne eam occulte occidere?* Resp. Sententia negans communis est, quam tradit D. Thomas 2. 2. *quest.* LXVII. *artic.* 3. ubi auctoritatem primum profert Ambrosii in I. ad Cor. v. dicentis, *quod iudicis non est sine accusatore damnare: quia Dominus Iudam, cum fuisset fur, quia non est accusatus, minime abiicit.* Rationem deinde in corpore articuli assignat his verbis. *Iudex est interpret iustitiæ. Unde, sicut Philosophus dicit in V. Ethic. homines ad iudicem confugiunt sicut ad quandam iustitiam animatam. Iustitiæ autem, sicut supra dictum est, non est ad seipsum, sed ad alterum. Et ideo oportet quod iudex inter aliquos duos diiudicet: quod quidem fit cum unus est actor, & alius est reus. Et ideo in criminibus non potest aliquem iudicio condemnare iudex, nisi habeat accusatorem, secundum illud Act. XXV. Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, presentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina quæ ei obiciuntur. Nec satis est, subdit S. Doctor in *resp.* ad 2. quod ipse iudex videat: quia ex eo quod iudex ipse videt, non potest procedere ad sententiam ferendam, nisi secundum ordinem publici iudicii, quod tenet locum accusatoris.*

V. Ratio D. Thomæ clara est, ab ipso naturali iure accessita. In proposito casu Rex, seu Princeps supremus occideret uxorem, aut filiam in adulterio deprehensam ut publicus iudex, & suprema utens auctoritate. Porro hæc suprema, & publica auctoritate uti nequit, nisi publica quoque notitia utatur. Notitia autem occulta quam ille habet, privata est, quæ deservire non potest publico iudicio. Quod eam licite occidat privata auctoritate, damnatum est ab Ale-

xandro VII. in adducta propositione 19. Non potest ergo illum occidere, nisi ut publicus iudex. At ut publicus iudex necessario indiget publica notitia. Ergo nequit illum occidere, nisi servato iuris ordine. Quod confirmatur ex Clement. *Pastoralis* §. *Ceterum de re iudicata*, ubi decernitur, iure naturæ cuique competere defensionem, antequam condemnentur. *Nec prædicta suppletio circa subditum etiam ad ea potuisset de ratione referri per quæ de crimine præsertim sic gravi delato defensionis, quæ a iure provenit naturali, facultas adimi voluisset; cum illa Imperatori tollere non licuerit quæ iuris naturalis existunt.* Quare laudatus Pontifex Clemens V. in Concilio Viennensi relatus, ut inquit Salmanticenses *tract. xxiii. cap. i. punct. 4. num. 44.* in citato cap. *Pastorali*, abrogavit sententiam Imperatoris Henrici contra Robertum Regem Siciliæ, eo quod iuris leges in iudicio servatæ non fuerint. Hæc D. Thomæ sententia communis est, eamque defendunt D. Antoninus III. *Part. tit. vi. cap. xv. Dominicus Soto Lib. V. q. v. art. 3. Bannez 2. 2. qu. lxxvii. art. 2. dub. 3. Lugo Tom. II. de iust. disput. xxxvii. sec. 5. n. 52. Lessius Libr. II. cap. xxix. dub. ii. Prado Tom. II. cap. xxiii. quest. iii. num. 13. Salmanticenses loc. cit. & alii communiter.*

VI. Obiicies. Iudex supremus dispensare potest in iis quæ ordinem iuris spectant, maxime in nostro casu, in quo publicatio adulterii Reginæ summopere Regem dedecet. Idque confirmat praxis Religionum, in quibus Prælati reos puniunt, non servato iuris ordine. Et reapse Daniel nonne fuit accusator simui, & iudex contra iniquos senes?

VII. Respondetur, Regem, supremamque potestatem numquam posse omittere iuris ordinem, quantum ad substantiam talis ordinis. Explico distinctionem. Ordo iuris est ut nemo damnentur, nisi eius crimen delatum sit ad forum publicum. Hæc autem delatio duobus modis potissimum fieri potest: vel ore hominum accusantium; vel ore publicæ famæ, factæ ipso clamante. Quando factum est notorium notorietate publica facti; hæc publica vox, & infamia locum habet accusatoris, ut docet D. Thomas 2. 2. quest. lxxvii. art. 3. ad 1. & 2. *Publica infamia* (inquit) *habet locum accusatoris. Unde super illud Gen. iv. Vox sanguinis fratris tui etc. dicit Gloss. Evidentia perpetrati sceleris accusatore non eget.* Diximus supra, interdum posse iudicem relinquere iuris ordinem, hoc in sensu quod accidentia quæ-

dam, quæ rei substantiam non ingrediuntur negligere valeat: videlicet, quando crimen reapse notorium est, & manifestum per publicam famam, cuius nulla superest dubitatio; tunc gravissima urgente causa, potest iudex formulas iuris, quæ præscriptæ sunt ad probandum, & cognoscendum delictum, prætermittere: quia tunc substantia ordinis consistit. Nec propterea admittimus, communiter publicam famam satis esse ad sententiam ferendam: quia non raro publica fama falsitate nititur. Addimus, iudicem supremum posse prætermittere iuris ordinem in liberando innocente, & si velis, etiam reo, si bonum commune id exigat. Iuris vero ordinem numquam prætergredi valet iudex in damnando reo. Semper enim, antequam sententia feratur, debet præcedere publica manifestatio, & probatio criminis sive voce facti, sive voce rei.

VIII. Obiectio honoris regii futilis est. Honor Regis exigit ut occultum crimen occultum maneat. Occisio Reginæ non servat, sed lædit honorem Regis. In Religionibus levia tantum crimina plectuntur, non servato iuris ordine; secus gravia, quæ nunquam puniri queunt, prætermisso iuris ordine quantum ad substantiam. Ad ultimum sic respondet D. Thomas: *Daniel accusator fuit simul, & iudex, quasi divini iudicii executor, cuius instinctu movebatur.* loc. cit. ad 3.

§. I I.

De homicidio necessario ob vitæ defensionem.

I. Communis est Theologorum sententia, neminem absolute teneri se se defendere ab iniusto invasore cum illius occisione. Nam quisque valet ob caritatis virtutem propriam vitam exponere, ut amici, & proximi vitam incolumem servet. Ergo pariter potest omittere defensionem propriæ vitæ, ut vitam ex caritatis motivo servet invasoris: quod potissimum licet, quando constat invasorem gravi culpa inquinatum esse. Hinc sancti Martyres neglexerunt propriam defensionem ob Dei amorem, malentes occumbere quam persecutoribus vitam adimere, quemadmodum sæpe potuissent. Duo excipiuntur casus, in quibus propriæ vitæ defensio necessaria asseritur, etiam cum alterius occisione. Primus est quando qui invaditur, conscius sibi est alicuius peccati; ut sic periculum declinet æternæ damnationis. Alter est, quando persona quæ invaditur, utilior est Reipublicæ quam invasor, Dominicus Soto *Lib.*

Lib. V. quest. 1. art. 8. addit, quod, si is qui adoritur, sit Rex, Princeps, vel alia persona valde utilis Reipublicæ, & persona quæ invaditur, sit abiecta & vilis, cuius nihil interfit Reipublicæ, tunc subeunda sit mors personæ invasæ, omittendaque defensio. Hæc Soti sententia mihi sane non arridet, nec probatur. Hominis quippe innocentis vita suapte natura melior est vitæ hominis fontis, tamen Principis. Porro quisque ordine tum naturæ, tum caritatis magis diligit propriam quam alterius vitam. Simul hæc duo iungantur: innocentia, quæ semper magis prod est Reipublicæ quam iniquitas; & naturalis inclinatio cuique insita defendendi propriam vitam, & continuo apparebit evidens ratio, quæ concedit ius defendendæ vitæ adversus quemcumque invasorem, sive Principem, sive Regem, qui utilis Reipublicæ minime est, cum subditorum vitæ insidias struit; sed potius lupo comparatur devoranti gregem, iuxta illud Ezechielis *xxii. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem.* Ex quo infert D. Thomas 2. 2. quest. lxxix. art. 4. *Sicut licet resistere latronibus, ita licet resistere in tali casu malis Principibus: nisi forte properet scandalum vitandum, cum ex hoc aliqua gravis turbatio timeretur.* Et D. Antoninus III. *Part. tit. iv. cap. iii. Verum est tamen secundum Thomam quod nullus tenetur ad hoc (scilicet ut sinat se occidi) sed maioris perfectionis esset, si potius permitteret se interfici, quam se defendendo occideret, cum non posset aliter evadere. Et hoc intellige, si est in bona dispositione animæ suæ. Nam alias fatue faceret exponendo se morti corporis, & animæ, cum sibi per mortem præcludatur via penitentia.* Idem docet Sylvester *verb. Bellum n. 4. Paulus Comitulus Lib. IV. q. x. & est communis, ut idem advertit, aens neminem se legisse eorum qui de iusta sui defensione loquuntur, qui in necessitatem subeundæ mortis coniciant aliquando eum qui per vim & iniuriam ab altero petitur. His constitutis, quæ penes omnes certa sunt, præmittam fas est. Ut iusta defensio propriæ vitæ dicatur, sit oportet cum moderamine inculpate tutelæ. Quibus verbis plures comprehenduntur cautiones. Prima est, ut, si vitam tuam servare possis sine invasoris interitu, cæde omnino abstineas. Si sola mutilatione, aut etiam minori læ-*

sione repellere vim possis, haud licita occisio est. Si solis brachiis, pugnis, alapis resistere vales, armis uti non debes. Secunda cautio est, si fugæ pateat via, arripienda est fuga, & ab homicidio, vel alia quacumque aggressoris læsione abstinendum. Tertia, ut qui vim illatam repellit, non intendat invasoris necem: de qua cautione infra dicetur. Quarta cautela est, si is qui te invasit, post vulnus inflictum in fugam se dedit, tu fugientem insequi, & occidere nequis, ut mox dicetur. Quinta, in solo conflictu licita defensio est. Sexta, persuasus sit oportet quæ vim sustinet, se occidendum reapse ab invasore, nisi ultimo conatu se se defendat, etiam cum illius occisione. Hæc communiter admittuntur.

III. Duplex igitur est super proposita questione sententia. Prima negat, etiam servatis cautionibus indicatis, licitam esse ullo in casu invasoris iniusti occisionem. Nam ex recentioribus contendit Henricus a sancto Ignatio *Tom. II. Part. v. cap. v.* propugnatque, hanc communem esse sanctorum Patrum doctrinam, atque sæculo duodecimo multorum Scholasticorum, ut testatur Alanus Magnus de Insulis, qui eodem sæculo scripsit dicens: *Multorum opinio est, non licere hominem occidere, ne ab eo occidatur.* Subdit hanc esse S. Thomæ mentem: quod quam sit falsum, infra patebit. Pro eadem sententia laudat Augustinum de Ancona in *Libr. de potest. Eccles. quest. lxxi. artic. 3.* Hugonem, Richardum, Glossam, Gerfonem, Accurtium, Almainum, Cardinalem Norisium, Genetium, Neelsen, Van-Roy, pluresque alios Doctores Lovanienses.

IV. Hæc sunt istius sententiæ argumenta. Præceptum Domini est, *Non occides*: quo omnis prohibetur occisio, præter eam quæ a Deo expresse conceditur. Porro Deus solis supremis potestatibus auctoritatem impertit morte multandi facinorosos. Subdit laudatus Theologus, se maluisse a decem Casuistis quam ab uno *Estio* responsum illud audire, quo asseritur, iniuste invasum, tamquam ministrum publicæ iustitiæ, lege naturali, & positiva posse repellere invasorem etiam cum illius occisione. Argumentum secundum petitur ex præcepto caritatis, quo iubemur inimicos diligere, ut Christus Dominus *Matth. v.* præcipit: *Audistis, quia dictum est: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite illis qui oderunt vos, & orate pro persecutoribus, &*

calumniantibus vos. Et iterum inquit Christus Ioan. xv. Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Sic autem Christus nos dilexit, ut animam suam pro nobis dederit; nos ergo pro fratribus inimicis animam ponere debemus. Christus nedum dilectionem erga inimicos præcipit, sed etiam beneficentiam. Numquid qui inimicum interimit, illi beneficit? Tertium est. Matth. v. hæc habentur: Ego autem dico vobis, non resistere malo; sed, si quis te percussit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. Et D. Paulus ad Rom. xii. Nulli malum pro malo reddentes. . . . Non vestmetipsos defendentes, carissimi; sed date locum me. Scriptum est enim: Mibi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum &c. Quibus verbis præceptum continetur. Quartum, Christus impetitus ab aggressoribus, qui venerant capturi eum morti tradendum, non modo non permisit Petro usum gladii ad suam defensionem; sed illum gladio utentem reprehendit, atque in vaginam reponere gladium iussit, dicens Matth. xxvi. Converte gladium tuum in locum suum: omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Quod Ioannes repetit Apocalyp. xiii. Qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Quintum. Omnes Christiani habere debent spiritum Christi, ut Paulus testatur dicens Roman. viii. 9. Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius. Porro ille spiritum Christi non habet qui Christi patientiam non imitatur. Quapropter dicit Petrus Epist. I. cap. 11. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius. . . qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur. Tradebat autem iudicanti se iniuste. Sextum: Communis traditio Patrum vetat occisionem invaloris causa defendendæ propriæ vitæ, ut colligitur ex Tertulliano de patientia cap. x. Cypriano epist. lvi. Lactantio divin. inst. Lib. vi. cap. x. Basilio epist. can. lv. Cyrillo Lib. xi. Ambrosio Lib. iii. offic. cap. iv. Augustino Lib. i. de civ. Dei cap. xxi. & epist. xlvii. & Lib. i. de lib. arb. cap. v. Bernardo Lib. de præcep. & disput. cap. vii. Postremo id evincitur ratione. Homo christianus iuxta ordinem caritatis tenetur vitam suam corporalem postponere vitæ spirituali proximi, etiam immanis aggressoris. Lex enim divina prohibet tenacem amorem eorum rerum quas inviti amittere possumus. Porro vita corporalis bonum est tempora-

neum, quod tenaciter, & impotenter amare convincitur qui illud cæde proximi sui conservare nititur. Hæc sunt argumenta Henrici a S. Ignatio, qui tandem in communem sententiam concessit.

V. Contraria sententia communis est inter Theologos. D. Thomas 2. 2. quæst. lxxv. art. 7. argumenta potissima quæ indicavi, sibi obiicit, & oppositam sententiam tanta perspicuitate explicat, propugnatque, ut vix quidquam addendum superfit. Integram tanti Doctoris rationem excerpere iuvat. Inquit ergo. Nihil prohibet unius actus esse duos effectus: quorum alter solum sit in intentione; alius vero sit præter intentionem. Morales autem actus recipiunt speciem secundum id quod intenditur; non autem ab eo quod est præter intentionem, cum sit per accidens, ut ex supra dictis patet. Ex actu ergo alicuius se ipsum defendentis duplex effectus sequi potest: unus quidem conservatio propriæ vitæ; alium autem occisio invadentis. Actus ergo huiusmodi ex hoc quod intenditur conservatio propriæ vitæ, non habet rationem illiciti; cum hoc sit culibet naturale, quod se conservet in esse, quantum potest. Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proveniens, illicitus reddi, si non sit proportionatus fini. Et idem, si aliquis ad defendendum propriam vitam utatur maiori violentia quam oporteat, erit illicitum. Si vero moderate violentiam repellat, erit licita defensio. Nam secundum iura vim vi repellere licet cum moderamine inculpate tutelæ. Nec est necessarium ad salutem ut homo actum moderate tutelæ prætermittat ad evitandam occisionem alterius: quia plus tenetur hominibus suæ providere quam vitæ aliæ. Sed, quia occidere hominem non licet, nisi publica auctoritate propter bonum commune, ut ex supra dictis patet; illicitum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem; qui intendens hominem occidere ad sui defensionem, refert hoc ad publicam bonum; ut patet in milite pugnante contra hostes, & in ministro iudicis pugnante contra latrones; quamvis etiam & isti peccent, si privata libidine moveantur. Doctrinam hanc D. Thomæ aperte approbat Catechismus Concilii Tridentini part. iii. de 5. Decal. præcep. sect. 8. Licet vitam salutis suæ tuende causa alterum occidere. Quæ etiam ratione si quis salutis suæ defendende causa, omni adhibita cautione, alterum interemerit, hæc lege non teneri satis apparet.

VI. Duo animadvertit Dominicus Soto Lib.

Lib. v. q. i. artic. 8. in laudata D. Thomæ doctrina. Primum, nemini licere aggressorem occidere, si alia via possit vitam fervare. Alterum, quod præcipuum, ac unicum est quæstionis caput, nimirum licitum esse hanc defensionem; dummodo necessaria sit. Rationem repetit Angelicus ex ipso naturæ iure, vi cuius quisque innatam propensionem experitur in propriæ vitæ conservationem: quæ inclinatio, utpote ab auctore naturæ indita, optima est, actusque honestus. Ergo defensio, quæ unice hanc spectat conservationem, licita erit; etiam si ex eadem sequatur homicidium illius qui vi iniusta hanc conservationem impedire nititur. Doctrinam hanc D. Thomæ confirmant iura omnia tum civilia, tum sacra. Florentius Iuriconsultus de iure naturali ff. de iust. & iur. in leg. Ut vim, hæc habet. Hoc iure evenit ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. Et ff. ad legem Aquilianam, l. Sed et si, hæc subdit. Sed, et si quemcumque alium ferro se petentem quis occiderit, non videbitur iniuria occidisse. Et ff. de iniuriis, & famosis libellis, lege Iniuriarum §. 1. Qui iure publico utitur, non dicitur iniuria faciendæ causa hoc facere: iuris enim executio non habet iniuriam. Item in Decretali Alexandri III. Si vero de sent. excomm. hæc leguntur. Si vero Clericum, vim sibi inferentem, vi quis repellat, vel ledat, non debet propter hoc ad Sedem apostolicam transmitti, si in continentem vim vi repellat; cum vim vi repellere omnes leges, omnique iura permittant. Denique Marcus Tullius in defensione Milonis, qui Clodium interfecit, hæc scribit. Si tempus est ullum iure hominis necandi, quæ multa sunt, certe illud est non modo iustum, verum etiam necessarium, cum vi vis illata defenditur. . . Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa prescripsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possunt, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent.

VII. Confirmat D. Thomæ doctrinam Dominicus Soto loc. cit. ubi confutat contrariam Gerlonis sententiam, tamquam errorem manifestum. Quippe opinio hæc, quamquam prima fronte præferre videatur benignitatem, & caritatis evangelicæ imaginem, reapse tamen iura omnia pervertit. Et certe ius illud, tam extrinsecus latum, quam ipsi naturæ insitum, conservandi propriam vitam, omnino convellit. Providentiæ item ordinem perturbat, quo non permitti-

tur ut parricidarum, & iniquorum temeritas hominibus vitam eripiat. Accedit opinionem hanc arma ministrare perverforum malitiæ ad bonorum cædem, ad Republicanarum everfionem, ad flagitiorum quorumvis executionem: quæ omnia ut de medio tollantur, nihili faciendæ est sceleratorum vita. Multo enim pluris virtutes habendæ sunt, & multo magis ex divina caritate amandi homines virtutibus exornati quam facinorosorum hominum vita, quando hi virtutibus, aliorumque innocentia bellum inferunt exitiosissimum.

VIII. Explicandum superest quod in sua doctrina innuit Angelicus, nempe nulli licere ex intentione occidere iniustum aggressorem. Caietanus acutam exhibet interpretationem. Inquit enim, licere utique, ut quisque se se defendat, hostem aggredientem occidere, non ita tamen ut occisio hæc ceu medium eligatur; quemadmodum medicus ex intentione pharmacum porrigit, ut ægrotus consequatur salutem: sed ut sit defensionis effectus; sicuti debilitas infirmi non est a medico intenta, sed est curationis effectus. Hæc interpretatio nimis acuta, & metaphysica vix est Dominico Soto, qui ex Aristotele docet, ad efficacem voluntatem finis perinde sequi medii ad eundem finem unice necessarii electionem, ac in speculabilibus ex præmissis sequitur conclusio. Ergo qui iuste vult finem, iuste velle potest & medium, cum eodem fine necessario connexum. Argumentatio videtur manifesta. Admissio enim defensionem licitam esse, nulla apparet ratio cur non liceat eligere medium necessarium ad talem defensionem. Addit laudatus Soto, animadvertens, D. Thomam asserere, tunc homicidium eligi ex intentione, quando quis alterum aggreditur ipsum præveniens, ut se defendat, vel occidit ad præteritam iniuriam vindicandam, aut ad præcavendam futuram. Ceterum, cum quis invaditur, quocumque modo occidat invasorem inculpata tutela, etiam si directe gladio, aut sclopo iugulum, vel cor perat invadentis, quia nulla alia via potest illius manus evadere, non censetur intendere hominis occisionem, sed tantum sui defensionem. Hoc in sensu optima est Caietani interpretatio, nempe quod talis occisio non sit medium, sed conservationis effectus; tametsi consueto sermone recte etiam medium appelleretur. In hanc doctrinam, saltem ut a Caietano expositam, concedit vel ipse Henricus a S. Ignatio.

IX. Adversus hanc interpretationem urget

gravis, & permolesta difficultas. Sit homo occlusus in eadem domo cum hoste. Nullus evadendi locus patet. Paratus hostis est ad occisionem: nisi preveniatur, innocentem occidit. Innoxia uxor cum marito in lecto cubat. Evidenter deprehendit, maritum sub cervicali pugionem habere ad se occidendam. Nullus ad fugam exitus occurrit. Quid faciet? Si pugionem arripit, ut maritum perimat, homicidium eligit ut medium ad sui defensionem; si non prevenit, occiditur. Quid agendum? Recentiores Probabilistae preveniendum invasorem censent. Verum doctrinam hanc falsam reputamus, eamque damnavit Clerus Gallicanus anno 1700. Numquam igitur prevenire aggressorem licet; sed tantum ab eo impetiri licite possumus nos defendere. Reponunt Probabilistae, in his casibus uxorem non aggredi, sed se defendere. Dormientem maritum necat, & non aggreditur? Cui vel Stoicorum hoc suadebitur? Hæc doctrina suapte natura scandalum ingerit: quia, dum homines audiunt, licitum esse prevenire aggressorem, facillime insidias, nece, & homicidia multiplicant.

X. Hinc colligas velim, quam sit in praxi difficilis innoxia occisio. Enixe orandum ne Deus permittat conflictum: quia paucissimi meae quidem sententia, reperiri possunt qui ab hoste impetiri, ita moderentur iram, immodicum propriæ vitæ amorem, odium ex iniusta aggressionem confectum inardens, ceterosque animi motus, ut servata animi tranquillitate, solam sui defensionem intendunt. Ab homine christiano, iusto, caritate, ceterisque virtutibus ornato, atque earumdem exercitiis assueto, sperare iustam, innoxiamque defensionem possumus; secus ab homine peccatore, christianis virtutibus destituito. Possibilitatem non nego; sed raritatem insinuo: atque adeo quotidie Deum orandum subdo ne vos in similem tentationem incidere sinat.

XI. Argumenta quæ ex Henrico a S. Ignatio retulimus, ex iis quæ dicta sunt, convulsa remanent. Ad auctoritatem ex Evangelio, & Apostolo Paulo petitas, respondet D. Thomas, prohiberi defensionem quæ est cum livore vindictæ. Quare Glossa ad textum Apostoli, Non vos defendentes, inquit: Non sitis referentes adversarios. Et hoc in sensu explicandi sunt ceteri textus. Ad Patrum sententias pariter respondet D. Thom., qui sibi opponit Augustinum, tum in *epist. ad Publicolanam*, tum in *Lib. de lib. arbit.* ubi clarius videtur non admittere necessariam de-

fensionem cum occisione alterius: respondet, inquam, Augustinum, atque adeo ceteros Patres damnare occisionem qua quis intendit occidere hominem, ut seipsum a morte liberet, modo supra explicato, preveniendo nempe aggressorem.

XII. Ad potissimum argumentum ex lege caritatis arcessitum, quod multis facessere negotium solet, responsio facilis, & vera est, videlicet nobis caritatis lege diligendam magis esse spiritualem proximi salutem quam temporalem propriam vitam. Hæc autem caritatis lex tunc solum obligat, cum nostra temporalis vita medium necessarium fuerit ad spiritualem proximi salutem. Laborat civitas, inquit Soto, aut persona aliqua vincibili ignorantia eorum sine quibus obtineri æterna salus nequit. Ego solum possem occurrere. Lege caritatis teneor veritatem detegere, & occurrere animæ æternam periclitanti. Hæc lege caritatis, immo & iustitiæ teneor Prælatum pestis tempore, & Princeps, ingruente bello, non derelinquere populum. Quoties autem vita mea haud est necessaria ad spiritualem proximi vitam, minime teneor eam exponere. Porro qui me armata manu impetit, sua culpa, & iniquitate id facit: atque adeo mea vita haud est necessaria illius salutem; cum ipse desistere possit ab iniqua aggressionem. Ergo non teneor illi succumbere. Id expresse docet Angelicus & citata *questione*, & *quest. xxv. art. 8. eiusdem 2. 2.* Quia si res penitus expendatur, ambo extremae sunt eiusdem ordinis, vita nempe invasoris, & invasi. Spiritus salus invasoris non laeditur a defensore; sed est prorsus extra illius intentionem; & solus iniustus aggressor sponte, ac libere illam prodigere vult. Perperam ergo opponitur ad impugnandam necessariam defensionem. Deus ipse neminem invitum salvare vult; sed libere tantum sibi obedientes. Vita ergo temporalis aggressi, & vita temporalis aggressoris sunt in conflictu: & vita innocentis iuxta omnes leges præferenda est vitæ fontis. Alioquin, ut inquit Soto, aperiretur via facinorosis hominibus iustos invadendi, si certi essent ab iisdem non fore occidendos. Simili ratione hostes Machabæorum sabbato eos adoriebantur, arbitantes, licitum illis haud esse tali die pugnare. Contra tamen accidit; cum decretum fuerit legem in tali eventu non obligare ad abstinentiam bello necessario. Ne multa: Angelicus paucissimis verbis solvit argumentum loc. cit. Plus tenetur homo vitæ suæ providere quam vitæ alienæ. Sententia ergo D. Thomæ, & com-

communis Theologorum vera est, licitam scilicet esse defensionem propriæ vitæ, etiam si hinc sequatur invasoris occisio.

§ III.

De occisione calumniatoris. ob conservationem honoris & fama. Quorundam Casuistarum opiniones, ab omni humanitatis sensu abhorrentes, recensentur, atque refutantur.

I. Probabilistarum quorundam Theologia, quæ, ut animadvertimus supra, ubique benignitatem iactat, in humani honoris defensione tantam prodit sævitiam, ut hominum vitam mundanæ famæ simulacro litare non reformidet. Si documenta istorum Probabilistarum in honoris defensionem typis edita conferantur cum lege evangelica, quam Christus IESUS nos docuit, vix credibile videbitur, theoremata adeo sanguinaria, & immania edi in lucem ab hominibus professione christianis potuisse. Quod ut palam fiat, eorum referamus opiniones.

II. Et primum rescribamus opiniones quas in materia honoris novi Casuistæ docuerunt, quasque summi Pontifices Alexander VII. & Innocentius XI. proscripserunt. Alexander VII. sequentem damnavit propositionem, quæ est in ordine 17. *Est licitum Religioso, vel Clerico, calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minantem, occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, uti suppetere non videtur si calumniator sit paratus vel ipsi Religioso, vel eius Religioni publice, & coram gravissimis viris prædictis impingere, nisi occidatur.* Hanc propositionem docuit P. Franciscus Amicus *disp. xxxvi. de iust. num. 118.* P. Dominicus Viva in sua Trutina in hanc 17. *prop.* contendit, P. Amicum disputationis gratia propugnasse hanc sententiam, quam attribuit idem P. Viva Sancio, Navarra, Caramueli, & Sayro. Audistis? Disputationis gratia homicidia licita propugnantur? Typis eduntur eiusmodi dogmata? At quoniam, quæso, principio id asserit P. Viva? cum hoc non indicet P. Amicus qui absolute, nullaque declaratione adiecta, hanc sanguinariam doctrinam in lucem publicis typis evulgavit. Si interpretatio P. Viva consisteret, quisque promulgans errores, & hæreses, excusare se posset dicendo, se disputationis gratia eas evulgasse. Doctrinam hanc P. Amicus primus omnium excogitavit Caiphas dum dixit: *Expedit ut unus moriatur.* Hoc expedit tam amplam continet significationem, ut aptari cui-

que fere negotio ab improbis possit. Expedit ut moriatur qui laxis opinionibus bellum indicit: quia illarum Auctoribus damnatum infert, quia splendorem alicuius communitatis obcurare imperitis videtur. An non expedit ut persona privata immoletur, ne communitati infamiae labes adspargatur? Ceterum, ut quam arbitraria, & omnino falsa sit interpretatio P. Viva, appareat, ob oculos reducamus propositionem P. Francisci Amici, supra transcriptam. „ Negari non potest quin saltem honorem famamque illam quæ ex virtute, & sapientia nascitur, quique verus honor est, iuste defendere Clerici, & Religiosi valeant, ac sepe debeant, cum hic sit proprius professionis ipsorum, quem si amittant, maximum bonum amittunt. Nam per hunc raduntur summopere æstimabiles, & conspiciuntur sæcularibus, quos sua virtute dirigere, ac iuvare possunt: quo sublato nec illos dirigere, nec iuvare poterunt. Ergo saltem hunc honorem poterunt Clerici cum moderamine inculpatæ tutelæ ETIAM CUM MORTE INVASORIS defendere. Quin interdum, lege saltem caritatis, videntur ad illum defendendum teneri, si ex violatione propriæ famæ integra Religio infametur. “ Hæc ne disputationis gratia dicta sunt? Quid quod Tomus P. Amici, in quo hæc doctrina continetur, damnatus a S. Congregatione indicis est? Hinc colligat lector quanti sint facienda interpretamenta P. Viva. Probabilistarum nonnulli laxa commenta evulgant, opiniones erroneas typis edunt, quæ lectorum mentes & animas inquinant. Cum autem ad evangelicæ doctrinæ tribunal revocantur; tum clamant, aut non esse sincere excerptas, aut alio in sensu, aut disputationis gratia propositas fuisse. Verum, misso P. Amico, dico ipsum P. Dominicum Viva in commentariis præfata propositionis damnatæ quidpiam docere, quod, ut ego quidem arbitror, aut peius est, aut saltem æque noxium ac propositio damnata. Quippe thesis proscripita ob enormia crimina, & magnam infamiam irreparabilem, calumniatorem occidendum asserit; at P. Viva ultra pergit, & magnitudine criminum, ac infamiae prætermissa, statuit in aliquo casu aliquam dehonorationem sustinendam esse. Ideo toleranda potius in ALIQUO CASU ab innocente ALIQUA DEHONORATIO quam permittenda defensio isthæc occisiva: loc. cit. num. 4. Ergo, excepto aliquo casu, absolute non est toleranda ab innocente aliqua dehonoratione.

Ergo

Ergo gravis dehonoriatio, seu infamia absolute in nullo casu ferenda erit. Quae sane illationes sunt in relata propositione evidenter proscriptae.

III. Verum, ut luculentius compertam exploratamque habeas indolem probabilistica benignitatis, audias velim aliud eiusdem proscriptae sententiae 17. commentarium, quod typis evulgavit P. Martinus Torrecilla in *prop. damn. num. 14. fol. 471.* Haec sunt illius verba. *In propositione 17. damnata ab Alexandro septimo quae aiebat licere Religioso, vel Clerico occidere calumniatorem, gravia crimina in eos minitantem, si alio modo vitari non possit, non venit damnatum dicere, licitum illis esse calumniatorem occidere, quando actu iniuriosa verba in eos profert fame valde lesiva, si alia via non est tantum malum vitandi.* Subdit num. 22. *Immo nec damnatum venit dicere, solummodo esse peccatum veniale in Religioso, vel Clerico in casu propositionis damnatae occidere calumniatorem.*

IV. Sed pergamus adhuc, quandoquidem pergit Auctor iste, sic inquit folio 472. num. 9. *In propositione 18. ab Innocentio XI. damnata de occasione falsi accusatoris, falsi testis, & iudicis, a quibus imminet damnatum quod evitari non potest, non venit damnatum dicere, doctrinam propositionis esse speculative probabilem; nec inhibere dicere, quod, si practice id fiat, tantummodo veniale peccatum erit.* Prosequitur P. Torrecilla scribens folio 473. num. 25. *Adhuc stante damnatione praedictae propositionis 18. probabile est intelligendam venire & propositionem, & eius damnationem de aggressore in ACTU PRIMO, non de aggressore in ACTU SECUNDO, seu de ACTUALI offendente.*

V. Undenam tam sanguinaria, tam inmanis, & efferata erupit Theologia? Si Socrates, si Plato, si Demosthenes, si Cicero, si Seneca in vivis essent, quo impetu irruerent in eiusmodi Scriptores, qua verborum veritate, qua eloquentiae ubertate, quo servandae humanae societatis studio doctrinam hanc crudelissimam, Deo, Principibus, & universo humano generi infestissimam profigarent, labefactarent, exterminarent? Nulla ergo consutatione egent rescriptae propositiones, cum suo se horrore proscribant. Scholasticam phrasim dumtaxat de actu primo, & actu secundo explicabo, ut clarius adductae doctrinae iniquitas pateat. Inquit ergo P. Torrecilla, *probabile esse* (en ubique serpentem veneficam probabilisticam luem) Alexandrum VII. damnasse dumtaxat propositionem qua asseri-

tur, licitum esse occidere hominem in actu primo aggredientem, idest hominem paratum, dispositumque ad impingendum falsum crimen; minime vero Pontificem damnasse doctrinam asserentem, licitum esse occidere aggressorem in actu secundo, idest qui re ipsa falsum crimen imponit. Perspice hinc, amice lector, quam verum sit quod saepe inculcavimus, nempe unica arbitraria distinctiuncula plures iuniores Probabilistas deludere Romanae Ecclesiae saluberrima decreta. P. Torrecilla citat pro sua doctrina Pradum, Lugonem, Navarram, Bonacinam, Leandrum a SS. Sacramento.

VI. Quaest. I. *Occidendus ne calumniator ob defensionem honoris magni momenti cum moderamine inculpatae tutelae?* Resp. Affirmant communiter Probabilistae, etiam post damnatas ab Alexandro & Innocentio propositiones. Quin hanc opinionem communem appellant Salmanticenses tract. xxv. cap. 1. punct. 4. §. 3. num. 69. Pro eadem referunt Molinam, Lessium, Fagundez, Vasquez, Dicastillum, Tamburinum, Leandrum, Antonium a Spiritu sancto, Bannez, Lugo, Tapiam, Serran, Navarrum, & alios. P. Dominicus Viva hanc eandem opinionem defendit loc. cit. numer. 12. his verbis. *Constat demum occidi posse cum moderamine inculpatae tutelae invasorem vitae, pudicitiae, HONORIS &c. Patritius Sporer tract. v. in §. praecip. Decal. cap. 11. sect. 3. §. 4. hac scribit. Etiam ad honorem necessarium tuendum viro honorato licere occidere iniustum, ac contumeliosum aggressorem, docent DD. communiter fore omnes: & sine dubio verissimum est in hac suppositione quod vir honoratus in aliquo casu aliter ignominiam, vel contumeliam repellere, honoremque sibi auferendum aliter tueri non possit, nisi occidendo aggressorem contumeliosum.*

VII. P. Carolus Antonius Casnedi in *prop. damnat. disp. XIII. sect. 3. num. 15. B. Antecedens ab omnibus TT. admitti, nempe quod vir nobilis non teneatur fugere, quin possit pro sui honoris tuitione vitam suam morti exponere, & occidere aggressorem.* Valet ergo vir nobilis semetipsum, & aggressorem in infernum licite detrudere tuendi humani honoris causa? Falsum est quod scribit P. Casnedi, *omnes Theologos hanc antievangelicam, ut ego quidem arbitror, defendere doctrinam.* Ex modernis plures etiam graves Probabilistas communiter illam propugnare verum est. Contra, Evangelium, Patres, Theologi omnes Antiprobabilista, qui scripsere post damna-

damnatas theses, illam detestantur. Unum, omittis ceteris, allegabo celebrem Iesuitam, quem loco La-croix legendum vellem, P. Gabrielum Antoine tract. de iust. & iur. cap. v. quaest. x. Sophisticas cavillationes quibus P. Casnedi eludit damnatas ab Alexandro VII. & Innocentio XI. theses, praetereo brevitatibus gratia.

VIII. Istius sententiae argumenta haec sunt. Honor vitae comparatur. Ergo, sicut ob vitae, ita propter honoris defensionem licita erit invasoris iniusti occisio cum moderamine inculpatae tutelae. Accedit quod etiam ob bonorum temporalium conservationem licet occidere raptores. Porro honor, & fama praevaleant his bonis, ut habetur Prov. xxii. *Melius est nomen bonum, quam divitiae multa.* Item Eccli. xli. *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi quam mille thesauri pretiosi, & magni.* Denique miles, vel eques potest occidere iniustum invasorem, etsi facile mortem fugiendo vitare possit.

IX. Relata sententia, quae inter Probabilistas communis est, ut mea praefert opinio, hostiliter pugnat cum Christianismi spiritu, a lege evangelica conceptis verbis improbat, & ab Ecclesia proscripita est. Haec omnia paucis evinco. Spiritus, & character Christianismi est spiritus caritatis, qua bonum pro malo rependitur. Audiamus ipsum Christum Dominum nos instruente Matth. v. *Ego autem dico vobis, non resistere malo; sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebere illi & alteram: vers. 39. & vers. 44. Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in caelis est: vers. 46. & 47. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo perfecti, sicut & Pater vester caelestis perfectus est: & vers. 11. Beati estis, cum maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos, mentientes, propter me. Tandem Rom. xii. *Mibi vindicta, ego retribuam.**

X. Quid si iithuc referre vellem quae Patres super recensitis textibus scribunt? Nonnulla ex Augustino transcribam, qui epist. cxxxviii. alias v. ad Marcellinum haec habet. *Quanta vero praecpta concordiae, non humanis disputationibus exquisita, sed divina auctoritate conscripta, in Christi Ecclesiis lectentur, quis vel ab illa religione alienus, ita*

surdus est, ut ignoret? Ad hoc enim & illis pertinent quae malunt exagitare quam discere, alteram percutienti praebendam esse maxillam, volenti auferre tunicam dandum etiam pallium, cum angariante duplicandam viam. Hoc quippe fit ut vincatur bono malus; immo in homine malo vincatur bono malo, & homo liberetur a malo. . . Denique ista praecpta magis ad preparationem cordis, quae intus est, pertinere, quam ad opus, quod in aperto fit; ut teneatur in secreto animi patientia cum benevolentia, in manifesto autem id fiat, quod eis videtur prodesse posse quibus bene velle debemus; hinc liquido ostenditur quod ipse Dominus Iesus, exemplum si gulare patientia, cum percuteretur in faciem, respondit: Si male dixi, exprobra de malo; si autem bene, quid me caedis? Nequaquam igitur praecptum suum, si verba intueamur, implevit. Neque enim praebuit percutienti alteram partem, sed potius prohibuit, ne qui fecerat, iniuriam auget: & tamen paratus venerat, non solum in faciem percuti, verum etiam pro his quoque a quibus haec patiebatur, crucifixus occidi. . . Sunt ergo ista praecpta patientiae semper in cordis preparatione retinenda; ipsaque benevolentia, ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa, etiam cum invitis benigna quadam asperitate plectendis, quorum potius utilitati consulendum est quam voluntati. Duo docet Augustinus: primum, praecptum benevolentiae esse interiori animo implendum; secundum extrinsecus id esse faciendum quod prodesse illis conspicitur quibus bene velle debemus. Numquam autem prodest iniuriatorum occisio. Ideo numquam propter honorem, famamve custodiendam occidendi sunt calumniatores.

XI. Porro, ut evidenti fiat, quam sit haec recentiorum Probabilistarum sententia de occasione invasoris propter honorem servandum, communi Christianorum sensui adversa, animo recolendum est, potissimum, ac unicum argumentum quo nituntur iniuriarum, & inimicorum ultores, non aliunde quam ex nimia honoris & fame sollicitudine esse petium. At nonne omnes sacri Oratores, divini verbi praecones, dum omni exquisitioris et quantia inducere curant Christianos offensos ad diligendos inimicos, ad condonandas iniurias, eo potissimum collineant orationis ictus, ut male utud honoris simularum, sub quo reguntur sanguinam hominum, penitus conerant? Nonne communis est Christianorum piorum sensus, nihil ducendum esse

esse illum mundi honorem qui nequit sine caritatis evangelicæ violatione fervari?

XII. Pro maiore autem veritatis huius manifestatione duplex honoris genus est distinguendum. Alter honor est qui ab operis honestate dimanat, atque virtute ipsa comparatur: alter in hominum opinione est situs. Primi generis honor ille est quem Deus nobis commendat, ceu bonum omnibus thesauris pretiosius. Istius honoris cura nobis habenda est. Secundi generis honor est vanus, inutilis, commentitius, atque adeo a viro christiano contemnendus. Fugam arripere ad evitandam mortem calumniatoris, qui iamam calumniis atque iniuriis lædit, gloria est Christianorum.

XIII. Hinc sequentes propositiones P. Dominici Viva, P. Claudii La-Croix, ut Evangelio aperte contrarias, reicimus. *Potest quidem vir nobilis volentem impingere alapam, gladio impedire, & ut multi docent, etiam defensione OCCISIVA se defendere.* P. Dominicus Viva in tract. in propof. 17. Alex. VII. num. 9. Quadrat ne hæc propositio evangelicæ doctrinæ, qua imbuimur percutienti dexteram maxillam præbere alteram?

XIV. Non minus antievangelica est hæc altera: *Vir equestris non tenetur fugere aggressorem cum suo dedecore, sed potest ab illo se defendere defensione OCCISIVA.* P. Viva loc. cit. num. 5. pag. 58.

XV. Eiusdem laxitatis plena videtur altera propositio, quam docet P. Claudius La-Croix Lib. III. part. 1. num. 803. pag. 297. *Non teneris fugere invasorem, si per hoc incurras gravem ignominiam.*

XVI. Tandem communis Probabilistarum opinio, qua ob honoris mundani defensionem occidendus calumniator asseritur, adversatur Evangelio, & ab Ecclesia proscripta est, tum in laudata propositione 17. Alexandri VII. tum in sequenti damnata ab Innocentio XI. quæ est 30. *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactum alapam, vel ictum fustis fugiat.* In hac, inquam, propositione damnata dubio procul mihi videtur sententia P. Dominici Viva, qui loc. cit. n. 12. pag. 60. hæc scribit. *Constat demum occidi posse cum moderamine inculpate tutelæ invasorem vitæ, pudicitie, HONORIS, bonorum externorum magni valoris, & quidem etiam proximi, ut docent communiter cum Filiucio, Molina, Azorio, apud Dianam.* Audistis? Communiter docent, & quidem apud Dianam.

Papa! Iste est locus theologicus, unde suas auctoritates repetit P. Viva. Sed audiamus P. Patritium Sporerium, qui tract. v. in 5. præcept. Decal. cap. 11. sect. 3. §. 4. n. 159. hæc scribit: *Etiam ad honorem necessarium tuendum viro honorato licere occidere iniustum, ac contumeliosum aggressorem, docent DD. communiter fere omnes: & sine dubio verissimum est in hac suppositione quod vir honoratus in aliquo casu aliter ignominiam, vel contumeliam repellere, honoremque sibi auferendum aliter tueri non possit, nisi occidendo aggressorem contumeliosum.* Etiam hæc benignissima, sed sanguine plena, opinio communis dicitur.

XVII. Quod autem hæc recentiorum sententia ab Innocentio XI. in citata propof. 30. sit proscripta, sin verbis expressis, re saltem, ex sola collatione utriusque sententiæ constare cuique potest. Quod evidenter Evangelio contraria sit, etiam ex comparatione eiusdem cum textibus evangelicis allatis supra, patet. Falsitas istius laxissimæ, & sanguinariæ opinionis inde etiam colligitur quod honor læsus nequeat aggressoris morte recuperari. Nam infamiam passus aut valet idoneo teste probare se iniuste fuisse infamatum, aut non. Si primum, mors aggressoris inutilis est: si posterius, mors aggressoris est mera vindicta, quæ occisoris infamiam confirmat. Quam valde igitur disparata sunt hæc duo, honoris reparatio, & calumniatoris mors? Quam verum immo ad famam redintegrandam calumniatoris mortem nihil prodesse?

XVIII. Postremum evangelica lege teundique constringere volo. Aut tolerantia calumniarum, & fuga persecutionum infamis est, aut secus. Si primum, ergo Christus consuluit, iussitque rem indecoram, & plenam infamiae, dum præcipit orandum pro calumniatoribus, porrigendamque maxillam finitram percutienti dexteram. Hoc autem asserere blasphemum est, & impium. Si secundum, ruit igitur unicum contrariæ sententiæ fundamentum. Sed, quod verum habet, dicamus. Fugere ab infamatore & iniurioso homine, qui verbis, signis, aut etiam alapis, vel fuste percutit virum nobilem, & equestrum, dedecus, vilis animi notam, infamiamque redolet apud homines mundanos, vanos, fatuosque; secus penes christianæ fidei professores, ut iam demonstravimus. Quicumque vanum mundani istius honoris idolum veneratur, renuntiet Evangelio, quod huiusmodi honoris contemptionem præcipit, necessum est. Ergo recentitæ Probabilistarum sententiæ aperte pugnant cum lege evangelica.

XIX.

XIX. Explicemus paullulum clarius Probabilistarum doctrinam, quam communem iactant. Vir equestris, & nobilis, si timoris & dedecoris notam se incursum prævideat, fugæ se committere non astringitur, inquirunt eruditi iuniores. Quid, si reapse vi adactus, ut vitæ consulat, fugam arripiat? Profecto infamiae labe aspersus est, illiusque dedecus publica notitia compertum. Alia via recuperandi honorem læsum non suppetit præter repercussionem. Licita ne hæc repercussio erit? Quamvis aliqui eo laxitatis prolapsi fuerint, ut id assererent; negant tamen communiter hoc licere Probabilistæ. Qua ergo via recuperandus erit tunc honor, & refarcienda famæ iactura? Repercussio esset actus vindictæ, quæ evangelico mandato prohibetur. Unicum effugium remanet, nempe recursus ad iudicem. Quod si hoc non sufficit, actum est de mundano honore. Porro hoc non sufficere, homines mundani passim adfirmant: quippe recursus ad iudicem vilis, timidique animi nota censetur.

XX. Ex his omnibus colligas velim, numquam occurrere casum aliquem posse in quo licita sit occisio calumniatoris ob honorem servandum. Quoniam honor in operum honestate situs, & a Deo commendatus, a maledicorum invidis linguis minime pendet. Honor vero in mundi opinione constitutus, ludicrum simulacrum est, a viro christiano contemnendum. Defensio occisiva, quam licitam asserunt communiter Probabilistæ ob honoris custodiam, antievangelica est, utpote quæ, contempto Evangelio, mundano saltui, & stultorum hominum chimæris indulget.

XXI. Quæst. II. *Si quis non verbis modo verum etiam alapa, vel fuste hominem infamare pertentet, adstringitur ne hic fugere, ne occidat invasorem?* Resp. PP. Salmanticenses tract. xxv. cap. 1. punct. 4. §. 3. num. 71. respondent dicendum, quod si quis conetur proximum aliquem inhonorare percutiendo fuste, aut alapa, tunc, si aliter hanc repercussionem vitare nequit, poterit iniustum invasorem occidere. Quid, si fuga vitari occisio possit? Respondent n. 73. *Equitem non teneri fugere cum dedecore, quando invaditur ab iniusto aggressore: quæ assertio non videtur probabilis, ut ex dictis patet.* Subdunt tamen, se occisionem invaluam non defendere licitam præcise ob defensionem honoris, sed ob defensionem vitæ, quæ ab invasore discrimini exponitur. Hæc tamen adiciunt ibidem. *Vel quia nemo tenetur saluti proximi, quando iniuste invadit, consilium, se per fugam inhonorando.*

Quibus verbis innuere videntur, dedecori esse viro nobili arripere fugam, dum iniuste invaditur a calumniatore: quod dedecus subire minime tenetur, inquirunt ipsi, ut vitet defensionem occisivam calumniatoris, qui non verbis modo, sed etiam alapa, vel fuste illum infamat.

XXII. Hæc quoque opinio falsa, & improbabilis mihi est. Ad hoc ut licita sit invasoris occisio, sit oportet cum moderamine inculpate tutelæ. Porro inter condiciones necessarias ad inculpata tutelam, una est quod occisio ita sit necessaria ad defensionem, ut nulla prorsus pateat via ad illam vitandam. Porro, si quis fugiendo declinare occisionem valeat, iam occisio non est absolute necessaria. Ergo fugæ se dare tenetur. At, si fugæ se committat, infamiam, & dedecus contrahit. Distinguo: infamiam, & dedecus vanum, commentitium, mundanorum hominum opinione nixum, verum habet. Sed hoc dedecus, hæc ignominia gloria est Christianorum, honorque summus. Contrahit infamiam veram, ex actionis pravitate profluentem; nego. Responsio patet ex dictis. Quod autem subditur, si alapa, vel fuste percutiatur, distinguendum pariter est. Si invasus certo ex ira invasoris, & ex eius modo percutiendi, feriendi, aut mutilandi prouideret se ab illo occidendum, si fugeret, eo quod audacior fieret invasor; tum posset se se defendere, etiam si ad eius necessariam defensionem sequeretur mors invasoris. Si vero fuga evitare posset invasoris mortem, tamen si ex fuga subiret penes mundi infamantis homines dedecus, & infamiam; arripere fugam deberet: quia ad hoc urget lex christiana. Nec est quod opponas, te non posse divinare, quanta futura sit hominis ira, & quousque processurus sit in percussione. Quoniam nunc fermo est, facta positione quod prudenter iudicare valeas, fugam esse opportunam, & sufficientem ad mortem declinandam. Ceterum, si in ipso conflictu anceps sis, utrum fuga opportuna sit, sufficiatque ad evitandam mortem; tum fortasse valet principium illud, *Melior est conditio innocentis.*

XXIII. Hinc ergo colligas velim: quando fuga potes declinare mortem invasoris, si verbis, & lingua te infamantis, si ve alapis, aut fuste te percutientis, si fugam adstringeris, si ve plebeus sis, si ve nobilis, si ve Eques, si ve Religiosus: quoniam unica est Evangelii lex, unus Christianismi spiritus. Distinctiuncula Probabilistarum in hac materia vanae sunt.

XXIV.

XXIV. Iam nonnulla ex iis quæ latius disputavimus, confectaria colligamus. Primum, laudatam Evangelii sententiam non esse consilium, sed præceptum, quantum ad animi preparationem, ut ex Augustino supra dictum est. Secundo animadvertendum, non aliunde citatas opiniones, seu honoris defensionem, quam a superbia, proficisci. Hæc quippe omnium peccatorum radix est, quæ altiores in mortalium animis radices agit. Hæc vel ipsas sanctiores animas obsidet, adoriturque. Honor, gloria, aura popularis sunt illius arma, quibus turgidos animos aggreditur. Huic capitali vitio humilitatis virtus adversatur. Christianus humilis pro nihilo habet opprobria, & ignominiam sustinere: superbus e contrario honorem, gloriamque humanam anhelat, atque in eos irascitur qui eamdem illi surripere, aut diminuere tentant. Hæc est tot vindictarum, occisionum, & gravissimorum malorum origo. Quicumque hunc mundi honorem, gloriamque magni facit, verus Christianus esse nequit, ut testatur Apostolus Paulus Galat. I. Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.

XXV. Labet pauca documenta Patrum isthuc pertinentia recensere. D. Basilius in Reg. brev. reg. xxxvi. hæc inquit. Reddere quidem, cui honorem, honorem iussi sumus, querere autem honorem vetiti, cum Dominus dixerit Ioan. v. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, & gloriam quæ a solo Deo est, non quaeritis? Ex quibus intelligitur quod gloriam ab hominibus querere manifestissimum est argumentum infidelitatis, & animi alieni a cultu Dei, cum Apostolus dicat: Si adhuc hominibus placerem &c.

XXVI. Summa consideratione digna sunt quæ scribit D. Augustinus epist. lxiv. nunc xxii. Horum autem morborum mater superbia est, & humane laudis aviditas, quæ etiam hypocrisis sæpe generat. Huic non resistitur, nisi crebris divinarum librorum testimoniis incutiat timor, & caritas Dei, si tamen ille qui hoc agit, præbeat patientiæ, & humilitatis exemplum minus sibi assumendo quam offertur, sed tamen ab eis qui se honorant, nec totum, nec nihil accipiendo; & id quod accipitur laudis, aut honoris, non propter se, qui totus cum Deo esse debet, & humana contemneret, sed propter illos accipitur quibus consulere non potest, si nimia deiectione vilescat. Ad hoc enim pertinet quod dictum est: Nemo iuventutem tuam contemnat: cum hoc

ille dixerit qui alio loco ait: Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem. Magnum est de honoribus, & laudibus hominum non letari, sed & omnem pompam inanem precipere, & si quid inde necessarium retinetur, id totum ad utilitatem honorantium, salutemque conferre. Non enim frustra dictum est: Deus confringet ossa hominum placere volentium. Quid enim languidius, quid tam sine stabilitate ac fortitudine, quod ossa significat, quam homo quem male loquentium lingua debilitat, cum sciat falsa esse quæ dicuntur? Cuius rei dolor nullo modo animæ viscera dilaniaret, si non amor laudis ossa eius confringeret. Presumo de robore animi tui. Itaque ista quæ tecum confero, mihi dico; dignaris tamen credo mecum considerare, quæ sint gravia, quam difficilia. Non enim huius hostis vires sentit, nisi qui ei bellum indixit, quia est cuiquam facile est laude carere, dum denegatur; difficile est ea non delectari, cum offertur; & tamen tanta mentis in Deum debet esse suspensio, ut si non merito laudemur, corrigamus eos quos possumus, ne arbitremur aut in nobis esse quod non est, aut nostrum esse quod Dei est, aut ea laudent quæ, quamvis non de sint nobis, aut etiam supersint, nequaquam tamen sunt laudabilia; velut sunt bona omnia quæ vel cum pecoribus habemus communia, vel cum impiis hominibus. Si autem merito laudamur, propter Deum gratulamur eis quibus placet verum bonum, non tamen nobis, quia placemus hominibus; sed si coram Deo tales sumus, quales nos esse credunt, & non tribuitur nobis, sed Deo, cuius dona sunt omnia quæ vere meritoque laudantur. Hæc mihi ipse canto quotidie, vel potius ille cuius salutaria præcepta sunt, quæcumque sive in divinis lectionibus inveniuntur, sive quæ intrinsecus animo suggeruntur; & tamen vehementer cum adversario dimicans sæpe ab eo vulnera capio, cum delectationem oblatæ laudis mihi auferre non possum.

XXVII. Viri sancti, evangelicam legem apprime callentes, atque christiano spiritu probe instructi, non modo auram popularem, honorisque mundani vanitatem contemnebant, & execrabantur, sed vel ipsam oblatam laudem ob egregia facinora respuebant, quia de illis delectari, nisi in Deo, piaculum existimabant. Quæ, amabo te, comparatio casuistica doctrinæ cum hac Sanctorum Theologia? Illa ob vanum mundi honorem effundendum sanguinem humanum docet; hæc calcandam, ut inane spectrum, mundanam famam, honoremque opinione homi-

minum nixum, inclamat; & ut parcatur calumniantibus, & persequentibus, suadet, præcipitque.

XXVIII. In hac tamen materia, sicut in ceteris omnibus, extrema vitanda sunt, omniaque prudentiæ freno moderanda. Repetenda memoriæ est distinctio supra indicata duplicis honoris. Honor humanus, insanientis mundi existimatione partus & sultus, semper despiciendi est habendus. Honor, & fama, quæ viri probi fecernuntur ab improbis, semper curanda, custodienda, & licitis viis ab iniquis maledicis propugnanda. Nostra interest non solum Deo, sed & hominibus testimonium exhibere bonorum operum, iuxta illud Apostoli II. ad Cor. cap. VIII. Providemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Quod & ad Rom. cap. XII. inculcat: Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Hanc eandem suadet Christus Dominus Matth. v. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in caelis est.

XXIX. Potissimum autem illi tenentur honorem, famamque propriam custodire, & defendere qui sunt alicuius societatis membra, quorumque infamia in aliorum detrimentum cederet. Similiter Ministri, Prælati, Superiores omnes, quorum dignitas, & regimen vilesceret ex bonæ famæ iactura. Omnibus denique licita est propria famæ defensio. Immo quandoque ob aliquas circumstantias custodiendæ, & servandæ famæ debitum urget. Labet nonnulla ex Augustino huc pertinentia transcribere. Hæc videtur sanctus Doctor scribit Lib. de bon. viduir. cap. xxii. Nec audiendi sunt sive viri sancti, sive femine, quando reprehensa in aliquo negligentia sua, per quam fit ut in malam veniant suspensionem, unde suam vitam longe abesse sciunt, dicunt sibi coram Deo sufficere conscientiam, existimationem hominum non imprudenter solum, verum etiam crudeliter contemnentes; cum occidunt animas aliorum, sive blasphemantium viam Dei, quibus secundum suam suspensionem quasi turpis, quæ casta est, displicet vita sanctorum; sive etiam cum excusatione imitantium, non quod vident, sed quod putant. Proinde quisquis a criminibus flagitiorum, atque facinorum vitam suam custodit, sibi benefacit; quisquis autem etiam famam, & in alios misericors est. Nobis enim necessaria est vita nostra, aliis fama nostra. & utique etiam quod alius ministramus misericorditer ad salutem, ad nostram quoque re-

dundat utilitatem. Unde non frustra Apostolus, Providemus, inquit, bona, non solum coram Deo, verum etiam coram hominibus: Item dicit: Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo, non quaerens quod mihi utile, sed quod multis, ut salvi fiant. In quadam etiam exhortatione dicit: De cetero, fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque sancta, quæcumque iusta, quæcumque casta, quæcumque carissima, quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus; hæc cogitate, quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me. Cernis, quemadmodum inter multa quæ exhortando commonuit, non neglexerit ponere quæcumque bonæ famæ, duobusque verbis cuncta conclusit, ubi ait, Si qua virtus, si qua laus. Ad virtutem namque pertinent quæ antea memoravi bona, fama vero ad laudem. Puto quod non laudem hominum pro magno sumebat Apostolus, alio loco dicens: Mihi autem minimum est ut a vobis iudicer, aut ab humano die: & alibi: Si hominibus placerem, Christi servus non essem: & iterum: Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Sed illorum duorum, id est bonæ vitæ, & bonæ famæ, vel, quod brevius dicitur, virtutis, & laudis, unum propter seipsum sapientissime retinebat, alterum propter alios misericordissime providebat. Sed quoniam quantalibet humana cautela suspiciones malevolentissimas non potest omni ex parte vitare, ubi pro existimatione nostra, quidquid recte possumus, fecerimus, si aliqui de nobis vel male fingendo, vel male credendo, famam nostram decolorare conantur, ad sit conscientia solatium, planeque etiam gaudium, quod merces nostra magna est in caelis, etiam cum dicunt homines mala multa de nobis, pie tamen, iusteque viventibus. Illa enim merces tamquam stipendium est militantium per arma iustitiæ, non solum dextera, verum etiam sinistra, per gloriam scilicet, & ignobilitatem, per infamiam, per bonam famam. Agite itaque cursum vestrum, & perseveranter currite, ut comprehendatis, & exemplo vitæ, exhortationisque sermone rapite in eundem cursum vestrum quoscumque potueritis.

XXX. Similia scribit Hieronymus Lib. II. epist. xc. Quod si dixerit: Mihi sufficit conscientia mea: Deum habeo iudicem, qui me vitæ est testis: non curio quid loquantur homines: audi Apostolum scribentem: Providentes bona non tantum coram Deo, sed & coram omnibus hominibus. Plura ex aliis Patribus isthuc afferre possem, quæ brevitatibus gratia missa facio.

XXXI. Ut magis adhuc pateat quam fit a SS. Patrum Theologia distans crudelis Casuistarum quorundam doctrina, lubet nonnulla alia sub istius paragraphi finem adducere ex P. Lessio, qui *Lib. II. de iust. c. 9. dub. 12.* sequentes refert opiniones. I. „ Si contumeliis afficias, sive per verba, sive per signa; hic etiam est ius defensionis. Nam ex sententia omnium licet contumeliosum occidere, quando aliter ea iniusta (iniuria) arceri nequit, quamquam ipse armis non invadat, quando contumeliæ sunt atroces, & alia ratione vitari nequeunt. “ n. 78. II. „ Si illata alicui alapa, cæsses, vel etiam fugias; multi DD. censent in hoc casu, si vir nobilis, vel honoratus huiusmodi iniuria sit affectus, posse statim repercutere, vel fugientem insequi, & tantum infligere verberum, vel vulnerum, quantum putatur necessarium ad honorem recuperandum. “ num. 79.

XXXII. Primam sententiam non admittit, secundam vero *speculative* probabilem asserit his verbis: *Hæc sententia est speculative probabilis; tamen in praxi non videtur facile permittenda: primo ob periculum odii &c. secundo ob periculum pugnarum, & ædium, num. 80.*

XXXIII. Hanc distinctionem Probabilitatis *præctice*, & *speculative*, quatenus ad præfens attinet institutum, ut futilem reiici *Tom. I. Hist. Probabilismi, & Rigorismi diss. II. cap. II. §. 5.* Ibidem ostensum est, quid horrendius esse excusare homicidium *speculative* quam *præctice* acceptum. Siquidem, dum P. Lessius asserit, *speculative* licitum esse repercutere fugientem ad reparandum honorem mundanum læsum, docet evangelicæ legi non repugnare absolute, & *speculative*, id est considerata notione legis evangelicæ, & idea repercuSSIONIS, repercutere fugientem. Hanc, similesque actiones *in praxi non facile permittit*. Verum, attenda idea generali Christianismi, & legis evangelicæ absolute acceptæ (hoc enim sonat *speculative*) eiusmodi verberationes, & mutilationes propter defensionem honoris licitæ sunt. Tandem, quocumque sensu accipiantur verba P. Lessii, ex iisdem semper inferitur, facile non esse admittendam repercuSSIONEM, & persecuTIONEM fugientis, honoris reparandi causa; ceterum in gravioribus casibus, & difficilibus id licitum erit; quod quam sit monstruosum, nemo non videt.

§. IV.

De occisione invasoris ob conservationem bonorum temporalium.

I. Gravissimi Auctores negant, aliquo in casu licitam esse latronum occisionem ob servanda, aut recuperanda temporalia bona. Hanc defendunt sententiam Ioannes Biardus Lovaniensis, qui *quodlibet VII.* testatur anno 1510. communem fuisse penes Theologos, & Canonistas. Fagnanus ad caput Interfecti de homicid. inquit: *Secundum Canones in foro saltem poenitentiali, & quoad Deum, absolute credimus non posse licitum sine peccato occidere spoliatores.* Henricus a S. Ignatio, qui hanc propugnat sententiam, pro eadem citat ex Theologo Alensem, Scotum, Summam Tabienam, Gersonem, Augustinum de Ancona, Tomatum, Vulpem Scoristam, Merbesium, Geronetum, Du-Hamel, Neessem, Vad-Roy, Du-Bois. P. Antoninus Diana *Tom. VIII. coord. tract. v. resol. 29.* pro hac eadem sententia citat Accursium, Panormitanum, Archidiaconum, subditque Felinum in *cap. II. de homicid.* ex communi sententia adfirmare licitum non esse iure canonico occidere furem pro servandis rebus suis.

II. Hanc eandem sententiam tueretur Ioannes Pontas *verb. Occidere cas. XI.* laudatque præter citatos Innocentium Papam IV. *super cap. Si vero III. de sent. excomm.* item Alexandrum III. in *cap. Suscepimus XVI. de homicid. voluntario.* Argumenta quæ pro hac sententia asseruntur, gravia sunt, & legi christianæ apprime consentanea. Et primo, mandatum *Non occides* absolutum est, & universale, a quo nemo eximitur. Homicidium ita severe vitatum est, ut nemo illud directe intendere valeat, nec in propria vitæ defensionem. Permittitur enim ad necessariam vitæ defensionem, tamquam effectus præter intentionem consequens. Bonorum autem temporalia sunt ordinis longe inferioris. Quare nullo modo occidendus est homicidæ invasor bonorum.

III. Præterea Christus Dominus *Matth. v.* inquit: *Et qui vult tecum in iudicio contendere, & tunica tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Quod licet consilium absolute simili operis exercitium spectetur, quantum tamen ad animi preparationem, ut de exhibenda altera maxilla dictum est, ad præceptum pertinet. Idque confirmatur divino illo effato *Eccli. XXIX. Perde pecuniam propter*

fratrem. Ergo numquam occidendus frater propter pecuniam. Dicit enim Deus *Genes. IX. Quicumque effuderit humanam sanguinem, fundetur sanguis ipsius. Ad imaginem quippe Dei factus est homo.* Denique hæc occisio rapientis divitiarum repugnat divinitus imposito nobis mandato diligendi proximum sicut nosmetipsos. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos.* Christus autem sic nos dilexit, ut animam suam pro nobis poneret. Idcirco infert Ioannes *Epist. I. cap. III. Et nos debemus pro fratribus animas ponere.* Quis vero dixerit, pro fratre animam ponere eum qui rapientem sibi bona in ipso delicto occideret, illumque in gehennam æternam detruderet?

IV. Accedit Patrum auctoritas. Pro contraria quippe sententia nec unius Patris, aut antiquioris Theologi testimonium allegari potest. Pro hac vero sententia stare Patres communiter apertum est. D. Augustinus vix permittit defensionem occisivam invadentis vitæ ipsam: cuius auctoritatem explicat D. Thomas, ut supra vidimus. Occisionem vero rapientis bona aperte improbat *Lib. I. de lib. arb. cap. v.* Proponit enim sibi quaestionem his verbis. *Prius mihi discutiendum videtur, utrum vel hostis irruens, vel insidiator sicarius, sive pro vita, sive pro libertate, sive pro pudicitia sine ulla interficiatur libidine.* Obtinebat tum lex publica quæ permittebat occisionem sicariorum, stupratorum &c. Hanc legem dispicit Augustinus: & primum statuit, eos procul dubio lege abuti qui, dominante libidine, illam exequuntur. Deinde non videre se testatur quomodo homines inculpate ea lege uti possint. Quoniam lex non cogit, sed permittit occidere. *Sed illi homines (persequitur Augustinus) lege inculcata quomodo inculpati esse queant, non video. Non enim lex eos cogit occidere, sed relinquit in potestate. Liberum eis itaque est neminem necare pro rebus quas inviti possunt amittere, & ob hoc amare non debent.* Et post pauca sic concludit. *Quapropter legem quidem non reprehendo, quæ tales permittit interfici; sed quo pacto istos defendam qui interficiunt, non invenio.* Sanctus quoque Gregorius Magnus *Lib. XXX. Moral. cap. VIII.* inquit: *Plus ipsis raptoribus debemus metuere semetipsos perdant, quam rebus irrationabilibus defendendis inhiare.* Plures alios Patres referre possem; quos prætereo. Hoc dumtaxat affirmare sufficiat, quod affirmare non dubito, neminem repertum iri qui asserat, occidendum furem, aut sicarium propter divitiarum custodiam. *Conc. Theol. Tom. IV.*

Leges ipsæ civiles furis occisionem non permittunt, dum nullam subest vitæ periculum, ut animadvertit doctissimus Iuriconsultorum Cuiacius in *tit. digest. de iur. & iust. ad leg. 3. & leg. 9. ff. eodem, §. Si quis hominem occiderit, capitalem sententiam subeat, nisi probare possit quod vitam suam defendendo illum occidit.* Addit verò citatus Cuiacius: *Licet repellere eum qui venit ferendi, non occidendi causa (quod ex genere teli cognoscitur, l. 1. §. Divus, ff. ad l. Cornel. de sicariis, ut advertit citatus Henricus a S. Ignatio) sed non licet occidere. Et eodem modo licet repellere eum qui venit eripienda possessionis gratia, sed non licet occidere.*

V. Postremum. Hæc sententia confirmari potest ex propositionibus quas adversæ sententiæ Theologi docuerunt, quasque Ecclesia damnavit. Sunt autem sequentes, quas in suo decreto recensuit Innocentius XI. 31. *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* 32. *Non solum licitum est defendere defensione occisiva quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ ius inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus.* 33. *Licitum est tam heredi, quam legatario contra iniuste impediendum se taliter defendere; sicut & ius habenti in Cathedrali, vel Præbendali contra eorum possessionem iniuste impediendum.* Quis dixerit crudelem, trucem, sanguinariumque non esse modum hunc opinandi, qui eiusmodi theoromata procedere non reformidavit? Et tamen benigniores Probabilitatæ non paucè minime cessant easdem proscriptas opiniones, variis dumtaxat fucis obtectas, & alicuius vocis additione facta, propugnare. P. Dominicus Viva, exponens primam ex tribus relativis opinionibus, advertit eam defendi a Molina, si furto addatur contumelia, ita ut furtum evadat rapina, & committatur adversus virum nobilem, non plebeium. Et hoc in sensu eam defendit etiam Lugo, concludit P. Viva in *propof. 17. Alexandri VII. num. 10.* Eam denique adoptare videtur idem P. Viva. Viden? Furto unius aurei addatur verbum contumeliosum, quo evadat rapina; & propositio damnata licita fit: atque sic vitæ hominis minoris æstimatur quam unicus aureus verbo contumelioso coniunctus. Subdit P. Viva, quod si aliquando amissio unius aurei foret alicui pauperi ingens damnatum, ut si artificii tollatur instrumentum suæ artis, quo sublato, non possit suam, ac suorum vitam sustentare, tunc poterit illud defensione occisiva custodire. *Et ideo propositio damnata solum vult, id*

non licere **REGULARITER**, *esto in aliquibus circumstantiis possit id licere*. Plurimi sunt homines qui ingens damnum subeunt ex iactura unius aurei, non secus ac artifex ex amissione instrumenti sui. Ilti secundum P. Vivam poterunt occidere furem istius aurei. Sartor unicam habet acum, qua consuendo vestes sibi, familiarique comparat alimenta. Invaditur a raptore. Ne hoc suo instrumento privetur, raptorem occidit. Reus ne homicidii erit? Nequaquam, iuxta doctrinam P. Viva. Vita ergo hominis uni acui, aut alteri infimi pretii instrumento postponenda aliquando erit? *Regulariter* non est occidendus fur ob iacturam unius aurei, nimirum si privatio aurei non inferat grave detrimentum. Quin non solum ob amissionem unius aurei, sed etiam cuiusque instrumenti necessarii ad panem comparandum, licita erit hominis occisio? Quid, si instrumenti istius valor tenuis admodum esset, paucorum obolorum? Hæc omnia *materialiter* se habent, inquit docti iuniores. Necessitas & egestas spectanda est artificis, qui absque illa acu, aut forbice, aut alio instrumento nequit artem suam exercere. Quis non perhorrescit audiens licitum esse ob unicum vilissimum instrumentum effundere humanam sanguinem? Iuniores nostri existimant laxissimæ, & sanguinaræ doctrinæ se satis cavere hoc furore necessitatis illius instrumenti ad vitam sustentandam. Sub hoc inani pigmento dilatant laxitatem, sanguinis plenam, exquisita subtilitate. Ubinam gentium sumus? Si fur, aut sicarius eriperet alicui artifici suæ artis instrumentum: adeo ne difficile foret artifici reperire aliud instrumentum, quo artem suam exerceret? At P. Viva, inquis, loquitur in hypothesi qua nullum aliud instrumentum inveniri posset, & illud alioquin necessarium foret ad vitam sustentandam. Cavillationes istæ sunt, & effugia, ut sic blandius laxitas diffundatur. Primum P. Viva constituit thesim absolutam, quod si iactura unius aurei inferat ingens damnum alicui pauperi, licita sit ipsi defensio occisiva: en ipsius verba: *Si aliquando amissio unius aurei foret alicui pauperi ingens damnum: post adicit exemplum artificis: ut si artificii tollatur instrumentum suæ artis &c. tunc poterit illud defensione occisiva custodire*. Hæc doctrina, ut ego quidem arbitror, parum, aut nihil differt a damnata propositione; & si ita loqui fas est, videtur censura digna; tum quod propter instrumentum exigui pretii occidendum furem doceat; tum quod propositionem damnatam eludat duplici via. Statuit

enim primo, quod si furtum unius aurei grave non afferat domino detrimentum, tamen si fur, vidente domino, aureum unicum furrupiat, & verbum contumeliosum in dominum nobilem proferat, tunc sine culpa necatur fur. Pergit deinde, quod si fur modestus sit, nullumque verbum iniuriosum enuntiet, occidi nihilominus iure valet, si furtum unius aurei ingens damnum inferat pauperi, cui furrupitur. Hæc doctrina & absolute spectata falsa est, & relate ad praxim cadibus, homicidiis, & humani sanguinis effusioni viam aperit latissimam. Neque reponas, hæc absurda, incommoda, & flagitia non ex doctrina, sed ex malitia hominum profluxura: quoniam ego respondeo, ex utroque principio, nempe & ex doctrina nimium laxa, atque ab Evangelio longe multumque abhorrente, & ex hominum iniquitate præfata incommoda, & eades proficisci. Malitia quippe humana occasio est laxandi doctrinam; & doctrina laxa roborat, augetque hominum iniquitatem.

VI. Ex his quæ dicta sunt, colligi potest aliud argumentum adversus oppositam sententiam. Cur Ecclesia damnavit propositionem defendentem occisionem licitam furis ob conservationem unius aurei? Quia scilicet unicus aureus comparate ad vitam humanam nihil reputatur. Requiritur ergo proportio inter vitam & pecuniam, ut ob pecuniam, quæ eripitur, vita posset auferri. At, sicut certum est proportionem nullam esse inter pecuniam & vitam, quantumvis pecunia multiplicetur, quia vita bonum est valde melius & excellentius; ita fit consequens, numquam ob quamcumque pecuniam licite hominem occidi posse. Alioquin, semel admissio quod pro viginti, aut quinquaginta, aut centum aureis occidi possit; continuo inferatur, licitum quoque fore eundem occidere pro unico tantum aureo: quia unius aurei furtum maius detrimentum inferat pauperi quam afferat diviti centum, aut mille aureorum ablatio. Hinc etiam consequatur, ceu duo corollaria fere necessaria, illæ duæ propositiones ab Innocentio Pontifice damnatæ: altera nimirum, aliter licitum esse defendere defensione occisiva non modo ea quæ actu possidentur, sed etiam ea ad quæ ius habetur; & altera, quæ occidendos etiam docet illos qui impediunt ne hereditas adeatur, aut obtineatur cathedra, vel præbenda. Eodem namque principio quo nititur adversa sententia principalis de furum occisione ob divitias servandas, reguntur quoque præfata duæ propositiones damnatæ. Si quidem non modo eorum quæ possi-

possidemus, verum etiam eorum ad quæ ius habemus, privatio grave, & ingens incommo- dum adferre solet. Ergo si grave detrimentum quod patimur ex privatione præsentium, satis est ad licitam occisionem furum; consequitur necessario, grave detrimentum, quod reapse percipitur ob impedimentum assequendi ea ad quæ nobis ius inest, sufficientem fore licitæ defensionis occisivæ rationem.

VII. Contraria sententia, quæ propugnat licitam furis occisionem ob conservationem bonorum quæ sint magni, non exigui valoris, quorumque recuperatio apud iudicem sperari nequeat, communior est inter recentiores Theologos: quorum hæc sunt argumenta. *Exod. xxii. hæc habentur: Si effringens fur domum, sive seffodiens fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit; percussor non erit reus sanguinis*. Addunt verba Ciceronis in orat. pro Milon. iniquitatis: *Hæc lex, non scripta, sed naturalis, ut latrones, & insidiatores viarum in defensione bonorum occidere possimus*. Accedunt leges canonicæ. Siquidem *Interfecisti 2. de homicidio*, cuidam homicidæ ieiunia suadentur, non ut poenitentia necessaria, sed ut salubre consilium. *Si autem sine odii meditatione te, tuæque liberando, huiusmodi diaboli membra interfecisti; si aliquid ieiunare volueris, bonum est tibi, & elemosynam fac largiter*. Item Innocentius IV. approbans interdictum latum ab Episcopo Pictaviensi adversus Ballivum bonorum Episcopi usurpatorem, hanc assignat rationem: *Cum omnes leges, omniaque iura vim vi repellere, cunctisque se defendere permittant; licuit utique ipsi Decano, si prædictus Ballivus eum bonis suis mundanis iniuriose expoliare, vel ea violenter occupare præsumpserit (ut sapius est expressum) contra illius violentiam, iniuriaque se tueri*. Hinc inferunt, cuique vel Religioso, & Sacerdoti licitam esse defensionem bonorum etiam occisivam.

VIII. Ratione quoque arguunt hoc pacto. Cui concessa est finis affectio, permiffum quoque est ea procurare media quæ ad talem finem perducunt. Bona temporalia media sunt ad vitam humanam alendam, servandamque. Ergo qua ratione licitum est conservare & tueri vitam propriam, etiam cum occisione infaoris, eadem licitum erit occidere raptorem bonorum temporalium. Accedit. Quamquam vita spiritalis proximi sit superioris ordinis; hoc tamen non obstat quominus licitum sit occidere infaorem vitæ corporalis. Ergo, licet bona temporalia sint inferioris ordinis, id non obstat quin li-

ceat auferre vitam furi rapienti eiusmodi bona. Tandem, si fures impune possent aliena bona furrupere, omnia plena essent furtis, & rapinis: quod profecto in detrimentum Reipublicæ, & communi tranquillitatis perturbationem cederet.

IX. Hæc sunt prioris sententiæ ad eiusmodi argumenta responsa. Ad primum ex Scriptura facilis responsio est. Sermo ibi est de fure nocturno, in quo non modo auferendi bona, verum etiam occidendi intentio præsumitur. Idque ex immediato contextu colligitur. *Quod si orto Sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur*. Homicidii igitur reus est qui furem diurnum occidit, poenæque mortis plectendus. At eiusdem valoris sunt bona, sive diu, sive noctu auferantur. Non ergo ob solam bonorum ablationem permiffa est nocturni furis occisio (alioquin etiam fur diurnus permitteretur occidi;) sed ob præsumptionem voluntatis in ipso coniungendi furtum cum homicidio. P. Calmelet in commentariis ad citatum textum hæc animadvertit. „ Licere nocturnum furem inter-
rimere, quod rationabiliter vereri possumus
quod nobis vitam velit eripere. Hæc veluti reliquæ sunt veteris iuris omnibus hominibus communis, quo licebat ob acceptam iniuriam ulcisci, antequam populi ius in principum, ac magistratum manu deposuissent. Leges in hoc casu, quodam modo in privatorum manu collocant arma, ut queant interficere in persona illorum qui eos noctu aggrediuntur, non modo privatos inimicos, verum etiam publicæ quietis hostes; atque in hoc sensu asseri potest, eos nequaquam occidere privata auctoritate, sed legitima magistratum legumque auctoritate, quæ depositariæ sunt iuris quod habet Deus super hominum vitam. Hæc homicidiorum genera Ecclesia patitur, nec desunt Scholastici, atque interpretes qui doceant, salva conscientia, furem interim posse, vel alium quempiam qui nos aggreditur vitam abrepturus, cum iacturam illius aliter nequeamus effugere. Sed Augustinus optime ait Lib. I. de lib. arb. cap. v. *Legem quidem non reprehendo, quæ tales permittit interfici; sed quomodo ipsos qui interficiunt defendam, non invenio*. Re quidem vera quinam iustificari possent hominem interficiens, ut servet ea quæ religio nos aspernari vult? Evangelium patientiam prædicat, & Patres docuere semper, non licere quemquam interficere. Homicidium voluntarium generationem da-

„ inant, & sine ulla restrictione. “Hactenus P. Calmet. Iudicium meum in animadversione sub finem *dis.* adicienda exponam. Ad textum allatum ex Cicerone respondent, Romanos tulisse leges, quae privatis permittebant occisionem furum qui simul vitae infidiabantur. Patet ex *l. 9. ad legem Cornelianam. Furem nocturnum si quis occiderit, ita aemum impune feret, si parcere ei sine periculo suo non potuerit.* Nihil ergo emolumentum hinc colligere adversarii valent. Immo ipsae civiles leges improbant occisiones latronum qui absque vitae hominum periculo bona temporalia furripiunt. Accedit, supremas potestates legem condere posse, qua subditis licentiam faciant occidendi publicos Reipublicae perturbatores, & facinorosos homines qui civili commercio insidiantur. In qua positione, non privata, sed publica auctoritate latrones occiderentur. Ad canonum testimonia facilis, & obvia responsio est. Siquidem cap. *Interfecisti* sermo est de invasore, non honorum modo, verum etiam vitae: dicitur enim *te, tuaque.* Distinctio, quam huic textui affigunt Probabilitate, arbitraria est. Quare perdoctus Fagnanus animadvertit, primam particulam illius textus, *Interfecisti furem, aut latronem,* explicari debere per posteriorem, iuxta textum in *L. Quomodo*; ita ut sensus sit: si interfecisti furem, qui te, tuaque invaserat, qui tamen comprehendi poterat absque occisione; age poenitentiam: si autem comprehendi minime poterat, & tu interfecisti, *te, & tua* liberando; poenitentiae non alitingeris, nisi ad cautelam. Aliud *caput* nullum facessit negotium. Quippe ibi sermo non est de occisione, sed de expulsiōe usurpatoris citra occisionem. Quod adeo verum est, ut Pontifex Decano Aurelianensi approbaverit usum armorum spiritualium adversus praepotentem invasorem. Ut quid autem confugisset Decanus ad excommunicationem, & interdictionem, si licitam existimasset corporalem occisionem?

X. Ad primum argumentum a ratione petitum respondent, bona temporalia utique esse media ad vitam alendam, conservandamque. Verum negant haec a fure ita auferri posse omnia, quin sufficientia superent ad vitam sustentandam. Pauperes bonis carent; sed patrimonium in divina providentia situm habent. Argumentum illud ad summum evinceret, tunc dumtaxat licitam esse invasoris bonorum occisionem, quando hic omnia omnino bona auferret; ita ut nihil remaneret spoliato, quo vitam aleret. Porro

hic non sistit argumentum; sed occisionem furis licitam contendit quoties rem magni valoris fur surripit, tametsi pingue patrimonium superfit invaso, quo vitam sustentare commode valeat. Igitur vix unquam eveniet ut latro ita spoliatus hominem bonis temporalibus, ut hic interire cogatur ex bonorum defectu. Quod si adversarii urgere persistant hunc metaphysicum casum, tunc alia via planissima repellendi sunt. Admissa enim difficillima hypothesis quod latro ita detundere contenderet hominem bonis omnibus, ut iis ablatis necessario mortem oppetere cogatur, tum eveniret quod canon laudatus narrat, nempe latronem *te, tuaque* invadere; atque adeo licitam esse defensionem occidendi ob vitae propriae conservationem. Ergo argumentum factum aut nihil evincit, aut evincit, non propter bona, sed propter vitae propriae custodiam occidendum latronem esse.

XI. Ad secundum argumentum respondent, utique vitam spirituales latronis bonum esse superioris ordinis, & vitam temporalem aggressi esse bonum ordinis inferioris. Sed quid inde? Hinc infert D. Thomas post ceteros Patres, licitum numquam esse privata auctoritate intendere mortem proximi, sed solum licitam esse intentionem *qua quis* constituit defendere vitam propriam, licet ad istius vitae defensionem praeter intentionem sequatur occisio invasoris. Quare, si vix ob vitae defensionem in praxi contingit aliquem inculpate occidere invasorem, quid dicendum de occidere invasoris bonorum? Vita humana inter bona creata naturalia supremum locum tenet. Divitiae autem infimum locum habent inter naturalia bona creata. Ergo fallax est argumentatio ab uno ad alium ordinem. Si bona divitiarum essent eiusdem ordinis cum vita humana, tum argumentatio aliquid inferret; verum, cum sint alterius, & valde inferioris ordinis, argumentatio evidenti laborat fallacia. Conservatio vitae propriae a natura indita est: sapissime annexa vitae spirituali. Si enim qui invaditur, aequinatus sit noxa aliqua mortali, est eiusdem, immo quia innocens respectu conflictus, superioris est conditionis ac invasor. Ne multa. Licet custodire vitam humanam, quae est cuiusque inter bona ordinis naturae supremum bonum, etiam cum indirecta occisione invasoris. Ergo hac ratione licitum quoque erit occidere invasorem bonorum temporalium, quae sunt ordinis valde inferioris? Consequentia falsa est, non licens ac ista. In sententia adversariorum licitum est occidere in-

va-

vasorem rei magni momenti. Ergo licet occidere invasorem pecuniae exigui valoris. Probo consequentiam. Quamquam vita corporalis sit exigui valoris relate ad vitam spirituales; nihilofecius licet occidere aggressorem vitae corporalis, etiam si sequatur iactura vitae spiritualis eiusdem. Ergo potiori iure, quamvis pecunia sit exigui valoris comparata ad mille aureos, fas erit interficere raptorem illius. Plus namque distat valor totius auri & argenti a pretio vitae humanae, quam distet valor unius oboli a valore ingentis thesauri. Et tamen argumentatio non tenet: Licita est occisio furis mille aureorum: ergo & occisio furis unius oboli. Igitur neque argumentatio ista consistet: Licita est indirecta occisio invadentis vitam humanam: ergo licita quoque erit occisio invadentis bona. Quare potissimum argumentum cui innititur contraria sententia, mera fallacia est. Ad ultimum respondetur, nequaquam hoc modo aperiri viam latrocinii, & rapinis. Numquid, quia Ecclesia prohibet adulterae deprehensae in ipso delicto occisionem, viam aperit adulteris, vel audaciore efficit adulteros? Poenae constitutae in latrones sunt; & supremae potestates vigilant in eorumdem punitionem. Plura quippe sunt instituta supplicia ad furta impedienda. Ex adversa autem sanguinaria opinione plurima sequuntur homicidia cum publicae tranquillitatis perturbatione.

XII. Haec sunt utriusque opinionis argumenta. Si quod ipse sentio, exprimere volo, prior sententia Evangelio, Patrum doctrina, spiritui Christianorum conformior videtur, mihi sane probabilior. Quid quod vel ipsae supremae potestates neminem laqueo suspendunt ob furtum decem aut viginti aureorum? Et christiani Theologi ob unius aurei furtum, si ingens damnum inferat, homines morte plebendos esse decernunt? Haec proinde quae sequuntur, iuniorum dogmata, tamquam omnino laxa, reiicienda sunt.

VIII. „ Sicut licet vitam defendere, ita etiam bona externa, quae vitae sustentationi, STATUS, HONORISQUE conservatiōi deserviunt: Immo hoc etiam Clericis, ac Religiosis licitum est. “ P. Viva in *Trut. in prop. 17. Alexandri VII. n. 10.* Haec opinio damnata est ab Illustrissimo Clero Gallicano anno 1700. tamquam *legi Dei, ordini caritatis divinitus instituto contraria, & ut perniciofa, & erronea.*

XIV. Laxam quoque, & falsam cenfeo sequentem doctrinam P. Lessii *Lib. II. de iust. cap. ix. dub. II. n. 74. & 75.* „ Si re-

Conc. Theol. Tom. IV.

„ accepta, fugias; tunc possum insequi, & ferire; vel si necesse sit, eminus telo petere; si invadas res meas per famulum, vel arte magica per daemone, nec alia ratione quam nece tua possit impediri; si coniuraveris in mea damna; impediās inique meos debitores, ne mihi satisficiant; si falsa accusatione, vel falso testimonio me fortunis coneris evertere, nec alia ratio impediendi suppetat. “ Haec doctrina partim damnata est in relatis propositionibus, proscriptis ab Innocentio XI. & partim vi rectae ratiocinationis proscribenda infertur.

XV. Falsam quoque, & perniciosam reputo sequentem sententiam, quam docet P. Ludovicus Molina *Tom. IV. tract. III. disp. XII. n. 2. de iust.* „ Arbitror fas univertum esse interficere eum qui nos interficere deprendit, quando aliter non patet via evadendi mortem, graveve periculum mortis, quod nequitia illius ex eo decreto nobis imminet; siue qui id ita decrevit, dicens iam aggressor sit, siue non: *id enim questio est de vocabulo.* “

XVI. Horroris plena est sequens sententia, quam defendit Leander a SS. Sacramento P. V. *tract. II. disp. XII. qu. xx.* “ An ex eo solum quod aggressor veniat, & accedat cum armis contra aliquem, verisimiliter causa offendendi, possit aggressus licite, & sine irregularitatis nota eum occidere? Probabilis longe respondeo, posse licite, & sine periculo irregularitatis eum occidere; dummodo *probabiliter prudenterque* iudicet ad ipsam offendendi causam, vel occidendi venire. “

XVII. Plures alias laxissimas opiniones brevitatis gratia omitto: tum quia plures relatae fuerunt initio disputationis; tum quia ex iisquae dicta sunt, confutatae remanent.

XVIII. Disputant docti iuniores super quantitate bonorum necessaria ad licitam furis occisionem. Convenit penes omnes non esse occidendum furem ob rem levioris momenti. Quia, inquit Lessius *Lib. II. de iust. cap. ix. dub. II. n. 68. pag. 7. pro re minima non videtur concessum ius defensionis cum tanto alterius malo. Est enim valde iniquum ut pro poma, vel etiam uno aureo servando alicui vita auferatur. Si tamen tibi verteretur probro, nisi rem fieri extorqueas, posses conari, & si opus esset, etiam occidere iuxta Sotum: tunc enim non tam rei, quam honoris esset defensio.* Igitur, si vi tibi quispiam pomum, vel aureum e manibus extorquere pertentet; poteris resistere; & si opus fuerit, illum oc-

cidere ob defensionem honoris, quem amitteres in unius pomi, vel aurei violenta rapina. Vin' suaviorem probabilitatem? Hi sunt qui clamant: *Iugum meum suave est.*

XIX. Addunt tamen, ad licitam occisionem necesse esse ut spes desit recuperandi rem furto sublatam in iudicio. Si enim speras te fore recuperaturum bona tua in iudicio, non potes furem occidere. Subdit tamen P. Lessius *loc. cit. nu. 70. & 71.* occidendum esse furem, quando in iudicio non potest nisi magis molestis recuperari. Immo adiicit hoc quaesitum. *Petes, an sit contra iustitiam, si furem procul fugientem consicias, quando res iudicio est recuperabilis? Resp. Verius videri non esse, ut docet Caietanus art. 7. & colligitur ex dictis: quia quisque ius habet defendende suae possessionis, etiam civilis, quamdiu furem habet in conspectu.* Hinc consequitur, quemcumque hominem esse supra potestatem instructum. Si enim etiam tum licet occidere invadentem iura aliena, bonaque rapientem, cum via patet recuperandi eadem bona apud legitimum iudicem; consequens est profecto superflua esse omnia iudicia. Iuxta quippe hanc novam, & universae antiquitati incognitam doctrinam, quisque iudex supremus est vitae, & mortis. Neque pluribus opus est, ut tam manifestam laxitatem labefactemus, qua licitum propugnatur quod est humanae societati maxime perniciosum.

XX. Sed adhuc integra manet inter recentiores Theologos controversia, quamam videlicet quantitas necessaria sit ad licitam furis occisionem. Salmanticenses *tract. xv. cap. 1. punct. 4. §. 4. n. 86.* recensent varias Theologorum sententias, Ludovicus Molina *Tom. IV. tract. III. disp. xvi. n. 6.* assignat unum aureum, aut quid minus, si, resistente domino, surripiatur. Nullum tribunal vel Echnicorum hominibus vitam adimit pro re adeo exigua. Quare haec opinio damnata fuit ab Innocentio XI. in hac propositione 31. *Regulariter occidere possunt furem pro conservatione unius aurei.* Alii assignant duos aureos, alii tres, alii quatuor, alii quinque. Vix unus benignitatem probabilisticam adeo dilatat, ut ad quantitatem decem aureorum pertingat. Laudati Salmanticenses *loc. cit. nu. 87.* omnes relatas opiniones ut probabiles reputant, excepta damnata ab Innocentio. Verum & haec probabilis reputaretur, nisi damnata fuisset. Probabilior tamen reputant sententiam *Soti*, asserentis non esse occidendam furem pro valore quatuor, aut quinque ducatorum.

XXI. Ego, ut dixi, vix concederem, casum repertum iri in quo licita esset furis occisio ob solam meramque rerum defensionem. Tamen, admitta etiam hac sententia, omnes relatae opiniones mihi improbabiles, & falsae sunt. Quodnam, quae, & tribunal ad mortem damnat furem ob simplex & purum furtum decem, aut viginti, aut quinquaginta, aut centum etiam aureorum? Lata utique alicubi lex est adversus insidiosos, & grassatores viarum, vulgo dictos *Assassini*, quos ob artem infamem, crudelemque quam exercent, ob furtum etiam parvum laqueo suspendendos decernitur. Alibi etiam ob gentis alicuius nimium propensae ad furta, poena mortis constituta est vel ob levia furta propter boni communis conservationem. Ceterum sensus ipse communis hominum, praecipue culiaribus circumstantiis, non permittit minimum occisionem ob furtum illius peccati quam praeficiunt Theologi ad licitam occisionem. Quid ergo dicendum? Respondet me nullo pacto induci posse ut reputem licitam hominis occisionem ob solam parvularum ablationem. Tamen, admitta etiam probabilitate adversae sententiae, dicerem, numquam licere homicidium ob furtum aurum quatuor, aut sex, aut decem aureorum. Quoniam homo facile sibi prospicere potest, ut brevi talis furti iacturam laboribus, industria, aut alio licito modo compenset. Rigida haec sunt, inquis. Dulcia haec esse respondeo christianae legis documenta. Quid si vita pauperis consistere haud posset, illa pecunia sublata? Iam diximus supra casum esse metaphysicum. Tamen, etiam eo admisso, tum non pro sola pecunia, sed pro vitae defensione, occisio licita dici posset. Revolve omnium Patrum opera; & vix invenies pro vitae defensione permissam ab ipsis invasorem occisionem. Nova autem Theologia eo devenit, ut pro sex, pro quatuor, aut pro duobus aureis homines occidendos doceat.

XXII. Itaque, si permittendum privatae hominibus homicidium ob rerum defensionem aliquando esset, tum solum licitum diceretur cum fures domos expilant, viatoribus indiantur, infamemque professionem exercent in gravissimum boni publici detrimentum. In his enim casibus, & contra eiusmodi latrones, grassatoresque exitimo a supremis potestatibus legem reapse, sin verbis expressis, latam esse, qua facultas singulis quemadmodum adversus bannitos, impertitur occidendi similes latrones. Et tunc homicidium fere non privata, sed publica auctoritate. In

In his, similibusve casibus fortasse homicidia furum, & latronum licita erunt. Ceterum tecum serio animo reputa, christiane lector, quam sit moderna Theologia crudelis, & sanguinaria. Christianus frater tuus eodem infinito pretio redemptus, fame, penuria, necessitate urgente adactus, occasione oblata, sex nummos aureos tibi diviti furatur. Furtum istud tibi utique gravis est detrimenti, minime tamen talis, ut in necessitatem te coniciat. Et tu ob servandos hos paucos nummos, non ad naturam, sed ad statum dumtaxat aliquantulum necessarios effundere sanguinem fratris tui licite poteris? Et ob haec temporanea, fugacia, vanaque bona, quae lex christiana toties contemnenda inculcat, licita erit fratrum occisio? Dices, has esse pias, devotasque exclamations. Ego vero reponam, adversas opiniones redolere animorum non benignitatem, sed ferinam crudelitatem. Reponam eas esse novae probabilitatis immania, truculentaque commenta, pugnantia cum evangelicae caritatis lege, & communi Patrum doctrina, ac traditione.

XXIII. Quaes: *Quid, si fur rem ablata in tuto posuisset? Licetum ne esset vi eamdem auferre, furemque resistente occidere?* Resp. Adfirmant plures Probabilistae, Vasquez *de reffit. cap. v. §. 1. dub. 8. n. 44.* Lessius *Lib. II. de iust. cap. ix. dub. 11.* Lugo *de iust. Tom. I. disp. x. sec. 9.* Leander *de irreg. disp. XIII. qu. ix.* Tannerus, Diana, & alii.

XXIV. Contraria sententia vel penes ipsos Probabilistas probabilior est, mihi que vera. Si enim non licet occidere iniustum bonorum invasorem, multo minus licebit iniustum detentorem necare. Hanc sententiam docet conceptis verbis D. Thomas 2. 2. qu. lxvi. art. 5. ad 3. *Qui furtim accipit rem suam apud alium iniuste detentam, peccat quidem, non quia gravet eum qui detinet (& ideo non tenetur ad restituendum aliquid, vel ad recompensandum) sed peccat contra communem iustitiam, dum ipse sibi usurpat suae rei iudicium, iuris ordine praetermissio: & ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam ut scandalum proximorum, si inde ortum fuerit, sedetur.* Si iniqui rerum detentores licite occidi possent, plenus homicidiorum mundus esset: tribunalia item superflua essent. Non enim haec erecta sunt pro solis dubiis super possessione rerum ortis, sed pro quacumque possessione transferenda ab uno in alium. Licet enim res abiata absolute sit domini, clametque ad dominum; quando tamen a

fure possidetur, per solum iudicem revocari ad dominum debet. Et quoniam haec compta sunt, non debent latius disputari.

§. V.

Licita ne sit occisio invadentis pudicitiam, vel sui ipsius ad vitandum peccati periculum.

I. Adfirmant communiter recentiores Theologi; sed oppositum aperte docet Augustinus pluribus in locis, potissimum *Lib. I. de lib. arb. cap. v.* ubi haec habet. *De pudicitia vero quis dubitaverit quinea sit in ipso animo constituta, quandoquidem virtus est? Unde a violento stupratore eripi nec ipsa potest. Quidquid igitur erepturus erit ille qui occiditur, id totum in potestate nostrae non est. Quare, quemadmodum nostrum appellandum sit, non intelligo. Quapropter legem quidem non reprehendo quae tales permittit interfici; sed quo pacto istos defendam qui interficiunt, non invenio.* Item *Lib. I. de civit. Dei* pluribus capitibus improbat suidium ob peccatum futurum vitandum. *Cap. xviii.* improbat illorum sententiam qui permittunt feminas se occidere, ne a violentis stupratoribus violentur. *Quistandem*, inquit, *sana mente putaverit se perdere pudicitiam, si forte in apprehensa, & opprressa carne sua exerceatur, & expleatur libido non sua? Si enim hoc modo pudicitia perit, profecto pudicitia virtus animi non erit. . . . Quocirca proposito animi permanente, per quod etiam corpus sanctificari meruit, nec ipsi corpori auferat sanctitatem violentia libidinis alienae, quam servat perseverantia continentiae suae.* Hinc *cap. xix.* invehitur contra Lucretiam, quod se peremerit ob illatum sibi stuprum. Quoniam, inquit, illud suidium argumentum est eiusdem in adulterium consensionis. Audiamus acutam illius argumentationem. *Verumtamen, si forte ita est, falsumque est illud quod duo fuerunt, & adulterium unus admisit; sed potius ambo adulterium commiserunt, unus manifesta invasione, altera latente consensione; non se occidit infontem, & ideo potest a literatis eius defensoribus dici non esse apud inferos inter illos qui sibi letum infontes peperere manu. Sed ita haec causa ex utroque latere coarctatur, ut, si extenuatur homicidium, adulterium confirmetur; si purgatur adulterium, homicidium cumuletur. Nec omnino invenitur exitus, ubi dicitur: Si adultera, cur laudata? Si pudica, cur occisa?*

II. Castitas ergo per vim contaminata nullam maculam irrogat innocenti virgini, quae,

resistente animo, carnis compressionem patitur. Corpus illius levem recipit cicatricem: virginalia claustra vi aperiuntur: isthic infringit tumentes ætus impotens aggressoris libido, nec ultra pergit. Animi integritatem, virtutis candorem nec tantillum denigrare valet; quin ipsa castitas, quæ in corpore vim passa est, ad coronam duplicatur. Iniuste ergo effunderet inuasoris sanguinem mulier quæ sola animi sui diffensione interiore illibatam castitatis virtutem potest custodire. Si ideo licita dicitur propriæ vitæ defensio cum occisione etiam inuasoris, quia nulla alia via prospici vitæ propriæ potest; ergo nullo modo licita erit occisio invadeatis pudicitiam, cum hæc facta testata custodiri valeat sola animi deliberata diffensione. Vulnerus illud corporale tanti ne est, ut vitæ hominis prævalere debeat, immo & animæ, quæ æternam periret?

III. Obiicies. Grave imminet periculum succumbendi tentationi, & libidini invadeatis. Quis sibi spondere in tam lubrico confictu victoriam valet? Quis, æstuante carne, & aliena impotenti libidine comprimente, stimulisque tum internis, tum externis agitantibus, securus esse suæ internæ castitatis potest? Præterquamquod ipsa exterioris integritatis iactura omnium opum, & vitæ ipsius privatione honestis feminis amarior est.

IV. Respondet Augustinus citato *Lib. I. de civit. Dei cap. xxv.* peccata non debere per peccata declinari. En illius efficacissimam argumentationem. *At enim timendum est, & cavendum ne libidini hostili subditum corpus illecebrossissima voluptate animam alliciat consentire peccato. Proinde, inquiunt, non iam propter alienum, sed propter suum peccatum, antequam hoc quisque committat, se debet occidere. . . . Verumtamen, si detestabile facinus, & damnabile scelus est etiam seipsum hominem occidere, sicut veritas manifesta proclamatur; quis ita desipiat, ut dicat: iam nunc peccemus, ne postea forte peccemus: iam nunc perpetremus homicidium, ne forte postea incidamus in adulterium. Nonne, si tantum dominatur iniquitas, ut non innocentia, sed potius peccata eligamur, satius est incertum de futuro adulterium, quam certum de presenti homicidium? Nonne satius est flagitium committere, quod poenitendo sanetur, quam tale facinus, ubi locus salubris poenitentiae non relinquatur? Hæc dixi propter eos, vel eas, quæ non alieni, sed proprii peccati devitandi causa, ne sub alterius libidine etiam excitatae forte consentiant, vim sibi, quæ moriantur*

inferendam putant. Ceterum absit a mente christiana, quæ in Deo ficit, in eoque spe posita, eius adiutorio nititur: absit, inquam, ut mens talis quibuslibet carnis voluptatibus ad consensum turpitudinis cedat. Quod si illa concupiscentialis inobedientia quæ adhuc in membris moribundis habitat, præter nostræ voluntatis legem, quasi lege sua movetur: quanto magis absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis?

V. Ad id quod additur, feminis honestissimis amariorem esse morte solius castitatis corporalis iacturam, respondetur, non ex affectu sensibili seminarum, sed ex natura cuiusque rei repetendam esse bonorum, aut malorum qualitatem. Ex Augustino vidimus, castitatis corporalis iacturam, salva animi virginitate, haud esse præferendam vitæ, siue propriæ, siue alienæ. Quoniam revera apud Deum detrimentum non infert violenta corporis virginalis violatio, sed animo refragante, coronam duplicat virginitatis. Sed neque apud cordatos mundi homines femina vi oppressa aliquam subit honoris iacturam, ita ut propter illam vitandam debeat, vel possit inuasorem occidere. Nec obstat ille Augustini textus *Lib. I. de lib. arbit. Multo immanius est invitum hominem stuprum perpeti, quam eum a quo vis illa infertur, ab illo cui conatur inferre, interfici.* Nam absolute utrumque scelus est iuxta Augustinum, & stuprum vi illatum, & homicidium ad repellendum stuprum perpetratum. Si autem hæc duo invicem comparentur, illud immanius isto est. Quoniam stuprator sponte, & deliberato animo, nullaque vi cogente, sed sola libidine impellente, flagitium perpetrat; qui vero vim patitur, amore castitatis servandæ, & necessitate defendendæ ab impurissimo inuasore, scelus homicidii committit. Nec tamen hinc sequitur, concludit Augustinus ipse *cit. Lib. I. de civ. Dei cap. xxv.* quod debeant peccata peccatis vitari.

§. VI.

Pro defensione vitæ, bonorum, honoris, & pudicitie proximi licita ne est inuasoris occisio?

I. Sequentes quaerituncula facillime ex his quæ dicta sunt, resolventur.

II. Quæst. I. *Licita ne est occidere inuasorem pro defensione pudicitie, & honoris proximi?* Resp. Salmanticenses tract. xxv. cap. 1. punct. 4. §. 5. n. 96. hæc defendunt conclusionem his verbis conceptam: *Dicendum est*

est 2. fas cuilibet esse occidere inuasorem pro defensione pudicitie, & honoris proximi. Hanc sententiam falsam reputamus, improbabilem, & Evangelio oppositam, potissimum ea parte qua ob defensionem honoris occisionem iniuriatoris propugnat. Nec limitatio quam adiciunt, probabilem efficit præfatam opinionem, videlicet tunc licitam esse occisionem, quando honor non verbis solis, sed etiam factis, nempe fulte, aut alapa læditur, & inuasor non fugit. Quoniam, si inuasor non fugit, fugere invasus debet, si possit. Neque ab fuga eximitur ob ignominiam quam apud homines stultos, & reipsa, aut moribus antichristianos contrahere potest; ut supra probatum est. De defensione pudicitie dictum est paragrapho præcedenti. Si enim licita haud est occisio invadeatis pudicitiam propriam, multo minus licita erit occisio aggressientis & violentis alienam.

III. Quæst. II. *Teneris ne defendere innocentem ab iniusto inuasore?* Communis sententia est, te adstrictum esse defendere innocentem ab iniusto aggressore, si commode valeas, absque periculo gravi vitæ propriæ, vel honorum: quia lex caritatis obligat ad subveniendum proximo periclitanti, etiam cum aliquo incommodo. Supremæ potestates ad hoc tenentur lege iustitiæ: quoniam ideo Principes, Regesque instituantur, ut possint bono communi subditorum. Quare, dum hoc commune bonum periclitatur, ut dum latrones rebellesque homines perturbant publicam tranquillitatem, adstringuntur supremæ potestates, etiam cum periculo propriæ vitæ, se se opponere perturbatoribus istis; secus vero, ut defendant alicuius privati hominis bona: quia ex vi officii bonum commune promovere debent.

IV. Quæst. III. *Teneris ne occidere inuasorem, si aliter innocentem defendere nequeas?* Resp. Certum primo est, si innocens nolit defendi, sed malit mortem subire, te non adstringi ad eius defensionem. Difficultas est, quando innocens saltem tacite vult defendi ab iniquo aggressore. Adfirmat prior sententia, dummodo non sit periculum amittendæ propriæ vitæ: quoniam in hoc casu quisque sibi prius prospicere debet. Ratio cur te obligatum adfirmat hæc sententia ad defendendum innocentem, etiam cum morte iniusti aggressoris, est, quia vita innocentis præferri debet vitæ fontis invadeatis. Lex quippe caritatis præcipit ut reo semper anteponatur innocentis vita. Hanc opinionem defendunt, tamquam probabiliorem, Salmanticenses tract.

xxv. cap. 1. punct. 4. §. 5. n. 100. & pro eadem citant Navarrum, Victoriam, Molinam, Bonacinam, Dicastillum, aliosque.

V. Contraria sententia negat ob hanc rationem. Damna temporalia utriusque proximi invasi, & invadeatis sunt paria. Porro, quando damna sunt æqualia, nemo tenetur unum inferre, ut alterum excludat. Accedit, lege caritatis utrumque proximum diligendum esse. Verum quidem habet, præterendum innocentem reo, quando cetera paria sint; in nostro tamen casu cetera inæqualia sunt. Etenim occisio inuasoris coniuncta est cum æterna ipsius damnatione, quæ est omnium malorum maximum. Mors autem innocentis non est necessario coniuncta cum æterna ipsius damnatione. Ignoratur utique, sit ne innocens in statu gratiæ, an peccati. Neque enim ex hoc quod respectu invasionis sit innocens, sequitur eundem absolute innocentem esse. Quin timeri potest ne vindictæ ardore æstuet in inuasorem. Hæc omnia vera sunt: vera, inquam, sed non certa. Id est, verum est quod de his omnibus dubitare licet; verum est quod ignoramus quid in pectore invasi lateat; atque adeo sicut dubitare possumus de illius malo statu; ita quoque credere prudenter possumus, eundem esse in gratiæ, & contritione interna, amoreque caritatis erga offensorem, peccatorum, si quibus esset inquinatus, maculas posse delere. Contra certo scimus, iniquum inuasorem reipsa scelestum esse, atque æternum damnatum iri, si occidatur in ipso conflictu. Ergo huic potius parcendum videtur quam alteri succurrendum. Hæc opinio mihi probabilior, atque in praxi unice vera mihi est. Si enim in praxi vix inuasor propriæ vitæ occidendus permittitur a Patribus; & si permissio tot cautionibus munitur, ut executio eius vix contingat absque culpa: quamnam ratio urgere te potest, ut cum periculo animæ tuæ prospicias alienam vitæ temporali? Quis est ille qui his in conflictibus servet exacte leges inculpatæ tutelæ? Quod caritatis præceptum obligat ut manus nostras humano sanguine inquinemus? Omni ergo industria, & etiam incommodo proprio impedienda est innocentis occisio. Ad hoc nos lex christiana adstringit; sed quod teneamur effundere humanum sanguinem privata auctoritate, unumque occidere, ut alterum servemus, numquam poterit ex Evangelio probari.

VI. Quæst. V. *Teneris ne defendere bona proximi magis momenti cum occisione necessaria*

ria captoris? Resp. Adfirmat communior Probabilitatum opinio. Verum, cum nos propugnauerimus supra, neque in defensionem propriorum honorum licitam esse occisionem furum; iam constat multo minus licitum esse occidere invadentes bona aliena. Quapropter, ne actum agamus, abstinemus ab ulteriori sententiae huius confutatione.

CAPUT VI.

De suicidio directo.

I. SOLI haeretici quos Circumcelliones vocant, suicidium propugnarunt, ut quoddam martyrii genus: quapropter variis cruciatibus semetipsos interimebant.

II. Veritas de fide est, illicitum noxiumque esse suicidium. Vetitum quippe est quinto mandato, *Non occides*. Si autem vetatur occisio alterius, potiori iure prohibita erit sui ipsius occisio: homo namque non est vitae suae dominus, iuxta illud Sapientiae xvi. *Tu es, Domine, qui vita, & mortis habes potestatem: & Deuteronomii xxxii. Ego occidam, & ego vivere faciam*. Ergo divinam sibi usurpat auctoritatem qui seipsum occidit. Neque in poenitentiam admissi sceleris licita est sui ipsius occisio, ut fecit Iudas. Hanc haeresim confutant D. Aug. *Lib. I. de Civ. Dei cap. xvii.* & D. Thomas 2. 2. q. lxxv. artic. 5.

III. Disputant Theologi in utramque partem, peccet ne contra caritatem tantum, an etiam contra iustitiam qui seipsum interimat. Verum, missis inutilibus subtilitatibus, sententia vera est suicidium non caritati modo, verum etiam iustitiae adversari. Hoc conceptis verbis evincit D. Thomas 2. 2. *quæst. lxxv. art. 5.* sic inquit. *Vita est quoddam donum divinitus homini attributum, & eius potestati subiectum, qui occidit, & vivere facit. Et ideo qui seipsum vita privat, in Deum peccat; sicut qui alienum servum interficit, peccat in dominum, cuius est servus; & sicut peccat ille qui usurpat sibi iudicium de re sibi non commissa. Ad solum enim Deum pertinet iudicium mortis, & vita, secundum illud Deuter. xxxii. Ego occidam, & ego vivere faciam. Et superius dixerat idem Angelicus in eodem artic. Quilibet homo est pars communitatis. . . Unde in hoc quod seipsum interficit, iniuriam communitati facit, ut patet per Philosophum Eth. V. Hac omnia comperta sunt, nec egent fusiore sermone.*

IV. *Quæst. I. Dei, aut iudicis præcepto licet ne seipsum occidere?* Resp. Solus Deus

dominus est vitae, & mortis. Quare, si Deus alicui præciperet ut se interimere, parendum esset divino mandato. Hoc Dei præceptum pluribus Sanctis, caelesti lumine illustratis, innotuit. Sic Sampson seipsum occidit. Nec *Sampson aliter excusatur* (inquit D. August. *Lib. I. de Civ. Dei cap. xxi.*) *quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quod latenter Spiritus sanctus hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat*. Hoc eodem divino impulsu permota se se in ignem coniecit S. Apollonia; & Pelagia se ipsam interemit, ut integram custodiret pudicitiam. Aliis viris sanctis, ut Abrahamo, perspicue suum Deus patefecit mandatum, quo aliorum occisionem præcepit. *Hic igitur* (concludit Augustinus loc. cit.) *exceptis, quos vel lex infra generaliter, vel ipse fons iustitiae Deus specialiter occidi iubet, quisquis hominem, vel seipsum, vel quemlibet, occiderit, homicidii crimine innectitur.*

V. Viri itaque sancti qui sibi mortem consciverunt, id peculiari Dei instinctu peregerunt. Ethnicorum plures manus in se iniecerunt, non divina aliqua illustratione, sed mundanae gloriae studio succensit. Ignorantia invincibilis suicidii non datur. Quare falsam reputo sententiam quam de Lucretia Romana defendit P. Ludovicus Molina de *iust. Tom. IV. tract. III. disput. IX. num. 5.* „ Neque est „ improbable, ignorantiam excusasse a culpa „ pa letali actum qui Lucretia seipsam interfecit, similesque alios actus ab ethnicis „ hominibus perpetratos. „ Hæc ignorantia invincibilis vel ipsius Decalogi quam defendunt Probabilistae, commentitia est, Patrum & antiquiorum Theologorum doctrinae adversa. Audiant Probabilistae, quid contempniam opinionem Molinae, Lucretiae defensoris, scribat Augustinus *Lib. I. De Civ. Dei cap. xix. Vos appello, leges, iudicesque Romani. . . Si ad vestrum iudicium quisquam deferret hoc crimen, vobisque probaretur, non solum indemnata, verum etiam castam, & innocentem interfecit esse mulierem, non ne eum qui id fecisset, severitate congrua plecteretis?* Hoc fecit illa Lucretia: illa sic predicata Lucretia: *innocentem, castam, vim perpeccam Lucretiam Lucretia insuper interemit. Proferte sententiam. Quod si propterea non potestis, quia non astat quam punire possitis, cur interfecit innocentem, & castam tanta prædicatione laudatis? . . Si adultera, cur laudata? Si pudica, cur occisa?* Idem de Catone, & aliis celeberrimis Ethnicorum viris sentiendum.

VI. Se-

VI. Secunda quaestionis pars aequè certa est, nempe neminem licite posse iudicis præcepto seipsum interimere. Quoniam iudices terreni nulla in hominum vitam a semetipsis eripiendam potestate fruuntur; atque adeo nequeunt præcipere ut homines, regnante inclinatione naturali, seipsum occidant. Porro iudices a Republica, & Respublica a Deo potestatem acceperunt puniendi reos, minime vero iubendi ea quæ naturæ repugnant, ut est occisio sui ipsius. Quare sicut iudex reus capitalis delicti nequit sibi mortem consciscere, sed publicæ potestati se tradere; ita nequit iubere ut damnatus ad mortem seipsum interimat.

VII. Obiicies. Damnatus, ut veneno peccat, teneretur os aperire ad venenum suscipiendum: ergo poterit quoque propriis manibus illud sibi propinare. Resp. Negatur consequentia. Duplex actionum genus distinguendum. Aliæ actiones suapte natura mortem inducunt; ut sumptio veneni, venarum incisio, unde totus effluat sanguis, se e patibulo præcipitem dare. Aliæ remote tantum ad mortem occurrunt, ut ascensus scalæ ad patibulum, colli submissio, oris apertio, & id genus similia, quæ, cum indifferentia sunt, mortem necessario non inducunt. Actiones primi generis illicitæ sunt, secus aliæ. Quare licite rei scalam ascendunt, cervicem submittunt, venenum in os infusum a carnifice deglutunt. Lubet D. Thomæ verba exscribere ex 2. 2. *quæst. lxxix. artic. 4. ad 2. ubi asserit, quod nullus ita condemnatur, quod ipse sibi inferat mortem, sed quod ipse mortem patiatur. Et ideo non tenetur facere id unde mors sequatur. . . Sicut si aliquis sit condemnatus ut fame moriatur, non peccat, si cibum sibi occulte ministratum sumat: quia non sumere esset seipsum occidere*. Hinc clare colligitur; quod, sicut malefactorum nemini præcipitur ut ferro se interimat, ita minime damnandus quisquam sit, cogendusque ut veneno se necet, aut fame conficiatur, cibo præsentem. Cibus omnis subtrahi reo potest, ut ille patiat famem, & mortem. Nullo vero modo cogendus est, ne de cibo oblato manducet: quia, si cibum præsentem negligeret, mortem ille sibi conscisceret.

VIII. Qui sinunt se a viperis morderi, venenumque hauriunt, ut theriacæ vim expellantur, stulte se gerunt. Neque satis est medicorum iudicium, quo testentur theriacam ad artis regulam compositam esse. Quoniam certum est morsum viperæ, & hautum veneni res esse mortales. Antidotum vero

theriacæ ob plures causas, circumstantiasque vim expellendi veneni amittere potest. Quare hæc experimenta in solis brutis facienda sunt, nunquam in hominibus. Improbandi quoque sunt qui ludos exercent in quibus probabile imminet vitæ periculum. Hos inter colloco eos qui super funem ambulant, corpusque volutant, e fune dimitrunt, una manu funi affixa, vel capite deorsum inverso, & pede solo funem premente.

IX. *Quæst. II. Licita ne est alicuius membri mutilatio?* Resp. Convenit penes omnes, licitum esse pati abscissionem alicuius membri, ut totius corporis sanitati provideatur. Ceterum, quemadmodum minime licet, vel ex præcepto iudicis, semetipsum necare; ita non est licitum sibi propriis manibus membra corporis abscindere. Quando tamen membrum abscissio necessaria est ad evitandam mortem, aut malum aliquod gravius membri iactura, potest quisque sibi membrum abscindere. Hac ratione licitum est, manum, brachiumque exponere, ut universo corpori caveatur. Homo cultos est sui corporis, eaque omnia ægere valet quæ prudenter expedire cognoverit ad illius conservationem. Quare, si abesset chirurgus, & dilatio mortalis foret, eo quod venenum se per corpus effunderet; ipse laesus possit sibi licite manum amputare, ut certam mortem evaderet. Item vinculis constrictus potest pedem, vel manum abscindere, ut mortem sibi a fera, vel sicario inferendam evadat. Comburendus a flammis ex alta turri potest se deicere cum periculo fractionis crurum. Si tamen atroces nimirum gravissimique dolores perferendi essent in membrorum abscissione; nemo teneretur membri recessionem pati, eo quod tanto pretio salus conservanda non sit. Excipiunt hominem Reipublicæ perutilem. Verum aut spes salutis certa est, aut non. Si primum, vix aliquem reperire erit qui nolit acerbos dolores sufferre, quando certus moraliter sit sanitatis obtinendæ. Si vero spes dubia, & exigua fuerit, pauci erunt qui tantis cruciatibus velint se subicere sob spem dubiam salutis comparandæ. Ne multa. Hac in re peritorum iudicio standum est.

X. *Quæst. III. Licita ne est semetipsum castrare ad superandas tentationes?* Respond. Negant Theologi fere omnes: & hæc sententia negans certa est. Id decisum habetur in Concilio Nicæno, a quo reprobatum fuit factum Origenis, qui virilia sibi ascidit, ut castitatem servaret. D. Thomas optime more suo rem hanc resolvit 2. 2. *quæst. lxxv. art. 1. ubi*

1. ubi, postquam docuit, neminem posse sibi mutilare membrum sanum, aut permittere mutilationem, posse vero & abscindere, & permittere abscissionem membri putridi ob totius corporis conservationem, resoluit nunquam licere membri abscissionem ad peccatum vitandum. Rationem evidentem assignat. Ideo enim licet abscindere membrum putridum ob totius corporis sanitatem, quia reapse abscissio putridi membri confert ad corporis sanitatem. Sed abscissio genitalium nullo modo necessaria est ad castitatem custodiendam, vel ad peccata vitanda. Transcribamus verba Angelici ex loc. cit. ad 3. *Membrum non est praecidendum propter corporalem salutem totius, nisi quando aliter toti subveniri non potest. Saluti autem spirituali semper potest aliter subveniri quam per membri praecisionem, quia peccatum subiaceret voluntati. Et ideo in nullo casu licet membrum praecidere propter quodcumque peccatum vitandum. Unde Chrysostomus exponens illud Matth. xix. Sunt Eunuchi qui seipfos castraverunt propter regnum Caelorum, dicit: Non per membrorum abscissionem, sed malarum cogitationum interemptionem: maledictioni enim est obnoxius qui membrum abscindit: etenim homicida sunt qui talia praesumunt. Et postea subdit: Neque concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior: aliunde enim habet fontes sperma quod in nobis est; & praecipue a proposito incontinenti, & mente negligente: nec ita abscissio membri comprimit tentationes, ut cogitationis frenum.*

XI. Quæst. IV. *Licetum ne parentibus est filios castrare, ipsis sine consentientibus, sive repugnantibus?* Resp. Pro sententia adfirmante adduci solent Pasqualigus *decis. 498. Salon in 2. 2. quæst. lxxv. artic. 1. contr. 2. Trullenchus Libr. V. cap. III. dub. 4. numer. 4.* Ratio istorum Auctorum est, quia eunuchi honorabiles efficiuntur apud Principes, a quibus cantus suavitate ingentia lucra accipiunt, suæque sustentationi maximo decore provident. Hæc autem ratio futilis prorsus est, & vana. Neque enim pervertendus est naturæ ordo ob temporalia lucra, aut ob honorem, & famam apud Principes comparandam. Præterquamquod commentitius est honor iste, falsaque fama. Quin castrati, & eunuchi apud omnes cordatos viros, sive infames, certe ut naturæ monstra habentur. Si ergo ob salutem spiritualem animæ, scilicet ad tentationes vitandas licita non est membrorum genitalium truncatio; quanto minus ea licebit ob temporalia commoda?

CAPUT VII.

De suicidio indirecto.

I. **Q**uemadmodum certum est neminem posse propria auctoritate, excepta peculiari inspiratione, seu ordinatione Dei, directe occidere semetipsum; ita certum est posse homines interdum iuxta christianæ prudentiæ regulas *indirecte* permittere propriæ vitæ iacturam. Sacri Ecclesiæ Fasti splendida istius indirectæ occisionis monumenta nobis exhibent. Christus Dominus religionis nostræ caput sui ipsius crucifixionem permisit. Martyres, eiusdem Redemptoris nostri imitatores, virtutis amore invitata fortitudine mortem sustinuerunt. Veritas fidei est Christum Dominum se potuisse defendere, & simplici nutu adversarios suos de medio tollere, atque in nihilum redigere. Martyres quoque ipsi adversus Tyrannos armastringere potuissent. Hæc omnia certa sunt.

II. Quæst. I. *Tenantur ne homines remediis maximi pretii, & extraordinariis uti ad vitam conservandam?* Resp. Distinguenda sunt mortis genera. Quando mors ab aliis non intentatur per vim, sed ex causis naturalibus evenit, quisque tenetur adhibere remedia ordinaria, quibus communiter uti homines solent. Remedia vero extraordinaria, ut maximi valoris medicinas, itinera ad regiones salubriores valde distitas, divitiarum omnium profusionem, & cetera id genus nemo exequi tenetur ad vitam conservandam. Si vero mors extrinsecus per vim intentetur, tum negligi remedia possunt, etiam ordinaria. Sic Martyres ordinariam defensionem neglexere, ut dictum est. Sic potest quis in extrema necessitate panem alteri extreme indigenti relinquere ex motivo virtutis. Sic licet est naufraganti tabulam quam tenet, amico relinquere, si prudenter existimet, utiliore esse Republicæ eius vitam quam propriam; secus, si nulla alicuius virtutis ratio apparet. At in his eventibus magnum opus est prudentia. Ceterum, si mors immineat extrinsecus per vim a causa naturali (puta, vides feram ad te dilaniandum occurrere, a flumine absorbendum te esse, a flammis comburendum) peccares, si usum remedium ommitteres: quia nulla apparet virtutis ratio, cur possis permittere voluntarie tui ipsius mortem in his casibus.

III. Quæst. II. *Licetum ne est id agere unde secutura mors indirecte praecideatur?* Resp. Adfirmant omnes. Quare præliari milites possunt

sunt, stationem firmiter custodire: pestis tempore possunt sani homines fervire infirmis, & lue infectis; tametsi hinc se subituros mortem prævideant. Quoties enim occurrit honestum, certumque veræ virtutis motivum, licet ob exercitium talis veræ, certæque virtutis mortis periculo propriam vitam exponere.

IV. Quæst. III. *Tenetur ne infirmus cibum sumere ad mortem evadendam, si in sumptione extremis afficiatur doloribus?* Resp. duplici ex capite oriri abominationem & repugnantiam ad cibum sumendum: vel ex furore, & dementia; contra quam nullam est remedium; vel ex infirmitate extrema, quæ tunc vires extenuaverit, ut nequeat infirmus cibum deglutire; & neque in hoc casu maiori molestia affligendus foret homo. Raro enim accidit, dementia, aut extrema lucta sublati, ut infirmi nolint tantum cibi sumere, quantum satis est ad vitam servandam. Quare in his casibus dexterritate, & prudentia opus est.

V. Quæst. IV. *Licetum ne femina est permittere se ab invasore violari, ne ab eodem occidatur?* Resp. Duo tanquam certa præiacienda sunt. Alterum quod femina mortem potius perferre debeat quam libidini assensum præbere. Alterum quod, si invasor indiceret mulieri ut ad impurum congressum se præpararet, alioquin morti obnoxia erit, mortem potius subire deberet quam se ad turpem actum disponere: quia tunc manifesta esset in turpitudinem cooperatio. Distinguenda etiam est duplex vis extrinsecus illata. Altera dicitur absoluta, quæ est simpliciter talis, nuncupaturque *compulsio*. Altera appellatur *secundum quid* talis, quæ licet inclinet, impellatque personam, ideoque vocatur *impulsio* a D. Thoma in *II. Sentent. dist. xxv. artic. 2.* tamen absolute illam non cogit; sed eidem facultatem se determinandi relinquit. Hæc vis, seu violentia recidit in metum gravem. Animadvertendum quoque, voluntatem humanam respectu propriorum actuum nequaquam pati violentiam posse; licet illam sustinere queat respectu actuum quos ipsa imperat, ut docet D. Thomas 1. 2. quæst. vi. artic. 4. *Quantum igitur ad actus a voluntate imperatos voluntas violentiam pati potest, in quantum per violentiam exteriora membra impedi possunt ne imperium voluntatis exerceantur; sed quantum ad ipsum proprium actum voluntatis non potest ei violentia inferri.*

VI. Seruo in præfati non est de violentia absoluta, & omnino cogente, in qua mulier mere passive se se habet, nullamque

resistentiam exercere potest; sed loquimur de posteriori violentia. P. Ludovicus Lopez *I. Part. instruct. consc. cap. xlv. Tolerus Lib. V. cap. x. Sotus Lib. V. de iust. quæst. 1. art. 5. ad 3.* & alii sustinent, feminam posse permittere sui violationem, ut mortem evadat, dummodo voluntate repugnet turpitudini.

VII. Communis, & vera sententia hoc negat, propugnatque feminam mortem oppetere debere, ut sui corporis violationem evitet. Quoniam, si morte evitare poterit violationem, vis illata non est absolute talis, sed dumtaxat *secundum quid*, quæ non adest absolute voluntarium. Femina igitur in casu quæstionis revera voluntarie permittit turpem congressum, seu violationem libidinosam sui corporis. Siquidem, iuxta oppositæ sententiæ propugnatores, femina permissive se habendo in turpi congressu, voluntarie subiicit proprium corpus invasori, ut mortem effugiat. Detestatur turpitudinem actus; sed quietam, & immobilem se prædet fornicatori. Porro hæc exterior quies, & immobilitas femine non est a principio extrinsecus cogente; sed a propria ipsius voluntate. Minatur utique mortem invasor, nisi femina se se supponat, aut si agitationibus corporis resistat, repellatque invasorem. Verum eiusmodi minæ timorem utique incutiunt, minime vero cogunt, aut necessitatem imponunt. Ergo femina voluntarie & libere se se subiicit aggressori, sub ipso quiescit immobilis voluntarie, & libere negligit resistere corpore, & omnium virium conatu oblectari. Porro hæc voluntaria quies, hæc voluntaria indifferencia est interpretativa, & æquivalens cooperatio in turpem congressum. Paucis rem clarius explico. Duplex assignari potest resistentia. Altera est interior, seu voluntatis. De hac in præfati non loquimur: supponimus enim feminam interius dissentire turpitudini actionis. Altera resistentia exterior est, seu corporalis. Mulier igitur dum exterioribus membris non resistit, dum perpetuis corporis agitationibus non refragatur; sed libere ob vitandam mortem ingressum concedit aggressori; iam flagitii particeps efficitur. Accedit quod propter summam actus delectationem hic exterior consensus simpliciter voluntarius, & secundum quid involuntarius, secum facillime trahit etiam interiorum voluntatis consensum.

VIII. Obiicies. Nullum est peccatum abique consensu voluntatis; sed in casu proposito femina nullo modo consentit in turpitudi-

tudinem actus pravi: ergo non peccat. Quod non consentiat, patet: quia positive dissentit. Illa exterior quies, & indifferentia permissiva physica est, non moralis. Resp. Eiusmodi femina non habet consensum formalem, bene tamen interpretativam. Non vetat, vetare cum potest, iubet. Potest, ut supponitur, femina corporis agitatione, & nitu resistere: quia si esset usquequaque compressa, haud foret disputationi locus: tunc enim solum cum sancta Lucia canere posset: *Si invitam iusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam*. Ergo dum voluntarie, & libere ad evitandam mortem omittit exteriorem repulsam, interpretative consentit in ipsum flagitiosum congressum. Porro ad peccatum non requiritur consensus expressus, & formalis voluntatis, sed sufficit interpretativus, & æquivalens, qualis habetur in nostro casu. Tunc nullus eiusmodi consensus habetur, quando femina exterius undiqueversum compressa, & ad incitas redacta, nullo modo resistere valet. Verum, quoties timore mortis voluntarie permittit corpus suum foedari, illa in hoc exterius opus præsumitur consentire; periculumque grave est ne in ipsius actus turpitudine consentiat. At, cum hæc quæstio ad sextum Decalogi mandatum pertineat, iterum ibi in examen vocabitur.

CAPUT VIII.

De homicidio casuali.

I. **H**omicidium casuale illud dicitur quod est præter intentionem occidentis. Duplex distingui homicidium casuale solet. Alterum quod est præter voluntatem tum in se, tum in sua causa: & hoc homicidium proprie casuale dicitur, omnique peccato caret, utpote ex quacumque parte involuntarium. Alterum homicidium casuale illud est quod, licet non sit volitum directe, & in se, volitum tamen est in sua causa; vocaturque casuale mixtum ex voluntario indirecto, & ex casu: & hoc homicidium peccatum est.

II. Dupliciter evenire hoc homicidium indirectum potest, nempe dando operam rei vel licitæ, vel illicitæ. Si des operam rei licitæ, adhibeasque omnem moralem diligentiam ut caveas homicidium, quod inde sequi posse prævidet; nullo iniquitatis homicidii crimine. Quare qui proiciunt regulas, aut lapides, ex quibus graves percussiones, aut occisiones sequi prævident, si diligenter cla-

ment, admoneantque transeuntes; nullum peccatum perpetrant, etiamsi post diligentem admonitionem sequatur homicidium. Hac ratione licet ex moderata patris verberatione moreretur filius; licet venator in nemore, ubi non suspicatur reperiri hominem aliquem, exspiciens seipsum occidat hominem, existimans se occidere feram, nullum peccatum est.

III. Si vero des operam rei illicitæ, ex qua communiter sequitur homicidium, peccas peccato homicidii. Hanc nobis exhibet doctrinam Angelicus 2. 2. q. lxxv. art. 8. *Casus est causa agens præter intentionem: & ideo ea que casualia sunt, simpliciter loquendo, non sunt intenta, neque voluntaria. Et quia omne peccatum est voluntarium, secundum August. consequens est quod casualia, in quantum huiusmodi, non sunt peccata. Continuum tamen id quod non est actu, & per se volitum, vel intentum, esse per accidens volitum, vel intentum, secundum quod causa per accidens dicitur removens prohibens. Unde ille qui non removet ea ex quibus sequitur homicidium, si debeat removere, incurrit quoddammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter: uno modo quando dans operam rebus illicitis, que vitare debebat, homicidium incurrit; alio modo, quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideo secundum iura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum; si vero det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non evadit homicidii reatum, si ex eius opere mors hominis consequatur.*

IV. Ex D. Thomæ doctrina videtur colligi, danti operam rei illicitæ, quantumvis et ea homicidium natura sua nec certo, nec verisimiliter sequatur, si tamen sequitur, imputandum fore. Quod difficile est, & veritati repugnare videtur. Nam nullam peccatum, nisi voluntarium. Si ergo nullo modo prævideatur in actione turpi homicidium, nec sit prævidendi obligatio, quia communiter ex illa actione sequi haud solet homicidium; non videtur quod, si casualiter, & præter omnem intentionem sequatur homicidium, debeat imputari danti operam rei illicitæ.

V. Distinguendum igitur est. Quando quis exercet opus illicitum, ex quo communiter homicidium consequitur, licet diligentiam adhibeat, ut illud vitet, reus homicidii evadit. Quia, cum ex una parte opus illud vitatum sit, & ex alia inde sequatur

communiter homicidium, quoties aliquis vult opus illud illicitum, vult quoque homicidium illud consequens. Præ oculis tamen habenda est Caietani doctrina in hunc articulum D. Th. Si opus illicitum, cui das operam, non sit nisi veniale peccatum, & diligens sis ad cavendum periculum homicidii quod inde sequi posset; non eris reus nisi venialis culpæ, neque mortaliter homicidium erit tibi imputandum. Affert exemplum Caietanus. Si religioso, cui vi suæ professionis vetitum est equitare, equitanti accideret casus in cap. *Dilecti*, & in cap. *Significasti extra de homicidio*, non propterea reus esset homicidii; dummodo nullum ex præfata equitatione prævidisset periculum. Angelicus ergo loquitur de opere illicito ex quo communiter sequitur homicidium, seu quando opus ipsum est via ad mortem. Siquidem voluntas, qua præcavere periculum studeas, inefficax est, & languida, quando communiter ex tali opere mors consequitur. Quare tunc iuste homicidium tibi imputatur, quia est reapse voluntarium in causa. Doctrinam hanc clare confirmat Catechismus Concilii Tridentini Part. III. sect. 7. in 5. præcep. *Quomodo homicidii reus sit qui casu eodem fecit. In quo tamen duabus de causis peccari potest. Altera, si quis in re iniusta occupatus hominem occiderit: exempli causa, si quis gravidam mulierem pugno, vel calce percuteret, ex quo abortus sequeretur; fuisset quidem illud præter percussoris voluntatem, non tamen præter culpam; cum illi non liceret ullo modo gravidam mulierem percutere. Altera, si non omnibus circumspicis, negligentem, & incaute aliquem occiderit.* Hæc est tota D. Thomæ doctrina, in cuius intelligentia ne abluas a vero, adverte, homicidium debere esse connexum cum actione illicita, seu iniusta.

VI. Quare, si raro, & fere nunquam ex opere illicito sequatur homicidium, præcedatque debita, & moralis diligentia; tunc non videtur imputandum. Hinc, si Clericus venerationi urforum, aliarumque ferarum operam det, sed moralem vigilantiam & sollicitudinem adhibeat ad evitandum homicidii periculum, etiam remotum; reus utique erit præcepti ecclesiastici, prohibentis Clericis venerationem; secus homicidii, si casu inde sequeretur. Quando igitur opus illicitum nullo modo via est ad homicidium, etiamsi inde sequeretur præter omnem operantis intentionem, homicidium non esset eidem imputabile.

VII. Plura hic dicenda forent de irregularitate, & restitutionis onere, quæ ex homi-

cidio sequuntur. Verum hæc omnia suis propriis locis discutientur.

CAPUT IX.

Animadversio in ea que dicta sunt de homicidio, & suicidio.

I. **S**erio, & summa maturitate ea quæ de homicidio scripsi, recogitavi, expendi. Laxæ, & efferatæ nonnullorum recentiorum opiniones, quæ licite effundi humanum sanguinem docent ob vanum honorem, ob infidelitatem alapanam, ob conservationem unius, decem, viginti aureorum, antievangelicæ mihi sunt, & humanæ societati perniciosissimæ videntur. Augustinus defensionem propriæ vitæ cum occisione infaustis improbare videtur. Doctrinam S. Augustini interpretatur S. Thomas 2. 2. q. lxxv. art. 7. locum habere in eo qui intenderet occidere infaustum. Siquidem Angelicus docet nunquam licitam esse propriæ vitæ defensionem cum intentione occidendi aggressorem. Concedit dumtaxat posse hominem intendere propriæ vitæ conservationem cum moderamine inculpatae tutelæ se se defendendo, etiamsi præter eius intentionem mors sequatur infaustis. Hoc iustum inculpatae tutelæ moderamen, hæc pura intentio vitæ conservanda; seiuncta in illo conflictu (in quo concitatus est animus, turbata mens, & intestino tumultu omnia fervent) ab intentione occidendi iniustum aggressorem, difficillima est. Idcirco fundendæ preces Deo sunt, ne similes permittat eventus, nosque a tam gravissima tentatione liberet.

II. Latronum occisiones, quas licitas laudati recentiores defendunt, improbas, & cum evangelica lege pugnantibus iudico. Numquam ergo licita erit furum occisio? Extrema vitanda sunt. Extremum in quod prolapsi præfati recentiores sunt, cavendum; cavendum quoque & alterum. Quid, si latrones domum tuam obsiderent, omnia tua bona rapturæ ad vitam, ad familiam totam sustentandam necessaria? Quid hoc in casu diceret? Reum ne homicidii pronuntiares, qui domus suæ defensionem intenderet, ex qua præter eius intentionem mors furum sequeretur? Ego sane homicidii criminosis hunc damnare non auderem, dummodo moderamen inculpatae tutelæ servaretur. Sed subdo perraros esse eiusmodi casus, & rarissime servari ea omnia quæ S. Thomas præscribit ad licitam defensionem vitæ cum occisione infaustis. Cautissima igitur sint consilia, cautæque decisiones

in similibus controversiis, quæ acutissimæ Augustini mentis aciem fugerunt. Patres omnes, & divinæ Scripturæ terrena bona parvi facere, immo contemnenda inculcant. Pro unius, sicut pro omnium animarum redemptione mortem Christus IESUS oppetiit. Hæc præ oculis habenda, ut quam sint Evangelio repugnantes opiniones supra recensitæ, quæ facile permittunt homicidia, comprehendere valeas.

III. Negat S. Augustinus licitum esse homicidium ob virginitatis defensionem. Casum quoque hunc illis accensio qui vix ac ne vix quidem eveniunt. Ex historia ecclesiastica legisse me non recordor ex tot virginibus sincero virginitatis amore flagrantibus, ad lupanaria ab ethnicis Principibus damnatis, Deum permisisse ut vel una florem amitteret virginitatis. Legi, plures divino afflatus Numine seipsas occidisse, ut tantum thesaurum intaminatum custodirent. Nullibi legi, vel unam eo spiritu actam, ut irrueret in aggressorem, illumque interimeret.

Arma castitatis sunt pudor, verecundia, modestia, invicta constantia, animi fortitudo, qua aggressores strenue repellantur; ad celestis sponsi sinum receptus, & ardens divinæ gratiæ petitio. Hæc si servaverint virgines, castitæque matronæ, numquam deerit ad repellendos impuros aggressores divinum validissimum præsidium. Si ergo nullibi legitur servata virginitas gladio tincto humano sanguine, non est cur nos homicidia concedamus licita virginibus: quia alia via a Deo provideri eisdem didicimus. Hæc sunt consilia nostra. Ceterum utrum evenire casus possint quo licita sit castitatis custodia cum occisione aggressoris, penitus ignoramus. Neque regulam certam pro rarissimo eventu præstinavimus, tum quod revera quid definitum sit, minime tenemus, tum ne hæc recentiores aliqui ansam arripiant, regulæ pro aliquo extraordinario casu constituta extendendi, & dilatandi, uti in more habent, ad quoscumque fere eventus.

LIBER OCTAVUS IN DECALOGUM, SEXTUM, ET NONUM PRÆCEPTUM TRACTANS.

Non machaberis: Exod. xx. vers. 14.

Non concupisces uxorem proximi tui: ibid. vers. 17.

PROŒMIUM.

DUO sunt flagitiorum genera quæ gehennam Christianorum multitudine implent, concupiscentia carnis, & cupiditas divitiarum. Unumquodque horum criminum duplici præcepto vetitum est. Carnis concupiscentia sexto, & nono, rerum cupiditas septimo, & decimo prohibentur. Cuiusque alterius generis vitium unico præcepto vetatur. Et tamen quæ primis Decalogi mandatis adversantur, graviora sunt: verum habet. Nihilominus quia vehementiori impetu in hæc duo feruntur homines, ideo concupiscentiam duplici expresso mandato, sicuti & rerum cupiditatem aliis duobus præceptis cohibere Deus opportunum duxit. Materies sexto præcepto prohibita, ampla est, lutulenta, pestifera, quæ in corporum, non secus ac in animarum perniciem sævit. Omnibus vitiiis putidior cum sit: præ omnibus sceleribus a Deo purissimo spiritu animas abducit, illasque in brutorum gregem præcipites agit; quin brutis hebetiores evadunt libidinosi. Illa enim ut plurimum solius generationis causa coeunt; contra luxuriosi homines, omnibus temperantiæ, & honestatis legibus fractis, multis equisque infrunitiores, continenter huic hærent luto. Non corporis sanitas, non vitæ diuturnitas, non æterna animarum salus a lubrico cursu revocarre eos valent. Ob oculos habent putrida corpora, libidinis lue inquinata, sanie, & tabo undique diffluentia: nec propterea resipiscunt. Adeo potens est veneris opium

opium ad fascinandos homines libidini deditos. Quo vero universalior est contagio isthæc, eo est explicatu difficilior: non quod difficile sit illius cum ratione, divinaque lege repugnantiam ostendere, sed quia adeo glutinosa, adeo nefanda est, ut vix haberi sermo de ea possit, quin lingua, mens, aureque inquinentur. Quare sapienter Catechismus Concilii Tridentini admonet III. Par. de 6. præcepto sect. 1. *ut in hac re explicanda cautus admodum sit Parochus, & prudens, & certis verbis rem commemoret qua moderationem potius desiderat quam orationis copiam. Verecundum est enim ne, dum is late atque copiose nimis explicare studet, quibus modis homines ab huius legis præscripto discedant, in illarum rerum sermonem forte incidat, unde excitando potius libidinis materia quam extinguende illius ratio emanare solet.* Utinam saluberrimam hanc admonitionem executioni mandassent Casuistæ plurimi, qui plus iusto hanc picem suo volutarunt calamo. Quid opus erat tot libidinosorum monitrosa inventa, tot horridos explendæ libidinis modos, atque conatus ob oculos lectorum ponere? Numquid necesse erat ratiocinia instituire, auctoritates allegare, ut evincerent esse peccata tot congregandi rationes, quas insatiabilis luxuriæ ardor excogitavit? Verecundia a natura insita damnatur, execratur, & perhorrescit magnam illarum questionum partem quas non sine legentium stomacho lato calamo discussæ occurrunt in quibusdam recentioris Theologiæ Auctoribus. Hi, ad scribendi hac de re rationem quod attinet, prudentiorem, & cautiorem temperantiam desiderari a se passi sunt. Studium auferendi peccata, a quibus vel ipsa abhorret natura, in causa fuit cur ad examen vocarent ea quæ perpetuis tenebris obvolvi debuissent. Sobria erit hoc de argumento disputatio nostra. Quisque sibi hac in re Theologus est, si rationis ductum sequatur. Sexto ac septimo præcepto non modo opera externa luxuriæ, & furti Deus vetat, verum etiam actus interiores: ideo nos explicationem sexti, & noni præcepti coniungimus, quod ambo eodem pertineant.

DISSERTATIO PRIMA.

DE LUXURIA, EIUSQUE SPECIEBUS.

CAPUT I.

Recensentur propositiones tura ab ecclesia damnatae adversus sextum præceptum, tum qua nimiam laxitatem, & horrorem præferunt.

§. I.

Propositiones damnatae ab Alexandro Papa VII.

I. *Mollities, sodomia, & bestialitas sunt peccata eiusdem speciei infamæ: ideoque sufficit dicere in confessione, se procurasse pollutionem.* Est 24.

II. *Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis præcepto, dicens, commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.* Est 25.

III. *Est probabilis opinio quæ dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.* Est 40.

IV. *Non est obligandus concubinaris ad eiiciendam concubinam, si hæc nimis utilis Conc. Theol. Tom. IV.*

esset ad oblectamentum concubinaris, vulgo Regalo, dum, deficiente illa, nimis acre ageret vitam, & alie epula tedio magno concubinarium afficerent, & alia famula nimis difficile inveniretur. Est 41.

Propositiones proscripse ab Innocentio XI.

I. *Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.* Est 48.

II. *Mollities iure natura prohibita non est. Unde, si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.* Est 49.

III. *Copula cum coniugata, consentiente marito, non est adulterium: adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.* Est 50.

IV. *Famulus qui submissis humeris scienter adiuvat herum suum ascendere per fenestras an stupratiâ virginem, & multoties eadem subservit deferendo scalam, aperiendo ianuam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne a domino male tractetur, ne torvis*

oculis aspiciatur, ne domo expellatur. Est 51.
 V. Potest aliquando absolvi qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest, & non vult omittere, quin immo directe, & ex proposito quarit, aut ei se ingerit. Est 61.
 VI. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi occurrit. Est 62.
 VII. Licetum est querere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi. Est 63.

§. II.

Propositiones laxæ Casuistarum nondum damnatae.

I. **R**ogas, utrum fornicatio, & pollutio, aut quæcumque alia non naturalis carnis commixtio, habita secrete in Ecclesia, sit sacrilegium, & hoc debeat in confessione explicari? Respondeo, esse probabile quod non. "Caramuel in Regul. disp. lxxvi. num. 1017. Vasquez in 1. 2. D. Thomæ quest. lxxii. disp. xcvi. cap. vi. num. 6. pag. 463.
 II. Possunt famuli tuta conscientia meretricis, aut pellicis mensæ ministrare, cibos non solum communes, sed & calidos, & provocantes ad venerem condire, & lectum privatum sternere. Consulto non solum cibos communes dixi, quia scio esse maiorem difficultatem, si essent tales qui excitarent venerem. Tunc enim iuxta aliquos Theologos deberent famuli a tali servitio desistere, ne in venerem illicitam cooperarentur indirecte. At prudentiores credimus etiam tales cibos posse sine culpa condiri. "Idem Caramuel in Theol. Præteritent. Tom. IV. præcept. vi. q. viii. cas. 2. n. 2974.
 III. Possunt lectum domino, & amasiæ sternere citra culpam venialem, confono Azorio, & Diana. "ibidem num. 2976.
 IV. Non esset peccatum mortale domino, & pellici, alias rem habituris, aut lectum procurare hospitio, aut parare meliorem solito, aut floribus fulcire. Ratio est, quia aliud est fornicari; aliud maiorem in ipsa fornicatione habere delectationem in genere luxuriæ; aliud, & omnino diversum, habere maiorem requiem in genere commoditatis. Sane hanc ultimam domino etiam fornicaturo procurare malum non est. "Idem ibidem num. 2977.
 V. Non est peccatum conducere pellicem in domum sui domini; tamen eam pec-

caturam prævideas. "Idem ibidem n. 2981.
 VI. Scio ex verbis amatoris securam pollutionem, vel ex curioso feminæ aspectu, vel ex nimia comestione, aut ebriitate. Num sit mortale? Docet Vasquez non esse, etsi prævisa. "P. Antonius Escobar in Sum. tr. I. exam. viii. c. iii. n. 80.
 VII. Circa verba quaesierim, an peccaret mortaliter qui feminam sollicitaret sine intentione executionis, ob solam ostentationem amoris, si sciat certo illam minime ad assensum alliciendam? Peccat plane, quia ad scandalum illam adfert. Quid, si tam effrenatæ libidinis sit qui sollicitat, tantaque iam infamia circa libidinem laboraret ut nullatenus femina ad scandalum afferenda sit? Non delinquet mortaliter. "Idem loc. cit. num. 97.
 VIII. Scit mulier in choreis se ab aliquo tangi intentione prava; peccat ne ei modi tactus admittendo? Respondeo negative. "Idem loc. cit. num. 80.
 IX. Valde probabile est, opinionem affirmantem oscula, & tactus, dummodo non sint in partibus ad generationem destinatis immediate, & proxime, si fiant absque intentione carnali, non esse peccata mortalia, sed ad summum venialia. Unde colligo, quod Confessor sollicitans in confessione ad huiusmodi oscula, & tactus absque intentione prava, non sit denunciandus vi motus proprii Gregorii XV. & aliorum summorum Pontificum. "P. Thomas Hurtado Tom. I. variar. resol. tract. III. cap. III. resol. 27.
 X. Dicendum est, peccata luxuriæ contra naturam, etiam si magis turpia appareant, & maiori nota infamiae digna sint, ex genere tamen suo minora esse quam peccatum furti. "P. Vasquez in 1. 2. D. Thomæ Tom. I. quest. lxxiii. art. 4. in notatione. num. 30. pag. 480.
 XI. Habens delectationem veneream, cessante tamen periculo consensus in eam, vel periculo in pollutionem consensus, nullo modo peccabit, nequidem venialiter, si solum permittat appetitum delectari, negative se habendo. "Ioannes Sanchez in disput. select. disp. xxi. num. 3. pag. 102. edit. Venet. ann. 1639.
 XII. Qui ederet calida, ut somnia immunda haberet, non peccaret: quia somnium impudicum voluntarium in causa nullo iure prohibitum est. "Idem loc. cit. num. 13. pag. 106.
 XIII. Quando est dumtaxat solum probabi-

abile te succubiturum tentationi, certe etiam probabile est te non succubiturum. Atque sicut in plurimis aliis materiis fas tibi est ex utralibet sententiarum speculative probabiliū deducere conclusionem tibi gratam; ita licebit tibi argumentari. Occurrunt mihi graves tentationes, ob quas vir prudens sapienter iudicare potest me lapsurum in novum crimen mortale, si accessero hanc domum. Vice versa sunt aliae rationes etiam graves, ob quas alius æque prudens pronuntiaret me non lapsurum. Ergo possum sine nota temeritatis, & imprudentiæ me committere isti occasione, certo non commissurum, si liquido scirem me in illa admissurum illud grave peccatum. Atque adeo fas est per se loquendo committere se periculo probabili peccandi mortaliter. "P. Gregorius Gobat in Experiment. Theolog. volum. I. tract. vii. cas. 16. num. 725. pag. 595. edit. Monachii ann. 1669.
 XIV. Liquido scio crebro fieri, præsertim inter plebeios, & rusticos, ut eodem in lecto puella cum proco cubent aliquot horas induti, & exuti; & tamen nihil omnino impudicum agant, vel non nisi oscula, & turpes atrectiones exercent: unde iudico, non posse a Confessario negari absolutionem omnibus illis puellis plebeis. . . . quæ non videntur habere propositum nunquam amplius admittendi procum in lectum suum. "Idem Volum. II. cuius titulus Quinarius Tractatum &c. tract. v. cap. xxxii. sec. 2. num. 19. & 20. pag. 552. & 553. Edit. Constant. anno 1670.
 XV. Si concubinarus nequeat dimittere suam concubinam sine iactura centum aureorum, seu ducatorum, poterit Confessarius pro re nata amplecti sententiam vel Ioannis Sanchez, vel Oviedi, paulo ante relatam. "Idem tract. vii. cas. 16. nu. 530. pag. 596.
 XVI. Si ipsa est ita effrons, ut dimissa, prolatura sit occultum concubinatum, retinere eam volenti patrocinantur plerique ex citatis; sed utique muniendus erit peculiaribus propositis, & aliis mediis: sicut & patrocinabuntur, si ipsa sit eius ancilla, & nequeat aliam adipisci absque pari periculo; cum tamen haud possit ullo modo carere ancilla omni. "Idem ibidem.
 XVII. Si rusticus a viro existimato docto, ac pio audisset fornicationem, & furtum externa esse peccata, aut licere fornicandi, aut furandi desiderium, quibusdam Neore-

ricis doctis videtur, hanc ignorantiam minime excusare, quod hic libere velit obiectum externum, quod esse peccatum novit. . . . Quamvis hoc probabile sit, probabilius tamen credo illum actum internum excusari omnino a malitia. "P. Thomas Sanchez Lib. I. in Dec. c. xvi. n. 16. & 17.
 XVIII. Licet Nav. Philiar. Azor. existiment, etiam coniugatum peccare mortaliter, si voluntarie delectetur commotione sensitiva, ac venerea, orta ex coniugis absentis apprehensione, eo quod talis commotio tunc ordinari non possit ad actum coniugalem, sed potius ordinetur ad pollutionem; opposita tamen sententia probabilitate non caret. "P. Paulus Layman Tom. I. Lib. I. tract. 3. cap. vi. n. 14.
 XIX. Peccasset Susanna consentiendo, & cooperando, puta commiscendo se sensibus, quod ipsi petebant vers. 20. Potuisset tamen in tanto periculo infamiae, & mortis negative se habere, ac permittere in se eorum libidinem, modo interno actu in eam non consensisset, sed eam detestata, & execrata fuisset: quia maius bonum est fama & vita quam pudicitia: unde hanc pro illa exponere licet. Itaque non tenebatur ipsa exclamare, ut docet Dominicus Soto Lib. V. de iust. q. i. art. 5. & Navarrus Man. c. xvi. n. 1. Quod ergo exclamaverit, nullo modo libidinem illorum in se permiserit, actus fuit insignis & heroicæ castitatis. Talis est enim mori malle quam pollui. "Cornelius a Lapide in Daniele cap. xiii. vers. 22.
 XX. An, si amicus meus velit ut ego feram munuscula, & similia, turpis scilicet amoris incitamenta, quæ ipse mittit ad suam concubinam, possim ego sine peccato deferre? . . . Fateor, si tibi magni sit eiusmodi amicitia, ac vere times eam amittere, excusari te posse: quia tunc notabilis nocenti iustus metus accedit. Simile quid erit, si a te amicus petat ut cubiculum ei accommodes, in quo scis eum fornicaturum. "P. Thomas Tamburinus Lib. V. in Decal. cap. I. §. 4. nu. 20.
 XXI. An ex aliqua iusta causa licitum sit commodare cubiculum alicui petenti ad fornicandum, vel locare domum meretrici, etiam si ob loci circumstantiam aliquis peccatum admitteret: vel si meretrix domum illam conducens plurimum feminis honestis vicinis noceret? De hoc casu olim interrogatus fui. Nam qui dam vir nobilissimus

instanter ab amico domum eius ad meretricandam petebat. At si hoc illi denegasset, in gravissimum damnum incidebat. Consultuit, an peccaret hoc faciendo. *Et respondit negative*, quia absque detrimento proprio proportionato hoc denegare minime poterat. "P. Antoninus Diana Tom. VII. coord. tract. v. resol. 48. §. I. pag. 241. edit. Ven. an. 1698.

XXII. " Ex hoc colligitur quid dicendum sit de aurigis deferentibus meretricem ab uno loco ad alium, quam sciunt illum petere ad peccandum. Hi enim regulariter excusantur a peccato, quia adest causa non amittendi lucrum, quod ex eo ministerio comparant. Ita ille (Merolla) & ego. "Idem Diana loc. cit. resol. 42. pag. 239.

XXIII. " An sit aliqua causa excusans præbentem munera concubinæ iudicis, ab illaque petentem ut iudicem in negotio interpellat? . . . Si negotium grave sit, videatur iudicem tibi non esse propitium; speres autem intercessione concubinæ gratum fore, neque alia via appareat quam possis illam ad servandum tuum ius infligere; crederem tibi licere petere a concubina ut in tali negotio intercedat. . . . Quod vero media illa intercessione concubina, & iudex periculo peccandi exponatur, non obstat quominus id licite fieri possit, urgente gravi causa. "P. Ferdinandus de Castropalao Tom. I. tr. vi. disp. vi. punct. 15.

XXIV. " Peccant sine dubio mortaliter, regulariter loquendo pictores pingentes valde turpia, & obscena, & multo magis histriones eiusmodi valde turpia representantes, ex quibus moraliter certum est multos lapsuros graviter quoad castitatem, & pudicitiam. . . . Dico autem regulariter loquendo: nam in casu raro, si tanta esset pictoris, vel histrionis necessitas, ut eo lucro indigeret ad victum, vestitum, vel eiusmodi quid necessarium, semel aut iterum licere, donec alia victus ratio occurrat, permittunt alii DD. cum Tamburino, dummodo absit periculum mortale impura delectationis venereæ. "P. Patritius Sporer Tom. II. tract. v. in 5. præceptum Decal. cap. I. sect. 3. num. 92.

XXV. " Utrum pictori liceat pingere imaginem amariæ pro eo quem pictor certo scit in illam turpiter esse affectum; idque extra finem matrimonii, præsertim si etiam essent matrimonii ad invicem incapaces? Resp. non licere citra peccatum mor-

talē regulariter loquendo, cum præbeat momentum, & incrementum turpis amoris; nisi iterum causa gravissimæ necessitatis pictoris excusaret: cum enim talis pictura de se sit indifferens, & etiam bono usui deservire possit, ob causam gravis necessitatis poterit pictor permittere peccatum alterius. "Idem Sporer loc. cit. n. 93.

XXVI. " Utrum liceat famulo domino ascendere volenti ad rem habendam cum femina, pedem sustinere, aut scalam apponere ad mortem forsan aliqui post delectandam? Negabunt forsan aliqui post decretum SS. P. N. Innocentii. Sed probabilius multo respondeo affirmative. . . . Nec obstat quod ea cooperatio damnatur in 51. propositione memorati decreti Innocentii, quia in eo decreto damnatur cooperatio facta ob causas in propositione ipsa memoratas. "Emmanuel a Conceptione, seu Continuator Leandri a SS. Sacramento in 10. Decal. præcep. Part. IV. in ordin. IX. tract. VII. disp. IV. quest. II.

XXVII. " An famulus scribens, vel deferens scripta ad venerem provocantia ad evadendum mortis, vel gravis nocenti periculum, peccet mortaliter? . . . Probabiliter respondeo negative. "Idem loc. cit. quest. XXVIII.

XXVIII. " An liceat famulo concubina portare, ne a domino male tractetur, aut e domo expellatur? . . . Probabiliter respondeo affirmative. . . . De casu autem huius questionis mentionem nullam fecit propositio damnata (51. ab Innocentio XI.) ac proinde non est propter illam recedendum ab affirmativa sententia. "Idem loc. cit. qu. XXVI.

XXIX. " Interesse comœdiis, ubi turpes res representantur, ob solam vanam curiositatem absque periculo probabili lapsus in aliquod mortale, non est letale. Immo quando audiuntur huiusmodi turpia in comœdiis representata ob solam delectationem resultantem ex verbis turpibus, non est mortale. "P. Vincentius Candidus Tom. I. disquisit. XI. art. 2. dubit. 5.

XXX. " In re venerea, sive in delectatione propria luxurie deliberate admissa, in solutis potest præctice admitti parvitas materiæ. "Torrecilla Tom. I. tract. III. disp. II. cap. III. tota fere sect. I. a n. 14. fol. 514.

XXXI. " Femina, cui mors, infamia, vel detrimentum in bonis, vel aliud simile immineret, sub letali non tenetur vociferare, vel cum tanto incommundo resistere;

sed,

sed, secluso periculo consensus, poterit se sinere oppressori. "Idem Torrecilla Tom. I. Summ. tract. III. disp. II. cap. III. sect. 2. n. 15. fol. 524.

XXXII. " Possunt coniuges, ut salutari consulant, vel ne onerentur prole, cessare mutuo consensu a copula incepta, si absit periculum pollutionis, saltem ut voluntariæ ipsis, quin letaliter peccent. "Idem ibid. sect. 5. num. 92. fol. 550. cum Diana, & aliis.

XXXIII. " Secluso periculo pollutionis, saltem ut ipsis voluntariæ, gravis culpa non est conjugatis delectari de copula præterita, vel futura, ut præsentem sibi proposita, etiam in tempore in quo copulam exercere non valent, etsi absentes sint. "Idem dist. tract. III. disp. II. cap. III. sect. v. n. 134. fol. 554.

XXXIV. " Secluso item periculo pollutionis, saltem ut ipsis voluntariæ, grave non est in sponsis de futuro, aut viduis mente, vel etiam sensu delectari in copula licite in matrimonio habenda, vel habita. "Idem ibid. n. 149. & 152. fol. 556.

XXXV. " Secluso rursus periculo pollutionis, saltem ut ipsis voluntariæ, gravia non sunt in sponsis de futuro oscula, & amplexus, & tactus (qui prorsus libidinosi non sunt) ob turpem aliquam delectationem. "Idem Torrecilla Tom. I. Summ. tract. III. disp. II. cap. III. sect. 5. num. 165. fol. 557.

XXXVI. " Pollutio prævisa, secluso periculo consensus, & intentionis erga ipsam, non est sufficienter voluntaria, & imputabilis ad culpam, si proveniat ex causa, quæ, etsi nec necessaria, neque utilis sit, remote tamen ad pollutionem se habeat, vel in illam notabiliter non influat. "Idem ibid. sect. 9. n. 39. fol. 586.

XXXVII. " Pollutio, secluso eodem periculo consensus, & intentionis, quoties causa, ex qua provenit, non est graviter peccaminosa in materia luxuriæ, etsi illa in se sit graviter peccaminosa in alia specie, & in illa prævideatur futura, non est peccatum mortale. "Idem ibid. n. 63. fol. 591.

XXXVIII. " Pollutio, abstrahendo a voluntaria, vel involuntaria, intrinsece mala non est. "Idem ibid. n. 87. fol. 591.

XXXIX. " In propof. 38. damnata ab Innocentio XI. (quæ aiebat: Tam clarum videtur, fornicationem secundum se

Conc. Theol. Tom. IV.

nullam involvere malitiam, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur) non damnatur dicere fornicationem non esse malam secundum se; sed modus propositionis, quatenus ait: Tam clarum videtur. "Idem in prop. damn. tract. VIII. ad prop. 48. Innoc. concl. 2. fol. 455.

XL. " in proposit. 49. damnata ab Innoc. XI. quæ aiebat: Mollities iure naturæ prohibita non est: non venit damnatum dicere, iure naturæ sub veniali tantum esse prohibitam. "Idem ibid. ad prop. 49. Innoc. concl. 5. fol. 547.

XLI. " Non est grave desiderare pollutionem quæ vel in somniis, vel etiam in vigilia, nulla data culpabili opera, eveniat, vel fanitatis causa, vel ob sedandas tentationes, aut ex alio quovis motivo honesto. "Idem Tom. I. Sum. tract. III. disp. II. cap. III. sect. 9. n. 99. fol. 593.

XLII. " Potest uxor, quin graviter peccet, mere passive se habere (saltem secluso periculo consensus) ad sodomiam, ad quam maritus cogit sub mortis comminatione. "Idem ibid. sect. 10. n. 9. fol. 594.

XLIII. " Audire, loqui, scribere, canere, reve turpia, & similiter turpia gesticulari ob solam levitatem, ex se non est grave. "Idem ibid. sect. 12. nu. 171. & 172. fol. 610.

XLIV. " Pari modo choreæ, etsi turpes, sunt indifferentes, non ex intrinsece malæ. Unde ex levitate animi tantum, vanitate, vel vana recreatione eas ducere, vel spectare, peccatum veniale non excedit. "Idem ibid. n. 173. fol. 610.

XLV. " Scenis assistere, illasque spectare de rebus etiam turpibus, & amatoris, secluso periculo consensus, gravis culpa non est. "Idem ibid. num. 176. fol. 610.

XLVI. " Similiter gravis culpa non est, secluso periculo scandali, & prava provocandi intentione, tales comœdias turpes representare, aut facere. "Idem ibid. n. 181. fol. 611.

XLVII. " Fucare se feminas, si ad maiorem pulchritudinem ostendendam fiat, dummodo prava intentio absit, si iuxta consuetudinem patriæ fiat, nec veniale forsan erit. "Idem ibid. n. 183. fol. 611.

XLVIII. " Mulier si se ornet iuxta consuetudinem patriæ, non peccat, ut minimum graviter, etiam si ornatus sit superfluus, & maximus, licet animadvertat turpiter adamari posse, dummodo animo provocandi hoc non fiat. "Idem ibid. disp.

O 3

I. cap.

I. cap. I. sect. 3. n. 120. & 121. fol. 250. XLIX. „ Ornatus muliebris, etsi maxime „ insignis, consuetudinem patriæ non exce- „ dens, nullam figuram, spaciemve mali „ habet, dummodo non sit habitus peculiaris „ meretricum. „ Idem *ibid.* n. 122. fol. 250. L. „ Gravis culpa non est in feminis no- „ tabilis, denudatio ad mamillas ad ostenden- „ dam pulchritudinem, si fiat iuxta consue- „ tudinem patriæ, dum animus provocandi „ absit. „ Idem Torrecilla Tom. I. Sum. „ tract. III. dif. II. cap. III. sect. 12. n. 186, „ fol. 611.

LI. Gradus, intra quem committitur ince- „ sus, etiamsi sit primus, non venit neces- „ sario in confessione exponendus. „ Idem „ *ibid.* sect. 6. n. 24. fol. 562, & seq. cum Dia- „ na, & aliis.

LII. „ Nec est circumstantia incestus ne- „ cessario confitenda, impudice tractare, vel „ etiam sodomitice consanguineos, vel affi- „ nes masculos, vel feminas. „ Idem *ibid.* „ n. 45. fol. 564.

LIII. „ Dubitatur hic, an possit absolvi „ qui in occasione peccandi proxima versatus „ est, antequam illam tollat, præsertim si „ in alia confessione id promissit, & deinde „ non stetit promissis. Nonnulli putant ab- „ solvi non posse extra casum necessitatis, . . . „ Communius tamen cum Suarez, Tapiena, „ & aliis censent, posse huiusmodi poeniten- „ tiam absolvi semel, ac iterum, si apparent „ hic & nunc vera signa doloris, & propo- „ siti efficacis tollendi statim occasionem pro- „ ximam. Ratio cur videatur posse prima, „ & secunda vice absolvi, est, quia potuit „ poenitentem aut immediate ante, audiendo „ concionem, aut audiendo ipsius Confessarii „ admonitiones excitari ad verum & efficacem „ propositum non peccandi: in quo casu est „ sufficienter dispositus. Sic passim absolvun- „ tur poenitentes, per hoc quod proponant „ restituere, quamvis ante confessionem non „ restituerint; prout poterant Neque „ ex propositione illa 61. Innocentii XI. „ eruitur quod absolvi non possit. Nam qui „ proponit occasionem statim tollere, non po- „ test dici quod illam velit de præsentia. „ P. Dominicus Viva in sua Trut. in proposit. „ 41. Alexandri VII. num. 16.

LIV. „ Queritur tertio, an reservatione „ afficiatur qui cum Moniali peragat, vel „ attentet actus subimpudicos de se veniales: „ v. g. genas vellicare, mamillas tangere, „ & solum ex pravo affectu, vel ex prava „ intentione mortales. Resp. negative, Nam

„ iuxta nostram regulam octavam non nisi „ peccata per externam malitiam mortalia „ reservantur. „ in *Dissertatione in Casus „ reservatos Venetæ Dioceseos.*

CAPUT II.

Sensus genuinus divini mandati, Non „ mœchaberis.

I. **C**ommunis est Catholicorum senten- „ tia, præfatis verbis, *Non mœchabe- „ ris*, Deum prohibuisse non adulterium tan- „ tum, quod proprie significat verbum *Mœchor*, „ sed quemcumque illicitum concubitus, om- „ nemque libidinis actionem. Duo hic sapien- „ ter distinguit Augustinus in *qu. super Exod.* „ *qu. lxxi.* Primum adulterium tam viris, „ quam feminis vetitum. *Utiq; ista lex non „ solum viris in populo, verum feminis data est. „ Neque enim quia dictum est, Non concupi- „ sces uxorem proximi tui, nihil sibi hic præ- „ ceptum debet purare femina, tanquam licite „ posset concupiscere virum proxima sua. Si ergo „ hoc ex illo quod viro dictum est, intelligitur, „ quamvis non dictum sit, quod etiam ad femi- „ nam pertineat; quanto magis ex eo quod di- „ ctum est, Non mœchaberis, uterque sexus con- „ fringitur, cum & ipsum præceptum potest re- „ ferri ad utrumque, sicut Non occides, non fu- „ raberis, & alia quæ similiter non expresso uno „ sexu utriusque videntur sonare communiter? Ta- „ men, ubi unus exprimitur, honoratior utique „ exprimitur, ideo masculinus, ut ex hoc intel- „ ligat etiam femina quid sibi præceptum sit. „ Alterum, quod nomine *Mœchia* quamcum- „ que fornicationis, & luxuriæ speciem turpem „ prohibeat Deus. *Omnia ergo mœchia etiam for- „ nicatio in Scripturis dicitur. Sed utrum etiam „ omnis fornicatio mœchia dici possit, in eisdem „ Scripturis non mihi interim occurrit locutionis „ exemplum. Sed si non omnis fornicatio etiam „ mœchia dici potest, ubi sit in Decalogo prohi- „ bita illa fornicatio quam faciunt viri qui ux- „ ores non habent, cum feminis que maritos non „ habent, utrum inveniri possit, ignoro. Sed si „ furti nomine bene intelligitur omnis illicita „ usurpatio rei alienæ: non enim rapinam per- „ misit qui furtum prohibuit; sed utique a par- „ te totum intelligi voluit quidquid illicite re- „ rum proximi auferretur: profecto & nomine mœ- „ chia omnis illicitus concubitus, atque illorum „ membrorum non legitimus usus prohibitus de- „ bet intelligi. Idem docet Lib. I. de *serm. „ Dom. in monte cap. xxiii.***

II. Plura alia tum ex Augustino, tum ex „ ceteris Patribus huc transcribere possem, quæ

brevitatis gratia missa facio. Convenit enim, „ ut dixi penes Catholicos in hoc mandato, „ *Non mœchaberis*, quamlibet luxuriæ actio- „ nem veteri tum exteriori, tum interiori. „ Quod ratione ipsa declarare quoque possumus. „ Plures sunt luxuriæ species ipso adul- „ terio nefandiores, ut bestialitas, sodomia, „ incestus, & mollities. Porro qui prohibet mi- „ nus, potiore iure maius malum vetat. Et „ quamquam fornicationis simplicis malitia in- „ ferior sit adulterii iniquitate; tamen quia na- „ tura sua mala est, ut infra videbimus, & il- „ la prohibita intelligitur. Expresse vero illam „ prohibuit Deus Deut. xxiii. *Non erit mere- „ trix de filiabus Israel, nec scortator de filiis „ Israel.* Item Levit. xix. *Ne prostituas filiam „ tuam.*

III. Eadem ratione prohibentur ea omnia „ quæ antecedunt luxuriæ actionem, ut oscula, „ tactus, amplexus, colloquia prava, epistolæ „ amatoriarum, lasciva ornamenta, & cetera id „ genus, quæ ad concitantem, fovendamque „ libidinem tendunt. Vetito enim fine, eo ipso „ prohibita censentur ea quæ fini comparando „ inserviunt. Quamobrem quodlibet manda- „ tum Decalogi, quæ ratione vetat opera ex- „ teriora prava, vetat pariter actus internos. „ Vicia dumtaxat adversus sextum, & septi- „ mum mandatum aliis duobus mandatis ex- „ presse vetantur ob impotentiorum hominum „ in eadem propensionem. Cuiuslibet quippe „ vitii interiores actus, ut dictum est, prohiben- „ tur implicite. Desideria vero, delectationes- „ que contra sextum, & septimum mandatum „ nono & decimo prohibuit expresse Deus, tum „ ut validius eiusmodi inclinationes coerceret, „ tum etiam quia obcæcati Iudæi autumabant, „ opera dumtaxat externa vetita esse.

IV. Paucis rem omnem expedit Catechis- „ mus Concilii Tridentini Part. III. in 6. præ- „ cep. num. 5. his verbis. *Præcipue vero ob eam „ rem adulterium diserte vetitum est, quia præ- „ ter turpitudinem quæ illi cum aliis intempe- „ rantie generibus communis est, iniustitia quo- „ que peccatum non solum in proximum, sed „ etiam in civilem societatem adiunctum habet. „ Est illud item certum, qui se a libidinum ce- „ terarum impertinentia non abstinere, eum ad „ hanc, quæ adulterii est, incontinentiam facile „ labi. Quare hoc adulterii interdicto facile in- „ telligitur omne impuritatis, & impudicitie „ genus, quo polluitur corpus, prohiberi. Immo „ vero omnem intimam animi libidinem hoc præ- „ cepto vetitam esse, tum ipsius legis vis si- „ gnificat, quam spiritualem esset constat; tum „ Christus Dominus docuit illis verbis: Audi-*

stis, quia dictum est antiquis: non mœcha- „ beris: ego autem dico vobis, quod omnis qui „ viderit mulierem ad concupiscendum eam, „ iam mœchatus est eam in corde suo. *Hæc „ sunt quæ fidelibus publice tradenda duximus.*

CAPUT III.

Quid sit luxuria, & quanam illius species.

I. **H**æc est vitii luxuriæ finitio quam „ tradit D. Th. 2. 2. quæst. ciii. „ artic. 3. *Hoc pertinet ad rationem luxuriæ, „ ut ordinem, & modum rationis excedat circa „ venerea. Quod paucioribus verbis explicari „ potest. Est usus venereorum contra rationem. „ Venerea licita esse queunt, si rationis ordo „ fervetur; quemadmodum cibus & potus. „ Nam sicut cibus ad individui, ita illa ad spe- „ ciei conservationem destinata sunt, ut idem „ Angelicus *loc. cit. artic. 2.* peroptime expli- „ cat, inquires: *Et ideo sicut usus ciborum po- „ test esse absque peccato, si fiat debito modo, „ & ordine, secundum quod competit saluti cor- „ poris; ita etiam & usus venereorum potest esse „ absque omni peccato, si fiat debito modo & „ ordine, secundum quod est conveniens ad fi- „ nem generationis humana.**

II. Quæst. I. *Sit ne luxuria vitium genere „ suo mortale, & capitale?* Resp. Adfirmant „ omnes cum D. Paulo ad Galat. v. ubi tes- „ tatur: *Qui talia agunt, Regnum Dei non „ possidebunt.* Ratio ipsa id evincit. Venerea „ enim ad generis humani propagationem or- „ dinata sunt. Ergo hæc pervertere, & in alium „ finem detorquere, est enormis ordinis a na- „ tura, & a Deo præstituti perturbatio. Sui „ vitiique genere gravis culpa erit. Quod evi- „ dentius ostendit Angelicus, dum probat vitium „ istud inter capitalia crimina enumerari. Quan- „ doquidem inquit 2. 2. quæst. ciii. artic. 4. „ *Vitium capitale est quod habet finem multum „ appetibilem; ita quod ex eius appetitu homo „ procedat ad multa peccata perpetranda: quæ „ omnia ex illo vitio, tanquam ex principali, „ oriri dicuntur. Finis autem luxuriæ est dele- „ ctatio venereorum, quæ est maxima. Unde hu- „ iusmodi delectatio est maxime appetibilis se- „ cundum appetitum sensitivum, tum propter „ vehementiam delectationis, tum etiam propter „ connaturalitatem huiusmodi concupiscentiæ. Un- „ de manifestum est quod luxuria est vitium ca- „ pitale.* Si praxim spectes, luxuria non capi- „ talis modo culpa est, sed etiam inter capi- „ talia scelera facile princeps: nam communi- „ ter homines propter luxuriam, aut rerum „ cupiditatem cetera crimina perpetrant.

III. Quæst. II. *Quæ sunt luxuriæ filia?* Resp. Oñdò, respondet idem D. Thomas 2. 2. quæst. c. lxxxv. artic. 5. suntque sequentes: *cæcitas mentis, inconsideratio, præcipitatio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus presentis sæculi, & horror futuri.* Priores quatuor mentem, posteriores voluntatem inquinant. Nemo Angelico Doctore clarius rem hanc expedit. Quare eiusdem verba, quæ ibidem habet, transcribo. *Sunt autem rationis quatuor actus in agendis. Primo quidem simplex intelligentia, quæ apprehendit aliquem finem ut bonum: & hic actus impeditur per luxuriam, secundum illud Daniel. xiii. Species deceptit te, & concupiscentia subvertit cor tuum: & quantum ad hoc ponitur cæcitas mentis. Secundus actus est consilium de his quæ sunt agenda propter finem: & hic etiam impeditur per concupiscentiam luxuriæ. Unde Terentius dicit in Eunuchò, loquens de amore libidinoso: Quæ res in se neque consilium, neque modum habet ullum, eam consilio regere non potes: & quantum ad hoc ponitur præcipitatio, quæ importat subtractionem consilii. Tertius est iudicium de agendis: & hic etiam impeditur per luxuriam: dicitur enim Daniel. xiii. de senibus luxuriosis: Averterunt sensum suum, ut non recordarentur iudiciorum iustorum: & quantum ad hoc ponitur inconsideratio. Quartus autem actus est præceptum rationis de agendo; qui etiam impeditur per luxuriam, in quantum scilicet homo impeditur ex impetu concupiscentiæ ne exequatur id quod decreverit esse faciendum: & quantum ad hoc ponitur inconstantia. Obnubilato autem mentis lumine necessario sequitur cæcam voluntatem in suis actibus aberrare. Hanc quoque actuum voluntatis perturbationem perspicue explicare Angelicus ibidem pergit hoc pacto. Ex parte autem voluntatis consequitur duplex actus inordinatus. Quorum unus est appetitus finis: & quantum ad hoc ponitur amor sui, quantum scilicet ad delectationem, quam inordinate appetit; & per oppositum ponitur odium Dei, in quantum scilicet prohibet delectationem concupitam. Alius autem est appetitus eorum quæ sunt ad finem: & quantum ad hoc ponitur affectus presentis sæculi, in quo scilicet aliquis vult frui voluptate: & per oppositum ponitur desperatio futuri sæculi: quia dum nimis deinetur carnalibus delectationibus, non curat pervenire ad spirituales, sed fastidit eas.*

IV. Luxuria ergo simplicem mentis intelligentiam, quæ finem ut bonum apprehendit, consilium de his quibus finis comparatur, iudicium

de his quæ agenda occurrunt, & rationis præceptum, quod executionem imperat, involvit, perturbat, vitiat, depravatque quatuor recensitis impedimentis, *cæcitate mentis, inconsideratione, præcipitatione, inconstantia.* Voluntatis actuum similiter œconomiam confundit, pervertitque immanis libido. Destruit enim finis intentionem amore sui, in quo finem constituit. Ex hoc amore proprio oritur odium Dei, qui voluptates carnales prohibet. Electionem denique mediorum perturbat, inseritque amorem presentis sæculi: & tandem hunc amorem consequitur horror, ac desperatio æternæ felicitatis, quoniam voluptates carnales vitæ presentis, fastidium pariunt celestium deliciarum. Hæc omnia experiuntur libidinosi, & voluptatibus dediti homines: eodem semper luto hærent, & in facibus suis volvuntur, ut fues: vix in cælum erigunt mentis oculos audent. Deum blasphemant, quod tam suaves voluptates prohibuerit: mortis, futuræque vitæ recordationem excutiant, ne amaritudinem ullam suis delectationibus aspergant. Vides illos in consiliis cæcos, præcipites, inconsideratos, numquam sibi constantes, & bona omnia dilapidantes ad luxuriam explendam. Displicent sibi ipsis, & vehementi, ac perpetua siti ardentes, lutulentas aquas quærunt, ut ipsam extinguant. At quo plus bibunt, eo plus æstuant, quin refrigerium aliquod umquam assequantur. Quam sint libidinosi ad publica officia, & regimina inepti, nemo non videt. Nulla in ipsis prudentia, consilium nullum: ut suis pravis cupiditatibus morem gerant, omnia tum divina, tum humana conculcant. Quod si proprium patrimonium, corporis sanitatem, & animam ipsam prodigunt; numquid publicam aliorum felicitatem promovebunt? Quare, si illi ipsi sibi rationem adimunt, seque in iumentorum gregem sponte coniiciunt, iure & merito a quacumque dignitate, officio atque regimine, ut stupidi, & furentes, repelli omnino deberent. Nec opponas, luxuriosos te agnovisse consilio, & prudentia præditos. Nam, quod perrarum est, communem legem non tollit.

V. D. Thomas loc. cit. ad 4. præter enumeratos octo luxuriæ fetus, partim ad intellectum, partim ad voluntatem spectantes, atque insipientes utramque hanc hominis facultatem, quatuor alia istius hydræ monstra recenset, quæ externa sunt, & locutionem ipsam inquinant, nimirum turpiloquia, scurrilia, ludicra, & stultiloquia. Dicendum, quod illa quæ Isidorus ponit, sunt quidam inordi-

ordinati actus exteriores, & præcipue ad locutionem pertinentes: in qua est aliquid inordinatum quadrupliciter. Uno modo propter materiam; & sic ponuntur turpiloquia: quia enim ex abundantia cordis os loquitur, ut dicitur Matth. xii. luxuriosi, quorum cor est turpibus concupiscentiis plenum, de facili ad turpia verba prorumpunt. Secundo ex parte causæ: quia enim luxuria inconsiderationem, & præcipitationem causat, consequens est quod faciat prorumpere in verba leviter, & inconsiderate dicta, quæ dicuntur scurrilia. Tertio quantum ad finem: quia enim luxuriosus delectationem querit, verba sua ad delectationem ordinat: & sic prorumpit in verba ludicra. Quarto quantum ad sententiam verborum, quam pervertit luxuria propter cæcitatem mentis quam causat: & sic prorumpit in stultiloquia; utpote cum suis verbis præfert delectationes quas appetit, quibuscumque aliis rebus. Hactenus pulcherrime Angelicus Doctor.

VI. Quæst. III. *Quot sint luxuriæ species?* Resp. Gratianus in Decret. caus. xxvi. q. 1. cap. 11. §. Cum ergo hæc quinque tantum enumerat. Alii sex designant. Communis sententia septem esse docet. Sunt autem simplex fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus, vitium contra naturam, sacrilegium. Quamvis D. Thomas 2. 2. q. cliv. art. 1. sex tantum enumeret, sacrilegium ad adulterium revocans, quod adulterium spirituale nuncupat; tamen artic. 10. eiusdem quæstionis sacrilegium considerat ut peculiarem luxuriæ speciem.

VII. Ratio diversitatis specificæ sumitur a materia, seu obiecto, secundum quod rationi opponitur. Venereæ delectationis obiectum duplici via rationi repugnat. Primo modo, cum aut finem delectationis impedit, qui est prolis generatio, & hoc est vitium contra naturam; aut impedit prolis educationem, & est simplex fornicatio. Altero modo repugnare delectationis venereæ materia seu obiectum rectæ rationi potest, prout refertur ad alios homines: quod duobus evenire modis potest. Primo ob feminæ qualitatem, cui debitus honor non servatur, ut si sit aut affinis, aut consanguinea: cui si vir unisceatur, perpetratur incestus. Secundo ob potestatem cui femina subiacet: si enim subdita marito sit, qui eam agnoscit, adulterium committit; si vero sub paterna potestate constituta sit, commixtio stuprum est; si e domo paterna auferatur, & vis adsit, raptus dicitur; denique si Deo per votum dicata fuerit, sacrilegium est. Hæc sunt luxuriæ species quæ sin-

gularem produnt repugnantiam cum recta ratione, suntque genere suo peccata mortalia.

VIII. Quæst. IV. *Distinguuntur ne omnes species luxuriæ intra proprium genus essentialiter, vel tantum accidentaliter?* Resp. Prolixam, & valde implicatam Scholastici disputationem habent super quæstione proposita. Convenit penes omnes, fornicationem, pollutionem, bestialitatem, & sodomiam esse species atomas, maxime post 24. propositionem ab Alexandro VII. damnatam. Id in quæstionem vertunt, idem ne dicendum sit de adulterio, incestu, stupro, raptu, sacrilegio. Adfirmant plures; negant alii, quos inter Salmanticenses tract. xvi. cap. 1. punct. 3. Quam sit ad praxim inutilis disputatio isthæc, nemo non videt. Prior sententia sustinet, adulterium, stuprum &c. ita contrahere essentialiter genus luxuriæ, ut specie atoma distinguantur a simplici fornicatione. Iuxta hanc sententiam in adulterio non sunt duæ malitiæ specie distinctæ, altera fornicationis, altera iniustitiæ, quæ adulterium constituit; sed est una sola species, conflata ex fornicatione, & adulterio; est una malitia, utramque malitiam fornicationis, & adulterii continens. Secunda sententia negat, intra genus luxuriæ essentialiter distingui adulterium a fornicatione; ita ut adulterium sit ultima specifica differentia, contrahens essentialiter genus luxuriæ, & constituens unam speciem atomam, quæ eminenter continet utramque malitiam fornicationis, & adulterii: sed contendit, in adulterio esse duas malitias specie distinctas, quæ nequeunt unam tertiam malitiam esse utraque conflata efficere, eo quod adulterium sit circumstantia accidentaliter adveniens luxuriæ generi. Siquidem adulterium peculiarem iniustitiæ speciem prodit, quæ ad genus luxuriæ revocari nequit; sed est omnino disparata, & ad aliud genus omnino diversum pertinens, nimirum iniustitiæ. Porro tunc ex genere, & differentia una species atoma coalescit, quando differentia intima est, suaque natura contrahens, limitansque generis potestatem. Iniustitia autem adulterii extrema profus est generi luxuriæ, & ad aliud genus pertinens. Ergo nequit ita genus luxuriæ contrahere, ut efficiat unam speciem atomam, continentem eminenter utramque malitiam adulterii, & fornicationis; sed sunt duæ malitiæ specie distinctæ, & accidentaliter copulata. Satis compertum est quam inutilis sit hæc metaphysica disputatio. Utrumque enim res se se habeat, utraque sententia docet, duplicem in adulterio, in incestu &c. reperiri

viri malitiam in confessione exprimendam. Quod porro hæc duæ malitiæ unam tertiam per modum generis, & differentiæ consent, utriusque æquivalentem, aut quod duæ remaneant accidentaliter coniunctæ, tamquam duo ad diversa genera pertinentia; mera speculatio metaphysica est, nullius prorsus utilitatis. Utraque opinio non contemnenda argumenta pro se habet, quæ expendere minime convenit, cum nullum inde emolumentum speretur.

CAPUT IV.

De castitate, quæ hoc sexto mandato iubetur.

I. **Q**uodlibet præceptum, dum vitium prohibet, contrariam virtutem iubet. Ideo Deus luxuriam vetat, ut castitatem colamus. Hoc theologicum principium certissimum altius memoriæ, commendandum est, utpote summi momenti. Si in hanc luculentissimam doctrinam collapsæ disciplinæ regulares animum intenderent, extemplo intelligerent quam sit enormis illorum error qui autumant, votum paupertatis non præcipere communitatem, dum vetat proprietatem, si ideo votum prohibet proprietatis vitium, ut virtus excolatur communitatis. Verum de hoc obiter, cum hac de re fusius alibi disputatum sit. Ad nostram igitur regrediamur. Catechismus Concilii Tridentini III. Part. in 6. præcept. num. 2. hanc doctrinam confirmat his verbis: Hoc præcepto multa continentur. . . . Eius duplex vis est; altera, quæ disertis verbis adulterium vetat; altera, quæ eam sententiam inclusam habet, ut animi corporisque castitatem colamus. Duo ergo spectat mandatum istud. Primum sub nomine adulterii quamcumque delectationem veneream illicitam prohibet. Secundo iubet ut quisque virtutem castitatis animi, & corporis colat. Animi igitur desideria, & delectationes pravas coercere quisque debet; corpus vero purum, & intaminatum ab omni immunditia custodire. Id enim prodit vel ipsum castitatis nomen, quod a castigando tum animum, tum corpus nuncupatur.

II. Duplici in sensu castitatem accipit D. Thomas 2. 2. quæst. cxi. artic. 2. Primum in sensu minus proprio, seu metaphorico, prout significat animi puritatem, nulla peccati labe inquinatam: quo in sensu loquitur D. Paulus II. ad Corinth. xi. Respondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Hæc castitas spiritualis est, in caelestium contemplatione sita, opposita fornicationi spiritali, vi cuius mens delectatur in rebus crea-

tis contra ordinem a Deo præscriptum, iuxta illud Hieremiæ III. Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen revertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te. In hac acceptione castitas virtus generalis est.

III. Castitas proprie accepta peculiaris virtus est, quæ concupiscentiam compescit in delectationibus venereis, ne limites excedat aut loci, aut temporis, aut status cuiuscunque personæ. Quare sicut abstinencia moderatur usum in esculentis, & sobrietas in poculentis, ita castitas cohibet usum voluptatis in rebus venereis. Audiamus Angelicum 2. 2. quæst. cxi. artic. 2. Nomen castitatis dupliciter accipitur. Uno modo proprie: & sic est quadam specialis virtus, habens specialem materiam, scilicet concupiscentias delectabilium quæ sunt in venereis. Alio modo nomen castitatis accipitur metaphorice. Sicut enim in corporis commixtione consistit delectatio venereorum, circa quam proprie est castitas, & oppositum vitium, scilicet luxuria; ita etiam in quadam coniunctione spirituali mentis ad res aliquas consistit quadam delectatio, circa quam est quadam spiritualis castitas metaphorice dicta, vel etiam spiritualis fornicatio similiter metaphorice dicta. Si enim mens hominis delectetur in spiritali coniunctione ad id cui debet coniungi, scilicet ad Deum, & abstineat se ne delectabiliter aliis coniungatur contra debitum divini ordinis, dicitur castitas spiritualis. . . . Si autem delectabiliter contra debitum divini ordinis coniungatur mens quibuscumque aliis rebus, dicitur fornicatio spiritalis. . . . Et hoc modo accipiendo castitatem, castitas est generalis virtus.

IV. Castitas proprio in sensu accepta duplex est. Altera perfecta, imperfecta altera. Illa ab omnibus voluptatibus carnis, sive licitis, sive illicitis, abstinere, nuptiis exclusis, & appellatur virginalis. Hæc solas voluptates carnis illicitas reiicit: quæ dividitur in conjugalem, & vidualem. Coniugalis abstinere ab omni copula illicita, servatque in usu matrimonii regulas loci, temporis, finis, a recta ratione præscriptas. Vidualis est quæ post matrimonium sibi temperat ab omni carnali copula.

V. Disputant Theologi, sit ne divisio isthæc castitatis in virginalem, conjugalem, & vidualem generis in species. Respondet D. Thomas 2. 2. quæst. cxi. artic. 3. ad 5. Castitas conjugalis ex hoc solo habet laudem quod abstinere ab illicitis voluptatibus. Unde non habet aliquam excellentiam supra communem castitatem. Vidualis autem addit quidem supra casti-

castitatem communem, non tamen pervenit ad id quod est perfectum in materia ista, scilicet ad omnimodam immunitatem venereæ voluptatis; sed sola virginitas: & ideo sola virginitas ponitur virtus specialis supra castitatem, sicut magnificentia supra liberalitatem. Paucis ergo habes, nec conjugalem, nec vidualem castitatem esse virtutem a communi castitate distinctam, sed tantum modos eiusdem.

CAPUT V.

In quo sita sit virginitatis notio, & qua ratione a castitate distinguatur.

I. **R**EM hanc paucis expedit Angelicus 2. 2. quæst. cxi. artic. 1. ubi & nomen, & essentiam virginitatis declarat his verbis. Nomen virginitatis a virore sumptum videtur: & sicut illud dicitur virens, & in suo virore persistere quod non est ex superabundantia caloris adustionem expertum; ita etiam virginitas hoc importat quod persona cui inest, immunis sit a concupiscentiæ adustione, quæ esse videtur in consummatione maxima delectationis corporalis, qualis est venereorum delectatio. Unde Ambros. dicit in Lib. I. de virginib. quod castitas virginalis est experta contagionis integritas. In delectatione autem venereorum tria est considerare: unum quidem, quod est ex parte corporis, scilicet violatio signaculi virginalis; aliud autem est, in quo coniungitur id quod est anima, cum eo quod est corpus, scilicet ipsa resolutio seminis delectationem sensibilem causans: tertium autem est solum ex parte animæ, scilicet propositum perveniendi ad talem delectationem. In quibus tribus id quod primo positum est, per accidens se habet ad moralem actum, qui non consideratur per se, nisi secundum ea quæ sunt animæ: secundum vero materialiter se habet ad actum moralem: nam sensibiles passionis sunt materia moralium actuum: tertium vero se habet formaliter, & complete: quia ratio moralium in eo quod est rationis completur. Quia ergo virginitas dicitur per remotionem prædictæ corruptionis, consequens est quod integritas membri corporalis per accidens se habeat ad virginitatem: ipsa autem immunitas a delectatione, quæ consistit in seminis resolutione, se habet materialiter: ipsum autem propositum perpetuo abstinendi a tali delectatione, se habet formaliter, & complete in virginitate.

II. Duplex ergo virginitas. Altera naturalis, seu materialis, in carnis integritate a cuiusque impuræ contagionis labe immunis sit, quæ amitti per matrimonium potest aique

peccato: ideo virtus non est. Altera moralis, quæ præter naturalem virginitatem adfert propositum constans firmumque perpetuo eandem custodiendi integritatem. Si propositum hoc non includat perpetuam abstinenciam a quacumque re venerea, sed solum sit temporarium, usque dum matrimonii occasio occurrerit, non habetur virtus virginitatis. Heinc puellæ quæ integritatem virginalem ad matrimonium usque servant, virgines quidem nuncupantur; virginitatis tamen virtute præditæ minime sunt, ob defectum propositi deliberati perpetuo servandi suam integritatem.

III. Quæst. I. Est ne virginitas hæc virtus a castitate distincta? Resp. Adfirmat D. Thomas 2. 2. quæst. cxi. artic. 3. hac ratione. Manifestum est quod ubi est specialis materia boni, habens specialem excellentiam, ibi invenitur specialis ratio virtutis; sicut patet in magnificentia, quæ est circa magnos sumptus, & ex hoc est specialis virtus a liberalitate distincta, quæ communiter se habet circa omnem pecuniarum usum. Hoc autem quod est conservare se immunem ab experimento venereæ voluptatis, habet quamdam excellentiam laudis supra hoc quod est conservare se immunem ab inordinatione venereæ voluptatis. Et ideo virginitas est quadam specialis virtus, habens se ad castitatem, sicut magnificentia ad liberalitatem.

IV. Disputant in utramque partem Theologi, sit ne necessarium votum, an sufficiat solum propositum, ut virginitas sit specialis virtus a castitate distincta. Votum requiri, propositum firmans, docere videtur D. Thomas 2. 2. quæst. cxi. artic. 3. ad 4. his verbis. Virginitas, secundum quod est virtus, importat propositum voto firmatum integritatis perpetuo servanda. Dicit enim Augustinus in Lib. de virginitate, quod per virginitatem integritas carnis ipsi Creatori animæ, & carnis votetur, consecratur, servatur. Unde virginitas, secundum quod est virtus, numquam amittitur, nisi per peccatum.

V. Salmanticenses tract. xxvi. cap. 1. punct. 5. §. 1. num. 37. respondet, D. Thomam nomine voti significare dumtaxat, quod propositum integritatis virginalis servanda debeat spectare divinum obsequium Deo liberius præstandum. Quamobrem virginitas Vestalium virtus non erat, quia ob finem vanum, & humanum servata. Quod delarat Angelicus ipse ibidem in corp. articuli sic inquires: Quod quidem propositum laudabile receditur ex me, in quantum videtur hoc fit ad vacandum rebus divinis. Confirmant laudati Salmanticenses

centes non requiri votum, sed satis esse propositum, ut virginitas sit peculiaris virtus, pluribus aliis D. Thomæ auctoritatibus, potissimum ex *IV. Sent. dist. xxxiii. quæst. 3. artic. 2.* & ex *2. 2. q. ciii. artic. 3.* ubi solius propositi mentionem Angelicus facit: quod verum habet. At res tanti non est, ut longiore requirat disquisitionem. Mihi tamen probabilior sententia est, D. Thomam requirere votum, propositum firmans: quia ratio quam adducit, ineluctabilis videtur, videlicet virtutem non amitti, nisi per peccatum. Propositum autem absque peccato violari potest. Ideo enim quis proponit, & a voto abstinere, ut liber sit ad nuptias ineundas. Et sic docent Caietanus *2. 2. q. ciii. artic. 3. ad 4.* Ioannes a S. Thoma *1. 2. disp. xv. artic. 2. numer. 11.* Communis quoque sensus id habere videtur. Nam tam homines, quam mulieres, quæ virginitatis amore flagrant, eam voto Domino consecrant.

IV. Quæst. II. *Est ne virginitas excellentior matrimonio?* Resp. Adfirmant omnes Catholici cum D. Thoma *2. 2. q. ciii. artic. 4.* ubi hoc pacto huiusmodi veritatem, quæ fidei est, evincit. *Dicendum, quod, sicut patet in Lib. 1. Hieronymi contra Iovinianum, hic error fuit Ioviniani, qui posuit, virginitatem non esse matrimonio preferendam. Qui quidem error præcipue destruitur & exemplo Christi, qui & matrem virginem elegit, & ipse virginitatem servavit; & doctrina Apostoli, qui I. ad Cor. VII. virginitatem consuluit, tamquam melius bonum: & etiam ratione, tum quia bonum divinum est potius humano bono, tum quia bonum anima præfertur bono corporis, tum etiam quia bonum contemplativæ vitæ præfertur bono activæ. Virginitas autem ordinatur ad bonum animæ secundum vitam contemplativam, quod est cogitare ea quæ sunt Dei; coniugium autem ordinatur ad bonum corporis, quod est corporalis multiplicatio generis humani, & pertinet ad vitam activam: quia vir, & mulier in matrimonio viventes necesse habent cogitare quæ sunt mundi, ut patet per Apost. I. ad Cor. VII. Unde indubitanter virginitas preferenda est continentia coniugali.*

VII. Advertendum, comparisonem fieri status virginalis cum statu matrimoniali, secus inter sacramentum & virginitatem: nam patet sacramentum præstare virginitati.

VIII. Adversus præfatam catholicam veritatem obijciunt hæretici recentiores, Lutherani, & Calvinistæ, Ioviniani aliorumque hæreticorum affectæ, præceptum a Deo primis

parentibus impositum Genes. 1. *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Huic divino mandato adversatur virginitas. Ergo aut est a Deo prohibita, aut inferioris excellentiæ matrimonio.

IX. Sophisma istud pluribus sæculis ante Lutherum, & Calvinum diluerat Angelicus *2. 2. quæst. ciii. artic. 2. ad 1. Præceptum habet rationem debiti, ut supra dictum est. Dupliciter autem aliquid est debitum. Uno modo, ut impleatur ab uno; & hoc debitum sine peccato præteriri non potest. Aliud autem est debitum implendum a multitudine; & ad tale debitum implendum non tenetur quilibet de multitudine. Multa enim multitudini sunt necessaria, ad quæ implenda unus non sufficit; sed implentur a multitudine, dum unus hoc, alius illud facit. Præceptum igitur legis naturæ homini datum de comestione, necesse est quod ab unoquoque impleatur: aliter enim individuum conservari non posset. Sed præceptum datum de generatione respicit totam multitudinem hominum, cui necessarium est, non solum quod multiplicetur corporaliter, sed etiam quod spiritualiter proficiat. Et ideo sufficienter providetur humana multitudini; si quidam carnali generationi operam dent, quidam vero ab hac abstinentes, contemplationi divinum vacant ad totius humani generis pulchritudinem, & salutem. Sicut etiam in exercitu quidam castra custodiunt, quidam signa deferunt, quidam gladiis decertant: quæ tamen omnia debita sunt multitudini, sed per unum impleri non possunt. Aliqui contendunt, Deum citatis verbis non imposuisse præceptum, sed tantum benedixisse hominibus, & approbasse matrimonium: pro qua opinione adducitur Augustinus *Lib. XXI. de Civit. Dei c. xxii.* & *Lib. XIV. cap. xxi.* ubi explicat laudatum textum; sed nec in quæstionem vocat, fuerit ne illud præceptum, vel non. Ceterum D. Thomæ responsum plane evacuat argumenti difficultatem; & præceptum, quod admittit, rationi magnopere congruit. Neque enim minus necessaria est speciei quam individui conservatio. Porro si comestura ad individuum alendum sub præcepto cadit, potiori iure commixtio maris & feminae præcepto imponenda erat, ut naturæ humanæ species consisteret.*

X. Opponunt iterum Lutherani, & Calvinistæ. Virginitas a Deo præcepta non est: ergo superstitionem sapit, eam per votum Deo consecrare. Ille enim cultus superstitiosus habetur qui a Deo non præcipitur, ut patet ex Deuter. cap. xii. *Quod præcipio tibi, hoc*

tan-

tantum facio: mino: nec addas quidquam, nec minuas.

XI. Falluntur turpiter Lutherani, & Calvinistæ, autumantes id solum Deo gratum esse quod ab eo præcipitur. Quin quo liberior est victima, eo est gratior, dummodo honesta sit. Virginitas suapte natura hostia pura est, & immaculata. Libera quoque est, cum cuique liceat matrimonium contrahere. Ergo Deo gratissima. Superstitiosa ne fuit virginitas, quam Christi mater Deo obtulit? Disputant quidem Theologi, sit ne congrua voti materies res a Deo præcepta. Et quamvis communior adfirmet sententia, non desunt tamen qui negent. Nemo autem unusin discrimen adduxit, rem honestam, nulloque mandato præscriptam, sed solo Dei consilio probatam idoneam esse voti materiem; adeoque licitum esse, immo laude, meritoque dignum, eam Deo voto nuncupare.

XII. Obrudant textum D. Pauli I. ad Timoth. cap. v. *Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia.* Ergo, S. Paulo teste, matrimonium præferendum est virginali continentia.

XIII. Resp. Sermonem ibi S. Paulus habet de viduis adolescentioribus, lascivis, otiosis, loquacibus, quæ per domos discurrentes, aliis occasione erant libidinis. His omnibus melius est nubere quam uri. Et ita verum habet quod virginitas non sit necessaria. At si in multis dominatur spiritus lascivix, in aliquibus etiam ardet virginitatis amor. Proferamus ipsum D. Pauli textum. *Adolescentiores autem viduas devota: cum enim luxuriatae fuerint in Christo, nubere volunt: habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem & otiose discunt circuire domos: non solum otiose, sed & verbose, & curiose, loquentes quæ non oportet. Volo autem &c.* Facta hypothese quod mulieres his inclinationibus sint affectæ, nemo erit prudens qui eisdem virginitatis votum suadeat; quin cum Apostolo, ut matrimonium contrahant, consulendum ipsis erit. Quod subdunt, bonum commune preferendam esse bono privato; virginitatem autem bonum privatam esse, & matrimonium commune bonum spectare: hoc argumentum, quod prolixo sermone Calvinus exaggerat *Lib. IV. inslit. cap. vi.* & *xvii.* & *segg.* paucis verbis resolvit D. Thomas *2. 2. quæst. ciii. artic. 4. ad 3.* *Bonum commune (inquit) potius est bono privato, si sit eiusdem generis: sed potest esse quod bonum privatam sit melius secundum suum*

genus. Et hoc modo virginitas Deo dicata præfertur fecunditati carnali. Unde Augustinus dicit in *Lib. de virginitate, quod fecunditas carnis, etiam illarum quæ in hoc tempore nihil aliud in coniugio quam prolem requirunt, quam mancipent Christo, promissa virginitate compensari non posse credenda est.*

XIV. Quæst. III. *Sit ne in viris æquæ in feminis virtus virginitatis?* Resp. Virginitas materialis, in clastro virginali incorrupto sita, feminarum dumtaxat propria est: quia illæ solæ clastrum virginalis habent aperendum, aut integrum servandum. Virginitas formalis, quæ propositum perpetuo abstinendi a quacumque venerea delectatione voto firmatum prodit, non minus viris quam mulieribus congruit.

XV. Quæst. IV. *Qua ratione virginitas amittatur?* R. In puellis flos virginitatis perit irreparabiliter ob voluntariam virginalis clastro violationem; siue clastrum aperiat copula carnali, siue actibus turpibus. Vir suam amittit virginitatem ob voluntariam carnalem copulam. Hoc ex virginitatis explicatione patet. In feminis tria necessaria sunt ad virtutem virginitatis, nimirum clastrum virginalis incorruptum, privato delectationis venereæ, & propositum perpetuæ abstinentiæ. Hæc tria pereunt, quoties clastrum virginalis infringitur copula, aut turpibus actibus quibus delectatio venerea delibatur, & propositum abstinendi frangitur. Vir autem virginitatis iacturam patitur per voluntariam copulam, aut pollutionem voluntarie procuratam, in qua & delectationem veneream experitur, & propositum ab ea sibi temperandi violat. Irreparabilis vero hæc amissio est. Si enim semel anima inquinata fuerit, fieri nec divinitus potest quin fuerit inquinata. Corpus læsum, & fauciatum utique sanari potest. At, quod vulnus reapse infictum, non fuerit infictum, fieri nequit, ut peroptime docet D. Thomas *2. 2. quæst. ciii. artic. 3. ad 3.* *Illud autem est quod nec miraculose reparari potest, ut scilicet qui expertus est voluptatem veneream, fiat non expertus. Non enim Deus facere potest ut ea quæ facta sunt, non sint facta, ut in primo habitum est.*

XVI. Quæst. V. *Amitti ne virginitas potest extra matrimonium absque culpa?* Resp. Communis, veraque sententia negat, quam docet D. Thomas *2. 2. quæst. ciii. artic. 1. ad 4.* inquit: *Delectatio quæ est ex feminis resolutione, dupliciter potest contingere. Uno modo ut procedat ex mentis proposito; & sic tollit virginitatem, siue fiat per concubitum, siue*

siue absque concubitu . . . Alio modo potest provenire præter propositum mentis vel in dormiendo, vel per violentiam illatam, cui mens non consentit, quamvis caro delectationem experiat, vel etiam ex infirmitate nature, ut patet in his qui fluxum seminis patiuntur, & sic non perditur virginitas: quia talis pollutio non accidit per impudicitiam quam virginitas excludit. Ratio ex dictis patet. Quoniam virtus virginitatis in proposito firmo, perpetuoque abstinendi a re venerea sita est. Corporis integritas materia est talis virtutis. Hac materia pereunte, non perit animi virtus, non accedente voluntatis consensu. Hinc est quod Heroïna illa S. Lucia tyranno improperavit: *Si invitam iusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam.*

XVII. Quæst. VI. Quot modis tum in feminis, tum in viris virginitas naturalis amittatur? Resp. Primo per copulam voluntariam cum viro, siue intra, siue extra matrimonium habitam. Secundo per copulam involuntariam, quæ, licet virtutem virginitatis non lædat, lædit tamen signaculum virginitatis in feminis. Tertio virilis instrumenti intrusione, tamen pollutio non sequatur: quia satis est ut actio isthæc apta sit pollutionem parere, & interea rumpitur virginitatis signum; potissimum, si feminae puberes sint. In viris tamen virginitas naturalis non amittitur per actus turpes, si non sequatur feminis effusio: quia viri non habent, sicut feminae, virginitatis sigillum. Quare isti virginitatem naturalem irreparabiliter non amittunt, nisi per voluntariam feminis effusionem. Num vero amittatur virginitas naturalis per sodomiam, tam in feminis, quam in viris, quando nulla sequitur pollutio, disputant in utramque partem Theologi. Amitti virtutem virginitatis certum est. Quod vero non amittatur virginitas naturalis in feminis, inde colligunt quod sigillum virginitatis non infrangatur. In viris vero, cum nullum virginitatis naturalis signaculum sit, id clarius apparet. Ceterum, sicut hæc physice vera esse queant; tamen absolute, & theologice loquendo natura ipsa horret eos reputare virgines, etiam corporis integritate spectata, qui tam nefando scelere sunt contaminati.

CAPUT VI.

De simplici fornicatione, sit ne iure nature, nedum divino, vetita.

I. **V**aria est in sacra Scriptura fornicationis usurpatio. Interdum sumitur pro idoloratria, & infidelitate, ut habetur Hierem. III. *Abiit super omnem montem excelsum, &*

sub omni ligno frondoso, & fornicata est ibi; Interdum pro quocumque peccato mortali, quo anima a Deo recedit, ut colligitur ex Osee IV. *Separatum est convivium eorum, fornicatione fornicati sunt.* Doctores plures fornicationis nomen a verbo fornicor repetunt: quoniam meretrices olim in fornicibus ad formam arcus extructis morabantur, ibique in fornicum prospectu, appolito scortationis nomine, pretium præfinitum ostendebant. Alii contendunt, fornicationem significare *formæ necationem*: quia anima rationalis, ad Dei similitudinem effecta, mystice occiditur. Sed, his variis usurpationibus missis, fornicationis, quæ nostræ subest disputationi, finitio est exhibenda.

II. Hæc est fornicationis definitio: *Concubitus humanus naturalis soluti cum soluta corrupta.* Duæ primæ particule distinguunt fornicationem a concubitu bestiali, idcirco dicitur *humanus*: & a mollitie, quæ est contra naturam; ideoque dicitur *naturalis*. Duæ ultimæ soluti cum soluta fecernunt fornicationem tum a concubitu matrimoniali, tum a concubitu cum persona affine, vel consanguinea, aut voto continentiae per Religionem, vel Ordinem sacrum ligata. Ultima particula *corrupta* distinguit fornicationem a stupro, quod fit cum virgine. Quare D. Th. 2. 2. quæst. cliv. art. 6. ad 1. definit fornicationem his verbis: *Fornicatio est concubitus qui fit cum mulieribus iam corruptis.* Hæc omnia communia sunt, nullamque præferunt difficultatem. Illud negotium quibusdam facessere videtur, sit ne iure nature vetita.

III. Dogma fidei est, fornicationem grave scelus esse a Deo severissime vetitum pluribus in locis tum veteris, tum novi testamenti. Deut. cap. xxiii. *Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel.* Idem mandatum reperitur in Lev. cap. xiii. *Nec prostituas filiam tuam.* Item Tobiae IV. *Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione, & præter uxorem tuam numquam patiaris crimen scire.* Ecclesiastici cap. xli. *Erubescite a respectu mulieris fornicariæ.* In novo autem fœdere I. ad Cor. v. *Ne commisceamini fornicariis: & vi. Neque fornicarii regnum Dei possidebunt.* Item ad Ephes. v. *Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut avaritia nec nominetur in vobis, sicut decet Sanctos.* Ad Theffalon. I. cap. iv. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstinatis vos a fornicatione.* Plures alios textus brevitate gratia prætereo, ut ad id quod in discrimen vocatur, suffus explicandum accedam.

IV. Ita-

IV. Itaque Martinus de Magistris tract. de temp. 9. II. contendit, fornicationem determinati viri cum determinata femina non esse contra ius nature; quod nec certitudo prolis, nec educatio conveniens impediatur. Durandus in IV. dist. xxxiii. quæst. II. n. 10. fatetur fornicationem iure naturali prohiberi; at non tanta severitate, ut dicenda sit peccatum mortale aeterna morte dignum. Hoc tamen asserit de fornicatione non vaga, sed simplici, quæ scilicet habeatur inter duas personas quæ extra matrimonium ex pacto mutuo vivere velint cum onere alendæ, & educandæ sobolis. Ioannes Caramuellatius habenas remisit. Nullam ipse fornicationem, siue vagam, siue certam contendit esse peccatum solo nature iure spectato. Illius argumenta, seu sophismata infra dabimus. Thomas Tamburinus, quamquam fateatur iure nature vetitam fornicationem, tamen, ne omnino a suo Caramuele recedat, subdit exploratam nobis haud esse rationem naturalem quæ id evincat. *Dicendum* (inquit Lib. VII. cap. 1. §. 2. num. 1.) *nobis est, dari rationem naturalem id certo probantem, sed ingenue fateri nos decet, eam a priori nondum clare esse compertam.* Qua facta positione, energia Probabilissimi ultra progredi quisque valet. Ut rationes istas compertas efficiam, eas sequentibus paragraphis partite explicabo.

V. Sub oculos revocandæ primum omnium sunt duæ propositiones ab Innocentio XI. profcriptæ. Sunt autem sequentes. 48. *Tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam; quia interdicta, ut contrarium rationi dissonum videatur.* 49. *Mollities iure nature prohibita non est: unde, si eam Deus non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.* Ambas propositiones docuit Caramuel, ut infra palam fiet. Rationum momenta quæ earum falsitatem evincunt, promenda nunc sunt. Nec quisquam reputet levioris esse momenti, aut solius metaphysici dissidii causam istam. Quoniam, posita expressa prohibitionem vi legis naturalis, evidentius patet malitiæ gravitas.

§. I.

Rationes quibus S. Paulus Apostolus improbat præfatas propositiones, explicantur.

I. **D** Paulus Apostolus I. ad Cor. VI. primum vers. 9. testatur fornicationem vetitam esse, atque a regno Dei excludere. *An nescitis quia iniqui regnum Dei*

non possidebunt? Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores &c. Deinde rationes promit, cur prohibita sit fornicatio vers. 13. & 14. *Esca ventri, & venter escis. . . Corpus autem non fornicationi, sed Domino, & Dominus corpori. Deus vero & Dominum suscitavit, & nos suscitabit per virtutem suam.*

II. D. Thomas hoc Pauli testimonium exponens inquit lect. III. *Improbatur autem fornicationem quatuor rationibus.* Harum rationum aliæ ex præsuppositis fidei principiis vi naturalis ratiocinii; aliæ solo nature lumine deformitatem evincunt fornicationis; ut ex earundem declaratione palam fiet.

III. Prima ergo D. Pauli ratio ex ordinis ab ipsa natura instituti inversione eruitur. *Corpus autem non fornicationi, sed Domino, & Dominus corpori. Deus vero & Dominum, suscitavit, & nos suscitabit per virtutem suam.* Corpus ergo sua primaria institutione non ad fornicandum creatum est, sed ad glorificandum Dominum, seu ut sit particeps glorificationis corporis Christi Domini. Deus suscitabit Christum, ut sit pignus, & spes suscitationis nostrorum corporum, quæ pariter suo tempore suscitabit, & reformabit configurans corpori claritatis Christi. Quis porro inficiabitur, dedecere, rationique admodum repugnare, inquinari corpus illud quod in finem adeo sublimem elevatum est? Dissonat ergo ratio, lumine fidei illustratæ, corpus fornicatione pollui. Hæc est ratio quam ex Paulino textu eruit D. Thomas in I. ad Cor. cap. VI. lect. III. *Corpus autem hominis non fornicationi, idest non ordinatum ad fornicandum, sed Domino, idest ad hoc est ordinatum ut sit Domini nostri Iesu Christi: & Dominus corpori; Dominus Iesus Christus ad hoc datus est hominibus, ut humana corpora suæ gloriæ conformet. . . Sed contra hoc videtur esse quod sicut venter ordinatus est a Deo ad usum ciborum, ita quædam membra humani corporis sunt ordinata a Deo ad usum generationis, quibus fornicatio exercetur. Sed attendenda est differentia quantum ad duo. Primo quidem quod Apostolus supra locutus est de uno corporis membro, scilicet de ventre; hic autem loquitur de toto corpore, quod sicut non est ordinatum ad fornicandum, ita nec ad escas sumendum; sed potius usus escarum est propter corpus; corpus autem propter animam, a qua percipit vitam secundum eius conditionem: & quia omnia ordinantur in Deum sicut in finem, ideo corpus debet esse subiectum Domino, & ei*

Et ei dedicatum; Et quia supra locutus est de usu escarum in communi absque inordinatione; fornicatio autem est usus inordinatus ex membro fornicatoris. Unde nec ipsa membra sunt propter fornicationem, sed propter usum generationis ordinata ratione, cui omnia membra corporis deservire debent; sicut etiam venter non propter crapulam, & ebrietatem, sed propter convenientem usum ciborum. Deinde cum dicit, Deus vero &c. ponit finem ordinationis predictæ . . . Unde patet quod non est utendum corpore ad fornicationem, quæ impedit futuram incorruptionem. Plurima alia ibidem Angelicus habet, quibus evincit secundum D. Pauli doctrinam fornicationem interturbare, & pervertere ordinem naturæ, rationi adversari, atque adeo suapte natura malam esse. Interpretationem Angelici confirmant antiquiores Patres, potissimum Chrysostomus in hunc locum. Sed persequamur exponere rationes D. Pauli.

IV. Alia D. Pauli ratio habetur ibidem vers. 18. Fugite fornicationem. Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Hoc ergo inter fornicationem & cetera peccata discrimen est, quod alia peccata extra proprium corpus divagantur, contra fornicatio proprium corpus inficit, ut optime Hieronymus explicat epist. ad Amandum. Cetera peccata fornicationis sunt: quidquid enim egerimus, in aliis agimus: fornicatio non solum conscientiam fornicantis, sed & corpus maculat.

V. Eandem interpretationem nobis exhibet Angelicus loc. cit. inquit: Ponit tertiam rationem, quæ sumitur ex corporis iniquatione . . . Vel aliter secundum Augustinum hic in Glossa. Qui fornicatur, in corpus suum peccat: quia anima eius totaliter carni in illo actu subicitur, ita quod non possit aliud ibi cogitare. Unde in Psal. xxxi. dicitur: Nolite fieri sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus. Quid autem tam dissonum rationi quam proprium corpus inquinare, & foedare, illudque ab eo ordine avertere ad quem institutum fuit a Deo? Facile mihi esset communi Patrum auctoritate hanc firmare interpretationem, potissimum Ambrosii, Theophylacti, Athanasii, Bedæ, aliorumque.

VI. Non minus efficax est hæc alia Apostoli ratio, quam prodit ibidem vers. 15. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus effi-

citur? Erunt enim, inquit, duo in carne una. Hanc Apostoli luculentissimam argumentationem aliis verbis Angelicus vertit. Cum ratione, ipsoque naturæ lumine pugnat quod membra Christi Domini fiant meretricis membra. Membra nostra, membra sunt Christi Domini. Qui autem meretricatur, corpus suum membrum efficit meretricis. Copula quippe carnali duo evadunt caro una. Quid porro rationi infestius? Quid repugnantius? Hæc sunt S. Thomæ verba in cit. lect. III. Deinde cum dicit, Nescitis &c. ponit secundam rationem, quæ sumitur ex affinitate humani corporis ad Christum, quæ talis est. Membra hominis fornicantis membra sunt meretricis; sed membra hominis sunt membra Christi: ergo per fornicationem fiunt membra Christi; membra meretricis: quod est inconveniens.

VII. Nec opponas, hanc Apostoli argumentationem minime probare, iure naturæ veritatem fornicationem omnibus, sed ad summum fidelibus; secus infidelibus, qui membra Christi non sunt. Quare ius naturæ, si quod est, ex hypothese tantum quod homines per fidem sunt membra Christi, efficacitatem habet, secus absolute. Futilis est oppositio hæc. Quoniam corpora humana omnia ex sua primaria institutione & creatione destinata sunt in templum Dei, Deo, ut proprio Domino, subdita sunt, & omnia redempta, ut Christo coniungantur. Hic est finis propter quem creata sunt. Quis vero inficias ierit, non adversari rationi naturali eiusmodi corpora a tam sublimi sine abducere? Nonne secundum, quod ex Apostolo allegavimus, argumentum respectu omnium vim habet? Qui fornicatur, in corpus suum peccat. Si enim rationi repugnat proprium foedare, & deturpare immundis voluptatibus corpus; potiori iure dissonat rationi obscenis actionibus maculare corpus, quod non modo proprium est, sed Domino Deo subiectum, & in illius tabernaculum destinatum. Quanam horrendior ordinis perturbatio, quam quod corpora illa quæ templum sunt Spiritus sancti, fiant fornicationum itabulum? Subdit enim ibidem D. Paulus vers. 19. An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, & non estis vestri? Empti enim estis pretio magno. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro.

VIII. Quæ verba Apostoli sic interpretatur S. Thomas cit. lect. III. Deinde cum dicit Apostolus, An nescitis &c. ponit quartam rationem, quæ sumitur ex dignitate gratiæ:

diæ: quæ quidem ex duobus confurgit, scilicet ex gratia Spiritus sancti, & ex redemptione sanguinis Christi. Circa hoc igitur tria facit. Primum proponit dignitatem corporis nostri, quam habet ex gratia Spiritus sancti, dicens: An nescitis &c. quasi dicat: Ignorare non debetis quoniam membra vestra, scilicet corporalia, templum sunt Spiritus sancti: sicut supra tertio dictum est: Nescitis quia templum Dei estis? Et huius rationem assignat, subdicens, Qui in vobis est. Dicitur autem templum domus Dei. Quia igitur Spiritus sanctus Deus est, conveniens est quod in quocumque est Spiritus sanctus, templum Dei dicatur. Est autem Spiritus sanctus principaliter quidem in cordibus hominum, in quibus caritas Dei diffunditur per Spiritum sanctum, ut dicitur Rom. v. Sed secundario est in membris corporalibus, in quantum exequentur opera caritatis . . . Secundo ponit dignitatem, quem habent corpora nostra ex redemptione sanguinis Christi, dicens: Et non estis vestri, sed Iesu Christi, secundum illud Rom. xiv. Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus I. Cor. v. Qui vivit, iam non sibi vivat. Rationem huius assignat dicens: Empti enim estis pretio magno: & ideo serviebatis eius qui vos redemit de servitute peccati . . . Tertio infert conclusionem intentam dicens: Glorificate ergo, & portate Deum in corpore vestro. Quia enim membra vestra sunt templum Dei, in corpore vestro nihil debet apparere, nisi quod ad gloriam Dei pertinet, & hoc est glorificare Deum in corpore vestro: quia in Psal. xxxviii. dicitur: In templo eius omnes dicant gloriam . . . Ergo homo debet vitare ne in corpore suum peccet fornicando, quod est contra gloriam Dei, & contra ministerium quod corpus nostrum debet Deo.

§. II.

Ratio quam a priori adfert S. Thomas, evidenter demonstrat fornicationem esse suapte natura malam, atque adeo iure naturæ vitatam.

I. Hætenus S. Thomas rationes S. Pauli exposuit: quæ rationes, cum fuerint a Deo ipso dictatæ, veræ sint oportet: & eiusmodi sunt, ut probent fornicationem ordini a Deo præstituto repugnare. Præter has autem rationes ab ipsa Scriptura petitas, & quæ sunt veluti a posteriori, alias, quas a priori appellant, Angelicus promittit 2. 2. quæst. cliv. art. 2. his verbis. Ad huius evidentiam considerandum est, quod peccatum mortale est omne peccatum quod directe committitur contra vitam hominis. Fornicatio autem simplex importat inordinationem, quæ vergit in nocumentum vite eius qui est ex tali concubitu nasciturus. Videmus enim in omnibus animalibus in quibus ad educationem prolis requiritur cura matris, & femine, quod in eis non est vagus concubitus, sed maris ad certam feminam, unam vel plures; sicut patet in avibus: secus autem est in animalibus in quibus sola femina sufficit ad educationem fetus; in quibus est vagus concubitus; ut patet in canibus, & huiusmodi aliis animalibus. Manifestum est autem quod ad educationem hominis non solum requiritur cura matris, a qua nutritur, sed multo magis cura patris, a quo est instruendus, & defendendus, & in bonis tan interioribus, quam exterioribus promovendus. Et ideo contra naturam hominis est quod utatur vago concubitu; sed oportet quod sit maris ad determinatam feminam, cum qua permaneat, non per modicum tempus, sed diu, vel etiam per totam vitam. Et inde est quod naturaliter inest maribus in specie humana sollicitudo de certitudine prolis, quia eis imminet educatio prolis. Hæc autem certitudo tolleretur, si esset vagus concubitus. Hæc autem determinatio certæ femine matrimonium vocatur: & ideo dicitur esse de iure naturali. Sed quia concubitus ordinatur ad bonum commune totius humani generis, bona autem communia cadunt sub determinatione legis, ut supra habitum est, consequens est quod ista coniunctio maris ad feminam, quæ matrimonium dicitur, lege aliqua determinetur . . . Unde cum fornicatio sit concubitus vagus, utpote præter matrimonium existens, est contra bonum prolis educandæ: & ideo est peccatum mortale. Nec obstat, si aliquis fornicando aliquam cognoscens sufficienter provideat proli de educatione: quia id quod cadit sub legis determinatione, iudicatur secundum id quod communiter accidit, & non secundum id quod in aliquo casu potest accidere.

II. Tria argumenta una fere periodo claudit Angelicus, ut animadvertit Caietanus in hunc articulum. Primum est. Fornicatio simplex importat inordinationem, quæ vergit in nocumentum vite nascituri . . . Secundum est, quod fornicatio privat prolem cura patris . . . Tertium est, quod fornicatio, seu vagus concubitus tolleret certitudinem prolis. Quæ tria argumenta enervare adnititur Martinus de Magistris; sed quam infelicis conatu, patebit, cum eiusdem, & Caramuelis sophismata diluentur.

P

III.

III. Paucis ergo ratio D. Thomæ explicatur. Concubitus humanus, seu omnis feminis emissio a natura instituta est ad prolem generandam, alendam, instruendamque. Quare, si homo sperma effundat aut extravas a natura præstitutum, aut in vas indebitum, aut alio quocumque modo, qui aut generationem, aut prolis genitæ educationem, nutritionemque impediatur; peccat contra naturæ ordinem. Atqui fornicatio, quæ est humani feminis emissio, non ordinatur natura sua ad educationem, instructionemque prolis. Ergo adversatur naturæ ordini. Evincitur secunda propositio. Fornicatores duæ personæ sunt, nullo naturali vinculo copulatae. Ergo actio fornicationis caret debito ordine a natura instituto, quo proles genita alatur & instruitur. Nam utraque persona, videlicet maris, & feminae, requiritur ad hominis educationem, ut ipsa experientia constat. Lac matris exigitur; sed non sufficit: necessarium est fortius alimentum. Requiritur patris cura qua instruitur, defendatur, nedum quantum ad corpus, verum etiam, quod maxime interest, quantum ad animam. Fornicatores autem, coitu peracto, vi talis actionis simul commorari non adstringuntur. Ergo talis actio destituta est ordine a natura imposito, quo genitores teneantur ad prolis educationem, & instructionem. Quid quod coitus fornicarius non modo educationem, instructionemque impedit, sed insuper vitæ prolis aut generandæ, aut genitæ insidias struit? Vagus quippe concubitus impedit prolis generationem, ut experientia meretricum compertum est. Quot vero pericula imminent proli genitæ? Quot fetus suffocantur, antequam anima formati sint? Quot enecantur animam iam adepti? Quot æternum pereunt, quia baptismate non abluti? Quot hospitalibus traduntur, extraneis nutricibus alendi? Quis ergo dixerit, in hoc supremo negotio, quale est humani generis conservatio, naturæ conditorem non definiisse certum atque constantem ordinem, quo tot mala huiusmodi impedirentur? Neque reponas, nos ita confugere ad legem positivam, quæ ordinem, seu vinculum præscribat indissolubile, quo iuncti genitores maneant ad prolem educandam, imbuendamque. Quoniam ante quamcumque positivam legem ratio naturalis hunc ordinem exigit. Lex matrimonii, quam Deus instituit, hunc ordinem supponit. Quin hæc lex non adeo necessaria erat, cum potuisset Deus vinculo etiam mitiori stringere genitores. Idcirco Angelicus scite

posuit illam disiunctionem: *Cum qua per maneat, non per modicum tempus, sed diu, vel etiam per totam vitam.* Alterutro enim modo poterat Deus instituere matrimonium. Nam, etsi perpetuum non esset, sed diuturnum; nihilominus, inquit Angelicus, satis fuisset ad generationem, educationem, & instructionem prolis. Hinc apparet S. Thomæ ratiocinationem vim suam habere ante quamcumque legem positivam.

§. III.

Diluuntur argumenta Martini de Magistris, & Caramuelis.

I. **A**ntequam sophismata; & argutationes Caramuelis refero, lubet nonnulla transcribere eorum quibus festivam canit lamentationem adversus suum P. Antonium Dianam, quem in hac causa excandescentem adversarium expertus est: quod magno sibi & infortunio, & dolori verit. Pauca illius verba transcribamus ex I. Tom. Theolog. fundam. fundam. XII. num. 569. *Legit hanc receptissimam, & communissimam doctrinam DIANA, & resol. cit. excandescit, & ait: Hic fuit error Martini de Magistris. . . Quarto ad fulmina & minas recurrit. Sed quid Caramuel contra? Elevabit ad Deum, & calum oculos, & exclamabit: Tantæ ne animis; celestibus iræ? Voletque examinari, quis, quid, contra quem sapientissimus Diana obloquatur? Porro loquitur Diana ille meus vir doctissimus, & moderatissimus, qui a censurandis aliorum opinionibus abstinet, qui tantum censura digna invere solet immoderatas iuniorum aliquorum censuras. Et contra quem hæc omnia? Contra Caramuelem, discipulum, amicum, defensorem, a quo non semel fuit contra censors ignorantes protectus; a quo fuit in scholis excellentissimis prælectus & dilucidatus, cui amicitie fœdere fidelissime, & arctissime est iunctus, & ut in litteris suis loquitur, usque ad effusionem totius sanguinis: pro quo vicissim vitam, si succurrat occasio, expendet libenter Caramuel. Sed dicet: Amicus ille; sed magis amica veritas. Que autem veritas? Hic vigilantissimus vir dormitat: oculatissimus cæcutit; amicissimus sui ipsius obliviscitur; & doctissimus rem non vult sapere. Quis enim negabit viro tanto posse, si velit? At quis negabit amico tanto velle, si possit? Quid scio? In DIANA, etiam nunc, & in æternum meo, pietatem venerer, ingenium venerer. Et tamen totam Scoti scholam mecum gravissime vulneratam*

ab

ab eo video: & tamen ita illum amo, ut contra nil opponere possim. Patere igitur, eximie domine Magister mi, ut qui nolo dicere te ingenio, aut voluntate deliquisse, dicam saltem, te nimis festinum in illius libri mei lectione properasse; & ideo me non bene audivisse: si enim audivisses exacte, tanto es ingenio & doctrina suffultus, ut etiam intelligeres bene. Patere igitur, ut intacta persona tua (sum enim verus amicus tuus, amo me tibi, nec tanti mihi est persona mea, ut eam velim defendere cum damno tuo) verba tua recognoscam. Hæc rescribere libuit, ut hinc compertum habeas genium, & indolem duorum Probabilissimi patronorum, & laxitatis fantorum. His assentationibus mutuo sibi plaudebant, & vicissim ad arma se se excitabant accendebantque adversus saniorum doctrinam. Argumenta sua Caramuel ex Martino de Magistris depromptit, ut quisque videre potest apud Cardinalem Caietanum in 2. 2. quæst. civ. art. 2. ubi fufe, & distincte omnia Martini argumenta sibi opponit, diluitque.

II. Obiicit itaque Caramuel 1. in sua Theolog. intentional. Lib. IV. num. 1960. *Dico igitur primo (inquit) si Deus fornicationem non interdixisset, non esset mala, nec peccatum; & , puto, evidenter ostendam. Quia duorum commixtio secundum se peccaminosa est, vel quia naturaliter mala ipsis, vel quia naturaliter mala proli. Neutrum potest dici. Ergo. Non primum, quia saepe contingit esse utrique salubrem: & in tali casu non est utriusque naturaliter mala. Accedit quod si quando insalubris dicatur, cum graviter insalubris non sit, non possit esse graviter peccaminosa. Nec poterit dici secundum. Fornicatio enim mala proli non est. Primo enim non potest dici mala physice, quæ in causa est ut homo, qui alias in rerum natura non esset, producat. Quia, si iniurius homini, qui illum occidit; beneficis omnino, qui illum generat. Immo beneficentior genitor, quam iniurius occisor. Iste enim non potest facere quod homo, qui est, omnino non sit; at ille efficit ut qui omnino non est, esse incipiat.*

III. Resp. Tam peccat ille qui proximo malum infert, quam qui beneficium male confert. Beneficium est efficere ut homo, qui non est, esse incipiat; at contra naturæ ordinem est eiusmodi beneficium impertire multis gravibusque malis admixtum; ut sunt privatio educationis &c. Nonne ipsi coniuges peccarent, si tali uterentur copula qua generarent filios monstrosos, cæcos, mutilos membrorum, quales generari solent qui tempore

fluxus menstrui concipiuntur? Aut ergo abstinentum a beneficii collatione; aut conferendum iuxta naturæ ordinem. Insalubris & noxia est fornicatio tum ipsis fornicatoribus, qui propria corpora, quæ Dei templum sunt, polluunt; tum proli nascituræ, quam gravium malorum periculis exponunt. Mala hæc gravia sunt. Grave ergo crimen fornicatio.

IV. Obiicit 2. Caramuel loc. cit. num. 1691. *Aliqui (inquit) ad educationem recurrunt. Fateatur enim ipsam fornicationem esse proli physice utilem; sed nocivam moraliter. Sed hoc est verbis obcludere. Proles, antequam efficitur, ubi est? In omnipotentis thesauris. Quid illa? Actu nihil. An homo existens iniuriam facere potest nihilo? An nihilum habet iura, & dominium?*

V. Resp. Propria Caramuelis est hæc sophisticandi ratio. Hoc sophisma evincit, fornicationem non esse completum iniustitiæ crimen; imminime vero concludit, quamdam iniustitiæ speciem non præferre. Nam proli generandæ damnum assertit fornicator, quod præter naturæ leges fetum generare velit. Dominicus Soto, qui Lib. V. quæst. III. art. 3. sibi hoc opponit argumentum, quamquam concedat, fornicationem non esse veram iniustitiam; contendit tamen eam aliquo modo adversari iustitiæ quæ erga futuram prolem servanda est. Constituitur autem fornicatio principaliter in specie intemperantia: quia non est contra personam quæ actu existat. Argumentum Caramuelis sibi opponit D. Thomas cit. quæst. civ. art. 2. quarto loco, cui ad 4. sic respondet. *Fornicatio contrariatur dilectioni proximi quantum ad hoc quod repugnat bono proli nascituræ, dum scilicet dat operam generationi, non secundum quod convenit proli nascituræ.*

VI. Opponit 3. S. Augustinus dixit, melius esse damnari quam annihilari. Item diceret, melius esse proli male educari quam absolute in rerum natura non esse.

VII. Resp. Augustinus physice, non moraliter loquitur: quod constat ex oraculo Christi Domini Matth. xxvi. *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille, nimirum Iudas Iscariotes. Pugnantes videntur duæ hæc propositiones, si absolute spectentur. Ceterum ambæ veræ sunt. Illa Augustini in sensu physico, in quo melius est damnari quam annihilari; hæc Christi Domini in sensu morali. Similiter dicimus, melius esse prolem male educari quam non esse, in sensu physico, secus in sensu morali.*

VIII. Obiicit 4. *Ex paupertate potius quam*

ex fornicatione proficiscitur mala proles educatio. Videmus enim Principum nothos optime educatos, & contra indisciplinatos mores inter coniuges viles, & mendicos. Potius ergo pauperum matrimonia condemnanda sunt quam divitum fornicationes. Sed, inquiunt, esse per accidens, quod filii illegitimi Principum bene educentur. Dicunt; non tamen probant. Vero similibus enim videtur esse per se, quod filii pauperum male educentur. Sed esto. Sit inter divites bona nothorum educatio omnino per accidens. Ergo si per accidens contingit quod filii fornicarii Principum bene educentur; etiam per accidens contingit quod parentes fornicantes non peccent. Et proba sic. Ideo fornicatio interdicitur, quia ex illa mala proles educatio sequitur. Ergo, si hæc non sequeretur, non interdiceretur illa. Finis igitur huius inhibitionis bona educatio est. Atqui probabile est quod, quando finis cessat per accidens in particulari, lex etiam cesset per accidens in particulari. Ergo, si quidem admittitur, quod finis legis fornicationem prohibentis soleat in aliquo particulari cessare per accidens; admittendum omnino est, ipsam legem cessare. Hactenus totidem verbis Caramuel.

IX. Hoc idem argumentum opposuit prius Martinus de Magistris, quem incitavit, & erroris turpissimi arguit acutissimus Caietanus in commentariis ad hunc articulum, ubi pleno in lumine collocat solutionem datam a S. Thoma in ipso corpore articuli. Ut itaque plenius teneatur sensus distinctionis datæ ab Angelico, videlicet per accidens esse quod filii fornicatorum divitum bene educantur; animadvertendum, inquit Caietanus, actus morales speciem bonitatis, aut malitiae minime capere ex iis quæ per accidens, sed ex iis quæ per se occurrunt. Spectanda ergo est actio fornicationis, seu coitus ipse fornicarius absolute & secundum se. Hic natura sua privatus est vinculo indissolubili, quo personæ fornicantes constringantur. Ergo natura sua caret ordine debito, seu obligatione proles educandæ. Contra, quando personæ iunctæ sunt vinculo aut permanenti, ut dictum est, aut indissolubili; iam tum coitus suapte natura recto ordine præditus est, prolemque generat cum onere fixo educationis. Et hoc est quod per se in morum actionibus spectatur. Dicat Caramuel: sunt ne improbanda matrimonia sive divitum, sive pauperum? Affirmare non audebit. Et tamen coniuges, sive divites, sive pauperes, ut experientia liquet, sæpe male educant sobolem suam. Qua ergo ratione nequeunt reprobari ma-

trimonia divitum, quod pessime educant filios suos, quia per accidens id contingit; eadem ratione nequit approbari divitum fornicatio, quia optime educant prolem, eo quod accidentaliter est educatio ista. Ineptum omnino est quod subdit Caramuel, nempe cessare legem in particulari, dum per accidens cessat eiusdem finis. Hæc Caramuelis argutatio ex falsa quæstione, & distinctione angelicæ intelligentia proficiscitur. Siquidem Caramuel ita argutatur, quia in fornicatione eventum accidentaliter educationis spectat, minime vero ordinem debitum ipsi actioni fornicariæ. Coitus fornicarius secum natura sua adfert periculum prævæ educationis, aliorumque malorum proli imminentium. Hoc periculum est quod lex prohibens fornicationem per se spectat. Negamus vero, hoc periculum aliquando cessare, cum ponitur coitus fornicarius. Atque adeo nunquam cessat lex. Quamobrem Angelicus semper in suo articulo considerat non eventum, seu actuale infortunium proles; sed illam fornicationis inordinationem quæ natura sua apta est eiusmodi mala parere. Sic enim loquitur: Fornicatio autem simplex importat inordinationem, quæ vergit in nocuum vitæ eius. Porro in nocuum vergunt non ea tantum quæ reapse nocent (nam & bona quandoque nocuum inferre valent) sed ea potissimum quæ periculum intrinsecus in se habent inferendi detrimentum. Hæc omnia paucis verbis angelica perspicuitate docet S. Thomas. Quare Caietanus, qui hæc omnia profunde interpretatus est, inquit: Et gratias agemus D. Thomæ, qui nos hæc docuit. Sed quod multos in hac, & in aliis moralibus materiis decipit, est, quia non penetrant, quod rectitudo naturalis in humanis actibus non est secundum ea quæ per accidens contingunt, & quod certitudo mathematica non expectanda est in moralibus; sed demonstrationes morales tunc sunt certæ, cum ostendunt id quod per se, & ut in pluribus rectum, aut non rectum est: & hæc ad constructionem universalis in moralibus sufficiunt, nisi apud disciplinæ incapaces. Quo fit ut satis inerudite dicatur, quod privatio ordinis ad generationem non est adequata, & propria ratio quare concubitus reddatur illicitus: quia concubitus cum sterili uxore non est aptus ad generationem, & tamen est licitus: ita quod non erubescunt dicere, quod quantumcumque concubitus cum sterili per accidens sit ineptus ad generationem, ex hoc sequitur quod non ordinari ad generationem, non est præcisæ, & adequata ratio illiciti: quia ubicumque inveniretur,

retur, ex quocumque accidente constitueret illicitum. Hic enim Martini error intolerabilis, destructivus totius Philosophiæ moralis, nihil sciendo per se, & per accidens, & ex his quæ sunt per se, satis exclusus est ab Aristotele docente, qualis in moralibus certitudo, exclusus est ab Auctore in libro contra Gentiles, & hic. Perit omnis doctrina, nisi sistatur in his quæ sunt per se. De ratione seminationis voluntaria est quod secundum se ordinetur ad generationem, nec hoc nunquam auferri potest sed ex accidentibus ægriudinis, vel atatis &c. fit per accidens ut in hac non sortiatur effectum generationis. Hoc autem non accusat concubitus conjugalem, quia per accidens est; sicut nec id quod per accidens excusat concubitus fornicarium.

X. Hinc etiam patet quam sit efficax ratio ab incertitudine proles petita. Siquidem concubitus soluti cum soluta natura sua non excludit, immo adfert accessum ad multos. Nam ex quo mulier soluta sit, potest se communicare pluribus. Nullo quippe naturali, & indissolubili vinculo ab hac communicatione coercetur. Natura fornicationis est quod sit concubitus liberi cum libera, seu soluti cum soluta. Pugnans autem directe hæc duo, nempe quod fornicatores sint soluti, & ligati eodem tempore. Porro in generatione humana pater sollicitus est de certitudine proles. Nulla esse potest certitudo proles sine certitudine excludente alienum concubitus cum muliere fornicaria. Sed eo ipso quod sit fornicaria, & soluta, libertatem habet concubendi cum aliis, ut dictum est. Ergo coitus fornicarius excludit debitum certum educationis.

XI. Futile est quod obiicit Martinus de Magistris, nempe institui posse legem, qua sufficienter habeatur certitudo proles; atque adeo debitum educationis: quia, si mulier fornicaria paucis se se communicet, facilis erit certitudo; si multis, rara erit proles.

XII. Obiectio confirmat sententiam traditam. Nam si necessaria lex est qua provideatur certitudini proles, iam conceditur malam esse natura sua fornicationem, utpote inducentem proles incertitudinem. Si lex remedii creditur necessaria; ergo morbus supponitur. Quamdiu autem fornicatores sunt soluti (sunt autem soluti, usque dum sunt fornicatores) nulla lex efficere valet ut pater habeat proles certitudinem, excludentem alienum concubitus. Hæc incertitudo est na-

Conc. Theol. Tom. IV.

turalis effectus concubitus fornicarii. Idcirco (inquit Caietanus) D. Thomas assignat hanc proles incertitudinem, tamquam effectum annexum coitui vago, non tamquam fundamentum principale: hoc quippe in eo situm est quod coitus vagus careat debito ordine iam explicato; ex quo sequitur proles incertitudo. Perridiculum autem est (subdit Caietanus) quod obtrudit Martinus, videlicet facilem esse certitudinem, si communicetur cum paucis. Nam ad tollendam certitudinem satis est quod libera sit mulier ad se commiscendum cum altero uno. Nam si conjugata cum uno altero a marito coeant, incertæ statim evadunt, cuiusnam sit soboles. Si vero multis communicetur, rara erit proles. Non raritas, aut frequentia proles culpam inducit; sed perversio naturalis ordinis a debito, naturalique fine.

XIII. Ex omnibus autem (concludit Caietanus in laudem D. Thomæ) dictis patet quam vera, ac solida sit Auctoris doctrina, ac ratio, docens fornicationem esse mortale peccatum secundum se, cum facillime sine omni furo, sine adminiculis omnes difficultates accidentales ex illo fundamento soluta sint. Dicitur enim in IV. Physic. quod quid est solvit omnes difficultates. Et revera ita se res habet. Quoties perspicue rei naturam comperitam, exploratamque tenes, toties nullo negotio diluis omnes sophisticas argutationes. Dissidia in concertationibus scholasticis ut plurimum ex obscura, vel confusa noticia naturæ rei de qua disputatur, ortum ducunt. In qualibet ergo controversia primum omnium quid est, seu rei disputationi subiectæ naturam perspectam habere curato.

XIV. Obiiciunt ultimo ex Scriptura. Nam Osee i. dicitur: Vade, sume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationum. Ergo fornicatio non est iure naturæ vetita. Item Abraham accessit ad Agar, Iacob ad Balam, & Zelpham, Iudas ad Thamar. Ergo.

XV. Hæc omnia sibi obiicit Angelicus, quibus respondet loc. cit. ad 2. & ad 3. Sicut Abraham non peccavit, filium innocentem volendo occidere propter hoc quod obediit Deo... ita etiam Osee non peccavit fornicando ex præcepto divino. Nec talis concubitus proprie fornicatio dici debet; quamvis fornicatio nominetur referendo ad cursum communem. Deus ergo, cum sit supremus omnium dominus, rerum dominia permutare valet, & efficere ut mulier, quæ Osee non erat, illius fiat; quemadmodum Abraham constituit dominum

fili sui, ut posset absque culpa illum occidere: & bona Ægyptiorum in potestatem transtulit Iudæorum. *Abraham, & Iacob ad ancillas accesserunt, non quasi fornicario concubitu. . . . Iudam autem non est necessarium a peccato excusare*, inquit Angelicus ad 3. Hæc omnia comperta sunt. Ad id vero quod obicitur ex S. Isidoro *dis. xxxiv.* ubi dicitur, quod Christianus, si coniux deest, habeat concubinam; responderetur, ut notat Glossa, nomine concubinæ ibi intelligi uxorem absque solemnitate legali, dote, instrumento, & testibus; secus mulierem fornicariam. Interpretatio communis, & manifesta.

XVI. Quæres, *fit ne fornicatio gravior ceteris peccatis?* Resp. Dicitur iam supra est, fornicationem genere suo peccatum esse mortale: quia graviter lædit ordinem qui generis humani conservationem spectat. Facta autem comparatione eius cum aliis peccatis, communis sententia est, malitiam fornicationis graviolem esse furto, leviolem tamen malitia homicidii, & eorum criminum quæ sunt contra Deum. Ratio in promptu adest. Gravitas criminis petitur ex magnitudine boni cui opponitur. Bonum divinum infinite excedit omnia bona creata. Ergo peccata, opposita bono divino, seu virtutibus theologis, superant in malitia cetera omnia flagitia quæ sunt contra bonum creatum proximi. Inter bona creata eminent vita humana. Vita hominis nati excellentior est vita hominis nascituri. Ergo homicidium, quod aufert vitam hominis nati, gravius est fornicatione, quæ impedit vitam hominis nascituri. Est autem fornicatio gravior furto, & ceteris culpis, quæ sunt contra bona exteriora hominis: quia vita etiam, ut dicitur, in potentia, præstantior est bonis exterioribus. Hæc omnia docet Angelicus 2. 2. quæst. cliv. art. 3. & quæst. ii. de malo art. 10. *Maximum*, inquit, *bonum proximi est ipsa vita hominis, cui opponitur peccatum homicidii, quod tollit actualem hominis vitam, & peccatum luxurie, quod opponitur vita hominis in potentia: quia est inordinatio quedam circa actum generationis humanae. Unde inter omnia peccata quæ sunt in proximum, gravius est homicidium secundum suum genus; & secundum locum tenet adulterium, & fornicatio, & huiusmodi peccata carnalia; tertium autem locum tenet furtum, & rapina, & huiusmodi, per quæ in exterioribus bonis læditur proximus.*

XVII. Ex hac Angelici doctrina evanescit obiectio Martini, iniquentis, furtum opponi iustitiæ, quæ virtus præstantior est

temperantia, cui opponitur luxuria. Porro peccatum illud gravius est quod excellentiori virtuti opponitur. At hoc verum habet absolute. Ceterum, si vitium oppositum virtuti inferiori, simul opponatur aliquo modo virtuti superiori, tum ratione istius circumstantiæ gravius esse potest peccato opposito virtuti superiori tantum. Luxuries contra dilectionem proximi est, ut ex D. Thoma supra adnotavimus, & directe opponitur virtuti temperantiæ. Ceterum aliquo modo est etiam contra iustitiam, id est contra vitam hominis, non iam nati, sed nascituri. Qui impedit terram, plantas &c. ne pariant, lædit proximum, non in bonis quæ actu possidet, sed in iis quæ possidere valet. Fornicator suo inordinato coitu lædit genus humanum, edendo in lucem personam debito ordine destitutam. Quare licet non directe, oblique tamen fornicatio opponitur etiam virtuti iustitiæ, ut observavit Dominicus Soto *Lib. V. de iust. quæst. iii. art. 3.* Idcirco gravior est peccatis aliis, quæ noxia sunt bonis externis proximi.

XVIII. De altera propositione in hac materia proscripita ab Innocentio XI. quæ spectat molliem & sodomiam, infra sermo erit contra Caramuelem, qui etiam præfatam propositionem damnatam docuit.

CAPUT VII.

De concubinato. Laxitas quorundam Moralistarum in absolute concubinariorum, & fornicatorum.

I. Quæst. I. *In quo differat concubinatus a fornicatione?* Resp. Fornicatio est concubitus soluti cum soluta femina quacumque, modo una, modo altera. Contra concubinatus est continuata, seu frequens fornicatio cum determinata muliere, sive soluta sit, sive matrimonio, aut alio vinculo ligata. Quare enormitatem prodit peculiarem supra fornicationem, & adulterium; cum per omnes luxuriæ species divagetur. Quia tamen concubinarij plerumque personæ ambæ solutæ sunt, ad fornicationem continuatam concubinatus revocatur.

II. Diversa est concubinatus usurpatio in iure civili, ac canonico. Ius civile ad rationem concubinatus plura requirit, ut communiter Doctores observant. I. Ut mulier in domo concubinarij alatur, & cohabitaret: si foris degat, filii ex eadem nati nec naturales reputantur, nec per subsequens matrimonium legitimi fiunt. II. Ut ex consuetudine carnaliter

liter commisceantur. III. Ut concubinarij sint ita liberi, ut matrimonio iungi valeant. IV. Ut mulier sit cognita, tamquam concubina. V. Ut sit unica. VI. Ut sit in habitu concubinæ, qui ab habitu uxoris debet esse distinctus.

III. Canonistæ hoc describere pacto solent concubinatum. *Est concubitus viri cum femina soluta, quam quis vel in domo propria, vel extra retinet, & ad quam frequenter, vel ex consuetudine accedit, sive retineat ut concubinam, sive ut pedisequam, sive quocumque alio titulo.* Hæc descriptio gravissimam prodit concubinatus malitiam. Præter enim iniquitatem fornicationis adfert permanentem in peccato. Vetitus est concubinatus non solum lege naturali, & divina, ut probatum est; verum etiam iure civili, & canonico. Et quamvis aliqui Leguleij contentant, iure civili vetitum non esse; tamen communior, immo communissima, est sententia opposita. Quod si aliqua civilis lex permitteret concubinatum, reprobanda, ut error, esset. De canonico iure nemo dubitavit; cum compertum immo sit gravissimas penas constitutas fuisse adversus concubinarijos. Gravitate concubinatus exprimit Tridentinum Concilium *sess. xxiv. de reform. matrim. cap. viii.* inquit: *Grave peccatum est homines solutos concubinas habere, gravissimum vero, & in huius magni sacramenti singularem contemptum admissum, uxoratos quoque in hoc damnationis statu vivere, ac audere eas quandoque domi etiam cum uxoribus alere, & retinere. Quare, ut huic tanto malo sancta Synodus opportunis remediis provideat, statuit huiusmodi concubinarijos, tam solutos, quam uxoratos, cuiuscumque status, dignitatis, & conditionis existant, si postquam ab Ordinario, etiam ex officio, ter admoniti ea de re fuerint, concubinas non eiecerint, sequæ ab earum consuetudine non seiunxerint, excommunicatione feriendos esse.* Plures alias penas a sacris canonibus constitutas adversus concubinarijos prætereo.

IV. Quæst. II. *Absolvendus ne sit concubiniarius, antequam concubinam dimittat?* Resp. Quo facilior est propositæ quæstionis resolutio, eo est in executione difficilior. Alexander VII. damnavit hanc propositionem, quæ est 41. *Non est obligandus concubiniarius ad eiiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarij, vulgo regalo, dum deficiente illa, nimis ægre ageret vitam, & alia epule tædio magno concubinarijum afficerent, & alia famula*

nimis difficile inveniretur. Hanc monstrosam opinionem docuit Ioannes Sanchez, unus e laxioribus Casuistis valde celebris *disp. x. num. 20.* Tres alias propositiones valde affines proscripsit Innocentius XI. nempe 62. *Potest aliquando absolvi qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest, & non vult omittere, quin immo directe, & ex proposito querit, aut ei se ingerit.* 62. *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi occurrit.* 63. *Licetum est quarere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi.*

V. Fusiolem istius materiæ tractationem remitto ad dissertationem de occasione proxima, propinqua, & remota; quare paucis nunc ab eadem me expediam. Quæ sunt graviora, & praxi utiliora, presse indicabo. Incauta plurium Casuistarum scribendi de hac materia ratio fovet illam quam lugemus universalem corruptelam. Damnatas sententias vanis ratiunculis, & distinctiunculis ita extenuant, ut ad nihilum fere eas redigant. Omnes nunc fatentur concubinarijum absolute absolvi non posse; sed proponunt sequentes quæstiunculas.

VI. Quæst. III. *Si concubiniarius promittat se dimissurum concubinam, potest ne, antequam eam dimittat, absolvi?* Resp. P. Mathæus Moya in selectis *Tom. I. disp. vii. tract. iii.* Hozes in expositione *propositæ. 61.* ab Innocentio XI. proscripse, docent, semel, & bis, secus ter, absolvendum concubinarijum promittentem se dimissurum concubinam. Idem docet Antonius a Spiritu sancto in *Director. Confess. tract. v. disp. iii. sect. i. num. 14.*

VII. PP. Salmanticenses distinguunt concubinarijum publicum a privato *tract. xxvi. cap. ii. punct. 2. §. i. n. 32.* & seq. Primum numquam absolvendum docent; neque secundum communiter loquendo, donec concubinam dimiserit. At in aliquo raro casu hunc secundum absolvendum pro prima vice defendunt: ut si concubiniarius lacrymas funderet, contritionem magnam concepisset ex alicuius concionis auditione, & alia similia signa præferret, vi quorum Confessarius prudens iudicium efformare posset de firmo, ac constanti proposito eiiciendi concubinam. Quia (inquit num. 34.) *licet communiter concubinario non sit credendum; tamen, si est aliqua nobilis persona ex his quæ potius mortem quam fractionem fidei data eligunt, & alias concurrant aliæ circumstantiæ ex supra*

relatis, temerarium esset illi non credere: quia his circumstantiis munitus, est fortior ad expellendam concubinam quam antea erat; maxime cum similem personam non lateat, quod si fide promittit, nova peccata facit, sacrilege confitendo, & communicando. Ergo in his circumstantiis potest pro prima tantum vice concubinariis absolvi, si promittat concubinam statim dimissurum, aut ulterius ad eam non accessurum, quando foris habet.

VII. Moyse, Sanchez, Antonii a Spiritu sancto verba transcribere nolui, quod notæ laxitatis fautores sint, potissimum duo primi, qui propterea proscripsi sunt. Verba Salmanticensium rescribere sincere placuit, quia Theologos istos in re morali, & potissimum in scholastica Theologia, magni facio, tum ob doctrinæ integritatem, tum ob obsequium quo S. Thomæ doctrinam colunt, eamque erudite, & perdocte propugnant. Idcirco non exiguæ Theologi isti auctoritatis iure ac merito sunt: atque adeo, si quid laxius docerent, eorum auctoritas promovendæ laxitati inferviret. Porro, salvo semper erga perdoctos viros obsequio, officioque, laudata eorum opinio, quamquam caute prudenterque exposita, mihi falsa est, & periculi plena ob abusum qui necessario ferme illam consequitur, evidentissima experientia teste.

IX. Confessarii, præfata doctrina imbuti, prima vice communiter concubinariis absolvent. Lacrymulas aut vere prolabentes, aut apparentes in vultu vident concubinariis. Nobilitas, splendor, divitiæ (pauperes enim raro concubinas alunt) & cetera humanitatis præstigia ultra se in animo Confessarii ingerunt, cor emolliunt, mentem inflectunt, doctrinæ rigorem deliniunt, & relata opinionis auctoritate adiecta, absolutionis beneficium facillime obtinent concubinariis. Absolutione obrenta, post annum adeunt quempiam alium Confessarium, & præfatis lenociniis similiter absolutionem percipiunt. Et en inundantis laxitatis scaturiginem: quam certum est a præfatis Theologis nec intendi, nec prævideri; sed experientia testis est eam quoquo versus grassari. Nec dicas, hæc ex Confessarii imperitia, secus ex doctrina proficisci: quoniam repono ego, ex utroque certissime derivari.

X. Quare recitata sententia non modo periculi plena est ob abusum qui eam communiter in praxi consequitur, sed etiam falsa mihi est. Duæ sunt rationes quibus eam fulciunt laudati Theologi. Altera est nobilitas personæ, quæ morem potius subiret

quam oppignoratam violaret fidem. Mirum est hanc potuisse a doctissimis viris obtrudi rationem. Sint, per me licet, in civili commercio tam firmæ fidelitatis concubinariis aliqui. At quomodo in æternæ salutis negotio illorum constans, & firma fidelitas allegari valet? Nonne concubinariis sunt? Ergo oppignorata in baptisate solemniter fidei fractores. Quid quod nemo repente fit concubinariis; sed communiter post centenas sponsonum Deo factarum violationes, in terribilium vitium prolabantur concubinatus? Quare, tametsi in mundanis negotiis ob plures humanos respectus ob ipam, & timorem rerum terrenarum, soliti essent fidelitatem in promissis fervare; adhuc tamen nullius fidelitatis in animæ negotio habendi forent, eo ipso quod sint concubinariis. Altera ratio non minus futilis est. Utrique eiusmodi nobilem concubinariis non latet, novum se scelus committere, si fide promittat; quin paucos Christianos id latet. Sed animadvertendum, concubinariis communiter existimare, se sincere, non fide promittere. Verum hic scopulus latitat. Hæc sinceræ promissionis apparentia ea est quæ tum Confessarios, tum concubinariis, & omnes in occasione peritentes decipit. Reputent concubinariis se sincere promittere, iurent etiam se habere propositum firmum eiciendi concubinam. Hæc sincera voluntate se affectos existimant re ipsa. Et his vult decipiuntur miseri Confessarii. Hæc sinceritas, obtenta absolutione, continuo ad aspectum concubinæ evanescit. Nec opponas, valide absolutionem impertiri, quoties peccator, dum confitetur, sincere dolere de peccatis. Verum habet. Sed id quod nego, est, Confessarium posse prudens formare iudicium, concubinariis sincere dolere, nisi prius concubinam expulerit. At Confessarius nequit pœnitentis intimos cordis recessus pervadere; sed ex solis externis indiciiis interiorum debet animi dolorem percipere. Sed, inquam ego, tum apparent vera doloris signa, & prudenter reputari potest cor contritum, cum proxima ablata fuerit peccandi occasio; secus, si deliberate peccandi fomenta retineantur.

XI. Quæst. IV. *Absolvendus ne est, ut contendit P. Viva, prima, & secunda vice qui persistit in occasione proxima, antequam eam dimittat?* Resp. P. Dominicus Viva in sua *trutina in prop.* 41. Alexandri VII. n. 16. hanc questionem proponit sub his terminis. „Dubitatur hic, an possit absolvi, qui in occasione peccandi proxima versatus

est,

est, antequam illam tollat, præsertim si in alia confessione id promissit, & deinde non stetit promissis? Nonnulli putant absolvi non posse extra casum necessitatis... Communius tamen cum Suarez, Tabiena, & aliis censent, posse huiusmodi pœnitentem absolvi semel, ac iterum, si apparent hic & nunc vera signa doloris, & propositi efficacis tollendi statim occasionem proximam. Ratio cur videatur posse prima, & secunda vice absolvi, est, quia potuit pœnitens aut immediate ante, aut audiendo concionem, aut audiendo ipsius Confessarii admonitiones, excitari ad verum & efficacem propositum non peccandi; in quo casu est sufficienter dispositus. Sic passim absolventur pœnitentes per hoc quod proponant restituere; quamvis ante confessionem non restituerint, prout poterant... Neque ex propositione illa 61. Innocentii XI. eruitur, quod absolvi non possit. Nam qui proponit occasionem statim tollere, non potest dici, quod illam velit de presenti.

XII. Hæc P. Viva doctrina, ut mea præfert opinio, salvo semper erga doctum piumque virum officio, omnium laxitatum origo est, & invalidarum absolutionum radix. Comprehendit duo vitiis genera, luxurie nempe, & iniustitiæ, quæ sunt duo scopuli, ad quos maior Christianorum pars allidit, & naufragio perit. Ut probet absolvendos libidinios, in occasione luto hærentes, exemplum affert debitorum, qui passim absolventur per hoc quod proponant restituere, quamvis ante confessionem non restituerint, prout poterant. Næ egregium rationis momentum. Absolventur passim debitores, antequam, cum possint, satisfaciant. Quid hinc? Ergo absolvendi pariter qui in occasione peccandi proxima versantur, antequam ipsam auferant? Ergo etiam concubinariis priusquam concubinam expellant? Sacrilege absolventur primi. Ergo & secundi. Lugent miseri artifices, mercatoresque, qui debitorum solutionem allequi nequeunt. Scandalum patiuntur, quod debitores immanes in Paschate quotannis confiteantur, absolvanturque nulla debitorum satisfactione peracta. Quenam tot sacrilegiorum, atque scandalorum causa? Malitia utique debitorum. Sed hanc debitorum pravitatem fovent Confessarii, iisdem absolutionis beneficium impartientes. Et Casuistæ opinionum laxitate prævaricatores ministerii Confessarios efficiunt. Multis opus haud est ut quam sit periculi, & laxitatis plena doctrina P. Viva, palam fiat.

XIII. Damnata ab Innocentio XI. propositio 61. hæc est. *Potest aliquando absolvi qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest, & non vult omittere, quin immo directe, & ex proposito querit, cum se ingerit.* Damnata thesibus non absolute absolvendum peccatorem proxima irretitum occasione asserit; sed aliquando, videlicet aliqua vice. Ergo iuxta doctrinam Ecclesiænumquam absolvendus est, nisi prius dimittat, si possit, occasionem. Quæ subdit P. Viva, in examen veniant. *Qui proponit occasionem statim tollere, non potest dici quod illam velit de presenti.* Peregrege. Nullus est inter Catholicos adeo scelestus qui dum confitetur, velit de presenti occasionem, & peccatum, quod confitetur. Detestatur utique de presenti. At imposterum illud vellicet convincitur, cum occasionem ad illud impellentem dimittere recusat. Numquid, antequam damnaretur propositio, quisquam docuit absolvendum peccatorem qui de presenti occasionem peccandi vellet? *Qui proponit occasionem statim tollere, non potest dici quod illam velit de presenti.* Immo contra. Qui occasionem illico, cum possit, non dimittit, prudentissime dici debet, quod illam velit & de presenti & de futuro. Hæc est præsumptio quam quisque prudens formare debet. Sed, ut magis pateat quam perniciofa sit hæc recensita interpretatio, notandum est, nihil magis adversari Ecclesiæ definitioni, quam asserere, absolvi posse peccatorem, antequam ab occasione recedat. P. Viva inquit: Potuit pœnitens aut audiendo concionem, aut Confessarii admonitionem excitare in se efficacem propositum non peccandi, & dolorem de peccato præterito. Nemo negat hoc possibile esse. At numquid possibilitas, ut sic loquar, regula est prudentis iudicii? Soli Deo cor hominis patet. Pœnitens ipse non valet dignoscere sui propositi, & doloris sinceritatem. Frequentissime mentitur iniquitas sibi. Deformitas ac turpitudine peccati, æterna supplicia peccato divinitus constituta, cum peccatoris menti occurrunt, lacrymas aliquas extorquent. Verum, nisi peccator præcidat manum, eruatque oculos, idest nisi occasionem relabendi auferat, præfata signa fallacia esse arguuntur. Quapropter Ecclesia definivit, non esse absolutionem impertiendam, nisi occasione submota. Quid ergo obtundis: Potest pœnitens sincere proponere emendationem: potest dolere de culpa; atque adeo est capax absolutionis? Nonne hæc erant ratiocinia Theologorum qui damnatam thesibus propo-

gua-

gnabant? Edisserat P. Viva, quas alias ratiunculas excogitaverint, & protulerint illi qui damnatas opiniones docuerunt. Non alias sane præter has quas nunc ille reproducit in medium tamquam recoctam crambem. Quid possit poenitens, soli Deo notum est. Quid hic & nunc te agere conveniat, decernendum. Non esse absolvendum poenitentem, nisi prius, cum possit, occasionem dimittat, Ecclesia docet. Cur? Quia iuxta veræ prudentiæ christianæ regulas iudicatur sincere non detestari peccatum qui peccati illicia non abigit. Sic decernit Romana Sedes. Quid ergo, ut definitionem Ecclesiæ eludas, ad possibiles casus confugis? Quid coram Deo præstare poenitens valeat, ad tuum tribunal non spectat. Tuum iudicium ex iis formari coniecturis debet quæ humanæ subiacent prudentiæ.

XIV. Quæst. V. *An si quis ita stupidus sit, ut ignoret se debere concubinam dimittere, priusquam absolvatur, sit pro prima vice absolvendus?* Resp. Adfirmant Salmanticenses tract. xxvi. cap. II. punct. 2. §. I. num. 40. quia hoc ex ignorantia, inquit, procedit. Hæc opinio nobis falsa apparet. Si enim adeo stupidus est, ut nequeat tam perspicuam veritatem percipere, qualis est obligatio recedendi a proximo peccati periculo; eo ipso minus ceteris capax absolutionis est reputandus. Dissipanda igitur prius foret in isto homine tantæ ignorantie caligo, eiusque mens illustranda cælestis doctrinæ luce, ut in eo excitaretur vera cordis contritio, odiumque peccati. Huc tendant Confessarii curæ, studium, & sollicitudo. Quibus peractis, beneficium absolutionis impertiat.

XV. Quæst. VI. *Quænam ergo regula servanda in absolutione concubinarum, & in occasione proxima extantis?* Resp. Ea servanda adamussim regula est quam Ecclesia præscribit. Numquam, & iterum dico, numquam absolvendus concubinarum est, nisi prius, cum possit, occasionem reapse dimittat. Sola physica, & realis impotentia, ut foret mors ita imminens, aliudque simile impedimentum, efficere posset ut ordo iste non servaretur, & absolutio impertiretur, concubina non amota. Ratio evidens. Cur absolvendus vel unica vice concubinarum qui, cum possit, non dimittit concubinam? Quænam non dimittendi ratio, nisi amor, & affectus, seu desiderium eandem habendi? Falsum, inquit. Quænam ergo? Potest eam dimittere, ut supponimus. Cur ergo eam non dimittit? Quia hic & nunc ex mortis cogitatione,

aut ex concionis auditione, vel ex amici, aut Confessarii ferventi persuasione se contritum experitur, & constans propositum se habere sentit concubinam statim dimittendi post confessionem. Quare, ne opportunam confessionis peragendæ commoditatem amittat, & ut robustior evadat voluntas sacramenti gratia munita, absolvendus videtur, ut postea securius concubinam expellat.

XVI. Hæc, & similia puræ, putæque illusiones sunt, & fuci, quibus & Casuistæ, & Confessarii, & poenitentes decepti sacrilegia multiplicant. Olim diuturna temporis poenitentia probabantur fornicatores, antequam ad sacram mensam admitterentur. Mitior nunc disciplina viget. At videndum, providendumque ne in extremum laxitatis recidat. Porro quænam maior laxitas quam si poenitens, antequam peccandi occasionem abigat, absolvatur? Nec poenitens fidere suis lacrymis, nec Confessarius eisdem fidem adhibere debet. Sed in negotio adeo gravi adamussim Ecclesiæ doctrinæ, quæ dimittendam ante absolutionem concubinam, occasionemque iubet, insistendum. At experientia, inquit, compertum habemus, eiusmodi peccatores, si dimittantur absque absolutione, ut prius concubinam expellant, non reverti ad Confessarium; sed, opportuna illa confitendi communitate neglecta, in luto concubinarum diu multum hærerent. Ergo, subdo ego, experientia compertum est eiusmodi poenitentes re ipsa sincere contritos non esse. Si vere contriti essent, & concubinam pellerent, & ad poenitentiam tribunal redirent. En quomodo argutatio quam obtrudunt Casuistæ pro sacrilegis absolutionibus fucandis, futilem illorum opinandi rationem revincit. Si concubinari absque absolutione dimissi non eiciunt pellicem, evidens est illos non esse sincere contritos. Et idem dicendum de debitoribus qui debita ante absolutionem solvere recusant. Doctrina Casuistarum directe cum evangelica pugnat. Evangelium clamat Matth. v. *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade PRIUS reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Debitorum sanguine mercenariorum, artificum, mercatorum madent. Concubinari suis offendiculis, publicisque scandalis integram civitatem inficiunt, ansam peccandi juvenibus porrigunt. Evangelium Christi PRIUS auferenda offendicula ista iubet. Casuistæ plures contra suis cogitatiunculis nixi oppositum docent. Mor-

Mortis periculum quod obtrudere solent, si absque absolutione dimittantur, dæmonis astutia est. Quid mortis periculum minime timent, dum in peccatorum facibus voluntantur; morte vero subita corripiverentur, dum propriæ conversionis negotium serius tractant? Præstigia sunt hæc adæmone ipso conficta, ut sacrilega, aut inutili sacramentorum frequentia fortius vinculis peccatorum contrictas teneat animas. Tu ergo noli his decipi illusionibus, sed Ecclesiæ præceptum exerce, absolutionem differendo, donec poenitens concubinam, cum possit, expulerit. Sacramenta non humanis affectibus, falsa indulgentia, & fucata misericordia, quæ frequentissime indolis, & mollioris temperamenti, ut dicitur, effectus sunt; sed cælesti prudentia sunt administranda.

XVII. Quæst. VII. *Absolvendus ne est concubinarum, aut concubina, si post separationem mutuo se visitent?* Resp. Præcidendum omnino est quodcumque commercium. Praxis illa qua interdum permittitur, concubinam dimissam inservire ægoranti concubinario, aut concubinarium invisere concubinam caritatis, & temporalis subsidii prætextu, omnino reprobanda est, atque exterminanda. Periculum suapte natura parit hæc reciproca visitatio. Falluntur frequentissime tum Confessarii, tum poenitentes qui nullum periculum reputant, propterea quod aliquo temporis intervallo nullum perpetratum fuerit peccatum. Luxuriæ ignis aliquando videri potest extinctus, cum sit tantum sopitus; vel, etiamsi vere fuerit extinctus, repente iterum per eiusmodi mutua commercia potest accendi. Præterquamquod quænam securitas, si gratia Dei desit? Qua vero ratione a Deo perseverantiæ gratiam se obtenturos sperare isti valent, qui renuntiant se istius mutue visitationis qualicumque gustu in Dei obsequium, & in peccatorum satisfactionem privare? Accedit scandalum, quod tale commercium consequeretur. Penitus ergo atque penitus rescinde quodcumque istius mutue communicationis vinculum. Eorum christianæ benevolentie officia tota sint in mutua precum oblatione ad Deum pro peccatorum remissione.

XVIII. Quæst. VIII. *Absolvendus ne est filiusfamilias qui domi concubinam habet?* Resp. Adfirmant communiter Theologi, dummodo consuetæ exequatur remedia. Hæc porro sunt præteritorum criminum congrua poenitentia, & satisfactio; cautio summa vitandi concubinae familiarem aspectum, & colloquium; firma, & constans voluntas non pec-

candi; iuges preces, ieiunia, librorum piorum lectio, quotidiana novissimorum meditatio plus minusve, prout prudens Confessarius iudicaverit. Curare insuper omni studio debet ut mulier ipsa domo recedat, sicuti recedere teneretur. Docto, ac pio Confessario similes poenitentes opus habent, qui dignoscere valeat, sit ne occasio omnino necessaria, & quæ remedia sint opportuna.

XIX. Advertendum, quod licet Confessarius cogere non valeat, ut domo paterna filius recedat, ob iniuriam quam patriæ potestati eiusmodi fuga inferret; filius tamen, si inutilia remedia omnia experiretur, consulere animæ suæ deberet, etiam fugam arripiendo. Confessarius suo muneri satisfacit, si nullam videns emendationem, absolutionem suspendat. Filius vero, si tantæ fragilitatis existat, ut in conspectu concubinae nequeat se continere, tum abire domo debet. Prius tamen expulsio mulieris tentanda. Paterfamilias, si prudens sit, & vere christianus, facti certior fieri potest, ut spiritali filii ruinæ remedium paret. Hæc omnia exquisitam requirunt prudentiam, non humanam, sed evangelicam, quæ cum primis æternam animæ salutem præ oculis habeat; deinde humanis rebus, quoad fieri potest, & quantum animæ salus permittit, consulat. Frequentissime ordo invertitur, & maior humanarum quam divinarum rerum ratio habetur. Primi Christiani, quos nostræ vitæ exemplaria Deus non sine peculiari providentia constituit, domum, patriam, divitias, & terrena quæque conculcarunt, ut in tuto animæ salutem collocarent. Non severior tunc iustitia divina, non durior lex, non arctior via, non angustior cæli ianua, non difficilior ingressus quam nunc: nec nunc ditior Dei misericordia, aut mitior lex, aut latior via, aut facilior aditus.

XX. Quæst. IX. *Mulier paupercola, quæ aut consanguineo, aut diviti inserviens, illorum efficitur pellex, absolvenda ne est, nisi prius recedat?* Resp. Negans sententia vera est. Ratio obvia. Mulier potest occasionem dimittere si velit. Ergo, si non dimittat, recedatve domo illa, absolutionis capax minime est. Neque commodum, & utilitas quam percipit ex sua servitute, satis est ut persistere possit in proxima illa peccandi occasione. Ergo alios dominos quærere cogitur, ut vitæ sustentationem absque æternæ salutis dispendio lucrari valeat. Quid, si scandalum, & infamia gravis ex recessu contingerent? Hic est vitiosissimus diaboli laqueus, quo animas capit, & suspensas in patibulo pellicatus tenet,

net. Paucis rem expedito. Si scandalum, & infamia reapse discessum consequerentur; tum remedia quæ pro filiisfamilias præscripta sunt, exequenda iubeantur. Si hæc inutilia sint, recedendum omnino erit. Vix excogitabilis casus est in quo recedere mulier nequeat absque scandalo, & infamia. Innumeri erunt prætextus sine scandalo abeundi, quando sincere & ex animi sententia mulier animæ salutis prospicere velit. Quare fere semper hoc quod obruditur, scandalum commentitium est, infamia chimærica.

XXI. Multo minus absolvendus est concubinaris, qui domum concubinæ dimissæ ingreditur ad alendos filios ex eadem susceptos; quando ex tali ingressu novæ fornicationes cum eadem sequantur. Voluntaria quippe occasio est; cum alterius personæ auxilio alimenta filii præstari possint.

XXII. Quæst. X. *Absolvendi ne sunt qui exercent artes honestas, & Reipublicæ necessarias, sunt in occasione proxima peccandi?* Resp. Adfirmant communiter Theologi recentiores. Salmanticenses tract. xxvi. cap. 11. punct. 2. §. 2. num. 46. & seq. ubi citant Catetanum, Suarez, Candidum, Lopez, Graffium, Antonium a Spiritu sancto, aliosque. Quoniam ars cum de se licita sit, non est suapte natura occasio peccandi. Ergo, quoties eiusmodi artifices exequuntur remedia quæ a prudenti Confessario præscribi solent, absolvendi sunt.

XXIII. Rem paucis expedito. Utique cogendi non sunt ad officium deserendum qui artes omnino licitas, puta medicam, chirurgicam, similesque profitentes ob illarum exercitium in occasione proxima peccandi versantur, si remediorum usu peccatis abstineant. At quid, si remedia inutilia sint? Nec tunc, inquiunt adversarii, cogendi sunt ut artes honestas deserant. Bene habet. At numquid absolvendi, si nulla sit emendatio? Hic aqua hæret. Dico itaque, si salubrium remediorum usu a peccatis se temperent eiusmodi artifices, sunt absolvendi. Si vero remedia nihil prosint, suspendenda absolutio est. Ipsi artifices, dum experiuntur artes suas sibi esse occasiones proximas prolabendi, tenentur easdem dimittere, quoties alia via a peccatis quæ ob earumdem exercitium perpetrant, liberari nequeunt. Quare, dum dicunt adversarii, non posse Confessarium cogere hos artifices ad deserendas artes honestas, reponendum est, neque artifices cogere posse Confessarium ad impertiendam absolutionem. In his casibus alterutrum artifices præstare de-

bent: aut severa pœnitentia, ieiuniorum, sacramentorum, precum frequentia, assidua laborum sacrorum lectio, aliorumque remediorum usu subigere appetitiones suas, carnem domare, concupiscentiam cohibere, ut a culpis abstineant; aut, si hæc omnia inepta fuerint, artes ipsas deserere, quoties eadem causa proxima peccandi sint. Prudentia opus est. Si relapsus in peccata sit, non artis, sed fragilitatis causa; si non sit frequens; si pœnitens sincere utatur remediis præscriptis: securior in similibus casibus regula hæc est, ut Confessarius disponat pœnitentem ad absolutionem. Si experientia deprehendat medicinam prodesse, tunc ad sacramenta frequentanda inducat eiusmodi pœnitentes. Si contra deprehendat illos ex sacramentorum frequentia proficere nihil, tum a sacramentis eosdem arceat.

XXIV. Quæst. XI. *Absolvenda ne hospita est quæ, quoties excipit hospites, rem cum ista dem habet?* Resp. Adfirmant Salmanticenses tract. xxvi. cap. 11. punct. 2. §. 2. num. 49. Quia, inquiunt, eiusmodi hospita habent diverforia conducta, carentque alio vivendi modo, & nequeunt sine magno incommodo hospites recipere. Proponere tamen hospita firmiter debet se numquam cum ullo hospite solo in aliquo cubiculo collocaturam, aut cum eodem ibidem commoraturam. *Citant pro hac opinione Trullenchum, Navarrus, Thomam Hurtadum, Antonium a Spiritu sancto, aliosque.*

XXV. Laxa & falsa mihi est sententia isthæc. Hospitum accessus sunt hospita occasio proxima, aut contra ipsa est hospitibus causa peccandi proxima. Qua ergo ratione absolvi potest, nisi prius occasionem removeat, hospites illos excludendo qui sibi sint peccandi occasio? Quod si hospites indiscriminatim sint fornicandi, aut adulterandi occasio; tum caupona dimittenda, aut a peccato abstinendum. Sententia certa videtur. Incommodum, & detrimentum temporaneum, quod hospita pateretur, debet sibi imputare. Ab eius voluntate pendet emendatio, si caelestibus uti pharmacis velit, suasque appetitiones cohibere. Nullo ergo modo audiendi sunt Theologi illi qui absolvendam hospitam talem asserunt ob detrimentum quod ex caupona dimissione perciperet. *Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, anime vero sue detrimentum patiat?* Matth. xvi.

XXVI. Oppido minus audiendus est Thomas Hurtado in hac materia laxissimus, qui

docet, absolvendam esse hospitam, quæ ancillas in caupona retinet malæ famæ, quæque advenientes hospites ad meretricandum sollicitant. Tam hospita quæ ancillas eiusmodi non expellit, quam ancillæ ipsæ arcendæ omnino sunt a sacramentis, donec, occasione reapse dimissa, redeant ad meliorem frugem. Detrimentum autem temporale quod ex eiectione ancillarum hospita patitur, inapte obruditur ad excusandam hospitam, ut ex iis quæ dicta sunt, patet. Plures alias laxissimas opiniones confutabo dissertatione sequenti.

CAPUT VIII.

De pœnis latis in concubinaris laicos, & Clericos.

I. Pellicatus crimen est utriusque fori, ecclesiastici, & sæcularis. Quapropter ab utroque puniri iudice potest. Concilium Tridentinum sess. xxiv. cap. viii. de reform. matr. decernit, concubinaris, si ter admoniti concubinas non eiecerint, excommunicatione plectendos esse. Quod si in concubinato per annum, censuris neglectis, permanserint, contra eos ab Ordinario severe pro qualitate criminis procedendum iubet.

II. Severiores sunt pœnæ in Clericos concubinaris constitutæ, quarum principales sunt depositio, aut suspensio ab officio. Si post trinam admonitionem Clericus concubinaris non respiciat, potest sæculari potestati ab Episcopo tradi, ut colligitur ex cap. Presbyter dist. xvi. Ipso iure excommunicatus est, ut patet ex Clementina 1. de consang. & affinit. Verum, vetulitæ canonibus missis, recensendæ sunt pœnæ latæ in Concilio Tridentino sess. xxv. cap. xiv. de reform. Prohibet sancta Synodus quibuscumque Clericis ne concubinas, aut alias mulieres, de quibus possit haberi suspicio, in domo, vel extra detinere, aut cum illis ullam consuetudinem habere audeant: alioquin pœnis, sacris canonibus, vel statutis Ecclesiarum impositis puniantur. Quod si a superioribus moniti ab eis non se abstinerint, tertia parte fructuum, obventionum, ac proventuum beneficiorum suorum quoruncumque, & pensionum ipso facto sint privati: quæ fabrica Ecclesiæ, aut alteri loco applicentur. Si vero in delicto eodem cum eadem, vel cum alia femina perseverantes, secunda monitioni adhuc non paruerint; non tantum fructus omnes, ac proventus suorum beneficiorum, & pensiones eo ipso amittant, qui prædictis locis applicentur, sed et-

iam a beneficiorum suorum administratione, quoad Ordinarius, etiam uti Sedis apostolica delegatus, arbitrabitur, suspendantur. Et, si ita suspensi, nihilominus eas non expellunt, aut cum iis etiam versentur, tunc beneficiis, portionibus, ac officiis, & pensionibus quibuscumque ecclesiasticis perpetuo priventur, atque inhabiles, ac indigni quibuscumque honoribus, dignitatibus, beneficiis, ac officiis in posterum reddantur; donec post manifestam vitæ emendationem ab eorum superioribus cum iis ex causa visum fuerit dispensandum. Sed si, postquam eas semel dimiserint, intermissum consortium repetere, aut alias huiusmodi scandalosas mulieres sibi adiungere ausi fuerint; præter dictas pœnas, excommunicationis gladio plectantur. Nec quævis appellatio, aut exemptio prædictam executionem impediatur. Clerici vero beneficia ecclesiastica, aut pensiones non habentes, iuxta delicti, & contumaciæ perseverantiam, & qualitatem, ab ipso Episcopo carceris pœna, suspensione ab ordine, aliisve modis, iuxta sacros canones, puniantur. Episcopi quoque (quod absit) si ab huiusmodi crimine non abstinerint, & a Synodo provinciali admoniti, se non emendaverint; ipso facto sint suspensi: & si perseveraverint, etiam ad sanctissimum Romanum Pontificem ab eadem Synodo deferantur, qui pro qualitate culpe etiam per privationem, si opus fuerit, in eos animadvertat.

III. Quæst. I. Clericus qui semel cum muliere fornicatur, amittit ne beneficii fructus? Resp. Adfirmat Navarrus Tom. 1. consil. de cohabit. Cleric. & mulier. consil. 1. dummodo post superioris admonitionem, constiterit de fornicatione commissa. Huic sententiæ adhæret Sayrus in Clavi Regia Lib. viii. cap. 11.

IV. Opposita sententia probabilior videtur. Quoniam tam vetuli canones, quam Concilium Tridentinum loquuntur de Clericis concubinariis, seu consuetudine luxuriæ, & fornicationis irretitis. Porro qui semel fornicatur, & post superioris admonitionem, consuetudinem non habet fornicandi, concubinaris dici nequit. Ergo ob unicam fornicationem fructibus beneficii privandus non est.

V. Quæst. II. Quos nomine Clericorum comprehendat Concilium in suo decreto? Resp. Communis sententia est, comprehendendi omnes Clericos, etiam non insignitos ordine sacro. Ratio evidens est: quia id conceptis verbis docet Concilium ipsum Tridentinum: Prohibet sancta Synodus quibuscumque Clericis: quæ

quæ sane clausula omnes Clericos comprehendit, qui divino cultui sint addicti.

VI. Quæst. III. *Inertia parte fructuum, qua iuxta Tridentinum privandi sunt Clerici concubinariis, comprehenduntur ne etiam quotidiana distributiones?* Resp. Probabilior mihi est sententia adfirmans. Quia distributiones quotidianæ sunt revera beneficii proven-

tus. Ergo si tertia pars proventuum beneficii amittenda est, necessario consequitur in hac parte comprehendendi etiam fructus distributionum quotidianarum. Hanc sententiam defendit Navarrus *Lib. V. Consilior. de verb. signif. consil. 6. Ledesma II. Part. tract. xxvii. cap. xxxviii. conclus. 1. diff. 2.* Barbosa in *cap. xiv. Trident. Concil. & alii plures.*

DISSERTATIO II.

DE MERETRICIO, MULIERUM ASPECTU, CHOREIS, TACTIBUS, ALIISQUE HUIUS MODI.

CAPUT I.

De meretricum permissione.

I. **P**erdifficilem quæstionem, quam in utramque partem Doctores versant, exposui *Tom. II. diss. de scandalo*, & utriusque sententiæ argumenta in medium attuli, parum de decisione sollicitus, quod nulla fere subsit profectus fiducia. Ubi consuetudo inveteravit meretricium permittendi, vix consipi spes ulla valet ut auferatur. Tamen quia nunc argumentum de meretricibus tracto, operæ pretium existimavi pauca hic quoque alio sub aspectu adicere, ut controversia pleno in lumine collocetur.

II. *Meretrix* est, ut communi fertur definitione, *cuius venalis est turpitude*, seu quæ multorum libidini patet. Quare mulier quæ uni, aut alteri tantum corporis sui copiam facit, fornicaria est; sed meretrix proprie non dicitur. Communior itaque sententia docet, illam vere appellari meretricem quæ pluribus quam duobus se prostituit, sive quæstus, sive libidinis, aut amoris gratia. Id convenit penes omnes, minora permittenda mala, ut graviora impediatur. Eo ergo recidit quæstio, utrum publica meretricum permissione graviora impediatur flagitia.

III. Adfirmat prima sententia, hisque argumentis innititur. *D. Augustinus Lib. II. de ordine cap. iv. Quid sordidius, quid inanimus decoris, & turpitudinis plenius meretricibus, lenonibus, ceterisque hoc genus pestibus dici potest? Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus. Constitue matronarum loco, labe ac dedecore debonestata-*

veris. Eiusdem sententiæ est D. Thomas 2. 2. quæst. x. art. 11. Sic ergo & in regimine humano illi qui præsumunt, recte aliqua mala tolerant, ne aliqua bona impediatur, vel etiam ne aliqua mala peiora incurrantur; sicut Augustinus dicit in Lib. de ordine. Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus. Hanc eandem sententiam latius explicat *D. Thomas opusc. xx. de regim. Princip. Lib. IV. cap. xiv.* Augustinus dicit, quod hoc facit meretrix in mundo quod bestina in navi, vel cloaca in palatio. Tolle cloacam, & repleas foetore palatium. Tolle meretrices de mundo, & replebis ipsum sordomia. Propter quam causam idem Augustinus ait in *XIII. Lib. de civ. Dei*, quod terræna civitas usum scortorum licitam turpitudinem fecit.

IV. Ratio unica qua hæc sententia fulcitur, eiusmodi est. Licita est minoris mali permissio, ut maiora mala vitentur. Meretricii permissio impedit graviora flagitia, nempe adulteria, stupra, sodomiam, molliem, idque genus similia, quæ certo grassarentur, meretricibus sublatis. Ergo expedit meretrices permittere. Secunda propositio ex humanæ naturæ corruptione colligitur. Nam, ut habetur *Gen. vi. omnis caro corruperat viam suam super terram.* Porro quo magis natura tendit in finem suum, eo corruptior, & ad scelera pronior evadit; quemadmodum rivulus ex longiori a fonte recessu turbulentiore fit. Homines innumeri libidinis æstu ardent; paucique tanta sunt virtute præditi, ut has extinguere flammæ valeant. Castitas quippe donum peculiare Dei est, adeo rarum, ut, experientia teste, in paucissimis reperiat. Ad-

Admissa igitur hypothese quod, attenta naturæ pravitate, homines nolint concupiscentiam cohibere, & luxuriæ impetus comprimere, minus malum est quod fornicatione cum meretricibus impurus ignis extingatur, quam adulteriis, stupris, & vitiis contra naturam. Potestas humana divinæ potestatis refert imaginem. Si Deus ipse, qui omnia mala impedire posset, multa permittit peccata; quidni tolerare eadem poterit potestas creata?

V. Alteram sententiam propugnant Navarrus in *Manuali cap. xvii. num. 195.* Ioannes Mariana *Lib. de spectac. cap. xvi.* Lorinus in *Deuter. cap. xiii. vers. 17.* Gutierrez in *can. 99. Lib. II. cap. vii. n. 29.* Claudius Sponcæus *Lib. III. de contin. cap. iv.* Riccius *tract. de person. quæ in statu reprobo versantur Lib. II. cap. vi.* Cornelius a Lapide in hanc propendit sententiam *cap. xix. in Ecclesiastici vers. 3.* ubi sequentia refert argumenta.

VI. Deus populo Israelitico meretrices prohibuit. *Deuter. xxiii. vers. 17. Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel.* Idque reipso observatum fuisse, testatur Origenes *Lib. IV. contra Celsum. Nulla fuisse meretrices inventis pestes in eorum Republica.* Philo testatur *Lib. I. de special. leg. capitale crimen fuisse apud Iudæos corpore quæstum facere.* Idemque adfirmat Clemens *Lib. III. Strom.* Quanto ergo severius expelli meretrices debent a Republica christiana, cuius sanctitas excellentior est sanctitate Reipublicæ Iudaicæ?

VII. S. Hieronymus ad Oceanum inquit: *Cæsarem, non Christum, Papinianum, non Paulum viris impudicitie frenâ laxare, & lupanaria permittere.* Lactantius *Lib. VI. cap. xxiii.* lupanaria a demone inventa docet: *Ac, ne quis pœnarum metu abstineret alieno, lupanaria quoque constituit, & pudorem infelicium mulierum publicavit, ut ludibrio haberet tam eos qui faciunt, quam quas pati necesse est.* *D. Augustinus* in opere *de Civ. Dei*, quod sapientior factus composuit, *Lib. XIV. cap. xviii.* videtur lupanaria improbare: *Verum etiam in usu scortorum, quam terrena civitas licitam turpitudinem fecit, quamvis id agatur quod eius civitatis nulla lex vindicat &c.* Terrena, inquit, civitas, idest malorum societas, secus bonorum, scorta permittit, seu licitam permissionem facit. Non enim de licito coitu, seu fornicatione loquitur: quoniam nec Romani fornicationem licitam agnoscebant. Lupanaria ergo a terrena, secus a christiana civitate permitti asserit.

VIII. Accedit sanctorum virorum exempla. Nam S. Ludovicus ex universa Gallia expelli meretrices præcepit, ut refert Æmilius *Lib. VII.* Philippus IV. Rex Hispaniarum ex tota Hispania publica lege meretrices eiecit.

IX. Citata *dissert.* sancti Pii V. Pontificis summi factum narravimus celeberrimum; qui non Roma modo, verum etiam omni statu ecclesiastico excedere intra quindecim dies meretrices omnes iussit, paucis Romæ manere permisis, eisque in loco separato, & remoto conclusis, severo interdicto, ne per urbem sive diu, sive noctu discurrerent, fascello insuper eidem erecto, in quo concionem audirent. Et revera, si ex qualibet urbe christiana exulare deberent meretrices; quanto magis ab urbe illa sancta, Apostolorum Petri & Pauli, & innumerabilium Martyrum sanguine consecrata, quæque est sanctissimæ religionis nostræ sedes, & caput, abesse decet? Si ex universa urbe qui coniugii vinculo, & sacro castitatis voto devincti sunt, excipiantur, quorum intuitu nemo dixerit lupanaria permitti licite posse; quæ & quanta gens superest ob quam permitti meretrices Romæ debeant?

X. Verum rationes afferendæ, quæ evincunt nullibi permittendas meretrices esse. Et primo adversæ sententiæ unicum fundamentum consistere minime videtur. Permittenda esse minora, ut graviora vitentur mala, nemo est qui inficietur. Verum, quod meretricium publicum idoneum sit gravioribus vitandis flagitiis, hoc est quod nec percipi, nec ulla suaderi ratione valet. Omnes docent, ignem libidinis libidine non extingui, sed contra magis accendi. Idque verum habet in quolibet vitio, nedum in luxuria. Numquid avaritiæ sitis pecuniarum usu, aut ambitio luxus, & fastus accessione sedatur? Insuper hoc peculiare luxuriæ est quod abstinentia, & occasionum fuga reprimatur. Quo frequentius coitur, eo voracior, robustiorque libido fervet. Idque omnium fornicatorum experimento constat. Hi quippe semel hac pice inquinati, undique impuras exhalant flammæ quas ut aliquo modo restinguant, veluti furentes fues in luto volutantur, & ex uno in aliud se immergunt cœnum. Quo abundantius lurulentas bibunt aquas, eo ardentiore cruciantur siti. Novas adeunt cisternas, ut sitim expleant. Nullibi tamen refrigerium comperunt; sed ubique ardor, ubique furor, & insania. Et quemadmodum helluonibus insipidæ sunt communes dapes; ita hæc libidinis, & scortationum mancipia, luxu-

luxuriam omni ex parte crepantia, fastidiant coitus a natura institutos, fornicationem simplicem nauseant; adeoque varios se poluendi modos, concubitus monstrosos, horrendosque exercent, & femineorum amplexuum pertasi, in masculos furunt, atque velut equi, & muli, quibus non est intellectus, ea perperant sine pudore ullo, quæ scribere valde pudet. Hæc omnia exprimit Salomon Prov. xxx. v. 15. *Sanguisuga dua sunt filia, dicentes: Affer, affer. Tria sunt insaturabilia, & quartum, quod nunquam dicit, Sufficit. Infernus, & os vulvæ, & terra, que non saturatur aqua: ignis vero nunquam dicit, Sufficit.* Falsum ergo est, fornicationum frequentia, & scortorum contubernio maiora vitari mala, vel in ipsis qui luxuria ardent.

XI. Quid porro quod lupanaria sunt innocentium iuvenum laquei? Quandoquidem non modo meretrices causa non sunt ut lue libidinis inquinati a peccatis contra naturam abstineant; sed ipsæ insuper pestem in sanam iuventutem effundunt. Quot iuvenes lupanarium occasione pereunt corpore, & anima? Comparentur iuvenes civitatum a quibus exulant meretrices, cum iuvenibus civitatum quæ lupanaria permittunt. Continentiores sane illi quam isti. Rariora sunt adulteria, supra, incestus, mollities ibi unde absunt, quam ibi ubi degunt meretrices. Id experientia locupletissima compertum est.

XII. Accedit lupanaria publica vili popello, gentique plebeia inservire. Divites, nobilesque, ut corporis sanitati consulant, honestas, & uxoratas quarunt. Ad summum cum meretricibus mollitiei flagitia perperant. Accensa vero ex meretricibus commercio libidinis flamma pascua selectiora pervadere student. Amisso cum meretricibus pudore, fronteque fracta, infruntiores fiunt iuvenes, & ad expugnandam honestarum mulierum castitatem audaciores, sagacioresque.

XIII. Tantum abest præterea meretricum permissione factam tectam custodiri puellarum, nuptiarumque castitatem, ut ipsæ meretrices honestarum mulierum castitati insidiantur. Flore siquidem iuventutis in lupanari transacto, ad senectutem vergentes, lenæ fiunt, & proxenetæ, ut puellas, & uxores pervertant. Amatorias epistolas deferunt, impurum amoris commercium fovent, flammam concitant, igniculos accendunt ex utraque parte. *Accenditur*, inquit alicubi Hieronymus, *ignis luxurie flaru folium, idest suggestionem veterarum, que sunt sufflatorium diaboli, ad accendendum ignem luxurie.*

XIV. Tandem lupanaria bono publico, nempe humanæ propagationi, infesta sunt. Gravissima sunt matrimonii onera. Si iuvenes habeant meretrices, quibuscumque concupiscentiam expleant, a matrimonio ineundo abstinebunt, illud veluti fastidientes; aut tandem illud contrahent, postquam spiritus, robur, & sanitatem ipsam cum meretricibus insumpserunt. Utinam istorum omnium experientia deesset, sicut reapse communiter deest iis in urbibus a quibus exulant meretrices.

XV. Sed multa paucis complectamur. Nulla civitas est, nulla hominum simul & mulierum congregatio sine castitatis læsione, humanæ naturæ infirmitate spectata. Sine meretrices, vel absint a civitatibus, fornicationes, adulteria, mollities, sodomia ubique grassantur. Illud serio perpendendum, lupanarium publica permissio augeat an minuat flagitia hæc. Augeri ex tali permissione, & rationum momenta, & certissima experientia evincunt. Istius controversiæ decisio potissimum ab experientia pendet. Hæc porro evidenter adversari videtur meretricum permissioni. Nam exploratum est continentiores esse civitates illas quæ meretricibus carent. Novi ipsæ civitates meretricibus vacuas, quarum iuvenes plerumque celi, in quibus matrimonii iura sine violata fidei servata. Invectis scortis, luxuriæ vitus patet, ut quoquo versus grassetur: una stupra, sacrilegia, adulteria, & inordinati concubitus plurimi. Meretrices ad irritandam, provocandamque libidinem cum honestis feminis exercendam deserviunt: nefandæ pollutiones, sodomia, & horrenda scelera in lupanariis perperantur.

XVI. Quid ergo inferendum? Procul arceas meretrices? Utinam id sperari prouiderent possent. Illud saltem præstare sub gravissima culpa civitatum magistratus debent, ut meretrices, quas ipsi prudenter permitteudas iudicant ad maiora scelera præcavenda, in locis a populi frequentia seiunctis veluti conclusæ maneant. Tenentur severissime prohibere ne sive diu, sive noctu lupæ istæ plateas, loca publica, tabernaculæque adeant ad capiendas animas. Tenentur severe punire quas effrontes interdicti violatrices invenerint. Hoc & Dei honor, & religionis decus, & publicum civitatis bonum, & propria iuventutis salus animæ corporisque deposcit.

XVII. Adversæ sententiæ argumenta quanti sint ponderis, quisque percipere facile valet. Potissimum fundamentum maiora evitandi

tandi mala ex iis quæ dicta sunt, constat quam sit solidum.

XVIII. Auctoritas Augustini, & Thomæ facessere negotium possent. At observandum est, obiter Augustinum laudato *Lib. de Ordine* de meretricum permissione loqui, & quod caput est, ibi non explicare, an in civitatibus paganorum, vel Christianorum permittendæ meretrices sint. Forasse minus malum meretricum permissio erit apud Ethnicos, fidei lumine, sacramentorum remediis, aliisque optimis ad recte vivendum subsidiis destitutos. At oppositum docere videtur Augustinus *Lib. XIV. de civ. Dei cap. xviii.* de civitatibus Christianorum, quæ civitates cælestes sunt, Hierusalem cælestem referentes. Civitates autem Ethnicorum, aut malorum societates terrenas vocat. Porro terrenis civitatibus meretricum permissionem expedire asserit; secus civitatibus christianis, quarum incolæ sunt gens sancta, regale sacerdotium, genus electum, filii Altissimi, sanctitate baptismatis ad divinum ordinem evecti, saluberrimis prædiis gratiæ divini, sacramentorumque muniti, roborati adversus concupiscentiæ impetus. D. Thomas auctoritatem refert Augustini obiter, & alium agens in *Summa. Liber vero IV. de reg. Princ. non est D. Thomæ*; adeoque auctoritas ex illo adducta nullius ponderis est. Accedit hanc causam totam ab experientia pendere. Si minus malum est lupanarium permissio, licite meretrices permitti possunt; secus, si maiora sequantur scelera. Hoc penes omnes inconcussum est. Accidere autem potest aliqua in civitate minus malum esse, secus in aliis. Communiter tamen graviorum scelerum causam esse meretrices, allata argumenta probant. Et D. Thomas pluribus in locis ostendit, libidinem libidine non vinci, sed fuga, & abstinentia.

XIX. Quæres: *Licetum ne est e meretricibus tributum ob meretricium solvendum exigere?* Resp. Opus hæud est multis ad ostendendam istius tributi pravitatem, quoniam suapte natura horrorem ingerit. Scriptura sacra eiusmodi vectigal, ut scelus turpillimum, detestatur. Deut. xxiii. vers. 18. *Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium carnis in domo Domini Dei tui, quidquid est illud quod voveris: quia abominatio est utrumque apud Dominum Deum tuum.* Propheta Michæas hoc idem tributum improbat cap. i. vers. 7. *Et omnia sculptilia eius concidentur, & omnes mercedes eius comburentur igne, & omnia idola eius ponam in perditionem: quia de mer-*
Conc. Theol. Tom. IV.

cedibus meretricis congregata sunt, & usque ad mercedem meretricis revertentur. Scandali ingentis plenum esset eiusmodi tributum ex iniquo meretricio collectum. Occasio quippe suspicandi occurreret, lupanaria permitti non ob vitanda graviora mala, sed ob colligenda pinguiora tributa.

XX. Plurimas alias quæstiunculas, quæ resolvendæ forent, discussas invenies supra *diss. ix.* de scandalo, ubi, ut iam admonui, hæc eadem quæstio sub examen inducta fuit.

CAPUT II.

De aspectibus mulierum, rerumque turpium.

I. **Q**UA ratione in arce qualibet, ut ab hostium insidiis, & obsidione facta tecta servetur, valla, fossæ, ianua, & cetera omnia exteriora propugnacula strenue defendenda sunt; eadem custodiri oportet vigilantia summa sensus nostros, qui arcis animæ ianua sunt, ut hostium insidiam repellantur. Porro ianua prima per quam animam nostram hostis invadit, oculi sunt. Hinc est quod Prophetæ, Evangelistæ, & Patres omnes primum omnium oculos severe custodiendos admonent ab aspectu mulierum, ut intaminata, & integra castitas consistat. Hieremias Propheta *cap. ix.* mala gentis suæ deplorans, fenestras indigitat per quas mors ingressa est. *Deducant oculi nostri lacrymas, & palpebra nostra defluant aquis . . . quia ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras, disperdere parvulos de foris, iuvenes de plateis.* Ecclesiasticus *cap. ix.* *Non respicias mulierem multivolam, ne forte incidas in laqueos illius . . . Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius . . . Averte faciem tuam a muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt.* Item Sanctus Iob *cap. xxxi.* *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Evangelista Matthæus *cap. v.* *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te. Expedi enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proiice abs te.* Hæc eadem verba repetit *cap. xviii.* & eadem habet Marcus *cap. ix.* Non huius loci est transcribere Patrum interpretationes in laudatos textus. S. Ioannes Chryostomus querit, cur oculum dextrum potius quam sinistram Christus nominaverit. Respondet *hom. xvii.* in Matthæum, ut significaret ab

iis potissimum oculos avertendos quæ nobis cariora sunt. Dexter vero oculus, & dextera manus personas nobis intime amicas, benevolas, amabilesque produnt, cum vel communi proverbio dicatur: Ille, & illa mihi oculus dexter est, manus mihi dextera est. Non ergo, inquit S. Præsul, mandat Dominus eruenda esse oculorum, aut abscindenda manuum membra; id enim si mandaret, æque sinistra, ac dextera membra comprehenderet in mandato suo: sed hac emphasi loquitur, ut gravissimam exprimat necessitatem evitandi familiares aspectus, & multo magis colloquia, & contubernia mulierum, ad quas natura propendet. Rem totam sequentibus quaestiuiculis declarabo.

II. Quæst. I. *Quandoam peccari contingat in mulierum aspectu?* Resp. Aspectus mulierum suapte natura malitia caret; quin in civili societate necessarius est. Nec noxius aspectus evadit ex eo quod mulier formosa sit, & pulchra, sed absolute æque deformes, ac speciosæ spectari queunt. Nec culpa est quod libentius pulchræ quam deformes videantur: quoniam omnes res creatæ singulari pulchritudine ornatae, natura sua maiorem ingerunt spectatoribus oblectationem præ iis quæ sua deformitate, aut turpitudine quodammodo aspicientes reiiciunt. Id solum considerandum hic est, pulchritudinem mulierum, ob humanæ naturæ aut malitiam, aut infirmitatem, periculum adferre, ut in intuentibus accendatur concupiscentia, excitenturque motus veneri. Uque dum delectatio in solo visu sistit, innocens est. Ceterum, si diuturna fuerit, vix unquam immunis a culpa erit: vel quod homo hac aspectus diuturnitate periculo se exponit peccandi; vel quod reapse peccat aut delectatione venerea, aut curiositate carnali.

III. Innoxie ergo mulieres, siue speciosæ, siue deformes, spectantur urbanitatis, societatis civilis, & necessitatis gratia. Præter has causas, pulchrarum mulierum visus aut periculi, aut peccati plenus est, Porro ut in praxi sciatur, quando in hoc culpa contingat, quisque expendere serio debet proprias inclinationes. Nam, licet diuturnus speciosæ mulieris aspectus natura sua periculi plenus sit; tamen respectu unius poterit esse venialis, moralis vero respectu alterius, iuxta cuiusque maiorem, aut minorem dominantis concupiscentiæ propensionem. Omnes ergo tenentur cavere sibi a longiore mulierum oculo; sed singularis diligentia debito astringuntur illi qui, propriæ infirmitatis conscii, facilius in se accendi experiuntur libidinis

ignem, carnemque, & sensum adversus rationem insurgere. Quandoam culpa gravis sit nec ne, vix assignari regula generalis potest. Qui ex pulchræ mulieris aspectu aut in morosam labitur delectationem, aut pollutionem experitur, aut vehementissime tentari, & urgeri se sentit; proculdubio mortaliter peccat, nisi oculos, & cogitationes a talis mulieris aspectu divertat. Peccant quoque letaliter omnes qui mulieres spectant ad eas concupiscendas, teste Evangelista Matthæo cap. v. *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* Neque de hoc difficultas aliqua est.

IV. Quæst. II. *Culpa ne gravis est aspectus membrorum turpium siue mulieris, siue viri?* Resp. Sanchez Lib. IX. de matr. disp. xlv. numer. 21. Navarrus in Manual. cap. xvi. numer. 11. & alii negant tales aspectus ob captandam delectationem sensitivam noxios graviter esse: quia aspectus tantæ efficacitatis non sunt, ut inducant, sicut tactus ad delectationem veneream. Alii distinguunt duplicem delectationem; alteram, quæ confurgit ex visu qualitatum, proportionum, partiumque tali ordine dispositarum; & hanc vocant naturalem, & sensitivam: alteram, siam in visu rei turpis, prout ordinata copulam veneream; & hanc vocant carnalem, & noxiam. Tertiam etiam delectationem addunt, quam spirituales appellant, quia aspiciendo res creatas mens extollitur in Deum, ut habetur Psal. xci. *Quia delectasti me, Domine, in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.*

X. Quis se commoveri non experitur, dum similes in Casuistis offendit distinctiuiculas, sane imprudentes? Eisdem absolute reiicio; & dico, aspiciere deliberate verenda mulieris esse peccatum mortale; quia hæc, cum sint valde turpia, natura sua graviter ad venerem provocant. Idem de muliere verenda viri spectante deliberato animo, dicendum. Excipiendi autem sunt visus foruiti, & indeliberati, aut qui necessitatis causa fiunt; ut quando medici & chirurgi artem suam exercentes eiusmodi inspiciunt. Quæ omnia priori iure locum habent in aspectu concubitus viri cum femina. Peccatum quoque grave est deliberate spectare verenda alterius sexus, vestibus ita subtilibus icta, ut oculis pateant: quia tum plus provocant, irritantque quam si omnino nuda paterent.

VI. Ab iis quæ dicta sunt, aliqui casus excipiendi videntur. Primo, cum aspiciuntur puerorum ac puellarum infantilis ætatis membra.

bra. Senes quoque excipi possunt, considerata tamen aspicientium conditione. Nam accidere potest ut aspectus unius, secus alterius, culpa careat. Animus quoque, & finis aspicientium considerandus est. Aspiciere personas eiusdem cum vidente sexus, ut quando homines natant, verendis nullo modo tectis, peccatum grave non est, præcis circumstantiis pravæ inclinationis, periculi consensus, aut delectationis venereæ. Similiter culpa gravis non est aspiciere brutorum verenda, etiam commota, aut eorundem concubitus, sublato, ut dixi, periculo delectationis venereæ, eo quod hæc graviter suapte natura ad venerem non provocent. Hæc absolute vera censentur. Ceterum quis puritatis, & castitatis cultor oculos in eiusmodi concubitus delibere figet, nisi aliqua necessitas, honestaque causa occurrat? Abstinentium ab eiusmodi aspectibus honestas, & pudor naturalis docet. Antequam tamen culpæ magnitudo definiatur, ad intentionem, inclinationem, conditionemque personæ videntis respiciendum est: nam sæpe respectu unius culpa gravis erit quod non erit respectu alterius, qui nullam experitur commotionem, nullamque vel minimam tentationem. Vix tamen unquam aliquis a peccato saltem veniali curiositatis excusari poterit. Quare omnes ab eiusmodi aspectibus sibi prudenter caveant.

CAPUT III.

De choreis, seu saltationibus promiscuis virorum ac mulierum.

I. NON levis momenti quaestio versanda suscipitur. Sed, antequam eam discutio, tria mihi sunt chorearum genera distinguenda. Primum est quod inter eiusdem sexus, aut marium, aut feminarum, personas exercetur, omni impudico actu, gestu, verboque semoto. Has choreas egit David ante arcam Domini II. Reg. cap. vi. in Deicultum. Similes egit Maria Aaronis soror Exod. xv. cum ceteris mulieribus, absque maribus ad testificandam lætitiæ ob Pharaonis submersionem. Nulla mihi de his disputatio est. Patet siquidem choreas istas cuiusque culpæ expertes esse. Secundum chorearum genus est, quod prava intentione, obscenis gestibus, turpiloquiis, impudicis tactibus, siue mixtis, siue separatis maribus feminisque peragitur. Hoc omnium sententia reprobat: quia per se malum est. Tertium est, quod inter mares feminasque honestas absque expressa prava intentione exercetur. Hoc terti-

um chorearum genus nostræ subiacet disputationi.

II. Ut quaestionis status perspicue pateat, initio recentiorum quorundam incauta scribendi ratio detegenda, & repellenda est. Casuistæ chorearum patroni communiter principii loco constituunt, choreas genere suo malas non esse. Sed quid, amabo te, siue ad præsentem quaestionem, siue ad res morales tractandas, Christianorumque mores formandos confert hæc metaphysica chorearum natura innocens? Quis est qui in discrimen revocet hanc genericam chorearum innocentiam? Ex hac metaphysica distinctione plura absurda Casuistæ inferunt. Choreæ sunt genere suo indifferentes. Ergo reipsa licitæ. Tactus mammillarum sunt genere suo indifferentes. Ergo liciti &c.

III. Illud in præsens quaeritur, sint ne hodiernæ choreæ, prout reapse aguntur, omnibus circumstantiis spectatis, inter iuvenes & puellas, seu mares & feminas, periculo gravi obnoxia. Quaeritur, sitne periculum illud peccandi adeo grave, ut Christiani teneantur illud sub letali culpa evitare. Quare in ipso quaestionis limine aberrant non pauci Casuistæ, sic argutantes: Choreæ genere suo non sunt peccata: ergo licitæ. Licitæ genere suo sunt: ergo reipsa circumstantiis adiectis? Negatur. Clarius igitur quaestionis statum expono. Non dispuro; sint ne choreæ etiam inter homines & mulieres, prout nunc exercentur, absolute peccatum mortale; ita ut per se omnes, tam saltantes, quam aspicientes, peccent ipso facto letaliter. Sed illud est propositæ disputationis argumentum, sint ne choreæ hodiernæ, omnibus circumstantiis spectatis, tanti periculi plenæ, & peccandi occasiones adeo propinquæ, ut Christiani, communiter loquendo, & aliquo peculiari casu sublato, sub gravi culpa abstinere ab eisdem debeant.

IV. Negantem sententiam defendunt Moralista non pauci. Salmanticenses tract. xxvi. cap. 111. punct. 1. nu. 18. Azorius III. Part. Libr. III. cap. xxvi. Bonacina de matrim. q. iv. punct. 9. numer. 24. Filiucius tractat. xxx. cap. x. numer. 233. Wigandt tract. v. exam. 2. quest. 1x. numer. 49. Citari etiam solent Caietanus verbo *Choreæ*, Sylvester, Angelus, Tabiena. Sed falso. Nam Sylvester verbo *Ludus* hæc scribit. *Secundo est prohibitus (ludus) ratione probabilis periculi animæ suæ, vel alterius: & hoc etiam est mortale, ut crebro accidit in choreis.* Angelus in Summa sua, *Angelica* nuncupata, verbo *Choreæ*, septem

citiarum, impudentiarum, pugnarum, cædiumque radices, & occasiones, immo cuiuscumque lascivie seminaria. Quid plura? Ex eiusmodi saltationum consortiis oriuntur corporum, fame, rerum, & christiana denique posthac disciplina detrimenta. Eliminentur ergo choreæ, & una cum his tot alia morum corruptela, quibus hoc maxime tempore solet Satanas hominum mentes suo imperio vindicare, prorsus abrogentur. Plura similia habet Actor. II. P. tit. Instruct. penit.

XII. Raphael Volateranus Philolog. Libr. III. docet, choreas ipsis Ethnicis improbari. Omnino totum hoc genus saltationis, utpote libidinosum, pessimique exempli, non solum a Christianis, sed etiam ab infidelibus reicitur. Unde Cicero pro Muræna: Nemo sobrius saltat, nisi forte insanit. Augustinus quoque noster, Præstat, inquit, arare, vel fodere die dominico quam choreas ducere.

XIII. Ioannes Gersonius IV. P. Dom. 3. Advent. testatur, choreas ob fragilitatem difficile sine diversis peccatis agitari; & omnia peccata cadere, & concurrere in choreas.

XIV. Ioannes Nyder celebris Theologus Gersonio suppar in 6. Decal. præc. c. III. ait: Est præterea aliud multum peccato luxuriæ deserviens, videlicet chorea. Choreæ diabolicum habet exordium, ut refert Magister historiurum, nam a Sarephatho quodam demone sic dicto exordium habuit. Septem affert rationum momenta, quibus evincat choreas in praxi, prout reapse exercentur, peccatorum plenas esse; quamvis secundum se peccatum non includant.

XV. Franciscus Petrarcha, rei amatoris peritissimus, qui tamen, si iuvenis suos carminibus luserat amores, proventus ætate, singulari poenitentia ductus, calamo vere christiano virtutis semitas descripsit; luxuriæ scelus infectatus est, & quæ ad illud viam aperiant latissimam, chorearum pericula elegantissime patefecit dial. xxiv. inquit; In choreis non tam delectatio præsens, quam sperate delectationis auspiciis. Veneris præcludit illud quidem solet stupidas, ac misellas circumducere, atque urgere, ac stringere, ac specie urbanitatis, atterere. Libere ibi manus, liberi oculi, libera voces: pedum strepitus, & multarum cantus dissoni, & tubarum clangor, concursatio, & pulvis, & quæ sæpe ludis additur, hostis pudicitia, & amica scelerum nox ipsa. Hæc sunt que timorem, ac pudorem peilunt. Hi sunt libidinum stimuli, hæc laxamenta licentia, & hæc est, ne me falli facilem putes, illa delectatio quam simpliciter, & vult innocua chorearum appellatione profitemini, & ludi tegmine crimen obnubilatis.

XVI. Ultimo loco, ut innumeros præteream Doctores, adicere lubet P. Paulum Sagneri, qui in suo celebri opere, quod incipit Christianus Instructus III. Par. serm. xxix. omni argumentorum genere choreas infestatur. Animadvertit ille, ab omnibus Patribus, & sanctis viris saltationes damnari: quia, inquit, Patres choreas quas reapse Christiani agunt, expendunt, & proscribunt. Casuistarum illi qui ut licitas choreas defendunt, illas in metaphysica abstractione meditantur, & ut ipsi loquuntur, secundum se. Lubet Auctoris ipsa verba transcribere. Rendetemi ora, o dilettissimi, la ragione di questa gran diversità di parlare. I Dottori (moral) assolvono i balli, come leciti; e i Santi li condannano, come diabolici. Quelli dicono, Non è peccato l'andare al ballo; e questi dicono, Andare al ballo è andare alla festa dell' inferno. Sapete però voi qual è la vera ragione di queste due sentenze tanto contrarie, de' Cassisti, e de' Santi in questa controversia de' balli? Eccola. I Cassisti parlano de' balli speculativamente, secondo che sono in sé; e così dicono il vero, dicendo, che in sé non sono peccato. Ma i Santi Padri parlano de' balli, come riescono in pratica: e perchè in pratica portano tanta rovina all' anime cristiane, però avviene che li detestino tanto.

XVII. Unum hinc colligas obiter, velim, audiendos non esse Casuistarum patres, qui, dum nos Patrum sententias affirmamus, reponunt, sanctos Patres locutos fuisse veluti oratores, & nimium a praxi remote. Hanc distinctionem a Lutero primum, ceterisque Protestantibus investam exscripserunt Casuistarum aliqui. Quemadmodum enim hæc futili distinctione illi nitebantur eludere doctrinam Patrum, quæ confirmat dogmata catholica contra illorum errores; sic isti eludere tentant Patrum doctrinam, qua morum sanctitas custoditur adversus novas laxas opinionationes. Casuistæ plures utique iactant, se casus conscientiaæ practicos exhibere: & cum resolvunt casus practicos, ad distinctiones a praxi seiunctas confugiunt. Quænam praxis choreis frequentior, & pluribus vitiis obnoxior? Quid itaque prolixè disputant de chorearum natura absolute considerata; & de chorearum praxi aut nihil, aut obiter tantum loquuntur? Non improbo methodum explicandi rerum omnium de quibus instituitur disputatio, notionem; dummodo sobriè id præstetur, & temperanter, & ut ad controversiam dirimendam conducit. At Casuistæ plurimi naturas rerum scrutantur, a circum-

stantiis, & praxi divulsas, ut earum licitum usum in praxi defendant. Quod enim, inquit, absolute innocuum est, & licitum; quidni & in praxi licitum erit? Si quis reipsa lapsum in choreis experiatur, sibi caveat: at non damnet choreas ipsas, quæ, ut absolute innocuæ, aliis licitæ esse possunt. His illusionibus luxuriæ venenum propinant fide bona bibendum.

XVIII. Reiecta ergo hac plurium Casuistarum methodo, rationum momenta, quæ chorearum hodiernam praxim corruptam esse, & flagitiorum plenissimam evincunt, promenda sunt.

§. II.

Rationes quæ chorearum corruptelam damnandam ostendunt.

I. PRIMAM rationem arcessunt Patres, & post ipsos Theologi, potissimum Bonus Merbesius in Sum. Christ. Part. I. quæst. lxxxvi. ab institutione chorearum, quas non Deum, sed diabolum instituisse planum est. Prima chorearum institutio narratur Exod. xxxii. Diabolo quippe instigante, Hebræi vitulum conflatilem edificaverunt, eumque choreas agendo, cantibusque coluerunt. In vitulo, petulco lascivoque animali, concupiscentiam carnis figuratam vident Patres; in aurea, ex qua conflatus fuit, materia oculorum concupiscentiam; & in eiusdem exaltatione superbiam vitæ. Heinc inferunt, tria esse saltantium idola, quibus honores pendunt, panguntque laudes saltatores. An non loco idoli habent lascivi adolescentis puellam, quam in saltantium cœtu spectant ceteris agilior, elegantior, venustiorque? An non adorantium in morem procumberent, quo illam ad suam pertraherent libidinem?

III. Ubi magis quam in saltationibus turget vitæ superbia? Huc omnia tum puellarum, tum procorum studia pertinent, ut in saltantium choro ceteris omnibus emineant. Eo curas intendunt, ut ad regulas pompæ, luxus, fastusque corpora sua ornent. Quid de mulierum fucis, & scalamistris dicam? Quid de oculorum petulantia? Nullam hic Deus partem habet. Diabolus thronum erigit, in quo luxuriæ & filiarum eius tributa suscipit. D. Ioannes Chrysostronus hom. xlvi. in Matth. saltantium cœtum convivium vocat diabolicum, & satanæ spectaculum, ubi ostendit Herodiadis filiam, diabolo instigante, saltasse. Neque enim, inquit, impudens puella seorsim ad Herodem accessit, &

de istis est collocuta, sed coram cunctis videntibus, & audientibus velamine abiecto, omni pudore seposito, assumpto in patronum diabolo, petitionem adornavit. Ipse enim effecit ut saltans placeret, & ab dementato Herode quod petierat impetraret. Nam diabolus est ubicumque saltatio peragitur. Non enim ad tripudia Deus nobis pedes impertit, sed ut cum modestia gradiamur; non ut impudenter camelorum in morem saliamus (nec enim solum femina, sed etiam cameli fœdè turpiterque saltant) sed ut cum Angelis choros exerceamus.

III. S. Ephrem, qui floruit sæculo IV. fuitque celebris Edessenæ Ecclesiæ in Syria Diaconus, in homilia qua probat Christianis abstinendum esse a rebus ludicris, choreas, diaboli diverticula, & aucupia vocat. Oh improbum diaboli consilium! Quomodo unumquemque supplantat fraudulentè, fallitque, ac mala pro bonis suadet! Hodie, ut videre licet, psallunt ex ordinatione Dei, & cras studiose choreis incumbunt iuxta doctrinam satanæ. Hodie abrenuntiant satanæ, & postero die iterum sequuntur ipsum. Hodie coniunguntur Christo, & cras abrenuntiant, abnegant, inhonorantque Deum. . . Noli hodie sacras lectiones audire tamquam Christo dilectus auditor, & cras citharis intentus esse, ut prævaricator, & Christi inimicus. Noli hodie poenitere de peccatis, & cras in perditionem tuam saltare in choreis.

IV. Altera ratio, quæ chorearum pravitatem evincit, inde repetitur, quod in Deum referri nequeant: quæ sane ratio sophistica recentiorum Casuistarum dissipat. Choreas quas & Maria soror Aaronis post maris rubri transitum egit, ut Deo plauderet ob insignem Ægyptiorum cladem, & David ante arcam Domini, in Deum reipsa referbantur, quia ex spiritu religionis in Deum proficisciebantur. Quod autem inferunt recentiores Moralistæ, choreas suapte natura non esse malas, purum putumque est eorum commentum. Si enim malæ non sunt, referri ergo in gloriam Dei, quemadmodum choreæ David, & Sororis Aaron, poterunt. Quis vero sanæ mentis dixerit, hodiernas choreas marium feminarumque promiscuas, in gloriam Dei referri posse? Quis hodie ad choreas accedit, ut Deo inserviat? Quis victimas saltationum offerre Deo ausus fuerit? Deo ne litabant suspiria illa, gestus, alloquia, oculorum ictus, & cetera quæ mutuo peragunt saltatores? In questionem vocentur hominum, mulierumque saltantium conscientiaæ. Voluptas illa maxima quam in choreis capiunt, unde

proficiscitur? Ex amore Dei? Nemo id dixerit. Ex honesta actione, quæ hic & nunc in Deum referri queat? Nequaquam. Interrogentur ipsi saltatores, num audent Deo eiusmodi oblectamenta offerre? Numquid ex amore caritatis erga semetipsos, aut erga proximum choreas ducunt? Non diligunt se neque quantum ad animam, *quia qui diligit iniquitatem, odit animam suam*; neque quantum ad corpus, *quia qui fornicatur, in corpus suum peccat*, inquit Paulus I. Cor. cap. vi. Corpora enim Christianorum sacris undis abluta, membra sunt Christi: dum libidine polluntur, membra fiunt diaboli. Choreæ autem libidinum feminaria sunt, aut libidinum irritamenta, & occasiones gravissimæ. Quare qui saltationes frequentant, peccant in Deum, in seipsos, & in proximos. Quot puellæ, & adolescentes chorearum illicis in laqueos pertrahuntur luxuriæ? Audiamus iterum Chrysostomum in laudata homil. XLVIII. in Matth. *Multa enim hac nostra ætate celebrantur convivia, multæ choreæ, & saltationes homicidæ peraguntur: in quibus non iam sanctissimus Præcursor interficitur, sed ipsa Christi Iesu membra immmani quopiam modo, sevitiaque iugulantur. Non iam apportatur in disco caput in saltationis pretium, sed astantium plerique omnes fœdis belluinis que voluptatibus turpissime mancipantur: dum scilicet irretiuntur criminosis cupiditatibus, non abscisso cervicibus capite, sed anima a Christo Domino revulsa, crudelius enecantur.*

V. Tertia ratio cur choreæ vetitæ Christianis dicantur, ex periculis, & occasionum gravitate arcessitur. Quis inficias iverit choreas occasiones esse, & irritamenta luxuriæ? Ad quinque Merbescius capita revocat libidinis occasiones quæ ex choreis accipiuntur.

VI. Primum genus est reciprocos oculorum obtutus. Mulierum aspectus, Scriptura sacra teste, periculi plenus est. Aspectus ille prima est libidinis fax. Quis porro ignorat vim, efficaciamque summam quam eiusmodi aspectus ex saltantium vicinitate acquirunt? Scintillæ reciproca iaculantur, & muto foveantur. Defiguntur oculi, puellæ lasciviant, loquuntur, & futuras designant libidines.

VII. Occasioni primæ oculorum accedit secunda non inferior occasio colloquii cum saltatricibus puellis, & mulierculis: quod vitandum, tamquam luxuriæ incitamentum, Ecclesiasticus docet cap. IX. vers. II. *Speciem mulieris alienæ multi admirati reprobi facti sunt: colloquium enim illius quasi ignis*

exardescit. Si ubique muliebri colloquium familiare plenum est periculi, in choreis exitiale prorsus evadit. Mulieres illuc accedunt omni exquisitore, quoad fieri potest, ornatum. Choreæ considerantur a feminis, ceu nudinæ, quo detestam pulchritudinem, ceu nupam, fastum, & quidquid est vanitatis, & lenocinii, deserunt. Quorsum? Ut vel matrimonii ineundis viam parent, vel ut amantium, & propriæ pulchritudinis idololatratium turbam sibi comparent. Nullum ibi verbum, quo feminea versutia ad captandam benevolentiam, emolliendosque astantium animos non intendat. Paucis vim colloquii mulieris saltantis exprimit Salomon Proverb. cap. v. *Favus distillans labia meretricis.* Quemadmodum enim in favo mellis, inquit Merbescius, duo sunt, mel nempe, & cera; ita in facie mulieris duo sunt, videlicet decor, & gratia, hoc est pulchritudo oris, & dulcedo sermonis. Cera succendit ignem, & mel præbet dulcedinem: sic pulchritudo mulieris igne libidinis inflammat carnem, & blandimento lenocinantis linguæ subvertit mentem. *Molliti sunt sermones mulierum super oleum; ipsi autem sunt iacula.*

VIII. Tertium occasionum genus situm est in cantilenis, & musicis instrumentis, quæ semper choreas comitantur. Musica autem suapte natura animos laxat, & reddit effeminatos. Quid porro, cum mulierculæ ipsæ musicam agunt, cantiones concinunt, easque gestu, oculis, motibus, & aliis associant? Quis hoc muliebri apparatu, his symphoniarum concentibus, & tot præstigiis sive illecebris non emolliri se sentiet?

IX. Vicinitas, & contactus mutus saltantium quartum constituunt occasionum genus. D. Hieronymus Lib. I. contr. Iovinian. *Mulieris tactus, inquit, quasi contagiosus, & venenatus, est viro fugiendus, non minus quam rabidissimi canis morsus.* Non minus contactus ille libidinem accendit ac ignis paleam. Numquid (ait Salomon Prov. VI.) *potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant; aut ambulare super prunas, ut non comburantur planta eius? Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam.* Accedit, contactus muliebres in choreis vim habere efficaciorē ex nimia familiaritate, ex mutua benevolentia.

X. Quintum denique occasionum genus, quæ ad luxuriam pertrahunt, comprehendit tempora diuturniora, & sæpe loca secretiora: item multitudinem saltantium, qui invicem sibi

§. III.

Auctoritate Eminentissimi Lambertini Archiepiscopi Bononiensis, nunc BENEDICTI XIV. choreæ damnantur.

I. **I**nstructio Pastoralis unius Episcopi, quem posuit Deus regere Ecclesiam suam, prævalet, si absolute loquamur, centum Casuistarum, qui ex ingenio scribunt, decisionibus. Casuistæ plures novum opinandi modum invehentes, suis inopportunitis distinctiunculis Patrum sanctorum, & Scripturarum doctrinam implicarunt. Animadvertit Pontifex summus in sua *collect. Notific. Tom. IV. notific. IX. Bartholomæum Fumum verb. Chor. docere choreas ex genere suo non esse peccatum mortale: similiter P. Azorium Inst. Mor. Part. III. Lib. III. cap. xxxvi. g. 1. inquietem, choreas non esse damnandas ut peccata mortalia, quoniam ex se illicitæ non sunt; sed tantum ex mala intentione, aut abusu, aut ex probabili periculo libidinis in aliquo, aut ex aliqua alia circumstantia.* Quam sint eiusmodi distinctiones, evangelicæ moralis perniciose, vix consequi oratione possumus. Iactant Probabilistæ, se casus temporum, utpote Doctores temporum, discutere. De choreis ergo quæ hoc tempore reipsa peraguntur, & non in generica, & metaphysica abstractione spectatis, disputandum est. Recensitæ distinctionis venenum continuo deprehendes, si adverteris ad illa verba: *Quoniam ex se illicitæ non sunt, sed tantum ex mala intentione, aut ex abusu, aut ex probabili periculo.* En laqueos, in quos incidunt & miser lectores, & Christianorum animæ. Omnes communiter dicent se bona intentione accedere ad choreas. Ergo licitas reipsa esse colligent. Subdunt illicitas esse *aut ex abusu, aut ex probabili periculo libidinis.* Ecquid? Separabile ne est a choreis quæ nunc in more sunt, periculum? Utique, inquieti, quia ex se illicitæ non sunt. Et hic est scopulus ad quem animæ allidunt. Choreæ viros inter & mulieres, inter iuvenes & puellas, quæ nunc in usu sunt, libidinis, tactuum impudicorum, delectationum periculis communiter subiacent. Ergo hodiernæ choreæ communiter flagitorum plenæ sunt. Porro quod communiter in genere moris vitiosum reipsa est, reipsa, & in praxi absolute vitiosum, spectatis omnibus, pronuntiatur. Hæc doctrina adeo certa est, ut nec ab ipsi Probabilistis vocari in disputationem iure valeat. Ineptissime ergo, & summo evangelicæ Moralibus detrimento ratiocinantur, dum choræas, quas

sibi animos faciunt, seseque mutuo incitant, provocant, urgentque.

XI. Sextum ego addiderim occasionum genus, omnium gravissimum, quod ex quinque recensitis coalescit. Ubi, quæso, in choreis pudor muliebris, sine quo castitas omnis periclitatur? Ubi verecundia? Ubi oculorum modestia? Ubi speciem christiani decoris? Ubi nota professionis baptismalis? Sensus omnes laxatis, habentis circumvolant omnia, omnia lustrant. Quam formosorem, sibi que cariorē mulierculam quis viderit; eam porrecta manu sibi deligit, ad se trahit. Quisque illam, erga quam vehementius ardere se sentit, puellam ad saltandum invitat. Ne multo, puellarum agitationes, mutui tactus, & non raro pressus; familiaria colloquia, concentus harmonici, aspectus reciproci, & alia huiusmodi plura adeo accendunt libidinis ignem, ut vel constantior castitas periclitaretur. Nisi hæc omnia simul collecta sint gravissima luxuriæ irritamenta; nulla est in hoc mundo occasio, nullum castitatis periculum.

XII. Quis itaque admirari pro dignitate valet recentes illos Casuistas qui a culpa hodiernas choreas excusare non erubescunt? Et isti vocantur Doctores temporum, qui temporum casus resolvunt. Non ergo de choreis illis est sermo quas sola mente confingunt adversarii; sed de choreis quas reapse hac tempestate peragunt mares, & mulierculæ, non in Dei gloriam, sed in sensus oblectamenta. Futile ergo effugium est dicere, choreas secundum se nihil mali præferre. Nam in præsens non disputatur de choreis secundum se; sed de choreis quæ in praxi aguntur inter personas utriusque sexus. Ego serio animo reputans omnes chorearum circumstantias, quæ omnibus obviæ sunt, quæque plus minuisse semper choreas comitantur, numquam credidissimè, hominem christiana ratione præditum præfatas choreas a culpa purgare posse, atque nisi Casuistarum libros propriis oculis legissem, cuiusque narranti renuerem fidem præbere. Illos excusat P. Paulus Segneri, tamquam de choreis locutos absolute, & secundum se. Patres vero easdem omnino damnant, quia non aliter illas considerant quam ut in praxi exercentur. Dum in aliis causis Patres allegamus, reponunt, Patres aut rethorice loqui, aut non versare casus temporum. Nunc contra respondent, se choreas defendere quæ in Platonicæ Republicæ aguntur, secus quas Christiani exercent.

quas hodie iuvenes & puellae, mulieres & viri vicissim ducunt, ad abstractionem metaphysicam comprehendentem omnes choreas quas agere aliquo in casu possunt viri cum aliis viris, puellae cum aliis puellis, revocant. Quoniam ex hac metaphysica abstractione inferunt hodiernas choreas, quae reipsa fiunt, non esse illicitas, quia a luxuriae periculis immunes illas falsissime supponunt. Garrient alii, periculum istud remotum esse, aut tantum probabile. Si probabile est periculum, inquit P. Gobat; ergo probabile etiam est eius oppositum. Et his subtilissimis cavillationibus distinctionibus ut licitas choreas hodiernas propugnant.

II. Sanctissimus Pontifex BENEDICTUS XIV. loc. cit. sapienter post relatam Probabilistarum opinionem continuo subdit: *Per lo contrario i santi Padri condannano i balli come tanti peccati.* „ E contrario sancti Ecclesiae Patres, ut peccatorum plenas, choreas damnant. „ Aliquorum Patrum testimonia allegat. S. Ephrem de ludis fugientibus haec scribit. *Ubi cythara, & chorea, ibi vitiorum tenebrae, mulierum perditio, Angelorum tristitia, diaboli festum.* S. Basilii testatur, mulieres choreas ducentes aut corporis, aut animi castitatem amittere, *orat. VIII. de temp. & inconst.* Haec sunt illius verba: *Quod si nonnulla peccatum corpore effugerunt, omnes tamen animo depravatae atque inquinatae sunt.* Fufius choreas detestantur ex Latinis S. Ambrosius *Lib. III. de virg. & ex Graecis S. Ioannes Chrysostomus homil. III. de David.*

III. Inducit postea Pontifex summus Theologos severae christianae Moralis assertores hoc pacto apud P. Balthasarem Francolinum in suo *Clerico Romano Lib. II. disp. VII. calumn. 7. num. 32.* loquentes. *Omnes tam Latini, quam Graeci Doctores choreas damnant, tamquam delictum Deo graviter irrisum. . . Vestri tamen Casuista recentiores gravem in eis scditatem inesse negant. Num hoc etiam est illud quod pertinet ad solam veterem disciplinam, & nostro tempore non congruit, ut paullo ante dicebas? Ita profecto nostro tempore virtutes non congruunt, sed sola vitia; & Patres fuere suorum temporum Doctores, non autem nostrorum. Puto quod haec dicturus sis. Quid enim aliud dicturus sis, non video.*

IV. Mirifica sunt responsa quae P. Francolinus reponit *ibid. n. 23.* Inquit enim: „ Quaro, institunt ne Patres citati has „ quaestiones: An omnes choreae sint illicitae? An huiusmodi sint choreae inter eius-

dem sexus personas ad fallendum tempus ductae? An semper sint illicitae, quae exercentur inter personas diversi sexus? An quae licitae per se sunt, exerceri ab omnibus, aut in omni loco possint? Has certe quaestiones non instituunt Patres, ut faciunt *Theologi morales*, sed invehuntur in choreas, utique non in omnes: alioquin peccasset David animo simul, & corpore, ante arcam exultans: ergo solum aliquas. Ita profecto explicandi sunt, quamvis non distinguant.

V. En quam verum sit, novum opinandi modum tot distinctiuncularum satellitibus stipatum adversus Scripturarum, & sanctorum Patrum doctrinam incedere, ut nihil, quantumvis luculentum, & explanatum, consistere valeat. Patres sancti investiti sunt in choreas quae & tunc temporis, & nostra aetate communiter fiunt inter personas diversi sexus, quia non sophistas, non cavillatores agebant. Sed David choreas egit ante arcam. Ergo damnari choreae omnes nequeunt. Papae! Quot, mi Pater, & tunc, & nunc *David chorizontes* ante arcam, ut distinctione casuistica opus sit? Male investiti absolute sunt Patres in furtum: quia Hebraei ex Aegypto discedentes aliena bona surripuerunt. Absoluti Patres improbant. Et tamen Maria soror Aaronis, aliaeque sanctae mulieres choreas egerunt, Dominum magnificaverunt. Ergo Patres indistincte, & confuse adversus choreas declamarunt. Praeclarissime. Necessum erat ut Theologi morales distinguerent, ne hodiernae Mariae, & Cinthiae, & Lucretiae saltantes, canentes, & convivantes ante arcam scrupulis torquerentur? Cavillationes illae sunt, & effugia vana ad Patrum doctrinam deludendam quaesita. Patres, & Theologi Patrum sectatores absolute choreas damnant quae reipsa in usu sunt. Moralia moraliter tractanda, & intelligenda docent omnes. Casus aliquis rarus, & insolitus non impedit quominus communem ab usum reipsa serpentem absolute, & omni distinctione sublata, damnemus. Patres non examinaverunt choreas ad fallendum tempus ductas? Fallere ne tempus Christiano, qui de verbo otioso reddere supremo iudici rationem debet, licitum est? Audi lector christiane aliam casuisticam distinctiunculam. De verbis otiosis reddere rationem in die iudicii debemus; concedimus: de factis otiosis; negamus: inquit Theologi Universitatis cuiusdam Bavaricae, quorum verba dabimus *Tom. VI. Lib. I. diff. I. cap. XI.* Vide interim P. A-

mort

mort *Disp. dogmat. de actu indifferenti in individuo.*

VI. Paulus Segneri, ut vidimus supra, recentiores Theologos excusare nititur his verbis. *I Casisti parlano de' balli speculativamente, secondo che sono in se; e così dicono il vero, dicendo, che in se non sono peccato. Ma i santi Padri parlano de' balli come riescono in pratica.* Haec Casuistarum defensionem summo opere displicet P. Balthassar Francolinus. Quid? Casuistae nostri, qui sunt Doctores temporum, versantes casus temporum, speculative de choreis loquuntur? Qui ergo Theologi practice decidunt occurrentes casus? Scholastici? Dogmatici? Patres? At Patres illi sunt qui speculative, abstracte, & nimis univarse declamant. Casuistae nostri practice distinguunt, dividunt, & circumstantias omnes expendunt, inquit P. Balthassar Francolinus. Celeberrimi hi duo Casuistarum advocati, & patroni invicem dissident, contrariis viis insistant, & mutuis antilogiis se se conficiunt, ut Casuistas suos defendant. Haec mutua pugna evidenter demonstrat, recentiores Theologos Probabilistas errare, & e contrario Patres divinam docere, & inculcare doctrinam.

VII. Sed missa futili defensione a P. Francolino pro Casuistis adornata adversus Ecclesiae Patres, in medium prodeat sententia eiusdem P. Balthasaris Francolini, qui tandem *cit. num. 33.* hoc pacto arguatur. *Chorea impura PER SE, adeoque semper impura, sunt quae mixtis maribus feminisque, immo etiam separatis fiunt, cum gestibus obscenis, tactibus parum pudicis, amastiarum, amicumque interventu, & similibus.* Distinctio haec inepta est, & vana: nam gestus obsceni, & tactus impudici se ipsis peccata sunt, pulvis choreis. Has choreas ut vitiosas detestatur & ipse. Parum hoc tibi videretur? Audiamus alteram distinctionem, quam continuo subdit. *Impura PER ACCIDENS sunt choreae quae per honestas feminas, virosque in conviviis, in nuptiis, in diebus letitiae fieri consueverunt. Haec PER SE impura, & peccaminosa non sunt: exerceri enim sine peccato mortali per se possunt.* Nunc comprehendens lector, quam insidiosa sint eiusmodi distinctiunculae, & evangelicae, Patrumque doctrinae infesta. Christiani ergo diebus letitiae, nempe diebus bacchanaliorum, laeta parare convivia una cum feminis: pleno ventre, inter phialas & pocula mares & feminas, cantus inter & harmonicos sonitus saltare simul valent, quin per se ulla libidinis delectatio, ullus impu-

dicus aspectus succedat? *Per se*, inquit P. Francolinus, *impura & peccaminosa* non sunt. *Per accidens* autem aliquis ex sua aut malitia, aut fragilitate, aut impotenti venere prolabi in aliquod luxuriae flagitium valet. Quid, clamat P. Francolinus ibidem, *in tota hac doctrina contrarium Patribus? Immo quid non dignum Patribus?*

VIII. Verum enim vero, pace perdocti, piique Francolini dixerim, quae doctrina & castitati violandae opportunior, & communi Patrum sanctorum sensui repugnantiore? Vertenda distinctio est. *Per se in genere moris*, ut dixi, id significat quod spectatis omnibus communiter evenit. Communiter porro evenit ut in recentis tripudiis, & saltibus mares & feminas concupiscentiae igne succensae & succensi, atque potationis & comesturae calore irritati & irritatae peccent. *Per accidens* autem potest contingere quod aliquis non peccet. Haec doctrina est S. Thomae 2. 2. *quest. XLIII. artic. 1. ad 4.* ubi inquit: *Aliquis potest esse dupliciter alteri causa peccandi: uno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem quando aliquis suo malo verbo, vel facto intendit alium ad peccandum inducere; vel etiam si ipse hoc non intendat, ipsum factum est tale, quod de sui ratione habet quod sit inductivum ad peccandum. . . Per accidens autem aliquod verbum, vel factum unius est alteri causa peccandi, quando praeter intentionem operantis, & praeter conditionem operis, aliquis male dispositus ex eiusmodi opere inducitur ad peccandum.* Quis autem negaverit factum chorearum viros inter & mulieres, iuvenes & puellas, post laeta convivia, & ceteris circumstantiis vestitum, de sui ratione inducere ad actus venereos delectationis, ut minus internae, & ad desideria prava, tactusque impudicos? Sed post S. Thomam audiamus Cardinalem Bellarminum *conc. XIX. Dom. Quadr.* ubi haec habet. *De choreis tantum dicam unum verbum, atque ideo potissimum quod intelligam, nonnullis non videri hoc verum malum, & sciam Lovanii esse publicas scholas, ubi docetur ars tripudiorum. Sed ego profecto, si adulterium, & fornicatio est malum, videre non possum quomodo viros cum feminis tripudare non sit malum, cum ad hoc illud MAXIME provocet &c. Tu ad calorem adolescentiae addes calorem potationis; ibis & deinde redibis, cantabis, saltabis cum puellis, & ego nihil mali suspicabor? Maxime choreae ad malum provocant, inquit Bellarminus, easque cum adulterio, & fornicatione comparat. Ergo per se, spectatis omnibus, ad peccatum indu-*

ducunt. Solum vero *per accidens* aliquis, aut aliqua declinare peccatum valet; puta si mulier invita choreas duceret, & ratione suæ aut ætatis, aut singularis virtutis, aut alterius circumstantiæ peccatum vitaret. Ergo doctrina P. Balthassaris Francolini laxa, falsa, omnibus Patribus, communi sensui, & experientiæ manifestæ contraria est. Quare ille ipse angustiis pressus defendendi Casuistas, addit sub finem rescripti testimonii. *Sunt tamen non paucis valde periculosa, qui proinde pro mensura periculi abstinere tenentur.* Audisti captiosam, ut ego quidem arbitror, loquendi formulam? Vult, & non vult damnare choreas. *Per se sunt licitæ, per accidens illicitæ; sunt tamen non paucis valde periculosa.* Pro mensura periculi abstinere tenentur. Hæc sunt præcisæ, nitidæ perspicuæ Casuistarum decisiones? Non paucis valde periculosa? Plurimis ergo, & communiter periculosa non sunt. Hi non pauci *pro mensura periculi* abstinere tenentur. Sed Christiani a Casuistis quærent, ubinam sint eiusmodi periculi stateræ, & mensuræ? Miror P. Francolinum in re tam gravi valedicere, non dicam Patribus, sed ipsis doctissimis atque piissimis Jesuitis Bellarmino, Segneri, Elizaldæ, & plurimis aliis, ut laxas Casuistarum Tamburini, Azorii, Escobarii, ceterorumque opiniones promoveat.

IX. Sed misso P. Francolino cum suis Casuistis, loquatur summus Pontifex BENEDICTUS XIV. cuius pauca verba latine redita dabo. *Etiamsi saltatio, ut saltatio, seu ut ars movendi pedes ad sonitus leges, peccatum non sit; admittatur quoque aliqua in circumstantia choream esse bonam, meritoque dignam, ut quando Maria prophetissa Aaronis soror, aliæque mulieres sonabant, & saltabant... & David saltabat ante arcam... verum nimis luculentum est hodiernas choreas diversi omnino generis esse, aliisque tendere, cum in iisdem communiter peccata committantur, totque occurrant honestatis offendicula, quæ a nobis describentur verbis, non alicuius Anacoreta, non alicuius rigidi Theologi, non Concionatoris, qui exaggeret, sed Francisci Petrarchæ, qui in suo dialogo xxiv. de choreis hæc scribit &c. (Vide supra testimonium Petrarchæ.)* *Hos mulierum virorumque laqueos, & scopulos serio considerans Conradus Elingius Theologus Ordinis S. Francisci in suo Catechismo Catholico Lib. IV. cap. xiv. hæc docet.* „Chorea, rea mundana est circulus, cuius centrum est diabolus, & circumferentia angeli eius circumstantes; & ideo raro, aut nunquam

„ sine peccato fit. *Cum hæc ita se habeant, quis negare ausus fuerit, choreas (etiamsi speculative loquendo culpa carerent) vitiosas esse, & communiter in praxi peccatorum plenas?* Hactenus sapientissimus Pontifex BENEDICTUS XIV. paucis demptis. Plurima alia doctissimi Pontificis documenta adversus choreas prætereo brevitate causa.

X. Facebant igitur a christiano populo ludibrii chorearum ludi. Captiosæ distinctiuncule P. Francolini, aliorumque Casuistarum exulenti ab evangelica Theologia, quæ simplex est, pura, & immaculata. Castitas suapte natura vitrum fragile est. Ut illam immaculatam servarent, viri Dei ad silvas, & speluncas se receperunt. Nec aspicere, nedum tangere, audebant mulieres. Et recentiores Casuistæ plures torosulos juvenes, & bellulas puellas una saltantes & tripudiantes *per se* castissimas columbas asserunt, & aliquas *per accidens* denigrari posse benignissime docent. Oh tempora! Oh mores!

§. I V.

Practica consideratio chorearum.

I. **M**oraliter, ut communi fertur proverbio, tractanda sunt. Choreas hodiernas, omnibus circumstantiis spectatis, ut gravissimas luxuriæ occasiones, Patrum auctoritate, & rationum momentis improbavi. Christianos qui illas absolute, & non ob fortuitum aliquem eventum, frequentant, culpæ reos existimo, quod evidentibus gravissimisque periculis & peccandi, & alios ad peccandum inducendi, se se exponant. Comœdiæ, & theatra Patrum omnium consensu, ut in peculiari dissertatione ostendam, vitata Christianis sunt. Et tamen compertum est longe graviora pericula castitati imminere ex choreis quam ex theatris, & comœdiis. Nam in theatris oculi tantum, & aures demulcentur, ac fascinantur, & res veluti longius spectantur; at in choreis oppositum accidit: homines propius multo inspicunt feminas, & ab eis inspicuntur; eas tangunt, & tanguntur ab illis: eas alloquuntur, & loquentes audiunt; & tandem cum illis saltant, atque ita innumeris argumentis mutui amoris flammæ sibi invicem patefaciunt. Quare urgentiora sunt momenta contra choreas quam contra comœdiæ.

II. Absolute ergo choreas damno. At nullus unquam occurrere casus potest in quo Christianus aliquis possit choreis interesse absque culpa? Mihi summopere arridet responsum

sum quod huic quæsito præbet Vellelmus S. Raymundi interpres, quod refertur a Ioanne Nyderio in 6. Decalogi præcept. cap. XIII. Eiusmodi autem est. *Si aliquis vel aliqua mulier raro & sine aliqua intentione immisceat se huiusmodi choreis; non audeo dicere, quod sit mortale peccatum; sed nec audeo eum, vel eam excusare, & assecurare a peccato mortali; cum se ingerat periculo provocandi alios ad libidinem, & ipso facto videatur approbare choreas, & exemplo suo auctoritatem aliis similia faciendi præstare.* Hæc ille, concludit Ioannes Nyder, huic sententiæ Vellelmi subscribens: cui subscribo & ipse. Si vir, aut mulier aliqua nuptiarum tempore, aut alia opportunitate raro, & ob aliquam rationabilem causam choreas agat caute, & omni modestia servata, bona fide existimans, nullum omnino esse peccatum, nullumque advertens periculum nec in se, nec in aliis (quod vix accidere potest) nec damnarem peccati mortalis, nec a letali culpa excusarem. Quare, si consultus essem, an licite possit Christianus, interesse & se se immiscere præfatis choreis, nunquam consensum præberem, ut me sponsore & vade choreas vel semel ageret. Si tibi hoc duriusculum videtur, invideo fortunæ tuæ, quod medio in igne non caleas; miror autem quod nihili pendas omnium SS. Patrum auctoritatem. Verum ad id quod propositum est, revertor.

§. V.

Quid de chorearum usu doceat S. Franciscus Salesius.

I. **C**asuistæ in patrocinium chorearum allegare S. Franciscum solent. Illos imitantur qui privilegium aliquod citant, clausulis & conditionibus, quibus illud restringitur & coarctatur, omittis. S. Franciscus Salesius introductione, seu Isagoge ad vitam piam seu christianam III. Part. cap. xxxiii. & xxxiv. de choreis sermonem habet. Bonus Merbesius in Sum. Christ. I. P. q. lxxxviii. vindicat S. Franciscum a macula quam ei impingunt recentes illi Theologi qui pro se laudant virum hunc sanctum. Quid doceat Salesius, paucis perstringam. Cap. xxxiii. choreas natura sua indifferentes pronuntiat. *Le danze, e i balli sono cose indifferenti di lor natura.* Hunc textum transcribunt Probabilistæ. Et, quod S. Præsul continuo subdit, omittunt. Inquit enim, nullo interpolito verbo: *At iuxta modum quo communiter peraguntur, in malum valde propendent, atque*

adeo discriminibus, periculisque scatent. Nocturno exercentur. Porro tenebras inter & obscuritatem multa vitia obscura, & tenebrosa perpetrari facile est. Choreæ istæ in multam pertrahuntur noctem; & somnus producitur in non parvam sequentis diem partem; atque adeo pereunt matutina sequentis diei tempora, & colendi Numinis opportunitas amittitur. In hac porro diei in noctem transmutatione, & lucis in tenebras, non levi ordinis perturbatio semper occurrit. Unusquisque ad choreas vanitatem desert. Vanitas autem summopere amorem pravum, & reprehensibilem accendit. Idque facile evenit in choreis.

II. Boletis, seu fungis, inter quos vel meliores ipsi, medicorum sententia, nihil valent, choreas comparat. Et quemadmodum neminem boletis vesci fas est, nisi apte conditis; ita choreas adire, nisi magna circumspetione non licet. Si aliqua occurrat occasio, a qua te expedire honeste nequeas, sed necessum sit choreis indulgere, in id incumbe, ut saltatio sit modestia, gravitate, rectaque intentione temperata & munita. Raro tamen huic oblectamento indulge, ne sicut fungorum copia mortem infert, ita chorearum frequentatio animam interimat.

III. Iterum fungis choreas sic comparat. Fungi, inquit, Plinio teste, quia poris abundant, facillime corruptionem quæ eos circumstat, attrahunt; & si serpentibus vicini sint, illorum virus absorbent. Et pluribus omittis, quibus se adversus chorearum, si quando eisdem indulgendum sit, contagium remediis munire Christianus debeat, præscribit.

IV. Quo tempore choreas agit Christianus, primo recognet, plures animas nunc in inferno ardere ob flagitia chorearum occasione patrata. Secundo perpendat, tot Religiosos, virosque pios laudes Deo pangere eo tempore cuius ipse iacturam facit. Tertio animo reputet, tunc plures angustiis, miserisque confectos ex hac vita migrare, plurimos item languere fame, doloribus angere in cubiculis, in nosocomiis, dum ipse saltationi dat operam. Quarto Christus, Deipara, Angeli, cælestes te saltantem vident, tuique, tam ineptis delectationibus, & oblectamentis tot pericalorum plenis impliciti, miserentur. Quinto cum choreas ducis, tempus fluit, mors velocissime ad te properat; teque ad suum saltum inter propinquorum euilatus, & gemituum symphoniam evocat. Hæc est saltatio, in qua uno oculi ictu a tempore ad æternitatem aut miseram, aut beatam, aut supplicii, aut præmi plenam, fit transitus. Hæc & alia plura

cap. xxxiii. & cap. xxxiv. profequitur: ubi addit, neminem citra culpam aut ludis, aut choreis vacare posse nisi animi levandi gratia, non ex affectu: idque raro, & ut honestis hominibus, quibuscumque versatur, morem gerat. Prudens enim & moderata subiectio propriæ voluntatis voluntati aliorum servatis christianæ prudentiæ regulis, aliquando, quæ indifferentia sunt, bona, & quæ periculosa, licita efficit & innoxia. His condimentis paratos chorearum fungos, seu boletos comedere raro concedit S. Franciscus, non absolute, sed tum solum, cum nequeat quis sine honestorum hominum offensione ab iisdem se subducere.

V. Dicant nunc nobis recentes Theologi, qui chorearum sponsores allegant sanctum Franciscum Salesium, num choreæ hodiernæ agantur non ex affectu, non ob voluptatem, sed brevissimo tempore, & animos gravium, feriarumque occupationum onere fatigatos relaxandi gratia? Dicant, num feminæ hodiernæ saltaturæ accedant, mortis meditatione, inferni, æternitatisque consideratione munitæ? Num homines, non ut proprias expleant cupiditates, nec ut concupiscentiæ indulgeant, sed ut se ad aliorum prudentem voluntatem conforment, choreis vacent? Dicant, num, temporis brevitatis, modestia, raritas, aliæque cautiones a sancto Francisco præscriptæ, revera in hodiernis choreis servantur? Videant ergo quam indignam notam inurant sanctissimo viro, dum illum patronum adificiunt chorearum, quæ, experientia teste, sunt flagitiorum, luxuriæ, superbiæ, simultatis, rixarum, aliorumque similibus sentinæ, & scaturigines. Interrogent, serioque examinent Confessarii tam viros quam mulierculas choreis deditas; intelligentque vera esse omnia quæ diximus. Nec satis est, si qua mulier dicat, nullam se habuisse intentionem pravam. Interrogetur, num certa sit, proci sum, quocum saltavit, ab hoc pravo animo immunem fuisse; num ille signis aliquibus, vel oculorum obtutibus, vel tactibus, vel dulciori alloquio, interioris libidinis indicia dederit; num post choreas pravæ cogitationes animum infestaverint, num placere hominibus affectaverit. Hæc & his similia serio examinantur colligent, vix aliquam feminarum, vetulis, & deformibus exceptis, aut virorum quemquam choreas diu frequentasse absque culpa: ceteros autem omnes permultis ob choreas habitas criminibus implicatos comperient. Immunitas a culpa quam rusticis choreas agentibus aliqui tribuunt, commentitia

est, & chimærica: non enim minus illi quam nobiles, originis vulnere sauciati sunt. Si eorum caro laboribus frangitur, fortior quoque est atque robustior. Denique quod aliquis casus non occurrat, in quo sive mulier, sive vir non peccet, regula esse nequit quæ communem, & consuetum chorearum usum licitum ostendat. Illud scio, viros, quo sanctiores sunt, eo esse a chorearum consuetudine magis alienos. Opportuno ac sapienti dicto, quo sanctus Franciscus Salesius suum claudit cap. xxxiv. huic ego capiti finem impono. *Magni ignes fortius accenduntur ad ventorum flatum. Ignes parvi, nisi operiantur, extinguuntur.* Vide, sit ne ingens, an exigua in corde tuo caritatis flamma. Si tenuis est, a flamma carnalis amoris penitus suffocabitur. Nemo hac in causa temetipso iudex melior. Mille ergo Theologorum dissidio, eruat ex ipsa manifesta experientia prudens Confessarius honestatem, aut vitium chorearum.

CAPUT IV.

De verbis turpibus, & de familiari cum minimis colloquio: de osculis, & tactibus: de mutua virorum ac mulierum conversatione.

At texenda his disputatio esset de theatris & comediis, sed peculiarem hæc de re dissertationem dabo. Faciliora, quæ proposui, explicanda breviter sunt.

I. Quæst. I. *Quandonam obscena verba sint peccata gravia?* Resp. Turpis locutio incertos habet limites. Quæ suapte natura gravis culpa sit, vix definitur absolute potest. Locutiones tamen aliquæ sunt quæ vix a gravi culpa excusari queunt. Eiusmodi sunt pudendorum descriptio, concubitus narratio aut quæ ad venereum concubitus provocant. Hæc locutio, si habeantur coram mulieribus, puellis, honestis virginibus, & adolescentibus, gravia crimina sunt: suapte quippe natura venerem excitant, sensus commovent, curiositatem inducunt, & scandalum grave ingerunt. In eiusmodi tamen locutionibus semper spectanda sunt circumstantiæ loci, temporis, & maxime personarum coram quibus fiunt. Verba amatoria, quæ a iuvenibus proferri, & cani solent, non semper gravem malitiam continent; semper tamen pericali plena sunt. Si in eiusmodi verbis, seu locutionibus adit prava intentio excitandi venerem, aut amorem lascivum, dubio procul gravia crimina reputantur. Item, quoties iuvenes experientur aut se, aut alios eiusmodi cantilenis commoveri, & incitari ad luxuriam. Consideran-

randum quoque, utrum eiusmodi cantiones contineant verba turpia, & obscena, quæ naturæ suæ scandalum inferant. Verba tandem illa aliqui turpia, quæ in communi sermone adhibere viles homines solent, cum iam ex abusu scandalum non inferant, non sunt censenda peccata gravia; nisi aliqua circumstantia aliter iudicare cogat. Qui vero luxuriæ mancipati suæ obscena & impudica flagitia enarrant, veluti de impudicitia suis gloriantes, graviter peccant, & ob scandalum quod aliis inferunt, & ob delectationem quam ipsi in eiusmodi sermone percipiunt.

II. Non solum obscena, verum etiam pudica cum mulieribus colloquia periculorum plena sunt, si fuerint familiaria, & frequentia. Patres admonent ut vel ipsi homines qui spirituales nuncupantur, & reapse sanctiorem vivendi formam observant, a familiari feminarum, etiam spiritualium, sermone abstinant. Plura huc pertinentia adferre possem; sed pauca dumtaxat proferam ex S. Thoma, qui opusc. lxxv. capite de *periculo familiaritatis dominarum, vel mulierum*, plura scribit; quamvis non leve dubium mihi occurrat, sit ne Angelici Doctoris opusculum istud: stilus enim nimium serpit, & a pressa Angelici Doctoris scribendi ratione est valde diversus. Cuiuscumque tamen sit opus, documenta præbet opportuna, & valde digna ut producantur. *Et quoniam spiritualibus loquor, propter quos ista scribuntur, noverint ipsi, quod, licet carnalis affectio sit omnibus periculosa, & damnosa, eis tamen perniciose est magis, maxime quando conversantur cum persona quæ spiritualis videtur. Nam quamvis eorum principium videatur esse purum, frequens tamen familiaritas domesticum est periculum, delectabile detrimentum, & malum occultum bono colore depictum. Quæ quidem familiaritas quanto plus crescit, tanto plus infirmatur principale motivum, & utriusque puritas maculatur. Non tamen de hoc statim pendunt, quia sagittarius a principio non mittit sagittas venenatas, sed solum aliquantulum vulnerantes, & amorem augmentantes. Ad tantum vero in brevi deveniunt, ut iam non velut Angelos, sicut coeperant, se invicem alloquantur & videant, sed tamquam carne vestitos se mutuo intueantur, & sentiant mentes quibusdam commendationibus, ac verbis blanditoriis, quæ videntur primo ex devotione procedere. Exinde unus incipit appetere alterius presentiam corporalem: quia forma, vel species corporis in utriusque mente concepta incitat eos ad volendum presentiam corporalem, quæ insit*

eis presentia mentalis. Sicque spiritualis devotio paulatim convertitur in corporalem, & carnalem, & sic ipsorum mentes, quæ solebant in oratione cum Deo absque intermedio loqui, nunc inter se & Deum alter ponit alterius corporalem effigiem, quam velant, & obtenebrant ponentes sibi ipsis faciem Dei cum facie creature. Plurima alia ibidem habentur, quæ missa facio.

III. Quæst. II. *Oscula, tactus, & amplexus sunt ne secundum se peccata?* Resp. Sententia negans communis, & vera est. Nec minus manifesta est ratio. Si eiusmodi actiones secundum se peccata essent, numquam licitum foret osculari, tangere, amplecti amicum, parentem, fratrem &c. Quamobrem inquit Angelicus 2. 2. quæst. cliv. art. 4. *Osculum, amplexus, vel tactus, secundum suam rationem non nominant peccatum mortale. Possunt enim hæc absque libidine fieri.*

IV. Oscula, amplexus, & tactus virum inter & feminam, peracta iuxta morem patriæ in mutua benevolentia, & amicitia argumentum, honesta, & licita esse, communiter Theologi docent. Exempla produnt ex ipso Evangelio. *Matth. xxvi.* Iudas osculatus est Christum Dominum. Primi Christiani pacis osculo se se salutabant. Hinc colligunt Salmanticenses *tract. xxvi. cap. iii. punct. 3. §. 1. n. 27.* ex aliis Theologis, *quod delectatio ex predictis osculis secuta, etiam est licita; cum licitum sit delectari de testificatione, & usu signi talis amicitia.*

V. Hæc in statu innocentia sancta dubio procul fuissent. Verum, quod in præsentia corruptæ naturæ statu viri & mulieres mutuo se osculentur, tangantur, & amplectantur, & quod heinc delectationem capient absque ulla culpa, mihi summopere difficile est. Posse id contingere non negaverim; sed quod reapse id eveniat, vix adfirmaverim. In more fuisse posita apud Hebræos primosque Christianos virorum reciproca oscula, verum habet. At quod eadem vigerit osculorum consuetudo inter mulieres, puellas, & viros, iuvenesque, nullibi legitur. Quare numquam inter utriusque sexus personas permitterem hæc reciproca oscula. Si quis sit patriæ mos hæc peragendi, illum aufere potius suaderem quam probarem. Horum omnium praxis periculosa, ut minus, plena est. De manuum tactibus in signum amicitia, earumque osculis in signum obsequii, & subiectionis, ut quando inferioris notæ viri manus dominarum suarum osculantur, nulla est difficultas.

VI. Licitum est medicis, & chirurgis tangere

gere muliebria aut curationis causa, aut internoscendi sexus diversitatem. Omnes quippe corporis partes propter bonum, & integritatem totius corporis institutæ sunt. Si qua pars male affecta corporis ruinam minatur inducere, iure curatur, ut corpus præservetur. Liciti ergo sunt earundem partium tactus. Quod motus, aut delectatio venerea insurgat, voluntate repugnante; tactus illi non propterea noxii evadunt. Si tamen medicus, aut chirurgus tentationibus pravis succumberet; abstinere ab eiusmodi curationibus deberet, aliis substitutis curatoribus.

VII. Si virgines honestæ magno suffunderentur pudore in eiusmodi curatione, aut obnoxii essent periculo succumbendi venereæ delectationi, obsequium Deo gratum præstarent, spreta corporali vita, spiritualem servant. Hoc tamen discrimen est, quod si solus pudor superandus esset, expedientius foret pudorem vincere quam mortem obire. Ut licite virgo mortem oppetat potius quam patiat pudendam partium tactus, necesse est ut castitatis amore successa id præstet. Nec enim ob solam naturalem verecundiam, & insitam repugnantiam permissum est vitam corporalem amittere. Quare spectandæ sunt circumstantiæ. Nam, si pudor effectus sit cuiusdam naturalis repugnantia, tum spernendus; si vero pudor sit prudens, & ex motivo virtutis, seu castitatis amore proficiatur; tum præferri curationi potest, contempta spe sanitatis, seu vitæ redimendæ. Quando vero ex eiusmodi curatione grave imminet periculum delectationis venereæ, tum antequam omnino debet custodia castitatis vitæ conservari.

VIII. Quæst. III. *Oscula, tactus, amplexus inter personas utriusque sexus sunt ne peccata mortalia, si ob delectationem carnalem peragantur?* Resp. Triplicem distinguunt Casuistæ delectationem, carnalem, scilicet veneream, spiritualem, & sensibilem. Primam sic finiunt cum Galeno Lib. XIV. de usu part. cap. ix. & x. *Delectatio in carne consurgens ex motu humoris serosi, qualis est substantia feminis, & incalescens per commotionem spirituum deservientium generationi.* Delectatio spiritualis est complacentia voluntatis de re turpi, seu actu venereo cogitato. Hæc delectatio, utpote spiritualis, non est organo corporeo illigata, nec sensuum commotionem necessario affert; communiter tamen iuncta est carnis, & sensuum commotioni. Internum enim illud gaudium, seu complacentia foras erumpit, & exteriores commovet

sensus. Tertia delectatio sensibilis ex solo tactu, seu proportionem, & conformitatem rei sensibilis cum organo tactus oritur, qualis est delectatio quæ ex tactu rei blandæ, & mollis percipitur. Idque patet in gustu, in musica, & in exteriori ipso tactu. Sensus enim isti ex suavi blandaque conjunctione cum objecto congruo, & proportionato sensibilem experiuntur delectationem. Innocens, & cuiusque culpæ vacua est delectatio ista naturalis, & sensibilis.

IX. Ad delectationem veneream quod attinet, plures recentiores olim propugnantes, veneream dumtaxat culpam esse delectationem perceptam ex osculis, & amplexibus quam sententiam damnavit Alexander VII. in propositione 40. *Est probabilis opinio quæ dicitur esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterius, & pollutionis.* Coniungitur in hac propositione delectatio carnalis, & sensibilis, ut intelligas nomine delectationis sensibilis ipsam delectationem carnalem, seu delectationem quæ sensibilis sit simul & carnalis. Delectatio enim mere sensibilis, quæ ex visione, tactu, & osculo percipitur, ab omni culpa suapte natura immunis est. Sic mulieres osculantes infantes, & ex genarum molli tactu delectationem sensibilem experientes, nullam perpetrant culpam. In propositione legitur damnata delectatio sensibilis coniungitur cum delectatione carnali, ut pateat solam delectationem carnalem, seu veneream noxiam esse.

X. Sententia itaque certa est, delectationem carnalem, seu veneream, ex osculis perceptam, culpam esse letalem. Ratio est manifesta. Quoniam delectatio de re graviter illicita mortalis est, ut patet in delectatione de homicidio. Atqui delectatio capta ex osculo mulieris est de re graviter prohibita: est enim de fornicatione futura: quoniam eiusmodi oscula, & amplexus carnales, venerei sunt via quæ ad fornicationem disponit. Porro non fornicatio modo, verum etiam quæ ad fornicationem disponunt, interdita censentur.

XI. Quæst. IV. *Tactus, amplexus, oscula ob solam delectationem sensitivam, & naturalem exercita, sunt ne peccata mortalia?* Resp. Dicitur est supra, delectationem naturalem, quæ consurgit ex mero exercitio sensuum, absolute spectatam, immunem a culpa esse. Eiusmodi est delectatio quæ percipitur ex visione rei pulchræ, ex auditione musicæ, ex tactu rei lenis, & mollis. Quæ

delectatio suapte natura nullum prodit ordinem ad copulam, seu ad rem veneream. Adverendum tamen, has delectationes non carere culpa, si careant honesto fine, ut suo loco fusius explicabitur. Hæc omnia communia sunt.

XII. PP. Salmanticenses tract. xxvi. cap. III. punct. 3. §. 3. num. 41. docent, tactus, amplexus, oscula inter personas solutas, & adultas, ac diversi sexus, etiam idoneas ad coitum, si fiant præcise ob solam delectationem sensitivam, & naturalem, secluso periculo ulterioris delectationis venereæ, & pollutionis, vacare culpa mortali. Quoniam hæc delectatio, inquit, metaphysice, secundum sua prædicata essentialia, spectata, nullam prodit malitiam; nec alterius speciei est ab ipso tactu quem consequitur: *Sed metaphysice loquendo, inquit, non repugnat quod talis delectatio pure sensitiva separaretur a delectatione carnali, & venerea; cum ex se, & ex suis prædicatis intrinsicis, & metaphysicis nullam dicat cum ea connexionem.* Ergo nostra assertio, concludunt, est metaphysice, & speculative vera: & hæc opinio speculative probabilis. Allegant auctoritatem Salmanticensium Scholasticorum, qui fusius eandem propugnant opinionem.

XIII. Si homines amplecterentur, tangerent, & oscularentur mulieres metaphysice, & secundum illarum prædicata essentialia, videlicet si oscularentur hæc duo prædicata *Animalia rationalia* in abstracto, conclusio vera esset. At cum in præsens sermo sit de tactu, amplexu, & osculo mulieris physice, & infecta carne compactæ, & concupiscentia, atque libidine ardentis; cum sermo sit de osculo figendo muliebri vultui physico: doctrina Salmanticensium non modo intempestiva, falsaque est; sed, pace tantorum virorum dixerim, talis est, ut incautis lectoribus præbeat errandi occasionem. Quid enim refert quod notiones delectationis sensibilis, & venereæ absolute differant, & metaphysice separari queant; quando in praxi, attenta humanæ naturæ corruptione, aut vix separantur, aut vix percipi possit quandonam hæc delectatio sit tantum sensibilis, aut carnalis? At reapse, inquis, quandoque separantur. Transeat. Sed numquid compertum tibi est quando reapse separantur? Numquid securitas datur sistendi in mera delectatione sensibili, & non ultra progrediendi ad carnalem delectationem? Ergo sola temeritas se se exponendi periculo gravissimo venereæ delectationis letalis est.

Cons. Theol. Tom. IV.

XIV. Neque hinc inferas, licita numquam esse oscula, neque secundum morem patriæ habita. Quoniam oscula iuxta morem patriæ in signum christianæ, & civilis benevolentia sunt, secus ob delectationem sensibilem captandam. Hanc semper improbandam asserimus. Quare laudati Salmanticenses, postquam disputationis gratia metaphysicam questionem versarunt, tandem num. 48. concludunt, eiusmodi tactus, amplexus, & oscula in praxi, & moraliter esse peccata mortalia, quando fiunt inter personas diversi sexus, & aptas ad copulam. Nam de osculis infantium nulla est difficultas. Quamquam & pueri, lumine rationis imbuti, caute, & prudenter docendi sunt ut abstineant ab eiusmodi osculis, & amplexibus. Parentes ipsi exempla castitatis, & pudicitia præbere filiis, & filiabus debent, abstinentes ab eiusmodi nimium effeminati amoris signis. Ne multa: quo facilius virtutis istius splendor obscuratur, quo vehementior est concupiscentiæ impetus, ignisque ardentior, eo est severior adhibenda custodia, cautior circumspectio, experrectior vigilantia.

XV. Adnotare lubet, Franciscum Sylvium in 2. 2. D. Thome quæst. civ. art. 4. conclus. 4. laudatam Salmanticensium opinionem propugnare. Quod ideo adverto, ne lector incautus a tanti viri auctoritate decipiatur. Non raro enim laxa docet hic, gravis alioquin, Theologus. Sed quod mirari fatis non possum, ipse P. Paulus Comitolum in hanc concedere opinionem videtur Lib. II. respons. moral. quæst. xx. num. 6. Verum quidem habet, Comitolum expresse non loqui de suaviis quæ exercentur inter personas solutas, & diversi sexus, aptasque ad copulam; quin, ut ex num. 5. colligitur, de iis osculis, tactibus, & amplexibus sermonem habet quæ aut matres cum filiis, aut fratres cum sororibus exercent. P. Diana refert hanc Sylvii, & Comitoli opinionem, & post illorum adductas rationes sic concludit Tomo VIII. tract. vi. resol. 9. §. 1. *Sed ego puto contrariam sententiam tenendam esse, & in his materiis non esse laxandis habenas.* Utinam in omnibus propositum tale servasset laudatus Auctor. Causa deceptionis in illis Auctoribus fuit inconsideratio obligationis vitandi periculum prolubendi a delectatione sensibili in veneream.

XVI. Quæst. V. *Tactus impudici, puta in partibus venendis, aut in illis affinis, sunt ne peccata mortalia?* Resp. Adfirmant communiter omnes: quia similes tactus graviter excitant concupiscentiam, & luxuriam;

R

ad-

adversantur pudori, & honestati naturali; ac periculum includunt pollutionis. Sanchez *Libr. IX. de matrimon. disput. xvi. nu. 11.* Navarrus in *Manual. cap. xiv. num. 3.* & alii docent, tactus huiusmodi culpa gravi carere, si supra vestes exercentur. Hanc eandem opinionem defendit P. Claudius La-Croix *Libr. III. part. 1. n. 904.* allegans auctoritatem P. Sanchez. PP. Salmanticenses *loc. cit. §. 4. numer. 49.* hanc opinionem admittunt ut probabilem *speculative*, secus *practice*. Hæc distinctio probabilitatis practice, & speculative, prout communiter adhibetur, ficticia est, & plurium laxitatum origo. Opinio quæ non est probabilis *practice*, neque est probabilis *speculative*; nisi varientur circumstantiæ. Quando autem variatur aliqua circumstantia, variatur quoque opinio; nec remanet eadem ac prior. Quoties igitur una opinio, omnibus circumstantiis spectatis, non est probabilis *practice*, neque est probabilis *speculative*, ut fufius suo loco. Sed relatum opinionem, ut improbabilem tum *speculative*, tum *practice*, reiicimus. Tactus enim isti practici sunt, non speculativi. Nec audiendus P. La-Croix docens *cit. numer. 904.* veniale tantum peccatum esse, si fiant eiusmodi tactus ex *levi delectatione tactus vestium*. Delectatio hæc non captatur ex vestis contactu, siquidem vestes tangi possent in brachiis; sed delectatio est ex tactu pudendorum, veste media. Hanc porro delectationem mortalem esse, non veniale, asserimus.

XVII. Idem dicendum, si fiant tactus isti inter personas eiusdem sexus. Nam & tunc adversantur pudori, ac honestati; & vehementer provocant ad lasciviam, pollutionem, aut sodomiam. Excipiendi sunt pueri natantes, qui casu, & absque ulla prava intentione se tangerent. A culpa tamen gravi eos non excusarem, si deliberato animo, & data opera in dictis partibus se tangerent. Nam tum nulla adesset causa cur possent a malitia excusari.

XVIII. Quæst. VI. *Sunt ne coniugatis liciti tactus partium pudendarum?* Resp. Distinguendum est. Tactus isti, si præcedant copulam, disponantque ad illam, liciti sunt. Id in quæstionem vertunt recentiores Theologi, sint ne tactus isti coniugatis liciti, absque ordine ad copulam, delectationis gratia exerciti? Adfirmant Sylvius 2. 2. q. civ. artic. 4. *concl. 6.* Vasquez in 1. 2. *disput. cxlii.* Diana, Coninch, Dicastillo, Antonius a Spiritu sancto, Hurtado, & alii non

pauci. Quoniam, inquiunt, quibus licet *maius*, licet & minus. Sed coniugatis licita est copula. Ergo multo magis liciti sunt tactus impudici, dummodo absit pollutionis periculum.

XIX. Secunda sententia negans mihi probabilior, & vera est. Quoniam ex una parte præfata actiones adnexum habent periculum pollutionis, & magnam indecentiam. Ex altera parte nihil in eis apparet honestatis, in quarum referri queant. Nec eiusmodi impudicæ & obscenæ actiones sunt mutui amoris, & benevolentiae testimonia; sed impotentis potius luxuriæ, & indormitæ concupiscentiæ argumenta.

XX. Nec adversæ opinionis ratio urgeat. Utiq; cui conceditur maius, conceditur & minus. Coniugatis permilla est copula. Ergo permilli quoque sunt amplexus, & tactus qui conducunt ad copulam. Hæc omnia vera sunt. Neque de hoc in præsens quæstio est. Id nunc in disputationem vertitur, an liciti eiusmodi tactus ob solam voluptatem extra copulam, & absque ordine ad illam, seu quando coniugati non habent animum coeundi. Et tunc dicimus, eiusmodi tactus esse peccata gravia, si sint libidinosi, & ob voluptatem veneream exerciti. Oscula tamen illarum partium, neque ut prævia ad copulam, permittenda sunt, quia nimium contraria honestati. Animadvertendum etiam, tum eiusmodi tactus verendorum in coniugatis esse peccata gravia, cum libidinis explendæ, & voluptatis captandæ causa sunt. Ceterum, si vel ob levitatem, aut aliquam circumstantiam uxor tangeret mariti virile, aut contra, non illico damnare hunc actum culpæ saltem gravis. Circumstantiæ ergo spectandæ. Pudicitia, castimonia, & pudor suadenda sunt coniugatis; ea tamen cautione, & moderamine, ne nimis onerosum evadat matrimonii iugum, alioquin gravissimum. Extrema vitanda. Marrimonium magnum, sanctissimumque sacramentum est. Caste ergo, pudice, & sancte exercendum: idque omne coniugatis vitandum est quod turpitudinem redolet.

XXI. Quæst. VII. *Oscula, tactus, & amplexus, licet æque amatorie sunt ne inter sponfos licita?* Resp. Adfirmant non pauci recentiores. Si enim, inquiunt, licita est coniugatis copula; licita quoque erunt sponsalia oscula, tactus, & amplexus, quæ sunt quædam copulæ initia, sicut sponsalia exordia sunt, & præambula ad matrimonium. Quam tamen opinionem temperant, dicentes, dum-

modo absit periculum pollutionis, & delectatio venerea absit, solaque sit delectatio sensibilis.

XXII. Hæc opinio penitus improbabilis, & falsa est. Quoniam iam supra ostendi, præfata oscula, amplexus, & tactus inter personas solutas, ob delectationem sensibilem capiendam, esse peccata mortalia. Ergo eiusdem malitiæ sunt pariter inter sponfos. Nam licet sponsalia sint via ad matrimonium, nullum tamen conferunt in alterius corpus ius, aut dominium. Ergo nullum ius habent sponsi ad mutua oscula, amplexus, & tactus. Igitur qua ratione vetita est sponsis copula ob privationem dominii, eadem quoque vetita sunt illis eiusmodi oscula, & tactus, quæ disponunt ad copulam. Si sponsus ius aliquod haberet osculandi sponsam, eam ad suscipienda oscula cogere posset. Hoc nemo dixerit. Ergo neque primum dicendum est. Et, missis pluribus aliis rationum momentis, absurda quæ oppositam consequuntur sententiam, eiusdem falsitatem evincunt. Quippe eiusmodi oscula, amplexus, & tactus inter sponfos morali quadam necessitate consequuntur pollutiones, fornicationes, aliaque obscena. Exceptio contrariæ opinionis, permittentis præfatas actiones, dummodo absit periculum consentiendi in rem veneream, & pollutionem, ficticia est, & chimærica. Ardet inter sponfos mutuus amor, iuventutis fervet sanguis, familiaritas, quam sponsalia præbent, inclinatio naturalis in vetita, & plurima alia adeo vehementer irritant, titillant, accenduntque concupiscentiam, ut in praxi morali quadam necessitate inferant delectationem veneream, & pollutionem. Et, ut paucis rem finiamus, sponsalia nihil omnino iuris præbent in corpora sponforum. Idcirco, quemadmodum ceteri, ita debent & sponsi abstinere a quibuslibet osculis, tactibus, & amplexibus. Quæ ut evitent, tenentur declinare familiaria colloquia, frequentem conversationem, & cohabitationem. Verum de his plura in tractatu de matrimonio.

XXIII. Quæst. VIII. *Peccat ne mulier quæ advertens se tangi libidinosè, non resistit, non se retrahit?* Resp. Primum convenit penes omnes, peccare mortaliter feminam quæ certo sciens se tangi luxuriosè, non reluctatur, & spectatis circumstantiis, non reiicit prociem se tangentem. Quando vero tactus sunt extrinsecus honesti, ut iuxta morem patriæ in argumentum civilis honestæque benevolentiae exerciti; tum, si

mulier absque scandalo vitare oscula, & tactus nequeat, potest illos permittere, ne patefaciat tangentis peccatum. Verum raro accidere potest ut nequeat mulier absque scandalo repellere libidinosam osculatorem. Nam, si fortuito prima vice tangatur honeste iuxta morem patriæ, & nequeat ante primum osculum, aut tactum extrinsecus honestum, interiorum osculantis lasciviam advertere; cum postea ex illo primo osculo, vel tactu deprehenderit osculantis libidinem; tum, si altera vice accedat, plurimis viis absque scandalo se se subducere poterit. Quare nimium faciles sunt plures recentiores Casuistæ in excusandis sub prætextu scandali feminis ab huiusmodi cooperatione in aliorum peccata. Si oscula, tactus, & amplexus non fiant iuxta morem patriæ; omnes docent, mulierem peccare mortaliter, nisi se retrahat.

XXIV. *Quid de hodierna mulierum, ac virorum conversatione?* Resp. Novus promiscuæ conversationis mos dira est pudoris, verecundiæ, modestiæ, & castitatis pestis, familiarum ruina, divitiarum iactura, matrimonialis thalami contaminatio, dissidiorum inter coniuges occasio, negligentiæ educacionis filiorum causa, temporis dissipatio, & omnium fere christianarum virtutum exterminium. Fusa oratio necessaria esset ad eum pro merito reprobandum; sed paucis rem expediam. Sermo est non de civili illo, honestoque, atque necessario commercio, a quo nec viri, nec mulieres abstinere valent; at de hodierna consuetudine, verius dixerim corruptela, promiscuæ inter viros & mulieres conversationis, in qua quisque suam habet *Divam*, cui inservit, cum qua ludit, quam alloquitur, & ea aguntur quæ palam omnibus sunt. Non modo illicitum hunc morem, verum etiam plurium criminum causam esse propugno. Innumera sunt Scripturarum testimonia quæ talem execrantur corruptelam. Ea in dissertatione de scandalo attuli: ideo hic, ne actum agam, missa facio. Vide quæ ibi dicta sunt. Radix istius moris in mulierculis est cupiditas congerendi varia munuscula, quibus luxum, fastum, superbasque pompas ostentare valeant; in viris autem ardens est concupiscentia. Mulieres ob insitam a natura vanitatem & ambitionem obsequia, servitia, ne dicam adorationes, virorum captant, & anhelant. Vel ipsæ pudicæ & castæ amari, suspici, & videri ambiunt. Heinc facile multa permittunt hominibus sibi obsequentibus, quæ sciunt peccata esse; sed sibi mentientes student omnia ali-

quo furo tegere. Dum hanc consuetudinem hodiernam mutuae conversationis, familiarium colloquiorum, iocorum, facietiarum, ludorum, aliarumque illecebrarum considero, vix lacrymas comprimere valeo. Est quippe corruptela hanc plurimorum malorum fons. Mulier quaeque suum habet veluti clientulum, qui sibi manum ad ambulandum porrigit, qui sibi in conversationis aula (quam si libidinis, & infinitorum criminum sedem vocarem, a vero non abluerem) servitia praestat. Pluribus argumentis, & indicis intelligit se impudice amari, suspiria audit, fixos obtutus spectat, luxuriae igniculos erum pentes conspicit, tactus amatorios quandoque sentit. Haec omnia tamen dissimulat, omnia honesta esse adfirmat; aut se ignorare interioris animi malitiam fingit. Interim Confessarius absolutionem impertit, & sacramentorum frequentiam eiusmodi feminis permittit. Et haec una est innumerorum praesentis saeculi pessima malorum causa. Arceri a sacramentis debent omnes tum mulieres, tum viri qui eiusmodi conversationes, seu libidinum nundinas, frequentant. Reicienda sunt, tamquam fucatae, excusationes mulierum, quae nihil impudicitiae, nihil libidinis se advertere iactant in his commerciis. Palam enim est haec esse splendida mendacia. Quid? Homines ne mulierculis se subiicerent, illis veluti mancipia vilissima ad nutum intervirent, tot pecunias effunderent, rem domesticam negligerent, proprias uxores fastidirent, tot incommoda paterentur, nisi explendae libidinis fiducia adesset? Nobilis quidam, amicitiae foedere mihi coniunctus, iactabat se nihil a Diva sua umquam obtinuisse. Ergo, inquebam ego, fatuus, stupidus, ac truncus es, non vir. Tot dispendia, tot vigilias, labores, incommoda passus es absque ulla mercede? Vah omnium stultorum dementissimum! Ad hunc exorcismum in honestum finem directum locutus est mutus, suaque adulteria confessus est, & non negavit amplius. Qua confessione, vi istius figuratae locutionis extorta, peracta ad bonam se recepit frugem. Mulierem, quae, occasione data, suos falsa est lapsus, rogavi, cur tanta obstinatione defenderet tamquam honestam hanc conversandi consuetudinem, cum experimento sciret esse perniciosissimam corruptelam. Reposuit. Ecquid? Si fateremur morem hunc vitii quidquam habere, abstinendum ab eo esset. Ut eundem libere frequentare possimus, innoxium defendimus, quem vitiorum plenum esse non ignoramus.

Nisi haec pauca sufficiant, frustranea erit oratio prolixior. Conferas nunc haec velim cum iis quae sunt in P. Georgio Gobat cap. 1. ubi invenies hunc Probabilistam talia docere. *Liquido scio, crebro fieri, praesertim inter plebeios & rusticos, ut eodem in lecto puella cum proco cubent aliquot horas induti, & exuri, & tamen nihil omnino impudicum agant, vel non nisi oscula, & turpes atrestationes exercent. Unde iudico, non posse a Confessario negari absolutionem omnibus illis puellis plebeis (aliud ob varias considerationes sentio de nobilibus) quae non videntur habere propositum numquam amplius admittendi in lectum proco suum.* Consultatione ista egent, an sunt lacrymis abolenda? Haec casuistica theorema sunt inundantis hodiernae malitiae scaturigines. In plebeis praesertim, ceterum in aliis quoque admitti possunt eiusmodi promissuae cubationes? Vah putidulam doctrinam!

XXV. Quaest. IX. *Peccat ne mortaliter mulier quae manum, pedem, digitosque suos contrectari, vellicari, aut perfricari sentit, se non resistat?* Resp. Negat Thomas Sanchez Libr. IX. de matrimon. disput. xlvi. numer. 15. & 16. levem manuum, pedis, digitorumque contrectationem peccatum esse mortale, eo quod delectatio heinc captata levis sit. Opinio haec falsa est, ratioque inutilis. Delectatio enim venerea, quaecumque sit, quando deliberata est, culpa gravi non vacat. Neque enim parvitas materiae in hoc rerum genere admittitur.

XXVI. Quaest. X. *Peccat ne mortaliter qui propria pudenda tangit?* Resp. Qui tangit, aut uxoratus est, aut solutus. Si uxoratus, aut id peragit absente uxore, vel praesente. Si absente coniuge se tangat impudice, & libidinose; proculdubio peccat mortaliter. Si uxor praesens sit, & tactus fiant, ut disponant ad copulam proxime habendam; tunc omni culpa vacat. Si autem tangens liber sit, seque ob delectationem veneream tangat; peccat mortaliter, omnibus fatentibus. Si vero tactus fiant ob aliquam necessitatem, aut ex levitate absque ulla impudica delectatione, nullius culpa sunt. Sed aliena pudenda tangere, semper peccatum grave est; nisi id fiat ob necessitatem, puta medicinae, & curationis.

XXVII. Quaest. XI. *Qui brutorum venerea perfricat, irritatque ad effundendum semen, peccat ne mortaliter?* Resp. Negavit Thomas Sanchez Libr. IX. de matrimon. disput. clvi. numer. 15. Quae opinio in posteriori editione expuncta fuit, ut nimium laxa. Quare ad-

firmant communiter omnes, actionem hanc peccatum esse mortale, tum ob ipsam naturalem indecentiam, tum ob inseparabilem delectationem veneream. Quis enim inficias iverit, hanc perfricationem commovere concupiscentiam conficitantis, libidinemque eius accendere? Praetextus merae curiositatis aspicendi brutorum semen inutilis est, & vitiosa curiositas, quae annexum habet quidpiam venereum.

XXVII. Quaest. XII. *Est ne mortale peccatum aspicere coitus brutorum?* Resp. Absolute id damnari nequit gravis culpa; cum saepe necessarium sit. Nam cum equi admittant equas, & tauri vacas agnoscunt, stabularii, aliique adsint oportet. Quare certum est istos non peccare. Neque etiam peccarent alii, saltem graviter, si casu, & absque ullo pravo fine aspicerent talem congressum, potius ut viderent ordinem quem eiusmodi bestiae servant, quam ut coitum ipsum spectarent. Cautio tamen summa adhibenda est. Licet enim bestialis hic coitus ad lasciviam non provocet, saltem vehementer, tamen inhonestatem quamdam praestet quod Christianus in talem turpitudinem suos desigat oculos. Quocirca satius, ac tutius erit ab eiusmodi abstinere aspectibus.

XXIX. Quaest. XIII. *Quodnam peccatum perpetraret qui concumberet cum muliere mortua?* Resp. Humanae infirmitatis pravitas, & praeteriti eventus has horridas quaestiones discutendas suscipere cogunt. Alii docent, esse peccatum bestialitatis, quia est coniunctio cum alterius speciei corpore. Alii sustinent, peccatum istud ad speciem revocari fornicationis, quia mulier mortua est mulier saltem analogice, & aequivoce. Tertia sententia defendit esse peccatum pollutionis, si sperma decisum fuerit; si autem semen emissum non fuerit, reduci ad malitiam tactus obsceni cum periculo pollutionis. Cuiusque opinionis patroni argumenta adferunt pro sua sententia. Verum eadem referre, atque discutere piget. Cum hoc peccatum limites omnes rationis praetergrediatur, speciem in qua colloquem, non invenio, sed ad monstrum una cum auctore reiciendum censeo. Et sane, si quis tanti sceleris reus occurreret, vix post diurnam poenitentiam inter hominum coetus, nedum inter sacra mysteria, admittendus foret. Talis quippe monstruosus concubitus, qui omnem bestialitatem transcendit, impotentis libidinis, atque inhumani animi indicium est.

XXX. Quaest. XIV. *Sunt ne diverse speciei peccata, oscula, tactus, amplexus, & huiusmodi peracta cum personis diversis status, puta cum Monialibus, cognatis, & coniugatis?* Resp. Adfirmat communis sententia: quoniam eiusmodi tactus, oscula, & amplexus venerei sunt dispositiones ad copulam. Copula autem ex personarum diversitate diversam induit speciem. Ergo idem dicendum & de praefatis actibus ad copulam disponentibus. Quare exprimentum in confessione est, fuerint ne amplexus, tactus, oscula peracta cum Moniali, aut consanguinea, aut alterius uxore, quemadmodum exprimeretur copula ipsa.

XXXI. Quaest. XV. *Quid sit delectatio morosa; & utrum semper mortale peccatum sit?* Resp. Triplicem supra distinximus delectationem, sensibilem, spirituales, & carnalem seu veneream. De sensibili, habita ex merae partium proportionem cum organo sensus, nulla est difficultas, quia suapte natura omni culpa vacat. Delectatio spiritualis, quae in sola voluntate residet absque ullo corporis motu, si sit de re mortaliter mala, mortalis est. Venerea, seu carnalis, commotionem carnis, & partium genitalium secum adferens, letalis est, quando deliberate a voluntate approbatur. Explicandum nunc est quid sit delectatio morosa. Est nimirum deliberata complacencia approbata a voluntate post sufficientem advertentiam. Morosa nuncupatur, non a temporis mora qua durat, sed a voluntate, quae libere in eadem moratur. Peccatum quodlibet internum unico instanti perpetrari valet. Delectatio ergo morosa mortalis est, tamen instantanea, quando post sufficientem advertentiam voluntas in eam vel unicum momentum consentit. Distinguitur a desiderio: quia hoc opus ipsum anhelat; atque cupit: illa vero ab operis executione praescindit, & de ipsius operis cogitatione practica, aut de ipso opere delectatur, quin alia sit operis faciendi intentio. Morosa isthaec delectatio per omnia peccatorum genera divagatur. Nam perinde peccat qui delectatur de proximi malo, de homicidio, de blasphemia, ac qui gaudet de re venerea. Unde haec delectatio ad illam peccati speciem reducitur ad quam spectat obiectum de quo delectatio habetur. Haec morosa delectatio, si sit de obiecto mortaliter vitato, semper est peccatum mortale. Delectatio ista, etiam in re venerea, potest esse absque commotione corporis, & carnis, atque adeo mere spiritualis, quando nimirum voluntas sola delectatur. In aliis peccatis, ut delectari de proximi malo, clarius id patet.

XXXII. Quæst. XVI. *Quid sit delectatio speculativa, quid practica?* Resp. Aliqui Auctores delectationem *speculativam* vocant quæ sistit in cogitatione vel actus mali, vel modi eiusdem; *practicam* vero appellant quæ est de ipsa re, aut actione cogitata. Alii *speculativam* delectationem constituunt in objecti delectabilitate, quia voluntas moveatur ad eam desiderandam, e contrario *practicam* ultra delectabilitatem obiectivam adferre desiderium executionis asserunt.

XXXIII. Eiusmodi distinctiunculæ aut ineptæ sunt in hac lubrica materia, aut confusionem inducunt, scrupulisque animum involvunt. Delectatio quippe, sive sit de re turpi, sive de cogitatione rei turpis, in praxi ob potentialiarum intimam connexionem, & rei venereæ picem, communiter peccatum mortale est. Ut rem hanc clarius teneas, hæc adicio. Cogitatio speculativa rei turpis licita est ex fine honesto; puta cum Confessarii, Theologi, Medici, Anatomici rebus venereis student, eandem animo volunt, & meditantur absque omni peccato. At nonne licitum est de eiusmodi cogitatione gaudere? Antequam, quod ipse sentiam, promo, propositionem a Clero Gallicano proscriptam anno 1700. excipio. *Consensus qui præbetur suggestionibus pravis, cum tendit ad delectationem COGITANDI tantum de re illicita, puta de ulciscenda iniuria, secundum S. Augustinum non est aliud quam veniale peccatum, licet ipse ultionis actus, cuius cogitatione animus delectatur, sit pessimus, & certissimum peccatum mortale.* In hanc propositionem talem tulit censuram Clerus Gallicanus: *Hæc propositio quaslibet cogitationes, & delectationes, quas morosas vocant, regulariter imputans peccato veniali tantum, falsa est, temeraria, scandalosa, in praxi perniciofa . . . & iniuriosa S. Augustino.* Ut cuicumque errandi periculo occurramus, distinguenda est res cogitata, & rei cognitio. Delectari de cognitione, seu notitia cuiusque rei, sive bonæ, sive malæ, quando sola cognitio, seu notitia absolute accepta, est obiectum delectationis, secundum se non est peccatum mortale. Interdum vero est peccatum veniale, quando nimirum quis inutiliter de re mala cogitat. Interdum autem est absque omni culpa, quando nempe quis ratione officii rem illam meditatur, ut Theologus, Confessarius, Medicus, qui rebus turpibus & venereis studeat. Quando autem delectatio est de re ipsa cogitata, tunc dubio procul peccatum mortale est. Hanc doctrinam tradit D. Thomas 2. 2.

quæst. lxxiv. artic. 8. Quia tamen proprie intimam potentialiarum connexionem difficili in praxi est delectatio de cognitione rei absque delectatione de re cogitata; idcirco de ipsa notitia dicere possum: Utinam nescire licuisset. Dum itaque Theologi, Confessarii, alii que turpibus & venereis rebus student, ut suæ castitati consulant, oppositis actibus se muniant, usumque distinctionis de cognitione, & re cogitata præmittant. Quæcumque enim delectatio in hoc misero statu, & in hoc rerum genere periculum iunctum habet consentiendi in rem turpem.

XXXIV. Quæst. XVII. *Peccat ne mortaliter qui negative post sufficientem advertentiam se habet in motibus venereis, neque consentiens, neque dissentiens?* Resp. Certa ab incertis separanda sunt. Primum occurrere interdum possunt rationabiles causæ, cur licita possit esse suspensio positivi dissentus, videlicet si, cum quis resistit positive & directe, magis incalcescat tentatio, ut in meticulosis, seu scrupulosis accidere solet, quibus dissuadenda est positiva reluctantia ob mentis infirmitatem. Contemptio suggestionum istis necessaria est. Item, quando, nimis molestem foret repetere oppositos actus, cum tentatio diu duret. Quando desistendum esset ab officio Confessarii, Theologi &c. tunc contemnendæ sunt tentationes. Quod tum maxime verum habet, quando opus quod perpetratur, natura sua honestum est. Advertendum tamen, quod dum homo aut tentationes contemnit, aut mentem alio divertit, aliaque cogitat, minime negative se habet; sed reapse resistit, non directe, sed indirecte. Et hæc indirecta resistentia sæpe prudentior, & utilior est ipsa directa, spectata personarum diversitate.

XXXV. Quod in disputationem Theologi vocant, est, utrum absolute, & præcisè peculiaribus circumstantiis, licitum sit *negative* se habere, dum fervet concupiscentia, motusque venerei animum adoriuntur. Ioannes Sanchez *disp. XXI. num. 3.* P. Thomas Tamburinus in *Decal. Lib. X. cap. 11.* & alii apud eosdem defendunt, per se loquendo nullam esse obligationem positive resistendi eiusmodi motibus.

XXXVI. *Hæc sententia*, inquit P. Claudius La-Croix Lib. V. num. III. *speculative loquendo videtur esse probabilior: in praxi tamen tenenda non est.* Verum non modo practice, sed etiam speculative improbabilis est ista sententia. In quo enim sita est hæc maior probabilitas speculativa? In hoc quod motus inordinati, rationi rebelles, animæ exci-

dium

dium machinantes non reprimantur, non cohibeantur, non subigantur rationi, & suppremo Domino. Hæc est speculativa probabilitas istius sententiæ: & secundum hanc considerationem *speculative probabilior est sententia isthæc?* Quis non videt evidentem istius maioris probabilitatis speculativæ falsitatem? Methodus probabilistica passim ad scopulos impingit.

XXXVII. Dico itaque, peccare mortaliter absolute loquendo, eum qui post sufficientem advertentiam, *negative* se habet in motibus venereis. Hæc est communis Theologorum sententia; eamque conceptis verbis docet S. Thomas 1. 2. quæst. lxxiv. art. 6. sic inquiring. *Deficit autem (intellectus) in directione passionum interiorum dupliciter. Uno modo, quando imperat illicitas passiones; sicut quando homo ex deliberatione provocat sibi motum iræ, vel concupiscentiæ. Alio modo, quando non reprimat illicitum passionis motum; sicut cum aliquis, postquam deliberavit quod motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominus circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit. Et secundum hoc dicitur peccatum delectationis morose esse in ratione.* In his D. Thomæ verbis rationes continentur sententiæ nostræ. Quandoquidem motus isti sunt inordinati, disponuntque natura sua ad copulam. Ergo natura sua rationi, & ordini a Deo præstituto repugnant. Recta ratio data nobis a Deo, iubet ut rerum ordinem custodiamus, illumque a perturbatoribus vindicemus. Ergo quicumque otiose se habens permittit hunc concupiscentiæ tumultum, & propriæ animæ obsidionem, graviter delinquit adversus rectam rationem, & divinam legem, ad quarum amissum teneret dirigere suas actiones. Peccat mulier se impudice tangi permittens ab alieno viro. Ergo peccat etiam, dum propriæ concupiscentiæ, vel dæmonis luxuriosas aggressiones permittit, illas non repellendo. Peccat certe mortaliter, si ad motus turpes excitatos ab homine indifferenter se habeat: & mortaliter non peccabit, si se habeat negative ad eosdem excitatos a dæmone? Accedit, motibus istis adeo adnexum esse periculum, ut in praxi vix ab eisdem separari valeat. Quare fictitia est præcisio periculi, quam obrudunt adversarii; potissimum cum res ista adeo subtilis sit, & delicata, atque insidiis, dolisque plena ut vix satis sit diligens & itrenua repulsiō.

XXXVIII. Tandem urget celebre axiomata: *Qui tacet, consentire videtur.* Qui *negative* se habet in præfatis motibus, tacet. Er-

go consentire præsumitur. Acuta est P. Claudii La-Croix Lib. V. num. III. responsio. *Non obstat (inquit) quod communiter dicitur: Qui tacet, consentire videtur. Nam hoc valet tantum in materia contractuum, ut recte Castropalaus. Recte ne sentiat P. Castropalaus, tali cavillatione eludens præfatam regulam, haud multis opus est ut quisque iudicium ferre valeat. Cur etenim in contractibus, secus in aliis valet regula ista? Immo potius in iis valet in quibus solus internus consensus rem perficit. Si reus interrogatus a iudice taceat, nonne consentiens præsumitur? Concupiscentia illecebras & delectationes summas voluntati offert. Hæc illas haud respuit. Ergo eas acceptat. Si puella, ut dictum est, mamillarum tactus, vultus osculationes, & amplexus sibi fieri sineret; quis negaret eam esse consentientem? Non præsumitur consentiens voluntas, inquit P. La-Croix ex Castropalao, aliisque Auctoribus, quia non datur præceptum resistendi. Hæc sunt solita Probabilistarum effugia. Iam probatum est, præceptum urgere cohibendi motus qui ordinem divinæ legis, & iustæ rationis pervertunt. Labet tamen clarius adhuc offendere præceptum istud. Tum datur præceptum positive resistendi his motibus, quando datur præceptum vetans consensum in id ad quod tales motus impellunt. Sed datur præceptum vetans copulam, aut pollutionem, ad quam concupiscentiæ motus instigant, & inducunt. Ergo existit præceptum his motibus reluctandi, eosque in ordinem redigendi. Sententiam nostram defendunt præter D. Thomam, S. Antoninum, Suarez, Vasquez, Azorius, Lessius, Antoine, Continuator Tourneley, & alii communiter, ut fatetur vel ipse P. La-Croix: qui similiter in praxi nobiscum sentit; sed ut se benignum lectoribus præbeat, aliorum opiniones, tametsi laxas, proponit veluti probabiles speculative, quæ postea vi illa gravissima Probabilismi evadunt probabiles practice, ut suo loco dicitur; ubi palam fiet quantum istius Auctoris methodus proponendi opiniones, quas nec ipse amplectitur, incautis lectoribus noceat ob abusum Probabilismi. Quid refert, quod Probabilista aliquis scribat, se hanc opinionem sequi ut probabilior: si interim contrariam proponat ut probabilem, vel si historice narrat, ut passim prætat P. La-Croix alios Auctores oppositum docere, absque ulla eorumdem confutatione? Verum hæc obiter, plurima suo loco diciturus.*

XXXIX. Quæst. XVIII. *Datur ne materie parvitas in genere luxuriæ?* Resp. Adfirmat

mat P. Thomas Sanchez *Lib. IX. de matrim. disp. xlvii. num. 9. item num. 39.* In posteriori tamen editione istius sententiæ retractatio legitur. Caramuel in *Theol. Regul. disp. lxxix. num. 1052. & seq. Escobar Theolog. Moral. tract. 1. exam. viii. cap. iii.* Lessius *Lib. de iust. cap. iii. dub. 8. num. 49.* Arvio in 1. 2. D. Thom. *quæst. lxxiv. art. 10. dub. ult.* Zanardus in *Direct. Par. I. cap. xli. quæst. xxviii.* alique non pauci, quos citant Salmanticenses *tract. xxvi. capit. 3. punct. 4. num. 79. pag. 12.* Aliqui contendunt falsò citari Escobarium & Lessium, penes quos fides sit.

XL. Contraria sententia communis est, & vera. Antequam rationibus eadem muniatur, unum vel alterum præmittam oportet. Convenit penes omnes, in genere luxuriæ quædam reperiri obiecta genere suo gravia, & quædam physice considerata levia. Copula carnalis, pollutio, notabilis distillatio, pudendorum vehemens commotio, eorumdem impudicus tactus sunt obiecta sua natura gravia. Obiecta vero levia reputantur modica verendarum partium commotio, aspectus pulchræ mulieris, eiusdem manuum tactus, digitorum intorsio. Delectatio pariter altera reputatur gravis quæ impotentem carnis commotionem infert, rationemque secum vehementer abripit; levis vero quæ parum rationem attrahit, & remisse carnem commovet. Consentiant rursum omnes, delectationem voluntariam, capram de obiecto graviter impudico, esse mortalem. Certum quoque est delectationem veneream vehementem ex parte actus, tamen si de obiecto levi, letalem esse: quoniam omnis delectatio venerea vehemens natura sua pollutionem inducit. Quoties ergo delectatio venerea est gravis, & vehemens, sive sit capta ex obiecto gravi, sive ex obiecto levi, mortalis est, ob dictum influxum eius in pollutionem: quæ si non eveniat, id per accidens esse censetur. Vehemens enim delectatio natura sua apta est illam inducere.

XLI. In hoc ergo controversia vertitur, nimirum utrum delectatio venerea quæ tam ex parte actus, quam ex parte obiecti levis est, physice spectata, sit quoque levis in genere moris, puta delectatio venerea quæ ex pressione manus femineæ captatur. Negat, ut dixi, communis & vera sententia, quæ nititur primum auctoritate Clementis VIII. & Pauli V. qui iusserunt, fidei Quæstoribus denunciari eos qui assererent, oscula, tactus, & amplexus, habitos ob solam delectationem lascivam ex iisdem perceptam, non esse cul-

pam gravem, quando nullum ad copulam habent ordinem. Accedit auctoritas Alexandri VII. qui contrariam damnavit videtur opinionem in hac 40. propositione. *Est probabilis opinio quæ dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.* Si non est probabilis, sed scandalosa opinio quæ docet, venialem tantum culpam esse delectationem carnalem perceptam ex osculo, absque periculo ulterioris consensus; quamnam erit delectatio venerea, venialiter tantam vitiosam Osculum genere suo leve quippiam est. Delectatio quoque quæ periculum excludit ulterioris consensus, sua physica natura spectata, levis apparet. At in genere moris gravis evadit. Quamvis autem propositio damnata de sola delectatione captata ex osculis loquatur, quæ maior natura sua videtur quam delectatio percepta ex manus, aut pedis contactu; tamen de ea delectatione ibi est sermo quæ periculum secum non adfert ulterioris consensus, aut pollutionis. Ergo levis est delectatio isthæc in genere physico: nam, si gravis foret, grave periculum haberet ulterioris consensus. Porro semel posito quod delectatio venerea, natura sua levis in genere physico, sit absolute in genere moris letalis; consequitur, reperiri in hoc genere haud posse delectationem veneream leviem. Quod ratiocinium, licet non sit demonstratio, evidenter ostendens oppositam sententiam esse damnatam, est tamen argumentatio valde probabiliter id evincens. Favet denique auctoritas R. P. *Claudii Aquavivæ* Præpositi Generalis Societatis Iesu, qui omnibus suæ Societatis Theologis præcepit ut defenderent, in genere luxuriæ nullam dari materiæ parvitatem.

XLII. Rationum momenta paucis explicantur. Quælibet delectatio venerea, sive modica, sive magna, physice spectata, si deliberate captetur, in genere moris est quædam complacentia aut pollutionis, aut copulæ illicitæ. Sed delectatio deliberata sive de pollutione, sive de copula, est peccatum mortale. Ergo quæcumque delectatio venerea deliberata est peccatum mortale. Maior propositio, in qua tota est difficultas, sic ostenditur. Delectatio venerea confurgit ex motu humoris serosi, qui est spermatis materia, ut testantur Philosophi omnes cum Galeno. Quælibet ergo delectatio venerea est quædam inchoata pollutio. Hic autem pollutionis motus eiusdem speciei est sive in principio, sive in progressu, sive in fine: quia initium istius motus

motus natura sua tendit in terminum, seu in consummatam pollutionem. Qui ergo animo deliberato captat delectationem veneream ex tactu manus mulieris, directe quærit motum pollutionis. Quoniam, ut dictum est, ex hoc solo motu oritur delectatio venerea; & motus iste natura sua definit in consummatam pollutionem, aut copulam. Neque præcisiones intellectus, aut voluntatis reluctatio, posito quod semel consenserint in principium istius motus, valent eiusdem ordinem, seu, ut aiunt, tendentiam in terminum pollutionis interrumpere. Eo ipso quod quis deliberate voluit initium, terminum quoque voluit. Quare fictitia, & illusoria est adverte sententiæ responsio, videlicet delectationem veneream non esse mortalem, quando abest periculum ulterioris consensus, & pollutionis: quoniam, cum periculum istud sit intimum, & natura sua huic delectationi adnexum, nequit mentis præcisione in genere moris separari. Paucis verbis, quæ dicta sunt, perstringit Angelicus 1. 2. *quæst. lxxiv. art. 8. Quod autem aliquis ex deliberatione eligat quod affectus suus conformetur his quæ secundum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale; Unde talis consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale.*

XLIII. Neque reponas, probandum esse obiectum delectationis esse peccatum mortale: quoniam tactus manus, aut pedis mulieris obiectum leve, non grave est; ac subinde peccatum veniale, non mortale dici debet. Inanis est responsio ista. Enimvero, ut demonstravi, licet materia immediata istius delectationis sit attractio manus, pedis, aut digitorum, obiectum tamen in quod ultimo delectatio recidit, est aut pollutio, aut fornicatio, in quam suapte natura delectatio tendit. Ergo letalis est.

XLIV. Obiicies. Experientia multi sciunt se sistere in manus, aut osculi delectatione, nec ultra pergere: non enim pollutionem patiuntur; immo & copulam positive detestantur, & solam delectationem perceptam ex manus contactu deliberate volunt. Responsio ex dictis patet. Qui deliberate volunt delectationem veneream quamlibet, volunt quoque ea omnia in quæ illa natura & pondere suo tendit. Quod pollutio, vel copula illam non consequantur semper, per accidens est; neque id tollit quin ea per se in eiusmodi effectus impellat. In aliis peccatis distinguitur materiæ parvitas: quia reapse materia dividua est, nec habet annexum periculum grave prolabendi in materiam completam.

XLV. Denique communi Theologorum assensu delectationes venereæ præ cæteris omnibus quæ ex aliis peccatis percipiuntur, oblectationibus, viscosæ sunt, & picis plenæ: adeoque nulla circa illas relaxatio facienda. Distingui utique & in istis valent mente nostra physice operationes leviores, & graviores. E. g. tactus verendorum, mamillarum, & vultus, manus, pedis &c. Si physice spectentur actus isti, unus altero gravior est, & vehementius carnem commovet, pollutionemque inducit. At, licet delectatio deliberate quæsitæ in manus attractatione inferior sit delectatione captata ex tactu mamillarum; tamen non hinc sequitur, levem esse illam, gravem hanc. Nam utraque in pollutionem, aut copulam tendit; quamquam maiori impetu una feratur ac altera. Ne multa. Omnes fatentur, periculum huic lubricissimæ materiæ annexum semper esse; atque impotenti inclinatione concupiscentiam ferri in copulam, vel pollutionem. Omnes adfirmant, difficile admodum esse, hoc periculum separari a delectatione. Ergo nemo suæ æternæ salutis cupidus absque gravi culpa potest tanto discrimini animam suam committere. Itaque, tametsi rationes metaphysice spectatæ evidenter non ostenderent; quamlibet veneream delectationem deliberate quæsitam esse letalem; nihilofecius, considerato periculo viscosæ, lubricæque materiæ annexo, & spectata difficultate secernendi parvam a gravi delectatione; sequitur nulla probabilitate trui opinionem quæ venialem delectationem admittit in genere luxuriæ. Id solum verum habet, venialem sæpe culpam contingere in hac materia ex imperfecta deliberatione voluntatis. Quis negligens est in repellenda temptatione, in comprimendis motibus concupiscentiæ. Tangit quis mulieris manus, familiariter eam alloquitur. Experitur carnem commoveri, igniculos accendi. Torpidus est, & tardus in primis his aggressibus propulsandis. Tum in illo pro maiori, aut minori negligentia poterit maior, aut minor culpa esse; dummodo absit deliberatus aut consensus, aut deliberata suspensio negativa, quæ voluntarie permittat, partem inferiorem suam profequi obsidionem, & rebellionem.

XLVI. Quæst. XIX. *Quibus indicis colligi prudenter potest, aliquem consensisse delectationi venereæ, aut gravis negligentia reum esse?* Resp. Regula potissima est conscientiæ puritas habitualis, & sincera sollicitudo peccati vitandi. Qui fervidus est in divinæ legis observantia; qui reapse a peccatis letalibus ab-

abstinet; qui ita dispositus est, ut vellet mortem potius oppetere quam graviter Deum offendere; qui denique reapse numquam delectatione, & expressè consentit in pravas delectationes, sed fortiter easdem repellit: is prudenter utique præsumendus est non consensisse. Qui dubitat, vigilans ne, an dormiens in delectationem consenserit, præsumendus est dormiens consensisse. Contra vero circa eos qui peccatis assueti sunt, in dubiis præsumptio urget adversus eosdem. Eiusmodi tamen regulæ non adeo certæ sunt, ut iusti, & bene morati habeant unde sibi gratulentur; Nihil mihi conscius sum; sed non propterea iustificatus sum. Dubitationes eiusmodi sacramento poenitentiae subiiciendæ sunt. Anxios tamen, & scrupulosos excipe, qui dum timent consensisse, quandoque ob ipsum timorem prolabuntur. Erigendi isti sunt, & dum habitualis illorum status a gravi culpa immunis est, contemptio tentationum est illis suadenda. Isti numquam cum tentatione, aut dæmone præliari debent: quia, sicuti in hostili certamine timidi, ignavique facillime corruunt, solaque fuga sibi cavent; ita pari ratione in conflictu luxuriæ scrupulosi, & timidi pugnam vitare debent, & prælium ipsum declinare, vel mentem alio dirigendo, vel inimicum spernendo, & deridendo. Verum de remediis adversus scrupulosos alibi. Sunt peccatores nimium audaces, & præsumptivi: sunt & iusti nimium meticulosi, morosi, & cavillosi. Radix scrupulorum primum omnium detegenda est, quæ non raro a superbia ortum ducit. Sed, ut dixi, alibi varia scrupulorum genera describam: & potissimum graphice illos depingam qui scrupulos sibi movent in iis rebus, quæ aut nihil, aut parum illis incommodant; e contrario docti, & sapientes sunt, seu, ut verius dicam, versuti, & sagaces in iis omnibus honestandis quæ sibi placent; commoda omnia anxie perquirunt, delicate comedere student, quæ sua natura peccata non sunt, sensibus, & carni concedunt. Tota eorum sollicitudo, & anxietas est circa actus interiores, atque de ineptiis, & nugis, aut rebus levissimis sibi perplexitates suscitant, Confessarios torquent, & cruciant.

CAPUT V.

De vellicatione genarum, & tactibus mamillarum.

I. **N**Equè elapsis, neque nostris temporibus defuere qui genarum vellica-

tiones, mamillarumque tactus velut culpas de se tantum veniales confidenter traduxerint. Huius perniciosæ doctrinæ dilatatione promovit *Dissertatio in casus reservatos Venetæ Dioceseos* anno 1743. publici iuris facta, in qua hæc inter alia leguntur. *Quæritur tertio, an reservatione afficiatur qui cum Moniali peragat, vel attentet actus subimpudicos de se veniales, e. g. genas vellicare, mamillas tangere, & solum ex pravo affectu, vel prava intentione mortales. Resp. negativè. Nam iuxta nostram regulam octavam non nisi peccata per externam malitiam mortalia reservantur.* Hanc opinionem, atque alteram de blasphemia, quas Auctor admonitus corrigere detrectavit, earum immo defensionem adornans, labefecerunt Epistolæ duæ anno 1744. Venetis typis editæ, aliisque deinceps recitæ. Percrebuit rumor, eoque devenerunt erroneæ sententiæ fautores, ut D. Thomam huius opinionis assertorem non veriti sint obtrudere: quam immerito, aliorum esto iudicium. Vera sententia apud imperitos iam iam periclitabatur; cum tandem Romæ publico sanctæ universalis Inquisitionis decreto proscripta fuit *Dissertatio* die 17. Aprilis anno 1744. Integrum decretum transcribere iuvat.

DECRETUM.

Feria 5. die 16. Aprilis 1744.

In Congregatione generali S. Romanæ, & universalis Inquisitionis, habita in Palatio Apostolico Quirinali coram Sanctissimo Domino Nostro BENEDICTO Papa XIV. ac Eminentissimis, & Reverentissimis Dominis S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, in tota Republica christiana contra hæreticam pravitatem generalibus Inquisitoribus, a S. Sede Apostolica specialiter deputatis.
Idem Sanctissimus Dominus Noster Dominus BENEDICTUS PP. XIV. auditis theologica censura infra scripti Libri, nec non præfatorum Eminentissimorum DD. Cardinalium suffragiis, prohibendum, ac damnandum censuit, prout præsentis decreto damnat, & prohibet, Librum Venetiis impressum anno 1743. cui titulus: *Dissertatio in casus reservatos Venetæ Dioceseos. Authore N. N. tamquam continentem propositiones respectivè falsas, male sonantes, scandalosas, piarum aurium offensivas; eademque prohibitionem damnat, & vetat quascumque scripturas, seu libros editos, vel edendos, eiusdem Libri defensionem continentem.*

Hunc

Hunc itaque Librum, & scripturas, seu libros sic damnatos, & prohibitos idem Sanctissimus Dominus Noster vetat ne quis, cuiuscumque sit status, & conditionis, ullo modo, & sub quocumque prætextu, iterum imprimere, aut imprimi facere, vel transcribere, aut iam impressum vel impressos, aut transcriptos apud se retinere, & legere audeat; sed ipsum, aut ipsos Ordinarios locorum, vel hæreticæ pravitatis Inquisitoribus statim, & cum effectu tradere, & consignare teneatur, sub poenitentia in Indice Librorum prohibitorum contentis.
Paulus Antonius Cappellonus S. Romanæ, & universalis Inquisitionis Not.

Loco * Sigilli

Die 17. Aprilis 1744. supradictum editum affixum, & publicatum fuit ad valvas Basilicæ Principis Apostolorum, Palatii S. Officii, ac aliis locis solitis, & consuetis Urbis per me Petrum Romolatum sanctissimæ Inquisitionis Cursorem.
II. Quid tum? Post decreti pontificii publicationem decem circiter Libri apologetici in damnatæ dissertationis defensionem typis clandestinis in lucem prodire. Hæc omnia non in altero orbe, sed sub oculis nostris contingere. Libri editi sunt sequentes. I. AVVISO SALUTEVOLE PRIMO &c. II. AVVISO SALUTEVOLE SECONDO. Hæc duo opuscula Romæ furtim edita sunt anno 1744. sed, re ad tribunal delata, Auctor mitem subivit poenitentiam, multatus poena pecuniaria fuit typographus, & librorum venditor carcere addictus mortem tandem oppetiit. Hæc duo opuscula, quorum primum typis Lucensibus recusum est, tam ineptis, vanis, erroneisque commentis scatent, ut eadem contemnenda, minime refellenda, ducamus.
III. Tertium opusculum, quod in defensionem damnatæ dissertationis prodiit, primum mss. post typis Venetis cuscum, inscribitur *IUDICIUM cuiusdam viri Theologiae Professoris ad Amicum Confessorem Monialium*. Quæ in hoc opusculo promittuntur ad propugnandam prosriptam doctrinam, omnem superant fidem. Idcirco, ne exaggerator videar, hæc pauca subiicio. §. 2. num. 2. pag. 6. talia scribit Theologiae Professor. *Iam vero proposita doctrina de indifferentia intrinseca eiusmodi tactuum (mamillarum) est adeo certa, ut videatur negari non posse absque periculo erroris in fide. Constat enim I. ex sacra Scri-*

ptura multis in locis. E. g. ex illo Marci ult. Super ægros manus imponent &c. Ex illo Iacob. ult. infirmatur quis in vobis? Inducat Presbyteros: . . . ungentes eum &c. Constat II. ex sacramentis a Christo Domino institutis, præsertim extremae Unctionis. Constat III. ex ritibus Ecclesiæ, & specialiter ex celebri ritu ungenti etiam adultos utriusque sexus ante Baptismum, & quidem toto corpore in Ecclesiâ Græca, in Latina vero saltem in pectore &c. . . . Constat IV. ex Decretis S. R. E. in causis canonizationum, in quibus multoties hinc fidei Promotoribus acriter oppositis tactus plures, & nominatim in mamillis, immo in aliis etiam partibus plus periculi afferre solitis; inde vero Postulatoribus indifferentiam intrinsecam huiusmodi tactuum in plena luce Rom. Curie fortiter propugnantis, iudicatum denique fuit pro innocentia tactuum. . . . Sequitur iam I. ex hac inconcussa doctrina, quod damnari sine dubio meretur propositio eidem directe contraria. . . . videlicet. . . Deliberatus tactus mamillarum mulieris ex genere suo peccatum mortale est. *Nec illam iuvat speciosa severitas &c.*

IV. Ex ungue leonem collige. Hoc IUDICIUM recusum typis fuit, adiectis tribus aliis opusculis uno in volumine contentis, quorum hæc est inscriptio: R. P. Danieli Concina duarum Epistolarum Theologico-Moralium Auctori OPUSCULA HÆC QUATUOR VERE AUREA. Opuscula hæc quatuor antecedit Præfatio, ex qua pauca transcribo verba, quæ quale sit nonnullorum Scriptorum systema in excipiendis Romanæ Ecclesiæ decretis luculenter referunt, & benignitatem caritatis, qua suos oppositores prosequuntur, magnopere explanant. Cum ergo laudata DISSERTATIO, inquit Opusculorum aureorum Editor, antequam in tribunali Romano proscriberetur, ab infami libello innumeris calumniis, & iurgiis intolerabilibus referto impetita fuisset per Rev. P. D. Concinam, necessarium visum est innocentiam Auctoris iniuste lacerati vindicare, atque ab illius veluti canis rubidi morsibus eripere. Id præstari luculenter in Opusculis hisce quatuor vere aureis, quæ nunc tandem omnium oculis subiiciuntur, nemo erit sane mentis qui negaturus sit, dummodo velit ea legere non obsecitanter. Ibi enim manifestissime apparebit, neque inveniri in Patris N. dissertatione errores illos quos arroganter impugnat P. Concina; neque doctrinam P. N. in eo esse damnatam, in quo mille fallacis conatur illam per summam livorem, summamque sci-

scitiam pervertere P. Concina, ut ostendat esse damnabilem; immo fateri quisque debet esse sanissimam. Ne id, benigne lector, aut irreverentia tribuas erga Romanam Inquisitionem, aut inobedientia erga eiusdem decretum, quod iterum aio esse sanctissimum. Numquid quia Romani Censores vetant defendere propositiones scandalosas, erroneas &c. quae inveniuntur in Patre N. vetant simul eas quoque in eodem Auctore defendere quae non sunt huiusmodi?

V. Porro, ut evidentius erga Romanam Ecclesiam decreta obsequium & obedientia Scriptorum eiusmodi pateant, scias oportet, adeo compertum exploratumque esse, inter propositiones falsas, & scandalosas a Romana Sede in praefata Dissertatione damnatas, primum locum tenere illam qua a peccato mortali eximuntur tactus deliberati subimpudici mamillarum, ut Auctor eiusdem dissertationis in sua Retractione, quam Congregationi S. Officii obtulit, unice putidam doctrinam de mamillarum tactibus detestatus fuerit. Et ne asserere haec gratis videar, en integram auctoris retractationem.

Cum in meo libello, cui titulus est Dissertatio in casus reservatos Venetae Diceceseos, impresso Venetiis anno 1744. nonnulla mihi exciderint, quae audio multorum aures offendisse, quaeque ego, re melius considerata, probanda non esse dico; ex animi mei sententia revoco, & retracto propositionem, qua asserui vellicare genas, & mamillas tangere Monialium esse actus subimpudicos de se veniales, & solum ex pravo affectu, vel ex prava intentione mortales, tanquam rem falsam, male sonantem, piarum aurium offensivam, & scandalosam. Insuper declaro me improbando specialiter recensitam propositionem, nolle alia a me in eo libello scripta probare, si qua minus caute, vel minus opportune scripta prudens lector deprehenderit; sed ea omnia superiorum iudicio, ac determinationi sanctae Romanae Ecclesiae reverenter subiicio, paratus revocare, atque improbare quaecumque ab ea reprobantur. N. N. Sequitur recognitio characteris &c.

VI. Neque retractatio haec opusculorum Auctores latebat, immo iisdem praeter ceteris notum erat, dissertationem damnatam fuisse potissimum ob scandalosam doctrinam tactuum mamillarum. Quandoquidem Professor Theologus, antequam damnaretur dissertatio, suum IUDICIUM calamo exaratum legendum Censoribus dedit, ut in tuto a proscriptione dissertationem collocaret. Porro in hoc IUDICIO soli tactus mamillares defenduntur,

tanquam natura sua indifferentes, quin et imnes apologiae & calamo exaratae, & typis evulgatae huc pertinent, ut praefatos tactus mamillares de crimine purgent. Cur? quia, ut universae Italiae compertum est, eorundem tactuum doctrina scandalum ingerebat, & potissimum propter praefatos tactus, & blasphemias vi consuetudinis prolatas, damnatus Liber fuerat. Unum adiciere convenit, nempe opusculum inscriptum IUDICIUM, typis editum fuisse, incio eiusdem Auctore, probitate, modestia, doctrina, & dignitate claro. Hoc ille testatus est iis qui violatae obedientiae, debitae S. Sedis decretis, eundem arguebant. Probi viri attestationi fidem non adhibere, piculum esset. Idque ego narrare aequum existimavi, ut veritati, & existimationi erga pium doctumque virum litarem. Quam vero obsequentes S. Sedis illi sint qui recensita opuscula quatuor aurea, seu vere lutea, ediderunt, quisque iudex esse potest.

VII. Praeter enarrata sex opuscula mamillaria, alia quatuor eruperunt in medium. Enarrationes ad primam Epistolam contra dissertationem lingua Italica scriptae, mirum in modum pueriles, & ridiculariae. Octavum opusculum satyra est mss. Nonum, & decimum causam concludunt mamillarem. Nonum opusculum inscribitur Doctrina di S. Tommaso proposta alla considerazione de Saggi &c. Torum opusculum eo unice spectat, ut imperito vulgo suadeat, S. Thomam docentem tactus mamillares indifferentes natura sua esse, atque adeo a culpa immunes. Doctrina, ex qua fabricanda imposturae arrepta ansa est, habetur 2. 2. quaest. clrv. art. 4. his expressis verbis. Respondeo dicendum, quod aliquid dicitur esse peccatum mortale dupliciter. Uno modo secundam suam speciem; & hoc modo osculum, amplexus vel tactus secundum suam rationem non nominant peccatum mortale. Possunt enim haec absque libidine fieri, vel propter consuetudinem patriae, vel propter aliquam necessitatem, aut rationabilem causam. Adeo perspicua doctrina est, ut nemini ratione praedito in mentem venire potuisset unquam reperiendos homines fore qui eandem ad tactiones mamillares honestandas detorquerent. Sermo hic est de tactibus, osculis, & amplexibus qui vel secundum morem patriae, vel propter necessitatem, aut rationabilem causam fiunt; quique etiam ex affectu ad libidinem exerceri valent. Hi actus secundum suam rationem non includunt peccatum mortale: possunt enim honeste peragi, aut etiam

iam ex libidine: idcirco de se malitiam non produunt. Ubi in toto illo articulo vel leve vestigium tactionum mamillarum? Ergo per summam iniuriam, ne dicam per impudentem calumniam, tactibus mamillaribus honestandis angelica doctrina applicatur. Sed ut cavillatoris inficitia magis pateat, lubet paucis rem totam perstringere. Auctor dissertationis damnatae fatetur, actus istos, vellicare genas, tangere mamillas, esse actus subimpudicos, de se veniales. Non sunt ergo secundum suam rationem a culpa immunes; nec fieri de se honeste possunt. Angelicus autem de iis actibus sermonem habet qui peragi laudabiliter valent vel propter consuetudinem patriae, vel propter aliquam necessitatem, aut rationabilem causam. Respondeat arguator. Ad quam ex tribus assignatis causis revocant vellicationes genarum, & tactiones mamillarum? Ad patriae consuetudinem? Ad necessitatem? Ad rationabilem causam? Si ad harum aliquam reducuntur; non subimpudici, sed pudici sunt. Quid? Tactus, & oscula secundum rationem genericam non produunt malitiam mortalem: ergo tactus differentia specifica turpi involuti non sunt letales? Osculum frontis, tactus manuum laudabiliter exercentur. Ergo licita oscula, & tactus mamillarum, & pudendorum Monialium? Ergo nuda corpora mulierum, & virorum se vicissim vellicare, & tangere mutuo in omnibus partibus honeste & licite poterunt? Haec est Logica probabilistica.

VIII. Verum, si ultra pergerem, actum agerem. Siquidem P. Vincentius Patuzzi, doctrina, eruditione, morumque integritate clarus, Doctorem Angelicum ab iniquis commentis vindicavit, & tanta perspicuitate paralogismos, sophismata, & argutationes omniumque recensui opusculorum profligavit integro volumine typis Lucensibus edito anno MDCCXLVII. inscripto DIFESA DELLA DOTTRINA DELL' ANGELICO DOTTOR S. TOMMASO &c. ut superfluum sit aliquid addere. Et, quod ad S. Thomam attinet, adeo luculenta est eius doctrina, ut in lectore non eruditionem, sed solam mentis sanitatem postulet, ne valeat ad patrocinium vellicationum genarum, tactuumque mamillarum insecti. Ut horrorem adversae doctrinae unico mentis intuitu deprehendas, haec duo simul pendende, vellicare genas, & mamillas tangere: & tute iudex isto, peragi ne haec duo alicuius prudentis, necium S. Thomae iudicio absque gravi culpa queant,

IX. Decimum opusculum profecto miserandum, quod ob confutatam rem mamillarem prodiit, inscribitur Ritrattazione solenne di Fra Daniello Concina &c. Vix e nativis tenebris in lucem erupit horrendus fetus, continuo anathemate Romanae Sedis proscribitur fuit solemniter decreto S. Officii, emanato die 27. Iunii anno 1744. tanquam Libellus famosus. Haec sunt pontificii decreti verba.

D E C R E T U M.

Feria 4. die 17. Iunii 1744.

„ Sacra Congregatio Eminentissimorum,
 „ & Reverendissimorum Dominorum S. R.
 „ E. Cardinalium, in tota Republica christiana
 „ contra haereticam pravitatem Generalium
 „ Inquisitorum, habita in Conventu S. Mariae
 „ supra Minervam de mandato Sanctissimi
 „ D. N. BENEDICTI XIV. praesenti
 „ decreto prohibet, & damnat, ut Libellus
 „ famosus, nonnulla folia impressa,
 „ quorum titulus = Ritrattazione solenne di
 „ tutte le Ingiurie, Bugie, Falsificazioni,
 „ Calunnie, Contumelie, Imposture, Ribalderie,
 „ stampate in varj libri da Fra Daniello
 „ Concina Domenicano Gavotto contro la
 „ Venerabile Compagnia di Gesù da aggiungeri
 „ per modo di appendice alle due infamie
 „ Lettere Theologico-Morali ultimamente
 „ pubblicate contro il Rev. P. N. della medesima
 „ Compagnia. In Venezia 1744. appresso
 „ Simone Occhi sotto il segno d' Italia. Con
 „ licenza de' Superiori, e Privilegio =.
 „ Haec itaque folia, sic prohibita & damnata,
 „ Sacra eadem Congregatio de mandato, ut supra,
 „ vetat ne quis, cuiuscumque sit status, & conditionis,
 „ audeat ullo modo, sub quocumque praetextu imprimere,
 „ vel imprimi facere, neque impressa apud se
 „ retinere, & legere valeat; sed ipsa Ordinaris
 „ Locorum, aut haereticae pravitatis Inquisitionibus
 „ statim, & cum effectu tradere, & consignare
 „ teneantur, sub poenis in Indice Librorum
 „ prohibitorum contentis.
 „ Paulus Antonius Cappellonius S. Romanae,
 „ & Universalis Inquisitionis Not. Loco * Sigilli.
 „ Die 27. Iunii 1744. supradictum decretum
 „ affixum, & publicatum fuit ad valvas
 „ Basilicae Principis Apostolorum, Palatii
 „ S. Officii, ac aliis locis solitis & consuetis
 „ Urbis per me Petrum Romolatum SS. Inquisitionis
 „ Curatorem.
 „ Rumor increbuerat, me libellum calumniis
 „ inepte confarctatis refertum confutatum: atque

atque, ne id facerem, mandatum a suprema Potestate impetratum fuit. Verum numquam mihi in mentem venerat, ut continuo imperanti, ne scriberem, reposui. Quid posita? Libellus famosus recusus typis Lucensibus fuit, Auctorum, fautorumque opera, illorumque propriis manibus, modo pacto pretio divenditus, modo amicis dono datus, & per omnes Italiae civitates, oppida, & villas distributus fuit. Utrum hæc sint obedientia & obsequii erga S. Sedem argumenta, aliorum indicium esto. Grates interim agenda Deo nobis sunt, quod pro zelo Nominis IESU, eiusque immaculatæ doctrinæ propugnandæ digni habitus fuerimus contumelias, probra, & maledicta perferre. Utinam Deus ille clementissimus, qui nobis patientiæ donum contulit, adversariis respicientiæ gratiam impertiri dignetur.

X. Peractæ odiosæ litis specimen paucis perfrinxi, occasione data, ea qua potui cautione. Rem publicam typisque editam naravi, nullius nomine expresso. Supervacaneum duco istas, quemadmodum etiam aliorum quorundam Casuistarum laxitates, quæ omnes huc recidunt, uberiori calamo refutare: seipsis namque corruunt. Illud te admonere magnopere interest, ne ob quorundam paucorum Scriptorum aberrationem, & imbecillitatem, quidquam existimationis, & obsequii erga cœtum, cuius hi sunt membra, minuere velis. Splendor insignis communitatis ex aliquorum filiorum infirmitate nullam contrahere maculam iure debet. Quot non sunt in catholica Romana Societate desipientes filii? Propterea ne Doctorum, apostolicorum virorum, Martyrum, aliorum sanctorum hominum ingentia merita decrepant? Separa ergo pretiosum a vili. Tantummodo noli propter eximiam communitatis famam, & auctoritatem, privatorum errores, nullo præcedente delectu, epotare: quem scopulum ut evitares, præcipue hæc scripsi.

CAPUT VI.

Mulier vi compressa adstringatur ne positive resistere, an licite possit permissivè se habere, ut vita, vel honoris periculum declinet.

I. IN explicatione quinti mandati cap. IV. §. 5. cum S. Augustino ostensum est, non debere virginem invasam occidere invasorem, ut corporalem pudicitiam servet, contra novos Casuistas, qui, tametsi benignissimi, facillime tamen fundendum humanum sanguinem docent. Superiori quoque capite

num. 23. quæst. VIII. probatum fuit, non posse mulierem permissivè se habere, sed illius esse tactibus, osculifve resistere. Nunc in quæstionem vertitur, num mulier vi compressa, ad evitandum mortis, aut infamiae periculum, valeat omittere positivam reluctantiæ exteriorè, & permissivè, atque negative se habere, sustinendo corpore immoto iacturam pudicitiae corporalis, interius voluntate detestando omnem libidinem. Adfirmant novi Theologi non pauci, quos inter Cornelius a Lapide, cuius propositionem inter laxas recensuimus cap. I. in hoc sextum præceptum. Recruduit hæc diebus disputatio. Perillustri D. Petrus Angelus Lavizari doctissimus, atque eruditissimus vir, qui historiam Vallis Telinae Retiae Provinciae scripsit, typisque prodidit magno Litteratorum plausu, præsentem controversiam dispexit, egregiamque dissertationem elucubravit lingua Italica, quam mihi, utpote amicitiae vinculo iunctus, legendam tradidit humanitate summa. Paucis ego rem perfringam, cum ex iis quæ iam supra disputavi, veritas abunde pateat. Unum revocare in memoriam interest, nempe me opinioniones, quas laxas reputo, resellere nullo ad Ordinem, quem earundem patroni professi sunt, respectu habito. Aequè refuto opiniones Theologi Dominicani, ac Franciscani, Carmelitani, Iesuitæ &c. & si frequentius refello opinioniones PP. La Croix, Viva, Tamburini &c. id in causa est quod istorum libri in manibus omnium sunt, ceterorum vero Theologorum, qui fortasse eandem docere laxas opinioniones, vix nomen notum communiter habeatur. Ad rem igitur.

II. P. Claudius La Croix Lib. III. part. I. num. 916. ex Busembau, & Tabiena dicit, puellam non peccare, si ob evidens periculum mortis, vel ingentis infamiae, non adhibeat omnia omnino media ad depellendum stupratorem; v. g. si hunc, cum possit, non occidat, si non inclamet viciniam, sed mere patiatu coitum, tamen secluso omni periculo consensus: & licet hanc propositionem editis libris teneant A. A. plus quam 50. . . tamen non expedit eam publice proponere, aut defendere; quia apta est causare abusus, præsertim apud rudes. "En novum argumentum, ostendens quam sint festivæ recentiorum quorundam Moralistarum cogitationes. Hæc doctrina non est publice defendenda, inique proponenda. Bene habet. Cur ergo proponitur, & vi Probabilissimi defenditur, dum non impugnatur? An libri typis impressi, & re-

& recusi in angulo, in cryptis latitant? Si non est defendenda, cur non resellitur? Sæpius dixi, methodum P. La-Croix, qui undique laxas opiniones recentiorum Casuistarum conquirat; easque lectorum iudicio feligendas frequentissime permittit, mihi summopere displicere, propter abusus, & absurda maxima quæ inde consequuntur.

III. Cornelius a Lapide linguarum peritia, eruditione, atque doctrina inter divinae Scripturæ interpretes valde conspicuus, recentiorum opinionum auctoritatem conciliavit. Is in Prophetam Daniele cap. XIII. vers. 23. docet, potuisse Susannam in tanto periculo infamiae & mortis negative se habere, ac permittere in se eorum libidinem, modo interno actu in eam non consensisset; sed eam detestata, & execrata fuisset. Quia maius bonum est fama & vita, quam pudicitia: unde hanc pro illa exponere licet. Itaque non tenebatur exclamare . . . Quod ergo exclamaverit, nullo modo libidinem illorum in se permiserit, actus fuit insignis, & heroica castitatis: talis est enim mori male quam pollui. Laudat Navarum, & Dominicum Soto.

IV. Ad Dominicum Soto quod attinet, Susannæ non meminit. Si enim verba divina, quibus factum Susannæ narratur, præ oculis habuisset; forte non supererogationis, ut contendit Cornelius, sed necessitatis fuisse illius clamorem scripsisset. Laudatus Soto Lib. V. de iust. q. I. art. 5. inquit: Quod si hic obiter quaras quid ferre debeat pudica puella, antequam in stuprum consentiat; revera quodcumque genus mortis . . . Tamen in foro conscientia tantum tenetur non consentire, neque se sceleri accommodare. Quare, si metu tacet, non peccat mortaliter; dummodo nullum præbeat consensum. Neque vero manus in alterum tenetur iniicere. Tametsi quæ honesta est, & ingenua, non debet facere quantum debet, sed quantum potest. Obiter rem versat Soto. De metu solius mortis loquitur. Infamiae non meminit. Oppressam non teneri occidere invasorem, docet. Tandem concludit, ingeniam feminam debere pro viribus resistere. Ut minus igitur ambigua est illius opinio. Quod si perlitat, Theologum hunc favere doctrinæ Casuistarum, esto. Quid inde? Aequè Soti Dominicani, ac exterorum Auctorum, propositum mihi est opinioniones laxas resellere.

V. Dico ergo, laudatam sententiam Cornelii a Lapide, aliorumque recentiorum falsam, improbabilem, & laxam esse, atque cum sacra Scriptura manifeste pugnantem.

In medium veniant verba Danielis Prophetæ cit. cap. XIII. Ingenui Susanna, & ait: Angustia sunt mihi undique. Si enim hoc egero, mors mihi est; si autem non egero, non effugiam manus vestras. Sed melius est mihi absque opere incidere in manus vestras quam peccare in conspectu Domini. Et exclamavit voce magna Susanna. Quo fundamento asseritur heroicæ, non necessariæ virtutis fuisse Susannæ clamorem? Unde id colligitur? Ex aliquo alio divinae Scripturæ textu? Nec unum in universa Scripturæ reperies. Quin ubique inculcatur: Agonizare pro anima tua, & usque ad mortem certa pro iustitia, & pro pudicitia custodienda. Quid quod divina Scriptura conceptis verbis puellam compressam non clamantem lapidibus obruendam decernit? Legitur enim Deuteronom. XXI. Si puellam virginem desponderit vir, & invenerit eam aliquis in civitate, & concubuerit cum ea; educes utrumque ad portam civitatis illius, & lapidibus obruentur: puella, quia non clamavit, cum esset in civitate. Iuxta divinam ergo Scripturam clamor feminis necessarius est, tamquam scutum defendendæ pudicitiae. Quapropter conscientia divinae legis Susanna voce magna clamavit. Unde ergo eruitur, heroicam, atque adeo liberam, non necessariam fuisse reluctantiæ Susannæ? Non sane ex Scriptura. Cum autem Scriptura divina perspicua sit, qua auctoritate novi Theologi, & Interpretes audent ipsam eludere? Deus clamare mulierem iubet sub mortis pœna; isti illam tacere, permissivè, & negative se habere posse, docent.

VI. Divinis Scripturis accedit recta ratio, quæ evincit, mulierem permissivè, seu negative ferentem compressionem, fontem violatæ pudicitiae fieri. Et primum audiamus laxæ opinionis patronos, qui propter metum mundanæ infamiae docent oppressam mulierem haud obstringi ad clamandum. An, inquit, vocare mulier debet suæ infamiae testes? Sed quodnam hic infamiae argumentum? Infamis est, si taceat; honesta vero & pudica, si clamet. Quid si etiam mundanæ vanæque famæ amittendæ periculum esset? Anteposenda ne est hominum fama splendissimæ pudicitiae virtuti? Pluris ne faciendus mundi, quam virtutis, quam Dei honor? Ceterum fieri nequit ut femina, quæ ex castitatis amore forti animo invocat aliorum auxilium, ne thesaurum pudicitiae deperdat, famæ splendorem obscuret.

VII. Sed ad rectæ rationis lumen causam vocemus. Quid amplius mulier consentiens præ-

præstare tenetur viro congreganti quam quietum, immotumque corpus? Quando femina *casuisticum negative*, & *permisive* contribuit, partes suas omnes implevit. In quolibet foro exteriori mulier, *permisive*, & *negative* se habens in coitu, præsumitur consentiens: quid ni & in interiori foro? clamat sapiens Elizalda. Alia ne exterioris, & interioris fori Theologia, & Iurisprudencia in similibus casibus? Quid quod illa *negativa*, & *permisiva* tolerantia, seu indifferentia gravissimum secum adfert periculum consensus? Qui fieri potest ut mulier certa moraliter sit se non præbuisse consensum, dum pacato corpore passa est violari? Dum internis suggestionibus animus obsidetur, peccat, circumstantiis præcis, *negative* se habens. Ergo & dum exterius pudicitia corporis expugnatur, rea evadit mulier, nisi pro viribus vim repellat. Quot scrupulis, quot angustiis obnoxia esset femina, si corporis sui violationem permitteret, nullo obstanti conatu? Et merito angustiis premeretur. Quare Susanna, ut has declinaret angustias, clamavit, & quidem voce magna. Benigna Theologia probabilistica scrupulos perhorrescit, eosque tollere contendit, divinam legem humanis appetitionibus inflectendo, minime vero ad legis divinæ amulsum mores conformando. Itaque mulier quæ toto virium conatu non reluctatur, gravissimo dubio subiecta est dati consensus, atque in gravissimo periculo constituta est re ipsa consentiendi. Et, ne consentiat, peculiare Dei auxilium illinecessarium est. At quo fundamento sperare a Deo hanc singularem gratiam valet, nisi id quod potest ipsa præstet? Tandem mulier *negative*, & *permisive* se habens manifesto scandalo est homini concumbenti. Quoniam, dum iste nullam in compressa muliere experitur reluctantiã, præsumit non immerito, illam consentire, atque cooperari in coitum. Nam vix procaces & effrontes meretrices pelliciunt, invitant, gestibusque sollicitant viros. Tota ferme cooperatio est illa quies, qua mulier *permisive*, & *negative* compressionem tolerat. Quid quod vel ipsi Ethnici hanc castitatem *negativam*, & *permisivam* deridebant? Id patet ex Martiali.

Castra igitur nulla est? Castra sunt mille: quid ergo?

Castra fuit? Non dat, non tamen illa negat.

VIII. Contra invictæ, & revera castæ feminae omnium corporis membrorum vires exerunt, sese agitant, & fortitudinis virtute

munitæ, qua conatibus, qua dexteritate modo declinant, modo deludunt, modo repellunt aggressores; & tandem, dum vim repellere nequeunt, clamoribus aliorum subsidium implorant. Sic nimirum, spreto vitæ periculo, contemptisque mundi legibus, pudicam corporis integritatem unice sibi custodiendam proponunt. Itæ cum sancta Susanna promptum experientur cælestis auxilium. Dicant Casuistæ, iugum Christi suave esse; ut mulieribus *permisive*, & *negative* se habentibus blandiantur. Nos contra docemus, Christi iugum castissimum esse, spinisque redimitum, atque circumdatum. Ergo invicta fortitudine sustinendum.

IX. Scripturæ igitur divinæ ad clamorem conceptis verbis mulierem oppressam urgent, ut semper resistat, atque deficienti vi restendi, alienum subsidium invocet, ne sit corporis violationem patiat. Redta ratio eiusdem clamoris, & positivæ reluctantiæ necessitatem evincit. Falsa est ergo, & scandaloplena opinio contraria. Tandem accedit auctoritas Ecclesiæ Gallicanæ, quæ in generali Conventu celebrato anno 1700. adversus confutatam opinionem hanc tulit censuram: *Hæc propositio temeraria est, scandalosa, castarum aurium offensiva, erronea, & legi Dei contraria.*

X. Quod si laxa, & scandali plena est opinio quæ docet, mulierem ob metum infamiae, aut mortis, posse *negative*, & *permisive* pati corporis violationem; quid de altera doctrina dicendum, quæ permittit feminis tolerare tactus impudicos clientum suorum, ut offendicula devitent? Porro, ne prudens Confessarius ab his versutis feminis decipiat, nullam illis adhibeat fidem, dum se restitisse mentiuntur, propterea quod aliqua reluctantiæ signa dederint. Nam sagacissimæ mulieres tam exquisita arte frequentissime se resistere effingunt, ut ipsarum callida, astutaque repugnantia sit efficacius illicium, & potentior instigatio. Tum ergo sincere resistunt, cum a suis clientulis re ipsa separantur, nec ad servitutem sibi exhibendam, neque ad colloquia familiaria eosdem admittunt. Contra, utquedum familiaris cum ipsis consuetudo, & conversatio persistit, illarum repugnantia ficta est, & mendax: ideoque a sacramentis prorsus arcendæ sunt, præmissis semper congruis admonitionibus. Quam regulam si serjaveris, aut animas lucraberis, aut sacramenta sacrilegiis non profanabis.

CAPUT VII.

De stupro, & poenis stupratoribus debitis.

I. Fornicationem consequitur stuprum, seu aliud luxuriæ monstrum. Exposita itaque fornicationis malitia, stupri pravitatis describenda est. Stuprum in iure usurpatur varie. Interdum pro omni concubitu, sive adulterii, sive incestus, sive raptus, sive sodomiæ, accipitur, ut colligitur ex textu in *leg.* Stuprum *ff. de ritu nuptiarum*. Communiter vero sumitur pro accessu viri ad virginem, qui accessus est secunda luxuriæ species, de qua in præsentî capite sermonem suscipimus.

II. Hæc stupri finitio eruitur ex S. Tho. 2. 2. *quest. cliv. art.* Stuprum est *concubitus viri cum femina virgine, quo eius integritas defloratur*. Duas continet hæc definitio partes. Prior, *concubitus viri cum femina virgine*, distinguit stuprum a quacumque alia luxuriæ specie. Nam si concubitus fiat cum muliercula corrupta, est simplex fornicatio; si cum mare, sodomiæ; si cum uxorata, est adulterium. Altera pars, *quo eius integritas defloratur*, consummationem actus manifestat. Nam, si concubitus sit extra vas, & per copulam claustra virginea non infringantur, non stuprum, sed peccatum contra naturam erit.

III. *Quest. I. Perpetrat ne stupri flagitium qui virginem consentientem, & sub cura parentum existentem violat?* Resp. Negant Salmanticenses *tract. xxvi. cap. iv. punct. 1. num. 4.* & pro eadem citant Vasquez, Navarrum, Lessium, Bannez, Suarez, Sanchez, Dicastillum, Fagundez, Trullenchum, Bassæum, Caramuelem, Barbosam, Antonium a Spiritu sancto, Dianam, & alios. Propugnant hanc opinionem Salmanticenses tamquam probabiliorum.

IV. Oppositam defendunt Caietanus 2. 2. *quest. cliv. art. 6. dub. 1.* Azorius Tom. III. Lib. III. *cap. xi. quest. v.* Suarez de *Pœnit. disp. xxii. sect. 4. n. 6.* Navarrus in *Manual. cap. xvi. n. 3.* Bonacina de *Matrim. qu. iv. punct. 17. num. 2.* Corduba Lib. I. *QQ. qu. xiiii. Filliucius Lib. XXX. cap. III.* Lopez I. *Part. Instruct. cap. lxxiii.* Sylvester verbo *Luxuria*, Tabiena verbo *Stuprum*, & alii.

V. *Questio hæc gravissima est: quoniam ex ea pendet restitutionis debitum.* Si consensus liber virginis auferat stupri malitiam, nulla erit restitutionis obligatio. Contra restitutioni obnoxius stuprator erit, si virginis assensu.

sensus non obstet quominus stuprum perpetretur.

VI. Secunda sententia mihi non probabilior modo, verum etiam probabilissima, ac unice vera est; & contraria improbabilis.

VII. Eam conceptis verbis docet S. Th. 2. 2. *q. cliv. art. 6. In virgine sub custodia patris existente quedam deformitas specialis occurrit, si corrumpatur: tum ex parte puellæ, quæ ex hoc quod violatur, nulla pacto conjugali præcedente, & impeditur a legitimo matrimonio consequendo, & ponitur in via meretricandi, a quo retraheretur, ne signaculum virginittatis amitteret: tum etiam ex parte patris, qui de eius custodia sollicitudinem gerit, secundum illud Ecclesiastici xlii. Super filiam luxuriosam confirma custodiam, ne quando faciat te in opprobrium veniam inimicis. Et ideo manifestum est quod stuprum, quod importat illicitam virginum deflorationem sub curam parentum existentium, est determinata luxuriæ species.* Clarius hanc doctrinam explicat ibidem ad 3. *Habet autem duplicem injuriam annexam. Uram quidem ex parte virginis, quam etsi NON VI CORRUMPAT, tamen eam seducit, & sic tenetur ei satisfacere. . . Aliam vero injuriam facit patri puellæ: unde & ei secundum legem tenetur ad poenam.* Clarius adhuc, & brevius hanc sententiam docet art. 7. in corp. *Stuprum sine rapto invenitur, quando aliquis absque violentia illatione virginem illicite deflorat.*

VIII. Doctrinam D. Thomæ exscribit, suoque calculo probat D. Antonius II. *Part. tit. v. cap. vi. Nec peccatum stupri evadunt ex hoc quod de voluntate puellæ, & parentum hoc agant, & ablata virginittate fornicationem cum eis committant.* Ad restitutionem quod attinet, paullo ante hæc docet. *Si deflorat eam voluntariam, non tenetur ei. Patri autem tenetur, quia iniuriatus est ei. Unde in aliquo satisfaciat, vel saltem eum placet. Si autem seduxit, puta promissionibus, & mendacis, non videtur fuisse voluntaria. Invitam ergo, & seductam si constupraverit, iniungendum est sibi quod satisfaciat ad arbitrium boni viri, vel cum ea componat.* Voluntarius consensus virginis, a patria potestate solutæ, tollit debitum restitutionis, secus reatum stupri. Si parentum potestati subdita sit, restituendum parentibus est. Horum Sanctorum auctoritas prævalet auctoritati recentiorum, qui pro adversa sententia decertant.

IX. Rationum momentis luculentissimis hæc sententia evincitur. Virgo non est domina suæ integritatis naturalis, seu claustrum

virginalis; sicut domina non est aliarum corporum partium, ita ut eruere sibi oculos, abscindere manus, aut pedes valeat. Hæc enim membra ab Auctore naturæ recepit, ut eisdem utatur iuxta honestatis leges. Ergo quemadmodum peccaret recidendo aliud corporis membrum, necessitate sublata; ita peccat, quando pudoris membrum sibi violari patitur. Hæc veritas adeo perspicua est, ut vel ipsis Ethnicis innotuerit, quorum unus hæc scripsit.

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est;

Tertia pars data patri, pars data tertia matri;

Tertia sola tua est.

X. Porro quod defloratio virginis gravem irroget eiusdem patri, sub cuius tutela & custodia vivit, iniuriam, compertum est. Læditur quippe ius quod in filiam pater habet. Filia, usque dum per matrimonium, aut emancipationem libera evadit, iure naturali, & divino subdita est patriæ potestati, regimini, & magisterio; ac veluti depositum quoddam est ab illo omni cura servandam. Qui furatur, aut lædit depositum, nonne damnus, & iniuriam infert depositario? Quod autem pater dominium habeat in filiam, atque teneatur eiusdem corporis integritatem custodire, Scriptura ipsa testatur. *Filia tibi sunt? Serva corpus illarum: Eccli. VII. Item cap. XLII. Super filiam luxuriosam confirma custodiam, ne quando faciat te in opprobrium venire inimicis.* Quamquam ergo virgo puella suæ violationi consentiat; si tamen parentes inviti sunt, semper stuprator ius parentum lædit, illisque damnus irrogat. Ergo præter luxuriæ crimen, iniustitiæ quoque peccatum perpetrat stuprator. Quare dubitandum non est eundem ad restitutionem damni teneri quando aut virgo, aut parentes, consentiente virgine, repugnant. Nulla itaque, ut ego quidem arbitror, probabilitate gaudet opposita sententia, quæ defendit, nullum committi stuprum, dum virgo consentiens violatur, tametsi sub potestate parentum constituta sit.

XI. Accedit, quod, etiam si parentes, & virgo consentiant, non propterea stuprator crimen stupri evadit. Quoniam virginitas virtus peculiaris est, ab aliis virtutibus distincta. Peccata autem distinguuntur per oppositionem ad diversas virtutes. Ergo virginis defloratio semper deformitatem stupri adfert præter luxuriæ flagitium. Nec virginis consensus impedit ordinis perversionem, aut damna quæ talem deflorationem consequuntur. Hæc

damna præter infamiam sunt flagitia futura. Per hanc quippe primam deflorationem puella in occasione *meretricandi*, ut inquit S. Thomas, constituitur. Pudor enim mulieribus frenum validissimum est, ab ipsa natura illi insitum. Hoc sublato, facillime se prostituunt. Cedo. Quando puella deliberate se deflorat, passa fuerit, tenetur ne hanc circumstantiam in confessione pandere? Negant adversarii stuprum tunc virginem committere, quod sui corporis domina sit. Sed hoc effugium iam præclusum est. Domina est sui corporis, sed iuxta leges a natura, & a Deo præscriptas, Dominium istud subiectum legibus est. Domina est sui corporis: ergo nullum peccatum perpetrabit se prostituens, nullum peccatum perpetrabit fornicando, sese polluendo? Si hoc dominium non tollit quin femina consentiens in pollutionem, in fornicationem, in sodomitiam, hæc flagitia perpetret; cur impedit quin stuprum virginitati oppositum committat? Nonne hinc evidenter apparet, fuisse esse adversariorum unicum fundamentum, a dominio proprii corporis arcessitum? Hoc dominium, inquit, tollit rationem iniustitiæ, non deformitatem fornicationis, aliorumque criminum. Verum vana responsio est. Quoniam sicut nullum est dominium in proprio corpore adversus legem castitatis, ita nullum est dominium adversus legem iustitiæ, & virginitatis custodiendæ, & conservandæ extra matrimonii statum.

XII. Quid quod consensus mariti, vel uxoris non tollit adulterii malitiam? Siquidem Pontifex Innocentius XI. hanc sequentem propositionem damnavit, quæ est 50. *Copula cum coniugata consentiente marito, non est adulterium; adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.* Cur hoc? Quia coniuges dominium limitatum habent in propria corpora ad legis divinæ, & naturalis præscriptum, secus illimitatum. Possunt suis corporibus uti iuxta sanctas matrimonii leges, minime vero adversus easdem. Dominio & virgo instructa est, quo se valeat nuptui tradere, & matrimonii sacramento virginitatem amittere; nullum vero habet dominium proprium polluendi corpus, matrimonio præciso.

XIII. Tandem communis hominum sensus sententiam hanc nostram confirmat. Omnes quippe rationis lumen sequentes, & quorundam Theologorum disputationibus, ac subtilitatibus non præventi, peculiarem deformitatem in virginis defloratione intimo sensu experiuntur, quam in fornicatione cum meretrice non agnoscunt. Quis Christiano-

rum,

rum, conscius se virginem, licet consentientem, deflorasse, non explicat hanc circumstantiam in confessione? Allegat utique virginis consensum; sed conditio ista criminis reatum solummodo minuit quantum ad restitutionis debitum: ceterum nemo unus est qui naturæ instinctum sequens, non sentiat in virginis defloratione peculiarem malitiam a fornicatione simplici omnino distinctam. Stuprum quoque committitur, dum virgo ab alia femina violatur.

XIV. Obiicies 1. *Scienti, & consentienti non fit iniuria, nec dolus*, ut habet regul. 27. de Reg. iuris in VI. Ergo virgini consentienti nulla irrogatur iniuria. Resp. Non fit iniuria consentienti in iis quorum consentiens dominium habet. Sed probatum iam est, nullo virginem pollere dominio in suam virginitatem amittendam extra matrimonii leges. Laudata regula evincit, nullam restitutionem damni faciendam esse virgini consentienti; quoniam in hæc bona temporalia reapse dominium habet. Nullo autem modo evincit, talem consensum auferre rationem iniustitiæ legi, & virtuti irrogatæ.

XV. Obiicies 2. Virgo, non parentes, habet sui corporis dominium. Ergo pro se libito abuti eodem valet. Resp. Iam ostensum est, virginem non habere dominium sui corporis illimitatum, sed subditum legibus. Quamobrem peccat, si membrum aliquod sui corporis, necessitate sublata, rescindat, aut rescindi patiatur.

XVI. Obiicies 3. Quælibet virgo se innuptam conservare valet, invitis parentibus, quin illis iniuriam irroget. Ergo & virginitatem proicere valet, quin damnus aliquod iisdem inferat. Resp. Præpostera consequentia est. Conservatio virtutis virginis splendorem, non tenebras ostendit paternæ domui. Nulla lex prohibet, immo suadet virginitatem. Virginis filia depositarius pater est, ut eam custodiat; secus ut eam perdat. Quare paritas inepta est.

XVII. Obiicies 4. Signaculum virginitatis in tenuissima membrana situm est. Hæc autem levis est corporis pars. Non ergo peccat puella hanc levissimam pellem distrumpens. Accedit, inquit Salmanticenses loc. cit. num. 6. *quod talis membrana non datur, ut doctissimi medici, & chirurgi consulti asseverarunt.* Resp. Argumentum istud chirurgica, non theologica solutione eger. Quid festivius, ne dixerim ineptius, quam gravem hanc controversiam theologicam medicæ disceptationi committere? Quid refert quod

claustrum virginitatis aut in tenuissima pelle, aut in carnea membrana, aut in sola compressione orificii feminei vasis situm sit? Hæc omnia perperam obruduntur, ut deflorationis crimen minuatur. Tenuissima est virginalis claustrum membrana; aut sola est feminei vasis compressio: ergo virgo eam lacerans, aut dilatans non peccat? Peregre. Ergo neque qui vi eam opprimit, hoc ex capite graviter delinquit. Qui enim rem levem etiam vi ab alio furripit, non adfert ei grave damnum: aut, si adfert, res quæ absolute reputabatur levis, circumstantiis spectatis, gravis evadit. Sit ergo levis hæc membrana, sit tenuis hæc compressio, seu custodia virginalis claustrum physice spectata, in genere tamen moris res gravissima est, eiusque læsio ingentem infert iacturam, gravemque infamiam.

XVIII. Obiicies 5. Si virgo saltando, aut digitis, aliove instrumento proprium claustrum virginalis violaret; nullam irrogaret parentibus iniuriam. Ergo idem dicendum, dum virili coitu virginitatem amittit. Resp. Negatur consequentia. Vel ipsi Stoici discriminis rationem percipiunt. Eiusmodi virginitatis violatio nullam infert patri infamiam, quoniam talis fractio illius fugit custodiam, & virginem non denigrat; secus autem accidit, dum virili coitu virgo defloratur, ut communi omnium existimationi compertum est. Quod subdunt Salmanticenses n. 10. damna quæ parentibus obveniunt ex defloratione virginis filia, *per accidens* oriri ex defloratione, aperta falsitas est. Immo, si non obveniant mala, *per accidens* est. Ceterum defloratio virginis filia suapte natura absolute, & *per se* ingentem infamiam universæ paternæ familiæ adfert, ut communis sensus habet.

XIX. Hinc colliges 1. adversus eosdem Salmanticenses, aliosque eiusdem sententiæ patronos, eum qui virginem consentientem defloravit, debere exprimere hanc circumstantiam in confessione; ipsamque virginem consentientem seipsam accusare de iactura hac virginis suæ facta. Quoniam, ut probatum est, consensus non tollit stupri deformitatem.

XX. Colliges 2. adversus eosdem Doctores, idem dicendum esse de delectationibus, & desideriis pravis adolescentis, cupientis deflorare virginem, & virginis cupientis deflorari ab adolescente; tametsi desideria seiuncta sint a violentia ineptenda. Siquidem, ut diximus, vis adfert secum, præter rationem stupri, debitum compensationis. Vi tamen

hac deficiente, stupri species consistit. Sed nulum debitum restitutionis, quando nulla omnino vis neque virgini, neque parentibus infertur.

XXI. Quod opponunt Salmanticenses *loc. cit. num. 12.* consideratione dignum est. Inquiunt ergo: Si virgo teneretur pandere circumstantiam amissæ virginitatis, Confessarius deberet eam interrogare. Fac feminam quæ non est virgo, virgo tamen reputatur, se se accusare voluntariæ pollutionis, aut turpis desiderii; silere autem circumstantiam virginitatis. Si Confessarius eam interrogaret, ut inde stupri speciem deprehenderet, occasio foret ut virgo mentiretur propter pudorem; & sic sacrilegium committeret. Ergo, *concludunt, nostra sententia, tum quia probabilior, tum quia anima favorabilior, sequenda est.*

XXII. Hæc sententia, non animæ, sed concupiscentiæ favorabilior est. Doctrina quæ hic obtruditur, est unum ex potissimis inventæ laxitatis fundamentis. Quandoquidem si hæc argumentatio valeret, dicendum quoque esset, pollutionem non esse peccatum, eo quod plurimæ virgines erubescant illam confiteri. Hinc nemo non videt quam sit fallax, & universæ Theologiæ infestum principium istud, quo plures recentiores ex difficultate aut confitendi peccati, aut ab eodem abstinendi, colligunt non deberi illud inter peccata numerari. Non ex muliebri pudore stupri pandendi, sed ex oppositione actus cum virtute erudenda est peccati species. Non probabilior reputanda est opinio illa quæ humanis propensionibus favet, sed quæ conformior legi est. Verum de hoc plura alio in loco dicenda sunt. Satis nunc sit negare, adversari sententiam aut probabiliorum esse, aut animæ esse favorabiliorem.

XXIII. Colliges. 3. Si quis virginem dolo, mendacio, falsis pollicitationibus, aut precibus importunis in stuprum illexit, iuxta boni viri arbitrium satisfacere debet, ut communiter docent omnes, etiam adversæ sententiæ Auctores: quia preces importunæ, & pollicitationes, fraudesque vim inferunt. Si autem virgo sponte præbuit assensum, nihil eidem erit restituendum, Contra dicendum, si invitis patentibus fuerit violata, ut supra dictum est.

XXIV. Quæst. II. *Quæ pœnæ constitutæ sunt in stupratoribus?* Resp. Tam ius divinum, quam canonicum, & civile pœnas constituerunt adversus stupratores. Ius divinum hanc constituit pœnam Exod. cap. xvii. *Si seduxerit quis virginem necdum desponsatam, dor-*

meritque cum ea, dotabit eam, & habebit eam uxorem. Si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueverunt. Ius canonicum hæc eadem statuit cap. i. Si seduxerit de adult. & stupr. Quod si noluerit eam in uxorem accipere, Glossa ad cap. ii. Pervenit addit, quod ad arbitrium iudicis corporaliter castigatus, excommunicatus in monasterio, quo agat penitentiam, retrudatur, de quo nulla sit egrediendi sine præceptione licentia. Advertendum, præceptum Exodi iudiciale esse, atque adeo cum lege mosaica antiquatum. Ius tamen canonicum illud adoptavit, hæc mitigatione adiecta, quod videlicet stuprator alterutrum, non utrumque præstare debeat, nimirum aut ducere, aut dotare.

XXV. Stupratores, si sint personæ honestæ, iure civili puniuntur publicatione claudiiæ partis bonorum; si abiectæ fuerint conditionis, fustigatione, & exilio plecti debent, ut habetur in *textu §. Item lex Julia. Inst. de publ. indic. §. 2. & 4.* Qui vero non verbis tantum, & dolis, sed vi etiam externa adhibita virginem deflorarunt, capite sunt puniendi, ut ex *textu Instit. de public. indic. §. 8.* qui textus non solum virginis, sed etiam viduæ violationem comprehendit.

XXVI. Quæst. III. *Quibus pœnis subiectus sit immatura virginis deflorator?* Resp. Illa immatura virgo nuncupatur quæ minor est duodecim annis; cum in hac ætate non sit viri potens, seu apta ad coitum. Non una est de qualitate pœnarum sententia. Aliqui docent, puniendum eiusmodi stupratorem arbitrio iudicis: alii exilio ad insulam relegandum, aut ad metalla damnandum. Communior opinio assensum damnandum esse pœna mortis, si vi puellam scelerate stupravit. Nam si qui Virginem maturam, virique potentem violavit, pœna mortis multatur, potiori iure eadem pœna plectendus est qui immaturam puellam compressit, defloravitque.

XXVII. Quæst. IV. *Quibus pœnis iure canonico subiectus est clericus virginem deflorans?* Resp. In foro interno decem annorum penitentia punitur, ut habetur cap. Presbyter *dist. lxxxii.* quæ tamen pœna constituta est vel in ipsos Clericos fornicatores. Clericus ergo stuprator deponendus est, aut pœna pecuniaria damnandus, ut colligitur ex cap. Si quis Clericus, *dist. lxxxii. cap. Lator 2. quæst. vii.* Varia nunc obtinet consuetudo iuxta iudicis arbitrium. Nam interdum suspensione, quandoque depositione, & aliquando pecunia multatur; semper tamen dotare cogitur virginem

ginem stupratam. Si autem per vim scelerate virginem clericus violaverit, detrudendus ut minus in monasterium erit.

XXXVIII. Hinc colliges, stupri flagitium mixti fori esse, quod a iudice tum laico, cum ecclesiastico puniri potest; quando tamen stuprum sine vi perpetratum fuerit. Si enim vis fuerit illata, a iudice laico puniendus est laicus; si Clericus idem scelus patriverit a iudice ecclesiastico castigari debet. Sed hæc nihil ad nos. Quælibet enim gens suas leges peculiarias habet, ut confusio, & perturbatio vitetur.

CAPUT VIII.

De raptu.

I. Tertia luxuriæ species raptus est. Communis istius criminis definitio est. *Violenta personæ abductio de loco in locum explendæ libidinis causa.* Ad crimen raptus necessaria est vis illata aut personæ abductæ, aut patri, aut tutori, sub cuius custodia est. Quæ vis aut metu, aut precibus importunis inferri potest. Et quamvis virgo consentiat, si tamen invitis parentibus, vel tutoribus abducatur, raptus crimen committitur. Debet abduci de loco in locum, nimirum debet transferri de loco sub patria potestate extante ad alium locum qui sit sub potestate raptoris. Hinc crimen raptus non committit qui personam violat in loco subdito patris potestati: quamquam personam violandam ducet de una ad aliam cameram, aut angulum eiusdem domus paternæ, ut secretius, & commodius copulam haberet. In definitione *persona* ponitur, & non *mulier*: quia crimen raptus perpetrat qui non solum mulierem, sive virginem, sive nuptam, aut viduam rapit; sed etiam qui masculum explendæ libidinis causa abducit. Ultima particula *explendæ libidinis causa* distinguit raptum a plagio. Si enim abducatur sive mulier, sive vir, non libidinis, sed servitutis causa; plagium tum erit, non raptus. Flagitium raptus committit qui abducit personam de loco in locum violenter, explendæ libidinis causa, etiam si postea penitentia ductus personam non violet, aut eam violet ipsa consentiente.

II. Quæ hæcenus dicta sunt, tradit Angelicus Doctor 2. 2. quæst. cliv. art. 7. *Raptus, prout nunc de eo loquimur, est species luxuriæ: & quandoque quidem in idem concurrat cum stupro; quandoque autem invenitur raptus sine stupro; quandoque vero stuprum sine raptu. Concurrunt quidem in idem, quan-*

do aliquis violentiam infert ad virginem illicitè deflorandam: quæ quidem violentia quandoque infertur tam ipsi virgini quam patri: quandoque autem infertur patri, sed non virgini, puta, cum ipsa consentit ut per violentiam de domo patris abstrahatur. Differt etiam violentia, & raptus alio modo. Quia quandoque puella violenter abducitur a domo parentum, & violenter corrumpitur: quandoque autem, etsi violenter abducatur, non tamen violenter corrumpitur, sed de voluntate virginis, sive corrumpatur fornicario concubitu, sive matrimoniali: qualitercumque enim violentia adsit, salvatur ratio raptus. Invenitur autem raptus sine stupro: puta si quis rapit viduam, vel puellam corruptam. . . . Stuprum vero sine raptu invenitur, quando aliquis absque violentia illatione virginem illicitè deflorat.

III. Raptus, prout est impedimentum dirimens matrimonium (si contrahatur tempore quo mulier rapta sub potestate raptoris manet) definitur a Concilio Tridentino sess. xxiv. cap. vi. *Violenta femine abductio de loco ad locum causa matrimonii.* De quo plura in tractatu de matrimonio.

IV. Disputant recentiores, quodnam peccatum committat qui vi illata cognoscit viduam, aut corruptam honestæ famæ sub potestate patria extantem. Alii contendunt, hunc violatorem raptus crimem incurere: quoniam præter luxuriam, iniustitiam committit. Ergo in aliqua specie luxuriæ constitui debet. Non autem stupri, cum copula non sit cum virgine: non sacrilegii, aut incestus, aut alterius speciei. Concludunt ergo, hoc crimen sub specie raptus collocandum esse. Quare finitionem raptus mutant, eamque constituunt in *vi facta personæ, aut his sub quorum cura est, libidinis causa.* Auctores isti contendunt, ad rationem raptus necessariam haud esse abductionem de loco ad locum. Verum propter hanc difficultatem, quam gravem vocant Salmanticenses *loc. cit. punct. 3. num. 26.* non est a communi definitione recedendum. Ubi ergo non est violenta abductio de loco ad locum modo explicato, non est crimen raptus. Qui igitur per vim cognoscit viduam, aut corruptam honestæ famæ, grave flagitium committit, quod stuprum late acceptum appellari potest, seu crimen simplicis fornicationis, hæc affectum circumstantia necessario exprimenda, immo obstringente ad compensationem iuxta arbitrium prudentis viri. In raptus crimem gravissimæ constitutæ sunt pœnæ a iure tum

civili, tum canonico. Quare iusto in sensu accipi debet. Nullum forum, sive ecclesiasticum, sive civile, raptus crimen agnoscit, quando non adfit violenta abductio de loco in locum. Non itaque arbitrio, & ob quampiam scholasticam difficultatem loco raptus habenda est violenta copula cum vidua, aut honesta corrupta femina, si desit coacta abductio.

V. Si femina quæ sit sui iuris, domo egrediatur cum proco, tametsi repugnent eius fratres, vel propinqui, non est raptus, quando fratres, vel propinqui non gerant vices tutorem: quia tunc nemini fit iniuria.

VI. Quid, si femina libere cum amasio domo patris egrediatur, libidinis causa, parentibus id ignorantibus, atque adeo nec repugnantibus? Negant plures raptum tum committi: quia, inquit Salmanticenses *loc. cit. n. 30.* nulla tunc vis infertur; cum parentes non contradicant. Verum raptum committi mihi probabilius est. Nam quomodo parentes repugnare valent, si hoc ignorant? Ut feminarum violatores securius tutiusque raptum exequantur, ignorantibus parentibus illum committere student. Nam, si sub oculis parentum facinus exequi tentarent, homicidia, & plurima gravissima incommoda sequerentur. Violentia itaque raptus parentibus tum maxime irrogatur, quando ipsis ignorantibus puella etiam consentiens abducitur.

VII. Poenæ in raptos constitutæ sunt a iure cum civili, tum canonico. Et iure quidem civili poenæ capitis puniuntur raptos: qui si in ipso delictoprehendantur, a parentibus, aut tutoribus impune occiduntur. Iure canonico poenitentia publica multari raptos debent; matrimonium contrahere prohibentur; illorumque bona raptæ mulieri, aut monasterio, si Monialis raptæ fuerit, applicantur. Excommunicantur etiam; & si fuerint Clerici, deponuntur. Concilium Tridentinum *sess. xxiv. cap. vi. de reform.* irritum matrimonium inter raptam & raptorem declarat, si contrahatur, dum mulier extat sub raptoris potestate. Excommunicationis poenæ ipso facto subiacent tam raptos, quam auxilium præbentes, aut consilium; suntque perpetuo infames, & ad dignitates assequendas inepti. Verum de hoc latius in tractatu de matrimonio. Qui meretricem rapit, aut mulierem malæ famæ, vel in concubinato extantem, non punitur poenâ ordinaria, sed iudicis arbitrio.

VIII. Qui rapit meretricem matrimonii causa, incurrit poenâs a Tridentino latas.

Quia consilium Tridentini eo potissimum spectat, ut matrimonii libertas facta restatervetur, punianturque istius libertatis perturbatores. Porro ad hanc libertatem impedendam satis est quod mulier violententer rapiatur. Quod autem rapta mulier sit virgo, aut vidua, aut meretrix, extra scopum est.

IX. Quæst. I. *Quid, si maritus ante bimestre vim inferat uxori, illam a domo paterna extrahendo, aut vi eam cognoscendo? Is ne raptor habendus erit?* Resp. Adfirmant non pauci, & hanc opinionem ut probabiliorrem defendunt Salmanticenses *loc. cit. num. 35.* quia uxor ante bimestre ius habet non consummandi matrimonium, & ingredi Religionem valet. Sed maritus, ante bimestre uxorem cognoscens, facit contra hoc ius, & gravem infert uxori iniuriam. Ergo committit crimen raptus. Sed oppositum dicendum est. Peccat utique, & stuprum committit maritus, si ante bimestre vi uxorem cognoscat, sed crimen raptus non perpetratur. Nam, si uxor est in domo ipsius mariti, deest violenta abductio. Peracto matrimonio non est amplius sub patria potestate; & maritus ius habet ad custodiendam uxorem etiam infra illud bimestre. Potest utique uxor in monasterium se recipere, ut delibret de meliori statu amplectendo; nequit tamen pro arbitrio ubicumque se detinere; sed, ad habitationem quod attinet, maritum audire debet. Quamobrem non video cur raptor dici debeat, si eam vi agnoscat. Iniquus tamen stuprator habendus esset, si tantum crimen perpetraret. Verum hæc rarissima sunt: ideo a severiori discussione abstinere.

X. Quæst. II. *Quid, si sponsus sponsam de futuro rapiat? Subiacet ne poenâs latis in raptos?* Resp. Si sermo sit de raptu, prout est species quædam luxuriæ, sive vis inferatur soli puellæ, sive solis parentibus, sive utrisque, dubio procul raptor subiacet poenâs ab utroque foro latis. Si vero sermo sit de raptu, prout est impedimentum dirimens matrimonium, quando sponsus consentientem sponsam abducit, non videtur poenâs Tridentini subiacere: quia tum nullum est periculum impediendæ libertatis necessariæ ad matrimonium. Sponsalia enim celebrata sunt. Sponsi ambo libere ad matrimonium accedunt. Ergo, etsi parentes resistant, validum erit matrimonium, cuius libertati parentum repugnantia obstare nequit.

XI. Poenâs latis adversus raptos potiori iure subiacent qui puellam immaturam rapiunt. Quin quo gravius est crimen, eo se-

ve-

verius plecti debet. Immatius autem flagitium est rapere virginem immaturam quam adultam. Ergo durius multandum est crimen istud. Plura alia in tractatu de matrimonio discutientur.

CAPUT IX.

De adulterio.

I. Quæst. I. *Quid sit adulterium?* Resp.

D. Thomas 2. 2. quæst. cliv. artic. 8. hanc exhibet adulterii definitionem: *Adulterium, sicut ipsum nomen sonat, est accessus ad alienum torum.* Tripliciter committi valet. I. dum solutus accedit ad conjugatam. II. dum conjugatus cum soluta copulatur. III. quando conjugatus cognoscit conjugatam alienam.

II. Quam grave sit adulterii crimen, ex Scriptura divina primum colligitur. Nam Auctor Libri Ecclesiastici prodit infamiam quam parit adulterium cap. xxiii. vers. 23. *Dedecus erit omnibus mulier orans relinquens virum suum, & statuens hereditatem ex alieno matrimonio.* Primo enim in lege Altissimi incredibilis fuit; secundo in virum suum deliquit; tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi. Hæc in Ecclesiam adducetur, & in filios eius respicietur. . . Derelinquet in maledictum memoriam eius, & dedecus illius non delebitur. Item Levit. cap. xx. vers. 10. *Si machatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum coniuge proximi sui, morte moriantur & machus, & adultera.* Item Prov. vi. vers. 30. *Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim ut esurientem impleat animam. . . Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam: turpitudinem, & ignominiam congregat sibi, & opprobrium illius non delebitur: quia zelus, & furor viri non parcat in die vindictæ.* Tandem D. Paulus I. ad Cor. vi. *Nolite errare: neque fornicarii, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt.*

III. Heinc colligere fas est adulterii gravitatem. Fornicationis quippe malitiæ addit iniustitiam adversus alterius conjugem, violat fidem matrimonii, bonum prolis educandæ destruit, atque filios legitimos cum spuris confundit. Adulter ergo fornicario peior est, & iniquior, cum arripiat sibi ius quod habet unus coniux in alterius corpus. Insuper violat, vel violare facit sibi, quam servare mutuo sibi coniuges debent, & sacramento matrimonii gravem infert iniuriam.

Tandem plurimorum malorum est causa, cum sæpe ex adulteris rixæ, dissidia, homicidia, & scandala consequantur. Quare vix verbis exprimi istius criminis gravitas potest. Adversatur enim omni lege naturali, divinæ, & humanæ. Bruta ipsa adulterium horrent, ut innumeris probare exemplis possem in elephantibus, ciconiis, columbis, turturibus, aliisque, quæ suas habent coniuges, aliis exclusis. Ethnici ipsi gravissimis poenâs puniunt tantum flagitium. Ægyptii adulteræ nasum detruncabant. Germani adulteram nudam abscissis crinibus, & domo pulsam publice verberabant. Romani adulteros castrabant. Lex divina adulteros lapidibus obrui præscribit. Ius canonicum eisdem excommunicat. Poenâs alias statuit ius civile: adulteram dote privat, eamque adiudicat marito. Tandem adulteri amittunt ius petendi debitum.

IV. Quæst. II. *Uxor committit ne adulterium, si marito consentiente, ab alio cognoscatur?* Resp. Negarunt quidam recentiores Probabilistæ. Caramuel in sua *Theologia fundamentalis fundam. xxxv. cap. iii. numer. 537.* quamvis hanc erroneam opinionem expresse non doceat, alium tamen errorem explicavit. Contendit posse adulterum, primum in confessione explicare simplicem fornicationem; & deinde post alia manifestata crimina pandere iniustitiam cuidam illatam, tertia persona cooperante. Hæc sunt bella inventa quæ cogitarunt aliqui docti iuniores. Iniuria adulterii peculiaris est, & specie distincta ab iniuria furti, homicidii, detractio- nis, percussio- nis &c. Ergo distincte explicanda est. Adulterium enim est unum peccatum individuum. Iuxta Caramuelis inventum duo tunc adulter confiteretur peccata distincta. Neque adprobamus quod ex Lugone, & Diana docet P. Dominicus Viva in propositionem 50. Innocent. XI. numer. 1. nimirum posse poenitentem qui, voto castitatis devinctus, in prima confessione manifestavit fornicationem, oblitus circumstantiæ voti, in altera confessione dicere: *Violavi votum in re gravi.* Sed asserimus debere peccatum sincere pandere, & sacrilegium contra castitatem manifestare. Eiusmodi enim effugia violant sinceritatem in re adeo gravi necessariam.

V. Ad propositam quæstionem respondemus, uxorem præfatam adulterium perpetrare. Sic declaravit Innocentius XI. qui hanc propositionem damnavit: *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium;*

adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum. Fallitas propositionis ex iis quæ dicta sunt, patet. Ius mariti in uxorem, & contra, non est absolutum, & illimitatum; sed legibus circumscriptum. Scopus præcipuus obligationis uxoris non cognoscendi alium virum, bonum proles educanda respicit. Quare ius istud in ipsa prole relucet. Hinc, tamen si maritus cedere iuri suo privato possit, nullo tamen modo cedere iuri illi valet quod statum matrimonii spectat. Quemadmodum Clericus nequit renuntiare iuri, ne percutiatur. Et qui illum, etiam consentientem, percuteret, non evaderet poenas in percussores latis. Ius ergo mariti in uxorem est, ut ea utatur in finem matrimonii; scilicet ut ea abutatur contra leges iustitiæ, fidelitatis, pudicitiae, aliarumque virtutum.

VI. Obiicies ex Augustino Lib. I. de serm. Domini in monte cap. xvi. antique edit. ubi hæc habet. *Quamquam nonnullæ causæ possint existere, ubi & uxor mariti consensu pro ipso marito hoc facere debere videatur, sicut Antiochia factum esse perhibetur ante quinquaginta ferme annos Constantii temporibus. Nam Acindinus tunc Praefectus, qui etiam Consul fuit, cum quendam libra auri debitorem scisci exigeret, nescio unde commotus, quod plerumque in istis potestatibus perniciosum est, quibus quod libet, licet, aut potius putatur licere, comminatus est iurans, & vehementer affirmans, quod, si certo die, quem constituerat, memoratum aurum non exsolveret, occideretur. Itaque cum ille teneretur immani custodia, nec se posset debito illo expedire, dies metuendus imminere, & propinquare cepit. Et forte habebat uxorem pulcherrimam, sed nullius pecunia, qua subvenire posset viro. Cuius mulieris pulchritudine cum quidam dives esset accensus, & cognovisset maritum eius in illo discrimine constitutum, misit ad eam pollicens pro una nocte, si ei misceri vellet, se auri libram daturum. Tum illa, quæ se sciret non habere sui corporis potestatem, sed virum suum, pertulit ad eum dicens paratam se esse pro marito id facere, si tamen ipse conjugalis corporis dominus, cui tota illa castitas deberetur, tamquam de re sua pro vita sua vellet id fieri. Egit ille gratias, & ut id fieret, imperavit, nullo modo iudicans adulterium esse concubitum quod & libido nulla, & magna mariti caritas, se iubente, & volente, fugivaret. Venit mulier ad vitam illius divitis: fecit quod voluit impudicus. Sed illa corpus non nisi marito dedit, non concumbere, ut solet, sed vivere cupienti, ac-*

cepit aurum; sed ille qui dedit, fraude subtraxit quod dederat, & supposuit simile ligamentum cum terra. Quod ubi mulier iam domi sua posita invenit, profilavit in publicum eadem mariti caritate clamatura quod fecerat, qua facere coacta est. Interpellat Praefectum, fatetur omnia, quam fraudem passa esset ostendit. Tum vero Praefectus primo se reum, quod suis minis ad id ventum esset, pronuntiat, tamquam in alium sententiam diceret, de Acindini bonis auri libram scisco inferendam; illam vero mulierem dominam in eam terram, unde pro auro terram accepisset, induci. Nihil hic in alteram partem disputo: liceat cuique aestimare quod velit. Non enim de divinis auctoritatibus de prompta historia est. Sed tamen narrato hoc facto, non ita respuit hoc sensus humanus quod in illa muliere, viro iubente, commissum est, quemadmodum antea cum sine ullo exemplo res ipsa poneretur, huiusmodi.

VII. Hinc quidam collegerunt, D. Augustinum dubium saltem super hac quaestione, seu errore extitisse. Verum Augustinus non de doctrinæ, sed de historiae veritate se ancipitem ostendit, ut conceptis verbis ipse declarat. Nam, facto narrato, concludit: *Nihil hic in alteram partem disputo: liceat cuique aestimare quod velit: non enim de divinis auctoritatibus de prompta historia est. Vera ne, an falsa sit historia hæc, non disputo. Quique suo abundet sensu. Hoc scio, historiam hanc non esse ex Auctoribus divinis. Ille est D. Augustini germanus sensus. Quid vero ipse sentiat de veritate dogmatis, manifestat in præloquio ad hanc ipsam historiam, inquiens: Sed tamen utrum quod ait Apostolus, Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: possit in tantum valere, ut, permittente uxore, quæ maritalis corporis potestatem habet, possit vir cum altera, quæ nec aliena uxor sit, nec viro disiuncta, concumbere? Sed non ita est existimandum, ne hoc etiam femina, viro permittente, facere posse videatur, quod omnium sensus excludit. Deinde statim atexit narrationem historiae. Quamquam nonnulla causæ &. Ne multa. Augustinus docet, quod licet humano sensui aliqua occurrere rationes valeant, quæ videantur adulterii deformitatem auferre, dum uxor, consentiente viro, illud perpetrat, ut accidisse narratur mulieri Antiochenæ; re ipsa tamen iuxta rectam rationem, & evangelicam legem crimen est; licet non adeo horridum, quemadmodum esset,*

esset, si ignorante viro illud perpetrasset. Sed tamen, inquit S. Doctor, narrato facto, non ita respuit hoc sensus humanus quod in illa muliere, viro iubente, commissum est, quemadmodum antea, cum sine ullo exemplo res ipsa poneretur, horruimus. Clariora hæc sunt quam explicatione egeant. Plurima isthuc transcribere possem ex Augustino, si res postularet.

VIII. Quæst. III. *Adulter ne est qui rem habet cum uxore aliena, antequam matrimonium consummetur?* Resp. Quis super hac quaestione dubitare valet? Matrimonium ratum est verum, perfectumque matrimonium; & per ipsum coniuges statim mutuum ius acquisierunt in propria corpora. Ergo quicumque extraneus ad talem uxorem accedat, ius maritalis violat, atque adeo adulterium committit.

IX. Quæst. IV. *Qui cognoscit mulierem desponsatam per verba de futuro, reus ne est adulterii?* Resp. Sententia negans communior est. Adulterium est violatio alieni tori. Qui accedit ad desponsatam de futuro, non violat alienum torum. Sponsalia enim ius tribuunt ad matrimonium contrahendum, sed ad corpora sponzorum, quorum neuter ius habet in alterius corpus. Quod si ius quod habent sponsi ad matrimonium, appellare velis ius imperfectum in corpora, & talem accessum appellare adulterium imperfectum; lis erit de nomine. Certum autem est talem accessum induere peculiarem malitiam gravitatem, & iniuriam sponso gravem irrogare.

X. Quæst. V. *Coniux quæ copulam sodomiticam habet cum proprio marito, committit ne adulterium?* Resp. Adfirmat probabilior opinio. Copula sodomitica directe adversatur fidei, matrimonii sacramento debitæ. Fides quippe matrimonii coniuges adstringit castæ continentionis vinculo, ut prolem generent. Matrimonium nullum ius præbet viro ut præpotere uxorem cognoscat: alioquin matrimonium vinculum esset iniquitatis. Copula ergo sodomitica omnia matrimonii iura pervertit, eundemque fidem destruit. Quamobrem qui uxorem sodomitice cognoscit, ad non suam accedit. Sua enim respectu præpoteris valis non est; cum illa corporis pars generationi a natura destinata minime sit.

XI. Obiicies. Adulterium est alieni tori violatio. Sed qui accedit ad propriam uxorem, nullum alienum torum violat. Ergo nemini iniuriam inferi; maxime quando antea consenti copula perficiatur. Resp. Adulterium istud non est commune, & ordi-

narium: sed monstruosum. Non violat alienum torum, quemadmodum contingit in adulterio naturali; sed violat torum proprium matrimoniale. Violatur alienum corpus: quia corpus mulieris non subicitur viro in illius partis usu. Consensus utriusque coniugis in coitum sodomiticum non tollit quin violent sacramentum matrimonii, & propria corpora.

XII. Quare qui propriam uxorem sodomitice cognoscit, tenetur manifestare circumstantiam propriæ uxoris. Nec satis est dicere in confessione, se sodomitice cognovisse uxoratam, sed propriam exprimere coniugem debet; maxime cum hæc circumstantia occasionem proximam præferat necessario exprimendam.

XIII. Coniugatus qui alienam uxorem agnoscit, duo perpetrat adulteria. Duplicis quippe iniustitiæ reus est: alterius in propriam uxorem, alterius in maritum alienæ coniugis. Tandem adverte, quod licet adulterium uxoris & mariti theologicæ, & relate ad matrimonii sacramentum spectatum, æquale sit; tamen, si damna quæ consequuntur, expendamus, longe gravius est uxoris quam mariti adulterium. Uxor adulterium incertam ex parte patris prolem efficit; extraneum in hereditatis portionem ex parte sua adducit; infamiam maximam tum marito, tum filiis, ac universæ familiæ inferi. Paucis demum, inimicitia, seditiones, rixæ, & homicidia ex feminarum adulteriis oriuntur.

XIV. Disputandum hic de restitutione esset, cui obnoxia adultera est, quando partus adulterium consequitur; & quid præstare ipsa debeat, ne filius spurcius cum legitimis hereditatem dividat; aliaque plura forent discutienda, quæ ad tractatum de iustitia, & iure remittimus.

CAPUT X.

De incestu.

I. Quæst. I. *Quid sit incestus?* Resp. Incestus quemcumque coitum indebitum cum quacunque persona cognata, aut affini habitum comprehendit. Contendunt aliqui, qui Poetarum fabulis indulgent, incestum appellari a *cestu*, seu *cingula*, quo Venus Martem alligabat, ne alienas deperiret mulieres. Quare cingulum illud ut conjugalis amoris fomentum habebatur. Et, hoc cingulo sublato, deficiebat maritalis amor, succedebatque illegitimus concubitus, qui dicebatur incestus, seu absque

cingulo. Verum, peregrina, & antiquata significacione missa, communis definitio incestus hæc est, quæ colligitur ex D. Thoma 2. 2. quæst. cliv. artic. 9. *Abusus consanguinearum, vel affinium per copulam carnalem intra gradus ab Ecclesia prohibitos. Gradus ab Ecclesia præfiniti sive consanguinitatis, sive affinitatis ex legitimo matrimonio contracti sunt quatuor; ex fornicatione sunt duo. Qui ergo libidinose cognoscit personam intra istos gradus sibi iunctam aut consanguinitatis, aut affinitatis vinculo, præter peccatum luxuriæ admittit peccatum incestus, quod debet in confessione manifestari.*

II. Rationes cur concubitus cum consanguinea, vel affini constituat speciem distinctam luxuriæ, quæ appellatur incestus, prodit D. Thomas loc. cit. in corp. his verbis. *In usu consanguinearum, vel affinium invenitur aliquid incongruum commixtioni venereæ, triplici ratione. Primo quidem quia naturaliter homo debet quamdam honorificentiam parentibus, & per consequens aliis consanguineis, qui ex iisdem parentibus de propinquo originem trahunt; intantum quod apud antiquos, ut Valerius Maximus refert, non erat fas filium simul cum patre balneari, ne scilicet se invicem nudos conspicerent. Manifestum est autem secundum prædicta quod in actibus venereis maxime consistit quadam turpitudine, honorificentia contraria. Unde de his homines verescuntur. Et ideo incongruum est quod talis commixtio venereæ fiat talium personarum ad invicem. . . . Secunda ratio est, quia personas sanguine coniunctas necesse est ad invicem simul conversari. Unde, si homines non arceantur a commixtione venereæ, nimia opportunitas daretur hominibus venereæ commixtionis, & sic animi hominum nimis emollescerent per luxuriam. . . . Tertia ratio est, quia per hoc impediretur multiplicatio amicorum. Dum enim homo uxorem extraneam accipit, iunguntur sibi quadam speciali amicitia omnes consanguinei uxoris, ac si essent consanguinei sui. . . . Addit etiam Aristoteles quartam rationem in II. Polit. quia, cum naturaliter homo consanguineam diligit, si adderetur amor qui est ex commixtione venereæ, fieret nimis ardor amoris, & maximum libidinis incentivum; quod castitati repugnat. Unde manifestum est quod incestus est determinata luxuriæ species.*

III. Rationes D. Thomæ & peccatum incestus, & eiusdem gravitatem evincunt. Lex ipsa divina peccatorum severitate malitiam incestus patefacit. Iacob benedicens filiis suis hæc adversus Ruben pronuntiavit Gen. xlix,

Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei: prior in domis, maior in imperio. Effusus es sicut aqua, non crescas: quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius. Absalon interfecit Ammon, quod concubuerit cum sorore Thamar. D. Paulus incestuosum excommunicavit I. ad Cor. v. Ego quidem absens corpore, præfens autem spiritu, iam iudicavi ut præfens eum qui sic operatus est, in nomine Domini Iesu Christi, congregatis vobis, & meo spiritu, cum virtute Domini nostri Iesu, tradere huiusmodi satana in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Iesu Christi. Tandem ipsum ius tum canonicum, tum civile severas constituit poenas adversus incestuosos.

IV. Quæst. II. *Quenam sunt persona quibuscum incestus committitur?* Resp. Primum incestus gravissimum crimen est, si filius cum matre, aut pater cum filia concubuerit, aut frater cum sorore, quamvis ex patre, vel ex matre tantum. Deinde qui peccat cum matertera, aut amita, aut nuru, filii sui uxore: qui cognoscit filiam filii sui, & filiam filiae suæ. Hi incestus, & plures alii, qui legi possunt Levit. xviii. & xx. in mosaica lege poena mortis pledebantur.

V. Quæst. III. *Sunt ne omnia incestus crimina eiusdem speciei?* Resp. Adfirmant non pauci Theologi: quia incestus cum consanguinea, & affini est contra eandem reverentiam parentibus debitam. Sententia communior, & probabilior docet, incestus peccata inter consanguineos, & affines specie differre. Incestus item cum consanguineis lineæ rectæ differunt specie ab incestus cum consanguineis lineæ transversalis. Denique incestus in primo gradu consanguinitatis lineæ rectæ, & transversalis a ceteris incestibus eiusdem lineæ posteriorum graduum distinguuntur specie: & incestus in primo gradu affinitatis a ceteris eiusdem lineæ, specie discriminantur.

VI. Hanc sententiam docet D. Thomas opusc. xii. quæst. vi. *De expressione autem personæ cum qua aliquis peccavit, videtur mihi quod non sit in confessione faciendâ, quando potest vitari. Primo quidem quia prodere crimen alterius, & ledere famam est peccatum, quod maxime vitandum est in confessione, per quam quis querit præterita peccata delere. Secundo &c. . . . Et ideo, si potest speciem peccati confiteri, non innotescendo personam cum qua peccavit, peccat eam exprimendo; nisi forte salvato correctionis ordine, quem Dominus statuit. Si vero speciem peccati exprimere non*

non possit, nisi exprimendo personam cum qua peccavit, puta si cum sorore concubuit, necesse est ut exprimendo peccati speciem, exprimat personam. Sed, si fieri potest, debet querere talem Confessorem qui personam sororis penitus non cognoscat.

VII. Hanc eandem doctrinam confirmat 2. 2. qu. cliv. artic. 9. ad 3. *In commixtione personarum coniunctarum aliquid est secundum se indecens, & repugnans naturali rationi; sicut quod commixtio fiat inter parentes & filios, quorum est per se, & immediata cognatio. Nam filii naturaliter honorem debent parentibus. Unde Philosophus dicit in IX. de animalibus, quod quidam equus, qui deceptus fuit, ut matri commiseretur, seipsum precipitavit quasi præ horrore, eo quod etiam animalibus aliquibus inest naturalis reverentia ad parentes. Aliæ vero personæ, quæ non coniunguntur secundum seipsas, sed per ordinem ad parentes, non habent ita ex seipsis indecentiam; sed variatur circa hoc decentia, vel indecentia secundum consuetudinem, & legem humanam, vel divinam.*

VIII. Lumine itaque naturæ constat, concubitum cum matre, filia, aut sorore deformitatem peculiarem habere, qua caret concubitus cum consobrina, cognatis, & affinibus. Accessus enim ad matrem, vel ad filiam iure naturæ vetitus est. Accedit, vinculum consanguinitatis proficisci ex intimo naturæ nexu; extimum vero esse ligamen affinitatis. Qua ergo ratione diversa sunt hæc ligamina, eadem ratione distincta specie evincuntur crimina quæ illa infringunt. Species igitur incestus subalterna est, quæ plures sub se species continet, nimirum speciem consanguinitatis, & affinitatis; quæ duæ species variantur postea iuxta utriusque lineæ gradus.

IX. Obiicies. Incestus quicumque est contra eandem virtutem pietatis parentibus debita. Una est pietatis virtus. Ergo una incestus species. Resp. Una est pietatis species erga parentes, non infima, sed subalterna. Pietas in patrem, & matrem diversa est a pietate debita fororibus, affinibus, ceterisque propinquis. Ergo varia quoque est eiusdem pietatis violatio. Heinc soluta manet obiectio ex auctoritate D. Thomæ petita. Quamquam enim Angelicus collocet incestum in una determinata specie; tamen nullibi asserit speciem hanc esse infimam; quin ex allatis textibus aperte deducitur esse speciem subalternam.

X. Colliges, in confessione exprimendo

esse incestus non solum in primo gradu consanguinitatis, & affinitatis lineæ rectæ, & transversalis, sed etiam in posterioribus: quoniam quamvis isti posteriores specie non differant, tamen sunt circumstantiæ valde aggravantes intra eandem speciem.

XI. Quæst. IV. *Incestus cum cognatis spiritualibus, & legalibus sunt ne specie distincti?* Resp. Spiritualis cognatio contrahitur in duobus sacramentis solemniter receptis, videlicet in baptisate, & confirmatione. Ita statuit Concilium Tridentinum sess. xxiv. cap. ii. de cognatione spirituali his verbis. *Statuit (sancta Synodus) ut unus tantum, sive vir, sive mulier, iuxta sacrorum canonum instituta, vel ad summum unum, & una baptizatum de baptismo suscipiant: inter quos ac baptizatum ipsum, & illius patrem, & matrem, nec non inter baptizantem, & baptizatum, baptizatique patrem ac matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur. . . . Ea quoque cognatio quæ ex confirmatione contrahitur, confirmantem, & confirmatum, illiusque patrem, & matrem, ac tenentem non egrediatur; omnibus inter alias personas huius spiritualis cognationis impedimenti omnino sublatis. Verum de his in tractatu de sacramentis.*

XII. Cognatio legalis est extraneæ personæ in filium, aut nepotem, vel deinceps legitima assumptio. Appellatur adoptio, si fiat alicuius magistratus auctoritate. Si vero Principis præscriptum accedat, arrogatio dicitur. Ex utraque aliæ species dimanant. Prima est lineæ rectæ inter adoptantem, & adoptatum. Altera in linea transversali inter filios carnales adoptantis, & adoptatum. Hæc posterior cognatio affinitas legalis est similis affinitati carnali, quæ afficit adoptantem, & uxorem adoptati, & ipsum adoptatum, & uxorem adoptantis. Harum cognationum species quælibet matrimonium dirimit.

XIII. Ex his clare colligitur, copulam cum cognata, seu cognato spirituali esse non solum incestum, verum etiam sacrilegium: quoniam violatur tum pietas debita cognatis spiritualibus, tum reverentia erga sacramenta baptisatis, & confirmationis. Et sicut cognatio hæc spiritualis a cognatione carnali specie differt: ita quoque incestus inter cognatos spirituales specie distinguuntur. Quod cognationes istæ specie differant, probatione non eget; cum reapse ex principis omnino diversis proficiscantur. Quare explicandi sunt in confessione gradus cognationis adversus quos incestus crimina perpetrata sunt.

XIV.

XIV. Copula cum cognatis legalibus incestus est specie distinctus ab incestu cum consanguineis, affinis, & cognatis spiritualibus ob rationem datam, quod a diversa dimanet radice.

XV. Plura hic dicenda forent de cognatione spirituali Confessarium inter & poenitentem. Verum alibi propriam habent sedem.

CAPUT XI.

De sacrilegio.

I. **D**E sacrilegio in præfens sermo est, prout species est luxuriæ; secus prout opponitur religionis virtuti, de quo superius dictum est. Sacrilegium, prout est luxuriæ species, communiter definitur, quod sit *violatio rei sacre per actum carnalem*. Quæcumque ergo res sacre, sive persona, sive locus, sive res inanimata, ut vestes, calices, & alia instrumenta, divino cultui applicata, violentur impudice, sacrilegium committitur. **Triplex** ergo est sacrilegium istud. Primo in personam sacram, ut quando aut vir, aut mulier est Deo voto consecrata. Secundo in locum sacrum, ut cum quis copulam exercet in loco divino cultui destinato. Tertio in rem sacram, ut si quis sperma effunderet in calicem, in vestes sacras &c.

II. Sacrilegium cum persona sacra triplex est. Primum, quando persona voto ligata peccat carnaliter cum persona libera a voto, vel per copulam, aut pollutionem, & tactus impudicos, vel desiderii lascivis. Secundum, quando utraque persona quæ commiscetur, est voto consecrata. Tertium, quando persona libera, seu non sacra peccat, aut peccare desiderat carnaliter cum persona sacra.

III. **Quæst. I.** *Quando utraque persona sacra commiscetur carnaliter, duplex ne, an unum sacrilegium committitur?* Resp. Quidam recentiores Probabilistæ unicum perpetrari sacrilegium contendunt; sed communis, & vera opinio duplex perpetrari sacrilegium docet: quoniam duo violantur vota, proprium, & alterius complicitas per cooperationem. Ergo duo sunt sacrilegia; quemadmodum copula coniugati cum coniugata duplex est adulterium.

IV. **Quæst. II.** *Regularis professus simul, & Sacerdos in aliquo luxuriæ crimine prolapsus, duplex ne, an unicum perpetrat sacrilegium?* Resp. Duplex super hac quæstione occurrit sententia: altera negans, altera affirmans. Priorem defendit Castropalaus Tom.

III. *tract. II. disp. III. punct. 3. num. 16.* Trullenchus in *Decal. Lib. VI. cap. 1. dub. 7.* Leander *tract. v. de poenit. disp. VIII. §. 2.* Salmanticenses *Morales tract. XXVI. cap. VI. punct. 2. n. 7.* Sanchez de *Matrim. Lib. VII. disp. XXVII. n. 28.* Bonacina de *Matrim. quæst. IV. punct. ult. n. 28.* Filliucius *tract. XXX. cap. VIII. n. 125.* & alii plures. Quoniam, licet Religiosus peccet fornicando contra duo vota castitatis, alterum adnexum professioni monasticæ, alterum adnexum ordinibus sacris; tamen hæc duo vota respiciunt eundem finem. Ergo qui eadem violat, non duo, sed unum peccatum committit; quemadmodum sane qui duo præcepta eiusdem rationis infringit, puta quadragesimæ, & vigiliæ alicuius Sancti, non duo, sed unum peccatum committit, quia ambo præcepta eundem finem spectant. **Votum** igitur castitatis, editum in susceptione ordinum sacrorum, non addit novam obligationem castitatis; sed confirmat dumtaxat votum castitatis Deo nuncupatum in professione religiosa. Accedit quod votum solemne castitatis, inquit Salmanticenses *loc. cit.* est maioris excellentiæ, & obligationis præ ceteris aliis votis. Ergo votum adveniens in susceptione ordinis sacri nullam maiorem obligationem inducit. Hæc ratio non firmat, sed potius convellit hanc sententiam. Si enim maioris excellentiæ est solemnis castitatis votum præ voto castitatis annexo ordini sacro: ergo, ut minus, Religiosus peccans peccatum luxuriæ, exprimere debet in confessione se esse Religiosum, & non satisfaciet, si dixerit, se esse Diaconum, Sacerdotem &c. ut contendunt laudati Salmanticenses.

V. **Oppositam** sententiam defendunt Salmanticenses Scholastici *Tom. VIII. tract. XX. disp. I. dub. 4. n. 60.* Suarez in *III. Part. Tom. IV. de poen. disp. XXII. sect. 4. num. 1.* Paludanus in *IV. distinct. XXXVIII. Lessius Lib. IV. de iust. cap. III. dub. 12. num. 86.* Fagundez *Lib. IV. de 2. præc. Eccl. cap. III. n. 5.* & alii. Quoniam ubi datur duplex sacrilegium, ibi datur duplex peccatum. At in proposita quæstione datur duplex sacrilegium. Ergo duplex peccatum reperitur. Probatur minor. Religiosus dicitur persona sacra vi solemnis voti castitatis; Sacerdos vero persona sacra denominatur ob constitutionem Ecclesiæ, quæ obligat servare castitatem illos qui sacris initiantur; idque imponit Ecclesiæ peculiari ratione, qua inhabiles reddit sacris initiatos ad matrimonium contrahendum. Quare Sacerdos, præciso solemni voto

voto castitatis in professione monastica edito, vi specialis constitutionis Ecclesiæ sacrilegium perpetrat, quoties peccatum luxuriæ committit.

VI. **Neutra** sententia, sicut mea præfert opinio, argumenta prodit adeo gravia, ut una alteri præferri debeat. Illud mihi in praxi probabilius est, teneri Religiosum Sacerdotem pandere in confessione statum suum. Quoniam, ut ut res se se habeat, sint ne duo specie diversa sacrilegia, an unum solum, illud est manifestum, graviorem malitiam esse, dum Religiosus simul & Sacerdos in luxuriæ crimen labitur, quam sit malitia simplicis Religiosi, non Sacerdotis, eiusdem criminis labe polluti. Quare, cum hæc circumstantia sit valde aggravans, manifestari debet.

VII. **Quæst. III.** *Qui voto castitatis ligatus alium ad peccandum inducit, peccat ne contra proprium votum castitatis?* Resp. Negant Sanchez *Lib. V. Sum. cap. VI. n. 11.* Dicatillus de *poenit. disp. v. n. 326.* & alii. Contraria sententia communis, & vera est. Qui enim alium ad peccandum contra castitatem inducit, dubio procul peccat eo in genere in quo alium ad peccandum hortatur. Ergo peccat peccato luxuriæ: ergo violat proprium votum. *Qui enim voto castitatis ligatus est, nequit se polluere malitia luxuriæ quin votum ipsum infringat.*

VIII. **Quæst. IV.** *Committit ne sacrilegium Religiosus qui morose delectatur de aliquo luxuriæ flagitio?* Resp. Affirmat communis & vera sententia; quidquid in oppositum scribant recentes quidam. Nam castitas non solum ab opere externo, verum etiam ab internis pravis cogitationibus abstinet. Votum autem castitatis non minus se extendit quam castitas ipsa. Ergo comprehendit non tantum opera externa, sed etiam interna vitanda.

IX. **Quæst. V.** *Qui voto castitatis ligatus alium tactibus polluit, quin ipse ullo modo delectetur, committit ne sacrilegium?* Resp. Negant aliqui recentiores; sed hæc opinio nimium laxa est, & scandali plena. Et primum quomodo alium polluere quis valet, quin ipse de tali pollutione delectetur? Præterea qui alium polluit, revera peccat peccato luxuriæ. Ergo votum violat. Omne enim luxuriæ flagitium voto adversatur.

X. **Quæst. VI.** *Religiosus qui post solemne castitatis votum, emitit votum aliud peculiare abstinendi a pollutione, committit ne duplex sacrilegium, si se polluat?* Resp. Sententia negans communis est. Quoniam secundum votum nil novi addit, nullamque maiorem

obligationem inducit. Nam, quidquid promittitur in hoc secundo voto simplici, fortius & validius promissum fuit in solemni castitatis voto. Ad summum erit circumstantia aggravans.

XI. **Quæst. VII.** *Coniuges, si in Ecclesia coeant, committunt ne sacrilegium?* Resp. Sermo hic est de sacrilegio adversus locum sacrum. Porro omnia peccata externa, ut pollutio, fornicatio, tactus graviter impudici in loco sacro, sunt sacrilegia. Quare, ut laxam opinionem reiicimus illam quam docent Vasquez *1. 2. disp. XCVIII. n. 6.* Navarrus, Toletus, Azorius, Coninch, & alii, asserentes, copulam fornicariam in Ecclesia non esse sacrilegium, si occulte exerceatur. Eiusmodi enim sacrilegium definitur, quod sit *violatio loci sacri per actum carnalem*. Sed, cum actus carnalis in coniugatis peccatum non sit, idcirco disputatur, sit ne copula coniugalis in Ecclesia peracta sacrilegium. Quidam absolute negant. Alii affirmant, si publice: secus, si occulte habeatur. Tertia, quæ communior est, sententia defendit, sacrilegium esse copulam hanc absque necessitate exercitam; secus, si premente necessitate fieret: ut quando coniuges tempore belli, aut obsidionis diu permanere in Ecclesia cogentur. Hanc secundam partem evincere conantur hac ratione, quod præcepta Ecclesiæ, in necessitatis casu non obligent, ut reputatur iste: quoniam difficile est coniuges per multum temporis abstinere a copula maritali. Temporis longitudinem alii constituunt in decem, aliis in viginti, alii in triginta diebus. Et, quando coniuges, inquit P. Thomas Sanchez *Lib. IX. de matrim. disp. xv. n. 12.* prævideant per mensem se mansuros in Ecclesia, possunt sub initium statim copulari, & continuare toto illo tempore. Huic sententiæ adhærent Salmanticenses *tract. IX. cap. xv. punct. 5. n. 68.*

XII. **Omnes** præfatas sententias reiicimus. Quoniam nulla adest vera necessitas hoc præceptum reverentiæ debitæ loco sacro violandi. Coniuges in Ecclesia inclusi, ut absentes, se reputare debent. Et reapse absunt a loco civili, & profano; suntque in loco sacro, tam consecrato. Accedit quod, licet præcepto Ecclesiæ prohibeatur *cap. unic. de consecrat. Eccles. in VI. cap. de Eccles. de consecr. dist. 1.* sanguinis, & feminis effusio in loco sacro, tamen hoc præceptum est veluti quædam expressio, & determinatio iuris divini. Iure enim divino domui Dei cultus & reverentia debentur. Quid quod cum tempore belli, & ob-

& oblidionis Dei vindictam homines experiantur, placare divinæ iustitiæ furorem tunc coniugati cum ceteris deberent potius poenitentia, ieiuniis, corporis animique afflictionibus, quam copulæ coniugali indulgere? Tantum abest igitur ut ea conditio temporis ipsos excusaret copulam habentes in loco sacro, quin calamitas temporum magis ipsorum conjugales copulas redargueret. Recentiores autem Probabilistæ, qui talem copulam in his circumstantis a sacrilegio & profanatione purgant, concupiscentiæ, non divino cultui favere videntur, ut ego quidem arbitror. Oscula vero, & amplexus inter coniugatos in mutua benevolentia testimonium tempore diurnæ moræ in Ecclesia, si modeste, & absque scandalo fierent, nec sacrilegii, nec peccati damnarem.

XIII. Quæst. VIII. *Oscula, amplexus, verba turpia, aspectus impudici in Ecclesia contrahunt ne sacrilegii malitiam?* Resp. Negant Leander, Sanchez, Diana, & alii non pauci: quia, inquiunt, præceptum Ecclesiæ prohibet dumtaxat sanguinis, feminisque effusiones, secus tactus, amplexus, verba turpia &c. Sed hæc opinio laxa est. Hinc enim sequeretur, sacrilegii reum non futurum qui verenda mulieris in Ecclesia deoscularetur, qui propria pudenda ostenderet: quoniam præcepto Ecclesiæ huiusmodi non vetantur. Dicendum est ergo, præfatas actiones flagitiosas in Ecclesia peractas sacrilegia esse. Quoniam tactus graviter impudici præter indecentiam exteriorem adferunt periculum pollutionis. Neque opus est ut peculiari præcepto Ecclesiæ ista vetentur. Sunt enim natura sua contra reverentiam loco sacro debitam. Immo ideo prohibentur ab Ecclesia, quia reapse repugnant reverentiæ erga Ecclesiam.

XIV. Salmanticenses *loc. cit. n. 23.* cum pluribus aliis defendunt, actus turpes, sed levioris malitiæ, ut tactus leves manuum, pedum, verba aliquantulum obscena, aspectus in Ecclesia exercitos non contrahere sacrilegii malitiam. Quoniam, inquiunt, actus isti non inducunt pollutionis periculum. Verum ratio isthæc infirma est. Præciso enim pollutionis periculo, præfate actiones irreverentiam adversus locum sacrum important. Dum inquiunt, actus istos esse levioris malitiæ, affirmant simul esse peccata mortalia: ergo gravem afferunt irreverentiam. Utique maioris malitiæ est osculari mulieris pudenda quam illius vultum, cum eadem publice fornicari in Ecclesia quam occulte. Nihil tamen minus omnes actiones sunt sa-

crilegæ. At durum est, reponunt isti, sacrilegii damnare tactus impudicos manuum, pedum, verba transeunter obscena, aspectus lascivos: quia sic infinita sacrilegia committerentur; & Confessarii tenerentur interrogare poenitentes, num hæc peccata in loco sacro perpetraverint. En consuetum recentiorum principium, quo, ne peccata multiplicent, peccata negant esse peccata. Si hæc essent sacrilegia, infinita essent sacrilegia: ergo non sunt sacrilegia dicenda? Næ hæc robusta argumentatio. Dicendum potius est, ideo infinita sacrilegia perpetrari, quia Christiani, laxioribus Casuistarum opinionibus edocti, religioni sibi non ducunt in sancta Dei domo talia perpetrare. Si enim Confessarii, & Theologi illos increparent, & enormitatem sceleris, qua Deum in proprio veluti folio adorantur, atque sub illius oculis flagitia committunt, exaggerarent; profecto atrocitate criminum perterrefacti plures abstinere, aut saltem acrius conscientia aculei cruciarentur, dum reputarent domum Dei se profanasse. Internis desideriis convenit apud omnes sacrilegia committi: v. gr. si quis desideret fornicari, se polluere, & actiones graviter obscenas in Ecclesia exercere: quia tum Ecclesia indueret rationem obiecti; atque adeo tribueret actioni malitiam sacrilegii ob irreverentiam sibi irrogatam. Desideria enim, & cogitationes eiusdem sunt speciei, ac actiones externæ, puta fornicatio, pollutio &c. Porro, si eiusmodi in Ecclesia exercentur, sacrilegia sunt. Ergo & illorum desideria. Si vero quis in Ecclesia existens desideret fornicari extra Ecclesiam, contendunt tum non committi sacrilegium, eo quod Ecclesia se teneat ex parte subiecti. Verum, licet in hoc secundo casu non appareat sacrilegii malitia ita expresse ac in primo; tamen tutius est quod homines se se accuserent de hac circumstantia. Nam fatentur communiter Theologi, cogitationes, & desideria obscena in Ecclesia habita, tamen sine intentione illa ibidem exequendi, induere quandam sacrilegii malitiam. Porro gradus istius malitiæ sunt nobis occulti: idcirco satius erit circumstantiam hanc explicare.

XV. Quæst. IX. *Quis sit proprie locus sacer?* Resp. Ille qui est deputatus aut in Ecclesiam consecratam, vel benedictam ad celebranda sacra mysteria, aut in fidelium sepulchrum. Spatium ergo illud quod parietibus, & tecto Ecclesiæ clauditur, & insuper locus pro cœmeterio deputatus nomine loci sacri venit. Confessionaria quoque, licet intra

parietes ædificata, sunt partes Ecclesiæ; & chors, in quo officia divina celebrantur. Loci subterranei, in quibus aut sepeliuntur fideles; aut Missæ celebrantur, aut sacra Reliquiæ asservantur, Ecclesiæ nomine veniunt. Sacrificiam a loco sacro excipiunt communiter. At non video cur non debeat pars Ecclesiæ reputari; cum sit Ecclesiæ contigua solo pariete intermedio, cum vasa sacra, & sacra vestes contineat. Denique est pars ipsius Ecclesiæ: & sæpius in eadem altare reperitur, in quo Missa celebratur, & sepulchra extant fidelium. Quo in casu omnes fatentur nomine Ecclesiæ venire, sicut & claustra Regularium, quæ pro sepulchris fidelium deputata sunt.

XVI. Si turris, in qua sunt campanæ, sit omnino, & ab Ecclesia, & a cœmeterio seuncta, non est locus sacer; secus si in his locis sit ædificata. Pariter, si quid supra tectum Ecclesiæ esset constructum, locus sacer non esset, nec speluncæ infra pavimentum eiusdem: quia eiusmodi loca non constituunt locum unicum cum Ecclesia. Excipiunt a loco sacro Odeum, vulgo Tribunas, ubi organa pulsantur, musici cantus aguntur, & sacra audiuntur. Verum, cum hæc sint intra Ecclesiæ parietes, ad eiusdem Ecclesiæ officia exercenda destinata, non video cur a ratione loci sacri excipi debeant.

XVII. Disputant Theologi de Oratoriis, utrum debeant inter sacra loca computari. De Oratoriis publicis, destinatis ad celebranda sacrificia, ad quæ fideles indiscriminatim campanæ pulsa admoniti conveniunt, nulla est difficultas. Penes omnes convenit, hæc Oratoria esse loca sacra. Negant vero communiter, Oratoria privata domorum computanda esse inter loca sacra; licet Episcopi, aut Pontificis auctoritate ibidem Missæ celebrantur. Quia, inquiunt, eiusmodi Oratoria non veniunt nomine Ecclesiæ; nec gaudent Ecclesiæ immunitate. Tandem privata auctoritate possunt in usus profanos redigi. Hæc tamen omnia non aliud evincunt, nisi quod Oratoria privata tot privilegiis non gaudeant quot fruuntur Ecclesiæ. Quamobrem non omnes fideles, audientes ibidem Missam, satisfaciunt præcepto; sed sola personæ expresse, & nominatæ in privilegio concessionis. Ceterum, si missis subtilitatibus res ipsa spectetur, inter sacra loca hæc Oratoria computanda esse, validiores suadent rationes. Quænam, amabo, est ratio potissima cur Ecclesia locus sacer habeatur? Quia scilicet ibi offertur incrementum sacrificium, quod est chr-

istianæ religionis mysteriorum compendium; & illuc fideles conveniunt ad audiendam sacram Missam. Hæc in privatis etiam Oratoriis peraguntur, licet minori solemnitate, & apparatu. Cur ergo loca huiusmodi sacra reputanda non sunt? Accedit quod Oratoria a ceteris domus locis pro usibus communibus, & profanis deputatis, & veluti extra domus parietes eriguntur, & habentur veluti a locis profanis separata. Cur ergo sacra non sunt dicenda? Vix aliquem Christianorum reperire esset qui sacrilegium non reputaret fornicationem in his Oratoriis commissam.

XVIII. Monasteriorum loca, dormitoria, officinæ, cellæ, & cetera eiusmodi, licet loca sint benedicta, non tamen veniunt nomine loci sacri, quia non sunt destinata ad divina officia celebranda, aut fratrum sepulchras. Quare peccata luxuriæ ibidem commissa non forent sacrilegia.

XIX. Quæst. X. *Sacerdos, sacramentum Eucharistiæ gestans, committeret ne sacrilegium, si aliquod luxuriæ crimen sive internum, sive externum perpetraret?* Resp. Tertiam sacrilegii speciem diximus esse contra res sacras, puta vestes sacerdotales, reliquias, calices &c. Verum, quia inter res sacras potissimum locum obtinent sacramenta, & inter hæc eminet sacrosancta Eucharistia; ideo de eadem primum quæsitum est. Ad quod respondetur affirmative. Sancta enim sancte tractanda sunt. Qui vero actionibus lascivis pollueretur, dum Sancta Sanctorum gestaret immanibus, aut peccatore, non sancte, sed scelerate sancta tractaret. Sacrilegium ergo committeret. Sacrilegus quoque esset qui statim post sumptionem Eucharistiæ fornicaretur, aut pollueretur; vel qui indutus vestibus sacris & paratus sacrificium offerre, pollutionem, aut fornicationem exerceret. Vestes tamen sacras non polluerentur. Quoniam pollutio hæc ab Ecclesiæ decreto pendet, quod non adest.

XX. Quæst. XI. *Sacrilegus ne foret qui gestans reliquias fornicationem committeret?* Resp. Negant Salmanticenses *tract. xxvi. cap. vi. punct. 14. num. 38.* & penes illos Azorius. Quia, inquiunt, qui gestans reliquias fornicaretur, id non ageret in contemptum reliquiarum, sed ut ardorem libidinis extingueret. At reponi potest: Neque qui fornicatur in Ecclesia, in Ecclesiæ contemptum agit. Cur sacrilegus est qui gestans Eucharistiam polluitur luxuriæ culpa? Quia Eucharistia est sacramentum sanctissimum. Bene habet. At hinc solum sequitur quod impudicitia illius gestationi adversa sit magno-

gnopere gravius sacrilegium quam sacrilegium illius qui reliquias defert. Ergo aut negandum est gestantem Eucharistiam sacrilegium perpetrare, dum peccato luxuriæ peccat; aut concedendum aliqua profanatione sacrilega inquinari etiam cum qui reliquias deferens in libidinis culpam prolabitur.

XXI. Quid, si reliquiae darentur scorto in pretium actus venerei. Tunc non sacrilegium modo, verum etiam simoniæ crimen committeretur. Si vero gratis darentur, & in gratitudinis argumentum; nullum foret crimen. De sacrilegio adversus tempora sacra in tractatu de præcepto sanctificandi festa disputabitur.

CAPUT XII.

De flagitiis contra naturam.

OMnia peccata sunt quodammodo contra naturam, quatenus naturali rectæ rationi adversantur. In præsentia sermo est de peccatis contra naturam, prout pervertunt primum naturæ ordinem, siquæ a natura præstituta repugnant. Finis autem venereæ actionis est prolis conceptio. Omnes ergo venereæ actiones quæ prolis conceptum impediunt, vitia sunt contra naturam. Quare generice hæc vitia describi valent, quod sint inordinatus venereorum usus prolis conceptionem impediens.

II. Quatuor sunt species. Pollutio, seu immundities, bestialitas, sodomia, concubitus inordinatus cum femina, impediens prolis conceptum. Hæc omnia docet D. Thomas 2. 2. quæst. cliv. art. 11. *Ibi est determinata luxuriæ species ubi specialis ratio deformitatis occurrit, quæ facit indecentem actum venereum. Quod quidem potest esse dupliciter. Uno quidem modo quia repugnat rationi rectæ, quod est commune in omni vitio luxuriæ. Alio modo quia etiam super hoc repugnat ipsi ordini naturali venerei actus, qui convenit humanæ speciei, quod dicitur vitium contra naturam. Quod quidem potest pluribus modis contingere. Uno quidem modo, si absque omni concubitu causa delectationis venereæ pollutio procuretur; quod pertinet ad peccatum immunditiæ, quam quidam molliem vocant. Alio modo, si fiat per concubitum ad rem non eiusdem speciei, quod vocatur bestialitas. Tertio, si fiat per concubitum ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, vel femine ad feminam, ut Apostolus dicit ad Rom. 1. quod dicitur sodomiticum vitium. Quarto, si non servetur naturalis modus concumbendi aut quan-*

tum ad instrumentum non debitum, aut quantum ad alios monstruosos, & bestiales concumbendi modos.

III. Quæst. I. *Differunt ne specie hæc peccata contra naturam?* Resp. Negant recentiores Probabilistæ non pauci. Caramuel in *Theol. Moral. Libr. IV. numer. 1607.* Diana *Parr. VII. tract. XII. resol. 23.* Mazzuchellus *tractat. de casib. reserv. cap. XXII.* Filliucius *tract. xxx. cap. VIII. q. III. num. 141.* probabilem reputat opinionem. Trullenchus *Tom. II. cap. 1. dub. 8.* P. Dominicus *Viva in proposit. 24. Alexandri VII. numer. 1.* pro hac eadem sententia laudat Melchiorum Canum, & Armillam. Canus nec verbum hac de re habet, quantum mihi colligere licuit. Armilla conceptis verbis oppositum docet *verb. Luxur. num. 5.* ubi textum S. Tho. ex 2. 2. quæst. cliv. art. 11. perstringit, deinde concludit: *De huiusmodi oportet consistere specificè.* Armilla ergo cum S. Thoma, alii que Theologis docet, vitium contra naturam esse unum specie subalterna, seu generice tributum in varias species infimas.

IV. Præfata opinio damnata fuit ab Alexandro VII. in hac propositione, quæ in ordine est 24. *Mollietis, sodomia, & bestialitas sunt peccata eiusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in confessione se procurasse pollutionem.* Fallitas huius propositionis evidens est. Nam quodlibet horum vitiorum peculiari modo opponitur virtuti castitatis; qui modus diversus efficit obiectum formaliter diversum. Ergo specie differunt inter se. Actiones enim speciem capiunt a suis obiectis. Unde, si specie differant obiecta, necesse est & actus ipsos, hæc obiecta spectantes, specie distingui. Diversitas modi cuiusque peccati patens est. Nam pollutio, seu mollietis impedit conjunctionem maris, & femine a natura præstitutam, ut habeatur prolis conceptio. Natura item iubet quod mas & femina sint eiusdem speciei. Et hoc tollit bestialitas. Tertio statuit natura sexum diversum. Et hunc ordinem pervertit sodomia perfecta, nempe commixtio maris cum mare, aut femine cum femina. Quarto præscribit vasa congrua generationi. Et contra hoc facit sodomia imperfecta, seu innaturalis modus concumbendi; ut quando mas & femina congregiuntur, non servato instrumento a natura instituto ad generationem, si nempe vir cognoscat mulierem in vase præposito. Alii autem modi monstruosi, & innaturales, ut quando femina est incuba, & succubus homo, aut quando ex latere copulam

lam habent, non semper sunt peccata mortalia; cum aliquando necessitas urgeat recedere a consueto modo concumbendi: v. g. quando homo nimis obesus est, illumque succuba sustinere mulier nequit, possunt ex latere se se agnoscere; dummodo absit periculum effundendi seminis. Præcisa necessitate, etiam hi modi semper sunt vitiosi, & improbandi ad minus ut peccata venialia.

V. Quæst. II. *Quodnam ex his flagitiis scelestius sit?* Resp. Sermo est de vitis istis intra propriam speciem luxuriæ spectatis. Nam dubium non est, aliquod ex istis vitii alicuius circumstantiæ specie distinctæ posse gravius fieri, ut si pollutio exercentur cum persona sacra, induit circumstantiam sacrilegii, quemadmodum dictum est. Sistendo ergo intra fines istarum specierum gravissimum omnium scelus est bestialitas, deinde sodomia, post mollietis, seu pollutio, tandem inordinatus concubitus. Ita docet D. Thomas 2. 2. quæst. cliv. art. 12. ad 4. *Gravitas in peccato magis attenditur ex abusu alicuius rei quam ex omissione debiti usus. Et ideo inter vitia que sunt contra naturam, infimum locum tenet peccatum immunditiæ, quod consistit in sola omissione concubitus ad alterum. Gravissimum autem est peccatum bestialitatis, quia non servatur debita species. Unde super illud Genes. xxxvii. Accusavit fratres suos de crimine pessimo, dicit Glossa, quod cum pecoribus miscebantur. Post hoc autem est vitium sodomiticum, cum ibi non servetur debitus sexus. Post hoc autem est peccatum ex eo quod non servatur debitus modus concumbendi. Magis autem si non sit debitum vas, quam si sit inordinatio secundum aliqua alia pertinentia ad modum concubitus. Omnibus autem istis scelus horrendius est congressus cum dæmone.*

CAPUT XIII.

De pollutione voluntaria, seu mollietis.

DUplex pollutio. Altera voluntaria, quæ est deliberata seminis effusio. Altera involuntaria, qua, repugnante voluntate, natura semen in vigilia, aut in somno effundit.

II. Pollutionem voluntariam esse peccatum mortale gravissimum contra naturam, certum de fide est. Inquit enim Apostolus Paulus I. ad Cor. vi. vers. 9. *Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque molles . . . regnum Dei possidebunt.* Idem inculcat ad Galat. v. vers. 19. *Manifesta sunt autem opera carnis, que sunt fornicatio, immunditia &c. Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.*

III. Ioannes Caramuel Probabilistarum antesignanus in sua *Theol. Mor. Lib. IV. n. 1603.* negavit pollutionem natura sua esse peccatum mortale his verbis. *Mollietis iure natura prohibita non est. Unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.* Quam propositionem damnavit Innocentius XI. estque in ordine 49. Quod non iure tantum divino, verum etiam iure naturali, vetita pollutio sit, veritas est manifesta; cum sit contra ordinem a natura præstitutum: impedit enim prolis conceptionem, quæ est finis primarius delectationis venereæ. Quid quod vel ipsi Ethnici hanc agnovere veritatem, ut patet ex Martiali epig. xlii.

Ipsam crede tibi naturam dicere verum. Istud quod digitis, Pontice, perdis, homo est.

Quod opponit Caramuel, futile est. Nam profusio sanguinis, lactis, urinae, sudoris, nulli naturæ ordini repugnat; sed, debitis conditionibus servatis, eidem congruit. Præfata enim ad individui sanitatem ordinantur. Ideo, quoties sanitati congruere videtur, effunduntur. Semen vero humanum non nisi propter generationem, & propagationem humanæ naturæ effundi potest; cum hic sit unicus eiusdem finis.

IV. Quæst. I. *Differunt ne pollutio propriis tactibus procurata, a pollutione excitata tactu mulieris dormientis, aut pueri doli incapacis?* Resp. Convenit penes omnes, duo peccata committi, quando duæ personæ concurrunt ad pollutionem. Disputatur dumtaxat, quando una sola persona polluitur tangendo vel feminam dormientem, aut puerum doli incapacem.

V. Adfirmat prima sententia, videlicet pollutionem excitatam alterius contactu specie differre a pollutione procurata propriis tactibus, atque adeo exprimentam in confessione esse hanc circumstantiam. Nam pollutio cum femina dormiente excitata, est veluti copula inchoata, ad quam ordinatur. Si femina sit nupta, virgo, aut sacra; pollutio induit variam speciem. Pollutio autem propriis tactibus perpetrata ab his omnibus suapte natura præscindit. Ergo eiusmodi pollutiones specie distinguuntur. Accedit quod tactus impudici cum viro exerciti ordinem sexus perturbant: ergo specie differunt ab iis habitis vel cum femina, vel absque alieno instrumento.

T

VI.

VI. Altera sententia negat. eiusmodi pollutiones specie distingui. Nam natura pollutionis in voluntaria feminis effusione sita est. Quod vero aut propriis, aut alienis instrumentis procuratur, de materiali, ut dicitur, se habet.

VII. Mihi prior arridet sententia. Primo, quia, dum quis pollutionem procurat confricando corpus alterius, illud polluit, templumque Dei ex parte sua corrumpit, & violat. Si hæc confricatio cum puero doli incapace fiat, vix separabilis est a desiderio sodomia. Secundo quia in praxi vix hæc contingere possunt absque alterius dolo. Quare qui talis criminis reus foret, mea quidem sententia has circumstantias pandere in confessione deberet, & sigillatim exponere, an pollutio peracta fuerit cum femina, vel cum viro.

VIII. Quæst. II. *Qui se polluit, si habeat delectationem morosam, aut desiderium alicuius persona sacrae, coniugatae, vel affinis, aut solute, debet ne has circumstantias pandere in confessione?* Resp. P. Richardus Ardechin Part. II. tractat. v. cap. iv. de 6. præcept. n. 14. docet, probabile esse simplicem delectationem quæ fertur in personam coniugatam, aut affinem, non habere malitiam distinctam. Verum hæc opinio laxa est. Delectatio speciem capit ab obiecto. Ergo, quando obiecta sunt in genere moris specie diversa, delectationes quoque de iisdem obiectis specie distinguantur oportet. De desideriis nulla est difficultas. Communiter fatentur omnes, debere hæc in confessione explicari. Qui enim coiret cum Moniali, aut nupta, nedum copulam carnalem, sed etiam circumstantiam personæ sacrae, aut nuptæ exprimere deberet.

IX. Quæst. III. *Pollutio voluntaria ita ne intrinsecus mala est, ut ob nullum finem, puta servandæ sanitatis, vite, vel Republica, licita evadere queat?* Resp. Adfirmat communis, & vera sententia. Quoniam semen humanum unice ad generationem individui, & medio individuo ad propagationem speciei ordinatum est; nullo autem modo ad propriam salutem procurandam. Porro qui voluntarie se polluit, absque copula cum muliere in vase debito, ob conservandam sanitatem, semen prodigit contra finem a natura institutum. Ergo peccat. Hanc doctrinam tradit Angelicus 2. 2. quæst. lxxxviii. art. ii. ad 3. *Cibus directe ordinatur ad conservationem personæ. Et ideo abstinentia cibi directe potest vergere in periculum personæ. Sed coitus non ordinatur directe ad conservationem personæ, sed ad*

conservationem speciei. Unde nec directe abstinentia coitus per continentiam vergit in vicium personæ.

X. Aliis rationibus suadet opinio hæc Bonum commune prævalere debet bono privato, etiam vitæ. Atqui feminis effusio contra copulam est contra bonum commune, tura humanæ: de medio quippe tollit minimum generationem. Ergo neque ob vitam alicuius sanitatem licita est. Accedit quod cum valde ingentem delectationem experiantur homines in feminis effusione, hæc reputantur ceu medicinam ad propriam salutem conservandam, passim, & frequentissime, libidinis æstu abrepti, existimantur pollutionem procurandam esse ad consulendum sanitati; quin delectatione medicinæ absorpti tam frequenter illam repeterent, ut propriæ sanitatis iacturam facerent. Hinc sequitur pollutionem tum bono communi humanæ propagationis, tum bono privato proprii individui noxiam esse; atque adeo nunquam licitam.

XI. Obiicies 1. Licita est expulsio fetus ante animationem, ut vitæ matris conservetur. Ergo licita erit pollutio, ut sanitas conservetur. Nam sicut fetus matris vitæ aggressor quandoque est, ita semen redundans corpori sanitati est noxium. Resp. Negatur tum antecedens, tum consequens. Antecedens damnatum est ab Innocentio XI. in hac propositione 34. *Licet procurare abortum ante animationem fetus, ne puella deprehensa gravidæ occidatur, aut infametur.* Si ergo neque diffinatio, neque occisio futura puellæ deprehensæ gravidæ satis sunt ad procurandum abortum, patet licitum haud esse procurare abortum ad salvandam matris vitam. Potest quidem mater, si eius vita periclitetur, uti remediis necessariis ad salutem, etiam si hinc sequatur abortus. Verum nunquam ei licet sumere medicinam directam in hunc finem, ut sequatur abortus. Nihil ergo hinc eruitur ad inferendum, esse licitam pollutionem. Quamquam non desint qui, concesso antecedente, negant consequentiam. Discrimen assignant, quod fetus in ventre matris existens, etiam inanimis, reputetur suppositum moraliter distinctum, & aggressor salutis matris. Porro mater, inquit, contra eundem aggressorem iure dimicare valet. Semen vero, dum intra vasa feminalia sistit, non distinctum, sed unicum efficit individuum. Nemo autem contra semetipsum pugnare valet. Vera hæc, an falsa sint, nihil ad nos, qui primam dumtaxat responsum defendimus.

XII.

XII. Obiicies 2. Vita actualis præferenda est vitæ quæ in potentia tantum vita est. Semen est vita in potentia; individuum e contrario, quod semen effundit, actu vivit. Ergo, quando alterutrum destruendum sit, individuum, quod reapse vivit, anteponendum videtur; atque adeo feminis expulsionem servandum. Resp. Vita actualis præferenda est vitæ in potentia, actione licita; secus mala, & vetita. Actio effundens semen, seipsa mala est, ut probavimus. Ergo nequit assumi ut medium ad conservandam propriam vitam. Licetum quippe haud est facere mala, ut inde bona eventiant.

XIII. Obiicies 3. Vasa spermatica sunt instituta ad propagationem generis humani; & tamen excindi queunt ad conservandum individuum. Ergo etiam semen effundi potest ob eundem finem. Resp. Negatur consequentia. Homo a publica potestate, iusta occurrente causa, occidi valet: nec propterea pollutio præscribi potest. Actio occisiva licita est, dum imperatur a potestate legitima. Actio qua procuratur feminis effusio, suapte natura mala est. Idcirco nunquam licita evadere potest.

XIV. Disputant Salmanticenses Scholastici Tom. IV. tractat. xiiii. disput. x. dub. 6. n. 218. possit ne Deus pollutionem præcipere: & partem adfirmantem defendunt; quibus subscribunt Salmanticenses Morales tractat. xxvi. cap. vii. punct. 2. num. 25. Quoniam Deus potest præcipere occisionem innocentis. Ergo etiam imperare potest pollutionem. Deus enim supremus dominus est vitæ humanæ. Ergo qua ratione auferre valet vitam actualem, eadem poterit præcipere impedimentum vitæ, quæ est dumtaxat talis in potentia.

XV. Limites præfigere omnipotentia divinæ excedit facultatem humanæ mentis. Quare similes quæstiones vix absque nimio ausu institui possunt. Tamen quia quandoque excitari solent, non ut fines præstituantur infinitæ potestati divinæ, quæ, quidquid non repugnat fieri, præstare valet; sed ut rerum naturæ clarius explicentur: idcirco respondeo, fieri haud posse, ut ego quidem arbitror, quod pollutio a Deo præcipiatur. Quoniam, ut dictum est, actio hæc effusiva feminis extra copulam coniugalem adeo dissonat rationi, ut nulla appareat ratio cur licita evadere umquam possit. Suapte quippe natura rationem absorbet ob vehementem delectationem, concupiscentiam rebelliosem facit, irritatque adversus rationem ipsam, sublatum omni honesto fine. Quare actio hæc

inordinata seipsa est. Nequit ergo a Deo imperari. Deus imperare potest occisionem innocentis: quia actio occisiva innocentis, positis iustis conditionibus, nullius ordinis perversionem importat. Accedit, multas apparere æquissimas causas ob quas Deus præcipere innocentis mortem potest; nulla vero assignari a nobis posse iustam rationem propter quam Deus imperet pollutionem. Quod si reponas, nostrum non esse rationem istius præcepti designare; subdam ego, nostrum quoque non esse, præceptum ipsum in examen adducere. Mittamus ergo quæstiones quæ captum nostrum excedunt.

XVI. Quæst. IV. *Licitum ne est confricare membra, aut aliis incitamentis uti, ut expellatur semen corruptum, dum timetur veri feminis effusio?* Resp. Adfirmarunt plures recentiores Probabilistæ. Ioannes Sanchez disput. xxi. num. 29. Filiucius tract. xxx. cap. viii. n. 150. Diana Part. II. tractat. xvi. resol. 56. Thomas Sanchez Lib. IX. de matrimon. disput. xvii. num. 19. sed eam retractavit Lib. V. Sum. cap. vi. n. 12. Contraria sententia communis, & vera est, quam defendunt Salmanticenses Scholastici loc. cit. num. 235. item Morales loc. cit. n. 27. Bonacina de matrimon. quæst. iv. punct. 10. n. 12. Lugo de poenitent. disput. x. sect. 5. num. 126. La Croix Lib. III. part. 1. n. 926. & alii communiter. Ratio evidens est. Pollutio voluntaria natura sua mala est. Ergo nequeunt fricari verenda ad expellendum semen corruptum, dum periculum est expellendi verum semen. Accedit quod agitatio, & irritatio verendorum ad expellendum semen corruptum, natura sua expulsiva est veri feminis: quia per se concupiscentiam titillat, irritat, provocatque ad veram pollutionem. Quid quod, si hoc permitteretur, passim homines, venerea delectatione abrepti, reputarent se redundare semine corrupto, ut occasionem haberent pollutionem veram exercendi? Rationes quæ opponuntur, futes sunt; idcirco illas prætereo.

XVII. Quæst. V. *Mulier quæ in coitu cum marito non seminavit, peccat ne si peracto coitu, se tactibus ad seminandum provocet?* Resp. Negant Salmantic. loc. cit. n. 29. quia talis feminatio est complementum præcedentis coitus. Quod enim immediate ante, vel post coitum fit, in ipso coitu fieri videtur. Ante coitum licet tam viro, quam feminae tactibus venerem excitare, ut simul feminare valeant, si forte unus altero tardior sit in femine emitendo. Accedit quod nimis durum esset femi-

minæ, sit matrice coitu viri irritata, & valde accensa, ardorem illum perferre deberet, quin feminis effusione extinguere posset. Idem docet Sanchez de matrimo. Lib. IX. disp. XVII. num. 9. & 10. Nolo nunc hanc improbare sententiam ob allatas rationes. Eam in tractatu de matrimonio serius examinabo.

XVIII. Quæst. VI. *Est ne peccatum distillationem quampiam excitare?* Resp. Præter urinam, & semen, tertium quemdam humorem ex verendis tum mulieris, tum viri distinguunt post medicos Theologi. D. Thomas ipse hunc distinguit humorem opusc. LXIV. titul. de fluxu libidinis, his verbis: *Præmittendum quoque non est; quod quibusdam contingit interdum conscientie dubietas, & perturbatio magna, unde ipsis vigilantibus absque ulla commotione carnis, & cogitatione immunda, humor quidam per membrum secretum egreditur sine delectatione, & quasi insensibiliter; ita ut multi de hoc non perpendunt, nisi cum pamos sentiunt madefactos. Cuius causam aliqui ignorantes turbantur, & errant, putantes se pollutos esse. Et ideo sciendum est, quod illius humoris effusio non est pollutio: quia, ut dicunt medici, sine delectatione libidinosa, & carnis commotione nullus potest polui vigilando. Ad ipsius tamen effusionem humoris videtur naturalis conditio causam exhibere primariam, sed deinde id aliud quod ad naturam disponit, causa viriosa, & evitabilis perficit, & consumit. Quibusdam hoc provenire agnovi propter solam præsentiam, & allocutionem alicuius personæ in cuius conspectu habuit complacentiam sensualem, & vanam, seu ad quam inordinato amore afficitur, aut per tactum impudicum levem, aut imaginando aliquos actus impudicos fortiter, & morose. In his enim casibus, & aliis similibus multi inveniuntur habere calefactiones, & commotiones carnis libidinosas, dictumque humorem emittere, velint, nolint. Sed eas causas, & similes, quæ sunt evitabiles, debet quilibet fugere, & evitare pro posse, maxime qui sensit de hoc se esse passionatum, seu ad hoc naturaliter inclinatum, sive ex vitio mentis, sive ex debilitate naturæ. Et qui occasiones huiusmodi non vitaverit pro posse, vel iuxta posse, relinquendo amicitiam, & familiaritatem personarum ad quas inordinate afficitur, fugiendo etiam allocutiones, & aspectum personarum; licet non credam, ipsum per dictam effusionem peccare mortaliter, nisi forte aliter concupisceret, aut impudice tangeret personam, quæ est causa istius effectus; tamen credo eum graviter peccare ex magno peccati mortalis peri-*

culo: & ideo consilium do tibi, quod absque dilatione morosa ipse sibi violentiam faciat in hac parte fugiendo personas huiusmodi, ne cum eis omnem opportunitatem loci, & temporis evitet.

XIX. Laudatum opusculum non esse D. Thomæ, valde probabile existimo, stilique ratio non levem affert coniecturam. Doctrinam tamen veram arbitror, quam tradit etiam Caietanus Tom. I. opusc. tract. XXXI. quæst. I. Itaque, si causa istius distillationis sit ipsa naturæ debilitas, qui eam patitur absque ulla complacentia, nullum crimen committit. Quin, si pollutio ipsa, seu feminis effusio ex nimio calore, aliove naturæ vitio erumpat, nullum est crimen, quando voluntas repugnet. Causa ergo sive istius tertii humoris, sive ipsius feminis effusio spectanda est. Si causa sit innocens, innoxius quoque habetur effectus. Si causa fuerit vitiosa & detestabilis, ut turpe colloquium cum muliere, aut viro, illius impudicus aspectus, & conversatio; tunc ob causam non evitaram mortalis reputanda erit tum distillatio, tum pollutio, ut ex adducta etiam auctoritate constat.

XX. Quæst. VII. *Pollutio voluntaria in causa peccatum ne est?* Resp. Duplex distinctio qui pollutionis causa solet. Altera per se & directa, quæ suapte natura in pollutionem tendit, eamque infert; quemadmodum potus veneni mortalis, aut letale vulnus per se mortem inducit. Eiusmodi autem causæ per se pollutionis sunt tactus turpes in pudendis, verba valde lasciva & amatoria, cogitationes obscenæ, pudendorum confricationes, & atrectiones. Causæ per accidens sunt quæ natura sua pollutionem non inferunt, sed pariunt quosdam effectus quibus iungi pollutio solet præter naturæ intentionem. Eiusmodi causæ sunt inmoderatus cibus, & potus, studium rerum venerarum, audire mulierum confessiones, equitatio, aliæque plures actiones extra genus luxuriæ.

XXI. Cautiarum istarum aliæ graves sunt, aliæ leves, & aliæ mediæ. Graves sunt quæ graviter pollutionem inferunt, ut sunt causæ per se; leves, quæ remote ad pollutionem concurrunt, ut tactus digiti, aut manus, vel brachii feminæ, aspectus eiusdem vulnus, lectio curiosa &c. Causæ mediæ appellantur quæ de se non inducunt pollutionem, sed quamdam efficacitatem habent ex personæ dispositione, ut sunt aspectus proprii, vel alieni corporis eiusdem sexus, aspectus imaginis turpis &c. Verum eiusmodi causas quas medi-

as vocant, vix ego distinguere scio a causis levibus.

XXII. Gravitas, aut levitas alium causarum, quæ mediæ dicuntur, non ex earumdem natura absolute inspectata, sed ex respectu ad personam accipi debet. Causa quæ respectu Sempronii levis est, respectu Titii est gravis; & contra.

XXIII. Ad quæstionem ergo propositam respondemus, pollutionem volitam in sua causa peccatum esse mortale. Quapropter qui cognoscit probabile periculum pollutionis, peccat mortaliter, dum applicat causam ex qua securam pollutionem prævidet, excepto necessitatis casu; ut si, aliis medicis deficientibus, curanda mulier esset; medicus tunc, necessitate succurrendi feminæ periclitanti compulsus, posset illam curare, etiam si solutus esset ex eiusmodi cura pollutionem pati: dummodo tamen actibus virtutum munitus, & potissimum fiducia in divinæ gratiæ subsidia roboratus ad curam accederet cum firma de liberatione non consentiendi.

XXIV. Quæst. VIII. *Pollutio prævisa, tametsi non intenta, est ne peccatum letale?* Resp. Si pollutio intendatur, semper est peccatum mortale, ex quacunque causa, etiam per accidens, oriatur. Id dumtaxat in quæstionem vertitur, sit ne peccatum, quando prævidetur, tametsi non intendatur. Quo in casu, si causa applicata natura sua pollutionem inferat, aut si alium effectum non inducat, nisi media pollutione, qui causam pollutionis applicat, sit ne peccatum, Ratio est manifesta. Quicumque ponit causam quæ natura sua parit effectum malum, nullumque alium effectum bonum producere valet, nisi medio hoc effectum malo, dubio procul qua voluntate ponit causam, eadem vult effectum ex tali causa necessario consequentem. Ergo applicare causam pollutionis, licet hæc pollutio ordinetur ad sanitatem, est peccatum mortale. Quoniam effectus bonus sanitatis non habetur, nisi media pollutione, quæ consequitur applicationem causæ.

XXV. Obicies. Licitum est sumere medicinam, quæ directe causet ebrietatem, si id necessarium sit ad salutem assequendam. Ergo licitum erit sumere medicinam inferentem pollutionem sanitatis recuperandæ causa. Resp. Admissio antecedente, de qua alibi, negatur consequentia. Potus natura sua institutus est ad corporis sanitatem: ideo sumi potest istius intuitu, etiam si prævideatur securura ebrietas. Seminis vero effusio nullo modo ordinata est ad hominis sanitatem.

Conc. Theol. Tom. IV.

tem, sed ad solam generis humani propagationem media copula coniugali.

XXVI. Quæst. IX. *Licitum ne est applicare causam quæ natura sua instituta est ad producendum effectum bonum, si pollutionem simul inducat?* Resp. Adfirmat communis sententia: dummodo gravis urgeat necessitas, solusque bonus effectus intendatur. Hæc sententia aperte elicitur ex doctrina D. Thomæ, qui 2. 2. quæst. LXIV. art. 7. licitam ostendit defensionem propriæ vitæ, quamquam ex tali defensione occisio sequatur aggressoris. Inquit enim. *Nihil prohibet unius actus esse duos effectus; quorum alter solum sit in intentione, alius vero sit præter intentionem. Morales autem actus recipiunt speciem secundum id quod intenditur, non autem ab eo quod est præter intentionem, cum sit per accidens. Ex actu ergo alicuius seipsum defendentis duplex effectus sequi potest: unus quidem conservatio propriæ vitæ; alius autem occisio invadentis. Actus ergo huiusmodi ex hoc quod intenditur conservatio propriæ vitæ, non habet rationem illiciti; cum hoc sit cuilibet naturale quod se conservet in esse quantum potest. . . . Sed quia occidere hominem non licet, nisi publica auctoritate propter bonum commune, illicitum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat. Quemadmodum igitur licita est propriæ vitæ defensio urgente necessitate, quamvis præter intentionem mors sequatur aggressoris; ita quoque licitum erit uti aliqua causa, necessitate gravi premente, quæ sanitatem simul, & pollutionem pariat; dummodo sola sanitas intendatur. Sic potest mater sumere medicinam quæ sanitatem sibi pariat, & fetum expellat; si solam sanitatem intendat, nullo autem modo fetus expulsionem. In bello iusto licet explodere tormentum bellicum, etsi prævideatur, innocentes æque ac reos fore occidendos. Ratio horum omnium est: quia qui vitur causa indifferente ad bonum & malum inducendum, cum sola intentione assequendi effectum bonum, nec directe, nec indirecte vult effectum malum. Non directe: quia tunc pollutionem quis directe vult, quando vel expresse eam intendit, vel causam applicat, tamquam medium expresse ordinatum ad pollutionem inducendam. In casu nostro, neutro modo pollutio intenditur. Ergo nulla adest eiusdem directa, & expressa voluntas. Neque adest voluntas indirecta: quia tunc quis indirecte vult aliquem effectum, quando tenetur, & potest vitare effectum, & non vult vitare. At in casu posito voluntas,*

tas, necessitate pressa recuperandæ sanitatis, non tenetur omittere causam quæ natura sua parere sanitatem apta est. Necessitas enim recuperandæ salutis urget ad adhibendam medicinam: quæ, si simul effectum prævum inducat, id efficiet quod nullo modo intendebatur a voluntate.

XXVII. Qui vero sine urgenti causa applicat media quæ graviter provocant pollutionem, ut sunt aliena pudenda tangere, lectiones obscenæ, cogitationes lascivæ, & diurnæ, licet pollutionem minime intendat, peccat mortaliter. Qui enim vult antecedens, consequens quoque velit oportet. Quicumque autem sine necessitate ponit antecedens, illud deliberate vult: ergo vult etiam consequens inde dimanans. Hinc qui vino, ex quo ebrietas sequitur, se se replet, reapse vult ebrietatem, tamen si eam expresse non intendat.

XXVIII. Quæst. X. Tenentur ne sub mortali culpa Christiani vitare causas medias, sive leves, quæ per se, quamvis leviter, provocant pollutionem? Resp. Inter causas medias computari solent aspectus animalium coeuntium, imaginum leviter obscenarum, mulierum a longe natantium. Eiusmodi causæ natura sua levissime influunt in pollutionem. Quare, si quis ex prædictorum aspectu nullum tentationis, aut pollutionis periculum patitur, a culpa gravi immunis est. Si tamen imagines essent valde obscenæ, & ex sui conditione graviter provocarent ad libidinem; diurnus earum aspectus raro vacaret gravi culpa ob periculum cui spectator se se exponeret. Qui tamen eas aut depingunt, aut publice expositas tenent, letaliter certe peccant: quia causas per se inducentes peccata, & scandala gravia, Christianorum fragilitati obiciunt.

XXIX. Ad propositam igitur quæstionem communis sententia respondet, non peccare mortaliter eum qui applicat causas medias, vel leviter natura sua ad pollutionem irritantes. Quoniam huiusmodi causæ remotæ sunt, ac vitari vix possunt. Advertendum tamen id quod alias innuimus, nimirum spectandam esse in hac materia personarum qualitatem, inclinationem, & consuetudinem. Nam causæ quæ respectu unius est levis, respectu alterius est gravis. Quapropter quisque consulere debet propriam conscientiam, & prout experitur propriam fragilitatem tentationibus succumbentem, vitare tenetur causas quæ, licet in se leves sint, sibi tamen sunt graves, respectu habito ad propriam infirmitatem.

XXX. Probabilitatē non pauci doctrinam

periculi plenam, & laxam defendunt. P. Patritius Sporer tract. 1. proœm. cap. v. num. 19. hæc scribit. „ Venialem vero solum culpam continentem aspectus, tactus, oscula, amplexus levitatis, vel curiositatis tantum gratia obiter facti, aut etiam causa voluntatis sensibilis captandæ, quando nimirum quis in aspectu feminæ, tactu manus, osculo faciei directe quarit delectationem sensibilem, confurgentem ex naturali proportione potentie visivæ, vel tactivæ ad obiectum conveniens delectabile, absque ulteriori voluntaria tendentia in delectationem veneream, etsi præter intentionem subsequatur. Quia nimirum eiusmodi delectatio sensibilis captata per se solum continet venialem abusum rei per se non malæ, & per accidens, ac remote tantum disponit ad voluptatem carnalem; ideoque spectare debet ad parvitatem materiæ in hoc genere peccati, & venialem culpam non excedere. Sane difficillimum foret Confessario statim damnare peccati mortalis juvenes, & procos passim aliquibus tactibus, osculis, amplexibus utentes erga puellas honeste amatas, etsi aliquam voluptatem sensibilem captent, dummodo absit periculum consensus in venerea. Et longe difficilius foret talibus, si similibus abstinere nollent, denegare absolutionem. Ex dictis sequitur probabilis resolutio casuum communiter contingentium. I. Oscula inter omnino solutos obiter facta venialia sunt, etsi sensibilis aliqua voluptas captetur, seclusa delectatione, & consensu turpi. “

XXXI. P. Claudius La-Croix Lib. III. P. I. cap. III. num. 923. refert doctrinam hanc doceri non solum a P. Sporer, sed etiam a Vasquez, Henriquez, Bonacina, Filiucio, Salas, Marchantio, Lessio, Diana, Gobat; qui dicunt (ait La-Croix) pollutionem tunc secutam, esse tantum veniale: quia, cum sit tantum voluta in causa, tantum est mala, in quantum causa est mala, que sola est voluntaria. Causa autem est tantum venialiter mala: ergo etiam pollutio secuta. Refert simul P. La-Croix contrariam sententiam P. Mendo, qui docet, peccare mortaliter eum qui applicat præfatas causas: & de more electionem alterutris sententiæ arbitrio lectoris relinquit. Quam pyrrhonicam methodum passim adhibet celebris hic Probabilista.

XXXII. Quantum periculi, & laxitatis hæc doctrina contineat, nemo non videt. Et primum circa voluptatem illam sensibilem voluntarie captatam ex osculis infixis a proco suæ

suæ amatae puellæ, qua ratione utuntur Casuistæ, ut eam a delectatione venerea separant? Qua ratione a propositione 40. damnata ab Alexandro VII. vindicant hanc sententiam? In re adeo lubrica pro arbitrio iuniores isti voluptatem sensibilem a venerea fecerunt. Qua, quæso, libra a Casuistis hæc duo ponderantur? Vel ipsi qui has experiuntur voluptates, distinguere certo nesciunt a venerea sensibilem. Ratio quam promit P. La-Croix, æquivoca est. Quoniam licet causa absolute spectata, præcisa a circumstantiis, leviter vitiosa sit, comparate tamen ad personam quæ pollutionem patitur, gravis est. Tam P. Sporer, quam La-Croix suismet rationibus se se conficiunt. Siquidem, quando procos ex osculo amatae sponsæ percipit sensibilem voluptatem, unaque pollutionem patitur, illa sensibilis voluptas venerea evadit, suæque natura pollutionem parit. Hæc separatio sensibilis voluptatis a venerea delectatione, quam comminiscuntur Auctores isti, in praxi commentitia est, ac purum putumque luxuriæ operimentum, & larva. Quod addit P. Sporer, difficile Confessariis fore peccati gravis damnare juvenes osculantes suas amasiunculas, difficilium iisdem absolutionem suspendere, si abstinere nollent ab eiusmodi osculis, & tactibus, est illud consuetum perniciosum principium quod passim Probabilitatē non pauci usurpant. Ob difficultatem nempe abstinendi a peccatis negant peccata esse peccata. Hinc oriuntur innumeræ inter juvenes procos, & amasias obscenæ contrectationes, pollutiones, & infinita propemodum libidiosa flagitia. Hæc primordia ponunt sub furo, & lenocinio casti osculi, honesti tactus, ut solum degustent sensibilem voluptatem. Hæc cum gravis culpæ damnari non audiunt amatorculi, & amasiunculae a suis Confessariis; sensibilis se se osculantur, & complectuntur: atque adeo, sub furo sensibilis voluptatis, veneri, pollutionibus & obscenis delectationibus laxant habenas. Hæc omnia sibi præter intentionem evenire testantur; seque tantum velle teneram illam, suavem, sensibilemque voluptatem quam ex castis osculis, & honestis amplexibus percipiunt. Quare doctrina hæc omnino reiicienda est, ut falsa, laxa, & in praxi obscenitatum, ac flagitiorum scaturigo. Unde eiusmodi juvenes, & iuenculæ aut abstinere ab his osculis, tactibus, & amplexibus, aut a sacramentis arceantur.

XXXIII. Quæst. II. Peccat ne mortaliter qui non evitat causas per accidens parientes pollutionem? Resp. Causæ per accidens aliæ

sunt licitæ, ut equitatio, confessionum auditio, lectio librorum ob finem comparandæ scientiæ, & id genus similes. Aliæ sunt illicitæ, & mortaliter noxiæ, ut ebrietas, comestura graviter intemperans, aliæque. Quando adest iusta ratio applicandi causas licitas per accidens inducentes pollutionem, nullam culpam perpetrat qui eas applicat, dummodo absit periculum consensus. Quisque enim ius habet studendi medicinæ, equitandi, & cetera honesta peragendi. Ergo, etiam si heinc sequatur pollutio præter intentionem, & absque consensus periculo, nulla culpa est. Si vero periculum consensus esset in pollutionem, tum peccaret mortaliter qui tales actiones exerceret. Quid, si nulla foret necessitas, aut utilitas præfatas causas adhibendi, ex quibus prævidetur secutura pollutio, absque periculo consensus in eandem? Tum sub veniali tantum illas vitandas esse, docent Salmanticenses tract. xxvi. cap. vii. punct. 3. §. 2. num. 51. Sanchez, & alii communiter. In his tamen supponitur bona fides, videlicet si quis tali positura in lecto iaceat, cubet, equitet &c. ut nullo modo intendat pollutionem; sed hæc aut commoditatis & utilitatis causa peragat (quo in casu nulla est culpa) aut quia iure suo uti velit, licet desit iusta causa. Verum advertas oportet, difficillimum esse bona procedere fide eum qui, nulla omnino occurrente iusta ratione aut commoditatis, aut necessitatis, similes causas adhibet, pollutionem prævidens secuturam. Quare serius examinandi isti sunt. Vix enim credibile est eos non appetere pollutionem, quam prævident secuturam ex equitatione, positura cubandi, calidorum comestura; si nullus omnino occurrat titulus aut necessitatis, aut utilitatis. Tali corporis positura quis cubat in lecto, quia id sibi commodius est, meliusque iacet, & facilius somnum capit: hunc culpæ non damnarem. Desunt hæc omnia; & nihilofecius vult hoc modo iacere, tamen si prævideat futuram pollutionem: vix ego hunc a gravi culpa liberarem, ob vehementissimam suspensionem quod reapse pollutionem appetat; quanquam mentiatur iniquitas sibi, dum asserit se pollutionem non appetere.

XXXIV. Si causa per accidens mortalis sit, ex qua prævideatur futura pollutio; non esse obligationem illam sub mortali vitandi (quantum ad luxuriam attinet) docent Probabilitatē plures. P. Viva in propos. 40. Alexand. VII. num. 16. ubi sequentia scribit. Distinguede tamen sunt actiones male, leviter

ter influxiva ad commotionem spirituum, & pollutionem, ab actionibus graviter influxivis. Nam si leviter sunt influxiva, ut nonnulli effectus mulierum, nonnulli tactus, nonnullae comediae, & lectiones librorum obscenorum, nonnulla verba amatoria, v. g. dicendo, Cor meum, & anima mea, ob solam vanitatem, & ad conciliandum vanum amorem, communius docent cum Vasquez, Salas, Lessi. Bonac. apud Dianam, & Tamburinum, quod non excedant culpam venialem; QUAMVIS IN HIS PRAVIDEATUR ETIAM POLLUTIO SECUTURA, dummodo absit periculum consensus, aut grave scandalum. . . Immo communius etiam docent cum Diana, quod non solum actiones leviter influxivae in pollutionem, atque adeo in genere luxuria leves, careant culpa mortali, si praevideatur pollutio, & non intendatur, nec subsit periculum consensus, sed etiam actiones mortaliter male, sed non in genere luxuria, ut sunt crapula, nimius potus, non contrahunt malitiam gravem spectantem ad luxuriam, si praevideatur ex eis pollutio secutura citra periculum consensus. P. Viva fere semper in rebus controversis se legisse fatetur Theologos apud Dianam, apud Tamburinum. Laudanda confessio est. At simul considerandum, quanta adhibenda fides sit eiusmodi citationibus, & quanti facienda sit auctoritas Tamburini, & Dianae.

XXXV. Paucioribus verbis hanc eandem doctrinam tradit P. Antonius Escobarius in Sum. tract. 1. exam. 8. cap. III. num. 80. his verbis. Scio ex verbis amatoris secuturam pollutionem, vel ex curioso feminae aspectu, vel ex nimia comestione, aut ebrietate. Num sit mortale? Docet Vasquez non esse, etsi praevisa. Haec omnia, ut laxa, reiecit. Quomodo enim verba amatoria, Corculum meum, anima mea, lectiones librorum &c. leviter, & non graviter venerem provocant, quoties pollutionem inducunt?

XXXVI. Nec minus laxa sunt quae docent de pollutione praevisa in ebrietate. Concedunt siquidem, non peccare contra castitatem eum qui non abstinere ab ebrietate, in qua praevidet futuram pollutionem. Quoniam, inquit, haec est causa per accidens, seu extragenus luxuriae. Hoc utique verum habet. At in genere moris, quando quis praevidet talem ebrietatem reapse pollutionem parere, qui vult talem ebrietatem, velle quoque censetur pollutionem illam consequentem. Quod sit causa per accidens, id tantum efficit ut pollutio non praevisa imputari non debeat: eo quod causa illa natura sua talem

effectum non pariat. At quando compertum tibi est, ex hac ebrietate voluntarie suscepta consequi pollutionem; haec pollutio voluntaria est in causa, atque adeo vitio tibi vertenda.

XXXVII. Laxiora videntur quae docent Salmanticenses tract. xxvi. cap. VII. punct. 3. §. 2. num. 54. ex Thoma Sanchez, & Ioanne Dicastillo, id etiam esse verum, etsi causa per accidens, v. g. nimia comestio, aut ebrietas, feret mortalis in genere luxuria ratione finis ab operante intenti: ut si quis calida comedat, aut bibat in magna superabundanti quantitate, ut fiat potentior ad fornicationem. Et ratio est, quia finis ille copula non cooperatur ad pollutionem. Et insuper desiderium copulae, si non adest in illius cogitatione, non influit in pollutionem. Isti ergo Theologi primum docent, neminem teneri sub gravi culpa evitare ebrietatem, in qua praevideat pollutionem futuram: quae doctrina aperte opponitur D. Thomae, qui 2. 2. q. cliv. art. 5. docet, pollutionem ortam ex nimio potu esse peccatum: cuius textum infra num. 41. & seqq. dabo. Deinde addunt, non esse reum pollutionis, etiam si causa per accidens, puta ebrietas, mortalis sit, sed non in genere luxuriae. Paucis rem habero. Voluntarie quis se inebriat, ut potentior sit a fornicandum. Ex hac ebrietate praevidet secuturam pollutionem. Pollutio reapse sequitur. Istius pollutionis reus non est voluntarius inebriator. Cur hoc? Quia, inquit, finis ille copulae non cooperatur ad pollutionem. Sed quomodo non cooperatur, si reapse ebrietate, & illius copulae desiderio pollutio sequitur; & quod plus est, praevisa fuit secutura? Quod addunt, ebrietatem leviter influere in pollutionem, ad summum id verum habet absolute. Ceterum, cum experientia praevideatur ex tali ebrietate pollutionem consequi, nequit dici leviter illam provocare ad pollutionem, sed illius efficacitas facto probatur. Quare, ut manifeste laxam, talem reiecit opinio.

XXXVIII. Non minus laxa sunt quae scribit Caramuel in sua Theologia praeintentionali Tom. IV. praecip. 6. quaest. VIII. casu 2. num. 2974. & 2975. Possunt famuli ministrare cibos, non solum communes, sed & calidos, & provocantes ad venerem condire, & lectum privatum sternere. Consulto, non solum cibos communes dixi: quia scio esse maiorem difficultatem, si essent tales qui excitarent venerem, Tunc enim iuxta aliquos Theolo-

gos deberent famuli a tali servitio desistere, ne in venerem illicitam cooperarentur indirecte. At prudentiores credimus, etiam tales cibos posse sine culpa condiri. Tales cibi possunt sine culpa comedi etiam a praevidente pollutionem futuram, modo consensus non praeberentur sit. Ergo poterunt cibi condiri, & ministrari. Haec exposuisse satis sit. Sua enim inutilitate corruunt. Doctrinam Caramuelis tradunt alii Probabilistae, & ab eadem non valde recedunt Salmanticenses loc. cit. n. 55.

XXXIX. Paucis rem concludamus. Quando causa ex qua oritur pollutio praevisa mortalis est, pollutio quoque letalis reputanda erit, quidquid in oppositum dicant Salmanticenses loc. cit. cum aliis. Neque vera est alia regula, quam ex P. La-Croix, Sporer, Vasquez, Diana, & aliis supra indicavi, nempe pollutionem non esse mortalem, quando oritur ex causa venialiter tantum vitiosa. Nam saepe causa quae natura sua aut licita, aut leviter vitiosa est, gravis evadit ob pollutionem quam parit. Tactus inter coniuges liciti sunt. Si pollutionem pariant, illiciti evadunt; & pollutio gravi culpae vertitur.

XL. Doctrina quam recentiores plures tradunt, ut Salmanticenses loc. cit. n. 60. nimirum malitiam causae proprie non augeri ex malitia effectus, frequenter falsa est. Verum habet, absolute, & circumstantiis praecisus, malitiam causae esse mensuram pravitatis effectus. Ceterum, si considerentur circumstantiae, personae infirmitas, & propensio, aliaque accidentia, saepe causa quae suapte natura venialis est, ob effectum mortalem quem parit, letalis evadit, ut supra dictum est. Quare expediens minime censeo, longius orationem trahere, ut nonnullas alias distinctiones, & subtilia inventa refellam, quibus laudati Salmanticenses conantur evincere, pollutionem praevisam in ebrietate, alii sive causis per accidens letalibus, non esse gravis culpae damnandam.

XLI. Quaest. VII. Pollutio nocturna est ne peccatum? Resp. Negat communis, & vera sententia: cuius rationem exhibet D. Thomas 2. 2. quaest. cliv. art. 5. sic inquit. Omne peccatum dependet ex iudicio rationis: quia etiam primus motus sensualitatis non habet quod sit peccatum, nisi in quantum iudicio rationis reprimi potest. Et ideo, sublato iudicio rationis, tollitur ratio peccati. In dormiendo autem ratio non habet liberum iudicium. Nullus enim est dormiens, qui non intendat aliquibus similitudinibus phantasmatum velut rebus ipsis, . . . Et ideo id quod agit homo

dormiens, qui non habet liberum iudicium rationis, non imputatur ei ad culpam, sicut nec illud quod agit furiosus, aut amens. Opponit sibi Angelicus, quod dormiens potest mereri, ut Salomon, qui dormiens a Domino donum sapientiae impetravit, ut habetur III. Reg. III. Praeterea dormiens ratiocinatur, & argumenta resolvit. Quibus respondet, negando Salomonem meruisse in somno sapientiam; sed dormientem obtinuisse quod vigilans meruit, seu in somno datum illi fuisse signum desiderii praecedentis, scilicet partitionem sapientiae Deo placuisse, & a Deo exauditam fuisse, ut dicit Augustinus Lib. XII. super Genesim cap. xv. relatus a D. Thoma ad 1. Ratiocinia in somnis facta semper sunt imperfecta; cum semper in somnis plus minusve iudicium rationis impediatur: atque adeo tunc deest liberum arbitrium sufficiens ad peccandum. Legatur ipse D. Thom.

XLII. Quaest. XIII. Pollutio nocturna est ne peccatum, si in causa praevideatur? Resp. Triplicem pollutionis causam assignat D. Th. loc. cit. his verbis, quibus rem omnem in bono lumine collocat. Potest considerari nocturna pollutio per comparationem ad suam causam: quae potest esse triplex. Una quidem corporalis. Cum enim humor seminalis superabundat in corpore, vel cum facta est humoris resolutio vel per nimiam calefactionem corporis, vel per quamcumque aliam commotionem, somniat dormiens ea quae pertinent ad expulsionem huiusmodi humoris abundantis, vel resoluti; sicut etiam contingit, quando natura gravatur ex aliqua alia superfluitate, ita quod formantur quandoque in imaginatione phantasmatum pertinentia ad emissionem talium superfluitatum. Si igitur superabundantia talis humoris sit ex causa culpabili (puta, cum causata est ex superfluitate cibi, vel potus) tunc nocturna pollutio habet rationem culpae ex sua causa. . . . Alia vero causa nocturnae pollutionis potest esse animalis, & interior; puta, cum ex cogitatione praecedenti contingit aliquem dormientem pollui. Cogitatio autem quae in vigilia praecessit, quandoque est pure speculativa; puta, cum aliquis causa disputationis cogitat de peccatis carnalibus: quandoque autem est cum aliqua affectione vel concupiscentia, vel horroris. Contingit autem magis pollutio nocturna ex cogitatione carnalium vitiorum, quae sunt cum concupiscentia talium delectationum, quia ex hoc remanet quoddam vestigium, & inclinatio in anima, ita quod dormiens facilius inducitur in sua imaginatione ad assentiendum actibus ex quibus sequitur pollutio.

lutio. Et secundum hoc Philos. dicit I. Ethic. quod inquantum pertranseunt paulatim quidam motus a vigilantibus ad dormientes, meliora sunt phantasmata studiosorum quam quorumlibet. Et Aug. dixit XII. super Gen. ad lit. quod propter bonam animæ affectionem quaedam eius merita etiam in somnis clarent. Et sic patet quod nocturna pollutio habet rationem culpæ ex parte suæ causæ. Quandoque tamen contingit quod ex precedenti cogitatione carnalium actuum, etiam speculativa, vel si sit cum horrore, sequitur in somnis pollutio: & tunc non habet rationem culpæ nec in sua causâ. Tertia vero causâ est spiritualis extrinseca; puta, cum ex operatione demonis commoventur phantasmata dormientis in ordinatione ad talem effectum. Et hoc quidem quandoque est cum peccato precedenti, scilicet negligentia præparandi se contra demonis illusiones: unde & infero cantatur. Hostemque nostrum comprime, ne polluantur corpora. Quandoque vero est absque omni culpa hominis ex sola nequitia demonis; sicut in collationibus Patrum legitur de quodam, qui semper in diebus festis pollutionem nocturnam patiebatur, hoc diabolo procurante, ut impediretur a sacra communione. Sic igitur patet quod nocturna pollutio nunquam est peccatum, sed quandoque est sequela peccati precedentis.

XLIII. Prima itaque naturalis causâ nocturnæ pollutionis est redundans humor spermaticus, vel nimia corporis calefactio. Secunda est cogitatio venereorum: quæ aut speculativa est, cum disputationis, vel notitiæ comparandæ causâ quis venerea meditatatur: aut carnalis, cum quis cordis affectu venerea mente revolvit. Postrema extrema est, & spiritualis, quando nempe demonis arte phantasmata commoventur dormientis ad semen emittendum.

XLIV. Ex hac D. Thomæ doctrina primum omnium colligere lubet quam falsa sit, & D. Thomæ contraria, doctrina adversariorum, qui asserunt, pollutionem culpa vacare, dum applicatur voluntaria causâ per accidens pollutionem inducens: ut est nimius cibus, aut ebrietas. Porro hic D. Thomas conceptis verbis affirmat, pollutionem nocturnam ex ebrietate, aut nimio cibo inductam, vitiosam esse. Si igitur superabundantia talis humoris sit ex causâ culpabili, puta, cum causata est ex superfluitate cibi, vel potus; tunc nocturna pollutio habet rationem culpæ ex sua causâ. Nimius cibus, aut ebrietas sunt causæ per accidens pollutionis; & tamen Angelicus peccatum asserit pollu-

tionem hinc dimanantem. Neque reponas cum Salmanticensibus loc. citat. numer. 71. laudatam doctrinam intelligendam esse de culpa veniali. Nam, ut ex universo articuli contextu patet, sermonem ibi habet S. Thomas de pollutione quæ in sua causâ est peccatum mortale, si causâ fuerit letalis. Arguit enim absolute ex malitia causæ malitiam effectus. Quando enim in causâ mortali prævidetur effectus, tum illa causâ, licet absolute per accidens sit respectu luxuriæ, tamen, spectatis omnibus, re ipsa luxuriam parit. Quamobrem qui eam vult, velit & effectum necesse est, ut alias dixi. Verum utique habet quod, si excessus cibi vel potus fuerit venialis, venialis ad summum erit culpa pollutionis, inde, tamquam ex causâ, sequentis. Ad summum dixi: quia, cum cibus necessario fumendus sit; & in praxi difficile sit ita adamussim regulas temperantiæ servare, ut aliqualis defectus non contingat; idcirco durum esset nimis, si ex culpa veniali huius generis inferre quis contenderet letalem esse pollutionem inde proficiscentem. Absit hoc a suavissima Christi doctrina. Neque hinc tamen inferas, idem prorsus dicendum de aliis omnibus causis prorsus liberis, minimeque necessariis. Curiosus aspectus mulieris culpa est venialis. Ex curioso, & familiari aspectu, vel etiam otioso colloquio cum muliere experiris pollutiones. Nulla prorsus causâ adest talem sive spectandi, sive alloquendi mulierem. Quod si nihilofecius eam alloqui, & videre voluntarie pergas; hoc in casu gravi culpæ tibi pollutiones verterem: quia causâ illa quæ absolute est levis, evadit tibi gravis respectivè, & comparate ad naturæ tuæ conditionem. Accedit quod, ut supra dictum est, qui eiusmodi causas nec utiles, nec necessarias non evitat, animi sui propensionem in pollutionem manifestat. Verum, ut ad nostram regrediar oratio, excessus cibi, aut potus venialis, nunquam, nisi aliæ circumstantiæ accedant, efficiet ut pollutio fiat mortalis in causâ. Cum enim vix homo deprehendere hunc cibi, aut potus excessum veniale queat; prævidere quoque nequit num ex illo pollutio futura sit. Et, ut paucis rem comprehendam, & scrupuli omnes, ac perplexitates abigantur, status personæ benemoratæ, aut depravatæ regula erit securior, unde eruere valeas quando nec ne pollutio dicenda letalis sit.

XLV. Convenit penes omnes, peccare mortaliter eum qui aliquam ex recensitis causis

sis applicat eo animo ut inde pollutio sequatur. Qui enim deliberato animo vult causam peccati, vult & ipsum peccatum; quando reapit vult illam causam, quatenus causam peccati. De eo autem qui applicat causam, ex qua prævidet pollutionem secuturam, & licet non eo animo causam ponat, ut pollutio sequatur, tamen causâ mortalis est, satis dixi supra.

XLVI. Pollutio quandoque oritur ex secunda causâ, nempe ex cogitatione. Si hæc fuerit speculativa, causâ disputandi, legendi, addiscendi, verbo, ex iusta causâ; pollutio consequens omni culpa vacat. Similiter, dum animus tentationibus pullatur, eas tamen repellit, & deinde recogitat pericula, circumstantias, aliæque accidentia, vi quorum labi in luxuriam facillime poterat ob insidias femine procacis, omnia tamen cum dispendio, dum se commoveri experitur, reicit, & detestatur: si heinc pollutio sequatur, culpa caret. Mens tamen, quoad fieri potest, etiam ab eiusmodi periculis considerationibus abstrahenda est. Quando vero ex lectione, disputatione, cogitatione, iuncta voluntariæ delectationi carnali pollutio oritur; tunc peccatum est, ut omnes cum S. Thoma, ceterisque Patribus docent.

XLVII. Pollutio demonis arte contingens, cum videlicet demon nequitia sua phantasmata dormientis commoveret, concubitus depingit, humores alterat &c. per se innoxia est. Si quis vero frequenter has patiatur illusiones, & negligens sit in remedium applicatione, nempe in divino implorando subsidio, in aternorum suppliciorum meditatione, Angelique Custodis ope poscenda: iuxta negligentiam mensuram erit pollutionis reus. Devoto, atque demisso animo repetenda frequenter est oratio illa ab Ecclesia in hunc instituta finem, ut inquit Angelicus: *Procul recedant somnia, & nocturnum phantasmata: hostemque nostrum comprime, ne polluantur corpora.*

XLVIII. Quæst. XIV. Peccat ne qui pollutionem in somno inceptam, & in vigilia perdurantem non abrumpit? Resp. De pollutione consummata in somno nulla est difficultas. Quando autem pollutio, seu fluxus feminis in somno incipit, & expectato dormiente prosequitur, dubitandi locus occurrit, evadat ne peccatum, nisi talem pollutionem homo abrumpat, impediaturque. Negat communis, & vera sententia. Ratio est evidens. Tota malitia pollutionis est in illius illicita procuratione. Quando igitur causâ

eam inducens omnino est innocens, innoxia quoque pollutio sit oportet. Fluxus spermatis suapte natura omni culpa caret, si principium illius innoxium fuerit, ut copula maritalis, aut alia physica causâ, ut commotio sensuum, & phantasmatum in somno. Nullo ergo modo peccat qui pollutionem in somno inceptam non interrumpit in vigilia, sed illius cursum naturalem permittit; dummodo omnis absit complacentia. Hanc doctrinam tradit Angelicus Doctor in IV. Sent. dist. ix. q. i. art. 4. ad 5. *Dicendum, quod corporales motus non pertinent ad meritum, vel demeritum, nisi secundum quod a voluntate, quasi a principio, causantur. Et ideo nocturna pollutio magis indicatur quantum ad rationem meriti, vel demeriti, secundum principium, quod est in dormiendo, quam secundum terminum, qui est in vigilando: quia ex quo in dormiendo excitatus est motus carnis, non subiacet voluntati vigilantis ulterius motus ille; nec reputatur evigilasse, quousque perfectum usum liberi arbitrii recuperavit. Potest tamen contingere quod in ipsa evigilatione peccatum oriatur, si quidem pollutio propter delectationem placeat: quod quidem erit veniale peccatum, si sit ex surreptione talis placentiæ: mortale autem, si sit cum deliberante consensu, & precipue cum appetitu futuri. Ista autem placentiæ non facit præteritam pollutionem peccatum, quia ipsius causâ non est, sed ipsa in se peccatum est. Si autem placeat, ut natura exoneratio, vel alleviatio, peccatum non creditur.*

XLIX. Ex hac D. Thomæ doctrina colligitur, non peccare, ut diximus, eum qui a somno excitatus fluxum pollutionis in somno inchoatæ non interrumpit; sed permittit illius cursum, detestans omnem delectationem carnalem. Accedit quod violenta illa cohibitio, quæ naturæ impetum interrumpere, corporis sanitati noxia foret. Semen quippe illud vi retentum illico corrumpitur, & instar veneni noxium a medicis reputatur. Quando vero commotio carnis & genitalium in somno incipit, & emissio feminis in vigilia accidit, si vigilia fuerit femina plena, & adfuerit delectatio carnalis, erit veniale peccatum. Quando enim non est plene expectatus homo, non habet iudicium omnino deliberatum; & ideo non potest letaliter peccare. Si vero homo sit omnino expectatus, & perfecte vigilans, atque tunc incipiat fluxus spermatis, vi commotionis carnis concitatus in somno; nec tam sub mortali

tali teneri hominem vim inferre naturæ, & illius cursum ex naturali ac innocuo principio proficiscentem interrompere, docent Salmanticenses *tract. xxvi. cap. vii. punct. 2. numer. 31. & punct. 3. numer. 74.* & pro hac sententia laudant Navarrum, Sa, Grassium, Azorium, Cordubam, Trullenchum, Fagundez: quoniam principium istius pollutionis innoxium est, & cuiusque culpæ vacuum: est quippe spirituum animalium alteratio, & concupiscentiæ carnalis ardor in fornici accensus. Hæc omnia absque culpa contingunt. Ergo effectus istius commotionis, nempe effusio seminis culpa carebit; si homo vigilans negative se habeat. Deum attente oret, a voluntaria delectatione animum suum præservet, actusque oppositos eliciat, atque in Deum mentem erigat. Improbare non audeo hanc sententiam, maxime quod doctrinæ D. Thomæ supra relatæ conformis non obscure appareat. Periculi tamen in praxi plena est. Nam, si effusio seminis ante vigiliam non fuerit incepta, impediri facile potest. Si autem semen elumbis decisum fuerit, & cursum suum intra vasa interna iam inchoaverit, licet foras adhuc non eruperit; emissio seminis pro incepta habenda est; & sic videtur licita permissio continuationis. Quare, si emissio seminis inchoata non fuisset, cohibendam suaderem; si autem fuisset incepta, non damnarem permissionem continuationis. Quod ob stare videtur interruptioni istius pollutionis est sanitatis detrimentum, quod semen decisum, & vi retentum, sua corruptione inferre testantur medici. Sed medicorum iudicium experientia plurium qui absque sanitatis detrimento vim sibi fecerunt, & pollutionem cohibuerunt, non tantæ auctoritatis esse evincit, ut decretorium sit in causa ista. Verum quia non omnes sunt eiusdem roboris, & fortitudinis, idcirco regula generalis præscribi non potest. Sanitas corporis magni momenti res est. Quæ huic ob stare videntur, hominibus imponenda sub culpa gravi non sunt, nisi evidens ratio id suadeat. Quare summa cautione opus est in hac lubrica, & viscosa materia. Conscientiæ puritas, morumque integritas illorum qui talia patiuntur, regula erit interpretandi dubia in meliorem partem.

L. Quæst. XV. *Licetum ne est desiderare in vigilia ut in somno pollutio accidat absque culpa ob finem honestum, nempe sanitatis, & concupiscentiæ extinguende?* Resp. Adfirmant plures recentiores. Salmanticenses *tract. xx.*

cap. vii. punct. 5. num. 52. & tract. xxvi. cap. vii. punct. 3. & penes eosdem Navarrum, Sa, Vasquez, Sayrus, Sylvester, Lessius, Salas, Tabiena, Villalobos, Bonacina, Thomas Sanchez, Caietanus, Filliucius, Salmanticenses Scholastici, Castropalaus, Montesinos. Ratio, quam produnt, hæc est. Pollutio in somno contingens, a causâ mere naturali, & innocua proficiscitur; atque adeo non est intrinsecus mala. Ergo desiderari valet. Probatur antecedens. Pollutio sic contingens omni libertate destituta est. Ergo omni malitia caret. Quod autem malitiæ expers est, desiderari iure potest. Ideo enim fornicatio, & homicidium sunt intrinsecus mala, quia deliberate hæc fiunt: si enim absque omni libertate quis hominem nolens, aut ignorans occideret, non peccaret. Cum ergo pollutio in somnis re ipsa absque deliberatione accidat, immunis est ab omni culpa, ut fatentur omnes. Ergo desiderari potest, tamquam res indifferens, maxime ob finem honestum sanitatis conservandæ.

LI. Addunt citati Auctores, & potissimum Salmanticenses Scholastici T. VI. *tract. xiii. dub. 3. num. 39.* licitum esse desiderium inefficax etiam pollutionis, quæ in vigilia contingat ex mera causâ naturali. Immo, quod plus est, contendunt licitum esse de eadem pollutione ut præsentem delectari, & in eandem consentire, dummodo consensus sit inefficax, nihilque conferat in executionem. Animadvertunt tamen, quod quamvis hæc doctrina speculative vera sit, præctice nihilominus periculi plena est. Verum, non præctice tantum, sed absolute hæc doctrina laxa videtur. Distinctio hæc præctice & speculative delectationis in genere morum, quando circumstantia aliqua in praxi non occurrat, uti non occurrit in præsentem casu, inutilis est, & commentitia. Delectatio de pollutione præsentem reapse insepabilis est ab influxu in executionem; atque adeo delectatio non est omnino inefficax, sed aliquo modo efficax. Et de hac loqui videntur Salmanticenses Scholastici, ut fatentur & ipsi Salmanticenses Morales *tract. xi. cap. xiii. punct. 5. num. 54.* Præfatam itaque doctrinam, tamquam falsam, & laxam, reiicimus. Nec vacat sigillatim expendere quæ in talis sententiæ confirmationem promunt: seipsis enim corruunt. Quoniam, ut communi fertur proverbio, moralia moraliter tractanda sunt; atque adeo, si quæ in praxi vix, ac ne vix quidem absque culpa contingant, absolute illicita pronuntiantur, potissimum nisi gravissima urgeant ne-

cessi-

cessitas aliter sentiendi. Nulla autem adest necessitas, vel adesse potest quæ aliter sentire cogat. Ideo absolute & speculative, & præctice reiicienda ut noxia doctrina.

LII. Convenit penes omnes, illicitam esse delectationem de pollutione nocturna etiam præterita, quæ ortum duxerit ex tactu proprio, vel alieno, aut ex turpi cogitatione, etiam in somno habita: quia tunc pollutio non fuit mera naturæ evacuatio, sed venereæ causæ fructus, atque adeo obiective mala.

LIII. Paucis rem concludo. Gaudere de naturæ levamine secuto ex pollutione naturali in somno habita nullum est peccatum. Gaudium enim est de effectu bono. Idque docere videtur D. Thomas loc. cit. *Si autem placeat ut naturæ exoneratio, vel alleviatio, peccatum non creditur.* Nota cautam Angelici Doctoris phrasim. Non dicit, si placeat pollutio absolute; sed si placeat ut, id est reduplicative tamquam exoneratio naturæ, tum peccatum non creditur. Non ait, peccatum absolute non est, sed non creditur. De desiderio futuræ pollutionis nec verbum habet.

LIV. S. Antoninus II. *Part. tit. vi. cap. v.* inquit *Appetere habere pollutionem propter alleviationem naturæ tantum sine peccato, id est sine hoc quod det operam, sed via naturali, non est peccatum.* Hæc S. Archiepiscopi sententia communis est, ut vidimus, penes recentiores Theologos.

LV. Adversæ sententiæ Theologi argumenta opponunt valde gravia. Et in primis arguunt a paritate duarum propositionum quæ damnatæ ab Ecclesia sunt. Altera est 13. inter præscriptas ab Innocentio XI. *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alterius tristari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & desiderare; non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.* Altera est 15. *Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hereditate consecutas.* Hæc secunda non tantum ingerit difficultatis: quia sermo est de parricidio, quod absolute, & natura sua malum est. Licet enim in ebrietate perpetratum non imputetur ad culpam; non propterea desinit esse malum, ut dicitur, materiale. At prior sententia ita connexa videtur cum opinionione qua de agimus, ut nihil in angari dubium potest videri. Nam si licitum non est desiderium inefficaci appetere mortem naturalem hominis ob emolumentum temporale, quomodo licitum erit appetere pollutio-

nem naturali via contingentem, ob sanitatem corporis? Respondent Salmanticenses *tract. xx. cap. xiii. punct. 5. num. 53.* ideo illicitum esse desiderium fornicationis, & homicidii: quia tam fornicatio, quam homicidium sunt intrinsecus obiecta mala; postulantque fieri libere ab homine, eiusque voluntati subiaci. Sed pollutio a natura proveniens non est actus hominis, sed pura naturæ evacuatio, ut urina, sudor &c. Hanc responsionem tradit etiam P. Sporer *tract. i. cap. vi. sect. 4. §. 4. num. 34.*

LVI. Verum responsio illa consistere non videtur. Nam propositio 13. damnata de desiderio, non homicidii, sed *mortis naturalis* aperte loquitur. Mors naturalis non solum a natura permixta est, sed naturam ipsam consequitur. Hæc mors, ex morbo seu infirmitate naturali proficiscens, non est actus mortalis, sed effectus physicus. Non petit induci ab homine libero: sed oritur a causâ physica, & naturali. Porro desiderium inefficax istius mortis naturalis, ob emolumentum temporale, illicitum est ex Ecclesiæ testimonio. Ergo eadem ratione illicitum est desiderium inefficax pollutionis. Reponunt alii, mortem esse omnium malorum maximum in genere physico: ideoque cum caritate pugnare, quod illam alicui homo appetat propter quamcumque hereditatem temporalem, quæ numquam bono vitæ, seu malo mortis æquivaleret. Pollutio vero naturalis, cum sit pura naturæ evacuatio, nullum malum est, ne physicum quidem: immo est quid superfluum, quod, ut sibi noxium, natura reiicit. Idcirco licet illam inefficaci desiderio appetere. Hoc responsum quale quale discrimen assignare videtur; non tamen plene satisfacit. Quocirca utraque responsio impugnatur ab aliis Theologis. Emissio seminis extra copulam conjugalem iure naturæ venita est, ut ex sequenti damnata propositione patet. *Mollities iure naturæ prohibita non est: unde, si Deus eam non interdixisset, sæpe eijet bona, & aliquando obligatoria sub mortali.* Pollutio ergo intrinsecus mala est, quemadmodum fornicatio, vel homicidium. Ergo sicut illicitus est vel fornicationis, vel homicidii appetitus, etiam inefficax, ita vitiosum est inefficax pollutionis desiderium. Addunt præfati Theologi, ideo pollutionem malam esse, quia semen a natura generationi destinatum, extra vas effundit, hoc autem intrinsecus malum est, quia directe pervertit naturæ ordinem. Quod huius ordinis pervertitio in somno eveniat, non tollit quin in se mala sit materialiter, sed id-

dum-

dumtaxat efficit ne culpæ formali homini dormienti imputetur propter defectum libertatis. Fluxus ego spermatis generationi infervientis extra vas debitum, & copulam conjugalem, suapte natura malus est, sive in vigilia, sive in somno accidat. Hoc solum discrimen est, quod dum in somno contingit, culpæ non imputatur ob libertatis defectum. Ceterum non ideo pollutio quæ in vigilia accidit, mala est, quia voluntatis consensus accedit; sed contra, ideo consensus voluntatis in pollutionem malus, & vitiosus est, quia pollutio intrinsecus mala est, & naturæ ordini adversa. Et hoc verum habet in omnibus quæ naturæ iure vetita sunt: de quibus dicitur, ea non esse mala, quia prohibita; sed ideo prohibita esse, quia mala. Similiter non ideo pollutio mala est, quia deliberate appetitur; sed contra, ideo deliberatus appetitus pollutionis malus est, quia pollutio est natura sua, & intrinsece mala. Cur pollutio in somno accidens culpæ non adscribitur? Quia deficit deliberata voluntas. Ergo, accedente voluntate deliberata, peccato imputatur. Ergo dum quis illam deliberate appetit, licet inefficaciter, mortaliter peccat. Hanc sententiam defendunt Sotus in IV. dist. XII. quæst. I. artic. 7. Ledesma I. Part. cap. IV. quæst. XXI. artic. 7. dub. 6. Valentia 2. 2. disput. IX. Bartholomæus Medina 2. 2. quæst. LXXIV. artic. 6. Lopez I. Part. Instruct. cap. LXXIV. Azorius Tom. I. Lib. IV. cap. VI. q. IX. Petrus Tapia Tom. I. Lib. III. quæst. VII. artic. 8. numer. 3. ubi laudat pro hac eadem sententia Hadrianum, Lorcam, Scotum, & Cordubam. Eandem defendit Petrus Ballerinus in eruditissimis enarrationibus ad S. Antonini II. Part. tit. VI. cap. V.

LVII. Postquam hæc scripseram, vidi opus theologicum P. Caroli Billuart, qui Tom. V. dissert. VI. art. 13. priorem adfirmantem opinionem suo calamo defendit, eamque perspicue doceri a S. Thoma in auctoritate a nobis supra transcripta contendit. Verum non ita luculenta sunt illa verba, ut interpretationem non excipiant. Fateor tamen huic opinioni aliquo modo S. Thomam favere. Quare ego ipse Tom. I. dissert. V. obiter, occasione respondendi alicui obiectioni, licitum admisi gaudium de physico fluxu seminis a mera causa naturali, quacumque vitiosa circumstantia sublata, proficiscente. Quæ tamen ibi dicta sunt, iuxta ea quæ mox subiiciam, intelligenda volo.

LVIII. Post relata igitur utriusque partis rationum momenta, pauca ipse addicam,

quæ mihi probabiliora videntur. Emissio seminis in genere physico considerata non videtur secundum se mala. Nam si secundum se metaphysico in sensu mala esset, neque per copulam conjugalem licita fieri posset; quod est absurdum. Quare non video cur illa physica emissio seminis, quatenus est mera exoneratio naturæ, omni vitiosa causa seiuncta, ut est emissio urinæ, sudoris, salivæ, dicenda sit peccatum materiale, de quo sane nunquam gaudere licet. Quid? Superfluit naturæ semen: & via nulla patebit, per quam illud emittere natura valeat, nisi per matrimonium? Omnes ergo ad matrimonium adstringentur, ut hæc peccata materialia declinent. Unde, quæso, fluxus iste physicus dici peccatum materiale debet? Nullo enim modo neque libere, neque necessario voluntatis effectus est, sed omnem voluntatem præcedit. Ipsa physica corporis complexio, & temperamentum, semen illud absque ulla vitiosa commotione, ut supponimus nunc, reiicit, sicut reiicit urinam, sudorem, sputumque. Cur ergo peccatum materiale vocandum? Illud dicitur peccatum materiale quod re ipsa a voluntate producitur, sed cum inadvertentia omnino invincibili, vi cuius eidem non adscribitur. Præfata physica seminis emissio a sola natura corporea proficiscitur. Nullo ergo modo peccatum materiale erit. Hæc circa decisionem spermatis in suo physico conceptu spectatam, & a quacumque vitiosa circumstantia præcisam.

LIX. Quod attinet ad proposit. 14. Innocentii XI. dico considerandam præcipue esse primam eiusdem propositionis partem, quæ est eiusmodi. *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicuius tristari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & desiderare; non quidem &c.* Quis primo aspectu non sentit istius propositionis horrorem? *Tristari* de vita proximi repugnat ipsi naturæ inclinationi erga vitam, & societatem servandam. Propositio copulativa est, non disiunctiva. Coniunctim itaque accipienda sunt propositionis membra, nempe: *tristari de vita alicuius, & gaudere de illius morte, & illam inefficaci affectu petere, & desiderare.* Hæc omnia simul coniuncta natura sua malitiam produunt. Si a duobus membris separet simplex gaudium, illudque præcisum a quocumque pravo occulto affectu consideres: gaudium, inquam, de morte naturali iuxta causas naturales & divinæ providentiæ ordinem iam secuta, non video cur gaudium istud absolute

spectatum criminofum sit. An mors naturalis obiectum de se malum est? At gaudium & præcedente tristitia de vita hominis, & comitante desiderio inefficaci mortis eiusdem vitæ circumseptum, vitiosum esse quis iverit inficias? Hæc secundum metaphysici ratiocinii leges dicta sint. Verum quia humanæ actiones, non iuxta metaphysicas præcisiones, sed re ipsa, & suis circumstantiis affectæ producuntur; idcirco neque coniunctim, neque separatim admitto licitum esse gaudium de morte alicuius: tum quod vita hominis bonum est summopere prævalens hereditati obtinendæ: & qui gaudet de hac vitæ extinctione propter hereditatis consecutionem, ordinem naturæ pervertit, & minus bonum bono longe maiori præfert: tum quod in tali gaudio alicuius pravi, nobisque occulti affectus periculum includitur, & qui huic periculo deliberate se exponit, peccat. Diximus sæpe opinionum moralium laxitatem inde frequenter proficisci, quod non pauci recentiores humanæ officia ad metaphysicas abstractiones revocant, & quod licitum in metaphysica speculatione vident, licitum in praxi adfirmant. Quam opinandi methodum in controversiis moralibus dirimendis perniciosam asserimus. Multa sunt tum in metaphysica consideratione, tum in executione, criminosa. Aliqua sunt in metaphysica præcisione adiaphora, quæ in praxi ob aliquam circumstantiam, vel expressam, vel occultam, vitiosa fiunt.

LX. His constitutis, quamvis decisio spermatis absolute & genere suo, prout a causa mere naturali dimanat, dici valeat indifferens, & non mala; tamen in praxi illam inefficaci appetitu desiderare, aut de ea jam secuta gaudere, illicitum esse, mihi probabilius videtur. Et primum quisnam securus esse potest ne in hoc desiderio tametsi inefficaci sensum aliquis pravæ, & occultissimæ voluptatis affectus subrepat? Qui securum in tam lubrica, & viscosa materia ab omni inordinata appetitione se iactaret, quam esset prudens, ceteri videant. Rursus qui asserere potest, nocturnam hanc pollutionem a sola, & mera physica causa oriri? Plura occulta crimina perpetramus & in exacta sobrietatis violatione, & in nimia corporis nutritione, & in liniendis demulcendisque carnis nostræ desideris, & in negligenti sensuum nostrorum custodia, & in curiosa cogitationum mentis nostræ evagatione. Quis te tutum efficere potest, ne ex aliqua occultissima vitiosa causa a te posita, pollutio aut orta, aut oritura sit? Nullo ergo modo tibi permitto vel gau-

dere de eventu tot occultissimis insidiis obnoxio, vel desiderare eundem affectu, quantumvis inefficaci. Facebant similia gaudia, taliaque desideria a castitate christiana. Fatentur vel ipsi adversæ sententiæ patroni, desideria hæc periculorum plena esse. Non est ergo cur licitum asseramus sive desiderium, sive gaudium de re quam periculorum plenam ultro testantur omnes. Aliunde remedia sanitatis nostræ repetenda sunt quam ab hac lubrica naturæ exoneratione. Mens nostra facillime acie cogitationis suæ ab omni turpitudine præscindit similes delectationes, unumque respectum ab altero seiungit, sed voluntas amat, gaudet, lætatur de re ipsa, & in ea obiecta quæ concupiscentiam fovent, accenduntque, vehementi impetu abripitur, & præcisionis intellectualis confinia transilit.

LXI. Ad auctoritatem S. Thomæ denuo repono non esse adeo luculentam, ut legitimam interpretationem reiiciat. His paucis verbis, quæ facessere negotium possent, tota clauditur eius auctoritas. *Si autem placeat ut natura exoneratio, vel alleviatio, peccatum non creditur.* Ait Angelicus: *Si placeat pollutio, ut, idest sub hac ratione exonerandi naturam, non creditur esse peccatum.* Ratio autem reduplicativa, ut Scholastici docent, ea est quæ primum obiecto dat speciem, & in quam actio primo tendit. Contra opponit P. Billuart. *Si S. Thomas intellexisset, non de pollutione ipsa, sed de eius bono effectu, non dixisset quasi sub formidine: Non creditur peccatum. Certo enim certius est apud omnes, licitum esse gaudere de sanitate obtenta per pollutionem.* Te ergo fatente, cum formidine loquitur S. Thomas? Ergo iuxta illius principia alibi explicata, in re adeo periculosa declinanda formido est, & adhærendum doctrinæ certæ. Quod subdit P. Billuart, concedimus omnes absolute. Ceterum in praxi vel ipsum gaudium de sanitate consequente pollutionem, periculo non caret. Quoniam viderimus amor voluptatis subtilissime, & quasi ex insidiis fucis sanitatis occultatus animam, & voluntatem fallit. Idcirco cautissime more suo dicit Angelicus: *Peccatum non creditur.* Quoniam etiam dum tibi de sanitate gaudere videris, non ideo certus es te non gaudere de pollutione interente sanitate ob intimam inter hæc duo connexionem. Quamobrem, omnibus spectatis, hoc consilium meum cito. Dum hæc contingunt, odio habenda, detestanda, Deus orandus, ne solui nostra corpora permittat. *Procul recedant somnia, & nocturnæ phantasmatum: hostemque*

que nostrum comprime, ne polluantur corpora. Vix gaudii actum homines robustissimi edere solent ob firmam valetudinem; & ob tenue naturæ levamen talem evenum consequens gaudebunt, lætabuntur? Nonne circumstantia temporis suspicandi occasionem ingerit, voluptatem, non sanitatem, esse talis gaudii materiam? Naturæ ergo superflua labore, ieiuniis, aliisque remediis expelle, & pollutionis venenum penitus detestare.

CAPUT XIV.

Sodomie notio, eiusque enormitas.

I. Nefandum sodomie scelus definit D. Thomas 2. 2. quæst. cliv. art. 11. esse concubitus ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, vel femine ad feminam. Clausula ad non debitum sexum distinguit sodomie crimen ab aliis luxurie speciebus. Fornicatio enim, adulterium, incestus, raptus, sacrilegium sunt concubitus viri cum femina. Sodomie ergo est, cum masculus accedit ad masculum in vase præpostero, & femina accedit ad feminam in vase sive præpostero, sive anteriori. Differt etiam per præfatam clausulam sodomie a bestialitate, quæ est coitus cum alterius speciei supposito.

II. Sodomie suam accipit denominationem a Sodomæ civitatis incolis, qui potissimum hoc infami luto hærebant, ut colligitur ex cap. xix. Genes. ubi narratur, Angelos, ingressos domum Loth, quæsitos a civibus Sodomæ fuisse ad hoc flagitium. Vocaveruntque Loth, & dixerunt ei: Ubi sunt viri qui introierunt ad te nocte? Educ illos, huc, ut cognoscamus eos. Hac quoque pice inquinatæ erant finitimæ civitates Gomorrhæ, Adama, & universa fere terra Chanaam.

III. Quam sit enormis & monstrosa sodomie iniquitas, inde colligitur quod igne & sulphure etiam in hoc mundo Deus ultus est tantum scelus, ut habetur Gen. xviii. Dixit itaque Dominus: Clamor Sodomorum, & Gomorrhæorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggravatum est nimis. Descendam, & videbo utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint. Supplicium quo infandum flagitium multavit Deus, describitur Gen. xix. Igitur Dominus pluit super Sodomam, & Gomorrhæam sulphur, & ignem a Domino de celo: & subvertit civitates has, & omnem circa regionem, universos habitatores urbium, & cuncta terra virentia. In eiusmodi nefando concubitorum pœnam mortis quoque constituit Deus Levit. xx. Qui dormierit cum masculino coitu femineo,

uterque operatus est nefas: morte moriantur.

IV. Patres omnes vehementi zelo invehantur in tantum crimen, eiusque gravitatem summam exaggerant. Sed præcipue S. Joannes Chrysostomus hom. xiv. in epist. ad Rom. Nam si de scortatione Paulus disserens dixit, peccatum omne quodcumque commiserit homo, exira corpus esse; qui autem scortatur, eum in proprium corpus delinquere: quid de insaniam hac dixerimus, quæ ipsa tanto est scortatione deterior, quantum ne exprimere quidem verbis licet? Neque enim hoc solum dico, quod effectus femina sis, sed quod perdidideris ipsum hoc, nimirum virum esse: & quod neque in hanc transferis naturam, neque quam haberes aservaveris, sed communis utriusque effectus proditur; dignus quem tum viri, tum femine lapidibus a se exigant, tamquam qui utrumque genus iniuria affeceris. Atque ut intelligas quantum hoc demum sit, si quis ad ne adiens promitteret fore ut te ex viro canem efficeret, nonne ab eo tamquam exitioso declinaveres? Tu vero te ipse non ex viro canem efficisti, sed animal hocce animante insaniam.... Quid autem, queso, si quis prostituatur præstiturum se ut viri pariant, & a partu in lecto decumbant, nonne ira excandesceremus? At qui sic fiunt, deteriore conditione sunt. Neque enim par idemque fuerit in muliebrem naturam migrare, & vir ineam manens, femina fieri, qui potius neque hoc, neque illud fuerit. Plurima ibidem persequitur, & Lib. III. adversus vituperatores vita monastica cap. vii. contra hoc infame scelus.

V. Quæst. I. Est ne verum sodomie crimen, si femina coeat cum altera femina? Resp. Adfirmat communis, & vera sententia. Quoniam tum datur coitus contra debitum sexum, in quo proprie scelus sodomie situm est. Sive ergo femina utatur alieno instrumento, sive secus, quando concumbit cum altera femina, etiam in vase anteriori, crimen sodomiticum perpetrat. Gravius tamen peccat, dum utitur alieno instrumento: quia tunc præter sexum indebitum est quoque indebitum instrumentum.

VI. Quæst. II. Vir cognoscens mulierem in vase præpostero, committit ne sodomie crimen? Resp. Disputant in utraque partem Theologi. D. Thomas, cui maior Theologorum pars subscribit, docet non esse sodomiam, cuius natura posita est in concubitu inter personas eiusdem sexus. Quoties autem diversitas sexus servatur, licet non servetur debitum vas, ut in quæstione proposita contingit; committitur gravissimum crimen contra naturam, sed

sed non sodomiticum. Deformitas quippe peculiaris est, & formaliter diversa, non servare debitum sexum, & debitum instrumentum, ac non servare debitum vas, debito sexu servato. Sed in sodomia non servatur debitum sexus, nec instrumentum. Quando autem vir concubuit cum femina, servat debitum sexum. Ergo vir concubens cum femina, non committit sodomiam. A tquia non servat debitum vas, dum eam cognoscit in vase præpostero; perpetrat vitium contra naturam. Ergo est diversa peccati species. Argumenta quæ contra opponuntur, prætereo, quia res adeo est plana, ut severius discutienda non videatur. Quamquam vero hoc vitium non puniatur pœna sodomitis debita, gravi tamen supplicio plecti meretur. Quod si contendas multandum esse pœna sodomitarum, non valde repugnaverim. Nam licet, attenda metaphysica definitione, crimen sodomiticum dicendum non sit; eosdem tamen effectus inducit, & re ipsa parum a vero sodomitico flagitio distat quantum ad effectus: quamvis, ut dixi, natura eius metaphysice spectata, speciem diversam subeat. Quod cum valde monstrosum sit, & naturæ adversum, nihil oblatre videtur quominus pœna in sodomitas constituta plectatur.

VII. Quæst. III. Circumstantie agentis, & patientis in sodomia sunt ne adeo graves, ut manifestari in confessione debeant? Resp. Videtur probabilior sententia negans. Quoniam natura nefarii criminis sodomitici non postulat ut semen immittatur intra vas patientis; sed fat est quod agens penetret vas illud; cum in hoc congressu generatio sperari nequeat. Porro quod in tali confricatione unus sit patiens, non videtur deformitas tanta esse, ut constituat peculiare debitum illam manifestandi. Nec refert quod agens semen etiam effundat; cum hoc ad sodomie crimen non requiratur. Et hæc opinio mihi magis arridet, eo quod in his flagitiis nefandissimis exponendis maior, quoad fieri potest, servanda est brevis, & pressa narratio; nisi evidens necessitas oppositum postulet. Quando etiam masculi se se polluunt, unus incubans, succubante altero ad modum mulieris, non est necessaria hæc manifestatio; dummodo nullus sit affectus ad vas præpostero, seu ad sodomiam; sed satis est dicere, mutuo se se polluisse. Si quis tamen alterum seduxisset, scandalum istud foret manifestandum.

VIII. Quæst. IV. In sodomie scelere sunt ne explicandi gradus consanguinitatis, & affinitatis? Resp. Sermo nunc est de sodomia, Conc. Theol. Tom. IV.

sive presse, sive late accepta; ita ut si sodomie proprie accepta addat circumstantiam incestus, idem dicendum sit de sodomia improprie sumpta; ut cum vir concubuit cum femina, non servato debito vase. Prima sententia docet, sodomiam inter cognatos non esse incestum. Secunda incestum committi docet in primo, & secundo, secus in tertio, & quarto gradu. Tertia admittit perpetrari incestum, sed eundem in omnibus gradibus adeo ut incestus sodomiticus in primo gradu non distinguatur specie ab incestu in quarto gradu.

IX. Probabilior, & vera sententia eodem modo discurrit de copula sodomitica, ac de copula fornicaria quantum ad incestus speciem contrahendam, ita ut omnes coitus sodomitici, sive perfecti, ut inter masculos, sive imperfecti, ut inter masculum & feminam, in vase præpostero habiti, inter personas consanguineas, vel affines, in linea recta, aut transversali, & inter cognatos legales, aut spirituales, addant speciem incestus. Hoc solum discrimen est, quod incestus sodomitici non sunt impedimentum ad contrahendum matrimonium. Ceterum quod contrahatur hæc incestus deformitas, ratio est manifesta: quoniam æque, immo gravius, læditur reverentia debita inter consanguineos, & affines per coitus sodomiticos, ac per coitus naturales. Ergo utrobique committitur incestus. Porro cum Ecclesiæ lege statutum sit, hanc reverentiam lædi usque ad quartum gradum, qui concedunt lædi in primo, & secundo, facti debent violari etiam in tertio, & quarto gradu. Quid quod qui tactibus, osculis, amplexibus, vel pollutionibus agnoscit consanguineam, vel affinem, incestus crimen incurrit? Et, quando ultra tactus, amplexus, pollutionem addit quoque abusum nefarium indebiti vasis, incestum non contrahet? Hæc omnia manifesta sunt.

X. Quæst. V. Sunt ne omnes sodomie eiusdem speciei? Resp. Præcisus circumstantiis, omnes sodomie sunt eiusdem speciei, ut omnes sodomie inter masculos, vel inter feminas. Variantur vero ex circumstantiarum diversitate, ut ex consanguinitate, affinitate, & cognatione, quemadmodum dictum est. Item, si complicitis persona sit ligata voto, aut matrimonio; si interveniat violentia, oppressio, fraus; tunc ob circumstantiarum diversitatem varias sodomie induunt species, iniustitiæ, sacrilegii &c. quæ omnes explicari in confessione debent.

XI. Si quis virginem sodomitice agnoscat, non esse explicandam circumstantiam, & docent recent-

recentiores nonnulli: quam opinionem probabilem iudicant Salmanticensis tract. xxvi. cap. vii. punct. 5. n. 99. Verum oppositum mihi dicendum videtur. Dum enim virginis corpus polluitur, deformitas peculiaris est. Si fiat in vase naturali, est stuprum; si in posteriore, erit, foeditas stupro ipso eo deterior, quo deterior est concubitus posterior coitu anteriori.

XII. Quid, si copula sodomitica cum coniugata aliena habeatur? Circumstantiam necessario manifestandam induere copulam hanc, extra disputationem est, aut esse debet. Coniugatus enim, sive vir sit agens, sive femina patiens, in concubitu sodomitico fidem coniugii frangit, carnem dividit, matrimonio iniuriam irrogat. Si adulterium est divortii causa, potiore iure coniugum separationem inducet crimen nefarium, eo quod maiorem pariat infamiam, & coniugem efficiat odiosorem.

CAPUT XV.

De penis in sodomitas, sive laicos, sive Clericos, constitutis.

I. DE penis a divina lege constitutis iam dictum est supra, id nunc est reliqui ut penas ab humanis legibus tum civilibus, tum sacris sancitas breviter indicemus. Et primum Ethnici ipsi poena mortis multabant sodomitas, utpote humanæ generationi, & propagationi infestos, humanæque naturæ temeratores. Hac nostra tempestate vivicomburio puniuntur sodomitæ, super quos Deus pluit ignem, & sulphur de caelo. Innumeris sunt legum textus, quos non vacat transcribere, qui hoc supplicium præscribunt.

II. Canonicae leges excommunicationis anathemati subiiciunt laicos, ut colligitur ex cap. Clerici de excessibus Prælator. In Clericos vero hæc statuit. *Quicumque illa incontinentia qua contra naturam est, propter quam ira Dei venit in filios dissidentis, & quinque civitates igne consumpsit, deprehensi fuerint laborare: si Clerici fuerint, deiciantur a Clero, vel ad agendam poenitentiam in monasterio detendantur.* Severius in eos animadvertit S. Pius V. in sua constitutione, quæ apud Cherubinum est xxvii. in ordine, edita anno 1568. in qua hæc habentur. *Omnès, & quoscunque Presbyteros, & alios Clericos seculares, & regulares cuiuscunque gradus, & dignitatis, tam divini nefas exercentes, omni privilegio clericali, omnique officio, dignitate, & beneficio ecclesiastico presentis canonis auctoritate privamus; ita quod per iudicem ecclesiasti-*

cum degradati, potestati statim seculari tradantur, ut de eis illud idem capiat supplicium quod in laicos, hoc in exitio devolutos, legitimis reperitur sanctionibus constitutum.

III. Quæst. II. *Incurrit ne præfatas poenas Clericus sodomita, si in concubitu semen non effundat?* Resp. Erubescit atramentum, & natura ipsa horret talia proponere, & displicere. Verum quia in examen communitervocantur, idcirco eadem indicta relinquere, ut optabam, nequeo. Ad propositam questionem communior recentiorum sententia est negativa. Nam, quando lex sub poena delictum prohibet, oportet delictum consummatum esse, & perfectum, ut poenam reus subire debeat. Siquidem leges poenales stricto in sensu interpretandæ sunt. Porro sodomia non est perfecta absque feminis effusione. Quamobrem, ubi hoc crimen reservatum ab Episcopo est, non est obnoxium reservationi, nisi fuerit effusio feminis. Hanc sententiam defendunt Salmanticensis tract. xxvi. cap. vii. punct. 6. n. 109. & pro eadem citant Suarez, Garziam, Marchinum, Bonacinam, Dianam, Filliucium, Sayrum, Barbosa, & alios.

IV. Laudati Salmanticensis loc. cit. punct. 5. num. 87. docent, non esse circumstantiam exprimendam, utrum quis agens fuerit, aut patiens, eo quod ad naturam, & essentiam sodomiam non requiratur feminis effusio, cum coitus hic ad generationem non tendat. Copula cum femina in vase naturali ut sit perfecta, feminis effusionem requirit, quia hæc ad generationem instituta est. Natura ergo & essentia nefandi criminis integra salvatur in sola penetratione vas. Porro, quoties integra natura delicti habetur, tum poenæ in idem constitutæ subeundæ sunt. Utiq; effusio feminis complet, & absolvit opus nefarium. Ceterum, hac feminis effusione sublata, tota & integra consistit sodomia essentia in vas indebiti penetratione. Regula illa, quod leges poenales stricto in sensu interpretandæ sunt, suas habet exceptiones. Quando enim delictum bono communi insidias struit, immo iacturam illius molitur; tum non in favorem rei, sed legis, fieri interpretatio debet. Sodomiticum vitium horrendum scelus est, quod e caelo ignem, & sulphur devocat, humani generis speciem destruit, naturam inquinat, deturpat, infamat. Ergo, his omnibus spectatis, probabilius mihi est, coitum sodomiticum, quoties adest vasi penetratio, & crimen esse reservatum, & poenis a iure constitutis obnoxium. Nec obest quod crimini aliqua accidentalis circumstantia desit, si in-

si integra natura eiusdem habeatur. Fatentur autem adversarii ad naturam criminis sodomitici nullatenus requiri feminis effusionem.

V. Quæst. II. *Clericus, agnoscens feminam in vase præpostero, incurrit ne poenas præfatas?* Resp. Adfirmant Auctores, qui contendunt, veram esse sodomiam coitum cum femina in præpostero vase. Negant vero qui sustinent hunc esse solum innaturalem concumbendi modum, secus sodomiam presse acceptam. Et quia hanc esse D. Thomæ sententiam supra declaratum est, ideo hæc secunda opinio probabilior mihi est ob tanti viri auctoritatem.

VI. Quæst. III. *Qui patiuntur sodomiticum concubitum, sunt ne penis a iure latis obnoxii?* Resp. Sententia adfirmans vera est. Quoniam poenæ constitutæ sunt adversus sodomitas patientes, ac agentes.

VII. Quæst. IV. *Qui semel, aut bis perpetrat sodomie crimen, obnoxius ne est penis a lege statutis?* Resp. Sententia negans videtur probabilior. Nam S. Pius V. licet in priori constitutione adversus sodomitas adhibeat verbum *perpetrantes*, cuius significatio cadit etiam supra unicum actum; tamen in posteriori constitutione usus est verbo *exercentes*, quod verbum frequentiam, & repetitionem actuum iuxta communem significationem insinuat: qui enim actum aliquem elicit cuiusque artis, talem artem exercere minime dicitur. Confirmat hanc sententiam Martinus Navarrus in *Manuali* cap. xvii. num. 249. ubi testatur, Gregorium XIII. sibi asseruisse, data opera verbum *exercentes* insertum fuisse posteriori constitutioni, & substitutum prioris constitutionis verbo *perpetrantes*. Heinc infert. *Ideoq; arbitror tantum comprehendere eos qui quasi ex usu continuato id exercent.* Argum. I. *sciendum §. illud, ff. de Edil. edit. per quem Barthol. in proam. ff. num. 10. dicit, artificem, vel mercatorem non dici eum qui semel aut iterum artem, vel mercaturam exercet; sed eum qui toties, ut vulgi opinione habeatur pro tali.* Sicut etiam erro, & abigeus non dicitur quis pro uno vel altero actu. Ex l. *Quis sit fugitivus, §. Erroneus, ff. de eodem & l. ff. Abig. Et ita temperanda videtur Extrav. saltem quoad forum conscientie, ut solum comprehendat eum qui sic labitur in præfatum crimen, ut boni viri arbitrio dici possit exercitator eius, non autem qui tantum cadit aliquoties, & poenitet fecisse. Extrema vitanda sunt. Qui semel, aut bis ex passionis impetu, & occasione occursum labitur, mea sententia non est poenarum severitate multandus. Ceterum neque expectanda est continuata tanti*

criminis professio, ut illius sententiæ patroni docere videntur. Crimen est bono communi directe infestum. Cancer est suapte natura serpens. Si sodomita deprehendatur puerorum, aut sociorum seductor; si peculiaris pravitas, & ad vitium pronitas impotens, & æfrenis appareat, post secundam, aut tertiam vicem supplicio supponendus est. Præferendum est privato commune bonum. Leges poenales benigne interpretandæ sunt, quoties clementia in reum non sit sævitia in innocens, & quoties fontis malitia in ipso sistat, ac non propagetur. Ceterum, quando lues aliquorum immaniter alios inficiat, vel inficere possit, tum fontes severe corripiendi, atque puniendi sunt, ut clementia, & iustitia exerceatur erga innocentes, quorum ratio semper habenda est, antequam scelesti, & prævaricatores absolvantur.

VIII. Quæst. V. *Clericus, nefariam sodomiam artem exercens, incurrit ne beneficiorum privationem, aliasque poenas suspensionis &c. ante iudicis sententiam?* Resp. Negant recentiores plures. Leges, inquiunt, suaves sint oportet. Quod autem rei debeant semetipsos condemnare: poenæque sibi imponere, nimis durum videtur. Quamobrem nullam incurri poenam, quæ iure aliquo acquisito privet, ante iudicis sententiam, docent; quamvis lex aperte pronuntiet, *ipso facto*, aut *nulla iudicis expectata sententia*. Verum rationes adductæ infirmæ mihi sunt. Caret ne supremus legislator potestate subiiciendi fontes penis ante cuiusque inferioris iudicis sententiam? Neminem id adfirmaturum putaverim. Quoties ergo legislator constituit, reos penis obnoxios esse *ipso facto*, non *expectata iudicis sententia*; qui defendi potest, immunem a supplicio reum esse ante iudicis sententiam?

IX. Quod mihi verisimilius videtur, est neminem adstringi seipsum prodere. Si sodomita occultus sit, non tenetur ante iudicis sententiam semetipsum diffamare, atque supplicio multare. Si notorius sit, & publicus, tunc constitutas perferre poenas, non expectata iudicis sententia, debet. Offendicula publica removere iure naturæ adstringitur. Debitam quoque compensationem ipsum populo exhibere, & poenitentia argumenta prodere, ius omne præscribit. Quare mihi minime probatur sententia Salmantensium, qui tract. xxvi. cap. vii. punct. 6. §. 3. n. 125. docent, Clericum sodomitam, *etsi notorietate facti publicum*, liberum esse a poenis Pisanæ constitutionis. Pro qua sententia laudant Navarrum, Valentiam, Sayrum, Rodriguez, Bonacinam,

Barbosam, Villalobos, Ioannem a Cruce, Hurtadum, Trullenchum, aliosque. Clericus ille publicus sodomita publicam agere poenitentiam tenetur. Porro, si sincera hæc poenitentia sit, poenarum severitate in semetipsum animadvertere debet. Quanam vero congruentiores poenæ quam constitutæ a legitimo superiore? Quis dixerit sinceram esse illius poenitentiam qui obedire detrahet superiori, qui poenas a lege præscriptas luere recusat?

X. Quæst. VI. Clericus, reus peccati bestialitatis, incurrit ne poenas latus in sodomitis? Resp. Adfirmant non pauci: quia lex poenalis ab uno ad alium casum extendi debet, quando eadem utriusque ratio sit; & non comprehensus in lege sit gravior illo expresse in lege contento. Idque habetur in Glossa ad cap. i. de tempor. ordinand. Lib. VI. Sed contraria sententia probabilior est. Nam odia restringenda, ampliandi favores sunt. Et quamquam leges præceptivæ re ipsa extendantur ad alios casus non expressos, quando eadem urget ratio, ut alias dictum fuit; tamen legibus poenalibus minime id congruit. Quoniam illa a ratione, quæ honestatem spectat, pendent; hæc a voluntate legislatoris. Utique ratio puniendæ criminis præscribit; at poenarum qualitatem non definit. Sola est legislatoris voluntas, quæ unam præ alia poenam imponit, respectu semper habito ad criminis enormitatem. Accedit quod in proposita quæstione non eadem, sed diversa omnino ratio est. Nam bestialitatem inter & sodomiam magna est dissimilitudo. Ad hanc homines proni sunt; secus ad illam, a qua horror complicitis diversæ speciei retrahit.

CAPUT XVI.

De Bestialitate.

I. Bestialitas est concubitus cum individuo alterius speciei. Crimen istud horrendum non variatur iuxta diversas animalium species, sed unicum est specie infima: sive enim coitus sit cum asina, sive cum equa, aut vacca, est eodem modo contra naturam.

II. Ad peccatum bestialitatis revocari solet concubitus cum dæmone, quia scilicet est coitus cum individuo alterius speciei, immo alterius generis. Præter tamen crimen bestialitatis accedit scelus superstitionis: siquidem concubitus cum dæmone societatem cum illo prodit; societatis autem hæc superstitionis crimen includit. Quapropter in hoc concubitu, quocumque modo se gerat dæmon, sive sit succubus ad modum

mulieris, sive incubus ad modum viri, semper sunt duæ malitiæ speciei diversæ. Accidere aliæ circumstantiæ possunt. Nam, si quis cum dæmone, sub specie viri apparente, affectu sodomitico concumbat, erit tertia, præter duas recensitas, malitiæ species. Si sub specie affinis, consanguineæ, aut aliene uxoris appareat; tunc erit crimen adulterii, vel incestus.

III. Bestialitatis crimen excedit omnia alia flagitia contra naturam, eo quod præ omnibus recedat ab ordine rationis. In ipsa antiqua lege morte pledebatur. Qui cum iumento, & pecora coierit, morte moriatur: pecus quoque occidite. Mulier que succubuerit iumento, simul interficietur cum eo: sanguis eorum sit super eos. Levit. capit. xx.

CAPUT XVII.

De remediis adversus luxuriam. Probabilistarum benignitas, luxuria nimium favens, non attendenda.

I. Primum remedium libidinis est seria eiusdem gravitatis meditatio. Ob luxuriæ flagitium universum humanum genus, octo servatis personis, æquarum diluvio olim submersum fuit. In hoc tam immani, atque horrendo supplicio gravitatem libidinis, quæ eiusdem causa fuit, quisque dignoscere, & meditari, valet, ut sibi caveat. Duo sunt in hoc vitio notanda, eius universalitas, & eius malitia. Omnis quippe caro corruperat viam suam super terram. . . . Finis universæ carnis venit coram me: repleta est terra iniquitate a facie eorum, & ego disperdam eos cum terra.

Gen. I. Homines qui nunc incolunt mundum, eiusdem naturæ sunt cum illis qui aquarum diluvio perierunt. Idem libidinis æstus, eadem ad malum pronitas, eadem carnis rebellio, & concupiscentiæ colluctatio adversus spiritum. Quod si luxuriæ effectus meditari velis, animo tibi propone duos præstantissimos viros in Scriptura divina commemoratos. David Rex sanctus, & virtutibus omnibus ornatus, adulterio perpetrato, universam virtutum supellectilem exiit, & crudelis naturæ indolem induit: Uriam quippe familiarum suam, atque de se optime meritum, postquam illius deturpavit thalamum, dolo, & fraude interficiendum curavit. Salomon sapientiæ fons, & virtutum ac innocentie exemplar, mulierum lenociniis captus, vel ipsius Dei cognitionem abiicit, & in idololatriam lapsus est. In his duobus præstantissimis viris, mentis caritatem, cordis duritiam, ani-

mi immanitatem, aliorumque malorum cladem, quam libido parit, contemplari cuique pervium est. Si enim tam eminentes viri in exemplum omnium sæculorum prolapsi sunt; quid homunciones virtutibus destituti, vitiis inquinati, mente & spiritu infirmi, atque propriæ carnis, gulæ, iræque mancipia, triumphos inter familiares effrontium feminarum congressus iactant?

II. Secundum itaque, & omnium in hac materia validissimum, remedium est fuga mulierum, chorearum, theatrorum, comediarum. Hoc est remedium quod Scripturæ, & Patres omnes inculcat. Ecclesiasticus xlii. In medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est iniquitas viri quam mulier benefaciens, & mulier confundens in opprobrium. Emphasis est, quæ vim mulieris ad seducendum humanum cor exprimit. Lenocinia mulieris, etiam piæ, & benefaciens, periculosa sunt consortio hominum vel improborum. Idem dixerat superius cap. ix. Speciem mulieris aliene multi admirati, reprobi facti sunt: colloquium enim illius quasi ignis exarsescit. Cum aliena muliere ne sedcas omnino, nec accumbas cum ea super cubitum: & non alterceris cum illa in vino, ne forte declinet cor tuum in illam. Plura alibi ex Patribus, & Scripturis in hunc finem congesti, quæ, ne repetam, prætereo.

III. Quam sit hæc teterrima libidinis pestis diffusa, quæ nec Regum purpuras timet, nec squallorem aspernatur medicantium, ut alicubi Hieronymus ait; sed cuiusque status, sexus, professionisque personas aggreditur, inquinat, & maiorem partem absorbit: experientia testatur. Nemo est qui ignis istius flammam non sentiat: omnesque intimam concupiscentiæ rebellionem lugent, deplorantque tentationum vehementiam, occasionum frequentiam exaggerant.

IV. Cum hac immanissima lue totum humanum genus invadente conferas nunc velim plurium Probabilistarum summam benignitatem. Choreas ducere, theatra frequentare, familiaria, & diuturna utriusque sexus alloquia permittunt, ut licita. Rigorismi insimulant eos qui choreas, theatra, promiscuas conversationes Christianis interdiciunt. Quis, inquit, confessiones exciperet, si suspendenda absolutio esset iis qui recensitis oblectamentis indulgent? Hac via se blandos, benignosque hominibus exhibent. Sed crudelis animabus est, & fallax hæc bonitatis larva. Castitatem servent necessum est Christiani, aut coniuga-

Conc. Theol. Tom. IV.

lem, si coniugati sint; aut virginalem, si liberi. Castitas virorum inter mulierum cantus, saltationes, aut theatralia preestigia, vel mulierum inter hominum congressus, & frequentia colloquia, chimæra est manifesta. Ita Scriptura, ita experientia testatur. Quid ergo ad sacramenta accedunt, quoties hæc libidinis fomenta, atque irritamenta declinare recusant? Quid Confessarii absolutionis beneficium impendunt, si experientia perspexit habent nihil unquam meliores evadere poenitentes suos, qui emendationem sperdentes, præfatis oblectationibus, & illecebris renuntiare detraherent? Benigne tractandos poenitentes inclamant. Benignissime, subdo ego. Sed numquid benignitas ea est appellanda quæ infirmi vulnera fovet, quæ flagitiorum incitamenta permittit, quæ animas æternum perire sint? Efferata crudelitas, & immanis levitas, non clementia, aut benignitas dicenda hæc est. Hæc sit clementia tua. Ob oculos poenitentium statuito, numquam se libidinis coeno subducturos, nisi mulierum conversationem, & familiaritatem, theatrorum, & comediarum, atque chorearum frequentiam devitent. Si id præstare renuant, ab Altari eos arceito, ne flagitia flagitiis accumulentur, & sacrilegia sacrilegiis addantur.

V. Tertium remedium est victus sobrietas, vestitus modestia, otii exilium. Scripturæ sacre admonent crapulam, & ebrietatem luxuriæ esse sentinam. Propheta Ezechiel cap. xvi. Ecce hoc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius. Et Salomon Prov. vi. Luxuriosa res vinum. Et D. Paulus ad Ephes. v. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Tertullianus Lib. de ieiuniis: Appendices gula lascivia atque luxuria. D. Hieronymus Lib. adversus Iovinianum: Esus carnis, & potus vini, ventrisque saturitas seminarium libidinis est. D. Gregorius de cura pastorali Part. III. admon. xx. Plurimumque edacitas usque ad luxuriam pertrahit: quia, dum satietate venter extenditur, aculei libidinis excitantur. Venter proximus est genitalibus: dum ille repletur, hæc toras emittunt redundantes salacesque humores. Vestium luxus, exquisitus ornatus, vanæque pompæ ad libidinem provocant. Modestia contra vestium, & demissus incellus, animi redolet, & fovet castimoniam.

VI. Remedium quartum est vigilans oculorum, sensuumque omnium custodia. Ecclesiasticus cap. ix. Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius. . . . Averte faciem

faciem tuam a muliere compta, & ne circumspicias mulierem alienam.

VII. Quintum remedium est aversio ab obscenis tabellis, seu imaginibus, librisque impudicis, qui Romanzi vulgo vocantur. Quamquam alibi de immodestis, obscenisque tabellis dictum sit; nihilominus non abs re cenico nonnulla hic adiicere. Fœdissima libidinum irritamenta obscenas imagines pronuntiant omnes. S. Augustinus Lib. I. Confessionum cap. xvi. ait: Ita vero non cognosceremus verba hæc, imbrem aureum, & gremium, & fucum, & templa celi, & alia verba, quæ in eo loco scripta sunt; nisi Terentius induceret nequam adolescentem, proponentem sibi Iovem ad exemplum stupri, dum spectat tabulam quamdam pictam in pariete, ubi inerat pictura hæc: Iovem quo pacto Danae misisse aiunt in gremium quondam imbrem aureum fucum factum mulieri. Et vide quemadmodum se concitat ad libidinem, quasi celesti magisterio. At quem Deum? inquit. Qui templa celi summo sonitu concutit. Ego homuncio id non facerem? Ego vero illud feci, ac libens. Petulus hic adolescens tabellam contemplan, quæ Iovem in Danae gremium e caelo delapsum per aureum imbrem referebat, ad explendam libidinem incitatum se sensit; ac de suo scelere gloriabatur, quasi Deum imitatus fuisset. S. Patriarcha Chrysostrimus demones assidere obscenis picturis docet, ut potentius spectatoribus illudant, eosque fascinent. Hæc enim scribit in Psal. cxiii. *Dæmon autem nudus quoque figure affidet. Et nunc quidem status sunt imagines fornicationis, nunc insani in masculos amoris. Quid enim sibi vult Aquila? Quid vero Ganymedes? Quid Apollo, qui virginem persequitur? Quid alio execrandæ figuræ? Ubique libido, ubique luxuria nefariorum concubituum, & insanientium amorum status ubique cernuntur. Status enim, & festa, & publici conventus, & initia, ac mysteria turpissimarum rerum indicia sunt, & monumenta, ac documenta.*

VIII. S. Carolus Borromæus Lib. I. Constitut. Synod. num. 26. hæc præcipit. *Quoniam christianorum hominum mentes facile corrumpuntur peccandi libidine, inflammata ob rerum turpium, atque obscenarum imagines; ideo illas effingi vetitum est Constantiopolitano Synodi canone. Itaque curet Episcopus ut quicumque laici homines id generis imagines habent, vel tabulis, vel parietibus expressas, pro pietatis christiane, cui addicti esse debent, studio eas abiciant, vel plane deleant, vel ad honestatem reconcinnentur. . . . Cum christiana pie-*

tatis rationi alienum sit ad ornatum templorum adhiberi ea quæ non modo religionem non excitant, sed intuitum mentes facile illicium in fœdas, turpesque cogitationes; id propterea caveant, ne quis ad illa ornanda peristomatibus, auleisque utatur, quæ obscenis signis intexta sunt; neque item pictas imagines, & signa adhibeat, quæ vel ethnicorum hominum, vel aliarum rerum loci sanctitati repugnantium formam, ac speciem præferant.

IX. Ab his ergo imaginibus avertendus aspectus, tamquam a nefariæ libidinis irritamentis. Crimina gravissima perpetrant familiarum domini, qui hæc fœdas tabellas aut igne non cremant, aut ab christiani pictoris penicillo reconcinnari non faciunt ad modestiæ christianæ formam.

X. Non minus libidinem concitant libri amatorii, seu vulgo Romanzi, Poetræque lascivi. Immanius præ ipsis lascivis picturis faciunt in animarum perniciem eiusmodi infames libelli, demone sane instigante exarati. Istorum scriptores in fronte signum æternæ reprobationis produunt. Sunt quippe diaboli doctores, & ministri ad castissimos mores inquinandos, animasque æternum perdendas. Istorum librorum lectio, seu animarum venenum & fascinum, devitanda est. Tabellarum venerem referentium aspectus sensus commovet, & phantasmata concitat; ac facilius elabatur. Turpissima libellorum theoremata, conciones, mutua alloquia, artis amatorie exquisitæ fraudes, cordis humani obsidendi viæ, veneris excitandæ regulæ, & cetera omnia quæ in præfatis libellis fœditissima eloquentia traduntur, altius animo insident, & vehementius multo ad libidinem pertrahunt. Quare summo studio, & vigilantia ab istorum librorum lectione cultodiendi adolescentes sunt. Qui vero hos libros flammis dare recusant, ab Altari, & sacramentis omnibus arcendi sunt, tamquam indigni. Nec audias illorum excusationes, qui hos libros amatorios, seu Romanzos, modestos, castosque effutiunt. Sunt utique alii aliis turpiores, nefandioresque, si verba, phrasæque expendas. Si vim concitandæ veneris, amoremque libidinum accendendi consideres, illi frequenter præstant qui lutum venenosum fucum illitum, verborumque minus turpium calamitro obtegunt. Peccant itaque bibliopole qui hos libros vendunt, typographi qui eosdem imprimunt, revifores qui eosdem approbant, ut in lucem edantur.

XI. Hactenus remedia designavimus, quæ occasionum & periculorum morbi huiusmodi-

con-

contrahendi fugam suadent. Nunc exhibenda nonnulla remedia, quæ intus vires augent, animam roborant, & rebelles subigunt appetitiones. Ictus generis autem primum remedium est carnis compressio ieiuniorum, & abinentiæ moderatæ severitate. Crapula, intemperantiæ, & ebrietatis declinatio quemquam vel ethnicum hominem adstringit. Virtus autem abinentiæ, qua caro spiritali subiciatur, ut christiana castitas excolatur, Christianos decet. Humiliatio vero, & superbiæ depressio adeo necessaria est, ut Deus in hoc intame crimen prolabi sepe permittat vel ipsos castos superbia tumentes. Exagitant ergo concupiscentia est tum humiliatio, tum assidua occupatione, tum corporis maceratione, animique meditatione, ut amatorii rebus vacandi tempus non superfit. Opportuna est historia quam narrat Hieronymus epist. iv. ad Rusticum: inquit enim: *Græcus adolescens erat in Cenobio, qui nulla abstinentia, nulla operis magnitudine flammam poterat carnis extinguere. Hunc perclitantiem Pater monasterii hac arte servavit. Imperavit cuidam viro gravi, ut iurgis, atque conviciis infectaretur hominem; & postrogatam iniuriam, primus veniret, ad querimoniam. Vocati testes pro eo loquebantur qui contumeliam fecerat. Flere ille contra mendacium, quod nullus crederet veritati. Solus Pater defensionem suam callide opponere, ne abundantiori tristitia aborberetur frater. Quid multa? Ita annus ductus est; quo expleto interrogatus adolescens super cogitationibus pristinis, an adhuc molestie aliquid sustineret: Pater, inquit, vivere mihi non libet, & fornicari libeat?*

XII. Secundum generis huius remedium est iugis oratio, novissimi norum humilis & seria meditatio. Memorare novissima tua, mortem, iudicium, infernum, paradysum, & non peccabis. Inquit enim Auctor Libri Sapientie cap. vii. *Et ut scivi quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientie, scire cuius esset hoc donum: adii Dominum, & deprecatus sum illum.* D. Paulus II. ad Corinth. xii. *Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis mex, angelus satane, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me: & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur.* Labet nonnulla transcribere ex his quæ scribit Hieronymus epist. xii. ad Eustochium de semetipso. *O quoties ego ipse in eremo constitutus & illa vasta solitudine, quæ exusta Solis ardoribus, horridum præstat*

monachis habitaculum, putabam me Romanis interesse deliciis! Sedebam solus, quia amaritudinem repletus eram. Horrebant sacco membra deformia, & squallida cutis sicum Æthiopica carnis obduxerat. Quotidie lacryme, quotidie gemitus, & si quando repugnantem somnus imminens oppressisset, nuda humo vix ossa herentia collidebam. De cibis vero, & potu taceo, cum etiam languentes monachi aqua rigidius utantur, & coctum aliquid accipisse luxuria sit. Ille igitur ego, qui ob gubernæ metum tali me carcere ipse damnaveram, scorpionum tantum socius, & ferarum, sepe choris intereram puellarum. Pallebant ora ieiunii, & mens desiderii aestuabat in frigido corpore, & ante hominem sua iam caræ premortuum, sola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni auxilio destitutus ad lesuacebam pedes, rigabam lacrymis, crine tergebam, & repugnantem carnem hebdomadarum media subiugabam. Huc animum intendant nostri temporis heroes, qui in medio muliercularum, quas heroínas vocant, liliam castitatis illuatum fervare se iactant; seque cupediis, epulique selectioribus repletos, inter mulierbra lenocinia carnis stimulos sentire pernegant. Nullo suffunduntur pudore, se Apotolo Paulo, & sanctissimis viris præferentes, ut liberius suis laxare olectamentis hæenas valeant.

XIII. Ultimum, atque saluberrimum remedium est piorum librorum lectio. Sacramentorum frequentia sub pio, docto, & prudenti Confessario, qui animarum zelo flagret. Labet isthuc transcribere quæ habet eximius pietate ac doctrina Cardinalis Toletus Lib. V. cap. xiiii. n. 10. ubi remedia assignat contra peccatum pollutionis, quod eo est frequentius, potissimum in adolescentibus, quo est enormius. Inquit ergo: *Est autem hoc peccatum difficillima emendationis, quia occasio fere semper est cum homine, & est adeo universale, ut crediderim maximam partem damnatorum hoc infici peccato. Vix puto esse aliud efficax remedium, nisi frequentissimam confessionem cum uno eodemque Confessario, ut fiat ter in hebdomada, si fieri possit. Est enim hoc sacramentum maximum: & qui hoc non utitur, non sibi promittat emendationem, nisi per miraculum a Deo factum, aut rarissimum privilegium. In corporum morbis sanandis nihil proficiunt medicinæ vel saluberrimæ, nisi ægrotus a cibis noxiis ablineat. Ita in morbis animæ accidit. Frequens confessio sub eodem ministro docto, pioque remedium est venari subiuganda quam maxime idoneam, effi-*

efficacissimumque : si prius omnia pericula removeantur . Diversi sexus personæ veluti mortalis naufragii scopuli devitentur ; & ce-

LIBER NONUS

IN DECALOGUM,

SEPTIMUM, ET DECIMUM PRÆCEPTUM TRACTANS:

Non furtum facies : Exod. xx. vers. 15.

Non concupisces rem proximi tui : ibid. 17.

DISSERTATIO UNICA.

CAPUT I.

Propositiones ab Ecclesia damnata in furti materia, & aliæ Casuistarum laxæ nondum damnata.

I. **S**ecundæ tabulæ mandata humani generis tranquillitatem, & felicitatem spectant. Quartum, seu primum secundæ ordinis, mutuum filiorum in parentes, & parentum in filios amorem cultumque præscribit. Quintum, ac sextum humanam vitam a credibus, & corpora nostra a qualibet turpi corruptione facta testâ custodiunt. Septimum bona externa in tuto collocat, atque ab invalis defendit. Antequam de præcepto hoc dicere instituo, de more propositiones ab Ecclesia damnatas, & alias censura dignas recenseo.

Propositiones damnata ab Innocentio XI.

II. *Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi. Est in ordine 36.*

III. *Famuli, & famula domestica possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam maiorem iudicant salario quod recipiunt. Est 37.*

IV. *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furtiva, quantumcumque sit magna summa totalis. Est 38.*

Aliæ propositiones in hac materia damnata a Clero Gallicano.

V. *Potest uxor viro surripere pecuniam, et*

iam adludendum, si mulier talis conditionis sit, ut ludus honestus pari loco cum alimentis, ac victu habeatur. 47.

VI. *Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati. 49.*

VII. *Etiamsi donatario perspectum sit bona sibi donata fuisse a quopiam ea mente, ut creditores frustrerentur, non tenetur restituere, nisi eam donationem suaserit, vel ad eam inluxerit. 50.*

Propositiones laxæ Casuistarum.

I. *Si aliquem qui iniustum damnum alteri inferre decreverat, consilio, vel hortatu magis etiam confirmasti, utrum ad restitutionem damnificato tenearis? Resp. probabiliter negari posse. P. Paulus Layman in Theol. Mor. Lib. III. tract. II. cap. v. num. 5.*

II. *Neque obitare videtur, etsi hortatu tuo causa fueris ut citius, atque expeditius damnum inferretur. Idem Layman loc. cit.*

III. *Si furi furandi gratia ascendenti scalam teneas, quam, etsi nemo teneret, tamen ascenderet; & si asportando eam furtivam, adiuvet aliquem, quam sine tuo subsidio auferret tamen, & furaretur; non teneris ad restitutionem. Hæc omnia multum ad praxim conducunt. Ex quibus multos scrupulos, & onera restitutionis prudens Confessarius tollet. P. Antonius Diana Tom. VIII. coord. tract. VII. resol. 39. §. 2.*

IV. *Notandum tertio, compensationem*

etiam licitam esse, quamvis debitum actu non debeatur. Potest enim aliquando creditor prævenire, & compensare sibi nunc pro eo quod debitor nondum debet, si timet tempore solutionis debitum non sibi solvendum. Idem Diana Tom. VI. coord. tract. III. resol. 150. §. 5.

V. *Non solum creditor iuste faceret compensationem existentibus creditoribus anterioribus . . . sed etiam licet possideret rem iure depositi. Idem Diana Tom. VI. coord. tract. III. resol. 153. §. 4.*

VI. *An, si quis tradat aliquibus vinum, ut nomine suo vendatur, si agnoscat illos minuendo mensuram, & admiscendo a quam vendituros, peccet? . . . In hoc posse excusari sic tradens vinum, si duo supponantur, existimo. Primo, si adsit iusta causa tradendi, quia, videlicet pateret grave damnum: secundum, quod tradat ministris vinum vendendum iusto pretio; nec obstat quod sciat distos ministras fraudibus usuros. Idem Diana Tom. VI. coord. tract. III. resol. 94. §. 2.*

VII. *An quis possit vendere aliquid cum vitio occulto, quod si emptor sciret, non esset empturis saltem eodem pretio? Resp. pondeo affirmative, dummodo venditor de pretio diminuat, quanto minus res propter defectum valet. Idem Diana loc. cit. resol. 112.*

VIII. *Aliquis ludendo falsis aleis pecunias lucratus est, earumque partem aliquam socio suo donavit, quamvis scienti, tamen non cooperanti ad fraudem committendam. Recte dici potest socium ad nullam restitutionem obligari, si lusor ille pecunias ludo iniquo acceptas cum propriis miscuerat. P. Paulus Layman in Theol. Mor. Lib. III. de iust. tract. IV. cap. XVII. §. 3. n. 22.*

IX. *Observandæ sunt conditiones a DD. requiritæ, ut fieri possit occulta compensatio. Quarum prima est &c. Tertia, quod non possit facile via iuris debitum obtineri. Quamvis probabiliter, si hæc conditio desit, non peccet mortaliter qui utitur occulta compensatione. P. Dominicus Viva in Trut. theolog. in prop. 37. Innoc. XI. n. 1.*

X. *Quod in hac thesi proferbitur, est posse famulos occulte compensare id quod ipsi iudicant ex iustitia sibi deberi in salarium . . . idcirco ad occultam hanc compensationem faciendam requiritur iudicium viri docti simul, & periti. Idem Viva loc. cit. n. 7. & in Curs. theol. Tom. I. part. II. quest. VI.*

XI. *Si non potest creditor sine gravi incommodo ad iudicem recurrere, poterit sententiam quam iudex proferret, amplecti, & sic compensare sibi debitum probabile probabilitate iuris; quamvis in praxi sit valde periculosum. Idem Viva in Curs. theol. Tom. I. part. II. qu. VI. art. 3. n. 2.*

XII. *Quarto docet Less. posse heredem ab intestato uti compensatione occulta contra eum qui bona defuncti possidet ex testamento minus solemni: quia probabilis heredi sententia, quod ea bona debeantur heredi ab intestato, cui opinioni potest se conformare. Idem Viva loc. cit. n. 12.*

XIII. *Famulus, vel officialis, qui ob errorem, necessitatem, vel aliam similem causam operam suam minoris iusto locavit, quia saltem secundum quid involuntarius fuit, adeoque animum donandi non habuit, poterit defectum stipendii iure exigere; & si aliter habere nequeat, occulte compensare, & dominus sibi imputet. P. Patritius Sporer Tom. II. tract. v. in 7. præc. Decal. cap. v. sect. 3. §. 4. n. 83.*

XIV. *Pro omnibus casibus licitum non est uti compensatione occulta, cum solum detur opinio pro utraque parte, debitoris scilicet, & creditoris; sed in casibus particularibus id licet. Et etiam licet in omnibus, quando datur maior probabilitas ex parte creditoris quod tale debitum sibi debetur. Collegium Salmanticense in Cursu Theol. Mor. Tom. III. tract. XIX. cap. I. punct. 19. §. 3. n. 319.*

XV. *Si dominus occupet famulum vel alios horis, vel in aliis ministeriis quantum conventum est, potest famulus uti compensatione. Idem Collegium Salmanticense loc. cit. §. 2. n. 316.*

XVI. *Si tu alium iniuste infamasti, qui te antea infamaverat, non teneris ei ad restitutionem, si ipse tibi restituere non lit; sed potes uti compensatione, servata tamen æqualitate, quantum fieri potest. P. Leonardus Lessus de iust. & iure Lib. I. l. dub. 25. n. 132.*

XVII. *Quando unus alterum iniuste infamasset, neque, ut teneretur, vellet eam famam illi restituere; tunc iniuste infamatus, qui damnum in fama alteri non dedisset, posset in pecunia compensare damnum famæ, in quo est, idque non solum non solvendo debitum antiquum occultum, quantum ad æqualitatem sufficere iudicatur ad competentem compensationem famam, in quo est, sed etiam occulte accipere.*

piendo de novo, quantum satis esset ad eandem compensationem; dummodo non interveniret scandalum; & aliter commode obtinere non posset restitutionem suae famae; & denique dummodo intervenirent conditiones omnes requisitae, ut licite in conscientia foro fiat occulta compensatio debiti. " P. Ludovicus Molina de iust. & iur. Tom. IV. tract. IV. disp. 49. n. 5.

XVIII. " Confessario dedi pecunias meo creditori restituendas, & post elapsum tempus scio Confessarium non restituisse: teneor denuo restituere? Affirmo non teneri. " P. Antonius Escobar in Sum. Theol. Mor. tract. III. exam. II. cap. IV. n. 20.

XIX. " An cedens bonis, tuta conscientia possit sibi, & familiae suae, ne indecore vivat, necessaria retinere? Affirmo posse: quod quidem est verum, licet debita, pro quibus cedit, sint ex iniustitia, & notorio delicto contracta, quamvis tunc non possit tantum, quantum alias, sibi retinere. " Idem Escobar loc. cit. XX. " Si tu, dum occulte tibi compensas debitum, praevideas alicui tertio, tamquam furtum ab ipso fuisset commissum, fore imputandum, non obligaris id praecavere, nisi facile possis. " P. Thomas Tamburinus Lib. VIII. in Decal. tract. III. cap. v. §. 1. n. 5.

XXI. " Furatus es v. g. decem aureos nudius tertius, utique cum peccato; verum hodie existens in gravi necessitate, puta in gravi morbo, sine ulla spe habendi pecuniam, illos ad vitam conservandam expendis: obligaberis ne ad meliorem fortunam rediens ad restitutionem? Non est improbabilis sententia te nunc liberans ab omni restitutione. " Idem Tamburinus loc. cit. cap. VI. §. 2. num. 3. Caltropalaus Tom. I. tract. VI. disp. II. punct. 10. n. 3.

XXII. " Si quis ab eodem per parva furtiola gravem furatur quantitatem, lethaliter non peccat in ultimo eam complente, dummodo tempus quatuor mensium inter ea mediet. " Torrecilla Tom. I. Summ. tract. III. disput. II. cap. IV. sect. 2. a n. 12.

XXIII. " Non est grave retinere alienum ex iniusta acceptione, quamdiu quis est in gravi necessitate, saltem si creditor aequali non urgeatur, immo et si urgeatur. " Idem ibid. sec. 3.

XXIV. " Non est de gravi damnandus debitor, qui ratione contractus aliquid restituere tenetur, licet in mora sit restitu-

di creditori saepius satisfactionem petenti, et si iustam causam differendi non habeat, dummodo absque gravi damno creditoris, periculoque, ut debitum nusquam satisfieri valeat, & cum intentione satisfaciendi id fiat. " Idem Torrecilla in propof. d. iun. tract. v. consult. 10. n. 2.

XXV. " Ex contractu trino aliquid ultra sortem in pactum deducere, non est letale. " Idem ibid. consult. III. sect. 3. n. 24.

XXVI. " Etiam deficiente titulo lucri cessantis, & damni emergentis, pignorum adhuc pro securitate capitalis acceptis, potest exigi lucrum, et si ad 7. pro 100. accedat, ex solo titulo periculi, & difficultatis (quae semper accidit) sortem recuperandi. " Idem ibid. num. 25.

XXVII. " Adhuc deficiente in praefato trino contractu titulo lucri cessantis, & damni emergentis, & periculo capitalis perdendi, potest quis ex alio titulo lucrari; immo & 5. vel 8. pro 100. ferre videlicet pecuniam ad questum, mercatori exponendo, ut cum ea lucretur, etiam cum capitalis assecuratione. " Idem ibid. n. 26.

XXVIII. " Probabile est, iustum pretium rerum venalium esse totum id quod absque violentia, vel fraude extorqueri potest ab emptore. " Sic Fr. de Iesu Maria in quadam consult. quae apud praedictum P. Torrecilla habetur Tom. II. consult. tract. 4. consult. 7.

XXIX. " Quando merces in publica sub-
hastatione exponuntur, etiam si dimidio tantummodo sui valoris pretio eas quis emat, nil restituere tenetur. Et idem dicendum de qualibet specie venalibus expolita. " Idem ibid. n. 11.

XXX. " Mercator in qualibet merce potest plusquam 15. pro 100. ab emptore exigere, et si ad 34. accedat. " Fr. Ioannes ab Assumptione ibid. n. 14.

XXXI. " Mercator, qui pretio ad annum solvendo rem vendit, lucrum exigere valet, et si ad 8. vel 12. pro 100. accedat. " Idem Fr. Ioannes ab Assumpt. ibid. num. 18.

XXXII. " Qui per unum, vel duos annos multoties repetit se restituere nolle quod ex iustitia tenetur, unicum tantum peccatum mortale committit; dummodo per actus contrarios intentionem non retractet. " Torrecilla Tom. II. Sum. tract. II. disp. II. cap. I. num. 14.

XXXIII. " Satis probabilem existimo tributa, tamen si iusta, fraudare, sive in toto singulorum, sive in parte, grave non esse

con-

conscientiae, si ab exactoribus non peccantur. " Idem Tom. II. tract. II. disp. IV. cap. III. num. 8.

XXXIV. " Nec probabilitate caret de eisdem tributis dicere, etiam merces occultare, ne tributa ab exactoribus exigantur. " Idem Torrecilla eod. Tom. II. tract. II. disp. IV. cap. III. n. 8.

XXXV. " Probabile, & securum in praesenti est, quod qui tenetur restituere, satisfaciatur obligationi suae, si Confessario, vel alio viro prudenti det, ut restituat, et si id non praestitisse postea animadvertat. " Idem ibid. disp. v. cap. IV. n. 12.

XXXVI. " In provisione beneficii, praebendae, vel cathedrae, facta praecedente vocatione per edictum, & oppositionem litterariam, probabilissimum est electores non teneri ex iniustitia ad eligendum digniorum, dummodo dignum eligant. " Idem ibid. tract. III. sect. I. cap. II. num. 9.

C A P U T II.

Quid, & quotuplex sit furtum.

I. P Riusquam furti definitionem explico, pauca praefari iuvat, quae sceleris amplitudinem prodant. Fures infamia penes omnes cultas gentes laborant. Ius quippe naturae, quod singulis propria asserit bona, furtum pervertit. Verum quemadmodum ceteris flagitiis vocabulorum diversitate horrorem, & deformitatem, ita quoque furto infamiam abstulerunt mundani homines. Nemo est qui furtum non detestetur tali voce expressum. At si alius nominibus illud enunties, pravitatem exiit, & horrorem. In explicatione superioris mandati vidimus communem luxuriae proprio vocabulo prolatae detestationem. Illam vero illecebris, fucis, & coloribus calami stratum spectavimus in theatris splendendam, in choreis saltantem, in promiscua, & familiari utriusque sexus consuetudine suis deliciis, delicate, exquisitaque arte vacantem. Furtum adhuc facilius colores suscipit, & calami strata. Acriter inveciti sunt Patres adversus monstrosam hanc vitiorum in virtutes metamorphosim. Multi sunt (inquit Basilus in Plal. XI. vers. 5.) qui pro bonis pravas comprobant actiones, & vitia virtutibus vicinis honestare contendunt. Nam scurrilia loquentem urbanum ac lepidum, turpiloquum vero politicum, amarulentum, & iracundum, nequam contemendum praedicant. Parcun-
vero, & minime liberalem, ut sobrium dispensatorem commendant, prodigum quoque ut

liberalem, libidinosum ac lascivum ut rebus suis utentem, atque animi solutioris virum. Urque semel omnia expediam, vitium omne palliant adumbrata nomenclatura e vicino subiecte virtutis. Quid quod ipse ethicus Seneca hanc prodigiosam immutationem detestatus est epist. xlv. Vicia nobis sub virtutum nomine obrepunt: temeritas sub titulo fortitudinis latet, moderatio vocatur ignavia, pro cauto timidus accipitur. Furtum, ut mox dicturus sum, occulta est alienae rei acceptio, seu detentio. Qui bona surripiunt nocturno tempore, ianuas, parietesque suffodiendo, scrinia infringendo, fures habentur. Ceterum plurimi illi & plurimi qui usuris, & fraudibus pauperum sanguinem expriment; innumeris rursus illi qui industriae, & laboribus indicto bello, redditibus otiosam vitam traducunt, debita cum mercatoribus contrahunt, quibus solvendis se idoneos non esse sciunt; alii item qui reapse pecuniis abundant, & nihilominus ad splendidiorem luxum fovendum debitorum solutionem differunt, debita debitis aggerunt, artificibus pactam operum mercedem, mercatoribus iusta rerum pretia detinent, iura omnia susdeque miscunt cum ingenti & privatorum hominum, & boni publici detrimento, nec infamiae, nec culpae id sibi vertunt. Haec gravissima furta, immo rapinae multorum nominum varietate honestantur; perinde ac si vocabulorum honestas criminis abstergeret malitiam, & vocum varietas aboleret reatus infamiam. Et tamen eo ventum est, ut vel ipsi qui Theologi nuncupantur, his fallacis capiantur. Nam, dum ad eorum tribunal similes rapacissimi fures accedunt, promissione solvendi pro ipsa solutione contenti, absolutionis sacramentalis beneficium iisdem impertiunt. Enimvero & ipsi mollitiem benignitatem, laxitatem clementiam, iustitiam rigorisimum appellant. At quid adhuc haeremus in limine?

II. Communis finitio furti haec est, quam tradit D. Thomas 2. 2. quaest. lxxvi. art. 5. Occulta acceptio rei alienae invito domino. Et quamquam in hoc articulo D. Thomas non exprimat ultimam particulam invito domino, eam tamen exprimit quaest. lxxii. art. 8. ubi clarius hanc primam finitionis particulam exponit, inquiens non solum acceptionem, verum etiam retentionem alienae rei invito domino iniquitiae labe inquinari. Sicut accipere rem alienam est peccatum contra iustitiam, et etiam retinere eam: quia per hoc quod aliquis detinet rem alienam invito domino, impedit eum ab usu rei suae, & sic ei fa-

cit

cit iniuriam. Manifestius adhuc eodem art. 3. declarat sub iniusta acceptione includi quoque detentionem iniustam. Ad secundum dicendum, quod detinere id quod alteri debetur, eandem rationem nocenti habet cum acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio.

III. Paucis finitio perstringitur. Vox *occulta* distinguit aliquo modo furtum a rapina. Contendunt enim dici a furvo, seu fusco, id est obscuro, eo quod fur potissimum tempore utatur nocturno. *Acceptio* significat omnem usurpationem, & retentionem adversus iustitiam, seu ius alterius. *Rei aliena*: per hanc particulam differt furtum ab aliis iniuriis contra proximum. Homicidium etiam ab homicidio, adulterium lædit thalamum, detractione famam; furtum vero bona externa furripit. Tandem additur *invito domino*: quia si res aliena accipitur domino consentiente, furtum non perpetratur. Tum vero *invitus dominus* dicitur, quando iuste repugnat surreptioni. Toties vero iure repugnat, quoties legitimus possessor, aut retentor est rei quam furripere invasor conatur. Hinc est quod urgente extrema necessitate, acceptio rei alienae furti malitiam exiit, quia possessor iniuste relinquitur: quoniam tunc omnia sunt communia, induuntque primariam institutionem nature.

IV. Aliam furti finitionem tradit S. Raymondus Lib. II. tit. de furtis ex Lib. IV. instituit. Iustinian. tit. 1. *Furtum est contractatio rei alienae mobilis, corporalis, fraudulosa, invito domino, lucrificandi gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus eius, possessionisve*. Ponitur *contractatio*, quia licet & interior voluntas furandi prohibeatur tum hoc septimo, cum decimo præcepto; tamen furtum proprie perficitur externa contractatione. Additur *rei alienae*, qui furtum rei propriae non committitur. Ad furti autem rationem satis est quod aliquo titulo ad alium pertineat. Quare furtum committit ille qui rem suam, pignori datam, aut commodatam, a commodatario furripit. Particulæ *mobilis, corporalis* denotant res incorporeas & spirituales attrahere non posse. Immobilia vero bona invadi, & rapi possunt; clam auferri (quæ est furti notio) nequeunt. *Fraudulosa* significat furem eum non esse, qui rem alienam accipit bona fide, putans esse suam; licet teneatur illam reddere. *Invito domino*: quia, si quis rem accipiat alienam, prudenter præsumens dominum consenturum, furtum non perpetratur. *Lucri faciendi causa*: si enim an-

cilla rapiatur, non ad lucrum, sed explenda libidinis gratia; peccatum est, sed non furtum. Postremum *vel ipsius rei, vel usus eius, possessionisve*. Eiusmodi particulæ denotant iurem esse non modo qui dominium, verum etiam qui usum, aut possessionem rei alienae usurpat.

V. Furtum dividitur in varias species. Primum simplex dicitur, quo privatus quidpiam alteri privato clanculum furripit. Secundum est *peculatus*, quo publicum patrimonium dilapidatur. Istius furti rei communiter sunt patrimonii Principatus administratores, qui in propriam rem pecunias publicas convertunt, qui e publicis tabulis quidpiam expungunt, aut diminuunt, qui prædam ab hostibus captam, sibi in totum, aut in partem appropriant. Peculatus quoque rei sunt qui populos iniustis exactionibus gravant, & opprimunt, aut vectigalia inæqualiter distribuunt, & Publicani, qui plus exigunt quam quod a Principe constitutum est. Tertia furti species est *plagium*, in hoc situm, quod homo liber, aut alienus servus vendatur, in servitutem propriam adducatur, vel permutetur, aut ematur. De hoc furto hæc scribit S. Paulus Apostolus I. ad Timoth. 1. *Sciens hoc, quia lex iusto non est posita, sed iniustis, & non subditis, impiis, & peccatoribus, sceleratis, & contaminatis, patricidis, & maricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, PLAGIARIIS, mendacibus, & perivris, & si quid aliud sicut doctrinæ adversatur*. Quarta furti species est *abigeatus*, in abductione pecorum, equorum, idque genus animalium positus, ut habetur Lib. XLVII. tit. XIV. digest. de abigeis l. 1. & 3. *Abigei, qui pecora ex pascuis, vel ex armentis subtrahunt, & quodammodo deprædantur, & abigendi studium, quasi artem, exercent, equos de gregibus, vel boves de armentis abducentes. Ceterum, si quis bovem aberrantem, vel equos in solitudine relictos abduxerit, non est abigeus, sed fur potius*. Magis autem abigeus habetur qui a stabulo quam qui a grege seu pascuis; & magis qui a grege quam qui a silva pecus abigit. Iurista distinguunt etiam furtum *manifestum*, in quo fur, antequam rem sublatam eo deferat quo destinaverat, apprehenditur; & *non manifestum*, in quo fur non apprehenditur. Item *diurnum*, nempe die commissum, & *nocturnum* in tenebris patratum. Tandem *qualificatum*, quod in iure habet speciale nomen, & pœnarum feveritate punitur; & *non qualificatum*, quod nec speciale nomen,

neg.

nec peculiare pœnas sancitas habet. Furtum qualificatum in iure est *peculatus*. Pœnæ lætæ a sacris canonibus, ut excommunicatio &c. contra fures, afficiunt tantum furta theologice spectata. Pœnæ vero constitutæ a iure civili spectant tantum furta iuxta leges civiles distincta. Illa enim furta quæ penes Iuriconsultos, & leges civiles specie differunt, ac variis pœnis plectuntur, apud Theologos eiusdem sunt speciei.

VI. Theologi autem duas solummodo peculiare species furti distinguunt. Altera est *sacrilegium*, quando nimirum auferitur vel sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, vel sacrum de non sacro. Quare non sunt audiendi recentiores aliqui contententes, sacrilegium non esse furtum crumenæ in Ecclesia perpetratum; cum sit non sacrum de sacro. Nam in cap. *Quisquis inventus XVII. quæst. IV.* perspicue declaratum fuit, sacrilegium esse furripere rem non sacram de loco sacro. Altera furti species est *rapina*, quæ varias significationes admittit. Aliquando enim sumitur pro quacunque illicita alienæ rei usurpatione, vel retentione. Ipsi Episcopi, & ceteri Pastores sacri rapaces a Patribus vocantur, si patrimonium Ecclesiarum, proprio victu dempto, distribuere omittant. Rapina de qua in præiens sermo instituitur, est *ablatio violenta rei alienae*. Ratio qua rapina a furto distinguitur, hæc assignatur a D. Thoma 2. 2. quæst. lxxv. art. 5. *Furtum, & rapina ex hoc habent rationem peccati, quod acceptio est involuntaria ex parte eius cui aliquid subtrahitur. Involuntarium autem dupliciter dicitur; scilicet per ignorantiam, & violentiam, ut habetur in III. Eth. Et ideo aliam rationem peccati habet rapina, & aliam furtum. Ergo propter hoc differunt specie. In aliis peccatis diversitas voluntarii non constituit diversitatem speciei. Hoc solum accidit, inquit S. Thomas, in peccatis contra iustitiam. Neoterici quidam reiiciunt hanc D. Thomæ doctrinam. Fatentur, furtum specie a rapina differre, non ob voluntarii diversitatem; sed ob hoc quod furtum sit circa res, & rapinas circa personas, quæ peculiari iniuria rapaces afficiunt. Nemo negat, rapinam iniuriam irrogare personæ, cui vi res subtrahitur: qua ratione gravior est etiam simplici furto. At hoc est quod rapinam sequitur, seu effectus illius. Rapina enim non personam recta spectat, sed bona furripienda. Hæc sunt illius immediatum obiectum. Quoniam vero impotenti cupiditate raptor abripitur in bona aliena, hinc*

eadem furripit cum gravi domini contumelia, & iniuria. Sed quid in metaphysica disceptatione tempus tero, cum de ipsa re conveniat penes omnes? Labet potius doctrinam transcribere quæ praxim spectat, & summopere est memoriæ commendanda.

VII. Catechismus Concilii Tridentini III. Part. cap. VIII. de sept. præcept. num. 9. & seq. varia furtorum genera describit his verbis. *Sunt igitur fures etiam qui furto sublatas res emunt, vel aliquo modo inventas, occupatas, aut ademptas retinet. . . . Eodem se alligant scelere qui in emendis, vendendisque rebus fraudes adhibent, & vanitatem orationis. Horum fraudes vindicabit Dominus. Gravioribus, & iniquiores in hoc furtorum genere sunt qui fallaces, & corruptas merces vendunt pro veris, & integris, quæ pondere, mensura, numero, & regula decipiunt emptores. . . . Furtum etiam apertum est operariorum, & artificum, qui totam & integram mercedem ab eis exigunt quibus ipsi iustam, ac debitam operam non dederunt. Nec vero distinguuntur a furibus servi dominorum, rerumque custodes, infideles, qui etiam eo sunt detestabiliores quam reliqui fures, qui clavibus excluduntur, quod furanti servo nihil domi obsignatum, aut occlusum esse potest.*

Furtum præterea facere videntur qui fœlis, simulatisque verbis, quæ fallaci mendicitate pecuniam extorquent: quorum eo gravius est peccatum, quod furtum mendacio cumulant. Illi quoque in furum numero reponendi sunt qui, cum ad privatum aliquod, publicumve officium conducti sint, nullam, vel parvam operam navantes, munus negligunt, mercedem tantum, ac pretio fruuntur. Reliquam furorum multitudinem a solerti avaritia, quæ omnes pecunie vias novit, excogitatum perfectum longum est, & ut diximus, difficillimum. . . .

Rapina igitur patet latius: nam qui debitam operarii mercedem non persolvunt, sunt rapaces. Quos S. Iacobus ad pœnitentiam invitavit his verbis: Agite nunc divites &c. . . . In hoc crimine rapacitatis includuntur qui, quæ Ecclesia Præsidibus, & Magistratibus debentur, vectigalia, tributa, decimas, & reliqua huius generis, non dissolvunt, vel intervertunt, & ad se transferunt. Huc etiam referuntur feneratorum in rapinis acerrimi, & acerbissimi, qui miseram plebem compilant, ac trucidant usuris.

Item rapinas faciunt nummarii iudices, qui venalia habent iudicia, & pretio, muneribusque delinunt, optimas tenuiorum, & egentium

caus-

carissis evortunt. Fraudatores creditorum, & infideliores, quique, sumpto temporis spatio ad solvendum, sua, vel aliena fide merces emunt, neque fidem liberant, damnabuntur eodem rapinarum crimine. Quorum etiam delictum gravius est, quod mercatibus, illorum destituti, & fraudationis occasione, magno detrimento civitatis carius vendunt omnia.

VIII. Ex quibus omnibus patet, mundum furtis, & rapinis scateri. Rariora sunt furta nocturna, & quæ penes vulgus furti scelus audiunt, quæque perpetrant illi qui inopia premuntur; obvia vero, & frequentissima sunt furta quæ exercent divites, nobilisque illi qui prætextu sustinendi decorem debita ingentia contrahunt, quamvis sciant se non esse solvendo; & ut factum, luxum, pompas vanas, & oblectamenta foveant, creditoribus debita subtrahunt. Quæ, & alia plura summopere advertere Confessarii debent, ut similes ad se accedentes, aliquam absolvant, ad solvenda debita prius remittant. *Vade prius reconciliari fratri tuo.*

CAPUT III.

De quantitate materiae necessaria ad furtum mortale.

I. VIX est in universa christiana Theologia controversia aut resolutionis difficilioris, aut maioris utilitatis hac quam modo suscipimus. Distinctionem letalis, & venialis culpæ Catholici admittunt omnes in furto; at non omnes utriusque culpæ discrimen facile agnoscunt. S. Augustinus difficillimam esse istius distinctionis notitiam fatetur Lib. XXI. de Civitat. Dei cap. xxvii. *Sed quis iste sit modus, & quæ sint ista peccata, quæ ita impediunt perventionem ad regnum Dei, ut tamen sanctorum amicorum meritis impetrent indulgentiam, difficillimum est invenire, periculosissimum definire. Ego certe usque ad hoc tempus, cum inde satagerem, ad eorum indaginem pervenire non potui. Et fortassis propterea latent, ne studium proficiendi ad omnia peccata cavenda pigrescat. Quoniam, si scirentur quæ, & qualia sint delicta, pro quibus etiam permanentibus, nec profectu vite melioris absumptis intercessio sit inquirenda, & speranda iustorum, eis secunda se obvolveret humana segnitie, nec evolvi talibus implicamentis ullius virtutis expeditione curaret; sed tantummodo quæret aliorum meritis liberari, quos amicos sibi de mammona iniquitatis elemosynarum largitione fecisset. Nunc vero, dum venialis iniquitatis, etiam si perseveret, i-*

gnoratur modus, profecto & studium in meliora proficiendi, orationi instando vigilantius, adhibetur, & faciendi de mammona iniquitatis sanctos amicos cura non spernitur.

II. Casuistæ recentiores nil familiarius habent quam decernere summa facilitate ac fiducia hoc veniale, illud esse mortale crimen. Fatemur utique, alia manifeste & certo esse venialia, ut verba otiosa, curiosi aspectus, furta unius oboli, & certa id genus, de quibus nulla est apud eruditos disputatio. De illis ergo culpis nobis sermo est quas in disputationem Theologi revocant, dissidentque inter se, sint ne mortales, aut veniales. Istis certos fines statuere, & quo in genere collocari debeant, difficillimum, ac periculosissimum esse Augustinus docet: cui succinit D. Thomas quodlib. vii. *Omnis questio in qua de peccato mortali agitur, periculose determinatur, nisi veritas expressa habeatur.* Prudentes itaque animarum rectores Augustinum, Thomam, ceterosque Sanctos imitentur, qui, licet sapientissimi, tamen fateri non erubuerunt se frequenter ignorare limites culpæ venialis, & mortalis, docueruntque abstinentiam a tali iudicio, quando obscura veritas est. Quid ergo agendum? In bivio ne fideles ancipites relinquendi? Minime gentium. Sed instruendi, ut omni studio abstinerent ab iis omnibus quæ certo mala esse cognoscunt, quamquam evidenter malitiæ limites ignorent. Innumeræ sunt corporis ægitudines, quarum vim ad mortem inferendam ignorant medici. Illis autem potissimum sollicitè remedia adhibent quarum dubium habent exitum. Voluit Deus, inquit S. Augustinus in laudato textu, plurima nobis abscondita esse, ut securitatis vanæ, & segnitie periculum auferret, atque errandi in unico gravissimo negotio timorem nobis incuteret, & proficiendi, consequendique bravium diligens ac fervens studium excitaret. Videant ergo quot periculis se se obiciunt qui facillime sententiam ferunt circa elemosynarum distributionem, theatrorum, comœdiarumque frequentiam, exhibenda inimicis dilectionis evangelicæ signa, circa furta, iniustitias, debita solvenda, & sexcenta alia, hoc veniale, illud mortale esse pronuntiantes. Verum plus iusto forte præfatus sum; cum hoc de argumento uberior oratio futura sit in tractatu de peccatis. Ad rem ergo accedamus.

III. Novem circiter sunt Theologorum sententiæ super quantitate necessaria ad furtum letale. Martinus Navarrus ait, septem vel octo

octo asses satis esse ad furtum mortale. As duos solidos Venetos valet. Corduba ad peccatum mortale requirit unum iulium. Bartholomæus Medina duos, Valentia tres. Quinta opinio est Alphonsi de Vega, qui requirit ad furtum mortale quatuor, aut quinque regales. Ludovicus Molina eam materiam reputat gravem quæ satis sit ad alendum per diem unum operarium. Septima opinio definit tres iulios esse materiam gravem furti respectu etiam hominis ditissimi. Octava distinguit quatuor personarum genera. Unum est eorum qui splendide vivunt, ut magnates opulenti. Secundum eorum qui redditibus suis vitam transigunt, ut honesti cives mediocriter divites. In tertio sunt artifices. In quarto qui mendicato vivunt. Respectu primi generis nummus aureus est materia gravis, respectu secundi generis quatuor regales, respectu tertii duo, & respectu quarti unus regalis, seu unus iulius, aut viginti solidi Veneti. Nona opinio, quæ nec Dianæ placet, est Rodriguez, qui eam vocat materiam gravem quæ excedit duos aureos respectu valde divitum. Hanc sententiam plures tribuunt etiam Dominico Soto; sed falso, quia Sotus Lib. IV. de iust. quest. III. art. 3. solum dicit, aliquam materiam esse tam evidenter gravem, ut nullus sit disputationi locus; ut duo, aut tres aurei ducati, etiam si surripiantur Casari. Ceterum quænam reapse sit gravis materiæ quantitas, infra quam furtum sit veniale, ibi Sotus non declarat. P. Antoninus Diana Tom. VIII. coord. tract. I. resol. 3. recenset omnes præfatas opiniones, nullamque ut falsam refellit; sed de more electionem lectori remittit. Idem præstat P. Thomas Tamburinus Lib. VIII. Decal. tract. II. cap. II. nu. 4. Porro ut in tanta opinionum varietate aliquid certi constituatur, quadam regulæ assignandæ sunt.

IV. Regula prima. Designari potest certa pecuniæ summa, quæ ad nullum dominum, sive divitem, sive pauperem, relata, mortifera culpa furem constringat. P. Paulus Comitulus, multis mihi titulis suspiciendus Lib. IV. q. xxiii. n. 4. redarguit P. Dominicum Soto, quod præfatum doctrinam propugnet Lib. V. de iust. quest. 3. art. 3. Quoniam, inquit Comitulus, furtum secundæ tabulæ præcepto prohibetur. Istius autem tabulæ mandata ad proximi caritatem referuntur. Ergo furtum quod proximum graviter non lædit, mortiferum non est. Nisi dicere velimus caritatem non Deo, & proximo tantum deberi, verum etiam pecuniis, rebus-

que vitæ, & rationis expertibus: quod nec cogitare convenit. Ad argumentum P. Soto, inquietis: Ergo furari a Cæsare centum aureos nunquam erit mortale crimen: respondet Comitulus num. 5. sæpe numero potentissimos Reges, atque Principes non minus quam aliquem privatum civem, uno egere aureo. Nam, licet sint opulentissimi, nihilominus arces, oppida, & urbes, quas partim ædificant, partim redificant, partim manunt, milites, quos conducunt ad custodiam, exercitus, quos alunt ad prælia, innumerabiliam hominum calamitosorum, quibus opitulari debent, turba, familiarum profanæ, tum sacræ quibus subsidia suppeditant, quamplurimæ, ministri, quibus est merces persolvenda, permulti, amici, quorum obsequia remunerantur, non pauci, in causa sunt cur Regibus, reliquisque magnis Principibus desinat potius opes quam superflint. Idque confirmat Salomon in Ecclesiastæ cap. v. *Ubi multe sunt opes, multi & qui comedunt eas.*

V. Vera sunt hæc omnia. Quid inde? Ideone uno egent aureo opulentissimi, & Reges, ut Comitulus contendit, non secus ac quisque privatus? Rex aut Imperator, qui uno eget aureo, non valet aureum. Verum, ut palam fiat, quam sit doctrina P. Soto firma, hypotheseum constituamus, scilicet Regem ditissimum, ut fuit Salomon, nec uno egere, nec decem, nec centum aureis; nullumque ex eorum ablatione incommodum percepturum. Hac positione facta, qui huic Regi surriperet duos, vel decem, vel viginti aureos, indemnis ne esset a furto gravi? Si consisteret doctrina P. Comitoli, hic sane mortifero furto non se constringeret. Hoc tamen quam sit falsum, nemo non videt.

VI. Doctrinam P. Comitoli defendunt plures tum recentiores, tum antiquiores, quos inter P. Dominicus Bannez 2. 2. qu. lxxvi. art. 6. ubi asserit, nullam materiam esse gravem in furto, nisi quæ grave nocumentum infert proximo in bonis temporalibus. Ex qua doctrina hoc deducit confectarium: *Si aliquis privatus Regis, cui committitur dispensatio multorum milliarium ducatorum, arripit sibi centum, vel ducentos, non est peccatum mortale. Ratio est, quia Rex non est rationabiliter iniurius in ordine ad talem ministrum.* Laxissimam hanc opinionem non idcirco retuli, ut ipsam argumentis, & digna confutatione convellerem (seipla quippe corrui) sed ut intelligant omnes, me a partium studio penitus abhorrere; & non minus in do-

mesticis, quam in extraneis illa refellere quæ tenuitati meæ aut falsa, aut laxa videntur. Et quia laxitatis plenam reputo hanc P. Bannez, Theologi alioquin gravissimi, doctrinam, propterea dissimulandam illam non dixi, sed indicanda censui, ut ab eadem sibi lectores caveant: tamen opera P. Bannez vix in vulgi manus, ut illa Dianæ, Tamburini, Caltropalai, aliorumque perveniunt.

VII. Ut itaque primam regulam explicem, constituenda est bonorum summa quæ absolute, & respectu omnium quacumque præcisione facta, sit gravis, & quæ absolute, ac ad omnes personas relata sit parva. Terminus magnitudinis respectu omnium, etiam Regum, & Principum, erit v. g. unus aureus. Quoniam nummus aureus iuxta prudentum sententiam bonum est gravi pretio æstimabile. Furtum autem non personam, sed bona externa respicit. Ergo, quoties bona in prudentum existimatione gravis valoris auferuntur, toties perpetratur furtum grave. Materia parva respectu omnium erit unus & alter solidus. Hæc namque pecuniæ quantitas absolute bonum leve est, atque a deo furtum leve constituit. Et sicuti in primo casu, quod Rex ditissimus non sentiat incommodum ex ablatione unius aurei, non tollit quin furtum sit peccatum mortale; ita in secundo casu, quod aliquis pauper sentiat grave damnum ex ablatione unius vel alterius solidi, non efficit quod unus & alter solidus non sit bonum parvum in prudentum æstimatione. Quare, si peccatum grave tum accidat ob grave nocumentum illatum, non erit grave in genere furti proprie dicti; sed gravis culpa erit ob damnum illatum. Aliqui illud vocant furtum damnificativum.

VIII. Dices. Materia gravis, etiam respectu Regis ditissimi, est iuxta plures unus ducatus; immo iuxta aliquos sunt duo iulii. Ergo non potest designari materia certa absolute gravis respectu omnium, ita ut nec minor sufficiat, nec maior requiratur. Resp. Verum habet, si sermo sit de designatione arithmetica, & individua; secus, si iuxta prudentum existimationem res expendatur. Neque enim diximus, unum aureum ita grave esse furti materiam, ut minor iuxta plures non sufficiat; sed quod maior non requiratur. Sensus ergo est, respectu etiam ditissimi Regis aureum ita esse materiam gravem, ut plus non requiratur, iuxta prudentum æstimationem. Minorem vero sufficere plures docent, nec ipse repugno. Nam medius aureus satis est ad alendum per diem quem-

cumque Principem. Ablatio vero alimentis, quod per diem sufficit personæ, cui res auferitur, videtur esse materia gravis, furtum reddens mortiferum.

IX. *Regula secunda.* Communiter furtum grave, aut leve dicitur relate ad personas. Hæc porro regula priori minime adversatur. In illa quippe generatim statutum fuit, summam aliquam esse quæ mortiferum furtum efficit; & aliquam item quæ per se veniale constituit, nullo spectato personarum statu. In hac secunda regula declaratur, alia esse furta respectiva, quæ pro qualitate eorum quibus bona surripiuntur, graviora, aut leviora censentur. Tres personarum status distingui communiter solent, ditissimi, divites, pauperes. P. Thomas Tamburinus *Lib. VIII. tract. II. cap. II. num. 3.* inquit: *Fateor, a ditissimo Principe, nisi duos, aut tres aureos fureris, fortasse te non peccaturum mortaliter.* Quantitas hæc dubio procul gravis est. At ea etiam minor, puta unus aureus, satis est ad efficiendum furtum grave, ut communis fert sententia, ob rationem adductam: quia si hæc ablatio grave inferat Principi nocumentum, si secus, privat Principem iure quo potitur in re gravi pretio æstimabilem. Idque verum iudicant etiam Theologi illi qui materiam furti quamlibet respectivam esse contendunt. Falsam censo sententiam peculiarem Francisci Sylvii in 2. 2. *quest. LXVI. docentis, te peccare mortaliter, si a Rege auferas duos iulios.* Hæc quippe pecunia respectu Regum, Principumque iuxta communem existimationem levis est. Si, quod ipse sentio in hac involuta causa, proferre mihi licet, existimarem decem iulios esse absolute respectu etiam Principis ditissimi materiam gravem: quia & hæc quantitas prudentum iudicio gravis videtur, ordinemque iustitiæ pervertit illius surreptio. Fateor, grave damnum ex tali furto divitem Regem non experiri: quod damnum forsitan non sentiret, etiam si decem, aut viginti aurei auferrentur. At propterea ne furtum decem aureorum non erit letale? Si divitibus privatis tres iulios, seu tres libellas Venetas, surriperes, crederem te peccare mortaliter. Si a personis inferioribus, puta mercatoribus, ab artificibus neque pauperibus, neque divitibus, sed sua industria commode vitam tranlgentibus, duos auferas iulios, forte gravem culpam non evades.

X. *Regula tertia.* Vera aliquo in sensu doctrina illa est qua statuitur, materiam eandem quæ respectu divitis levis est, respectu pau-

pauperum, artificum, mercenariorum gravem fieri posse. Quot sunt artifices, & operarii, qui per totum diem laborantes nec iulium lucrantur in laboris pretium? Quare vix ambigendum videtur, graviter peccatum eum qui hanc pecuniæ quantitatem eiusmodi personis surriperet. Distinguant hic Theologi materiam quam vocant *damnificativam a furtiva.* Materia quæ rei furtiva levis est, rei *damnificativæ* gravis esse potest; ut acus, subula, & id genus instrumenta sunt absolute, & etiam relate ad personas quaslibet, furti materia levis. Dicitur enim est, dari materiam natura sua, & absolute levem respectu omnium personarum, quemadmodum & gravem. At si a factore acum, a futore subulam accipias, sine quibus instrumentis nequeunt illi ea die laborare, ut victum sibi comparent; materia hæc, ut graviter *damnificativa*, gravis reputatur. Si tamen lata in furtum excommunicatio esset, eiusmodi fures eidem non fierent obnoxii: quia furtum mortiferum revera non perpetrassent; quamvis letale peccatum admisissent ob grave damnum pauperibus irrogatum. Excommunicatio autem in fures, non in damnificatores, lata supponeretur. Hoc idem accidit ratione voluntarii ad furtum requisiti. Ut furtum grave sit, præter materiam gravem, exigit rationabilem domini repugnantiam, eo quod debet esse *invito domino.* Non raro dominus est graviter invitus ob ablationem rei levis, cuius vehementi tenetur affectu; & graviter ob eiusdem privationem tristatur. Tum furtum leve reapse foret ob materiæ parvitatem; at gravis posset esse culpa, si quis rem tenuem surriperet conscius tristitiæ, & molestiæ, quam domino afferret. Ob oppositam rationem furtum unius aurei, licet grave sit, materiæ quantitate spectata, leve sub hoc secundo respectu fieri potest, eo quod dominus non sit valde invitus; aut, si invitus est quantum ad modum, invitus non sit quantum ad substantiam; ut contingere interdum in filio potest, qui patri surripiat unum aureum. Mortiferum quoque fieri vallet furtum ratione scandali; licet materia sublata levis sit: ut, si prævideas dominum blasphematurum, aut innocentem grave damnum incursum ob rem levem quam surripis.

XI. *Regula quarta.* Hinc colligas velim, quanto studio cavendum a furto sit. Varia Theologorum placita vigilem, non segnentem reddere debent. Nec qui laxa, nec qui severa docent, tibi securitatem spondent. Si

Conc. Theol. Tom. IV.

ergo aternæ salutis studio sincero tangeris, innocuas a qualibet re manus debes fervare. Dum ad arctos cancellos duorum aut trium iuliorum gravem furti materiam restringere audis, diabolo suadente clamas: Numquid suavissima Christi lex ob paucos denarios in æternum proiciet animas, quas tanto sibi comparavit pretio? Hoc pacto ratiocinabatur Eva, antequam furtum committeret. Numquid ob unius pomi surreptionem mortem infliget Deus? Nequaquam moriemini, reponebat serpens. Hac decepti illusione furtum perpetrarunt infelices parentes, & mortis supplicio multati fuerunt. Furtum enim hoc fuisse S. Leo Papa cum pluribus aliis affirmat *epist. lxxxvi. ad Nicetam Aquileiensem Episcopum.* *Furtum reperitur in peccato Adami, quia prohibitus usurpatus est cibus; & avaritia, quia plus quam sufficere illi debuit, appetivit.* Plantam illam sibi Deus reservaverat, vetuit ne ex eadem fructum quempiam acciperent parentes nostri. Adam, & Eva, domini universorum constituti, minime contenti fuerunt, ex aliena planta pomum surripere ausi sunt. Quot sunt qui suarum vinearum, prædiorumque fructibus minime satures, alienas invadunt vineas, prædiorumque depradantur fructus? Deinde cum serpente clamant: Numquid ob unius racemum, ob paucos fructus æternum Deus animas damnabit? Mitte has diaboli illusiones, & ad Dei mandatum, *Non furaberis,* animum intende. Gravem malitiam furti meditare. Paulum sanctum ausculta dicentem, fures non esse regnum Dei possessuros. Audi Oseam clamantem *cap. 4. Audite verbum Domini, filii Israel, quia iudicium Domini cum habitatoribus terre. Non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium mundaverunt, & sanguis sanguinem tetigit. Propter hoc lugebit terra, & infirmabitur omnis qui habitat in ea.* Imitare Tobiam *cap. II. Anna uxor eius ibat ad opus texturinum quotidie, & de labore manuum suarum victum quem consequi poterat, deferabat. Unde factum est ut hædum caprarum accipiens detuisset domum. Cuius cum vocem balantis vir eius audisset, dixit: Vide ne forte furtivus sit: reddite eum dominis suis: quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere.* Tandem principium illud a natura imitum tibi sæpius mente revolve: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Insuper reputas legem Christi, quod adeo severe pauperum denariorum furtum prohibeat? Quid,

X

si do-

si dominus ad exercitium fidelitatis, obedientiæ, & humilitatis tuæ talem rogasset legem? Nonne iustissima foret? Quid vero quod ad communem omnium utilitatem, ad mutuam servandam pacem, tranquillitatem, iustitiam, & securitatem, furta Deus vetavit? Fac Deum furta præcepisse. Quid heinc? Redundaret mundus latrociniis, sanguine, homicidiis, grassatoribus, & omnia essent perturbata, atque confusa. Cum itaque certum sit, furtum peccatum esse, & quidem grave; sæpius vero incerta sit, & indefinita eiusdem materia gravis, vel levis: heinc inferre debes, omni cura abstinendum a furto esse. Noli desipere. Theologorum quorundam laxis opinionationibus furta tua, si gravia apud Deum sint, levia sane non fiunt. Inexcusabilis enim est, quod omnes graviores Theologi te admoneant, securam præscribi non posse regulam; qua furtum leve semper secernatur a furto gravi. Unica ergo secunda via est abstinere prorsus ab omni furto. Quod si, infirmitate humanæ naturæ cogente, furtum interdum perpetratum sit, tum ut eiusdem gravitatem deprehendere securius valeas, expende ex parte furis, quo animo rem surripuerit. Nam ratione pravi animi, rem gravem rapiendi, ut grave damnum inferatur proximo, furtum rei levis grave peccatum esse potest. Perpende, quo fine, qua necessitate furatus homo sit: sæpe enim necessitas, & inopia, si non excusant, diminuunt tamen criminis malitiam. Eius cui surrepta res fuerit, considera statum, & conditionem, egestatem, vel opulentiam. Hæc forte paullo subtilius disputata; sed non præter scopum, nec inutiliter. Possunt enim Confessarii hinc colligere quæ populis debeant.

CAPUT IV.

De furtis minutis.

I. Triplici pacto minuta furta committi valent. Primo, si ab uno eodemque per interruptas vices parva bona accipias, quorum prima non constituant damnum notabile; addita vero aliis posterioribus furtis efficiant materiam gravem. Secundo, dum quis a pluribus personis parva bona surripit; nulli tamen grave inferat damnum, sed sibi magnum commodum comparat. Postremo, cum ab uno eodemque parva bona singuli accipiunt, ita ut illorum nemo sibi quidpiam notabile bonum acquirat; grave tamen detrimentum omnes simul domino inferant.

II. Qui ab uno, vel a pluribus minutatim pluribus vicibus parva bona surripit, animo perveniendi ad notabilem quantitatem, graviter prima vice peccat ob pravam animi cupiditatem; si tamen ad magnam quantitatem non perveniat, gravi restitutionis onere non subiacet. Quare tam venditores, quam emptores, qui vel stateris dolosis, vel menfuris minoribus modica furantur animo continuandi, peccant mortaliter, cum primum res parvas furantur.

III. Qui modica ab aliquo surripit, quamvis animo non attingendi summam gravem, si tamen reperitis furtulis ad quantitatem gravem perveniat, scienter furtum mortiferum perpetrat; & ad restitutionem tenetur. Porro, ut ex minutis furtulis grave furtum confletur, oportet exigua furta esse moraliter continuata, seu non amplis intervallis seiuncta: si enim aliquo modo coniuncta sint, nequeunt unum totum constituere. Quodnam autem temporis spatium fluere inter unum & aliud furtulum debeat, ut interrupta censeantur, varia sunt Auctorum placita. Alii requirunt quatuor annorum, alii duorum intervallum annorum exposcunt. Alii sustinent sufficere unius anni, alii sex mensium spatium. Nulla ex his opinionibus arridet. Quid ergo dicendum? Hæret aqua, & regula præcisa vix occurrit. Continuatio furtulorum ex circumstantiis furum, & rerum quæ surripiuntur, colligi potest. Si persona quæ minutatim furatur, assueta sit furtis istis: si nullam adhibeat diligentiam ab iisdem sibi temperandi, sed quadam veluti assuetudine furtula hæc, interpositis moralis, & intervallis perpetret; continuata furta reputantur. Contra, si absolute persona surripens a furtis abhorreat, sed, occasione oblata, & appetitione urgente, furtulum committat, ac postea illud detestetur; si temporis decursu maiori aut minori in furtulum relabatur, iterumque illud detestetur: tum furtula seiuncta, & disparata sunt; nequeuntque unum totum efficere furtum mortiferum. Ne multa. Quando persona surripens exigua bona, reapse non advertit ad præcedentia furta nec expresse, nec interpretative; neque adest vel affectata, vel supina, vel gravis ignorantia: tunc furtulum non coniungitur cum præcedentibus. Convenit penes Auctores, maiorem quantitatem requiri in furtulis reperitis diversis vicibus quam in furto unico, ad constituendam materiam gravem; sicut maior quoque quantitas necessaria est, si exigua bona pluribus, quam si uni soli au-

ferantur. Quænam autem sit istius maioris quantitatis mensura, definiri nequit. Quare solum ex variis circumstantiis rerum, temporis, & personarum colligi id potest.

IV. Disputant in utramque partem Theologi, utrum qui reperitis furtulis ad quantitatem gravem pertingit, mortaliter peccet, dum ultimam illam partem completent materiam gravem surripit; an solum, dum eam retinet; seu, utrum peccet *acceptione* illius ultimæ partis, aut *retentione*. Probabilior sententia est, *acceptio* nem ipsam esse mortiferam, quando fur conscius est præcedentium furtulorum, nec eadem restituerit. Si enim eorundem facta restitutio fuisset, iam ultimum furtulum non coniungeretur cum præcedentibus. Probatur. Hæc ultima *acceptio*, licet in se exigua sit, iuncta tamen præcedentibus gravis evadit. Idque patet in aliorum præceptorum transgressione. Qui pluries in die seivni comedit, letaliter peccat in ultima comestione, quæ materiam gravem complet. Qui in die festo sæpius parum laborat, mortiferum peccatum peccat, dum ultimum opus exercet. Cedo. Cur *retentio* ultimi furtuli peccatum grave est? Non alia sane ratione, nisi quia cum præcedentibus copulatur. Ergo eadem ratione letalis est ultima *acceptio*, quod aliis antecedentibus furtulis iungatur. Accedit quod, si restituas rem hac ultima *acceptio* surreptam, non teneris sub mortali restituere exigua furta præcedentia. Exempli gratia furatus es duos iulios, ultimo furaris tertium, qui gravem materiam constituit; si hunc unum restituas, non teneris sub mortali reddere duos præcedentes furatos. Ita docent contraria opinio patroni. Ergo iuxta eorundem principia, ultima *acceptio*, complens materiam gravem, graviter noxia est. Verum hæc parum ad praxim, cum omnes adfirmant peccare mortaliter eum qui post parva furta pertingit ad materiam gravem. Quod vero peccet *acceptio*, aut *retentione*, parum ad praxim confert.

V. Post completum furtum grave, & interruptum, si iterum surripias rem exiguam, non peccas mortaliter, sed venialiter: quia nova furtulorum series incipit. Non enim exigua nova furta coniunguntur cum antecedentibus, sed cum subsequenter. Et quando iterum his adiecta ultima pars fuerit, erit novum distinctum mortale peccatum.

VI. Qui modica multis furatur, tametsi singulis notabile detrimentum non inferat, dum pervenit ad furtum gravis quantitatis, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutio-

nem. Quoniam, licet singulis leve intulerit detrimentum, grave tamen inde Respublica damnum passa est, & rerum ordo graviter fuit læsus. Si enim hoc liceret; omnes ditari vellent hac via, & illico omnia perturbarentur. Accedit quod fur, dum bona aliena in gravi quantitate possidet, nullo iure eadem retinere valet. Restituere ergo illa debet. Quare Innocentius XI. damnavit sequentem propositionem, quæ in ordine est 38. *Non tenetur quis sub pena peccati mortalis restituere quod ablatum est per parva furta, quantumcumque sit magna summa totalis.* Propositio non eget ulteriori confutatione. Lius quippe falsitas ex iis quæ dicta sunt, perspicua est.

VII. Quæst. I. *Cum plures ob eodem modica surripiunt, singuli ne mortaliter peccant, & restitutionis oneri subiecti sunt?* Resp. Casus est frequentissimus. Plures milites, aut socii invadunt scrinium, vineam, domum. Singuli plures aureos, plures racemos, plura bona auferunt. Quid ergo dicendum circa eorum culpam, & onus restitutionis? Si mutuo consensu se se ad furtum provocaverint, convenit penes omnes Theologos, singulos peccasse letaliter, ac restitutionis lege esse adstrictos. Quoniam singuli causæ fuerunt illati damni: neque est ratio cur hi, secus illi restituant. At numquid in solidum? Negant Salmanticenses *Tom. III. tract. XIII. cap. I. punct. 5. §. 5. num. 147.* pluresque alios Teologos laudant. Quam tamen opinionem, ut falsam, repellimus. Siquidem quando mutuo consensu, nutu, atque adhortatione se ad damnum inferendum provocant urgentque, unicam damni moralem causam efficiunt. Ergo singuli eorum tenentur in solidum, ceteris deficientibus. Quod ipsa adversariorum doctrina evidentius confirmatur. Si unus sit causa princeps, qui ceteros moveat ad furta perpetranda; hunc in solidum ad restitutionem adstringi, fatentur Salmanticenses *loc. cit.* quia hic est causa potissima detrimenti illati. Porro, quando omnes socii mutuo consensu, auxilio, & adhortatione animos sibi ab furandum faciunt, quilibet est causa princeps, quia re ipsa alios hortatur. Si unus consulat, suadeat, incitet; certe restituere in solidum debet. Cur, amabo, hoc idem præstare alter non debet: si eodem modo consulat, & hortetur? Quidni & tertius? Quidni & quartus? Cur non omnes? Profecto, si omnes consulunt, si omnes hortantur, omnes illud restitutionis onus contrahunt quod subiret unus qui solus esset hortator, & consultor. Singuli itaque reapse pro rata parte

parte tenentur. At, ceteris reuuentibus, quisque in solidum restituere constringitur. Et hæc mihi videtur certa sententia, quam in tractatu de restitutione fufius explicabo.

VIII. Contra vero, si nemo alterum moveat, nec confcius, aut particeps sit damni ab altero illati; sed fortuito ab eadem vinea, prædio, scrinio, racemum, iulium, aliamve parvam rem furripiat, licet grave detrimentum dominus subeat; nemo mortaliter peccat, nec aliquis sub mortali ad restitutionem tenetur: quia nemo causa est gravis damni, nec eiusdem confcius.

IX. Quæst. II. Quando plures seorsim modica furantur, & quilibet advertit ab aliis sociis pariter modica surripi, absque tamen communi consilio, vel hortatu, peccant ne singuli mortaliter cum restitutionis onere? Resp. P. Thomas Tamburinus, tametsi ad benignitatem, ne dicam laxitatem, propensus Lib. VIII. tractat. II. capit. III. §. 3. numer. 3. responderet, probabile esse peccari mortaliter, cum gravi obligatione restituendi: & probabile item esse solum leviter cum levi restitutionis obligatione. PP. Salmanticenses tract. XIII. capit. v. punct. 2. §. 3. numer. 28. negantem sententiam propugnant, eamque defendunt Thomas Sanchez Lib. VII. in Decal. capit. XXI. numer. 22. Trullenchus Lib. VII. capit. v. dub. 4. numer. 7. Lessius Lib. II. capit. XII. dub. 8. numer. 51. Lugo disput. XVI. sect. 3. numer. 55. Salas 1. 2. tractat. XIII. disp. XVI. sect. 27. numer. 92. Malderus tract. IV. capit. 1. dub. 5. cas. 3. Sotus Lib. IV. de iust. quæst. VII. art. 3. colum. 6. Tannerus 2. 2. disp. IV. quæst. VI. dub. 9. numer. 285. Dicastillus Lib. II. tractat. II. disput. IX. dub. 79. Busembau Lib. III. dub. 3. La-Croix in commentariis eiusdem Busembau loc. cit. n. 101. His accedit P. Gabriel Antoine, licet a laxitate prorsus abhorreat, tract. de iust. & iur. capit. v. quæst. VI. ref. 3. Istius opinionis argumenta hæc sunt. Adversa sententia scrupulis obnoxia est. Peccaret quippe mortaliter qui vel unum assen a Rege surriperet; cum sciat passim Regibus plura modica auferri. Graviter peccaret Religiosus, qui vel pomum ex orto decerperet; cum sciat plures alios ex eo talia modica accipere. Si videres grave damnum Petro inferri, & tuleris quum irrogares, mortaliter delinqueres. Si audires famam alterius profundi, & tu levem culpam patefaceres, delinqueres letaliter. Hæc omnia videntur nimis aspera, immo & absurda. Furta enim præfata ratio-

ne folius cognitionis, & advertentiæ moraliter non coniunguntur.

X. Oppositam sententiam defendunt graviores Theologi. P. Franciscus Suarez Tom. V. in III. Part. disp. xx. sect. 2. numer. 3. Gabriel Vasquez 1. 2. disp. cxlvi. cap. II. numer. 5. & 6. Petrus Tapia Tom. II. Lib. V. q. IX. art. 5. Covarruvias Lib. I. var. cap. III. n. 12. Petrus Navarra Lib. III. cap. I. n. 48. Corduba in Summa qu. VII. punct. 1. Bonacina de restit. disp. II. quæst. VIII. punct. 2. n. 6. & 7. Fillicius Tom. II. tr. xxxii. cap. x. n. 249. Rebellus 1. Part. Lib. VIII. q. xv. sect. 5. n. 41. Villalobos tract. XIII. diff. 5. n. 4. Maior in IV. dist. xv. qu. xxv. Ioannes Medina cod. de rest. qu. x. Martinus Ledesma II. Part. qu. XVIII. art. 8. Ludovicus Lopez 1. Part. Instruct. cap. xciii. qu. 1. Sayus de censuris Lib. 1. cap. IX. Manuel in Summa, cap. cl. Salon 2. 2. qu. lxxvi. art. 5. contr. 3. Petrus Ledesma II. Tom. tract. VIII. cap. xxvii. n. 3. Felix Potestas Tom. II. n. 15. XI. P. Antoninus Diana Tom. VIII. coord. tract. VII. resol. 3. §. inquit; Adfirmativam sententiam recipiunt DD. communiter: & pro eadem ultra citatos refert Turrianum in 2. 2. Tom. II. disp. xxxv. dub. 2. n. 3. Megalar 2. 2. Lib. II. cap. VI. qu. III. n. 41. Anglez, & alios. Patritius Sporer tract. v. in 7. præcept. cap. v. sect. 2. n. 47. inquit Affirmativa sane communis est sententia.

XII. Si auctoritatem ergo spectemus, sententia adfirmans probabilior est, adversariis fatentibus. Rationum quoque momenta satis firma videntur consistere. Qui advertens grave alicui damnum parvis furtis inferri, & una cum illis furatur, in hocce grave damnum influxum confert. Utique consilio, & hortatu, ut constitutum est, furantes non adiuvat; sed factò tamen operam suam in illud damnum confert. Qui consulit, vel hortatur, causa appellatur impellens, & præveniens. Qui vero scienter simul cum aliis ad damnum proximi concurrat, causa cooperans nuncupatur. Accedit quod quisque furum, inierentium grave damnum minutis furtis, est vera eiusdem damni causa. Omnes quippe sciunt, advertuntque, quod, si singuli abstinere, damnum cessaret. Ergo quisque suo levi furtulo, aliis adiecto, damnum illud inducit. Scientia seipsa hæc minuta furta non iungit: verum habet. At scientia simul cum ta to reipsa damnum infert. Ablata enim scientia, & factò, nullum dominus suorum damnum. Ergo, adiecta scientia cum factò, detrimentum inducitur. Hæc

Hæc itaque scientia, quæ simul manus operatrices secum defert, iungit reapse hæc furtiva, non cognitione, sed operatione. Ea iungit, non ut speculatrix, sed ut operatrix est. Profecto quisque furum dicere iure valet: Perme non stat ne dominus vineæ grave patiatur detrimentum. Furtum quippe meum aliis adiectis furtis in causa est cur dominus tanto subiaceat damno. Si ergo a furto abstinerem, nullum induceretur grave damnum. Ergo e contrario furtum meum causa erit gravis damni. Si discursus iste verus est, fur iste graviter peccat. Atqui verus est discursus. Ergo fures eiusmodi graviter peccant, & restitutionis tenentur onere. Quid quod, nisi fures eiusmodi graviter delinquerent, & restitutioni essent obnoxii, illud consequeretur absurdum, quod dominus amplæ vineæ fructibus spoliatus remaneret, quin aliquis eodem auferendo graviter peccasset. Tandem, ut omnes fatentur adversarii, excommunicationis poena iure Episcopus eiusmodi adigere fures valet, ut, quæ minutis furtis abstulerunt, restituant. Hæc autem poena non nisi ob gravem culpam infligitur. Ergo planum est, graviter fures istos peccare, & restitutionis lege adstringi.

XIII. Respondent adversarii, lata excommunicatione peccare fures, nisi restituant, non ob iustitiæ læsionem; sed quod legitimo superiori non parent. Quæ responsio nec tantillum vim elevat argumenti. Nam excommunicationis fulmen non infligitur, nisi grave præcedat crimen. Verum habet, inquit. At sæpius res absolute levis ob singularem causam sub gravi præcepto, adiecto anathemate, vetatur: & istius præcepti transgressio letalis est. Hæc responsio non enervat, sed roborat argumentum. Præceptum grave cum excommunicatione numquam imponitur ob rem omnibus circumstantiis spectatis undique levem. Sed frequenter res sua natura levis ob peculiare circumstantias gravis evadit. Hinc superiores rem illam, his implicitam circumstantiis, & conditionibus spectantes, gravem reputant; ideoque gravi præcepto illam prohibent lata in transgressores excommunicatione. Doctrina hæc, quæ universalis Theologis probatur, magnam huic sententiæ vim addit, eamque constituere extra disputationem videtur. Racemus uvæ res levis est; & alter racemus quoque levis est. Quis dixerit, validam esse excommunicationem latam ob unius racemi furtulum, si absolute, & seorsim spectatum fuerit? Et tamen iuste Episcopus, adversariis fatentibus,

singulos fures unius racemi excommunicationis supplicio plectere iure potest. Furtulum ergo unius racemi excommunicatione iuste punitur? Cur? Quia, licet furtulum istud absolute, & separatim leve sit, iunctum tamen aliis grave fit, & ut grave multatur. Nec enim res levis, ut levis, præcepto gravi, & ultimo supplicio subiacet; sed tantum res levis, quæ ob circumstantiam gravis evadit. Nec præceptum superioris grave esset, nisi rem ob aliquam circumstantiam gravem vetaret. Perridicula ergo est responsio adversariorum assententium, fures tum peccare letaliter ob solam inobedientiam, qua præceptum violant, & excommunicationem contemnunt. Quoniam nullum esset præceptum, & vana excommunicatio, si res prohibita esset omnino levis, nullaque circumstantia gravem illam redderet. Ex his quæ dicta sunt, satis constat, cetera adversariorum responsa infirma esset, & vana.

XIV. Rigor, & scrupuli, quos opponunt, puerilia sunt, & nugaciæ obiecta. Neque enim nunc sermo est de furtulis omnino separatis. Scimus, passim Regibus, & Principibus multa surripi. Ergo qui assen ab iisdem acciperet, peccaret letaliter. Si hæc considerent, vix aliquod furtulum esset leve; cum vix reperitur dives, vinearum & prædiorum dominus, cui passim minutatim gravia non surripiantur. Paucis ergo rem totam perstringimus. Tunc dicimus furtula hæc gravia esse, quando iuxta prudentum æstimationem coniuncta sunt. Videt aliquis modo ex una, modo ex altera parte vineæ fructus auferri cum gravissimo domini detrimento. Istius damni confcius surripit & ipse racemum. Hæc furta, licet absque consilio & hortatu, coniuncta tamen moraliter sunt: ideo fures singuli mortaliter delinquant. Ceterum qui rem levem auferret sive a Rege, sive a quolibet alio divite, minime graviter peccaret; etiamsi sciret, multa ab iisdem diversis temporibus auferri: quoniam hæc furta non sunt aliquo modo coniuncta, ut supponitur; sed a diversis successivo tempore perpetrata. Sententia ergo nostra illa furtula levia evadere gravia defendit quæ a pluribus eodem moraliter tempore perpetrantur cum gravi domini damno; & cum reciproca notitia, quamvis nullo mutuo hortatu, vel auxilio: quia tunc singuli tenerentur in solidum, ut probavimus.

XV. Quæst. III. Qui post furtum mortiferum furatur ab eodem modica, peccat ne letaliter? Resp. Salmanticenses tract. XIII. cap.

cap. v. punct. 2. §. num. 23. docent, quod, etiam si fur habeat animum retinendi quod furatur, neque tunc novum furtulum erit peccatum mortale, sed veniale: quia, post completum primum furtum mortiferum, incipit nova furtulorum levium series, quæ, usque dum ascendat ad magnam quantitatem, non constituunt novum peccatum mortale.

XVI. Hæc sententia nobis non probatur. Unica distinctione res tota expeditur. Aut furem poenituit antecedentis furti, restitutio nemque fecit, vel proposuit; aut secus. Si primum, furtum leve subsequens peccatum veniale est; si secundum, letale. Sic enim, quoties vel modica furripit, aut expresse, aut reipsa perseverat in voluntate augendi damnum domino, & retinendi rem alienam in gravi quantitate sublata. Quare hoc novum furtulum grave peccatum est: nam voluntas, cum non sit furtum antecedens detestata, dum furtula renovat, renovat quoque deliberationem augendi damnum grave irrogatum domino. In priori positione peccat venialiter: quia poenitentia, & restitutionis propositio reipsa abrumpt omnem continuationem furti antecedentis cum subsequenti.

CAPUT V.

De necessitate quæ a furti reatu excusat. Laxiores Casuistarum, & præsertim PP. Viva, & La-Croix, opinioniones rejiciuntur.

I. Furtum genere suo esse peccatum mortale, oppositum legi tum naturali, tum divina, fatentur omnes. Idque probat S. Thom. 2. 2. qu. lxxvi. art. 5. & 6. Excusatur tamen a culpa reatu triplici ex capite, ob levitatem materiae, ob consensum expressum, aut interpretativum domini, & ob necessitatem. Hactenus quæ materiae levitas excusat a gravi culpa, declaratum fuit. In præsentia, quæ sit illa necessitas qua pressus homo inculpate valeat rem alienam furripere, disceptandum est. Triplicem distinguunt Theologi omnes necessitatem. Prima est communis, qua premuntur pauperes, qui mendicatio vitam transigunt. Secunda est gravis, quæ in discrimen adducit proprium statum, amittendi nempe propriam dignitatem, subeundi aliquam gravem infamiam, vel peritendi diuturnam infirmitatem, tamen, carcerem, aliasque similes afflictiones, & incommoda. Tertia est extrema, in qua de capite, & vita agitur, ut dum quista ta premitur inopia, ut gravissimo labore periculo fame pereundi, graviter ægrotandi,

vel amittendi aliquod corporis membrum; aut sensum; quam necessitatem urgentem D. Thomas appellat 2. 2. qu. lxxvi. art. 7. Quibus positis, paucis quaesitis rem expeditam.

II. Quæst. I. Licet ne in extrema necessitate furari? Resp. Adfirmant omnes. Rerum enim partitio iure gentium investa est. Antea communia erant omnia in hunc finem a Deo condita, ut inservirent humanæ alendæ vitæ. Hæc porro divisio nequit consistere cum præiudicio legis naturalis vitæ servandæ. Ergo, quoties imminet vitæ periculum ob rerum temporalium inopiam, communia evadunt bona eodem acerrant modo ante divisionem. Hanc rationem his tradit verbis doctor Angelicus loc. cit. *Ea que sunt iuris humani, non possunt derogare iuri naturali, vel iuri divino. Secundum autem naturalem ordinem ex divina providentia institutum, res inferiores sunt ordinate ad hoc quod ex his subveniatur hominum necessitati. Et ideo per rerum divisionem, & appropriationem, ex iure humano procedentem, non impeditur quin hominis necessitati sit subveniendum ex huiusmodi rebus. Et ideo res quas aliqui superabundanter habent, ex naturali iure debentur pauperum sustentationi.*

III. Opponit sibi auctoritatem Decretalis, imponentis trium hebdomadarum poenitentiam ei qui fame pressus furatus fuerit cibaria, vestem, aut pecus. Cui auctoritati responder Angelicus ad 1. Decretalem illam loqui in casu in quo non est urgens necessitas.

IV. Subdit Doctor sanctus, posse quemquam, bonis destitutum, aliena furripere, ut proximo extrema laboranti necessitate prospiciat. In casu (inquit ibidem ad 3.) *similis necessitatis etiam potest quis occulte rem alienam accipere, ut subveniat proximo sic indigenti.* Quod si dominus rei repugnaret, teque repelleret extrema necessitate pressum, potest illum aggredi, & vi bona necessaria furripere; dummodo & ille in eodem non versaretur necessitatis casu: quia tunc melior esset conditio possidentis. Non licet tamen rem necessariam occulte, & inscio domino furripere, quando spes sublit eam ab illo obtinendi, si petatur. Qui tamen hunc inverteret ordinem, graviter non peccaret: quoniam tunc bona sunt communia respectu conservandæ vitæ, usque habet indigens illa sibi usurpandi, ut vitæ suæ consulat. Neque licitum est fame mori, ne aliena auferantur. In eo dumtaxat casu liceret permittere corpus perire fame, in quo non probabile tantum, sed

sed certum firmumque occurreret virtutis exercendæ momentum; puta ut vitaretur scandalum, aut grave proximi detrimentum, vel aliud publicum bonum promoveret. Sublato autem certo honestatis momento, minime licitum est iuri suo renuntiare, & fame perire: quia iure naturæ vitam conservare adstringimur.

V. Quæst. II. *Quisque ne tenetur ex iustitia extreme indigenti succurrere?* Resp. Adfirmans sententia mihi probabilior est; sive is superior sit, cui ex officio incumbit subditorum vitæ prospicere, ut fatentur omnes; sive quilibet alius, qui bonis abundet, quibus periclitanti vitæ proximi suppetias ferre valeat. Ratio in promptu est. Tempore extremæ necessitatis omnia bona communia sunt. Quisque ergo ius in hæc bona habet. Ergo qui ea hoc tempore retinet, aliena retinet. Porro rei alienæ detentio iustitiæ læsio est. Et sane qui impediret ne extrema pressus necessitate necessaria bona acciperet, is utique iniustus foret, ut asserunt Salmanticenses tract. xliii. cap. v. punct. 3. §. i. num. 34. conceduntque omnes. Ergo similiter iustitiam lædit qui eadem bona non tribuit. At, inquit laudati Salmanticenses, egentibus ante apprehensionem non sunt bonorum communium domini; sed ius tantum ad illa habent; domini vero evadunt, apprehensione peracta. Sit ita quidem. At nec creditor dominium pecuniarum habet, antequam debitor eas persolvat; & post solutionem dumtaxat fit dominus. Ergo debitor, qui pecunias non solvit, iustitiam non lædit? Ut autem debitor non reddens quod debet, iniustus est, quia retinet aliena; ita iustitiæ violator est is qui necessitatis tempore non succurrit periclitanti, quia tum aliena retinet. In hæc quippe bona ius habet is qui iisdem eget. Ergo lædit hoc ius quicumque bona retinet. Nam hæc retentio impedit ne illa consequi egens valeat. Sæpe enim impotens ad hanc consecutionem est. Ergo qui ea retinet, impedit ne ab egente accipiantur. Ergo adversus iustitiam peccat.

VI. Quæst. III. *Qui bona in extrema necessitate constitutus accepit, tenetur ne eadem, si consumpsit, transacta necessitate restituere?* Resp. Sententia negans vera mihi est, quam defendit Dominicus Soto in *W. dist. xv. q. 11. Bannez in 2. 2. qu. est. xxxii. art. 8. ad 3. Valentia Tom. III. disput. v. q. vi. punct. 7. Petrus Navarra Lib. IV. cap. iv. num. 24. & alii.* Ratio ex iis quæ in superiori sententia probanda dicta sunt, liquet. Tempore enim

necessitatis omnia sunt communia, non quantum ad usum modo, sed etiam quantum ad proprietatem. Sermo autem est de rebus quæ tempore necessitatis absumptæ sint. Nam, si tot bona egens accepisset, ut aliqua superesset, hæc dubio procul, elapsa necessitate, forent restituenda. Egebas equo ad fugam, declinato periculo, restituendus est equus. At, si tempore necessitatis, puta in evadendo periculo equus interierit, nihil restituere adstringeris. Tuus enim erat tempore illo equus.

VII. Quæst. IV. *Qui rem alienam surripit non egens, eamque in extremam necessitatem delapsus consumit, tenetur ne eam restituere, meliorem fortunam adeptus?* Resp. Duo inter Probabilitas celebres Theologi hanc versant quaestionem, eamque exemplis ornant. P. Antoninus Diana Tom. VIII. coord. tract. vii. resol. 14. hunc proponit casum a se resolutum. „ Quidam furavit catenam auream magni valoris. Aufugit, & in itinere incidit in morbum adeo periculosum per multos menses, ut illum constituerit in articulo mortis. Ex hoc vendidit catenam furatam, & ex pretio salutem recuperavit, ac convaluit. Sed cum postea ad meliorem fortunam pervenerit, quaesivit a me, an teneretur restituere pretium catenæ furatæ, quod consumpsit, pressus illa necessitate Probabiliter ad casum propositum respondi negative. “

VIII. P. Thomas Tamburinus alter celeberrimus Probabilista hanc eandem doctrinam docet *Libr. VIII. in Decal. tract. 11. cap. vi. §. 2. num. 3.* his verbis. „ Furatus es decem aureos nudius tertius, utique cum peccato. Verum hodie existens in gravi necessitate, puta in gravi morbo sine ulla spe habendi pecuniam, illos ad vitam conservandam expendis: obligaberis ne ei ad meliorem fortunam rediens ad restitutionem? . . . Non est improbabilis sententia, te nunc liberans ab omni restitutione. “ Hoc idem docet P. Ferdinandus Castropalaus Tom. I. tract. vi. disput. 11. punct. 10. num. 3.

IX. Relata opinio laxa videtur. Delictum enim perpetratum adversus iustitiam, semper compensandum remanet; quamvis, pressente necessitate, obligatio restitutionis suspendatur. Quod opponunt, ab onere restitutionis liberari iniustum detentorem, si absque eius culpa res perierit furto sublata, reicitur ut falsum. Nec refert quod dominus teneretur succurrere extreme indigenti: quoniam istius restitutionis obligatio est ex iniusta acceptione. Furtum enim semel admissum numquam

quam ob futuram necessitatem iniustitiam suam amittit. Quare fur, simul atque delictum commisit, debitum contraxit restituendi rem ablatam: quod debitum superveniens necessitas non auferit; sed, ut dictum est, excusat tantum, ut licite solutio differatur. Hanc sententiam docent Sotus in *IV. dist. xv. qu. 11. Ricardus in IV. dist. xv. art. 5. qu. IV. Sylvester verb. Furtum quest. v. Armilla n. 10. Tabiena verb. Restitutio q. IV. Medina cod. de elemosyn. de bonis illicite acquisitis, Azorius Lib. XII. cap. VII. Lorca in 2. 2. quest. xxxii. art. 9. sect. 3. disput. xxxviii. numer. 17. Vasquez opusc. de elemos. cap. 1. dub. 8. & alii.*

X. Quest. V. *Licetum ne est in gravi necessitate furari?* Resp. Sententiam adfirmantem defendunt Navarrus in *Manuali cap. xvii. n. 5. Lessius Lib. II. cap. xii. dub. 12. nu. 71. Serra 2. 2. quest. lxxii. art. 6. Trullenchus Lib. VII. cap. v. dub. 6. num. 6. Thomas Tamburinus Lib. VIII. tract. II. cap. vi. §. 1. num. 2. Diana Tom. VIII. coord. tract. VII. resol. 13. Sa verb. Furtum n. 1. Layman, & Bonacina non improbabilem censent.*

XI. P. Dominicus Viva in sua Trutina refert sequentem propositionem ab Innocentio XI. damnatam, quæ est in ordine 36. *Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi: eamque ad nihilum redigere videtur. Ne vero quidquam per invidiam imponere illi videar, illius verba transferenda huc sunt.* „ Inquit ergo n. „ 3. Bannez 2. 2. qu. xxxii. artic. 7. dub. „ ult. putat, esse in extrema necessitate etiam illum cui ratione sui status esset gravissimum dedecus mendicare, nec aliunde haberet alimenta. Quod videtur admittendum, si mendicare illi esset moraliter impossibile. Sæpe enim nobilis morti potius se obicit quam huic ignominie. „ Consideratur hic sinceritas P. Viva in referenda sententia P. Bannez. Is enim hoc non docet; sed narrat solum a quibusdam id doceri. En illius verba: *Si autem fuerit homo, cui pro ratione sui status gravissimum sit mendicare, neque alia via possit victum necessarium acquirere, non desunt opinantes, posse clanculum accipere, ubicumque invenierit, victum, aut vestitum.* Nec verbum aliud ibi Bannez habet. Porro cuique compertum est, Bannez asserere dumtaxat aliquorum opinionem. Non desunt opinantes licere furtum in gravi necessitate. Qui sunt hi opinantes? Præter relatos unus est P. Viva, cui videtur hæc admittenda sententia. Quæ tamen, ut laxa, re-

pellenda est. Si enim status nobilitas impossibilem moraliter redderet indulgentia propria victum comparare; si tantum privilegium pudor mendicitatis, & sanguinis nobilitas tribueret, ut aliena possent accipere; mundus latrocinii scateret. Pudor quo pauperes nobiles afficiuntur, ut vel mendicare, vel laborare non audent, mundanus est, vitiosus; atque adeo voluntaria evincitur illa necessitas qua premuntur. Furtum ergo perpetrabant nobiles isti, si penuria urgente negligant se propria, cum possint, relevare industria; atque, ut sibi prospiciant, aliena accipiant. Opinantes in favorem nobilium, qui mendicare erubescunt, quorumque meminit P. Bannez, excusatione digni erant, quod scripserint ante propositionem damnatam.

XII. Sed, quod magis in P. Viva displicet, est quod ipse propositionis damnatæ sensum omnino eludit. Ecclesia thesimum proseripit eo in sensu in quo Lessius, Tamburinus, Navarrus, ceterique eiusdem auctores illam docuerunt. Hi porro docent, licitum esse furari non solum in extrema necessitate, verum etiam in gravi. P. Viva, ut vim damnationis declinet, distinguit duplicem necessitatem gravem, alteram communiter gravem, alteram valde gravem. Non improbo absolute distinctionem sano in sensu intellectam. Nulla ex tribus necessitatibus indivisibilis est, & mathematica. Extrema necessitas una est maior altera: semper tamen extrema dicitur, in qua de capite agitur; ita ut, nisi subsidium adveniat, vita periclitetur. Quod autem aliquo gradu citius, tardiusve vitæ iactura contingat, non impedit quominus extrema dicatur necessitas. Notio essentialis necessitatis gravis ab extrema distinctæ ea est quæ mortem non infert; sed statum aufert, vitamque cruciat, & vexat calamitatibus. Hæc autem necessitatis sphaera plures gradus continet, graviores nimirum, & inferiores. Verum, quantumcumque gravis sit hæc necessitas, dum vitam ipsam non aggreditur, semper intra suam sphaeram sistit, suamque naturam retinet. Si hos limites transiliat, & mortem intenter, in extremam mutatur. Si dicamus, Ecclesiam damnasse furtum, non in necessitate valde gravi, sed in necessitate gravi communiter dicta, damnatio irrisoria efficitur, atque frustranea omnino. Et tamen hoc contendit P. Viva loc. cit. num. 2. Hæc sunt illius verba. „ Lessius, Coninch, Tamburinus, & „ alii communius cum ipso Diana docent, „ furtum esse licitum, non in gravi qua-

cum-

„ curaque necessitate, quod in tali thesi damnatur, sed in necessitate valde gravi, „ quæ scilicet æquiparatur extremæ. Cum enim vita miserrima sit ipsa morte deterior, „ iuxta illud Ecclesiastici xxx. Melior est „ mors quam vita amara: idcirco sicut ad „ declinandam mortem in extrema necessitate „ permissum est furari, ita ex istorum DD. „ sententia permissum videtur furari ad declinandam hanc vitam miserrimam morte „ ipsa peiorem, in necessitate hac valde gravi: quod in hac thesi non proscribitur.

XIII. Seneca alicubi inquit, paucos reperitur iri qui hanc vitam susciperent, si deliberate suscipienda foret. Vitam morte amariorem ducit maior fere hominum pars. Ita clamant innumeri artifices, qui copiosa onusti prole, unde eam alant, minime habent. Quid de tot operariis, quid de inclusis carceres, de damnatis ad triremes, ad fodinas, de tot infirmis, languidis, de tot nobilibus frigore, nuditate, & fame vexatis dicendum? Omnes isti clamant, vitam sibi morte acerbiorē esse. Etque revera continuatum supplicium. Omnibus ergo istis iuxta P. Viva licitum erit furtum? Omnia divitum bona communia istis erunt? Hanc sane P. Viva doctrinam horret communis Christianorum sensus. Necessitatem valde gravem sentit imensa hominum multitudo, ut indicatum est. Isti tamen conscientie sibi vertunt & religioni aliena surripere. Admissa autem recensita doctrina, furta, & rapinae quoque versus in undarent. Reiicienda ergo est, ut laxa, & ut Republicæ perniciofa, atque ut sanctæ Romanæ Sedi iniuriosa hæc P. Viva sententia. Ecclesia namque furtum damnavit in quacumque gravi necessitate patratum. Non ignorabat Ecclesia, varios reperiri posse in ipsa gravi necessitate gradus; & tamen absolute thesimum damnavit. Captiosa ergo est, & perniciofa expositio, qua asseritur, thesimum præfatam damnatam fuisse de necessitate communiter dicta, secus de necessitate valde gravi.

XIV. Quid quod Auctores damnatæ thesimum expresse loquuntur de necessitate valde gravi, prout extremæ opposita? Audiamus Dianam citatum a P. Viva. *Notandum est hic (inquit Diana Tom. VIII. coord. tract. VII. resol. 13. num. 6.) quod non solum extrema necessitas, sed etiam gravis, tua, vel proximi, qualis est periculum morbi, magnæ famis, nuditatis, captivitatis, vel diuturni, ac tetri carceris, & similibus afflictionum, excusat a restitutione.* Porro similes necessita-

tes esse valde graves, fatentur omnes. De his necessitatibus valde gravibus loquitur Tamburinus cum reliquis damnatæ thesimum patronis. Has porro necessitates valde graves distinguunt omnes præfati Theologi a necessitate extrema. Quare futilis, & sophistica est P. Viva excogitatio, quod necessitas valde gravis æquiparetur extremæ. Similes enim distinctionum rerum notiones pervertunt, susque deque omnia miscent: siquidem iuxta omnes Theologos, & præcipue proscriptæ thesimum Doctores, nulla necessitas gravis, licet gravitas hæc magna sit, vitæ iacturam infert: quando enim huc pertingit, non gravis, sed extrema est. Ergo aut nihil in præfata thesimum Ecclesia Romana proseripit; aut proseripit furtum in quacumque gravi necessitate. Quæ scribit P. La-Croix Lib. III. p. 1. num. 956. §. 9. similia iis sunt quæ ex P. Viva retulimus. Inquit enim: *Si necessitas gravis sit urgens, recte docet Lugo, Lessius &c. . . . privato esse licitum surripere necessaria ad illam sublevandam.* Lessius, Lugo, & alii docuerunt opinionem proscriptam ab Ecclesia. Et P. La-Croix illos citat, tamquam Auctores opinionis, quæ sit tuta conscientie regula. Quantumvis necessitas gravis sit urgens, ut est illa amittendi honorem, decidenda proprio statu, subeundi gravem infamiam, & huius generis alie; nunquam licitum efficitur furtum: quoniam eiusmodi necessitates nullum vitæ periculum afferunt; & ideo non transiliunt limites necessitatis gravis. At PP. Viva, & La-Croix, ne dicatur, Lessium, & Lugo docuisse thesimum proscriptam, illam vana distinctione eludunt. Nemo utique Theologorum docuit, in necessitate communiter dicta licitum esse furtum, sed solum in necessitate valde gravi. In hac necessitate licitum est furtum, secundum PP. Viva, & La-Croix. Nihil ergo quod docuerint Theologi christiani, sed solam chimeram a nemine productam, damnavit Ecclesia.

XV. Sententia nunc, quæ negat, licitum esse furari in gravi necessitate, sub quocumque gravitatis gradu, demonstratur. Et primo Theologorum auctoritate. S. Raymundus in Summa Lib. II. de furtis §. x. *Si aliquis furatur cibum, vel potum, vel vestimentum propter necessitatem famis, vel sitis, vel frigoris ita quod, nisi furetur, credit se non posse evadere mortem, non committit furtum, nec peccat Si autem non patitur necessitatem ita magnam (nempe incurrendæ mortis) peccat Attenuatur tamen pec-*

peccatum propter necessitatem. D. Thomas 2. 2. *quest.* lxxvi. *artic.* 7. opponit sibi auctoritatem petitam ex *cap.* Si quis forte de furtis, ubi hæc habentur: Si quis forte per necessitatem famis, aut nuditatem furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, poeniteat per hebdomades tres. Cui auctoritati respondet Angelicus: Dicendum, quod Decretalis illa loquitur in casu in quo non esturgens necessitas. Urgentis necessitatis nomine, ut ex contextu patet, extremam intelligit. Auctoritates aliorum Theologorum prætereo: quia iam omnes Theologi sustinent sententiam oppositam damnatæ thesi. Ratio autem communis sententiæ traditur ab Angelico *loc. citat.* In necessitate gravi non sunt omnia communia, sicut in extrema. Si enim bona communia fierent, gravi urgente necessitate, omnia redundarent furtis. Nam, ut dixi, maior hominum pars gravi penuria plus, minusve urgetur. Et quisque gravem, ne dicam gravissimam, suam reputat egestatem. Si licita tum furta essent, homines communiter fures evaderent. Hoc animadvertit vel ipse P. Viva *numer.* 13. Cum necessitates, inquit, graves sint frequentissimæ, facile persuadere sibi homo potest quod indigentiam valde gravem patiatur. Et tamen ipse in necessitate valde gravi furtum licitum docuit *num.* 3.

XVI. Quæ in oppositum obtruduntur, nullius sunt momenti. Dives tenetur succurrere graviter indigenti: verum habet. Ergo graviter indigens valet divitis bona sibi usurpare: negatur consequentia. Neque enim egeus iudex legitimus est, qui iudicare possit, divitem tot habitus bona superflua, quibus teneatur prospicere sibi graviter indigenti. Idcirco fur est, si hæc bona surripiat.

XVII. Ut vero in hac frequentissima materia utrumque extremum tum rigoris, tum laxitatis devites, præ oculis habeto quæ supra dicta sunt de variis gradibus tum necessitatis extremæ, tum necessitatis gravis. Ut necessitas sit extrema, minime requiritur quod mors falcem immittat, vel reapse aggrediatur egentem; sed sat est, tale imminere periculum, quod, nisi repellatur, afferat vitæ eturam. In hoc extremæ necessitatis genere collocari solet gravissimum periculum incidendi in perpetuam captivitatem Turcarum, in qua religio ipsa in discrimen adducitur. Ut paucis omnia complectar, circumstantiæ spectandæ sunt, potissimum conditio egentis illius conscientiæ status, & quam sit in evitandis peccatis vigilans, ac sollicitus, Di-

stinguendi sunt item casus rari, & fortuiti, in quibus bona fides, & prudens iudicium egentis facillime ipsum a culpa excusare valent, a casibus frequentibus, & familiaribus, cuiusmodi sunt pericula perdendi honorem, & subeundi magnum dedecus in petenda elemosyna. In his enim, & similibus eventibus furari minime licet.

XVIII. P. Claudius La-Croix *Lib.* III. *part.* 1. n. 952. refert Coninch, qui negat licere nobili furari, quod magno perfundatur pudore in petenda elemosyna; sed addit, Lesium, Castropalaum, Dicastillum docere oppositum, putantes viris honestæ conditionis nimis durum esse ostiatim mendicare. Et, transcripto Coninch responso, rem relinquit in medio. Pro sententia negante unum, pro adfirmante licitum esse furari in citato casu, laudat tres: deinde rem relinquit in medio, ac si Pyrrhoniæm traderet. Sic enim lectores beneficio mirabilis Probabilissimi illam eligere quæ sibi magis ardeat, possunt. Hac methodo Historico-Theologica benignum ubique se præbet Auctor iste.

XIX. *Quest.* XI. *Licitum ne est homini privato, in extrema necessitate constituto, surripere rem valde pretiosam?* Resp. Ponus hominem in tali constitutum necessitate, ut quinque aut sex mille aureis egeat ad eam evadendam. Licitum ne erit ipsi tantam aureorum summam furari? Disputant in utramque partem Theologi. Qui adfirmant, nituntur illo principio, quod omnia tunc sunt communia. Qui negant, respondent omnia quidem esse communia quæ iuxta consuetum communem ordinem necessaria sunt ad vitam alendam, secus pretiosa, & bona summi pretii. Fateor me satis clare non perspicere quid sit dicendum. Utraque pars sua videtur probabilitate frui. Prior sententia principio valde firmo munita apparet. Ex altera parte nimis durum videtur, tam ingentem pecuniæ summam surripi licite posse. Quod videtur mihi verosimilius, est: si furtum tot aureorum induceret dominum in extremam, aut gravem egestatem; putarem tunc non esse licitum tale furtum. Si autem dominus adeo locuples foret, ut talem miseriam non subiret; tunc forte probabilior esset sententia prior. Meliora nunc non occurrunt; neque operæ pretium existimo longius rem hanc producere, quam vix in praxi arbitror posse contingere, sive ex parte egentis, qui tanta egeat pecuniarum quantitate; sive ex parte divitis, qui aut velit ipse sponte erogare tantam aureorum summam, aut negligat taliter scri-

serinii custodiam, ut furandos illos permitat ab indigente.

XX. Disputant hic Theologi, an, cum aliquid accipitur in extrema necessitate, illud dicendum furtum sit, vel surreptio. Furtum enim, cum veritum lege naturali, & divina sit, numquam licitum est. Qui ergo in extrema necessitate surripit quælibet sunt necessaria, furtum non committit: quia non aliena furatur, sed sua accipit; cum omnia tunc communia sint. Verum hæc disputatio ineptissima est ac nugatoria. Furtum absolute veritum est; adveniente extrema necessitate, malitiam amittit. Quod ipsum postea furtum voces, aut acceptionem, perinde est. P. Cardenas, huic doctrinæ innixus, contendit *dissert.* xxiii. *cap.* 1. *art.* 1. Pontificem in propositione 36. damnasse furtum sub ratione furti. Quamvis enim licitum esset, inquit, surripere aliena in gravi necessitate, adhuc damnata remaneret propositio, asserens *permissum esse furari in gravi necessitate*: quia furtum, ut furtum, neque in gravi, neque in extrema necessitate licitum est. Hinc deducit *artic.* 3. *numer.* 21. Pontificem non damnasse opinionem *speculative* acceptam, quæ sustinet, licitum esse surripere aliena in gravi necessitate. Si vero opinio hæc, ut in praxim deducenda spectetur, damnata est: quia, ut in praxi licita sit, decem requiruntur conditiones, quæ moraliter impossibiles sunt.

XXI. Verum hæc distinctio in præsens commentitia est. Quid enim tam absonum quam Pontificem damnasse accipere rem alienam sub *formalitate furti*, secus sub voce *acceptionis*, vel *surreptionis*? Eadem quippe rationes militent, eadem absurda sequuntur, quocumque modo, sive sub voce furti, sive sub nomine acceptionis, aliena auferantur in gravi necessitate; ut consideranti patebit. Accedit quod, quando in praxi deest aliqua conditio, vel additur, quæ sub cognitione speculari non venit, tunc propositio variatur, & alia evadit tum in speculatione, tum in praxi, ut & ipse Cardenas alibi animadvertit. Quare dicendum, Pontificem damnasse propositioem, quatenus hæc significat, licitam esse acceptionem rei alienæ gravi tantum premente necessitate. Idque evidens est.

CAPUT VI.

De occulta famulorum, aliorumque compensatione.

I. Gravissimam questionem dispiciendam aggredimur. Nonnulla præmittenda

sunt satis communia, quæ varios spectant compensationis significatus. Duplicem distinguunt compensationem. Altera dicitur propria, quæ definitur *debiti*, & *crediti inter se invicem contributio*. Tu mihi debes centum; ego totidem tibi. Mutua compensatione hæc duo debita remitti posse, adfirmant omnes, non interpellata etiam iudicis auctoritate. Compensatio altera impropria nuncupatur, quæ recuperatio potius debiti est quam compensatio: ut si Paulus debeat tibi centum, & nolit ea solvere, tu occulte centum accipias, & recuperes quæ tibi debentur. Hoc autem fieri nequit absque iudicis auctoritate, si ad iudicem aditus pateat.

II. In præsentia minime assumo pro dignitate hanc examinandam controversiam; sed eam dirimendam remitto ad tractatum de iustitia, ubi ex instituto difficultates omnes isthuc spectantes resolvam. Potissima nunc iustitiam quæstionis capita proponam. Aliqua recensero, quæ absolute laxa mihi videntur. Alia vero, quæ gravissimis difficultatibus implexa sunt, sapientum iudicio proponam, remque totam tribus paragraphis comprehendam.

§. I.

Conditiones necessariae pro occulta compensatione. Laxe propositiones PP. Diani, Viva, aliorumque recentiorum.

I. Antequam conditiones refero, quas pro licita compensatione Theologi communiter assignant, propositionem, quam summus Pontifex Innocentius XI. damnavit, præmitto, quæ est in ordine 37. *Famuli, & famula domestica possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam maiorem iudicant salario quod recipiunt*. P. Dominicus Viva in sua Tractata hanc propositionem interpretans *numer.* 1. hæc scribit. „Conveniunt DD. posse famulos uti occulta compensatione, tum quando sibi denegatur ab heris salarium, ex pacto debitum, tum etiam quando evidenter conlat, non quidem ex mero iudicio famulorum, sed ex communissimo peritorum sensu, iniustitiam ab heris committi in solutione salarii iuxta communem estimationem debiti, spectatis omnibus circumstantiis, ratione quarum potest pretium famulatus præstiti crescere, aut decrescere. „Conditiones autem quas ipse Viva ibidem assignat, sunt sequentes. Prima, quod vitetur *damnum debitoris, ne ite-*

rato restituat, aut in mala conscientia sit, putando se debere quod non debet. Secunda, quod videtur damnum proximi, ne illi furtum adscribatur. Tertia, quod non possit FACILE via iuris debitum obtineri. Quamvis probabiliter, si hoc conditio desit, non peccet mortaliter qui utitur occulta compensatione, ut docet Diana P. VII. tract. x. resol. 17. Præcipuam hic omittit conditionem, quam Theologi addunt, quamque & ipse alibi non negat, videlicet quod debitum sit liquidum, & certum. Sed audiamus, quid P. Viva decernat in propositione præfata damnatum fuisse. Inquit ergo: Quod in hac thesi proferitur, est, posse famulos occulte compensare id quod iudicant ex iustitia sibi deberi in salarium. Quando ergo soli ipsi famuli iudicant, salarium maius eo quod pactum est, sibi deberi, peccant occulta compensatione utentes. Et hoc in thesi proscriptum fuit. Ceterum, si iudicio famulorum accedat viri docti iudicium, quo decernatur maius famulo deberi salarium, tunc licita compensatio est. Sic concludit idem P. Viva num. 7. Idcirco ad occultam hanc compensationem faciendam requiritur iudicium viri docti simul, ac periti, & passione denudati, qui spectatis omnibus, iudicet moraliter certum esse, quod maius salarium debeatur. In hanc eandem opinionem concedit P. Claudius La-Croix Lib. III. part. 1. numer. 974. ubi reiecto iudicio famuli, & cuiusque ministri in causa propria, subdit, quod requiritur ut vir valde doctus, multum prudens, ac versatus in re morali, iudicet certum esse, quod tali homini fiat iniuria. Idem docent Casuistæ alii non pauci. Hæc opinio nobis laxa videtur, & in damnata propositione includi. Neque enim plus iuris in bona dominorum habent docti, & periti quam famuli. Si verum est famulis proprio iudicio præfinire taxationem maioris mercedis quam cum domino pacta fuerit; eadem ratione vetitum erit etiam eam augere iudicio alieno privato. Verum habet, facilius esse decipi famulum in causa propria quam virum doctum a partium studio alienum. At non propterea inferitur, Confessarium, sive quempiam alium doctum virum, iudicem legitimum esse istius inæqualitatis. Quare perdocti PP. Salmanticensis, ut fr. volani, hanc explodunt distinctionem tract. a. xxiv. cap. unic. punct. VII. §. 3. num. 1. subduntque: Igitur in hac prohibiti ne attendendum non est, quis est qui iudicat operari esse minores salario; sed an hoc ita sit, et an famulus libere cum domino de minori salario

pactum inierit; vel an metu, coactione, vel fraude id fecerit. Contendunt Auctores isti (ibidem num. 136.) servum, qui ex necessitate ob levandam miseriam locavit operas suas pretio notabiliter minori, posse, quod desit, surripere. Tale est obsequium quo multis titulis colo perdoctos hos Theologos, ut dolore afficiar, dum frequenter occasio adest ab eisdem dissentendi. Pace tamen tantorum virorum dixerim, hæc opinio ex una parte laxior ferme est præcedenti. Utique nemo dubitat, doctum piisque Confessarium, nullius emolumentum participem, meliorem iudicem esse, & a deceptionis periculo magis alienum, quam sint ipsi famuli, & ministri in propria causa, affectuum, passionum, & cupiditatum plenissimi. Quare in hypothese quod concedenda famulis esset occulta compensatio, moderamen adiectum, quod iudicio non famuli, vel ministri, sed docti Confessarii fieret, opportunum est, & prudens, pluribusque furtis, & fraudibus impediendis occurrit. Quod autem addunt laudati Patres, tunc licitam compensationem esse, quando famuli, & ministri, urgente necessitate, paciscuntur mercedem notabiliter inferiorem ad levandam miseriam, aperit, ut ego quidem arbitror, damnatæ compensationi occultæ viam. Siquidem omnes famuli ad levandam necessitatem modo maiorem, modo minorem, operas suas dominis locant. Quare si necessitatis levandæ velamen iusta esset augendæ mercedis ratio, pauci reperirentur famuli quibus licita non foret compensatio. Et hanc igitur opinionem, ut improbabilem, reiicimus.

II. Explicandæ nunc sunt conditiones quas communiter Theologi præscribunt, ut licita cuilibet sit, sive famulo, sive libero, compensatio. Prima est, ut debitum sit ex iustitia debitum, liquidum, atque certum. Hanc conditionem sic limitatam communiter admittunt Theologi. Ioannes Sanchez, laxitatis patronus, omnium primus defendit disp. xlv. num. 47. satis esse, si debitum sit probabile. Eandem docet Cardinalis de Lugo Tom. 1. de iust. disp. xvi. sect. 5. artic. 94. utque ad 107. cuius argumenta refert Diana Tom. 1. tract. III. resol. 149. & de more ea non refutat; sed addit solum eundem Cardinalem iudicium super hoc suspendere. Hanc opinionem, ut evidenter laxam, improbant vel ipsi Probabilistæ. P. Matthæus Loya in opere proscripto select. 99. fuso camino hanc versat questionem tract. vi. disp. iv. quest. 1. & relatis plurimum recentiorum,

ac

ac potissimum Cardinalis de Lugo, argumentis in favorem laxæ opinionis quam recensimus, ipse §. unico mediam arripit viam. Docet enim, quando debitum est tantum probabile, nimirum quando militat duplex opinio probabilis, altera creditori, altera debitori; seu quando utrique parti sua opinio probabilior est, ut communiter accidit, licitam esse compensationem, non in toto, sed in parte. Hæc quoque opinio abiicienda est, ut improbabilis, & laxa.

III. Requiritur etiam quod debitum sit præfens, seu quod elapsum sit tempus solutionis. Hanc conditionem extendit Diana etiam ad tempus futurum. Ea illius verba: Notandum tertio, compensationem esse licitam, quamvis debitum actu non debeatur. Potest enim aliquando creditor prævenire, & compensare sibi nunc pro eo quod debitor nondum debet, si timet tempore solutionis debitum non sibi solvendum. Ita ego docui, & novissime, me citato, docet Cardinalis de Lugo, & etiam, me citato, Machadus. Tom VI. coord. tract. III. resol. 150. num. 5. pag. 155.

IV. Hanc eandem opinionem docent Tannerus, Patritius Sporer tract. v. cap. v. n. 72. Illung n. 172. Tamburinus Lib. VIII. tract. II. cap. v. §. 1. num. 2. Eam refert, nec improbat, atque adeo vi Probabilissimi admittit, P. Claudius La-Croix Lib. III. p. 1. num. 963. Hanc quoque opinionem, ut improbabilem, & laxam, respicimus. Nequit vel ipse idex legitimum cogere debitorem ante tempus, quo debitum maturum sit, & liquidum. Si liceret ob periculum futura solutionis occulta compensatio, ut contendunt recentes Probabilistæ citati; perturbatio extrema, summaque confusio in humanam societatem inveheretur.

V. Secunda conditio est, ut res quam accipis, sit tui debitoris. Quare non licet accipere rem alienam existentem apud tuum debitorem, nec illi commodatam, aut apud eum depositam: quia similia rerum dominus ille non est. Idem dicendum de re quam ipse debitor a te deposuit. Cap. Bona fides de depositis. & L. ult. cod. de depositis. Hanc tamen conditionem limitant pro foro exteriori, secus pro foro interiori, Sporer loc. citat. num. 76. Lessius Lib. II. cap. xxvii. num. 16. Tannerus, & alii apud P. La-Croix, qui minime talem opinionem reiicit. Quin addit, te posse accipere rem quam debitor tuus mittit ad alterum in donum, ut in solutionem debiti; dummodo ab altero non sit acceptata, sed adhuc sub tui debitoris

dominio sit. Quia, si tu prior occupes, statim per apprehensionem possessionis in te transferatur dominium. Quam opinionem defendit etiam Illung cum aliis. Hæc quoque opinio nobis laxa videtur. Negant tamen laudati Auctores cum aliis, te posse accipere rem quam alius mittit ad tuum debitorem, qui eam nondum acceptaverit: quia ante acceptationem non est factus illius rei dominus.

VI. Tertia, ut rem tibi debitam nequeas commode, seu facile obtinere. Tum autem commode, & facile non vales rem obtinere, cum pro illius consecutione debes litem intentare, tribunalia adire cum magnis expensis; vel periculo amittendi amicitiam, & benevolentiam ipsius debitoris, vel iudicis, inquit Sporer loc. cit. num. 74. & P. Claudius La-Croix loc. cit. num. 965. citans P. Tamburinum §. 1. n. 3. & Dianam, qui asserunt defectum istius conditionis non inducere culpam mortalem.

VII. Hanc quoque opinionem, ut falsam laxamque improbamus. Si ordo iustitiæ, a legitimo iudice exercendæ, non cadit sub gravi obligatione, omnia fusdeque perturbantur, & Respublica fraudibus, furtis, dolisque repletur.

VIII. Quarta conditio, ut compensatio occulta fiat absque detrimento ipsius debitoris, ne plus videlicet accipias quam tibi debetur. Providendum est etiam, ne tibi, aut tuo heredi idem debitum iterum solvatur, curandumque ut debitor conscius fiat, debitum esse solutum, ne in conscientia culpæ persistat. Hanc conditionem omnes admittunt, omni furo sublato.

IX. Quinta, ut compensatio fiat absque damno tertii, cuiusmodi esset, si iste reputaretur furatus rem quam tu accipis, & cogeret restituere. Addunt tamen, hoc per accidens consequi: & ideo, si quis nequireret, inquit, absque gravi damno omittere occultam compensationem, posset illa uti, etiam si hoc sequeretur, inquit citatus La-Croix num. 968. cum Sporer, & aliis: quod alienum a lege evangelica videtur. Prævideo, proximum meum ex compensatione mea reputandum furem, & ad rei, quam ego accipio, restitutionem adstringendum; & nihil scicis possum illam surripere? Ut ego quidem arbitror, nullus Christianus integræ conscientiæ hoc ad praxim recureret.

X. Sexta, ut compensatio fiat in eadem specie, si possit. Si tamen nequeat in eadem spe-

specie fieri; communiter fatentur, licitum esse uti diversa specie.

XI. *Septima*, ut compensatio fiat absque damno aliorum creditorum; ut si essent creditores anteriores; aut si res esset locata, vel commodata alteri. De hac tamen conditione acriter disputant Probabilistae nostri iuniores. Quin Paulus Comitulus Antiprobabilista celeberrimus defendit *Lib. III. Resp. moralium quæst. xxxix.* licitum esse Castruccio creditori, habenti penes se bona debitoris demortui, uti occulta compensatione, nullo habito ad anteriores respectu: quia Castruccius est in possessione bonorum sui debitoris, qua possessione carent ceteri creditores, licet anteriores. Lex autem statuit, *potiorem esse conditionem possidentis.* Accedit quod in mea servanda vita non specto, qui ante me in lucem suscepti sunt, nec in recuperanda mea fama, cogito, num detractor meus aliis quoque famam restituere debeat. Hæc & alia congerit Comitulus in suæ sententiæ confirmationem. Addere etiam posset, tum Castruccium, habentem apud se pecuniam, aut bona demortui debitoris, dominio iam potiri eorumdem bonorum. Si demortuus debitor solvisset reapse debitum Castruccio, anterioribus creditoribus prætermisissis; sane Castruccius esset vere dominus debiti sibi soluti, nec teneretur se eodem in totum, vel in partem privare, ut quidpiam anteriori creditori solveret.

XII. Difficultas gravior est, utrum creditor, qui nihil debitoris apud se habet, possit eiusdem bona surripere, quibus compensetur. P. Diana *Tom. VI. tract. III. res. 153. 154. 155. 156.* defendit, compensationem licitam esse cum præiudicio anteriorum creditorum, siue creditor habeat apud se bona debitoris, siue non, siue eadem habeat loco depositi. Nec obstat, inquit ille *resol. 157.* quod leges prohibeant compensationem fieri in re deposita: quia leges istæ, secundum Tannerum, obligant tantum in foro exteriori; compensatio autem iure gentium licita est. Hæc opinio haudquaquam mihi probabilis est; licet pro eadem plures laudet Diana. Quoniam leges, siue ecclesiasticæ, siue civiles, in re gravi, & quæ spectant bonum commune Republicæ, obligant in conscientia. Si vero habeat apud se, non loco depositi, sed ratione commercii, siue alio titulo; cum laudato Comitolo idem Diana docet, licitam esse compensationem; quam opinionem plures alii defendunt, uti & Sporer *loc. cit. num. 82.* Si res sit apud debitorem, tam-

quam pignus proprii debiti præcisè; tunc vel ipse leges civiles concedunt retentionem; quia revera est talis rei possessor. Melior autem est conditio possidentis. Si vero absolute eam habeat, non videtur posse eam retinere cum præiudicio anteriorum creditorum. Consulenda tamen est legum dispositio.

XIII. Addit tandem Diana *loc. cit.* licitum esse surripere bona debitoris, etiam cum præiudicio creditorum anteriorum. Cui opinioni subscribit Sporer *loc. cit. num. 78.* Hæc doctrina laxa est, ut mea præfert opinio. Ius enim habent prius anteriores creditores in illa bona quæ tu accipis. Ergo tua compensatione aliorum iura lædis. Porro leges civiles id expresse vetant; cum ordinem servandum iubeant in solutione creditorum anteriorum, & posteriorum; Quare mihi minime probabilis est opinio ista, quæ adversatur communi sententiæ Theologorum, ut fatetur vel ipse Matthæus Moya *tract. vi. disp. vi. quæst. II. n. 7.*

XIV. Disputant etiam Theologi, utrum Caius creditor Principis possit sibi compensare defraudando tributa, seu gabellas, quas Titius conduxit. Adfirmant plures: quia, inquit, Titius non emit nisi iustas gabellas. Porro Caius creditor Principis iam solvit illas, cum sit creditor Principis. Igitur iterata solutio iniusta foret. Instant adversarii. Si Princeps locasset agrum Principatus Titio, posset ne Caius surripere fructus agri in compensationem? Cur ergo poterit defraudare gabellas locatas eidem Titio? Disparitatem assignant illi, quod fructus agri sint Titii, non Caii, vel Principis; contra solutio gabellæ est ipsius Caii, qui, cum sit creditor Principis, nihil ei debet; & propterea retinere illam valet. Hæc disparitas probabilistica est, nempe materialis amphibolia, sola verborum diversa congerie turgens. Alii dicunt, non posse Caium compensationem uti defraudando gabellas, si has Titius emerit; secus, si conduxerit. Probabilior, & vera sententia negat utrumque. Sive enim conduxerit, siue emerit Titius gabellas, semper detrimentum patitur ex Caii defraudatione. Accedit quod omnes ministri Principatus se creditores Principis iactant. Si solvenda essent debita omnia quæ officiales, & ministri Principatus sibi deberi ostentant; vix sufficeret totum Principis ararium. Quare compensationes, ut iniustas, damnat probabilior sententia.

§. II.

§. II.

Rationum momenta quæ evincunt absolute illicitam esse occultam compensationem.

I. **D**OCTISSIMUS P. Michael Elizalde *Lib. VIII. quæst. VII. §. 4.* fatetur, a multis annis persuasum sibi fuisse, licitam esse occultam compensationem, existimans, hanc doctrinam a D. Thoma doceri. Verum, postquam tanti Doctoris mentem expendit, subdit, se nihil in eodem reperiisse quod occultæ faveat compensationi; sed duntaxat quemque repetere posse rem suam, ubicumque illam esse deprehenderit. Quare arbitratur compensationem occultam repugnare legi tum naturali, tum christianæ; & esse singulari, ac omnibus, maxime vero Regibus, & Principibus, perniciosam.

II. Insitum gentibus omnibus est, ne quisquam inauditus condemnetur. Plura enim pars adversa allegare valet, quibus evincat aut se non esse solvendo, aut solvere non teneri. Sed opinio occultæ compensationis inauditos debitores damnat. Ergo communi hominum sensui repugnat.

III. Contra naturæ lumen est quod quisquam sit index in propria causa. Quapropter lege tum divina, tum humana, vel penes barbaras ipsas nationes, erecta tribunaalia, & instituti iudices sunt, qui publica potestate æqualitatem constituunt, & læsa personarum iura refarciant, iudicio ipsarum partium verito, & reiecto. Sed opinio occultæ compensationis hanc tribunalium, & iudicum potestatem ab imis convellit fundamentis, eiusdemque cardines evertit. Statuit enim licitam esse compensationem, quoties sine magnis expensis, sine amissione benevolentia, & amicitia debitoris, vel iudicis, quin etiam cum facile, & commode rem tuam obtinere nequis. Vix autem fieri potest ut sine gravi incommodo, sine expensis, sine amissione amicitia & partis, & iudicis, bona quæ tibi debentur, assequaris. Ergo hæc opinio de medio tollit publica iudicia, & tribunaalia; ac singulos constituit suarum causarum, atque iurium iudices. Quin ipsum Principatum, qui sine magnis subditorum expensis consistere nequit, præfata opinio adurit, atque improbare videtur.

IV. Opponis. Iuris æquitas postulat ut debita tibi a debitore solvantur. Dum ea tu accipis, æqualitatem constituis: nihil quod tuum non sit, accipis. At videndum superest, quis sit istius æqualitatis legitimus iu-

dex. Omnis humanus actus rectus & licitus ab his conditionibus pendet, *Quis, quid &c.* Esset ne alter extraneus privatus homo index istius æqualitatis? Minime, inquis: quin clamares: Quis te constituit iudicem in hac causa? Ergo multo minus tu ipse in propria causa iudex existere potes. Si alter privatus, licet a partium studio alienus, usurpatæ auctoritatis reus haberetur; tu ne innocens eris, si talem tibi vindices iurisdictionem?

V. Hæc omnia vera sunt, inquis, quando rem meam apud iudicem sine magnis sumptibus, sine iactura amicitia, & benevolentia, ne multa, quando facile & commode repetere valeo. Hæc oppositio iam labefacta est. Nullam quippe litem, hominum infirmitate spectata, intentare, nec tribunaalia, & iudicem adire aliquis potest sine impensis, & absque incommodo, & iactura amicitia debitoris, vel iudicis. Tollenda ergo tribunaalia, reiiciendi iudices, publica iudicia auferenda, singulique homines iudices sint in causis propriis? Iudicia publica, & tribunaalia, reponis, instituta sunt pro decidendis iuribus, dubiis; secus quando iura certa sunt. Tunc enim quisque sibi usurpare potest quod certum habet sibi deberi. Ita ne vero? Unde, quæso, hoc colligis? Ex quo codice? Ex qua lege? Et primo, quis litigantium est qui communiter certum non putet, rem quam apud iudicem repetit, sibi deberi? Deinde Auctores qui pro compensatione occulta pugnant, licitam eam communiter asserunt in pluribus casibus, etiam cum solo iudicio probabili, ut indicatum est. Qua de re lege Salmanticenses *tract. XIII. cap. I. punct. 19. §. 2. num. 319. & sequ.* ubi docent: *Pro omnibus casibus licitum non est uti compensatione occulta, cum solum datur opinio aequæ probabilis pro utraque parte, debitoris scilicet, & creditoris; sed in casibus aliquibus, quando datur maior probabilitas ex parte creditoris, quod tale debitum sibi debetur.* Et, adiecta distinctione probabilitatis speculativæ, & practicæ, tandem concludunt, licitam esse occultam compensationem semper, cum adest probabilitas practica. Pro qua opinione graves Auctores laudant. Dicunt enim, quod, dum Theologi asserunt certum debere esse creditum, intelligendi sunt *de certitudine morali, quæ habetur per probabiliorum opinionem, firmioribus nixam rationibus & CONIECTURIS.* loc. cit. num. 324. Qua doctrina posita, quis inficere poterit, superflua esse tribunaalia, superfluos legi-

legitimos iudices, publica auctoritate institutos? Non est presentis instituti, opinionationes meo iudicio valde laxas convellere. Idcirco in semitam regredior.

VI. Quamvis certum sit certitudine physica, & metaphysica, nedum morali, re tibi deberi; non propterea consequitur te esse legitimum iudicem, & tali potestate instructum, qua iure valeas illam tibi accipere. Idque præter rationes allatas evincit auctoritas omnium tribunalium. Iudices quippe omnes, tum civiles, tum ecclesiastici, occultas compensationes severe damnant, & puniunt. Id verum habet, inquis, in foro exteriori tantum, secus in foro conscientie. Hanc cantilenam ad ravim recantant recentiores. Non nego, interdum contingere aliquam esse licitam in foro interiori, secus in exteriori. At quando id occurrit? Quando iudicium fori exterioris nititur præsumptione super aliquo facto. Quoties vero agitur de rei honestate, & æquitate, utrumque forum sibi consentit. Cur forum exterius damnat compensationem occultam? Quia nemo esse debet iudex in causa propria: quia nemo inauditus damnari debet: quia hanc occultam compensationem necessario consequuntur plurima incommoda, videlicet Republicæ perturbatio, fraudes, & furta, anteriorum creditorum fraudationes, & innumera alia mala. Porro ad hæc omnia submovenda iure gentium, legeque positiva institutum est ne quisquam sit iudex in causa propria, neque aliquis inauditus damnetur.

VII. Instauratur argumentatio. Leges humanæ, quæ non fundantur in aliqua peculiari præsumptione, sed optimum Republicæ regimen, ipsumque bonum commune, pacem, & tranquillitatem spectant, obligant in conscientia. Nec desunt astringere, licet re ipsa aliquibus privatis incommodæ sint, & detrimentum afferant etiam quandoque grave. Nonne lex legitimæ præscriptionis ad evitandam confusionem, & perturbationem humanæ societatis, pacemque, & ordinem servandum, rerum dominia transfert? Auferendum ne præscriptionis legitimæ ius, propterea quod nonnullis privatis damnum inferat? Porro, sicut lex præscriptionis dominia transfert propter bonum commune; ita leges iure gentium latæ vetant ne dominia transferantur invito, & inscio domino. Rem quam tu accipis, revera est sub debitoris dominio. Qua via igitur in tuam transit potestatem? Via compensationis, reponis. Verum hæc est petitio principii. Quia rerum

dominia non transferuntur, nisi aut domini voluntate, aut publica potestate. Respondet P. Onnate *Tom I. de contractib. disp. VIII. num. 180.* per accidens licitum esse se se immittere in possessionem alterius propria auctoritate. Verum *Tò per accidens* tantum non est, ut solemnes leges valeat infringere. Quærimus enim, cur *per accidens* liceat: cur leges itæ, in universale humanæ societatis commodum latæ, violandæ sint: *Nemo iudex in propria causa: Nemo inauditus damnetur.* Cedo: leges itæ rectæ ne sunt, & legitimæ? Annuis. Ergo æque in interiori ac in exteriori foro obligant. In foro exteriori obligant, nullo habito ad privatum damnatum respectu. Idem ergo dicendum in foro interiori. Perridicula sane foret responsio, si reponeres, recensitas leges in foro exteriori vim semper habere; in foro vero conscientie obligare quidem, si facile, si absque lætura amicitie, & benevolentie, si absque expensis in lite faciendis servari queant; si secus, minime obstringere. Si iudices fori exterioris ab Theologis postularent rationem cur ob commodum & æqualitatem privatam ordinem perturbent publici iudicii, partemque indicta causa damnent; quid, quæso, responsum audirent? Labet hic enarratæ scribit præfatus P. Elizalde *loc. cit.*

Cum quidam ex primariis iustitiæ commutativæ administris a me quæsisset, num huiusmodi quædam compensatio cuiusdam amico suo in foro conscientie liceret; ego respondi: Hos casus, domine, ac ferme omnes iustitiæ tutius nos dominationibus vestris proponere possumus, sententiamque quærere, quam contra. Dominationes, credo, vestræ damnarent similia, his, & his permoti. Affirmavit vir sapiens. Tum vero ego: Credat dominatio vestra, nobis nulla secreta caelestia reservata suppetere, nec ulla dispensationes a Domino concessas, quibus hæc, & alia, quæ in iure sanctissime constituta sunt, rescindamus. Laudavit tunc: & post responsum amico asseverantissime diluavit eam compensationem.

VIII. "Alter etiam eiusdem ordinis vir insignis, tamquam rem manifestam, casum alium similem occultæ compensationis mihi proposuit. Rem, inquit, cum multis Theologis tractavi, & omnes eam licere affirmarunt: & num idem ego censerem, interrogavit. Aderat alter Theologus, qui, etsi non interrogatus, tamen exiit, & rem licere tam prompte affir-

ma-

mavit, atque si casus esset, utrum duorum ad forum suum deduxi, & causas rogavi, quas plenissime noverat, cur ista ipsi in foro condemnarent. Tum ego eas ad conscientiam applicavi: & destitit vir christianissimus a propolita compensatione: subdiditque, exitimasse, nos Theologos habere pro conscientia arcanas alias, & sibi ignotas rationes.

IX. "Nuper subditi cuiusdam viri Principis, & Magnatis volebant plura millia scutorum ex bonis eius repetere per occultam istam compensationem, & magistrum Theologiæ consuluerunt. Hic vero, qui propter consuetum nihil quidem eatenus in compensatione dubitabat, propter adiunctam quamdam circumstantiam me interrogavit. Damnavi ego compensationem nemipiam: & ut est homo maximi ingenii, & quod non minus interest, minime contentiosus, & citra partium studium veritatis solius amator, facile consensit, & compensationem eam improbavit, meque enixe rogavit, ut hoc in opere aliquid de ista compensatione dicerem, quam sane vel ipsum nomen occultæ satis improbat, iuxta illud: *Qui male agit, odit lucem.*

X. Neque reponans, P. Elizalde improbare compensationem absolute, suisque limitationibus exutam. Nam manifestum est, ipsum oppugnare compensationem iis omnibus, quas Theologi adiciunt, circumstantiis affectam. Sic enim exorditur suam disputationem. "Occultam compensationem eam vocant qua quis clam ex bonis debitoris tantum propria auctoritate accepit, quantum sibi debebatur. Quærunt itaque, utrum liceat? Et affirmant non tot, quin plures; quasdam tamen condiciones requirunt. Primo, quod debitum sit certum. Et iam etiam ad probabile ampliarunt. Secundo, quod plus non capiat. Tertio, quod heredibus debitoris, vel suis contet debitum esse solutum, ne idem bis solvant. Alii requirunt, quod res contemmode in iudicio recuperari non possit. Addunt tamen hodie, regulariter res iudicio commode repeti non posse. De deposito etiam docent fieri posse hanc occultam compensationem. Item in gabellis, si debitor sit Princeps, etsi tertiæ personæ locatæ sint: nec inter esse aiunt, si sint alii creditores anterie res. "Oppugnat itaque P. Elizalde compensationem illam quam communiter Theologi defendunt ut licitam.

Conc. Theol. Tom. IV.

IX. Hæc, quæ breviter exposui, rationum momenta magnum mihi facessere negotium fateor. Urget ex alia parte communis Theologorum auctoritas, quæ semper magni facienda est. Illud tamen admovere iuvat, falso D. Thomam in patronum citari occultæ compensationis; quin oppositum non obscure docere 2. 2. quæst. lxxvi. art. 5. ad 3. his verbis. *Ille qui furtim accipit rem suam apud alium depositam, gravat depositarium, qui tenetur ad restituendum eam, vel ad ostendendum se innocuum esse. Unde manifestum est quod peccat, & tenetur ad relevandum gravamen depositarii. Qui vero furtim accipit rem suam apud alium iniuste detentam, peccat quidem: non quia gravet eum qui detinet; & ideo non tenetur ad restituendum aliquid, vel ad compensandum; sed peccat contra communem iustitiam, dum ipse sibi usurpat suæ rei iudicium, iuris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere.* Interpretatio, qua hunc exponere textum communiter solent Auctores, minus idonea mihi videtur. Dicunt utique, peccatum esse proprie usurpare sibi rei propriæ iudicium, si commode, & facile pateat ad iudicem via. At quando nam homines controversias ad tribunalia deduxerunt absque gravi incommodo, & sine magnis expensis? Qui statuunt, tum ad publicam potestatem pro rerum suarum ascensione recurrendum esse, cum accessus occurrat sine gravi incommodo, & magnis expensis, definiunt numquam ad iudicem confugiendum esse. Quare magna recentiorum Probabilistarum pars ut superfluum reicit hanc conditionem de recurso ad iudicem. D. Thomas vero, antiquioresque Theologi eos peccare decernunt qui, prætermisso iuris ordine, res suas propria auctoritate sibi usurpant.

XII. Quid itaque ex iis quæ hactenus disputata sunt, colligimus? Hæc scilicet quæ sub iudicio. Primum. Improbare absolute non audeo, ob Theologorum auctoritatem, sententiam quæ compensationem occultam licitam defendit, si præscriptæ condiciones revera servantur. Rationum tamen momenta, quæ exposui, tantum mihi facessunt negotium, ut numquam ego compensationem suaderem tanquam licitam. Quid ergo? Anceptum, & perplexum. Rationes probabilis evincunt mihi illicitam compensationem; auctoritas Theologorum oppositum decernit. In dubio ego tutiorem partem eligerem. Qui sapientiores sunt, quod verisimilius illis apparet, amplectantur.

Y

XIII.

XIII. Ceterum in praxi rarissime observantur omnes condiciones quas pro licita compensatione Theologi assignant. Quapropter perdoctus Habert *de contr. Tournely part. III. de restit. sect. 4. quest. II.* Antoine de Restitui. *de iur. cap. v. quest. IX.* Henricus a S. Ignatio *part. VII. cap. VI.* docent, quod, cum difficile sit recensitas condiciones impleri, numquam suadenda sit hæc compensatio. Si poenitentes rogent Confessarium, licita ne sit occulta compensatio: tu responde, inquit Habert, Theologos eam propugnare ut licitam, dummodo plures observentur condiciones, quæ raro servari possunt; atque adeo, cum res periculi plena sit, te non posse eam consulere. Quod si poenitens ea proprio Marte usus fuerit, si contritus sit, eum absolvet a culpa. Prius tamen severe perpende, si condiciones iustitiæ servatæ sint, nempe quod debitum fuerit certum certitudine evidenti, non probabili: quod fuerit evidenter liquidum, & actu debitum: quod in compensatione servata fuerit æqualitas; & quod res accepta sit domini, & non aliis anterioribus creditoribus debita, nec ab aliquo tertio loco depositi consignata. Si omnes hæc condiciones ad iustitiam attinentes servatæ fuerint, nulla est restituendi obligatio; quamvis possit illicita esse compensatio ob ordinis violationem. Et ab hac culpa poteris eum absolvere.

XIV. Tertio, cum hæc compensatio raro admodum recte fiat, & vix ad executionem reduci possit absque culpa ob defectum conditionum, periculorum plena videtur doctrina quæ hanc occultam compensationem propugnat, suadetque. Conferas velim sententiam negantem cum sententia affirmante licitam esse occultam compensationem, ut, quod expedientius videbitur, inferas. Sententia negans tibi ob oculos proponit leges gentium consensione, atque ipsa divina approbatione firmatas violari, ordinem iudiciorum perverti, rerum dominia absque legitima potestate transferri, furtis, fraudibus, rapinisque latissimam aperiri viam, turbare Rempublicam, societatem lædi ex hac occultâ compensatione. Leges universales, quas hæc sententia allegat, certæ sunt, & manifestæ, nemine dissentiente. Exceptiones, limitationesque, quibus vitantur Theologi sententia affirmantis licitam compensationem, incertæ sunt, nulloque certo principio nituntur. Sunt meræ petitiones principiorum, quæ præfatæ leges in adductis casibus non obvi-
gent. Condiciones omnes necessariæ vix un-

quam implentur, quarum si una deficiat; culpa perpetratur. Theologi propugnant occultam compensationem, ut privatorum quorundam damnus occurrat. Raro tamen occurrit, quia raro adsunt condiciones omnes necessariæ. In hoc autem conflictu publicæ tranquillitatis, & communis boni cum privata utilitate, & commodo, quænam præferri sententia debet? Vix aliqua lex est universalis humana, ex cuius observantia aliqui privati detrimentum non sentiant. Quot ex Principatu privatorum incommoda? Numquid auferendum regimen, tollendus Principatus, quia quibusdam infimis subditis oppressis, ac vexatis accessus difficile est, & raro patet ad eundem?

XV. Quarto animadvertas velim, compensationem occultam, sub initium investam, conditionum plurium observatione fuisse muniam; temporis autem decursu a probabilistica benignitate laxatam nimium fuisse. Lege Dianam *Tom. VI. tract. III. a resol. 147.* ubi offendes, non amplius requiri potissimas condiciones, nimirum quod debitum sit certum, quod creditores anteriores non fraudentur, quod res in iudicio repeti non possit, quod scandalum non sequatur. Hæc ille cum aliis Probabilistis sustulit condiciones, & compensationis occultæ iura laxavit: quia, inquit resolut. 154. *cognovi hanc opinionem cum gaudio a viris doctis fuisse susceptam, ideo &c.*

XVI. Patritius Sporer *Tom. II. tract. v. in 7. præcept. Decal. cap. v. sect. 3. §. 4. n. 83. pag. 183.* licitam admittit famulorum compensationem ipsam quam propositionis damnatæ doctrina defendit, ut ego quidem arbitror. Res facti cum sit, quisque arbiter sedere potest. Hæc est illius doctrina. *Famulus, vel officialis, qui ob errorem, necessitatem, vel aliam SIMILEM causam operam suam minoris iusto locavit, quia saltem secundum quid involuntarius fuit, adeoque animum donandi non habuit, poterit defectum stipendii iure exigere, & si aliter habere nequeat, occulte compensare. Et dominus sibi imputet.* Vel hæc doctrina proscribitur, nisi ine ignorantia fallit; aut nihil proscribitur nisi in propositione ab Innocentio XI. damnata. Legantur omnes Theologi, & Casuiste, qui damnatam propositionem docuerunt; & nemo unus reperietur qui eam non docuerit cum eisdem omnino conditionibus quas audivit P. Sporer *n. 34.* Sed, quod festivum est, & lepidum, sub finem suæ descriptionis assuit propositionem damnatam, veluti lacrimam

niam panno iam confecto. Quare hic te admonitum velim, lector optime, Auctorem istum multa scripsisse antequam propositiones proscriberentur ab Innocentio XI. ut ex eodem colligitur, potissimum ubi scribit de præcepto amoris divini: & quia auctor iste in magistris sibi delegit Theologos laxiores, Tamburinum, Dianam, Busembau, Sanchez, & similes; idcirco illorum opiniones plures damnatas defendit. Pontificio decreto promulgato, ad calcem doctrinæ laxæ adicitur damnata propositio, ac si totum virus in illa propositione, vario caractere exarata, inclusum esset. Hæc damnatarum propositionum adiectio interdum facta fuit ab ipsis Auctoribus, interdum a Bibliopolis ipsius, ut feliciter venales fierent merces. P. Sporer ipse suo iam confecto operi damnatas propositiones adiecit, ut iam hic, & alibi dixi; sed minime correxit laxa interpretamenta quæ iam exaraverat. In *Bonacinae* operibus adiectæ suis locis sunt damnatæ theses, quin ulla præcesserit correctio doctrinæ, cuius theses ipsæ sunt aut principium, aut confectarium. Idem factum fuit in aliis Casuistarum operibus de quibus fustus loco suo. Hæc nunc indicavi obiter, ut hinc colligas, quanta cautione, & quanta vigilantia Auctores istos legere debeas.

XVII. Postremum, si a communi Theologorum sententia occultam compensationem propugnante recedere nolis, saltem a Probabilistarum quorundam laxitatibus caveto. Famulis, ministris, officialibus numquam compensationem occultam permittas, causa augendi mercedem, quam iusto minorem asserunt: quia istius mercedis augmentum, inscio invitoque domino factum, repugnat omni legi, damnatumque est ab Ecclesia. Ad summum admittenda esset compensatio occulta, quando pactum stipendium non solveretur; quando debitum vi alicuius contractus certum certitudine evidenti, nec ab ipso debitore negatum, solum ob iniquitatem eius non solveretur; & quando aliæ condiciones revera implerentur; quod raro eveniet. Admonendus autem tunc debitor foret, ne in mala fide peristeret, ratus se non solvisse debitum. Sub his tantum circumstantiis ad summum admittere interdum poteris occultam compensationem. Eam tamen ego, etiam his limitibus circumseptam, haud approbo in præsentem, nec improbo; sed iudicium suspendo usquedum sapientum sententias audierim. Res enim gravissima est: quia cum de peccato mortali agatur, definitio periculosa est, D. Thoma teste; nisi veritas expresse habeatur. Et hæc

inpræsentiarum dicta sufficiant de occulta compensatione.

XVIII. De quibusdam aliis furtis famulorum facilis est resolutio. Esculenta, & poculenta, quæ famuli, & ancillæ clam accipere solent ad sedandam famem, & sitim, communiter non sunt furta mortifera: quia domini non sunt rationabiliter invitati. Dummodo tamen eiusmodi non accipiantur ad gulam explendam.

XIX. Quare si furripiant præfata ad compensationem, ad luxum, ludos, meretricia, venditionem, denique ad usus alios quoscunque suæ famulatus conditioni non necessarios, essent furta letalia, si forent in magna quantitate. Quæ autem quantitas satis sit ad peccatum mortale, consule dicta superius. Regula præcisa designari vix potest. Maior quantitas requiritur in furtis minutis & successivis, quam in furtis gravibus simul sumptis: maior in esculentis & poculentis, quam in pecuniis, aut rebus rarioribus. Famuli & ancillæ communiter sibi conscientia non verunt minuta furtula. Quare pii Confessarii est illos instruere, & obiurgare, cum in hoc delinquentes repererit. Sæpius impotentes sunt ad restitutionem eorum quæ furtim furripuerunt: & tunc curent, ut saltem maior industria, labore, & vigilantia damnum domino illatum compensent. Ut id in praxi Confessarius facilius decidere valeat, expendat qualitates dominorum, nempe eorum tranquillitatem, avaritiam, inhumanitatem, & servorum conscientiam, fidelitatem, ac æritatem. Heinc enim facile colliget, quomodo se gerere debeat, ne famulos, vel dominos plus iusto aggravet.

§. III.

Quam sit perniciofa Principibus, dominis, & mercatoribus benignitas illorum Probabilistarum qui defendunt, occultam compensationem licitam esse famulis, officialibus, & Principum ministris.

I. Confessarium istud, iis constitutis quæ supra explicata sunt, seipso manifestum est. Explicatione, non probatione eget. Ego statui, ad summum compensationem licitam interdum defendi posse, cum rem suam quis accipit. Puta, rem tuam invenis furto sublatam; tibi ex legitimo contractu debentur centum aurei &c. Via ad tribunalia difficillime patet. Si aliquo in casu esset licita compensatio; in his, & similibus admittenda foret. Numquam vero, dum creditum tuum con-

contentiosum est. Tu asseris tibi tot deberi; negat alter; nec datur evidētia certa, ut suppono: nullus hic compensationis locus unquam esse potest.

II. Benigni Probabilistæ compensationem licitam famulis, ministris, opificibus asserunt; & quamvis doctrina fuerit proscrip̄ta ab Ecclesia; tamen unius, aut alterius voculæ subsidio damnationem tentant eludere. Iudicium Confessarii, aut viri gravis adiicit P. Viva; & tum licitam fieri posse compensationem docet. Sed laxas Casuistarum opiniones iam dedimus supra.

III. Explicandum nunc consecrarium est, videlicet quam sit hæc benignitas probabilistica exitiosa dominis, mercatoribus, & Principibus. Non ita pridem Principis cuiusdam insignem ministrum præclaris animi dotibus, & morum, ac præcipue iustitiæ integritate ornatum alloquebar. Narrabat mihi, Theologos non paucos, nec obscuri nominis, licitam sibi approbasse compensationem expensarum, quas in Principatus bonum facere cogebatur, eo quod diminutum a Principe stipendium consuetum esset. Reposui continuo: Theologi illi qui vestræ dominationi licitam occultam compensationem probant, licitam quoque eam faciunt famulis, & ministris vestris. Vah, exclamavit repente ille, Probabilistarum doctrinam, societati, tranquillitati, & securitati infestam. Utinam omnes ministri, immo & Christiani simili bona præditi mente essent, qua tandem aliquando intelligere vellent, solam evangelicam doctrinam, sincere & ingenue explicatam, non animarum salutis modo, verum etiam veræ politicæ, societati, & tranquillitati consulere, ac summopere consentaneam esse.

IV. Si Principes, si domini, si mercatores perciperent damna, detrimenta, furta, quæ vi benignitatis probabilisticæ patiuntur, non adeo plauderent doctrinis laxis, fūco ementitæ benignitatis oblectis. Vix est famulus qui labori suo pactum stipendium iustum, & æquum iudicet. Labores famuli, diurnas nocturnasque vigilias servientes exaggerant. Clamant, stipendia victui, & vestitui haud sufficere. Confessarii, doctrina imbuti Probabilistarum, licitam compensationem probant. Officiales Principum expensas factas in allocatione gradus, vel ministerii, munera oblata illis qui officia distribuunt, & que ostere in dies debent, ob oculos ponunt ex una parte; ex altera stipendii parvitatem repræsentant. Fieri non posse reipsa evincunt ut vitam ducere adeo tenui stipendio valeant, Prin-

cipum immediati, & proximi ministri maiori eloquentia diminutum familiæ patrimonium ob servitia Principi præstita, & taxata stipendia diminuta esse deprædicant. Id ne iustitia præscribet, ut post vitæ molestias, vigilias, labores, etiam domesticum patrimonium absumam, inserviendi Principi gratia? Cur ego præ aliis civibus subire hoc detrimentum debeo? Theologi his fermocinationibus exantati, & nova Casuistarum doctrina iam præoccupati, compensationem licitam faciunt. Et omnes recensiti, iuxta graduum, & officiorum diversitatem, diversos compensationis gradus constituunt. Famuli parvula furta, mercatorum, dominorumque officiales mediocria, ministri vero medii, & propinquiores Principatui ingentia furta perpetrant, splendidissimo compensationis occultæ fūco tecta. Consensum ipsius Principis iactare aliqui solent in similes compensationes. Mendax & plane confictus iste est Principis consensus. Si, iuris ordine servato, Princeps dignoscatur has compensationes, seu furta possit; eadem severe plecteret. Et en quam perniciosa sit probabilistica benignitas Principibus, dominis, mercatoribus, & universæ hominum societati. Heinc absque vitæ periculo, absque infamiae nota, furta parva, media, magna, maxima: heinc publici patrimonii dilapidatio: heinc tributa ingentia, quibus publicum reparatur patrimonium: heinc iustitiæ distribuentis violatio: quia spe futuræ compensationis candidati munera splendida offerunt; ut gradum, officium, dignitatemque assequantur. Plura dicturus essem, si per otium liceret.

C A P U T VII.

Quæstioncula de Comaclensi compensatione.

I. **D**Um hæc scriberem, pluribus epistolis nuntiatur mihi fuit, in civitate Comachii disputationem fervere super compensatione occulta piscatorum. Valles ibi plures sunt piscibus redundantes, quarum dominus Princeps est, qui easdem publicis conductoribus locat. Hi ad custodiendas, faciendasque valles, & capiendos pisces homines Comaclenses conducunt, taxato pretio. Pretii parvitatem exaggerant piscatores, propriæ familiæ sustentandæ minime sufficientem; atque compensationem his rationum momentis sibi licitam esse contendunt. Iuris naturæ est, inquit, vitam alere iis fructibus quos propria regio, & hominum industria parit. Aquæ istæ, adiecta industria nostra, pisces nobis in alimentum porrigunt, Toto anno

diu

diu noctuque his vallibus instaurandis, faciendis, custodiendisq; desudamus. Artes alias ignoramus. Conductores, seu publicani, avaritia, fastuque abrepti, ingens peculium Principi offerunt, ut vallium utile dominium assequantur. Ipsi repente divites fiunt, splendide vivunt, munera insignia Magnatibus exhibent. Ut has ingentes sustinere expensas queant, propriumque fastum fovere, sanguinem nostrum emungunt, ac pellem veluti excoriant mercedis diminutione. Labor continuus est, toto anno, neque festivis diebus exceptis. Frequentissime noctu laborandum, dum pluvix, venti, fluctus, tempestates undique-versum nos exagitant: quia tum opportunitas sæpe adeit pisces capiendi. Ocreæ necessariæ sunt, quibus ab aqua nos defendamus: vestitus etiam adversus frigora, ventos, pluviasque congruus necessarius est. Quodnam pro tot laboribus, incommodis, periculisque fere continuis stipendium? *Osto baiocchi* in dies singulos, & pisces ad saturitatem. Ætatis tempore, dum Sol urit, & media vita intra aquam, & media nuda radiis solaribus exposita capiendis piscibus operam damus, tanta ardemus siti, ut *osto baiocchi* vix vino emendo sufficiant. Reliquum cibum quis nobis suppedabit? Quis filios, quis uxores, quis familias nostras alet, induetque? Alias artes ignoramus. Ab infantia huic arti assueti sumus. Tanta est civitatis paupertas, ut neque mendicandi facultas adsit. Aquam ipsam pecunia hibimus, cum nihil territorium nostrum præter pisces sustentandæ vitæ porrigat. Alio migrare, relictis domibus nostris, non possumus. Artifices operariique omnes sua arte & laboribus vivant: & nobis solis, qui in nativo fundo nostro pisces capimus, qui labores perferendo, vitamque affligendo in exercitio artis nostræ, omnes artifices, baiulos, operariosque longe maxime superamus, licitum non erit arte nostra congrua alimenta, & indumenta comparare?

II. Nec est quod opponatur, nos libere locare conductoribus operas nostras, sudores, incommoda, labores, pericula, pactoque pretio contentos esse. Siquidem sponte coacti assentimur. Tanta est humanæ naturæ malitia, pravitatis, ut nos ipsi certatim conductoribus operas nostras offeramus, & mutuis calumniis infamemur, ut unus a valle excludatur, aliisve substituatur. Quandoquidem non aliunde nobis panem comparare scimus. Et ideo libertate, necessitatis filia, taxatum pretium acceptamus; sed occultæ compensationis doctrina preventi. Itaque singuli quotannis pi-

Conc. Theol. Tom. IV.

scas pro valore duodecim scutorum, quandoque plus accipimus, & minori vendimus. Quamobrem damnium circiter viginti & amplius scutorum in annos singulos conductoribus vallium inferimus.

III. Hæc sunt Comaclensium piscatorum ratiocinia, quibus licitam sibi esse compensationem probare contendunt. Verum hæc omnia duo tantum evincunt: unum scilicet infelicem, miseram, lugendamque istorum piscatorum conditionem esse; alterum, publicanorum iniustitiam pravitatemque immanem.

IV. Paucis ergo rem expedio. Compensationis iniusta est. Nec aliquid evincunt argutationes piscatorum. Alioquin omnibus licitum esset ex fructibus agrorum proprii territorii tantum accipere, quantum sat est ad victum, & vestitum. Sophismata recitata inferunt verum esse oraculum Salomonis: *Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur, sic & inter medium emptiois, & venditionis angustabitur peccatum.* Conductores, videntes piscatorum necessitatem, pretium infra æquitatem diminuunt. Piscatores necessitate utique urgente, sed tamen libere, operas locant. Et post initum contractum furta, compensationis fūco tecta, exercent. Quid ergo agendum, ut animarum salutis prospiciatur?

V. Compensatio nullo modo licita est; nullogue probabilitatis velo honestari valet. Publica opus auctoritate est. Nam in præsens compensatio vix dici occulta potest; cum publice de eadem disputetur. Princeps itaque mediis civitatis magistratibus taxare congruum pretium debet, ut & avaritiæ conductorum modum imponat, & pauperum subditorum vitæ provideat. Peculiaris casus est, quem dirimere sola Principis auctoritas valet. Nos invictis rationum momentis iniustitiam occultæ compensationis demonstrare possumus. At quid inde? Ratiocinia nostra non alunt vitam piscatorum, quibus certo *osto baiocchi* non sufficiunt. Ceterum vivere ipsi per fas aut nefas sua arte volunt. Conductorum interesset pretium ad congruam quantitatem augere, tum ne stipendii tenuitate ansam furandi piscatoribus porrigendo, alienorum peccatorum participes efficerentur; tum ut propriæ utilitati, & conscientiæ consulere. Iniustitiæ isti rei sunt, nisi pretio congruo conducant piscatorum operas; & simul rei sunt furorum, quæ ob suam avaritiam a piscatoribus committuntur.

VI. Quid de præteritis compensationibus seu furtis dicendum? Si vera sunt quæ narravimus, impotentia excusat. Cum factum publicum

blicum sit, curanda est mutua transactio inter locatores & conductores. De futuro autem æquum pretium constituendum. Hæc obiter, & cursim.

CAPUT VIII.

De furtis domesticorum.

I. **P**ost generalem de furtis disputationem succedit disquisitio de furtis domesticorum, quibus accensentur etiam famuli, & ancillæ. Sed de istorum furtis dictum est capite sexto. Domestici potissimum sunt filii, & uxores. Quare de istorum furtis nobis in præsentia sermo erit.

II. **Q**uæst. I. *Peccant ne filii qui bona furantur parentibus?* Resp. Distinguenda sunt bona quorum filii dominium habent, a bonis quæ cadunt sub parentum potestate. Filii etiam sub patria potestate constituti, habent dominium, & administrationem bonorum *castrensium*, & *quasi castrensi*. De his disponere pro arbitrio valent. Bonorum, quæ *adventitia* nuncupantur, proprietatem filii familias habent, parentes vero usufructum, & administrationem. Prolestitiorum autem bonorum pater administrationem, & proprietatem habet. Filii qui de bonis quorum dominium, vel usufructus penes parentes residet, furripiunt notabilem quantitatem absque eorumdem parentum licentia vel consensu, peccant mortaliter. Idque docet Salomon Prov. xxviii. *Qui subtrahit aliquid a patre suo, & matre, & dicit hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est.* Ratio est evidens. Nam furtum est occulta acceptio rei alienæ invito domino. Filii, donec pater vivit, nullum dominium habet bonorum patris. Ergo furtum perpetrat, eo invito illa furripiens.

III. **Q**uæst. II. *Quæ bonorum quantitas requiritur in furtis filiorum?* Resp. Si vix certa præscribi regula potest pro furtis extraneorum, multo minus de lignari poterit pro filiorum furtis. P. Bannez 2. 2. *quæst.* lxxvi. *art.* 6. docet, in filio patris prædivitis non esse mortiferum furtum, si infra sit quinquaginta aureos. Quæ opinio, ut falsa, communiter reiicitur: quia nec in filio Regis tantum esset concedendum. Alii ad furtum letale requirunt viginti, aut triginta aureos, si pater mille & quingentos aureos annuatim percipiat. Alii sustinent sufficere duos aut tres aureos, ut furtum sit grave. Hæc omnia gratis dicuntur. Circumstantiæ spectandæ sunt, nempe parentum divitiæ, filiorum numerus, do-

mus expensæ, patris indoles, finis ob quem filii bona furripiunt, & id genus similia. Maior sane quantitas requiritur ad gravem culpam in furto filii divitis quam in furto filii hominis pauperis, puta artificis. Admissa vera iustitia inter patrem & filium, quando nullo modo præsumi prudenter potest consensus patris in filii acceptionem, non video cur possit assignari maior quantitas in furto filii ac in furto extranei. Nam quod dicant, parentes non esse invites in filiorum, licet in extraneorum furtis, id ostendit, furtis filiorum non esse furta, quando prudenter præsumi consensus patris potest. Dicerem ergo, quod, quando ex circumstantiis colligi potest, parentes esse invites, tum moderanda sit quantitas in furtis filiorum eadem regula præter propter qua moderatur quantitas in furtis extraneorum. Facilius utique præsumitur consensus patris respectu filii quam domini respectu extranei in bonorum ablatioe. At hinc solum sequitur filios auferendo bona patris interdum furtum non perpetrare. Ceterum, quando ea circumstantiis colligeretur, sicut facile colligi potest, patrem esse rationabiliter invitum, tunc existimarem eam quantitatem esse gravem respectu filii quæ gravis foret respectu extranei. Et, si aliquod discrimen permitterem, hoc non excederet valorem unius aut alterius iulii; quando ut dixi, perspecta esset patris repugnancia.

IV. Filii excusantur a furti delicto, quando parentes omittunt ipsis subministrare congrua pro victu, & vestitu, quia ad alimenta ius filii habent. Sub alimentis autem ea omnia veniunt quæ proprio statui congruant, ut honestæ recreationes. Quod plures addunt, posse quoque filios qui negotia patris gerunt, detractis expensis, tantumdem accipere, quantum pater dare extraneis solet, communiter falsum est. Quia filii, sub patria potestate constituti, tenentur adjuvare parentes, quemadmodum parentes tenentur alere filios. Si filii a patre postularent pro labore stipendium, nonne pater iure denegare isdem posset alimenta? Si enim filius assumere velit extranei conditionem in salarii exactioe, etiam pater poterit, veluti extraneum, filium respicere. Quare, ut evidenter laxa, reiicienda est opinio illorum qui docent, licite filium clam furripere posse tantum bonorum, quibus compenset salarium sibi debitum ob præstitos labores in mercatura, aut agricultura, aliove labore. Quandoquidem etiam si probabilis foret (quod ego nullo modo admitto) opposita sententia; adhuc com-

compensatio iniusta esset. Verum, ut dixi, falsa est prior opinio, quæ filiis, patres in laboribus, mercatura, agricultura, aliove opere adjuvantibus, salarium iure deberi asserit; falsissima vero altera, quæ compensatione istius salarii illos uti, si a patre salarium negetur, posse contendit.

V. Furti rei sunt parentes qui, filiis suis invites, de bonis castrensibus, aut quasi castrensibus, quorum dominium, administrationemque habent, furripiunt in magna quantitate. Inviti filii censentur etiam tum cum ob pudorem, & reverentiam precibus, & blanditiis parentum contradicere minime audent.

VI. **Q**uæst. III. *Furti ne reatum contrahunt uxores quæ bona maritis furripiunt?* Resp. Distinguenda sunt bona quæ tum ad uxorem, tum ad maritum pertinent. Duo sunt bonorum genera uxorum propria. *Dotalia*, quæ uxor marito dat in matrimonii sustentationem, istorum dominium est penes uxorem, usufructus, & administratio penes maritum. *Paraphernalia*, quæ præter dotalia uxor affert, vel acquirit industria sua, aut legato, donatione, aliave via, absque mariti opera, eidem obveniunt. Istorum dominium, & administratio penes uxorem est; sicut eorum quoque quæ maritus dat uxori pro suis peculiaribus sumptibus, ut inter nobiles fieri solet. Omnia alia bona sunt mariti.

VII. Sententia omnium est, furtum mortiferum perpetrare uxores quæ, invites maritis, bona quorum dominium, & administratio penes maritum est, in magna quantitate furripiunt. Maiorem quantitatem in eiusmodi furtis Theologi requirunt ad gravem culpam quam in furtis extraneorum. Sed quæ de furtis filiorum dicta sunt, furtis uxorum applicari debent. Quod obiici solet, tuto-rem quoque administrare pupillorum bona, nec tamen pupillos furtum committere, bona propria furripiens, quia eorumdem dominio potiuntur; nullius momenti est. Si quidem tutores in commodum, & utilitatem pupillorum bona administrant; mariti contra in commodum proprium. Idcirco dominium quod uxores in bona dotalia retinent, ius eisdem non tribuit ut valeant quidquam furripere, quoad mariti vixerint. Hæc certa penes omnes sunt. In ceteris locorum consuetudines spectandæ sunt.

VIII. Plures assignantur casus in quibus uxores, absque furti reatu, maritis furripere quædam bona valent. I. Si maritus præbere

omittat sumptus consuetos, & necessarios ad sustinenda familiæ onera; tum uxor clam accipere iure valet quantum satis sit ad præfatos sumptus. Ad hoc quippe quod attinet, irrationabiliter invites maritus est. II. Ad impediendum grave familiæ damnum: quia sic agendo mariti negotium gerit. III. Ad erogandas elemosynas congruas, & consuetas. IV. Contendunt plures, posse uxorem bona accipere distribuenda in pia opera, in Missarum celebrationem, & id genus similia pro mariti conversione, seu reductione ad meliorem frugem. Sed cautione, & moderatione magna hic opus est; & prudentia directoris requiritur, ne uxores, falsa pietate deceptæ, liberius quam par sit, bonis mariti abutantur. V. Si filius ad studia, vel alias addiscendas artes necessaria pater non porrigat, potest uxor supplere ex mariti bonis. VI. Si maritus faruus sit, administratrix uxor evadit. VII. Quando prudenter præsumitur mariti consensus. VIII. Ut extreme, vel graviter indigenti succurrat. IX. Si maritus bona familiæ dilapidet in ludos, comotationes, & in alia similia, potest uxor bona clam surrepta in utilitatem familiæ servare.

IX. Regula tamen generalis esto: Nihil uxores disponant de maritorum bonis, illis inficiis, exceptis casibus manifesto & evidenter urgentibus. Facile sibi uxores arroganti facultatem, & dominium in bona mariti; & quemadmodum corporis, ita & fortunæ bona communia sibi reputant. Quare prudens Confessarius curet ut uxores subditæ sint viris suis; & necessaria tam sibi, quam familiæ a maritis petant. Earum pietas, devotio, & virtus eluceant in obedientia, & conformitate ad maritorum voluntatem in iis omnibus quæ malitiam non redolent: studeant, quomodo placeant viris suis.

X. Regulam, quam paucis perstrinxi, tradunt communiter Patres. S. Augustinus *epist.* cxcix. ad Ecdiciam hæc habet: *Cum vero de faciendis ipsis elemosynis loqueretur, ait (Apostolus:) Non ut aliis refectio sit, vobis autem angustia. Pariter ergo consilium de omnibus haberetis, pariter moderaremini, quid thesaurizandum esset in celo, quid ad vitam huius sufficientiam vobis, & vestris, vestroque filio relinquendum, ne aliis esset refectio, vobis autem angustia. Et in his disponendis, atque faciendis, si quid tibi forte melius videretur, suggereres viro reverenter: eiusdemque auctoritatem, tamquam tui capitis, sequeris obedienter; ut omnes qui sanum sapiunt, ad*

ad quos posset hoc bonum vestrum fama perferre, de domus vestrae fructu, ac pace gauderent, & adversarius revereretur, nihil habens de vobis dicere pravi. Porro si de faciendis eleemosynis, & in pauperes impendendis rebus tuis, de quo bono opere, & magno tam evidenter præcepta sunt Domini, cum viro tuo fidei, & tecum sancta continentis pacta servante, consilium communicare deberes, eiusdemque non spernere voluntatem: quanto magis de habitu, atque vestitu nihil tibi præter eius arbitrium mutandum, vel usurpandum fuit, unde nihil divinitus legimus imperatum? Plura alia hac de re ibidem habet Doctor sanctus.

XI. D. Raymundus Lib. II. tit. de furt. §. 9. De rebus autem viri, aut de pane, vino, & aliis, quæ bono, & approbato more solent ad dispensationem uxoris pertinere, potest, & debet facere eleemosynam, moderate tamen, secundum facultatem viri, & maiorem, aut minorem multitudinem, vel necessitatem pauperum; & debet semper sibi conformare conscientiam, quod non displiceat marito in corde, licet forte aliquando prohibuerit ore. Solent enim mariti facere prohibitionem uxoribus absolute, ut sic temperent eas, non a toto, sed ab excessu, quem suspicantur. Potest etiam formare sibi conscientiam ex qualitate, & miseria pauperis, cogitans, quod, si maritus illum videret, omnibus modis placeret ei quod illi faceret eleemosynam. Si autem omnino, & præcise ipsi uxori conscientia sit, quod viro displiceat, & scandalizatur inde, deponat conscientiam illam, si potest. Si autem, non debet dare; & doleat, quia non potest dare: & sic intelligitur quod dicitur III. q. v. can. Quod dico. Hoc autem ultimum dico, nisi videret pauperem indigere ad mortem: tunc enim deberet dare intrepide; alias peccaret.

XII. Qua ratione furti fontes sunt uxores, si mariti bona furripiunt, eadem rei furti mariti sunt, si bona quorum uxores dominium, & administrationem habent, rapiant; item, si vivum dotale dilapident, aut diminuunt; si bona communia, uxoribus invitis, absumant.

XIII. Quæst. IV. Quid de opificum furtis dicendum? Resp. Opifices, qui materiam elaborandam a domino suscipiunt, ut sartores, textores, molitores, & similes, furtum perpetrant, dum quidquam materiae sibi tradita, invito domino, furripiunt. Nec quidquam eidem suffragantur prætextus quos allegare solent. Sartores fragmenta, & lacinias furripere in more habent. Isti omnes fures sunt.

Et quæ de parvis furtis diximus, isthuc revocari debent. Si fragmenta nullius sint valoris, ita ut in nullam cedere domini utilitatem valeant, tum nullum furtum committitur. At quoties domino infervire apta sunt, ut plerumque accidit; tunc furtum committitur, gravius, leviusque, prout maior est, aut minor materia fragmentorum. P. Thomas Sanchez Lib. II. consil. cap. VII. dub. 2. defendit, sartores fragmenta etiam alicuius valoris sibi retinere posse: tum quod domini, talis moris conficii, non censentur inviti; tum quod ipsum pretium laboris solvere domini recusant, idcirco compensatione occulta uti sartores posse contendit. Verum hæc doctrina omnino falsa est. Nulla adest præsumptio consensus dominorum in hæc furta. Multo minus adest fundamentum iustæ compensationis. Pretium laboris pactum est. Illud autem sibi propria sponte augere sartores nequeunt. At, inquis, non libere, sed coacte sartores consentire in pretium solent, ne alius minori pretio faciendam vestem suscipiat. Effugium istud nullum est. Hæc enim non coactio, sed voluntaria deceptio, & manifesta fraus est, qua domino illuditur. Nulla quippe lege permittitur ut artifices queant ad libitum sui operis mercedem augere, inscio domino; ut iam supra de occulta compensatione demonstravi. Plurima alia in tractatu de restitutione discutientur.

XIV. Quæst. V. Quid de furtis Religiosorum dicendum? Resp. Paucis rem expediam. Si Claustrales furentur ab extraneis, perinde se habent ac alii fures. Si furentur de communi Monasterii penu gravem quantitatem, peccant & contra iustitiam, & contra votum. Quare rei sunt & sacrilegii, & iniustitiæ. Ratio est manifesta: quoniam Religiosi vi paupertatis Deo per votum promissæ cuiuscumque rei dominio privati sunt. Ergo quoties bona Monasterii furripiunt absque licentia superioris, furti rei evadunt, utpote, invito domino, aliena accipientes. Nec est quod rem certam & evidentem rationibus confirmem; cum nullum sit de hoc penes Theologos dissidium.

XV. Disputant Theologi, sit ne in furto Religiosorum ea quantitas necessaria quæ assignari in furtis filiorum solet. PP. Salmanticenses tract. XIII. cap. VI. punct. 5. num. 4. sententiam affirmantem defendunt: atque pro eadem allegant Sanchez Lib. VII. Decal. cap. XXI. n. 31. Rebellum I. Par. Lib. III. quæst. xv. sect. 3. Fagundez Lib. VI. Decal. cap. v. num. 2. Pellizarium tract. IV. cap.

cap. II. sect. 4. num. 187. Ledesnam Tom. II. cap. IV. dub. 6. Cenedo tract. de pauper. Relig. dub. 20. Caramuelem in Regulam D. Benad. disp. LXII. num. 944.

XVI. Hæc sententia falsa videtur, nulloque nixa fundamento. Falso pro eadem citatur Sanchez, qui Lib. VII. cap. XX. num. 3. oppositum docet. Patritius Sporer tract. v. cap. v. sec. 2. §. 3. num. 62. communem vocat DD. sententiam, quæ asserit eam quantitatem satis esse in Religiosis ad furtum mortiferum quæ sufficit in sæcularibus. P. Thomas Tamburinus adeo communem reputat hanc sententiam, ut quærat Lib. VIII. cap. IV. num. 4. num saltem probabiliter defendi possit sententia Fagundez, Cenedo, & aliorum. Et laudatus Sporer resolvit, non esse in praxi ab hac communi sententia recedendum.

XVII. Si ratio consulatur, non modo quantitas furti Religiosorum non est augenda ad mensuram furti filiorum familias; sed minor potius constituenda foret quam in iplis sæcularium furtis. Siquidem Religiosi non lege iustitiæ, & septimo præcepto Decalogi tantum prohibentur furari, sed etiam solemniter paupertatis voto. Prælati utique patres Religiosorum reputantur; sed spirituales, non carnales. Patres sunt, & magistri, qui in evangelicæ paupertatis schola eos exercere debent. Quæ ergo ratione præsumi potest, eos non fore invitos, quemadmodum patres respectu filiorum, si Religiosi furripiant eam quantitatem quæ in furto communi extraneorum est materia gravis? Cur non præsumuntur inviti Prælati Religiosorum? Quia, inquit, sunt loco parentum. Parentes autem non censentur inviti respectu filiorum in ea quantitate quæ in extraneo esse furtum mortiferum. Perridicula est ista ratiocinatio. Parentes consentire iure valent ut filii centum, mille, bis mille aureos accipiant. In fidem ergo consentire Prælati regulares poterunt? Quid stultius? Religiosi adstricti voto paupertatis sunt, secus filii familias. Quæ ergo ratio paritatis filiorum cum Religiosis, aut parentum cum Prælati? Parentes domini absoluti sunt; Prælati regulares administratores tantum. Libere consentire valent illi in quantumque acceptionem honorum; isti nequeunt, nisi infra leges paupertatis monasticæ. Futuris ergo omnino est paritas filiorum familias cum Religiosis.

XVIII. Hinc colliges, quam sint inepta alia confectaria, quæ ex convulsa paritate Religiosorum cum filiis familias eliciunt citati Theologi. Salmanticenses loc. cit. punct. 8. num. 94. cum aliis Casuistis docent, Religiosos posse, quemadmodum filios familias, congruam quantitatem ludo exponere. Hæc, & alia plura laxitatis plena, quæ de ludis pecuniariis Religiosorum docent recentiores, fuse, & nisi fallor, valide, confutavi in *Disciplina Apostolico-Monastica*. Quare, ne ætatum agam, consule quæ ibidem dicta sunt. Nullum omnino ludum pecuniarium permittendum Religiosis ostendimus.

XIX. Quæ de restitutione a Religiosis faciendâ docent iidem recentiores, similiter vana mihi videtur. Nam, si quæ surrepta fuerint, consistant, nemo ambigit ea fore restituenda; si consumpta fuerint, ad nihil Religiosus tenetur. At, inquit, si peculium habeant proprio usui destinatum, nonne valent ex illo compensare quod furati fuerint? Respondetur, Religiosos qui peculium retinent ultra necessarium victum, & vestitum, proprietarios esse, & iustitiæ violatores. Quare, etiamsi fures aliunde ex iniusta acceptione non essent, fures sunt, & proprietarii ob iniusta retentionem. Qui tamen res Monasterio furatas, aut peculium, quo compensare furtum possent, retinent; novum flagitium perpetrant, seu gravius peccant. Laudati Theologi restitutioni obnoxios Regulares docent, supposito quod peculium habeant. Licite enim ex superioris licentia habere peculii usum illos posse credunt. Idcirco inferunt, illos ex hoc peculio restituere, & compensare bona furtim accepta debere. Nos vero dicimus, nullum illos retinere peculium posse, nisi urgente necessitate victus, & vestitus. Victu autem, & vestitu necessario privare se non tenentur, nec debent, ut restituant. Quid quod, cum nullius rei dominium habeant, nec usum *independentem*; de nulla re disponere queunt, inconsulto superiore? Quare quæ recentiores Moralistæ de restitutione, & ludis Religiosorum versant, falso nituntur principio, quod scilicet licitum illis peculium sit. Hoc falso sublato fundamento, cetera sponte sua corrumpunt. Verum de his præter ea quæ in citata *Disciplina Apostolico-Monastica* dicta sunt, plura edisseram in tractatu de Statu religioso.

LIBER DECIMUS IN DECALOGUM,

OCTAVUM PRÆCEPTUM TRACTANS:

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Exod. xx. vers. 16.

DISSERTATIO PRIMA.

DE FALSO TESTIMONIO, MENDACIO, EIUSQUE MALITIA.

CAPUT I.

Census propositionum laxarum, quas Probabilitatis patroni adversus octavum præceptum evulgarunt.

I. IN explanatione secundi mandati, quod Deum recta spectat, plures laxioris Ethices propositiones, quæ periuria, æquivocationes, restrictiones mentales variis linimentis percolorant, recensui. Nonnullas in præsentia, quæ falsitatem proximo exitialem propugnant, exscribam.

I. „ Ad tormenta, damnaque gravia vitanda posse quemlibet sibi falsum grave crimen imponere, etiam si mors sit sibi securura. “ P. Thomas Tamburinus *Lib. IX. in Decal. cap. III. §. 6. num. 6.*

II. „ An si alio modo te ab iniusto teste tueri nequeas, licite falsa crimina illi possis obicere, quanta sufficiunt ad tuam iustam defensionem? Duo assero. Unum mihi satis probabile; alterum satis incertum. Probabile mihi est te, si id facias, non peccare contra iustitiam: unde nec obligari ad restitutionem. . . . Incertum mihi est, an id possit fieri licite sine ulla culpa. “ Idem Tambur. *l. c. c. II. §. 2. n. 4. 5. & 6.*

II. „ Si sit necesse: publicas scripturas cernenti, possit ne Notarius publicus ad hoc induci, si Notario constaret mea innocentia? Quid ni? respondebis. Id enim non est esse infidelem Reipublicæ, sed maxime fidelem; dum eiusdem Reipublicæ innocentes sic defenduntur. Verum, si aperiatur huiusmodi ostium, quomodo stabunt publica iudicia? Inventiantur, respondebis, testes veri, ut sancta requirunt tribunalia. Dum enim

„ falsi testes quacumque arte repelluntur, publica iudicia firmanur potius quam infirmantur. Sed ego iterum audio: libenter nodum hunc in aliud tempus evolvendum. „ refervo. “ Idem Tamburinus *l. c. n. 7.*
IV. „ Quando taxa alicuius rei est iniusta, si plaris vendens, aut defraudans in pondere, ita ut sibi satisfaciatur pro pretii iniustitia, & reddat correspondentes merces pretio dato, potest hic rogatus a iudice, an plaris vendiderit, vel defecerit in pondere, aut mensura, id negare, asserere, que se pretio taxato vendidisse, & integre pondus, & mensuram tradidisse, intelligendo hæc, ita ut plaris vendens, aut deficiens in pondere, & mensura deliquerit. Atque ad hoc satis est, opinionem esse probabilem, eam taxam non obligare. “ P. Thomas Sanchez *Lib. III. in Decal. cap. VI. n. 29.*

V. „ Quoties sive vere, sive fiste promittens matrimonium, immunis est ob aliquam causam ab implenda obligatione, probavimus, posse eum a iudice vocatum iurare se non promississe, intelligendo, ita ut teneatur implere. Quod dicimus procedere non tantum, quando est certa causa non implendi; sed etiam quoties sapientum iudicio est probabile non teneri servare. Quia potest amplectendo opinionem probabilem existimare se tuta conscientia non obligatum. “ Idem Sanchez *loc. citat. num. 32.*

VI. „ Clericus rogatus a custodibus, an aliqua portet, eo fine ut gabellam solvere compellatur, potest iurare se nihil portare, intelligendo, ex quo gabellam debeat. “ Idem Sanchez *loc. cit.*

VII. „ Idem credo, quoties laicus aliqua portat, aut habet, aut vendidit, ex quibus gabellam aliqua ratione non debet,

„ aut

„ aut non debet integram iuxta probabilem opinionem. Potest enim iuramento negare se habere, portare, vendidisse eam solam quantitatem, ex qua gabellam non debet, intelligendo intra se, ita ut ex illa debeat. “ Idem Sanchez *loc. cit.*

VIII. „ An habens iustam, vel probabilem causam occultandi Fisco, vel creditoribus aliqua bona, possit uti restrictione mentali, iurando, se non occultasse? Respondeo probabiliter, posse. “ P. Leander a SS. Sacramento *in Decalog. Tom. II. tractat. I. disp. xlv. quest. xvi.*

IX. „ An sit peccatum mortale iurare cum restrictione mentali absque iusta causa? Probabiliter respondeo, non esse mortale, sed veniale tantum. “ Idem Leander *loc. cit. quest. XII.*

X. „ Is a quo mutua pecunia petitur, quam revera habet, potest iureiurando affirmare absque periurio, & peccato, se eam non habere pecuniam in alio loco. “ P. Vincentius Candidus *Tom. II. disquis. xxvi. art. 3. dubit. 12.*

XI. „ Mutuo accipiens centum aureos solvendos post annum, si terminus, ad quem mutuum datum fuit, non est impletus, rogatus a iudice de mutuo, iurare potest se illud non accepisse, intelligendo, ita ut teneatur solvere ante terminum impletum. “ Idem P. Vincentius Candidus *loc. cit. dub. 18.*

XII. „ Mercatores, qui non possunt iustum pretium ab emptoribus obtinere, nisi iurent tanti, vel tanti sibi mercedem stare, cum de facto non stet; iurare quidem possunt, tanti sibi stare, subintelligendo cum alia merce, quam habent domi, vel alibi emerant. “ P. Ferdinandus de Castropalao *Par. III. tract. XIV. punct. 7. n. 6.*

XIII. „ Etiam si rogans omnem æquivocationem vellet excludere, & ultra iuramentum de calumnia, exigat iuramentum dicendi veritatem sincere absque ulla æquivocatione; adhuc poteris iurare amphibologico iuramento, & restrictione facta: quia subintelligere potes te iuraturum absque æquivocatione iniusta. Nulla enim propositio ita ample sumi potest, quin aliquam restrictionem habere possit in mente. “ Idem P. Castropalao *loc. cit. versic. Denique.*

XIV. „ Quando tamen non occurrit commoda æquivocatio, aut restrictio externa, si causa sit gravis, rustici possunt usu duplicis scientiæ, communicabilis, & in-

„ communicabilis, facile obvio veritatem occultare, non animo decipiendi, sed solum permittendi deceptionem. “ P. Dominicus Viva *Trut. Theol. in propos. 26. & 27. Innocentii XI. n. 14.*

XV. „ Qui consuetudinem habet leviter mentiendi, etiam si eam habeat verum absque necessitate iurandi, non ex hoc in statu peccati mortalis est constituendus; nisi quandoque ex utraque consuetudine periuret. “ P. Martinus Torrecilla *Tom. I. Sum. tract. III. disp. I. cap. I. sect. I. n. 87.*

XVI. „ Contumeliæ, conviciæque erunt venialia, si ex defectu cautelæ interrixantes proferantur; ut accidit in mulierculis, quæ ira correptæ mutuo sibi graviter conviciantur. “ Idem Torrecilla *ibid. sect. 6. §. I. num. 10.*

XVII. „ Grave non est adhuc temerarie iudicare de alio, stirpe esse Iudæum, vel sparium, & quævis mala non moralia; dummodo ex hoc eum non contemnamus, neque diffamemus. “ Idem *ibid. sect. 7. §. I. num. 5.*

XVIII. „ Non est iudicium temerarium malum, etsi grave, de proximo ex solis iudiciis, vel coniecturis probabilibus iudicare. “ Idem *ibid. num. 6.*

XIX. „ Suspicio de crimine, quantumvis enormi, de persona honesta, etiam si sit temeraria, numquam est grave peccatum; licet de crimine hæresis, vel incestus, & similibus suspicio sit. “ Idem *ibid. n. 22.*

CAPUT II.

Una & altera animadversio in doctrinam P. Tamburini, asserentis, non peccare contra iustitiam eum qui imponit alicui falsa crimina ad tuendam propriam famam.

I. Docet ergo P. Thomas Tamburinus in exscripta thesi, te posse ad tuendum proprium honorem, atque adeo potiori iure ad asserendam, vindicandamque Institutum, & Communitatis famam, a falso accusatore, & calumniatore læsam, licite imponere eidem calumniatori falsa crimina eo graviora, quo gravius læsa fama tua est, seu quantum fat est ad famæ reparationem. Ut plenius, evidentiusque teneas systema, seu moralem practicam, quam docent non pauci iuniores, ad memoriam revoca quæ in explanatione v. mandati Decalogi supra dicimus *cap. IV. §. 3.* adversus trucem nonnullorum Casuistarum benignitatem probabilisticam. Narravimus ibi sophismata, quibus circum-

veniantur propositiones 17. ab Alexandro, & 18. ab Innocentio XI. proscripta. Manifestavimus inhumanam illam, sanguinariamque doctrinam quorundam recentiorum, qui effundi humanum sanguinem licite posse docent ob factum tectum custodiendum, quid? ludicrum mundani honoris simulacrum. Illa omnia cum hac Tamburiniana sententia conferas velim: & tum, quæ sit nativa benignitatis probabilistica imago, ipse iudex esto.

II. In medium recurrat P. Tamburini doctrina. An si alio modo te ab iniusto teste veri nequeas, licite falsa crimina illi possis obicere, quanta sufficiunt ad tuam iustum defensionem? Duo assero. Unum mihi satis probabile; alterum satis incertum. Probabile mihi est, te, si id facias, non peccare contra iustitiam; unde nec obligari ad restitutionem. . . . Incertum mihi est an id possit fieri licite sine ulla culpa. O tempora! o mores! Hucine malorum perventum inter Christianos est, ut incertum asseratur, num mentiri, num calumniari peccatum sit? Reponet ne P. Francolinus, exclamationes istas Iansenitarum inventa esse? At nos respondebimus, Tamburini doctrinam & Iansenitiam, & Hæreticis, atque Ethnicis ipsis scandalum gravissimum ingerere. Non peccat ergo contra iustitiam qui calumnias falso accusatori impingit ad propriam famam vindicandam, honoremque tuendum? Quid? Non modo falsa crimina impingere, sed occidere etiam honoris & famæ invasorem licite posse docet cum aliis P. Tamburinus Lib. VI. cap. 1. §. 3. num. 1. Honestus ergo vir, inquit, ne alapa percutiatur, occidere etiam sine periculo irregularitatis, invasorem potest, quando aliter consulere sibi nequeat. Papæ, etiam sine periculo irregularitatis?

III. Pauca adicio in alias quas recensui propositiones laxas. Fuso calamo explicata fuit implexa quæstio de restrictionibus mentis supra in commentatione secundi præcepti. Adicere transcriptas propositiones libuit, ut evidentius Probabilistarum quorundam opinioniones laxæ pateant. Mendacia quæcumque prohiberi docent Catholici omnes, ut mox ostendam. Probabilistarum plures, consueto zelo auferendi de mundo peccata, novis vocibus mendacia vocare coeperunt. Difficillimum existimarunt veritatis ac sinceritatis legibus homines subicere. Durum nimis ex alia parte peccati illos damnare qui vix sermonem in civili commercio adhibent mendacis vacuum, illis visum est. Idcirco mediam excogitarunt viam æquivocationum,

amphibolarum interiorum, quibus veritatem occultarent. Locutiones quasdam obscuras, figuris, tropisque intermixtas, quæ veritatem imperitis obtegerent, sed tali moderatione, ut simul vi earumdem locutionum percipi veritas posset, antiqui quoque Theologi licitas interdum iudicarunt. At recentiores ultra progressi sunt. Veritatem sola mentis interiore præcisione abscondi posse docuerunt. Hanc doctrinam, quam de restrictionibus pure mentalibus vocant, damnavit Ecclesia. Recentiores Moralitæ, qui post damnatas ab Ecclesia propositiones scripserunt, conceptis verbis illas propugnare non audent; reapse tamen, quibusdam adiectis fucis, & calamiltris illam defendunt. Sanchez, Castropalaus, Tamburinus, Leander, Candidus, qui recentitas opiniones, in propositionibus ab Ecclesia damnatis contentas, docuerunt, excusatione digni sunt, quia ante Ecclesiæ declarationem scripsere. At non tam facile excusandus est P. Viva asserens in 10. propositione, licitam esse interiore restrictionem, quando externa commode non occurrit rusticis, qui, hebetioris ingenii cum sint, artem ignorant mendacia fucandi. Fucus obvis, inquit, vel ipsis rusticis est usus duplicis scientiæ communicabilis, & incommunicabilis. Cuius doctrinæ sensus est. Mendacium est, si falsitatem pro veritate absolute obrudas. Mendacium vero esse desinit, si falsitatem pro veritate dividens, intus mente adicias: Hoc factum verum est. At, quia occultum est, noxiumque tibi evadit, si regetur; ad dicendum, seu ad communicandum aliis falsum est. Evitare itaque mendacii reatum sibi blandiuntur recentiores quidam Casuistæ, si aliud ore proferant, aliud mente teneant; quasi in hoc oris a corde dissensu mendacii pravitas sita non esset. A singulis expendendis propositionibus supersedeo, quia eadem sua propria, & manifesta laxitate horrorem incutiunt.

C A P U T III.

De falso testimonio vetito in octavo præcepto

I. **F**alsum perhibere testimonium adverte proximum tuum aut mente, aut ore vales. Mente, dum falsam de eo concipis opinionem, atque interiore sententia iniuste illum malitiæ damnas. Ore duplici via: aut coram iudice illum falso accusando; aut coram privatis omnibus illum diffamando. De his omnibus mihi disputandum est. Rectus postularet ordo

ordo ut primum de testimonio falso interiori, quod iudicium temerarium vocant, post de exteriori, quod falsum testimonium coram iudice communiter nuncupatur, dicerem. At lubet prius de externa locutione, utpote gravioris momenti, verba facere.

II. Quæst. I. Quid sit falsum testimonium? Resp. Testimonium est dictum illud quod testis interrogatus a iudice in ipso iudicio profert, iuramento adiecto. Est verum, aut falsum, prout respondet, aut dissonat vel mentis conceptioni, vel rebus a teste conceptis. Siquidem dictum, seu externa locutio immediate interiorem mentis conceptum, mediate vero obiecta, seu res conceptas significat. Quando externa locutio respondet tum mentis conceptioni, tum rebus ipsis a teste conceptis, undique vera est; ut si quis testetur se vidisse Sempronium occidentem Paulum, revera ab eodem Sempronio interfectum. Contra tam menti, quam rebus dissona testificatio est, & omnino falsa; cum testis, intus iudicans canem esse equum, assereret esse asinum. Hic adesset tam ignorantia, qua canis reputaretur equus; quam malitia, qua assereretur, canem esse asinum, dum testis alioquin existimat esse equum. Interdum testificatio est menti conformis, sed rebus difformis; ut, cum testis affirmat, Paulum occidisse Sempronium, quem peremptum ab eo existimat, ipsa tamen interfectus ab eo non est. Postremum menti opponitur, sed rebus congruit; ut, si quis adfirmaret corvum esse nigrum, quem album credit. In his tribus combinationibus præter primam, semper occurrit falsitas, vel cum ignorantia, vel cum malitia coniuncta.

III. Quæst. II. Falsum testimonium est ne semper peccatum mortale? Resp. Quando iustum est periurio, semper mortiferum crimen est; etiam si res testificata minima esset. Si vero periurium non sit, & testimonium sit contra iustitiam; tum est peccatum mortale ex genere suo, sicut qualibet iniustitia; & sub hoc respectu vetatur in Decalogo: Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Denique si tum periurium, tum iniustitia absint; tunc non erit peccatum mortale. Ita docet D. Thomas 2. 2. quæst. lxx. art. 4. Falsum testimonium habet triplicem deformitatem. Uno modo ex periurio: quia testes non admittuntur nisi iurati: & ex hoc semper est peccatum mortale. Alio modo ex violatione iustitiæ: & hoc modo est peccatum mortale in suo genere, sicut & qualibet iniustitia. Et ideo in præcepto Decalogi sub hac forma inter-

dicitur falsum testimonium, cum dicitur Exod. xx. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Non enim contra aliquem facit qui eum ab iniuria facienda impedit, sed solum qui ei iustitiam suam tollit. Tertio ex ipsa falsitate, secundum quod omn. mendacium est peccatum: & ex hoc non habet falsum testimonium quod semper sit peccatum mortale. Tria sibi de more argumenta opponit Angelicus, quorum solutiones, quæ apud ipsum videri queunt, clariorem veritatem reddunt.

IV. Ex hac angelica doctrina colliges quam enormis sit falsi testimonii gravitas. Falsus testis Deum ipsum in mendacii patrociniū appellat, cum illius sanctissimum nomen iurando invocet: iustitiam, & caritatem in proximum violat. Quare optime inquit S. Isidorus Lib. III. de summ. bono cap. lxx. Falsus testis tribus personis est obnoxius. Primum Deo, cuius personam contemnit: deinde iudici, quem mentiando fallit: postremo innocenti, quem falso testimonio lædit. Salomon vero ait Prov. vi. vers. 16. Sex sunt quæ odit Dominus. . . Cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, profertentem mendacia, testem fallacem. Item c. xxxi. v. 28. Testis mendax peribit. Eius flagitii fontes fiunt qui instrumenta apocrypha, ut vera, obrudunt, aut falsa conficiunt, aut vera, adulterant. Item illi qui ut certum testificantur quod vel dubium, vel probabile tantum reputant; atque ex auditu compertum habent. Quapropter subdit Angelicus loc. cit. ad 1. In testimonio ferendo non debet homo pro certo asserere, quasi sciens id de quo certus non est; sed dubium debet sub dubio proferre, & id de quo certus est, pro certo asserere.

V. Quæst. III. Quid agendum testi qui, debita adhibita diligentia, memoria decipitur falsum testatus est, vi cuius innocens damnatus est capitis? Resp. Quando nulla præcessit negligentia in assequenda veritatis cognitione, nullam perpetravit testis culpam; etiam si falsum testatus fuerit, quod sincere verum credebatur. Quare nec mendacii, nec periurii reus est; nec mala, quibus innocens proximus subicitur, reparare tenetur: non vi rei acceptæ; cum testimonium ferat, non in propriam, sed in alterius utilitatem: non vi iniuste actionis, nil quippe iniustum commisit. Si tamen, antequam innocens damnetur, suæ deceptionis conficius evadat, tenetur, quæ meliori via valet, periclitanti succurrere, & suam detegere ignorantiam, ne ex suo silentio

tio proximus damnum subeat. Et quamquam, attento iurium rigore, testes ad munda testimonia non admittantur, nisi confestim & illico; tamen saepius admittuntur etiam multo postea, iuxta eximias ipsorum prerogativas. Viri enim probitatis fama clari, & integri, vix repelli valent, quoties propriam deceptionem fatentur; nec ulla adest probabilis coniectura suspicandae fraudis. Denique testimonii correctio etiam post temporis intervallum plurimum confert ad extenuandam testimonii firmitatem, & certitudinem.

VI. Quaest. IV. *Ad quid tenetur testis sua pravitatem falsum testimonium ferens in iudicio contra proximum?* Resp. Si testis falsus unica sit mali causa, tenetur liberare innocentem, cum suae famae, & honoris dispendio dictam falsitatem retractando, malaque temporalia inde secuta resarciendo. Idque convenit penes omnes. Quod vero docent Salmanticenses tract. xxvii. cap. 1. punct. 3. n. 13. non teneri testem falsum testimonium retractare, quando nulla est spes liberandi innocentem, tamen si teneatur damna resarcire, non ardet. Qua enim lege testis solvitur ne, quantum per ipsum stat, a crimine falso impacto innocentem liberet? Lex retractionis non ita ab effectu pendet, ut, hoc frustrato, illa evanescat. Sed natura imposturae, & calumniae talis est, ut, quoties innocenti retractatio non nocet, debeat calumnia aboleri. Accedit quod, licet retractatio inutilis sit ad subtrahendum supplicio innocentem; frustranea tamen non est ad famam redintegrandam. Denique testis falsus, ut suae consulat salutem, ea omnia praestare debet quae sibi possibilia sunt. Retractare falsitatem in iudicio iuramento assertam valet. Qua ergo lege ab hoc implendo debito liberatur? Quia haec retractio ad innocentem subducendum inflictae poenae non conducit? At tamen si huic fini idonea non sit, congrua tamen, immo necessaria est, ut testis officio fungatur suo. Nec minus displicet quod laudati Auctores ibidem addunt, testem vinculo retractionis non adstringi, quando ceteri testes, a se non inducti, & secum contra innocentem testificati, retractare se renuunt. Non ergo a malo recedere testis debet, quod alii velint in sua pravitatem persistere? Si haec doctrina consisteret, immania sequerentur absurda. Non teneretur Paulus abstinere a scelere, se poenitere, in Dei amicitiam redire; quod illius socii nolint ab arrepta iniquitatis via recedere. Quo quid absurdius? Et quia vix credi

potest, haec perdoctos PP. docere, idcirco illorum verba transcribo: *Nec enim ob eandem rationem tenetur se retractare, quando alii testes, a se non inducti, secum tamen contra innocentem testificati sunt, quos certo scit suum testimonium minima retractaturos. Quin, quo magis perveraces sunt ceteri testes in calumnia impacta innocenti asserenda, eo ferventius conari testis iste urgetur, ut periclitanti vel famae, vel vitae, vel utriusque, si via patet, succurrat. Denique, si iniuste infamatus morti addictus sit, tenetur testis falsus se retractare, etiam si subeunda sibi mors esset. Quoniam licet in pari causa innocentiae iure propriam alterius vitae praefere possis; tamen, quando tu in causa es ut alter iniuste puniatur, cum pari periculo adstringeris remove causam, seu calumniam, propter quam innocens periclitatur.*

VII. Quaest. V. *Quid praestare debet qui alterum induxit ad falsum testimonium dicendum contra proximum?* Resp. Debet omnino conatu eidem suadere, ut falsum testimonium retractet coram iudice. Quod si iniquus testis recuset, ipse suavor iudicem adire tenetur, & iniquam fraudem, perfidamque machinationem manifestare. Contendit Lessius Lib. II. de iustit. cap. xxx. dub. 7. numer. 54. quem sequuntur Salmanticenses loc. cit. numer. 14. Fagundez, & alii, nullam adesse obligationem manifestandi pravam machinationem, retractandique falsum testimonium, si nulla spes concipiatur reum liberandi: quam sententiam non audeo approbare. Primum, quod vix quispiam certo scire valeat non fore reum liberandum, aut poenam eidem diminuendam post retractionem falsi testimonii. Deinde, hoc etiam admissum, adhuc tenentur iniqui falsarii ea omnia praestare quae ex se praestare valent, ut reus liberetur, utque suae conscientiae, quoad fieri potest, consulant, poenitentiamque peragant. Quare inutilis ratio est quam P. Felix Potestas allegat Tom. I. part. II. de 8. precept. num. 2784. neminem teneri ad opus inutile. Numquam quippe inutile est retractatio ista, nisi inutilem vocare velis calumniae retractationem, & innocentiae manifestationem. Quod iudices nolint post retractationem falso accusatum liberare, ipsi viderint. At non propterea falsarii a proprio implendo debito liberi sunt.

VIII. Plurima de testibus, iudicibus, advocatis, aliisque ad iustitiam tum commutantem, tum vindicantem spectantibus, dispicienda remitto ad tractatum de iustitia, & iure.

C A

De mendacii notione, & malitia. Licita interdum mendacia non modo Ethnicorum plures, verum etiam Origenes, Cassianus, Chrysostomus, aliique Graecorum docuerunt.

I. **H**aec est mendacii definitio quam tradit Angelicus Doctor 2. 2. quaest. cx. art. 1. *Enuntiatio falsi cum voluntate ad fallendum prolata, manifestum est mendacium.* Sub voce *enuntiationis* comprehenditur verbum scriptura, signis, nutibus, aut voce expressum. Ceterae particulae notionem propriam mendacii exhibent. Advertit Doctor sanctus, necessario minime requiri ad rationem mendacii voluntatem fallendi auditorem. Hoc enim est veluti complementum mendacii, cuius natura sufficienter salvatur in prolatae falsi cum deliberatione falsum dicendi. Hoc enim est contra mentem loqui. Contra, si falsum enuntiet quis, reputans esse verum, non mentitur; sed materialem profert falsitatem. Omnia haec clare explicat Angelicus ipse loc. cit. *Intentio vero voluntatis inordinata potest ad duo ferri: quorum unum est, ut falsum enuntietur; aliud est effectus proprius falsae enuntiationis, ut scilicet aliquis fallatur. Si ergo ista tria concurrant, scilicet quod falsum sit id quod enuntiat, & quod ad sit voluntas falsum enuntiandi, & iterum intentio fallendi; tunc est falsitas materialiter, quia falsum dicitur, & formaliter propter voluntatem falsum dicendi, & effectivè propter voluntatem falsitatem imprimendi. Sed tamen ratio mendacii sumitur a formali falsitate, ex hoc scilicet quod aliquis habet voluntatem falsum enuntiandi. Unde & mendacium nominatur ex eo quod contra mentem dicitur. Et ideo si quis falsum enuntiet, credens id esse verum, est quidem falsum materialiter, sed non formaliter: quia falsitas est praeter intentionem dicentis, unde non habet perfectam rationem mendacii. Id enim quod praeter intentionem dicentis est, per accidens est: unde non potest esse specifica differentia. Si vero aliquis formaliter falsum dicat, habens voluntatem falsum dicendi, licet sit verum id quod dicitur, in quantum tamen huiusmodi actus est voluntarius, & moralis, habet per se falsitatem, & per accidens veritatem: unde ad speciem mendacii pertingit. Quod autem aliquis intendat falsitatem in opinione alterius constituere, fallendo ipsum, non pertinet ad speciem mendacii, sed ad quandam perfectionem ipsius. Mendacium ergo praese acceptum est deliberata enuntiatio contra mentem.*

II. Tribuitur primum in materiale, & formale. Mendacium materiale quis committit, dum adfirmat quidquam quod verum esse credit, sed falsum reapse est: & hoc vocatur mendacium materiale tantum. Mendacium vero formale tantum tuac contingit, quando quis enuntiat aliquid ut falsum, & cum animo falsum dicendi, quod in se verum est, ut si quis existimans Petrum occidisse Paulum, quem tamen non occidit, adfirmaret non occidisse. Formale tantum hoc mendacium nuncupatur, quod sit dumtaxat contra mentem loquentis, existimantis Petrum occidisse Paulum, quem reapse non interemit. Mendacium quoque est, dum certum pro dubio asseritur.

III. Dividitur secundo mendacium ratione finis, in quem dirigitur, in *iocosum, officiosum, & perniciosum*. Iocosum est quod in aliorum, aut proprium oblectamentum dicitur. Officiosum spectat aut propriam, aut alienam utilitatem; aut nocumentum declinare absque alterius damno. Perniciosum illud est quod in alterius damnum profertur. Hoc mendacium genere suo est peccatum mortale; & solum veniale evadit ob materiae tenuitatem. Mendacii iocosi fontes communiter sunt garruli, loquaces, scurræ, qui, ut se lepidos ostentent facetosque, plurima comminiscuntur ut vera, quae proprio cerebro fabricarunt. Hi venialiter peccant. Conscientiae tamen sibi isti vertere plurimum debent, quod, cum sint ad eiusmodi mendacia semper parati, parum aut nihil eadem reputantes ob malitiae levitatem, habitum venialiter delinquendi contrahunt. Hic porro habitus ad mortifera crimina viam parat, ut fulius in quaestione de peccato veniali dicetur. Mendacii officiosi illi maxime rei sunt qui nimio amore sui flagrant, valdeque cupidi sunt rerum temporalium, propriae existimationis, & mundanae gloriae. Ut enim haec bona aut custodiant, aut augeant, aut fervent a quolibet detrimento, mendacii veluti opportunis praesidiis utuntur.

IV. Dividit D. Thomas iterum mendacium in iactantiam, & ironiam. Tunc quis iactantiae mendacio peccat, cum maiora de se praedicat quam sibi conveniant. Ille vero ironiae reus est qui minora, quae vera sunt, negat. Ut omnes mendacii partitiones compertas habeas, transcribam quae docet Div. Thomas 2. 2. quaest. cx. art. 2. *Mendacium tripliciter dividi potest. Uno modo secundum ipsam mendacii rationem, quae est propria, & per se mendacii divisio: & secundum hoc*

men-

mendacium in duo dividitur; scilicet in mendacium quod transcendit veritatem in maius, quod pertinet ad iactantiam; & in mendacium quod deficit a veritate in minus, quod pertinet ad ironiam; ut patet per Philosophum in IV. Ethic. Hæc autem divisio ideo per se est ipsius mendacii, quia mendacium, in quantum huiusmodi, opponitur veritati, ut dictum est. Veritas autem aequalitas quædam est, cui per se opponitur maius, & minus. Alio modo potest dividi mendacium, in quantum habet rationem culpe secundum ea que aggravant, vel diminuant culpam mendacii ex parte finis intenti. Aggravat autem culpam mendacii, si aliquis per mendacium intendat alterius nocumentum, quod vocatur mendacium perniciosum. Diminuitur autem culpa mendacii, si ordinetur ad aliquod bonum, vel delectabile, & sic est mendacium iocosum; vel utile, & sic est mendacium officiosum, quo intenditur nocumentum alterius, vel remotio nocumenti. Et secundum hoc dividitur mendacium in tria prædicta. Tertio modo dividitur mendacium universaliter secundum ordinem ad finem, sive ex hoc addatur, vel diminuat ad culpam mendacii, sive non. Et secundum hoc divisio est octo membrorum, que dicta est. In qua quidem tria prima continentur sub mendacio pernicioso: quod quidem fit vel contra Deum; & ad hoc pertinet primum mendacium, quod est in doctrina religionis; vel est contra hominem; sive sola intentione nocendi alicui, & sic est mendacium secundum, quod scilicet nulli prodest, & obest alicui; sive etiam intendatur in nocumento unius utilitas alterius, & hoc est tertium mendacium, quod uti prodest, & alteri obest. Inter que tria primum est gravissimum, quia semper peccata contra Deum sunt graviora, ut supra dictum est. Secundum autem est gravius tertio, quod diminuitur ex intentione utilitatis alterius. Post hæc autem tria que superaddunt ad gravitatem culpe mendacii, ponitur quartum, quod habet propriam quantitatem sine additione, vel diminutione, & hoc est mendacium, quod fit ex sola mentiendi libidine; quod procedit ex habitu. Unde & Philosophus dicit in IV. Ethicorum, quod mendax, eo quod talis est secundum habitum, ipso mendacio gaudet. Quatuor vero subsequentes modi diminuant de culpa mendacii. Nam quintum est mendacium iocosum, quod fit placendi cupiditate. Alia vero tria continentur sub mendacio officioso, in quo intenditur quod est alteri utile; vel quantum ad res exteriores; & sic est sextum mendacium, quod prodest alicui ad pecuniam

conservandam: vel est utile corpori; & hoc est septimum mendacium, in quo impeditur mors hominis: vel etiam utile est ad honestatem virtutis; & hoc est octavum mendacium, in quo impeditur illicita pollutio corporalis. Patet autem quod quanto bonum intentum est melius, tanto magis minuitur culpa mendacii. Et ideo, si quis diligenter consideret, secundum ordinem prædictæ enumerationis est ordo gravitatis culpe in istis mendaciis. Nam bonum utile præfertur delectabili, & vita corporalis præfertur pecunie, honestas autem ipsi corporali vitæ.

CAPUT V.

Sit ne omne mendacium peccatum, etiam cum ob finem bonum profertur.

I. Plura de mendacio dicta sunt in secundo Decalogi mandato. Paucis nunc rem expediam. Mendacii pravitas, ut pote naturali societati adversa, Ethnicis ipsis comperta fuit. Nonnulli tamen celeberrimi Philosophi utendum aliquando mendacio docuerunt. Sophocles, ob orationis suavitatem vulgo dictus *Apis*, apud Stobæum *serm. x.* hæc habet. *Haud quidem honestum est mendacia loqui. Cui autem diram perniciem veritas affert, huic venia danda, licet inhonesta loquenti.* Euripides apud eundem Stobæum. *Profecto res est intolerabilis mendacia loqui. Equidem aio legem quoque non colendam in periculis plus quam necessitatem.* Brevissime Democritus: *Vera dicenda sunt, ubi id præstat.* Plato, quem Labeo apud August. *Lib. II. de Civit. Dei cap. xiv.* & *Lib. IV. contr. Iulianum, Semideum* appellat, & Cicero *Philosophorum pene Dem.* ceteris Philosophis luculentius mendaciorum suscepit patrocinium; atque sua auctoritate in eandem sententiam quosdam christianæ professionis Doctores pellexit: quos inter Origenem recenset S. Hieronymus *Lib. I. contra Ruffin. numer. 18.* Indignantur (inquit) quare Origenitas scripserim inter se *orgis mendaciorum soderari.* Nominavi librum, in quo hoc scriptum legerim, id est sextum Stromaton Origenis, in quo Platonis sententiæ nostrum dogma componens ita loquitur (Origenes) *Plato in tertio de Republica libro: Veritas, inquit, sectanda magis est. Si enim, ut paulo ante rectissime dicebamus, Deo indecens, & inutile mendacium est, hominibus quoque utile (ut utantur eo quasi condimento, atque medicamine) nulli dubium est*

est quin huiusmodi licentia medicis danda sit, & ab imprudentibus removenda. Verum, inquit, asseris. Ergo Princeps urbium, si quibus, & aliis hoc conceditur, oportet aliquando mentiri vel contra hostes, vel pro patria, & civibus; ab aliis vero, qui uti mendacio nesciunt, auferendum est omne mendacium. Et nos igitur illius præcepti memores: Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo: non debemus dicere: Quis est proximus meus? Sed considerare, quomodo Philosophus caute dixerit, Deo indecens, & inutile esse mendacium, hominibus interdum utile; & quod ne pro dispensatione quidem putandum sit Deo aliquando mentiri. Sin autem commodum audientis exegerit, verbis loquitur ambiguis, & per ænigmata, que vult, profert, ut & veritatis apud eum dignitas conservetur, & quod noxium esse poterat, si nudum profertur in vulgus, quodam tectum velamine profertur. Homo autem, cui incumbit necessitas mentiendi, diligenter attendat, ut sicutatur interdum mendacio, quomodo condimento, & medicamine; ut servet mensuram eius, ne excedat terminos, quibus usa est Iudith contra Holofernem, & vicit eum prudenti simulatione verborum. Imitetur Esther, que Artaxerxis sententiam, diu tacita gentis veritate, correxit. Et in primis Patriarcharum Jacob, quem legimus benedictiones patris artificii impetrasse mendacio. Ex quo perspicuum est quod nisi ita mentiti fuerimus, ut magnum nobis ex hoc queratur bonum, iudicandi sumus, quasi inimici eius qui ait: Ego sum veritas. Hæc Origenes scripsit.

II. In eadem sententiam concessisse Ioannem Chrysostrum, patet ex eius *homil. xxxii. xlv.* & *lib. I. in Genesim: & Lib. I. de Sacerdotio circiter finem, de mendacio Rahab loquens, vocat illud pulchrum mendacium.* Videtis Sixtum Senensem *Lib. V. Biblioth. annot. 89. & 107.* Quin huic sententiæ accessisse ipsum S. Hieronymum, testatur S. Augustinus *epist. vii.* his verbis. *Legi etiam scripta, que tua dicerentur, in Epistolas Apostoli Pauli: quarum unam ad Galatas cum enodare velles, venit in manus locus ille quo Apostolus Petrus a perniciofa simulatione revocatur.* Dictumque ibi patrocinium mendacii susceptum esse vel abs te tali viro, vel a quopiam, si alius illa scripsit, fateor, non mediocriter doleo, donec refellantur, si forte refelli possunt, ea que movent. Mihi enim videtur exitiosissime cred-

Conc. Theol. Tom. IV.

aliquid in Libris sanctis esse mendacium. Ad hanc Augustini expositulationem respondet Hieronymus *epist. lxxxix.* quæ inter Augustinianas est xi. adfirmatque scripta illa sua esse. Atque Auctores allegat quos in mendacii questione versanda secutus est, his verbis. *Imbecillitatem virium mearum sentiens, Origenis Commentarios secutus sum. . . . Prætermitto Didymum videntem meum, & Apollinarem Laodicenum de Ecclesia nuper egressum, & Alexandrum veterem hæreticum, Eusebium quoque Emisenum, & Theodorum Heracleotem. . . . Quid dicam de Ioanne, qui dudum in pontificali gradu Constantinopolitanam rexit Ecclesiam, & proprie super hoc capitulo latissimum exaravit librum, in quo Origenis, & veterum sententiam est secutus? Si igitur me reprehendis errantem, patere me (quæso) errare cum talibus; & cum me erroris mei multos socios habere perspexeris, tu veritatis tuæ saltem unum adstriptulatorent proferre debebis.*

III. Respondit S. Augustinus secum sentire Cyprianum, Ambrosium, & unum pro omnibus Paulum Apostolum. Hæc enim habet *epist. xix.* post medium. *Flagitas a me ut aliquem saltem unum ostendam, cuius in hac re sententiam sim secutus; cum tu iam plures nominatim commemoraveris, qui te in eo quod adstruis, præcesserunt; petens ut in eo si te reprehendo errantem, patiar te errare cum talibus; quorum ego fateor neminem legi. Sed, cum sint ferme sex, vel septem, horum quatuor auctoritatem tu quoque infringis. Nam Laodicenum, cuius nomen taces, de Ecclesia dicit nuper egressum. Alexandrum autem veterem hæreticum, Origenem vero, ac Didymum reprehensos abs te lego in recentioribus opusculis tuis, & non mediocriter, nec mediocribus questionibus, quamvis Origenem mirabiliter ante laudaveris. Cum his ego errare puto quia nec te ipse patieris; quamvis hoc perinde dicatur, ac si in hac sententia non erraverint. Nam quis est qui se velit cum quolibet errare? Tres igitur restant, Eusebius Emisenus, Theodorus Heracleotes, quem paulo post commemoras, Ioannes, qui dudum in pontificali gradu Constantinopolitanam rexit Ecclesiam. Porro, si queras, vel recolas quid hinc senserit noster Ambrosius, quid noster ipidem Cyprianus, inventes fortasse nec nobis deuisse quos in eo quod asserimus, sequeremur. Quamquam, sicut paulo ante dixi, tantummodo Scripturis canonicis hanc ingenuam debeat servitutem qua eas solas ita sequar, ut conscriptores earum nihil in eis omnino errasse, nihil*

Z

nihil fallaciter posuisse non dubitem. Proinde, cum quæro tertium, ut tres etiam ego tribus opponam, possem quidem, ut arbitror, facili reperire, si multa legissem. Veruntamen ipse mihi pro his omnibus, immo supra hos omnes, Apostolus Paulus occurrit. Ad ipsum confugio.

IV. In Augustini sententiam tandem concessit Hieronymus, ut Augustinus ipse testatur epist. clx. inquit: Sed quid hinc diutius, cum de hac questione inter nos ego, & venerabilis Frater Hieronymus satis literarum egerimus: & in hoc opere recentissimo, quod sub nomine Critoboli adversus Pelagium modo edidit, eandem de ista re gesta, distisque apostolicis sententiam tenuit, quam beatissimi Cypriani etiam nos secuti sumus. Quid quod Hieronymus ipse in citata sua epist. xi. sub initium testatus est, se non propria in hac questione, sed Origenis, Chrysostomi, aliorumque Græcorum Patrum sententia promovere. Si quid (inquit) reprehensione dignum putaveras in explanatione nostra, eruditionis tue fuerat querere, utrum ea que scripsimus, haberentur in Græcis; ut, si illi non dixissent, tunc meam proprie sententiam condemnares, presertim cum libere in prefatione confessus sim, Origenis commentarios me esse secutum, & vel mea, vel aliena distasse. . . . Ex quo ostendi, me non ex definito id defendere quod in Græcis legeram ut lectoris arbitrio derelinquerem, utrum probanda essent, an improbanda.

V. Hinc colligas velim, Græcos, quos inter Ioannem Chrysostomum, licita interdum docuisse mendacia. Chrysostomi textus sunt apertissimi locis supra laudatis. Hieronymus palam testatur, Chrysostomum Origenis sententiam fuisse secutum, & pro mendaciis stetit. Aquam itaque cribro hauriunt qui de hoc lapsu purgare Chrysostomum contendunt. Idque evidentius adhuc evincerem, si instituti ratio ferret. Cassianus quoque mendaciorum patrocipium suscepit collat. xvii. Verum de his plusquam satis. Lege quæ fufius hoc de argumento disputata sunt in secundum Decalogi præceptum.

CAPUT VI.

De gravi mendacii malitia.

I. **M**endacia mala esse, & suapte natura peccata, Catholici omnes docent. Illud nunc in quaestione vocatur, sint ne mendacia omnia peccata gravia seu mortifera.

II. Quæst. I. Mendacium iocosum, & offi-

ciosum est ne peccatum mortale? Resp. Sententia negans communis est. Neutrum quippe ex his mendaciis caritati opponitur; cum nullum inferat proximo nocumentum, sed e contrario potius utilitatem, aut obligationem. Nemo D. Thoma clarus, & enucleatus hanc sententiam explicit. Inquit ergo 2. 2. quæst. cx. art. 4. Peccatum mortale proprie est quod repugnat caritati, per quam anima vivit Deo connecta, ut dictum est. Potest autem mendacium contrariari caritati tripliciter: uno modo secundum se; alio modo secundum finem intentum; tertio modo per accidens. Secundum se quidem caritati contrariatur ex ipsa falsa significatione. Quæ quidem, si sit circa res divinas, contrariatur caritati Dei, cuius veritatem aliquis tali mendacio occultat, vel corrumpit. Ubi huiusmodi mendacium non solum est contra veritatis (al. caritatis) sed etiam virtutis dei, & religionis. Et ideo hoc mendacium est gravissimum, & mortale. Si vero falsa significatione sit circa aliquid quod agitur pertinet ad hominis bonum, puta que pertinent ad perfectionem scientiæ, & informationem mentium; tale mendacium, in quantum infert damnum falsæ opinionis proximo, contrariatur caritati quantum ad dilectionem proximi. Ubi est peccatum mortale. Si vero falsa opinio, ex mendacio generata, sit circa aliquid de quo non refertur, utrum sic, vel aliter cognoscatur; tunc ex tali mendacio non damnificatur proximus: sicut si quis fallatur in aliquibus particularibus contingentibus, ad se non pertinentibus. Unde tale mendacium secundum se non est peccatum mortale. Ratione vero finis intenti aliquod mendacium contrariatur caritati: puta quod dicitur aut in iuriam Dei; quod semper est peccatum mortale, ut pote religioni contrarium: aut in nocumentum proximi, quantum ad personam, divitias, vel famam; & hoc etiam est peccatum mortale, cum nocere proximo sit peccatum mortale. Ex sola autem intentione peccati mortalis aliquis mortaliter peccat. Si vero finis intentus non sit contrarius caritati, nec mendacium secundum hanc rationem erit peccatum mortale; sicut apparet in mendacio iocoso, in quo intenditur aliqua levis delectatio, & in mendacio officioso, in quo intenditur etiam utilitas proximi. Per accidens autem potest contrariari caritati rationi scandali, vel cuiuscumque damni consequentis: & sic erit etiam peccatum mortale, dum scilicet aliquis non veretur propter scandalum publice mentiri. Animadvertenda sunt ultima Angelici verba, quibus asseritur men-

mendacia interdum ob scandalum audientium crimina esse mortifera. Quare Magister Sententiarum in III. distict. xxxviii. docet, mendacia iocosa in viris perfectis peccata esse mortalia. Et Offiensis in Sum. Lib. V. tit. de penit. & remiss. §. Quæ interrogaciones sustinet, consuetudinem mentiendi iocose peccatum esse mortale. Tamen hæc sententia communiter reiiciatur, tamen summa diligentia Religiosi potissimum a quocumque mendacio, sive iocoso, sive officioso, temperare sibi debent. Quandoquidem etiam verum habeat quod frequentia, & continuata consuetudo peccandi venialiter, non immutat ipsius peccati naturam; de hoc ipso tamen dubitant nonnulli. Ceterum simul verum est mendacia etiam iocosa, vel officiosa a Religiosis prolata, non ex fragilitate, & subreptione, proprioque amore mentem fascinante, & linguam seducente, sed ex habitu, consuetudineque, scandalum parere laicis. Nec immerito isti scandalum patiuntur. Quid enim magis indecens quam Sacerdotem passim mendaciorum fuligine labia pollere sua, quibus sanctum Evangelium quotidie recitat, sacramque Christi corpus percipit? D. Bernardus clamat, nugæ in ore laicorum nugæ esse, in ore Sacerdotum sacrilegia. Vitandum ergo scandalum istud est, & in sermone quodlibet sinceritas illa servanda quam & natura ipsa, & evangelica lex præscribunt.

III. Oppones. Psalmista inquit Psalmi. v. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Et Salomon Sap. i. Os quod mentitur, occidit animam. Accedit mendacium esse contra octavum decalogicæ legis mandatum. Quod autem cum mandatis Decalogi pugnat, peccatum mortale est. Respondet Augustinus in commentariis super illum versiculum, Perdes omnes qui loquuntur mendacium. „ Duo sunt mendaciorum genera, in quibus non est magna culpa; sed tamen non sunt sine culpa: cum aut iocamur, aut proximo consulendo mentimur. „ Nec status, aut sanctitas personæ, scandalo sublato, efficiunt ut peccata venialia immigrent in mortalia. Apostolus Ioannes Epist. I. cap. 1. inquit: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Sermonem hic habere Evangelistam de peccatis venialibus, adfirmant Interpretes omnes. Non ergo vel in ipsis viris perfectis iocosa mendacia crimina sunt mortifera. Scandalum tamen isti frequentius ingerunt, si sermonis veritatem, & fraudulentiam præferant.

VI. Quæst. II. Est ne omne mendacium

perniciosum peccatum mortale? Respond. Genere suo peccatum letale est; sed ob materiae parvitatem, ut cetera crimina, veniale evadit. Porro quod genere suo sit peccatum mortale, patet ex Angelico, cuius textum descripsi supra. Nam mendacium, si sit in materia fidei, & morum, ut si doceatur licitum adulterium, furtum, periurium, & cetera id genus (quod mendacium, inquit Angelicus l. cit. non modo dilectioni Dei, verum etiam fidei, & religioni adversatur) peccatum est gravissimum. Simile grave crimen perpetrant Concionatores narrantes ficta miracula, falsas indulgentias, vel apocryphas reliquias distribuentes: quoniam verbum Dei adulterant, vera miracula falsis immixta suspecta reddunt, religionem ludibrio exponunt. Mendacium perniciosum proximo non solum est contra caritatem, sed etiam contra iustitiam; ut si falsum crimen illi imponas, aut mendacio illius auferre bona studeas. Idcirco obligat ad restitutionem tum famæ, tum bonorum temporalium. Porro hoc mendacium perniciosum, quod genere suo est peccatum mortale, fieri veniale potest vel ob subreptionem, seu imperfectam deliberationem, vel ob materiae levitatem.

V. Quæst. III. Mendacium rei genere suo levis, si fiat in confessione, est ne peccatum mortale? Resp. Sermo non est de peccato veniali, quod sit tota & unica materia confessionis: quoniam planum est tunc fore peccatum mortale. Nullum enim esset sacramentum ex defectu materiae. Confiteris leve furtum, quod reapse non perpetrasti. Forma sacramentalis tunc nullam habet materiam veram, cum furtum confessum falsum sit. Mendacium itaque, quod subiicitur præsentis quaestioni, non spectat peccatum quod sit unica, & sola materia confessionis; sed respicit aliquam leviorem peccatorum circumstantiam: puta, interrogaris a Confessario numerum peccatorum venialium, & tu deliberate ages, aut diminuis numerum; inter confitendum aliquod intermisces mendacium leve. De hoc mendacio sermo nobis est.

VI. Disputant in utramque partem Theologi. Sententiam adfirmantem defendunt Caietanus 2. 2. quæst. lxx. art. 1. ad 3. Sylvester verbo Mendacium quæst. ii. allegatque primum auctoritatem S. Thomæ, qui 2. 2. quæst. lxx. art. 1. ad 3. hæc scribit: Ille qui mentitur in iudicio, se excusando, facit & contra dilectionem Dei, cuius est iudicium, & contra dilectionem proximi, tunc ex parte iudicis, cui debitum negat, tum ex parte

parte accusatoris, qui punitur, si in probatione deficiat. Ergo qui in confessione sacramentali mendacium profert, lædit dilectionem Dei, cuius est iudicium sacramentale, atque adeo graviter peccat. Deinde mendacium leve in iuramento assertorio est peccatum mortale, ut patet ex hac propositione damnata ab Innocentio XI. *Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit, aut possit damnare hominem.* Ergo idem dicendum de mendacio levi in confessione prolato. Item qui inter quatuor hostias triticeas unam poneret hordeaceam, peccaret mortale orimen: quod subiiceret consecrationi materiam ineptam, seu falsam. Ergo peccabit itidem mortaliter qui data opera addet in confessione peccatum quod non fecit, aut negabit quod commisit.

VII. Sententia negans his nititur rationum momentis. Pœnitens, rogatus a Confessario, utrum hæc, aut illa perpetraverit, potest ea filere, si fuerint, venialia, eo quod non sint hæc necessaria, sed libera confessionis materia. Quod si confiteatur aliquod veniale quod non commisit, aut neget commissum, si alia confiteatur, nullam irrogat sacramento iniuriam; cum iam materiam necessariam, & congruam subiiciat potestati clavium, super quam cadat absolutio sacramentalis. Neque peccat in Confessarium. Is quippe ius habet ad interrogandum pœnitentem in omnibus quæ valorem spectant sacramenti, aut quæ necessaria sunt, ut cognoscatur pœnitentis status. Peccata autem venialia nec officiant valori sacramenti, nec statum occultant pœnitentis, quatenus necessario aperiendum Confessario. Ergo nec sacramento, nec Confessario mendacium leve gravem infert iniuriam. Accedit quod si mendacium leve peccatum grave esset in pœnitente, grave itidem esset in Confessario; cum non minus hic quam ille teneatur veritatem in sacro illo tribunali inviolatam custodire. Quis porro dixerit, Confessarium mortaliter peccare, si mendacium leve in tribunali protulerit? Ergo idem dicendum de pœnitente. Postremo, quamquam proferre mendacium in iudicio, sive interiori, sive exteriori, sit peccatum genere suo mortale; tamen ob materiam parvitatem leve fieri potest. Nam etiam in religionis negotio parvitas materia reperitur; ut patet in illo qui obolum surripit in loco sacro. Sed etiam in sacramento pœnitentiæ peccatum veniale, quando alia subiiciuntur clavibus, parva materia est. Ergo mendacium rei levis etiam in sacramen-

to pœnitentiæ est leve peccatum. Hanc sententiam defendunt Sotus *Lib. V. de iust. q. vi. art. 1.* & in *relect. de teg. sec. memb. 2. q. vii. conc. 2.* Bannez *2. 2. qu. lxxix. art. 2. p. 2. dub. 1.* Valentia *Tom. III. disp. v. q. xiiii. punct. 1.* Navarrus in *Manuali c. xviii. num. 3.* Lugo de *pœnit. disp. xvi. Salmanticenses Scholastici Tom. XII. part. 11. tract. xxiv. n. 141. & 142.* Salmanticenses *Morales tract. xxvii. cap. 11. punct. 3. n. 26.* alique plures.

VIII. Ad primum argumentum prioris sententiæ respondent recensiti Theologi, D. Thomam sermonem habere de materia necessaria; quam reus confiteri tenetur, & iudex facultatem habet interrogandi. Confessarius autem ius non habet interrogandi pœnitentem de peccatis venialibus, nec pœnitens tenetur ea fateri. Secundum argumentum seipso corrumpit. Nam in iuramento Deus vocatur in testem mendacii, quod gravissimum prodit iniuriam: & mendacium leve est materia iuramenti assertorii. At, dum mendacium profertur in confessione, nec Deus in testem mendacii adducitur, nec sacramentum iniuriæ afficitur: nam alia peccata manifestantur, ne forma absolutionis falsa evadat. In tertio argumento disparitas patet. Nam hostia hordeacea suapte natura materia gravis est respectu Eucharistiæ sacramenti; & gravissimum iniuriam irrogaret sacramento, & idololatriæ crimen induceret. Hostiæ enim plures consecrantur, ut populo distribuuntur, & publicæ adorationi proponantur. Hostia ergo hordeacea adorationi propolita cultum susciperet latræ a populo fidei. Hoc gravissimum crimen perpetraret qui talem hostiam consecrandam Sacerdoti dolose supponeret. Nil simile sequitur in mendacio levi.

IX. Hæc secunda sententia probabilior videtur. Aliqua tamen addenda explanatio est. Si pœnitens prava venialium consuetudine inquinatus teneretur, & rogatus a Confessario hanc negaret consuetudinem, non video cur a gravi culpa liberari posset. Verum utique habet, hanc venialium assuetudinem non esse absolute mortiferam. At nemo iure inficias ire valet, plurimum illam conducere ad statum pœnitentis dignoscendum. Nemo in doctrina Patrum versatus, & experientia edoctus, negaverit, hanc animi habitudinem periculi plenam esse, ultimamque ad mortalem animæ statum dispositionem. Quare, ut paucis rem perstringam, mihi dicendum videtur, graviter non delinquere pœnitentem;

tem, si aliquod veniale peccatum mendacio neget, vel adfirmet in confessione a sacro ministro rogatus. A gravi autem, seu letali culpa eundem haud absolverem, si assuetus venialiter delinquere, & pravo harum culpæ habitu inquinatus, Confessario interroganti hunc suum statum mendacio occultaret. Quoniam tum grave detrimentum, & periculum extremæ spiritualis ruinæ propriæ animæ intentaret, & clavium potestati iniuriam inferret. Quamvis enim sacer minister iure cogendi pœnitentem ad manifestan-

da venialia sit destitutus; tamen ius habet cognoscendi pœnitentis statum, & dispositiones illas quæ proxime, & non remote tantum, ad æternam mortem viam parant. Porro convenit penes omnes, habitum culpæ venialium proximam esse viam, ac dispositionem ad mortalia flagitia. Ergo hanc multitudinem, sive habitum peccandi venialiter in sacro tribunali mendacio celare, & intra proprium sinum fovere nec rationi, nec christianæ doctrinæ videtur consentaneum.

DISSERTATIO II.

DE DETRACTIONE, ET IUDICIO TEMERARIO.

CAPUT I.

Quid sit honor, & fama; & qua ratione differant.

I. CUM detractio honorem, & famam lædat, ac pessumdet, recta disputandi ratio postulat ut, priusquam detractiois naturam, & malitiam prodamus, bonum quod auferit, manifestemus. Bonum istud in honore, & fama situm est. De his ergo primum omnium differendum.

II. Quæst. I. *Quid sit honor?* Resp. Finitio quam exhibet D. Thomas *2. 2. quæst. ciii. art. 2.* hæc est: *Honor nihil aliud est quam quadam protestatio de excellentia bonitatis alicuius.* Verus igitur, & non fucatus honor importat in persona honoranda excellentiam aliquam. Aliquam dico, quia haud requiritur ut qui honoratur, præstantior sit honorante, sed satis est ut absolute aliqua sit prærogativa ornatus, aut comparate ad aliquos. Sic enim pergit Angelicus loc. cit. *Potest autem alicuius excellentia considerari non solum per comparisonem ad honorantem, ut scilicet sit excellentior eo qui honorat, sed etiam secundum se, vel per comparisonem ad aliquos alios. Et secundum hoc honor semper debetur alicui propter aliquam excellentiam, vel superioritatem. Non enim oportet quod ille qui honoratur, sit excellentior honorante, sed quibusdam aliis, vel etiam ipso honorante quantum ad aliquid, & non simpliciter.* In honorante requiritur opinio, seu persuasio talis excellentiæ, & eiusdem prolatio, quæ signis exterioribus, nempe verbis, vel

factis, manifestari debet. Honor absolute absque reverentia, & submissione consistit. Reverentia enim aut est principium impellens ad honorandum, aut est finis eiusdem. Deus Sanctos honorat, quin illos colat, aut reveratur. Et superiores honorant inferiores, nec tamen illis se submitunt, aut illos reverentur. Honor frequentissime est etiam inter æquales, ut suadet Paulus Apostolus ad Rom. xii. *Honore invicem prævenientes.*

III. Fama a *fando* nuncupatur. Sita est potissimum in interiori iudicio, seu opinione probitatis, aut iniquitatis personarum. Fama quippe tum in bonam, tum in malam partem usurpatur. In bonam partem accepta sic a Theologis definitur: *Est clara illa notitia quam alii de nobis habent.* Ilius famæ materia primario est vita bene morata, & virtutibus instructa. Materia secundaria sunt aliæ prærogativæ scientiarum, eruditionis, nobilitatis, peritiæ in artibus, idque genus similia.

IV. Fama, & honor interdum simul, interdum separatim consistunt. Homines virtutibus, divitiis, nobilitate, aliisque dotibus decorati & fama clarent, & simul honoris tributa recipiunt. Contra plures honorantur propter divitias, aut sanguinis nobilitatem, aut potentiam, qui tamen vitiorum infamia laborant. Plures e contrario privati virtutum, & sanctitatis fama ipsident, nihilominus latitant in angulis, & honorum signis carent. Rursum est quod quis adversus honorem, secus adversus famam, peccare valet, ut si aliquem alapa, vel fuste percutiat occulte, honorem, non famam lædit.

V. Fama pretiosior honore est. Illa quippe in interna opinione, seu existimatione, hic in externa testificatione residet. Fama suapte natura morum probitate, & aliis prerogativis nititur. Honor saepe vitiosus, & sceleratis tribuitur: abstrahit enim a vera probitate, & dignitate illius qui honoratur. Porro multo excellentius bonum est interna, & sincera persuasio quam homines de tua habent probitate, quam sit externa, saepe mendax, & simulata testificatio de tua excellentia. Verum quia interna hominum persuasio, & perceptiones minime videntur; hinc est quod plus gaudere homines solent de exteriori testificatione quam de interiori existimatione. Sed hoc evenit, quia tunc honorem cum fama permiscet, & confundunt, atque pro eodem accipiunt; aut saltem honoris externa insignia reputant ceu interioris existimationis argumenta. Idcirco namque se honorari ab hominibus reputant ob optima famae opinionem, quam in illorum a quibus honorantur, mente possidere credunt. Ne multa, signa honoris fructus bonae famae, qua apud honorantes fruuntur, existimant. Hinc Philosophi, & Doctores communiter dicunt, honorem esse bonorum maximum, nihilque in eiusdem comparatione esse divitias, & Principatus, quae propter honorem optanda sunt. De honore enim loquuntur, ut famam includit. Immo Spiritus sanctus, non honori, sed famae tribuit indicatas prerogativas. Inquit enim: *Melius est nomen bonum, quam divitiae multae*: Prov. xxii. & Ecclesiastici xli. *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi quam mille thesauri praesentis, & magni*. Bonum nomen propria famae, seu propriae probitatis clara notitia hic accipitur; scus pro honore, qui interdum est fructus istius boni nominis, & frequentius mendacis simulationis, vanaque ostentationis aboritur. Quare duplex dicitur qui honor potest: alter est verus, virtute & probitate nixus; alter commentitius & vanus, hominum opinione consistens. Hunc contemnendum, illum custodiendum Scriptura praedicat. Iterum infra de obligatione conservandi proprium honorem, proximumque honorandi sermo redibit.

CAPUT II.

De contumelia.

I. Contumeliae definitio sumitur ex S. Thoma 2. 2. qu. lxxii. art. 1. *De honoratio alicuius per verba, quibus id quod*

est contra honorem illius, deducitur in notitiam eius, & aliorum. Contumelia differt a detractioe duplici pacto. Contumelia primario, & per se in verbis, in faciem hominis prolatis, sita est. Si quae proximo obiectas, peccata sunt, ut si dicas, *Tu es laetro, mæchus, mendax*; dicitur contumelia. Si defectus sunt naturales, ut si exprobes, *Tu es stultus, cæcus, furdus, gibbus, claudus*; vocatur convicium. Si in memoriam eadem revoces praeteritam indigentiam, beneficia illi praestita; improprium appellatur. Quamvis saepe ex his unum pro alio accipitur. Differt quoque a detractioe, quod hæc famae, illa honori derogat. Hæc sunt D. Thomae verba 2. 2. quæst. lxxiii. art. 1. *Detractio differt a contumelia dupliciter. Uno modo quantum ad modum proponendi verba, quia scilicet contumeliosus manifeste contra aliquem loquitur, detractor autem occulte. Alio modo quantum ad finem intentum, sive quantum ad nocumentum allatum, quia scilicet contumeliosus derogat honori, detractor famae. Notio itaque contumeliae essentialis est, quod per se proferatur in faciem proximi. Naturæ contrario detractioe est quod sit in absentia eiusdem. Advertit tamen D. Thomas 2. 2. qu. lxxii. art. 1. quod contumelia etiam factis irrogari quandoque potest. Tamen, quia etiam per facta aliqua significatur aliquid, quæ in hoc quod significant, habent vim verborum significantium; inde est quod contumelia extenso nomine etiam in factis dicitur.*

II. Quæst. I. *Contumelia est ne genere suo peccatum mortale?* Resp. Adfirmat D. Thomas, eo quod lædit honorem, bonum suapte natura pretiosum. Contingit vero esse veniale tum respectu honoris, qui leviter læditur, tum ex intentione impropertantis, qui interdum aut ex subreptione verbum contumeliosum profert, aut correctionis causa; seu, non ut honorem lædat, sed ut emendationem procuret proximi sui: quod frequenter locum habet in superioribus respectu subditorum. Hæc sunt verba Angelici 2. 2. qu. lxxii. art. 2. *In peccatis verborum maxime considerandum videtur, ex quo affectu aliquis verba proferat. Cum ergo convicium, seu contumelia de sui ratione importet quantumdam dehonorationem, si intentio proferentis ad hoc feratur, ut per verba quæ profert, honorem alterius auferat: hoc proprie, & per se est dicere convicium, vel contumeliam: & hoc est peccatum mortale, non minus quam furtum, vel rapina. Non enim minus homo amat suum honorem quam rem possessam. Si vero aliquis*

verbum convicii, vel contumelia alteri dixerit, non tamen animo dehonorationis, sed forte propter correctionem, vel propter aliquid huiusmodi; non dicit convicium, vel contumeliam formaliter & per se, sed per accidens, & materialiter, in quantum scilicet dicit id quod potest esse convicium, vel contumelia: unde hoc potest esse quandoque peccatum veniale, quandoque autem absque omni peccato. In quo tamen necessaria est discretio, ut moderate homo talibus verbis utatur: quia potest esse ita grave convicium, quod per incautam prolatum auferret honorem eius contra quem proferretur: & tunc potest homo peccare mortaliter, etiam si non intenderet dehonorationem alterius; sicut etiam si aliquis incaute alium ex ludo percutionis graviter lædat, culpa non caret.

III. Advertit tamen Angelicus ibidem, obiurgationes contumeliosas cautione magna adhibendas esse. Lucrandus frater est benignitate, & blando sermone, si fieri potest. Urgente dumtaxat necessitate, omnia suavitate, severa obiurgatio adhibenda est; si tamen prudenter praesumatur quod hac via fructus correctionis sit obtinendus. Quandoque etiam adhiberi obiurgatio contumeliosa potest ad infringendam pernicem alterius audaciam, & ad superbiam deprimendam, ac in aliorum exemplum, & instructionem. Ad secundum, inquit Angelicus, dicendum, quod sicut licitum est aliquem verberare, vel in rebus damnificare causa disciplinae; ita etiam causa disciplinae potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conviciiosum dicere. Et hoc modo Dominus discipulos vocavit stultos: & Apostolus Galatas insensatos. Tamen, sicut dicit Augustinus in Lib. II. de sermone Domini in monte, raro, & ex magna necessitate obiurgationes sunt adhibendae: in quibus non nobis, sed ut Domino serviatur, instemus.

IV. Quæst. II. *Perferre ne patienter vir christianus debet contumelias sibi illatas?* Resp. Tolerantia contumeliarum, & impropertiorum est veluti character christianae professionis. Sed duplex distinguenda tolerantia est. Altera in preparatione animi, qua nempe homo paratus est contumelias, & iniurias ob Christi amorem perferre, quoties id expediet ad Dei gloriam, propriam salutem, & proximi aedificationem iudicaverit. Altera actualis, seu qua homo reipsa tolerat iniurias irrogatas. Prior semper necessaria Christiano est; altera non semper, sed prout consentaneum proximi utilitati, & bono communi existimatur. S. Thomas enucleate de more hæc omnia tra-

dit 2. 2. quæst. lxxii. art. 3. his verbis. *Sicut patientia necessaria est in his quæ contra nos fiunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Precepta autem patientie in his quæ contra nos fiunt, sunt in preparatione animi habenda, sicut August. in Lib. I. de serm. Domini in monte exponit illud preceptum Domini: Si quis percusserit te in unam maxillam, præbe ei & aliam: ut scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit. Non tamen hoc semper tenetur facere actu: quia nec ipse Dominus hoc fecit; sed cum suscepisset alapam, dixit: Quid me cædis? ut habetur Ioannis xviii. Et ideo etiam circa verba contumeliosa, quæ contra nos dicuntur, est idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus, maxime propter deum. Primo quidem propter bonum eius qui contumeliam infert, ut videlicet eius audacia reprimatur, & de cetero talia non attemptet, secundum illud Prov. xxvi. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas. Unde Gregorius dicit super Eccl. hom. ix. *Hi quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi verba compefcere; ne eorum predicationem non audiant qui audire poterant, & ita in pravibus moribus remanentes bene vivere contemnant*. Plura Sanctorum exempla allegat S. Thomas opusc. xix. quibus evincit, viros apostolicos frequenter restitisse contumeliis, & impossitis; atque apologeticos libros scripsisse, ut suam defenderent famam. Advertit tamen, in spiritu lenitatis, & mansuetudinis id præstandum esse. Hæc enim scribit quodlib. x. art. 13. *Quod utrumque, scilicet & contemptus famæ & appetitus, potest esse laudabile, & vitiosum. Fama enim non est necessaria homini propter seipsum, sed propter proximum edificandum. Appetere ergo famam propter proximum, caritas est; appetere vero propter seipsum, ad inanem gloriam pertinet. E converso contemptus famæ ratione sui ipsius, humilitas est; ratione vero proximi, ignavia, & crudelitas*.*

V. Utrum contumeliarum tolerantia, ad earundem impugnationem expedientior in praxi sit, diiudicari nequit, nisi plures circumstantiae consulantur, qualitas scilicet personæ cui irrogatur contumelia, conditio personæ conviciantis, natura contumeliae, & alia huiusmodi. Quando prudenter prævidetur fore ut

auditores contumeliarum ex tolerantia, & christiana patientia ædificentur, ac silentium, & tolerantiam non ignavia, animique infirmitati, sed virtuti patientiæ tribuant; tum patientia exercenda est, potissimum si contumeliæ, & convicia solam personam spectent, non ministerium, professionem, vel doctrinam. Hæc defensionis via Religiosis securior est. Hi enim peculiari iure patientiam profitentur, humilitatem, & mundi contemptum. Communiter mundani homines magis ædificantur ex Religiosorum patientia, quam ex defensione. Si contra prudenter prævideatur, dissimulationem, patientiam, & tolerantiam adscriptum iri aut afflicte causæ, aut mentis imbecillitati, aut obstitendi impotentia; tum repellere contumeliam expediens videtur. At, ne spiritus vindictæ, iræque, sub larva zeli boni publici latitans, in impostores, & contumeliosos irruat nimis vehementer, numquam sibi fidendum; sed consilium prudentum, proborumque virorum audiendum est. Raro in patientia & dissimulatione, frequenter in propugnatione peccatum occurrit. Idque, ut dixi, locum habet, quando defensio solam personam contumeliis affectam spectat; secus si veritas aliqua, aut sanior doctrina in discrimen adducatur, vel contumeliosus verbus proscindatur: tum enim exaltanda vox est, acendus calamus semper contra errorem, ut facta tecta doctrinæ veritas custodiatur. Sanctorum exempla hoc nos docent.

VI. Quæst. III. *Licet ne obicere testi falsum crimen, quoties hoc conducit ad tuam tuendam famam?* Resp. Adfirmant plures Probabilistæ. Salmanticenses tract. XIII. cap. XIV. punct. 2. num. 18. laudant Bannez, Ledesman, Ioannem La Cruz, Dicastillum. P. Dominicus Viva tribuit hanc opinionem Caramueli in sua *Theolog. Fundam. n. 1051*. Subdit Cardinalem de Lugo probabilem speculative reputare præfatam opinionem. Quid hæc de re doceat P. Thomas Tamburinus, dictum est cap. I. *istius Libri*, ubi verba eiusdem Tamburini desumpsimus. Ne in confutanda manifesta laxitate diutius immoremur, transcribendæ sunt propositiones 43. & 44. damnatæ ab Innocentio XI. quarum prima hæc est. *Quidni non nisi veniale sit detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso criminæ elidere?* Altera. *Probabile est non peccare mortaliter qui imponit falsum crimen alicui, ut suam iustitiam, et honorem defendat.* Harum propositionum, atque adeo propositæ quæstionis falsitas ex se patet. Mentiri quip-

pe in materia gravi peccatum grave est. Qui imponit iniquo testi crimen falsum, meretur in re gravi. Ergo graviter peccat. Nec tantum virtuti veracitatis, sed etiam iustitiæ, tum legali, si fiat in iudicio, tum commutativæ, si fiat inter privatas personas, opponitur; & debitum inducit restitutionis. Quod adversetur tale mendacium iustitiæ legali, ostenditur. Iudex etenim iure potitur ne a quopiam decipiatur in sui officii administratione. Qui imponit falsum crimen iniquo testi, decipit iudicem, eumque impellit ad condemnandum testem ob crimen ab eo non perpetratum. Ergo lædit iustitiam legalem in iudiciorum administratione. Porro, si extra iudicium, si in iudicio hoc mendacium proferatur, pervertit iustitiam commutativam, quæ debitum imponit restitutionis. Nam tum violatur iustitia commutativa, quando læditur ius, quod quisque habet, ne ab aliis infametur. Sed testis, tametsi iniquus, ius habet ne falso crimine infametur. Ergo mendacium istud, seu verius calumnia hæc, qua falsum affingitur testi flagitium, iustitiam pervertit commutativam.

C A P U T III.

De susurratione, derisione, & maledictione.

I. Quæst. I. *Quid sit susurratio, & quomodo a detractio differat?* Resp. Susurrationem communiter definiunt Theologi cum D. Thoma, quod sit *verbum seminans inter amicos discordias*. Quare notio propria susurrationis est infringere amicitiam. Unde specie differt a detractio. Hæc quippe famam proximi diminuit, denigratque; illa amicos separat. D. Thomas his verbis susurrationem explicat, & discrimen eius a detractio patet 2. 2. qu. XIV. art. I. *Susurro, & detractor in materia conveniunt, & etiam in forma, si in modo loquendi: quia uterque malum occulte de proximo dicit: propter quam similitudinem interdum unum pro alio ponitur. Unde Eccl. V. super illud Non appelleris susurro, dicit Gloss. id est detractor. Differt autem in fine: quia detractor intendit denigrare famam proximi: unde illa mala de proximo præcipue profert ex quibus proximus infamari possit, vel saltem diminui eius fama; susurro autem intendit amicitiam separare, ut patet per Gloss. inductam, & per illud quod dicitur Proc. XXVI. Susurrone facta iurgia conquiescunt. Et ideo susurro talia mala profert de proximo que possunt commovere animum audientis, secundum illud*

Iud. Eccl. XXVII. Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immitet inimicitias. . . Ad tertium dicendum, quod bilinguis proprie dicitur susurro. Cum enim amicitia sit inter duos, nititur susurro ex utraque parte amicitiam rumpere. Et ideo duabus linguis utitur ad duos, uni dicens malum de alio. Propter quod dicitur Eccl. XXVIII. Susurro, & bilinguis maledictus est: & subditur: Multos enim turbavit pacem habentes.

II. Susurratio itaque genere suo peccatum mortale est, & quidem gravius ipsa detractio. Quoniam susurratio altius bonum destruit, videlicet commune. Perturbat quippe pacem, & concordiam communitatis. Quapropter susurrones sunt infesti bono communi. Fama, quæ detractio læditur, via est, & dispositio ad amicitiam, quæ in humana societate necessaria est. Exscribamus verba ipsius Angelici loc. cit. art. 2. *Peccatum in proximum tanto est gravius, quanto per ipsum maius nocumentum proximo infertur. Nocumentum autem tanto maius est, quanto maius est bonum quod tollitur. Inter cetera vero exteriora bona præeminet amicus: quia sine amicis nullus vivere potest, ut patet per Philos. VIII. Ethic. Unde dicitur Eccles. VI. Amico fideli nulla est comparatio. Fama autem ipsa, quæ per detractio nem tollitur, ad hoc maxime necessaria est, ut homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et ideo susurratio est maius peccatum quam detractio; & etiam quam contumelia: quia amicus est melior quam honor, & amari quam honorari.*

III. Quæst. II. *Licita ne est aliquando susurratio?* Resp. Malitia specifica susurrationis ex fine desumitur, non ex materiali obiecto, inquit Angelicus loc. cit. ad I. Susurratio quæ honestam amicitiam, & concordiam discindit, ea est quæ reprobatur ut gravissimum peccatum. Susurratio vero quæ perniciosam amicitiam dissolvere studet, licita est, & laude digna, si finem bonum spectet, debitæque circumstantias servet. *Susurrare* (inquit Sotus *Lib. V. qu. XI. art. I. §.* Alterum duobus) *ad dirimendam perniciosam amicitiam, dummodo citra infamationem fiat, vitiosus est; etiamsi nonnulla naturalia vitia hominis commemorantur; ut si ad dimovendum hominem ad amica, dicas esse deformem, atque infusam.* Ad hoc autem ut susurro licite perniciosam amicitiam dissolvat, mediis licitis uti debet, & a falsis delictis abstinere. Vera vitia ordinis naturæ occulta, immo etiam moralia, inquit Salmanticenses tract. XIII. cap. IV. punct. 3. nu. 21. reteggi possunt. In

manifestandis tamen morum vitiis occultis maiori cautione opus est. Conandum primo sola exhortatione, & communium rationum explanatione perniciosam infringere amicitiam. Post naturæ defectus retagere quis potest. Postremum, si amicitia, vel confederatio in damnum communitatis, puta disciplinæ regularis, vel publicæ tranquillitatis conspiret; tunc poteris morum quoque crimina patefacere, sed ore caritatis freno moderato, ut nimirum tantum, & non amplius mali patefiat, quantum satis sit ad dissolvendam amicitiam bono communi infestam.

IV. Quæst. III. *Licetum ne est quorundam amicitiam dissolvere, non ut inimici fiant, sed ut locum amici expulsi occupet?* Resp. Explicanda quæstio est. Titius videt Sempronium amicum esse, & familiarem Prælati, vel Principis. Advertit amicitiam eiusmodi utilitatem, & commoditatem parere. Titius ambit hanc amicitiam Prælati, Principis, Magnatis &c. At fieri nequit ut eam assequi valeat, nisi ab eadem excludatur Sempronius. Queritur, licite ne Titius valeat defectus naturales Sempronii narrare; ut illo ab amicitia reiecto, locum eiusdem occupet. Adfirmant Salmanticenses tract. XIII. c. IV. punct. 3. nu. 22. Quoniam, inquit, cuique licitum est, sublata vi, & fraude, illud tibi comparare bonum quod ex gratuita voluntate pendet; tametsi hinc alius expellatur. Porro amicitia & dum contrahitur, & dum conservatur, bonum gratuitum est, ab alterius voluntate pendens. Ergo quisque sibi illud indipisci iure potest, etiamsi alius repellendus sit. Laudant pro hac opinione Sotum, Aragon, Pradum, Serram.

V. Hæc sententia repugnare mihi videtur insito illi a natura principio: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*. Semper audivi, simplices Christianos, casuistica Theologia non edoctos, sed lumine super eorum vultum signato a Deo perfusos, conscientia sibi vertere proximi defectus etiam naturales retegere, aut obvios exaggerare, ut, proximo ab utili amicitia expulso, eiusdem teneant locum. Fateor; cuique licitum esse honestis mediis, viisque amicitiam, & patrocinia procurare sibi, etiamsi prævideat quod, si ipse includatur, expellendus alter sit. At nego, licitum esse alterius defectus ad examen amici, seu patroni, a quo reiciendus est amicus, revocare, eisdem ob oculos statuere, & exponere eum in finem, ut alter pellatur. Hæc ne tecum peragi velles? Minime gentium. Cur ergo eadem tu adversus proximum

ximum tuum agis? Accedit quod vix hæc fieri in praxi valeant, quin invidia, suffuratio, & detractio linguam dirigant, & sagacissime moderentur. Hinc inimicitia, rixæ, mutua intestina odia & detractioes gravissimæ. Hanc nostram sententiam defendunt Bannez 2. 2. quæst. lxxiv. artic. 2. Azorius III. Part. Lib. XIII. cap. VIII. dub. 5. aliique plures.

VI. Quæst. IV. Quid sit derisio? Resp. Communis eius definitio est: Verborum ludus ex proximi defectibus, ut erubescat. Finitio hæc distinguit irrisionem a contumelia, quæ honorem deprimit; a detractioe, quæ famam lædit; a suffuratione, quæ amicitiam frangit. Irrisio autem pudorem inducit, & verecundiam. Hæc doctrina traditur a Div. Thoma 2. 2. quæst. lxxv. art. 1. Peccata verborum præcipue pensanda sunt secundum intentionem proferentis. Et ideo secundum diversa quæ quis intendit contra alium loquens, huiusmodi peccata distinguuntur. Sicut autem aliquis conviciando intendit conviciati honorem deprimere, & detrahendo diminuerè famam, & suffurando tollere amicitiam; ita etiam irridendo aliquis intendit quod ille qui irridetur, erubescat. Et quia hic finis distinctus est ab aliis, ideo etiam peccatum derisionis distinguitur a præmissis peccatis. Irrisiones omnes sunt eiusdem speciei, nisi malitiam alii virtutibus oppositam contrahant. Deum & quæ ad Deum pertinent, irridere blasphemia est. Parentum irrisio adversatur pietati: de qua irrisione Salomon scribit Proverb. xxx. Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit partem matris suæ, effodiant eum corvi de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ. Iustorum quoque derisio scelus est gravissimum, eo quod in contemptum virtutem, & sanctitatem adducat. Clarius & distinctius hæc omnia docet Angelicus loc. cit. art. 2. Dicendum, quod irrisio non fit nisi de aliquo malo, vel defectu. Malum autem, si sit magnum, non pro ludo accipitur, sed seriose. Unde, si in ludum, vel risum vertatur, ex quo irrisio nis, vel illusionis nomen sumitur; hoc est, quia accipitur ut parvum. Potest autem aliquod malum accipi ut parvum dupliciter: uno modo secundum se; alio modo ratione personæ. Cum autem aliquis alterius personæ malum, vel defectum in ludum, vel risum ponit, quia secundum se parvum malum est, est veniale, & leve peccatum secundum suum genus. Cum autem accipitur quasi parvum ratione personæ, sicut defectus puerorum, & stultorum parum ponderare solemus, sic aliquem illudere, vel

irridere, est eum omnino parvipendere, & eum tam vilem estimare, ut de eius malo non sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum. Et sic derisio est peccatum mortale, & gravius quam contumelia, quæ similiter est in manifesto: quia contumeliosus videtur accipere malum alterius seriose, illudque in ludum: & ita videtur esse maior contemptus, & debonoratio. Et secundum hoc illusio est grave peccatum, & tanto gravius, quanto maior reverentia debetur personæ quæ illuditur. Unde gravissimum est irridere Deum, & ea quæ Dei sunt, secundum illud Isaie xxxvii. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam? Et postea subditur: Ad Sanctum Israel. Deinde secundum locum tenet irrisio parentum. . . Deinde iustorum derisio gravis est, quia honor est virtutis premium. Et contra hoc dicitur Iob xii. Deridetur iusti simplicitas: quæ quidem derisio valde nociva est: quia per hoc homines a bene agendo impediuntur, secundum illud Greg. Qui in aliorum actibus exoriri bona respiciunt, mox ea manu pestiferæ exprobrationis evellunt. Itaque, si derisio iocosa sit de levi malo, aut nullum, aut veniale crimen est. Ad virtutem enim eutrapeliæ, seu honestæ oblationis revocari interdum possunt moderatæ, & cautæ derisiones de levi alicuius defectu. Quandoque tamen accidere valet ut quis graviter peccet, deridendo alterum ob malum non adeo magnum; si irridens prævideat, gravissime contristandum proximum suum ob leve illud malum quod obiicit. Cavendum ergo a proximi derisione: quoniam aliquando delinqui graviter potest, contra caritatem ob gravem tristitiam qua afficitur persona derisa. Non ideo tamen facile damnandi gravis culpæ derisores sunt, quando iocosi causa leves defectus exprobrant. Nam qui ob irrisionem levium defectuum graviter perturbatur, istius gravis commotionis causa non est irrisio, sed eius fatuitas, & stultitia. Quare sibi imputare debent suam gravem afflictionem illi qui de rebus exiguis plus iusto erubescunt, & pudore suffunduntur, & tristitia vexantur.

VII. Quæst. V. Quid sit maledictio? Resp. Maledictionis naturam, & qualitates mira consueta claritate explicat D. Thomas 2. 2. quæst. lxxvi. art. 1. his verbis. Dicendum, quod maledicere idem est quod malum dicere. Dicere autem tripliciter se habet ad id quod dicitur. Uno modo per modum enuntiationis; sicut aliquid exprimitur modo indicativo: & sic maledicere nihil aliud est quam malum at-

terius

terius referre: quod pertinet ad detractioem. Unde quandoque maledici detractores dicuntur. Alio modo dicere se habet ad id quod dicitur, per modum causæ: & hoc quidem primo & principaliter competit Deo, qui omnia suo Verbo fecit, secundum illud Psal. xxxii. Dixit, & facta sunt: consequenter autem competit hominibus, qui verbo suo alios movent per imperium ad aliquid faciendum: & ad hoc instituta sunt verba imperativi modi. Tertio modo ipsum dicere se habet ad id quod dicitur, quasi expressio quadam affectus desiderantis id quod verbo exprimitur: & ad hoc instituta sunt verba optativi modi. Prætermissis ergo primo modo maledictionis, qui est per simplicem enuntiationem mali, considerandum est de aliis duobus. Ubi scire oportet, quod facere aliquid, & velle illud, se consequuntur in bonitate, & malitia, ut ex supradictis patet. Unde in istis duobus modis, quibus malum dicitur per modum imperantis, vel per modum optantis, eadem ratione est aliquid licitum, & illicitum. Si enim aliquis imperet, vel optet malum alterius, in quantum est malum, quasi ipsum malum intendens, sic maledicere utroque modo erit illicitum: & hoc est maledicere per se loquendo. Si autem aliquis imperet, vel optet malum sub ratione boni, sic est licitum, nec erit maledictio, per se loquendo, sed per accidens: quia principalis intentio dicentis non fertur ad malum, sed ad bonum. Contingit autem malum aliquod dici imperando, vel optando, sub ratione duplicis boni. Quandoque quidem sub ratione iusti: & sic iudex licite maledicit illum cui præcipit iustam penam inferri: & sic etiam Ecclesia maledicit anathematizando: sicut etiam Propheta in Scripturis quandoque imprecatur mala peccatoribus, quasi conformantes voluntatem suam divinæ iustitiæ; licet hæc imprecationes possint etiam per modum prænuntiationis intelligi. Quandoque vero dicitur aliquod malum sub ratione utilis: puta cum aliquis optat aliquem peccatorem pati aliquam aegritudinem, aut aliquod impedimentum, vel ut ipse melior efficiatur, vel ut saltem ab aliorum nocumento cesset.

VIII. Maledictio ergo, de qua nunc loquimur, vel imprecando, seu imperando, aut optando alicui malum, committitur; ut si dicas: Abi in malam crucem, utinam diabolus te rapiat. Hæc maledictio suo genere peccatum mortale est, inquit Angelicus Doctor loc. cit. art. 3. Maledictio, de qua nunc loquimur, est per quam pronuntiat malum contra aliquem vel imperando, vel optando. Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius,

secundum se repugnat caritati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius: & ita secundum suum genus est peccatum mortale, & tanto gravius, quanto personam cui maledicimus, magis amare, & revereri tenemur. Unde dicitur Levit. xx. Qui maledixerit patri suo, & matri, morte moriatur. Contingit tamen verbum maledictionis prolatum esse peccatum veniale vel propter parvitatem mali quod quis alteri maledicendo imprecatur, vel etiam propter affectum eius qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex surreptione aliqua talia verba profert: quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur.

IX. Peccatum istud frequentissimum est præsertim in rusticis, & mulieribus, quæ quo imbecilliores sunt, eo impotentiori abripiuntur ira. Ut istius peccati gravitatem extenuent, impetum iræ prætexunt. Transacto enim, inquit, illo iræ impetu, imprecatio mali displicuit. Tanta obducuntur cecitate, ut peccatum peccato excusare audent. Ira ipsa peccatum est, & tum est mortale, cum rationis lumen prorsus, veluti ebrietas, obnubilat, ut quod rectum, & malum est, non discernatur. Quare haud sunt facile admittende excusationes patris, matris, aliorumque, dum dicunt, se ira percitos maledixisse. Utrique interdum eiusmodi imprecationes non excedunt culpam venialem ob subreptionem mentis, atque inadvertentiam, absque propria culpa rationem prævenientem. Ceterum frequenter etiam sunt peccata mortalia.

X. Tria requiruntur ut maledictio sit peccatum mortale. I. ut ex animo fiat. II. ut deliberate. III. ut malum optatum, seu imperatum sit grave. Sæpe parentes ore tenus maledicunt filiis absque magno impetu iræ, aut etiam iocosi causa. Hæc maledictiones, scandalo ablato, culpam non excedunt venialem. Ceterum, quando maledicta in ipso impetu iræ evomunt, sive parentes, sive alii, valde timendum est ne ira transeat in odium, & animam letaliter feriat. Quod, prolata imprecatione, & extincto iracundiæ furore, illos poeniteat, haud est indicium sufficiens, mortalem non fuisse imprecationem. Nam, ut sit mortale, sat est te illo momento, quo imprecationem contorquebas in alium, ex animo id peregrisse; tametsi statim te poeniteat. Omnes passionem, impetu expleto, languent, ut patet in fornicatore, homicida, aliisque. Tantum abest ut ira communiter auferat malitiam imprecationis, quin sæpius argumento est unde colligere liceat gravem exitisse culpam; quando nempe ira furor com-

comprimi poterat, & habena laxata sunt. Ob pravum iracundiæ habitum iam contractum mulierculæ, aliique homines efferati, qualibet oblata occasione, maledictorum grandinem evomunt, & iaculantur. Deservescente postea furore, animo contristantur; & ob hanc tristitiam sibi illudentes autumant se graviter non peccasse. Quod aliquis subitanæ iræ motus valeat minuere maledicti malitiam, nemo negat. At illa furoris & iracundiæ consuetudo ob quam irrupunt in imprecationes ad quemlibet eventum, non excusat, sed auget culpam.

XI. Quare minime aridet doctrina Salmanticensium, qui *tract. XIII. cap. IV. punct. 4. num. 28.* hæc scribunt. „ Ex quo fit, tria „ necessario requiri ut maledictio sit peccatum mortale. Primo quod ex animo, & „ intentione malum imprecetur. Secundo, „ quod ex perfecta deliberatione procedat talis imprecatio. Tertio quod optatum malum „ grave sit. *Quolibet ex his deficiente, etiamsi „ ex ira, & mala consuetudine maledictio „ procedat, non erit mortale.* „ Si hæc doctrina consistat, qui ex impetu libidinis, & pravo habitu fornicantur, & ex impetu iræ, & iniqua consuetudine blasphemant, periurant, odio habent proximum, non peccant peccatum mortiferum. Ipsa consuetudo irascendi, & imprecandi, mala est, scandaloque plena. Hanc doctrinam præfati Theologi tribuunt *Asorio, Diane, Discipulo, Trullenchio, Lugoni, Molino.* Vereor ne eiusmodi opinio, zelo sceleris minuendi in hominibus adinventæ, in causâ sit cur mundus christianus scateat maledictis, periuriis, obscenis colloquiis, blasphemis, aliisque flagitiis. Patres, matresque imprecari, iurare, obscena loqui in more habent. Filii a parentibus hæc, antequam malitiam dignoscere valeant, cum læste hauriunt. Parentes non corriguntur, quod nolint vim passionibus suis inferre, nolint frenum linguæ imponere, nolint serio in salutis æternæ negotium incumbere. Hinc habitus, consuetudinesque pravas contrahunt, & eisdem veluti funibus divinciuntur. Confessarii, & recentiores Theologi, ne tantam hominum multitudinem mortalis peccati damnent, & cum ex alia parte ad meliorem revocare illos frugem nequeant, benignitate summa decernunt, eos qui ex ira, & pravo habitu imprecantur, atque adeo peierant, vel blasphemant, non peccare. Christiani Theologorum, & Confessariorum benignitatem experti, studio, curaque sese emendandi neglecta, desides, ignavique fiunt, seque suis pra-

vis affectionibus, moribus, & consuetudinibus dedunt. Et hac via iniquitates a parentibus in filios, ab his in nepotes propagantur. Hæc omnia pluribus confirmare experientie documentis possem. Ipse pluries a penitentibus, quos habitibus imprecandi, & peierandi ireritos increpui, eisque iræ, pravæque consuetudinis malitiam, atque æternæ salutis discrimen manifestavi, hæc accepi responsa: si olim ceteri Confessarii hæc nobis aperuissent, si admonuissent, si nos sacramentis indignos declarassent, ab eisque removissent, minime nunc in hoc vitiorum cæno volutaremur; sed tantæ iniquitatis terrore perterriti, iam pridem ab his expediti vinculis emendationem nostram sedulo curavissemus. Pluries ego, pluries alii docti probique sacri ministri similia a penitentibus audiverunt responsa. Porro quam sit hæc imprecandi consuetudo enormis, inde etiam colligi potest quod omnes Christiani bene morati eam detestantur. Si quis (inquit Angelicus in Pf. *xl. lit. K.*) *ex lapsu lingue aliquid inordinatum dicat, facilius portatur... si quis autem os suum implet maledictionibus, tunc ex malitia propria procedit, secundum illud Matth. XII. Ex abundantia cordis os loquitur.* Et tamen nostro tempore locum habet quod ait Osea cap. *iv. Maledictum, & mendacium invidaverunt.*

XII. Quæst. VI. *Licitum ne est maledicere creaturis irrationalibus?* Resp. Hanc etiam quæstionem ita enucleate Angelicus dispicit, ut nulla egeat expositione. Quare illius tantum verba transcribam, quibus varios Scripturæ textus explicat. Inquit ergo *2. 2. quæst. lxxvi. artic. 2. Creaturis irrationalibus bonum, vel malum dicitur contingere in ordine ad creaturam rationalem, propter quam sunt. Ordinantur autem ad eam multipliciter. Uno quidem modo per modum subventionis, in quantum scilicet ex creaturis irrationalibus subvenitur humane necessitati: & hoc modo Dominus homini dixit Gen. III. Maledicta terra in opere tuo, ut scilicet per eius sterilitatem homo puniretur. Et ita etiam intelligitur quod habetur Deuter. xxviii. Benedicta horrea tua: & infra: Maledictum horreum tuum. Sic etiam David maledixit montes Gelboe, secundum Gregorii expositionem. Alio modo creaturæ irrationalis ordinatur ad rationalem per modum significationis: & sic Dominus maledixit dentem in significationem Iudæe. Tertio modo ordinatur creatura irrationalis ad rationalem per modum continentis, scilicet temporis, vel loci: & sic maledixit Iob diei natiuitatis sue propter culpam originalem, quam nascendo contraxit:*

traxit, & propter sequentes poenaltates: & propter hoc etiam potest intelligi David maledixisse montes Gelboe, ut legitur II. Reg. i. scilicet propter eadem populi quæ in eis contigerunt. Maledicere autem rebus irrationalibus, in quantum sunt creature Dei, est peccatum blasphemie: maledicere autem eis secundum se consideratis est otiosum, & vanum, & per consequens illicitum.

XIII. Nec diabolo ipsi maledicendum esse, Angelicus docet *loc. cit. artic. 1. ad 4. his verbis. In diabolo est considerare naturam, & culpam. Natura quidem eius bona est, & a Deo; nec eam maledicere licet. Culpam autem eius est maledicenda, secundum illud Iob III. Maledicant ei qui maledicunt diei. Cum autem peccator maledicit diabolum propter culpam, seipsum simili ratione iudicat maledictione dignum: & secundum hoc dicitur maledicere animam suam.* Et hic est sensus illius textus Eccli. *xx. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam.*

CAPUT IV.

De detractioe.

I. **D**etractioe flagitium, commissione facile, emendatione difficile, usu universalissimum, explicandum aggredior. Apostolus Iacob *cap. III. linguam assimilat clavo navis, equi freno, flammæque ignis.* Quibus exemplis illud nobis innuit, quod sicut navis ad portum pervenit, si clavus bene moderetur; equus recta currit, si optimo regatur freno; ignisque illuminat, & calefacit, si flammæ intra iusta confinia coerceantur; ita probe & sancte vivit homo linguam suam caute custodiens, & contra, sicut navis clavo destituta ad scopulos allidit, equus freno solutus in præceps ruit, & ignis absque custodia universa incendit, voratque; ita, nisi lingua diligenti, severaque custodia cohibeatur, anima hominis in omnium vitiorum sentinam prolabitur. Verba ipsius Apostoli describamus. *In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Potest enim freno circumducere totum corpus. Si autem equis freno in ore mittimus ad consentiendum nobis, & omne corpus illorum circumferimus. Ecce & naves, cum magna sint, & a ventis validis mimentur, circumferuntur a modico gubernaculo, ubi impetus dirigentis voluerit. Ita & lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat. Ecce quæritus ignis quam magnam sylvam incendit! Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. Hoc*

textu explicat Apostolus difficillimam linguæ custodiam, & malorum multitudinem, quæ indisciplinatam linguam consequuntur. In hac doctrinam divinitus traditam intendere animum vellem nonnullos qui, cum longe a vitiis illis quæ famam, honoremque denigrant, absint, licitum sibi existimant aliorum famam detrudere, linguam in proximi defectus acere, ceterosque omnes disteris, conviciis, & irrisionibus proscindere, iisdemque phanastis, imprudentiæ, & tantum non stultitiæ, labem aspergere. Turpiloquia, viliumque hominum phrasas, & proverbia, vix rusticorum ore digna, passim suis miscent sermonibus: & eo cæcitatibus pertingunt, ut se virtute præditos reputent, quia non omnibus vitiis inquinati sunt. Ignorant miseri homines oraculum divinum: *Qui deficit in uno, factus est omnium reus.* Quot lingua sola non occidit? Istorum malitia eo est gravior, atque inexcusabilior, quo linguæ peccata nullum commodum vel temporale pariunt. Non est quod innumeros Scripturæ textus adversus detractores commemorem: quia vix esset scribendi finis. Notionem ergo dumtaxat detractioe, eiusque gravitatem paucis exponam.

II. Quæst. I. *Quid si detractio?* Resp. Est, inquit D. Thomas *2. 2. quæst. lxxiii. art. 1. denigratio aliene famæ per occulta verba.* Communiter proximi famam denigratur per verba occulta: quia illo absente eiusdem occulta crimina manifestantur. Ceterum non infrequenter contingit quod præsentem proximo illius famam detrahat. Et tunc detractio est simul contumelia. Quare contumelia directe fertur in hominem præsentem, ut eum deprimat, adeoque illius honorem lædit. Detractio directe intendit diminuere, seu obscurare proximi famam, quæ insidet aliorum mentibus. Fama enim, ut dixi supra, est optima existimatio, seu persuasio alienæ virtutis, & probitatis.

III. Quæst. II. *Detractio est ne genere suo peccatum mortale?* Resp. Adfirmant omnes, hancque rationem prodit Angelicus *2. 2. quæst. lxxii. art. 1. Peccata verborum maxime sunt ex intentione dicentis diiudicanda. Detractio autem secundum suam rationem ordinatur ad denigrandam famam alicuius. Unde ille per se loquendo detrahit qui ad hoc de aliquo obloquitur, eo absente, ut eius famam denigret. Auferre autem alicui famam valde grave est: quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cuius defectum impeditur homo a multis bene agendis. Propter quod dicitur Eccli. *xli. Curam habe de bono nomine: hoc enim**

enim magis permanebit tibi quam mille thesauri magni, & pretiosi. Et ideo detractio, per se loquendo, est peccatum mortale. Continuit tamen quandoque quod aliquis dicit aliqua verba, per que diminuitur fama alicuius, non hoc intendens, sed aliquid aliud. Hoc autem non est detrabere per se, & formaliter loquendo, sed solum materialiter, & quasi per accidens. Et si quidem verba, per que fama alterius diminuitur, profertur aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, nec potest dici detractio. Si autem profertur ex animi levitate, vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale; nisi forte verbum quod dicitur, sit adeo grave, quod notabiliter famam alicuius ledat, & precipue in his que pertinent ad honestatem vite: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis. Et tenetur aliquis ad restitutionem fame, sicut ad restitutionem cuiuslibet rei subtracta. Duplicem ergo detractionem Angelicus distinguit: alteram formalem, qua quis ex animo infamandi proximum eius crimina occulta aliis patefacit; alteram materiale, qua non denigrandæ famæ animo, sed alio fine, occulta aliorum scelera reteguntur. Prima numquam est absque peccato; secunda iuxta finis diversitatem, bonitatem, aut malitiam habet.

IV. Quest. III. Quot modis detractio perpetratur? Octo communiter recensentur, his verbis contenti.

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens.

Qui negat, aut recitet, minuit, laudat, ve remisse.

Septem modos recenset Doctor Angelicus 2. 2. quest. xxiii. art. 1. in quibus comprehenditur etiam octavus. Distinguit primum detractionem in directam, & in indirectam his verbis ad 3. *Aliquis dicitur detrabere, non quia diminuit de veritate, sed quia diminuit famam eius. Quod quidem fit quandoque directe, quandoque indirecte. Directe quidem quadrupliciter. Uno modo, quando falsum imponit alteri: secundo, quando peccatum adauget suis verbis: tertio, quando occultum revelat: quarto, quando id quod est bonum, dicit male intentione factum. Indirecte autem, vel negando bonum alterius, vel malitiose reticendo, vel diminuendo. In hoc ultimo modo continetur octavus frigidè laudando. Gravius enim aliquando est frigidè laudari quam graviter vituperari.*

V. Primo itaque proximus diffamatur, ipsique detrahitur, falsum ei crimen imponendo: quæ detractionis species omnium gravissima

est, vocaturque calumnia. Secundo frater iniuste traducitur, dum illius peccatum augetur. Nam augmentum istud calumnia est, quæ falsum crimen imponit. Quando crimen verum occultum est, si reveletur, committitur tertio modo detractio. Tandem, si quod bonum est, aut adiaphoron, promulgetur tamquam malum, aut prava intentione factum. Hi quatuor modi recta proximi famam petunt, eamque profcindunt. Indirecte vero fama læditur, negando alterius bonum, vel illud malitiose reticendo, dum silentium prævidetur fore confirmationem detractionis; vel bonum quod narratur minuendo; vel denique frigidè laudando, quando hæc versuta laus in detrimentum proximi cedit. Advertendum, solam reticentiam non inducere debetum restitutionis, quando non sit peculiare debitum ex officio manifestandi alterius merita. Omnes præfati modi sunt eiusdem speciei. Alius tamen alio gravior est iuxta circumstantiarum diversitatem.

VI. Quest. IV. Est ne peccatum grave conficere libellos famosos? Resp. Antequam responsum præbeatur, quid sit libellus famosus, dicendum est. Communis eius definitio hæc circumfertur. *Scriptura est, aut signum, in quo continetur alterius infamia secreta, vel non omnino publica, ut publica fiat, aut in plenioram notitiam statim, vel paulatim deveniat.* Libellus ergo famosus vel scriptura, scheda, folio, aut libro, vel signo aliquo constare potest; ut si ad alterius ianuam, vel fenestram appendas cornua eo fine ut indices uxoris adulterium, ipsamque virum cornutum. Dicitur *infamia secreta*: nam, si crimina publica sint, non est libellus famosus. Item libellus famosus haud est, dum quis exercendi ingenii causa quidquam de alio scribit; dummodo animo non publicandi id fiat, nec periculum sit ut publicetur. Item libellus famosus non est, si zeio correctionis, vel reparationis mali noxii Reipublicæ, aut communitati, alicuius occultum crimen manifestetur.

VII. Quando itaque publica scriptura occulta crimina revelantur, aut falsa imponuntur, ut in aliorum notitiam deveniant, libellus appellatur famosus, seu infamatorius. Namine libelli venit etiam pagina, scheda, folium in quo infamia proximi contineatur; ut sunt satyræ. Item qui, nomine proprio occultato, ad iudicem deferat alicuius scelera, ut vi illius delationis ad inquirendum procedatur, libellum famosum conficit; etiam si citet testes, qui confirmare crimen valeant. Quoniam nequit iudex, vel superior vi talis

scri-

scripturæ ad inquisitionem procedere; ut statutum est cap. *Inquisitionis*, estque communis Doctorum sententia.

VIII. Explicata libelli famosi notione, responderetur quaestioni propositæ: grave crimen perpetrare libellorum huiusmodi Auctores: eoque gravius, quo latius fama profcinditur. Libelli enim famosi non modo in præsens famam lædunt proximorum, sed in posterum quoque diffamationem derivant. Permanent enim eiusmodi scripturae, & ab aliis transcribuntur. Nec minuit Scriptoris scelus, quod libellus a viro probò inventus flammis addicatur. Quoniam scriptoriam ex parte sua totum posuit quod ad alterius famam conducit. Peccant ergo libellatores tum contra iustitiam, tum contra caritatem; atque adeo restitutionis publicæ debito constringuntur, si publice diffamatus proximus fuerit. Idque præstandum est aut altera scriptura, in qua retractentur vitia evulgata, aut præconis voce, aut alia via, prudentis Theologi iudicio præscribenda.

IX. Præter culpam, poenas iure civili, & canonico latas incurrunt libellatores famosi. Ius civile capit damna Auctores libelli l. l. c. de libellis famosis. Ius canonicum virgis verberandos eos decernit cap. *Qui in alterius*. Eadem poena puniuntur qui stercore ianus domorum, vel cubiculorum deturpant. Inventores alicuius libelli famosi peccant mortaliter, si eum agnoscentes ut talem, non lacerent, aut comburant; & iisdem poenis ac auctor, aut quasi auctor, prestendi sunt.

X. Qui contra Papam, aut Cardinales scribunt libellos famosos, incurrunt ipso facto excommunicationem. Alexander IV. tulit excommunicationem contra eos qui adversus Ordines Prædicatorum, & Minorum libellos famosos evulgaverint. S. Pius V. constitutionem, quæ incipit, *Romani Pontificis providentia*, anno 1572. edidit contra scribentes, dictantes, retinentes, transmittentes, & non lacerantes libellos famosos, continentes læsionem famæ, aut revelationem secretorum quæ pro regimine ecclesiastico tractantur: eosque multandos decernit confiscatione bonorum, & etiam ultimo supplicio.

XI. Quest. V. Est ne peccatum detrabere defunctis? Resp. Adfirmans sententia communis est; estque peccatum mortale, aut veniale, iuxta materiam gravitatem. Quando quidem fama est bonum perpetuum, etiam post mortem in hominum memoria perseverans. Ergo hoc bono privare defunctos peccatum est. Gravius tamen peccatum est de-

trahere vivis quam defunctis, quoniam minus istis quam illis diffamatio nocet. Fama enim vita moralis est, quæ vitam civilem alit, estque iustus veluti patrimonium; quo sublatò, vita ipsa physica languet, & tabescit. Defuncti vero haud indigent ad bene vivendum fama; sed extra iustum fortunæ sunt, ceterasque istius mundi vices. Quare plus requiritur ad peccatum mortale detractionis contra defunctos ac contra vivos. Et tamen contraria sere inveteravit persuasio apud homines, qui religioni, & pietati quodcumque verbum adversus defunctorum famam efferre sibi ducunt, vivorum autem famam denigrare in deliciis habent. Non improbo, quin laudo, in defunctorum famam reverentiam, & pietatem. Sed invidentiam damno, odiumque, quod ad lacerandam vivorum famam inducit. Salva consistat mortuorum fama. Sed diligentius, severiusque abstinendum est ab illorum lædenda fama qui nobiscum vivunt. Si quando tamen defunctorum famam lædi contingat, refarcienda est. Saepè etiam ex diffamatione defunctorum parentes superlites detrimentum subeunt: quo in casu gravior urget obligatio restituendi defunctis famam, ut qui vivunt, etiam pristinam ex bono illorum nomine, meritisque recipiant commodum. Nam non raro accidit ob denatorum parentum merita filios, & nepotes præmiis a Principe donari. Si illorum denigretur fama, evanescent posterorum merita, & successores patiuntur detrimentum. Necessaria itaque est compensatio infamæ defunctis irrogatæ: quamvis, ut dixi, rarius graviter peccetur in defunctorum, quam in vivorum diffamatione.

XII. Quest. VI. Est ne peccatum detrabere defunctis damnatis; puta paganis, hebraicis, hereticis? Resp. Negant Molina, Malderus, Rebellus, alique, nisi detractio illorum cedat in eorundem familiæ detrimentum. Quoniam, inquiunt, damnati hoies sunt, & inimici Dei; nec amplius sunt proximi nostri. Sed hæc sententia videtur falsa & communiter reiicitur. Etenim quantum ad naturam proximi nostri remanent, licet in alio ordine inimici nobis sint. Accedit quod lex naturæ, prohibens calumnias, & mendacia, urget respectu omnium. Nec enim spectandum est, quod damnati sint inimici Dei, sed quid nos loqui deceat. Calumniari cuique malitiam prodit. Quæ lex permittit ut hæreticum nobilem iam mortuum enuntiem proditorem fuisse Reipublicæ, sicarium, carnificem? Verum inutilis est quaestio isthæc; sicuti nimium insipientes sunt illi qui men-

tem,

tem, aut linguam occupant in damnatorum delictis. Relinquantur illi sub flagello vindicantis divinæ iustitiæ.

XIII. Hinc consequitur, peccare historicos qui defunctorum occulta crimina revelant. Quamquam distinguenda crimina sunt personæ, & officii, seu dignitatis, & ministerii. Crimina occulta quæ vocantur personalia, alio sunt prætereunda silentio; & qui eadem pandunt, scriptisque consignant, peccant plus, vel minus iuxta criminum quæ propalantur, gravitatem. Crimina vero illa quæ commercia, negotia publica, rerum procuraciones, bella, pacta, & cetera id genus spectant, licet ad tempus thæcnis, & fraudibus occultata, dum ad veritatem historiae, ad factorum dilucidationem, & posterorum instructionem pertinent, litteris consignari valent. Duo tamen cavenda. Primum, ne odio, invidia, aliave humana passione id fiat. Alterum, respectus habeendus est ad consanguineos, familiamque illius cuius enarrantur crimina. Serio perpendendum, num profapia illius cuius manifestantur flagitia, sit ex tali narratione gravem subitura infamiam. Deinde ponderandum, num abique gravi sinceri historici nota omitti crimina valeant. Et, facta collatione, id præstetur quod bono communi, & publicæ utilitati expedire visum fuerit. Cavendum ne defectus augeantur, exaggerentur plus iusto. Si coniecturæ occurrant, quod non ex malo animo, sed fortuna adversa, & fortuito erratum sit, indicentur. Ne multa: semper ad caritatis, & sinceritatis leges respiciendum est. Et, nisi necessitas manifestandæ veritatis urgeat, malum silentium est.

CAPUT V.

Quæ regula spectanda, ut colligi possit, detractionem esse peccatum mortale, vel veniale.

I. **Q**UOD detractio sit peccatum mortale, aut veniale, ex variis circumstantiis pendet. Narratio venialium criminum suo genere est venialis, mortalium mortalis. Non raro accidit oppositum. Nam manifestare, quod aliqui iuvenes sint lascivi, impudici, mulierosi, laborantes morbo gallico, puellarum insidiatores, sæpe nullum est peccatum detractionis: quia isti se iactant de eiusmodi peccatis, sibi gloriæ, & honori vertunt illa committere. E contrario de puella, aut femina honestissima narrare etiam leve peccatum, illius pudicitie, quæ summo-

pere illi cordi est, contrarium, potest esse peccatum mortale. Asserere probum Religiosum esse mendacem, tamenti mendacium culpa venialis, esset grave peccatum; secus, si diceret, semel, aut bis esse mentitum, quia id ex infirmitate, & subreptione accidere sæpe solet; at mentiendi consuetudo non nisi ex malitia proficitur: quod magnopere dedecet virum religiosum, & quemcumque hominem honestum. Circumstantiæ ergo & personæ cui detrahitur, & auditorum, & temporis, & detractoris expendendæ sunt, ut inde colligi possit culpæ qualitas. Doctrina communis.

II. Quæst. I. *Est ne mortale peccatum generatim asserere, talem hominem esse superbum, avarum, iracundum, contentiosum, presumptuosum, vanum, & id genus similia?* Resp. Distingendum est. Si persona cui detrahitur, tantæ famæ, sanctitatis, probitatis, atque integritatis sit, ut apud auditores graviter in generalibus verbis illius fama denigretur; de bio proculerit peccatum mortale; maxime si persona detrahens magnæ sit auctoritatis, quæ opinionem imprimat auditoribus pravam adversus personam quæ prius magno in pretio habebatur. Si contra persona non sit singularis probitatis, quæque communiter graviter non lædatur, cum præfata vitia generatim accepta comitentur humanam naturam peccato originis fauciatur; non videtur mortale, cum non asseratur, quod talis persona mortaliter in hoc vitiorum genere peccet, sed quod his vitiis laboret: quod pro naturali inclinatione accipi potest. Doctrina communis.

III. Consuetum, atque perniciosum detrahendi genus illud est quo confusè malefici detrahunt proximo, nihil sigillatim dicentes, sed confusè plurima, & gravia indicantes, aliusque vulnera hac confusa locutione infligentes, quam si singulare crimen aliquod enarrarent. Locutiones istæ eiusmodi sunt. *Si loquerer quæ scio de Petro. Et ego possem multa de illo dicere. Ipse non ignorat quæ ego taceo de illo. Sane coram me ille pudore confusus obmutesceret.* Versutæ istæ infamandi formulæ omnium sunt perniciosissimæ. Quare & graviter peccant, & ad restitutionem tenentur eiusmodi detractores. Similes aliæ sunt, quibus detractores effutunt se audivisse de hac, aut illa persona hoc crimen; subdunt vero, se illud minime credere. Ego, inquit ille, hoc audivi de Petro; sed illud ut credam, induci nequeo. Audita refero, penes auctores veritatem relinquens. Est, inquit Dominicus Soto *Lib. v. q. v. art. 5.* inge-

ingeniosus, sed pestilens detrahendi modus. His formulis sibi cavere student, & detractionis virus, infamiamque occultare, ut securius proximum lædant. Quo enim sanctor habetur ille qui detrahit, eo nocentior reputatur alter cuius fama profcinditur. Spectandæ tamen sunt circumstantiæ. Nam interdum similes locutiones aut parum, aut nihil nocent, spectata tum loquentis, tum audientium conditione. Quando crimina sunt gravissima, ut hæresis, sodomie, furti, perfidiæ, ea etiam ut audita narrare est peccatum mortale. Quare semper spectandæ sunt circumstantiæ.

IV. Quæst. II. *Est ne grave peccatum revelare naturales defectus alicuius?* Resp. Asserere aliquem esse indoctum, ineruditum, cæcum, gibbosum, deformem, communiter non est peccatum. Attamen & hic spectandæ sunt circumstantiæ, potissimum affectus, & finis illius qui talia narrat. Item, si istorum defectuum manifestatione impediretur diffamatus ab aliquo bono consequendo. Si tamen aliquis haberetur communiter ut doctus; detractionis vitio non careret qui illum ignarum, indoctumque publicaret: nam videtur ius acquisivisse ad talem famam. Hoc tamen ius, ut verum fatear, ad famam, fallitate nixam, possidendam videtur satis ambiguum: si enim falsus est titulus, evanescit ius. Opinio illius famæ errore laborat. Quare etiam in hoc, ut & in ceteris modis detrahendi, circumstantiæ ponderandæ sunt. Manifestare defectus naturalium peccatum detractionis frequenter est; ut si dicas, talem esse filium Clerici, spurium, illegitimum; hominem honestum ac nobilem, avum habuisse vilissimum, furem, & quid simile. Gravius vero, aut leve peccatum erit iuxta varias circumstantias.

V. Quæst. III. *Revelare uni aut alteri honesto, proboque viro grave occultum delictum est ne crimen letale?* R. Sermo est de crimine vero: nam falsum imponere, nemo ambigit esse peccatum. Similiter non inquiritur, licitum ne sit viro prudenti, consilii capiendi causa, revelare crimen occultum. Nam communis est sententia, quempiam secreto graviter iniuriatum & læsum, amico gravi, leniendi doloris causa, posse patefacere iniuriatorem, & ut consilium, quo se regere debeat, accipiat, manifestare crimen occultum. Quæstio ergo est, peccatum ne sit uni aut alteri viro prudenti ex animi levitate, loquacitate aliove sine sub sigillo revelare crimen occultum.

VI. Negat prima sententia, quam defendunt Caietanus 2. 2. quæst. lxxiii. art. 2.

Petrus Navarrus *Lib. II. cap. IV. num. 335.* Diana *II. Par. tract. III. Miscell. resol. 2. tract. v. resol. 33.* ubi refert Navarrum, Ioannem a Cruce, Baunium, Tannerum, aliosque plures. Quoniam, inquit, parum, aut nihil detrimenti hinc sequitur. Fama enim publica est notitia, seu persuasio probitatis, & honestatis proximi. Ergo sola publica diffamatio huic famæ opponitur. Porro quod uni vel alteri crimen occultum reveletur, non dicitur quispiam diffamatus. Accedit quod revelare complicem in confessione probabilis non est peccatum.

VII. Oppositam sententiam conceptis verbis tradere S. Thomas videtur 2. 2. quæst. lxxiii. art. 1. ad 2. *Quamvis etiam si uni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam eius, non in toto, sed in parte.* His paucis verbis totam rationis efficacitatem Doctor sanctus comprehendit. Qui coram multitudine crimen patefacit, publice proximum infamat; atque adeo universam famam denigrat, corrumpitque. Qui uni alterive crimen revelet, partem famæ corrumpit. Ergo peccat. Numquid solum illud furtum dicitur peccatum mortale quod universum patrimonium auferat, & ad extremam inopiam adigit; seculo vero furtum portionis patrimonii? Nemo id dixerit. Quemadmodum ergo fur graviter peccat, dum partem gravem patrimonii surripit, tamen inopem non efficiat illum a quo furatur; ita graviter peccat detractor, qui partem famæ lædit detrahendo. Porro qui uni aut alteri prodit delictum, penes istos fama labefactata est. Quid quod plurius Titius facit exultationem, bonamque opinionem, quam de se habet vir ille prudens, & gravis, quam vulgi, & magnæ multitudinis iudicium? Quin parum, aut nihil curat plebis & multitudinis opinionem, comparatam ad exultationem prudentum, sapientumque. Hinc patet solutio ad argumentum contrariæ opinionis. Paritas, a revelatione complicitatis in confessione petita, inutilis est. Nam Christianus peccans cum alio, vel alia, ipso facto cedit iuri suo super secreto peccato in confessione retegendo. Professio quippe christiana obligat ad integram confessionem. Ergo qui peccat cum alio, nequit ab eo exigere ut sacrilegium perpetret, diminuendo confessionem, ne se manifestet. Hanc sententiam defendunt Bannez 2. 2. quæst. lxxiii. art. 2. Dominicus Soto *Lib. IV. quæst. x. art. 4.* Prædus *cap. xv. quæst. II. num. 8.* Tapia *Lib. V. quæst. XIV. art. 4. n. 3.* Salmanticenses *tract. XIII. ap. IV. punct. 5.* La-Croix *Lib. III. par. II.*

Conc. Theol. Tom. IV.

A a

num.

num. 1197. qui laudat Illfing, Busenbaum- que.

VIII. Quæst. IV. *Utrum diffamatum aliis criminibus diffamare peccatum sit?* Resp. Si crimina nova sint eiusdem generis, aut sint iisdem valde affinia, quæ novam non afferant infamiam; non est novum detractionis crimen. Si furem dicas simul esse periurum, si meretricem asseras uxoratos admittere, & Clericos, si lusorem publicum manifestes suam negligere familiam, filios male educare, mittere sua haud diligenter obire; communitur non committis peccatum grave: quoniam hæc posteriora delicta sunt familiaria illis qui priora perpetravit, nec priorem infamiam multum augeat. Si vero nova scelera sint diversi generis, & non affinia; peccatum est.

IX. Quæst. V. *Letaliter ne peccat qui crimen publicum in hoc loco, narrat in alio, ubi publicum non est?* Resp. Trifariam dicunt Theologi aliquid notum esse, 1. *facto*, 2. *iure*, 3. *fama*. Notorium *facto* illud vocant quod coram multitudine perpetratum est, ut in foro, in platea publica, seu quod suapte natura in omnium oculis versatur. Notorium *iure*, quod per iudicis sententiam declaratum est, aut quod rei confessione, vel tertium assertione ante iudicis sententiam constat. Notorium *fama*, quod maioris civitatis, collegii, conventus, congregationis parti competitum est. Caietanus *Tom. X. opusc. tract. xxxi. resol. 9.* illud publicum esse docet quod suapte natura in communem notitiam pervenire potest. Addunt alii, diffamatum in Aula Regia, vel in Metropoli, diffamatum esse per totum regnum, vel provinciam. Alii contendunt, ad criminis publicationem sufficere, si sex illud sciant: quia hic numerus satis est ad efficiendam parochiam. Alii requirunt decem: quia hic numerus exigitur ad constituendam parochiam. Prudentius loquuntur illi qui volunt, hoc colligendum esse ex circumstantiis, nempe ex loci, & personarum qualitate, quibus cognitum crimen est. Nam si 30. viri graves, & prudentes sciant aliquod crimen, non est illud dicendum publicum: quia isti tacere solent, & prudenter pressant potest istos non esse propalatos: crimen cognitum: contra dicendum, si homines illi leves essent, & loquaces. Denique distinguunt aliqui inter locum parvum, & magnum. Ut crimen sit publicum in loco parvo requiruntur notitia maioris partis; scilicet in loco magno. Si civitas constat 1000. an. 2000. hominibus, satis est ut 30. vel 40. dispersi per civitatem crimen sciant. Qui docent, ex circumstantiis

colligendam esse hanc publicam diffamationem, quando ita est cognitum crimen quod facile natura sua diffundatur in alios, tum publicum dicendum esse arbitrantur.

X. Convenit penes omnes, nullum esse peccatum loqui de crimine, quamvis occulto, coram iis quibus notum est. Hæc tamen locutio bona, aut mala esse potest ex fine locutionis. Si sit ex animi levitate, & loquacitate; erit otiosa, atque adeo culpa venialis. Si sit ex odio, vel invidia, erit criminale. Si ob bonum finem, ut audientes ex aliorum ruina proventum faciant, & cautius incedant; tunc actus virtutis erit. Similiter narratio delicti eo loci ubi notorium est, nullum est peccatum; etiam si ignorantibus manifestetur: eo quod per accidens sit quod ab his ignoretur. Similiter non est peccatum detractionis crimen publicum in uno loco, in alio revelare, ad quem spectatis circumstantiis humanæ societatis, brevi perventura eadem notitia esset.

XI. Crimen publica iudicis sententia declaratum, potest ad quemcumque locum, etiam distantem, deferri, & scribi; tametsi si illac notitia non sit perventura. Quoniam, deus damnando reum aut poena capitis, & flagellationis, alteriusve supplicii, & eiusdem scelera his poenis digna publicando, privat reum quoque iure ad famam. Quin potissimum supplicium est illius diffamatio in tota terrarum orbe, ut ceteri perverrefacti abstinere a criminibus. Quare & historici litteris consignare hæc facta, nempe delicta, & supplicia, licite valent, & alii per epistolas ad remota etiam loca scribere possunt; dummodo bono fine id agatur, ut scilicet boni caveant sibi a malo, & quia interet humanæ Republice nosse facinorosos. Limitant hanc doctrinam Theologi in hypothesei quod crimen sit publicum dumtaxat testium depositione, non iudicis sententia. Tum enim haud liceret ad remota loca, ad quæ facile non perveniret notitia, deferre eiusmodi delicta: quoniam tunc iure non esset legitima auctoritate privati iure ad suam famam. Secus tamen dicendum, si delictum notorium simul esset notorietate facti.

XII. Quid, si sententia publicata esset dumtaxat intra aliquam Congregationem, Cœnobium, aut Religionem? Huiusmodi sententia non sunt absolute publicæ, sed cum limitatione, in tali nempe loco. Quare peccaret proculdubio qui delicta, publica sententia punita in hac aut illa Congregatione, extra revelaret. Peccaret tum contra ipsam

com-

communitatem, tum contra ipsum reum, qui solummodo intra suam Religionem est diffamatus, nec maiori infamia illum iudex multavit. Pariter, quando in S. Inquisitionis tribunali quis reprehenditur, puniturve coram consultatoribus, aliisque assistentibus, peccat qui hæc revelat: quia iudices nolunt maiorem diffamationem.

XIII. Hæc quæ recensui, communia sunt penes Theologos. Disputant autem in utramque partem, utrum delictum, notum notorietate facti, vel famosum in hac civitate, possit absque gravi culpa deferri ad aliam civitatem, ad quam facile minime creditur perventurum. Negat prima sententia: quia quisque habet ius ad suam famam, ubi non est diffamatus. Porro in illa civitate in qua crimen omnino ignoratur, & aliunde difficile illuc notitia perveniret, illam iste habet suam famam. Ergo iniuste eadem privatur. Ergo peccat tum contra iustitiam, tum contra caritatem, qui præfata crimina evulgat. Altera sententia docet, peccatum esse contra caritatem, secus contra iustitiam, eiusmodi crimina ad loca remota deferre. Quoniam licet qui publice crimen perpetravit, ius non habeat ad suam famam; quia tamen absque alterius iniuria eam possidet in loco ubi non sunt illius crimina manifesta, peccat contra caritatem qui tali fama illum privat.

XIV. Tertia sententia sustinet, nec contra caritatem, nec contra iustitiam peccare qui crimina publica publicitate facti in una civitate, provincia, vel regno, in alio remoto loco, ad quem difficile pervenirent, deferret, scriberet, revelaret. Rationum momenta obvia sunt, & efficacia. Quando delicta sunt aliqua in civitate publice perpetrata, auctor absolute amisit ius ad suam famam. Quia voluntate in publico, & coram universo populo crimen commisit, eadem suam prodegit famam. Contra vero quisque ius habet ad facti publici notitiam acquirendam. Et revera quis sibi religioni duceret, factum publicum litteris, & historiis commendare? Id præstant viri vel superioribus ornati moribus. Hanc sententiam defendunt Caietanus *Tom. X. opusc. tract. xxxi. resol. 9.* Bannez 2. 2. *quæst. lxxiii. artic. 2. dub. 3.* Tapia *Lib. V. quæst. xiv. artic. 5. numer. 8.* Pradus *cap. xx. quæst. II. numer. 37.* Nuvius *Tom. II. in III. Part. quæst. VIII. artic. 6. difficult. 3.* Navarrus *in Manuali cap. xviii. numer. 26.* Fagundez *precept. II. Lib. V. cap. III. num. 10.* Filliucius *Tom. II. tract. xxxii. c. 18. numer. 235.* Salmanticenses *tract. xlii.*

cap. iv. punct. 5. n. 61. & alii penes ipsos. XV. Quid, si in primo loco iniuste publicatum crimen fuerit? Respondent Salmanticenses *loc. cit. numer. 56.* quod si iniuste, sive iniuste priori in loco delictum publicatum fuerit, possit quisque ad alia loca illud deferre. Quoniam, inquit, nihil refert ad veri criminis publicationem, quod iniuste, aut iniuste publicatum sit, quando reapse publicatum est. Quia hoc ipso quod factum publicum sit, limites occulti egreditur; & diffamatus ius non habet ut alii a tali narrando facto abstinere. Pro hac sententia citant perdocti Theologi Molinam, Lessium, Lugonem, Dicastillum, Tapiam, & Bannezium. Hæc doctrina mihi non aridet. Nam, quando mihi conitat, iniuste alios hoc crimen publicasse; qua ratione, quo titulo possum ego iniuste hac publicitate uti ad extendendam diffamationem ad alia loca? Quando quis iniuste bonis suis spoliatur, licet ne illis est quibus constat iniusta bonorum ablatio, præfata bona emere? Quando delictum iniuste publicatur, iniuste reus sua fama privatur. Ergo semper retinet ius ad eandem. Igitur sicuti peccat qui bona iniuste surrepta accipit; ita peccat qui diffamationem iniustam ad alia loca extendit.

XVI. Quid, si diffamatus honeste vivendo post publicationem delicti, suam famam recuperaverit? Aliqui contendunt, contra caritatem esse, non contra iustitiam, talia crimina commemorare apud eos qui illa ignorant; dummodo non ita referantur, ut iudicetur adhuc diffamatum in iisdem permanere. Quod non sit contra iustitiam, probant: quoniam, licet diffamatus ius habeat ad famam, quam bene vivendo comparavit; tamen ius non habet, nec potuit acquirere, ut dicatur fuisse probum illo tempore quo erat diffamatus. Ergo qui narrat, olim illum facinorosum fuisse, non facit illi iniuriam. Pro hac opinione citant Salmanticenses, Lessium, Bonacinam, Dicastillum. Illi tamen eam improbant, & merito. Ratio quam opponunt adversarii, inepta est. Verum habet quod diffamatus nequit acquirere ius, ut dicatur fuisse probus eo tempore quo delictum perpetravit, seu quo improbus reapse erat. Ceterum ius acquirere potuit ne apud nescientes palam fieret, ipsum aliquando extitisse improbum. Et revera hoc ius acquirit, quoties emendatis moribus integram a criminibus vitam ducit, famaque probitatis potitur apud homines, omni præteritorum scelerum memoria antiquata. In hac quippe hypothese

oblivionis præteritorum criminum ille fruitur fama qua gaudebat ante criminum manifestationem. Ergo, quando perfecta oblivione obruta sunt præterita crimina olim publica, tunc qui eadem nescientibus revelat, peccat & contra caritatem, & contra iustitiam. Hanc sententiam defendunt præter laudatos Salmanticenses Molina *disput. xxxiii. n. 2. Lugo disput. xiv. sec. 6. n. 85. Tapia Lib. V. quest. xiv. artic. 5. nu. 8.* Addunt tamen laudati Salmanticenses, quod, si præterita infamia non sit oblivione sublata, tamen si crimina emendata sint, nec contra caritatem, nec contra iustitiam delinqueret qui eadem crimina commemoraret.

XVII. Quæst. VI. *Quando necessitas manifestandi criminis excusat a peccato detractionis?* Resp. Priusquam respondeo, lubet doctrinam D. Thomæ transcribere. Inquit autem 2. 2. quæst. lxxiii. artic. 2. in corp. *Et si quidem verba, per que fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, nec potest dici detrahitio.* Quam doctrinam repetit ad primum argumentum, ubi asserit, licitum esse revelare crimina delinquentis ob illius emendationem, illum denunciando ad iudicem. Quapropter, si subditi corrigi nolint, ob bonum iustitiæ denunciandi sunt ad superiorem, filii ad parentes, servi ad dominos. Item licitum est occulta retegere flagitia, quæ cedunt in grave damnum publicum, aut in condemnationem innocentium. Quare, si innocens accusatur de homicidio, licitum, immo debitum est, manifestare auctorem eiusdem. Scis Petrum furem habitare cum aliis qui hoc ignorant; licite potes eos monere ut sibi caveant: quoniam Petrus fur ius minime habet conservandi famam suam cum gravi aliorum detrimento. Et quando in tali casu revelatur furtum Petri, non læditur fama ex intentione; sed malum vitatur, ad quod per accidens sequitur læsio famæ. Hanc opinionem docent Salmanticenses *tract. xlii. cap. iv. punct. 5. numer. 64.* & pro eadem citant Bannez 2. 2. quæst. lxxiii. artic. 2. *dub. 1. conclus. 2.* Sotum *Lib. V. qu. vii. artic. 1.* Tapiam *Lib. V. quest. xiv. art. 6. numer. 4.* Lugo *disput. xiv. sec. 7. n. 95.* alioque. Advertendum tamen, quod tanta cautione manifestandum est furis, sive cuiusque malefactoris peccatum, ut non plus mali reveletur quam necessarium sit ad reparandum damnum quod inde secuturum timeatur. Nosti quempiam falsa imbutum doctri-

na aliis bonis sociis commiseri: ea tantum patefacere debes quæ satis sint ad dissolvendum vinculum societatis. Quæ dicta sunt, confirmari possunt auctoritate S. Basilii, qui in Regulis brevioribus ad interrogat. 25. respondet: *Duo esse existimo tempora in quibus licet aliquid mali de aliquo dicere: videlicet & quando necesse habet aliquis consultare una etiam cum aliis, quia ad hoc idonei iudicati sunt, quo pacto corrigendus sit qui malum commisit: & item quando necessitas poscit ut periculo consulatur aliquorum, qui sæpe ex ignorantia commiseri possent cum malo tamquam cum bono.*

XVIII. Quæst. VII. *Qui iniuste alterius criminis notitiam acquisivit, puta aperiendo litteras obsequatas, valet ne absque culpa eiusmodi notitia uti ad impedienda indicata mala?* Resp. Negat id licitum esse Sanchez *Lib. VI. Consil. cap. vi. dub. 2. numer. 6.* Sotus *Lib. V. quest. x. artic. 2.* Tapia *Lib. V. quest. xiv. artic. 5. numer. 8.* Quoniam is habere se debet, ac si crimen profus nesciret: quia sicuti nemo valet iniustam criminis notitiam querere ad proprium, vel alium commodum; ita neque iniuste acquirit eadem uti potest. Verum ratio ista non consistit. Quoniam quamvis iniusta acquiritio notitiæ fieri nequeat absque culpa; usus tamen notitiæ, esto per fraudem comparatæ, licitus esse valet. Igitur quamquam hic peccaverit secretum extorquendo, aut alia iniusta via notitiam criminis comparando; nihilominus non apparet ratio cur nequeat tali notitia uti ad reparandum grave damnum vel publicum, vel alicuius innocentis. Nam hic actus bonus est: ususque notitiæ, etiam iniuste acquisitæ, in bonum finem directus, actus esse potest virtutis. Iniuste rapuit equum; & tamen, extrema urgente necessitate, licite eodem uti potes. Perperam ergo opponitur quod fraude habita notitia fuerit, quando iusta eadem utendi causa occurrit. Quare licitum usum talis notitiæ in casu nostro defendunt Salmanticenses *tract. xlii. cap. iv. punct. 5. numer. 66.* & pro eadem sententia laudant Tapiam, Villalobos, Dicastillum. Mihi quoque probabilior apparet. Addunt tamen laudati Auctores, quod si grave ex manifestatione damnum sequeretur, leve autem evitaretur, illicita manifestatio esset. Ut igitur manifestatio culpa careat, grave sit oportet damnum vitandum. Nec refert quod sit minus eo quod imminet homini diffamando, dummodo absolute grave sit. Innocenti iniuste accusato imminet aut tristemis, aut

aux exilii perpetui supplicium. Si revelas iniuste accusatoris crimen, hic poena mortis plestendus est. Debes manifestare crimen, ut innocenti succurras; malumque, quod subibit reus, debet tibi soli imputare.

XIX. Quæst. VIII. *Licitum ne est patefacere ignorantiam Medici, Advocati, Theologi, aliorumque artificum?* Resp. Quando eiusmodi professores cum damno proximi exercent suas artes, tunc patefacienda est eorum ignorantia, ut innocentes damno subtrahantur. Quare, si quis vellet in gravi causa imperito advocato, in gravi morbo imperito Medico, in aliquo ædificio ignaro artifice uti; licita esset eorum imperitiæ manifestatio. Quando autem eiusmodi homines magnum sibi pepererint nomen, etiam vis illiguitis, ut hypocrisis, imposturis, consuetisque artibus, non licet falsitatem revelare; dummodo in damnum aliorum hæc illorum fama iniuste acquisita non cedat. Summopere etiam advertendum, ne professorum, aut artificum ignorantia ex invidia, odio, aliove pravo affectu manifestetur, ut frequentissime fit. Communiter ipsi professores non sunt legitimi iudices: qui tamen soli esse iure deberent: cum ipsi præ aliis potiantur artis peritiæ. Verum, quia æmulatio semper viget inter artifices, ut trito proverbio fertur; periculum adest ne potius cupiditatis dictamina quam mentis iudicium sequantur. Licitum quoque est occultos defectus illorum patefacere qui aliquem statum volunt assummare, v. g. ingredi Religionem, societatem, collegium Canonorum, simileque congregationes, quando defectus opponantur professioni assumendæ: quia communiter leges harum societatum excludunt candidatos tali vel tali defectu laborantes. Si ergo candidati ipsi manifestare omittant proprios defectus; poterunt alii, quibus innotescunt, eosdem patefacere.

XX. Crimina publica in uno Monasterio possunt revelari, & scripto deferri ad alia Monasteria eiusdem Religionis; quando Religiosi mutuo communicant, & modo in uno, modo in altero Cœnobio degunt, & invicem permiscuntur. Secus dicendum, si Monasteria essent separata, & mutua communicatione carerent: tunc enim notitia criminis conclusa esset intra illius Monasterii septa; neque natura sua facile ad alia pervenire Monasteria possent.

XXI. Quæst. IX. *Peccatum ne detractionis est traducere aliquem ut scrupulosum?* Resp. Si per hominem scrupulosum prodere intendas

virum optime moratum, integræ conscientiæ, æquum, iustum, evangelicæ legis observatorem exactum, veritatis vin dicem, falsitatis hostem; nullum peccatum est hoc in sensu *scrupulosum* quempiam vocare. Contra, si per hominem scrupulosum inte lligas hominem meticulosum, anxium, perplexum, qui loco peccati habet quod bonum est &c. si hoc in sensu traducas hominem gravem, & maxime publicis officiis destinatum, qui prudentiæ, maturitatis, firmi iudicii, optimique consilii, atque constantis animi fama clarescere debet: dubio procul grave detractionis peccatum erit. Et sæpe damna temporalia hæc detractionem consequuntur. Homines quippe, his depicti coloribus, ab officiis, & ministerio excluduntur.

XXII. Quæst. X. *Est ne peccatum detractionis traducere Christianorum aliquos, & maxime Theologos, ut Rigoristas, & Laxones?* Resp. Novum est detractionis genus, quod hoc nostro sæculo dire grassatur, non modo in piorum hominum, sed in ipsius christianæ Theologiæ, & evangelicæ pietatis detrimentum. Theologi non pauci mutuo Rigoristarum, & Laxonum vocabulis se se mordere fere in deliciis habent. A Theologis hæc detrahendi formulas didicerunt vel ipsi de plebe homines. Antequam rem definitio, detractionis huius vocabula explicanda sunt. *Rigorista* illi vocantur qui legem evangelicam iusto rigidiorem efficiunt, qui consilia pro præceptis obrudunt, qui denique aliquam opinionem ut rigidiorem ab Ecclesia damnatam propugnant. *Laxones* vero illi dicuntur qui contra plus iusto legis evangelicæ rigorem laxant, qui opiniones ab Ecclesia ut laxas damnatas vanis distinctiunculis eludunt, verborum circuitione extenuant, & ad nihilum redigunt, vel alias omnino similes defendunt.

XXIII. Ad quæstiunculam propositam hæc est responsio. Qui præfatos veros *Rigoristas* revelant, qui illorum rigidiore opinioniones patefaciunt, non modo non peccant, sed actum virtutis exercent; atque de univerſa christiana Republica optime merentur. Idem dicendum de illis qui *Laxones*, eorumque laxitates ostendunt. Idque convenit penes omnes. Hoc tamen fieri servato caritatis ordine debet. Auctorum, quoad fieri potest, excusanda pia intentio est. Scribere plurimi æquo laxius, aut rigidius, quia ita expedire credebant Ecclesiæ bono. Paucis, illorum animus divino relinquendus iudicio; eorumque autem opiniones nostro subſunt examini.

XXIV. Detractionis virus quod hodie serpit, eo pertinet, ut hæc *Rigorismi* larva falso, & per summam iniuriam, sanioris doctrinæ Theologis affingatur. Ut quis *Rigorista* audiat, fatis est quod Probabilissimum improbet, quod quorundam Probabilistarum opinionationes, nimium a christiana doctrina recedentes, oppugnet. Porro qui sic pro libito ut *Rigoristas* traducunt graviores Theologos, nullam æquo severiorem sententiam docentes, sunt detractores: & nisi eos ignorantia, vel mentis subreptio excuset, gravissime peccant: quoniam non modo detrahunt, sed etiam calumniantur. Et eo est atrocior calumnia, quo tetricior est *Rigorismi* nota, viris innocentibus impacta. Nam *Rigoristæ* Iansenismi etiam suspicionem ingerunt; cum omnes Iansenistæ sint etiam *Rigoristæ*, ut inquit *Francolinus* in præf. ad Tyrocinium; quamvis non omnes *Rigoristæ* sint simul Iansenistæ. Advertas tamen velim, aliud esse *Rigorismi*, aut *Laxismi* notam alicui sententiæ affigere vi theologicæ ratiocinii; aliud longe diversum Auctores ipsos ut *Rigoristas*, aut *Laxones*, traducere. Primum fieri absque culpa potest. Quin hac scholastica methodo inferitur, aliquam sententiam esse hereticam, ut patet in materia de gratia. Thomistæ theologicæ ratiocinatio concludunt Semipelagianismi fuligine tinctam esse gratiam Molinianam. Contra Moliniani contendunt inferre, gratiam Thomisticam in sensu defensionem Calvinistarum redolere errorem. Nec propterea aliquis eorum peccare dicitur. Verum qui Theologos Calvinistas, aut Semipelagianos assererent, calumniatores forent. Videant ergo, qua via a calumniæ gravissimæ macula se purgare valeant illi qui ubique *Rigorissimum* crepant, suosque in morum controversiis adversarios *Rigoristas* appellant. Illi non modo detractores, & calumniatores sunt; sed etiam detrimentum maximum universæ Ecclesiæ inferunt. Nam, admittæ hypothese quod Theologi sanioris doctrinæ *Rigorismi* falso infamantur, inepti confestim evadunt ad excolendam animarum vineam. Tales ergo non solum peccant, quod detrahant famæ innocentium; verum etiam quod animarum profectum impediunt, schismata in Ecclesiam invehant, pacemque perturbent. Idem prorsus dicendum de iis qui ut *Laxones* alios traducunt, si illi laxitatis expertes sint. Itaque, ut rem paucis perstringam, qui æquo severiora, aut laxiora publice docent, aut voce, aut scriptis, publice manifestandi sunt, ut seductio, & deceptio Christiano-

rum impediatur. Qui vero falso nimis severitatis, vel laxitatis accusant Theologos, & quoscunque viros, solius evangelicæ Moralæ assertores, & ab utrisque extremis alienos, detractionis, atque calumniæ rei sunt. Ut ergo quisque suæ consulat conscientiæ, priusquam notas *Rigorismi*, aut *Laxismi* cuiquam impingat, facti veritatem inquirat, ut calumniæ, & detractionis reatum declinet; atque ut securus sibi caveat, in opinioniones, non in personas censuras vibret. Catholicorum Theologorum vix ullus est, saltem in Italia, Hispania, Germania &c. qui nimis rigoris sententias docuerit. Contra vero damnata ab Ecclesia laxitatis plurimi sunt Auctores. Et tamen Probabilissimi fautores plures suos adversarios *Rigorismi* postulant, eos publice traducunt, quin ullam valeant propositionem damnati rigoris ab illis defensam commonstrare. E contrario, si Antiprobabilistæ proscriptæ laxitatis dicam pluribus Casuistis impingunt, sententias laxas, quas illi docuerunt, & quas Ecclesia damnavit, in medium proferunt. Verum de his plura dicta sunt in nostra Historia italice scripta *Probabilissimi & Rigorismi*, iterumque sermo redit.

XXV. Quæst. XI. *Licetum ne est infamatum infamatorem diffamare?* Resp. Negant communiter Theologi: quoniam diffamatio alterius non est medium aptum & efficax ad propriam famam recuperandam. Ergo non licet eo uti. Distinguendum tamen est crimen falsum a crimine vero. Imponere falsum crimen terti calumnianti ad propriam tuendam famam, est peccatum mortale; & contraria opinio proscripta fuit ab Ecclesia. Ad crimen vero occultum quod attinet, si quis possit absque manifestatione talis criminis propriam tueri famam, peccat, crimen istud occultum, tamen si verum, revelans.

XXVI. P. Busembau *Lib. III. P. II. m. vi. cap. 1. dub. 2. 1190.* apud suum commentatorem P. La-Croix hæc scribit: *Hinc quoque si quis iniuste dedit famam tuam, nec potes eam tueri, nec recuperare alia via, quam imminuendo famam illius, id licet; dummodo falsa non dicas, in tantum, quantum ad tuam famam conservandam necesse est; nec magis ledas quam ledaris.* Doctrina hæc absoluta est, tam extra iudicium quam in iudicio. Quod quisquam falso accusatus apud iudicem, ubi periculum vitæ imminet, valeat sui falsi diffamatoris famam imminuere, verum illius crimen revelando, ut capiti suo consulat, dum nullum aliud medium suppetit, docent plures & graves Theologi. Quæ sen-

tentia, dum poena capitis imminet, non occurrit urgens ratio cur debeat improbari. Necessaria tunc, atque adeo iusta defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ videtur. Bonum etenim vitæ, altioris ordinis est quam bonum famæ. Porro, ut licita sit præfata manifestatio veri criminis accusatoris, necesse est ut sequentes conditiones adsint. I. Ut crimen manifestandum sit reapse aptum medium ad tuendam tuam famam, teque morti subtrahendum. II. Ut valeas crimen quod detegis, probare. III. Ne ulla alia occurrat via, qua mortem declinare valeas. Quando hæc conditiones adsint, non apparet cur reus nequeat se defendere. Nam calumniator, reum impetendo in iudicio, cedit iuri suo; conceditque reo ius se se defendendi. *Cardenas diss. xxvi. cap. v. n. 48.* refert *Lugonem, Bannesium, & Malderium* asserentes, hoc locum habere etiam tum cum accusatus manifestat crimen verum, sed occultum: quia, inquit, testis, habens talem defectum occultum, ineptus est ad testandum in iudicio. Hæc sententia mihi negotium faceffit, & ipsi laudati Theologi eam limitant ad solum casum in quo reus maximum malum subire deberet, minus vero accusator. E contrario concedunt letaliter peccatum reum, si manifestaret occultum crimen testis, quando is gravissimum perferre malum deberet, leve vero reus.

XXVII. Sententia P. *Busembau* absolute accepta mihi laxa est. Videtur enim vindictam, iram, odium, & detrahendi spiritum fovere, & alere, si quibuslibet, & absolute licitum sit detractores detractione repercutere. Quare, ut falsitas istius opinionis appareat, documenta Christi Domini recitanda sunt. Inquit ergo *Matth. v. Ego autem dico vobis, non resistere malo. Sed, si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.* Et prius ibidem dicit: *Beati estis, cum maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos, mentientes, propter me. Gaudete, & exultate quoniam merces vestra copiosa est in calis.* Et tandem ibidem. *vers. 44.* concludit: *Orate pro persecutibus, & calumniantibus vos.* Verum utique est præfata documenta non esse præcepta, quæ semper obligent. Animi præparationem ad id exequendum, si opus fuerit, non actuale exercitium, semper iubent, inquit Angelicus. Christus ipse, illæsis caritatis regulis, impactam sibi a Phariseis calumniam sanandi cæcum, & eiciendi spiritum mutum in Beelzebub, retudit. Præclare

hac de re loquitur Augustinus epif. v. ad Marcell. *Paratus itaque debet esse homo iustus, & pius patienter eorum malitiam sustinere quos fieri bonos querit, ut numerus potius crescat bonorum, non ut pari malitia se quoque numero addat malorum.* Denique ista præcepta magis ad præparationem cordis, quæ intus est, pertinere, quam ad opus, quod in aperto fit; ut teneatur in secreto animi patientiæ cum benevolentia, in manifesto autem id fiat quod eis videtur prodesse posse quibus bene velle debemus: hinc liquido ostenditur, quod ipse Dominus Iesus, exemplum singulare patientiæ, cum percutetur in faciem, respondit: *Si male dixi, exprobra de malo; si autem bene, quid me cædis? Nequaquam igitur præceptum suum, si verba intueamur, implevit. Neque enim præbuit percutienti alteram partem, sed potius prohibuit ne qui fecerat iniuriam augetet. . . . Nec Paulus Apostolus præceptum Domini, & magistri sui videtur implevisse, ubi etiam ipse percussus in faciem, dicit Principi Sacerdotum: Percutiet te Deus, paries dealbate &c.*

XXVIII. Dictum iam supra est, duplici in casu Christianum lege caritatis urgeri ad se contra calumniatores purgandum. Alter est, in quo ageretur de bono detractoris. Alter vero, in quo auferendum esset scandalum, cui succumbunt illi qui detractores audiunt. Utriusque rei exempla dedimus ex ipso Salvatore nostro divino, qui & se iniuste cædi coram Pontifice declaravit; & Phariseis in virtute Dei, & non in Beelzebub, se eicere daemonia, & miracula patrare ostendit. Quando ergo detractoris tui salutem providendum sit, repellenda calumnia erit. Si vero subtrahendus sit offensiculo proximus, & fama tui nominis ad proficiendum in populorum salute necesse sit: tum reprimendi detractores erunt mediis licitis, inquit Angelicus 2. 2. quæst. lxxii. art. 3. *Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primo quidem propter bonum eius qui contumeliam infert, ut videlicet eius audacia reprimatur, & de cetero talia non attentet, iuxta illud Prov. xxvii. Responde stulto &c. Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas.*

XXIX. Porro, nisi alterutrum ex recensitis momentis occurrat, opinio quam ex P. *Busembau* descripsi, non videtur consistere cum Evangelio posse. Contemnendum esse mundanum honorem, & fallacem famam, nisi aliquod ex dictis momentis urgeat, præcipit

capit Christus in suo Evangelio . Recentior autem Probabilista docet , tantum lædendam detractoris famam esse , quantum satis sit ad tuam refarciendam , & non plus . Hanc doctrinam proculdubio ebibit Auctor libelli , lingua Italica exarati , cuius titulus est , *Difesa della dissertazione de' Signori Copellotti , e Casali* . Ultima quippe pagina minatur , eadem iniuriarum mensura se velle adversarium suum repercutere qua iste fuerat in laxas opiniones invehctus . *Qua mensura mensi fueritis , remetietur vobis* . Hæc omnia christianæ legis spiritui , qui est amoris , patientiæ , mansuetudinis , & misericordiæ , adversantur .

XXX. Quæst. XII. *Est ne peccatum grave detractionis uni aut alteri sub secreto revelare occultum proximi peccatum ?* Resp. Dictum est supra , quod manifestare viro prudenti peccatum alterius ad capiendum consilium , quo aliquis se se dirigere debeat , nullum sit peccatum . Modo quaeritur , num licitum sit manifestare crimen sub naturali sigillo , nulla urgente causa : qui modus detrahendi satis est familiaris . Secretum istud , quo sibi a culpa cavere blandiuntur loquaces homines , via planissima est , qua crimen brevi in publicam erumpit lucem . Hoc secreto se se regit detractor , ut certius , securiusque lædat proximi famam ; non secus ac milites , qui ut ad expugnandam securius arcem accedant , cuniculos effodiunt , & subterraneis viis obtekti , arcem expugnant . Quare ad propositum quaesitum respondetur affirmative . Vide quæ supra dicta sunt . Sanctus Patriarcha Chrysostomus scitissime hanc detrahendi versutiam exprimit hom. III. ad popul. Antioch. *Hoc vero ridiculum magis est , quod zalem habentes vitam , & propria negligentem , cum aliquid arcanum dixerint , rogant audientem , & adiurant ne cuiquam amplius alteri dicat : hinc declarantes quod rem reprehensione dignam commiserint . Si enim illum , ut nemini dicat , rogas , multo magis te priorem huic dicere non oportebat . In tuto sermonem habebas : postquam ipsum prodidisti , tunc salutem ipsius curas . Si non vis effari , neque alteri ipse dicas ; postquam vero alteri prodidisti sermonis custodiam , superflua facis , & inutilia , admonens , & obtestans pro dictorum custodia . Sed iucundum detrahere ; immo iucundum non detrahere . Detrahens enim deinceps in agonia est , suspicatur , & timet , penitentiam agit , & linguam suam mandati , timens , & tremens , ne forte aliis enuntiatum verbum magnum sibi periculum asserat , & superfluum ,*

& inutilem inimicitiam , his qui dixere , operetur . Apud seipsum vero continens in securitate plurima cum multa vivet voluptate . Audisti sermonem (inquit Eccl. XIX.) moriatur in te : confide , non te disrumper . Quid est moriatur in te ? Extingue ipsum , desodi ; nec exire , neque penitus moveri permittas .

XXXI. Quæst. XIII. *Utrum licitum sit infamare seipsum ?* Resp. Quæstio hæc ab illa pendet , sit ne homo dominus suæ famæ . Negantem sententiam defendit Caietanus 2. 2. q. LXXIII. art. 2. Adfirmantem sustinet Dominicus Soto Lib. IV. de iust. & iur. q. II. art. 3. & Lib. V. q. x. art. 2. Hæc secunda sententia communior est , & mihi magis aridet . Eam in præsentia versare pro dignitate non vacat ; cum ea dispicienda sit in tractatu de rerum dominio . Ut autem nunc breviter rem expediam , dico hominem ita dominum esse suæ famæ , ut valeat ob iustam causam , honestumque finem , eiusdem iacturam facere , & detrimentum subire .

XXXII. Peccat tamen quicumque absque iusta causa suam prodigit famam . Idc declarat Scriptura divina Eccl. XI. *Curamibe de bono nomine . Hoc enim magis pernebit tibi quam mille thesauri pretiosi , & magni* . Prolixum hac de re S. Augustinus sermonem habet Lib. de bono viduitatis c. XXII. *Nec audiendi sunt sive viri sancti , sive femine , quando reprehensa in aliquo negligentia sua , per quam fit ut in mulam veniant suspicionem , unde suam vitam longe abesse sciunt , dicunt sibi coram Deo sufficere conscientiam , existimationem hominum non imprudenter solum verum , etiam crudeliter contemnentes , cum occidunt animas aliorum , sive blasphemantium viam Dei , quibus secundum suam suspicionem , quasi turpis , quæ casta est displicet victa Sanctorum ; sive etiam cum excusatione imitantium , non quod vident , sed quod putant . Proinde quisquis a criminibus flagitiorum , atque facinorum vitam suam custodit , sibi benefacit ; quisquis autem etiam famam , & in alios misericors est . Nobis enim necessaria est vita nostra , aliis fama nostra : & utique , etiam quod aliis ministramus misericorditer ad salutem , ad nostram quoque redundat utilitatem . Unde non frustra Apostolus I. Cor. VIII. Providemus bona non solum coram Deo , verum etiam coram hominibus . Item dicit : Placete omnibus per omnia , sicut & ego omnibus per omnia placeo , non quaerens quod mihi utile est , sed quod multis , ut salvi fiant . In quadam etiam*

iam exhortatione (ad Philip. IV.) dicit : De cetero , fratres , quæcumque sunt vera . . . quæcumque sunt bonæ famæ . Cernis , quem admodum inter multa quæ exhortando commonuit , non neglexerit ponere , quæcumque bonæ famæ , duobusque verbis cuncta conclusit , ubi ait : Si qua virtus , si qua laus . Ad virtutem namque pertinet quæ antea memoravi bona , fama vero ad laudem . Puto , quod non laudem hominum pro magno sumebat Apostolus , alio loco dicens : Mihi autem minimum est ut a vobis iudicer , aut ab humano die : & alibi : Si hominibus placerem , Christi servus non essem : & iterum : Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientie nostræ . Sed illorum duorum , idest bonæ vitæ , & bonæ famæ , vel , quod brevius dicitur , virtutis , & laudis , unum propter seipsum sapientissime retinebat , alterum propter alios misericordissime providebat . Sed , quoniam quantalibet humana cautela suspiciones malevolentissimas non potest omni ex parte vitare , ubi pro existimatione nostra , quidquid recte possumus , fecerimus ; si aliqui de nobis vel mala fingendo , vel male credendo , famam nostram decolorare conantur , adsit conscientie solatium , pleneque etiam gaudium , quod merces nostra magna est in caelis , etiam cum dicunt homines mala multa de nobis , pie tamen iusteque viventibus . Illa enim merces tamquam stipendium est militantium per arma iustitia , non solum dextra , verum & sinistra , per gloriam scilicet , & ignobilitatem , per infamiam , & bonam famam .

XXXIII. Itaque quicumque , nulla urgente causa , se ipsum inramat , prodigus est suæ famæ ; peccatque , non contra iustitiam , cum dominus sit famæ suæ , eamque , prout expediens visum in Domino fuerit , licite amittere valeat , sed contra caritatem , ut inquit Dominicus Soto . Advertat tamen velim , numquam licitum esse semetipsum infamare , sibi falsum crimen imponendo : quia mendacium semper illicitum est . Caietanus contendit , mendacium istud perniciosum esse , & genere suo peccatum mortale . Contra probabilis Sotus defendit , non esse perniciosum , cum homo dominus sit famæ suæ ; atque adeo nec letale crimen , si absolute spectetur . Itaque in usu propriæ famæ circumstantiæ spectandæ sunt . Si fama necessaria sit ad bonum publicum , ad propria obvanda munia , ministeria , animas , subditosque regendos ; peccat quicumque illam negligit , dilapidatque . Levius vero , graviusque peccatum erit , iuxta circumstantiarum

varietatem . Quare Parochis , Prælatiis , Superioribus , Concionatoribus , Magistris , Confessariis , & ministris omnibus famæ integritas necessaria est . Idcirco communiter isti famam suam denigrantes peccant plus minusve iuxta diversitatem circumstantiarum . Præcisus his circumstantiis , absque omni culpa quisque subire potest propriæ famæ iacturam , ut perspicue docet D. Thomas 2. 2. quæst. LXXIII. art. 4. ad 1. *Sui arbitrii est detrimentum suæ famæ pati , nisi hoc vergat in periculum aliorum . Et ideo in hoc potest commendari eius patientia , quod patienter proprias detractiones sustineat . Non autem est sui arbitrii quod patitur detrimentum famæ alterius* . Innumera sunt sanctorum Ambrosii , Augustini , Anselmi , aliorumque exempla , quibus famæ suæ dispendium aliquando fecerunt .

XXXIV. Ut autem clarius adhuc rem expediam , præ oculis habendum est quod innumus , videlicet numquam licitum esse semetipsum mendacio infamare : quod mendacium licet non sit genere suo mortale , mortale tamen potest esse ob circumstantias . Nam si homo absolute consideretur , a societate , & Republica seiunctus , & ab aliis circumstantiis , dominus videtur suæ famæ ; secus , si consideretur ut pars Reipublicæ sive civilis , sive christianæ ; quemadmodum servus sui iuris est , si ut homo spectetur ; secus , si ut servus qui domino suam locavit operam . Porro peccaret servus , non solum contra caritatem , sed etiam contra iustitiam , quoties se ineptum libere constitueret ad inserviendum domino . Similiter peccat homo & contra caritatem sibi debitam , & contra iustitiam erga Rempublicam , vel societatem , cui præest , dum famam Reipublicæ , vel societati regendæ necessariam prodigit . Hac distinctione utraque conciliari sententia potest . Nam sententia Caietani vera in uno ex duobus sensibus videtur , eamque docet Augustinus tum *loc. cit.* tum *serm. XLIX. de diversis* , qui primus est *de vita & moribus Clericorum* , alias cclv. tum *Lib. V. de Civit. Dei cap. xx.* ubi ait : *Nec ideo tamen , si adversus seipsum quisquam falsum testimonium dixerit , ab hoc crimine se putaverit alienum : quoniam regulam diligendi proximum a semetipso dilector accepit . Quandoquidem scriptum est : Diliges proximum tuum sicut teipsum . Porro , si falsi testimonii non minus reus est qui de seipso falsum fatetur , quam si adversus proximum falsum hoc faceret , cum in eo precepto quo falsum testimo-*
nium

num prohibetur, adversus proximum prohibetur; postquam non recte intelligentibus videri non esse prohibitum ut adversus seipsum quisquam falsus testis assistat; quanto magis intelligendum est non licere homini seipsum occidere? In altero autem sensu vera est Soti, & aliorum opinio, qua asseritur, ob bonum finem, christianæ Republicæ utilem, quemquam dispendium facere suæ famæ posse. Concedit vel ipse Sotus, graviter peccaturum eum qui sibi gravissimum crimen hæresis, vel aliud simile imponeret. Verum de hoc plura alibi.

CAPUT VI.

De secreti revelatione.

I. **Q**uestionem & scitu necessariam, & explicatu difficilem, enucleandam aggredior. Plura de ea dicta sunt in secundum Decalogi mandatum, plurima dicentur in tractatu de iustitia & iure. Pauca in præsentia perstringam. Materiam hanc pro dignitate discussit Dominicus Soto, qui integrum super eadem opusculum elucubravit inscriptum de ratione tegendi, retegendique secreti. Animadvertit in ipso præloquio, summi esse momenti ad humanam societatem servandam secreti custodiam, & usum; cum & tegere illud, & retegere pro rerum diversitate necessum sit. Quamobrem qui suam oppignoravit custodiendi secreti fidem, inter Scyllam, inquit Sotus, & Charybdim se navigare intelligat, quod Philipides ille, Lyfimacho Regi gratissimus, sapienter admonuit. Nam, cum a Rege rogaretur, quidnam sibi vellet suarum rerum impartiri, respondisse fertur: *Quidvis, o Rex, modo ne quid arcani.* Et Aristoteles rogatus, quid in vita esset difficillimum, respondit, ea reticere quæ minime esset opus unquam efferri. Et Socrates facilius esse dicebat imperitis, & malis hominibus flammam ore inardentem continere, quam arcanum: quod divina Scriptura prius dixerat.

II. Verum non imperitis modo, ut ego quidem sentio, sed vel ipsis peritis difficilis est cum arcani custodia consociare veritatem. Duo potissimum necessaria sunt arcano, ab iniquis versutisque aggressoribus vindicando, spiritus præsentia, & voluntatis integritas. Vultus rubore, vel pallore, inopportune negando, meticulose reticendo, aliisque pluribus modis arcanum panditur ab homine minus experrecto, minusque soleris indolis: & hoc ex capite frequentissime arcana, sin in

totum, saltem in partem produuntur. Ex silentio aut insolito, aut nimis severo, ex aliqua vel levi animi commotione, in vultu apparente, plurima colligunt acuti exploratores. Si virtus postea fidelitatis non valde firma & constans sit, si motus spei, aut timoris, cupiditatis, vel inopiæ accedat, facillime referatur arcanum. Propterea, quorum magnopere arcani interest silentium, in nunquam absque urgentissima necessitate arcanum aliis confidant. Et priusquam illud communicent, explorent amici non probitatem tantum, sed æque etiam ingenii acumen, & animi fortitudinem, qua, occasione data, resistere insidiatorum machinationibus valeat. Sed neque tu facile tantum onus recipias ferendum, nisi honestas compellat. Antequam arcanum factum tectumque custodiendum suscipias, tecum serio reputato, te legi gravissimæ subici & tacendi, & etiam quandoque loquendi, gravissimo adiecto periculo temere prodendi aut legem silentii, aut legem loquendi. Sed de his plura quam satis. Ad rem.

III. **Q**uest. I. *Quid, & quotuplex sit secretum?* Resp. Hæc vox *secretum*, etiam tunc accepta, non modo quid separatim, sed etiam mentis arcanum significat: quo in sensu nunc illam accipimus. Secretum ergo generatim spectatum rem prodit quæ suapte natura digna est ut secreta servetur: scilicet quæ aut mala est, & peccatum; aut cuius revelatio est perniciosa, inquit Sotus *loc. cit. membr. 1. quest. 1.* Virtutes enim, & opera quæ ad gloriam hominis conferunt, nec sunt celatu digna, nec appellantur secreta. Secretum autem, & quod huic opponitur, publicum, seu manifestum multis modis usurpatur, ut de manifesto iam dictum est supra. Igitur in præsentia vocamus secretum quicquid non est notum, nec factum, aut infamia proclamatum. De secreto sacramentali, seu sigillo confessionis sacramentalis nullus nobis nunc fermo est. Porro secretum, in sua amplitudine acceptum, varios excipit gradus. Aliud est omnino occultum, quod præter Deum soli auctori criminis compertum est. Aliud secretum dicitur quod probari iuridice nequit. Tertio dicitur secretum quod nec laborat infamia, nec ad tribunal delatum est; licet probari valeat, si deferatur. Iterum secretum aliud proprium, aliud alienum est. De revelatione proprii secreti seipsum infamando dictum est supra: quocirca illud prætermittimus. Secretum alienum trifariam accipitur a Theologis. Primum est quod

quod rei naturam consequitur; puta, si tu noveris alterius delictum occultum vel fortuito, vel ex alterius relatione absque promissione illud servandi; ut quando aliquis ex malitia, aut loquacitate quidquam proximi pandit, quod dignum est ut occultetur. Secundum est quod nec rei naturam consequitur, quod tale non sit ut occultari mereatur: nec auctor eiusdem sub secreto vinculo tibi illud manifestavit; sed tu sponte promissisti secreto custodire: & nuncupatur secretum *promissum*, non *commissum*. Tertium est quod ab alio tibi expresse, aut tacite commissum fuit; & vicissim tu expresse, aut tacite servatum promissisti. Tum dicitur expresse commissum, quando claris verbis onus tacendi tibi alter imposuit, & tu conceptis verbis silentii custodiam spondidisti; tacite vero, quando ex circumstantiis colligitur alterum tibi rem sub lege silentii committere; tamen verbis id non exprimat. Sic Medici, Chirurghi, Theologi, Advocati, obsetrices, alique, qui ex officio, aut electione aliorum arcana dirigenda, expediendaque suscipiunt, ipsa secretorum legi obnoxii sunt, nulla licet accedente promissione, aut commissione.

IV. **Q**uest. II. *Quænam sit secreti tegendi obligatio?* Resp. Antequam recta quaestioni occurram, nonnulla præmitto. Secreti custodia ad virtutem fidei pertinet. Porro duplex cum Dominico Soto *loc. cit. membr. 1. quest. 2.* distinguenda fides est: altera, quæ dicitur virtus intellectualis; altera, quæ virtus moralis nuncupatur. Primo etenim fides significat habitum, & virtutem mentis, qua certo, & constanter cuiuspiam dictis adheremus. Significat secundo habitum voluntatis, qui & fidelitas appellatur, quo dicta, & facta complem, certa que efficiamus; ut communi proverbio circumfertur: *Accipe, daque fidem.* Hanc fidem his verbis describit Cicero Lib. I. de offic. *Fides est dictorum, conventorumque constantia, & veritas.* Fides hoc in sensu, ut idem Cicero docet, ideo sic vocatur, quia fit quod dicitur: id enim præferunt duæ illæ syllabæ, *fides*, quarum altera facere, altera dicere significat. Hanc virtutem tanti fecere Romani, ut non secus ac Iovi optimo maximo ei statua erexerint, & pro eiusdem cultu sanguinem, ac vitam fundere religioni sibi duxerint, etiam tum cum hostibus servanda erat: quemadmodum ex Marco Regulo constat.

V. Hanc fidem duplicem esse, idem So-

tus docet: altera est quæ versatur circa debitum legale, quod est vere, ac iure debitum, quale est in commerciis, & contractibus civilibus: in quibus, inquit, est ratio dati, & accepti. V. g. fides est, emptorem statuto tempore promissum pretium persolvere, & coniuges muras sibi operas impendere, & cives Principi parere, ac denique Principem, qui tributa populi recipit, cives vicissim armis tueri, ornare moribus, legibus emendare. Et hanc fidem iustitiæ fundamentum Cicero appellat, quod omnis inde iustitia pendeat, sublata enim mutua fidelitate, omnis corruat iustitia oportet. Hinc est quod contra fidei fractores deorum hominumque fides imploretur. Altera fides est, seu fidelitas, quæ versatur circa debitum morale, quod non est absolute debitum, sed ad quamdam debitam pertinet honestatem naturalem; ut si quis ex liberalitate sua quidpiam promiserit, ad fidem illius pertinet ut impleat. Hæc fides non est proprie iustitia; cum nitatur sola liberalitate promittentis, quæ rationem debiti non supponit: est tamen, ut docet S. Thomas 2. 2. *quest. lxxx.* pars potentialis iustitiæ: nam partem potentialem cardinalis virtutis illam appellant Philosophi, in qua non est tota ratio talis virtutis cardinalis, sed propter magnam similitudinem ad illam reducitur. Hactenus Sotus totidem fere verbis.

VI. Ad quaestiuiculam itaque respondetur primum, servare secretum esse officium fidei: quoniam, ut dictum est, proprium obiectum fidei, quam descripsimus, est implere promissum. Ergo executio istius promissionis ad fidei virtutem pertinet. Est enim tritum apud Philosophos principium, eiusdem virtutis esse habitum, & actum exteriorem: quia tam habitus, quam actus circa idem versantur obiectum. Hoc vero officium fidei in iis qui vi proprii officii & ministerii servare adstringuntur secretum, est pars subiectiva, seu propria iustitiæ; in iis vero qui ex honestate tantum tenentur lege secreti, hoc fidei officium solummodo est pars potentialis iustitiæ.

VII. Quæ hactenus diximus, generalia sunt. Ut igitur propius ad rem accedamus, dicimus, omnes adstringi ad servandum secretum illud quod rei naturam consequitur iustitiæ lege, quando ex manifestatione aliquod damnum in fama, vel fortunæ bonis imminet illi a quo servandum secretum commissum fuit. Et qui hoc in casu secretum revelat, restitutioni obnoxius est. Secretum thesaurum

Petri, tibi notum, revelasti furibus, qui illum diripere: Principis arcanum manifestasti hostibus. Omnia quæ hinc proficiuntur damna, refarcire astringeris; nisi tormentorum vi cogaris arcanum retigere: neque enim cum vitæ dispendio illud tibi servandum est. Excipe tamen casum, quo arcani revelatio cederet in damnum publicum; ut si miles revelaret secretum, ex quo sequeretur exercitus excidium. Quare qui vi officii arcano custodiendo adstricti sunt, omnia perferre tormenta, & cruciatus debent potiusquam secretum pandere.

VIII. Ad secretum secundi generis quod attinet, quando nullum sequatur damnum in fortunis, vel fama, ex revelatione rei, non est peccatum grave tale secretum detegere, nisi in ipsa promissione animus tibi fuerit gravem contrahendi obligationem. Quod, nisi expresse id decreveris, non est præsumendum. Quocirca maior, aut minor obligatio istius secreti promissi, & non commissi, ex tua pendet voluntate; cum ex natura secreti vix discerni gravis obligatio valeat.

IX. Debitum servandi secreti tertii generis, quod est commissum, & promissum, gravissimum est, ab iustitia commutante dimanans. Est enim verus contractus onerosus inter committentem & promittentem secreti custodiam. Ergo qui illud violat, legem iustitiæ violat, & omnium damnorum retributioni obnoxius evadit. Quod si promissio iurata fuerit, ultra malitiam iniustitiæ perius erit secreti violator.

X. Quæst. III. *Occurrit ne causa quæ a servando secreto excuset?* Resp. Tria sunt excusationum manifestandi secreti capita a Theologis designata, quæ breviter expediam. Primum, materiæ tenuitas, quæ interdum nullius momenti est, a gravi obligatione, & letali culpa eximit. Res enim undequaque levis gravem obligationem vix inducere potest, nisi aliqua addatur circumstantia. Rem gravem, sub secreto commendatam, uni aut alteri revelare pariter sub secreto non esse peccatum mortale, contendunt plures; dummodo nulla hinc infamia, damnumve sequatur. Parvi enim refert, inquiunt, quod uni vel alteri secretum pandatur; si nullum inde, qui commendavit secretum, incommodum capiat. Sic docent Azonius III. Part. Libr. XIII. cap. xxxi. Lugo disp. XIV. sec. 9. num. 14. Dicastillus Lib. II. tract. II. disp. XII. num. 583. alique plures, quibus subscribunt Salmanticenses tract. XII. cap. IV. punct. 6. num. 80. qui tamen limitant in casu par-

ticulari, quo ob peculiare rationes nollet qui secretum commisit, illi retegere cui tu pandere decernis.

XI. Hæc opinio omnino mihi displicet, eamque ut improbabilem reicio. Sublata quippe urgente necessitate, quæ natura sua a secreti custodia excuset, aio nec uni, nec alteri licitum umquam esse secretum detegere. Præfata enim opinio admittit, continuo secretum omne publicum evaderet. Si tu, qui letaliter peccas, uni & alteri referre secretum vales; quid prohibet quominus hic alter uni quoque & alteri pandat sub secreto, & hic alter alteri, & sic deinceps, donec res occulta de secreto in secretum erumpat tandem in publicam omnium notitiam? Materiam levem tu reputas, quod uni soli secretum pandas. Idem sibi privilegium alter adsciscet. Nulla assignari ratio potest cur tu, & non alter id queat. Immo tu, cui primo commissum arcanum est, strictiori vinculo illud custodire adstringeris. Ergo, positione facta quod tu ob materiæ parvitatem queas absque gravi culpa uni manifestare arcanum; potiori iure idem præstet alter valebit, & ita ceteri omnes, ut fit ex Patriarcha S. Ioanne Chrysostomo animadvertimus. Id solum verum habet, quod, si altunde secretum publicum factum fuerit, tum omne vinculum illud custodiendi dissolvitur.

XII. Inadvertentia, aut imperfecta deliberatio secundum caput est, quod a gravi culpa secreti proditorum excusat. Verum, ut hæc inadvertentia excuset, invincibilis sit oportet. Addunt Salmanticenses, non peccare mortaliter eum qui rem gravis momenti sub arcano susceptam revelaret, si ipse parvi eam certo aestimaret: quia bona fides excusaret; dummodo non præcessisset lata, vel gravis negligentia in investigando, utrum res sub arcano commissa gravis an levis sit. Neque hæc opinio nobis arridet, eo quod prodendis arcanis rimas aperiat. An, inuito contractu mercium, & pretio inter contrahentes statuto, alter valet mutare pretium, illudque minuere, vel augere, prout sibi magis expedire videtur? In secreto commissio & promissio mutuis intervenit contractus. Ergo iniuste sibi alter contrahentium ius adscisceret materiam gravem levem efficiendi. Certus, inquis, moraliter est, materiam hanc, amicti natura sua gravem, levem sibi esse. Quid inde? Hinc tantum sequitur quod, si arcanum esset ex iis quæ aut rerum naturam consequuntur, aut promissa dumtaxat sunt,

sunt, levis culpa foret. Ceterum, cum arcanum commissum & promissum fuerit pacto mutuo, nequit altera pars sola index esse super gravitate, aut levitate materiæ, quando in celebratione contractus gravis fuerit reputata. Quod si dixeris, vel initio contractus levem existimatam materiam fuisse; iam sequitur nullam umquam fuisse obligationem gravem. Illius ergo erat qui secretum accepit, declarare, se tali vinculo gravi obstringere nolle. Accedit, iudicem legitimum gravitatis materiæ custodiendæ esse illum qui commisit, non illum qui recipit secretum. Is solus rationes peculiare, & sæpissime reconditas compertas habet, ob quas noxia sit secreti manifestatio: has vero secreti promissor non semper assequitur. Præterea ratio quæ huic levis, gravis alteri erit. Postremum contraria opinio modum & viam facilissimam aperit prodendi secreti, ut nuper supra indicavimus. Quare, cum arcanorum custodia sit res gravissimi momenti, societatis vinculum, Rerum publicarum fundamentum, & propugnaculum, arctiori in sensu interpretanda est, & nunquam absque urgente ratione relaxanda.

XIII. Causa tertia, quæ licitam secreti manifestationem efficit, est commodum, & utilitas illius qui secretum commisit. Quoties existit custodia grave subiret hic detrimentum, tum, caritatis lege iubente, illud esset revelandum. Fac secreti custodiam obesse spiritali salutem eiusdem, manifestationem vero secreti viam aperire certam, aut valde probabilem ad illius emendationem; tum non solum licitum, sed ex caritatis lege debitum foret ut tantum arcani revelaretur, quantum satis esset ad eiusdem correctionem, & profectum. Item, si arcanum commissum in damnum publicum, aut innocentium vergeret, patefaciendum esset: quia custodia arcani non est vinculum iniquitatis, nec bonum privatum anteponendum est bono communi; aut innocens perferre gravia damna debet ob alterius secretum. Et hoc verum habet, etiam si secretum iuramento firmatum fuisset. Quoniam iuramentum naturam promissi mis sequitur; & promissione deficiente, corrumpit quoque iuramentum oportet. Nec refert quod secretum commendatum fuerit ut sigillum confessionis: quia extra sacramentum nullum est sigillum sacramentale. Imperiti sunt qui sub confessionis sigillo rem aliis commendant, quando reapse non consentunt. Quare extra sacramentum quodlibet sigillum est naturale, quibuscumque verbis concipiatur.

XIV. Quæst. IV. *Licitum ne est aliena secreta expiscari?* Resp. Quemadmodum peccatum grave est commendatum secretum prodere; ita peccatum est illud extorquere ex alterius lingua. Sunt qui cuniculis, & rimulis, interrogatiunculis insidiosis, & suggestionibus vaftris, versutisque alterius secreti vincula abrumpere student, & minus cautam linguam revelare urgent, quod scire magno perire avent. Hi peccant letaliter, si, quod sibi revelari curant, sub gravi obligatione custodiendum erat. Quoniam si peccat graviter is qui secretum revelat, graviter delinquat necessum est & alter qui eum directe, vel indirecte ad violandum secretum inducit. Salmanticenses loc. cit. n. 83. docent, non esse peccatum grave extorquere alterius secretum cum animo illud apud se custodiendi: quia, ut dictum est supra n. 12. sustinent non esse peccatum mortale uni vel altero viro cordato arcanum prodere ob materiæ parvitatem. Verum sicuti illam, ita & hanc reicimus opinionem. Ex hac enim sequitur, centum, immo mille homines posse separatim eundem hominem vaftris interrogationibus aggredi, & singulos expiscari reconditum arcanum, sub hoc proposito illud apud se severissime custodiendi. Quod quam sit absurdum, nemo non videt.

XV. Causa sola licite expiscandi secretum est utilitas & commodum publicum, & quandoque etiam privatum; ut quando eligendus est Parochus, Prælati, gubernator, superior, & similes ministri, qui bonum publicum administrare debent, & subditos regere. Item quando ineundum est matrimonium, licitum est explorare eligendorum mores, inclinationes, quantum satis est ad eorundem habilitatem, & aptitudinem cognoscendam. Quæ tamen hæc inquisitione noscuntur, sub secreto custodienda sunt, iuxta leges secreti naturalis, quæ rerum conditionem sequuntur.

XVI. Quæst. V. *Licitum ne est obsignatas litteras aperire?* Resp. Negant communiter omnes. Quia quisque ius habet ut secretum sive verbis, sive scriptis consignatum sibi servetur. Sigillum, quo obsignata littera sunt, est secreti indicium; & nemo, invito domino, facultate potitur illud retegendi. Theologi supra citati, qui docent, non esse peccatum letale manifestare secretum uni soli, ut sibi consent, defendunt non esse culpam mortiferam aperire litteras, in quibus etiam crimen aliquod infamatorium contineatur. Verum hanc opinionem, ut im-

probabilem, supra refutavimus. Nec solum culpa gravis est genere suo obliquatas aperire litteras, sed etiam apertas legere, si reperiantur in loco in quo praesumitur, eas non esse publicae lectioni expositas; ut si sint in cubiculo proprio &c. Ultra peccatum grave leges quoque civiles poenas imponunt iis qui obliquatas aperiant litteras.

XVII. Aliqua occurrunt causa quae a gravi, vel omni culpa excusant illos qui epistolas obliquatas aperiant, & legunt. Prima est, si epistola exarata sit ab aliquo subdito, Superior facultatem habet aperiendi eiusdem litteras. Hinc Religionum Praelati omnes iure potiuntur, ab ipsa Regula illis permissa, subditorum legendi litteras. Et quamvis id expressum in legibus non esset, id habent nihilominus Superiores iure ipsius regiminis, cui concessa sunt omnia quae in bonum commune Religionis, & privatum subditorum conferunt. Praelatus tamen inferior minime valet legere epistolas quas aut subditi scribunt ad Praelatos superiores, puta Provinciales, vel Generales, aut isti ad subditos. Secunda causa excusans a culpa est consensus aut expressus, aut tacitus, aut prudenter praesumptus domini litterarum. De expresso, & tacito nulla est difficultas. Quod attinet ad praesumptum, tum dicitur prudens, quando vel ob intimam amicitiam, & necessitudinem, aut ob similem convenientiam, aut ob circumstantias quae postulant praesentaneum remedium, creditur ille cuius interest, consentum praebiturus. Quando subditi scribunt litteras ad Superiorem, apponuntque *Tibi soli*, in hac phrasi continentur etiam consultores eiusdem Praelati, in casu quo resolvere negotium Praelatus nequeat. Quando tamen Praelatus per se solus resolvere, & expedire ea quae scribunt subditi, valeat, non potest absque culpa cum consultoribus eadem communicare. Raro tamen accidit in rebus magni momenti consultorum opere, vel Praelatorum inferiorum informatione non egere. Cauta nihilominus esse communicatio debet. Ea nimirum tantum pandat quae necessaria sunt ad prudentem consultationem: cetera, quae extranea sunt, sileat. Inter plurimas dotes Praelato necessariae non infimum locum tenet virtus custodiendi secreta. Quoties subditi suspicantur Praelatum non esse arcani tenacem, abinent ab eodem, silentque plura quae remedia postularent. Quare non raro Praelati peccant aut facili loquacitate revelando quae sibi communicata fuerunt, aut nimia auctoritate, seu ostentatione gravita-

tis, & supercilii, quo subditorum ora obstruunt, eosque a se repellunt. Sed de his plura suo loco.

XVIII. Parvitas materiae tertia causa est quae a gravi culpa excusat; ut quando certitudo moralis habeatur, res nullius aut parvi momenti in litteris contineri; aut materiam esse publicam, nullique secreto, obnoxiam. Quare si litterae aperiuntur curiositatis, aut ridendi causa, ob earumdem sive lepidam, sive crassam scribendi rationem, nullumque sit periculum rescindi aliquid notabile secretum; culpa gravi vacabit. Cum tamen culpa, saepe venialis, sit; idcirco abstinendum semper ab eiusmodi resignatione.

XIX. Causa quarta est propria defensio. Quis prudenter gravibusque rationum momentis nixus, credit in litteris sui inimici aliqua contineri quae in proprium grave damnum cedunt. Tum potest iure defensionis uti, litterasque resignare, si id necessarium ad sui defensionem iudicaverit. Non ne frangere gladium quo te hostis ferire studet, partes, ut te defendas? Eodem ergo iure frangere litterarum sigillum vales, si eadem damnum tibi inferendum praesentias. Quae in bello invito hostium litterae resignantur, & Republicae, ac civitatum moderatores litteras civium suorum intercipiunt, easque aperiunt, dum grave aliquod aut perfidia, aut alterius generis malum suspicantur. Omnes tamen advertunt, tum ea solum legi licite posse quae conducunt ad finem cuius gratia licita est litterarum interceptio, & resignatio; cetera esse praeterita: & si fortuito, aut quia cum aliis connexa sint, legi oporteat, sigillo custodienda erunt; nec licitum erit eadem aliis revelare.

XX. Litterae quae in via, aut publico loco reperiuntur, legi minime possunt, si probabiliter credatur illas amissas, deperditasque a domino fuisse, et invito. Qui similes litteras, etiam apertas, inventas legit, peccat, si praevideat aliquid grave in eisdem occidui: & si legerit, tenetur sub secreto totum custodire. Si tamen nulla esset subscriptio, nullaque sibi nota persona infamiam, aut detrimentum subiret; tum quoque nulla culpa foret. Peccato quoque caret lectio litterarum, quas tu apertas a domino proici videres: quia tunc praesumitur, illum cedere iuri suo; nihilque in eisdem contineri secreto dignum. Quid, si litteras minutas in partes laceratas, atque in publicum proietas a domino, tu exquisita diligentia simul concinnas, iunctasque legeres? Negant aut-

aliqui, te posse eas absque peccato sic coniunctas legere: quia dominus illas in partes sciendo voluit omnino de medio talem scripturam sublata. Plures alii probabile censent, nullum fore peccatum: quoniam dominus proiciens frustula illa litterarum in publicum locum cedit iuri suo, eaque quibuscumque legenda permittit. Quod verissimilius videtur, est, id colligendum esse ex circumstantiis, & ex fine coniungentis partes epistolae. Si enim is in hunc finem eas colligat, & adnectat, ut aliquid grave arcenum expiscetur, & alia ex parte praesumatur, dominum ita voluisse epistolam lacerare, ut a nemine legi amplius posset, sed imperitia, inconsideratione, vel stupiditate neglexisse eam omnino absumere, & lectioni subducere; tunc peccare illum graviter, satis perspicuum videtur. Si vero sola curiositate eas partes coniungeret, & ob quamdam levitatem legeret; culpa esset venialis. Si quid grave tamen inde deprehenderet, id sub sigillo custodire deberet.

CAPUT VII.

De audientibus detractores.

I. Sanctus Paulus Apostolus ad Rom. cap. I. inquit: *Qui talia agunt, digni sunt morte, & non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Theologi illi qui docent, carere gravi culpa uni aut alteri secreto prodere, defendunt quoque peccatum mortale non esse audire coram te solo hominem detractorem: quam sententiam, a pluribus licet magni nominis Theologis propugnatam, supra profligavimus. Et hinc etiam patet quam sit doctrinae Patrum adversa. Paucis materiam hanc dispiciam.

II. Quaest. I. *Qua ratione peccare dicitur qui detractorem audit?* Resp. S. Thomas 2. 2. quaest. lxxiii. art. 4. quaestionem hanc clare revolvit, duplicem modum indicans quo auditor peccat, dum detractorem auscultat. *Uno modo, inquit, directe, quando scilicet quis inducit alium ad peccatum, vel ei placet peccatum: alio modo indirecte, quando scilicet non resistit, cum resistere possit: & hoc contingit quandoque, non quia peccatum placeat, sed propter aliquem humanum timorem. Dicendum est ergo, quod si aliquis detractiones audiat absque resistantia, videtur detractorem consentire, unde sit particeps peccati eius. Et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detrahitio, propter*

odium eius cui detrahitur, non minus peccat quam detrahens, & quandoque magis. Unde Bernardus dicit: *Detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Si vero non placeat ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multo minus quam detrahens; & plerumque venialiter. Quandoque etiam hoc potest esse peccatum mortale; vel propter hoc quod alicui ex officio incumbit detractorem corrigere; vel propter aliquod periculum consequens; vel propter radicem, qua timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale.* Itaque directe audiens, & inducens verbis, gestu, delectatione ad detrahendum, peccat tum contra caritatem, tum contra iustitiam: & quidem interdum gravius detractorem. Siquidem & detractori causa est cur detrahat, & personae diffamatae damnum infert. Quare hic peccat tum in diffamatum, tum in diffamatorem. Excusatur a mortali, si audiat, aut etiam suo gestu, gaudio, verbis provocet ad murmurandum de re levi, & ridicularia, minime gravi. Si vero nullo modo nec verbis, nec alio exteriori signo provocares detractorem, sed tantum cum interiori gaudio & laetitia auscultares detractorem in re gravi, peccares letaliter contra caritatem, secus contra iustitiam: quia non esses causa efficax damni alterius.

III. Si vero quis cum laetitia & gaudio audiret detractorem, non quia gauderet de ipsa detractione, quatenus proximum infamat, sed contra gaudium tantum perciperet ex eloquentia, lepore, iocisque detractoris; non peccaret hoc ex capite mortaliter. Quin Reginaldus *Lib. IV. qu. vi. n. 96.* Tolerus *Lib. V. cap. lxxvii.* alique contendunt, non peccare graviter eum qui gauderet de ipsa detractione, non ex odio, aut displicentia personae, cui detrahitur, sed ex quadam levitate, curiositate, & otiositate. Sed haec opinio non videtur admittenda: quia non solum vir christianus non potest cum laetitia audire detractorem, sed debet eum corripere. Uti dicit Angelicus, peccatum grave esse, si placeat ei detrahitio propter odium eius cui detrahitur: immo dicit, tunc posse esse gravius ipso peccato detractoris. At hinc minime sequitur quod, quando latenter audit detractorem in re gravi, non peccet graviter; licet non ex odio contra diffamatum audiat. Minus quidem peccat quam si ex odio contra diffamatum gauderet; at nihilominus gravius

viter peccat, quia detractori, cum possit, non resistit.

IV. Nihil frequentius inculcant Patres quam aures occludere detractoribus. S. Hieronymus *epist. xi. ad Nepotianum* hæc scribit. *Cave ne aut linguam, aut aures habeas prurientes; id est, ne aut ipse aliis detrahas, aut alios audias detrahentes.* Sedens (inquit *Psal. xlix.*) adversus fratrem tuum loquebaris, & adversus filium matris tuæ ponebas scandalum. Hæc fecisti, & tacui. Existimasti, inique, quod ero tui similis. Arguam te, & statuam contra faciem tuam. *Parce a detractone linguæ. Custodi sermones tuos: & scito, quia per cuncta quæ de aliis loqueris, tua conscientia iudicaris, & in his ipse deprehenderis quæ in aliis arguebas.* Neque pro illa iusta est excusatio: *Referentibus aliis iniuriam facere non possum. Nemo invite audita refert. Sagitta in lapidem nunquam figitur. Interdum resiliens percutit dirigentem. Discat detractor, cum te videt non libenter audire, non facile detrahere. Cum detractoribus, ait Salomon, ne miscaris, quoniam repente veniet perditio eorum: & ruinam utriusque quis novit? tam videlicet eius qui detrahit, quam illius qui accommodat aurem detrahenti.*

V. Quæst. II. Tenentur ne superiores subditorum detractones iustitiæ lege impedire? Resp. Omnes adfirmant peculiari vinculo adstringi superiores, Prælatos, magistratus, subditorum reprimere detractones. Quoniam isti gravius ceteris urgentur subditos corripere. Disputant vero in utramque partem Theologi, num iustitiæ, an caritatis debito fungi hoc officio debeant, Salmanticenses *tract. xiii. cap. iv. punct. 5. num. 70.* asserunt, Dominicum Soto *Lib. V. de iust. quæst. x. art. 4.* cum aliis negare, superiores tam detrahentium, quam infamatorum adstringi lege iustitiæ impedire subditos suos a detractone. At Soto conceptis verbis docet oppositum de superiore detrahentis subditi. *Ex iustitiâ autem, inquit Soto, cum primis tenetur Prælati, & ideo ille procul omni metu, & pudore, tenetur subditos a detractone corripere, si sit in re alicuius momenti: cuius idcirco commissio peccatum est mortale. Prælati, inquam, detrahentiam, nam Prælati eorum quibus detrahitur, non tanta iustitiâ eos tenetur protegere: quia cura Prælati est ne subditi peccent; quamvis & quodam modo tenetur caritatis vinculo subditorum honorem tueri.*

VI. Bannez 2. 2. quæst. lxxiii. art. 4. concl. 3. & 4. defendit, peccare mortaliter

contra iustitiâ non solum Prælatum detrahentis, si ei non resistat, ob rationem allatam a Soto; sed etiam Prælatum infamati, si illum a detrahente non defendat. Quoniam, inquit non obstant, qui obstante tenentur ex iustitiâ, peccat mortaliter contra iustitiâ, & tenetur ad restitutionem. Sed Prælati tenentur obitare ex iustitiâ, & officio. Ergo, si non obstat, peccat contra iustitiâ, & tenetur restituere. Probat minorem: quia Prælati tenentur ex officio, & iustitiâ procurare subditis omnia necessaria ad virtutem. Fama autem est maxime necessaria ad virtutem subditis. Petrus Tapia *Lib. V. quæst. xiv. art. 9. n. 4.* subscribit sententiæ Bannezii quantum ad Prælatum infamati, secus quantum ad Prælatum detrahentis: quia Prælati nullam irrogat iniuriam subdito detractori libere infamanti: etenim scienti, & volenti non fit iniuria: alioquin cuilibet subdito peccanti iniuriam irrogaret Prælati, si eum corripere negligeret. In hæc concedunt opinionem laudati Salmanticenses, Sententia Soti, & Bannezii mihi est probabilior. Et, si disputandum foret, rationabilior evinceretur Soti sententia: nam Prælati cura magis animæ salutem, & profectum spiritualem, quam bona temporalia, inter quæ fama recensetur, spectare debet. Ceterum res non est tanti momenti, ut diutius in eadem immoremur. Illud certum est penes omnes, gravius peccare Prælatos quam ceteros privatos, si negligant & subditos infamatos defendere, & subditos detractores reprimere, ac corrigere. Absolute vero loquendo sententia P. Bannez mihi magis probatur. Prælati enim iustitiæ lege adstringuntur subditos suos protegere, defendere, corripere.

VII. Quæst. III. *Privato persone, que audiunt detractores, peccant ne mortaliter, nisi eos corripiant, aut eis non resistant?* Resp. Sermo nunc non est de iis qui vel inducant, aut provocant, vel addunt detrahentibus animos, aut in detractone sibi complacent; sed de illis qui, cum possint, non contradicunt, dum spem concipiunt obtinendi optatum profectum. Nam, si nulla sit profectus, & emendationis spes, vel quia detractor magna est auctoritatis, & audiens contra inferioris est subditi, vel ob aliam causam; convenit penes omnes, nullum tunc audientem committere peccatum. Similiter, quando audiens grave aliquod damnum timeret, & ingens periculum; quando dubitat sit ne publicum, an privatum delictum; vel indicat, audito-

res

res nullam esse detractori adhibuituros fidem, a peccato excusatur. Quando hominem probum audis aliquod enarrare delictum; presumere debes illud esse publicum: quia presumendum non est hominem, alioquin probum, velle occultum proximi flagitium revelare. Scrupulis quidam torquentur, quod audientes detractores non audeant se se illis opponere. Si in ea quæ indicavi, animum intenderent, animus solutus scrupulis esset.

VIII. Propositæ ergo quæstionculæ sensus est, utrum ille qui certo scit, detractorem occultum flagitium pandere, habetque spem proficiendi, si illi resistat, nullumque ingens sibi ex correctione imminere malum prospicit, peccet mortaliter contra caritatem, correctionem omittens. Nulla est de peccato contra iustitiâ disputatio: siquidem certum penes omnes est, privatos homines non peccare contra iustitiâ; cum nullo officio ad id teneantur. Varia, ad hoc quod attinet, sunt Auditorum placita; tamen, si recte expendantur, omnes fere idem sentiunt.

IX. Docent plures, peccare mortaliter eum qui audit detractorem, quem certo scit iniuste detrahere, valetque illum absque gravi incommodo corrigere, & sperat emendationem. Quæ correctio, vel reluctatio fieri verbis potest, aut vultus tristitia, iuxta illud *Prov. xxv. Ventus Aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem.* Peccat istum contra præceptum correctionis fraternæ, tum contra mandatum caritatis. Nam qui videt proximi domum ardere, thesauros surripi, legem caritatis lædit, si, cum facile possit, impedire omittat. Quidni ergo peccabit qui videns, audiensque famæ proximi sui bonum pessumdari, ipsumque detractorem animam suam perdere, non se se opponit tantæ malorum stragi?

X. Hæc sententia vera procul dubio est. At in praxi vix unquam omnes relatæ circumstantiæ, & appendices necessariæ, ut dicatur quis peccare mortaliter, occurrunt. Idcirco non adeo frequenter peccant mortaliter qui detractores audiunt, ob rationes indicatas. Nam frequentissime qui audit, aut scit crimen esse publicum, aut ignorat esse occultum, aut presumere potest publicum esse. Quot enim sunt quæ ad tuam non pervenerunt notitiam, & aliis sunt comperta? Accedit quod si tu sub initium sermonis detractorem corripas, & a detrahendo abucas, magis obes quam prois proximo: nam auditores ex illo abrupto, & imperfecto sermone graviora suspicari de proximo solent.

Conc. Theol. Tom. IV.

Insuper sæpe detractor a levioribus incipit, quæ audiri absque gravi culpa valent, & repente postea evomit aliquod delictum forte occultum, quod tu impedire nequis. Illud etiam perpendendum, raro absque indignatione detractoris te posse illius sermoni opponere; cum ille publice corripitur ægre ferat. Tandem multas habere detractor causas potest delictum manifestandi, nempe bonum publicum, admonitionem auditorum; ut sibi caveant ab illius societate cuius defectus patet.

XI. His omnibus spectatis, Theologi graviores communiter docent, non ita frequenter peccare quempiam mortaliter ex solo titulo quod detractori non resistat, cumque non corripiat. Peccant frequentissime homines, quod in proximi detractone sibi complacent, quod detractorem provocent, eique animum augeant exteriori saltem gaudio. Peccant frequenter, quod ex odio, & invidentia audiant alicuius famam proficisci, gaudeantque de tali diffamatione. Tota hæc doctrina est D. Thomæ 2. 2. quæst. lxxiii. art. 4. *Si vero non placeat ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem; peccat quidem, sed multo minus quam detrahens, & plerumque venialiter.* Subdit vero continuo ibidem, nullo interiecto verbo, Angelicus, posse fieri peccatum illud mortale vel propter officium, vi cuius aliquis obstringitur (ut Prælati) detractores corripere; vel propter malorum pericula, quæ ex detractone consequi auditor prævidet; vel propter radicem, qua timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale. Metus autem humanus, subdit Dominicus Soto *Lib. V. quæst. x. art. 4. tunc ascendit ad peccatum mortale, quando iacturam temporalium bonorum caritati quis anteferet. Non autem id facere censendus est, quoties metu humano cavere cessat proximi detrimentum; sed quando sua esset omnino necessaria renitentia ex præcepto; ut se detraheretur fidei, & religioni &c.* Hanc quam descripsi sententiam, præter D. Thomam, & Sotum, defendunt Bannez 2. 2. quæst. lxxiii. art. 4. concl. ult. Tapia *Lib. V. quæst. xiv. art. 9. n. 3.* Pradus *cap. xxv. qu. 11. d. 2. n. 19.* Rebéllus *Lib. IV. q. vi. n. 8.* Tannerus 2. 2. *diss. iv. q. viii. dub. 7. n. 151.* Reginaldus *1. om. II. Lib. XXIV. cap. iv. n. 95.* Faber *de rest. in IV. Sent. dist. xiii. part. III. diss. lxxiii. cap. III. n. 127.* Diana *II. Part. tract. iv. resol. 228.* Salmanticenses *tract. xiii. cap. iv. punct. 5. n. 74.*

B b

XII.

XII. Hæc laudata S. Thomæ, aliorumque Theologorum sententia minime adversatur sanctorum Patrum doctrinæ. Patres namque, alique Theologi de illis loquuntur auditoribus qui aut lætanter, aut ex odio audiunt, aut qui impedire comode possunt, & ob vanum respectum negligunt; tamen sciant detractorem peccata occulta revelare, graviterque proximum infamare. Hæc dicta sunt, ut qui plus iusto torquentur in hoc genere, habeant unde expellere scrupulos suos queant; secus vero ut nimium vel curiosi, vel proni in detractionem, ansam arripiant audiendi detractores. Regulæ, quæ servandæ sunt in hoc scopuloso argumento, ut opposita declinentur extrema, in calce dissertationis huius explicabuntur.

CAPUT VIII.

De iudicio temerario.

I. Iudicium temerarium aliud internum, externum aliud. Hoc secundum est exterior sententia a iudice absque congruis rationum momentis lata, de qua alibi. In præsentia de iudicio temerario interiori sermo nobis erit, cuius notionem, & malitiam paucis dispiciam.

II. Iudicium temerarium est firmus assensus de aliquo proximi peccato ex levibus indicibus conceptus. S. Thomas 2. 2. qu. lx. art. 3. iudicium temerarium ad genus suspicionis revocat: & suspicionem in tres gradus tribuit his verbis. *Est autem triplex gradus suspicionis. Primus quidem gradus est, ut homo ex levibus indicibus de bonitate alicuius dubitare incipiat: & hoc est veniale, & leve peccatum. Pertinet autem ad tentationem humanam, sine qua vita ista non ducitur, ut habetur in Gloss. super illud I. ad Cor. IV. Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius æstimat ex levibus indicibus: & hoc, si sit de aliquo gravi, est peccatum mortale, in quantum non est sine contemptu proximi. Unde Gloss. ibidem subdit: *Et si ergo suspensiones vitare non possumus, quia homines sumus, iudicia tamen, id est definitivas, firmasque sententias, continere debemus. Tertius gradus, cum aliquis iudex ex suspicionem procedit ad aliquem conlemmandum: & hoc directe ad iniustitiam pertinet: unde est peccatum mortale.**

III. P. Dominicus Bannez 2. 2. qu. lx. art. 3. animadvertit, Div. Thomam sub initium istius articuli definire ex Cicerone sus-

spectionem presse acceptam, prout a dubio, & a iudicio temerario distinguitur, in eiusdem vero articuli prosecutione hæc tria comprehendit dubium de malitia proximi: in secundo iudicium firmum ac certum de proximi peccato. Sed hoc, inquit idem Bannez, non est D. Thomæ ascribendum: nam communiter viri doctissimi hæc tria confundunt, eaque communi nomine appellare iudicium temerarium solent. Istius confusionis ratio fortassis hæc est, quod hæc tria in duobus conveniunt. Primo, quod sint de malitia proximi. Secundo quod procedant ex levibus indicibus.

IV. Verum, ut ut hæc se habeant, planum est hæc tria invicem esse distincta. Nam dubium tunc contingit, quando, propositis utrinque æqualibus rationum momentis, animus anceps hæret, suumque suspensum assensum retinet. Quocirca iuxta Aristotelem III. Meth. cap. I. dubitans comparatur hominibus ligatis, qui neque huc, neque illuc movere possunt. Et quamvis dubium plerumque ex levibus rationibus concipiatur; tamen, quando utrinque rationes sunt æquales omnino, vel sint ambæ gravissimæ, vel ambæ leves, suspensum retinet animum; quemadmodum libra suspensa remanet, quando in utraque lance sunt æqualia pondera, sive levia sint, sive gravia; dummodo revera sint æqualia. Suspicio, inquiunt Salmanticenses tract. XIII. cap. IV. punct. 7. n. 89. non est assensus, & iudicium determinatum; sed inclinatio, & incitatio animi ad illum. Opinio autem assensum includit unius partis, & iudicium determinatum, non firmum, sed vacillans, cum formidine nempe partis oppositæ. Laudata finitio suspicionis non aridet: quoniam inclinatio, & incitatio animi ad assensum, nullum actum prodit, sed instinctum, seu propensionem animi. Suspiciari autem verus actus est, non sola mentis inclinatio. Quare dicendum cum Bannez loc. cit. suspicionem esse assensum de malo proximi cum formidine contrariæ partis. Distinguitur autem suspicio ab opinione: quod opinio, auctore Aristotele VI. Ethic. cap. IX. indifferenter se habeat ad bonum, & ad malum; & potius speculative quam practice sumatur: suspicio vero proprie accepta est assensus infirmus de malo tantum; & ideo definitur solet, quod sit opinio mali. Sed mihi videtur, concludit Bannez, quod suspicio sit debilis opinio; itaut suspicio includat maiorem formidinem oppositæ partis quam opi-

opinio. Verum hæc tanti non sunt, ut severiorem postulent discussionem.

V. Quæst. I. Quenam sunt coniecturae sufficientes, ne iudicium dicatur temerarium? Resp. Convenit penes omnes, iudicium temeritate vacare, si coniecturæ, & indicia solida sint; quia tunc iudicium consentaneum rationi est. Sed difficultas est, quenam dicenda sint indicia solida, coniecturæ prudentes, quæ temeritatem iudicio adimant, illudque prudens constituent. Porro hoc vix designari absolute potest, seu nequit huius certa, & præcisa regula statui: sed id prudentum arbitrio relinquendum censetur. Dicunt, illas coniecturas esse sufficientes ad formandum iudicium prudens quæ suapte natura movere homines prudentes solent ad iudicandum. Verum hoc nullam ingerit menti notionem claram, & præcisam. Ideo spectandæ sunt circumstantiæ loci, temporis, & personarum. Si videas aliquem noctu scalas ascendere, ut per fenestras, aliudve occultum foramen ingreditur; prudenter iudicare vales, hunc ad aliquod perpetrandum delictum illuc petere. Si ex relatione viri honesti, fide digni iudices; iudicium non est temerarium in foro interiori, tamen esse possit in foro exteriori. Si videas juvenem ingredi domos meretricum; ex circumstantia loci, & personarum, nisi aliud obsit, absque temeritate iudicare poteris, hunc aliquod lasciviæ flagitium perpetraturum.

VI. Porro, ut quisque a temeritate iudiciorum sibi caveat, præ oculis habere doctrinam S. Thomæ debet. Tria enim ille capita designat, unde facilitas temere iudicandi proficiscitur. Hæc sunt illius verba 2. 2. qu. lx. art. 3. *Contingit ex tribus. Uno quidem modo ex hoc quod aliquis in seipso malus est; & ex hoc ipso, quasi conscius suæ malitiæ, faciliter de aliis malum opinatur, secundum illud Eccles. x. In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Alio modo provenit ex hoc quod aliquis male afficitur ad alterum. Cum enim aliquis contemnit, vel odit aliquem, aut irascitur, vel invidet ei, ex levibus signis opinatur mala de ipso: quia unusquisque faciliter credit quod appetit. Tertio modo provenit ex longa experientia. Unde Philosoph. dicit in II. Meth. quod senes sunt maxime suspiciosi, quia multoties experti sunt aliorum defectus. Prima autem causa suspicionis causa manifeste pertinet ad perversitatem affectus; tertia vero causa diminuit rationem suspicionis, in quantum experientia ad certitudinem proficit, quæ est contra*

rationem suspicionis. Et ideo suspicio vitium quoddam importat; & quanto magis procedit suspicio, tanto magis est vitiosum. Ex his tribus capitibus duo priora malitiam aggravant suspicionis. Tertium diminuit temeritatem; illam tamen omnino non tollit, quando indicia gravia non sunt.

VII. Quæst. II. Sit ne iudicium temerarium genere suo peccatum mortale? Resp. Adfirmant omnes. Idque conceptis verbis docet Scriptura divina. Luc. VI. *Nolite iudicare, & non iudicabimini.* Iacobi IV. *Tu quis es, qui iudicas proximum?* Et ad Rom. XIV. *Tu qui es, qui iudicas alienum servum?* Plurima hac de re Augustinus scribit. Pauca isthuc afferam ex serm. cccii. de temp. seu in Appendice Augustiniana LXVII. qui sermo tribuitur S. Cæsario Arelateni Episcopo. *De istis quæ sunt Deo nota, & nobis incognita, periculose nostros proximos iudicamus. De ipsis enim Dominus dixit: Nolite iudicare, ut non iudicemini. De illis vero quæ aperta sunt, & publica mala, iudicare, & redarguere, cum caritate tamen, & amore, possumus, & debemus, odio habentes non hominem, sed peccatorem, non vitiosum, sed vitium: detestantes morbum potius quam ægrotum. . . . In his periculose alios iudicamus quæ dubium est, utrum bono, an malo animo fiant; id est, ieiunare, vigilare, elemosinas facere, a vino & carnibus abstinere, vel non abstinere, & reliqua his similia, quæ & pro Deo, & pro humana gloria fieri possunt: & quia ignoramus quo animo fiant, iudicare penitus non debemus.*

VIII. Ratio cur iudicium temerarium ex levibus indicibus conceptum in re gravi de proximo sit peccatum mortiferum, non una est, sed multiplex. Et primo iniuriam gravem irrogat proximo, iniquam de eo concipiens opinionem, seu existimationem; illumque contemnens, ut improbum. Iudicium temerarium internum computari cum calumnia potest. Nam sicut calumnia impingit falsum crimen; ita iudex temere intus iudicans non ore, sed mente calumniatur fratri suo, eidem tribuens flagitia quæ hic non patravit. Et hic animadvertas velim, iudicium esse temerarium, etiam si verum foret, quoties ex levibus indicibus, & coniecturis concipitur; quemadmodum temerarium non est, quamvis falsum sit, quando gravibus, & solidis momentis nitatur; quod aliunde raro accidit. Altera ratio, quæ malitiam temerariæ sententiæ prodit, est, quod hi audaces iudices ius sibi usurpant divinum. Quæ enim ex levibus indiciis

diciis concipiunt, ignota sunt, & occulta: quæ autem occulta sunt, humanam fugiunt cognitionem, & ad Dei tribunal spectant. Accedit quod ipsum Christum Dominum peculiari prærogativa exuunt: etenim ipse a Deo Patre constitutus est vivorum, ac mortuorum iudex. Quid quod hæc perversa iudicia orania conturbant, sanctioraque inquinant? Nihil quippe tam iustum, tam sanctum est, quod humana temeritate, & audacia nequeat in malam detorqueri partem. Denique pestiferæ radices, e quibus hæc temeraria iudicia proficiuntur, malitiæ gravitatem produunt: dimanant enim ex animi levitate, superbia, odio, invidentia, atque ex contemptione ipsius Dei, cuius auctoritas inique usurpatur. Vel ipsi benigniores Casuistæ, qui propugnant, non esse mortale crimen revelare peccatum grave occultum uni soli viro cordato, defendunt iudicium temerarium esse peccatum mortale. Quia qui revelat peccatum occultum, revelat peccatum verum; at iudicium temerarium natura sua falsum est; atque adeo falsum crimen imponit proximo.

IX. Nec minus peccatum est temere iudicare de defunctis, ac de vivis. Nam & defuncti vitam vivunt moralem in hominum memoria. Brevitas temporis non tollit quin hæc iudicia temeraria peccatum sint mortale; quemadmodum nec ceteris aliis internis cogitationibus voluntariis, & deliberatis malitiam admittit. Si tamen ioci causa alium induceres ad temere iudicandum de proximo, etiam in re gravi, cum proposito statim removendi talem opinionem; non peccares mortaliter. Abstinentum tamen semper est ab eiusmodi iocis, in quibus mendacia contingunt. Salmant. *tr. XIII. c. IV. punct. 7. n. 94.* referunt Caietanum docentem 2. 2. q. IX. *art. 3.* quatuor requiri condiciones, ut iudicium temerarium sit peccatum mortale. Condiciones autem sunt. I. quod iudicium sit certum, firmumque, & determinatæ personæ. II. quod temeritas tanta sit, ut prudentum iudicio grave peccatum reputetur. III. quod materia gravis sit. IV. quod plena advertentia adit in intellectu, & plena deliberatio in voluntate.

X. Si desit prima conditio, nempe firmitas iudicii, & persona determinata; iudicium non erit culpa gravis. Si iudices mulierem larvatam, velatam, tibi que omnino incognitam, esse meretricem; aut hominem longius occurrentem, atque adeo prorsus tibi ignotum, reputas esse furem, non peccas le-

taliter: quia nulli determinatæ personæ iniuriam irrogas. Similiter, si iudices in hac vel illa civitate aliqua gravia perpetrari crimina, nullam designando determinatam personam, a gravi culpa excusaris.

XI. Secunda conditio est, iudicium censendum non esse temerarium, nisi accedat tanta temeritas, seu præcipitatio in iudicando, ut prudentum sententia mortalis sit. Quod sic clarius explico: etiam si certitudo moralis perfecta non sit, si adsint indicia valde probabilia, iudicium non erit mortaliter temerarium. Quia inter certitudinem moralem & magnam probabilitatem non reputatur tanta distantia, ut prudentum iudicio mortaliter peccet qui iudiciis, & coniecturis valde probabilibus iudicium suum format. Ne multa, Coniecturæ, & indicia quibus formatur iudicium, interdum sunt validiora, interdum minus valida: quæ tamen minus certa sunt, sunt interdum satis probabilia, & prudentum auctoritate sufficienti ne iudicium dicatur temerarium.

XII. Tertia conditio est gravitas materiae. Quando enim res est parva, peccatum mortale non perpetratur nec in iudicio temerario, nec in aliis permultis generibus, & omnes docent. Gravitas materiae non a sola culpa secundum se spectata, sed a qualitate etiam personæ accipi debet. Si Sacerdotem, si virum religiosum, Prælatum, Episcopum iudices passim, & ex consuetudine mentiri, regulares observantias parvi facere, & negligere, nugis vacare, otio distuere, & id genus similia perpetrare, quamvis hæc absolute peccata levia sint, quia tamen graviter lædunt in communi existimatione famam similibus virorum, dummodo hæc reapse aperte non perpetrent, grave peccatum erit procul dubio tale iudicium. Nam si Regularis manifeste negligeret sui Ordinis ritus, & regulas, seu constitutiones, si alter passim mentiretur; tum iudicium temerarium non esset, atque adeo nec peccatum. Aliquando etiam quod nullum genere suo peccatum est, potest esse materia gravis, si in grave recidat proximi detrimentum; ut si virum optimæ famæ, & honestorum natalium, iudices nothum, spurium, aut si Catholicum iudices ex hæreticis, Hebræis, paganisque progenitum, & ut talem contemnas, illumque ab officiis, & dignitatibus arceas, peccare mortaliter poteris. Hinc consequitur, iudiciorum quoque gravitatem, aut levitatem pendere a personarum diversitate. Nam iudicia quæ respectu unius sunt gravia, respectu

aliter sunt levia. Ingressus juvenis laicæ in domum mulieris suspectæ famæ iudicium grave esse potest, ut absque temeritate iudices, eum illuc ad peccandum accedere. Et tamen si qui illuc ingrederetur, foret Sacerdos, Religiosus gravis, & optimæ famæ, iudicium aut leve, aut nullum esset: quia, ut illam corrigeret, vel infirmam visitaret, vel ad meliorem frugem revocaret, ingredi posset. Denique distinguendum est iudicium operis ab iudicio personæ. Vides, Regulares comicos in suis Cœnobiis agere, & scenicos, comedias impudicas, tragicæque repræsentare, sacra veste exuta, vel occultata, & profanis theatrorum indumentis ornatos: actiones istas gravia peccata esse arbitraris, iudicisque illos peccare mortaliter; non est iudicium temerarium, nec operis, ut ego quidem arbitror, nec personæ. Si vero verba tantum scurrilia lepida, & iocosa proferrent in spectatorum solamen, & hæc tu gravia reputares peccata, illosque gravis flagitii reos indicares; tum esset iudicium temerarium operis, secus personæ.

XIII. Quarta conditio poscit plenam advertentiam ex parte intellectus, & perfectam libertatem ex parte voluntatis. Libertatem requiri in quolibet peccato, fatentur Catholici omnes. Salmant. *tr. XIII. c. IV. punct. 7. n. 98.* addunt, non esse sufficientem ut iudicium temerarium sit peccatum mortale, quod quis plene advertat se prave de aliquo iudicare; sed debere advertere, vel saltem dubitare, se absque sufficientibus iudiciis tale iudicium habere: quia inveniunt ex Salmanticensibus Scholastici in 1. 2. q. lxxiv. *tract. xxiii. disp. x. dub. 4. n. 148.* ad peccatum mortiferum requiritur perfectus consensus, qui ex perfecta gravitatis advertentia oritur, quando mens sui compos, non occupata aliis cogitationibus, reflectit supra suum actum, & illum in materia gravi, divinæ legi contraria, versari cognoscit; vel saltem de hoc incipit dubitare. Ergo non sufficit ad mortale peccatum temerarii iudicii quod advertat me prave de alio iudicare; sed advertat necesse est me temerarie iudicare, hoc est absque sufficientibus causis, & iudiciis.

XIV. Ut ab hoc ultimo auspiciemur, non videtur cur homo excusari a culpa gravi possit, quando advertit se prave in materia gravi agere, eo quod ad pravitatis suæ radices, & causas animum non intendat. Si diceretur, ad peccatum mortiferum haud sufficere, quod advertas te iudicare in proximo pravitatem reperiri, quoniam talem pra-

vitatem ex gravibus momentis iudicare vales; nihil esset absurdi. Sed, quod advertas te prave, seu inique iudicare, & quod nihilominus non pecces, propterea quod non recogites super levitate coniecturarum, seu iudiciorum, quæ te ad prave iudicandum impellunt; paradoxon videtur. Quod loco principii ponitur, advertentiam actualem requiri ad peccatum mortiferum, doctrina est quam in Historia Probabilissimi fuisse exagitavimus; & fufius adhuc profligabimus, dum de peccatis ignorantia sermo erit. Præfata doctrina Probabilissimi sarculus est; eamque acriter defendunt Tamburinus, Lessius, La-Croix, alique Probabilistæ. Ea admittæ, nulla omnino erunt ignorantia peccata. Ut iudicium sit temerarium, haud est necesse ut actu expresse, atque, ut dicitur, formaliter advertas ad iudiciorum levitatem, aut gravitatem, vel actu dubites; sed fat est quod virtualiter advertas, seu quod debeas, ac possis, & obtuam sive negligentiam, sive malitiam negligas considerare. Si debitam adhiberes diligentiam, si animi perturbatione careres, atque appetitus rationis freno cohibito haberes, si caritas erga proximum ferret; iudiciorum levitatem adverteres. Eam ignoras, quod pravis affectionibus animus sit inquinatus, invidentia, odio, similitate ardens. Quo autem passionibus effertæ tendunt, eo mentem rapiunt, impediuntque ne ad id quod debet, respiciat. Verum de his, ut dixi, plura alibi. Nunc paucis, quam sit falsa hæc doctrina, huic argumento applicata, patefaciam. Admittæ necessitate advertentia actualis, vix in rerum natura aliquod iudicium temerarium occurreret. Notio temerarii iudicii est quod certam, & definitam sententiam super hominis malitia mens promat. In hoc quippe iudicium temerarium ab opinione, & suspitione distinguitur, quod certo, & absque contrariae partis formidine, iudicat. Porro iudex, qui aut actu advertit indicia quibus nixus iudicat, levia esse, vana, insufficientia; aut dubitat esse talia; nequit firmum, certumque formare iudicium super aliena pravitatem. Hæc advertentia, consideratio, reflexio, aut dubitatio suapte natura formidinem, & vacillationem ingerunt. Porro iudicium firmum certumque, & formido ac vacillatio super eadem omnino re mutuo pugnat. Ergo, admittæ Salmanticensem, Tamburini, Lessii, La-Croix, aliorumque Probabilistarum sententiam, de necessitate continua actualis advertentia, nulla iudicia temeraria reperientur in rerum natura.

XV. Absit tamen ut negem, interdum inadvertentiam excusare a gravi potissimum culpa. Quoties hæc inconsideratio invincibilis est, a culpa potissimum gravi excusat. Frequenter mentem aggrediuntur importune cogitationes, eam quodammodo insecuntur in prava indicia. Negligentia passim occurrit ob infirmitatem naturæ in repellendis pravis suspitionibus. Hæc negligentia in personis optime moratis frequentissime aut invincibilis est, & subitanea, aut ad summum venialis. Quare admitto, & utroque pollice subscribo communi doctrinæ, videlicet iustos homines raro vera iudicia temeraria efformare: quia vel ob levitatem materiæ, vel ob imperfectam deliberationem, vel inconsiderationem, aut nullam, aut venialem culpam committunt. Quare in iustorum solamen advertas velim, iustos homines illos esse qui timore temere iudicandi vexantur. Et tamen, quo magis timent se temere iudicasse, eo minus temere iudicant. Contra vero peccatores, qui ut aquam bibunt iniquitatem, vix nunquam sibi scrupulum movent, se temeraria formasse iudicia. Hæc est diaboli vanitatis, & immanis veritatis, ut vano timore iustos exagitet, & fallaci fiducia peccatores lætet. Porro in peccatoribus frequentissime inadvertentia, & inconsideratio vitiosa est; atque adeo frequenter temere iudicant ex pravis quibus imbuti sunt affectionibus. E contrario iusti raro graviter delinquant in iudiciis temerariis formandis; & ut dixi, illi minus delinquant qui magis se deliquisse verentur. En quomodo vera doctrina & iustos soletur, & peccatores corripit.

CAPUT IX.

De suspitione, opinione, & dubitatione.

I. Convenit penes omnes, nullum esse peccatum, si quis ex coniecturis probabilibus probabiliter opinetur, & ex indicibus dubiis dubiter, & ex suspitionibus suspiceretur; quemadmodum culpa caret, ex indicibus certis, & evidentibus definitam, certamque formare sententiam. Similiter certum est peccare eos, & quidem mortaliter, qui ex odio, invidia, pravoque affectu gravia de proximo crimina temere, id est absque probabilibus coniecturis, suspicantur. Quoties homines, nedum mali, sed etiam qui boni apparent, aliquam ralsam efflexerunt de proximo imaginem, secretioris invidiam, alteriusve occultissimæ aversionis penicillo delineatam; continuo occasione cuiusque, vel le-

vissimæ, coniecturæ dubitare incipiunt, opinari pergunt, & suspicari perseverant de eodem gravia flagitia. Hinc est quod lætitiæ in fronte explicant, dum defectus enarrari istorum audiant, & nunquam istius sermonis finem haberi vellent. Contra, cum eorundem merita, virtutes, & dotes deprædicantur, sermonem abrumpere student, vultus pallore, aliisque maestitiæ signis erga tales malam inclinationem produunt. Hæc omnia nunc missa facimus, quoniam nulla super his controversia est. Pariter distinctionem suspitionis ab opinione, & dubitatione prætereo, quod singulas notiones supra dederim, ubi indicatum est, ad iniuriam inferendam quod attinet, non valde invicem ista differre.

II. Illud in controversiam Theologi vocant, utrum suspicio genere suo sit peccatum mortale, quando desituta est probabilibus coniecturis, & indicibus. Et sermo est de suspitione temeraria, sublata quacumque passione odii, invidiæ, alteriusque pravi affectionis. Caietanus in *Summul. verb. Iudicium temer. & verb. Suspicio*, & 2. 2. q. vi. art. 3. clare, & acriter defendit, nullam suspitionem, atque adeo opinionem, dubitationemve nullam esse peccatum mortale. Hanc sententiam communiter propugnant recentiores, Diana, Laymanus, Tamburinus, Navarrus uterque, Faber, Lessius, aliique.

III. Ioannes Sinnichius in suo *Saule Ex rege cap. cxix.* iniuste vexat Thomam Tamburinum, quasi istius opinionis inventorem; atque laxitatis reum postulat. Verum, quemadmodum frequenter iuste vapulat Tamburinus a Sinnichio; sic in præsens Sinnichius immerito, ut ego quidem arbitror, & ut id quod sentio, nullo partium studio præventus dicam, Tamburinum torquet, cum is talem opinionem a Caietano, Lessio, aliisque mutuatus sit.

IV. Laudatus Sinnichius, Henricus a S. Ignatio *Tom. II. part. vii. c. xx. assert. 2.* Bannez 2. 2. q. vi. art. 3. Medina, Aragonius, Sayrus, aliique docent, suspitionem genere suo peccatum esse mortale. Pro hac eadem opinione Henricus a S. Ignatio laudat Dominicum Soto, qui conceptis verbis oppositum docet; & Bannez ex instituto illi confutare nititur.

V. Sententia Dominici Soto est, suspitionem temerariam genere suo non esse peccatum mortale, si pro obiecto habeat consuetam & communia crimina; secus, si versetur circa scelera gravissima, quæ infamiam ingerant maximam. Sic docet Sotus *L. III.*

de

de *instit. q. iv. art. 3.* Salmanticenses tract. xlii. c. iv. p. 7. n. 103. asserunt, hanc Soti opinionem iam communem evasisse, cui ipsi subscribunt, & pro eadem citant Ledesimam, Gapiam, Turrianum, Molinam, Villalobos, Lucionem, Valentiam, Bonacinam, Reginaldum, Azorinum. Immo primam opinionem partem defendunt Caietanus, & omnes qui illius opinionem amplectuntur.

VI. Argumenta Sinnichii, Bannez, aliorumque hæc sunt. Sacræ litteræ prohibent iudicia temeraria quæ in usu sunt apud homines. Porro iudicium temerarium, omnem excludens formidinem, perrarum est. Suspicio autem frequens est apud homines. Ergo hæc prohibetur nomine iudicii. Nam, cum suspicio assensum includat, & ipsa iudicium est, licet cum opposita partis formidine.

VII. Ex hac argumentatione potius colligitur oppositum. Ex quo enim familiaris, & quasi insita naturæ sit suspicio; inferendum potius videtur, eam non fuisse a clementissimo Deo sub nomine iudicii prohibitam. Urget Bannez suam argumentationem ad hominem, ut aiunt, contra Dominicum Soto. Illud vitium quo intra materiæ suæ limites, absque hoc quod trahatur ad speciem alterius vitii, aliquando mortale est, ex suo genere mortale peccatum habetur. Sed secundum Soto suspicio in re gravissima est peccatum mortale. Ergo ex suo genere talis est.

VIII. Bannezii argumentationem præoccupavit Sotus *loc. cit.* inquit, regulas morales non esse tenore metaphysico expendendas, sed ex iniuriæ quantitate. Quoniam, attento prudentum iudicio, plus iniuriæ irrogas Petro, si cum formidine opineris ipsum incestuosum esse cum matre, cum filia, aut cum sorore, quam si certo iudicares eum fuisse fornicatum: multoque gravius eum contemneres qui apud te in suspitionem veniret hereticæ pravitatis, patriæque prodicionis, aut alterius immanis flagitii, sodomiz, bestialitatis &c. quam eum quem certo crederes minoribus, & consuetis criminibus irretiri.

IX. Relatis Theologorum placitis, quid mihi dicendum sit, non satis teneo. Argumenta quæ utrinque afferuntur, non leve faciunt negotium. Quo familiarior materia est, eo est perniciosior aberratio. Quapropter iudex in hac lite sedere nolo. Proponam tantum quod ipse sentio. Suspicio quæ ex nulla prava affectione ortum ducit, sed ex solo proficiscitur errore intellectus, qui levia indicia æquo maiora reputans, ex ill-

dem movetur ad suspicanda peccata communia, & consueta, nec valde infamantia, de proximo suo, numquam est genere suo peccatum mortale. Nam qui ex solo intellectus errore, excluso quocumque pravo voluntatis affectu, apprehendit indicia ut sufficientia ad suspicandum, tametsi levia sint & vana, paratus est omnem suspitionem deponere, ubi melius adverterit. Accedit quod, quando quis ob solum errorem intellectus movetur ex levibus indicibus ad suspicandum malum, suspicio hæc non est plene voluntaria: & alioquin non supponit pravam affectionem in voluntate, quæ vitiosum errorem constituat. Denique nulla præcedit pravitas in voluntate, & indicia, quibus movetur intellectus ad suspicandum, aliquam vim, & probabilitatem ad inclinandam mentem habent. Porro quod intellectus illa concipiat ex imbecillitate paululum validiora, non videtur sufficiens ratio ad peccatum mortale constituendum.

X. Hac sententia videtur esse D. Thomæ 2. 2. q. lx. art. 3. *Est autem triplex gradus suspitionis. Primus quidem gradus est, ut homo ex levibus indicibus de bonitate alicuius dubitare incipiat: & hoc est veniale, & leve peccatum. Clarius hanc sententiam docere videtur Augustinus tract. xc. in Ioannem. Ignoscatur nobis, quod de occultis hominum aliquando, immo assidue non vera sentimus. Hoc enim ad humanam tentationem pertinere arbitror, sine qua duci ista non potest vita; ita ut Apostolus diceret: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Quid enim tam humanum quam non posse inspicere cor humanum, & ideo non eius latebras percutari, sed plerumque aliud quam id quod ibi agitur, suspicari? Quamquam & in his rerum tenebris humanarum, hoc est cogitationum alienarum, etsi suspiciones intelligere (vitare) non possumus, quia homines sumus; iudicia tamen, id est definitas sententias, continere debemus: nec ante tempus quicquam iudicare, donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis, & tunc laus erit unicuique a Deo. Quando ergo non erratur in rebus, ut recta sit improbatio vitiorum, virtutumque probatio; profecto, si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio. Per has autem humanorum cordum tenebras res multum miranda, & multum dolenda contingit, ut eum nonnumquam quem iniustum putamus, & tamen iustus est, & iustitiam in eo nescientes diligimus, devitemus, aversemur, a nostro prohibea-*

hibeamus accessu, communem cum illo vitam, victumque habere volumus, eumque, etiam si disciplina imponenda necessitas cogat, sive ne alius noceat, sive ut fiat ipse correctior, asperitate salubri persequamur; & hominem bonum, tamquam malum, affligamus, quem nescientes amamus.

XI. Iterum ita evidenter D. Thomas hanc nostram sententiam definit, ut nullus maneat ambigendi locus. Hæc quippe scribit quodlibet. XII. art. 34. ubi ex initio rem discutit. *Suspicio autem est quid imperfectum in genere iudicii, & ideo est imperfectus motus: & ideo non est mortale ex genere; quamvis, si fiat ex odio, erit aliquando mortale.* Suspicionem collocat in genere iudicii: includit enim mentis assensum. At quia imperfectus est in genere iudicii assensus ille, cum formidinem oppositæ sententiæ comitem habeat; idcirco genere suo peccatum grave non est, præcis circumstantiis odii, invidiæ, vel criminis adeo enormis, & infamis, ut iuxta communem sensum illud vel suspicari nefas sit. Huic sententiæ præter laudatos Theologos subscribunt Franciscus Genetius tract. ix. in 8. præcep. cap. v. q. iv. P. Gabriel Antoine tract. de iust. cap. v. ref. 3.

XII. Responso Sinnichii, Henrici a S. Ignatio, Natalis ab Alexandro, asserentium, D. Thomam, & Augustinum, docentes suspensionem non esse ex genere suo peccatum mortale, intelligendos esse de suspicionibus indeliberatis, quæ nobis non opinantibus irrepunt, mentemque nostram præoccupant, est omnino vana, & falsa. Nam neque iudicia indeliberata, neque aliæ actiones, tametsi genere suo exitiosa, & scelerata, si sint indeliberata, peccata sunt mortalia. Indeliberatio quippe voluntatis principium universale est, impediens cuiusque gravem malitiam formalem, seu imputabilem ad culpam. Quid quod Angelicus conceptis verbis declarat, suspensionem non esse ex genere peccatum grave, quod sit quid imperfectum in genere iudicii; non quia sit quid imperfectum in genere deliberationis? Ceteras responsiones Henrici a S. Ignatio, ut leviores, prætereo.

XIII. Hæc quæ proposui, mihi probabiliora videntur, & Patribus, atque rationibus conformiora. Hinc colligas velim duo. Alterum est, me in benigniora, quoad fieri potest, propensum esse, & dum ratio, & Patrum auctoritas sinunt. Alterum est, te non debere hinc ansam arripere suspensiones multiplicandi. Scias enim oportet, nihil esse humanæ societati perniciosius suspici-

bus. Suspicio filia est ignorantiae, mater rixarum, dissensionum, iurgiorumque. Homines suspiciosi pravis plerumque occupati sunt affectionibus, atque inordinatis passionibus odii, invidiæ, ambitionisque agitantur. Suspiciosi vero homines non vocantur illi qui ex congruis iudiciis ad suspicandum adducuntur; sed qui, iudiciis deficientibus, propriæ mentis umbras, & vanas imaginationes loco iudiciorum consecrantur. Hinc esse electum erroris humanæ mentis, quæ spectra & idola vana, humanaque apprehensione efficta captat, & ex iis movetur ad suspicandum. Frequentes suspensiones temerariæ raro ex solo errore intellectus generantur, sed plerumque ex pravis animi affectionibus. Opportuna sunt quæ scribit hæc de re Augustinus serm. cccvi. alias de diversis cxii. cap. ix. *Pleraque mala generis humani non aliunde oriuntur, nisi de suspicionibus falsis. Credis de homine quod oderit te, qui forte amat te, & per pravam suspensionem sit inimicissimus amicissimo. Quis faciat, cui non credis, & cor suum tibi demonstrare non valet? Loquitur tibi dicens, Amate. Sed quia posset tibi hoc dicere & mentiens (ea sunt enim verba mentientis quæ vera dicentis) non credendo adhuc credisti. Ideo securum te facere voluit ab eo peccato qui tibi dixit: Diligite inimicos vestros.*

CAPUT X.

Quomodo dubia sunt in meliorem partem interpretanda.

I. **I**AM dictum supra est, tunc dubium intelligi, quando quis aequalibus rationum ponderibus pressus, anceps hæret, quin in unam, aut alteram partem decinet. Quoniam vero intellectus noster imperio subditur voluntatis, in disputationem venit, utrum, positione facta quod homo velit intellectum suum in alterutram partem determinare, debeat in partem meliorem, quæ nimirum proximo favet, suam ferre sententiam. Questionem versat Angelicus 2. 2. q. lx. art. 4. Duplex ille distinguit dubium: aliud quod circa res, aliud quod circa personas vertatur. Hæc illius doctrina transcribenda est, ut questioni solvendæ via pareretur planissima. Inquit ergo loc. cit. ad 2. *Aliud est iudicare de rebus, & aliud de hominibus. In iudicio enim in quo de rebus iudicamus, non attenditur bonum, vel malum ex parte ipsius rei, de qua iudicamus, cui nihil nocet, qualiter-*

cumque iudicemus de ipsa; sed attenditur ibi solum bonum iudicantis, si vere iudicet, vel malum, si falso: quia verum est bonum intellectus, falsum autem est malum ipsius, ut dicitur in 1. Ethic. Et ideo unusquisque debet nisi ad hoc quod de rebus iudicet secundum quod sunt. Sed in iudicio quo iudicamus de hominibus, præcis attenditur bonum, & malum ex parte eius de quo iudicatur, qui hoc ipso honorabilis habetur quod bonus iudicatur, & contemptibilis, si iudicetur malus. Et ideo ad hoc potius tenere debemus in tali iudicio, quod hominem iudicemus bonum, nisi manifesta ratio in contrarium appareat. Ipsi autem homini iudicanti falsum iudicium, quo bonus iudicat de alio, non pertinet ad nihil intellectus ipsius; sicut nec ad eius perfectionem pertinet secundum se cognoscere veritatem singularium contingentium; sed magis pertinet ad bonum affectum. Facta igitur non sunt in meliorem, sed in veriore partem interpretanda, iuxta rationum momenta: quia nil aliud in his desideratur nisi veritas, absque ullo de iniuria inferenda timore. Quare, si audis aliquam hæreticam propositionem, illam ut hæreticam, si laxam, ut laxam, si rigidam, ut rigidam, iudicare debes. Verum Auctorem propositionis, nisi evidentiâ occurrant rationum momenta, non debes nec hæreticum, nec laxorem, nec rigoritatum iudicare.

II. Dubia igitur in quibus de hominum malitia agitur, si firma roganda sententia sit, in meliorem partem sunt interpretanda. Ita docent Theologi omnes. Rationem assignat S. Thomas loc. cit. *Ex hoc ipso quod aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficienti causa, iniuriatur ei, & contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre absque causa cogente. Et ideo, ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicuius, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est.*

III. Non minus perspicue hanc sententiam docet Augustinus de serm. Dom. in monte Lib. II. cap. xxviii. *Nolite iudicare, ne iudicetur de vobis. In quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabitur de vobis; & in qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. De talibus enim rebus quæ possunt bono animo, & simplici, & magnanimo fieri, quam-*

vis possint etiam non bono, volebant illi, cum homines essent, in occulta cordis ferre sententiam, de quibus solus Deus iudicat. Ad hoc pertinet etiam illud quod alio loco dicit: Nolite ante tempus iudicare &c. Sunt ergo quedam facta media, quæ ignoramus quo animo fiant, quia & bono, & malo fieri possunt; de quibus temerarium est iudicare, maxime ut condemnemus. Horum autem venit tempus ut iudicentur, cum Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis.

IV. Ratio quoque suffragatur. Siquidem nemo in dubio privandus est sua certa possessione, ut in bonis fortune, a quorum possessione nemo deicitur ob solum ius dubium. Quia in proverbium evasit, meliorem esse possidentis conditionem. Atqui homo iure certo possidet famam suam. Ergo ob dubia facta exuendus ea non est. Ipsa ius civile i. Merito ff. Pro socio definit: *In dubio non est presumendum delictum.* Posito ergo quod quis iudicare velit, debet dubiam in meliorem accipere partem. Accedit illud insitum a natura principium, & in Evangelio nobis commendatum: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Omnia quæ vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Ut, quæ hætenas dicta sunt, melius illustrentur, aliquæ regulæ præscribendæ occurrunt.

V. *Regula prima.* Dubia circa proximi famam, seu malitiam non adstringitur ita in meliorem interpretari partem, ut positive debeamus sententiam ferre de illius bonitate; sed fat est in meliorem partem interpretari, iudicium, seu assensum suspendendo, nullamque proferendo sententiam nec in bonam, nec in malam partem, ea iudicanda relinquendo soli vero iudici Deo. Solum autem in hypothese, in qua iudicare, & ferre sententiam veliamus, in favorem hominis, seu in meliorem partem dubia interpretari debemus; secus absolute: quoniam nemo tenetur se se libere exponere errandi periculo. Porro qui super re dubia sententiam profert, errandi discrimini subiicitur. Ergo absolute non adstringitur hoc subire discrimen.

VI. *Regula secunda.* Quando de damno vitando agitur, cautela adhibenda est, ut consulamus, prospiciamusque rebus nostris, dubia in deteriorem partem interpretando, non definiendo, aut iudicando, vel suspicando rem ita se habere; sed supponendo quod, ut veremur, evenire res possit. Regulam hæc

hanc perspicue S. Thomas explicat loc. cit. ad 3. *Dicitur, quod interpretari aliquid in deterius, vel meliorem partem, contingit dupliciter. Uno modo per quamdam suppositionem, & sic, cum debemus aliquibus malis adhibere remedium, sive nostris, sive alienis, expedit ad hoc ut securius remedium apponatur, quod supponitur id quod est deterius: quia remedium quod est efficax contra maius malum, multo magis est efficax contra minus malum. Alio modo interpretamur aliquid in bonum, vel malum, definiendo, sive determinando: & sic in rerum iudicio debet aliquis niti ad hoc ut interpretetur unumquodque, secundum quod est: in iudicio autem personarum, ut interpretetur in melius, sicut dictum est. Familiare est exemplum. Recipis in domum tuam advenam servum, cuius nec malitia, nec integritas tibi comperta est. Rationem aspiciendi in neutram habes. Tamen ita rei tuæ prospicere potes, ac si fur esset. Quæ agendi ratio vocatur iudicare per suppositionem. Similiter pater filiam, maritus uxorem custodire potest, & sepe debet a colloquiis virorum. Prohibere illis valent ne hunc aut illum alloquantur.*

VII. Superiores potissimum præfata regula uti debent. Cum ipsis dubia occurrunt super subditorum malitia, iudicium suspendant super personas; quin facta ex censent, & intentionem etiam, si velint, bonam iudicent. Interim eas adhibeant cautiones, & remedia quæ adhiberent, si mali essent. Summa tamen opus discretionem est, & prudentia: & hoc opus, hic labor est. Nil potius habere Prælati in suo regimine debent quam se suspiciosos non exhibere. Vix ac ne vix quidem fieri potest ut Prælati suspiciosi subditos tranquille regant. Suspiciosi Prælati infesti subditis sunt, aversionem, diffidentiam, odiumque eorum in se concitant. Cum suspiciosi nulla esse amicitia, nulla sincera communicatio potest. Vel ipsam ergo umbram suspiciosi animi amovere a Prælati debent. Simul autem vigiles, experrecti, atque providi sint oportet; easque cautiones adhibeant quas adhibere vel suspiciosissimi solent. Hæc simul confociare summa est difficultatis. Et hæc est una ex rationibus cur regimen animarum sit onus angelicis numeris formidandum.

VIII. Hæc eadem regula uti debent Novitiorum magistri, & suffragatores omnes. Si dubitent, nam ad professionem admittendus Novitius sit, debent negare eidem suffragium, & in religionis favorem dubiam resolvere.

Religio quippe est in possessione, & bonum commune, quod læditur ex professione indigni juvenis, præferri bono privato debet. Verum de hoc fufius alibi. Pro hac sententia Henricus a S. Ignatio Tom. II. par. VII. cap. XXI. num. 156. Venerabilem Joannem a S. Sampson, D. Joannem Sancium in *Libr. spiritualium exercitiorum*, Ludovicum de Scildere de *Princip. consc. tract. v. Caramelem in Theolog. regul. cap. VI. nu. 470.* Sed res est suapte natura manifesta. Si tamen dubium occurrat tempore Novitatus, non debet illico dimitti Novitius, sed diutius probari: & si dubium persistat, dimittatur.

IX. Regula tertia. Si dubium oriatur super proximi fama, cuius optimam præconceperas opinionem, non debes vi talis dubii iudicium suspendere: quia hæc iudicii suspensio minuit præconceptam opinionem. Porro proximus, ut optime advertit Dominicus Soto *Lib. III. quæst. IV. art. 3.* ius habet non modo ne ex iudiciis dubiis malum de eo concipias opinionem, verum etiam ne conceptam bonam exiustimationem vi talium iudiciorum minuas. Quare, dum non est necessaria cautela ad evitandum malum, proximum in dubio tractare debemus, si bonus esset; atque adeo eidem consueta urbanitatis officia exhibere, & dubia omnino contemnere, prout ex circumstantiis expediens videbitur.

X. Opponi solet. Nemo tenetur errandi periculum lubire. Qui vero in meliorem partem dubia interpretatur, erroris periculo se supponit. At contra, qui meliorem in partem negative dubia interpretatur, nulli se errandi exponit periculo; qui vero eadem positive in meliorem accipit partem, optimam efformando opinionem de proximo suo, errori dumtaxat speculativo se se exponit, secus practico. Regula iuris, *Inspicimus in obscuris quod verisimilius est, & quod ut plurimum fieri consuevit, servanda est, ubi de iniuria, & proximi fama agitur: tum enim in dubio tutior via est eligenda.* Sed audiamus responsum quod præbet S. Thomas 2. 2. q. IX. art. 4. ad 1. *Potest contingere quod ille qui in meliorem partem interpretatur, frequenter fallitur. Sed melius est quod aliquis frequenter fallatur, habens bonam opinionem de aliquo malo homine, quam quod rarius fallatur, habens malam opinionem de aliquo homine bono: quia ex hoc fit iniuria alicui, non autem ex primo.*

CAPUT XI.

De restitutione honoris, & fame.

I. Explicatum supra est, quemadmodum duplici via lædi honor possit, omissione nempe, & commissione. Omissione, cum debitam reverentiam, obsequium, & communia urbanitatis officia exhibere negligis proximo tuo plus minusve, iuxta personarum diversitatem. Qui sola omissione lædit honorem, non peccat contra iustitiam, atque adeo nihil ob præteritam omissionem restituere adstringitur; sed tantum reddere honorem quem antea præstare omiserat. Si tamen simul cum omissione interveniret aliquid contumeliæ, quo in casu iustitia læderetur, restitutio facienda esset.

II. Altera via honor aufertur positive, verbis, signis, factis; ut si fuisse percutias, verbis derideas, conviciis contempnas proximum tuum. Porto hæc honoris læsio iustitiæ adversatur, & debitum restitutionis infert. Quare, si contumelia occulta fuerit, occulte facienda erit honoris compensatio. Si vero contemptio contumeliosa proximi publica fuerit, tum restitutio honoris publica, & patens esse debet, coram illis videlicet coram quibus honor per contumeliam fuit læsus. Id solum limimenti adiciunt plures, non esse necessarium, contumeliatorem seipso apparere in publicum ad honorem resarciendum; sed sat esse quod appareat per Confessarium, vel amicum, qui vices eius expleat.

III. Salmanticenses *tract. XIII. cap. IV. punct. 8. num. III. & seq.* referunt Molinam, & Laymanum docentes, nullam requiri restitutionem, quando contumelia fuit privata: quia tum omne damnum transit. Si tamen damnum aliquod temporale, præter dehonorationem, subiisset qui contumeliam passus est, tum necessaria restitutio foret; secus vero ad compensandum honorem læsum per occultam contumeliam. Molinæ sententiam propugnat conceptis verbis P. Paulus Layman *Lib. III. tract. III. part. II. cap. VII. num. 6.* sic inquit: *Si contumelia privatim irrogata est, neque in aliorum notitiam culpa tua pervenit, ad nullam honoris, aut fame restitutionem obligaris.* Ita Molina. Hæc sententia, inquit laudati Salmanticenses, est contra omnes Theologos, immo contra sacram Scripturam. Nam persona quæ contumeliam, & honoris iacturam passa est, vulnus in animo suo inflatum a contumeliatore servat, & angitur tristitia ob iniuria

fibi irrogatæ recordationem. Qua ergo lege solvitur contumeliosus a debito resarciendi honoris læsionem, contempionemque fratris sui? Qua lege solvitur a debito delinendi dolorem illius qui contumeliam recepit, illumque sibi demulcendi, atque conciliandi? Non sane a lege evangelica, quæ *Matth. v. hæc præscribit: Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te; relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo.*

IV. Occasio hic se offert testimonium exhibendi, me nullo partium studio teneri. Opiniones interdum P. Molinæ, viri aliquin doctissimi, & Laymani, ut laxas, refutavi, quod crediderim tales reipfa esse. Eadem nunc sinceritate vindicare hos Auctores a laxitate, immerito iisdem adscripta, religioni mihi verto. Aio itaque, nihil contra sacram Scripturam docuisse sive Molinam, sive Laymanum. Molina *Tom. IV. tract. IV. disp. XLVI. num. 7. concl. 4.* solum verbis differt a ceteris Theologis. Contendit enim ipse restitutionem minime convenire compensationi, quam conviciatorem debere facere, idem Molina docet. Hæc sunt Molinæ verba. *Credo nihil ei vi, atque in ratione restitutionis deberi. Tenetur tamen qui eam contumeliam intulit, curare reconciliationem cum fratre suo, veniam ab illo petendo, ac se illi humiliando, quatenus alterum non irritandum noverit, signaque penitentia, quod id fecerit, ostendendo: atque ea omnia præcipere ei debent Confessarii.* Solum ergo in voce restitutionis ab aliis Theologis Molina discrepat. Quoniam (subdit ipse) *restitutio solum respondet damno; in illiusque solius compensationem debetur.* Et post pauca concludit: *Secundum vero quod eadem conclusione asserimus, de curanda scilicet reconciliatione illo modo fratris, ea contumelia affecti, ex eo facile patet quod lumen ipsum natura doceat, eum qui causam offensionis proximo dedit, teneri pro viribus, & posse illum sedare, eique reconciliari, satisfaciendo illi, si quide ea de causa vi restitutionis debet. . . . Atque hoc est quod Christus docuit, ac præcipit *Matth. v. Si ergo offers munus &c.* Eadem docet P. Laymanus, qui post verba supra relata hanc adducit Molinæ doctrinam, & textum evangelicum transcribit. Hactenus, ut veritati litarem in defensionem Molinæ, & Laymani. Utinam frequens occurrat occasio meæ erga hos Auctores, ceterosque focios, omnemque Theologos observantia testimonium exhiben-*

di. Quo siquidem candore aliqua eorumdem refellimus, eodem, quæ nobis digna videntur, defendimus, & meritis laudibus celebramus.

V. Verum, ne, dum Molinæ, & Laymani adornamus defensionem, in alium impingamus scopulum, absit ut hinc colligas, perdoctos pioque Theologos Salmanticenses imponendi animo præfatam opinionem tribuisse præclaris viris. Id forte ex aliorum relatione scripserunt; aut oscitanter, & minus attente Molinam, ac Laymanum legerunt. Ut ut sit, si factum nequis, intentionem excusa.

VI. Modus in honoris compensatione tenendus. Primo spectanda est personæ iniuriatæ conditio, & contumeliæ irrogatæ gravitas: & iuxta has varias circumstantias debet prævenire illum qui contumeliam passus est. Plus & minus iis uti remediis debes quibus dolorem, & afflictionem ex contumelia relictam penitus ab illius animo abstergas. Quo fuisi in conviciando vehementior, eo sis oportet in medendo blandior, & in penitentia, ac retractationis signis uberior. Sincera Christi caritas magistra sit, quæ linguam, & animum moderetur, & dirigat: & tum mutua reconciliatio ad leges evangelicæ benevolentia continget. Vera est doctrina qua statuitur, iuxta diversitatem personarum tum conviciantium, tum iniuriam patientium moderanda esse reconciliatio officia. Aliis verbis uti poterit Eques in sedando plebeii animo, quem contemplit, ac alter plebeius, aut parum plebeio superior.

VII. D. Augustinus, quem omnes Theologi sequuntur, ad compensandam læsionem honoris, & retractandam contumeliam ac conviciam in sua Regula veniæ petitionem præscribit. Hanc esse certioris compensationis rationem adfirmant omnes. Nam conviciator spernit, deprimatque fratrem suum. Ergo compensari inæqualitas melius requirit, quam si ille qui turgidus, & superbiens supra alterum se extulit, infra alterum se demittat, eique subiciatur. Ille modus semper tutior, & certior est, non semper tamen necessarius; si alia via, mutua & sincera reparari benevolentia queat. Ab hac veniæ petitione excusat Augustinus ipse Prælatos, qui plus æquo subditos contumelias atque convicia, inquit, dum nimium servatur humilitas, regendi frangatur humilitas. Hunc textum allegant Theologi omnes in Prælatorum favorem, omnesque Prælati eundem usurpant.

At non omnes spiritum eiusdem textus percipiunt. Sensus Augustiniana regulæ est, ne Prælati gradum suæ dignitatis despiciabilem reddant, ne penes subditos contemptibilem, minusque reverendum constituant. Unde quoties nimia illorum humilitas, & abiectio frangendæ, aut remittendæ auctoritati deserviret, a veniæ petenda abstinere illi deberent. Ceterum Augustiniana exceptio non ita universalis est, ut superiores, & Prælati numquam veniam petere debeant; quando hæc veniæ petitio non frangendæ, sed firmandæ auctoritati conducere. Spectanda ergo & istis sunt hæc omnia, contumeliæ gravitas, excessus convicii, subditorum qualitas. Et si, his omnibus spectatis, veniæ petitionem opportunam noverint, eam ipsi quoque adhibeant. Interdum timor remittendæ auctoritatis nil aliud est quam superbiam, aut repugnantiæ se se humiliandi fucus. Ego sane, inquit Ludovicus Molina *Tom. IV. tract. IV. disp. XLVI. n. 7.* non video quid auctoritatis amitteret Prælatum, qui, opportunitate circumstantiarum spectata, privatim genuflecteret ante subditum, quam plus iusto contumeliis affecit, diceretque: Parce, quod apud te excessi: Cognosco me in correctione modum excessisse, verbisque nimium contumeliosis usum fuisse. Pateat, nec semper præstare Prælatum dedecere ob subditorum imprudentiam, aut perviciam. Frequenter enim tam imprudens est quorundam subditorum fons, ut contumeliarum acrimonia egeat. Ceterum si subditi offensæ prudentes sint, & pii, & evangelicæ legis periti; Prælati non solum non minuet apud ipsos auctoritatis gradum, veniam petendo, & se coram illis humiliando; sed eos mirum in modum ædificabit, atque obsequentiores erga superiores efficiet. Hoc exemplo illi docti cautiore in posterum erunt, ut abstineant a quacumque nascendi occasione danda Prælati.

VIII. Disputant Theologi, sufficiens ne semper sit satisfactio pro quacumque iniuria, etiam gravissima, veniæ petitio? Alapam viro nobili impexit homo plebeius. Plene satisfacit, si veniam postulet? Adfirmant Lessius, Bonacina, Trullenchus, & alii. Verum lumen ipsum naturæ ostendit, satisfactionem quamlibet æquare debere iniuriam, damnumque, sive in fama, sive in bonis fortunæ irrogatum. Petitio veniæ necessaria & sufficiens est, si verbis contumeliosis offendisti hominem tibi parum, aut non valde digniorem. Quis autem dixerit ad nihil aliud amplius præstandum te adstringi, si alapa, aut fuste per-

percusseris nobilem, superiorem, Prælatum, vel atrocissimis conviciis eisdem affeceris? Vera ergo sententia est, iniuriæ gravitati qualitate respondere satisfactionis debere. Igitur ultra veniæ petitionem, quæ pro minori iniuria necessaria & sufficiens esset, flectere genua, manus iungere, cervicem demittere, supplices porrigere preces iniuriator debet, plus minusve, prout arbitrio prudentum visum fuerit. Qua enim mensura conviciorum proximum oppressit, eadem debet illi compensationem præbere. Quælibet satisfactio exhibita, sive pro damno pecuniarum, sive pro læsione famæ, respondere debet diffamationi, & damno temporali. Quidni ergo satisfactio pro læsione honoris æquare iniuriam debebit?

IX. Hæc satisfactio exhibenda ab iniuriatore est, etiam si offensus illam non postulet, nec iudicis sententia ad eandem exhibendam compellat. Nec sibi persuadere conviciator debet, se ab hoc onere satisfaciendi solum esse, eo quod offensus familiariter secum conversetur. Nam familiaris conversatio, sicut non sufficit ut dicatur remissum esse debitum restituendi pecunias, ita non sufficit ut credatur remissum esse debitum compensandi honorem læsum. Præterea quia offensus legem evangelicam implet dimittendi iniurias, & bonum pro malo reddendi, ideo ne conviciator liber erit ab implendo præcepto evangelico resarciendi honorem læsum, & se cum offenso reconciliandi? Accedit quod, licet offensus ex corde condonet iniuriam, ut debet, converseturque familiariter cum offensore, non hinc tamen sequitur, ipsum renuntiasse iuri exigendæ satisfactionis. Nam lex evangelica, quæ præcipit iniurias remittere, minime vetat exigere compensationem iniuriæ ab offensore irrogatæ.

CAPUT XII.

De restitutione famæ per detractionem, vel calumniam obscuratam.

I. DE restitutione rerum fuscè in tractatu de iustitia dicturus sum. In præsens solius famæ restitutionem explicandam aggredior. Primum omnium notio restitutionis præire debet. Hæc porro est eius finitio, quam S. Thomas tradit 2. 2. q. LXII. art. 1. *Restituere nihil aliud esse videtur quam iterato aliquem statueri in possessionem, vel dominium rei sue. Et ita in restitutione attenditur æqualitas iustitiæ secundum recompensationem rei ad rem: quod pertinet ad iustitiam*

commutativam. Et ideo restitutio est actus commutativæ iustitiæ, quando scilicet res unius ab alio habetur vel per voluntatem eius, sicut in mutuo, vel deposito, vel contra voluntatem eius, sicut in rapina, vel furto.

II. Hanc restitutionem necessariam esse ad salutem assequendam, evincit Doctor sanctus art. 2. ubi primum profert auctoritatem S. Augustini ex *epist. CLII.* alias *lrv.* ad Macedonium, quæ refertur *xiv. quæst. vi. cap. v.* *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi possit, & non reddatur, penitentia non agitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; sed (ut dixi) cum restitui potest. Quæ enim sunt necessaria ad salutem necessitate, ut dicitur, medii, pendentque ab actu exteriori, ut restitutio, baptismus, & cetera id genus, quæ non sunt in hominum potestate, non est necesse ut semper ponantur, quia semper fieri id nequit; sed fat est ea voto, seu voluntate cupere.*

III. Convenit penes omnes, non minus famæ quam honorum, seu divitiarum necessariam esse restitutionem. Porro detractor duo bonorum genera rapere proximo valet. Alterum semper aufert, nempe famam; alterum quandoque, nempe bona temporalia, quorum iactura infamiam consequitur. Hæc duo bonorum genera restituere debere ex iustitia detractorem, asserunt omnes, quando iniqua detractione eadem proximo rapuerit. Id solum in discrimen vocari posset, sit ne necessaria restitutio, quando absque culpa detractoris hæc damna proximus passus fuerit. Si igitur

IV. Quæst. I. *Qui alium inadvertenter, seu materialiter, infamavit, obnoxius ne restitutioni est tum famæ, tum damnorum quæ hinc consequuntur?* Resp. Contingit interdum bona fide, & præter voluntatem te alium infamare, ut quando crimen narras, existimans esse publicum, quod non est; vel credens esse defectum esse parvi, aut nullius momenti, hisque similibus modis; vel denique ex mentis lubreptione, & linguæ facili lapsu, ac invincibili ignorantia scelus patefecisti. Communis, & vera sententia est, te iustitiæ lege devinctum esse famæ restitutioni continuo ac scis læsam a te fuisse proximi famam. Si enim, cum primum tibi infamatio proximi contat, restitutionem negligas; illico prava voluntate perstis in alterius famæ detentione. P. Claudius La-Croix *Lib. III. par. II. n. 1243.* refert Bonamispem, Haunoldum, Ste-

Stephanum, & Dicastillum, afferentes hanc restitutionem lege tantum caritatis, secus iustitiae, necessariam probabiliter esse: quam opinionem cum non reiiciat P. La-Croix ut improbabilem, vi sui Probabilissimi sequendam lectoribus suis relinquit; quamvis ipse contrariam defendat. Nos vero, ut falsam, & improbabilem, praefatam opinionem repellentes, cum communi Theologorum sententia dicimus, vi iustitiae te adstrictum esse ad hanc restitutionem. Neque est quod nomen restitutionis cavilleris, nempe hanc oriri aut ex iniusta rei acceptione, aut ex re accepta, aut ex contractu; hic autem neque contractum esse, nec iniustam acceptionem, nec rem acceptam. Nam, si sciens a te factam famae laesionem, illam non reparas, cum possis, rem acceptam iniuste retines. Infamia non retinetur manibus, ut pecuniae, sed voluntate. Cum tibi constat obscuratam a se fuisse famam proximi, & eum restituere in illum, a quo deiecisti, gradum voluntate prava respicis; famam eius iniuste retines. Praecessit quippe res accepta, cum reapse abstuleris famam. Porro lex iustitiae non solum vetat malum inferre, verum etiam malum continuare. Obvia sunt exempla. Fortuito domum, segetem, aliaque aliena bona incendis, voluntate omnino inculcata. Advertis te eadem bona incendisse. Nonne reus omnium damnorum evaderes, si cum primum id adverteres, impedire damna negligeres? Eadem prorsus ratione reus alienae infamiae evadit, & restitutioni obnoxius, quoties eandem reparare, cum possis, omittis. Advertunt tamen, minorem esse obligationem famae restituendae in illo qui absque ulla culpa famam laesit, ac in illo qui iniqua voluntate eam abstulit. Hic cum gravi detrimento honorum, fame, & etiam quandoque cum vitae dispendio famam restituere adstringitur; secus ille, sed tantum, cum commode possit, respectu infamiae, vel damnorum, quae absque culpa sua evenerunt. Nam respectu infamiae, & temporalium malorum, quae illius notitiam, & pravam restitutionis omissionem consequuntur, parus est cum iniquo detractore conditionis. Si quis uni detraheret, & auditores intelligerent de alio, lege iustitiae deberet detractor palidioniam canere.

V. Quaest. II. *Infamator teneturne famam restituere tantum coram suis auditoribus, an etiam coram illis quibus isti malum auditum manifestarunt?* Resp. P. Busembau per accidens excusat detractorem a restitutione famae coram auditoribus mediatis,

ut vocant: tum ob moralem impossibilitatem, tum quod, dum se retractat coram auditoribus immediatis; tacite committit istis, tum hanc retractationem aliis indicent, si quibus forte revelaverint detractorem auditum. Idque praxis Confessorum confirmat. P. Claudius La-Croix, eiusdem P. Busembau commentator, scribit *Lib. III. part. II. n. 1243. probabilis esse quae docet P. Busembau; sed probabilius dicendum esse, ut sequitur.* Si detractor famam laesit coram auditoribus, quos praevidet aliis revelaturos crimen detectum, tum tenetur coram illis etiam auditoribus mediatis se retractare; si auditores immediati id praestare nolint, aut negligant. Si contra prudenter praesumpserit detractor, suos auditores immediatos nemini manifestaturos delictum; tum liber est a retractatione coram auditoribus mediatis. Haecque sententia communis est. Sed P. La-Croix probabilem vocando sententiam Busembau, quam etiam docet Lugo *Tom. I. de iust. disp. v. sec. 1. n. 29.* vi sui Probabilissimi licitam in praxi proponit suis lectoribus. Probabilem quoque appellant hanc opinionem Salmanticenses *tr. xlii. cap. iv. punct. 9. n. 123.* Illud apud omnes convenit, ad impossibile teneri neminem. Alteram quoque certum esse debet, nempe omni meliori modo, quo fieri potest, famam esse restituendam. Qui coram aliis detrahit, raro, attenda hominum infirmitate, & vehementi in hoc vitium propensione, praesumere prudenter valet, hos non esse alii idem crimen revelaturos. Idque experientia conipertum est. Quare, si isti non se retractaverint, tenetur detractor primus, cum moraliter possit, se coram auditoribus etiam mediatis retractare. Qua enim lege liberari ab hac retractatione is valet? Sua detractio in causa fuit ut alii crimen divulgarent: quia, ut dixi, spectata hominum sive infirmitate, sive malitia communiter id accidit. Isti negligunt debitum suum implere. Detractor potest damnum reparare, ut supponimus. Cur ergo ab hoc onere liber erit? Qui in alicuius agro segeti ignem applicat, integri damni reus est, si priores succensae partes alias comburant. Utique dispar ratio est: ignis enim naturalis semel applicatus necessario agit; ignis vero detractio non nisi hominum prava voluntate propagatur. At, quando detractor praevidet, uti praevidere potest, & tenetur, ignem hunc concrematurum apud plurimos fratris sui famam, iam causa voluntaria est totius damni. Spectandae tamen circumstantiae sunt, & moralis possibilitas restitutionis.

Si

Si detractor sub secreto alicui manifestasset delictum, & hic arcani violator aliis revelasset; tum liber ille esset a retractatione coram auditoribus mediatis: quia omnino prae-ram illius voluntatem malum accidisset. Verum hoc etiam in casu, si commode reparare detractor malum possit, caritatis lege viderur id praestare debere: quia semper verum habet quod, si ille siluisset, proximus non fucubauisset infamiae.

VI. Quaest. III. *Iniustus detractor tenetur ne praeter restitutionem famae temporalia damna resarcire?* Resp. Damna temporalia consequi diffamationem possunt bifariam. Per accidens nempe non vi diffamationis, sed ex alia causa. Imposui Titio furtum, sacrilegium &c. Ille in desperationem actus, laqueum se suspendit. Mors ista non proficiscitur ex diffamatione, sed ex prava voluntate diffamati. Alia consequuntur per se. V. g. Detexisti iniuste, vel imposuisti Petro furtum. Ad tribunal traditur: plura expendit, ut se defendat: damnatur ut reus. Omnia haec damna compensare adstringeris. Capitale crimen affingis Sempronio, ob quod capitis poena plectitur. Ea damna resarcire teneris, ac si fuisses reapse homicida: quoniam tua iniusta detractio causa fuit eiusmodi malorum. Et qua ratione teneris compensare damna ex iniusta tua detractioe positive derivata, eadem adstringeris resarcire bona quae ob tuam detractioem infamatus non est affecatus. Ob tuam detractioem iniustam Petrus reiectus est ab illo beneficio, gradu, & dignitate, puella a nuptiis contrahendis &c. Tu debes resarcire omnia haec damna, non quidem in totum, sed in partem, iuxta arbitrium viri prudentis, plus vel minus, prout maior aut minor erat consecutionis fiducia. Quod intelligendum est, dummodo diffamatus dignus fuerit officio, gradu, & dignitate. Si enim indignus fuisset, sola esset fama restituenda.

VII. Quid, si crimen narratum verum sit? P. Dominicus Soto, Bonacina, Trullenchus, Lessius probabilem reputant opinionem negantem necessitatem integre restitutionis damnorum, quando crimen occultum revelatum verum sit. Quoniam omnia damna in integrum restituere tenetur ille solus qui calumniatur, seu falsum crimen imponit. Ergo qui verum crimen revelat, partem tantum resarcire debet. Nam minus est, verum occultum delictum detegere quam falsum imponere. Ergo revelator veri delicti minus restitutionis debitum contrahit quam

calumniator. Accedit quod damnum infamati, non ex sola revelatione, sed ex ipso vero delicto sequitur.

VIII. Contraria sententia communis est, & vera. Quandoquidem manifestatio delicti occulti, tametsi veri, integra est damnorum causa. Quandiu enim delictum, quamquam verum, occultum manet, nil damni infert auctori talis delicti. Ergo manifestatio est tota, & unica causa damnorum quae patitur infamatus. Delictum enim occultum, ut occultum, respectu damni inferendi non plus nocet quam si non esset. Ergo sola manifestatio est tota causa cuiuscumque damni, cui subiacet infamatus. Utique minus peccatum perpetrat qui revelat crimen verum occultum, quam qui affingit falsum. At, ad malum inferendum quod attinet, perinde ambo se habent.

IX. Quaest. IV. *Detractore ante restitutionem denato, transit ne ad heredes famae restituendae obligatio?* Resp. Communis sententia distinguit. Restituendae famae onus extinguitur morte detractoris: debitum enim redintegrandae famae personam afficit detrahentis. Hac sublata, evanescit omnis obligatio. Simili ratione non tenentur heredes implere vota personalia defunctorum. Restitutio contra damnorum quae diffamationem consequuntur, ad heredes transit ob oppositam rationem, quod nempe haec restitutio afficiat non personam, sed bona eisdem personae. Quapropter haec bona cum hoc gravamine, & pensionem transeunt ad heredes: qui, sicuti alia defuncti debita, ita & istud solvere tenentur. Si vero qui diffamatus fuit, mortem obierit, redintegrandus est in suae famae possessione: quamvis enim sit mortuus, ius retinet ad famam suam; idcirco illi soli restituenda est, si laesa fuit. Haec omnia communia sunt, & obvia, quae maiorem non poscunt explanationem.

CAPUT XIII.

De modo quo restituenda fama est, sive per calumniam, sive per detractioem denigrata.

I. **D**ebitum restituendae famae pervium omnibus est. Modus quo illud solvendum sit, difficultatem non levem in praxi habet. Antequam quae communiter Theologi docent, refero, doctrinam S. Thomae praemittere iuvat. Haec porro scribit Angelicus 2. 2. quaest. lxxii. art. 2. ad 2. *Aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, & iuste; puta, cum ali-*
quis

quis crimen alicuius prodit ordine debito servato: & tunc non tenetur ad restitutionem fame. Alio modo falsum dicendo, & tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed iniuste; puta cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad restitutionem fame, quantum potest, sine mendacio tamen; utpote quod dicat se male dixisse, vel quod iniuste eum diffamaverit: vel si non possit famam restituere, debeat ei aliter recompenfare.

II. Summopere perpendenda sunt illa verba, quantum potest, quorum sensus est, omni meliori modo quo fieri potest, restituendam esse famam: quod & Caietanus in commentariis ad hunc articulum animadvertit. Circumstantiæ omnes spectandæ sunt, & ea feligenda est restitutionis ratio quæ expediens iudicatur proximi fame redintegrandæ.

III. Porro, ut sigillatim duo modi ab Angelico propositi explicentur, de secundo aliquid dicendum occurrit. Qui itaque alteri calumniatus est, falsum crimen imponendo, debet, se retractare, testando se falsum dixisse. Si advertat inefficacem esse, & languidam hanc simplicem retractationem, quod auditores fidem adhiberi non sint, addere iuramentum debet: quoniam caritatis, & iustitiæ lege omnia tentare debet, ut in pristinam famam fratrem suum restituat. Quod si nec iurata retractationi fidem adhibere auditores vellent, aliqui contendunt assumendos testes esse. Negant alii: quia, si retractationi, & iuramento credere nolunt, illorum pervicaciæ, & obstinatæ malitiæ tribuendum est. Tutius, & verius dicendum, hoc ex circumstantiis pendere. Si detractor deprehendat testium confirmationem medium fore validum ad delendam e mente auditorum infamiam maculam, sua calumnia partam; testes etiam adhibere debet, vi illius principii D. Thomæ, quod restituere, quantum potest, debet. Si contra prudenter iudicet nec iurate assertioni, nec testium confirmationi auditores suos fidem adhiburos; tum ad id non tenetur: quia tum tota calumniæ iniquitas recidit in pervicaces, & obstinatos auditores.

IV. Restitutio fame denigratæ manifestatone veri criminis illa est quæ tale facit negotium, ut varia sint Theologorum placita. Modus quem pro hac restitutione S. Thomas assignat, hic est. *Dicat, se male dixisse, vel quod iniuste eum diffamaverit: vel, si non possit famam restituere, debeat ei aliter re-*

compenfare. Salmanticenses tract. XIII. c. IV. punct. 9. num. 13. animadvertunt cum Ledesma, aliisque Thomistis, hunc restituendi modum, D. Thomæ tempore congruum fuisse, quando homines simplices erant, minusque in malitia exercitati; secus in præsentiarum. Homines enim huius temporis callidi, & vafri, ac in omni malitia nequissimi eruliti, ex hoc retractationis modo potius confirmantur in persuasione diffamati. Colligunt enim detractorem, ibiulis conscientie percutum, se se retractare: & cum audiunt illum dicentem, se male, vel iniuste proximum diffamasse, inferunt verum esse quod revelavit. Hæc sunt verba Salmanticensium. *Sed hic modus, ut notant Caietanus, & Ledesma, & communiter Thomistæ, illo tempore D. Thomæ sufficiens erat, quando non tanta malitia erat in mundo. . . . Ceterum, quia malitia crevit, & plures ex illo modo potius colligunt detractorem verum dixisse &c.*

V. Secundus modus, quem Caietanus in cit. art. 2. assignat, est, quod, si restitutio descripto modo facta nocuum sit illatura infamato, omittenda sit, ut inutilis; & melius sit, opportunitate oblata; ex animi sententia laudibus efferre infamatum, illius virtutes deprædicare, & quæ non acri potest, in priorem fame gradum reducere. Qui modus optimus est, & ab ipso D. Thoma indicatus illis verbis, *quantum potest.* Verba proxime relata D. Thomæ formulam unam retractationis produunt, ut illa utaris, si fuerit opportuna, & congrua cognita. Ceterum, si ob auditorum vafritiem minus apta hæc retractationis ratio diiudicetur, tunc, inquit Doctor sanctus, restituatur quantum potest.

VI. Salmanticenses loc. cit. num. 131. subdunt tertium adhibendum modum, quando duo recensiti minus apti iudicentur. Modus ille eiusmodi est. *Detractor testetur, se nescivisse quod dixit, se deceptum fuisse, & falsum dixisse ista vel illa forma: Quando illud dixi, putabam me verum dicere; sed, re melius inspecta, reperio me falsum dixisse.* Advertunt, gravissimos Theologos hanc retractationis formulam improbare, utpote apertis mendaciis scitentem. Quoniam, dum detractor dicit, se falsum dixisse, se mentitum fuisse revelando delictum verum proximi, mendacium profert. Siquidem, quamvis licita sit interdum æquivocationibus uti, nunquam tamen mendacium permissum est. Mendacium autem est contra mentem ire, seu quidquam ore enuntiare quod contra-

rum sit menti vero adherenti. Porro, dum detractor crimen verum revelavit, sane contra mentem non iurit, sed secundum mentem: sciebat enim verum esse delictum, quod enuntiabat. Ergo, dum in retractatione dicit, se mentitum fuisse illud crimen manifestando, patentissimum mendacium profert. Sic docent, ut referunt ipsi Salmanticenses, Dominicus Soto Lib. IV. qu. VI. art. 3. ad 4. Caietanus 2. 2. qu. LXII. art. 2. ad 2. Bannez 2. 2. qu. LXII. art. 2. dub. 8. concl. 3. §. 3. Aragon. 2. 2. qu. LXII. art. 2. Sylvius 2. 2. qu. LXII. art. 22. qu. XXII. Bonacina disp. 11. qu. IV. punct. 15. n. 2. Toletus Lib. V. cap. lxx. n. 1. Armilla verbo Restitutio n. 41. Sylvester verbo Mendacium, verb. Iuram. & plures alii apud Dianam.

VII. Hæc sententia minime arridet Salmanticensibus, neque eidem suffragari S. Thomam contendunt. Ad hanc vero confutandam talem excogitarunt distinctionem loc. cit. num. 132. Aliud est (inquiunt) quod cum mendacio non possit famam alterius diffamator restituere (quod omnes Catholici assentunt; cum mendacium sit ex his malis quæ nulla ratione honestari possunt) aliud, quod dicendo in nostro casu, se falsum dixisse, se errasse, se mentitum esse mentiatur. Primum, dicit D. Th., fieri non posse, quod nemo negat; non allerit secundum. Sed non esse mendacium, eius doctrinæ valde conforme est; nam I. Part. quæst. XVII. art. 1. ait: *Ipsa peccata falsitates dicuntur in Scripturis, secundum Psal. IV. Ut quid diligitis vanitatem, & quaritis mendacium?* Igitur, cum iniustus detractor, etsi verum dicat, detrahendo peccaverit, non mentitur, si dicat, se falsum, aut mendacium dixisse; cum omne peccatum secundum Scripturam sit mendacium.

VIII. Hanc sententiam ex inlstituto confutavi in secundum Decalogi mandatum. Paucis nunc me expediam. Tempore S. Thomæ, inquit citati Theologi, minor erat malitia hominum, crevit autem hæc in immensum ætate nostra. Dicamus ergo, cum hominum malitia crevisse quoque plurimum Theologorum acumen, & subtilitatem. Maior tempore S. Thomæ hominum sinceritas, maior & Theologorum candor. Veteratores facti nunc homines sunt; & sagaciores, veritioresque iuniores aliqui Casuista evaserunt. Hanc tamen iuniorum doctrinam conceptis verbis improbat Doctor sanctus tum 2. 2. qu. LXII. art. 2. ad 2. Tertio modo verum dicendo, sed iniuste; puta, cum aliquis prodit crimen alte-

Conc. Theol. Tom. IV.

rius contra ordinem debitum; & tunc tenetur ad restitutionem fame, quantum potest, sine mendacio tamen: tum in IV. Sent. dist. XIV. qu. II. art. 5. quæstionc. 2. ad 1. *Si autem intentione infamandi hoc fecerit, iniuste aufert, etiamsi verum sit quod dicit. Et tunc tenetur ad fame restitutionem, vel dicendo se falsum dixisse, si falsum dixit; vel quocumque alio modo, non mentiendo, si verum dixit, sine hoc tamen quod se verum non dixisse dicat: quia non debet alterius famam cum mendacio restituere.*

XI. Conferantur nunc formalæ quas pro retractatione assignant in proposita quæstione docti iuniores, cum formulis quas D. Thomas reprobat. Salmanticenses cum pluribus aliis Probabilistis docent, posse, & debere detractorem testari, se falsum dixisse, se errasse, se mentitum esse, se nescisse quod dixit. Sanctus Thomas conceptis verbis oppositum docet in duobus adductis textibus, & maxime in secundo, ubi inquit: *Sine hoc tamen quod se verum non dixisse dicat: quia non debet alterius famam cum mendacio restituere.* Salmanticenses in Veneta editione anni 1728. qua utor, mutilum efferunt hanc S. Thomæ textum: nam omissa est particula illa non, in illa periocha, *Sine hoc tamen quod se verum non dixisse dicat.* Sic enim legitur apud eisdem; *Sine hoc tamen quod se verum dixisse dicat.* Aperte ergo S. Thomas, & tanta perspicuitate docet, non posse detractorem asserere, se falsum dixisse, aut verum non dixisse, quando reapse verum crimen fuit, ut nulla queat tergiversatione eludi.

X. Quæ contra obiiciuntur ex Scriptura, vana profus sunt, videlicet peccatum in Scriptura mendacium appellari, ut Hierem. VIII. *Omnes apprehenderunt mendacium*, idest peccatum: & infra: *A Propheta usque ad Sacerdotes omnes faciunt mendacium*, hoc est peccatum. Et tandem Marci XIV. *De die autem illo nemo scit, nec Filius hominis*, hoc est ad revelandum. Cedo. Latebant ne hæc omnia S. Thomam? Nemo id dixerit. Et tamen docet, detractorem non posse asserere, se falsum dixisse, dum crimen verum revelavit: *quia non debet alterius famam cum mendacio restituere.* In certis ergo Angelicus habet, detractorem mendacium proferre, si dicat, se verum non dixisse. Si aliquo modo de mendacio purgari hæc verba possunt beneficio æquivocationum, & amphibologiarum, hoc ne ignorasset Aquinas? Nonne is hanc nostram quæstionem versat omnibus circumstantiis vestitam?

C c

Xl.

XI. Clarius mens Angelici exponitur. Supponit ille, detractorem in fama restitutione mendacium proferre posse. Quare ab adversariis: qua alia via mentiri hac in causa detractor potest, nisi dicendo, *se verum non dixisse*, quod verum fuit; *se mentitum esse*, quando reapse verum dixit? Ergo aut negare adversarii debent, detractorem posse in fame restitutione mendacium proferre; aut concedant necessum est, mendacium evomere, dum asserit esse falsum quod verum est, & ut verum, a se cognitum falsum enuntiat. Quod mendacium Scriptura peccatum vocet, ideo ne infertur, mendacium me dicere, dum aio, Petrum commississe hoc mendacium, seu peccatum, quod revera commisit? Si hæc vera forent, actum esset de humana societate. Quare nihil ineptius dici potest quam eiusmodi restrictiones mentales licitas esse, & verba amittere significationes formales, quia id expedit bono communi; cum immo, admittit recentiorum doctrina, omne civile commercium perturbetur. Hæc iuniorum doctrina de mendaciis similis est doctrinae de usuris. Ut dogma catholicum, omnes detestantur usuram sive cum paupere, sive cum divite. At usuram hanc vix unquam in humano commercio reperiunt: ut palam fiet, dum hanc perdifficilem materiam explicabo. Sic mendacia detestantur. Mendacium proferre, ut famam restituat, nullo modo detractor debet. At hic detractor in fame restitutione mentiri nequit, quacumque ratione loquatur; ut ex recitatis formulis patet.

XII. Accedit hunc tertium modum a doctis iunioribus nempe a Villalobos, Sayro, Navarro, Sanchez, Trullencho, Ledesma, Lugo, Serra, Tamburino, aliisque excogitatum, ad finem intentum non esse ceteris meliorem. Si dicat detractor, se iniuste detraxisse Petro, se errasse manifestando illud delictum; astuti auditores inferunt, verum fuisse crimen, & conscientia lancinante, fieri retractationem. Eito. At, nonne versuti Casuista, sagacesque Casuistarum Lectores idem prorsus colligent, dum audiunt detractorem, dicentem, se mentitum fuisse? Doctrina hæc sapientum iuniorum perna iam omnibus facta est, nimirum in restitutione fame mendacium non esse mendacium.

XIII. Concludamus ergo, quod, sicut tempore D. Thomæ minor erat, adversariorum sententia, malitia, hominesque simpliciores, *formulario* præscripto a S. Doctore hæc admittunt; ita tum Theologia simplicior, candidior, & sincerior erat, a vanis subtilitati-

bus immunis; quæ mores hominum divina legi, non Dei legem moribus, & corruptelis hominum subiiciebat.

XIV. Pulsis ergo mendaciis, ille seligatur in praxi modus qui, spectatis circumstantiis, aptior iudicatus fuerit. Si prudenter prævideatur, modum præscriptum a S. Thoma congruum esse, hic adhibeatur. Si timeatur, hunc modum in talibus circumstantiis obesse potius quam prodelle; restituatur, inquit idem Angelicus, quantum fieri potest: videlicet laudibus celebrentur virtutes offensi, illius dotes, & prærogativæ prudenter, ac magna dexteritate, sublata adulatione, extollantur. Hic modus, omnibus spectatis, si caritatis, prudentiæ, & dexteritatis legibus directus sit, suavior, facilior, & securior erit ab omni periculo, vel excitandi recordationem oblii criminis, vel confirmandi auditores in prava persuasione. Hinc colliges, quam periculosum sit crimen istud. Ex difficillimo medicinae usu discere custodire linguam tuam ab hoc morbo. Lingua clavus est humanae cymbæ, inquit S. Iacobus. Si clavus ille fractus sit, nullisque coercitus habentis, continuo naufragio cymba peribit.

C A P U T XIV.

De causis a fame restitutionis excusantibus, & potissimum de viis infamiae compensatione quam plures iuniores defendunt.

I. **P**lures sunt causa quas Theologi assignant pro excusatione a debito restituenda fame. Prima est, quando absque culpa, & iniustitia famam proximi lassisti; ut quando peccatum re-elatum fuit verum, & notorium iure, vel facto. Secunda est, si detractio fuit non contra iustitiam, sed contra caritatem tantum. Solo quippe iustitiæ lassio onus imponit restitutionis. Sic qui audit detractorem, quin provocet detractorem, sed tantum non retragatur, non peccat contra iustitiam, nisi sit superior; sed dumtaxat contra caritatem. Tertia, si peccatum leve fuerit, & non mortale. Venialia enim per se non inferunt grave restitutionis debitum. Quarta, si detractorem non sit consecuta infamia. Quinta, si crimen quod tu narras, aut erat iam publicatum, aut brevi erat publicandum. Sexta, si auditores fidem non habebant; aut infamatus esset iam antea de simili crimine diffamatus. Septima impossibilitas restitutionis. Hæc sunt generales causa quæ iuxta communem Theologorum sententiam excusant a fame restitutione. Ali-

quæ

quæ nunc peculares quaestiuiculae discutientur sunt.

II. **Q**uæst. I. *Restituenda ne fama sit cum gravi detrimento, aut periculo?* Resp. Duo distingui bonorum genera solent. Spiritualia, quæ supremum locum, & temporalia, quæ inferiorem occupant. Hæc rursus in tres ordines dividuntur. In supremo sponuntur vita, libertas, corporis membra. In secundo honor, & fama. In postremo divitiæ, seu quæcumque pretio comparantur. Communis sententia est, non esse restituendam famam cum detrimento bonorum superioris ordinis, etiam naturalis. Quare, si imminet periculum mortis, servitutis, rescissionis alicuius membri in fame restitutione, non urget restitutionis præceptum: quoniam fama est bonum inferioris ordinis ipsa vita. Num respectu alicuius viri ingenui fama interdum præferenda vitæ sit, alibi dicitur. Nunc absente loquimur, & secundum ea quæ communiter eveniunt. Si tamen diffamatus in eodem periculo mortis, aut servitutis reperiretur; tum detractor etiam cum periculo vitæ ad restitutionem fame esset obstrictus: quia in pari causa innocens præferendus est reo. Crimen capitale imposuisti proximo, qui propterea poena mortis plactendus est: cum periculo mortis pandere adstringeris veritatem. Potiori iure restituenda est fama cum dispendio pecuniarum; ita ut, si ad restituendam famam necessaria sit moderata pecuniarum iactura, ea subeunda sit, ut fama restituatur. Quoniam, etiam si verum esset, famam pecuniis compensandam non esse; fatentur tamen omnes, expendendas pecunias esse, dum hæc conducunt ad fame restitutionem. Similiter in pari causa detractor tenetur cum propriæ fame detrimento alterius refarcire famam. Quoniam ille alterum infamando ius amittit ad propriam famam in pari casu, in quo utriusque æqualis conditio sit: quia tunc semper præferendus est qui iniuriam, & vim fuit passus. Si vero detractor longe valde gravius infamiae damnum iudicet in fame restitutione, quam illud quod passus est diffamatus; tunc liber a restitutione, seu retractatione detractor esset. Cum tanto quippe onere non urget restitutionis præceptum; & infamatus iniuste exigeret restitutionem, quæ parum sibi prodesset, magno vero foret alteri nocimento. Et hæc est communis ac probabilior opinio. Circumstantiæ tamen spectandæ semper sunt, præcipue personarum tum infamatoris, tum diffamati.

III. **Q**uæst. II. *Quando infamatus alia via*

suam recuperaverit famam, tenetur ne detractor ad restitutionem? Resp. Communis sententia negat. Quoniam si diffamatus in suam pristinum gradum restitutus fuerit, locus restitutioni nullus superest. Id patet in bonis fortunæ. Abstulisti pecunias ab aliquo. Si has dominus quacumque via affectus fuerit, non adstringeris ut easdem restituas. Si ergo homo diffamatus, aut propria virtute, aut aliorum auxilio, primo splendore fame potiatur; nullo ulteriore compensationis onere premeris. Id solum notandum est, quod si tempore intermedio suæ diffamationis detrimentum aliquod passus fuerit, & hoc non reparaverit; ut si privatus fuerit gradu, dignitate, officio, si expensas fecerit; hæc omnia iuxta prudentis viri arbitrium restituenda sunt. Pro infamia quoque quam passus est, tempore intermedio necessaria est æquæ compensatio iuxta personæ qualitatem, vel veniæ petitione, vel honorem, & laudem tribuendo, aut aliquo alio signo pro varietate circumstantiarum. Similiter, si infamia oblivione antiquata omnino fuerit, nulla est restitutionis obligatio. In hac quippe hypotheli restitutio non redderet famam, sed infamiae cicatricem iam obductam refricaret. Tum vero dicitur infamia oblivione deleta, cum diffamatus spectatur, ut prius, suo gradu splendere, cum probabiliter præsumitur, nullam in auditorum animis inhærere malam de illo persuasionem: nec opus est interrogationibus memoriam criminis sive veri, sive falso impacti renovare. Si tamen dubium sit, utrum in mente auditorum obtineat irrogata diffamatio; tutior via seligenda est, & quod favet innocenti exequendum. Summa opus est dexteritatis, & omnes circumstantiæ serio expendendæ sunt, ne in alterutrum extremum aut renovandæ infamiae, aut negligendæ restitutionis impingatur. Tandem a restitutione excusaris, si delictum revelatum publicum factum sit. Si enim publicum fuisset, dum revelasti, delictum; neque culpam, neque debitum restitutionis contraxisses. Eadem ergo ratione a restitutione liber evadis, si post tuam revelationem flagitium publicetur. Advertas tamen velis, publicationem hanc dupliciter fieri posse. Aut enim facta fuit vi tuæ revelationis; & tunc obnoxius es restitutioni, & quidem gravissime; omnemque industriam adhibere debes ut hanc publicam diffamationem de melio tollas. Aut diffamatio aliunde, quam ex tua manifestatione criminis, profecta est: & hoc in casu præceptum restitutionis te non adstringit. Da-

ma tamen quæ tempore tuæ privatæ diffamationis passus est offensus, relaxare debes, ut iam supra dictum est.

IV. Quæst. III. *Quando fama restitui nequit, compensanda ne diffamatio pecuniis est?* Resp. Disputant in utramque partem Theologi. Sententia adfirmans sequentibus nititur fundamentis. Antequam tamen rationes afferro, pauca prælibo. Convenit penes omnes, detractorem debere infamiam irrogatam compensare pecuniis, bonisque fortunæ; si is iudicis sententia ad id adstringeretur; vel si cum infamato pactum iniret, ut nempe hic ab intentione litis, & querela data recederet, suscepta obligatione exhibendi constitutam pecuniæ summam. Item omnes adfirmant, debere infamatorem, si dives sit, pauperi infamato congruam pecuniæ summam elargiri, quando rem gratam eidem se facturum prævideat, & famæ restitutio sit impossibilis. Id solummodo in disputationem vocant; an sententia iudicis, vel privato mutuo pacto præcisus, ex sola iustitiæ lege infamator adstringatur pecuniis diffamationem compensare, quando impossibilis sit famæ restitutio.

V. Adfirmanti sententiæ favere videtur D. Thomas 2. 2. quæst. lxxi. art. 2. ad 1. inquit: *Dicendum, quod in quibus non potest recompensari æquivalens, sufficit quod ibi recompensetur quod possibile est; sicut patet de honoribus qui sunt ad Deum, & ad parentes, ut Phil. dicit in V. II. Ethic. Et ideo, quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est: puta, cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque persone secundum arbitrium boni viri.* Clarius hoc idem exprimit ad 2. ibidem. *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est.*

VI. Responsum, quod ad has auctoritates exhibent P. Bannez 2. 2. quæst. lxxi. art. 2. dub. 4. concl. 2. & Salmanticenses tract. XIII. cap. II. num. 86. non satisfaciunt. Reponit ergo Bannez hæc verba. *D. Thomas potest explicari, cum dicit, Debet fieri hoc est, decet ut fiat, maxime in foro poenitentiaro, ubi Confessarius potest obligare reum ut satisfaciatur pecuniis, vel honore parti læsæ at tenta conditione utriusque persone.* Et ad hoc fere semper obligat caritas: quia talis via imponitur pax, & amicitia inter læsores & partem læsam. Hoc idem responsum transcribunt Salmanticenses. Quam sit infirmum,

nemo non videt. Hac enim via omnia præcepta, & debita pro aliqua decencia, aut convenientia accipi queunt. An non distinguit Angelicus, ubi opus est, præceptum a consilio, debitum iustitiæ a debito caritatis? Loco citato ex instituto potissimum commutantis iustitiæ officium, ut est restitutio, explicat. Hoc loco principii constituit: *Quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliud æquale, debet fieri compensatio, qualis possibilis est.* Sermo ergo est de re restituibili. Cedo. Res restituenda a qua lege præcipitur? A iustitia, vel a caritate? Cum ergo Doctor sanctus asserat quod, dum restitutio non est possibilis per aliud æquale, debet fieri compensatio, qualis possibilis est vel in pecunia, vel in aliquo honore, evidens est eum loqui de debito iustitiæ. Nihilque magis repugnat huic doctrinæ quam citatum interpretamentum de decencia, de convenientia, de debito caritatis. Quæro, utrum Confessarius iure valeat obligare poenitentem infamatorem ad exhibendam pecuniam in compensationem famæ denigratæ, an non. Si hoc secundum; responsum nihil dicit. Si primum: adest ergo præceptum caritatis compensandi pecuniis famæ læsionem. Quod si admittatur, quæstio potius verbalis erit, respectu saltem infamatoris, licet non respectu heredum. Nam difficultas est, utrum gravi præcepto infamator debeat loco famæ pecunias restituere. Quod autem hoc præceptum sit iustitiæ, aut caritatis, parum ei, vel nihil suffragatur; sed tantum prodesse heredibus potest. Ceterum omnes norunt, legem caritatis debitum restitutionis non imponere. Quare aut nullum est debitum; aut si adest, iustitiæ debitum est.

VII. Ratio ex se patet. Bonum famæ temporale est, atque pretio æstimabile, valetque pecuniis compensari. Id tæteri coguntur adversarii, dum concedunt, & iudicem, & Confessarium posse urgere infamatorem ad restituendas pecunias loco famæ. Si autem compensari pecuniis valet, necessario consequitur hanc pecuniariam compensationem fieri debere. Damnum enim infamæ illatum est. Famæ restitutio non est possibilis. Cur ergo fieri restitutio non debet per aliud bonum æquivalens? Cur detractor immunis ab hac compensatione manere debet? Hæc rationum momenta probabilem reddunt hanc opinionem.

VIII. Obiciunt Salmanticenses tract. XIII. cap. IV. nu. 142. Sicut vita non est pretio æstimabilis, sic nec honor, aut fama, quæ sunt

sunt ordinis superioris ad pecunias; & ita superant omnem pecuniariam solutionem; unde, si mille solvas, adhuc inferior debito manebit solutio; idemque, si centum millia. Non ergo pecuniis compensanda fama est. Alioquin qui solvere creditorem nequiret, laudibus illum efferre deberet. Item sequeretur eum qui alterum læsit in spiritualibus, debere illum pecuniis compensare. Resp. Ex his quæ dicta sunt, evanescent eiusmodi argumenta. Quamvis enim fama pecuniis superior sit; non ita tamen altioris ordinis est, ut pretio æstimari, & reparari aliquo modo nequeat. Nonne id farentur adversarii omnes, dum iudex obligat infamatorem ad hanc pecuniariam compensationem? At, inquit, etsi mille solvas, inferior solutio erit ipsi famæ. Quid heinc, nisi quod non debeas restituere partem, quando non vales totum? Neque fama in genere famæ plene, & adæquate restitui semper potest. Ergo non obligabit diffamator restituere quantum valet? Doctrina Angelici est, immo & omnium Theologorum, famam restituendam esse meliori ratione qua fieri valet. Qui non potest totam restituere, debet partem. Quamquam igitur pecuniæ non æquent famam ablatam, non propterea libet infamator est a possibili, & congrua compensatione pecuniaria. Accedit compensationem pecuniariam non solum æquare, sed interdum etiam superare infamiam posse. Si pauperem, quem ut furem traduxisti, Comitum ingentibus redivitibus affluentem institueres; id non solum æquaret, sed longe excederet famæ ablationem. Quod si asseras, hominem ingenuum dedecori sibi vertere pecunias in famæ compensationem accipere; nihil contra hanc sententiam opponis. Quoniam, si homo ingenuus, & nobilis nec pecunias vellet pro debito pecuniarum solvendo; tunc non teneretur debitor solvere. Consensu enim creditoris debitum extinguitur. Sententia præfata asserit, famam compensari pecuniis posse. Quoposito, infert solvendas reapse pecunias esse, dum infamatus loco famæ eas recipere velit. Ceterum, si neque pecunias, neque famæ reintegrationem velit; ad nihil detractor tenetur. Quod subdunt, spiritualia compensari temporalibus non posse, ergo a pari neque famam pecuniis, non consistit. Quæ enim comparatio inter res spirituales ac temporales, & inter famam ac pecunias? Illa toto genere differunt; hæc intra eandem spheram, sive genus continentur; licet fama absolute pecuniis præstet, quemadmodum

Conc. Theol. Tom. IV.

aurum argento. Quis autem dixerit, auri furtum non posse argento, ære, alioque metallo compensari? Quod de adultero infamante maritum obtrudunt, in illos ipsos retorquetur. Nam, si quis alterius thalamum violaverit, omni via qua potest, tenetur mariti læsi honorem redintegrare. Quod si maritus talis conditionis esset, ut pecunias non admitteret, quid inde? Nec puellæ nobiles defloratæ dotem pecuniariam excipiunt. Ergo solvenda non erit puellis illis quæ eandem recipiant? Firma igitur manet doctrina Angelici, famam restitui debere quantum, & qua via potest. Primum in eodem genere famæ. Si hoc fieri nequeat, in pecuniis iuxta arbitrium prudentis viri, & personarum conditionem. Quæ hæcenus dicta sunt, ostendunt infamatorem securius suæ conscientiæ consulere, dum præstat secundum, quando non potest primum. Absit tamen ut hinc colligas, posse infamatorem surripere pecunias infamatori, ut læsam suam famam compenset. Sed de hoc infra.

IX. Hæ rationes adeo obviæ sunt, ut ipse Magister Bannez, qui a Salmanticensibus laudatur tamquam antesignanus opinionis contrariæ, post severiorem rei discussionem, quasi retractans quæ scripserat citata quæstione lxxi. art. 2. dub. 10. concl. 2. subdat continuo concl. 4. quod, quando infamatus sit talis conditionis respectu infamatoris, ut acceptis ab eodem pecuniis, honorabilior in populo evadat, tunc teneatur detractor facere restitutionem in pecuniis iuxta arbitrium boni viri: quia tunc, inquit, facit restitutionem in eodem genere: siquidem pecuniæ reputantur ut instrumenta ad restituendam famam. Ergo, concludit Bannez, sicut infamator tenetur expendere pecunias in adducendis testibus ad restituendam famam in proprio genere; tenebitur etiam pecunias expendere in isto casu: etenim istis mediis restituatur fama in proprio genere. Quare immerito Salmanticenses absolute Bannez laudant pro contraria sententia: quia, licet eam doceat conclus. 2. eandem tamen temperat conclus. 4.

X. Quæst. IV. *Datur ne mutua compensatio in materia famæ?* Resp. Nonnulla sunt præmittenda. Quando mutua diffamatio inæqualis est, non dari mutua compensationem, fatentur omnes: puta, si tu in vario criminum genere alterum infamasti, & hic te in unico delicto, non potest fieri mutua compensatio; cum sit manifesta inæqualitas. Deinde non minus certum est te non posse

C c 3

ui

uti compensatione, si alter velit tibi restituere famam; sed hoc in casu adstringeris idem & tu prestare: atque admissa alterius restitutione, vicissim satisfacere debes. Postremum hæc compensatio fieri minime potest per famæ lesionem. E. g. alter te infamavit, renuitque famam restituere: tu nequis eiusdem famam denigrare, ut tuam famam compenses. Quia hæc esset vindicta manifesta. Et præterea alterius infamatio tuam famam non insaurat. Nec compensatio quæ fit in pecuniis, huic doctrinæ opponitur. Quoniam, dum surripis, aut retines pecunias in compensationem debiti certi, & liquidi, quod solvere tibi debitor recusat, accipis quod tuum est. Pecuniæ illæ tuæ sunt, teque seipse in integrum restituit. At, dum infamas alterum, qui te infamavit, non auferis quod tuum est. Neque illius diffamatio in tuam transit famam; sive diffamando alterum non recuperas famam tuam, sicuti accipiendo pecunias tibi aliquin iure debitas, tuum assequeris.

XI. Illud ergo in disputationem vertitur, an quando duo mutuo se aequaliter infamarunt, si unus nolit famam restituere, valeat alter compensatione uti, & suspendere illi satisfactionem. Adfirmant Salmanticenses *tract. XIII. cap. IV. punct. 9. num. 146.* & pro eadem laudant Sotum, Sylvium, Maderum, Dianam, Dicaillium, Toletum, Bonaciam, Lessium, Rebellum, Villalobos: quibus addi possunt Molina, & Busembau *Libr. III. part. II. de b. 3. num. 5.* Natalis ab Alexandro *Libr. III. de peccatis art. 4. regul. 33.* Probant hanc opinionem Salmanticenses his argumentis. Durissimum est, & ab æquitate valde alienum, ut, si tu alium infamasti, a quo aequaliter diffamatus es, quod, illo tibi offerente satisfactionem, dummodo tu illi satisfacias, nolis illi satisfacere, & velis quod ille tibi satisfaciat. Ergo irrationabiliter te geris, si tu illi non restituas. Ergo alius in dicto casu non tenetur restituere tibi, qui solum irrationabiliter damnum pateris.

XII. Hoc primum argumentum, quod a posteriori vocant, videtur, ut ego quidem arbitor, principio cum Evangelio pugnantem nixum. Tu fratrem tuum infamasti, a quo infamatus fueras; & satisfactionem promittis hac conditione suspensam, dummodo ille velit debitum suum implere. Non ergo absolute paratus es evangelicam implere legem, debitum tuum solvendo, si alter solvere recusat. Numquid alterius malitia tua

virtus est? Quod refragetur ille legi evangelicæ, quod suum delere peccatum nolit, & quod tibi debet, solvere recuset; propterea ne tibi licitum erit in eadem versari damnatione? Sed audiamus argumentum quod appellat a priori, quodque continuo reponunt.

XIII. In debitis temporalibus, quando iura sunt paria, si alter tibi servare ius nolit, & debitum solvere, nec tu teneris servare illi ius, & debitum restituere. Sed fama est bonum temporale. Ergo &c. Confirmatur: quia retinendo alterius famam, & non restituendo, tibi accrescit suo modo fama quam amissurus eras, retractando tuum dictum, ut illi restituas; & alteri quoque accrescit fama quam ex parte amissuruserat, se retractando. Ergo potest unum debitum pro alio compensari. Evidentius ratio hæc pugnare cum Evangelio videtur, ut mox palam fiet.

XIV. Contraria sententia, quam graviores Theologi, Caietanus, Navarrus, Valentia, Pradus, Lugo, Petrus Navarra, Rodriguez, Turrianus, Tannerus, Henricus a S. Ignatio, & plures alii defendunt, mihi probabilior est. Quod sic evinco. Fama alterius non nisi peccando auferitur. Hoc diffamationis peccatum deleri nequit, nisi cum proposito restituendæ famæ. Hoc vero propositum absolutum sit oportet; sicut absoluta esse debet peccati detestatio. Si propositum istud hac conditione suspensum esset, dummodo videlicet alter velit vicissim debitum suum implere, commentitium omnino foret, & chimericum. Atque ut luculentius multo veritas pateat, præmittendum discrimen est quod compensationem pecuniarum inter & compensationem famæ intercedit. Distinguentur igitur sunt actiones civiles a criminalibus. Compensatio in pecuniis res civilis est: & compensator accipiendo pecunias sibi debitas, quæ sub alterius potestate reperiuntur, rem suam accipit, atque in pristinum se se restituit gradum. Compensatio famæ est alterius ordinis, ut adversarii fatentur: quamobrem nolunt suppleri eam posse pecuniis. Est compensatio, ut ita dicam, in re criminali. Est denique actio vindictæ. Quod sic ostenditur. Hæc compensatio nullo modo tuam tibi restituit famam. Ergo est actus vindictæ. Antecedens evidens est, & a nemine ratione predicto potest in dubium revocari. Nam quod tu nolis declarare, Periculum non esse furem illum quem traduxisti, non propterea tu recuperas tuam famam, quoniam ille manifestatione similis delicti deni-

gra-

gravit. Consequentia autem est legitima. Nam vindicta eo unice spectat, ut malum alterius inducat. Quod ut clarius pateat, sub alio aspectu ratio proponitur. Voluntas, qua famam denigrasti, mala fuit. Ergo mala quoque est voluntas qua istam denigrationem famæ, seu culpam ipsam intendis non remove. Ergo quemadmodum peccasti proximum infamando, ita peccas illum infamatum conservando. Neque abolere efficaciter vales detractionis culpam, nisi pro viribus tollere studeas diffamationem ipsam.

XV. Nec est quod opponas, distinguendum esse effectum culpæ, nempe infamiam, ab ipsa culpa; atque adeo posse detractorem detestari culpam, quin detestetur effectum culpæ. Futilissima est distinctio isthæc. Nam diffamatio proximi ita connexa est cum peccato detractionis, ut fieri nequeat aliquem sincero animo poenitere culpæ detractionis, quin simul doleat infamiam irrogatæ; cum tota malitia detractionis præcindendo a radicibus a quibus dimanat, sita sit in voluntaria proximi diffamatione. Porro hæc voluntaria proximi diffamatio nequit efficaci sinceritate retractari, nisi pro viribus infamia illata proximo aboleatur.

XVI. Postremum. Nonne lex evangelica vetat ne maledictum pro maledicto, ne malum pro malo reddamus? Nonne oppositum iubet, ut visum in bono malum, ut bona pro malis retribuamus? Hæc sunt prima Christianismi fundamenta. Numquid bonum pro malo rependit qui receptam infamiam compensare vult, alia infamia detractori illata? Numquid vivit in bono malum qui fratrem suum, in civitate a se diffamatum, pergit in tenebris diffamationis conservare, non ob aliam rationem, nisi quod diffamatus in eadem prava voluntate perseverat? Quis non videt, hanc esse puram putamque vindictam? Tandem nonne lex evangelica ad mutuam benevolentiam, & fraternam caritatem obligat? Nonne peccat Christianus qui reconciliari detestat fratri suo? Numquid ab hoc implendo præcepto tu liber evadis, eo quod aliter nolit illud exequi? Porro reconciliari mutuo nequeant, nisi mutuo sibi remittant irrogatam diffamationem. Vel igitur contrariæ sententiæ patroni defendunt, istos detractores non teneri mutuo reconciliari; idque Evangelio aperte repugnat: vel propugnant lege mutue reconciliationis, & reciproce benevolentiae illos devinciri; & tunc fieri hoc nequit, nisi vicissim debita diffamationis remittant. Tunc autem non est

mutua compensatio, sed mutua remissio, & condonatio. Quare non video, quomodo adversæ opinionis praxis componi [cum Evangelio] possit. Nam, quando alter renuit tibi restituere quam abtulit famam, & tecum in pristinam redintegrari amicitiam; non propterea respectu tui extinguitur debitum, ut adversarii contendunt, adimplendi quod Evangelium absolute præcipit. Hoc absolutum præceptum nemo inficiari valet. Ergo neque in hoc casu negari eiusdem obligatio potest, idcirco quia unus offensorum detrectat proprium solvere debitum.

XVII. Obiiciunt Salmanticenses *loc. cit. num. 146.* argumentum adeo robustum pro contraria, quam propugnant, opinione, ut propria ipsorum verba exscribere lubeat. Inquiunt ergo: *Licet per retentionem famæ alterius damnus tua infamia non tollatur; tollitur tamen debitum solvendi pro damno alteri facto: quemadmodum, si Petrus incendit domum tuam, non auferitur tuum damnum incendendo domum illius; at, si incendas domum illius, debitum utriusque tollitur ob compensationem alterius. Ergo similiter in presenti.*

XVIII. Argutissimum ratiocinium. Ut principium certum præiacent quod est in questione, videlicet retentione aliena famæ tolli debitum illam restituendi. Licet, inquit, continuata diffamatio alterius tibi non restituat famam tuam, extinguit tamen debitum restituendi illam quam tu iniique abstulisti. Quis hoc asseruit? Hoc est quod in questione vocamus. Paritas de domorum combustione iam supra profligata est, ob diversitatem quæ versatur inter infamiam & bona physica temporalia. At, ut contraria opinio, ipsa quoque a re pecuniaria petita paritate convellatur, ponamus in compensatione pecuniarum nihil profus emolumenti inde tibi accedere; sed merum damnum proximi consequi: nonne tunc compensatio, etiam in hoc ordine, vitiosa esset, & culpa plenissima? Constituamus, artificem tibi debere mille aureos. Unicam acum habet, qua suam exercens artem, se & familiam alit. Surripis acum, tibi profus inutilem, nulliusque omnino emolumenti. Ille destitutus acu, fame premitur, languetque eius familia universa. Si tu retineres acum illam: nonne crudelis vindictæ reus habereris? Præterea, ut dixi, argumentatio a paritate pecuniarum arcessita, semper claudicat, translata ad aliud genus infamiae. Siquidem, peccata utriusque domus, ut allato exemplo

utar, combustione, nihil morale remanet abolendum. Tandem nonne qui horum duorum primus renuit famam restituere, peccat? Cur? Quia perseverat in diffamatione. Cur ergo non peccabit alter, si in eadem diffamatione persistat? Nec confugas ad exemplum compensationis pecuniarum: quoniam ideo secundus non peccat, licet peccet debitor, qui refugit solvere, quia rem suam accipit, & se in priorem gradum restituit. In diffamatione e contrario nihil emolumentum secundus ex retentione alienae famae recipit; ut dictum est, & omnibus patet.

XIX. Explicandus remanet textus Innocentii III. cap. *Tua fraternitas* de adult. & stupro: *Paria crimina mutua compensatione deleantur*. Porro sensus huius textus est mutua compensatione deleri crimina, quando partes mutuo consensu expresso, vel tacito consentiunt. Pro praxi ergo, quando duo detractores vicissim se se infamarunt, si mutua benevolentia sibi remittant iniurias; tunc extinguitur vicissim restitutionis debitum. Ceterum, quod unus nolit famam restituere, atque adeo neque alteri reconciliari: non propterea hic liber evadit a lege evangelica implenda. Nec fat est, ipsum interius iniuriam remittere: nam exterius debet debitum suum solvere, & refragatorem prevenire caritatis officio, ac famae denigratae restitutione. Hac enim via illum fortassis ad meliorem revocabit frugem.

CAPUT XV.

De compensatione in pecuniis ob infamiam illatam. Sententia Probabilistiarum exponitur. Absurda quae inde proficiscuntur, patefiant.

I. **N**ON solum recentiores Theologi mutuam compensationem in genere infamiae admittunt; sed praeterea infamiam tibi illatam a Petro compensare pecuniis Petri te posse docent. Inter doctos iuniores, qui hanc propugnant pecuniariam compensationem in solutionem debiti quod contraxit infamator, eminent P. Ludovicus Molina. Hic, ut Theologus eruditione, ingenii acumine, aliisque dotibus valde celebris, magnum adiecit praefatae opinioni auctoritatis momentum. Eam ille praeter alios locis perspicue docet *Tom. IV. de iur. tract. IV. disput. XLIX. n. 5. pag. 474. edit. Coloniae. Quando unus alterum iniuste infamasset, neque, ut tentabatur, vellet eam famam illi restituere: tunc iniuste infamatus, qui damnus in fama alteri non delisset, posset in pecunia com-*

pensare damnus fama, in quo est; idque non solum non solvendo debitum antiquum occultum, quantum ad aequalitatem sufficere iudicaretur ad competentem compensationem fame, in quo est, sed etiam occulte accipiendo de novo quantum satis esset ad eandem compensationem . . . dummodo intervenire conditiones omnes requisitae, ut licite in conscientiae foro fiat occulta compensatio debiti.

II. Pro hac eadem opinione Salmanticenses tract. XIII. punct. 9. num. 147. referunt Trullenchum, Bonacinam, Lessium, Aragonium, Dianam, Tannerum, Ioannem de Cruz: & in eandem ipsi propendunt. Immo modum quo quis eam sequi valeat, exhibent, a mirifico Probabilistiarum petito.

III. Opus haud est multis argumentationibus, ut opinio haec penitus labefacteretur. Satis est eiusdem, ut sic dicam, indolem paucis exponere. Fraudum quippe, furtorum, iniustitiarum secunda parens est. Clamant famuli se infamari a dominis suis, uxores a maritis, mariti ab uxoribus. Calumniae, detractiones, imposturae quoque verum inundant. Paucissimi sunt qui aut restituunt, aut restituere velint denigratam famam. Si licita compensationes in pecuniis ob famae laesionem admittantur, non minus familiaria furta erunt, & occultae pecuniarum surreptiones quam detractiones ipse. Et eo erunt furta maiora, quo nobiliores erunt homines diffamati. Si pauper nobilis ab altero nobili divite diffametur, & hic restituere famam nolit; poterit iuxta hanc opinionem ingentem pecuniam summam occulte accipere. Nam fama viri nobilis plurimi aestimatur: haec enim illius patrimonium est. Quare non nisi magna summa pecuniae aequare valet diffamationem illatam. Accedit quod sicut pro denigratione famae, ita pro laesionem honoris licita erit haec compensatio. Quapropter concumelias conviciisque affecti poterunt iuxta conviciorum gravitatem, & multitudinem aurum, argentumque conviciantium surripere. Nemo hic non videt absurda, monstrata, fraudes, insidias, quae praefatam consequuntur sententiam.

IV. Salmanticenses *loc. cit. num. 148.* peracutam tradunt animaverfionem in relatate opinionis propugnationem. Ut compensatio licita sit, certum sit debitum compensandum oportet. Compensatio pecuniaria pro famae laesionem opinio dumtaxat probabilis est; oppositamque Theologi isti defendunt. Si proba illis tantum est opinio quae compensationem in pecuniis loco fame propugnat; proba-

babile dumtaxat erit, debitum pecuniosum pro fama solvendum. Ergo compensatio illicita. Distingue, inquit, probabilitatem opinionis circa modum compensandi debitum, a debito ipso. Debitum fame restituentiae certum est. Modus compensandi eam pecuniis probabilis tantum est. Porro, licet hic modus sit tantum probabilis, cum debitum sit certum, compensationis pecuniarum beneficio uti poteris. Lubet illorum transcribere verba. *Fateor cum opinione tantum probabilis debiti non posse dari compensationem. Ceterum, si velis praecitatorum Auctorum opinionem sequi, poteris dicere (perpende uberrimam Probabilissimi vim) hic non esse opinionem probabilem circa debitum: nam debitum est certum, nimirum debitum fame: sed circa modum quo talis fama possit compensari, an nimirum pecuniis possit compensatio fieri. Et quando a Doctoribus communiter dicitur non dari locum compensationi, quando debitum est dubium, vel probabile; loquuntur de dubio versante circa ipsum debitum, non circa modum compensandi debitum. V. g. habes dubium, vel opinionem, quod Petrus tibi debeat centum, non potes uti compensatione: quia esset certum pro incerto accipere. Et in dubio alterius, qui possidet, melior est eius conditio. Sed, si certus sis quod Petrus centum debet, & non vult solvere; habes tamen opinionem probabilem quod hoc modo, vel illo potes compensationem uti, potes accommodari huic opinioni probabili (audistis?) quia tunc non tollis certum pro incerto, sed certum pro certo; quamvis sit dubium circa modum auferendi. Ita in presenti posses philosophari: quia debitum fame est tibi certum (ut supponimus) & solum est dubium cum opinione probabilis, an hoc modo, nimirum per solutionem pecuniarum, debeat illud debitum tibi compensari. Ergo potes uti compensatione pecuniarum, non solvendo quas debes: quia alter tibi debita fame non solvit. Et, si aliquo modo posset praedictam sententiam Doctorum sustineri, esset hoc modo.*

V. Hoc interpretamentum fatillius opinione ipsa est, atque fragilior speculatio, & Probabilistiarum a laelis decipiendis idonea. Debitum fame est certum. Veram habet. Certum ut est, an probabile debitum pecuniarum? Probabile, inquit. Ergo pro debito probabili certa uteris ad compensationem pecuniarum? Quid refert, debitum fame esse certum? Si certum est debitum in titulo; uteris, si valeas, in hoc genere compensationem, debitorem tuam infamando. Hoc, reponis, ve-

tat lex divina. Peroptime. Itaque hoc in genere uti compensationem nullo modo licet. Quid superest? Compensatio in pecuniis, subdis. Sed negant Theologi, & vel ipsi Salmanticenses, infamiam compensari pecuniis posse; adfirmant vero alii. Ergo e. d. n. est, debitum pecuniosum esse tantum probabile. Opposita itaque Theologorum probabilitas non est circa modum quo solvendum debitum est, sed est circa ipsum debitum. Nam alii negant, alii adfirmant, deberi pro infamia pecunias. Ergo probabile tantum est debitum solvendum. Ergo, si omnes Theologi damnant compensationem certam pro debito tantum probabili; necessario damnare debent compensationem pecuniarum pro compensationem denigratae famae, aut honoris laesi.

VI. Colliges ex duabus recitatis sententiis duo. Alterum est, Theologiam hanc casuisticam fundamenta pervertere tum caritatis, tum iustitiae. Qua parte docet, licitam esse compensationem in genere infamiae, ita ut non tenearis restituere quam denigrasti famam, si alter nolit tuam tibi restituere, ab inis suscipit caritatis evangelicae fundamenta, regulas; pervertit christianae benevolentiae, & caelestis perfectionis aedificium a Christo Salvatore nostro divino creatum penitus diruit. Ex altera vero parte qua statuit, licitum esse alienum aurum, argentumque occulte surripere, quoties calumniatores nostri nolint surreptam nobis famam restituere, principia iustitiae, & aequitatis leges subvertit, furtis, fraudibus, rapinis, latrocinisque viam aperit. Semel enim hac imbuti opinione homines, quod valeant pro infamia sibi irrogata aliena scrinia occulte invadere, & tantumdem pecuniae sibi accipere, quantum fame propriae splendorem obnubilatum iudicant, quo sint progressuri, nemo non videt. Utraque ergo opinio improbanda est, tamquam caritatis, & iustitiae principis, humanae societati, legibusque omnibus adversa.

VII. Obvicies. Iuxta sententiam quam supra propugnavimus, infamia compensari pecuniis potest. Quapropter infamator, si restituere famam nequeat, pecuniis compensare eam tenetur. Cur ergo in hypothese quod n. 1. n. 2. uti compensationem occulta? Respondeo. In hac compensationem in hoc infamiae ordine, ut illicitam, & evangelicis legis regulis contrariam, relictas. Porro sicuti nequit infamia per infamiam compensari; ita

ita neque pecuniæ surripi pro infamiae compensatione valent. Occulta compensatio res est odii plena, & in ipso temporalium damnorum genere raro executioni demandatur absque culpa: quia raro concurrunt omnes conditiones necessariae ad hoc ut licita sit, & iusta. Potissima conditionum omnium est, ut debitum compensandum sit liquidum, & certum. Compensationem enim pro debito incerto Ecclesia damnavit in famulis, quibus Theologi iuniores compensationem concedebant pro maiori mercede quam suis deberi operibus iudicabant. In casu nostro omitto, quod probabilius tantum sit, non certum, famam compensari pecuniis posse. Sed dico, infamatum non posse ulla hoc in genere compensatione uti. Admissio enim hoc compensationis genere, omnia quæ iudicavimus absurda, & monstra heinc erumpent. Quid quod non semper infamator tenetur pecunias loco famæ præbere, eo quod pecuniis careat? Sententia compensandi infamiam pecuniis, quam supra dixi esse probabilem, eo tantum spectat, ut securius prospiciat conscientiae infamatoris, & facilius pacem ac tranquillitatem reviviscere faciat inter infamatos & infamatores. Probabilistæ plures hanc sententiam reiciunt ceu rigidiorum. Et nunc ex hac rigoris specie erunt laxitatem, quæ asserunt, ipsum infamatum posse occulte surripere infamatori pecunias, quibus suam compenset iniuriam. Compensatio itaque hæc monstrosa undequaque est, & innumerabilium absurdorum scaturigo. In materia iustitiæ licita tum ad summum compensatio est, quando debitum est certum, & liquidum, ut diximus, seu quando quantitas pecuniæ est determinata. In compensatione pecuniaria pro læsione famæ quis definitur pecuniæ accipiendæ quantitatem? Quis istius pecuniariæ summæ legitimus iudex? Diffamatus? Ille exaggerabit infamiae notam. Adeundus ne iudex, ut iudicium ferat? At audiendus etiam diffamator esset. Ne multa. Præfata opinio falsa, improbabilis, & scandali plena mihi est.

CAPUT XVI.

Nonnullæ regule in praxi servandæ, ut extrema vitentur tum detractio, tum exitiosi silentii.

I. Regula prima. Quæ hætenus dicta sunt, satis evincunt tum facilitatem perpetrandi, tum difficultatem corrigendi de-

tractionis crimen, eiusdemque perniciosos effectus reparandi. *Nonnumquam* (inquit Gersonius ad q. iv. q. i.) *facilius satisfacit pro homicidio corporali, & furto, quam pro huiusmodi homicidio, & furto spirituali, scilicet detractioe. Quia in illis quantitas damni æstimari potest, & sic correspondens emenda subsequi; in istis autem nequit; cum non satis constare possit in quot hominum cordibus mediate, & immediate detrahens bonam opinionem, & famam eius cui detraxit, occiderit, atque furtive bonum fama (quod inter alia bona corporalia, & huius vite bona multum est pretiosum) subtraxerit: unde & difficulter satisfacere ipsi læso potest. Cum tamen iuxta B. Augustinum, peccatum non dimittatur, nisi restituatur ablatum; quomodo restituet, cum ignoret quantum debeat?*

II. Regula secunda. Cum restitutio famæ per retractationem delicti veri occulti difficilis sit, & multis obnoxia periculis, vel confirmandi auditores in mala persuasione alterius famæ, aut renovandi memoriam delicti obliti, aut mendacia proferendi; securior via erit ex animi sententia, & opportuna prudentia laudare, ac honorare eum cui detractum est. Hac quippe via sæpe facilius diffamatus in pristinum gradum restituitur. Spectandæ tamen sunt circumstantiæ personarum quibus revelatum peccatum est. Nam apud simplices opportuna erit retractatio; secus apud homines experrectos, & sagaces.

III. Regula tertia. Oppositum exitiosi silentii extremum declinandum est. Multi aut meticolosæ conscientiae aculeis exagitati, aut mundano respectu acti, aut versuta politica obsecati, peccata dissimulant quæ sunt in aliorum detrimentum; & proprium silentium, aut dissimulationem excusant detrahendi timore. Præ oculis habenda est angelica D. Thomæ doctrina, quod detractio malitia ex animo pravo, a quo proficiscuntur, plurimum pendeat. Detrahit, inquit ille, oritur ex odio, in quantum dimittit omne bonum, & procurat omne malum inimici, & ex invidia secundum rationem removendi excellentiam alterius. Silentium in hominibus scrupulosis, qui ob anxietatem, aut timorem, vel verecundiam, aut etiam ob quamdam negligentiam omittunt vel relinere detractori illum corrigendo, vel manifestare aliorum defectus, qui nocumentum inferunt, communiter non excedit culpam peccati venialis; nisi aliqua gravissima circumstantia occurrat quæ loqui præcipiat.

IV.

IV. Regula quarta. Homines mundanis rationibus acti frequenter peccant & tacendo, & murmurando. Detrahunt, quoties præsentiant; detractioes viam sibi sternere ad gradus quos anhelant: silent, & muti sunt, ne obstant detractoribus. Detrahunt, ut aliis placeant; silent, ne contra semetipsos adversarios concitent. Finis eorumdem, sive silentii, sive detrahendi, humanus est, & principium pariter utriusque aut ambitio, aut invidia, aut odium est.

V. Regula quinta. Exaltanda vox est adversus defectus, & laxitates quæ disciplinam, moresque pervertunt, atque publico bono insidias struunt. Distinguenda est publica malitiæ detestatio, & redargutio a detractiois vitio. Homines mundani, qui leges quasque temporariis, & moribus accommodant, qui disciplinam omnem pessumdant, ut liberius suis indulgere appetitionibus valeant, piorum virorum redargutiones, atque adversus publicas laxitates declamationes loco detractiois habent. Nullum habere propriarum laxitatum velent liberum reprehensorem. Audies illos detractiois crimen exaggerare, in detractores inveli, hoscque, ut peilem humani generis, traducere. Verum, quemadmodum lex divina vetat occulta crimina, quæ in ipso delinquente sistant, patefacere; ita iubet vocem exaltare adversus flagitia quæ virus in innocentes effundunt, quæ publicam felicitatem turbant, declamare contra abusus, & corruptelas, quæ morum disciplinam, & propriæ professionis observantiam relaxant. Laxæ opiniones publicæ sunt, & typis evulgatæ. Ergo publice redarguendæ. At fama Auctorum obnubilatur. Falsum est: quia bona fide illi crediderunt, præfatas opiniones veras esse. Sed fac eorum famam obtenebrari. Quid inde? Permittendum ne erit ut erroneæ opiniones innocentiam corrumpant, ne earumdem Scriptores exultationis subeant detrimentum?

VI. Regula sexta. In his redargutionibus principium quod linguam movet, moderaturque, & finis in quem hæc diriguntur, spe-

standa sunt. Si boni publici amor, non odium in personas, non invidentia, non simultates linguam dirigant: si finis sit auditorum instructio, præservatio a vitiis, & ad morum; disciplinæque integritatem sartam tectam custodiendam adhortatio: tum publicæ redargutiones, non detractiois labe fordescunt, sed evangelici zeli, & christianæ fortitudinis virtutem præferunt. Detractores vulnera referant peccatorum, infamandi odio. Viri fortes invehuntur in abusus & corruptelas, ut ad remedia porrigenda provocent, ut, morbi gravitate manifestata, evincant medicinæ applicandæ necessitatem. Et, quamquam arduum opus hoc sit, & res aleæ, periculique plena; quamque si soli agere intrepido ore valent qui nec timent, nec sperant quidquam in hoc mundi stadio assequendum: tamen numquam defuerunt, nec deficient viri fortes, qui, humanis respectibus conculcatis, pro tuenda virtute decertent, & adversus scandala, offendentia, & disciplinæ perditores inclament.

VII. Regula septima. Manifestanda itaque est imperitia advocati, medici, chirurgi, scribæ, seu notarii, & quorumque professorum, atque artificum, qui in aliorum nocumentum exercent professiones suas. Redarguenda est Theologi, Confessarii ignorantia publica, quando necessitas prospiciendi innocentibus urgeat.

VIII. Regula octava. Tria summopere animadvertenda, atque servanda sunt in relegendis aliorum vitiis, & defectibus. Primum, quod vitia certa omnino sint. Secundum, quod id tantum manifestetur quod fat est ad malum præcavendum. Postremum, quod non ex odio contra reos, sed ex caritate succurrendi innocentibus, manifestatio fiat. Sæpe simultates inter artifices veritatem obscurant, & doctos ignaros, ignarosque eruditos efficiunt. Quare summa vigilantia opus est in difficili regimine linguæ, quæ & tacendo, & loquendo peccare potest.

A P.

A P P E N D I X

DE DUOBUS POSTREMIS DECALOGI MANDATIS.

C A P U T I.

Exponitur germanus sensus verborum quibus
utrumque hoc præceptum exprimitur.

I. **Q**uamquam hæc duo postrema præcepta ex iis quæ dicta sunt in explicandis sexto, & septimo mandato, satis pateant; tamen nonnulla alia addere presse, & quasi obiter lubet. Hæc sunt verba quibus duo ista mandata exprimitur. *Non concupisces domum proximi tui: nec desiderabis uxorem eius, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, & universa quæ illius sunt.* Non itaque præcepto concupiscentia alienæ uxoris prohibetur. Porro concupiscentia uxoris alienæ omnes libidines & voluptates carnales comprehendit. Decimum prohibet concupiscentiam rerum alienarum. Prima concupiscentia ad libidinem, altera ad avaritiam attinet. Quamvis autem desideria duorum criminum quæ sexto, & septimo præcepto adversantur, expresse duobus his postremis præceptis prohibita sint; non inde tamen sequitur, aliorum criminum quæ ceteris mandatis opponuntur, desideria vetita non esse, inquit S. Augustinus Lib. de perfect. iust. in resp. ad XII. ratiocin. cap. III. *Non concupisces* (ait) generalis prohibitio est; & generalis iussio, *Diliges.* Unde *Leviter* & *Apostolus Paulus* quocumque loco utrumque complexus est. *Prohibitio enim: Nolite conformari huic sæculo; sed reformamini in novitate mentis vestræ. Illud pertinet ad non concupiscere, hoc ad diligere: illud ad continentiam, hoc ad iustitiam: illud ad declinandum a malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiscendo etiam vetustate expoliatur, & novitate induimur indulgenti.*

II. Sigillatim, & expresse libidinis, ac rei alienæ desideria prohibentur, quod horum criminum illecebris, & lenociniis potissimum irretiantur homines, & vehementiori impetu in eadem abripiantur. Et ne vehemens, atque impotens appetitio mentem obcæcet, atque malitiam absconderet, expressam Deus dedit legem, ut homines hanc pravitatem agnoscerent. Inquit Paulus ad Rom.

VII. *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.*

III. Nec est quod opponas, hæc duo præcepta unica prohibitionem comprehendere; atque adeo unum, non duo, reputari debere. Nam licet *Deuter. v. vers. 21.* per modum unius vetita appareant his verbis: *Non concupisces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, & universa quæ illius sunt:* tamen *Exod. xx. vers. 17.* duobus verbis præcipientibus expressa sunt: *Non concupisces domum proximi tui: non desiderabis uxorem eius, non servum &c.* Minus refert quod Moyses hic ordine præpostero eadem exhibuerit; cum in Deuteronomio ordinate descripta legantur; licet unita, & non verbis separata. Et tam apud Hæbreos, quam apud 70. Interpretes verbum *concupisces* repetitur bis, quemadmodum etiam in Vulgata nostra, ut *cap. xx. Exod.* Hoc conceptis verbis declaravit Concilium Tridentinum sess. XIV. cap. v. *Ex his colligitur, oportere a poenitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint, & tantum adversus duo ultima Decalogi præcepta commissa, quæ nonnumquam animum gravius sauciant, & periculosiora sunt iis quæ in manifesto admittuntur.* Tandem ex materia, seu obiectorum, circa quæ versantur, diversitate eorum distinctio manifesta apparet. Libido enim, & avaritia duo sunt vitia genere distincta. Ergo merito distinctis præceptis prohibentur.

C A P U T II.

Notio concupiscentiæ, quæ his duobus præceptis vetatur.

I. **C**oncupiscentia vis quedam est animo insita, qua excitati, & permoti homines bona quæ non habent, appetunt. Nullam suapte natura malitiam prædit; sed bona, vel mala est, prout rationi vel subicitur, vel repugnat. Insita nobis a natura a Deo ipso auctore. At primorum parentum

tum peccato depravata fuit, & rebellis rationi evasit.

II. Duplex ergo concupiscentia: altera bona, mala altera. Bona a Deo est, ut diximus, quæ sub rationis regimine bona appetit, non terrena modo, ut cibum, potum, & quæ corpori sustentando necessaria sunt; verum etiam cælestia, immo hæc potissimum, ut explicat Catechismus Concilii Trident. Part. III. §. 7. & seqq. Nam illud primum efficit ut assiduis precibus Deum oremus, & supplices ab illo imploremus quæ summopere cupimus: oratio enim cupiditatis nostræ interpres est. Efficit præterea ut cariora sint nobis Dei munera. Quo enim vehementiori alicuius rei cupiditate flagramus, eo carior illa nobis res est, atque iucundior, cum eam fuerimus adepti. Evellit ab animis hominum concupiscentiam, seu cupiditatem, inertes confestim fiunt, languidi, torpidique. Naturalis itaque cupiditatis vis, pergit Catechismus, quæ fines rectæ rationis non egreditur, non est a Deo prohibita; multoque minus spiritualis illa rectæ mentis cupiditas, qua ea appetimus quæ carni repugnant, & animam sanant, beatamque efficiunt. Quid quod ad hanc ferventem cupiditatem Scriptura divina nos hortatur? *Concupiscite sermones meos:* Sap. VI. *Transite ad me omnes qui concupiscitis me:* Eccli. XXIV. De hac cupiditate seu desiderio loquitur S. Augustinus tract. IV. epist. I. S. Ioan. *Tota vita Christiani boni sanctum desiderium est. Quod autem desideras, nondum vides; sed desiderando capax efficiaris, ut, cum venerit quod videas, implearis. Sicut enim, si velis implere aliquem sinum, & nostri quam magnum est quod dabitur, extendis sinum; nostri quantum missurus es, & vides quia angustus est sinus, extendendo facis capaciorem: sic Deus differendo extendit desiderium, desiderando extendit animum, extendendo facit capaciorem. Desideremus ergo, fratres, quia implendi sumus.*

III. Altera concupiscentia mala triplex est, ut docet D. Ioannes Epist. I. c. II. *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est.* Hæc concupiscentia dicitur peccati fomes, desiderium peccati. Si voluntatis consensionem adiunctam habeat, semper peccatum est. Ea igitur proprie concupiscentia hoc præcepto prohibetur quam *carnis concupiscentiam* Apostolus ad Galat. v. vocat, quæque rationis iugum excutit, & fines a Deo præstitutos præ-

tergreditur. Hæc cupiditas damnata est, vel quia malum appetit, veluti adulteria, homicidia, ebrietates, idque genus similia, de quibus Apostolus: *Non sumus concupiscentes malorum, quemadmodum & illi concupierunt:* aut quia, etsi res quæ appetuntur, malæ natura sua non sint, causæ tamen alium de extat quare illas concupiscere nefas sit. Eiusmodi erant olim in veteri lege aurum, & argentum, ex quibus idola conflata erant, quæ Dominus vetuit ne quis concupisceret. Hæc ratione vitiosa est cupiditas illa quæ licet bona appetat absolute honesta, tamen, quia aliena sunt, prohibentur appeti.

IV. Porro tum peccatum existit, inquit Catechismus loc. cit. num. 12. cum post cupiditatum malarum impulsu animus rebus pravis delectatur, atque his vel assentitur, vel non repugnat. Ipsa non repugnata peccatum est, quatenus interpretativus consensus reputatur. Quare improbata manet illorum Casuistarum opinio, qua statuunt, licitum esse, concupiscentia insurgente, & demulcente sensus, animumque impugnante, *negative* se se habere. Hanc peccati speciem exprimit S. Iacobus cap. I. vers. 14. *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus, & illectus. Deinde cum concupiscentia conceperit, parit peccatum. Peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem.*

Præceptum ergo non vetat ne ullos concupiscentiæ motus sentiamus; sed ne pravis his motibus consentiamus, aut desiderando opera externa vetita exequi, aut delectando nos de ipso opere cogitato. Hinc Sapiens dicit Eccli. XVIII. *Post concupiscentias tuas non eas.* Abit autem post concupiscentias suas qui suggestionibus non repugnat, aut eisdem assentitur, ut clarius exponit S. Paulus Apostolus Rom. VI. prohibens, ne regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis vestris. Ex tribus itaque memoratis concupiscentiis prima, nempe concupiscentia carnis, prohibetur nono præcepto, aliæ duæ, nempe concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, vetantur decimo. Domus enim universam hereditatem, factum, nobilitatem, divitias, dignitates, potentiam, quæ statui nostro non congruunt, & alia similia comprehendit. Et huc pertinent quæ scribit Isaias cap. V. *Va qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis usque ad terminum loci. Numquid habitabitis vos soli in medio terræ?*

VI. Advertendum autem, quod, licet sacramento baptismatis omne id abstergetur ab ani-

anima quod propriam peccati rationem habet, ut declarat Tridentina Synodus *sess. v.* ipsa tamen concupiscentia, quæ materiale peccati dicitur, remanet in regeneratis ad certamen. *Manere autem*, inquit Synodus, *in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur, & sentit: quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, vel viriliter per Christi Iesu gratiam repugnantibus, non valet; quinimmo qui legitime certaverit, coronabitur.*

CAPUT III.

Varii modi quibus in hæc duo postrema præcepta homines peccant. Tamburini & Sanchez nonnullæ laxæ opiniones refelluntur.

I. QUI vel ea cupiunt, vel delectantur iis quæ lege divina prohibentur, peccant adversus alterutrum horum præceptorum. Peccant quoque illi qui vellent non esse vetita quæ reapse vetita sunt; vel lent avaritiam non esse peccatum mortale, ut saturare possent, & explere cupiditatem suam: velent fornicationem, pollutionem, adulterium non esse peccata mortalia, ut veluti sues in hoc vitiorum luto se se volutare pro arbitrio valerent. Hi omnes peccant adversus præfata mandata, quemadmodum & alii qui non aliam sibi præstitui regulam velent præter suam concupiscentiam, & voluntatem: quia velent Deum aut iniustum esse, aut impotentem, aut insipientem, dum optant illum peccata aut vindicare non posse, aut nolle, aut illa ignorare. *Crudelis plane* (inquit Bernardus *serm. 111. de temp. pasch.*) *& omnino execranda malitia, quæ Dei potentiam, iustitiam, sapientiam perire desiderat.*

II. In his tamen desideriis conditionatis distinguenda sunt objecta duplicis generis. Nam alia sunt mala, quia iure solo positivo prohibita. Hæc mentis præcisione licita fieri possunt: puta comestura carnis die veneris verita est: hunc esum intellectus separare a prohibitione valet: & hæc separatione per intellectum facta, voluntas de esu carnis delectari potest, illamque desiderare. Contra, si ab objecto nequeat per intellectum separari malitia, nullo modo de eo delectari licitum erit. Hinc est quod nunquam licet delectari, neque conditionate, de odio Dei, a quo nec mentis acie præcisci malitia potest. Idem dicto de menda-

cio, de desperatione, de idololatria, aliisque id genus. Non me fugit, P. Cardenas *tract. iv. de castit. disp. xli. cap. III. art. v.* propugnare, ab omnibus objectis illicitis posse præcisci malitiam moralem, etiam ab odio Dei, ab idololatria &c. quatenus eiusmodi actus sunt vel liberi, vel necessarii. Verum eiusmodi ipeccationes, ut inutilis & vanas, reicimus. Nam, quando inquiritur, fieri ne præcisio possit malitiæ ab objecto genere iuo illicito, sermo est de objecto morali determinato. Objectum autem morale respectum dicit ad libertatem, sine qua moralitas non habetur.

III. Advertendum tamen, etiam in primo objectorum, quæ indicavi, genere semper otiosa esse eiusmodi desideria, atque adeo vitiosa. Addendum, ea semper gravis periculi plena esse. Quandoquidem licet intellectus præciscat, voluntas, & sensus non præciscunt. Intellectus vero, vel in ipsa præcisione, utrumque extremum, & objectum, & legem illud prohibentem, seu objectum, & prohibitionem, cognoscit: voluntas, & sensus omnia, ut sunt in se, amplectuntur, aut saltem periculum grave adeit ne reapse eadem objecta, non præcisâ, sed ut concreta appetant. Quare non ardeat *serm. de Thoma Tamburini Lib. X. in Decal. cap. v. §. 1. n. 2. Gaudet, inquit, quidam Sacerdos, se per inculpabilem oblivionem matutinum diæ besterni non recitasse. Et reprehendebatur ab alio nimis religioso Sacerdote. Huic dixi, potuisse illum gaudere de carentia illius laboris, quæ tunc nullo modo peccaminosa fuit; atque adeo tale gaudium obiectum erat ab omni malitia separatum, nulum separabile.*

IV. P. Tamburinus nimis religiosum reputat Sacerdotem illum qui alium Sacerdotem reprehendebat ob gaudium perceptum ex officio neglecto. At ego Tamburini doctrinam nimium laxam existimo. Et primo gaudium illud Sacerdotis de officii omissione grave indicium est prave illius dispositionis. Quis, amabo te, gauderet unquam, propterea quod oblitus fuisset exequi id quod maxime sibi cordi erat? Quis unquam ratione præditus gauderet se tributa sibi imposita non solvissè? Sacerdos gaudet, quia oblitus est persolvere Deo debitas laudes, suamque manus offerre? Quisnam illius gaudii finis? Quod effugerit laborem, quem subire debebat in recitandis divinis laudibus. Ne hic sanctissimus finis est? Accedit quod Sacerdos præfatus securus esse non potest, suam om-

missionem fuisse omnino inculpatam. Unde enim certo comperiat, suam inadvertentiam extitisse omnino invincibilem, nullamque præcessisse negligentiam? Quod si de hoc certus non est, sicuti revera esse nequit, gaudium illud erit de objecto, de quo timeri potest fuisse criminofum. Ergo gaudium illud pravum est. Accedit quod, ut indicavi, tale gaudium indicat Sacerdotem hunc infidelem Deo, socordem nimis, atque divino ministerio indignum, dum gaudet, se non solvissè quod Deo promiserat. Ut clarius percipias laxitatem istius doctrinæ, advertas iterum velim, aliud esse delectari de aliquo objecto futuro, præciso ab omnibus circumstantiis, & ab intellectu proposito secundam suam honestatem naturalem, seiunctam ab omni lege prohibente; aliud autem gaudere de objecto præterito ad executionem redacto lege prohibente. In hoc casu, cum homo certus esse nequeat, se inculpate violasse legem prohibentem tale objectum, nequit licite gaudere de legis transgressione.

V. Nec reponas, gaudium defendi ut licitum, in hypothefi quod somnium præcepti sit omnino innocens, secus, si revocetur in dubium malitia omissionis. Non, inquam, hoc reponere valet: quoniam P. Tamburinus non defendit, licitum esse gaudium de neglecto officio in hypothefi qua Sacerdos inculpate omnino omiffisset officium; sed defendit Sacerdotem reapse gaudentem de neglecto officio, quod quidem se inculpate omiffisse credit. Verum quia sacerdos securus esse nequit absque omni fæ negligentia oblivionem evenisse; idcirco gaudium de tali omissione malum est. Dictamen prædicatum, inquis, Sacerdos concipit, se invincibiliter oblitum fuisse. Etto. At hoc dictamen erigere animum dumtaxat valet, ut speret se culpam non perpetrallè; secus, ut gaudeat, se debitum suum neglexissè. Quin hæc ipsa oblivio, tametsi invincibilis, non lætitiæ, sed triftitiæ iusta causa est. Quare, paucis, gaudium istud malum est duplici titulo: malum, quia de re materialiter factem mala, quæ nequit esse honesti gaudii objectum; malum etiam ob periculum, quod illa omiffio fuerit aliquo modo vitiosa, & imputabilis ob aliquam occultam negligentiam.

VI. Communis est Theologorum, etiam Probabilitarum, sententia, in genere luxuria minime licitum esse gaudere de objecto libidinoso, tametsi a malitia per intellectum præciso. Potes, inquam, mentis acie in copula fornicaria meditari copulam ipsam,

præciscendo ab eo quod sit cum non tua. Tamen, si voluntarie de ea delectaris, etiam malitia per intellectum abstracta, extra matrimonii statum, peccas letaliter. Hanc sententiam evincit Cardinalis Caietanus *Tom. I. opusc. tract. XIV. dub. 1.* hæc ratione. Distinguit inter consensum & delectationem. Tam consensus, quam desiderium ferri potest in objectum & absolute, & conditione affectum. Delectatio autem voluntaria, consequens objectum interius apprehensum, puta concubitum, sive absolute, sive conditionaliter, non potest distingui in delectationem conditionalem, vel absolutam; sed ex ipso quod huiusmodi delectatio voluntaria sit, simpliciter & absolute delectatio est. Unde cum quis desiderat cum aliqua coire conditionaliter, idest si esset sua; non peccat, quoniam desiderium objectum habet rectæ rationi conformem. Sed cum delectatur quis de huiusmodi actu conditionali cogitato, delectatio ipsa non est conditionalis: quoniam conditionalis nihil ponit in esse. Huiusmodi autem delectatio ponitur in esse voluntarie. Et propterea delectatio ipsa non spectat ad objectum desideratum, & cogitatum, quatenus est conditionale; ac per hoc redit ad naturam sui generis, scilicet delectationis morose de illicito concubitu. Ex hoc namque quod actus, ut conditionalis, non faciat ipsam delectationem ut conditionalem, sequitur quod relinquat eam in genere delectationis voluntariæ de concubitu, seclusa conditione, quæ sola faceret illum licitum. Et hoc est nihil aliud dicere quam relinquere illam in specie delectationis voluntariæ de concubitu, ac si illa conditio non esset cogitata. Hactenus Caietanus totidem fere verbis. Cuius doctrina, licet paullulum pro materiæ conditione subtilior, facile tamen pervia redditur. Desiderium fertur in objectum futurum conditione suspensum. Delectatio fertur in objectum ut præsens, & absolutum: quia, inquit Caietanus, conditionalis nihil ponit in esse.

VII. P. Thomas Sanchez *Libr. I. in Decalog. cap. 2. numer. 31.* & seq. confutat hanc Caietani doctrinam, eo quod, si licitum esset desiderium, licita quoque deberet esse delectatio. Nam sicut desiderium respicit objectum licitum ratione conditionis, ita etiam delectatio. Ergo aut uterque actus est malus, aut uterque bonus. Distinguit quoque idem P. Sanchez delectationem voluntariæ a delectatione appetitus sensitivi: istam alie-

secus istam: quoniam illa intellectu, qui præcindere valet, regitur; hæc ab imaginativa, quæ præcindere nequit, moderatur. Heinc infert, voluntatem delectari posse de obiecto conditionali, quod seclusa conditione esset peccatum mortale. V. g. Petrus solutus potest delectari de concubitu cum Berta, si esset uxor sua: quoniam, inquit, hæc delectatio est de obiecto licito ratione adiectæ conditionis.

P. Cardenas tr. iv. disp. xli. c. 3. art. 1. n. 40. & seq. docet cum P. Vasquez, delectationem de malo morali, a quo per intellectum præcinditur malitia, posse malam moraliter esse, licet obiectum malitia careat; quod variis exemplis ostendit. Displicentia de divina iustitia, bonitate, omnipotentia &c. mala est; & tamen obiecta bona sunt. Copula coniugalis bona est; at delectatio in solutis de eadem mala est. Ut delectatio mala sit, necesse minime est ut sit semper de obiecto malo; sed fat est quod adverteatur alicui virtuti. Quando habitudo delectationis ad aliquod obiectum opponitur alicui virtuti, licet obiectum careat morali malitia, delectatio mala est. Accedit quod, licet copula coniugalis licita & bona sit respectu coniugatorum, illicita tamen est solutis. Condicio adiecta, Si esset mea, non suspendit delectationem. Desiderium inefficax illius copule media conditione, Si esset mea, suspendit gaudium, & respicit obiectum ut futurum; delectatio vero, ut præsens, atque adeo absolutum. Ergo illicitum. Quod si contendat Sanchez, etiam desiderium includere quandam complacentiam de obiecto; & consequenter aut illud etiam dicendum illicitum, aut, si licitum illud, licitam quoque delectationem: ego ambo illi concedam. Plures Theologi cum Caietano desiderium illud conditionatum licitum defendunt. Ceterum non valde laborarem, ut licitum hoc desiderium propugnarem. Nam primum, ut minus, hæc desideria sunt otiosa, & ideo illicita. Deinde, cum distinctio actuum interiorum res metaphysica sit, & subtilissima, & sæpe unus actus cum alio confundatur, parum suam curaret salutem ille qui eiusmodi desiderii suam lactaret voluntatem.

IX. Quam sit laxa hæc P. Sanchez opinio, abunde constat ex eo quod illam reiiciat, ut improbabilem, vel ipse P. Thomas Tamburinus Lib. X. in Decal. c. v. §. 2. n. 1. Eam quoque reprobatur P. Ferdinandus Catropalaus T. I. tr. II. disp. II. punct. 10. Uterque allegat hanc rationem, videlicet

summam sympathiam inter appetitum sensitivum & rationalem, ac vehementem propulsionem utriusque appetitus ad res venereas. Eo ipso enim quod voluntas delectatur, ponit aliquid quod influit in pollutionem: quod numquam licet. Ut vero Tamburinus opinionem quam reiicit, quoquo modo liniat, ait, se damnare eiusmodi delectationes de copula cogitata, quando aliqua necessitas, vel commoditas non excuset. En illius verba. *Tamen voluntarie, & serio sine ulla necessitate, vel saltem commoditate, in predictis, si ve in voluntate, si ve in appetitu sensitivo, eadem voluntate consentiente, delectari, etiam per intellectum malitia abstracta esse extra matrimonii statum mortale, indubitatum mihi est.* Commoditas numquam deest; & ideo delectatio secundum Tamburinum numquam erit illicita. Quæ ib. n. 2. adiicit, sunt ponderatione digna. Inquit enim, non licere tibi soluto delectari de copula maritali inter coniuges habitam... Fateor tamen posse te... gaudere, vel desiderare, ut legitimi coniuges debitum sibi reddant.

X. Quid, si omnia referre vellem quæ de delectatione morosa scribunt P. Ariaga, & Caramuel? P. Arriaga Tom. I. in 1. 2. disp. xlvii. n. 4. docet, probabilem esse sententiam, Martino de Magistris adscriptam, quod delectatio morosa in re venerea licita sit, si sola via rationis spectetur; dummodo delectatio non sit de actu venereo, ut formaliter malo. Subdit tamen, præfatam sententiam aliunde esse absolute improbabilem, quod opposita sit communis inter Theologos. Verum si sententia defendens licitam delectationem morosam in re venerea, ideo tantum est improbabile, quod averteretur communi Theologorum placito, iam non improbabile, sed probabile habenda est. Quod sic evincit perdoctus P. Cardenas tract. iv. disp. xli. cap. III. art. 5. Communis Theologorum consensus eatenus in morum controverſiis facit certitudinem moralem, quatenus gravi firmitate nititur principio, secus, si persuasio sit, rationem cui Theologi innituntur, debilem esse atque infirmam. Porro P. Arriaga ad crisiſim revocat omnes rationes, quibus Theologi evincunt, delectationem in re venerea esse malam, easque ut ineptas reiicit. Primam asserit esse nullam, quod saltem supponat. Secundam dicit esse minoris efficacitatis, tertiam nihil concludere; duas sequentes non satisfacere; postremam probabiliorē utique esse adfirmat, sed minime convincere. Si ergo iuxta P. Arriagam

gam nulla ex rationibus quas asserunt Theologi, plene evincit quod ipsi defendunt; consequitur, certam non esse illorum sententiam. Ideo enim, ut dictum est, Theologorum auctoritas inducit moralem certitudinem, quia supponitur gravem esse, atque validam rationem quam pro se allegant; licet a nobis non penetratur, nec percipiatur eiusdem vis. At, semel conceſſo quod illorum rationum momenta deprehendantur imbecillia, auctoritas eorundem tota concidit. Sola quippe divinæ Scripturæ auctoritas, non rationi naturali, sed Dei, qui nec falli, nec fallere potest, revelationi innititur. Si plura sophismata, quibus P. Arriaga conatur obnubere evidentes rationes quibus Theologi probant malitiam delectationis morosæ, scire cupis, consule laudatum P. Cardenas, qui efficaciter eadem confutat.

CAPUT IV.

Peccant in postremum Decalogi mandatum qui res alienas concupiscunt.

I. QUI rem alienam contra iustitiam, & voluntatem possidentis desiderant, peccant contra decimum præceptum. Non adeo rarum, ut putatur, est peccatum hoc. Quippe ii omnes qui divitiarum nimio amore flagrant, si divites fieri incipiunt, incidunt in desideria prava, inquit D. Paulus. Exemplum refert S. Ambrosius Achab Regis Samariæ, qui, ut narratur III. Reg. cap. xxi. vineam Naboth Israelitæ, suo palatio conterminam, iusto pretio emendam, aut altero agro compensandam postulavit. Cui respondit Naboth: *Propitius sit mihi Dominus, ne dem hereditatem patrum meorum tibi.* Quod responsum agre ferens Achab tanta indignatione commotus est, ut Scriptura testante in lectum proiectus, & ad parietem conversus, panem non comederet. Ad eum accessit Iezabel eius uxor, illoque iniquior, in fontem Naboth, blasphemix in Deum, & in Regem duorum testium falso testimonio convictum, interfici decrevit. Quo lapidibus interempto, vineam sanguine possessoris, & domini manantem crudelissima tyrannide usurpavit.

II. Impium Achab, & fœvissimam Iezabelem imitantur plures huius sæculi divites, & magnates, inquit S. Ambrosius Lib. de Naboth Israelita cap. 1. *Naboth historia temporis vetus est, usu quotidiana. Quis enim divitum non quotidie concupiscit aliena? Qui*

opulentissimorum non exturbare contendit agellulo suo pauperem, atque inopem aviti raris diminare finibus? Quis contentus est suo? Cuius non inflammat divitis animum vicina possessio? Non igitur unus Achab natus est; sed, quod peius est, quotidie Achab nascitur, & numquam huic sæculo moritur. Si unus occidit, assurgunt plurimi: plures qui rapiunt quam qui amittant. Non unus Naboth pauper occisus est: quotidie Naboth stermitur, & pauper occiditur. Quemadmodum Iezabel muliercula imperiosa, impotens, & avara, vineam Naboth suo coniugi repromisit; ita & avaritia, per Iezabelem adumbrata, quotidie pollicetur alienas domos, & possessiones. Quot sunt Achabi successores, qui, ut vineas conterminas vicinasque assequantur, circumvenire pauperes student, modo pecuniarum oblatione aliciunt, modo minarum sonitu perterrefaciunt; nunc emendicatis prætextibus lites indicunt, nunc calumniis illos opprimunt, atque tot fraudibus obsident & vexant, ut tandem, velint, nolint, in illorum retia incidant?

III. Peccant quoque adversus hoc postremum præceptum qui ad explendam propriam concupiscentiam, nullo præstituto sibi limite, immoderate bona exoptant contra divinam voluntatem. Frequentius adversus postremum hoc mandatum peccant artium quarundam professores. Aliquos obiter indicabo. Peccant ergo I. Tabernarii, & opifices cupedinarum, qui pecuniarum cupiditate flagrantes, huiusmodi mercium, ac rerum penuriam exoptant, ut inde maiora lucra captent. II. Medici, & chirurgi qui morbos grassari in civitate percipiunt, ut aliorum corporum plagis avari sui cordis ulceribus medeantur, suasque opes augeant. III. Milites qui accendi inter Principes bella avent, ut occasiones sibi prædandi, & præliandi aperiantur. IV. Mercatores qui frumentorum, sive mercium quarum ad victum, & vestitum pertinent, inopiam desiderant, ut pretia augeantur. V. Advocati, scribæ, cancellarii, qui civiles lites, & delicta criminalia, rixas, percussiones, homicidia perpetrari cupiunt, ut suum patrociniū dividere, & aliorum infortuniis altius ipsi assurgere, & patrimonium augere valeant. VI. Lufores qui ludis, sive licitis, sive illicitis, expoliare socios pecuniis, & patrimonio tentant, qui non animi recreandi, sed expilandæ alienæ crumenæ causa ludis vacant. De hoc secundi sanguinis crudeli, & inhumano bello, quo mutuo amici ipsi, avaritia faerentes, se interimunt, usque ad ultimam ten-

cundi sanguinis guttam, plura, dum hanc versabo controversiam, dicturus sum. Quæ hic indicavi, fusius explicat Catechismus Concilii Tridentini III. Par. loc. cit.

IV. Tandem ad pleniorum postremi Decalogi mandati intelligentiam est animadvertendum, quod sicuti cetera præcepta, dum vitium vetant, oppositam præcipiunt virtutem; sic hoc ultimum, dum iniusta desideria nostra prohibet, iubet ut voluntatem, & appetitiones nostras supremæ divinæ voluntati subiiciamus, ut, desideria nostra sursum erigentes, cœlestem Hierusalem, & æternas divitias, terrenis contemptis, diu noctuque percipiamus: *ut abnegantes* (inquit Apostolus Paulus ad Tit. II.) *impietatem, & secularia desideria; sobrie, iuste, & pie vivamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Iesu Christi.* Hæc æternæ felicitatis desideria animum nostrum tranquillum, æqualem, pacificum, inferioribus appetitionibus imperantem, ad omnes eventus immotum, atque invictum efficiunt. Quoniam omnia elementa, dum ad centrum tendunt, suavi rapiuntur impetu, ut ibi plene conquiescant. Centrum cordis nostri cælum est, a quo, dum terram incolimus, peregrinamur. E contratio desideria rerum terrenarum animum nostrum exagitant, torquent, atque discernunt in partes. Heinc est quod Deus peccatores non aliis in hoc mundo carnificibus, & tortoribus puniendos tradit quam propriis desiderijs, inquit Paulus ad Romanos I. *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum.* Animadvertit Salomon, humana desideria pigrum occidere, eumque inertem, & otiosum tum potissime efficere, cum magna meditatur. *Desideria occidunt pigrum.* *Noluerunt enim quidquam manus eius operari: tota die concupiscit, & desiderat.* Prov. XXI.

V. Quæ hæcenus inculcavi Christus ipse nos docuit, hortans nos ut desideria secularia, & terrenarum rerum cupiditates, veluti opprimentes sarcinas, deponentes, ad semetipsum accedamus. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* *Tollite iugum meum super vos.* *Iugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Matth. XI. Hunc transcripti textum, ut primis extrema respondeant, iugum Christi, quod his maxime decem Decalogi præceptis clauditur, divina caritate suave, & delectabile fieri, vel initio istius nostri in decem divina mandata Commentarii diximus.

In præsentia vero idem repetimus, atque addimus, eo hoc iugum suavius fieri & levius, quo exactior erit mandatorum observantia. In huius operis decursu passim vidimus, Casuistarum recentiorum plures in eo legis evangelicæ suavitatem locare, ut rigorem præceptorum extenuent, legem laxent, appetitionibus faveant. Suavem reddere christianam professionem sibi blandiuntur isti, si hominum desideria terrenis oblectamentis, & carnalibus illecebris demulceant, si per theatra, comedias, omniaque insipientis mundi spectacula evagari sinant. Quæ suavitas dira est & immanis crudelitas. Audiamus Augustinum epist. xlv. nunc cxxvii. *Hæc disciplina pie humilitatis ventosam, & turbidam cupiditatem, avidam rerum extraneam potestatem constitutarum, pellit ex animo, & quodammodo expirat. Ibi enim labor, ubi multa quærentur, & diliguntur, quibus adipiscendis, utque retinendis voluntas non satis est, quia consequentem non habet facultatem. Iusta vero cum volumus, adest, quia eam ipsam plene velle, iustitia est; nec plus aliquid perficienda iustitia, quam perfectam voluntatem, requirit. Vide si labor est, ubi velle satis est. Unde divinitus dictum est: Pax in terra bonæ voluntatis. Ubi pax, ibi requies: ubi requies, ibi finis appetendi, & nulla cassia laborandi. Sed hæc voluntas, ut plena sit, oportet ut sana sit. Erit autem sana, si medicum non refugiat, cuius solius gratia sanari potest a morbo desideriorum noxiorum. Ipse est ergo medicus qui clamat: Venite ad me omnes qui laboratis, iugum suum suave, & onus leve dicens: quia, diffusa per Spiritum sanctum caritate in cordibus nostris, profecto amabitur quod iubetur, & non erit asperum, nec onerosum, si sub hoc uno iugo, quanto minus tumida, tanto magis libera cervice serviatur. Et hæc est una sarcina, qua eius latius non premitur, sed levatur. Divitiæ si diliguntur, ibi servantur ubi perire non possunt. Honor si diligitur, illic habeatur ubi nemo indigenus honoratur. Salus si diligitur, ibi adipiscenda desideretur ubi adepta nihil timetur.*

VI. Plurima alia in huius veritatis commendationem adferre ex S. Doctore possem. Clamat quippe passim, & potissimum Lib. III. de doctr. christ. cap. x. *Quanto magis regnum cupiditatis minuitur, tanto regnum caritatis augetur.*

CAPUT ULTIMUM.

DECALOGI EPILOGUS.

In quo nonnulla præcipua eorum, quæ dicta sunt, capita sub unica oculorum acie representantur; & cavendum a quorundam Casuistarum laxitatibus suadet. Benignitas probabilistica ex S. Augustino serpentis Evam seducens blanditiis comparatur.

I. Iugum quod Christus IESUS Servator imposuit, decalogicis mandatis concluditur. Grave, durumque est, si humanæ infirmitatis vires spectentur; suave autem, & leve divinæ caritatis unctione, aliarumque theologiarum virtutum fidei, & spei exercitio efficitur. Quæ nobrem istarum trium virtutum explanationem, officia, prærogativas, frequentandarum debitum, & merita in antecessum præmissi, seu fundamenta, quibus universa lex nititur, ut hinc colligant christiani lectores, quodnam sit oleum illud quo mandatorum severitas delinitur, quodnam sacrum balsamum, & divina remedia quibus humanarum virium imbecillitas instauratur, & hominum corda inflammantur ad viam mandatorum alacriter, suaviterque percurrendam. Novi quidam Casuistæ iugum suave reddere student, non actuum fidei, spei, & caritatis frequentia, sed legem extenuando, iugumque diminuendo. Vidimus novos quosdam Auctores hæc trium virtutum mandata, quæ sunt christianæ vitæ primordia, & universæ evangelicæ perfectionis spiritus, & anima, eo redegitte, ut per se vix unquam in toto vitæ decursu obligent, aut nonnisi semel intra quinquennium, aut biennium. Quos errores fuse pro dignitate labefactavimus: quoniam laxa iste opinionones non modo earumdem virtutum abolitionem inducant, sed Christianis medicinas, quibus vulnera sanantur, pabula divina, quibus spiritus vivificatur, roboraturque ad iugum suavissime ferendum, subtrahunt. Ne vero quis suspicetur me plus iusto exaggerasse, ut nullitare adversarii mei solent, in recensendis juniorum quorundam Probabilitatum opinionibus, lubet in medium proferre iudicium, non Sinnichii, non Ostræctæ, sed doctissimi P. CHRISTIANI LUPÍ in doctrinam P. Thomæ Tamburini super hæc altissimo præcepto amandi Deum. Porro hæc P. Lupus Tom. XI. edit. Venet.

in epist. ad Card. Noris pag. 147. & sequitur. „ Duram nobis luctam nuper fecit Thomas Tamburinus, cuius expedita, ut inscribitur, Decalogi explicatio huc deportata fuit, & typis vulgata apud Insulas, oppidum dicecesis Tornacensis. Est compedita, non expedita explicatio. Humanum genus non a multo, uti tentat, divinarum, ac humanarum legum iugo, sed in miserandum ipsarum contemptum, ac libertinam prævaricationem expedit, nec unum de minimis, sed multa etiam de maximis mandatis solvit, & sic docet homines, atque ita auctorem suum cum omnibus in eius errore seductis facit esse minimos in regno cælorum. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, est summum, ac primum, adeoque rigidum æternæ legis mandatum, ut mens nostra, quæ ad instar cordis semper sine feriis est in motu, eius virtuales, quem mentis habitum, ac animi præparationem sanctus Augustinus passim appellat, actum, nec ad unum temporis instans, si quidem antiquis Doctoribus credimus, possit interpolare. Quoties mentis supra ipsum reflexio obliget, est antiquæ scholæ quæstio. Quorundam singulis dumtaxat dominicis diebus obligare opinantium sententia a multis merito opinatur minus laxa. At vero dictus Tamburinus (Par. II. cap. III. §. 2.) nec in rationis ingressu, nec in mortis exitu, nulloque vitæ tempore asserit ipsum divinæ dilectionis actum esse necessarium. Ait, præceptum caritatis impossibile fuisse ob iustificationem impij: solum igitur obligare, quando impius, quia sacramentum penitentiæ non est in promptu, non habet aliam vitam, qua se iustificet, nisi eliciat actum contritionis, quæ semper aliquo tandem modo actum amoris Dei super omnia dilecti involvit. Consequenter igitur & indirecte, ratione sus iustificationis, ad actum caritatis fideles obligantur. Eam quæ nec in mortis exitu nos ad Deum diligendum obliget, sententiam asseverat esse probabilem & tutissimam. Ad istas Siciliæ merces in memoriam nobis venit S. Gregorii Magni ad sanctum Maximianum Syracusæ Antistitem epistola. Tanta nobis subinde mala, quæ aguntur in ista provincia, nuntiantur, ut peccatis, facientibus, quod avertat omnipotens Deus, celeriter iam perituram credamus (Lib. III. epist. XII.) A viro omnia ad maiorem Dei gloriam agere professo prodire tam

monstruosum dogma plurimi sunt admirati. Hinc & ipsum constanter invaserunt, adiuvitque divinitus inspirata beatissimi Patris nostri, cui det Deus annos de nostris, Alexandri VII. sollicitudo pastoralis, anno 1665. damnans hunc articulum: *Homo nullo unquam vitæ suo tempore &c.* Haec Christianus Lupus. Nihilofectus opera P. Tamburini leguntur, eisque utuntur non pauci in animarum regimine. Recentiores Probabilistæ non pauci pia intentione delusi legem christianam lenem & dulcem efficere sibi blandiuntur, cum illam inflectunt, attemperantque humanis cupiditatibus, quas eisdem subicere homines carnales refugiunt, ut scitissime S. Augustinus concion. 1. in Psalm. XLVIII. animadvertit. *Omnia divina eloquia salubria sunt bene intelligentibus; perniciofa vero his qui ea volunt ad sui cordis perverfitatem detorque, potius quam suum cor ad eorum rectitudinem corrigere. Hæc est enim in hominibus magna, & usitata perverfitas, qua, cum ipsi debeant secundum voluntatem Dei, Deum volunt vivere secundum voluntatem suam; & cum ipsi nolint corrigi, illum volunt depravari, rectum non arbitrantur quod ille vult, sed quod ipsi volunt.* En quibus coloribus Doctor sanctus depingat illos qui, quoties audiunt omnia in Deum dirigenda opera, repetenda fidei, spei, & caritatis officia, vivendum christiana, nempe cælesti, divinaque vita, continuo inquam: *Iugum meum suave est.* Excutiunt a cervicibus iugum, aut partem decerpunt, ut suave illud esse dicatur. Legem decalogicam *virgam* appellat *directionis* Regius Propheta, quæ in Christi regnum devios, errantes palantesque homines dirigit, eorumque cupiditates coerces. *Virgam hanc ferream, idest inflexibilem, immutabilemque alibi vocat; minaturque tamquam figuli vasa contriturum eos Deum qui inflectere, & humanis appetitionibus hæc virgam submittere non reformidant.* Lubet pulcherrimum S. Augustini dictum ex commentario in Ps. XLIV. transcribere. *Directionis virga est quæ dirigit homines. Curvi erant, distorti erant, sibi regere cupiebant, se amabant, facta sua mala dirigebant, non voluntatem suam Deo subdebant, sed voluntatem Dei ad suas concupiscentias flectere volebant. Irascitur enim peccator, & iniquus plerumque Deo, quia non pluit; & non vult sibi Deum irasci, quia fluit. Et ad hoc volunt contra Deum. Hoc facere debuit; hoc non bene fecit.*

Tu videlicet vides quid facias, ille nescit? Distortus tu es; ille rectus est. Distortum ad rectum quando coniungis collinearum non potest; tamquam in pavimento aequali ponas lignum curvum, non adiungitur, non coheret, non coaptatur pavimento aequali. Ergo Dei voluntas aequalis est; tua curva est: propterea tibi curva videtur illa, quia tu illi coaptari non potes. Dirigere ad illam, tene illam: nam si illam velis curvare ad te, quia non potes, frustra conaris: illa semper directa est. Vis illi hæere? Corrigere: erit virga illius qui te regit, virga directionis. Et in Psalm. LXXXII. Accede ad istam virgam; sit tibi Rex Christus: regat te virga ista, ne frangat te. Virga enim ferrea est illa inflexibilis: & quid dictum est? Reges eos in virga ferrea, tamquam vas figuli conteres eos. Alios regit, alios conterit: regit spirituales, conterit carnales.

II. Benignitatem illam qua emollire plures contendunt divinæ legis severitatem, comparat S. Doctor blanditis illis quibus fucum primis parentibus daemon fecit. Exaggerabat calidus serpens divini mandati rigorem. Futuræ divinitatis spe lætabat incantos, illisque dulcem pomi esum suavit, unde illorum mors, noitraque calamitates profecta sunt. Parentum exemplum amplexantur homines qui, misso legis rigore, lenocinantis benignitatis prætiligis decepti, laxa legis interpretamenta suscipiunt. *Repellit* (inquit S. Pater conc. 1. in Psalm. XLVIII.) *a se cor hominis verbi Dei severitatem, & admittit ad se male suadentis serpentis blanditias.* Contra hos ergo cantat sermo divinus. Quis hic sermo, qui contra benignos blandiloquentullos perorat, qui illorum nugas, & fallacias, qui mandatorum austeritatem, & difficillimum æternæ salutis negotium inculcat? Respondet Doctor sanctus serm. 1. de verb. Dom. cap. III. *Si peccas, adversarius tuus est sermo Dei. Verbi causa. Forsitan delectat te inebriari: dicit tibi, Noli. Delectat te spectare, & nugari: ille dicit tibi, Noli. Delectat adulterari: dicit tibi sermo Dei, Noli. In quibuscumque peccatis volueris facere voluntatem tuam, dicit tibi, Noli. Adversarius est voluntatis tue, donec fiat auctor salutis tue. O quam bonus adversarius, quam utilis adversarius! Non quærit nostram voluntatem, sed utilitatem. Adversarius est nobis, quamdiu sumus & ipsi nobis: quamdiu tu tibi inimicus es, inimicum habebis sermonem Dei. Esto tibi amicus; & concordas cum ipso. Non homicidium facies, sed & concordas tibi.*

Non furtum facies. Audi, & concordas tibi. Non mœchaberis. Audi, & concordas tibi. Non falsum testimonium dicas. Audi, & concordas tibi? Non concupisces uxorem proximi tui. Audi, & concordas tibi. In his omnibus cum tuo adversario concordas: dic mihi quid perdidisti? Non solum nihil perdidisti, sed & te ipsum, qui perieras, invenisti.

III. Sermo Dei, lex Dei bellum indicit appetitionibus nostris perpetua: ideo ipsa divina eloquia sunt humanitatis nostræ, ad illecebras, ad voluptatum illicia propensæ, adversarii severi, & rigidi. An non austeræ, & rigida semper lex illa erit quæ frena hominibus iniicit, quæ subditorum coercere mores, & ad virtutis normam conformare studet? Te ergo fallunt, palpantque adulatores illi qui suavia, dulcia, idest tuis desideriiis conformia, divina depingunt eloquia, qui ratiuncularum, & sophismatum lenociniis legis severitatem extenuare conantur. Aures istis, qui cum benedicunt, seducunt, claudere, easque arrige, ut audias adversarium carnis tuæ sermonem Dei. Clamat sermo Dei: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo: contra blandiloquum mandatum istud per se numquam insinuat obligare.*

IV. Quam severe sermo Dei prohibeat iurandum, necessitate sublata, quanta sit cautio adhibendum, cum necessitas usum exposcat, late palam feci in expositione secundi mandati. Commenta inaudita, quibus eiusmodi sacrosancta iuramenta circumveniant, eludat, in nihilum redigat nova quorundam Theologia, ibidem percensui, & pro viribus refutavi. Quartum mandatum sua quoque passum esse incommoda indicavi, ex novo scilicet opinandi modo, quo filios latari posse de morte parentum ob hereditatem consequendam asseruere Casuista non pauci.

V. Sermo Dei inhibet homicidia, *Non occides.* Quæ in mistrosa paradoxa benignitas sanguinaria non invexit contra hoc naturale divinum præceptum? Ob valorem unius aurei doceret occidi posse furem, & impingentem aliam, etiam fugientem, interfici. Defensione occisi-va licitum esse custodire non modo ea quæ actu possideamus, sed etiam illa ad quæ ius inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus, contendit. Quæ non permittit homicidia ad honorem laicum reparandam? Licere Religioso, vel Clerico calumniatorem gravia crimina vel de se, vel de sua Religione spargere in tantum, occidere, quando alius defendendi modus non suppetat, benignissime, si graviter laesus honor sit, etiam

post damnatam doctrinam, propugnat. Nunc compertum tibi erit, nos iure & merito benignitatem probabilificam truculentam, & sanguine madentem appellasse.

VI. Lubricam, & voluptuosam simul declinavimus in sexti mandati explicatione præfatam benignitatem, regulis, & opinationibus descriptis quas novi Casuista plures commentati sunt. Te delectant theatrorum, comædiarumque spectacula. Sermone Dei moneris: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt... Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ: I. Ioan. II.* Ex altera parte aureis tuis infusurra benignus Casuista: *Voluptates sensuum licite appeti possunt propter se. Illum adulterari delectat. Sermo Dei clamat, Non mœchaberis. Serpentes benignitas illudit, & cavillatur: Cupula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium. Tanta est divinæ legis castimonia, ut vel in conjugatis ipsis suem honestum procreandæ celo sobolis postulet: Ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione, & honore, non in passionis desiderio: I. Thessal. IV.* Contra aliquis argutatur hoc pacto. Officia conjugalia exercere solius delectationis causa, ne veniale quidem est peccatum, sicut non est, pulchrum præspectare campum, fragrantem rosam odoratum ab voluptatem admovere; suavi melodie liberare aures dare. Mulierum alloquiis, & conversatione alliciuntur homines. Sermo Dei hæc omnia cavenda, ceu humanorum cordium prætiligia, admonet. *Non zelus mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrine nequam... Ne respicias mulierem multivolam, ne forte incidas in laqueos illius... Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius... Averte faciem suam a muliere compta: Eccles. IX.* Contra insinuant benigni quidam, puellas, præsertim plebeias, exuras cubare cum procis suis exiis, vel indutis licite posse. Confule ea quæ cap. 1. in mandatum sextum retulimus.

VII. Quoniam humanum genus ob carnis concupiscentiam, bonorumque cupiditatem maiori ex parte periclitatur, duo hæc vitia duobus coniunctis mandatis sermo Dei vitat. Continuo enim post sextum adversus carnis illecebras, sequitur septimum, *Non furtum facies.* Rigorem illius mandati temperavit nova benignitas, innuens licitum esse furari, non solum in extrema, verum etiam in gravi necessitate. Quid gravis necessitatis nomine intelligit? Quid? Indecoram vitam, pristini splen-

splendoris iacturam, fulgidi apparatus decrementum grave. *Qui cessit foro, potest sibi retinere bona, quibus indiget ad sustentationem familiae, NE INDECORE VIAT; licet debita pro quibus cedit, sint ex iniustitia, & notorio delicto contracta.* Hæc doctrina nobilibus, mercatoribus, aliisque non infimi sublelli prospicit. Quid? Nulla ne benignitas famulis, ancillis, mercenariis blandiens? Audi. *Possunt famuli, & famula domestica occulte heris suis surripere ad compensandam suam operam, quam maiorem iudicant salario quod recipiunt.* Quam damnatam doctrinam, uno vel altero verbo fucatam, defendunt Casuistæ novi nonnulli. Quid quod pro honoris læsi compensatione furta licita esse propugnant? Confule quæ in septimum mandatum dicta sunt.

VIII. Sermo Dei vetat falsa testimonia, mendacia, calumnias, detractioesque. Ad hæc omnia honestanda, quæ benignitas aliquorum casuistica inuexit dogmata, fuso calamo suis locis enarravi. Equivocationes, amphibologias, mentis restrictiones, ceteraque id genus in medium adduxi, & pro virili labefactavi.

IX. Memineris nunc velim, christiane lector, omnia decalogi mandata ab ipsa naturæ lege, humanis animis insita, esse præscripta. Quis porro non obtupescit, tam immania commenta proferri potuisse adversus ea quæ omnibus pervia sunt, quorum ignorantiam Patres omnes, ut noxiam, reputant, quod invincibilis numquam sit. Sed quid Patres nostros appello? Vel ipsi Ethnici legis naturalis ignorantiam damnarunt. Labet enarrare quæ eloquentissimus Christianorum Lactantius *Lib. III. cap. VII.* transcribit ex M. Tullio. „Suspicienda Dei lex est, quæ nos ad hoc iter dirigat, illa sancta, illa caletis, quam M. Tullius in *Lib. III. de Republica* pene divina voce depinxit, cuius ego, ne plura dicerem, verba subieci. *Est quidem vera lex, recta ratio nature congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna: quæ vocet ad officium iubendo, verando a fraude deterreat; quæ tamen neque probos frustra iubet, aut vetat, nec improbos, iubendo, aut verando movet.* Huic legi nec prærogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest: nec vero aut per Senatum, aut per populum solvi hac lege possumus. Neque quaerendus explanator, aut interpret eius alius. Nec erit alia lex Romæ, alia Athenis; alia nunc, alia posthæc, sed & omnes gentes, & omni

tempore lex una, & sempiterna, & immutabilis continebit: unusque erit communis quasi magister, imperator omnium Deus, ille huius legis inventor, disceptator, legislator, cui qui non parebit, ipse se fugit; ac naturam hominis aspernatus, hoc ipso luctum maximas poenas, etiam si cetera, qua beneantur supplicia, effugiet. Quis sacramentum Dei sciens, tam significanter enarrare legem Dei possit, quam illam homo longe a veritatis notitia renotus expressit? Ego vero eos qui vera imprudenter loquuntur, sic habendos puto, tamquam diuini spiritus aliquo instinctu. Quod si, ut legis sanctæ vim rationemque ipse pervidit, ita illud quoque scisset, aut explicasset, in quibus præceptis lex ipsa consisteret, non Philosophi functus esset officio, sed Propheta.

X. Quid ad hæc non æ benignitatis inventores? Lex decalogica non alia Romæ, alia Athenis; non alia primis Ecclesiæ christianæ seculis, alia nunc. Eadem, sempiterna, invariabilis, immutabilis. Unus magister, lumen nempe signatum super omnium hominum vultum. Nova benignitas, qua delinquitur legis istius severitas, dulce venenum est, quod mortem parat. Opiniuncula, quibus carni, & sanguini lex accommodatur, præstigia sunt, quæ rectæ rationis lumen occurrunt. Virtus quæque aspera, dura, inimica est illecebris carnalibus, sed animabus amica, easque ad salutis portum dirigit. Via quippe lata, quæ videtur hominibus recta, ad mortem; angusta, & arcta, quæ apparet, & est reipsa rigida, ad vitam ducit. Hæc sunt documenta toties in *Dei sermone* repetita. Sed, quod suffundere nonnullos Benignitatis pudore debet, est vel ipsos Ethnicos veritates istas assecutos fuisse. Audi ethnicum Poetam.

*Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni
Humane vite speciem præferre videtur:*

Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,

*Difficilemque aditum primum spectantibus
est.*

Sed requiem præbet fessis in vertice summo.

*Molle ostentat iter via lata, sed ultima meta
Præcipitat captos, volvitque per ardua saxa.*

*Quisquis enim duos casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemque decusque parabit.*

At qui desiderium, luctumque sequetur inertem,

*Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis, inopsque simul, miserabile transiget
ævum.*

XI. Ad hæc sane carmina alludit Lactantius

tius *Lib. VI. cap. III.* ubi scribit: *Due sunt viae per quas humanam vitam progredi necesse est: una quæ in calum ferat; altera quæ ad inferos deprimat: quas & Poeta in carminibus, & Philosophi in disputationibus suis induxerunt. Et quidem Philosophi alteram virtutum esse voluerunt, alteram vitiorum; eamque quæ assignata sit virtutibus, primo aditu esse & arduam, & confragosam; in qua si quis, difficultate superata, in summum eius evaserit, habere eum de cetero planum iter, lucidum, amœnumque campum, & omnium laborum suorum capere fructus uberes, atque iucundos. Quos autem primi aditus difficultas deteruerit, eos in eam vitiorum viam labi, atque deflectere, quæ primo ingressu sit quasi amœna; deinde cum in eam paullo ulterius processerint, amœnitatis eius speciem repente subduci, exoriri autem viam præcipitem, nunc saxis asperam, nunc obductam sentibus, nunc gurgitibus intercisam, vel torrentibus rapidam, ut laborare, hædere, labi, cadere sit necesse. Quæ omnia eo profertur, ut appareat in virtutibus capiendis labores esse maximos, in perceptis autem maximos fructus, & solidas, atque incorruptas voluptates: vitia vero quibusdam delinquentis naturalibus illicere animos hominum, & inanium iucunditatum specie captos ad acerbis amaritudines, miserisque perducere. Sapientis prorsus disputatione, si virtutum ipsarum formas, atque terminos scirent.*

XII. Tempus iam est ut vela contraham, & ut te, christiane lector, dum orationi meæ finem impono, pressius alloquar. Expergitur ergo, & mille illuloriam benignitatis veneficiis, in Numen, legemque animum intendente. Non te a veritatis semita abducat prævaricantium multitudo, non magistrorum auctoritas, non rapidus consuetudinis torrens; sed te ad legem firmiter, constanterque tene, ut admonet magnus Pater Augustinus *Lib. de catechiz. rud. cap. xxv.* *Tene te ad legem Dei, & non sequaris prævaricantes eius. Non enim secundum illorum sensum, sed secundum illius veritatem iudicaberis.* Novis opiniunculis lenocinatur suavitas, caro blarditur, Auctorum patrocinium favet, Probabilitatis fucus excantat minus peritos. Ut his præstigiis omnibus te subducas, non levis tibi sustinenda pugna est. Verum, ne ad scopulos naviculam allidas, illorum semitis insiste qui per hoc idem mare, & quidem furentius, navigan-

tes portum tenere salutis; quales sunt omnes Patres, quos Ecclesia ut Sanctos colit. *Cesset* (inquit Paulinus Nolanus ep. I.) *omnis excusatio errorum, auferantur peccandi fœda solatia. Nihil omnino agimus, qui nos peccatorum exempla defendimus.* Multitudo dicitur exemplum, magistrorum etiam quorundam auctoritas quadam incredibili vi, atque impulsu pertrahit in errorem, a quo ut te Patres eriperent, altius inclararunt. *Ne trahamur* (subdit Lactantius *Lib. III. cap. XIII.*) *auctoritate cuiusquam; sed veritati potius saveamus, & accedamus. Nullus hic temeritati locus est. In æternum stultitia poena subeunda est, si aut persona inanis, aut opinio falsa deceperit.*

XIII. His te vocibus alloquuntur Prophetæ Numine caelesti afflati. *Popule meus* (inquit Isaias *cap. III.*) *qui te beatum dicunt, ipse te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.* Propheta Regius conqueritur, quod laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur: *Pf. ix.* Vehementius per Ezechielem Dominus obiurgat magistrorum, legem suam officiis linientes, & populo blandientes. *Vae qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universe aetatis ad capiendas animas. . . Et violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis, ut. . . vivificarent animas quæ non vivunt, mentientes populo meo credenti mendacis.* (*cap. XIII.*) Ut itaque falsas magistrorum voces declinemus, lex ipsa oculis obversetur. Magistrorum sæpe quaerimus, non ut exactius, severiusque legem impleamus; sed ut effugia nobis aperiant ad legis observantiam evadendam. Hic sit officiorum omnium delectus: hæc iustitiæ, & æquitatis regula: quod sermo Dei iubet, quod imperat, quamvis mandati causam minime teneamus, iustum, sanctum, piumque existimemus, summoque studio exequamur. Ea omnia quæ minus probabilia, quæque verosimilium cum divinis sanctionibus pugnant, licet fucis probabilitatis illita, iusta, & pia videantur, alex periculique plena arbitremur. Et hæc in decalogicam legem dicta sufficiant. Quæ omnia in gloriam & laudem omnipotentis Dei, eiusdem Filii Servatoris nostri Christi IESU, sanctique Spiritus cedant. Amen.